Biibilya Nyēē Tiliil

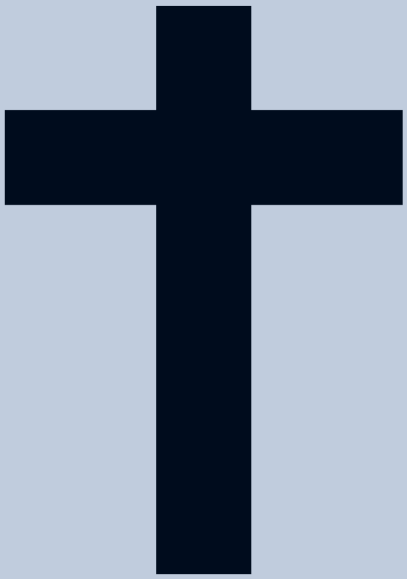

New Testament in Sabaot (KE:spy:Sabaot)

Biibilya Nyēē Tiliil
New Testament in Sabaot (KE:spy:Sabaot)

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Sabaot

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.
This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.
You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:
You must give Attribution to the work.
You do not sell this work for a profit.
You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.
Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.
Printed book ISBN 9966002030

The New Testament

in Sabaot

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.
This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:
You include the above copyright and source information.
You do not sell this work for a profit.
You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.
Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 29 Jan 2022
c68c9dca-518f-544b-a52e-82240cf64928

Contents

Mataayo 1
Māārkō 59
Luuka 95
Yoowaana 156
Yēyuutēk 196
Roomeek 250
1 Kōōriintēēk 272
2 Kōōriintēēk 294
Kalatyeek 309
Ēfēēsēēk 319
Filibiik 328
Kolosaayeek 334
1 Tēēsālōōnikēēk 340
2 Tēēsālōōnikēēk 345
1 Tēmētēēwō 348
2 Tēmētēēwō 355
Tiitō 360
Filēmōōn 364
Iburaneek 366
Yāākōbō 383
1 Bētērō 390
2 Bētērō 397
1 Yoowaana 401
2 Yoowaana 408
3 Yoowaana 410
Yuuta 412
Ng'oong'uutyēēt 415

Mataayo

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē ki wuunto :ng'aleek ām taay: Kurubta keey āk wōlēē kimwooytooy :booyikaab biikaab Kiriistō, ku kisirē :lēbkēēyiintēēt Mataayo kitaabuuni ibooru soboonto āk yiisyēētaab Yēēsu nyoo ki kāāruruukiintēētaab syuuruut /ānkikēēkuurē ām kaayneet ake kule Laawi. /Kiisōōtyēēchinē kule /kisimkeesir kitaabuuni ām kitaabuunek ang'wan choo bo Lōkōōywēk chēē Kāroomēch. /Kisimkeesir ām Māārkō, Luuka āk Yoowaana. Tookunoot kule kisiree :Mataayo kitaabuuni kuutiitaab Araameek nto nyēbo Iburaneek ām kwēēnuutaab kēnyiitaab 45 ākoy 50 /kumānāākēēsich Kiriistō (KK) nto yityo, /bokēēwēēkyi kuutiitaab Kirikiik. Wōlēē /kikeetetita ng'aleek āk wōlēē rōōtitooy, kubo kuutiitaab Iburaneek āmēēbērē nyēbo Kirikiik /ānkikēēsirchinē Yuutayeek. Bo koomānuut ām wōlēē mii :Mataayo kōōkiimchi Yuutayeekyii choo kiikōōyēnchi Kiriistō kule mēēbērē kitay :Yēēsu kiruutēk (siruutēkaab Muusa) kule mā kiy nto kule mātinyē manta. (Ng'ālyoontooni bo kiruutēk kuwēēku ng'ālyoontēētaab Iburaneek (Toora) nyēē ibooru ārōōruutēk nto mākuutēk.) /Kēēyēyiisyēē ng'ālyoontooni kooyum kitaabuunek muut choo bo taayta ām Biibilyaa nto ām bārooyinto, kōōbooru kiyēē mākyinē biich :Yēyiin ānkōōmuuchē kōōbooru Kiirootyeet nyēbo Kēny.

Ānkoo ku wuu nyooto, i-ārōōru :Mataayo kule ng'ālyoo nyēbo koomānuut kule leelach :kāānēētēywēēkaab Yēēsu kusiir ātēbuutēkaab Yuutayeek. /Kisimkeeng'oor ng'aleechu ām Kiirootyeet nyoo bo Kēny. Kiityiich :chōōnēētaab Yēēsu kiyēē /kikeeng'oor ām kitaabuunek muut choo bo taayta ām Biibilyaa. Kichāmchiin :Yēēsu āk kiyēē kiirābchinē :kiruutēk yu kibo taay nteenee tāchiintōōs āk alak choo /kibokēēmwoowunēē kuutuw buch choo /kibokēētāsyi. Kiitabaanee keey :Yēēsu kēēlto nyēē miyaat nyoo kibokootaam :Farisaayeek chēē chaang' āk kāānēētikaab kiruutēk. Mānāābāybāychi :Mataayo Farisaayeek choo kiyibē keey kule churtootiin. Kinyalil ku kāāruruukiin bo syuuruut kubo kāāntosuurāt nyēē kinyōōr.

Kiyēē mii āriit: Ng'āloolēē :kitaabuuni soboontaab Yēēsu kung'eetee /kākēēsich ākoy yoo /kikēēkwērtoochinē murtooywoontēēt, ng'eeteetaab meet āk yoo kiwēētii kibkōōnkōy. Ng'āloolēē bāytooyiisyēēt nyēē lēēl nyēbo Yēyiin nyēē kiiboorunēē keey Yēēsu. Tēērchiintōōs :kāānēētēywēēkaab Yēēsu āk chēbo Farisaayeek āk kāānēētikaab kiruutēk ām kēēlwookik chēē chaang' kurubta keey āk kule nee :nyēē māchāktōōs :chiito kuyey sukuchamta :Yēyiin. Ikērkēēyēē :Yēēsu kāānēētiisyēēnyii āk ‘tifaayiik chēē leelach’ chēē māyēmē /kēēroonkyi wōōnkiichēk chēē kimōkōkāniis ānku yōōsēch (kur. 9:17). Chuunnyēē :kāānēētiisyēēnyii ntāsimuut bo saayeet nto ām kēēlto kōōtyiichē ng'al chēē chaang' chēē /kiikeeng'ooraan. Iyumē :ng'ālooluutēk choo /kēērāru chēbo kitaabuuni, ng'ālooluutēkaab Yēēsu muut choo bo koomānuut nto chooto ku chu: 1. Wōlēē wuu :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin (kur. 5-7), 2. Wōlēē nērtooy :Bāytooyiisyoonoo (kur. 10), 3. Ātiintoonik chēē rubtooy keey āk Bāytooyiisyooni (kur. 13), 4. Wōlēē māchāktōōs ku wuu :soboonwēk ām Bāytooyiisyēētaab Yēyiin (kur. 18) nto nyēbo 5. Kurubtooy keey āk wōlēē chōōntooy :tabantaab kōōrēēt āk churtaayeetaab Bāytooyiisyoonoo (kur. 24-25). Itēryēēchēē :kitaabuuni kuursēēt nyēē wōō kule /keeba kōōrōōsyēk tukul bokeeyey biiko kuyēk rubiikaab Yēēsu.

Kiyēē āmu: Kiyēē irābchinē :Mataayo ku kōōboor kule Yēēsu :nyoo mwooyē :wōōrkooyoontiit nyoo mii Kiirootyeet nyēbo Kēny kule kimii chokutoowu

bāytooyiisyēēt nyēē kerkeey āk nyoo kibo bāytooyiintēēt Tāwuti (ām kēnyiit nyēē / kiisōōtyinē kule ki 1000 KMK). Kunyoo, kiibooru kule chōōnēē :Yēēsu kōōtaab Tāwuti āk nyēbo boontēēt nyēē wōō Abraam (kur. 1:1). Binuutēk sōmōk kunyil taman āk ang'wan chēē rōōbu yyootēēt kōōbooru kiy. Ibooru :sōmōku kiyēē rubtooy keey āk Yēyiin, nto taman āk ang'wan kōōbooru bāytooyiintēēt Tāwuti. Kitōsōsyi Yuutayeek kuchāmchiin kule kimā bāytooyiintēēt :Yēēsu nyēbo kōōrooni kuu wōloo kiwuunto :Tāwuti. Nteenee kichāmchiintōōs :chēē ng'ēri kule kibo :Yēēsu kāāb Yēyiin, bāytooyiintēētaab soboontaab tāmirmiryēēt ām bāytooyiisyēētaab tāmirmiryēēt nyēē kimākuwōōyiit kusiir kiy ake tukul nyēē kikiikōōsōōtyi :icheek.

Kitwech :Mataayo wōōrkooyoontiit kunyil tāmānwookik tisab kung'eetee Kiirootyeet nyēbo Kēny kōōboorchinēē Yuutayeek kule Yēēsu ku Kāārārookiintēēt man nyoo / kikēēkuurtooy kule mākuchō. Ānkoo kuwuu nyooto, māyibē :Mataayo kule ki Kāārārookiin :Yēēsu ānku bāytooyiintēētaab Yuutayeek baateey (kur. 1:21), nteenee Kāārārookiintēētaab bōrōryōōsyēk tukul (kur. 4:13-16), Bāytooyiintēētaab soboontaab tāmirmiryēēt ānku Mokoryoontēētaab kōōrēēt kumukuul (kur. 28:19).

Ibooru :ng'ālyoontēēt ‘Kiriistōōs’ ām kuutiitaab Kirikiik āk ‘Meesyaak’ (Meesaaya) ām kuutiitaab Iburaneek kule ‘Nyēē ng'aabaat’ ānkwoorōōru bāytooyiintēēt nyoo king'ōōrē :wōōrkooyikaab Yēyiin kule mākuchō. Ibooru :twēkuutēkaab Kiirootyeet nyēbo Kēny kule kinyach biich :chōōnēētaab Yēēsu nteenee ki chōbuutēkaab Yēyiin choo chēē kiboonto kung'eetee kēnyiis āk kēnyiis. / Kēēyēyiisyēē ng'ālyoontēēt ‘wēritaab’ ām kuutiitaab Iburaneek ām kēēlto ake nyēē mārōōbu ng'aleekaab yyootēēt. Ibooru kērkēēyintaab ātēbuutēk chēē mii kwēēnuutaab ‘wēēriit’ āk ‘kwaan’. Wuu nyooto mbo ām wōlēē mii :ng'ālyoontēēt ‘leekweet’. Kēēyēku lēēkōōk ām yyootēēt ānkēēyēku :tukul lōkōkaab Yēyiin kuuyu kiyeyeech ankeekerkeeye āk inee ām kēēlto ake. Biiko tukul choo iyēnchinē Yēēsu ānkuyēk rubiikyii /kēēkuurē kule ‘lōkōkaab Yēyiin’ ām kēēltaab tāmirmiryēēt. /Kēēkuurē subak kule ‘biikaab Kiriistō’.

Sālu :Yēēsu Tāwuti ānkusālu Abraam (Luuka 3:23-38)

1 *Teteet :nyi nyēē rōōbu siintaaryeetaab Yēēsu. Sālu :Yēēsu *Kiriistō Bāytooyiintēēt *Tāwuti ānkusālu nkinee *Abraam. 2 Ki kwaaniitaab* Isaka :Abraam. Nto Isaka ki kwaaniitaab Yāākōbō. Ki kwaaniitaab Yuuta ākoo mbo ng'eetaabkaam :Yāākōbō. 3 Ki kwaaniitaab Bērēēs ākoo Seera :Yuuta. (Nto kaamet ku Tamaar.) Ki kwaaniitaab Ēsrōōn :Bērēēs. Nto Raam ku kwaan :Ēsrōōn. 4 Ki kwaaniitaab Aminataab :Raam. Kwaaniitaab Nāāsyōōn ku Aminataab. Kwaaniitaab Sālmōōn ku Nāāsyōōn. 5 Nto Sālmōōn ku kwaaniitaab Boowaas. (Ki kaametiitaab Boowaas Raa-ab.) Ki kwaaniitaab Ōbēēt :Boowaas. (Nto kaametiitaab Ōbēēt ku Ruut.) Kwaaniitaab Yēēsē ku Ōbēēt. 6 Kwaaniitaab Bāytooyiintēēt Tāwuti ku Yēēsē.

Ki kwaaniitaab Sōlōmōōn :Tāwuti. (Nto kaametiitaab Sōlōmōōn ku koorkoonoo kibo chiichoo / kikēēkuurēē Uriiya.) 7 Kwaaniitaab Reewoboowaam ku Sōlōmōōn. Kwaaniitaab Abiiya ku Reewoboowaam. Kwaaniitaab Aasa ku Abiiya. 8 Ki kwaaniitaab Yeewosyafaat ku Aasa. Kwaaniitaab Yooraam ku Yeewosyafaat. Nto kwaaniitaab Usiiya ku Yooraam. 9 Kwaaniitaab Choosam ku Usiiya. Nto Choosam ku kwaaniitaab A-aas. Ki

---

1:1 Mat. 20:30-31; Yēyuut. 13:23; Yoowa. 8:39-59; Kala. 3:6-9, 14-16; Toowu. 12:3; 22:18 * **1:2** Ām tetaani bo areet ibooru ng'ālyoontooni bo ‘kwaan’ ām āsiiswēk alak kule kuuko. **1:2** Toowu. 21:2-3; 25:26; 29:32—30:24 **1:3** Toowu. 38:29-30 **1:6** Ruut 4:18-22 **1:6** 2Sām. 12:24

kwaaniitaab Esekyaa :A-aas. 10 Kwaaniitaab Mānāāsē :Esekyaa. Nto kwaaniitaab Āmōōn ku Mānāāsē. Ki kwaaniitaab Choosaaya :Āmōōn. 11 Kwaaniitaab Yeekonnyaa ākoo mbo ng'eetaabkaam ku Choosaaya. Bēsyōōsyēchooto :chēē / kikēēnāmēē Yuutayeek /ānkēēyib bokuyēk motwoor ām *Bābulōōn.

12 Yu / kābokēēyib kuba Bābulōōn, kunyōōr :Yeekonnyaa wēēriit nyēē / kikēēkuurēē Syeeltyeel. Kwaaniitaab Sērubābēēl ku Syeeltyeel. 13 Kwaaniitaab Ābiyuut ku Sērubābēēl. Kwaaniitaab Elyaakim :Ābiyuut. Nto kwaaniitaab Asoor ku Elyaakim. 14 Ki kwaaniitaab Sātōōk :Asoor. Kwaaniitaab Ākiim ku Sātōōk. Nto kwaaniitaab Ēlyuut ku Ākiim. 15 Kwaaniitaab Elyeeser :Ēlyuut. Kwaaniitaab Maatan ku Elyeeser. Kwaaniitaab Yāākōbō ku Maatan. 16 Nto kwaaniitaab Yōōsēēf ku Yāākōbō. Nto Yōōsēēf ku saanteetaab Maaryaa nyoo kaametiitaab Yēēsu nyoo / kēēkuurē kule *Kiriistō.

17 Kunyoo kung'eetee Abraam ākoy Tāwuti, ku binuutēk taman āk ang'wan. Kung'eetee Tāwuti ākoy bēsyōōsyēchoo /kikēēyibēē Yuutayeek kuba Bābulōōn, ku binuutēk taman āk ang'wan. Nto kung'eetee bēsyōōsyēchooto /kikēēyibē Yuutayeek kuba Bābulōōn ākoy yoo /kikēēsichē Kiriistō, ku binuutēk alak taman āk ang'wan.†

Wōlēē /kikēēsikto Yēēsu (Luuka 2:1-7)

18 Wōlēē /kikēēsikto Yēēsu Kiriistō kumii kule: Kikiikuwo :Yōōsēēf mākiisyō kumāchē koomut Maaryaa. Nteenee kutoombo kōōmutē keey, kutook kule kinyikiis :Maaryaa. Kinyikiis ām kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin. 19 Ki chii :Yōōsēēf nyēē churtaat. Koosoot koochuchuuy keey simēēntosuur Maaryaa.

20 Nto yu tākumii kōōsōōtē :Yōōsēēf ng'aleechu, kuchōōnchi *:malayikeet ām kiirwootik ānkumwoochi kule, “Yōōsēēf nyēbo kōōtaab Tāwuti, -meetay Maaryaa. Ntēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin :nyēē kayey kumanach :Maaryaa. 21 Mākusich wēēriit ānku +mēētoochi kaayneet kule Yēēsu‡ kuuyu makooraraach biiko ām ng'ōōkiswookikwaa.”

22 Kiyityiin :ng'aleechu tukul kubo kiyēē kimwooy :Yēyiin kubununēē *wōōrkooyoontēēt ake kule, 23 “Mākunyikisiit *:ārung'oonyoo ānkusich wēēro nyēē +/ mākēēkuurēē Mānwēēl. (Ibooru :kaaynaani bo Mānwēēl kule ‘Kēēboontē keey Yēyiin’.)”†

24 Nto mii lētuunoo yu kāwokung'eetee :Yōōsēēf rwoo, koomut Maaryaa kuu yoo kimwooytoochinē :malayikeetaab Yēyiin. 25 Kiibuurto :Yōōsēēf Maaryaa nyēē mānāātuuyo :tukwaay kut /kēēsich wēēroo. Yu /kākēēsich, kutoochi :Yōōsēēf wēērooto kaayneet kule Yēēsu.

2

/Kikēēkutunkyi Yēēsu kuu Bāytooyiintēēt

1 /Kikēēsikyinē Yēēsu kiriinkēētaab Bēētēlēyēēm ām yēēmēētaab Yuuteeya kubāytooyiisyē *:Ērōōtē. Yu /kābokēēsich Yēēsu, kukwaanee :biiko alake komostaab koong'asiis kukwa Yēērusālēēm, chēē kiboonto kiirnātēētaab kookeelik.* 2 Yu kayit, kuteeb kule, “Miitē ānō :Bāytooyiintēētaab Yuutayeek

---

1:11 Cherem. 24:1; 2Bāy. 24:8-16; 1Tēt. 3:10-19 **1:12** 1Tēt. 3:10-19 **1:12** Akaay 1:1 **1:16** Luuka 1:27 † **1:17** Kas ām kāāboorunēētaab ng'aleek yoo ng'āloolēē ‘kāāyiitiisyēēt’. **1:18** Luuka 1:35 ‡ **1:21** Ibooru :kaaynaani ām kuutiitaab Iburaneek kule kāārārookiintēēt. **1:21** Tyēēn. 130:8; Luuka 1:31; Yoowa. 3:17; Yēyuut. 4:12; Tiitō 2:14 † **1:23** Isa. 7:14 **1:25** Luuka 2:21 * **2:1** Kaayneet ake ku kachayeek. **2:1** Luuka 2:4-7

nyoo /kōkēēsichē? Kakeekasee wōlēē kēēbuurto :kookeelyeet ām koong'asiis kule /kōōkēēsich, kunyi kaakeekwaa bokēēkutunkyi inee."
3 Yu kawokukas :Bāytooyiintēēt Ērōōtē ng'aleechaa, kwaam mēt miisin. Kiiyiimset :ng'aleechaa nkicheek biikaab Yēērusālēēm tukul. 4 Yooto kōōruruuch :bāytooyiintoonoo mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch tukul ākoo kāānēētikaab kiruutēk tukul chēbo Yuutayeek ankuteebee kule, "+/Mākēēsikyi ānō *Kāārārookiintēēt nyoo kōkēēkānyē?" 5 Kuwālchi :bichoo kule, "/Kēēsikyinē Bēētēlēyēēm ām Yuuteeya, kuuyu kimwooy :Yēyiin kubununēē *wōōrkooyoontēēt ake kule,
6 'Bēētēlēyēēm, -mēēmining' :inyiing' mbo kisich
ām kiriinkōōsyēkaab Yuuteeya,
kuuyu mākurutunēēniing' :bāytooyiintō
:nyēē makubayta biikyuu bo *Israyēēl.'†"
7 Nto tēē yoo, kōōyookto *:Ērōōtē kuutiit ām kibchamumu /bokēēkuurchi bichoo kiboonto kiirnātēētaab kookeelik sukumwoochi inee āsiiswēk bakeenke chēē kitookunēē :kookeelyaanaa. 8 Yooto kumwoochi bichoo kule, "Obe Bēētēlēyēēm ankuboocheeng' lakwanaa kāroomin, nto yoo kōōnyōōru, bōōmwoowoo sāāwē :nkanii wāākutunkyi." 9-10 Yu keewaany :Bāytooyiintēēt kung'āloolchi bichoo, kuba. Nto yu kakas :icheek kookeelyaanaa kung'ērēkiis nyēbo kwōng'uut. Kiirēētoot :kookeelyaanaa bo koong'asiis ākoy wokuteemanee barakuutaab :lakwanaa.
11 Nto yu kēēwut :bichoo kō, kunyōōr leekweet ākoo kaamet Maaryaa. Kukutunkyi lakwanaa. Nto tēē yoo kootyaach tukuuk chēbo kwōng'uut choo kibokōōkātēē lakwanaata, kunam wōlēē mii *:ta-aabuut āk tukuuk alak āyēēng' chēē boong'u nyēē anyiny. 12 Nto yu iyēēyē :bichoo kaa, kubeetee kēēlto ake kuuyu kikiikuket icheek :Yēyiin ām kiirwootik kule -meeyeey wōlēē miitē *:Ērōōtē.

/Kikiimwēēyto leekweet kuwo Miisir

13 Yu kāākubēēchi keey :bichoo kiboonto kiirnātēēt, kuchōōnchi Yōōsēēf *:malayikeetaab Yēyiin ām kiirwootik ānkumwoochi kule, "Mii :Ērōōtē wokuchēēng'ē leekweet kule kubakach. Kunyi imwēēytē lakwanaa ākoo kaamet ākoy Miisir ānkubōōbuur wōlooto ākoy āyibuung' lōkōōy." 14 Kung'eet :Yōōsēēf kwēēmowuunooto ānkumwoochi kaametiitaab leekweet kule kōōmwēēyto tukwaay leekweet ākoy Miisir. 15 Kibokōōbuur wōlooto kut kume :Ērōōtē. Kuyityiin :yooto ākoo yoo kimwooyē :Yēyiin kubununēē *wōōrkooyoontēēt ake kule, "Kyāākuur lakwanyuu kuchōōnēē Miisir."†

/Kikeebakach wēērin

16 Kikiikubēēr :Ērōōtē yu kibo taay kule kikēnchi inee :bichoo kibo kiirnātēēt. Yooto, kunyēēr miisin ānkumwooy kule /keebakach lēēkōōk tukul choo wēēriik ām Bēētēlēyēēm ākoo chēbo soong'wēk alak tukul choo ki laatoos. Kimwaayta /keebakach lēēkōōk choo boonto kēnyiisyēk āyēēng' ānkurēk kurubta keey āk wōlēē kimwaayta :bichoo kibo kiirnātēēt. 17 Kunyoo kiyityiin :yooto āk kiyoo kimwooyē :wōōrkooyoontēēt Cheremnyaa kule,
18 "Kichōōnēē :kāānchōōyto Raama,
nyēbo mēēysō āk ameetaab mbuy.
Riirēē :Rāāyēēl lōkōkyii āmāchāmē /keesaaysaay
kuuyu mēēkumii :lōkōchoo."†

Kiiyēēwunēē :Yōōsēēf Miisir ākoo Maaryaa

2:2 Cherem. 23:5; Mat. 27:11 † **2:6** Miika 5:2 **2:6** Yoowa. 7:42 **2:11** Tyēēn. 72:10, 15; Isa. 60:3, 6 **2:12** Mat. 27:19 † **2:15** Osee. 11:1 † **2:18** Cherem. 31:15

19 Nto yu kāwokume :Ērōōtē, kuchōōnchi *:malayikeetaab Yēyiin Yōōsēēf
ām kiirwootik kumii Miisir ānkumwoochi kule, 20 "Oyeey kōōrēētaab Isrāyēēl
kuuyu kōōkubēk :choo kimāchē kubakach leekweet." 21 Kung'eetita :Yōōsēēf
leekweet ākoo kaamet ānkutākyi keey kōōrēētaab Isrāyēēl. 22 Nteenee kiki-
ikookeer :Arkelaawo kwaan kubayta Yuuteeya. Yooto, kunyokoriit kuwo
ākoy wōlooto. Nto subak, kikiikung'āloolchi inee :Yēyiin ām kiirwootik kun-
yoo, kiwo ākoy yēēmēētaab Kalilaaya. 23 Kiwokuminy ām wōlooto kiri-
inkēētaab Nāāsārēēt. Kiyityiin :yooto ākoo yoo kimwooyē *:wōōrkooyik kule,
"+/Mākēēkuurēē Nāāsārēētiin.†"

3

Kiyēytoochi :Yoowaana Yēēsu kēēlto
(Māārkō 1:1-8; Luuka 3:1-18; Yoowaana 1:19-28)

1 Yu kakeeyta :kēnyiisyēk chēē chaang', kutook :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē
Bātisāniintēēt Yoowaana nyēē kyoomtootēē lōkōōywēk suurkwēēnēētaab
Yuuteeya. 2 Kimwooyē kule, "Oweeksee miyootyēēt kuuyu kaakuriik
:bāytooyiisyēētaab Yēyiin!" 3 Inee :nyoo king'āloolēē *:wōōrkooyoontēētaab
Yēyiin *Isaaya yoo kimwooyē kule,
"Miitē :kuut nyēē kuuru ām suurkwēēn kule,
'Ōchōb keey,
ānkōōchuulchi Mokoryoontēēt kēēlto.' "†
4 Kiiloochē :Yoowaana sireet nyēē /kikiikwoorunēē sabureekaab *tem-
bes. Kimootee keey anweetaab suwe ānkwoomootē taalamik ākoo kim-
nyeteet. 5 Yooto kung'ēētyēē :biiko Yēērusālēēm āk Yuuteeya kumukuul āk
biitēētaab Yoortaan kutēē yēē tēē ānkubēēchi Yoowaana. 6 Kimwaayta :bichoo
ng'ōōkiswookikwaa ankubatisanee :Yoowaana āynēētaab Yoortaan.
7 Nto bērē kukas :Yoowaana kakwa *:Farisaayeek chēē chaang'
ākoo *Satukaayeek kule /keebatisan, kumwoochi bichoo kule, "Ōyēku
ng'oomng'ook kuu ēērēēnōōy! Ōbērē +moochililee ng'wooninto nyoo
mākuchō ee? 8 Mākwook nanyuun ōyēyē ng'al chēē kāroomēch sōōtooku kule
kooweeksee miyootyēēt, 9 āmōōkwērtē keey ōmwooyē kule, 'Ntēē kēēbooyē
Abraam.' Āmwoowook man kule imuuchē :Yēyiin kuyey rwoontōōchu kuyēk
lōkōkaab *Abraam.*
10 Itōrōōroot :āywēēt nyēē māchē /keeyebee kēētit. Kunyi keet ake tukul
nyoo kamayey lokoyeek chēē kāroomēch /kiiluultooy /ānkēētōōrchi ma.
11 Ābātisānēēnook :anii bēēko kōōboor kule kooweeksee miyootyēēt, ntee-
nee miitē kuchōōnii :chiito nyēē wōō kubiira anii. -Māāyēmē mbo ārēēkyi
kwēyōōnik. +Machokubatisaneenaak Tāmirmiryēētaab Yēyiin āk maata.
12 Miitē chokusēēstooy mōōrōryēēk ankubeelee mōōrōryēēchoo maataab
kibchuulyo nto yityo, kukonoree nkoonuuk chookē."

/Kikeebatisan Yēēsu
(Māārkō 1:9-11; Luuka 3:21-22)

13 Nto mii yoo kung'eetee :Yēēsu Kalilaaya ānkuwokubatisan :Yoowaana
ām āynēētaab Yoortaan. 14 Nteenee kumach kutay :Yoowaana. Kimwooy
kule, "Ntēē ichōōnii wōlēē āmiitē ānku :inyiing' nyēē kātēērook ibatisanaa?"

2:20 Chuy. 4:19 † **2:23** Ibooru :yuutēyu kule sokonnyeet nyēē inkātunēē musukyēēt. Kasee Isaaya 11:1. **2:23** Māārkō 1:24; Luuka 2:39; Yoowa. 1:45; Isa. 11:1 **3:2** Mat. 4:17; Luuka 3:3 † **3:3** Isa. 40:3 **3:4** 2Bāy. 1:8; Laawi. 11:22-23 **3:7** Mat. 12:34; 23:33; Room. 1:18 * **3:9** Ibooru 'lōkōkaab Abraam' ām yuutēyu biiko chēē kāsyinē Yēyiin kuu Abraam. **3:9** Yoowa. 8:33, 39; Room. 2:28-29; 4:12; 9:7 **3:10** Mat. 7:19 **3:11** Luuka 3:16; Yēyuut. 1:8; 2:2-4; Māārkō 9:49; 1Bēt. 1:7

15 Kukētyi :Yēēsu kule, “Yey :inyiing' kuu nyooto raat kuuyu wuu nyooto
:wōlēē māktooy :Yēyiin.” Kucham :Yoowaana kubatisan Yēēsu.
16 Nto yu /kaakeebatisan Yēēsu, kuloong'unēē bēēko āriit. /Kēēyootyi
wōliin bo barak ankukas Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē wuu chēēbtuukē kurēku
ānkuchokōōbutyi inee. 17 Yooto /kēēkuur ām barak kule, “Lakwanyuu :nyi nyoo
āchāmē ānkāāng'ērēkyinē.”

4

/Kikeetyem Yēēsu ām suurkwēēn
(Māārkō 1:12-13; Luuka 4:1-13)

1 Nto miitē yoo, kōōrēētoot :Tāmirmiryēētaab Yēyiin Yēēsu ākoy wōlēē
suurkwēēn suwokutyem *:Kēniintēēt. 2 Nto yu kāwokubēēni :Yēēsu wōlooto
bēsyōōsyēk artam nyēē kimoomē kiy ake tukul, kwaam :kēmēwuut.
3 Kuchōōnchi :Kēniintēēt ānkumwoochi kule, “Yoo inyiing' Lakwataab Yēyiin ii,
iweech baa, rwoontōōchu kuyēk āmiik.” 4 Nteenee kuwālchi :Yēēsu kule, “Ntēē
mwooyē :siruutēk kule,
‘Māsobēē :chii āmit baateey
nteenee sobēē ng'ālyoo ake tukul nyēē chōōnēē wōlēē mii :Yēyiin.’†”
5 Nto tēē yoo, kuwēēto :Kēniintoonoo Yēēsu ākoy Yēērusālēēm ānkōōkoochi
kōōyyoonyēē yēbo kotootyēēt ām barakuutaab tōōtēētaab *Kōōtaab
Yēyiin.* 6 Yooto kumwoochi kule, “Yoo inyiing' man Lakwataab Yēyiin ii,
'iraantee yuutēyu ākoy ng'wēny, kuuyu mwooyē :siruutēk kule, ‘Mākōōyook
:Yēyiin malayikaanikyii bokutaaching' simēēbutyi rwaa kutuying'.’†”
7 Kukētyi :Yēēsu kule, “Ntēē mwooyē subak :siruutēk kule, ‘-Meetyem
Yēyiintēēng'uung'.’†”
8 Kuwēēto subak :Kēniintoonoo Yēēsu lekemeet ake barak ānkōōboorchi bāytit
nyēē mii kōōrōōsyēk tukul. 9 Kimwoochi kule, “+Māākōōniing' bāytiniin tukul
yoo 'kēēkutung'woo.” 10 Kukētyi :Yēēsu kule, “Buunyoontooni, ng'eetee yu.
Mwooyē :siruutēk kule, ‘Yēyiin :nyēē māchāktōōs /kiiywēyē ānku inee nkit
:nyēē /kēēkutunkyinē.’†”
11 Kubakaakta :Kēniintoonoo Yēēsu. Nto yityo kukwa :malayikaanik
ānkubokuyēētyēēchi.

Kitoowunēē :Yēēsu yiisyēēnyii yēēmēētaab Kalilaaya
(Māārkō 1:14-15; Luuka 4:14-15)

12 Nto yu kawokukas :Yēēsu kule /kookeekerta Yoowaana kō, kung'eetee Yu-
uteeya ankooyeey Kalilaaya. 13 Nteenee yēē kātāminyē Nāāsārēēt, wokuminy
Kaabernaam kulēēkitēē tōōliilēēt rōōrōōkoonoo kibo Sābulōōn āk Naftaali.
14 Kiyityiin :yooto ākoo yoo kimwooyē :wōōrkooyoontēēt *Isaaya kule,
15-16 “Kookukas :bichoo minyē mēēnān lēbkēēyyēēt nyēē wōō
ām rōōrōōkēētaab Sābulōōn āk nyēbo Naftaali
wōloo lēēkitēē :Tōōliilēētaab Kalilaaya āk āynēētaab Yoortaan,
yēēmēētaab Kalilaaya wōloo miitē :biich chēē sobooy.
Kōōkuchōōnchi :lēbkēēyyēēt
bichoo minyē kōōr nyēē kitub :mēēnānēētaab meet.”†

3:15 Mat. 6:33; Room. 9:30-32 **3:16** Yoowa. 1:51 **3:17** Tyēēn. 2:7; Isa. 42:1; Mat. 12:18; 17:5; 2Bēt. 1:17-18 **4:1** Ibu. 4:15 **4:2** Chuy. 34:28; Mat. 6:16-18 † **4:4** Kiruu. 8:3 **4:4** Yoowa. 4:34 * **4:5** /Kikēētēēkyi yuutēyu kiy nyēē kiiyyoonyēē :mbo *kibkōrōs sukukuutē aryeembuut kumāchē kōōbāroostoochi biikaab Yēērusālēēm ng'aleek. † **4:6** Tyēēnwookik 91:11-12 † **4:7** Kiruu. 6:16 † **4:10** Kiruu. 6:13 **4:12** Mat. 14:3 **4:13** Yoowa. 2:12 † **4:15-16** Isaaya 9:1-2 **4:15-16** Luuka 1:79

17 Kyaamtaat :Yēēsu lōkōōywēk kuchakee yooto kumwooyootē kule,
“Oweeksee miyootyēēt kuuyu kaakuriik :bāytooyiisyēētaab Yēyiin.”

Kikuur :Yēēsu rubiikyii chēbo taay (Māārkō 1:16-20; Luuka 5:1-11)

18 Nto mii bēsyēēt ake, yēē kimiitē :Yēēsu kuwēēsyētēē sakaramteetaab
Tōōliilēētaab Kalilaaya, kukas biiko alak āyēēng' chēē kituubcho. Kiwiirchinē
:bichoo nēētiinēkwaa tōōliil kunāmē *burburiinēk. /Kikēēkuurēē ake Simōōni
nyoo /kibokēēkuur lētuunoo kule Bētērō nto nyiin ake ku Antereeya. 19 Kukuur
:Yēēsu bichoo kule, “Orubaa anii! +Maaneetaak wōlēē ōyisuntooy biiko.”
20 Kubākooktooy :bichoo nēētiinēkwaa bakeenke ānkurubē Yēēsu.
21 Yu keenaata :Yēēsu taay kisich, kukas subak biiko alak āyēēng' chēē
kituubcho kutinyē keey kwaan ām mwēēng'. /Kikēēkuurēē ake Yāākōbō /kēēlē
nyiin ake Yoowaana nto kwaan ku Sebetaayo. Kimiitē :bichoo kuyēytooy
nēētiinēkwaa. Yooto kukuur :Yēēsu murēchooto āyēēng' choo kituubcho.
22 Kubākookyinē :icheek kwaan mwēēng' ānkurubē Yēēsu.

Kyaamtaat :Yēēsu lōkōōywēk ānkōōsooboot biiko ām Kalilaaya kumukuul (Māārkō 1:39; Luuka 4:42-44)

23 Yooto nanyuun, kuwēēsyētootēē :Yēēsu Kalilaaya tukul kōōnēētiisyootēē
kooriikaab saayeet bo Yuutayeek. Kyoomtootē lōkōōywēk chēē kāroomēch
chēbo bāytooyiisyēētaab Yēyiin ānkōōsoobootē biiko chēē kiboonto bōōrwoonik
āk tānkuusyo ake tukul. 24 /Kikyaamtaat ng'aleechaa bo kwōng'uut choo
kiyēyē :Yēēsu ākoy yēēmēētaab Siirya kutēē yēē tēē. Yooto /kiimutyi inee biiko
tukul chēē kimnyoontōōs kunam wōlēē mii :chēē kitinyē tāmirmirook chēē
miyootēch, chēē kitinyē mēwuunkook āk chēē kichunkutootiin. Kiisoob :Yēēsu
bichoo tukul. 25 King'ēētyēē :biiko chēē mātēē chu Kalilaaya, Teekabooli,
Yēērusālēēm, Yuuteeya ākoo biitēētaab Yoortaan ankoosaab Yēēsu.

5

Ng'erekweekaab manta (Luuka 6:20-23)

1 Kimii :yēē kimāchē :Yēēsu kwoomchi biiko lōkōōy. Kiiruruukyi keey
:biiko chēē chaang'. Yu kakas kuu nyooto, kuwo :inee āk rubiikyii yēē
tōrōōr ānkutēbēē ng'wēny. Kōōnookyi :rubiichoo 2 ānkutoow :Yēēsu kōōnēētiis.
Kimwooy kule,

3 “Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo imoong'tēē keey Yēyiin,
kuuyu +mākōōwut bāytooyiisyēētaab Yēyiin.
4 Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo buntēē ng'woonin
kuuyu mākukārāmchi :ng'ala.
5 Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo yibē keey ng'wēny,
kuuyu mākuyēk nyeeng'waa :kōōrēēt.
6 Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo chēēng'ē churtaayeet,
kuuyu mākunyōōr.
7 Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo riirēē alak,
kuuyu +/makeeriiree nkicheek.
8 Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo leelach :moonik,
kuuyu makukas Yēyiin.
9 Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo wuulyēē ng'aleekaab kaalyeet,
kuuyu +/mākēēkuur kule lōkōkaab Yēyiin.

4:17 Mat. 3:2; 4:23; 6:10; 10:7 **4:22** Mat. 8:21-22 **4:23** Mat. 9:35 **5:1** Mat. 15:29 **5:3** Isa. 57:15; 61:1 **5:4** Tyēēn. 126:5-6; Isa. 61:2 **5:5** Tyēēn. 37:11; Room. 4:13 **5:7** Mat. 18:33; 25:35-46; Yāāk. 2:13 **5:8** Tyēēn. 24:3-5; Ibu. 12:14 **5:9** Room. 14:19; 8:14

10 Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo /kēēwusē yoo kayey kiyēē māchē
:Yēyiin,
kuuyu mākōōwut Kaab Yēyiin.
11 Ōbēruurootiin sōō, kule nee :akweek choo ōyēnwoo anii, yoo /kākēēchubook
/ānkēēwusook nto /kēēmōlōlchook ng'al chēē chaang'. 12 Yoo /kākēēyēwook
kuu nyooto, ōtyēēn kubo ng'erekweek, kuuyu mii :kiy nyēbo kwōng'uut nyēē
mākutuwēnēēnook :Yēyiin ām kibkōōnkōy. Ntēē /kiikēēwusoon mbo nkicheek
*wōōrkooyikaab Yēyiin choo kibo taay kuu nyooto."

Yiisyēētaab biikaab Kiriistō (Māārkō 9:50; 4:21; Luuka 14:34-35; 8:16)

13 Kimwooy :Yēēsu kule, "Akweek :muunyeetaab kōōrēēt.* Nteenee yoo
kakuskusiit :muunyeet, /kāmēētākiitōōysēē nteenee /kēēluluktooy kootartaar
:biiko.
14 Akweek ku lēbkēēyyēētaab kōōrēēt. Māwunyāktōōs *:kiriinkēēt nyoo /
kikēētēēkyi tulwo, 15 āmāmii :chii nyēē tābē taariit ānkōōkubuuyēē kērēbēēt,
nteenee ikoochinē yēē itōrōōroot sukulēbkēchi biiko tukul ām kō. 16 Kunyoo
māchāktōōs ōlēbkēchi biiko kubuntēē yēyuutēkwook chēē kāroomēch, si yoo
kakasaak kookaasta Kōōn nyoo miitē kibkōōnkōy."

Kichokootyiich :Yēēsu kiyēē /kikēēkuurto

17 "-Meesoot :chii kule kyāāchōōnii :anii chāānēmtooy ng'aleek choo kisirē
*:Muusa āk chēbo *wōōrkooyik, nteenee kyāāchōōnii chāātyiichē ng'aleechaa.
18 Kubooyiit man, āmwoowook kule ākoy kukeeyta :barak ākoo ng'wēny, māmii
:kiy nyēē +/mākiinēmto ām kiruutēchoo ānkoo ku mining' nyēē tyaa, ākoy kuyi-
tyiin :ng'aleek tukul. 19 Kunyoo, chii ake tukul nyēē kāmēto kiruutēchoo ānkoo
mbo nyēē mining' nyēē tyaa ankuyey biiko alak kurub ng'aleekyii kumā chii
:nyoo ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nto nyoo karub kiruutēchoo ankuyey alak
kurub, /kiitōrōōrē nyooto ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin. 20 Āmwoowook kule,
-mēēwutē :chii bāytooyiisyēētaab Yēyiin yoo kamachurta kusiir Farisaayeechaa
ākoo kāānēētichoo bo kiruutēk."

Ng'ālyoo kurubta keey āk siirmōōyto

21 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Ābērē kyookas kule /kikēēmwoochi
chiitaab kēny kule, '-Meebakach chii. Nto chii ake tukul nyoo kābākākiis,
ākoy /kiitiilchi ng'al.'† 22 Nto anii āmwoowook kule chii ake tukul nyoo
kānyēērchi ng'eetaabkaamet,† +/mākiitiilchi ng'al. Nto chiito nyoo kāmwoochi
ng'eetaabkaamet kule, 'Iberber' +/mākiiyyoong'tēē kōōk /sikiitiilchi ng'aleek,
nto nyoo kālēēnchi ng'eetaabkaamet, 'Iyēku solwo', kumisyinē /kiimut /
bokēētōōrchi wōlēē bo maataab kibchuulyo.
23 Kunyoo, yoo imāchē ituwēnchi Yēyiin kiy ankiisoot kule itinyē tisya
ām wōlēē mii :ng'eetaabkoomēt, 24 ibākookyi kiyoo yooto bo *Kōōtaab
Yēyiin ānkiiwē wōlēē mii :ng'eetaabkoomēt bōōchoomnyē kurook nto yityo
wēētuwēntē kiyooto. 25 Yoo miitē :chiito ake kukwēring' kōōk kubo bēsēnnyii

---

5:10 Mat. 25:34; 1Bēt. 3:14 **5:11** Luuka 6:22; 1Bēt. 4:14 **5:12** 2Tēt. 36:16; Luuka 11:47-51; 13:34; Yēyuut. 7:52; 1Tēēs. 2:14-16; Yāāk. 5:10 * **5:13** Kiyēyiisyēē :Yuutayeek muunyeet kōōtiliilēē kōrōsēēkwaa kutoombo kōōkoochinē Yēyiin. /Kikēēyēyiisyēē mbo subak kōōbooru wōlēē inēmchintooy keey :chiito soboontaab Tāmirmiryēēt. **5:13** Chuy. 30:35; Laawi. 2:13; Kāāyiit. 18:19; 2Bāy. 2:20; Eesra 6:9; Ēsēk. 43:24; Māārkō 9:50 **5:14** Yoowa. 8:12; 9:5 **5:15** Māārkō 4:21 **5:16** Ēfēēs. 5:8-9; Filib. 2:15; 1Bēt. 2:12 **5:17** Mat. 22:37-40; Room. 3:31; 7:4-6; Ēfēēs. 2:13-16; Ibu. 10:9 **5:18** Tyēēn. 119:89; Isa. 40:8; Mat. 24:35; Luuka 16:17 **5:20** Mat. 18:3; 23:23-28; Yoowa. 3:5 † **5:21** Chuy. 20:13 **5:21** Laawi. 24:17 † **5:22** Yoo /kākēēmwooy kule ng'eetaabkaamet ku chiitaab Kiriistō. **5:22** 1Yoowa. 3:15; Mat. 18:9; Yāāk. 3:6 **5:24** Mat. 6:14-15

nyēē iboontē, kumāchāktōōs simōkāsyiinē ām kēēltaab too kutoombo ōyitē kōōk. Yoo kameeyey kuu nyooto, kukwēriing' :nyiin kōōk ānkōōyokoochiing' boontēētaab kōōk. Makunaming' :boontoonoo bo kōōk ānkōōrēkēērchiing' chiito nyoo riibē kibratiisyek kukertiing' kō. 26 !Kāāmwoowook, +mēētēbii wōlooto ākoy iyaakte bēsēnoo tukul."

Ng'ālyoo kurubta keey ākoo martaayeet

27 Kitas taay :Yēēsu kumwoochi rubiichoo kule, "Ābērē kyookas :akweek kule /kikēēmwooy kēny kule, '-'Meemarte.'† 28 Nto anii, āmwoowook kule, chii ake tukul nyoo kāsē koorko ānkuchōrōkyi kuwuu nyēē kaakumarta. 29 Kunyi, yoo kēēsākyiing' koong'uung' isuuchi ng'ōōki, ilōōtu. Kaykay iboot komosta akeenke nyēbo bōōrng'uung' kusiir /kēēwiirchi bōōrng'uung' tukul wōlēē bo maataab kibchuulyo. 30 Nto yoo kēēsākyiing' :āwung'uung' isuuchi ng'ōōki, itilte. Kaykay iboot komosta akeenke nyēbo bōōrng'uung' kusiir /kēēwiirchi bōōrng'uung' tukul wōlēē bo maataab kibchuulyo."

Bareetaab kooyēēy
(Mataayo 19:9; Māārkō 10:11-12; Luuka 16:18)

31 Kimwooy :Yēēsu subak kule, "Kyookas mbo subak /kēēmwooyē kule chii ake tukul nyēē māchē kubar kooyēēy kumāchāktōōs kusirchi koorkēēt barweet nyēē kakwetee. 32 Nto anii āmwoowook kule, chii ake tukul nyoo kakwet koorkēēnyii kubo ng'aleek alak chēē mānāmē keey ākoo martaayeet, kāākōōsākyi koorkoonoo kuyēk choonchooyēn. Nto chiito nyēē keemut koorkoonooto, kaakumarta :nkinee."

Kaawaaleetaab keey

33 Kimwooy :Yēēsu subak kule, "Kyookas :akweek kule /kikēēmwoochi chiitaab kēny kule, 'Yoo kēēwoolchi keey :chii Yēyiin kule makuyey kiy, kumāmāchāktōōs kwiiri kiyooto nteenee māchāktōōs kootyiich.'† 34 Nto anii āmwoowook kule mātēbi :chii kut koowaal keey. -Meewaal keey :chii kutwēchē wōliin bo kibkōōnkōy kuuyu bāytooyiisyēē :Yēyiin wōlooto. 35 Āmātēbi :chii kut kulē, 'Kwaama :teng'et', kuuyu tyichē :Yēyiin wōlooto. -Meewaalee keey :chii kiriinkēētaab Yēērusālēēm kuuyu bo :wōlooto Bāytooyiintēēt nyoo wōō. 36 -'Meewaalee keey mbo mēting'uung' i-asante, kuuyu -mēēmuuchē mbo kut iyey buutyoontēēt akeenke ām mēting'uung' kulēēliit nto kutuuyiit. 37 Yoo 'kēēchāmē kiito ake, kuyēmē imwaay kule: 'Ēē, wuu nyooto.' Nto yoo itāyē, imwaay kule: 'Acha, māwuu nyoo.' Yoo 'keemwaay ng'al chēē siirē chuutēchu kukwoonēē :choo wōlēē miitē :Kibrōkōsyoontēēt."

-Mēēyooku miyootyo
(Luuka 6:29-30)

38 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Kyookas mbo subak /kēēmwooyē kule, 'Koong' āk koong', keelta āk keelta.'† 39 Nteenee āmwoowook :anii kule, -mēēkōrōmchi chii nyēē miyaat. Yoo kasyeeching' :chiito ake kibkermetuut komosta ake, iwēēkyi komosta nyiin ake kusyeech. 40 Nto yoo kākwēring' :chii kōōk kumāchē kaansuung'uung', imuytoochi mbo nkinee kābuutiit. 41 Yoo kākērchiing' :chii koong' ikālābchi tukuukyii ām asiista akeenke, itāsyi asiista

---

5:26 Mat. 18:34 † **5:27** Chuy. 20:14 **5:28** Kāālēw. 6:25; 2Bēt. 2:14 **5:30** Māārkō 9:43-47 **5:31** Kiruu. 24:1-4; Mat. 19:7 **5:32** Mat. 19:9; 1Kōōr. 7:10-11 † **5:33** Kāāyiit. 30:2 **5:33** Laawi. 19:12; Kiruu. 23:21 **5:35** Isa. 66:1; Yēyuut. 7:49 **5:35** Tyēēn. 48:2; 76:2 **5:37** Mat. 23:16-22; Yāāk. 5:12 **5:37** Yāāk. 5:12; Mat. 6:13; Yoowa. 17:15 † **5:38** Chuy. 21:24; Laawi. 24:20; Kiruu. 19:21 **5:39** Luuka 6:29; Room. 12:17, 19; 1Bēt. 3:9 **5:40** 1Kōōr. 6:7; Ibu. 10:34

ake. 42 Nto yoo kāsooming' :chii kiito ake, ikoochi. Nto yoo kēēbēsēēniing' :chii
kiy, ikoochi."

Chamateetaab Yēyiin
(Luuka 6:27-28, 32-36)

43 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Kyookas mbo subak /kēēmwooyē
kule, 'Ichāmē laatyeeng'uung' ānkiiwēchē buunyoontēēng'uung'!'† 44 Nteenee
āmwoowook anii kule, ōchāmē buunikwook ānkōōsoochinē choo wusook
45 sookerkeyiitu Kōōn nyoo miitē kibkōōnkōy. Yēyē :Yēyiin kōōluuchi :asiisnyii
biiko choo kāroomēch āk choo miyootēch. Yēyē mbo subak roobta kurōōbēnchi
biiko choo kāroomēch āk choo miyootēch. 46 Ōbērē :akweek tōōs mākutuwēnook
:Yēyiin yoo ōchāmē baateey biiko choo chāmook ee? Ntēē yēyē :chii ake tukul
kuu nyooto. 47 Nto yoo ōng'āloolchinē biiko choo chēēkwook baateey ii, ōnyōōru
nee nyēē karaam? Ntēē yēyē :nkicheek choo -mēēnkētē Yēyiin kuu nyooto.
48 Churtaat :Yēyiin nyoo miitē kibkōōnkōy, kunyoo, māchāktōōs ōchurtootiin
:nkakweek."

6

Wōlēē /kēētoorētitooy bānoonik

1 Kimwooy subak :Yēēsu kule, "Ōriib keey. Mayey :chii ng'ālyoo nyēē
karaam ām taayeetaab biiko kumāchē kule sukutook. Yoo kayey kuu nyooto,
mānyōōru kiy ām wōlēē mii :Kwaan nyoo miitē kibkōōnkōy.
2 Yoo 'kēētoorēt banan, -mēērook ing'asaatee keey kuu wōloo yēytooy
:kiblembechiisyek ām kooriikaab saayeet āk wōloo bo kēēltaab too, kule
sukookaasta :biiko. Kāāmwoowook, mānyōōru kiy ām wōlēē mii :Yēyiin.
3 Nteenee yoo iyēētyēēchinē chiito ake, kumāmāchāktōōs ikany kukas mbo
:choorweeng'uung'. 4 Yooto, mākutuwēniing' :Kōōn nyoo kāsē kiy ake tukul
nyēbo wung'aan."

Wōlēē /kēēsooytooy
(Luuka 11:2-4)

5 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Yoo ōsooyē, marub :chii ātēbuutēkaab
kiblembechiisyek. Kicham :kiblembechiis kusooyē nyēē kātōōnōōn ām koori-
ikaab saayeet āk wōloo chaang' :biich, sukung'eet kutook. Kāāmwoowook,
kisimkunyōōr :bichoo kiyēē kimāchē. 6 Nteenee, ikērtooy keey :inyiing' kō
ankiisaay Kōōn nyoo -/mākēēkāsē. Nto yooto mākutuwēniing' :Kōōn nyoo kāsē
kiy ake tukul nyēē wunyaat."
7 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Yoo ōsooyē, -mōōbōloobōlē kuu bi-
ich choo -mēēnkētē Yēyiin kuuyu isōōtē :choo kule yoo kāmwooy ng'al
chēē chaang', /kēēkāsyinē. 8 Wuu nyooto kuuyu simkōōnkētē :Kōōn kiyēē
-mōōboontē kutoombo mbo kut osaay. 9 Kunyoo māchāktōōs ōsooyē kule:
Baaba Yēyiin nyoo imiitē kibkōōnkōy,
kutōrōriit :kaayneeng'uung'.
10 Kuyit :bāytooyiisyēēng'uung'
kuyeyakay ām wōlēēb ng'wēny :kiyēē imāchē
kuu wōloo wuunto ām kibkōōnkōy.
11 Ikōōnēēch kiyēē kyoomē ām bēsyō ake tukul.
12 Inyōōwēēch kaat ām choolwookātēēnyoo,

---

† **5:43** Laawiik 19:18; Kiruutēk 7:1-2 **5:43** 2Sām. 22:38-43; Tyēēn. 139:21-22 **5:44** Luuka 6:27-28; Room. 12:20; 1Bēt. 2:20-23 **5:45** Ēfēēs. 5:1 **5:48** Laawi. 19:2; Luuka 6:36; 1Bēt. 1:16 **6:1** Mat. 23:5 **6:5** Luuka 18:10-14 **6:8** Mat. 6:32 **6:9** Cherem. 3:19; Mal. 2:10; 1Bēt. 1:17 **6:10** Mat. 7:21; 12:50; 21:31-32; 26:39, 42; Yoowa. 6:38 **6:11** Mat. 6:24-34

kuu yoo kēēnyōōchinē :nkacheek kaat
choo choolwookēnchēēch.
13 Itiiyēēch /simakeekenteech,
nteenee isateeneech wōlēē mii :Buunyoontēēt.*
14 Yoo ōnyōōchinē kaat biiko alak choo choolwookēnchook, kunyōōwook
kaat :nkinee Kōōn nyoo mii kibkōōnkōy. 15 Nto yoo -mōōyēyē kuu nyooto
kumānyōōwook kaat :Kōōn."

*Kiriisyēētaab āmiisyēēt

16 Kimwooy :Yēēsu subak kule, "Yoo *kirē :chii āmiisyēēt, kumāmāchāktōōs
kusāng'utiitu kuu wōloo yēytooy :kiblembechiisyechaa māchē kule sukukas
:biiko. !Kāāmwoowook, kiikunyōōr :bichoo kuyem kiyēē kimāchē. 17 Nteenee
yoo ōkirē āmiisyēēt, kumāchāktōōs ōbārē buutēēkwook, ōwuunē koonyekwook
ankooyiil ōtililiitu 18 simēēnkētook :chii kule ōkirē āmiisyēēt. Nteenee Kōōn
nkityō nyoo -/mākēēkāsē :nyēē inkētē. Nto yooto, mākutuwēniing'."

-Mēētukuulchi keey bāytitaab kōōrooni (Luuka 12:33-34; 11:34-36; 16:13)

19 Kitas taay :Yēēsu kumwoochi biiko kule, "-Mōōtukuulchi keey bāytitaab
kōōrooni kuuyu nyēērēē :kuutyek, tuurtōōs / ānkēēchōōrē. 20 Nteenee
ōkōnōrchi keey bāytit ām Kaab Yēyiin wōloo māmiitē :kiy nyēē nyēērēē āmāmii
:chōōriin. 21 Tiiyēē :chii mēt wōloo miitē :bāytinyii.
22 Koong'uung' nyēē ikoochinē bōōrng'uung' lēbkēēyyēēt. Yoo kāstooy
:koong'uung' nyēē karaam, iboontē lēbkēēyyēēt. 23 Nto yoo mākāstooy nyēē
karaam, imiitē mēēnān nyēē mā mining'. Kunyi, yoo kāmis :lēbkēēyyēēt nyoo
'kēēboontē, imiitē mēēnānēēt kutukul!
24 Māmii :chii nyēē imuuchē kōōmēlchiin kirōkōōn āyēēng'. Yoo kasy-
eem, kulāyē :ake. Kunyoo, mānoomtōōs :yiisyēētaab Yēyiin āk muchastaab
beesaan."

Ōmoymooy bāytooyiisyēētaab Yēyiin (Luuka 12:22-31)

25 Kitas taay :Yēēsu kumwoochi bichoo kule, "Kunyoo, ! kāāmwoowook,
-mookany kwaamaak mēt kule ō-āmē nee, ōyyēē nee nto kule ōloochē nee.
Wōō oob :soboontaab chii kusiir āmit nto ku sirooy? 26 Māchē ōkāsēē tāriitēk
choo -mēēnkētē kule /kēēchoonsē kule nee /ānkēēkēsiisyē kule nee āmātinyē
mbo chookēēn, nteenee bāyē :Kōōn nyoo miitē kibkōōnkōy. Chāmook akweek
oob :Yēyiin kusiir tāriitēchoo? 27 Yoo keeyiimee keey :chii ng'al chēbo kōōrooni
ii, ara imuuchē :yooto kutāsyi bēsyōōsyēk chēē minyēē kōōrēēt? 28 Ām
nee sōōyiimēē keey ng'aleekaab sirooy? Okas baa, wōlēē wuu :taabta ake
tukul ām wuuyēēt! Māchiiryootē sukukaraaraniit. 29 Kāāmwoowook, ānkoo
kiboonto :Sōlōmōōn bāytit nyēē tyaa, kimāboonto sirooy chēē kāroorānēch kuu
toobtōōchu. 30 Nto akweek chu -mōōkoosēēnoo keey kuyem ii, yoo imuuchē
:Yēyiin kookaraaran toobtōōy choo lēēltōōs nto nyēē mā tyaa kurarach ii,
kucham nee wōlēē makoolaaktaak nkakweek? 31 Kunyoo -mooyiimee keey
kule, '+Makyaam nee?' Nto kule, 'Kēēyyēē nee?' Nto mbo kule, 'Kiiloochē
nee?' 32 Biiko choo -mēēnkētē Yēyiin :chēē imoymooyē tukuuchoo tukul,

---

* **6:13** /Kichokēētāsyinootē ām siruutēk alak ng'aleechu: "Kuuyu inyiing' nyēē ibāytooyiisyē, cheekuuk :kāāmuukēywēēk ānkiitōrōōroot ākookoy. Kuwuuyiit nyooto." **6:13** Mat. 26:41; Māārkō 14:38; Luuka 11:4; 22:40, 46; Yoowa. 17:15; 1Tēm. 6:9; 2Tēm. 4:18 **6:14** Ēfēēs. 4:32 **6:15** Mat. 5:24; Māārkō 11:25; Luuka 6:37 **6:15** Mat. 18:35 **6:17** Isa. 58:5; Mat. 17:20-21; Luuka 2:37; 18:12; Yēyuut. 13:2-3; 14:23 **6:19** Yāāk. 5:2-3 **6:20** Mat. 19:21; Luuka 12:33; 1Tēm. 6:19 **6:25** Filib. 4:6 **6:26** Mat. 10:29-31 **6:29** 1Bāy. 10:1-25 **6:30** Mat. 14:31

nteenee inkētē :Kōōn nyoo miitē kibkōōnkōy kule misyook akweek ōnyōōru tukuuchoo tukul. 33 Kuchamta :chii kurook bāytooyiisyēētaab Yēyiin ākoo churtaayeet. Yooto, mākurōōrōōt :tukuuk chuut alake. 34 Kunyoo, -mooyi-imee keey ng'aleekaab tuun, kuuyu boonto :bēsyēētaab tuun ng'aleekyii chēē mākubooryēē."

7

Masiming'alaalee chii nyēē miyaat (Luuka 6:37-38, 41-42)

1 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Masiming'alaalee chii nyēē miyaat. 2 Yoo 'keeng'alaalee chiito ake nyēē miyaat, ku +/ makeeng'alaaleeniing' nkinyiing' kuu nyooto. Nto kiyoo 'kēēyēchi chiito ake, /kēēyēwuung' nkinyiing' kuu nyooto.

3 Ām nee siikāsē :inyiing' sikitityaa nyēē miitē koong'taab ng'eetaabkoomēt ameekas musukyēēt nyēē miitē koong'ta nyeeng'uung'? 4 Imuuchē kule nee imwoochi ng'eetaabkoomēt kule, 'Kany ānēmuung' sikitityaa ām koong'ta,' nto kutēē yooto tukul kumiitē :musukyēēt koong'uung' nkityō? 5 Kiblembechaantaani! Māchāktōōs inēmu kurook musukyēēt nyoo mii koong'uung' nkityō siikaste kāroomin siinēmchi ng'eetaabkoomēt sikitityaanteet ām koong'nyii.

-'Mēēntosuur kiy nyēē karaam

6 -Mēēkoochi ng'ōōk kiy nyēē churtaat kuuyu wēēkyiing' keey anku-sankataniing', nto iwiirchi sanayeekuuk tōōrōōy kuuyu itārtoorē."

Chiito nyoo soomsē, /kiikoochinē (Luuka 11:1-13)

7 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Yoo kēēsoom, / kēēkōōning', yoo kēēchēēng'sē, inyōōru, nto yoo kēēng'ēētiisyē, /kēēyootuung'. 8 Chiito nyoo soomsē, /kiikoochinē, nyoo chēēng'sē kunyōōru, nto nyoo ing'ēētiisyē, / kēēyootyinē. 9 Ara miitē :chiito ām akweek nyēē yoo kāsoom :lakwanyii mukaatiit kōōkoochinē rwaanteet? 10 Nto yoo kamach *burburyoontēēt, kōōkoochi eereeneet? 11 Kunyi, yoo chāmē :biiko buch kōōkoochi lōkōkwaa tukuuk chēē kāroomēch ii, /keemwa nee nanyuun Yēyiin ām kibkōōnkōy? Mākōōnēm keey :nyoo miisin kukōōn tukuuk chēē kāroomēch yoo kōōsoom!"

Kiruutyēēt nyēbo koomānuut

12 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Ōyēchinē biiko alak kuu wōloo kātōōmāchē :akweek /kēēyēytoowook. Iyumē :ng'aleechuutēchu kiruutēkaab *Muusa ākoo kāānēētēywēēkaab *wōōrkooyikaab Yēyiin."

Mariich :oreetaab Kaab Yēyiin (Luuka 13:24)

13 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Obeetee oreet nyoo mariich. Mii :kēēlto nyēē baraay nyēē tinyē oreet nyēē baraay. Choong'ēch :biiko chēē bēētēē kēēlooto wēētii ārbub. 14 Nteenee mii :kēēlto nyēē keweel nyēē tinyē oreet nyēē mariich. Ng'ērinēch :biiko chēē bēētēē kēēlooto tākyinē keey *soboontaab kibchuulyo."

Wōōrkooyik chēē mābo man (Luuka 6:43-45)

6:32 Mat. 6:8 **6:33** 1Bāy. 3:11-14; Tyēēn. 37:4 **6:34** Chuy. 16:4, 19-20 **7:1** Room. 14:4, 13; 1Kōōr. 4:5; Yāāk. 4:11-12 **7:2** Māārkō 4:24; Room. 2:1; 14:10-12 **7:7** Cherem. 29:13-14; Mat. 18:19; 21:22; Yoowa. 15:16; Yāāk. 1:5 **7:11** Yāāk. 1:17 **7:12** Room. 13:8-10; Kala. 5:14 **7:14** Luuka 13:24

15 Kitas taay Yēēsu kumwooy kule, “Ōriibēē keey *wōōrkooyichoo mābo man
choo iyēēloonunēē ruunkuun sumboot nteenee ām moonikwaa ku miyootēch
kuu suuyiik. 16 Ōnkētēē bichoo ng'aleek chēē yēyē. Māyēyē :cheebkateet
mbuuniik āmāyēyē :siikoowēēt lamayeek. 17 Mākyiintōōs keet ake tukul nyoo
karaam kuyēyē lokoyeek chēē kāroomēch nto kēētit nyoo miyaat kuyēyē
lokoyeek chēē miyootēch. 18 -Mēēmuuchē :kēētit nyēē karaam kuyey lokoyeek
chēē miyootēch āmēēbērē imuuchē :kēētit nyēē miyaat kuyey lokoyeek chēē
kāroomēch. 19 Nto keet ake tukul nyoo kāmāchāktōōs kuyey lokoyeek chēē
kāroomēch āmēēbērē kayey, /kiiluulto /ānkēētōōrchi ma. 20 Kunyoo, ōnkētēē
bichoo ng'aleek choo yēyē.”

-Mēēwutē :biiko tukul Kaab Yēyiin (Luuka 13:26-27)

21 Kutas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii kule, “-Mēēwutē Kaab
Yēyiin :biiko tukul choo mwooyē kule, ‘Mokoryoontēēt, Mokoryoontēēt.’
Nteenee chēē iwutē baateey ku choo yēyē kiyēē mākyinē :Baaba ām
kibkōōnkōy. 22 Choong'ēch :biiko chēē mākumwoowoo ām bēsyēētaab
tabanta kule, ‘Mokoryoontēēt, Mokoryoontēēt, ntēē kikyoomtēē lōkōōywēk
kaayneeng'uung', kiibēbēētēē tāmirmirook chēē miyootēch ānkēēyēyē tukuuk
chēē mātēē chu chēbo kwōng'uut!’ 23 Yooto +māāmwoochi :anii bichoo kule,
‘Kibng'ōōkisiisyēchu, -māānkētook :anii! Ōng'ēētyēē yu.’ ”

Tēēkiik āyēēng' (Luuka 6:47-49)

24 Kutas taay :Yēēsu kumwooy kule. “Chii ake tukul nyēē kakas ng'aleekyuu
ankurub kukerkeey chii nyēē ng'oom nyēē kitēēkyi kōōnyii kitaweet. 25 Yoo
kārōōbēn :roobta kooyiin :āynōōsyēk kutwoor keey :bēēko ānkōōsoonkiiy
:wusōōnēēt kōyooto, māluulē :kōyoo, kuuyu /kikēētēēkyi yēbo kitaweet. 26 Nto
chii ake tukul nyoo kakas ng'aleekyuu amarub, kukerkeey chii nyēē berber
nyēē kitēēkyi kōōnyii yēbo ng'aayneet. 27 Yoo kārōōbēn :roobta, kooyiin
:āynōōsyēk kutwaarta ng'aayneet ānkōōsoonkiiy :wusōōnēēt kōōtkēy, kuluulē
:kōōt!”

Kāāmuukēywēēkaab Yēēsu

28 Yu keewaany :Yēēsu kumwooy ng'aleechaa, koolat :biiko 29 kuuyu
kimēēnēētiisyē kuu kāānēētikaab kiruutēk, nteenee kiinēētiisyē ām
kāāmuukēywēēk.

8

Kiisoob :Yēēsu chii nyēbo makereen (Māārkō 1:40-45; Luuka 5:12-16)

1 Yu kārēkunēē :Yēēsu lekem barak, kurub :biiko chēē chaang'. 2 Yooto
kuchō :chiito ake nyēē kiboonto makereen ānkukutunyēē taayeetaab Yēēsu
ānkumwooy kule, “Mokoryoontēēt, yoo ichāmē, isooboo sāātililiitu kuuyu
ānkētē kule imuuchē.” 3 Yooto nanyuun kuchuul :Yēēsu āwunyii kutiiny
chiichoo ānkumwooy kule, “Āchāmē, kunyi itililiitu!” Kusob :chiichoo areet
akeenke. 4 Nto mii yoo kumwoochi :Yēēsu chiichoo kule, “-Mēētēbii kut im-
woochi chii ng'aleechu, nteenee wēēboorchi keey kibkōrōs ānkiikoochi tukuuk

---

7:15 Kiruu. 13:1-3; Cherem. 14:13-15; Mat. 24:11, 24; Yēyuut. 20:29; 2Kōōr. 11:13-15; 2Bēt. 2:1; 1Yoowa. 4:1 **7:17** Kala. 5:19-23 **7:18** Mat. 12:33 **7:19** Mat. 3:10; Luuka 3:9; Yoowa. 15:2, 6 **7:21** Mat. 21:28-31; 25:11; Room. 2:13; Yāāk. 1:22-25; 2:14-26 **7:23** Mat. 25:12; 2Tēm. 2:19 **7:29** Māārkō 1:22

chēē kabeelee kōrōsēēk kurub kuu yoo kimwooyē *:Muusa sukōōboor yooto kule 'kēētililiitu."

Kiikoosēē keey Yēēsu :chii nyēē kimā Yuutāyiin (Luuka 7:1-10)

5 Yu kayit :Yēēsu Kaabernaam, kuchō :chiito ake nyēē ki kāāntōōyiintēētaab lukēētaab booryēēt nyēbo Rooma ānkumwoochi Yēēsu kule, 6 "Mokoryoontēēt, miitē :motwooriintēēnyuu kaa kusubsubē ām kitiintiri." 7 Kumwoochi :Yēēsu chiichoo kule, "Imāchē āchōō anii kang'uung' chāāsoob?" 8-9 Kuwālchi :kāāntōōyiintoonoo Yēēsu kule, "Mokoryoontēēt, ānkētē anii kule māyēmāktōōs iwut :inyiing' kōōng'waanii. Āmiitē :anii ng'wēnyuutaab kāāmuukēywēēk ānkāābāytooy biikaab lukēēt. Yoo kāāmwoochi chii nyēē mii ng'wēnyuunyuu kule, 'Wē' kuwēētii, nto yoo kāāmwoochi ake kule, 'Chōō' kuchōōnii. Yoo kāāmwoochi motwooriintēēnyuu kule, 'Yey kiy' kuyēyē. Kunyoo, imwaay baateey ng'ālyoo, yooto mākusob :motwooriintēēng'waanii."

10 Yu kakas :Yēēsu ng'aleekaab chiichoo, koolat ānkumwoochi bichoo kirubootē inee kule, "! Kāāmwoowook, kubooyiit man manaakas yēēt ake *Isrāyēēliin nyēē ikoosēēnoo keey kuu chiichi. 11 Kāālēēnchook makukwaanee :biiko chēē chaang' koong'asiis āk tinkeey ānkubokwoomchiin ākoo *Abraam, Isaka ākoo Yāākōbō ām Kaab Yēyiin. 12 Nteenee +/mākēētōōrchi mēēnān :biiko choo bērē nyeeng'waa :Yēyiin bokuriirunee ng'wēny."

13 Yu keewaany :Yēēsu kumwooy kuu nyooto, kumwoochi kāāntōōyiintoonoo kibo lukēēt kule, "Iyeey kaa. Kaakuyeyakay kuu wōloo 'kēēmāktooy kuuyu 'kēēkoosēēnoo keey." Nto yooto bakeenke kusob :motwooriintēētaab kāāntōōyiintoonoo.

Kiisoob :Yēēsu biiko chēē chaang' (Māārkō 1:29-34; Luuka 4:38-41)

14 Nto yu kāwo :Yēēsu kaytaab Bētērō, kukas cheebyoosyeetaab biikooy nyēbo Bētērō kukāru ānkumnyoonē. 15 Yu kātiiny :Yēēsu āwutaab cheeby-oosyaanaa, kusob ānkubāyiis.

16 Nto miitē bēsyoonooto kosolēny kukararakta :asiista, /kiimutyi Yēēsu biiko chēē chaang' chēē kiboonto tāmirmirook chēē miyootēch. Kyaankung'alaal :Yēēsu, kung'ēētyēē :tāmirmiroochoo biiko. Kiisoob mbo biiko tukul chēē kim-nyoontōōs. 17 Kuyityiin :yooto ākoo kiyoo kimwooyē *:wōōrkooyoontēētaab Yēyiin *Isaaya kule,

"Kikālābwēēch nyāliluutēkyoo
ānkōōmuuktoowēēch tānkuusyēēnyoo."†

Wuuy :kēēltaab Yēēsu (Luuka 9:57-62)

18 Nto mii bēsyēēt ake, yu kēēruruukyi keey :biiko Yēēsu, kumwoochi ru-biikyii kule, "Okany kyaay tōōliilēēt keebe biitooniin." 19 Nteenee kuchō :kāānēētiintēēt ake nyēbo kiruutēk ānkumwoochi Yēēsu kule, "Kāānēētiintēēt, ārubiing' :anii ānkoo 'kēēwē ānō." 20 Kukētyi :Yēēsu kule, "Boonto :kimōkōyiinēk ng'wēēnoonik chēē minyē, kuboonto :tāriitēk kooriikwaa, nteenee māboonto *:Wēritaab Chii wōlēē imuunyēē."

21 Kumwoochi subak :chiito ake Yēēsu kule, "Mokoryoontēēt, kany kut amuy baaba, nto ārubiing'." 22 Nteenee kukētyi :Yēēsu chiichoo kule, "Ikany kumuy keey :muuswēk, ankiirubwaa."

8:4 Laawi. 14:2-32; Māārkō 5:43; Luuka 17:14 **8:11** Tyēēn. 107:3; Isa. 49:12; Luuka 13:29 **8:12** Mat. 13:42, 50; 22:13; 24:51; 25:30; Luuka 13:28 **8:13** Mat. 9:22, 29; 15:28; Luuka 7:50 † **8:17** Isaaya 53:4 **8:20** 2Kōōr. 8:9 **8:22** Mat. 4:20, 22; 9:9; 19:21; Luuka 5:11; Yoowa. 1:43; 21:19-22

Kiyey :Yēēsu kuteeman :wusōōnēēt āk bēēko (Māārkō 4:35-41; Luuka 8:22-25)

23 Yooto nanyuun, kulaany :Yēēsu mwēēnkēēt āk rubiikyii ankuba. 24 Kumii
tōōliil kwēēn, kuchō :wusōōnēēt ānkōōsoonkiiy mwēēnkēēt. Yooto tukul kumii
:Yēēsu kāruchi keey. 25 Koong'eet :rubiik Yēēsu kule, “Mokoryoontēēt, ntēē
kākēēbēku, sārwēēch!” 26 Kumwoochi :Yēēsu kule, “Ntēē kōōmuuyē nyēē
tēē nyi? Ākoo -mōōkoosēēnoo keey kuyem?” Kung'eet ānkōōburyoong'to
wusōōnēēt ākoo bēēko. Yooto, kuteeman :wusōōnēēt āk bēēko. 27 Koolat :ru-
biichoo ankuteebee keey kule, “Chii nee :chiito nyi kāsyinē mbo :wusōōnēēt
āk bēy?”

Kiisoob :Yēēsu chii nyēē kiboonto tāmirmirook chēē miyootēch (Māārkō 5:1-20; Luuka 8:26-39)

28 Nto yu kāwokuyit :Yēēsu biitēēt nyiin ake nyēbo tōōliilēēt ām rōōrōōkēētaab
Kataara,* kuchuwunee :biiko alake āyēēnku kochonkoosyek chēē /
kēēmuchinē biiko ānkutākyi keey Yēēsu. Kiboonto :bichoo tāmirmirook chēē
miyootēch ānkikōrkōrēch miisin nyēē kimāmii :chii nyēē kiimuuchē kumur
yooto. 29 Kubōlchi :tāmirmiroochoo miyootēch Yēēsu kule, “Imāchēēnēēch
nee ōō, Lakwataab Yēyiin? Kēēchōō cheenyaliileech acheek kutoombo
kuyitu :bēsyēēt nyoo /kiikeekwey?” 30 Kilēēkitēē yooto :ākwootiitaab tōōrōōk
chēē kyookēētē. 31 Kusoom :tāmirmiroochoo miyootēch Yēēsu kule, “Yoo
'keekweteech, ikōōnēēch bokiiwut tōōrōōchuut.” 32 Kumwoochi :Yēēsu
kule, “Obe.” Kuchuwu :tāmirmiroochoo miyootēch bakeenke ānkubokōōwutē
tōōrōōchoo. Kōōwutē kuu nyooto, kōōtuultēē keey :tōōrōōchoo tukul lekem
kusoor tōōliil ānkubokutōōrchi keey āriit ānkubēk!
33 Kukāsē :biiko chēē kyookooy tōōrōōchoo ng'aleechaa, kumwēyē ākoy
kiriing' ānkwoomchinē biiko ng'aleekaab tōōrōōk āk chēbo bichoo kiboonto
tāmirmirook chēē miyootēch. 34 Kukāsē :biikaab kiriinkoonoo ng'aleechaa,
kung'ēētōōs :tukul bokukas Yēēsu. Kunyōōru, kusaaysaay kule kung'eetee
saang'waa.

9

Kāāmuukēywēēkaab Yēēsu kunyōōchi biiko kaat (Māārkō 2:1-12; Luuka 5:17-26)

1 Yooto kulaany :Yēēsu mwēēng' ankwaay āk rubiikyii kooyeey Kaaber-
naam. 2 Kuyitē, /kiimutyi chiito ake nyēē kisōnkōchoot /kēēkālāboonunēē
tiirbeet. Nto bērē kukas :Yēēsu kule kiikoosēē keey :bichooto inee, kum-
woochi chiichoo kule, “Wēnyoo, kimkim, /kāākēēnyōōwuung' kaat ām chool-
wookātēēng'uung'.”
3 Yooto, kumwoochi keey :kāānēētikaab kiruutēk kule, “Kāākōōwuuytēē keey
:chiichi Yēyiin.” 4 Kōōnkēt :Yēēsu kiyēē kimiitē kōōsōōtē :bichoo ānkumwooy
kule, “Ām nee yu ōsōōtēē moo ng'al chēē miyootēch? 5 Kuskus /kēēmwooy
kule, ‘/Kāākēēnyōōwuung' kaat ng'ōōkiswookikuuk’ nto /kēēmwooy kule, ‘Ng'eet
ānkiiwēēsyēt’? 6 Ōkāsē ra kule āboontē :anii, *Wēritaab Chii, kāāmuukēywēēk ām
kōōrooni chēē āmuuchēē ānyōōchi biiko kaat.” Yooto bakeenke kumwoochi
chiichoo kisōnkōchoot kule, “Yyoony ankiinam tiirbeeng'uung', ānkiiwēēchi
keey kaa.” 7 Kung'eet :chiichooto kisōnkōchoot bakeenke ānkuwēēchi keey kaa.
8 Yu kakas :biiko chēē kimii yooto ng'aleechaa, kumuuyo ānkusilto Yēyiin nyi
kiikoochinē chii kāāmuukēy chēē wuu choo.

8:26 Tyēēn. 65:7; 89:9; 107:29; Mat. 14:30-32 * **8:28** Mwooyē :siruutēk alake kule ‘Kerkeesa’ nto ‘Keraasa’. **8:29** Māārkō 3:11; 1Kōōr. 15:24 **9:2** Tyēēn. 103:3; Māārkō 2:5 **9:6** Tān. 7:13-14; Yoowa. 5:36

Chāmē :Yēēsu mbo choo -/mākiiriiku (Māārkō 2:13-17; Luuka 5:27-32)

9 Yu katas taay :Yēēsu āk baannyii, kukas chiito ake nyēē /kikēēkuurēē
Mataayo kumii kēēbuur kēryō kōōruruuchē *syuuruut. Yooto, kumwoochi
:Yēēsu chiichoo kule, “Rubwaa.” Kung'ēētē bakeenke ānkurubē Yēēsu.
10 Nto yu miitē :Yēēsu kwoomiisyē ām kaab Mataayo, kukwa :kāāruruukikaab
syuuruut chēē chaang' ākoo biiko alak chēē -/kimākiiriiku bokwoomiis āk
Yēēsu kuboonto keey rubiikyii. 11 Nto yu kakas *:Farisaayeek kuu nyoo,
kuteebee rubiikaab Yēēsu kule, “Ntēē āmiisyē :kāānēētiintēēng'woong' āk
kāāruruukikaab syuuruut ākoo biich chēē -/mākiiriiku?” 12 Kukētyi :Yēēsu kule,
“Chēēng'ootē :biiko choo imnyoontōōs kāānyooyiintēēt. Māchēēng'ootē :choo
sobchootiin. 13 Ibooru nee :ng'aleechu /kikeesir: ‘Ākāykooyē chamateet kusiir
kōrōsēēk.’† Kyāāchōōnchinē :anii biiko choo choolwookēnootiin, āmēēbērē
choo isōōtē kule churtootiin.”

Kāānēētiisyēētaab Yēēsu nyēē lēēl (Māārkō 2:18-22; Luuka 5:33-39)

14 Kimii :yēē kikwa :rubiikaab Yoowaana ankuteebee Yēēsu kule, “Ām nee
yu kēēkirē :acheek āk *Farisaayeek āmiisyēēt āmākirē :rubiikuuk?” 15 Kukētyi
:Yēēsu kule, “-Mēērukuutē keey :chōōrōōnuutēkaab saanteetaab leekwa ām
saakweetaab kooyēēy yoo boonto keey saanteetaab leekwa. Makuyit :bēsyēēt
nyēē +/mākiinēmunēē saantaanaa wōlēē mii chōōrōōnuutēkyii, kunyi yooto
:yēē makoorukuut keey :chōōrōōnuutēkyii.”
16 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “-/Mākēētilē ankeet nyēē tākulēēl /
ānkēēkinēē sireet nyēē yoos. Yoo /kakeeyey kuu nyooto kusirinyāktōōs
:ankaanaa ānkung'ēti yooto kubarayiit :koong'ta miisin. 17 -/Mākēēroonkyinē
mbo kibkeetiis choo /kātākēēyēyē wōōnkit nyēē yoos. Yoo /kakeeyey kuu
nyooto, kōōtōlē :wōōnkit kuwasta keey :kibkeetiisyek. Nteenee /kēēroonkyinē
kibkeetiisyek choo /kātākēēyēyē wōōnkit nyēē lēēl, nto yooto kumoomē :kiy
tukuuchoo :tukwaay.”

Sobē :chii nyoo ikoosēē keey Yēēsu (Māārkō 5:21-43; Luuka 8:40-56)

18 Kutākung'āloolē :Yēēsu, kuchō :kāāntōōyiintēēt ake ānkukutunyēē taay-
eenyii ānkumwooy kule, “Kaakume :chēēbnyuu! Ichōō chēētiinyēē āwung'uung'
sukusob.” 19 Yooto, kuwēēto keey :Yēēsu chiichoo kuboonto keey rubiikyii.
20 Kirubaat lēt Yēēsu :cheebyoosyeet ake nyēē kikiikunam bōōrto ake
nyēē kisāyē :korotiik ām kēnyiisyēk taman āk āyēēng'. Yu kāākuriikyi Yēēsu,
kutiiny *maaseekaab kotootyēētaab sireetaab Yēēsu. 21 Kiisōōtoonu :chee-
byoosyaanaa kule, “Yoo kāātiiny buch sireenyii āsobē.” 22 Yooto kuweech
keey :Yēēsu kukas cheebyoosyeetkēy ānkumwoochi kule, “Chēē, kimkim! /
Kāākiisoobiing' kuuyu 'ikoosēēnoo keey.” Kisob :cheebyoosyaanaa bakeenke.
23 Nto yu kēēwut :Yēēsu kōōtaab kāāntōōyiintoonoo kunyōōr biiko chēē
chaang' chēē kimēēysē. Kikuutē :alake kurēēruunēk, kōōnchōōytōōs :chuut.
24 Kumwoochi bichoo kule, “Obe saang'. Manaame :chēēbi nteenee kāruchi
keey.” Kuroorichi :bichoo Yēēsu. 25 Nto yu kaakuba :bichoo saang', kuwo
:Yēēsu kisēēnkēētaab lakwanaa, kunam āwut ankoong'eet kōōyyo. 26 Kiyestee
:ng'aleechaa yēēmoonoo tukul.

Kiisoob :Yēēsu cheebkoraatiisyek āyēēng'

9:9 Mat. 8:21-22 **9:10** Mat. 11:19; Luuka 15:1-2; 19:7 † **9:13** Oseeya 6:6 **9:13** Mat. 12:7 **9:15** Mat. 25:10; Yoowa. 3:29; Yēyuut. 13:2-3; 14:23; Ng'oong'. 19:7 **9:20** Laawi. 15:25-27; Mat. 14:36; Luuka 6:19 **9:22** Mat. 8:13; Luuka 7:50 **9:24** Yoowa. 11:11-13 **9:25** Māārkō 5:41

27 Nto yu kang'eetee :Yēēsu yooto, kurub lēt :cheebkoraatiisyek alake
āyēēnku. Kikuurchinootē :bichoo barak kumwooyē kule, “Iriireeneech ōō,
*Mōchōkōrēētaab Tāwuti.” 28 Nto yu kāwokōōwut :Yēēsu kō, kuba :nkicheek
cheebkoraatiisyechaa kō. Yooto kuteebee :Yēēsu icheek kule, “Ara ōyēnchinē
kule āmuuchē :anii āsoobook?” Kuwālchi kule, “Kiiyēnchinē ōō, Mokory-
oontēēt.” 29 Kutabtab :Yēēsu koonyekwaa ānkumwoochi kule, “Kuu yoo
kōōkoosēēnoo keey, kuyeyakay kuu nyooto.” 30 Kukās :cheebkoraatiisyechaa.
Yooto nanyuun, kōōkāloonchi :Yēēsu bichoo kule, “-Mābōōmwoochi chii ake
tukul ng'aleechu.” 31 Ānkoo kuwuu nyooto, kibokumwaaytaat :bichoo
ng'aleechaa kiyēyē :Yēēsu kuyem kōōroonooto kumukuul.

Kiityaach :Yēēsu ng'elyebtaab chii

32 Nto yu miitē kubēēchinē keey :mbo Yēēsu, /kiimutyi Yēēsu chiito ake
nyēē kiboonto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat. Kikiyey :tāmirmiryoonoo chiichoo
kukwiilakay :ng'elyeb nyēē -mēēmuuchē kung'alaal. 33 Nto yu /kākiibēbēēto
tāmirmiryoonoo miyaat kung'eetee chiichoo, kootyaak :ng'elyebta kung'alaal
:chiichooto. Kiilat :bichoo kimiitē yooto kumwooyē kule, “Yyē! Manaakeekas
bēsyēēt ake ng'ālyoo nyēē tēē nyi ām *Isrāyēēl.” 34 Nteenee kumwooy
*:Farisaayeek kule, “Yyōōch! Yēyiisyēē :chiichi bāytooyiintēētaab tāmirmirook
chēē miyootēch sukōōbēbēēto tāmirmirook chuut.”

Wōō :kēsiisyēēt, nteenee ng'ēri :kēsiik

35 Kiwēēsyētēē :Yēēsu kiriinkōōsyēk āk soong'wēk tukul. Kiinēētiisyootēē
kooriikaab saayeet kwoomtootē lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keey
āk bāytooyiisyēētaab Yēyiin ānkōōsoobē biiko chēē kiboonto bōōrwoonik chēē
makerkeey āk tānkuusyo ake tukul. 36 Nto yu kakas :Yēēsu biiko chēē chaang',
kukāsyi kiisayta kuuyu /kikiisomsoomē ānkunyāliltōōs kuu kēēchiir chēē
kābotyi :ākiintō. 37 Yooto, kumwoochi rubiikyii kule, “Wōō :kēsiisyēēt, nteenee
ng'ēri :kēsiik. 38 Kunyoo, ōsoom kutās :Chiitaab yiisyēēt kēsiik alak.”

10

Kiiyookto :Yēēsu lēbkēēyikyii taman āk āyēēng'
(Māārkō 3:13-19; Luuka 6:12-16)

1 Kikuur :Yēēsu rubiikyii taman āk āyēēng' ānkōōkoochi kāāmuukēywēēk
kōōbēbēētooy tāmirmirook chēē miyootēch ānkōōsoobē biiko choo tinyē
bōōrwoon alak tukul.

2 Lēbkēēyichooto ku chu: Simōōni (nyoo kaayneenyii ake ku Bētērō),
ng'eetaabkaamet Antereeya, Yāākōbō araab Sebetaayo kuboonto keey
ng'eetaabkaamet Yoowaana. 3 Filibō ākoo Baatolomaayo, Toomaas ākoo
Mataayo kāāruruukiintoonoo kibo *syuuruut, Yāākōbō araab Alfaayo ākoo
Taataayo, 4 Simōōni Kananaayo* ākoo Yuuta Iskaryoot nyoo kichokuchoom-
tooy Yēēsu.

5 Yooto, kumwoochi kule, “-Moobe wōlēē miitē :biiko choo mā Yuutay-
eek āmōōwut kiriinkēēt ake tukul nyēbo biikaab *Samaaryaa, 6 nteenee

---

9:29 Mat. 8:13 **9:30** Mat. 20:29-34 **9:30** Māārkō 5:43 **9:31** Māārkō 7:36 **9:34** Mat. 10:25; 12:24, 27; Yoowa. 8:48 **9:35** Mat. 4:23 **9:36** Kāāyiit. 27:17; 1Bāy. 22:17; 2Tēt. 18:16; Ēsēk. 34:5; Seka. 10:2; Māārkō 8:2 **10:2** Luuka 6:13 * **10:4** Ibooru :kaaynaani ām kuutiitaab Yuutayeek kule ‘nyēē kāng'unoot’. **10:4** Yoowa. 1:40-44; Yēyuut. 1:13 **10:5** Luuka 10:33

obe wōlēē miitē :biikaab Isrāyēēl choo kiikubootyo kuu kēēchiir. 7 Ō-
āmtootē kule, ‘Kaakuyit :bāytooyiisyēētaab Yēyiin.’ 8 Ōsoobootē choo mny-
oontōōs, ōng'ēētootēē meet choo kiikubēk, ōsoobē choo boonto *mak-
ereenik, ānkōōbēbēētootē tāmirmirook chēē miyootēch. / Kākēēkōōnook
kāāmuukēywēēchu buch, kunyi ōkooytooy :nkakweek buch. 9 Manamaat :chii
*ta-aabuut mbo kisich, *feetaanik nto ku beesaan alak tukul ām mbisiny-
eenyii. 10 Manam mbo lool nto ku sira nyēē iliiktēē keey, kwēyōōn nto mbo
kirōk, kuuyu yēmē chii nyoo kāākubirto nkuruukyii /kēēkwēchi kiy.
11 Yoo kōōwut kiriing' nto ku saang'ta ake tukul, ocheeng' kaytaab chii
nyēē sikēn ānkōōbuur kayaata ākoy yoo ōbēēchinē keey. 12 Yoo kōōwut kaab
chii, ōsoomchi bērur. 13 Nto yoo nyoolchinē /kiibēruur, kunyōōr kaalyeet. Nto
yoo mānyoolchinē /kiibēruur, kutēbi. 14 Yoo kamataachaak :chii nto kumakas
ng'aleekwook, olelekte tēērtit ām kērēēnkōōkwook yoo ōng'ēētyēē kayaata
nto kiriinkoonooto kōōboorchi kule tākōōbuurtooy ng'ōōkisng'waa. 15 Lēyyē,
! kāāmwoowook, +/ mākiing'woonchi bichoo bo kiriinkoonooto miisin kusiir
ng'wooninto nyēē nyōōru :biikaab Komoora āk Sōtōm bēsyoonoo itiilchinē
:Yēyiin ng'aleek biiko ām kōōrēēt.”

Nyāliluutēk āk wusiisyēēt
(Māārkō 13:9-13; Luuka 21:12-17; 12:2-9, 51-53; 14:26-27)

16 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Āyooktook :anii bōōyēyiisyootē oker-
keeye kēēchiir chēē miitē suuyiik kwēēn. Kunyoo ōkāsu ānkōōyibē keey
ng'wēny. 17 Ōriib keey, kuuyu mākōōyyoong'tēēnook :biiko kōōk ānkubirook
ām wōloo bo kooriikwaa bo saayeet. 18 +/Makiimutaak taayeetaab bāytooyik
kubo anii. Okany kuyēk :nyooto bārooyinto nyēē kōōmwoochinēē bichooto
ākoo choo mā Yuutayeek kiyēē ōyēnchinē. 19 -Mookany kooyiimaak mētēwoy
:kiyēē ōmwooyē nto wōlēē ōmwooytooy kiyooto. +/ Mākiiboorwook yooto
kiyēē ōmwooyē 20 kuuyu mēēbērē akweek :chēē +mōōng'āloolē, nteenee
Tāmirmiryēētaab Baaba :nyēē mākung'āloolē kubuntēēnook.
21 Makuchaamta :chii ng'eetaabkaamet / keebakach, kuchaamta
:chii lakwanyii ānkuwēēkyi keey :lēēkōōk sikiikwaa kuyey / keebakach.
22 Mākuwēchook :biiko kubo anii. Nteenee chiito nyoo kamuyta
ankookaaseenaa keey ākoy tabanta, +/makiiraraach. 23 Yoo /kākēēwusēēnook
*kiriinkēēt ake, ōmwēchi ake. ! Kāāmwoowook, -mōōmuutu kiriinkōōsyēkaab
Isrāyēēl tukul kumānāāyitu *:Wēritaab Chii.”
24 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Mā wōō :rubiintēēt kusiir
kāānēētiintēēnyii āmā wōō :motwooriintō kusiir mokoryoontēēnyii.
25 Nyoolchinē / kēēyēchi rubiintēēt kiyēē / kēēyēchinē kāāntōōyiintēēnyii,
ānku ākoy /kēēyēchi motwooriin kiyēē /kēēyēchinē mokoryoontēēnyii. Yoo /
kēēkuurēēnoo anii *Bēēlsēbuul ānkāāyēku chiitaab kayta ii, kucham nee biiko
choo mii kanyuu?
26 -Mōōmuyēē choo wusook. +/Makeeng'aany kiy ake tukul nyēē iyēēnoot
ānku +/ mākiiboor kiy ake tukul nyēē wunyaat. 27 Ōbāroostooy ng'aleechu
ā-āmwook kumākāsē :chii / keekas kāroomin. Nto kiyēē / kēēchoomwook,
ōkuurtē kukas :biiko tukul. 28 -Mōōmuyēē choo bākāchē bōōrto āmēēmuuchē
kubakach tāmirmiryēēt. Nteenee ōmuyēē nyoo imuuchē koo-armuusee bōōrto

---

10:6 Cherem. 50:6; Mat. 15:24; Yēyuut. 13:46 **10:7** Mat. 4:17 **10:10** 1Kōōr. 9:14; 1Tēm. 5:18
10:13 Luuka 2:14 **10:14** Yēyuut. 13:51 **10:15** Luuka 10:4-12 **10:15** Toowu. 18:20; 19:1-29;
Mat. 11:24; Luuka 10:12 **10:16** Luuka 10:3 **10:17** Yēyuut. 5:40; 2Kōōr. 11:24 **10:20** Luuka
12:11-12 **10:21** Mat. 10:35; Māārkō 13:12; Luuka 21:16 **10:22** Mat. 24:9-14; Yoowa. 16:1-4
10:22 Luuka 6:22; Yoowa. 15:18-19 **10:23** Yēyuut. 8:1 **10:25** Yoowa. 13:16 **10:25** Mat. 9:34
10:26 Māārkō 4:22; Luuka 8:17

āk tāmirmiryēēt maataab kibchuulyo. 29 /Kyooltēē oob kootiitiiyēēnik āyēēng' beesaan chēē mābo laat? Ānkoo kuwuu nyooto, -mēēsuuwu mbo :akeenke yoo manaacham :Baaba Yēyiin. 30 Ntēē inkētē mbo :Yēyiin wōlēē tēē :buutēēk ām mētitaab chiito. 31 Kunyoo, -mōōmuuyē, kuuyu chāmook akweek :Yēyiin miisin kusiir kootiitiiyēēn chēē chaang'.

32 Chii nyoo kachamta ām taayeetaab biiko kule chāmoo, +maachamte :nkanii chiichooto ām taayeetaab Baaba. 33 Nto nyoo katayeenaa taayeetaab biiko, +maatayee :nkanii taayeetaab Baaba."

34 Kitas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii kule, "-Moosoot kule kyāāchōōntooy :anii tāloosyēēt kōōrēēt, nteenee kyāāyibu ng'ot, 35 kuuyu kichāāwuulyē biiko. Tooytōōs :wēēro ākoo kwaan, kutooyo :chēēbto āk kaamet ānkutooyo :koorkēētaab wēēriit ākoo cheebyoosyeetaab biikooy. 36 Mākuwēchē keey :biich chēē tilyōōnuut.

37 Chii nyoo chāmē kwaan nto kaamet kusiir wōlēē chāmtoo anii, māyēmē :nyoo kuyēk rubiintēēnyuu. Nto nyoo chāmē wērinyii nto ku chēēbnyii kusiir wōlēē chāmtoo anii, māyēmē :nkinee kuyēk rubiintēēnyuu. 38 Nto chii nyoo kamachamta soboonnyii† kubo anii sukuruba, māyēmē :nkinee kuyēk rubiintēēnyuu. 39 Nyoo kāyēētyi keey soboontaab kōōrooni, mākōōboot soboonnyii bo kibchuulyo. Nto nyoo kēēkooyto soboonnyii ām kōōrooni kubo anii, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo.

40 Chiito nyoo kataachaak kaakutaacha nkanii, nto nyoo kataacha anii kaakutaach Yēyiin nyoo kiiyookwoo. 41 Chii nyoo tōrōōchē *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin kuuyu wōōrkooyoo, kunyōōru kiyēē /kēētuwēnēē wōōrkooyoontēēt. Nto chii nyoo tōrōōchē chiito nyoo churtaat kuuyu churtaat kunyōōru kiyēē /kēētuwēnēē :chiichooto churtaat. 42 Kāāmwoowook, chii nyoo kārāmchi mbo bēy rubiintēēnyuu ānkoo kumātookunoot :rubiintoonoo, +/ mākēētuwēn chiichoo."

11

Kiititiir :Yēēsu Yoowaana (Luuka 7:18-23)

1 Yu keewaany :Yēēsu kumwoochi rubiikyii taman āk āyēēng' ng'aleechaa, kung'eetee yooto ānkuwokōōnēētiisyoot kwaamtaat lōkōōywēk ām kiriinkōōsyēkaab wōlooto. 2-3 Yu kakas :Bātisāniintēēt Yoowaana nyēē kirataat ng'aleek chēē kimii kuyēyē *:Kāārārookiintēēt, kumwoochi rubiikyii āyēēng' kule, "Obe wōlēē mii :Yēēsu ankooteebee yoo inee man :Kāārārookiintēēt nyoo / kōkēēbērē mākuchō, nto tākumii :ake nyēē kēēkānyoonu." 4 Yu / kabokeeteebee Yēēsu kuu nyooto, kuwālchi rubiichoo kule, "Oyeey ānkubōōmwoochi Yoowaana kiyēē kookas. 5 Kāstooy ra :cheebkoraatiisyek, bēēsyētē ra :choo kisōnkōchootiin, kōōkusobcho :choo bo makereenik, kāsē ra :cheemiinyiisyek ng'aleek, / kookiing'eetee meet choo kikiikuba *kāābkwoombiich / ānkōōkyoomchi mbo nkicheek bānoonik lōkōōywēk chēē kāroomēch. 6 Kunyi, bōōkiimchi Yoowaana kule ibēruuroot :chii ake tukul nyoo mānēētuukyoo batay."

10:28 Tyēēn. 56:4 **10:30** Luuka 21:18 **10:33** Māārkō 8:38; 2Tēm. 2:12 **10:35** Mat. 10:21; 24:10; Māārkō 13:12; Luuka 12:52-53 **10:36** Miika 7:6 **10:37** Mat. 19:29 † **10:38** Mwooyē :yuutēyu kule 'kamakalab murtooywoontēēnyii' yoo /kākēēwēēkyiin ng'ālyoo āk ng'ālyoo. Ām bēsyōōsyēchooto, ki yoo kakalabaat :chiito *murtooywoontēēt kōōbooru kule miitē /bokēēbākāchē. **10:39** Mat. 16:24-25; Luuka 17:33; Yoowa. 12:25-26 **10:40** Mat. 18:5; Yoowa. 13:20; Kala. 4:14 **11:2-3** Mat. 3:11-12; 8:1—9:34; 14:3; Yoowa. 1:15, 27; 3:31; 11:27 **11:5** Isa. 35:4-6; 61:1; Luuka 4:18

Kiyēē kimwooy :Yēēsu kurubta keey Yoowaana (Luuka 7:24-28)

7 Yu kāākubēēchi keey :rubiichoo kiiyooktooy :Yoowaana, kumwoochi
:Yēēsu biiko kule, “Kyōōbēētii bōōkāsē nee ām kōōr nyēē suurkwēēn? Ara ki
tōōywoo nyēē kiimuuchē kōōsooyēn :yoomat yoo kāwus? 8 Ara ki chii nyēē
kikiilaach sirooy chēē kāroorānēch? Acha, /kēēnyōōrchinē chēē iloochē sirooy
chēbo barak kaab bāytooyik. 9 Ara kyōōbēētii bōōkāsē ng'oo nanyuun? Ara
ki *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :nyi kibōōnyōōru? Kubooyiit man, kyōōnyōōru
wōōrkooyoontēēt nyēē wōō kusiir wōōrkooyoo ake tukul. 10 Inee :nyoo
ng'āloolēē :Yēyiin ām yoo /kikeesir kule, ‘+Māāyooktē kiiyookiintēēnyuu
koonto wokuyēytoowuung' kēēlto.’† 11 !Kāāmwoowook, māmii :chii kōōrooni
nyēē wōō kusiir Yoowaana, nteenee wōō :nyoo mātookunoot nyēbo laat ām
bāytooyiisyēētaab Yēyiin kusiir inee.”

Kitay :biiko chēē chaang' Yoowaana āk Yēēsu (Luuka 7:30-35)

12 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Nto kuchakee yoo kitoowu
:Bātisāniintēēt Yoowaana kwoomtooy lōkōōywēk ākoy kura, kiyōōt
:bāytooyiisyēētaab Yēyiin ām wusiisyēēt ānkusyēēmē :biiko chēbo wōōrōōryēēt
kōōsōrto. 13 King'alaalee ng'aleechu *:wōōrkooyik tukul ākoo siruutēkaab
*Muusa ākoy mbo nkinee Yoowaana. 14 Nto yoo ōmuuchē ōyēnchi, inee ku
*Eliiya nyoo /kikēēng'āloolē kule mākuchō. 15 Nyoo yēbē yiit kukas.

16 Kunyoo, +maakerkeeyee nee biich chēē wuu chu? Kerkeey lēēkōōy chēē
mii wōlēē chaang' :biich āmāchāmē ng'aleekaab chuut yoo /kēēkuurchinē kule,
17 ‘Yoo kakeekuutwaak kurēēruut
-mōōtuumē,
kēēlē kēēriiryē,
otay ōmēēysē.’
18 Wuu nyooto wōlēē kiyibto :biiko Yoowaana āk anii. Kimoomē :Yoowaana
āmit chēbo leles nto kuyyēē *tifaayiin. Yooto /kēēmwooy kule, ‘Boonto
*tāmirmiryēēt nyēē miyaat.’ 19 Kuchō *:Wēritaab Chii nyēē kyoomiis
ānkuyyēē tifaayiik /kēēlē, ‘Kimooroong'nyaa, kibōōkityoo ānku choorweetaab
kāāruruukikaab *syuuruut āk biich choo -/mākiiriiku.’ Nteenee inkētē :chii
kiyēē yibu :ng'oomnān yoo karub kāānēētēywēēkyuu.”

Ng'wooninto nyēē mākunyōōr kiriinkōōsyēk choo kitay Yēēsu (Luuka 10:13-15)

20 Yooto kung'alaalee :Yēēsu nyēē miyaat kiriinkōōsyēk choo mēēbērē
kiweeksee miyootyēēt ānkoo kikiikuyeyee :inee wōlooto ng'al chēbo
kwōng'uut. 21 Kimwooyē kule, “Wuusyō, wēē, kiriinkoonēēb Koorasiin
āk Beetsaayta! Tyaa, :ng'woonin nyēē mii kukānyoonwook akweek choo
kyookas ng'al chēbo nkoolat choo kyāāyēyē. Nto ki biikaab Tiirō nto ku chēbo
Sitōōn chēē kyāāyēchinē ng'aleechu bo nkoolat, nto kiiloochē sirookaab
mēēysō ānkōōbuurēē aryaanteet kōōboor kule kaakuweeksee miyootyēēt.
22 Kiriinkōōsyēchu, !kāāmwoowook, mākunyōōr :biikwook ng'wooninto nyēē
siirē nyoo nyōōru :biikaab Tiirō ākoo Sitōōn bēsyoonoo itiilchinē :Yēyiin biiko
ng'aleek. 23 Biikaab Kaabernaam, ōbērē :nkakweek +moobe kibkōōnkōy?
Achicha, ōbēētii kāābkwoombiich! Nto /kikikeeyeyee Sōtōm ng'al chēbo
nkoolat, choo /kikēēyēwook akweek, nto manaakarbus. 24 !Kāāmwoowook,

---

† **11:10** Mal. 3:1 **11:10** Luuka 1:76 **11:14** Mal. 4:5-6; Mat. 17:10-13; Luuka 1:17; Yoowa. 1:21 **11:18** Mat. 3:4; Luuka 1:15 **11:19** Mat. 9:10-11 **11:21** Isa. 23:1-18; Ēsēk. 26:1—28:26; Chōōw. 3:4; Āmōōs 1:9; Yoona 3:6-9; Seka. 9:2-4 **11:23** Isa. 14:13-15; Toowu. 19:24-28

ōnyōōru :akweek biikaab Kaabernaam ng'woonin nyēē siirē nyoo mākunyōōr :biikaab Sōtōm bēsyoonoo itiilchinē :Yēyiin biiko ng'al."

Imuunkyinē biich :Yēēsu
(Luuka 10:21-22)

25 Nto miitē yoo, kumwooy :Yēēsu kule, "Āsiltiing' inyiing' Baaba Yēyiin, nyoo
ibāwu barak āk ng'wēny, kuuyu 'kwēēboorchi biiko choo yibē keey ng'wēny
kiyēē iwunyēē biiko choo isōōtē kule ng'oomēch. 26 Kōōnkōy, Baaba, kuuyu
wuu nyooto :wōlēē imāktooy :inyiing'.
27 Kikōōno :Baaba kiy ake tukul nyēē āboontē. Baaba nkit :nyēē inkētē wōlēē
āwuuyē :anii, āmēēbērē mii subak :chii nyēē inkētē wōlēē wuu :Baaba, nteenee
lakwanyii nkit ākoo biiko choo kyaakwey āboorchi." 28 Kitas taay :Yēēsu
kumwooy kule, "Okwaa wōlēē āmiitē :anii akweek tukul choo ōchoosyootiin
ānkōōng'irook :tukun sāāmuung'wook. 29 Āyēku tala ānkāāyibē keey ng'wēny.
Kunyi, ōrookēē keey muchōōkiinyuu ankookany aneetaak. Yoo kooyey kuu
nyooto, +mōōmuung'iisyē. 30 Mānyikisyinē biich :muchōōkiinyuu ānku kuskus
:yiisyēēnyuu."

12

Bāwu :Yēēsu bēsyēētaab Sabaato
(Māārkō 2:23-28; Luuka 6:1-5)

1 Nto mii bēsyēēt ake yēē ki *Sabaato, kumur :Yēēsu ākoo rubiikyii mbareet
ake nyēē kibo nkoonuuk. Kyoomootiin rubiikyii :kēmēy yooto, kutoow
kuswech mētēwookaab nkoonuuk ankwaam. 2 Nto bērē kukas *:Farisaayeek
kuu nyoo, kumwoochi Yēēsu kule, "Kas, ntēē miitē :rubiikuuk kwiiryēē
kiruutyēēt nyoo māchāmu /kēēkēsiis yēē bēsyēētaab Sabaato." 3 Kukētyi :Yēēsu
kule, "Manoosuman :akweek, kiyēē kiyey :Bāytooyiintēēt Tāwuti yoo kyoomē
:kēmēwuut ākoo lukēēnyii? 4 Kiwo *Kōōtaab Yēyiin /ānkiikoochi mukaatiinek
choo /kikēēchāmchinē mbo *kibkōrōs nkit kwaam. Kyaam :Tāwuti mukaati-
inechaa ānkōōkoochi nkicheek biikaab lukēēnyii kwaam. 5 Nto mbo subak
ii, manoosuman :akweek ām siruutēkaab *Muusa kule iryēē kiruutēk :mbo
kibkōrōs yoo yēyiisyēē Kōōtaab Yēyiin ām bēsyēētaab *Sabaato -/āmākēēyibē
kule kaleel? 6 !Kāāmwoowook, miitē yu :chii nyēē wōō kubiir Kōōtaab Yēyiin.
7 Nto ōnkētē kiyēē kiibooru :Yēyiin yoo kimwooyē ām siruutēk kule,
'Ākāykooyē chamateet kusiir kōrōsēēk,'† nto kāmōōng'āloolēē nyēē miyaat
biich chēē māboonto lēēlis. 8 Bāwu *:Wēritaab Chii bēsyēētaab Sabaato."

Kiisoobiis :Yēēsu ām bēsyēētaab Sabaato
(Māārkō 3:1-6; Luuka 6:6-11)

9 Kutas taay :Yēēsu ākoo rubiikyii ākoy kōōto ake nyēbo saayeet. 10 Kimiitē
kōyooto :chiito ake nyēē kisōnkōchoot :āwut. Yooto kuteebee *:Farisaayeek
chēē kimii kōyooto Yēēsu kule, "Ara chāmwēēch :kiruutēk /kiisoobso yēē
bēsyēētaab *Sabaato?" Kitēēbē :bichoo kuu nyooto kutēchē Yēēsu sub-
okōōyyoong'tēē kōōk. 11 Yooto kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, "Yoo boonto
:chii ām akweek kēēchiiryēēnyii ānkōōsuuchi :kēēchiiryoonoo ng'wēēn yēē
bēsyēētaab Sabaato, ichuutu oob bakeenke ām ng'wēēn? 12 Bo koomānuut :chii
miisin kusiir kēēchiir. Kunyoo, chāmwēēch :kiruutēk keeyey kiy nyēē karaam
bēsyēētaab Sabaato."

11:24 Mat. 10:15; Luuka 10:12 **11:25** Isa. 29:14; 1Kōōr. 1:18-29 **11:27** Yoowa. 1:18; 3:35; 10:15
11:28 Mat. 23:4; Yoowa. 7:37; Ibu. 4:1-11 **11:29** Isa. 28:12; Cherem. 6:16 **11:30** 1Yoowa. 5:3
12:1 Kiruu. 23:24-25 **12:2** Chuy. 20:8-10 **12:4** Laawi. 24:5-9; 1Sām. 21:1-6 **12:5** Kāāyiit.
28:9-10 † **12:7** Osee. 6:6 **12:7** Mat. 9:13 **12:11** Luuka 14:5 **12:12** Luuka 13:15-16

13 Yu keewaany Yēēsu kumwooy ng'aleechaa, kumwoochi chiichoo
kisōnkōchoot :āwut kule, “Chuul āwut.” Yu kachuul, kukaramiit kuu nyiin ake.
14 Kukāsē :Farisaayeechaa kuu nyooto, kuchuytooy saang' ānkubokuyēchinē
Yēēsu ruurumuut koowaang'ta. 15 Nto yu kēēnkēt :Yēēsu ng'aleek chēē kimii
:bichoo kuchōbē, kung'eetee yooto.

Kiyibchi :Yēēsu biiko manta

Kirub :biiko chēē chaang' Yēēsu ānkōōsooboot bōōrwoonik chēē kiboonto
:biiko wōlēē wōō. 16 Nto yooto kōōkāloonchi :Yēēsu bichooto, kumāmwoochi
chii kiy kurubta keey āk :inee. 17 Kiyityiin :yooto āk yoo kimwooyē :Yēyiin
kubununēē wōōrkooyoontēēt *Isaaya kule,
18 “Chiinyuu nyēbo yiisyēēt :nyi nyēē kyaakwey.
Āchāmē ānkāāng'ērēkyinē.
+Māāng'oobchi Tāmirmiryēēnyuu
ānku inee :nyēē mākuyibchi bōrōryōōsyēk tukul manta.
19 Mēēbērē mākuwookuutyēē chii nto kubōloot,
āmēēbērē /mākēēkāsyi kēēltaab too kubōlootē.
20 Mākoy kwiiri tōōywoo nyēē ng'asng'as,
nto kōōmiis nōmōryoo nyēē meeymeeyaat,
ākoy kukas kule kēēbēliis :manta.
21 Mākōōkoosēē keey inee :biiko tukul ām kōōrēēt kumukuul.”†

-Mēēntosuur :chii Tāmirmiryēētaab Yēyiin
(Māārkō 3:20-30; Luuka 11:14-23; 12:10; 6:43-45)

22 Nto mii yoo /kiimutyi Yēēsu chiito ake nyēē kiboonto tāmirmirook
chēē miyootēch ankukoraat āmēēmuuchē kung'alaal. Yooto kōōsoob :Yēēsu
chiichoo kukasta ankootyaak kung'alaal. 23 Yu kakas :biiko tukul chēē
kimii yooto kiyēē kiyeyakay, kumuuyo miisin ānkumwooy kule, “Ara
*Kāārārookiintēēt :chiichi nyoo kōkēēkānyoonu?” 24 Nteenee yu kakas
*:Farisaayeek ng'aleechaa, kumwooy kule, “Māwuu nyoo, ntēē yēyiisyēē
:chiichi *Bēēlsēbuul nyoo bāytooyiintēētaab tāmirmiroochooto yoo ibēbēētooy
tāmirmiroochu miyootēch.” 25 Kuuyu kiinkētē :Yēēsu kiyēē kiisōōtē :bichoo,
kumwooy kule, “Yoo kaakubar keey :lukēētaab booryēēt nyēbo kōōrēēt ake,
kuburyētē :kōōroonoo. Nto yoo kaakukwiil keey :nkinee mbo kiriing' nto
ku kayta ake, kuburyētē. 26 Kunyi, yoo ākoo miitē :Kibrōkōsyoontēēt ku-
booryēē keey nkit ii, kōōyyoonyē man :bāytooyiisyēēnyii? 27 Nto yoo āyēyiisyēē
:anii *Bēēlsēbuul ābēbēētēē tāmirmirook chēē miyootēch, kuyēyiisyēē ng'oo
:rubiikwook yoo ibēbēētooy tāmirmirook chēē miyootēch? Oteebee, baa,
akweek kumwooy chēbo man. 28 Nteenee yoo āyēyiisyēē Tāmirmiryēētaab
Yēyiin ābēbēētooy tāmirmirook chēē miyootēch kōōbooru kule kōōkuyityook
:bāytooyiisyēētaab Yēyiin.
29 Nto subak ii, imuuchāksē kule nee kutur :chiito ake kaytaab murēnēēt
ake nyēē tinyē nkuruuk ānkōōnēm tukuukaab chiichooto? Yoo kamarat
chiitaab kayta, māturē kōōto.”
30 Kutas taay :Yēēsu kumwoochi biiko kule, “Chii ake tukul nyoo māmii
komosnyuu, ku nyooto :nyēē miitē kubāloo. Nto chii ake tukul nyoo
māyēētyēēchoo kiiruruukiisyē, ku nyooto :nyēē isērēētē.” 31 Kitas taay :Yēēsu
kumwooy kule, “Kāāmwoowook, /kēēnyōōchinē kaat chiito ām ng'ōōki ake
tukul āk kōchōōng'nāt ake tukul, nteenee -/mākēēnyōōchinē kaat nyoo into-
suurē Tāmirmiryēētaab Yēyiin. 32 Chii ake tukul nyoo kang'alaalee *Wēritaab

---

12:14 Māārkō 11:18; Yoowa. 7:1 **12:16** Māārkō 5:43 **12:18** Mat. 3:17 † **12:21** Isaaya 42:1-4
12:23 Mat. 20:30-31 **12:24** Mat. 9:34 **12:29** Isa. 49:24-25 **12:30** Māārkō 9:40

Chii nyēē miyaat, /kēēnyōōchinē kaat, nteenee chii ake tukul nyoo koobuch Tāmirmiryēētaab Yēyiin, ku -/ mākēēnyōōchinē nyoo kaat ra nto mbo ām bēsyōōsyēk choo kwoonii."
33 Kimwooy subak :Yēēsu kule, "Yoo karaam :kēētit ku kāroomēch :nkicheek lokoyeekyii nto yoo miyaat :kēētit ku miyootēch :nkicheek lokoyeekyii. Kunyi /kiinkētēē kāroomnyēētaab kēētit lokoyeekyii. 34 Ōyēku sōō ng'oomng'ook nyēē tyaa! Choolwookichu, ōmuuchē :akweek omwaay ng'ālyoo nyēē karaam bēsyō? Kiyēē chōōnēē kuutiitaab chii ku nyēē mii mētinyii. 35 Yoo karaam :mētitaab chii kuyēyē tukuuk chēē kāroomēch, nto yoo miyaat :mētit kuyēyē tukuuk chēē miyootēch. 36 Kāāmwoowook, makukwaanee chii kubo ng'ālyoo nyēē mayemaat nyēē kiikumwooy, yoo /kiitiilchinē biiko ng'aleek. 37 Kunyi, mākubēēr :ng'aleekuuk yoo ibēērē keey nto yēmē /kiiruustiing'."

+/Mākiing'woonchi biiko choo tāyē Yēēsu
(Luuka 11:29-32)

38 Yooto kumwoochi *:Farisaayeek alake ākoo kāānēētikaab kiruutēk Yēēsu kule, "Kāānēētiintēēt, kēēmāchē iyēwēēch kiy nyēbo kwōng'uut nyēē iboorunēēnēēch kule iboontē kāāmuukēywēēk chēē kwoonēē kibkōōnkōy." 39 Kuwālchi :Yēēsu bichoo kule, "Kibrōkōsiis āk choo chuunnyēē Yēyiin :chēē tēēbē /kiiboorchi kiy nyēbo kwōng'uut. Ng'al baateey chēbo kwōng'uut chēē +/mākiiboorchi ku choo kibo wōōrkooyoontēēt Yoona. 40 Kuu yoo kibēēnnyēē :Yoona mooyēētaab tyoony bo araaray bēsyōōsyēk sōmōk, mākubēēni :nkinee *Wēritaab Chii ng'wēny bēsyōōsyēk sōmōk. 41 Mākōōyyoong'iis :biikaab Ninaawi bēsyoonoo /kiitiilchinē biiko ng'aleek ankooruusta biiko chēē wuu chutēchu, kuuyu kiweek :icheek yoo kyoomchinē :Yoona lōkōōywēk. Nteenee mii yu ra :nyēē wōō kusiir Yoona. 42 Mākōōyyo :cheebyoosya nyēē kibāytooy kōōrēētaab Sōōy bēsyoonoo /kiitiilchinē biiko ng'aleek. Makooruusta biiko chēē wuu chutēchu, kuuyu kichōōnēē :inee lōōyin chokuyēbchinē yiit ng'aleekaab ng'oomnān choo kimwoowu :Sōlōmōōn. Nteenee mii yu ra :nyēē wōō kubiir Sōlōmōōn."

Imuuchē kōōyēēchi :tāmirmiryēēt nyēē miyaat chiito
(Luuka 11:24-26)

43 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Yoo /kāākiibēbēēto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat kuchuwunee chiito, makoombakaatee suurkwēēnēēt nyēē kilay :asiis kuchēēng'ē wōlēē kēēmuunyēē. Nto yoo kāmānyōōr wōlēē kāminy, 44 kumwooyē kule, 'Kaykay ayeey wōloo kyāāminyē.' Yoo kēēyēēw, kunyōōru wōlooto kumasaat ankuyeytaat nyēē karaam. 45 Yooto, kōōyēēyē ānkuwokuchōōntooy keey tāmirmirook alak tisab chēē miyootēch kusiir inee ānkōōwut :tukul chiichooto. Kunyi, miyātiitu :chiichoo kusiir yoo kibo taay. Kunyoo mākuwuuyiit nyooto ām wōlēē miitē :biiko choo kiikuchuunnyēē Yēyiin."

Tuubchēēt Yēēsu nyēbo man
(Māārkō 3:31-35; Luuka 8:19-21)

46 Nto yu tākumiitē :Yēēsu kung'āloolchinē biiko chēē chaang', chokōōyyoonyēē :kaamet ākoo mbo ng'eetaabkaamet saang' kumāchē kung'āloolchi. 47 Kumwoochi :chiito ake Yēēsu kule, "Mii :koomēt saang' ākoo mbo ng'eetaabkoomēt kumāchē kung'ālooluung'." 48 Kuwāl :Yēēsu kule, "Ng'oo nyēē moomo anii ānku ng'oo :chēē mbo ng'eetaabiya?" 49 Yooto

---

12:32 Mat. 12:24 **12:33** Mat. 7:16-18 **12:34** Mat. 3:7 **12:37** Yāāk. 3:6-10 **12:38** Yoowa. 6:30 **12:39** Mat. 16:1-4 **12:40** Yoona 1:17; Mat. 16:21; 27:63 **12:41** Yoona 3:5-10 **12:42** 1Bāy. 10:1-10 **12:45** 2Bēt. 2:20

koong'welyeel rubiikyii ānkumwooy kule, “Bichu kēēboontē keey :chēē mbo ng'eetaabiya ānku mbo moomo. 50 Chii ake tukul nyoo yēyē ng'aleek choo māchē :Baaba ām kibkōōnkōy, nyēē ng'eetaabiya anii, cheebiya anii ānku moomo anii.”

13

Makerkeey :teng'eek
(Māārkō 4:1-9; Luuka 8:4-8)

1 Nto ām bēsyoonooto kung'eetee :Yēēsu kō ānkuwokutēbēē sakaramteetaab
Tōōliilēētaab Kalilaaya. 2 Yu kēēruruukyi keey inee :biiko chēē chaang', ku-
laany mwēēnkēēt nteenee kiiyyoong'iis :biiko chuut tukul sakaramteetaab
tōōliilēēt. 3 Kooneet :Yēēsu bichoo ng'aleek chēē choong'ēch ām tyoonkōōchoy
kule, “Kiwokuyis :kāābātiintēēt ake nkoonuuk. 4 Yu kāyis nkoonuuchoo,
kōōsuuchi :alake kēēltaab too. Nto tēē yoo kukwa :tāriitēk ankukwey.
5 Kōōsuuchi :alake kitaweet wōlēē kitewerer :teng'nyaanteet. Kubiityo :choo
areet akeenke. 6 Nteenee yu kalay :asiista kōōsiis nkoonuuchoo kuuyu
kimāmii wōlēē kikwērtoochinē keey :tiikiitēk. 7 Kōōsuuchi :alake wōlēē miitē
:kātook. Yu kābiityo :kātoochoo kōōrēēwoon nkoonuuk kut kumanaayey āmit.
8 Kōōsuuchi :alake teng'eek chēē kāroomēch. Kibiityo :choo nyēē karaam.
Kiyey :alake āmiik chēē ng'ēri, kuyey :alake chēē kāykāyēch, nto alak kuyey
chēē choong'ēch. 9 Nyoo yēbē yiit, kukas.”

Kiibāng'boonkyi :Yēēsu rubiikyii ng'aleek
(Māārkō 4:10-12; Luuka 8:9-10)

10 Nto mii lētuunoo, kukwoonchi :rubiik Yēēsu ankuteebee kule, “Ām nee
siing'āloolchinēē :inyiing' biiko tyoonkōōchoy?” 11 Kuwālchi :Yēēsu kule, “/
Kookeekweyaak akweek ōnkēt kiyēē iyeelaat kurubta keey bāytooyiisyēētaab
Yēyiin, nteenee /mānāākiiboorchi alak. 12 Chiito nyoo yēyiisyēē kiyēē inkēt
+/mākēētāsyi ake. Nto nyoo māyēyiisyēē, +/mākiibootēē mbo nyoo kāboonto.
13 Āmwoowunēē ng'aleek tyoonkōōchoy kuuyu ānkoo kakasee koong', mākāsē
kiy, nto yoo kāyēbchi yiit, kumēēnkētē kiy. 14 Yityiintōōs ām bichu :kiyoo
kimwooyē :wōōrkooyoontēētaab Yēyiin Isaaya kule,

‘+Mōōyēbchinē yiit,
āmōōnkētē kiy.
+Mōōkāsēē koong',
āmōōkāsē kiy.
15 Kuuyu kiyoomcho bichu :mētēwoy,
kiimiiny :bichoo yiitin
ānkiimiis koonyay.
Nto kōmāwuu nyoo,
nto kāsēē koonyekwaa,
kuyēbchinēē yiit yiitiikwaa
ānkōōnkētēē mētēwookwaa ānkuwēēkiis
ānkāāsoob icheek.’†

16 Nteenee ōbēruurootiin sōō, :akweek nyēē tyaa chu kāstooy :koonyekwook
ānkuyēbiitē :yiitiikwook. 17 ! Kāāmwoowook, kiikukanyaan *:wōōrkooyikaab
Yēyiin chēē chaang' āk biiko chēē chaang' choo churtootiin, kule nto kas kiyēē
ōmiitē :akweek ōkāsē nteenee maneemuuch. Kukanyaan kule kuyēbchi yiit
kiyēē kyookas :akweek nteenee mānēēnkēt kiyooto.”

12:50 Mat. 6:10 **13:11** Mat. 11:25 **13:12** Mat. 25:29 † **13:15** Isaaya 6:9-10 **13:17** 1Bēt. 1:10-12

Kiibāng'boonkyi :Yēēsu rubiikyii tyoonkōōchoonoo (Māārkō 4:13-20; Luuka 8:11-15)

18 “Kunyi okany baa ābāng'boong'wook tyoonkōōchoonēēb kāābātiintooni
kiyisē nkoonu. 19 Kerkeey :biiko alake āk kēēltaab too. Kāsē ng'ālyoontēēt nyēē
rubtooy keey bāytooyiisyēētaab Yēyiin āmēēnkēt kiyēē mwooyē :lōkōōywēchoo.
Yoo kāchō :Kibrōkōsyoontēēt kusārē. 20 Kukerkeey :alake āk kitaweet.
Kāsē ng'ālyoontēēt ankutorooch areet akeenke kukāng'ērēkyi. 21 Nteenee
māchutitēē icheek :ng'ālyoontoonoo, ibuurtooy nto nyēē mā tyaa, yoo /
kākēēwēch /ānkēēwus kubo ng'ālyoontēēt, koochuchuuy keey. 22 Kerkeey
:biiko alake teng'eek chēē kibiitee :kātook. Kāsē ng'ālyoontēēt, nteenee
bēng'tēē tukuukaab kōōrooni āk muchastaab bāytit. Irēēwoonē :tukuuchoo
ng'ālyoontēētaab Yēyiin kumayey kiy. 23 Kerkeey :biiko alake teng'eek choo
kāroomēch. Kāsē ng'ālyoontēēt ānkukiilchi. Yēyiisyēē :alake ng'ālyoontēētaab
Yēyiin kuyi keey kisich, kuyi keey ām alak kukaykay, nto alak kuyi keey
miisin.”

Tyoonkōōchēētaab suuswoo ām mbar

24 Nto mii yoo kumwoochi :Yēēsu biiko tyoonkōōchēēt ake subak kule,
“King'eet :chiito ake kuchaan kēbuswēēk chēē kāroomēch mbareenyii. 25 Nto
mii kwēēmooy kukāruuyo :biiko, kuchō :buunyoontēēt ānkuyis suuswoon-
tēēt ake nyēē wuu nkoonnyoontēēt wōlooto bo mbareen ānkuwēēchi keey.
26 Kibiityiin :nkoonuuchoo āk suuswēchoo ankuyey mētēwook. 27 Nto miitē
yoo, kumwoochi :motwoorik chiitaab mbareet kule, ‘Mokoryoontēēt, 'ki-
ichaan oob :inyiing' kēbuswēēk chēē kāroomēch mbareen? So, kokwaanee ānō
:suuswēk?’ 28 Kuwālchi :chiitaab mbareet kule, ‘Buunyoontēēt :nyooto koyey
ng'aleechaa.’ Kumwoochi :motwoorikyii kule, ‘Ara keebe :acheek bokiitutu
suuswēchoo?’ 29 Kukētyi motwoorik kule, ‘Acha. Yoo kōōlē boong'ey,
ōmuuchē ong'eyte nkoonuuk. 30 Kunyi okany kubiityiin kuu nyooto ākoy yoo
/kēēkēsiisyē. Nto yooto +māāmwoochi biiko choo kēsiisyē kulēkwēl suuswēk
ankurat /sikeebeel, nto yityo kōōruruuch nkoonuuk ānkuyib kukwa chookē.’
”

Wōlēē nērtooy :bāytooyiisyēētaab Yēyiin (Māārkō 4:30-32; Luuka 13:18-21)

31 Kumwooy :Yēēsu tyoonkōōchēēt ake kurubta keey āk bāytooyiisyēētaab
Yēyiin kule, “Kichaan :chiito ake mbareenyii kēbuswoontēēt ake nyēē /
kikēēkuurēē *aritaaliit. 32 Ānkoo ku kēbuswoo nyēē mining' ām kēbus alak tukul
chēē /kēēchoonē, biitē ku wōōyiit kusiir keetiik chuut ānkuyēyē sokonaak chēē
tēēkyinē :tāriitēk kooriikwaa.”

33 Kimwooy subak :Yēēsu kule, “Kerkeey :bāytooyiisyēētaab Yēyiin tukun
choo yoo /kakeetankwarta bus kuchututēē busyeek tukul kukuut.”

Kiyēyiisyēē :Yēēsu tyoonkōōchoy ām wōlēē mii :biiko alake (Māārkō 4:33)

34 Kiyēyiisyootēē :Yēēsu tyoonkōōchoy yoo king'āloolchinootē biiko.
35 Kiyityiin yooto :kiyoo kimwooyē *:wōōrkooyoontēēt ake kule,

“Āmiitē wāāmwoowunēē ng'aleek tyoonkōōchoy,
ābooru ng'al chēē kiiyēēlootiin kung'eetee /kakeeyey kōōrēēt.”†

Kiibanybaany :Yēēsu tyoonkōōchoonoo kibo suuswoontēēt

13:22 1Tēm. 6:9-10 **13:30** Mat. 3:12 **13:31** Mat. 17:20; Luuka 17:6 † **13:35** Tyēēn. 78:2

36 Yooto, kubakaakta :Yēēsu bichoo ki chaang' ānkuwo kō. Nto tēē yoo
kōōnookyi :rubiikyii ankuteebee inee kule, “Mwoowēēch, ibooru nee :ty-
oonkōōchoonoo bo suuswoontēēt?” 37 Kuwālchi :Yēēsu kule, “Chiichoo ki-
choonē kēbuswēēchoo kāroomēch ku *Wēritaab Chii. 38 Mbareet ku kōōrēēt, nto
nkoonuuk ku biikaab bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nto suuswoontēēt ku biikaab
Kibrōkōsyoontēēt. 39 Nto :nyēē kichoonē suuswoontoonooto ku *Kēniintēēt.
Kiyēē +/ makeekes ku biiko chēē +/ mākiitiilchi ng'aleek ām bēsyēētaab ta-
banta. Nto kēsiik ku malayikaanik. 40 Kuu yoo /kēētilē suuswoontoonoo
miitē mbareen / ankeebeelee maata, kuwuuyiitu nyooto ām tabantaab
kōōrēēt. 41 Mākōōyook *:Wēritaab Chii malayikaanikyii chokōōnēmto ām
Bāytooyiisyēēnyii :biiko tukul choo tēwēchootē biiko alak āk kibng'ōōkisiis alak
tukul. 42 Mākutōōrchi bichoo maata nyēē irikitiitē, wōlēē mābokung'woonchi
ankuriirunee ng'wēny. 43 Mākōōluuw :choo churtootiin kuu asiista ām Kaab
Kwaan. Nyoo yēbē yiit kukas.”

Karaaran :Kaab Yēyiin

44 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Kerkeey :bāytooyiisyēētaab Yēyiin yoo
/kakeewunyee tukun chēbo koomānuut mbareen nto tēē yoo kunyōōr :chi-
ito ake ānkōōyēēn subak. Wēētii :chiichoo ām ng'erekweek ānkuwokwaalta
tukuukyii tukul chēē boonto ankwaal mbaraanaata.”
45 Kimwooy :Yēēsu subak kule, “Kerkeey :bāytooyiisyēētaab Yēyiin āk yoo
chēēng'ē :chiito ake sanayeek chēē kāroorānēch, 46 nto yoo kānyōōr sanayaan-
teet akeenke nyēbo koomānuut wokwaalta kiy ake tukul nyēē boonto
ankwaal sanayaantaanaata.”

Tyoonkōōchēētaab lēkwēlēēt

47 Kimwooy subak :Yēēsu kule, “Kerkeey :bāytooyiisyēētaab Yēyiin yoo keelu-
umta :biiko alake nēētiit tōōliilēēt āriit ankunam *burburiinēk chēē chaang'
chēē makerkeey. 48 Yoo kaakunyiy :burburiinēk nēētiit, kōōchuut :tēkiik
kuchō sakaramteet. Nto yityo kōōbuur ng'wēny ānkulēkwēl burburiinēk choo
kāroomēch ānkōōkoochi kērēb ānkumēto choo miyootēch. 49 Wuu nyooto ām
bēsyēētaab tabantaab kōōrooni! Makukwa :malayikaanik ānkulēkwēlunēē
biiko choo miyootēch wōlēē mii :choo churtootiin. 50 +/Mākēētōōrchi biiko
choo miyootēch wōlēē bo maat nyēē irikitiitē wōlēē mākung'woonchi :soboon
ankuriirunee ng'wēny.”

Kāānēētiisyēēt nyēē lēēl āk nyoo kibo kēny

51 Yu kēēwoong' :Yēēsu kumwooy ng'aleechaa, kuteebee rubiikyii kule,
“Ōkāsē ng'aleechuutēchu?” Kukēt rubiikēy kule, “Ēē, kēēkāsē.” 52 Yooto
nanyuun kumwoochi icheek kule, “Kunyoo, kāānēētiin ake tukul nyēē /
kiikiineet kurubta keey bāytooyiisyēētaab Yēyiin, kukerkeey chii nyēē inēmu
ām chookēēnyii tukuuk chēē leelach āk chēē yōōsēch.”

Kitay Yēēsu :biikaab saang'nyii (Māārkō 6:1-6)

53 Yu keewaany :Yēēsu kōōnēētiisyēē tyoonkōōchoochoo, kung'eetee yooto.
54 Nto lētuunoo kuyit Nāāsārēēt wōloo kinērēē. Yooto kōōnēētiis ām *kōōtaab
saayeet. Yu kakas :biiko wōlēē kiinēētitooy, koolat ankuteebee keey kule,
“Wōlēē kinyōōrtooy :chiichi ng'oomnātooni āk kāāmuukēywēēchu bo kwōng'uut
ku ānō? 55 So! Mābo nee :wēēriitēnyi kāātoong'iintoonoo? Mā kaamet nyoo
/kēēkuurēē Maaryaa ānku ng'eetaabkaamet oob Yāākōbō, Yōōsēēf, Simōōni
ākoo Yuuta? 56 Kēēboontē keey oob mbo cheebkaamet tukul? Kunyi ii,

13:41 Mat. 24:31 **13:42** Mat. 8:12 **13:43** Tān. 12:3 **13:44** Mat. 19:21; Filib. 3:7-14 **13:54** Yoowa. 7:15 **13:55** Yoowa. 6:42

konyoorta ānō :chiichi ng'aleechu tukul?" 57 Kitay :bichoo Yēēsu.
Nto tēē yoo kumwoochi :Yēēsu bichooto kule, "-/Mākēēkoonyitē *wōōrkooyoo
ām saang'nyii nto kōōng'waa, nteenee koonyitē :biikaab saang'ta ake."
58 Manaayeyee wōlooto :Yēēsu ng'aleek chēē chaang' chēbo kwōng'uut ku-
uyu kimēēkoosēē keey :biiko inee.

14

Ki ng'oo man :Yēēsu?
(Māārkō 6:14-29; Luuka 9:7-9)

1 Kikas :Bāytooyiintēēt *Ērōōtē / kyoomtooy Yēēsu. 2 Kumwoochi mot-
woorikyii kule, "Bātisāniintēēt Yoowaana :nyooto nyēē kookung'eetee meet!
Kiyooto nyi ōkāsē kuyēyiisyēē kāāmuukēywēēchoo bo kwōng'uut."
3-4 Kimiitē yēē kichoomnyo :Ērōōtē āk Erootyaa koorkēētaab
ng'eetaabkaamet nyēē /kikēēkuurēē Filibō. Kimwoochinē :Yoowaana Ērōōtē
kule, "Makaraam 'intii ng'eetaabkoomēt kusobē." Yooto kōōwuruur :Erootyaa
Ērōōtē kukerta Yoowaana kōōtaab kibratiisyek. 5 Kimāchē yooto :Ērōōtē
kubakach Yoowaana nteenee kiiywey biiko, kuuyu kichāmtooy :bichoo kule
*wōōrkooyoontēēt :Yoowaana.
6 Nto miitē yēē /kikyoomē saakweet nyēē king'ērēkyinēē :Ērōōtē bēsyēēt
nyēē / kikēēsichēē, chokutuumēē :chēēbtaab Erootyaa taayeetaab biiko.
Yooto kung'erech :Ērōōtē kut 7 kōōwoolchi keey chēēbooto kule ikoochinē
kiyēē kateeb. 8 Wokuteebee :chēēboo kaamet nto tēē yoo chokumwoochi
Ērōōtē kule, "Āmāchē mētitaab Yoowaana / kēēyibunēēnoo kibseesweet!"
9 Yooto kwoorookēn :Bāytooyiintēēt, nteenee kuuyu kikiikōōwoolchi keey
chēēboo ām taayeetaab tāyēēkyii, kumwaayta / kēēyēchi kiyooto kitēēbē.
10 Kunyoo /kibokeechwenta mētitaab Yoowaana ām kāābrātiisyō 11 nto yityo
/ kēēyibchinēē chēēbkēy kibseesweet. Kunam :chēēboo mētooto ānkuyibchi
kaamet. 12 Lētuunoo bokumuy Yoowaana :rubiikyii nto yityo bokumwoochi
Yēēsu.

Kibay :Yēēsu biiko chēē kikēēytēē kisyēērōōk muut
(Māārkō 6:30-44; Luuka 9:10-17; Yoowaana 6:1-13)

13 Yu / kābokyoomchi Yēēsu ng'aleechaa, kung'ēētyēē wōlooto kimii
ānkwooyyēē mwēēnkēēt kumāchē kuba yēē kimālēēkit :chii. Nto kukāsē :biiko
kuu nyooto, koosaab sakaramteetaab tōōliilēēt kwaalach Yēēsu. 14 Kurēkunēē
:Yēēsu mwēēng', ankukas biiko chēē ki chaang' miisin, kukāsyi kiisayta
ānkōōsoobchi bōōrwēk.
15 Nto kwiimēnē :kōōrēēt, kōōnookyi :rubiik ānkumwoochi kule, "Ntēē
kāākwiimēn :kōōrēēt ānku suurkwēēnnyoo :wōli! Mwoochi bichu simku-
root subokwaalaat āmiik chēē kāriibēē moonikwaa." 16 Kuwāl :Yēēsu kule,
"Mēērook kuba. Ōkoochi :akweek kiyēē kaam." 17 Kukētyi :rubiik Yēēsu kule,
"Ntēē mukaatiinek muut āk *burburiinēk āyēēng' baateey chēē kēēboontē!"
18 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Ōkōōnoo baa āmiichooto." 19 Kumwooy :Yēēsu kule
kōōbuur :biiko yoo bo saatyeet. Nto miitē yoo kunam mukaatiinekēy muut
āk burburiinēkēy āyēēng' ankukas barak kubirchi Yēyiin kōōnkōy. Nto yityo
kubcheyaabchey ānkōōkoochi rubiikyii kubchēchinoot biiko. 20 Kyoomiis
:bichoo tukul kut kubiyoong'iis. Nto bērē kōōruruuchoot :rubiik āmiik chēē
/kikiituuchaat, kunyiy kērēboonik taman āk āyēēng'. 21 Biiko chēē kyaam

13:57 Yoowa. 4:44 **14:2** Mat. 16:14 **14:3-4** Luuka 3:19-20; Chuy. 20:14; Laawi. 18:16; 20:21
14:5 Mat. 21:26 **14:14** Māārkō 8:2

āmiichu ku murēnik kisyēērōōk muut /kumānāākiiyiitito chēēbyōōsōōk āk lēēkōōk.

Kiwēēsyētēē :Yēēsu bēēko barak (Māārkō 6:45-52; Yoowaana 6:15-21)

22 Yooto bakeenke, kōōkiimchi :Yēēsu rubiikyii kulaany mwēēnkēēt simkoonto kutākumii :inee kōō-āmiisē biiko. 23 Nto yu kāākōō-āmiis bichoo, kootooch nkityō lekemeet ake barak wokusaay. Kwiimēnē :kōōrēēt kutākumii :inee wōlooto nkityō. 24 Yooto tukul, kikiikuwo :mwēēnkēēt tōōliil kwēēn ānkimiitē kōōsooyēnē :wusōōnēēt. 25 Nto yu kāng'ēēyēn :kōōrēēt, kuwēēsyētēē :Yēēsu bēēko barak ākoy wōlēē kimii :rubiikyii. 26 Nto bērē kukas :rubiikyii kuwēēsyētoonunēē tōōliilēēt, kumuuyo miisin ānkumwooy kule, “Chii ēē, nto āyiin!” Kumwooyē kuu nyooto kōōnchōōytōōs bakeenke nyēē kāākubōōtoon. 27 Yooto kumwoochi :Yēēsu rubiichoo kule, “-Mōōmuuyē! Nto yu anii nyoo.” 28 Kukāsē :Bētērō kuu nyoo, kumwooyē kule, “Yoo inyiing' ii, Mokoryoontēēt, imwoowoo āwēēsyētēē bēēko barak ākoy wōloo imiitē.” 29 Kuwālchi :Yēēsu Bētērō kule, “Chōō naas.” Kurēkunēē :Bētērō mwēēng' ankootaar bēēko barak ānkutākyi keey Yēēsu. 30 Yu kakas wusōōnēēt, kunyokoriit ānkutoow kuling'taat. Yooto kutooree kāānchōōyto kule, “Wōōy, ānkiisārwoo wē, Mokoryoontēēt!” 31 Kōōyokooyto :Yēēsu āwut ankunam Bētērō. Nto tēē yoo kumwoochi kule, “So, ntēē iyābē kuu nyi? -Mēēkoosēēnoo keey?” 32 Nto yu kaakulaany :tukwaay mwēēng', kuteeman :wusōōnēēt. 33 Kukutunkyi :biiko choo kimiitē mwēēng' Yēēsu kumwooyē kule, “Kubooyiit man, inyiing' Lakwataab Yēyiin.”

Kiisoob :Yēēsu biikaab Keneesareet (Māārkō 6:53-56)

34 Nto yu kaakwaay, bokōōyyoonyēē yēē /kikēēkuurēē Keneesareet. 35 Yu kēēnkēt :biikaab wōlooto kule ki Yēēsu :nyooto, kukuurootēē biiko soong'wēk chēē ki laatoos. Kikiimutyi Yēēsu biiko tukul chēē kimnyoontōōs. 36 Kusoom :bichooto kimnyoontōōs Yēēsu kule, “Ichāmwēēch kēētiiny buch maaseekaab kotootookaab sireeng'uung'.” Kisob :chii ake tukul nyēē kitiiny maaseechaa.

15

Tooytoochiintōōs :mākuutēkaab Yēyiin āk kiruutēkaab Farisaayeek (Māārkō 7:1-13)

1 Nto mii bēsyēēt ake, kukwaanee *:Farisaayeek alake āk kāānēētikaab kiruutēk Yēērusālēēm ankuteebee Yēēsu kule, 2 “Ām nee yu mārubē :rubiikuuk ntāsimuutēkaab mbo kuuko? Ntēē -mēēntāsiimē :icheek āwunnyēk nto āmiisyē?” 3 Kuwālchi :Yēēsu kule, “Ntēē ōkwētyinē akweek mākuutēkaab Yēyiin ankoorub ātēbuutēkaab mbo kuukoong'? 4 Kimwooy oob :Yēyiin kule, ‘Iywey kōōn āk koomēt?† Chii nyoo chubē kwaan nto kaamet, kunyoolchinē :meet.’† 5 Nteenee ōmwooyē :akweek kule yoo kāmwoochi :chii kaamet nto kwaan kule, ‘Kiito ake tukul nyoo kātāākōōnook, kukyaasat kubo Yēyiin,’ 6 nto yooto mēēbērē māchāktōōs kooywey sikiikyii. Ōmōōntooy :akweek kuu nyiitēnyi ng'ālyoontēētaab Yēyiin ankoorub ātēbuutēkwook nkit. 7 Ōyēyē keey sōō kutyaa kule ōchurtootiin! Kibēēr :wōōrkooyoontō bo Yēyiin *Isaaya yoo kimwooyē kule:

8 ‘Koonyitēēnoo :bichoo kuutuw,

14:21 Mat. 15:32-39 **14:23** Luuka 5:16 **14:25** Āyub 9:8 **14:26** Luuka 24:37 **14:31** Mat. 6:30; 8:26; 16:8; 17:20 **14:33** Mat. 16:16; 27:54; Māārkō 15:39; Yoowa. 1:34 **14:36** Mat. 9:20
15:2 Luuka 11:38 † **15:4** Chuy. 20:12; Kiruu. 5:16 † **15:4** Chuy. 21:17; Laawi. 20:9

āmāboontēēnoo moo.
9 Ānkoo kasaaya :bichoo, -māākāsyinē,
kuuyu chōōnēē :kāānēētiisyēēng'waa wōlēē mii :biich buch.'†"

Nee :nyēē yēyē chiito kumātililiit ām wōlēē mii :Yēyiin?
(Māārkō 7:14-23)

10 Nto miitē yoo, kumwoochi :Yēēsu biiko kuyisyi keey inee nto yityo kumwoochi kule, "Okas baa ng'ālyoontooni: 11 Mēēbērē kiyēē iwutē kuutiitaab chii :nyēē yēyē chiichoo kumātililiit, nteenee nyēē yēyē kumātililiit ku kiyoo chōōnēē kuutiinyii."
12 Yu keewaany :Yēēsu kumwooy kuu nyooto, kōōnookyi :rubiikyii, ānkumwoochi kule, "'Kēēnkēt :inyiing' kule kāng'woonchi *Farisaayeek :ng'aleechaa 'kēēmwooyē?" 13 Kuwālchi :Yēēsu kule, "+/ Makeeng'eeyta keet ake tukul nyēē kimāchoonē :Baaba nyoo mii kibkōōnkōy. 14 Kunyi -mooyiimee keey :akweek Farisaayeechaa. Kōryootiin :bichoo. Nto yoo kēēntōōchi :cheebkoraatyaanteet ake ake, kōōsuuchinē :tukwaay ng'wēēn."
15 Yooto kumwooy :Bētērō kule, "Iboorwēēch ng'aleechaa bo tiliilinto."
16 Kuwālchi :Yēēsu kule, "So, ākoo mānōōnkēt kura? 17 -Mōōnkēt :akweek kule kiy ake tukul nyoo wēētēē kuut kuwēētii moo ānkuwokuwo saang'? 18 Nto ng'aleek choo kwoonēē kuut kukwoonēē :choo mēt ānku chooto chēē yēyē chiito kumātililiit. 19 Kiyēē chōōnēē mēt ku kāāsōōtēywēēk chēē miyootēch kuu chēbo rumiisyēēt, martaayeet, sikornateet, chōōrsēēt, mōlōlchinooyēētaab ng'al āk ng'ōōmsēēt. 20 Tukuuk chooto chēē yēyē chiito kumātililiit. Nteenee yoo koomiis :chiito kumaneentasiim āwut, māyēyē :yooto kumātililiit :chiichoo ām wōlēē mii :Yēyiin."

Kiyēētyēēchi :Yēēsu cheebyoosya nyēē kimā Cheebyuutayaa
(Māārkō 7:24-30)

21 Yu kang'eetee :Yēēsu yooto ākoo rubiikyii, kuwo ākoy kōōrēētaab kiriinkēētaab Tiirō āk Sitōōn. 22 Yooto kuchōōnchi :cheebyoosyeet ake nyēē kimā Cheebyuutayaa. Kibōloobōl kumwooyē kule, "Mokoryoontēēt, *Mōchōkōrēētaab Tāwuti, ankiiriireenaa! Mii kōōyiimē chēēbnyuu :tāmirmiryēēt nyēē miyaat."
23 Mānāāwālchi :Yēēsu cheebyoosyaanaa ng'ālyoo ām baanaa. Yooto kubēēchi :rubiik Yēēsu ankusaaysaay kule, "Mwoochi, naas, kuwēēchi keey ntēē kābōloobōloot kuu nyi."
24 Kuwālchi :Yēēsu cheebyoosyaanaa kule, "Cheebyoos, /kikiiyookwoo anii baateey wōlēē miitē :biikaab *Isrāyēēl choo kēēchiir chēē kiikubootyo."
25 Kōōnookyi :cheebyoosyeet Yēēsu, kukutunyēē taayeenyii ānkumwoochi kule, "Ānkiiyēētyēēchoo ōō, Mokoryoontēēt!" 26 Kulēēnchi :Yēēsu, "Makaraam / kiinēm āmnyoontēētaab lēēkōōk / ānkēēmētyi ng'ōōkin." 27 Kuwālchi :cheebyoosyaanaa kule, "Wuu nyooto sinee ōō, Mokoryoontēēt, ntēē āmē mbo :ng'ōōkin seeserik yoo āmiisyē :biikwaa." 28 Yu kāmwooy :cheebyoosyaanaa kuu nyooto, kuwālchi :Yēēsu kule, "Cheebyoos, kuuyu 'ikoosēēnoo keey miisin, /kāākēēchāmuung' kuu wōloo 'kēēmāktooy." Kumwooyē :Yēēsu kuu nyooto kusobē bakeenke :chēēbtaab cheebyoosyaanaa.

Kiisoob :Yēēsu biich chēē chaang' chēē kimā Yuutayeek
(Māārkō 7:31-37)

29 Nto tēē yoo kung'eetee :Yēēsu yooto kumur sakaramteetaab Tōōliilēētaab Kalilaaya, kiitooch yēē tōrōōr ānkōōbuur ng'wēny sukōōnēētiis. 30 /Kikiimutyi

† **15:9** Isaaya 29:13 **15:14** Mat. 23:16, 24; Luuka 6:39; Room. 2:19 **15:19** Kala. 5:19-21 **15:22** Mat. 20:30-31 **15:24** Mat. 10:6; Room. 15:8 **15:28** Mat. 8:13; 9:22 **15:29** Mat. 5:1

biiko chēē chunkutootiin, chēē kōryootiin, chēē sōnkōchootiin, chēē kirātākiis
:ng'ēlyēēbik āk alak chēē chaang' /ānkiikoochi taayeetaab Yēēsu. Kōōsoob :Yēēsu
bichooto tukul. 31 Yu kakas :biiko kung'āloolē :choo kikirātākiis :ng'ēlyēēbik,
kāsobcho :choo kisōnkōchootiin, kubeesyet :choo kichunkutootiin ankukasta
:choo kikōryootiin, koolat ānkusilto Yēyiintēētaab *Isrāyēēl.

Kibay :Yēēsu biiko chēē kikēēytēē kisyēērōōk ang'wan (Māārkō 8:1-10)

32 Nto miitē yoo kukuur :Yēēsu rubiikyii ānkumwoochi kule, "Ntēē
kaariiree bichu. Kōōkiibuurtē keey bēsyōōsyēk sōmōk āmāmii :kiyēē āmē!
Mēēbērē +māāmwoochi kuba kumanaa-am kiy kuuyu imuuchē kōōmiistoochi
:kēmēwuut kēēltaab too."
33 Kuwāl :rubiikyii kule, "Nto wōlēē sikeenyoorte āmit chēē yēmē biich
chēē tēē chu ām suurkwēēnooni ku ānō?" 34 Kuteebee :Yēēsu kule, "Ōboontē
mukaatiinek ata?" Kuwālchi :rubiik kule, "Kēēboontē tisab āk *burburiinēk
chēē ng'ēri."
35 Yooto, kumwoochi biiko kōōbuur ng'wēny nyēē katet keey. 36 Nto
tēē yoo kunam mukaatiinechaa tisab āk burburiinēk, nto yu kāākubirchi
Yēyiin kōōnkōy, kubcheyaabchey ānkōōkoochi rubiik kubchēchinoot biiko.
37 Kwoomiis :biiko tukul kut kubiyoong'iis. Nto yu kēēruruuchoot :rubiik āmiik
chēē king'ēt, koonyiit kērēboonik tisab. 38 Nto laatitaab biiko chēē kyoomiis,
ki kisyēērōōk ang'wan /kumānāākiiyiitito chēēbyōōsōōk āk lēēkōōk.
39 Nto mii yoo nanyuun, kōō-āmiis :Yēēsu biiko kubēēchi keey ankulaany
:inee mwēēnkēēt ākoo rubiikyii ānkuwo ākoy saang'ta ake nyēē /kikēēkuurēē
Makataan.

16

Kitay :Farisaayeek kōōyēnchi Yēēsu (Māārkō 8:11-13; Luuka 12:54-56; 11:29)

1 Nto miitē bēsyēēt ake, kukwoonchi *:Farisaayeek ākoo *Satukaayeek
Yēēsu kumāchē kutyem. Kimwoochi kuyēchi icheek kiy nyēbo kwōng'uut
sukōōnkētēē kule boonto :inee kāāmuukēywēēk chēē kwoonēē kibkōōnkōy.
2 Nteenee kuwālchi :Yēēsu kule, "Yoo imēnē, ōmwooyē :akweek kule,
'Mākumusēs tuun :kōōrēēt, kuuyu arraa :wōliin bo barak.' 3 Nto yoo bo
kōrrōōn, ōmwooyē kule, 'Yiiwoot ra, kuuyu kaarraniit :wōliin bo barak
ānkutuuluunkēnoot.' Ōnkētē :akweek kiyēē ibooru :wōliin bo barak yoo
kaarraniit -āmōōnkētē kiyēē ibooru :ng'aleek chu ōkāsē kuyēyāktōōs. 4 Biich
chēē miyootēch choo kiikutēwēchākiis :chēē tēēbē / kēēyēchi kiy nyēbo
kwōng'uut. Ng'aleek baateey chēbo kwōng'uut chēē +/mākiiboorchi ku choo
kibo Yoona."
Yooto kubakaakta :Yēēsu bichooto ānkuwēētēē mwēēnkēēt āk rubiikyii.

*Ōriibēē keey kiyēē bāyēēnook :Farisaayeek āk *Satukaayeek (Māārkō 8:14-21)*

5 Nto yu kayit tōōliilēēt biitooniin, koosoot :rubiik kule kikiikuwuutyēē
mukaatiinek. 6 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Ōriibēē keey kiyēē bāyēēnook
:Farisaayeek āk *Satukaayeek." 7 Kung'alaalee :rubiichoo ng'aleechaa
ānkumwooy kule, "Kāmwooy kuu nyooto kuuyu manaakeenamaanu mukaati-
inek." 8 Nto yu kēēnkēt :Yēēsu kiyēē king'āloolēē :rubiikyii, kuteebee kule,

---

15:32 Māārkō 9:36 **15:39** Mat. 14:13-21 **16:4** Mat. 12:38; Luuka 11:16; Yoowa. 6:30 **16:6** Luuka 12:1

“-Mōōkoosēēnoo keey kāroomin? Ām nee yu ōmiitē ōmwooyē kule manoona-
maanu mukaatiinek? 9 Mānōōnkēt kiy ākoy kura? -Mōōsōōtē mukaati-
inechaa ki muut choo kyoomē :biiko kisyēērōōk muutu āk kaatuukanik
choo kyōōruruuchē kunyiy kērēboonichoo? 10 Nto mbo naas mukaati-
inechaa ko tisab choo kwoomē :biiko kisyēērōōk ang'wanu āk kaatuukanik
choo kwōōruruuchē kunyiy kērēboonichoo? 11 Ām nee simōōnkēt kule
kāmāāng'āloolwook kurubta keey āmiik? !Kāāmwoowook, ōriibēē keey kiyēē
bāyēēnook :Farisaayeechaa āk Satukaayeechaa!” 12 Yooto nanyuun, kōōnkēt
:rubiichoo kule mēēbērē kimwoochinē icheek :Yēēsu kuriibēē keey āmiik
nteenee kimwoochinē kuriibēē keey kāānēētuutēkaab Farisaayeek āk chēbo
*Satukaayeek.

King'oonkyi :Yēyiin Bētērō kule ki ng'oo :Yēēsu
(Māārkō 8:27-30; Luuka 9:18-21)

13 Yu kāwokuyit :Yēēsu ākoo rubiik rōōrōōkēētaab *kiriinkēētaab Kayisareeya
Filiibi, kuteebee rubiikyii kule, “Mwooyē :biiko kule *Wēritaab Chii, ku
ng'oo?” 14 Kuwālchi :rubiik kule, “Mwooyē :alake kule inyiing' Bātisāniintēēt
Yoowaana, kubērē :alake *Eliiya, nto alak kumwooyē kule Cheremnyaa
nto ku ake ām *wōōrkooyikaab Yēyiin nyēē kaakung'eetee *kāābkwoombiich.”
15 Kulēēnchi Yēēsu, “Nto akweek, ōbērē anii ku ng'oo?” 16 Kumwooy :Simōōni
Bētērō kule, “Inyiing' *Kāārārookiintēēt, Lakwataab Yēyiin.”
17 Yooto kumwooy :Yēēsu kule, “Simōōni araab Yoona, ibēruuroot. Mā chii
:nyēē kāng'oong'uung' ng'aleechu, nteenee Baaba anii nyoo miitē kibkōōnkōy.
18 Kunyi, +māākuuriing' kule Bētērō* ānku +māātēēkyi kitawaani kōōnyuu
nyēē -mēēbēlē :Buunyoontēēt. 19 +Māākōōniing' kāāmuukēywēēk chēbo
Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Kiy ake tukul nyēē ikērē ām kōōrooni, +/ ma-
keeker ām kibkōōnkōy. Nto nyēē iyootē ām kōōrooni, +/ makeeyaat ām
kibkōōnkōy.” 20 Yu keewaany :Yēēsu kumwooy kuu nyooto, kōōkiimchi rubi-
ikyii masimkumwaaytaat kule inee :Kāārārookiintēēt.

King'alaalee :Yēēsu meenyii āk ng'eeteenyii bo meet
(Māārkō 8:31-33; Luuka 9:22)

21 Kuchakee yooto kuwo taay kutoow :Yēēsu kumwoochinē rubiikyii
kule ākoy kuwo :inee Yēērusālēēm ānkubuntēē nyāliluutēk chēē chaang' ām
āwunnyēkaab booyik, mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab kiruutēk.
Kimwooy mbo subak kule ākoy /keebakach inee nto miitē bēsyēētaab sōmōk /
kiing'eetee meet.
22 Yooto kuwēēto :Bētērō Yēēsu komos ānkumwoochi kule, “Acha ōō, Mokory-
oontēēt! Mēērook kuyēyākiis :ng'ala chēē wuu choo ām wōlēē imiitē!”
23 Yooto kōōtuukyi Bētērō batay ānkumwoochi kule, “Sateenaa keey wē,
Syeetaani! -Mēēyēku kāānākuut ām wōlēē āmiitē. 'Isōōtē kuu wōlēē isōōtitooy
:biiko, āmēēbērē kuu wōloo māktooy :Yēyiin.”

Wuuyinto nyēē buntēē :rubiintēētaab Yēēsu
(Māārkō 8:34—9:1; Luuka 9:23-27)

24 Nto tēē yoo kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, “Chii ake tukul nyoo
māchē kurub ng'aleekyuu, kutay kiyēē māchē :mooyēēnyii amanyokoriit

---

16:8 Mat. 14:31 **16:9** Māārkō 6:52 **16:9** Mat. 14:20 **16:10** Mat. 15:37 **16:14** Mat. 14:2; 17:10-13; 21:11 **16:16** Mat. 4:3; 14:33; Yoowa. 6:69; Yēyuut. 14:15 * **16:18** Ibooru :kaaynaani kule kitaweet. **16:18** Luuka 22:32; Yoowa. 1:42; 21:15-17; Kala. 2:6-9; Ēfēēs. 2:20 **16:19** Mat. 18:18; Luuka 11:52; Yoowa. 20:23 **16:20** Māārkō 8:30; 9:9

meet.† Yoo kaakucham kuyey kuu nyooto, kuruba. 25 Nyoo kāyēētyi keey soboontaab kōōrooni, mākōōboot soboonnyii bo kibchuulyo. Nto nyoo kēēkooyto soboonnyii ām kōōrooni kubo anii, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo. 26 Kāroomnyo nee nyēē nyōōru :chii yoo kēētukuulchi keey tukuukaab kōōrooni ānkōōboot soboonnyii bo kibchuulyo? Nto kiy nee nyēē imuuchē :chii kuwalee soboonooto? 27 Āmiitē :anii, *Wēritaab Chii wāāchōōnii ām Lēbkēēyyēētaab Baaba āk malayikaanikyii, ānkuchāāyēchi chii ake tukul kurubta keey kiyēē kiikuyey. 28 !Kāāmwoowook, mii :biiko alake yu chēē mābēku kumanaakas Wēritaab Chii kuyibu bāytooyiisyēēnyii."

17

Kiweek :eertaab Yēēsu
(Māārkō 9:2-8; Luuka 9:28-36)

1 Nto yu kakeeyta :bēsyōōsyēk lo, kulaang'ta :Yēēsu ākoy tulwēēt ake barak, kuboontootē keey Bētērō, Yāākōbō āk Yoowaana ng'eetaabkaametiitaab Yāākōbō. 2 Kumiitē wōlooto, kuweek :eertaab Yēēsu kukāsē rubiik, koolekecheech kuu asiista. Kileelakiitu :nkicheek sirookyii kule mang'! 3 Yooto kukas :rubiichoo *Muusa āk *Eliiya kwoomē lōkōōy āk Yēēsu. 4 Kulēēnchi :Bētērō Yēēsu, "Mokoryoontēēt, karaam nyēē tyaa kēēmiitē yuutēyu. Kany ateech kēryōōnik sōmōk, nyeeng'uung', nyēbo Muusa ākoo nyēbo *Eliiya."

5 Kutākung'āloolē :Bētērō, kuchō :boolteet nyēē ki lebkeey miisin ankoolaambuuch icheek ānkuchōōnēē :kuutiit booltaanaata kumwooyē kule, "Lakwanyuu :nyi nyēē āchāmē ānkāāng'ērēkyinē. Kunyoo, ōkāsyinē kiyēē mwooyē."

6 Yu kakas :rubiichoo kuutiinaa, kumuuyo ānkōōbutyi ng'wēny kukubuy kuut. 7 Kuwo :Yēēsu yooto ankutabtab icheek kumwoochinē kule, "-Mōōmuuyē, ōng'ēētyē." 8 Nto yu kēētōrōōr :rubiichoo mētēwook, māmiitē :chii ake tukul nteenee Yēēsu nkit.

9 Yu kimii kurēkunēē lekem, kōōkiimchi :Yēēsu rubiichoo kule, "-Mōōmwoochi chii kiyēē kookas, ākoy yoo /kaakiing'eetee *Wēritaab Chii meet."

*Kiineet :Yēēsu wōlēē kiwuu :chōōnēētaab *Eliiya*
(Māārkō 9:11-13)

10 Kuteebee :mbo Bētērō Yēēsu kule, "Ām nee naas, sukumwooyē :kāānēētikaab kiruutēk kule māchāktōōs kōōyēēw *:Eliiya kurook, nto chōōnii *:Kāārārookiintēēt?"

11 Kuwālchi :Yēēsu kule, "Mwooyē :bichoo man. Intōōwu :Eliiya sukukaramiit :kiy ake tukul. 12 !Kāāmwoowook, kiikuchō Eliiya ānkimēēnkētē :bichoo, nteenee kiyeyee kiy ake tukul nyēē kimāchē. Nto ām kēēlto nyēē wuu nyooto, makunyalil *:Wēritaab Chii ām āwunnyēkaab bichooto." 13 Yooto nanyuun kōōnkēt :rubiichoo kule kimiitē :Yēēsu kung'āloolēē Bātisāniintēēt Yoowaana.

Imuuchāktōōs :kiy ake tukul ām chii nyoo ikoosēē keey Yēyiin
(Māārkō 9:14-29; Luuka 9:37-43a)

---

† **16:24** Yoo /kākēēwēēkyiin yuutēyu ng'ālyoo āk ng'ālyoo kumwooyē kule 'ankunam murtooywoontēēnyii'. Ām bēsyōōsyēchooto, ki yoo kanamaat :chiito murtooywoontēēt kōōbooru kule miitē /bokēēbākāchē. **16:24** Mat. 10:38-39; Luuka 14:27; 1Bēt. 2:21 **16:25** Luuka 17:33; Yoowa. 12:25 **16:27** Tyēēn. 62:12; Cherem. 17:10; Mat. 13:41-42; 25:31-46; Yoowa. 5:29; Room. 2:6; Ng'oong'. 22:12 **17:1** Mat. 26:37; Māārkō 5:37; 13:3 **17:5** Kiruu. 18:15; Mat. 3:17 **17:8** 2Bēt. 1:16-18; Ng'oong'. 1:16 **17:11** Mal. 4:5-6; Mat. 16:14 **17:13** Mat. 11:14

14 Yu kāākurēk :Yēēsu āk rubiichoo, kuba ākoy yoo kimiitē :rubiik chuut
alake kuboonto keey biiko chēē kichoong'ēch chēē kikiikōōruruuch keey.
Yooto, kuchō :chiito ake ānkukutunyēē taayeetaab Yēēsu 15 ānkumwoochi kule,
“Mokoryoontēēt, riiree wērinyuu nyēē boonto mēwuunkook. Iyiimē :bōōroo
miisin kutōōrchinē kwaak mā nto ku bēēko. 16 Kāāmutyi rubiikuuk nteenee
manaakoomuuch.”
17 Yooto kumwooy :Yēēsu kule, “Kunuurēch sōō, :biiko alake nyēē tyaa. Nto
yu manookaaseenaa keey! +Māābuurtook ākoy āyu? +Māāmuytoochook ākoy
āyu? Omutwaa anii wēēroo.” 18 Kōōbēbēēto :Yēēsu tāmirmiryoonoo miyaat
kung'eetee wēēroo. Yooto, kusob :wēēroo bakeenke.
19 Nto miitē yoo kuboonto keey Yēēsu āk rubiikyii, kuteebee :rubiik kule,
“So, ām nee simakiimuuch :acheek tāmirmiryoonoo miyaat?” 20 Kuwālchi
:Yēēsu kule, “Kuuyu -mōōkoosēēnoo keey kāroomin. Kāāmwoowook, nto ōboontē
kaakaaseet nyēē mining' nyēē tēē kēbuswoontēētaab *aritaaliit, nto ōmuuchē
ōmwoochi tulwooni kule, ‘Ng'eetee yu ānkiiwē yuun’ kung'ēētē. Māmii
:kiy nyēē ibēlook. 21 Mēēmuuchāktōōs :tāmirmiryēēt nyēē wuu nyooto, yoo
manoosaay ānkōōkir āmiisyēēt.”*

King'alaalee :Yēēsu subak meenyii āk ng'eeteetaab meet (Māārkō 9:30-32; Luuka 9:43b-45)

22 Nto yēē kimiitē kubēēsyētē :tukul ām Kalilaaya, kumwoochi :Yēēsu
rubiikyii kule, “Mii /bokiiyokoochinē *Wēritaab Chii āwunnyēkaab biikaab
kōōrooni. 23 +/Makeebakachaa nto miitē bēsyēētaab sōmōk /kiing'eeteenaa
meet.” Kiyey :yooto kwoorookēniis :rubiik miisin.

Kikweyta :Yēēsu syuuruutaab Kōōtaab Yēyiin

24 Yu kayit :Yēēsu āk rubiikyii Kaabernaam, kukwa :kāāruruukikaab
*syuuruutaab *Kōōtaab Yēyiin ankuteebee Bētērō kule, “Mākwēyē
:kāānēētiintēēng'woong' syuuruut nyēbo Kōōtaab Yēyiin?” 25 Kuwālchi :Bētērō
kule, “Kwēyē.” Kuwo :Bētērō kō, nto baanta nyooto māchē kung'alaal,
kumwoochi :Yēēsu kule, “Ikāsē :inyiing' kule nee ōō, Simōōni? Ng'oo
:nyēē kwēchinē bāytooyikaab kōōrooni syuuruut? Lōkōkwaa nto biiko alak?”
26 Kuwālchi :Bētērō kule, “Kwēchinē :biiko alake.” Kumwoochi :Yēēsu kule,
“Ākoo tookunoot kule mākwēyē kiy :lēēkōōy. 27 Nteenee yoo simākēēkustoochi
bichu, iwē ākoy tōōliil ānkiiwiirchi ntawaaniit bēēko. Nto *burburyoontēēt
nyoo bo taayta inam, ing'aany kuutiinyii. +Meenyoorte āriit beesyaanteet
nyēē yēmē kukweytee :biiko āyēēnku syuuruut. Iyibchi bichoo kubo
syuuruut nyeenyuu ākoo nyeeng'uung'.”

18

Ng'oo :nyēē wōō? (Māārkō 9:33-37; Luuka 9:46-48)

1 Nto mii bēsyēēt ake, kuteebee :rubiik Yēēsu kule, “Ng'oo :nyēē wōō ām
bāytooyiisyēētaab Yēyiin?” 2 Kukuur :Yēēsu leekwa nyēē mining' kōōyyoong'to
keey rubiik 3 ānkulē, “!Kāāmwoowook, yoo kamooweekse ōbuur kuu wōloo wu-
unto :lēēkōōy chēē minkēēch, mākoy kōōwut :chii ām akweek bāytooyiisyēētaab
Yēyiin. 4 Kunyi, nyoo yibē keey ng'wēny kuu leekwa, ku wōō :nyooto miisin
ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin. 5 Nto nyoo tōrōōchē chii nyēē wuu lakwani ām
kaayneenyuu, kukaakutoroochaa anii.

17:20 Mat. 13:31; 14:31; 21:21 * **17:21** Mātinyē :siruutēk alake kērēywoontēētaab 21. **17:23** Mat. 28:6; Māārkō 8:31 **17:24** Chuy. 30:13-14 **18:1** Luuka 22:24 **18:3** Mat. 19:14 **18:4** Mat. 23:12 **18:5** Mat. 10:40

Ōriibēē keey kentaayeet
(Māārkō 9:42-48; Luuka 17:1-2)

6 Chii nyoo kaken ake nyēē takukuskus ām kāāyēnēēt, kumisyinē /kēērātyi
rwaa nyēē wōō kaat /ānkēētōōrchi araaray kuling'ta. 7 Tyaa sōō :ng'wooninto
nyēē mākunyōōr :biiko choo kēntooy biich. Mii :biiko chēē makuken biiko alak
kutaya, nteenee mākung'woonchi sōō kule nee chiichoo kēnē ake.
8 Yoo kēēsākyiing' :āwung'uung' nto kereenkeeng'uung' itayaa, itilte!
Kaykay inyōōru *soboontaab kibchuulyo iboontē āwut akeenke nto ku
kereeng' akeenke kusiir iboontē āwunnyēk tukwaay nto ku kērēēnkōōk
tukwaay /ānkēētōōrchiing' wōlēē bo maataab kibchuulyo. 9 Yoo kēēsākyiing'
koong'uung' itayaa, ilōōtu! Kaykay inyōōru *soboontaab kibchuulyo iyuu
kimekoong'nyaa kusiir iboontē koonyek tukwaay /ānkēētōōrchiing' wōlēē bo
maataab kibchuulyo."

Māmāchē :Yēyiin kubot :chii ake tukul
(Luuka 15:3-7)

10 Kitas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii kule, "Ōriibē keey! -Mōōmōōntooy
ake tukul ām chu tākung'ārng'ār. Kubooyiit man, tinyē :icheek
malayikaanikwaa chēē boonto keey Baaba ām kibkōōnkōy ākookoy.* 12 Yoo
boonto :chii kēēchiirēkyii bokol ānkubot :akeenke ii, kuyēyē kule nee?
Bākooktooy oob chuut tāmānwookik sokool āk sokool ankuwokucheeng'aat
nyoo kābotē? 13 Kubooyiit man, ng'ērēchē miisin kubo nyooto akeenke
kusiir chuut alak. 14 Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, māchāmē :kōōn nyoo mii
kibkōōnkōy kubot mbo :akeenke ām bichooto tākung'ārng'ār."

Choolwookātēēt ākoo nyooyeetaab kaat
(Luuka 17:3-4; Mataayo 16:19)

15 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Yoo kāchoolwookēnchiing'
:ng'eetaabkoomēt iwēētē komos ānkuwēēboorchi lēēluutyēēnyii. Nto yoo
kākāsuung', 'kukēēyisu inee. 16 Nteenee yoo kāmākāsuung', iwēētē keey
chiito ake nto ku biich āyēēng', sukumiitē :biiko āyēēnku nto sōmōku :chēē
chāmchiintōōs kule wuu nyooto /sikiitiil ng'ālyoo. 17 Nto yoo kāmākāsyi
bichoo, ōmwoochi booyikaab kanisa ng'aleek tukul. Nto yoo kāmākāsyi
booyichoo, ōyib inee kuu wōloo /kēēyibtooy chii nyoo -mēēnkētē Yēyiin nto
kuu kāāruruukiintēētaab *syuuruut."
18 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Kiy ake tukul nyēē ōkērē ām kōōrooni,
+/makeeker ām kibkōōnkōy. Nto kiyēē ōyootē ām kōōrooni, +/makeeyaat ām
kibkōōnkōy.
19 Āmwoowook subak kule, yoo kākāsyiin :biiko āyēēnku ām kōōrooni yoo
sooyē kumāchē kiito ake, kuyēchinē :Baaba nyoo mii kibkōōnkōy kuu
wōlēē kāmāktooy. 20 Yoo kātuuyo :biiko āyēēnku nto ku sōmōk kuyēyiisyēē
kaayneenyuu, āboontē keey āk icheek."

/Kēēnyōōchinē keey kaat

21 Nto miitē yoo kuteebee :Bētērō Yēēsu kule, "Mokoryoontēēt, māchāktōōs
ānyōōchi kaat ng'eetaabiya areet ata yoo kāchoolwookēnchoo? Ara, ākoy areet
tisab?" 22 Kukētyi :Yēēsu kule, "-Mēēnyōōchinē kaat areet tisab baateey,
nteenee kunyil tāmānwookik tisab āk tisab."

18:9 Mat. 5:29-30 * **18:10** Tinyē :siruutēk alake kērēywoontēētaab 11: Kichōōnii :Wēritaab Chii chokōōrāroochē choo kiikubootyo. **18:14** Yoowa. 10:11-15 **18:14** Luuka 3:6; Room. 15:16; Ibu. 5:9; 2Bēt. 3:9 **18:15** Laawi. 19:17; Kala. 6:1 **18:16** Kiruu. 19:15; Yoowa. 8:17; 2Kōōr. 13:1; 1Tēm. 5:19; Ibu. 10:28 **18:17** Room. 16:17; 1Kōōr. 6:1-6; 2Kōōr. 6:17; Tiitō 3:9-11 **18:18** Mat. 16:19; Yoowa. 20:23 **18:19** Mat. 7:7 **18:22** Toowu. 4:24

23 Yooto kumwooy :Yēēsu kule, “Wuu nyi :bāytooyiisyēētaab Yēyiin: Kim-
woochi :bāytooyiintēēt wootwookikyii kukwa /bokeeng'alaalee wōlēē kiwuu
:yiisyōōnuutēkwaa. 24 Kiboonto :wootwookiintēēt nyēē kibo taay bēsēnto nyēē
wōō miisin.† 25 Nto kuuyu ki wōō :bēsēnoo nyēē kimēēmuuchē kuyaakta,
kumwooy :mokoryoontēēt kule /kyaalta wootwookiintoonoo āk kanyii tukul
kunam wōlēē mii :cheebyoosyeenyii, lōkōkyii āk kiy ake tukul nyēē kiboonto /
keeyaaktee bēsēnooto. 26 Kukutunyēē :wootwookiintoonoo taayeetaab moko-
ryoontēēnyii ankuriiree keey kule, ‘Lēyyē, mokoryoontēēt, tēēkōōnoo sōō
bārooyinto sāāyookuung' bēsēnng'uung' tukul.’ 27 Kuriiree :mokoryoontoonoo
chiichoo ānkōōmiisyi bēsēnooto kootyaaktaayakay.
28 Nto yu chuytooy :wootwookiintoonoo saang' kutuuyēē wootwooki-
intēēt nyiin ake. Kiboonto :nyoo bēsēntaab nyiitēnyi nyēē mābo laat.‡
Yooto kutēryēkyinē nyiin kumāchē kookeet ānkubērē, ‘Yookwoo bēsēnnyuu!’
29 Kukutuny :nyiin ankusaaysaay murēētkēy kule, ‘Murooni, tēēkōōnoo
bārooyinto ēē, wē, sāāyookuung' bēsēnng'uung'.’ 30 Nteenee kitāyiis :chiichoo
ānkukwēr nyiin ākoy kōōk wokurat ākoy bēsyēēt nyēē kayaaktee bēsēnoo!
31 Nto yu kakas :wootwookik chuut alake kiyēē kayeyakay, kunērēēkiis miisin
ānkubokumwoochi mokoryoontēēng'waa kiyēē kiyeyakay.
32 Yu kakas :mokoryoontēēt ng'aleechaa, kukuur wootwookiintoonoo
ānkumwoochi kule, ‘Iyēku sikoran. Yu kwēērriirēē keey :inyiing' āmiisuung'
anii bēsēnoo kwēēboontē tukul. 33 So, kwaaming' :nee simeeriiree :nkinyiing'
wootwookiintēēt nyiin ake?’ 34 Kinyēēr :mokoryoontoonoo ankunam chi-
ichoo kukerta kō kung'woonchi ākoy kuyaakta bēsēntaab biich tukul.
35 Kunyi, mākuyēwook :Baaba nyoo mii kibkōōnkōy kuu nyooto yoo
-mōōnyōōchinē keey kaat.”

19

Kiineet :Yēēsu kule miyaat :bareetaab kooyēēy (Māārkō 10:1-12)

1 Yu keewaany :Yēēsu kumwooy ng'aleechaa, kung'eetee Kalilaaya
ānkutākyi keey yēēmēētaab Yuuteeya. Kisyēbunēē biitēētaab koong'asiis nyēbo
āynēētaab Yoortaan. 2 Kurub ām wōlooto :biiko chēē chaang' ānkōōsoob choo
kimnyoontōōs.
3 Nto tēē yoo, kukwoonchi *:Farisaayeek alake Yēēsu kumāchē kutyem,
ankuteebee kule, “Chāmwēēch :kiruutēk kukwet :chii koorkēēnyii kubo
ng'ālyoo ake tukul?” 4 Kuwālchi :Yēēsu kule, “Manoosuman :akweek siruutēk
yoo mwooyē kule, yu kitoowu :Yēyiin kuyēyē kōōrēēt, ‘Kiyey murēn āk
koorko,’† 5 ānkumwooy kule, ‘Kiyooto nyēē yēyē murēn kung'eetee kōōtaab
kwaan āk kaamet ankoomut koorkēēnyii ānkunoomnyo :tukwaay kuyēk kiy
akeenke.’† 6 Mēēbērē tāku biich āyēēng', nteenee kāākuyēk kiy akeenke.
Kunyoo -mēēbēēsyo :chii kiyēē kiikōōnoomnyo :Yēyiin.”
7 Kuteeb subak :Farisaayeechaa kule, “Ām nee sukumwooy *:Muusa kule,
kusirchinē :saanteet koorkēēt barweet nyēē bārēē kooyēēyto nto kwētē
koorkēēt?” 8 Kukētyi :Yēēsu kule, “Kichāmwook akweek :Muusa ōkwētē
kooruukwook kuuyu wuuyēch :mukuulēywēkwook. Nteenee kimāwuu nyoo
yu kibo taay. 9 !Kāāmwoowook, chii nyoo kwētē koorkēēnyii ām ng'aleek chēē

18:23 Mat. 25:19 † **18:24** Kiyēmē :beesaanichu kwaal tuuka kisyēērōōk konom. **18:27** Luuka 7:42 ‡ **18:28** Kiyēmē keey :bēsēnoo āk tuch āyēēng' baateey. **18:33** Mat. 5:7 **18:34** Mat. 5:26 **18:35** Mat. 6:14-15; Ēfēēs. 4:32; Kolos. 3:13; Yāāk. 2:13 † **19:4** Toowu. 1:27 † **19:5** Toowu. 2:24 **19:5** Ēfēēs. 5:31 **19:7** Kiruu. 24:1-4; Mat. 5:31

mānāmē keey āk martaayeet, ānkulē keemut koorkēēt ake, kukaakumarta
:chiichoo."
10 Yooto kumwoochi :rubiik Yēēsu kule, "Yoo ākoo wuu chu :ng'aleek ām
wōlēē miitē :murēno āk koorkēēnyii kukaykay kumēēmutiis :chii." 11 Kuwālchi
:Yēēsu rubiikyii kule, "-Mēēmuuchē :chii ake tukul kucham ng'aleechu, nte-
nee choo kiikung'oonkyi :Yēyiin. 12 Choong'ēch :ng'aleek chēē yēyē biiko
kumākēēsyo. Miitē :alake chēē /kikēēsichē kumēēmuuchē kusich, kukilātē alak
:biiko nto alak, kitay kēēsyēēt kubo bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nyoo imuuchē
kucham, kucham."

Biiko chēē iwutē bāytooyiisyēētaab Yēyiin?
(Māārkō 10:13-16; Luuka 18:15-17)

13 Nto miitē yoo, /kiimutyi Yēēsu lēēkōōk kule kutiinyēē āwunnyēk kōōbēruur.
Nteenee kiiburyoong'to :rubiikaab Yēēsu bichoo. 14 Kumwoochi :Yēēsu kule,
"-Mooraany, nteenee ōbāroochi lōkōchu minkēēch kukwa wōlēē āmiitē, kuuyu
biiko chēē wuu chuutēchu :chēē iwutē bāytooyiisyēētaab Yēyiin." 15 Yooto,
kōōbēruur lōkōchoo, nto yityo kuwēēchi keey.

Wuuy kōōwut :chii nyēē boonto bāytit Kaab Yēyiin
(Māārkō 10:17-27; Luuka 18:18-27)

16 Nto miitē bēsyēēt ake kuchō :chiito ake ankuteebee Yēēsu kule,
"Kāānēētiintēēt, nee :nyēē karaam nyēē māchāktōōs ayey sāānyōōru *so-
boontaab kibchuulyo?" 17 Kuwālchi :Yēēsu kule, "Ām nee yu 'keeteebeenaa
kurubta keey kiy nyēē karaam? Yēyiin baateey :nyēē karaam. Nto yoo
imāchē siiminy nyēē karaam, iriib kiruutēkaab Yēyiin." 18 Kuteebee :chi-
ichoo Yēēsu kule, "Imwooyē kiruutēk nkōchō?" Kulēēnchi :Yēēsu, "-Mee-
bakach chii, -meemarte, -mēēchōōrsē, -mēērātyi chii ng'wiiynan, 19 iywey
kōōn āk koomēt ankiicham laatyeeng'uung' kuu wōloo ichāmtooy keey."†
20 Kumwooy :chiichoo kule, "Ntēē ārubē kiruutēchu tukul. Ara nee nyēē
taakustaat?" 21 Kuwālchi :Yēēsu kule, "Yoo imāchē siichurte, wee-alte kiy ake
tukul nyēē iboontē ānkiikoochi bānoonik kiyēē 'kēēnyōōru. Yoo 'keeyey kuu
nyooto, irubwaa. +Mēēnyōōru bāytit nyēbo man ām Kaab Yēyiin." 22 Yu kakas
:chiichoo kuu nyoo, kusimikta nyēē kāng'woonchi, kuuyu ki wōō :bāytit nyēē
kiboonto.
23 Nto tēē yoo kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, "Wuuy sōō kule nee
kucham :chiito nyēē boonto bāytit bāytooyiisyēētaab Yēyiin. 24 !Kāāmwoowook,
nyumnyum kōōwut *:tembes koong'taab sintaaniit kusiir kōōwut :chii nyēē
boonto bāytit Kaab Yēyiin." 25 Yu kakas :rubiik ng'aleechaa, kumuuyo miisin
ānkumwooy kule, "Ara ng'oo, naas, :nyēē imuuchē /kiiraraach?" 26 Yooto
kōōrōōtoot :Yēēsu rubiichoo ānkumwooy kule, "Mēēmuuchāktōōs :ng'aleechu
ām wōlēē mii :chiito, nteenee imuuchāktōōs :kiy tukul ām wōlēē mii :Yēyiin."

Kiyēē nyōōru :biiko choo kaakurub Yēēsu
(Māārkō 10:28-31; Luuka 18:28-30)

27 Yooto, kumwooy :Bētērō kule, "Kēēnyōōru nee :acheek chu kookee-
bakaakte kiy ake tukul ankeerubiing'?" 28 Kumwoochi :Yēēsu kule, "!
Kāāmwoowook, yoo bāytooyiisyē *:Wēritaab Chii āk Yēyiin ām kōōrēēt nyoo
lēēl, +mōōbāytooyiisyē :akweek rubiikyuu tamanu āk āyēēng'. +Mōōtiilchinē
ng'aleek ārootunwēēk taman āk āyēēng' chēbo Isrāyēēl. 29 Nto chii ake

---

19:9 Mat. 5:32; 1Kōōr. 7:10-11 **19:14** Mat. 18:3 † **19:19** Chuytaayeet 20:12-16; Kiruutēk 5:16-20; Laawiik 19:18 **19:19** Chuy. 20:12-16; Laawi. 19:18 **19:19** Māārkō 12:31 **19:21** Mat. 8:21-22; Luuka 12:33 **19:22** Tyēēn. 62:10 **19:26** Toowu. 18:14; Āyub 42:2; Cherem. 32:17; Luuka 1:37; 18:27 **19:28** Mat. 25:31; Luuka 22:30; 1Kōōr. 6:2; Ng'oong'. 3:21

tukul nyēē kaakubakaakta koorin nto mbo ng'eetaabkaamet nto mbo cheebkaamet nto kwaan nto kaamet nto lēēkōōk nto ku mbareenik kubo anii, mākunyōōr tukuuchoo kunyil bokol nto miisin, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo. 30 Nteenee biiko choo yibē keey barak ām kōōrooni mākubooyiit lēt ām Kaab Yēyiin, nto choo yibē keey ng'wēny ām kōōrooni mākubooyiit taayta ām Kaab Yēyiin."

20

Biikaab yiisyēēt ām mbareetaab musābiibuunēk

1 Kitas taay :Yēēsu kumwooy tyoonkōōchēēt ake kule, "Wuu nyi :bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Kimii :chiito ake nyēē kiboonto mbareenyii nyēbo *musābiibuunēk. Kimusta :chiichoo bēsyēēt ake kōrrōōn wokucheeng' biiko chēē kāyēchi yiisyēēt ām mbaraanaa. 2 Yooto kukāsyiin :chiichoo āk biikaab yiisyēēt kule mākukwēchi bichooto beesaanik chēē /kikēēyēyiisyēē ām bēsyēēt akeenke. Yooto nanyuun kukwēr bichoo mbareen.

3 Nto yēē ki āsiiswēk sōmōk chēbo kōrrōōn, kuwo :chiichoo wōlēē kiiruruukyinē keey :biiko kumāchē yiisyēēt. 4 Kumwoochi chiichoo bichoo kule, 'Obe :nkakweek bōōyēyiisyē mbareeng'waanii, sāākwēwook kiyēē yemaat.' 5 Kuba :bichoo.

Kiiyeey :chiichoo yooto āsiiswēk chēē kimāchē kuyitē lo āk yēē kimii āsiiswēk sokool wokukwēr biiko alak. 6 Chokuwo subak yēē kimāchē kumii :asiista taman āk akeenke. Kunyōōr subak biiko alak chēē kimii kēēyyoong'iis. Kuteebee choo kule, 'Ām nee yu sōōyyoonyēē :akweek yu kwiimēn?' 7 Yooto kuwāl :bichoo kule, 'Kēēmiitē yu kuuyu māmii :chii nyēē kaakusireech kēēyēchi yiisyēēt.' Kumwoochi :chiichoo bichoo kule, 'Okwaa :nkakweek bōōyēyiisyē ām mbareeng'waanii.'

8 Nto yu kararakta :asiista, kumwoochi :chiichoo kibo mbaraanaa chiinyii nyēē kiiyyoonkyinē yiisyēēt kule, 'Kuur biikaab yiisyēēt tukul ānkiikwēchi beesaanikwaa choo kāyēyiisyēē. Itoowunēē choo /kākēēsirē lēt ankiitas taay ākoy choo /kākēēsirē taay.' 9 Yooto nanyuun, kukwa :biikaab yiisyēēt choo /kikēēsirē asiistaab taman āk akeenke /ānkēēkwēchi beesaanik chēē /kikēēyēyiisyēē bēsyēēt akeenke. 10 Nto yu kakwa :choo /kikēēnyōōyēē /kēēsirē, kubērē tōōs +/mākēēkwēchi chēē chaang' kusiir chuut, nteenee /kikēēkwēchi icheek tukul beesaanik chēē /kikēēyēyiisyēē bēsyēēt akeenke. 11 Kutoow :akeenke kuwookuutyēē chiitaab mbareet 12 kumwoochinē kule, 'So, ntēē kāyēyiis :bichu /kātākēēsirē asiista akeenke buch, ānkii-āyēēchēēnēēch acheek chu kakyaamee keey yiisyēēt ānkēēyōōtu asiistaab bēēt?'

13 Kuwālchi :chiitaab mbareet chiichooto kule, 'Lēyyē, tilyaani, nee :nyēē miyaat? Kākēēkāsyiinē oob kule +/mākēēkwēwuung' beesaanik chēbo bēsyēēt akeenke? 14 Wēēchi keey! Kaacham ākwēchi chiito nyoo kāchōōnii lēt beesaanik chēē tēē cheekuuk. 15 Ākoo -māāboontē :anii kāāmuukēywēēk ayeyee beesaanikyuu kiyēē āmāchē ayeyee? Nto katuuyiitiing' keey :moo kubo mooyēēnyuu nyēē lēēl ōō?' "

16 Yooto kooteryeech :Yēēsu kule, "Nteenee biiko choo yibē keey ng'wēny mākubooyiit taayta, nto choo yibē keey barak mākubooyiit lēt."

Nyēbo sōmōk kung'āloolēē :Yēēsu meenyii āk ng'eeteenyii (Māārkō 10:32-34; Luuka 18:31-34)

17 Nto yu kimiitē :Yēēsu kōōtōōchē Yēērusālēēm kuwēēto rubiikyii taman āk āyēēng' komos ānkumwoochi kule, 18 "! Kookas, kēēmiitē kēēbēētii

19:29 Mat. 6:33; 10:37; 25:46 **19:30** Mat. 20:16 **20:8** Laawi. 19:13; Kiruu. 24:15 **20:16** Mat. 19:30; Luuka 13:30

ākoy Yēērusālēēm. +/ Mābokiiyokoochi *Wēritaab Chii mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo kāānēētikaab kiruutēk. Makooruustaa / keebakachaa
19 ānkōōyokoochoo biikaab Rooma. Mākōōntosuuroo :choo ānkubirsēētoo kulālchoo ānkukwērtoochoo *murtooywoontēēt. Nto miitē bēsyēētaab sōmōk +/ makiing'eeteenaa meet."

Wōō :ng'oo ām biikaab Kiriistō
(Māārkō 10:35-45; Luuka 22:24-27)

20 Nto miitē yoo, kuchōōnto :cheebyoosyeetaab Sebetaayo wērikyii ānkukutunyēē taayeetaab Yēēsu kumāchē kusoomso. 21 Kuteebee :Yēēsu kule, "Imāchē nee?" Kuwāl :cheebyoosyaanaa kule, "Chāmwoo kōōbuurunēēniing' :wērinyuu ake āwutaab taay kōōbuurunēē :ake āwutaab kaataam ām Bāytooyiisyēēng'uung' nyoo chōōnii." 22 Kumwoochi :Yēēsu kule, "-Mōōnkētē kiyēē ōsoomē. Ōmuuchē :akweek ocham ōbuntēē nyāliluutēk chēē +māānyōōru :anii?" Kuwālchi :bichoo Yēēsu kule, "Kiimuuchē." 23 Kumwoochi :Yēēsu kule, "+Mōōnyāliilchē sinee kuu anii, ānkoo kuwuu nyooto, -māāboontē kāāmuukēywēēk ākōōnook ātēbto nyēbo āwutaab taay nto ku nyēbo kaataam. Baaba Yēyiin :nyēē yēytoochinē biiko bārooyinwēchoo."

24 Yu kakas :rubiik chuut alake tamanu ng'aleechaa, kunyēērchi murēchooto āyēēng'. 25 Yooto kukuur :Yēēsu rubiichoo tukul ānkumwoochi kule, "Ōnkētē kule bāytooyik chēē mii kōōrooni kumāchē kōōboorchi biiko alak kule icheek :chēē bāytooyiisyē ānkuboonto kāāmuukēywēēk kubiir chuut. 26 Nteenee -mookany kuwuuyiit nyooto ām wōlēē ōmiitē :akweek. Kunyoo yoo māchē :chii ām akweek kuyēk nyēē wōō, kumāchāktōōs kuyēētyēēchinē chuut. 27 Nto nyoo māchē kubāytooyiis, kumāchāktōōs kuyēchinē chuut yiisyēēt. 28 Kyāāchōōnii *Wēritaab Chii sichāāyēchi biiko yiisyēēt, āmēēbērē kyāāchōōnii /subokēēyēwoo. Kichāākooytē soboonnyuu sukusobcho :biiko chēē chaang'."

Kiisoob :Yēēsu cheebkoraatiisyek āyēēng'
(Māārkō 10:46-52; Luuka 18:35-43)

29 Nto yu ng'ēētēē :Yēēsu Yēērikō ākoo rubiikyii, kurub lēt :biiko chēē chaang'. 30 Kimii :biiko alake āyēēnku chēē kikōryootiin kēēbuurēē kēēlto komos. Yu kēēnkēt kule ki Yēēsu :nyi kimii kukēēytooy, kukuurchi barak kule, "*Mōchōkōrēētaab Tāwuti, iriireeneech, ankiiriireeneech!" 31 Kōōburyoong'to :biiko kule, "Ōsiisyē!" Nteenee kukuurchi barak :bichoo miisin kule, "Mōchōkōrēētaab Tāwuti, ankiiriireeneech!" 32 Kōōyyo :Yēēsu ankuteebee cheebkoraatiisyechaa kule, "Ōmāchē āyēwook nee?" 33 Kuwālchi kule, "Mokoryoontēēt, kēēmāchē keekaste." 34 Kukāsyi :Yēēsu bichoo kiisayta ānkutiiny koonyekwaa. Kukasta :bichoo areet akeenke ankurub Yēēsu.

21

/Kikeetorooch Yēēsu ām Yēērusālēēm kuu Bāytooyiin
(Māārkō 11:1-11; Luuka 19:28-38; Yoowaana 12:12-19)

1 Nto yu kariikta :Yēēsu āk rubiikyii saang'ta ake nyēē /kikēēkuurēē Beetfaaka ām Lekemeetaab *Musēytuuniinēk, 2 kumwoochi rubiikyii āyēēng' kule, "Obe ākoy saang'iin. +Mābōōnyōōru sikiryo nyēē siirwaak nyēē boonto keey kaamet. Otyaach tukwaay ānkōōkwērwoo. 3 Nto yoo kateebeenaak :chii ng'ālyoo, ōlēēnchi māchē :Mokoryoontēēt ānkumākukēt areet akeenke."

20:19 Māārkō 8:31 **20:19** Mat. 27:26-31; 28:6 **20:21** Mat. 19:28 **20:22** Mat. 26:39; Yoowa. 18:11 **20:23** Yēyuut. 12:2 **20:27** Mat. 23:11 **20:31** Mat. 1:1; 9:27; 12:23; 15:22; 21:9, 15; 22:41-46; Māārkō 11:10; Luuka 1:32, 69; 2:11; Yoowa. 7:42; Ng'oong'. 5:5 **20:34** Mat. 9:27-30

4 Kiityiich :ng'aleechu kiyoo kimwooyē *:wōōrkooyoontēēt ake kule,
5 “Ōmwoochi biikaab Yēērusālēēm kule.
Ong'nyoo bāytooyiintēēng'woong'.
Miitē kuchōōnii wōlēē ōmiitē.
Yiboot keey ng'wēny
ānkuchōōnēē sikiryo nyēē siirwaak.”†
6 Yooto nanyuun kuba :rubiichoo āyēēnku ankubokuyey kuu yoo kimwoochinē :Yēēsu. 7 Kibokootyaach ānkukwēr siirwaakaanaa bo sikiryo āk kaamet. Yu kayit, kwaalyaktee sikiroochoo tukwaay sirookwaa chēē /kiiliiktēē keey, nto tēē yoo kutēbēē :Yēēsu nyoo ki siirwaak. 8 Yooto kōōyiitoochinoot :biiko chēē chaang' sirookwaa kēēltaab too, nto alak kubutoot sokēēkaab sōōsik kōōkoochinoot kēēlooto kōōboor koonyit. 9 Kityēēnchinootē barak :biiko chēē kimii taay āk chēē kimii lēt kumwooyē kule,
“Kutōrōriit *:Mōchōkōrēētaab Tāwuti!
Ibēruuroot :nyi chōōnii ām kaayneetaab Yēyiin!
Kutōrōriit :Yēyiin ām kibkōōnkōy!”†
10 Kuyitu Yēērusālēēm, kōōwāywooytōōs :biiko tukul ānkutēēbē kule, “So, ng'oo :nyi?” 11 Kuwāl :bichoo kikwoontooy keey Yēēsu kule, “Wōōrkooyoontēēt Yēēsu :nyi, nyoo bo Nāāsārēēt ām Kalilaaya.”

Nyēbo āyēēng' kukwētēē :Yēēsu biiko biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin (Māārkō 11:15-19; Luuka 19:45-46; Yoowaana 2:13-22)

12 Nto tēē yoo, kōōwut :Yēēsu biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kimii yooto :biiko chēē kiwālāng'tooy beesaanik āk alak chēē kyooltooy chēēbtuukēēnikaab kōrōsēēk āk cheemung'aariisyek alak. Kuwunukto :Yēēsu meesoosyekaab bichoo kiwālāng'tooy beesaanik kōōtyēēlākiis. Kiityeel mbo nkicheek ng'ēchērōōkaab choo kyooltooy chēēbtuukēēnik ankukwet bichoo tukul kuba saang'. 13 Kimwoochinē :Yēēsu bichoo kule, “Mwooyē :siruutēk kule, ‘Bo :Kōōnyuu saayeet,’† nteenee kyooweech :akweek ‘kuyēk kēbēnnyoo nyēbo sāsiik.’†”
14 Yooto /kiimutyi Yēēsu cheebkoraatiisyek āk chēē kichunkutootiin. Kōōsoob :Yēēsu bichoo. 15 Kinyēēr :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab kiruutēk miisin yu kakas ng'aleek chēbo kwōng'uut chēē kiyey :Yēēsu āk wōlēē kityēēntooy :lēēkōōk ām biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin kōōkoostooy Yēyiin kule, “/Kiikaasta *Mōchōkōrēētaab Tāwuti!” 16 Yooto, kumwoochi :bichoo Yēēsu kule, “Imiitē ikāsē kiyēē mwooyē :lōkōchu ēē?” Kulēēnchi :Yēēsu, “Ēē, ākāsē. Manoosuman :akweek yēēt ake ām siruutēk yoo mwooyē kule, ‘Kiiyey :inyiing' Yēyiin kookaastiing' :lēēkōōy āk chēērērōōk?’†”
17 Kung'eetee :Yēēsu Yēērusālēēm ānkuwokurwoowunēē *kiriinkēētaab Beetannyaa.

Mutiiniit nyēē kimaayey āmit (Māārkō 11:12-14, 20-24)

18 Nto yu kāyyēēkunēē kumiitē :Yēēsu kōōyēēyē Yēērusālēēm, kwaam :kēmēy. 19 Kukas kēētit ake nyēē /kēēkuurēē *mutiiniit nyēē kimii kēēlto komos, kuwo yooto. Kimanaayey :kēētoo lokoyeek nteenee kitinyē sokēēk chēē kituumtuumēn kityō. Kuchub :Yēēsu kēētooto kule, “-Mataweeyey lokoyeek yēēt ake!” Kumwooyē kuu nyooto kuyoomē :kēētoo bakeenke.

---

† **21:5** Seka. 9:9 **21:5** Mat. 5:5 **21:8** 2Bāy. 9:13 † **21:9** Tyēēnwookik 118:26 **21:9** Mat. 20:30-31 **21:11** 1Bāy. 1:38-40 **21:11** Kiruu. 18:15; Mat. 16:14; 21:46; 26:68; Luuka 7:16; Yoowa. 1:21, 25; 6:14; 7:40 † **21:13** Isa. 56:7 † **21:13** Cherem. 7:11 **21:14** Mat. 11:5-6; 15:29-31 † **21:16** Tyēēnwookik 8:2 **21:16** Mat. 11:25 **21:19** Cherem. 8:13; Luuka 13:6

20 Kukāsē :rubiik ng'aleechu kumuuyo ankuteebee keey kule, “So, keeyaam
:nee mutiiniini areet akeenke?”
21 Kumwoochi :Yēēsu rubiichoo kule, “! Kāāmwoowook, yoo ōkoosēē keey
Yēyiin ām mooyēēt akeenke, ōmuuchē oyey kiyēē kāāyēchi :anii mutiiniini,
āmēēbērē nyooto sōō, baateey, nteenee ōmuuchē mbo ōmwoochi lekemeet
kule, ‘Ng'eet ānkuwēēwiirchi keey araaray,’ kuyēyē :lekemaanaa kuu nyooto.
22 Yoo ōkoosēēnoo keey, ōnyōōru kiy ake tukul nyoo ōsooyē.”

Kāāntōōyikaab Yuutayeek chēē ki kāwōōt (Māārkō 11:27-33; Luuka 20:1-8)

23 Nto yu kēēyēēw :Yēēsu biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin, kutoow kōōnēētiis.
Yooto kukwa :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyik ankuteebee kule,
“Kāāmuukēy nee chēē iyēyēē :inyiing' ng'aleechu? Ānku ng'oo :nyēē kōōniing'
kāāmuukēywēēchooto?”
24 Kuwālchi :Yēēsu bichoo kule, “+Maateebeenaak :nkanii tēēbuutyēēt
akeenke. Yoo kōōwālwoo, +māāmwoowook chiichēē kikōōnoo kāāmuukēywēēk
ayey ng'aleechu. 25 Ātēēbē kule ii, kikwoonēē ānō :kāāmuukēywēēk choo
kiibātisāniisyēē :Yoowaana? Ara kikwoonēē wōlēē mii :Yēyiin nto wōlēē
mii :biich?” Kulēēnchi keey :bichoo nkityōōniin, “Yoo kakeemwaay kule
kikwoonēē :kāāmuukēywēēkyii wōlēē miitē :Yēyiin kutēēbēēnēēch kule, ‘Ntēē
simōōyēnchi?’ 26 Nteenee kēēnyōkōōrēch keemwaay kule kikwoonēē wōlēē
mii :biiko, kuuyu chāmchiintōōs :biiko tukul kule ki *wōōrkooyoontēētaab
Yēyiin :Yoowaana.”
27 Yooto kuwālchi :bichoo Yēēsu kule, “-Mākiinkētē.” Kumwoochi :Yēēsu
bichoo kule, “-Māāmwoowook :nkanii chiichēē kikōōnoo kāāmuukēywēēk ayey
ng'aleechu.”

Tyoonkōōchēētaab wēērin āyēēng'

28 Kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, “Mii yu :ng'ālyoo. Kimii yēēt ake :chiito
ake nyēē kiboonto wērikyii āyēēng'. Nto tēē yoo, kumwoochi :kwaan wēēriit
nyēē wōō kule, ‘Wēnyoo, iwē ra mbareetaab *musābiibuunēk wēēyēyiisyē.’
29 Kulēēnchi :wēēroo kwaan, ‘-Māāmāchē.’ Nto nyēē mā tyaa, kuweech
kāāsōōtēywēēkyii ānkuwo.
30 Kuwēēchi :boontoonoo wēēriit nyēē mining' ānkumwoochi nkinee kuu
yoo kāmwoochinē nyiin. Kumwooy :nyoo kule, ‘Āwēētii ōō, āboonyuu,’ āmāwo.
31 Nkōnō ām wērichoo :nyēē kiyey kiyēē kimāchē :kwaan?”
Yu kateeb :Yēēsu kuu nyooto, kuwālchi :bichoo kule, “Nyoo ki wōō.” Kum-
woochi :Yēēsu bichoo kule, “!Kāāmwoowook, imuuchāktōōs kuba Kaab Yēyiin
:kāāruruukikaab *syuuruut ākoo chēēmurēniisyēk tōōmiitē :akweek. 32 Āmwooyē
kuu nyooto kuuyu kichokōōboorwook :Bātisāniintēēt Yoowaana kēēlto nyēbo
churtaayeet ankootay :akweek ōyēnchi, nteenee kiiyēnchi :kāāruruukikaab
syuuruut ākoo chēēmurēniisyēk. Ānkoo mbo yu kabookas kēēyēnchi :bichoo,
manooweeksee ng'ōōkiswookikwook ānkōōyēnchi.”

Kiisyoor :Yēēsu miyootyēētaab kāāntōōyikaab Yuutayeek (Māārkō 12:1-12; Luuka 20:9-19)

33 Kimwoochi subak :Yēēsu bichoo kule, “Ōyēbchi yiit subak tyoonkōōchooni:
King'eet :chiito ake kuchaan *musābiibuunēk mbareenyii ankuker. Nto yityo
kubal ng'wēēnēēt nyēē sukurōōtyinē :muumēēkaab lokoyeekaab kēētoo yoo
/kakiireem. Kiteech mbo kēryēēt nyēē sukuriibēē :chiito mbaraanaa. Nto
tēē yoo, kumwoochi biiko alak bokuriibchi mbaraanaa si yoo kāākururyo

---

21:21 Mat. 17:20; Luuka 17:6; 1Kōōr. 13:2; Yāāk. 1:6 **21:22** Mat. 7:7 **21:26** Mat. 11:9; 14:5
21:31 Mat. 7:21 **21:32** Luuka 7:29-30

:musābiibuunēchoo kubchēchiin. Nto kāākuyityo, kuruuto :chiitaab mbareet.
34 Yu kābokururyo :lokoyeechaa, kōōyook :chiitaab mbareet motwoorikyii
bokuyibchi inee kereeryaanteet nyeenyii nyēbo musābiibuunēk. 35 Yu kayit,
kunam :bichoo kiriibē mbaraanaa motwooriintēēt akeenke ānkubirsēēt.
Kibakach ake nto nyiin ake, kuwiiraatee rwoontōōk. 36 Kōōyookto subak
:chiichoo motwoorik alak chēē kēēytēē choo kibo taay. Nteenee /kibokēēyēchi
nkicheek ng'aleek chēē wuu choo /kikēēyēchinē chuut. 37 Nto nyēbo lēt
kutukul kōōyookto :chiichoo wērinyii kuwo mbaraanaa kubērē tōōs makooy-
wey :bichooto. 38 Nteenee kukāsē :bichoo wēritaab chiichoo, kukuurē keey
bakeenke kule, ‘Murēchu, ong'nyi lakwataab chiichiito! Okany keebakach
sikēēyibchi keey mbaraani.’ 39 Kunam :bichoo wēēroo ānkukwēryoot kuwo
tuuyta saang' ankubakach!
40 Kunyoo, yoo chōōnii :chiitaab mbareet ii, chokuyēyēē nee bichooto
kiriibē mbareenyii?” 41 Kuwāl :biiko kule, “Bākāchē kibng'ōōkisiisyēchoo
ānkōōkoochi mbaraanaa biiko alak chēē imuuchē kuriibchi sukōōkoochinē
inee kereeryaanteet nyeenyii.”
42 Yooto kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, “Kyoosuman oob ām siruutēkaab
Yēyiin yoo mwooyē kule,
‘Rwaanteet nyoo kitāyē :biiko kuteekta
:nyēē kōōkuyēk tiiyēywoontēētaab kōōto.
Kōkōōnu :Yēyiin tiiyēywoontooni
ānkubo kwōng'uut sōō nyēē tyaa yoo kēēkāsē!’†
43 Kunyoo āmwoowook kule +/mākiinēmunēēnook bāytooyiisyēētaab Yēyiin /
ānkiikoochi biiko choo makuyey ng'aleek chēē chāmē :Yēyiin. 44 Chii ake
tukul nyēē karyaach rwaantaanaa, makutirtir. Nto nyoo kēēsuuchi :rwaan-
taanaata, kuruurumē.”*
45 Nto yu kakas :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo *Farisaayeek ty-
oonkōōchoonoo, kōōnkēt kule king'āloolēē :Yēēsu icheek. 46 Yooto kucheeng'
kēēlto nyēē kanamee Yēēsu, nteenee kinyōkōriitu biiko chēē ki chaang' ām
yooto kuuyu kiiyēnchiintōōs :bichooto kule *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :Yēēsu.

22

Tyoonkōōchēētaab saakweetaab kooyēēyto (Luuka 14:15-24)

1 Kitas taay :Yēēsu kumwoochi biiko tyoonkōōchēēt ake subak kule,
2 “Wōlēē wuu :bāytooyiisyēētaab Yēyiin kumii kule: Kimii :bāytooyiintēēt ake
nyēē kiyēytoochi wērinyii saakweetaab kooyēēyto. 3 Nto tēē yoo, kōōyookto
motwoorikyii bokukuuroot tāyēēk chēē kimāchāktōōs kukwa saakweet.
Nteenee kutay :tāyēēchoo kukwa. 4 Kōōyookto subak motwoorikyii alak
kule, ‘Bōōmwoochinootē tāyēēchooto kule kaayeeny yeeyiik āk wuunōōk chēē
lumlumēch. Ōkwoonchi keey kyaam saakweenyoo kuuyu kāāchōb :anii kiy ake
tukul.’ 5 Nteenee kitay :bichoo ng'aleechaa ānkubēēchi keey. Kiwokuyēyiis
:ake ām mbareenyii nto ake kuwo mung'aareenyii. 6 Kunam :choo king'ētu
motwoorikaab chiichoo, koonyaliilset ankubakach alak. 7 Yooto kunyēēr
:bāytooyiintoonoo ānkōōyookto biikyii bo lukēēt bokwaaraanta rumiichoo
ankubeel kiriinkēēng'waa. 8 Nto tēē yoo kumwoochi motwoorikyii kule,
‘Kāākuchōbākoy :saakwaanēēb kooyēēy. Nteenee kāmēētākunyoolunoot kukwa
:biiko choo kwāākuurē. 9 Kunyoo, obe wōloo bo sachaaraan bōōmwoochi chii

---

21:33 Isa. 5:1-7 **21:35** Mat. 22:6 **21:39** Ibu. 13:12 **21:41** Mat. 22:7 † **21:42** Tyēēnwookik 118:22-23 * **21:44** Mātinyē :siruutēk alake kērēywoontooni. **21:44** Isa. 8:14-15 **21:46** Mat. 21:11; 26:4-5 **22:2** Mat. 9:15 **22:6** Mat. 21:35; 23:37 **22:7** Mat. 21:41

ake tukul nyēē kōōnyōōru kuchō saakwaani.’ 10 Kubeetaat :motwoorichoo
bokōōruruuch biiko tukul chēē kiimuuch kunyōōr nyēē mātiny kule ng'oo
:ng'oo. Kiwool keey :tāyēēk kut kunyiy :kōōtaab saakwa.
11 Nteenee yu kāwokuchō :bāytooyiintēēt chokukas tāyēēk, kukas chiito
ake nyēē kimaneelaach sirook chēbo saakweetaab kooyēēyto choo /kikiiki-
ikoochi. 12 Kuteebee :boontēētaab saakwa chiichoo kule, ‘Nto ii, tilyeenyuu,
'kēēchōō :inyiing' kule nee kō āmā sirookaab saakweetaab kooyēēyto?’ Kusiis
:chiichoo āmā ng'ālyoo. 13 Nto tēē yoo kumwoochi :bāytooyiintēēt mot-
woorikyii kule, ‘Orat chiichi āwunnyēk ākoo kērēēnkōōk ānkōōwiirchi saang'
wōliin bo mēēnānēēt wokung'woonchi :soboon ankuriirunee ng'wēny.’ ”
14 Kiiwoong' :Yēēsu tyoonkōōchoonoo kumwooyē kule, “Chaang' :biiko chēē
kuurootiin nteenee churtooy :chēē ng'ēri.”

Kibokutech :kāāntōōyik alake Yēēsu (Māārkō 12:13-17; Luuka 20:20-26)

15 Kikwaany keey :moonikaab *Farisaayeek nto yooto, bokung'alaalee
kiyēē makutechee Yēēsu sukunam. 16 Yooto, kōōyookto :bichoo biik-
waa āk chēbo *Ērōōtē kubēēchi Yēēsu. Kuyitē kumwoochinē Yēēsu kule,
“Kāānēētiintēēt, kiinkētē kule 'ibooyē manta ānkiinēētē biiko ām kēēlto nyēbo
man kōōnkēt kiyēē māchē :Yēyiin. Māwēēchiing' :chii ānkoo ku inee ku ng'oo.
17 Kunyi ii, mwoowēēch, baa, kāāsōōtēywēēkuuk, ara karaam kēēkwēchinē
bāytooyiintēētaab Rooma *syuuruut nto miyaat?” 18 Nto kuuyu kiinkētē :Yēēsu
ruurumuung'waa, kumwoochi kule, “Ōyēku sōō, kiblembechiis nyēē tyaa!
Kābōōtēkyoo nee? 19 Ōbooru baa, :akweek beesyaantaanaata /kēēkwēytēē
syuuruut.” /Kiiboorchi beesyaanteetkēy. 20 Kuteebee bichoo kule, “Bo
ng'oo :mēti āk kaaynaani mii beesyaantaani?” 21 Kuwāl :biikēy kule, “Bo
bāytooyiintēētaab Rooma.” Yooto nanyuun, kumwoochi :Yēēsu bichoo kule,
“Māchāktōōs ōkoochi bāytooyiintoonoo kiinyii, nto Yēyiin, ōkoochi nyēē ny-
eenyii.”
22 Yu kakas :bichoo ng'aleechaa, koolat, nto tēē yoo kubēēchi keey.

Ng'eeteetaab meet (Māārkō 12:18-27; Luuka 20:27-40)

23 Nteenee kukwoonchi subak Yēēsu *:Satukaayeek alake bēsyoonooto.
Kiiyēnchinē :bichoo kule yoo kaakume :chiito, kukaakume kutukul nyēē
mēēbērē wokung'ēētēē meet bēsyēēt ake.
24 Yooto, kuteebee :bichooto Yēēsu kule, “Kāānēētiintēēt, mwooyē
:kiruutēkaab Yēyiin choo kikōōnu *:Muusa kule yoo kame :chiito āmānāāsikyiin
leekwa ākoo koorkēēnyii, kōōntiiyē :ng'eetaabkaametiitaab chiichooto
koorkoonoo, sukusikyi nyiin lēēkōōk chēē /sikēēkuurtēē. 25 Kunyoo ii, ntēē
kimii :chiito ake kēny nyēē kiboonto wērikyii tisab. Nto yu kāwokuwōōyiit
:wēēriit kibooreetyeet, kukēēsyo. Nto mii yoo, kumēēchi keey nyēē mānāāsikyi
:koorkoonoo leekwa. 26 Kōōntiiyiis :wēēriit nyēē kirubu nyooto kimēē.
Kiibuurchiin :nkinee ākoo koorkoonoo ankume āmānāāsikyiin āk koorkoonoo
leekwa. Kōōntiiyiis :wēēriit nyēē kibo sōmōk. Kōōbuurto keey :nyoo nkinee
koorkoonoo, nto mii yoo, kume :nkinee nyēē mānāānyōōr leekwa. Kiyeyakay
kuu nyooto kut kubēk :wērichoo tukul āmā lēēkōōy. 27 Nto mii lētuunoo, kume
:nkinee koorkoonoo. 28 Kunyoo, kēēmāchē imwoowēēch: Mākubooyiit ng'oo
:koorkoonoo kōōyyiin kāng'ēētyēē :bichooto tukul meet, kuuyu kubooyiit
man, kiikoomut :bichoo tukul koorkoonoo?”

22:9 Mat. 28:18-20 **22:13** Mat. 8:12 **22:21** Room. 13:7 **22:24** Toowu. 38:8; Kiruu. 25:5-6

29 Kuwālchi :Yēēsu kule, “Ōkustootiin kuuyu -mōōnkētē :akweek kiyēē ibooru
:siruutēkaab Yēyiin āk wōlēē wuu :kāāmuukēywēēkyii. 30 Yoo kāākung'ēētyēē
:biiko meet, mēēbērē tākōōmutē keey subak. Ibuurē kuu :malayikaanikaab
Yēyiin. 31 Nteenee kurubta keey ng'eeteetaab meet nyēbo biiko choo kiikubēk
ii, mwoowook nee :Yēyiin 32 yoo mwooyē kule, ‘Anii Yēyiintēētaab *Abraam,
Isaka ākoo Yāākōbō’?† Yoo /kakeemwa kule bo :Yēyiin anum, kōōbooru :yooto
kule tākusoboot :chiichooto ānkoo kiikume kēny.”
33 Yu kakas :bichoo ng'aleechaa, koolat wōlēē kiinēētitooy :Yēēsu.

Kiruutyēēt nkōnō :nyēē wōō?
(Māārkō 12:28-34)

34 Nto yu kakas *:Farisaayeek kule kaakoomuukta :Yēēsu *Satukaayeek,
kōōruruuch keey. 35 Nto tēē yoo, kutyem :kāānēētiintēēt ake nyēbo kiruutēk
Yēēsu, kuteebee kule, 36 “Nto ii, kāānēētiintēēt, kiruutyēēt nkōnō :nyēē wōō
ām kiruutēkaab *Muusa?” 37 Kuwālchi :Yēēsu kule, “Mwooyē :siruutēk kule,
‘Icham Yēyiintēēng'uung'
ām mooyēēng'uung' tukul,
soboonng'uung' tukul,
āk kāāsōōtēywēēkuuk tukul.’†
38 Kiruutyēēt :nyiitēnyi nyēbo koomānuut ānku wōō ām tukul. 39 Nto nyēbo
āyēēng' kōōrōōbērē nyiin kumwooyē kule, ‘Icham laatyeeng'uung' kuu wōloo
ichāmtooy keey.’† 40 Iyumē :kiruutēchuutēchu āyēēnku kiruutēkaab Muusa
tukul ākoo siruutēkaab *wōōrkooyik.”

Ng'oo :Kāārārookiintēēt?
(Māārkō 12:35-37; Luuka 20:41-44)

41 Kumiitē *:Farisaayeek kukēēruruuch keey, kuteebee :Yēēsu kule,
42 “Ōsōōtē nee :akweek kurubta keey *Kāārārookiintēēt nyoo ōkānyoonu?
Chōōnēē kōōtaab ng'oo?” Kuwāl :bichoo kule, “Kōōtaab *Tāwuti.” 43 Kukētyi
:Yēēsu kule, “Ām nee, naas, sukumwoochi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin Tāwuti
kukuur Kāārārookiintēēt kule ‘Mokoryoontēēt’? Kimwooy oob :Tāwuti kule,
44 ‘Kimwoochi :Yēyiin Mokoryoontēēnyuu kule:
Ibuurunēē āwunyuu nyēbo taay
ākoy yoo kaayeyiing' itēbēē buunikuuk.’†
45 Kunyi, yoo kuurē :Tāwuti Kāārārookiintēēt kule ‘Mokoryoontēēnyuu’
kōōmuuchāktōōs kule nee kuchōōnēē :Kāārārookiintēēt kōōtaab Tāwuti?”
46 Mānāākēt :chii ake tukul ng'ālyoo amanaatakukany :bichoo kuteebee Yēēsu
tēēbuut ake tukul kung'eetee yooto kuwo taay.

23

Kiikiimchi :Yēēsu biiko kumarub ātēbuutēkaab Farisaayeek
(Māārkō 12:38-40; Luuka 20:45-47)

1 Nto miitē yoo, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii ākoo biiko chēē kimii yooto
kule, 2 “Yibē keey *:Farisaayeek āk kāānēētikaab kiruutēk kule icheek chēē
inkētē koobanybaany siruutēkaab *Muusa. 3 Ōkāsē sinee kiy ake tukul
nyēē mwoowook, nteenee -moorub yēyuutēkwaa kuuyu māyēyē :icheek kiyēē
inēētē. 4 Ing'irēē biich :bichu tukuuk chēē nyikiisēch āmāmāchē :icheek mbo
kut kutiiny tukuuchooto.

---

† **22:32** Chuy. 3:6 † **22:37** Kiruu. 6:5 † **22:39** Laawi. 19:18 **22:40** Mat. 7:12 † **22:44** Tyēēn. 110:1 **22:44** Māārkō 12:36 **22:46** Mat. 20:30-31 **22:46** Māārkō 12:34; Luuka 20:40 **23:3** Room. 2:21-23

5 Yēyē kiy ake tukul kumāchē kule sukukas :biiko kule kiikōōnēmchi keey
:icheek Yēyiin. Iwōōyiitē tukuuk chēē mii :siruutēkaab Yēyiin ānkuryookyi
keey tokoch āk wōlēēb āwuun. Ikōōyiitē mbo maaseekaab sirookwaa kusiir
chēbo biiko alak /sikēēbērē tōōs sooyē :icheek miisin! 6 Kicham :bichoo
kutēbēē wōloo /kēēkoonyitē ām sookwoonuut āk ng'ēchērōōk choo bo taay ām
kooriikaab saayeet. 7 Kicham /kiisubooyootē nyēbo koonyit ām wōlēē chaang'
:biich ankicham /kēēkuurē ām koonyit kule ‘Mokoryoontēēt’.
8 -Mookany kukuurook :chii kule ‘Mokoryoontēēt’ kuuyu Mokoryoontēēt
ku akeenke baateey ānkōōtuubchē :akweek tukul. 9 Āmōōtōrōōr chii ām
kōōrooni kule ‘Baaba,’ kuuyu ōboontē Kōōn akeenke ānkumiitē kibkōōnkōy.
10 -Moocham kukuurook :chii kule ‘Kāāntōōyiin nyēē wōō’ kuuyu ōboontē
Kāāntōōyiintēēt nyēē wōō akeenke nto nyooto ku *Kāārārookiintēēt. 11 Nyēē
wōō miisin ām akweek ku nyoo yēētyēēchinē chuut. 12 Chii nyoo yibē keey
barak +/makiichuchuuk nto nyoo yibē keey ng'wēny, +/mākiitōrōōr.”

Kiiburyoong'to :Yēēsu kiblembechiis (Luuka 11:42-52)

13 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :ak-
week kāānēētikaab kiruutēk ākoo *Farisaayeek, kiblembechiisyechu! Ōkērēē
keey kurkeet nyēē wēētii Kaab Yēyiin nyēē -mōōbāroochinē biiko alak kōōwut
āmēēbērē ōwutē :akweek mbo nkityō.*
15 Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk āk
Farisaayeek, kiblembechiisyechu! Ōmbākootēē tōōliiloon āk rōōrōōkiis ōmāchē
ōnyōōru chiito akeenke nyēē karubaak. Nto yoo kōōnyōōru, oyey bichoo
koolaambuuch :ng'ōōkistaab Kibrōkōsyoontēēt kusiirook.
16 Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek cheebkoraatiis choo ōrēētootē
alak! Ōnēētē kule, ‘Yoo keewaalee keey :chii *Kōōtaab Yēyiin, māmii
:ng'ālyoo, nteenee yoo keewaalee keey *ta-aabuutaab Kōōtaab Yēyiin kunāmē
muumeekyii.’ 17 Cheebkoraatiisyechu, ōbērbērēch sōō, nyēē tyaa. Nkōnō
nyēbo koomānuut kubiir ake: ta-aabuut nto Kōōtaab Yēyiin nyoo itiliilē ta-
aabuut? 18 Ōmwooyē mbo subak kule, ‘Yoo keewaalee keey :chii *kāābkōrōs
ām Kōōtaab Yēyiin, kumāmii :ng'ālyoo, nteenee yoo keewaalee keey kiyēē
tuwēntooy kubo kōrōsēēk, kunāmē :muumeekyii.’ 19 Ōkōryootiin sōō, nyēē
tyaa. Nkōnō nyēbo koomānuut kusiir ake: kōrōsēēk nto kāābkōrōs nyoo itiliilē
kōrōsēēk? 20 Kunyoo, yoo keewaalee keey :chii kāābkōrōs, kaakoowaalee keey
nkinee kiito nyoo /kākēēsooytooy ām kāābkōrōs. 21 Nto nyoo iwoolēē keey
Kōōtaab Yēyiin, kaakoowaalee keey Kōyooto ākoo nyoo minyē āriit. 22 Nto nyoo
iwoolēē keey kibkōōnkōy, kaakoowaalee keey ng'echereetaab bāytooyiisyēēt
bo Yēyiin ākoo nyoo ibuurēē ng'echeraanaata.”
23 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee
:akweek kāānēētikaab kiruutēk ākoo *Farisaayeek, kiblembechiisyechu!
Ōkoochinē Yēyiin akeenke ām taman nyēbo tukuuchoo /kiitōōyēē āmiik.
Nteenee kyookweeste ng'aleekaab koomānuut ām Mākuutēkaab Yēyiin.
Chooto ku manta, kiisayta ākoo kaakaaseet. Karaam ōkoochinē Yēyiin

---

23:5 Chuy. 13:9; Kiruu. 6:8; 22:12; Mat. 6:1 **23:6** Luuka 14:7 **23:8** Yoowa. 13:13 **23:11** Mat. 20:26-27; Māārkō 9:35; Luuka 9:48 **23:12** 1Sām. 2:8; Tyēēn. 18:27; Kāālēw. 3:34; Isa. 57:15; Mat. 18:4; Luuka 1:52; 14:11; 18:14 * **23:13** Tinyē :siruutēk alake kērēywoontēētaab 14: Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk āk Farisaayeek! Kiblembechiisyechu! Ōlātu koor chēē musuuk ōyibēē tukuukwaa, ānkōōsooyē miisin ōyēyē keey kule ōchurtootiin. Mākōōng'woonchook :Yēyiin miisin kusiir chii ake tukul nyēē kiikukusta. **23:16** Mat. 15:14 **23:21** 1Bāy. 8:13 **23:22** Mat. 5:33-37

ng'ooluutyēēng'woong' nteenee karaam miisin ōyēyē ng'aleechaa alak.
24 Cheebkoraatiisyechu irēētootē biich! Ōyiimēē keey tukun chēē minkēēch
ankoobakaakte tukun chēbo koomānuut. 25 Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee
:akweek kāānēētikaab kiruutēk ākoo Farisaayeek! Kiblembechiisyechu!
Okerkeeye tērēkōōy chēē / kiiwuunē wōlēēb saang' nto wōliin bo āriit
kutuuryootiin. 26 Ōkōryootiin :Farisaayeek! Ōwuunē kurook terekyeet āriit
nto kāākuyityo mākutililiit :nkinee wōlēēb saang'.
27 Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk āk
Farisaayeek, kiblembechiisyechu! Okerkeeye mbēērōōs chēē / kikeemas
kuleelakiitu wōlēēb barak nto wōliin bo āriit kunyiyaat :koyikaab muuswēk
āk kiy ake tukul nyēē mā tiliil.† 28 Okerkeeye :akweek mbēērōōsyēchoo kuuyu
ōboorunēē wōlēēb saang' kule ōchurtootiin nteenee ām āriit, kyoowung'te keey
ng'ōōki ānkōōyēku kiblembechiis miisin."
29 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule
nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk āk Farisaayeek, kiblembechiisyechu!
Ōtēēkyinē *wōōrkooyikaab kēny tukuuk chēē / kiisōōtēē ānkōōkāroorānē
mbēērōōsyēkaab biiko choo churtootiin, 30 sōōmwooyē kule, 'Nto kikēēmiitē
kōōrēēt ām bēsyōōsyēkaab mbo kuuko, nto kimākēēwāstooy korotiikaab
wōōrkooyichu kuu wōloo kiyēytooy :biikyoo chēbo kēny.' 31 Nto kuuyu
ōkuurē bichu kule mbo kuuko, ōchāmchiintōōsii nkityō kule okerkeeye mbo
kuukoong'. 32 Kunyi, otas taay naas, ōyēyē ng'ōōkistaab mbo kuukoong'!
33 Ng'oomng'ookichu! Ōmuuchē kule nee ochilil -/makiiruusteenaak maataab
kibchuulyo? 34 Āmiitē āyookwook wōōrkooyik, biiko chēē boonto kiirnātēēt āk
kāānēētik. +Mōōkwērtoochi alak murtooywōōsyēk obakach, nto alak +mōōbir
ām kooriikwook bo saayeet ankookwetaatee kiriinkōōsyēk. 35 Kunyoo
+/ mākiing'woonchook kubo biiko tukul choo / kikeebakach buch, koon-
aamee Ābēl ākoy Sekaryaa Araab Berekyaa nyoo kyōōbākākyinē kwēēnuutaab
Kōōtaab Yēyiin ākoo *kāābkōrōs. 36 !Kāāmwoowook, biiko chēē wuu chuutēchu
:chēē nyōōru ng'wooninoo tukul."

Kāwōōtyoontiitaab Yēērusālēēm (Luuka 13:34-35)

37 Kibōlchi :Yēēsu Yēērusālēēm kumwoochinē kule, "Wōōy, wēē, Yēērusālēēm,
wē, Yēērusālēēm! Irumē wōōrkooyik ānkiiwiirēē rwoontōōk biiko choo iyooku
:Yēyiin kule kuyisuung'! Kyaasyeem kunyil areet chēē chaang' kule āyisu
biikuuk kuu wōloo yisuntooy :nkokya kinyiinyiiyēēnik kōōwut kebebaakyii,
nteenee mānēēkōōnoo kut ayey kuu nyooto. 38 Kunyi mākuyoochiin :Kōōtaab
Yēyiin. 39 !Kāāmwoowook kuchakee raat kuwo taay mātābōōkāsoo subak, ākoy
omwaay kule, 'Ibēruuroot :nyoo chōōnii ām kaayneetaab Yēyiin.'†"

24

+/Mākiiturbuub Kōōtaab Yēyiin (Māārkō 13:1-2; Luuka 21:5-6)

1 Nto yu miitē :Yēēsu kuwēēchinē keey kukang'eetee *Kōōtaab Yēyiin,
kōōnookyi :rubiikyii ānkōōboorchi inee wōlēē / kikeeteekta Kōōtaab Yēyiin.

23:23 Laawi. 27:30; Miika 6:8; Seka. 7:8-10; Mat. 9:13; 12:7; 22:34-40; Luuka 18:12 **23:24** Mat. 15:14 **23:25** Māārkō 7:4 **23:26** Yoowa. 9:40 † **23:27** /Kikiiyiilēē chookayit nyēē lēēl kochonkoosyechaa /kikēēmuchinē biiko simātiiny :chii kumēēnkētē. /Kikēēyibē chiito nyoo kātiiny muusyoontēēt nto kochonkoosyechaa kule mā tiliil. Nto yooto nanyuun kimāyēmāksē wokusaay āk Yuutayeek chuut. **23:28** Luuka 16:15 **23:30** Mat. 5:12 **23:33** Mat. 3:7 **23:34** Mat. 13:52; 1Tēēs. 2:15 **23:35** Toowu. 4:8-10; 2Tēt. 24:21 **23:37** Mat. 22:6; 5:12 **23:38** 1Bāy. 9:7-8; Cherem. 22:5 † **23:39** Tyēēn. 118:26

2 Yooto kumwoochi :Yēēsu rubiichoo kule, "-Mōōbēng'tēē ōchōrōkyinē tukuuk
tukul chēē wuu chu. Kāāmwoowook, +/mākiiturbuub tukuuchu tukul nyēē
māmii :rwaa mbo akeenke nyēē ng'ētu kookemeeraat keey ake."

Nyāliluutēk āk wusiisyēēt
(Māārkō 13:3-13; Luuka 21:7-19)

3 Nto yu mii :Yēēsu kēēbuurēē Lekemeetaab *Musēytuuniinēk āk rubiikyii
nkit, kuteebee :rubiik kule, "Mwoowēēch, āyu yēē yēyāktōōs :ng'aleechaa
'kēēmwooyē? Kiy nee :nyēē +makeekasee yēē iyēēwunēē :inyiing' āk yēē yitu
:tabantaab kōōrēēt?"
4 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Ōriib keey! -Mookany / kiiberbeeraak.
5 Choong'ēch :biiko chēē makukwaanaat ankuyey keey :ake tukul kule inee
ku kāārārookiintēēt. Mākōōbotbootoot :bichoo biiko chēē chaang'. 6 +Mookas
kubārē keey :biiko ām kōōrēēt / ānkyoomu ng'al chēbo booryoot, nteenee
-mōōmuuyē. Māsimkuyitu :tabantaab kōōrēēt ānkoo kāyēyākiis :tukuuchoo.
7 Mākubooryo :bōrōryēēt ake āk ake, kubooryo :kōōrēēt ake āk ake. Mākuchō
:kēmēwuut ānkutookunootēē :kibring'ring'nyēēt komoswookik chēē chaang'.
8 Ng'wooninto nyēē kāāmunēē moroontoon :nyoo nto yitu :kōōrēēt nyēē lēēl.
9 +/ Makeechaamtaak, / kēēwusook, / keebakachaak / ānkēēwēchook ām
kōōrōōsyēk tukul kuuyu ōyēnwoo. 10 Makoochuchuuyee keey :biich chēē
chaang' kaakaaseet ankuchaamtaat keey āmēēkōōriiku keey. 11 Makuyey
keey :biiko chēē chaang' kuyēk *wōōrkooyikaab Yēyiin ānkutēwēch biiko chēē
chaang'. 12 Mākuwōōyiit :ng'ōōkisto kut kubot :chamateet. 13 Nteenee +/maki-
iraraach chiito nyoo kamuyta ākoy tabanta. 14 Nto subak, +/makyaamtee
Lōkōōywēchu Kāroomēch bo Kaab Yēyiin kōōrēēt kumukuul kukas :biikaab
yēēmōōsyēk tukul, nto yitu :tabanta."

Wōlēē +/makiiserweetita Yēērusālēēm
(Māārkō 13:14-20; Luuka 21:20-24)

15-16 Kimwooy :Yēēsu subak kule, "Yoo kookas 'kiyoo -mēēriiku :Yēyiin'†
nyoo king'āloolēē :wōōrkooyoontēēt Tānnyēēl kukēēyyoonyēē Kōōtaab Yēyiin,
māchāktōōs kumwēchi :biiko choo miitē Yuuteeya lekem. (Kuyeb yiit :chii
nyoo sumānē ng'aleechu.) 17 Nto yoo kanyoorta :ng'aleechu chii kumii
kōōnyii barak, -mēēwut kō kule kōōnēm kiy ake tukul nyēē sukumwēyto,
18 ameeyeey :chii nyoo miitē mbareen kaa kule wokunam sireet nyēē iliiktēē
keey. 19 Lēyyē, mākuwuuyiityi sōō kule nee ām bēsyōōsyēchooto kooruuk choo
kōōyootiin āk choo irēēriisyē! 20 Osaay Yēyiin kule māyēyākiis :ng'aleechu
yoo yiiwoot nto ku bēsyēētaab *Sabaato. 21 Mākuwōōyiit :ng'woonintaab
bēsyōōsyēchooto kusiir ng'woonin ake tukul nyēē kiikutook kuchakee kayey
:Yēyiin kōōrēēt, āmākoy kutook :ng'woonin ake nyēē tēē nyoo bēsyēēt ake.
22 Nteenee kiikoonwaakiit :Yēyiin bēsyōōsyēchooto kuuyu mii :biikyii chēē
kiikukwey nyēē nto kimanaakoonwaakiit, nto māmii :chii nyēē kātāwokusobē.

Kāārārookik chēē māboo man
(Māārkō 13:21-23; Luuka 17:23-24)

23 Yoo kāmwoowook :chii ake tukul kule ong'nyi *Kāārārookiintēēt nto
ong'nyiin, -mōōyēnchi, 24 kuuyu makukwa :biiko chēē makuyey keey kuyēk
kāārārookik āk *wōōrkooyikaab Yēyiin. Makuyey :bichu ng'al chēbo kwōng'uut

---

24:2 Luuka 19:44 **24:5** Mat. 24:24; 2Tēēs. 2:9-10; 1Yoowa. 2:18 **24:9** Luuka 6:22 **24:10** Mat. 10:35; 1Tēm. 4:1 **24:11** Mat. 7:15 **24:12** 2Tēm. 3:1-5 **24:13** Mat. 10:22; Ng'oong'. 14:12 **24:14** Mat. 10:17-22; Yoowa. 16:1-4 **24:14** Mat. 28:19 † **24:15-16** Tānnyēēl 9:27; 11:31; 12:11 **24:18** Luuka 17:31 **24:21** Ēsēk. 5:9

sukung'eet, yoo imuuchāktōōs, kutēwēch biikaab Kiriistō choo kwēyootiin.
25 Kāsimāsōōwook, kookas?
26 Kunyoo, yoo kāmwoowook :chiito ake kule, ‘Ong'nyiin Kāārārookiintēēt
miitē suurkwēēn,’ -moobe wōlooto, nto kumwoowook kule, ‘Ong'nyi kawun-
yee keey kisēēnkē’, -moocham. 27 Kuu yoo iwēchēē koong'asiis /bokeekasee
tinkeey, kukērkēyiitu nyooto :wōlēē chōōntooy *:Wēritaab Chii. 28 Wōloo mii
:mōtōōng'wēk, kumii yooto :muuswēk.”

Kiyēē ibooru chōōnēētaab Yēēsu
(Māārkō 13:24-27; Luuka 21:25-28)

29 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Yoo bēku :nyāliluutēchoo bo
bēsyōōsyēchooto,
‘Mākumis :asiista,
āmēētākōōluuwu :araaweet.
Mākōōtimtiimākoy :wōliin bo barak
ānkōōsuuw :kookeelik.’†
30 Yooto +māābooru keey *:Wēritaab Chii ām barak. Mākuriiryo :biikaab
kōōrooni tukul yoo kakasa āchōōnēē boolik barak ām kāāmuukēywēēk āk
lēbkēēyyēētaab Yēyiin. 31 Yoo /kēēkuutē koontiit kuchēchi barak, +māāyooktē
malayikaanikyuu kuba komosta ake tukul nyēbo kōōrēēt bokōōruruukoot
biiko choo kwēyootiin.”

Bēsyēēt nyoo iyēēwu :Yēēsu
(Māārkō 13:28-32; Luuka 21:29-33)

32 Kumwooy subak :Yēēsu kule, “Yoo inkātu :kēētoo /kēēkuurēē *mutiiniit,
kōōbooru kule kaakuriik kumusēs. 33 Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, yoo ōkāsē
kuyēyāktōōs :tukuuchoo tukul, ōnkēt kule kaakuriik :bēsyēēt nyoo āyēēwunēē.
34 !Kāāmwoowook, mābootōōs :biikyuu choo kyaakwey ānkoo kāyēyākiis :tuku-
uchoo tukul. 35 Mākubot :barak āk ng'wēny, nteenee mābotē :ng'ālyoontēēnyuu.
36 Māmii :chii nyēē inkētē bēsyēēt nyēē āyēēwunēē. -Mēēnkētē :malayikaanik
āmāānkētē mbo :nkanii, nteenee Baaba nkit :nyēē inkētē.

Ōchōb keey
(Māārkō 13:35; Luuka 17:26-36; 12:39-40)

37 Kērkēyiitu :yoo kariik āyēēwunēē :anii *Wēritaab Chii āk bēsyōōsyēchoo
kibo Noowa. 38 Kutoombo kuchōōnii yooto :taambiliilyeet, kyoomiisyē :bi-
iko, kuyyēēsyē, kōōmutiisyē /ānkiimutē chuut ākoy bēsyoonoo kiiwutē :Noowa
mwēēng'. 39 Kimēēnkēt :bichoo kiyēē kimii wokuyēyāktōōs ākoy yoo kichōōnii
:taambiliilyeet ankubakach bichoo tukul. Makukerkeyiit nyooto bēsyoonoo
chōōnii :Wēritaab Chii. 40 Yoo mii :murēnik āyēēnku mbareen, +/mākēēyib
akeenke /keebakaakta ake. 41 Nto yoo mii :kooru āyēēnku kung'ooysēē
rwaanteet, +/mākēēyib akeenke /keebakaakta ake. 42 Kunyi, ōriib keey ku-
uyu -mōōnkētē bēsyēēt nyēē chōōnēē :Mokoryoontēēng'woong'. 43 Ōrōōtootē
ng'ālyoontooni: Nto inkētē :chiitaab kayta āsiiswēk chēē chōōnēē :chōōriintēēt,
nto riibsē -/mākēēbut kanyii. 44 Kunyoo māchāktōōs ōchōbootiin :nkakweek,
kuuyu mākuchō *:Wēritaab Chii ām āsiiswēk chēē -mōōmoonkyinē.

Motwooriin nyēē /kiikoosēē keey
(Luuka 12:41-46)

24:24 Mat. 7:15; 24:5; 2Tēēs. 2:1-12 **24:27** Luuka 17:24; 1Tēēs. 5:1-3; Yāāk. 5:7-8 **24:28** Luuka 17:37 † **24:29** Isa. 13:10; 34:4 **24:29** Isa. 13:10; 34:4; Chōōw. 2:10; Akaay 2:6, 21 **24:30** Seka. 12:10-14; Māārkō 13:26 **24:31** Mat. 13:41; 1Kōōr. 15:52; 1Tēēs. 4:16 **24:36** Yēyuut. 1:7 **24:39** Toowu. 6:11-13; 7:7-13; 2Bēt. 3:6 **24:43** 1Tēēs. 5:2; 2Bēt. 3:10; Ng'oong'. 3:3 **24:44** Mat. 25:13

45 Ara ng'oo nanyuun nyēē motwooriin nyēē /kiikoosēē keey ānku ng'oom?
Nyēē kiikoosēē keey ku nyoo itōōrchinē :mokoryoontēēt biikaab kanyii
kubāyē nyēē māmii :wuuyin. 46 Ibēruuroot :chiichoo yoo kānyōōr :mokory-
oontēēnyii kuyēyē yiisyoonoo nyēē karaam! 47 !Kāāmwoowook, mākōōkoochi
:mokoryoontoonoo motwooriintoonoo kōōyyoonkyi tukuukyii tukul chēē
boonto.
48 Nteenee yoo miyaat :motwooriintoonoo, mākumwooy kule, 'Lōō
yēē chōōnii :mokoryoontēēnyuu.' 49 Yooto mākubirsēēt motwoorik
chuut ānkung'āsyānchi keey kwoomiis ānkuyyēēsyo ākoo kibōōkitiis.
50 Nto yoo kāchō :mokoryoontēēnyii ām bēsyēēt nyēē -mēēmoonkyinē
:motwooriintoonoo, 51 māchokōōng'woonchi motwooriintoonoo ānkutōōrchi
wōlēē mii :kiblembechiisyek chuut, wokuriirunee ng'wēny."

25

Tyoonkōōchēētaab tiibiik taman

1 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Okany āmwoowook wōlēē wuu
:chōōnēētaab bāytooyiisyēētaab Yēyiin nyēē lēēl. King'eet :tiibiik alake tamanu
kunam taariinekwaa bokutorooch saanteet nyēē mākiisyē. 2 Kibērbērēch
:muutu kung'oomēch :chuut muutu. 3 Kinam :choo kibērbērēch taariinek
cheekwaa amanaanamtaat keey mwaaniinek. 4 Nteenee kinamtaat keey
:choo king'oomēch mwaaniinek. 5 Yooto wokooliiny :saanteetkēy. Kukās
:tibichoo kut kōōnuukiis ānkuruuyo.
6 Nto miitē kwēēmooy kwēēn, /kēēkuur kule, 'Kaakuyit :saanteet! Nyoo,
okwaa baa, otorooch!' 7 Kung'ēētyo :tibichoo tukul ankuyeyta taariinekwaa.
8 Yooto kumwoochi :chu kibērbērēch chu king'oomēch kule, 'Ntēē miitē ku-
mistōōs :taariinekyoo acheek, ōroong'wēēch mwaaniinek.' 9 Kukētyi :choo
king'oomēch kule, 'Acha. Nto nyuun kurārchēēch acheek. Boo-al chēēkwook.'
10 Kung'ēētyo bokwooliis. Nto kumiitē kēēltaab too kubēētii, kuyitu :saanteet.
Yooto kōōwutē :choo kichōbootiin kōōtaab saakweet āk saanteet /ānkēēkērē
kurkeet.
11 Nto tēē yoo kuyit :nkicheek chu kibēētii mwaanik ānkōōng'ēētiis kule,
'Iyootwēēch! Iyootwēēch! Yootwēēch kurkeet!' 12 Nteenee kuwālchi :chiichoo
kule, '-Māānkētook :anii.' "
13 Kiiwoong' :Yēēsu tyoonkōōchoonoo kule, "Kunyoo, ōriib keey naas, kuuyu
-mōōnkētē bēsyēēt nto ku āsiiswēk chēē āyēēwunēē anii."

Ikaaman kiyēē /kākēēkōōning'
(Luuka 19:11-27)

14 Kitas taay :Yēēsu kumwooy tyoonkōōchēēt ake kurubta keey
bāytooyiisyēētaab Yēyiin kule, "Kimii :chii nyēē kimāchē kuwo ruutooy,
kukuur motwoorikyii ānkōōtōōrchi chii tukuuk chēē kiimuuchē kuriib.
15 Kiitōōrchi nyēbo taay beesaanik kisyēērōōk konom, kōōtōōrchi ake
kisyēērōōk tibtēm nto ake kōōtōōrchi nyoo kisyēērōōk taman. Nto kāākuyityo,
kuruuto. 16 Kiwokuyēyiisyēē :nyoo / kikiitōōrchinē kisyēērōōk konom
beesaanichaa areet akeenke kubāsunēē alak kisyēērōōk konom. 17 Kunyōōr
:nkinee nyoo / kikiitōōrchinē kisyēērōōk tibtēm kisyēērōōk alak tibtēm.
18 Nteenee kiwokubal :nyoo /kikiitōōrchinē kisyēērōōk taman ng'wēēnēēt
ankukonor beesaanikaab mokoryoontēēnyii.

24:47 Mat. 25:21-23 **24:48** 2Bēt. 3:4 **24:51** Mat. 8:12 **25:1** Luuka 12:35-36 **25:12** Luuka 13:25 **25:12** Mat. 7:23 **25:13** Mat. 24:42, 44, 50; Māārkō 13:33, 35; Luuka 21:34-36 **25:15** Māārkō 13:34 **25:15** Room. 12:6

19 Nto kaakukeeyta bēsyōōsyēk chēē chaang', kōōyēēwunēē :mokoryoontoonoo ruutooy. Kikuur ake tukul ām motwoorichoo chokumwooy wōlēē kibeeta :ng'aleekaab beesaanichaa. 20 Kuchō :nyoo /kikiikoochinē kisyēērōōk konom ānkumwooy kule, ‘Mokoryoontēēt, 'kikiitōōrwoo beesaanik kisyēērōōk konom, kunyi kas, baa, mii :kisyēērōōk alake konomu barak.’ 21 Kuwālchi :mokoryoontēēnyii motwooriintoonoo kule, ‘Kweeyey nyēē karaam /ānkiikoosēēniing' keey! Kuu yoo 'kweemuuch ikaaman tukuuk chēē ng'ēri kut kubās keey, +māākōōniing' ibāwu tukuuk chēē choong'ēch. Chōōnchi keey keetankas :tukwaay!’ 22 Nto tēē yoo kuchō :nkinee nyoo /kikiikoochinē kisyēērōōk tibtēm, ānkumwooy kule, ‘Mokoryoontēēt, 'kikiitōōrwoo beesaanik kisyēērōōk tibtēm, kunyi kas, baa, kōōkutāsyi keey :kisyēērōōk tibtēmu.’ 23 Kuwālchi :mokoryoontēēt kule, ‘Kweeyey nyēē karaam, /ānkiikoosēēniing' keey! Kuu yoo 'kweemuuch ikaaman tukuuk chēē ng'ēri kut kubās keey, +māākōōniing' ibāwu tukuuk chēē choong'ēch. Chōōnchi keey keetankas :tukwaay!’

24 Nto mii yoo, kuchō :nyoo /kikiikoochinē kisyēērōōk taman, ānkumwoochi mokoryoontēēt kule, ‘Mokoryoontēēt, kwāānkētē kule iyēku chii nyēē kōrōōm nyēē 'kiicham ikēsē kiyēē kimēēchoonē ānkiiruruuchēē wōlēē mānēēyis kēbus. 25 Kwaanyokoriitu, kunyoo kiwāābālchi beesaanikuuk ng'wēny akonor. Neennyi, onkyu beesaanikuuk.’ 26 Kuwālchi :mokoryoontēēt kule, ‘Imiyaat ānkiiburēn! Ākoo kiinkētē :inyiing' kule ākēsēē :anii āmiik wōlēē manaachaan ānkāāruruuchēē wōlēē mānāāyis ee? 27 Karaam, nto kiikonoree lēnkuunēk wōloo bāsu keey, nto kāchāānyōōru kōōkutāsyi keey. 28 Ōnēmunēē nyi beesaanichaa ānkōōkoochi chiito nyoo kāboonto beesaanik kisyēērōōk bokol. 29 Chiito nyoo kāyēyiisyē kiyēē /kākiikoochi, +/mākēētāsyi. Nto nyoo kāmāyēyiisyē /kiinēmunēē mbo nyooto /kākiikoochinē. 30 Nto motwooriintooni kēwēyiin, ōwiirchi saang' wōliin bo mēēnānēēt wokung'woonchi :soboon ankuriirunee ng'wēny.’ ”

Mākōōtiilchi :Yēēsu biiko ng'aleek

31 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Yoo chōōnii *:Wēritaab Chii ām wōōyinnyii kuu bāytooyiin kuboontoonu keey malayikaanik tukul, mākōōbuurēē ng'echereenyii bo bāytooyiisyēēt. 32 +/ Mākiiruruukyi biiko tukul taayeenyii. Yooto, mākōōbēēsyo biiko kuu yoo ibēēstōōs :ākiintēēt kēēchiirēk ākoo ng'oroorik. 33 Mākutēbunēē :kēēchiirēk āwutaab taay kutēbunēē :ng'oroorik āwutaab kaataam. 34 Mākumwoochi yooto choo miitē āwutaab taay kule, ‘Okwaa :choo kiikōōbēruurook :Baaba. Onam bārooyinng'woong' ām Kaab Yēyiin nyoo /kisimkēēchōbwook kuchakee /kakeeyey kōōrēēt. 35 Ki yoo kaama :kēmēy, ōbāyoo, nto yoo kaama :melel, ōkōōnoo bēy chēē kaayyee nto yoo kāāruutoochook, ōtoochoo. 36 Ki yoo māātinyē sira, ōloochoo, nto yoo kaamnyaan, ōrwoomoo, nto yoo /kikēērātoo, bookasaa.’

37 Yooto mākukētyi :choo churtootiin kule, ‘Āyu yēē kyoomiing' inyiing' :kēmēy ankeebayiing' :acheek ōō, Mokoryoontēēt, ku āyu yēē kyoomiing' :melel ānkēēkōōniing' bēy chēē 'keeyyee? 38 Ki āyu yēē 'kiiruutoochēēch ankeetaachiing' :acheek, ku āyu yēē kimēētinyē sira ankiilaachiing'? 39 Āyu yēē 'kiimnyoonē :inyiing' ku āyu yēē 'kiirataat ankubokiirwaamiing' :acheek?’ 40 Mākukēt yooto kule, ‘Kāāmwoowook, kiyēē kyōōyēchi ake tukul ām mbo ng'eetaabiya choo kuskus, kyōōyēwoo anii.’

25:19 Mat. 18:23 **25:23** Mat. 24:45-47; Luuka 16:10 **25:29** Mat. 13:12; Māārkō 4:25; Luuka 8:18
25:30 Mat. 8:12 **25:31** Mat. 16:27; Yoowa. 5:22; Yuuta 14-15 **25:36** Isa. 58:7

41 Nto tēē yoo kumwoochi choo miitē āwutaab kaataam kule, ‘Ōng'ēētyēē
yu :chu ōruustooyootiin bōōkārbusyi wōlēē bo maataab kibchuulyo nyoo /
kikēēyēytoochi Kibrōkōsyoontēēt ākoo tāmirmirookyii bo rōkōs. 42 Kyaama
:kēmēy, -amoobayaa, kwaama :melel, -āmōōkōōnoo bēy. 43 Āruutoochook,
-amootaachaa. Āwē āmā sira, amanoolaachaa, amnyaan, amaboorwaamaa
/ankeerata amabookasaa.’ 44 Mākumwoochi yooto :nkicheek bichooto kule,
‘Āyu yēē kyaaming' :kēmēy, melel, nto iruutoochēēch, nto yēē kimēētinyē sira,
nto yēē kiimnyoonē, nto kiirataat, āmākēēyēētyēēchiing' ōō, Mokoryoontēēt?’
45 Nto yooto mākukēt kule, ‘Kāāmwoowook, yoo mānōōyēchi kiy biikyuu choo
kuskus, mēēbērē kyōōyēwoo anii kiy.’ 46 Yooto nanyuun +/makiimut bichooto
wōlēē wokung'woonchinē :soboon ākookoy /ankiimut choo churtootiin kuba
wōlēē bo *soboontaab kibchuulyo.”

26

Kicheeng' :buunikaab Yēēsu wōlēē makunamta inee (Māārkō 14:1-2; Luuka 22:1-2)

1 Yu kēēwoong' :Yēēsu kumwooy ng'aleechu tukul, kumwoochi rubiikyii
kule, 2 “Kuu yoo ōnkētē, kāākung'ēt :bēsyōōsyēk āyēēnku / kyaam *Saak-
weetaab Keeytaayeet, nto yooto +/ mākiiyokooytoo anii, *Wēritaab Chii, /
bokēēkwērtoochoo murtooywoontēēt.”
3 Kiiruruukyi keey :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo booyikaab Yuutay-
eek kaytaab *kibkōrōs nyēē wōō nyēē /kikēēkuurēē Kayaafa. 4 Yooto kuchōb
wōlēē makunamta Yēēsu / subokeebakach. 5 Kimwooy kule, “-Mookany
keenam chiichi /kyoomē Saakweetaab Keeytaayeet, kuuyu imuuchē :biiko
kuyey wōōrōōryēēt.”

Kiraang'tee :koorkēēt ake Yēēsu mwaayta mēt (Māārkō 14:3-9)

6 Nto yu miitē :Yēēsu Beetannyaa ām kaab Simōōni chiichoo kikiikunāmē
*:makereenik, 7 kuchō :koorkēēt ake nyēē kiboontoonu mwaay nyēē ki-
boong'u nyēē anyiny nyēbo beesaan chēē chaang' miisin. Nto kumiitē
:Yēēsu kāmurēē keey yēē /kyoomiisyēē, chokuraang'tee :koorkoonoo mētinyii
mwaayaa. 8 Bērē kukas :rubiikaab Yēēsu kuu nyoo, kung'woonchi ānkumwooy
kule, “Ntēē sukunyarta :koorkooni mwaay kuu nyi? 9 /Kātākyooltēē mwaayi
beesaan chēē chaang' /ānkiikoochi bānoonik.”
10 Kiinkēt :Yēēsu kiyēē kimii kumwooyē :icheek. Yooto, kumwoochi rubi-
ikyii kule, “Ōmāchēē nee :akweek koorkooni? Ntēē kāākuyēwoo anii ng'ālyoo
nyēē karaam. 11 Kookas, ōboontē keey :akweek bānoonik ākookoy, nteenee
mēēbērē ōboontē keey anii ākookoy. 12 Yoo kāroong'tēē :koorkoonoo mwaayi
mēt, kāmiitē kuyēytoo / subokeemuya. 13 ! Kāāmwoowook, -/ mākēēwuutyēē
koorkooni ām kiyēē kaakuyey yoo /kyoomtooy lōkōōywēk chēē kāroomēch ām
kōōrēēt tukul.”

Kiinēm keey :Yuuta kuchaamta Yēēsu (Māārkō 14:10-11; Luuka 22:3-6)

14 Nto miitē yoo kung'eet :Yuuta Iskaryoot nyoo ki akeenke ām rubiikaab
Yēēsu taman āk āyēēng' ānkuwo wōlēē kimiitē :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch.
15 Kiwokuteebee bichoo kule, “Kiy nee :nyēē ōkōōnoo yoo kāāchōbwook kēēlto

---

25:41 Ng'oong'. 19:20; 12:7, 9 **25:45** Kāālēw. 14:21; Mat. 10:40, 42 **25:46** Mat. 16:27 **25:46** Tān. 12:2; Yoowa. 5:29; Room. 2:8; Yāāk. 2:13 **26:2** Māārkō 8:31 **26:3** Luuka 3:2; Yoowa. 11:49; 18:13, 24; Yēyuut. 4:6 **26:5** Mat. 21:46 **26:11** Kiruu. 15:11

onam chiichi?” /Kēēchāmchi *feetaanik sosom.* 16 Nto kuchakee yooto kuwo
taay kucheeng' :Yuuta bārooyinto nyēē kachaamtee Yēēsu.

/Kikeeyeyta wōlēē /kyoomēē Saakweetaab Keeytaayeet
(Māārkō 14:12-16; Luuka 22:7-13)

17 Nto yēē ki bēsyēētaab taayta nyēbo Saakweetaab mukaatiin chēē
mākuutunootiin, kōōnookyi :rubiik yēē kimii :Yēēsu ankuteebee kule, “Ānō
wōlēē imāchē keeyeyte /sikyaamee *Saakweetaab Keeytaayeet?” 18 Kuwālchi
:Yēēsu kule, “Boocheeng'aate chii ām kiriing' ānkōōmwoochi kule, ‘Kāmwooy
:Kāānēētiintēēt kule: Kaakuyit :bēsyōōsyēkyuu. Kunyi, āmiitē āk rubiikyuu,
chāā-āmēē Saakweetaab Keeytaayeet kōōng'uung'.’ ” 19 Bokuyeyta :rubiichoo
saakwaanaa kuu wōloo kāmwooytoochinē :Yēēsu.

Kiiboor :Yēēsu chiito nyēē kimii wokuchoomtooy
(Māārkō 14:17-21; Luuka 22:21-23; Yoowaana 13:21-30)

20 Nto kumii kurātoorātē :kōōrēēt, kōōbuur ng'wēny :Yēēsu ākoo rubi-
ikyii taman āk āyēēng' kwoomiis. 21 Kumii kwoomiisyē, kumwooy :Yēēsu
kule, “! Kāāmwoowook, mii :akeenke ām akweek nyēē makuchaamtaa.”
22 Kung'woonchi :rubiichoo ānkutoow :ake tukul kuteeb kule, “Ara anii
ōō, Mokoryoontēēt?” 23 Kuwāl :Yēēsu kule, “Nyoo kiilābloobtooy :tukwaay
mukaatiit terekyeet akeenke :nyēē makuchaamtaa. 24 Makume *:Wēritaab
Chii kuu yoo siraat. Nteenee mākung'woonchi sōō kule nee :chiito nyoo
makuchaamtaa! Kaykay nto /kimākēēsich chiichoo.” 25 Kumwooy :Yuuta
kule, “Anii mbonō oob ōō, Mokoryoontēēt?” Kuwālchi :Yēēsu kule, “Ēē,
inyiing'.”

Kitoow :Yēēsu saakweet nyēē lēēl
(Māārkō 14:22-26; Luuka 22:19-20; 1 Kōōriintēēk 11:23-25)

26 Nto mii yoo, kunam :Yēēsu mukaatiit ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy ankubetes
nto yityo kōōkoochi rubiikyii kumwoochinē kule, “Bōōrnyuu :nyi, o-am.”
27 Kunam terekyeet nyēē kimiitē *:tifaayiik ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy
ānkōōkoochi rubiikyii kumwooyē kule, “Oyyee :akweek tukul. 28 Korotiikyuu
:chu chēbo *kiirootyeet nyēē lēēl† chēē +/makiitaata /sikēēnyōōchi kaat biiko
chēē chaang' kubo ng'ōōkiswookik. 29 ! Kāāmwoowook, -māwāāyyēē subak
tifaayiichu ākoy bēsyoonoo āyyēē āk akweek tifaayiik chēē leelach ām Kaab
Baaba.”
30 Nto tēē yoo, kutyēēn kōōkoostooy Yēyiin, ānkung'ēētyo kutākyi keey Leke-
meetaab *Musēytuuniinēk.

Kiiboor :Yēēsu kule makutuuch keey :Bētērō
(Māārkō 14:27-31; Luuka 22:31-34; Yoowaana 13:36-38)

31 Kumiitē kēēltaab too, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, “Ōmiitē :akweek
tukul bōōmwēyēēnoo kwēēmowuuniitēnyi, kuu yoo mwooyē :siruutēk kule,
‘+Maabakach ākiintēēt kusērēēt :kēēchiirēk.’† 32 Nto yoo kaang'eetee meet,
+maantooy Kalilaaya.” 33 Kuwālchi :Bētērō kule, “Ānkoo kāmwēyēēniing'
:chuut tukul mākoy abakaaktiing' :anii.”

---

* **26:15** Ki laatitaab beesaanik :chu chēē kinyōōru :wootwookiintō nyēē kāyēyiis yiisyēētaab ārook ang'wan. Ki tēē nyooto mbo :laatit nyēē /kikyooltēē motwooriin nto /keekweyee mēt. **26:15** Chuy. 21:32; Seka. 11:12 **26:16** Yoowa. 11:57; 13:2 **26:23** Tyēēn. 41:9 **26:24** Isa. 53:8-9; Mat. 18:7; Luuka 24:26-27 **26:25** Yoowa. 13:2, 21-30 † **26:28** Mātinyē :siruutēk alake ng'ālyoontēēt ‘nyēē lēēl’. **26:28** 1Kōōr. 10:16; 11:23-26 **26:28** Chuy. 24:6-8; Seka. 9:11; Māārkō 14:24; Ibu. 9:20; 10:29; 13:20 **26:30** Luuka 22:39 † **26:31** Seka. 13:7 **26:31** Mat. 26:56; Yoowa. 16:32 **26:32** Mat. 28:7, 10, 16

34 Kukētyi :Yēēsu Bētērō kule, “Kāāmwoowuung', ām kwēēmowuuni, kutoombo kōōturkuuchē :kirkōōnkiit, +meetuuch keey :inyiing' areet sōmōk kule -mēēnkētoo.” 35 Kuwāl :Bētērō kule, “Mākoy atuuch keey kule -māānkētiing'. Yoo kābo meet kēēbēku :tukwaay.” Kōōruumchi :nkicheek rubiik chuut tukul kuu nyooto.

Kiwokusaayee :Yēēsu Ketesemaane (Māārkō 14:32-42; Luuka 22:39-46)

36 Yu kayit :Yēēsu ākoo rubiikyii yēē /kēēkuurēē Ketesemaane, kumwoochi kule, “Okanyaa yuutēyu, āwē :anii yuun waasaay.” 37 Kuwēēto keey Bētērō ākoo wērichoo āyēēng' bo Sebetaayo. Kyaam :ng'uusng'uus Yēēsu kut kulōōklōōkēn. 38 Nto tēē yoo, kumwoochi mbo Bētērō kule, “Kāāmuy :anii kut wuu nyēē +maameey. Kunyi, ōng'ētunēē yuutēyu ānkōōkāsu.” 39 Yooto koonaakta taay kisich ānkukutuny ānkuyim kutiiny tokochta ng'wēny kusaay kule, “Baaba, yoo imuuchāktōōs, inēmtoowoo nyalili. Nteenee kuyeyakay kuu wōloo imāktooy, mēēbērē wōloo āmāktooy :anii.”

40 Nto yu keeyeey wōloo kimii :rubiikyii sōmōku kunyōōr kuruuytōōs. Kumwoochi Bētērō kule, “Kāmōōmuuchē kēēkāsu tukul mbo asiista akeenke? 41 Māchāktōōs ōkāsu ānkōōsooyē simōō-āsyi keey tyēmiisyēēt. Ōbērē nto oyey, āmāmii :nkuruuk.” 42 Yooto kooyeey subak ankusaay kule, “Lēyyē, Baaba, yoo mēēmuuchāktōōs /kiinēmtoowoo nyalili, kuyeyakay kuu wōloo imāktooy.”

43 Yu kēēyēēw :Yēēsu nyēbo āyēēng', kunyōōr mbo Bētērō kāruuyo subak, kuuyu kiboonto rwoonik chēē nyikiisēch. 44 Kubakaakta rubiichoo ankuwokusaay nyēbo sōmōk kumwooyē kuu yoo kābo taay. 45 Nto tēē yoo kooyeey wōloo kimiitē :rubiik ānkumwoochi kule, “Ākoo tōōbēng'tēē rwoonik? Okas, kaakuyit :āsiiswēk /kiiyokoochi *Wēritaab Chii āwunnyēkaab kibng'ōōkisiis! 46 Ong'nyiin choomtooyiintēēt kāākuchō! Ōng'ēētyē bokēētuuyēē.”

/Kikeenam Yēēsu nteenee kitay /kēēsār (Māārkō 14:43-50; Luuka 22:47-53; Yoowaana 18:3-11)

47 Kutākumii :Yēēsu kung'āloolē, kuyitu :Yuuta nyoo ki akeenke ām rubiikaab Yēēsu taman āk āyēēng'. Kiboontoonu keey biiko chēē chaang' chēē kitinyē chōōkiinēk ākoo syaariinek chēē kiiyooku :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo booyik. 48 Kikiisimkumwoochinē :Yuuta bichoo kule, “Nyoo ōkāsē ātōrōōchē, ōnāmē nyooto.” 49 Kutākyinē keey :Yuuta Yēēsu bakeenke ānkutōrōōchē kumwooyē kule, “Aase, Mokoryoontēēt.” 50 Kukētyi :Yēēsu kule, “Kāchēētōrōōchoo man ōō, murooni?” Kutēryēkyinē :bichoo Yēēsu bakeenke.

51 Kukāsē :rubiintēēt ake nyēbo Yēēsu kuu nyoo, kung'usu chōōkiit nto bērē kuyeb motwooriintēētaab *kibkōrōs nyēē wōō, kuchwenta yiitit kōōsuuyto. 52 Kumwoochi :Yēēsu rubiintoonoonyii kule, “Kētyi chōōkiing'uung' kiraaru, kuuyu iwoong'tooy :chōōkiit chii nyoo kicham chōōki. 53 -Mōōnkētē kule āmuuchē :anii ākuur Baaba kuyēētyēēchoo areet akeenke ānkōōmuuchē kōōyookwoo lukōōsyēk taman āk āyēēng' chēbo malayikaanik? 54 Kāyityiin :ng'aleechu āk siruutēkaab Yēyiin.”

55 Kuwēēkyi keey :Yēēsu bichoo ānkumwoochi kule, “Ōbērē āntōōchinē :anii lukēēt nyēē māchē kuweech kōōrēēt sookwaante chōōkiinēk āk syaariinek boonamaa? Ntēē kwāāboontē keey :anii akweek kwaak ām biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin ānēētiisyē. Kwaamaak :nee simoonamaa yooto? 56 Nteenee ityiichē :ng'aleechu tukul siruutēkaab *wōōrkooyik.” Kimwēyēē :rubiik Yēēsu!

26:35 Luuka 22:34-35; Yoowa. 13:36-38 **26:39** Mat. 6:10; 20:22; Yoowa. 18:11; Ibu. 10:9 **26:41** Mat. 6:13; Ēfēēs. 6:18; 1Bēt. 5:8 **26:42** Mat. 6:10 **26:44** 2Kōōr. 12:8 **26:45** Yoowa. 12:23; 13:1; 17:1 **26:46** Luuka 5:16; Ibu. 5:7-8 **26:56** Mat. 26:31; Luuka 24:44

Kumii :Yēēsu taayeetaab kōōkwēēt nyēē wōō nyēbo Yuutayeek (Māārkō 14:53-65; Luuka 22:54-55, 63-71; Yoowaana 18:13-14, 19-24)

57 Nto mii yoo kukwēryoot :bichooto Yēēsu kaab Kayaafa, kibkōrōs nyoo
wōō. Kikiikōōruruukyi keey wōlooto :kāānēētikaab kiruutēk ākoo booyik.
58 Kiinaamaat :Bētērō Yēēsu ākoy kiyēnkuutaab kaytaab chiichoo bo kōrōs
ānkōōbuur āk riibiikaab kayaata sukukas kiyēē makuyeyakay.

59 Kimach *:kōōkwēētaab Yuutayeek tukul kōōyyoonkyinē :mbo *kibkōrōs
chēē wōōyēch, kule kunyōōr ng'ālyoo nyēē miyaat nyēē nāmē Yēēsu /
sikiitiilchi meet. 60 Nteenee mānāānyōōr ng'ālyoo ānkoo kisyeem :biich
chēē chaang' kumōlōlchi Yēēsu ng'al. Nto yityo kōōnēm keey :biiko alake
āyēēnku 61 ānkumwooy kule, “Kimwooyē :chiichi kule imuuchē kōōturbuub
Kōōtaab Yēyiin ankuteechee bēsyōōsyēk sōmōk.” 62 Kōōyyo *:kibkōrōs nyēē
wōō ankuteebee Yēēsu kule, “Itinyē wōlēē ituuktooy keey ām ng'aleechu
mwooyē :bichu?” 63 Kusiisyi keey :Yēēsu. Kumwoochi subak :kibkōrōs
nyoo wōō Yēēsu kule, “Ātēēbēēniing' ām taayeetaab Yēyiin kule ii, ‘Inyiing'
man *Kāārārookiintēēt, Lakwataab Yēyiin?’ ” 64 Kuwāl :Yēēsu kule, “Ēē,
wuu nyooto, 'keemwaay. Nteenee āmwoowook akweek tukul kule: +Mookas
*Wēritaab Chii kōōbuurunēē āwutaab taay nyēbo Nyoo bo Kāāmuukēy ankookas
kuchōōnēē boolik.”

65 Kikwaany keey :moo chiichoo wōō bo kōrōs kut kubaach sirookyii
ānkumwooy kule, “! Kookas, kaakookerkeeyee keey :chiichi Yēyiin! Nee
ake :nyēē / tākēēmwoowēēch kurubta keey āk chiichi? Kookas oob wōlēē
kāākōōntosuurto Yēyiin? 66 Ōbērē nee :akweek?”

/Kēēlēēnchi, “Misyinē :meet.” 67 King'utyinē :alake koonyek ānkōōtuluuchē,
kusyēēchē :alake 68 sukumwoochinē kule, “Kāārārookiintooni, ng'oo :nyoo
kābiring'?”

Kituuch keey :Bētērō (Māārkō 14:66-72; Luuka 22:56-62; Yoowaana 18:15-18, 25-27)

69 Yooto kumiitē :Bētērō yoo kibo biiy, kuchō :chēēbto ake nyēē ki mot-
wooriin ānkumwoochi kule, “Kwēēboontootē keey :nkinyiing' Yēēsu nyēbo
Kalilaaya.” 70 Nteenee kutuuch keey :Bētērō ām taayeetaab biiko tukul
kule, “-Māānkētē kiyēē imiitē imwooyē.” 71 Nto tēē yoo kōōnookyi :Bētērō
yēbo oreet nyēē wēētii kayaata. Bērē kukas :chēēbto ake, kumwoochi biiko
kule, “Kiboontootē keey :chiichi Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt.” 72 Kutuuch keey
subak :Bētērō kut kuchubchinē keey kule, “-Māānkētē :anii chiichi!” 73 Nto
nyēē mā tyaa kōōnookyi Bētērō :biiko chēē kikiiyyoonyēē yooto ānkumwoochi
kule, “Kubooyiit man, inyiing' :ake. Kerkeey :ng'elyebng'uung' nyēbo chi-
ichi.” 74 Kuchubchi keey :Bētērō kule, “-Māānkētē :anii chiichi!” Kubēkunēē
:ng'aleechaa kuutiinyii, kōōturkuuchē :kirkōōnkiit bakeenke.

75 Yooto nanyuun koosoot :Bētērō yoo kimwooyē :Yēēsu kule, “Ku-
toombo kōōturkuuchē :kirkōōnkiit, +meetuuch keey :inyiing' areet sōmōk kule
-mēēnkētoo.” Yooto kuwo saang' ānkuwokuriir nyēē ng'waa miisin.

27

/Kikēēkwērchi Yēēsu Bilaato (Māārkō 15:1; Luuka 23:1; Yoowaana 18:28)

26:61 Yoowa. 2:19 **26:64** Tān. 7:13; Māārkō 12:36; 13:26 **26:65** Laawi. 24:16; Chōōw. 2:13; Yoowa. 10:33; 19:7 **26:67** Isa. 50:6; 53:5; Mat. 27:30 **26:68** Mat. 21:11 **26:75** Mat. 26:34

1 Nto yu kāmwook :asiista, kootiil mbo kibkōrōs chēē wōōyēch tukul āk
booyikaab Yuutayeek kule /keebakach Yēēsu. 2 Yooto, /keerat :Yēēsu /
ānkēēkwērchi *:Bilaato nyoo kāāyyoong'iintēētaab Rooma.

Kiriirunee :Yuuta ng'wēny
(Yēyuutēk 1:18-19)

3 Nto yu kakas :Yuuta nyoo kichoomtooy Yēēsu kule /kaakiiruusta Yēēsu,
kuriirunee ng'wēny. Kikētyi feetaanichaa ki sosom mbo kibkōrōs choo
wōōyēch āk booyik. 4 Kimwoochi kule, “Kwaayey ng'ōōki achaamte chii nyēē
bēērē keey.” Yooto kukētyi :bichoo kule, “Kukwaaneeniing'!”
5 Yooto nanyuun kuwiirchi :Yuuta feetaanichaa *Kōōtaab Yēyiin
ānkuwokookeet keey. 6 Yu kānyōōr :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch feetaanichaa
kumwooy kule, “Sālootiin :beesaanichu koroti, kunyi mēērook /kiikoochi
lēnkuutaab Kōōtaab Yēyiin.” 7 Kung'alaal :bichoo nto mii yoo, kootiil kule /
bokyaalee mbareet nyēē /sikēēmuchinē biich chēē sobooy. /Kikēēkuurēē
mbaraanaa Mbaraab Kibtērēēn. 8 Kiyooto nyēē kiyey /kēēkuurē wōlooto ākoy
kura kule, “Mbaraab Koroti”.
9 Kuyityiin :yooto āk kiyēē kimwooyē *:wōōrkooyoontēēt Cheremnyaa kule,
“/Keenam betekik sosom chēbo feeteet choo kyooltēē inee *:Isrāyēēliik
10 ankwaalee mbaraab kibtērēēn kuu wōloo kimwooytoowoo :Yēyiin.”†

Kumii :Yēēsu taayeetaab Bilaato
(Māārkō 15:2-5; Luuka 23:3-5; Yoowaana 18:33-38)

11 Nto kumii :Yēēsu taayeetaab *Bilaato, kuteebee :bāytooyiintoonoo kule,
“Inyiing' :bāytooyiintēētaab Yuutayeek?” Kukētyi :Yēēsu kule, “Wuu nyooto
sinee.”
12 Nto yu keeteeyee keey :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyikaab Yuutay-
eek kurubta keey Yēēsu, kusiisyi keey. 13 Kuteebee :Bilaato kule, “-Mēēkāsē
wōlēē tēē :ng'aleek chēē mwooyē :bichu kule !kiiyey?” 14 Mānāākēt :Yēēsu
ng'ālyoo mbo kisich. Kubotyi :tonkoy bāytooyiintoonoo.

Kiisimchi :kāāntōōyikaab Yuutayeek Bilaato kubakach Yēēsu
(Māārkō 15:6-15; Luuka 23:13-25; Yoowaana 18:39—19:16)

15 Kiityooktooy :bāytooyiintēēt ām kēnyiit ake tukul kibratyaanteet akeenke
nyoo kaakutool :biiko. /Kikēēyēyē kuu nyooto yoo /kyoomē *Saakweetaab
Keeytaayeet. 16 Kimii ām bēsyōōsyēchooto chiito ake nyēē kikiikuchiis miisin
kut /kikiikeerat. /Kikēēkuurēē chiichoo Baraaba. 17 Kunyoo, kuteebee
:Bilaato biiko chēē kikiiruruukyi keey yooto kule, “Ng'oo :nyēē ōmāchē
:akweek ātyooktoowook, Baraaba nto Yēēsu nyoo /kēēbērē *Kāārārookiintēēt?”
18 Kimwooyē :bāytooyiintoonoo kuu nyooto kōōnkētē kule kiituuyiityi :icheek
Yēēsu moo.
19 Kutākumiitē :Bilaato kēēbuurēē ng'echereenyii bo bāytooyiisyēēt,
kōōyookyi :koorkēēnyii ng'ālyoo kule, “Kweeyiimaa :kiirwootik kuyyeech
kubo chiichoo. Kunyi, -meeyeyee kiy kuuyu bēērē keey.” 20 Kutēē yooto
tukul, kitas taay :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyikaab Yuutayeek
kōōwuruur bichoo kumwaayta /kiityaakta Baraaba /ankeebakach Yēēsu.
21 Kuteeb subak :bāytooyiintoonoo kule, “Nkōnō ām bichu āyēēng' nyēē ōmāchē
:akweek ātyooktoowook :anii?” Kulē, “Baraaba.” 22 Kuteeb subak :Bilaato
kule, “Ayeyee nee Yēēsu nyoo /kēēbērē *Kāārārookiintēēt?” Kōōruumchi
:bichoo tukul kule, “/Keebakach!” 23 Kumwooy :bāytooyiintoonoo kule, “Rōkōs

---

27:3 Mat. 26:15 **27:8** Yēyuut. 1:18-19 † **27:10** Sekaryaa 11:12-13; Cheremnyaa 19:1-13; 32:6-9
27:11 Mat. 2:2; 27:29, 37, 42; Yoowa. 1:49; 12:13 **27:14** Māārkō 14:61 **27:19** Luuka 23:47

nee :nyēē koyey :chiichi?” Kubōloobōl :bichoo kumwooyē kule, “/Keebakach! /Keebakach!”
24 Yu kakas :Bilaato kule kāmēētākōōmuuchē bichoo ānkiimuuchē koong'etng'eet wōōrōōryēēt, kuram bēēko ānkōōwuunēē āwunnyēk taayeetaab bichoo kumwooyē kule, “Kukwaaneenaak :korotiikaab chiichi, ābēērē keey :anii.” 25 Yooto, kuwāl :bichoo tukul kule, “Kany kwaameech acheek :korotiikaab chiichi āk lōkōkyoo!”
26 Yooto kōōtyooktoochi :Bilaato bichoo Baraaba ānkōōkoochi /kiityōōlsēt Yēēsu nto tēē yoo kōōyokooyto /bokēēkwērtoochi murtooywoontēēt.

Kiintosuur :biikaab lukēēt Yēēsu (Māārkō 15:16-20; Yoowaana 19:2-3)

27 Kukwēryoot :biikaab lukēēt Yēēsu kaytaab bāytooyiintēēt *Bilaato nto tēē yoo, kōōruruukyi keey :lukēētaab booryēēt tukul Yēēsu. 28 Kubuutēē Yēēsu sirook ānkōōlookyi sireet nyēē arraa, 29 kutaay kuutwēētaab kātook ānkōōkēmēērchi mēt kuyey wuu nyēē bāytooyiin. /Kikiikoochi kunamee kirōkto āwunyii nyēbo taay ānkubokukutunyēē :bichoo taayeenyii kuyey keey wuu nyēē kākoonyit Yēēsu kumwoochinē kule, “Kimkim! Bāytooyiintēētaab Yuutayeek!” 30 Kung'utyi ānkōōsōrunēē kirōkoo kimii āwut ānkōōkōryōōnyēē mēt. 31 Yu /kāākiintosuur, /kiirēēkunēē siraanaa arraa /ānkiilookyi sirookyii choo kōbo kwaak nto tēē yoo, /keebeeta /subokēēkwērtoochi murtooywoontēēt.

/Kikēēkwērtoochi Yēēsu murtooywoontēēt /ānkiinchuruur (Māārkō 15:21-32; Luuka 23:26-43; Yoowaana 19:17-27)

32 Kumii /kēēbēētooy, /kēētuuyēē chiito ake nyēē kibo Kurēēn nyēē /kikēēkuurēē Simōōni. /Kēēkērchinē nyoo koong' bakeenke kukalab murtooywoontēētaab Yēēsu. 33 Nto yu /kakeeyit yēē /kikēēkuurēē Kolkoota (kaayneet nyēē ibooru kule ‘Rōkyēētaab Mēt’) 34 /kiikoochi Yēēsu *tifaayiik chēē /kikiikeetasee saakityeek* alak kule kuyye. Nto bērē kuchamcham, kutay kuyye.
35 Nto yu kāākukwērtoochi :bichoo Yēēsu murtooywoontēēt, kubar *sēkēēryēēt sukōōnkētēē kule ng'oo :nyēē mākuyib sireet nkōnō. 36 Nto kāākuyityo, kutēbēē :bichoo yooto kuriib Yēēsu. 37 /Kikiikēēsirchi kiito ake ng'aleek chēē kiyey /sikiitiilchi Yēēsu meet chēē kimwooyē kule: YĒĒSU :NYI NYOO BĀYTOOYIINTĒĒTAAB YUUTAYEEK. /Kikēēkwērtoochi kiyooto yoo bo mētitaab Yēēsu barak ām murtooywoontēēt. 38 /Kikēēkwērtoochi nkicheek kibng'ōōkisiis āyēēng' murtooywōōsyēkwaa. /Kikiiyyoong'to ake kutābān āwutaab Yēēsu nyēbo taay /ānkiiyyoong'to ake komostaab kaataam. 39 Kiinchuruurē :biiko chēē kimurē yooto Yēēsu ānkukwērtooy mētēwook 40 kumwoochinē kule, “Ntēē kwēēbērē +mēēturbuub *Kōōtaab Yēyiin ankiiteechee bēsyōōsyēk sōmōk? Iraraach keey, naas. Yoo inyiing' :Lakwataab Yēyiin, irēkunēē murtooywoontoonoo!”
41 Kiinchuruur Yēēsu :nkicheek mbo kibkōrōs chēē wōōyēch, kāānēētikaab kiruutēk ākoo booyik. 42 Kimwooyē kule, “Kiisoobē :chiichi biiko alak, ntēē -mēēsoob keey naas. Mā inee :bāytooyiintēētaab *Isrāyēēl? Yoo keemuuch kurēkunēē murtooywoontooni, +mākiiyēnchi. 43 Kwēēkoosēē keey oob :chiichi Yēyiin ānkumwooyē kule, ‘Āyēku Lakwataab Yēyiin?’ Kany kusār naas :Yēyiin

---

27:24 Kiruu. 21:6-8 **27:25** Choos. 2:19; Cherem. 26:15; Mat. 21:37-41; 22:7; Yēyuut. 5:28 **27:28** Luuka 23:11; Yoowa. 19:2 **27:29** Mat. 27:11 **27:30** Mat. 26:67 **27:31** Mat. 20:19 * **27:34** /Kikēēyēyiisyē saakityeechaa kōōboot ng'wooninto. **27:34** Tyēēn. 69:21 **27:35** Tyēēn. 22:18 **27:37** Mat. 27:11 **27:38** Isa. 53:12 **27:39** Tyēēn. 22:7; 109:25 **27:40** Māārkō 15:39; Yoowa. 2:19 **27:42** Mat. 27:11

yoo chāmē.” 44 Kiinchuruur :nkicheek kibng'ōōkisiisyēchoo /kikēēkwērtoochinē
murtooywoontēēt āk inee.

Kime :Yēēsu
(Māārkō 15:33-41; Luuka 23:44-49; Yoowaana 19:28-30)

45 Kichō :mēēnānēēt bēēt nyēē kiker kōōrēēt tukul, kung'eetee āsiiswēk
lo ākoy āsiiswēk sokool. 46 Yu kayit āsiiswēk sokool, kōōnchō :Yēēsu kule,
“Yēyiintēēnyuu, Yēyiintēēnyuu, ntēē 'keebakaaktaa anii!”† (Kimwooyē yooto
ām kuutiinyii kule, “Ēli, ēli, lema sabaktani?”)
47 Yu kakas :biikaab lukēēt chēē kimii yooto, kulē, “Miitē kukuurē *Eli-
iya.” 48 Yooto kulabatee :akeenke ām icheek kiroonkuryēēt ankooluumta *tifaayiik chēē ki tāytāy ānkurutyi kiroonkuryoonoo kēētit nto yityo
kōōyokoochi kuutiitaab Yēēsu. 49 Kimwooyē :alake kule, “Okany keekas yoo
mākuchō :Eliiya chokooraraach!”
50 Kiinchō :Yēēsu ankung'et.
51 Yooto bakeenke, kukērēērunēē keey āyēēng' kuchakee barak ākoy
ng'wēny :ankeet nyēē ki rikimim nyoo /kikiiyēēlēē Kitōōkiitaab *Kōōtaab
Yēyiin. Kiitimtiimākoy :kōōrēēt ānkōōtēēsiis :rwoontōōk. 52 Kiitēēsiis :kochonkoosyek kuyootākiis ānkung'ēētyo :biiko chēē chaang' choo kikiikubēk
ānki churtootiin. 53 King'ēētyēē :bichoo kochonkoosyek, nto yu /kaakiing'eetee Yēēsu meet, kuba Yēērusālēēm ānkōōboorchi keey biiko chēē chaang'.
54 Yu kakas :nyēē wōō nyēbo lukēēt āk biikyii choo kiriibē Yēēsu kibring'ring'nyoonoo ākoo ng'aleek tukul chēē kiyēyākiis, kumuuyo ānkumwooy
kule, “Kubooyiit man, ākoo Lakwataab Yēyiin :chiichi!”
55 Kikiiyyoong'iis :chēēbyōōsōōk alake chēē chaang' yēē lōō kutoobēnē
kiyēē kiyēyāktōōs. Chēēbyōōsōōchooto :choo kiboontootē keey Yēēsu kuchakee Kalilaaya kuyēētyēēchinootē. 56 Alak ām chooto ku Maaryaa nyēbo Maktaala, Maaryaa kaametiitaab Yāākōbō āk Yōōsēēf ākoo kaametiitaab wērichoo
kibo Sebetaayo.

Wōlēē /kikeemuyta Yēēsu
(Māārkō 15:42-47; Luuka 23:50-56; Yoowaana 19:38-42)

57 Nto yu kēēmēn :kōōrēēt, kuchō :chiito ake nyēē ki rubiintēētaab Yēēsu
ānkiboonto bāytit nyēē wōō. Kibo *kiriinkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Arimataaya nto kaayneenyii ku Yōōsēēf. 58 Kiwo :chiichoo wōlēē kimii :Bilaato ānkusoom /kiikoochi bōōrtaab Yēēsu. Kuchāmchi :Bilaato /kiikoochi.
59 Kimwaayta :Yōōsēēf /kiirēēkunēē bōōrtaab Yēēsu murtooywoontēēt /ankeeratee ankeet nyēē tiliil. 60 Nto tēē yoo, wokōōkoochi kochonkeenyii nyēē
kitākōōwōrē /ānkimānāākēēmuchi chii. Yooto kuwunukyi rwaanteet nyēē wōō
kuker kurkeetaab kochonkaanaa ānkuwēēchi keey. 61 Kikiibuurēē :Maaryaa
nyēbo Maktaala ākoo Maaryaa nyiin ake yooto kukas kochonkaanaa.

/Kikēēriib wōloo /kikēēmuchinē Yēēsu

62 Nto yu kāyyēēkunēē, yēē ki bēsyēētaab *Sabaato, kubēēchi :mbo kibkōrōs
ākoo *Farisaayeek *Bilaato ānkumwoochi kule, 63 “Mokoryoontēēt, kimwooyē
:ng'wiintoonoo bo chii yooto kitākusoboot kule, ‘+Maang'eetee meet yoo
kaakukeeyta :bēsyōōsyēk sōmōku,’ 64 kunyi mwaayte /kēēriib kochonkaanaa
ākoy bēsyoonoo bo sōmōk. Nto buch, imuuchē :rubiikyii bokuchoor muusto
nto tēē yoo kumwoochi biiko kule /kookiing'eetee meet. Makumiyatiit
yooto :ng'wiiynaneet nyiitēnyi bo lēt kusiir nyoo kibo taay.” 65 Kuwālchi

---

27:43 Tyēēn. 22:8; Māārkō 15:39 **27:45** Āmōōs 8:9 † **27:46** Tyēēn. 22:1 **27:48** Tyēēn. 69:21
27:51 Chuy. 26:31-33; Ibu. 10:19-20 **27:54** Mat. 14:33; 26:63 **27:56** Luuka 8:2-3 **27:58** Kiruu. 21:22-23 **27:63** Mat. 12:40 **27:64** Mat. 28:13

:Bilaato kule, “Obeete riibiik alak bōōriib kochonkaanaa kuriibākoy kuu wōloo ōmuuktooy.”
66 Kuba :bichoo ānkubokōōtiiny kurkeetaab kochonkaanaa kāroomin kumoolchi rwaantaanaa yooto ānkōōkoochi riibiichoo kuriib.

28

King'eetee :Yēēsu meet
(Māārkō 16:1-8; Luuka 24:1-12; Yoowaana 20:1)

1 Yu kēērir :kōōrēēt kukookukeeyta :bēsyēētaab *Sabaato, kuwo :Maaryaa nyēbo Maktaala ākoo Maaryaa nyiin ake bokoorwaam kochonkaanaa. 2 Yooto, kōōring'riing' :kōōrēēt miisin kuuyu kikiikurēkunēē *:malayikeetaab Yēyiin barak, kiwo ākoy kochonkaanaa ānkuwunukto rwaanteet ānkōōbuurēē barak. 3 Kiilēkēchēēchē :malayikaanaa kuu yoo keewech :kōōrēēt anki leelach :sirookyii kuu kweyaanteet. 4 Yooto kumuuyo :riibiichoo kimii yooto ānkubōōtoon kut wuu nyēē mākubēk.
5 Kumwoochi :malayikeet chēēbyōōsōōchoo kule, “-Mōōmuuyē, ānkētē :anii kule ōchēēng'ē :akweek Yēēsu nyoo /kōkēēkwērtoochinē murtooywoontēēt. 6 Māmiitē yu nteenee kaakung'eetee meet kuu yoo kimwooyē. Okwaa bookas wōloo kōmiitē 7 ankoobe areet akeenke bōōmwoochi rubiikyii kule, ‘Kaakung'eetee :Yēēsu meet ankumakoonto Kalilaaya wōlēē bōōnyōōrchinē.’ Kookas oob?”
8 Yooto kung'ēētyo :chēēbyōōsōōchoo areet akeenke ankulabat bokumwoochi rubiikaab Yēēsu ng'aleechaa. Kitinyē bōōtoonik chēē katasta keey ng'erekweek chēē chaang'. 9 Kumii tākulābātē, kutuuyēē Yēēsu. Kootaakwees icheek :Yēēsu nto yityo kukutuny kukōōb kērēēnkōōkaab Yēēsu nyēē kākutunkyi. 10 Nto tēē yoo, kumwoochi :Yēēsu kule, “-Mōōmuuyē. Bōōmwoochi mbo ng'eetaabiya kuba Kalilaaya bokēēnyōōryē wōlooto.”

Kiyēē kimwooy :riibiik

11 Kumiitē :chēēbyōōsōōchoo kubēētii, kikiikung'ēētyo :riibiik alake ankuba kiriing' bokumwoochi mbo kibkōrōs chēē wōōyēch kiy ake tukul nyēē kaakuyeyakay. 12 Nto yu kāākutuuyo :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo booyik kuchōb ng'aleek. Kiikoochi riibiichoo beesaanik chēē chaang' 13 ānkumwoochi kule, “Omwaay kule, ‘Kokwa :rubiikaab Yēēsu kwēēmooy ankuchoor muustaab Yēēsu kukākēēruuyē!’ 14 Nto yoo kāyityi :ng'aleechu bāytooyiintēēt, +mākēēmwoochi :acheek kāroomin āmēēbērē makunamaak akweek :ng'ala.” 15 Kunam :riibiichoo beesaanichaa ankuyey kuu yoo /kākēēmwoochinē. /Kikyaamtaatee ng'aleechaa kimwooyē :riibiichoo wōlēē miitē :Yuutayeek ākoy kura.

Ng'aleekaab lētuut chēē kiikiimchi :Yēēsu rubiikyii
(Māārkō 16:15-18)

16 Kiba :rubiichoo ki taman āk akeenke lekem ām Kalilaaya wōloo kimwoochinē :Yēēsu kule kuba. 17 Nto yu kakas :rubiichoo Yēēsu, kukutunkyi. Nteenee manaacham :alake kule ki Yēēsu :nyooto. 18 Yooto kumwoochi :Yēēsu rubiichoo kule, “/Kōōkēēkōōno anii kāāmuukēywēēk tukul chēē miitē kibkōōnkōy āk chēē miitē ng'wēny. 19 Kunyoo obeetaate bōrōryōōsyēk tukul ankooyey biiko kuyēk rubiikyuu. Ōbātisānē ām kaayneetaab Baaba, nyēbo

27:66 Tān. 6:17 **28:6** Mat. 12:40; 16:21; 17:23; 20:19 **28:7** Mat. 26:32; Māārkō 14:28 **28:10** Mat. 12:50; Yoowa. 20:17 **28:13** Mat. 27:64 **28:16** Mat. 26:32 **28:17** Mat. 14:31 **28:18** Tān. 7:13-14; Yoowa. 3:35

Leekweet ākoo nyēbo Tāmirmiryēētaab Yēyiin. 20 Ōnēētē bichooto kooywey kiy
ake tukul nyēē kāāmwoowook. Nto kubooyiit man, āboontē keey akweek ākoy
tabantaab kōōrēēt.”

28:19 Mat. 24:14; Māārkō 16:15-16; Luuka 24:47; Yēyuut. 1:8; 2:38; 8:16; Room. 6:3-4; 1Kōōr. 1:13-16; 10:2; 2Kōōr. 1:13; Kala. 3:27; Ēfēēs. 4:5 **28:20** Yoowa. 14:26; Yēyuut. 2:42; 18:10

Māārkō

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: /Kiisōōtyinē kule kisirē :Māārkō lōkōōywēchu bo soboontaab Yēēsu āk yiisyēēnyii. Ku āybēēryoo :Māārkō, kinyōōr bārooyinto nyēē kikas Yēēsu ānkuyēbchi yiit ng'aleekyii ām Yēērusālēēm ānkōōyēnchi. Nto lētuunoo, chokunoomnyo :Māārkō āk Bāwulō ākoo Barnaaba ām baanta nyēē kyoomtootē ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Kiyēētyēēchinoot :inee Bētērō ām bēsyōōsyēk chēē chaang' nyēē /kiisōōtyinē kule ng'aleek chēē chaang' chēē kisir kurubta keey āk Yēēsu ku chēē kirārchinē :Bētērō.

/ Kikēēsirchinē kitaabuuni biikaab Kiriistō choo kimā Yuutayeek. Mēēnkētāktōōs :kēnyiit nyēē /kikēēsirēē nteenee /kiisōōtyinē kule imuuchē ku kwēēnuutaab kēnyiitaab 45 ākoy 55 KK. -/Mākiinkētē mbo kubooyiit man yoo /kikēēsirē kitaabuuni bo Māārkō /kumanaakeesir nyēbo Mataayo nto /kikiikeesir. /Kēēbērē kitinyē man :booyik choo kisimkunam ng'ālyoontēētaab Yēyiin yoo kimwoowēēch kule kitaabuutaab Mataayo :nyēbo taay /keesir. Yoo /kākiikuykuuchiin kitaabuunechu tukwaay, tookunoot kule kiinkētē :Māārkō kiyēē mii kitaabuutaab Mataayo ānkiyēyiisyēē ng'aleek alak chēbo kitaabuunaata. Manaatwech :Māārkō komoswookik choo mānāmē keey āk biiko choo mā Yuutayeek. Ibānyboonyē komoswookik choo nāmē keey āk ātēbuutēkaab Yuutayeek choo kitōsōsyinē bichoo kōōnkēt.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Ng'āloolēē :Māārkō miisin *kiyēē kiyey* :Yēēsu kusiir *kiyēē kimwa*. Ikiimē kurubta keey āk kāāmuukēywēēkaab Yēēsu kooraraach, kootyaakta ānkōōsoob biich. Ikwēnyē miisin kule Yēēsu ku Motwooriintēētaab Yēyiin ānku Lakwanyii. Ibooru :tukuukaab kwōng'uut, kāāsoobsēēt, kaatyaaktaayeetaab biiko ām wōlēē mii :tāmirmirook chēē miyootēch, kāāmuukēywēēkyii kunyōōchi biiko kaat choolwookātēēng'waa, kule inee ku lakwataab Yēyiin.

Toowunēē :kitaabuuni lōkōōywēkaab yiisyēētaab Yēēsu ām wōlēē mii :biiko yoo kyoomu kule kāākuchō :bāytooyiisyēētaab Yēyiin kōōrēēt. Twēchē :Māārkō kunyil chēē chaang' kule /kikēēkwērtoochi Yēēsu *murtooywoontēēt kuyēk kēēlto nyēē kēēchoomnyo Yēyiin āk biiko. /Kikiing'woonchi Yēēsu kubo ng'ōōkiswookikyoo (kas kur. 8:31; 9:31; 10:33-34, 45). /Kikiibanybaany miisin ng'aleekaab wiikiit nyēbo lētuut nyoo /kikēēkwērtoochinē Yēēsu murtooywoontēēt /ankiiteryeechee ng'eeteenyii bo meet āk yoo /kikēēyibē kuwo barak.

Kāroomēch :lōkōōywēchu ām wōlēē mii :biiko tukul ām kōōrēēt āmēēbērē Yuutayeek baateey. Ibooru :ng'ālyoontēēt ‘Kiriistōōs’ ām kuutiitaab Kirikiik āk ng'ālyoontēēt ‘Maasyaak’ (Meesaaya) ām kuutiitaab Iburaneek kule ‘nyēē ng'aabaat’, ānkwoorōōru chiito nyēē kiikuchōb :Yēyiintēēt ānkōōkoochi yiisyēēt nyēē kiikutōōlchi. /Kēēyēyiisyēē kaaynaani kurubta keey āk nyoo ityooktooy biich āk bāytooyiintēēt nyoo kiikukanyaan :Yuutayeek ām kēnyiis chēē chaang' ānku nyoo twekaat miisin ām kiyēē kimwoowu :wōōrkooyikaab Yēyiin ām Kiirootyeet nyoo bo Kēny. Ibooru :komoswookik chēē chaang' choo twēchē :Kiirootyeet nyoo Lēēl nyoo bo Kēny kule mēēbērē kimuru buch :chōōnēētaab Kiriistō, nteenee kimiitē chōbuutēkaab Yēyiintēēt kung'eetee kēnyiis āk kēnyiis. /Kēēyēyiisyēē ng'ālyoontēēt ‘wēritaab’ ām kuutiitaab Iburaneek ām kēēlto nyēē baraay āmā baateey lakwataab anum ām yyootēēt. I-ārōōru kērkēēyinto ām ātēbuutēk ām kwēēnuutaab ‘wēēriit’ āk ‘kwaan’. Mii mbo :kērkēēyinto nyēē wuu nyooto yoo /kākēēlē ‘leekweet’ kuuyu kēēyēku :tukul lōkōkaab Yēyiin kubo kule

inee :nyēē kiyēyēēch ankeekerkeeye āk inee ām kēēlto ake. Yēku :biiko tukul lōkōkaab Yēyiin ām tāmirmiryēēt yoo kēēyēnchi Yēēsu, ng'ālyoo nyēē ibooru kule /kiikēēnyōōchi kaat choolwookātēēng'waa ānkōōkōōwut bāytooyiisyēētaab Yēyiin.

Kiyeyta :Yoowaana kēēltaab Yēēsu (Mataayo 3:1-12; Luuka 3:1-18; Yoowaana 1:19-28)

1 Lōkōōywēk :chu chēē kāroomēch chēbo Lakwataab Yēyiin, Yēēsu *Kiriistō.
2 Kikiikumwooy :Yēyiin kēny kubununēē wōōrkooyoontēēt Isaaya* kule,
“+Māāyooktē kiiyookiintēēnyuu
koonto wokuyēytoowuung' kēēlto.”†
3 /Kikeesir subak kule,
“Miitē :kuut nyēē kuuru ām suurkwēēn kule,
‘Ōchōb keey,
ānkōōchuulchi Mokoryoontēēt kēēlto.’ ”†
4 Kiiyookiintoonoo ku Bātisāniintēēt Yoowaana. Kyoomtooy ām kōōr nyēē suurkwēēn kule māchāktōōs :biiko kuweek ām miyootyēēt /ankeebatisan, sukunyōōchi :Yēyiin kaat. 5 King'ēētyēē :biiko chēē chaang' Yēērusālēēm ākoo komoswookik tukul chēbo Yēēmēētaab Yuuteeya bokukas lōkōōywēchoo bo Yoowaana. Nto yu kābokumwooy choolwookātēēng'waa /keebatisanee āynēētaab Yoortaan.
6 Kikiilaach :Yoowaana sireet nyēē /kikiikwoorunēē sabureekaab *tembes, ankumootee keey anweetaab suwe. Kyoomē taalamik ākoo kimnyeteet.
7 Kimwoochinootē biiko kule, “Yoo kaawaany kāānēētiisyēēnyuu, mākuchō :chiito ake nyēē boonto kāāmuukēywēēk kubiira nyēē -maayemaat ārēēkyi kwēyōōnik. 8 Kaabatisaneenaak :anii bēēko, nteenee makubatisaneenaak :inee Tāmirmiryēētaab Yēyiin.”

/Kikeebatisan Yēēsu (Mataayo 3:13-17; Luuka 3:21-22)

9 Nto mii bēsyēēt ake, kuchōōnēē :Yēēsu Nāāsārēēt ām Yēēmēētaab Kalilaaya ankubatisanee :Yoowaana āynēētaab Yoortaan. 10 Yu kāloong'unēē bēēko, kukas barak kuyootāktōōs ānkurēkyi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē wuu chēēbtuukē. 11 Yooto, kumwooy :Yēyiin ām barak kule, “Inyiing' lakwanyuu nyēē āchāmē, ānkāāng'ērēkyinē.”

/Kikeetyem Yēēsu ām suurkwēēn (Mataayo 4:1-11; Luuka 4:1-13)

12-13 Kukwēryoot bakeenke :Tāmirmiryēētaab Yēyiin Yēēsu ākoy suurkwēēn, wōlēē kimii :nkicheek tyoong'iikaab wuuyēēt. Kiibuur :Yēēsu wōlooto bēsyōōsyēk artam āmāmii :kiy nyēē kyoomē. Kutyem *:Kēniintēēt, kumii wōlooto. Yu kāwēēchi keey :Kēniintēēt, kukwa :malayikaanikaab Yēyiin ānkuyēētyēēchi.

Kitoow :Yēēsu kwaamtaat lōkōōywēkaab Yēyiin (Mataayo 4:12-17; Luuka 4:14-15)

14 Nto mii bēsyēēt ake yu /kabokeerat Yoowaana, kooyeey :Yēēsu Yēēmēētaab Kalilaaya kwaamtaat lōkōōywēk chēē kāroomēch chēē kikwoonēē wōlēē mii :Yēyiin. 15 Kimwooyē kule, “Kaakuyit :bēsyēēt! Kāākuyityook :bāytooyiisyēētaab

---

1:1 Māārkō 3:11; 14:61; 15:39; Yēyuut. 10:37-40; Ibu. 2:3 * **1:2** Mwooyē :siruutēk alake kule ‘wōōrkooyik’. † **1:2** Mal. 3:1 **1:2** Luuka 1:76 † **1:3** Isa. 40:3 **1:6** 2Bāy. 1:8 **1:8** Tyēēn. 51:7, 10-12 **1:11** Toowu. 22:2; Tyēēn. 2:7; Isa. 42:1; Māārkō 9:7; 12:6; 2Bēt. 1:17 **1:12-13** Chuy. 24:18; Tyēēn. 91:11-13; Ibu. 4:15 **1:14** Māārkō 6:17-18

Yēyiin! Oweeksee choolwookātēēng'woong' ānkōōyēnchi Lōkōōywēchu Kāroomēch."

Rubiikaab Yēēsu chēbo taay (Mataayo 4:18-22; Luuka 5:1-11)

16 Nto mii bēsyēēt ake, kumii :Yēēsu kuwēēsyētootēē sakaramteetaab
Tōōliilēētaab Kalilaaya, kukas biiko āyēēng' chēē kimii kuwiirchinē nēētiinēk
bēēko kunāmē *burburiinēk. Bichooto ku Simōōni ākoo ng'eetaabkaamet
Antereeya. 17 Kukuur :Yēēsu icheek kule, "Orubwaa! +Maaneetaak wōlēē
ōyisuntooy biiko." 18 Kubākooktooy bakeenke nēētiinēkwaa bo burburiinēk
ānkurubē Yēēsu.
19 Yu keenaata :Yēēsu taay kisich, kukas biiko alak āyēēng' kumii
mwēēnkēēng'waa kuyēytooy nēētiinēkwaa. Bichooto ku Yāākōbō ākoo
ng'eetaabkaamet, Yoowaana wērichoo bo Sebetaayo. 20 Kukuur :Yēēsu
nkicheek. Kukāsē kuu nyooto, kubākookyinē kwaan mwēēng' āk biiko chēē
kimii kuyēchinē yiisyēēt ankurub Yēēsu.

Kāāmuukēywēēkaab Yēēsu (Luuka 4:31-37)

21 Kiwo :Yēēsu ākoo rubiikyii Kaabernaam. Nto mii bēsyēētaab *Sabaato,
kōōwut :tukul *kōōtaab saayeet ankooneet :Yēēsu biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin.
22 Kiilat :biiko wōlēē kiinēētitooy :Yēēsu. Kimēēnēētē kuu wōloo kiinēētitooy
:kāānēētikaab kiruutēk, nteenee kiinēētē ām kāāmuukēywēēk.
23 Kimii kōyooto bo saayeet :chiito ake nyēē kiiyiimē *:tāmirmiryēēt nyēē
miyaat. 24 Kubōlchi :tāmirmiryoonoo Yēēsu kule, "Imāchēēnēēch nee ōō,
Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt? Imāchē ibakacheech? Ntēē ānkētiing'! Inyiing'
:nyoo ichurtaat ānkiiboontē kāāmuukēywēēkaab Yēyiin." 25 Kōōburyoong'to
:Yēēsu kule, "Siis, ankiichuwunee chiichi!" 26 Yu kāmwooy kuu nyooto,
kōōsimsiim :tāmirmiryoonoo miyaat chiichoo. Kōōnchō ankuchuwunee chi-
ichoo. 27 Kiilat :biiko tukul /ankeeteebee keey kule, "Ng'al nee :chu? Boonto
:Yēēsu kāāmuukēywēēk chēē imuuchē kōōnēētiisyēē ām kēēlto nyēē lēēl, āk
chēē ibēbēētēē tāmirmirook chēē miyootēch ānkukāsyi!"
28 /Kikyaamtaatee ng'aleechaa Yēēmēētaab Kalilaaya kumukuul.

Kiisoob :Yēēsu biiko chēē chaang' (Mataayo 8:14-17; Luuka 4:38-41)

29 Yu kang'eetee :Yēēsu ākoo rubiikyii *kōōtaab saayeet, kuba kaab Simōōni.
30 Kimnyoonē :cheebyoosyeetaab biikooy bo Simōōni. Yu /kākēēmwoochi
Yēēsu kule mnyoonē :cheebyoosyaanaa, 31 kuwo ankunam āwut kōōyyo.
Kusob :cheebyoosyeet ānkubāyiis.
32 Yu kararakta :asiista, kukāākubēk :āsiiswēkaab *Sabaato, kōōmutyi :biiko
Yēēsu biiko tukul chēē kimnyoontōōs āk chēē kiiyiimē :tāmirmirook chēē
miyootēch. 33 Kibokōōruruukyi keey :biiko chēē chaang' kurkat saang' ām
kōyooto kimii :Yēēsu. 34 Kiisoob :Yēēsu biiko chēē chaang' chēē kiboonto
bōōrwoonik chēē kimakerkeey ānkōōbēbēēto tāmirmirook chēē chaang' chēē
miyootēch. Kiker koong' :Yēēsu tāmirmiroochoo kuuyu kiinkētē :icheek wōlēē
wuu :inee.

Kyaamtaatee :Yēēsu lōkōōywēk Kalilaaya tukul (Mataayo 4:23-25; Luuka 4:42-44)

35 Yu kāng'ēēyēn :kōōrēēt, kung'eet :Yēēsu ānkuwo wōlēē kimālēēkitēē :chii
wokusaay Yēyiin. 36 Nto bērē kusēw mbo :Simōōni kule mēēkumii :Yēēsu,

1:22 Mat. 7:28-29; Yoowa. 7:46 **1:24** Mat. 8:29; Māārkō 3:11 **1:31** Māārkō 5:41 **1:35** Luuka 5:16

kucheeng'aat. 37 Yu kunyōōr, kumwoochi kule, “Mii kuchēēng'iing' :biiko.”
38 Kulē :Yēēsu, “Māchāktōōs keebe komosta ake waa-amte lōkōōywēkaab Yēyiin,
kuuyu chooto :chēē kyāāchōōnchinē.”
39 Kyaamtaatee :Yēēsu lōkōōywēk kooriikaab saayeet ām Kalilaaya tukul,
ānkōōbēbēētootē tāmirmirook chēē miyootēch kung'ēētyēē biiko.

Kiisoob :Yēēsu chii nyēē kiboonto makereen
(Mataayo 8:1-4; Luuka 5:12-16)

40 Kichōōnchi :chiito ake Yēēsu bēsyēēt ake :nyēē kiboonto *makereenik.
Kukutunyēē taayeetaab Yēēsu ānkumwoochi kule, “Mokoryoontēēt, yoo
ichāmē, isooboo sāātililiitu kuuyu ānkētē kule imuuchē.” 41 Kuriiree :Yēēsu.
Yooto, kōōyokooyto āwut kutiiny chiichoo ānkulēēnchi, “Āchāmē. Kunyi, itililiitu!” 42 Kusob :chiichoo bakeenke. 43 Yu kāsob, kōōkāloonchi :Yēēsu kule,
44 “-Mēēmwoochi chii ake tukul ng'aleechu. Nteenee iwē ānkuwēēboorchi keey
*kibkōrōs kukasing', siitooku kule 'kēētililiitu. Iyib tukuuk chēē ibirchinēē
Yēyiin kōōnkōy /sikēēyēwuung' kōrōsēēk kuu wōloo kimwooytooy *:Muusa ām
kiruutēk.”
45 Ānkoo kuwuu nyooto, kiwo :chiichoo ankwaamtaat lōkōōywēchoo. Ki
yoo kēēwut :Yēēsu kiriing' ake tukul, kōōruruukyinē keey :biiko, kumāchē /
kiisoob. Kiyey :ng'aleechaa kut mēēkōōwutē :Yēēsu kiriinkōōsyēchoo kukāsē
:biiko. Ānkoo kiibuurchinē keey :Yēēsu taban wōlēē mālēēkitēē :chii,
kitākukwoonchinē :biiko ām komoswookik tukul.

2

Tinyē :Yēēsu kāāmuukēy kunyōōchi biiko kaat
(Mataayo 9:1-8; Luuka 5:17-26)

1 Nto mii bēsyēēt ake, kooyeey :Yēēsu Kaabernaam. Nyēē mā tyaa, kukas
:biiko kule kāākuchō. 2 Kukwa :biiko chēē chaang' ānkōōruruukyi keey kō
ākoy saang' kut kimāmii wōlēē kiisiirē :chii kereeng'. Kwoomchi :Yēēsu biiko
ng'ālyoontēētaab Yēyiin.
3 Kutākwoomtooy :Yēēsu lōkōōywēchoo, koomut :biiko alake ang'wanu chiito
ake nyēē kichunkutoot. 4 Nto kuuyu kimāmii :bārooyinto nyēē kiimuuchē
:bichoo kukasee Yēēsu, kubeeta chiichoo ākoy kōōto barak ānkubut kēsyēkuut
kutook yēē kiimuuchē kōōyokooytēē chiichooto. Kōōyokooyto chiichoo kumii
tiirbeet ākoy yēē kimii :Yēēsu. 5 Yu kakas :Yēēsu kule kiikoosēē keey :bichoo
inee, kumwoochi chiichoo kichunkutoot kule, “Wēnyoo, /kāākēēnyōōwuung'
kaat ām choolwookātēēng'uung'.”
6 Kimii yooto :kāānēētikaab kiruutēk alake chēē kiing'unyng'uung'tōōs
kumwooyē kule, 7 “Ām nee yu ng'āloolē :chiichi kuu nyi? Kāyib keey kule
inee ku Yēyiin sōō? Ng'oo :nyēē imuuchē kunyōōchi biiko kaat ām chool-
wookātēēng'waa, yoo mā Yēyiin nkit?”
8 Nteenee kōōnkēt :Yēēsu ām tāmirmiryēēnyii kiyēē kimii kōōsōōtē
:kāānēētichoo. Kumwoochi kule, “Ām nee soosoot :akweek kuu nyooto?
9 Kuskus nkōnō? Āmwoochi chiichi chunkutoot kule, ‘/Kākēēnyōōwuung' kaat,’
nto kule, ‘Ng'eet, ankiinam tiirbeeng'uung', ānkiiwēēsyēt’? 10 +Mookas raat
kule āboontē :anii, *Wēritaab Chii, kāāmuukēywēēk ām kōōrooni chēē āmuuchēē
ānyōōchi biiko kaat ām choolwookātēēt.” 11 Yooto bakeenke kumwoochi
:Yēēsu chiichoo kule, “Yyoony, ankiinam tiirbeeng'uung', ānkiiwēēchi keey
kaa.”

1:39 Mat. 4:23 **1:44** Laawi. 14:2-32; Māārkō 5:43; Luuka 17:14 **1:45** Māārkō 7:36 **2:5** Luuka 5:20; 7:48 **2:10** Tān. 7:13-14; Yoowa. 5:36

12 / Kēēmwoochinē chiichooto kichunkutoot kuu nyooto, kung'ēētē
ānkunāmē tiirbeenyii ānkuwēēchinē keey, kukāsē :biiko tukul. Kiilat :biiko
ankookaasta Yēyiin, kuuyu ki ng'al :choo chēē kimānāāyēyākiis bēsyēēt ake.

Chāmē :Yēēsu mbo biiko chēē -/mākiiriiku (Mataayo 9:9-13; Luuka 5:27-32)

13 Nto mii bēsyēēt ake, kuwo :Yēēsu subak sakaramteetaab Tōōliilēētaab
Kalilaaya. Kirub :biiko chēē chaang' ankooneet :inee ng'ālyoontēētaab Yēyiin.
14 Kutākumii kuwēēsyētootē, kukas chiito ake nyēē kimii kēēbuur kēryō
kōōruruuchē *syuuruut. /Kikēēkuurēē chiichoo Laawi araab Alfaayo. Kum-
woochi :Yēēsu kule, "Rubwaa!" Kung'eet :Laawi ankurub.
15 Kuwēēto keey :Yēēsu lētuunoo rubiikyii, kāāruruukikaab syuuruut chēē
chaang' ākoo mbo biiko chēē / kikeetay choo kiboontootē keey tukul
ānkubokwoomiis kaab Laawi. 16 Yu kakas *:Farisaayeek alake chēē ki
kāānēētikaab kiruutēk kuu nyooto, kumwoochi rubiikaab Yēēsu kule, "Ām
nee yu āmiisyē :chiichi ākoo kāāruruukichu bo syuuruut ākoo mbo alak chēē
-/mākiiriiku?"
17 Kumwoochi :Yēēsu kāānēētichoo bo kiruutēk kule, "Chēēng'ootē :bi-
iko choo imnyoontōōs kāānyooyiintēēt. Nteenee māchēēng'ootē :choo sob-
chootiin. Kyāāchōōnii :anii chāākuurē biiko choo choolwookēnootiin, mēēbērē
choo isōōtē kule churtootiin."

Kāānēētiisyēētaab Yēēsu nyēē lēēl (Mataayo 9:14-17; Luuka 5:33-39)

18 Kikirē ām bēsyōōsyēchooto :rubiikaab Bātisāniintēēt Yoowaana ākoo
Farisaayeek āmiisyēēt. Nto mii yoo, kukwoonchi :biiko Yēēsu ankuteebee
kule, "Ām nee yu kirē :rubiikaab Yoowaana ākoo choo bo Farisaayeek
āmiisyēēt, āmēēbērē kirē :cheekuuk?"
19 Kukētyinēē :Yēēsu bichoo tyoonkōōchēēt kule, "-Mēērukuutē keey
:chōōrōōnuutēkaab saanteetaab leekwa ām saakweetaab kooyēēy yoo
mii :saanteetaab leekwa. 20 Makuyit :bēsyēēt nyēē +/ mākiinēmunēē
saantaanaa wōlēē mii chōōrōōnuutēkyii. Ku yooto :yēē makoorukuut
keey :chōōrōōnuutēkyii." 21 Kumwoochi subak tyoonkōōchēēt ake kule,
"-/ Mākēētilē ankeet nyēē tākulēēl / ānkēēkinēē sireet nyēē yoos. Yoo /
kakeeyey kuu nyooto, kusirinyāktōōs :ankaanaa ānkung'ēti yooto kubarayiit
:koong'ta miisin. 22 Nto subak -/mākēēroonkyinē kibkeetiis chēē /kātākēēyēyē
wōōnkit nyēē yoos, kuuyu yoo kakuut :kibkeetiisyechaa, kung'ētyēē wōōnkoo
kuwasta keey *:tifaayiik. Nteenee māchāktōōs /kēēroonkyinē tifaayiik choo /
kātākēēyēyē wōōnkit nyēē lēēl."

Bāwu :Yēēsu bēsyēētaab Sabaato (Mataayo 12:1-8; Luuka 6:1-5)

23 Nto mii bēsyēēt nyēē ki *Sabaato, kumur :Yēēsu ākoo rubiikyii mba-
reetaab nkoonuuk. Kumii kumurē yooto, kuswech :rubiikyii mētēwookaab
nkoonuuk, kubiiriir ankwaam. 24 Yu kakas *:Farisaayeek alake chēē kimiitē
yooto kiyēē kayey :rubiichoo, kumwoochi Yēēsu kule, "Kas! Ām nee yu mii
:rubiikuuk kwiiryēē kiruutyēēt nyoo yēētē /kēēkēsiis ām bēsyēētaab Sabaato."
25 Kukētyi :Yēēsu Farisaayeechaa kule, "Manoosuman :akweek, yoo ki-iryēē
:Bāytooyiintēēt *Tāwuti kiruutēk, yoo kyoomē :kēmēwuut ākoo biiko choo ki-
boonto keey? 26 Yoo ki *kibkōrōs nyēē wōō :Abyataar, kuwo :Tāwuti *Kōōtaab
Yēyiin /ānkiikoochi mukaatiinek choo /kikēēchāmchinē mbo *kibkōrōs nkit.

2:17 Luuka 19:10; 1Tēm. 1:15 **2:18** Mat. 6:16-17; 11:18-19; Yēyuut. 13:2 **2:19** Mat. 9:15 **2:23** Kiruu. 23:24-25 **2:24** Chuy. 20:8-10

Kyaam :Tāwuti mukaatiinechaa ānkōōkoochi nkicheek biiko choo kiboonto keey.
27 Kunyoo, bāwu :chiito Sabaato āmēēbērē bāwu :Sabaato chiito. 28 Kunyi, bāwu *:Wēritaab Chii bēsyēētaab Sabaato."

3

Kiisoobiis :Yēēsu ām bēsyēētaab Sabaato (Mataayo 12:9-14; Luuka 6:6-11)

1 Nto mii bēsyēēt ake, kōōwut subak :Yēēsu *kōōtaab saayeet. Kimii :chiito ake kōyooto nyēē kisōnkōchoot :āwut. 2 Kimii yooto :nkicheek *Farisaayeek chēē kimāchē kukas yoo kēēsoobiis :Yēēsu ām bēsyēētaab *Sabaato subokōōyyoong'tēē kōōk. 3 Yu kakas :Yēēsu chiichoo kisōnkōchoot :āwut, kukuur kuchō taay. Nto yityo, 4 kuteebee bichoo kule, "Chāmwēēch :kiruutēkyoo /keeyey kiy nyēē karaam ām bēsyēētaab Sabaato, nto nyēē miyaat? /Kiisoobiis, nto /kēēbākākiis?" Kisiisyo :bichoo. 5 Kōōrōōtoot :Yēēsu bichoo nyēē kāng'woonchi, kuuyu kimātinyē :icheek kiisayta. Kumwoochi chiichoo kisōnkōchoot :āwut kule, "Chuul āwut." Kuchuulē kuu nyooto, kukārāmiitu :āwut. 6 Kukāsē :Farisaayeechaa kuu nyooto, kung'ēētōōs, bokutuuytōōs ākoo biikaab *Ērōōtē kusat koowaang'ta Yēēsu.

Kikwoonchi :biiko chēē chaang' Yēēsu

7 Nto mii yoo, kuwo :Yēēsu ākoo rubiikyii ākoy Tōōliilēētaab Kalilaaya. Kirub :biiko chēē chaang' chēē kikwoonēē komoswookik alak chēbo yēēmēētaab Kalilaaya. 8 Kibo :alake chēē chaang' *kiriinkēētaab Yēērusālēēm ām yēēmēētaab Yuuteeya ākoo komoswookik alak chēbo yēēmoonooto. Kikwoonēē :alake yēēmēētaab Itumeeya, kukwoonēē :alake yēēmōōsyēk chēē kimii biitēētaab āynēētaab Yoortaan. Nto alak kibo yēēmēētaab Tiirō ākoo Sitōōn. Kikwoonii :bichoo bokukāsē kiyēē kimii :Yēēsu kuyēyē.
9 Nto kuuyu kikiikuchaang'iit :biiko ānkimii kāwunuk keey kut kāākuriikyi :Yēēsu sakaramteetaab tōōliilēēt, kōōyookto :Yēēsu rubiikyii bokuyib mwēēnkēēt sukung'eet kōōnēētiis kumii kēēbuur mwēēng' ām tōōliil. 10 Kiwunuk keey :biiko chēē kimnyoontōōs sukutiiny Yēēsu, kuuyu kikiikōōsoob :inee biiko chēē chaang'. 11 Kimii :biiko chēē kiiyiimē :tāmirmirook chēē miyootēch. Ki yoo kakas :tāmirmiroochoo Yēēsu, kuyēyē bichoo kukutuny ām taayeetaab Yēēsu ānkōōnchōōyiis kule, "Inyiing' Lakwataab Yēyiin!" 12 Kiker koong' :Yēēsu tāmirmiroochoo miyootēch -mēēboor wōlēē kiwuu :inee.

Kikwey :Yēēsu lēbkēēyik taman āk āyēēng' (Mataayo 10:1-4; Luuka 6:12-16)

13 Nto mii bēsyēēt ake, kukwey :Yēēsu biikyii ānkuwēēto lekem. 14 Bichooto ku taman āk āyēēng' ānkukuurēē chooto *lēbkēēyik. Kimāchē kule kōōbuurtooy keey sukōōyooktooy bokwoomtootē lōkōōywēk chēē kāroomēch 15 ānkōōkoochi mbo kāāmuukēywēēk chēē ibēbēētēē tāmirmirook chēē miyootēch kung'ēētyēē biiko.
16 Lēbkēēyichoo taman āk āyēēng' choo kikwēyē :Yēēsu ku: Simōōni nyēē kitoochi :Yēēsu kaayneet ake kule Bētērō, 17 Yāākōbō araab Sebetaayo ākoo ng'eetaabkaamet Yoowaana. Kikuur :Yēēsu bichoo tukwaay kule 'Bōnēērkē'. (Kaayna nyēē ibooru kule murēnēētaab iileet.) 18 Chuut alak ku Antereeya, Filibō, Baatolomaayo, Mataayo, Toomaas, Yāākōbō araab Alfaayo, Taataayo,

---

2:26 Laawi. 24:5-9; 1Sām. 21:1-6 **2:27** Kiruu. 5:14 **2:28** Luuka 13:10-17; 14:1-6; Yoowa. 5:1-18; 7:21-24; 9:1-16 **3:6** Yoowa. 7:1 **3:11** Māārkō 1:1, 24; 5:7; Luuka 4:41 **3:12** Māārkō 1:34 **3:15** Māārkō 6:12-13; 16:17

Simōōni Kananaayo, (kiibooru kaaynaani bo Kananaayo kule ki murēn nyēbo booryēēt) 19 ākoo Yuuta Iskaryoot nyoo kichokuchoomtooy Yēēsu lētuunoo.

/Kikiisōōtē kule kiikubun :mēt Yēēsu
(Mataayo 12:24-32; Luuka 11:15-23; 12:10)

20 Yu kang'eetee :Yēēsu lekem, kooyeey Kaabernaam. Kirub :biiko chēē chaang' subak kut kimēēmuuchē :inee ākoo rubiikyii kwoomiis. 21 Yu kāyityi kaamet ākoo mbo ng'eetaabkaamet :ng'aleechaa, kuba kumāchē bokukwēryoon kuchō kaa, kuuyu /kikēēmwooyē kule kiikubun :mēt.
22 Kimii :kāānēētikaab kiruutēk alake chēē kikwoonēē Yēērusālēēm bokukāsē kiyēē kiinēētē :Yēēsu. Kimwooyē :kāānēētichoo kule, "Kookunam chiichi :Bēēlsēbuul nyoo kāāyyoong'iintēētaab tāmirmirook chēē miyootēch. Nyooto :nyēē miitē kōōkoochinē nkuruuk chēē kwētēē tāmirmirook chēē miyootēch." 23 Yu kakas :Yēēsu kuu nyooto, kukuur kāānēētichoo ānkōōboorchinēē ng'al tyoonkōōchoy. Kiteebee kule, "Imuuchē :Kibrōkōsyoontēēt kukwet tāmirmirookyii? 24 Yoo kaakubchey keey :lukēētaab booryēēt nyēbo kōōrēēt ake, ankubar keey nkit, ibuurtooy ānō :kōōroonoo? Māburyētē? 25 Nto kubo kwaak yoo kāākutooytoochiin :kayta ake, mābotē :kayaa? 26 Kunyoo, yoo kāākukōōno :Kibrōkōsyoontēēt kāāmuukēywēēk chēē ākwētēē lukēēnyii, mābotē :bāytooyiisyēēnyii? 27 Mii :ng'oo nyēē imuuchē kōōwut kaytaab chii nyēbo nkur ānkōōnēmunēē tukuukyii? Yoo kamarat chiichoo, mākoy kōōnēmunēē tukuukyii. 28 Kāāmwoowook, imuuchāktōōs kunyōōchi :Yēyiin kaat chii ām choolwookātēēnyii tukul āk mbo kōchōōng'nāt ake tukul. 29 Nteenee -/ mākēēnyōōchinē kaat chii nyoo kōchōnkyinē Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Kunyoo, kiikurat chiichoo :choolwookātēēt ākookoy." 30 Kimwooyē :Yēēsu ng'aleechu, kuuyu kiintosuur :bichoo Tāmirmiryēētaab Yēyiin kumwooyē kule boonto :Yēēsu *tāmirmiryēēt nyēē miyaat.

Ng'oo man :nyēē tuubchēē Yēēsu?
(Mataayo 12:46-50; Luuka 8:19-21)

31-32 Kimii :biiko chēē chaang' kēēruruukyi keey Yēēsu. Yooto, kuyit :kaamet ākoo mbo ng'eetaabkaamet ānkōōyookto / kēēkuurchi Yēēsu kuchō saang', kuuyu kimāmii :bārooyinto wōlēē kiimuuchē kukasee inee. / Kēēmwoochi Yēēsu kule, "Mii kukuuriing' :koomēt ākoo mbo ng'eetaabkoomēt ām saang'." 33 Kukētyi :Yēēsu kule, "Moomo anii :ng'oo ānku mbo ng'eetaabiya anii :ng'oo?" 34 Kukasaakasta ānkulē, "Bichu kēēboontē keey :chēē mbo ng'eetaabiya ānku moomo. 35 Chii ake tukul nyoo yēyē ng'aleek choo māchē :Yēyiin, ku nyooto :nyēē ng'eetaabiya anii, cheebiya anii ānku moomo anii."

4

Makerkeey :teng'eek
(Mataayo 13:1-9; Luuka 8:4-8)

1 Nto mii bēsyēēt ake, kuwo :Yēēsu subak sakaramteetaab Tōōliilēētaab Kalilaaya. Kiiruruukyi keey :biiko chēē chaang'. Kunyoo, kōōwut mwēēnkēēt ake ānkōōbuur ng'wēny nto yityo, kooneet bichoo kikiiyyoong'iis ām sakaramteetaab tōōliilēēt. 2 Kiineet biiko ng'aleek chēē chaang' kubuntēē tyoonkōōchoy.

3:19 Yoowa. 1:40-44; Yēyuut. 1:13 **3:21** Yoowa. 7:5; 8:48 **3:22** Mat. 9:34 **3:27** Isa. 49:24-25 **3:29** Luuka 12:10 **3:31-32** Māārkō 3:21 **3:35** Mat. 6:10; Yoowa. 7:17; Yēyuut. 20:25; Room. 2:17-21; 8:27; 2Kōōr. 8:5; Ēfēēs. 6:6; Kolos. 1:9; 4:12; 1Tēēs. 5:18; Ibu. 10:36 **4:1** Māārkō 3:7-9; Luuka 5:1-3

3 Kimwooy kule, “King'eet :kāābātiintēēt ake kuyis nkoonuuk. 4 Yu
kāyis, kōōsuuchi :alake kēēltaab too. Yooto kukwa :tāriitēk ānkukwēchi keey.
5 Kōōsuuchi :alake kitaweet wōlēē kitewerer :teng'nyaanteet. Kubiityo :choo
areet akeenke, 6 nteenee yu kalay :asiista kubeel kusisyo kuuyu kimāmii
wōlēē kinērchinē :tiikiitēk. 7 Kōōsuuchi :alake wōlēē miitē :kātook. Kubiityiin
:choo āk kātoochoo kookiich keey kut kumayey :nkoonuuk āmit. 8 Nteenee
kōōsuuchi :alake teng'eek chēē kāroomēch. Kibiityo :choo ankuyey āmiik.
Kiyeyaatee āmiik chēē ng'ēri, chēē kāykāyēch, āk chēē choong'ēch.” 9 Yu
keewaany :Yēēsu tyoonkōōchoonoo, kumwooy kule, “Nyoo yēbē yiit, kukas.”

Kiiboorchinē :Yēēsu rubiikyii ng'aleek choo iyēēlootiin (Mataayo 13:10-17; Luuka 8:9-10)

10 Kuboonto keey :Yēēsu rubiikyii taman āk āyēēng' ākoo rubiik chuut
alak, kuteebee :rubiichoo Yēēsu kōōboorchi tyoonkōōchoonoo. 11 Kumwoochi
:Yēēsu kule, “/Kookeekweyaak akweek ōnkēt kiyēē iyeelaat kurubta keey āk
wōlēē wuu :bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nteenee mākukāsēē :alake ng'aleek tukul
tyoonkōōchoy. 12 Kuu yoo siraat kule,

‘Nto yoo kakasee koong',
māākāsē kiy.
Nto yoo kāyēbchi yiit,
-mēēnkētē kiy.
Nto kikas :icheek ānkōōnkēt,
nto kiikuweek ām miyootyēēng'waa,
sukung'eet :Yēyiin,
kunyōōchi kaat.’†”

Kirārchi :Yēēsu rubiikyii kiyēē ibooru :tyoonkōōchoonoo bo teng'eek (Mataayo 13:18-23; Luuka 8:11-15)

13 Nto kurubta keey āk tyoonkōōchēētaab nkoonuuchoo, kumwoochi :Yēēsu
rubiichoo kule, “Ākoo mānōōnkēt kiyēē mwooyē :tyoonkōōchooni? Yoo
mānōōnkēt mbo nyiitēnyi ii, +mōōnkētēē nee, naas, chuut tukul?
14 Okany āboorwook. /Kikiikerkeeyee ng'ālyoontēētaab Yēyiin kēbuswēēchoo
/kikēēyisē. 15 Kerkeey :biiko alake kēēltaab too. Kāsē ng'ālyoontēēt, nteenee
chōōnii :Syeetaani areet akeenke ankusaree ng'ālyoontoonoo. 16 Kukerkeey
:alake kitaweet. Toochē ng'ālyoontēēt ām ng'erekweek, 17 nteenee chutitēē
:ng'ālyoontoonoo kisich. Nto yoo /kākēēwēch /ānkēēwus, kubo ng'ālyoontēētaab
Yēyiin, koochuchuuy keey. 18 Kerkeey :alake teng'eek chēē kibiityēē :kātook.
Kāsē ng'ālyoontēēt, 19 nteenee bēng'tēē tukuukaab kōōrooni āk muchas-
taab bāytit. Irēēwoonē :tukuuchoo ng'ālyoontēētaab Yēyiin kumayey kiy.
20 Kukerkeey :biiko alake teng'eek chēē kāroomēch. Kāsē ng'ālyoontēēt
ānkukiilchi. Yēyiisyēē :alake ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuyi keey kisich, kuyi keey
ām alak kukaykay, nto ām alak kuyi keey miisin.”

Okany kutook :lēbkēēyyēēng'woong' (Luuka 8:16-18)

21 Kutas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii kule, “Māmii :chii nyēē tābē taariit
ānkōōkubuuyēē kērēbēēt, nto kōōkoochi kurērē, nteenee /kiikoochinē taariit
yēē itōrōōroot sukoolebkeey kōōto. 22 Kunyoo, kiyēē wunyaat, mākutook. Nto
kiyēē iyēēnoot, +/makeeng'aany. 23 Yoo yēbē yiit :chii, kukas.”
24 Kumwoochi :Yēēsu subak kule, “Māchē ōyēbē yiit, ānkōōrōōtootē kiyēē /
kēēmwoowook. Yoo kōōkoochi biiko alak lēbkēēyyēētaab ng'ālyoontēētaab Yēyiin,

---

4:11 Mat. 11:25 † **4:12** Isaaya 6:9-10 **4:12** Yoowa. 12:40; Yēyuut. 28:26-27 **4:19** 1Tēm. 6:9-10
4:21 Mat. 5:15 **4:22** Mat. 10:26

mākukōōnook :Yēyiin lēbkēēyyēēt nyēē wuu nyooto, ānkumākutāswook ake.
25 Nyoo yēyiisyēē kiyēē boonto, +/mākēētāsyi ake, nto nyoo māyēyiisyēē, +/
mākiinēmunēē mbo kiyēē boonto."

Wōlēē nērtooy :bāytooyiisyēētaab Yēyiin
(Mataayo 13:31-32; Luuka 13:18-21)

26 Kitas taay :Yēēsu kumwoochi biiko tyoonkōōchēēt ake subak nyēē ki-
ikerkeeyee bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Kimwoochi kule, "Yisē :kāābātiintēēt
nkoonuuk mbareen. 27 Rwēē kwēēmooy ānkukāsu bēēt. Nteenee kumii
:kēbuswēēk kubiitōōs kutēē yooto tukul āmēēnkētē :inee wōlēē biititooy.
28 Bārbāru :kēbuswēēchoo ankuyey kiriintōōk nto mii yoo kuyey mētēwook
chēē ām lētuunoo kuyēchi āmiik. Teng'eek nkit :chēē inēērē kēbuswēēk kut
kuyey āmiik. 29 Nto yoo kāākururyo :nkoonuuchoo, wokukēsiis :chiitaab
mbareet."
30 Kumwoochi :Yēēsu bichoo subak kule, "+Maakerkeeyee nee
bāytooyiisyēētaab Yēyiin? Nto tyoonkōōch nee :nyēē sāāboorunēē?
31 Ōyēbchi yiit, baa. Miitē :kēbuswoontēēt ake nyēē /kēēkuurēē *aritaaliit.
Mining' :kēbuswoontooni ām kēbus alak tukul choo /kēēchoonē. 32 Nteenee
yoo kabiit, kukēēytēē keet alak tukul choo /kēēchoonē mbareen. Yēyē
sokonaak chēē wōōyēch chēē tēēkyinē :tāriitēk kiyōōnchōōkwaa kuuyu iyēēlē
:sokonaachaa ānkuyēchinē wuurwēēt."

Kiinēētēē :Yēēsu biiko chuut alak tyoonkōōchoy
(Mataayo 13:34)

33 Kyoomchi Yēēsu biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin kubuntēē tyoonkōōchook
chēē wuu chuutēchu kurubta keey āk wōlēē kitēēnto :ng'oomnātēēng'waa.
34 Kimwoochinēē choo kimā rubiikyii ng'aleek tyoonkōōchēēt. Nto yoo
kiboonto keey :inee rubiikyii nkit, kōōboorchinē choo ng'aleek tukul.

Kiyey :Yēēsu kuteeman :wusōōnēēt āk bēēko
(Mataayo 8:23-27; Luuka 8:22-25)

35 Nto mii bēsyoonooto kosolēny, yu kaakoowaany :Yēēsu kōōnēētiis, kum-
woochi rubiikyii kule, "Okany kyaay tōōliilēēt kebe biitooniin." 36 Kiwēētēē
:Yēēsu mwēēnkēēt āk rubiikyii ankurub :nkicheek mwēēnkōōsyēk alake
chēē kimii yooto. 37 Kumiitē tōōliil kwēēn, kuchō :wusōōnēēt nyēē wōō
ānkōōsooyēn mwēēnkēēt kusyōōlchi :bēēko mwēēng' kut kitanyiy. 38 Yooto
tukul, kimii :Yēēsu rwoo ām mwēēng' lēt. Bokoong'eet :rubiikyii kule,
"Kāānēētiintēēt! -Mēēkāsē :inyiing' kule kākēēbēku?" 39 Kung'eet :Yēēsu
ānkōōburyoong'to wusōōnēēt āk bēēko. Yu kayey kuu nyooto, kusiis
:wusōōnēēt ānkutēēmoon :bēēko.
40 Yooto, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, "Ntēē kōōmuuyē nyēē tēē nyi?
Ākoo -mōōkoosēēnoo keey?" 41 Kiiywey :icheek Yēēsu miisin, ānkulē, "Chii nee
:chiito nyi kāsyinē mbo :wusōōnēēt āk bēēko?"

5

Kiisoob :Yēēsu chii nyēbo tāmirmiroy chēē miyootēch
(Mataayo 8:28-34; Luuka 8:26-39)

1 Nto mii yoo, kuyit :Yēēsu ākoo rubiikyii saang'taab Keraasa ām biitēēt
ake nyēbo tōōliilēēt. 2-3 Yu kāloong'unēē :Yēēsu mwēēng', kuchuwunee :chiito
ake nyēē kiboonto *tāmirmirook chēē miyootēch kochonkoosyek wōlēē /

4:24 Mat. 7:2 **4:25** Mat. 25:29 **4:29** Chōōw. 3:13; Ng'oong'. 14:14-15 **4:39** Tyēēn. 89:9; Māārkō 6:51

kikēēmuchinē biiko. Kimāmii :chii nyēē kitākōōmuuchē chiichoo ānkoo /kakeeratee nyōrōōrōōnik. 4 Ki yoo /kakeeratee biinkōōnik āwunnyēk /ankeeratee nyōrōōrōōnik kērēēnkōōk kung'ētyēē choo. 5 Kiinchōōyootēē wōloo bo kochonkoosyek ākoo wōloo bo lekemoosyek kwiimēn āk kuyyeech ānkuboochēē keey rwoontōōk.

6 Yu kākāsyi :chiichoo Yēēsu yēē lōō, kulābātyi ānkukutunkyi. 7-8 Kumwoochi :Yēēsu tāmirmiryoonoo miyaat nyi kiiyiimē chiichoo kule, “Chuwu!” Kubōloobōl :chiichoo kumwooyē kule, “Imāchēēnoo nee ōō, Yēēsu Lakwataab Yēyiin, nyoo Iyweyaat. Āsooyiing' ām kaayneetaab Yēyiin kule -'meenyaliilaa.” 9 Kuteebee :Yēēsu kule, “/Kēēkuurēēniing' ng'oo?” Kulē, “/Kēēkuurēēnoo ‘Lukēēt,’ kuuyu kēēchoong'ēch.” 10 Kisaaysaay :tāmirmiroochoo Yēēsu kut kukētyinē keey kumakeekwetee icheek saang'aata.

11 Kimiitē :ākwootiitaab tōōrōōk kwookēētēē yēbo lekemeet nyēē kilēēkitēē yooto. 12 Kusoom :tāmirmiroochoo Yēēsu kule, “Ichāmwēēch kiiwut tōōrōōchuut.” 13 Kuchāmchi :Yēēsu. Kuchuwu bakeenke ānkōōwutē tōōrōōchoo. Kiitiroomiis :tōōrōōchoo kiyitē kisyēērōōk āyēēng' bokōōtuultēē keey lekem ānkōōsuuchi tōōliil kubēk.

14 Kimii :biiko alake chēē kiriibē tōōrōōchoo. Yu kakas kiyēē kiyeyakay, kulabat bokwoomchi biikaab saang'aa tukul. Kukwa :biiko bokukas kiyēē kayeyakay. 15-16 Bērē kuyit yēē kimii :Yēēsu, /kēēmwoochi kiyēē kiyeyakay ām wōlēē mii :chiichoo kiboonto tāmirmirook chēē miyootēch ākoo kiyēē kyaam tōōrōōk. Yooto, kukas chiichoo kukaakukaramiit ānkēēbuur ng'wēny koolaakaat. Kiiywey :bichoo Yēēsu, 17 ānkumwoochi kule, “Ng'eetee kōōrēēnyoo.”

18 Kumii :Yēēsu kuloonyē mwēēng', kusoom :chiichoo /kikiisoobē kule, “Kany keebeete keey tukwaay.” 19 Kumwoochi :Yēēsu kule, “Iwē kaa ānkuwēēmwoochi biikwook kiyēē kāākuyēwuung' :Yēyiin kubo kiisaynyii.” 20 Kunyoo, kyaamtaatee :chiichoo yēēmoonoo bo Teekabooli kiyēē kiyēchi :Yēēsu. Kiilat :biiko tukul ng'aleechaa.

Sobē :chii nyoo ikoosēē keey Yēēsu (Mataayo 9:18-26; Luuka 8:40-56)

21 Kiiyeeyee :Yēēsu mwēēnkēēt ākoo rubiikyii ākoy biitoonoo kikwoonēē. Yu kayit, kukwa :biiko chēē chaang' ānkōōruruukyi keey. Kutākumii sakaramteetaab tōōliilēēt, 22 kuchō :kāāntōōyiintēēt ake nyēbo *kōōtaab saayeet nyēē /kikēēkuurēē Chāyirō. Yu kayit yēē kimii :Yēēsu, kukutuny. 23 Yooto, kuriirchi Yēēsu kule, “Ātinyē chēēbnyuu nyēē imnyoonē ankaakulalakay miisin. Chōō, baa, chēētiinyēē āwung'uung' nto anyuun kusob :lakwanyuu.” 24 Kucham :Yēēsu ānkuwēēto keey.

Kirub :biiko chēē chaang' miisin kut kōōkiichootē keey. 25 Kimii yooto :koorkēēt ake nyēē kikiikumnyaan kēnyiisyēk taman āk āyēēng' kusāyē :korotiik. 26 Kikiikōōbootyi tukuuk tukul chēē kiboonto cheebsaakitiis chēē chaang' āmāsobē. Kitāsē taay :bōōrto kumiyātiitu miisin. 27-28 Kikiikukas /kyoomtooy Yēēsu. Yooto kumwoochi keey kule, “Yoo kāātiiny mbo sireenyii baateey, kāāsob.” Yu keesoot kuu nyooto, kuchō ām lēt ānkutiiny sireetaab Yēēsu. 29 Kōōyyoong'iis :korotiik. Kukas ām bōōrnyii kule kāākusob.

30 Yu kēēnkēt :Yēēsu ām tāmirmiryēēt kule kāākōōsoobiis :kāāmuukēywēēkyii, kuweech keey ankuteeb kule, “Ng'oo :nyēē kāākutiiny sireenyuu?” 31 Kumwoochi :rubiikyii kule, “-Mēēkāsē kule chaang' :biiko yoo imiitē ānkiitēēbē kule ng'oo :nyi kātiinying'?” 32 Kukasta :Yēēsu kumāchē

5:7-8 Māārkō 3:11 **5:25** Laawi. 15:25-27

kōōnkēt chiichooto kātiinyē sireenyii. 33 Kuuyu kiinkēt :koorkoonoo kiyēē kaakuyeyakay ām bōōrnyii, kuchō nyēē kaakubootan ānkukutunyēē taayeetaab Yēēsu ānkumwoochi kiyēē kaakuyeyakay ām soboonnyii. 34 Kumwoochi :Yēēsu kule, “Chēē, 'kēēsob kuuyu 'kēēkoosēēnoo keey! Mākoy tawokooyiimiing' :bōōroo subak. Iwēētē bāybooyyēēt.”

35 Kutākumii :Yēēsu kung'āloolē, kukwaanee :biiko alake kaab kāāntōōyiintoonoo bo *kōōtaab saayeet ānkumwoochi kule, “Kaakume :lakwang'uung'. -Mateemakee kiy kāānēētiintēēt.” 36 Kisiil yiit Yēēsu :ng'aleechaa. Yooto kulēēnchi kāāntōōyiintoonoo, “-Mēēmuy, ikaaseenaa keey.” 37 Mānāāwēēto :Yēēsu biiko tukul nteenee kichāmchi baateey Bētērō, Yāākōbō āk Yoowaana nyoo ki ng'eetaabkaametiitaab Yāākōbō.

38 Yu kayit kukas kāānchōōytaab biiko chēē kibirtooy keey, kuriirtōōs ānkwoomē mbuy. 39 Kuwo kō ānkulē, “Kiy nee nyēē ōbirtoochinē keey? Ōnchōōchinē nee? So, ōbērē kaakume :leekweet? Ntēē mii kāruchi keey baateey.” 40 Yu kamwa :Yēēsu kuu nyooto, kuroorchi :biiko. Kukwet :Yēēsu biiko tukul kuba saang' ānkukuur sikiikaab leekweet ākoo rubiichoo ki sōmōk ankuba :tukul yēē kimii :leekweet. 41 Kunam :Yēēsu lakwanaa āwut ānkulē, “Ng'eet, baa ōō, chēē!” 42 Kung'eet bakeenke :chēēboo ānkuwēēsyēt. Kiboonto lakwanaa kēnyiisyēk taman āk āyēēng'. Kinam biich kuut. 43 Kiikiimchi :Yēēsu bichoo mabokwaamtaat ng'aleechaa ānkumwoochi sikiik kubay leekweet.

6

Kitay Yēēsu :biikaab saang'nyii (Mataayo 13:53-58)

1 Nto lētuunoo, kung'eetee :Yēēsu yooto ākoo rubiikyii ankooyeey Nāāsārēēt wōloo kinērēē. 2 Yu ki bēsyēētaab *Sabaato, kuwo *kōōtaab saayeet ānkōōnēētiis. Kiilat :biiko tukul chēē kiyēbchi yiit ng'aleechaa ānkulē, “Kinyoorta ānō :chiichi ng'aleechu? Ng'oomnān nee :nyēē / kikiikoochi chiichi? Kāāmuukēy nee :chēē boonto :inee sukuyēyē ng'al chēbo kwōng'uut? 3 Ntēē kiinkētē chiichi! Mā kāātoong'iintēēt wēēroo bo Maaryaa? Mbo ng'eetaabkaamet oob :Yāākōbō, Yōōsē, Yuuta ākoo Simōōni? Mā mbo cheebkaamet chu kēēboontē keey ām yu?” Kunyoo, kitay :bichoo ng'aleekaab Yēēsu. 4 Kumwoochi :Yēēsu kule, “/Kēēkoonyitē *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin, nteenee -/mākēēkoonyitēē saang'nyii āmākoonyitē :tilyōōnuutēkyii ākoo mbo biikaab kōōng'waa.”

5-6 Kiilat :Yēēsu, kuuyu kitay :bichoo kōōyēnchi ng'aleekyii. Manaayey ng'al chēē tyaa chēbo kwōng'uut. Kitiinyēē biiko chēē ng'ēri chēē kimnyoontōōs āwunnyēk ānkōōsoob. Yooto, kuwo soong'wēk alak wokōōnēētiis.

Kiiyookto :Yēēsu rubiikyii taman āk āyēēng' (Mataayo 10:5-15; Luuka 9:1-6)

7 Nto mii bēsyēēt ake, kukuur :Yēēsu rubiichoo ki taman āk āyēēng' kumāchē kōōyookto kubeetaatee āyēēng' āyēēng', bokwaamtaat ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Kumanaaba, kumwoochi :Yēēsu kule, “Kāākōōnook kāāmuukēywēēk ōbēbēētē tāmirmirook chēē miyootēch kung'ēētyēē biiko.” 8-9 Kumwoochi subak kule, “Kunam :chii kirōknyii. -Moonam āmnyoo, lool, beesyaa, sira nto mbo kwēyōōn. 10 Yoo kataachaak :chiito ake ām kanyii, ōbuur kayaata ākoy ōng'ēētyēē saang'aata. 11 Nto yoo koobe saang'ta ake amataachaak :biiko

---

5:34 Luuka 7:50 **5:39** Yoowa. 11:11-13 **5:41** Māārkō 1:31; 9:27; Yēyuut. 9:41 **5:43** Māārkō 1:44; 3:12; 7:36; 9:9; Luuka 8:56 **6:2** Yoowa. 7:15 **6:3** Yoowa. 6:42 **6:4** Yoowa. 4:44

ankutay kukas kiyēē ōmwooyē, olelekte tēērtit ām kwēyōōnikwook kōōboorchi kule tākōōbuurto ng'ōōkisng'waa, nto yityo, ōbēēchi keey."
12 Kibokwoomchinoot :rubiichoo biiko kuweeksee miyootyēēt.
13 Kiibēbēēto tāmirmirook chēē miyootēch chēē chaang', ankooyiilee mwaayta
biiko chēē chaang' choo kimnyoontōōs ānkōōsoob.

Kyaam mēt :Ērōōtē kule ki ng'oo :Yēēsu (Mataayo 14:1-12; Luuka 9:7-9)

14 King'alaalee :biiko chēē chaang' Yēēsu kut kuyityi Bāytooyiintēēt *Ērōōtē
:ng'aleechaa. Kimwooyē :biiko alake kule, "Kaakung'eetee :Bātisāniintēēt
Yoowaana meet, suku inee :nyi mii kuyēyē ng'aleechu /kiilātē tukul." 15 Kulē
:alake, "Acha! Wōōrkooyoontēēt *Eliiya :nyi nyēē kāākōōyēēw." Nto alak
kumwooyē kule, "Wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :nyi nyēē kerkeey āk *wōōrkooyik
choo kibo kēny."
16 Yu kakas :Ērōōtē kuu nyooto, kumwooy kule, "Ākoo kookung'eetee
:Yoowaana meet, chiichoo kyāāchwēntooy mētit!" 17-18 Kimwooy :Ērōōtē
kuu nyooto, kuuyu ki inee :nyi kibākāchē Yoowaana. Nto wōlēē kichōōnto
:meetaab Yoowaana kimii kule: Kiboonto :Ērōōtē ng'eetaabkaamet nyēē /
kikēēkuurēē Filibō. Kitinyē :Filibō koorkēēt nyēē /kikēēkuurēē Erootyaa.
Kung'eet :Ērōōtē koomut koorkoonoo kutākusobē :Filibō. Yu kakas :Yoowaana
kiyēē kiyey :Ērōōtē, kutuukyi kule, "Makaraam kōōnti :chii koorkēētaab
ng'eetaabkaamet, yoo tākusobē :nyiin." Yu kāmwooy :Yoowaana kuu ny-
ooto, kunam :Ērōōtē ankukerta kō. 19 Kiwēch :Erootyaa Yoowaana kut ku-
mach mbo kule /keebakach nteenee kimēēmuuchāktōōs. 20 Kiiywēyē :Ērōōtē
Yoowaana, kuuyu ki chii :Yoowaana nyēbo man, ānki churtaat. Ānkoo kiiyi-
imē mēt Ērōōtē :ng'aleekaab Yoowaana, kitākuyēbchinē yiit kiyēē kimwooyē.
21 Nto mii bēsyēēt ake, kunyākyi Erootyaa :bārooyinto. Kiyey :Ērōōtē saak-
weet nyēē king'ērēkyinēē bēsyēēt nyēē /kikēēsichēē. Kikuur :Ērōōtē biikyii
chēē wōōyēch. Kikuur mbo kāāntōōyikaab lukēētaab booryēēt ākoo biiko alak
chēē kitookunootiin ām Kalilaaya.
22-23 Kichō :chēēbtaab Erootyaa ānkutuumēē yooto koong'ereech Ērōōtē
āk tāyēēkyii. Kōōwoolchi keey :Ērōōtē kule, "Ātuwēnēēniing' kiy ake tukul
nyēē imāchē kubo ng'erekweekyuu ām wōlēē kēētuumtē! Ānkoo yoo imāchē
kereeryaanteetaab tukuuk tukul chēē āboontē, ākōōniing'!"
24 Yu kakas :chēēboo kuu nyoo, kuwo wōlēē mii :kaamet ankuteebee
kule, "Moomo, waamwaayte /kēētuwēnēēnoo nee?" Kukētyi :kaamet kule,
"/Kēēkōōning' mētitaab Bātisāniintēēt Yoowaana." 25 Kooyeey :chēēbi areet
akeenke wōlēē mii :Ērōōtē ānkumwooy kule, "Āmāchē ikōōnoo mētitaab
Yoowaana /kēēyibunēē kibseesweet areet akeenke!" 26 Kuteryekta :muku-
ulēytaab Ērōōtē. Nteenee kuuyu kikiikoowaal keey ām taayeetaab tāyēēkyii,
kuchāmchiin. 27 Kōōyookto :Ērōōtē riibiintēēnyii kuwo wōloo /kikeekerta
Yoowaana wokuchwen kaatit ānkuyib mētit. 28 Kuyibunēē :nyoo mētoo
kibseesweet ānkōōkoochi chēēbi. Kunam :chēēboo ānkuyibchi kaamet.
29 Yu kakas :rubiikaab Yoowaana kule kaakume, bokumuy.

Kibay :Yēēsu biiko chēē kikēēytēē kisyēērōōk muut (Mataayo 14:13-21; Luuka 9:10-17; Yoowaana 6:1-13)

30 Yu kēēyēēw :lēbkēēyichoo ki taman āk āyēēng' choo kiiyooktooy :Yēēsu,
kumwoochi inee kiyēē kibokuyey āk nyēē kiineet.

6:13 Yāāk. 5:14 **6:15** Māārkō 8:28 **6:15** Luuka 7:16 **6:17-18** Luuka 3:19-20; Chuy. 20:14; Laawi. 18:16; 20:21 **6:22-23** Eesta 5:3 **6:30** Luuka 10:17

31 Yooto tukul kiiliichinē keey biiko chēē chaang' Yēēsu kut kimāmii
:bārooyinto nyēē kyoomiisyēē āk rubiikyii. Kumwoochi rubiikyii kule, “Keebe
wōlēē mālēēkitēē :chii, subōōmuuny kisich.” 32 Kung'ēētyo ankubeetee
mwēēnkēēng'waa kutākyinē keey wōlēē kimālēēkitēē :chii.
33 Nto yu kakas :biiko kuwēētii :Yēēsu, kulabat koosaab sakaramteetaab
tōōliilēēt kwoolāk taay. Kumii :bichoo kubēētii, kutuuytōōs ākoo biiko alak
chēē kiminyē kiriinkōōsyēk choo kimurē :icheek. Kulumchinē :nkicheek
baanaa.
34 Nto yu kāwokuyit :Yēēsu ākoo rubiikyii komosta nyi kimāchē
bokōōmuunyēē, kurēkunēē mwēēng'. Bērē kukas :Yēēsu bichoo kēēruruuch
keey kumii kukānyiisyē, kuriiree, kuuyu kikerkeey kēēchiir chēē māboonto
ākiin. Kooneet bichooto ng'aleek chēē chaang'.
35 Kumii kwiimēnē :kōōrēēt, kubēēchi Yēēsu :rubiikyii, ānkumwoochi kule,
“Nto yu kāākwiimēn, ānkēēmiitē suurkwēēn. 36 Mwoochi bichu kuroot
bokucheeng'aat kiyēē kaal sukwaam.” 37 Kukētyi :Yēēsu kule, “Ōkoochi
:akweek kiyēē kaam.” Kuwēēkyi :rubiikyii kule, “Imwooyē kule bokyaal
mukaatiinek chēē yēmē bichu tukul? Chaang' :beesaanik choo miisin!”
38 Kuteebee :Yēēsu kule, “Ata mukaatiinek chēē ōboontē? Obe bookas.” Bērē
bokukas :rubiichoo, kunyōōr mukaatiinek muut āk *burburiinēk āyēēng'
baateey. 39 Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kumwoochi biiko kutetaatee keey
lukōōsyēk ānkutēbēē ng'wēny yēbo saatyeet. 40 Kutetaatee keey konom konom
ām tētuutēk bokol. 41 Kunam :Yēēsu mukaatiinechaa ki muut ākoo burburiinēk
āyēēng', kukas barak, ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy. Nto yityo, kubcheyaabchey
mukaatiinechaa ānkōōkoochi rubiikyii kōōkoochinoot biiko. Kubcheyaabchey
nkicheek burburiinēchoo āyēēng' ānkōōkoochi biiko. 42 Kyoomiis :biiko tukul
kut kubiyoong'iis. 43 Nto mii yoo, kōōruruuch :rubiik kaatuukanik koonyiit
kērēboonik taman āk āyēēng'. 44 Biiko chēē kyaam āmiichu ku :murēnik
kisyēērōōk muut.

Kiwēēsyētēē :Yēēsu bēēko barak
(Mataayo 14:22-33; Yoowaana 6:15-21)

45 Yu keewaany :rubiik kōōruruuch kaatuukanik, kumwoochi :Yēēsu ku-
laany mwēēnkēēt koonto Beetsaayta, kutākōō-āmiisē :inee biiko. 46 Yu
kaakuba :biiko, kuwo :Yēēsu lekem ankuwokusaay Yēyiin.
47 Kutuuyiitu :kōōrēēt, kitākumii :mwēēnkēēt baan, nteenee kimii :Yēēsu nkit
lekem. 48 Kiwusē :yoomeet nyēē nyikiis kuchōōnēē taay. Kiinkētē :Yēēsu
kule kimii kāwuuyiityi rubiikyii kukwaany bēēko. Nto yu kāng'ēēyēn :kōōrēēt,
kuwēēsyētēē bēēko barak kutākyi keey rubiik. 49 Kukaakuriik :Yēēsu, kukas
:rubiik. Yooto kulē, “Chii ēē, nto āyiin?” 50 Kumuuyo :tukul. Yooto, bakeenke
kumwoochi :Yēēsu rubiichoo kule, “-Mōōmuuyē! Ōkāng'u! Nto yu anii nyoo.”
51 Kulaany :nkinee mwēēnkēēt. Yu kalaany, kuteeman :yoomeet. Kiilat
:rubiik miisin, 52 kōōboor kule ānkoo kikiikukas :icheek bāyiisyoonoo bo biiko
kisyēērōōk muut, manaakoomuuch kubēēr Yēēsu, ng'ālyoo nyēē tookunoot
kule kiwuuyēch :mētēwookwaa.

Kiisoob :Yēēsu biiko ām Keneesareet
(Mataayo 14:34-36)

53 Kumii :Yēēsu ākoo rubiikyii mwēēnkēēt, kutākyi keey Keneesareet.
Yu kayit wōlooto, /kiiyyoong'to mwēēnkēēt /ankeerat simeenaata. 54 Yu
kārēkunēē mwēēnkoonoo, kōōnkēt :biikaab kōōroonooto Yēēsu areet akeenke.

6:34 Kāāyiit. 27:17; 1Bāy. 22:17; Ēsēk. 34:5; Māārkō 8:2 **6:44** Māārkō 8:1-10 **6:46** Luuka 5:16
6:49 Luuka 24:37 **6:51** Māārkō 4:39 **6:52** Māārkō 8:16-21

55 Kulabataatee kōōroonooto tukul kumwaaytaat kule kāākuchō :Yēēsu. Yu
kakas :biiko ng'aleechu, /keekalabaan biiko choo kimnyoontōōs ām tiir-
boosyek kukwa wōlēē kimii :Yēēsu. 56 /Kikiimut choo kimnyoontōōs kukwa
sōkōōniinēk ām soong'wēchoo āk kiriinkōōsyēchoo kiwēēsyētēē :Yēēsu. Kisaay
:biiko Yēēsu kutiiny :bichoo kimnyoontōōs *maaseek chēbo kotootookaab
sireenyii sukusobcho. Kisob :chii ake tukul nyēē kitiiny maaseechaa.

7

Tooytoochiintōōs :Mākuutēkaab Yēyiin ākoo kiruutēkaab Farisaayeek (Mataayo 15:1-9)

1 Nto mii bēsyēēt ake, kōōruruukyi keey Yēēsu *:Farisaayeek alake ākoo
kāānēētik alak chēbo kiruutēk. Kikwoonēē :bichu Yēērusālēēm bokukāsē
kiyēē kiyēyē :Yēēsu. 2 Nyēē mā tyaa, kukas :bichoo rubiik alak chēbo
Yēēsu kwoomiisyēē āwunnyēk chēē /kimanaakiintasiim kuu yoo mwooyē
:kiruutēkwaa. 3 Ām Farisaayeek āk Yuutayeek alak, kimāāmiisyē :chii ake
tukul yoo mānāākōōtiliil āwunnyēk kuu yoo kimwooyē :booyikaab kēny. 4 Ki
yoo kakwaanee :bichu kōōkwēēt ake, kimāāmiisyē yoo mānāākōōtiliil keey.
Kirubē kiruutēk alak chēē chaang' chēbo booyikaab kēny chēē /kiintāsiimē
tērēkōōkwaa.
5 Kubōlchi :Farisaayeechaa ākoo kāānēētichoo bo kiruutēk Yēēsu kule, "Nto
yu āmiisyē :rubiikuuk, āmēēbērē itiliilē āwunnyēk kuu yoo mwooyē :kiruutēk?"
6 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Kibēēr *:Isaaya yoo king'āloolē kurubta keey
akweek choo ōyēyē keey kule ōchurtootiin ām yoo siraat kule:
'Koonyitēēnoo :bichoo kuutuw,
āmāboontēēnoo moo.
7 Ānkoo kasaaya, -māākāsyinē,
kuuyu chōōnēē :kāānēētiisyēēng'waa wōlēē mii :biich buch.'†"
8 Kutas taay :Yēēsu kumwoochi kule, "Ākoo karaam akweek sōō, yu
kyoobakaakte mākuutēkaab Yēyiin ānkōōriib kiruutēkaab biiko? 9 Ōboontē
ng'oomnātēēt ake nyēē ōsātyinē Mākuutēkaab Yēyiin komos soorub kiru-
utēkwook. 10 Kimwooy :siruutēkaab Muusa kule, 'Iywey kōōn āk koomēt.'†
Kumwooy subak kule, 'Chii nyoo chubē kwaan nto kaamet, kunyoolchinē
:meet.'† 11 Nto akweek ōmwooyē kule, 'Karaam yoo kēēkoochi :chii Yēyiin ki-
inyii kubo kōrōsēēk ām *Kōōtaab Yēyiin, kusiir yoo kātāyēētyēēchinēē kiyooto
kwaan nto kaamet.' 12 Kiy :nyoo nyēē kyooyeetee chiichoo kuyēētyēēchi
kwaan nto kaamet. 13 Kēēlto ake :nyi nyēē kyōōtub kiyēē kimwooyē :Yēyiin
ankookeeree kiruutēkwook ānkōōtāsē ōyēyē ng'aleek alak chēē chaang' chēē
wuu chooto."

Tukun nee chēē yēyē chiito kumātililiit ām taayeetaab Yēyiin? (Mataayo 15:10-20)

14 Nto mii yoo, kukuur :Yēēsu biiko chēē chaang' ānkumwoochi kule, "Ōyēbchi
yiit ānkōōsōōtyēēchi kiyēē āmwooyē: 15 Māyēyē chii :tukuuk choo iwutē moo
kumātililiit, nteenee yēyē :choo kwoonēē moo."*
17 Yooto kubakaakta :Yēēsu bichoo ankubeeta keey rubiikyii kayta nyēē
kitēbunēē. Yu kayit wōlooto, kuteebee :rubiikyii Yēēsu kōōboorchi kiyēē
kāmwoochinē biiko. 18 Kuwālchi :Yēēsu kule, "Ākoo manookas :nkakweek

---

6:56 Mat. 9:20 **7:4** Mat. 23:25; Luuka 11:38-39; Kolos. 2:21-22 † **7:7** Isa. 29:13 † **7:10** Chuy. 20:12; Kiruu. 5:16 † **7:10** Chuy. 21:17; Laawi. 20:9 * **7:15** Tāsyinē :siruutēk alake kērēywoontooni 16: Yoo yēbē yiit :chii, kukas. **7:15** Yēyuut. 10:15; 1Tēm. 4:4; Tiitō 1:15

kiyēē kāāmwooyē! -Mōōnkētē :akweek kule kiyēē kēēwut mooyēētaab chiito kuchōōnēē saang', āmāyēyē chii kumātililiit? 19 Āmiik choo āmē :chiito mēēbērē iwutē mētinyii, nteenee iwutē mooyēēnyii nyēē makuwasta tukuuchooto kuba saang'." (Kumwooyē :Yēēsu kuu nyooto, kiibooru kule tiliilēch :āmiik tukul.)

20 Kumwooy subak kule, "Tukuuk chēē kwoonēē āriinyii :chēē yēyē kumātililiit. 21 Kwoonēē :kāāsōōtēywēēk chēē miyootēch mētitaab chiito. Yēyē chiito kumarta, kuchōōrso, kurumiis, 22 kumooroong'nan, kusikorakay, kōōbērbēēriis, kuyēk kimuchasyaa, kuyey tuuyintaab moo, kuyeyaat seemseemnyeet, kukāsē keey āk ng'al alak tukul chēbo bēērbēēryo. 23 Kunyoo, yēyuutēchu miyootēch tukul chēē yēyē chiito kumātililiit ām taayeetaab Yēyiin."

Kiyēētyēēchi :Yēēsu cheebyoosya nyēē kimā Cheebyuutayaa (Mataayo 15:21-28)

24 Nto mii yoo, kung'eetee :Yēēsu Kalilaaya ānkuwo ākoy saang'taab Tiirō ām kōōrēētaab Fōyinikē ānkōōwut kōōto ake. Kimāchē kule nto -mēēnkēt :chii ake tukul kule kāākuchō :inee. Nteenee kimēēmuuchē kut kuwuny keey. 25-26 Kimii :cheebyoosyeet ake nyēē kibo kōōroonooto bo Fōyinikē nyēē kimā Cheebyuutayaa. Kiboonto :cheebyoosyaani chēēbnyii nyēē kiiyiimē *:tāmirmiryēēt nyēē miyaat. Yu kēēnkēt :cheebyoosyaanaa kule kāākuchō :Yēēsu, kuwo ānkukutunyēē taayeenyii ānkusoom wokōōbēbēēto tāmirmiryēēt nyēē miyaat kung'eetee chēēbnyii. 27 Kukētyi :Yēēsu kule, "Kany kwoomiis :lōkōkyuu kurook. Makaraam /kiinēm āmnyoontēētaab lēēkōōk / ānkēēmētyi ng'ōōkin." 28 Kulē :cheebyoosyeet, "Wuu nyooto ōō, Mokoryoontēēt. Ntēē imuuchē mbo :ng'ōōkiik kukwey āmiik choo isuuytooy, yoo mii kwoomiisyē :lēēkōōk." 29 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Kuuyu 'kēēkoosēēnoo keey, kāāyēwuung' kuu wōloo 'kēēmāktooy. Kunyi, wēēchi keey, wēēnyōōru chēēbng'uung' kukaakung'eetee :tāmirmiryoonoo miyaat." 30 Kuwo :cheebyoosyaanaa kaa. Kiwokunyōōr lakwanyii kukaakukaramiit ānkimii kāru ām kitiintiriit.

Kiisoob :Yēēsu chiito ake nyēē kimiing'aat ankubalyaat

31 Yu kang'eetee :Yēēsu saang'taab Tiirō, kumur *kiriinkēētaab Sitōōn ānkuwo ākoy Yēēmēētaab Teekabooli koong'asiis yēbo Tōōliilēētaab Kalilaaya. 32 Yu kāwokuyit wōlooto, kōōmutyi :biiko cheemiinyaanteet ake nyēē kibalyaat. Kisoom :bichoo Yēēsu kutiiny chiichoo sukusob. 33 Kunam :Yēēsu cheemiinyaantaanaa ankootabaanee wōlēē kimii :biiko. Nto yityo, kōōwutēē mooriik yiitiikaab chiichoo ānkung'utyi moorineenyii ānkutiinyēē ng'elyebtaab chiichoo. 34 Kukas barak ānkulēēnchi chiichoo, "Iyaatakse ankiityaakse!" 35 Yu kāmwooy kuu nyooto, kuyootākiis :yiitiik, kootyaak :ng'elyebta koochuurta ng'aleek.

36-37 Ānkoo kiikiimchi :Yēēsu biiko kule mamwaaytaat ng'aleechaa, kiilat :bichoo miisin ankwaamtaat kiyēē kikas. Kimwooyē kule, "Nto yu kaakuyey :Yēēsu kiy ake tukul kukaramiit. Yēyē biiko choo miinkyootiin kukas ng'aleek ākoo choo bālyootēch kung'alaal nyēē karaam."

8

Kibay :Yēēsu biiko chēē kikēēytēē kisyēērōōk ang'wan (Mataayo 15:32-39)

7:22 Kala. 5:19-21 **7:33** Māārkō 8:23 **7:36-37** Mat. 9:31; Māārkō 5:43; 1:45; Isa. 35:5-6

1 Kimii :bēsyēēt ake subak yēē kiiruruukyi keey :biiko chēē chaang' Yēēsu. Yu kaakoowaany :Yēēsu kwoomchi bichoo lōkōōywēk, kukuur rubiikyii ānkulēēnchi, 2 "Ntēē kaariiree bichu. Kōōkiibuurtē keey bēsyōōsyēk sōmōk, āmāmii :kiyēē āmē. 3 Kwoonēē :bichu alake lōōyin. Yoo kāāmwoochi kuba āmēēbērē kāāchēēnkyi kiyēē kaam, ākoy kōōmiistoot alak :kēmēwuut ām kēēltaab too." 4 Kumwooy :rubiikyii kule, "Ara nyōōrchinē ānō :chii mukaatiin ām suurkwēēnooni chēē /kakeebayee bichu tēē chu?" 5 Kuteebee :Yēēsu rubiichoo kule, "Ōboontē mukaatiinek ata?" Kulē :rubiik, "Tisab."

6 Kumwoochi :Yēēsu biiko kōōbuur ng'wēny. Kunam mukaatiinechaa tisab, kubirchi Yēyiin kōōnkōy ankubcheyaabchey ānkōōkoochi rubiikyii kōōkoochinoot biiko. 7 Kiboonto *burburiinēk chēē ng'ēri. Kunam :Yēēsu burburiinēchoo, kubirchi Yēyiin kōōnkōy ānkōōkoochi rubiikyii kubcheytaat.

8-9 Kyoomiis :biiko chēē kiyitē wōloo bo kisyēērōōk ang'wan kut kubiyoong'iis. Yu /kāākyoomiis kubēk, kōōruruuch :rubiik kaatuukanik koonyiit kērēboonik tisab. Lētuunoo, kumwoochi :Yēēsu biiko kubēēchi keey 10 ankulaany :inee mwēēng' ākoo rubiikyii kutākyi keey saang'taab Talmanuuta.

Kitay :Farisaayeek kōōyēnchi Yēēsu (Mataayo 16:1-4; Luuka 12:54-56; 11:29)

11 Nto miitē bēsyēēt ake, kukwoonchi Yēēsu *:Farisaayeek alake chēē kimāchē kukwiil ānkumwoochi kuyēchi kiy nyēbo kwōng'uut nyēē kēēboorchinēē kule boonto :inee kāāmuukēywēēk chēē kwoonēē kibkōōnkōy. Kimiitē yooto kutyēmē. 12 King'woonchi Yēēsu, ānkulē, "Lēyyē! Ām nee yu māchē :biiko alake kiy nyēbo kwōng'uut? !Kāāmwoowook, māmii :kiy nyēē +/ mākiiboorchi biiko chēē wuu chooto." 13 Kubakaakta :Yēēsu bichoo ankooyeey wōlēē kimii :mwēēnkēēt kumāchē kuba ākoo rubiikyii komosta ake.

Ōriibēē keey kiyēē bāyēēnook :Farisaayeek āk Ērōōtē (Mataayo 16:5-12)

14 Kikiwuutyēē :rubiik kunam mukaatiinek ām wōloo kikwoonēē nteenee ki mukaatiit akeenke baateey nyēē kimii mwēēng'. 15 Yooto kōōkāloonchi :Yēēsu rubiikyii kule, "Ōriibēē keey kiyēē bāyēēnook *:Farisaayeek āk *Ērōōtē." 16 Kiisōōtē :rubiichoo kule king'āloolēē :Yēēsu mukaatiinek. Kuteebee keey kule, "Kamwaaytee nee :Yēēsu ng'aleechaa? Kuuyu -mākēēboontē mukaatiinek?" 17 Kiinkēt :Yēēsu kiyēē kimwooyē :rubiik. Yooto kuteebee kule, "Ām nee yu ōmwooyē kule -mōōboontē mukaatiinek? So, mānōōsēwu kura? Ākoo tākuwuuyēch :mētēwookwook. 18 Bo nee :koonyek chu ōboontē? Ānku bo nee :yiitiik? 19 Kyōōwuutyēē mbo yoo kyāābāyēē mukaatiinechaa muut biiko kisyēērōōk muut? Kiinyiit :kaatuukanik kērēboonik ata?" Kulē :rubiik, "Taman āk āyēēng'." 20 Kuteebee :Yēēsu subak kule, "Nto yoo kwāābāyēē mukaatiinechaa tisab biiko kisyēērōōk ang'wan, konyiy :kaatuukanik kērēboonik ata?" Kulē :rubiik, "Tisab." 21 Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, "-Mōōkāsēē mbo chooto?"

Kiyey :Yēēsu kukasta :chii nyēē kikoraat

22 Nto mii yoo, kuyit :Yēēsu ākoo rubiikyii Beetsaayta. Yooto, kōōmutyi :biiko alake cheebkoraatyaanteet ake. Kisoom :bichoo Yēēsu kutiiny chiichoo sukusob. 23 Kunam :Yēēsu āwutaab cheebkoraatyaantaanaa ānkukwēryoot ākoy wōlēē kimālēēkitēē :chii. King'utyi koonyekaab chiichoo ankutabtab.

8:2 Mat. 9:36; Māārkō 6:34 **8:10** Māārkō 6:32-44 **8:11** Yoowa. 6:30 **8:12** Mat. 12:38-40
8:15 Luuka 12:1 **8:18** Māārkō 6:52 **8:19** Māārkō 6:43 **8:20** Māārkō 8:8

Yu kēēnēm āwunnyēk, kuteebee kule, “Ikāsē kiy?” 24 Kukasta :chiichoo
ānkulē, “Ākāsē biiko, nteenee wuu keet chēē bēēsyētē.” 25 Kutabtab subak
koonyekaab chiichoo. Yooto, kukās :koonyekaab chiichoo nyēē karaam.
26 Kumwoochi :Yēēsu kule, “Iwē kaa, nteenee -maweemwaaytaate kiyēē
kāāyēwuung'.”

King'oonkyi :Yēyiin Bētērō kōōnkēt wōlēē kiwuu :Yēēsu (Mataayo 16:13-20; Luuka 9:18-21)

27 Nto mii yoo, kuwēēto keey :Yēēsu rubiikyii soong'wēk chēē kilēēkitēē
*kiriinkēētaab Kayisareeya Filiibi. Kumii kēēltaab too, kuteebee rubiikyii
kule, “Mwooyē :biiko kule anii ng'oo?” 28 Kukētyi :rubiik kule, “Mwooyē
:biiko alake kule inyiing' Bātisāniintēēt Yoowaana, kubērē :alake *Eliiya, nto
alak kumwooyē kule akeenke ām *wōōrkooyikaab Yēyiin.” 29 Yooto kuteebee
:Yēēsu icheek kule, “Nto akweek ōbērē anii ng'oo?” Kulē :Bētērō, “Inyiing'
*Kāārārookiintēēt nyoo kikēēkānyē kuchōōnēē Kaab Yēyiin.” 30 Kulē :Yēēsu,
“Wuu nyooto! Nteenee masimomwaaytaate.”

King'alaalee :Yēēsu meenyii ākoo bēsyēēt nyēē makung'eetee meet (Mataayo 16:21-23; Luuka 9:22)

31 Nto mii yoo, kutoow :Yēēsu kumwoochi rubiikyii kule, “Ākoy kubuntēē
*:Wēritaab Chii nyāliluutēk chēē chaang'. Makutay :booyik, mbo *kibkōrōs
chēē wōōyēch ākoo kāānēētikaab kiruutēk. +/ Makeebakach nto miitē
bēsyēētaab sōmōk /kiing'eetee meet.” 32 Kimwooy :Yēēsu ng'aleechaa kutook.
Yu kakas :Bētērō kuu nyoo, kuwēēto Yēēsu komos ankootaayee ng'aleechaata
kāmwooyē. 33 Nteenee kōōtuukyi :Yēēsu Bētērō batay ānkōōburyoong'to Bētērō
kule, “Sateenaa keey, Syeetaani! Bo :kāāsōōtēywēēkuuk biich buch nyēē
-mēēnkētē wōlēē māktooy :Yēyiin.”

Wuuyinto nyēē buntēē :rubiintēētaab Yēēsu (Mataayo 16:24-28; Luuka 9:23-27)

34 Kukuur :Yēēsu biiko choo kiboontootē keey rubiikyii ānkumwoochi kule,
“Chii ake tukul nyoo māchē kurub ng'aleekyuu, manyokoriit meet* ankusaa-
nee keey kiyēē māchē :mooyēēnyii. Yoo kaakucham kuyey kuu nyooto,
kuruba. 35 Nyoo kāyēētyi keey soboontaab kōōrooni, mākōōboot soboon-
nyii bo kibchuulyo. Nto nyoo kēēkooyto soboonnyii ām kōōrooni kubo anii
ākoo kāānēētēywēēkyuu, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo. 36 Kāroomnyo
nee :nyēē nyōōru :chii yoo kēētukuulchi keey tukuukaab kōōrooni ānkōōboot
soboonnyii bo kibchuulyo? 37 Nto kiy nee :nyēē imuuchē :chii kuwalee
soboonooto? 38 Chii ake tukul nyoo kataya āk ng'aleekyuu ām kōōroonēēb
kibng'ōōkisiisyēchu, +maatay :nkanii, *Wēritaab Chii, bēsyoonoo āchōōntooy
keey malayikaanik ām lēbkēēyyēētaab Baaba.”

9

1 Kimwoochi :Yēēsu subak kule, “! Kāāmwoowook, kumānāābēk :biiko
alake chēē mii yu, makukas bāytooyiisyēētaab Yēyiin nyēē chōōntooy
kāāmuukēywēēk.”

Kiweek :eertaab Yēēsu (Mataayo 17:1-8; Luuka 9:28-36)

8:23 Māārkō 7:33; Yoowa. 9:6 **8:28** Māārkō 6:14-15; 9:11-12; Luuka 7:16 **8:29** Mat. 14:33; Yoowa. 1:49; 10:24-25; 11:27 **8:30** Māārkō 9:9 **8:31** Mat. 12:40; Māārkō 9:30-32; 10:32-34

* **8:34** Yoo /kākēēwēēkyiin ng'ālyoo āk ng'ālyoo kumwooyē kule ‘ankunam murtooywoontēēnyii’. Ām bēsyōōsyēchooto, ki yoo kanamaat :chiito murtooywoontēēt kōōbooru kule miitē /bokēēbākāchē. **8:34** Mat. 10:38; 1Bēt. 2:21 **8:35** Mat. 10:39; Yoowa. 12:25 **8:38** Mat. 10:33

2 Yu kakeeyta :bēsyōōsyēk lo, kuwēēto keey :Yēēsu Bētērō, Yāākōbō ākoo
Yoowaana tulwēēt ake nyēē ki suurkwēēnnyoo. Kumii wōlooto kukas :ru-
biik kukaakuweek :eertaab Yēēsu. 3 Kiweek :nkicheek sirookyii kuleelaki-
itu kut kōōlēkēchēēchtōōs. Ki leelach lēēlinto ake nyēē -mēēmuuchē :chii
bēsyēēt ake kōōlēēliit sira nyēē lēēl kuu nyooto! 4 Kukas :rubiik *Eliiya
ākoo *Muusa kung'āloolē ākoo Yēēsu. 5 Yooto, kumwoochi :Bētērō Yēēsu kule,
“Kāānēētiintēēt, karaam kule nee kēēmiitē yu. Kany keeyeyte kēryōōsyēk
sōmōk, nyeeng'uung', nyēbo Muusa ākoo nyēbo Eliiya.” 6 Kimēēnkēt :Bētērō
kiyēē kimwooyē. Kiiywēyiis :rubiichoo miisin ām kiyēē kiyeyakay.
7 Nyēē mā tyaa, kōōyuung' :boolteet, ankoolaambuuch icheek tukul choo
kimii yooto. Kumwooy :Yēyiin ām booltaanaa āriit kule, “Lakwanyuu :nyi
nyēē āchāmē. Kunyoo, ōkāsyi kiyēē mwooyē.” 8 Kukasta :rubiichoo nto bērē
kulē, kumākāsē chii, nteenee ki Yēēsu nkit.
9 Yu kimii kurēkunēē lekem, kōōkiimchi :Yēēsu rubiichoo kule,
“-Mōōmwoochi chii ake tukul kiyēē kookas ākoy bēsyēēt nyēē kaakung'eetee
*:Wēritaab Chii meet.” 10 Kisiista :rubiichoo ng'aleechaa ankuteebee keey
kule, “Ibooru nee :ng'ālyoontooni bo ng'eeteetaab meet?”

Kiineet :Yēēsu wōlēē kiwuu :chōōnēētaab Eliiya (Mataayo 17:10-13)

11 Nto mii yoo, kuteebee :rubiichoo Yēēsu kule, “Ntēē mwooyē :kāānēētikaab
kiruutēk kule māchāktōōs kōōntōōw :Eliiya ām Kāārārookiintēēt?” 12-13 Kukētyi
:Yēēsu kule, “Man, sinee intōōwu :Eliiya sukukaramiit :kiy ake tukul.
Kāāmwoowook, kisimkuchō :Eliiya /ānkiikēēyēchi kiy ake tukul nyēē kimāchē
:biich kuu wōloo mwooytooy :siruutēk. Yoo ākoo kiikukaramiit :kiy ake tukul,
ām nee /sikeesir ām kitaabuutaab Yēyiin kule makunyalilee :Wēritaab Chii
tukuuk chēē chaang' ānku +/mākiintosuur?”

Imuuchāktōōs :kiy ake tukul ām chii nyoo ikoosēē keey Yēyiin (Mataayo 17:14-21; Luuka 9:37-43a)

14 Yu kārēkunēē :Yēēsu lekem ākoo rubiichoo ki sōmōk, kunyōōr rubiik
choo kibākooktooy kukēēruruukyi keey :biiko chēē chaang'. Kimii :nkicheek
kāānēētikaab kiruutēk alake kukwiilē keey ākoo rubiichoo. 15 Yu kakas
:biiko Yēēsu, kung'ērēkyi ankutorooch bokoosubaay. 16 Kuteeb :Yēēsu kule,
“Ōmiitē ōkwiilēē keey nee?” 17 Kumwooy :chiito ake ām kwēēnuutaab bichoo
kule, “Kāānēētiintēēt, kātāāmutu lakwanyuu nyēē boonto *tāmirmiryēēt nyēē
miyaat nyēē kiikuyey kuratakay :ng'elyebta. 18 Yoo kātēryēkyi :tāmirmiryoonoo
leekweet, kōōryookyinē ng'wēny kukabus, nyiyē keelek, ankukwiilakay
:bōōrto tukul. Kāāmwoochi rubiikuuk kōōbēbēēto tāmirmiryooni miyaat, ntee-
nee maneemuuch.” 19 Kumwooy :Yēēsu kule, “Wuu nee :mētēwookwook
ēē! Manookaaseenaa keey! Sāābuurtook ākoy āyu? Nto +māāmuytoochook
ākoy āyu? Omutwaa wēēroo.” 20 /Kiimutyi. Yu kakas :tāmirmiryoonoo
Yēēsu, kōōsimsiim wēēroo ānkōōryookyi ng'wēny. Koomilmiil kut kukabus.
21 Kuteebee :Yēēsu kwaaniitaab wēēroo kule, “Kung'eetee āyu :yēē kiwuu
nyiitēnyi :wēēri?” Kulē :kwaan, “Kung'eetee leekwaanti. 22 Kiikusyeem
:tāmirmiryoonoo ām bēsyōōsyēk chēē chaang' kule kubakach wēēri. Kiwunuky-
inē mā, nto kutōōrchinē bēēko. Wuusyō! Iriireeneech, ānkiisārwēēch ēē,
wē, yoo 'imuuchē!” 23 Kumwoochi :Yēēsu kule, “'Keemwaayte ānō kule yoo
āmuuchē? Imuuchāktōōs :kiy ake tukul ām chii nyoo ikoosēē keey Yēyiin.”

9:7 Kiruu. 18:15; Māārkō 1:11 **9:9** Māārkō 8:30; 5:43 **9:12-13** Mal. 4:5; Māārkō 8:28 **9:12-13** Mat. 11:14; Luuka 1:17 **9:23** Āyub 42:2

24 Kuriiree keey :kwaaniitaab wēēroo kule, “Ākoosēē keey sinee :anii Yēyiin,
nteenee akuskus ām kaakaaseet. Ititiiroo saakaasee keey Yēyiin miisin.”
25 Yu kakas :Yēēsu biiko kālābāt ānkōōruruukyi keey yooto, kōōbēbēēto
tāmirmiryoonoo miyaat nyēē kiyey wēēri kumiiny ankuratakay :ng'elyeb kule,
“Chuwunee wēēri āmāwēēkētyi keey subak.” 26 Kōōnchō :tāmirmiryoonoo
ānkōōsimsiim wēēroo ankuchuyta! Kulyelta :wēēroo wuu nyēē kame. Kulē
:biiko, “Kaakume!” 27 Kunam :Yēēsu āwutaab wēērooto ankoong'eet kōōyyo.
Kukaramiit :wēēroo.
28 Yu kiboonto keey :Yēēsu rubiikyii ām kō, kuteebee :rubiik Yēēsu kule, “Ām
nee yu kāmākiimuuchē :acheek kiibēbēētē tāmirmiryoonoo?” 29 Kumwoochi
:Yēēsu kule, “Mēēmuuchāktōōs :tāmirmiryēēt nyēē wuu nyoo yoo manoosaay
āmānōōkir āmiisyēēt.”*

King'alaalee :Yēēsu subak meenyii āk ng'eeteetaab meet (Mataayo 17:22-23; Luuka 9:43b-45)

30-31 King'eetee :Yēēsu yooto ākoo rubiikyii ānkubēēchi keey. Kibeesyetaatee
Yēēmēētaab Kalilaaya nto kuuyu kimii kōōnēētootē rubiikyii, manaamach
kule kōōnkēt :chii ake tukul wōlēē kimii :icheek. Kimwoochi rubiichoo kule,
“+/Mākiiyokoochi *Wēritaab Chii biiko. +/Makeebakach, nto mii bēsyēētaab
sōmōk, +/makiing'eetee meet.” 32 Kimēēnkēt :rubiik kiyēē kimwooyē :Yēēsu
nteenee kiiywey kuteebee.

Ng'oo :nyēē wōō? (Mataayo 18:1-5; Luuka 9:46-48)

33 Nto mii yoo, kuyit :Yēēsu ākoo rubiikyii Kaabernaam. Kumii kō, kuteebee
:Yēēsu rubiikyii kule, “Kiy nee nyi kōōkwiiloonunēē keey ām kēēltaab too?”
34 Mānāāwāl kiy :rubiik, kuuyu kimii kukwiilēē keey kule ng'oo :nyēē wōō.
35 Kōōbuurto :Yēēsu rubiikyii ānkumwoochi kule, “Nyoo māchē kōōntōōchi alak,
kuyib keey ng'wēny, ānkuchāmē kuyēētyēēchinē chuut.” 36 Yooto, kukuur
:Yēēsu leekweet ake ānkōōyyoong'tēē taayeetaab rubiik ānkōōmuuryēē lak-
wanaa āwunyii ānkulē, 37 “Chii ake tukul nyēē toochē chii nyēē wuu lakwani
ām kaayneenyuu, kaakutaacha, nto nyoo kataacha, kaakutaach Yēyiin nyoo
kiiyookwoo.”

Nyoo mākwiilēēch ku nyēēnyoo (Luuka 9:49-50)

38 Yu keewaany :Yēēsu kumwooy kuu nyooto, kumwoochi :Yoowaana
kule, “Kāānēētiintēēt, kikeekas chiito ake nyēē kiibēbēētooy tāmirmirook chēē
miyootēch kuyēyiisyēē kaayneeng'uung'. Kikeeyeetee, kuuyu kimā rubiin-
tēēng'uung' ake.” 39 Kumwooy :Yēēsu kule, “-Mooyeetee. Yoo mii :chiito nyēē
yēyē ng'aleek chēē /kiilātē ām kaayneenyuu, mēēbērē makung'alaaleenaa
nyēē miyaat. 40 Nyoo mākwiilēēch ku nyēēnyoo.
41 !Kāāmwoowook kule, chii nyoo kāyēētyēēchook bēēko chēē kooyyee, kuuyu
ōyēku cheechuu, ku ākoy /kēētuwēn.

Ōriibēē keey kentaayeet (Mataayo 18:6-9; Luuka 17:1-2)

42 Chiito nyoo kaken chii nyēē takung'arng'ar ām choo iyēnwoo kutaya,
kumisyinē nyoo /kēērātyi kaat rwaa nyēē /kēēng'ooysēē /ānkēētōōrchi araaray
kuling'ta.

---

* **9:29** Māmiitē :ng'aleek ‘āmānōōkir āmiisyēēt’ ām siruutēk alak.

9:27 Māārkō 5:41 **9:32** Māārkō 8:31 **9:34** Luuka 22:24 **9:35** Māārkō 10:43-44 **9:37** Mat. 10:40; Luuka 10:16; Yoowa. 13:20 **9:40** Mat. 12:30; Luuka 11:23

43 Yoo kēēsākyiing' :āwung'uung' itayaa, itilte, kuuyu kaykay inyōōru *soboontaab kibchuulyo iboontē āwut akeenke kusiir iboontē āwunnyēk tukwaay /ānkēētōōrchiing' wōlēē bo maataab kibchuulyo.†
45 Yoo kēēsākyiing' :kereenkeeng'uung' itayaa, itilte, kuuyu kaykay ing'waalee kereenkeet akeenke ānkiinyōōru soboontaab kibchuulyo kusiir iboontē kērēēnkōōk tukwaay / ānkēētōōrchiing' wōlēē bo maataab kibchuulyo.‡
47 Nto yoo kēēsākyiing' :koong'uung' itayaa, ilōōtu. Kaykay iwē Kaab Yēyiin iyēku kimekoong'nyaa, kusiir iboontē koonyek tukwaay ānku / bokēētōōrchiing' 48 wōlēē ‘Mābēku :mōkiik, āmāmisē :ma kēnyiis.’†
49 Chii nyoo rubiintēēnyuu mākubuntēē ng'woointo sukutililiit.
50 Karaam yoo 'kēēnēmchi keey yiisyēētaab Yēyiin. Nto yoo 'keechuchuyee keey yiisyoonoo, +'meeyey kule nee sitēēyēchi Yēyiin yiisyēēt. Kunyoo, ōnēmchinē keey yiisyēētaab Yēyiin ānkōōchoomtōōsii.”

10

Kiineet :Yēēsu kule miyaat :bareetaab kooyēēy (Mataayo 19:1-12; Luuka 16:18)

1 Nto mii yoo, kung'eetee :Yēēsu yooto, kwaay āynēētaab Yoortaan ānkutākyi keey Yēēmēētaab Yuuteeya. Kiiruruukyinootē keey :biiko chēē chaang' kutēē yooto tukul. Kooneet :Yēēsu biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuu yoo kwēēnēētē kwaak.
2 Yooto, kukwoonchi *:Farisaayeek alake chēē kimāchē kutyem, ankuteebee kule, “/Kēēchāmē ām kiruutēkyoo kukwet :chii koorkēēnyii?” 3 Kukētyi :Yēēsu ām tēēbuutyēēt kule, “Kimwoochi nee *:Muusa mbo kuukoong'?” 4 Kumwooy :bichoo kule, “Kichāmchi :Muusa saanteet kusirchi barweet nyēē bārēē kooyēēyto.” 5 Kumwoochi :Yēēsu Farisaayeechaa kule, “Kichām :Muusa barwaanaa, kuuyu wuuyēch :mukuulēywēkaab biiko. 6 Yu kitoowu :Yēyiin kuyēyē kōōrēēt, ‘Kiyey murēn āk koorko.’† 7 ‘Kunyoo, kiyooto nyēē yēyē murēn kung'eetee kōōtaab kwaan āk kaamet ankoomut koorkēēnyii 8 ānkunoomnyo :tukwaay kuyēk kiy akeenke.’† Mēēbērē tāku biich āyēēng', nteenee kāākuyēk kiy akeenke. 9 Kunyi, mēēbēēsyo :chii kiyēē kiikōōnoomcho :Yēyiin.”
10 Kumii kō, kuteebee :rubiik Yēēsu kōōboorchi ng'ālyoontoonoo. 11 Kumwoochi kule, “Chii nyoo kakwet koorkēēnyii ankoomut ake, kāākuchoolwookēnchi koorkoonoo kākwētē. 12 Nto nkinee koorkēēt nyoo katay saanteenyii ankoomut keey ākoo chiito ake, kāākuchoolwookēnchi saantaanaa kātāyē.”

Biiko chēē iwutē bāytooyiisyēētaab Yēyiin (Mataayo 19:13-15; Luuka 18:15-17)

13 Kimii :biiko alake chēē kiimutyi Yēēsu lēēkōōk sukutiinyēē āwunnyēk kōōbēruur, nteenee kiiburyoong'to :rubiik bichoo.
14 Yu kakas :Yēēsu kiyēē kiyey :rubiik kukōrōmchi kule, “Ōbāroochi lōkōchoo minkēēch kukwa wōlēē āmiitē! -Mooraany kuuyu biiko chēē wuu chuutēchu :chēē iwutē bāytooyiisyēētaab Yēyiin. 15 ! Kāāmwoowook, chii nyoo

† **9:43** Tāsyinē :siruutēk alake kērēywoontēētaab 44: Mābēku :mōkiik, āmāmisē :ma kēnyiis. **9:43** Mat. 5:30 ‡ **9:45** Tāsyinē :siruutēk alake kērēywoontooni 46: Mābēku :mōkiik, āmāmisē :ma kēnyiis. **9:47** Mat. 5:29 † **9:48** Isa. 66:24 **9:49** Laawi. 2:13; Ēsēk. 43:24 **9:50** Mat. 5:13; Luuka 14:34, 35; 1Kōōr. 7:15; Kolos. 3:15; 1Tēēs. 5:13 **10:4** Kiruu. 24:1-4 † **10:6** Toowu. 1:27 † **10:8** Toowu. 2:24 **10:12** Mat. 5:32; 1Kōōr. 7:10-11

-mēēkoosēē keey Yēyiin kuu wōloo yēytooy :lōkōchoo, -mēēwutē :nyoo Kaab Yēyiin.” 16 Kutorooch :Yēēsu lōkōchoo ānkutiiny āwunnyēk ankusaay Yēyiin kōōbēruur.

Wuuy kōōwut Kaab Yēyiin :chii nyēē boonto bāytit (Mataayo 19:16-26; Luuka 18:18-27)

17 Yu katas taay :Yēēsu ākoo baannyii, kulābāt :chiito ake ānkukutunyēē taayeenyii ānkulē, “Kāānēētiintēēt! Ikaraam :inyiing'. +Maayey nee sāānyōōru *soboontaab kibchuulyo?” 18 Kukētyi :Yēēsu kule, “Ām nee siikuuroo kule āwuu karaam? Yēyiin nkit :nyēē karaam. 19 Ābērē 'inkētē kiru-utēkaab Yēyiin choo kimwooyē *:Muusa kuu: ‘-Meebakach chii, -meemarte, -mēēchōōrsē, -mēērātyi chii ng'wiiynan, -mēēlātu chii, iywey kōōn āk koomēt.’†” 20 Kumwooy :chiichoo kule, “Kāānēētiintēēt, kyāākir ng'aleechaa kung'eetee āmining'.” 21 Kōōrōōtoot :Yēēsu chiichoo. Kung'ērēkyi ānkumwoochi kule, “Botuung' :kiito akeenke. Wee-alte kiy ake tukul nyēē iboontē, 'ānkiisārunēē bānoonik. Yoo 'keeyey kuu nyooto, irubwaa. +Mēēnyōōru bāytit nyēbo man ām Kaab Yēyiin.” 22 Kuteryekta :mukuulēynyii ankusimikta nyēē kāng'woonchi, kuuyu kiboonto bāytit nyēē wōō.

23 Kōōrōōtoot :Yēēsu rubiikyii ānkumwooy kule, “Wuuy sōō nyēē tyaa kucham :biich chēē mokorēēn bāytooyiisyēētaab Yēyiin.” 24 Kiilat :rubiik ng'aleechaa. Kiikiimchi :Yēēsu subak kule, “Biikyuu, wuuy sōō kule nee kōōwut :chii nyēē wuu nyoo Kaab Yēyiin. 25 Nyumnyum mbo kōōwut :tembes koong'taab sintaaniit kusiir kōōwut :chii nyēē boonto bāytit Kaab Yēyiin.” 26 Kiilat :rubiik subak miisin ankuteebee keey kule, “Ara ng'oo, naas, :nyēē imuuchē /kiiraraach?” 27 Kōōrōōtoot :Yēēsu rubiichoo, ānkulē, “Mēēmuuchāktōōs sinee ām wōlēē mii :chiito, nteenee, imuuchāktōōs ām wōlēē mii :Yēyiin, kuuyu māmii :kiy nyēē biirē Yēyiin.”

Kiyēē nyōōru :biiko choo karub Yēēsu (Mataayo 19:27-30; Luuka 18:28-30)

28 Nto mii yoo, kuteebee :Bētērō Yēēsu kule, “Kas kookeebakaakte :acheek kiy ake tukul ankeerubiing'?” 29-30 Kukētyi :Yēēsu kule, “! Kāāmwoowook, chii ake tukul nyēē kaakubakaakta tukuukyii tukul sukuruba kwoomtootē ng'aleekaab Yēyiin, +/ mākēēkētyi tukuuchoo ām bēsyōōsyēchu kusiir choo kiboonto. Yoo ki mbareet nto kooriik chēē kibakaakta, mākunyōōr. Nto yoo ki tuubchōōsyēk chēē kibakaakta, mākunyōōr. Yoo ki kwaan nto kaamet nto lēēkōōk chēē kibakaakta, mākunyōōr nkicheek. Nto subak, +/mākēēwus ām kōōrooni nteenee mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo ām kōōrēēt nyoo chōōnii. 31 Biiko chēē chaang' choo tookunootiin ām soboontaab kōōrooni, mākubooyiit lēt ām Kaab Yēyiin. Nto biiko chēē chaang' choo mātookunootiin ām soboontaab kōōrooni, mākubooyiit taay ām Kaab Yēyiin.”

King'alaalee :Yēēsu areet nyēbo sōmōk meenyii ākoo ng'eeteenyii (Mataayo 20:17-19; Luuka 18:31-34)

32 Kutāsē taay Yēēsu āk rubiikyii ām baanaa bo Yēērusālēēm, kimii :Yēēsu kukeentooy ānkurubu :rubiik ām lēt muut kwoomoonu mēt :kiyēē kimwooy :Yēēsu. Kikimuuyo mbo :biiko alake choo kimii :nkicheek kurubē Yēēsu. Yooto, kukuur :Yēēsu rubiichoo taman āk āyēēng', ānkumwoochi kule, 33 “! Kookas, kēēmiitē kēēbēētii ākoy Yēērusālēēm. +/ Mābokiiyokoochi *Wēritaab Chii mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo kāānēētikaab kiruutēk.

10:15 Mat. 18:3 † **10:19** Chuytaayeet 20:12-16; Kiruutēk 5:16-20 **10:21** Mat. 6:20; Luuka 12:33 **10:22** Tyēēn. 62:10 **10:27** Āyub 42:2 **10:29-30** Mat. 10:37 **10:31** Mat. 20:16; Luuka 13:30

Makooruusta :bichoo Wēritaab Chii / keebakach ānkōōyokoochi biikaab Rooma. 34 Mākōōntosuur :choo, kung'utyi, kubirsēēt kulālchi ankubakach. Nto mii bēsyēētaab sōmōk, makung'eetee meet."

Wōō :ng'oo ām biikaab Kiriistō (Mataayo 20:20-28; Luuka 22:24-27)

35 Nto mii yoo, kuwēēchi :Yoowaana ākoo Yāākōbō, choo ki :wērikaab Sebetaayo, Yēēsu ankuteebee kule, "Kāānēētiintēēt, mii :kiito ake nyēē kēēmāchē iyēwēēch." 36 Kuteebee :Yēēsu kule, "Nee :nyooto?" 37 Kukētyi :rubiichoo kule, "Kākēēmāchē :acheek ichāmwēēch kōōbuurunēēniing' :ake āwutaab taay, kōōbuurunēēniing' :ake nyēbo kaataam bēsyoonoo ibāytooyiisyē ām lēbkēēyyēētaab Yēyiin." 38 Kumwoochi :Yēēsu kule, "-Mōōnkētē kiyēē ōsoomē. Ōmuuchē :akweek okalab nyāliluutēk chēē +maakalab :anii nto ōmuuchē ōbuntēē nyāliluutēk chēē +māābuntēē :anii?" 39 Kumwooy :rubiichoo kule, "Kiimuuchē." Kumwoochi :Yēēsu kule, "+Mōōnyōōru nyāliluutēk chēē +māānyōōru :anii, ānku +mōōbuntēē nyāliluutēk chēē +māābuntēē :anii. 40 Ānkoo kuwuu nyooto, -māāboontē kāāmuukēywēēk chēē āmuuchē ākoochi chii kōōbuurunēēnoo āwunyuu nyēbo taay nto nyēbo kaataam. Yēyiin nkit :nyēē kiikukwey chēē mākōōkoochi bārooyinooto."

41 Yu kēēnkēt :rubiik chuut tamanu kiyēē kimāchē :Yāākōbō ākoo Yoowaana, kunyēērchi murēchooto. 42 Kukuur :Yēēsu rubiik tukul, ānkumwoochi kule, "Tookunoot kule māchē :bāytooyik chēē mii kōōrooni kōōboorchi biiko alak kule icheek :chēē bāytooyiisyē ānkuboonto kāāmuukēywēēk kubiir chuut. 43 Nteenee -māmāchāktōōs kuwuuyiit nyoo ām wōlēē ōmiitē :akweek. Yoo māchē :chii ām akweek kuyēk nyēē wōō, kumisyinē kuyibē keey ng'wēny. 44 Nto nyoo māchē kubāytooyiis, kumāchāktōōs kuyēētyēēchinē chuut. 45 Kyāāchōō :anii *Wēritaab Chii, sichāāyēētyēēchi biiko, āmēēbērē kyāāchōōnii / subokēēyēētyēēchoo. Chāākooytooy soboonnyuu sukusobcho :biiko chēē chaang'."

Kiisoob :Yēēsu Bartimaayo nyēē kikoraat (Mataayo 20:29-34; Luuka 18:35-43)

46 Nto mii yoo, kuyit :Yēēsu ākoo rubiikyii *kiriinkēētaab Yēērikō. Nto kumii kung'ēētōōs, kurub :biiko chēē chaang'. Kimii :cheebkoraatyaanteet ake nyēē kikiibuur kēēlto komos kusoomsē. /Kikēēkuurēē chiichoo Bartimaayo (Araab Timaayo). 47 Yu kakas :chiichoo kule Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt :nyēē kimii kukēēytooy, kukuurso kule, "Yēēsu, inyiing' *Mōchōkōrēētaab Tāwuti, iriireenaa!" 48 Kōōburyoong'to :biiko chēē chaang' kule, "Siis!" Nteenee kikuurchi :chiichoo barak kule, "Mōchōkōrēētaab Tāwuti, ankiiriireenaa!" 49 Kōōyyo :Yēēsu, ānkumwoochi biiko kule, "Ōmwoochi kuchō." /Kēēmwoochi kule, "Ing'erech, ānkiiyyoony, kuuriing' :Yēēsu." 50 Kukāsē kuu nyooto, kung'ēētē bakeenke ānkumētooy sireet nyēē kikiiliiktēē keey, /ānkiirēētoot ākoy yēē kimii :Yēēsu. 51 Kuteebee :Yēēsu kule, "Imāchē āyēwuung' nee?" Kukētyi :chiichoo kule, "Mokoryoontēēt, āmāchē akaste." 52 Kumwoochi :Yēēsu kule, "/Kāākēēyēwuung' kiyēē 'kēēmāchē, kuuyu 'kēēkoosēēnoo keey." Yu kāmwooy :Yēēsu kuu nyooto, kukasta :chiichoo ānkuwēēto keey Yēēsu.

10:34 Māārkō 8:31 **10:34** Māārkō 15:15-20 **10:38** Māārkō 14:36; Luuka 12:50; Yoowa. 18:11
10:39 Yēyuut. 12:2 **10:44** Mat. 23:11 **10:45** Isa. 53:12; 1Kōōr. 6:20; 7:23; Kala. 1:4; 1Bēt. 1:18-19
10:48 Mat. 20:30-31 **10:52** Luuka 7:50

11

/Kikeetorooch Yēēsu ām Yēērusālēēm kuu Bāytooyiin
(Mataayo 21:1-11; Luuka 19:28-38; Yoowaana 12:12-19)

1 Yu kikiikuriik :Yēēsu ākoo rubiikyii Yēērusālēēm, kumur *kiriinkēētaab
Beetannyaa yēē kilēēkitēē Lekemeetaab *Musēytuuniinēk. Nto mii kēēltaab
too, kukēē-āyēēchēē keey saang'taab Beetfaaka, 2 kumwoochi rubiikyii
āyēēng' kule, “Obe ākoy saang'iin. Yoo kooyit wōlooto, +mōōnyōōru sikiryo
nyēē siirwaak kurataat amanaakesen chii bēsyēēt ake. Otyaach ānkōōkwēru.
3 Nto yoo kateebeenaak :chii kule ōmāchēē nee, ōlēēnchi māchē :Mokoryoon-
tēēt ānkumākukēt areet akeenke.”
4 Kuba :rubiichoo ānkubokunyōōr sikiryoonoo /kākēērātyi kurkat saang'
ankootyaach. 5 Nto bērē kukas :biiko alake chēē kimii yooto, kuteebee
rubiichoo kule, “Ōtyookyinē nee sikiryēēt?” 6 Kukētyi :rubiichoo kuu wōloo
kimwooytoochinē :Yēēsu. /Kēēchāmchi kubeeta sikiryēēt. 7 Kukwēr :rubiichoo
sikiryoonoo ākoy yēē kimii :Yēēsu.
Yu kayit yooto, kōōrēēk kāāliikoonikwaa ankwaalyaktee bataytaab sikiry-
oonooto sukōōbuurēē :Yēēsu. Kōōbuurēē :Yēēsu bataytaab sikiryoonoo
ankutas taay āk baanta. 8 Kiirēēk :biiko chēē chaang' chēē kimii yooto
kāāliikoonikwaa ānkōōyiito kēēltaab too. Kubut :alake sokēēk ānkōōyiito
nkicheek. 9 Kityēēnchinootē barak :biiko chēbo taay ākoo chēbo lēt kumwooyē
kule,
“Kutōrōriit :Yēyiin!
Ibēruuroot :nyi chōōnii ām kaayneetaab Yēyiin!†
10 Ibēruuroot *:Mōchōkōrēētaab Tāwuti!
Kutōrōriit :Yēyiin ām kibkōōnkōy!”
11 Nto mii yoo, kuyit :Yēēsu Yēērusālēēm ānkōōwut biiwuutaab *Kōōtaab
Yēyiin. Kumarar wōlēē kiwuu :kiy ake tukul. Nto mii yoo, kooyeey ākoo
rubiikyii tukul choo ki taman āk āyēēng' ākoy Beetannyaa, kuuyu kimii
kwiimēnē :kōōrēēt.

Tiliil, āmāmii :kiy āriit
(Mataayo 21:18-19)

12 Nto yu kāyyēēkunēē, kung'eetee :Yēēsu ākoo rubiikyii Beetannyaa ankooy-
eey Yēērusālēēm. Kwaam Yēēsu :kēmēwuut. 13 Nto yu kimii kubēētii, ku-
toobēnchi kēētit ake nyēē /kēēkuurēē *mutiiniit wōlēē lōō. Kiboonto :kēētoo
sokēēk chēē nyāliilēch nyēē kibērē :chii tōōs kiikuyey lokoy. Nto bērē kuyit
yooto, koosyaach kēētoo kubērē nto nyōōr lokoyeek. Nteenee kuuyu kimā
bēsyōōsyēk :chooto chēē kiyēyē :kēētoo lokoyeek, mānāānyōōr :inee lokoyaa
ake tukul. 14 Yooto, kuchub :Yēēsu kēētoo kukāsē :rubiik kule, “Mēērook /
kyaameeniing' kiy bēsyēēt ake.”

Nyēbo āyēēng' kukwētēē :Yēēsu biiko biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin
(Mataayo 21:12-17; Luuka 19:45-46)

15 Yu kayit :Yēēsu ākoo rubiikyii Yēērusālēēm, kōōwut biiwuutaab *Kōōtaab
Yēyiin. Kimii yooto :biiko chēē kiwālāng'tooy beesaanik āk alak chēē
kyooltooy chēēbtuukēēnik chēē /sikēēbēēlēē kōrōsēēk. Kimiitē :nkicheek
cheemung'aariisyek alake yooto. Yooto, kootyeelaat :Yēēsu meesoosyekaab
bichoo kiwālāng'tooy beesaanik āk ng'ēchērōōkaab choo kyooltooy
chēēbtuukēēnik ankukwet bichoo tukul kuba saang'. 16 Mānāāchāmchi mbo
chii nyēē kiboontootē kiy ake tukul nyēē kyooltooy kubuntēē biiwuutaab
*Kōōtaab Yēyiin. 17 Kimwooy kule, “Mwooyē :Yēyiin ām siruutēk kule, ‘Bo

---

11:8 2Bāy. 9:13 † **11:9** Tyēēnwookik 118:25-26 **11:10** Tyēēn. 148:1; Mat. 20:30-31 **11:13** Luuka 13:6

:Kōōnyuu saayeet wōlēē mākusooyēē :biikaab kōōrōōsyēk tukul.'† Nteenee kyooweech :akweek kuyēk kēbēnnyoo nyēē wunyēē keey :sāsiik!†"

18 Yu kakas :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo kāānēētikaab kiruutēk kiyēē kiyey :Yēēsu, kung'woonchi. Yooto, bokusat wōlēē sukubakakta inee kuuyu kiilātē :biiko kubo kāāmuukēywēēk chēē kiboonto.

19 Yu kāākwiimēn :kōōrēēt, kung'eetee :Yēēsu ākoo rubiikyii kiriinkoonoo ānkubēēchi keey wōlto ake.

Māchē ikoosēē keey Yēyiin yoo isooyē (Mataayo 21:20-22)

20 Yu kāyyēēkunēē, kooyeey :Yēēsu ākoo rubiikyii Yēērusālēēm. Kumii kubēētii, kukas :icheek kēētoo kōchubē :Yēēsu. 21 Kumwoochi :Bētērō Yēēsu kule, "Mokoryoontēēt, kas, ntēē kookuyaam :kēētitkoonye kwēēchubē!" 22 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Māchē ōkoosēē keey Yēyiin. 23 Kāāmwoowook yoo ikoosēē keey :chii Yēyiin ām mooyēēt akeenke, kōōmuuchē kumwoochi lekemeet wokōōsuuchi araaray ankuyeyakay. 24 Kunyi, yoo ōtēēbē kiito ake ām saayeet ānkōōchāmtooy kule kaakukas :Yēyiin, ōnyōōru. 25 Nto yoo isooyē Yēyiin ānkumii :kiyēē miyaat nyēē kiikuyēwuung' :chiito ake, inyōōchi chiichoo kaat kurook sukung'eet kunyōōwuung' nkinyiing' :Yēyiin kaat ām choolwookātēēng'uung'. 26 Nto yoo -mōōyēyē kuu nyooto kumānyōōwook :Yēyiin kaat."*

Kāāntōōyikaab Yuutayeek chēē ki kāwōōt (Mataayo 21:23-27; Luuka 20:1-8)

27 Yu kayit :Yēēsu ākoo rubiikyii subak Yēērusālēēm, kōōwut biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kumii kuwēēsyētēē wōlooto, kukwoonchi :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab kiruutēk āk booyik 28 ankuteebee kule, "Ng'oo :nyēē kikōōniing' kāāmuukēywēēk iyey ng'aleechu?" 29 Kuwālchi :Yēēsu bichoo kule, "Kany ateebeenaak :nkanii tēēbuutyēēt nto yoo kōōkētwoo, +māāmwoowook chiichēē kikōōnoo kāāmuukēywēēk ayey ng'aleechu. 30 Ātēēbēēnook kule ii, yoo kiibātisāniisyē :Yoowaana, kikwoonēē :kāāmuukēywēēkyii wōlēē mii :Yēyiin, nto wōlēē mii :biiko?"

31 Kwaam mēt bichoo ānkumwoochi keey kule, "Yoo kakeemwaay kule kikwoonēē :kāāmuukēywēēkyii wōlēē mii :Yēyiin, makuteebeeneech kule ām nee simākiiyēnchi. 32 Nto yoo kākēēlē, 'Wōlēē mii :biiko.' Achicha!" Kiiywey kumwooy, kuuyu kiinkētē kule kichāmchiintōōs :biiko tukul kule ki *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :Yoowaana.

33 Yooto kuwālchi Yēēsu kule, "-Mākiinkētē." Kumwoochi nkinee :Yēēsu kule, "Yoo wuu nyooto, -māāmwoowook :nkanii chiichēē kikōōnoo kāāmuukēywēēk ayey ng'aleechu."

12

Kiisyoor :Yēēsu miyootyēētaab kāāntōōyikaab Yuutayeek (Mataayo 21:33-46; Luuka 20:9-19)

1 Kumwoochinēē :Yēēsu kāāntōōyichoo bo Yuutayeek tyoonkōōch kule, "King'eet :chiito ake kēny kuchaan *musābiibuunēk mbareenyii ankuker. Kibal ng'wēēnēēt nyēē sukurōōtyinē :bēēkaab lokoyeekaab kēētoo yoo /kakiiruruuny ankuteech kēryēēt nyēē /sikēēriibēē mbaraanaa. Nto yityo, kumwoochi biiko alak bokuriibchi mbaraanaa sukubchēchiin lokoyeek. Yooto,

† **11:17** Isa. 56:7 † **11:17** Cherem. 7:11 **11:18** Māārkō 12:12; 14:1-2 **11:23** Luuka 17:6 **11:24** Mat. 7:7 **11:25** Mat. 7:1 * **11:26** Mātinyē :siruutēk alake kērēywoontooni. **11:32** Mat. 14:5

kuwo ruutooy. 2 Yu kāruryo :lokoyeechaa, kōōyookto :chiichoo motwooriintēēnyii wokuyibchi kereeryaanteet nyeenyii. 3 Yu kayit :motwooriintoonoo wōlooto, kunam :bichoo ānkubir ankukwet āmēēkoochi kiy. 4 Kōōyookto subak :chiichoo motwooriintēēnyii ake. /Kēēbir nkinee nyoo /keelal /kiitaatee /ānkiintosuur. 5 Kōōyookto subak motwooriintēēt nyēbo sōmōk. Yu kayit :nyoo, /keebakach. Kōōyookto subak alak kurub keey. Kuyitē :nkicheek choo wōlooto, /kēēbirē alak /kiinyāliilē, nto alak /kēēbākāchē. 6 Nteenee kiboonto :chiichoo kibo mbareet wērinyii akeenke nyēē kichāmē miisin. Kōōyookto wēērootonyii kubērē tōōs makooywey :bichoo. 7 Kuyitē :nyoo, kukuurē keey :bichoo kule, ‘Murēchu, ong'nyi lakwataab murooniito! Okany keebakach sukuyēk :mbaraani nyēēnyoo.’ 8 Kunam :bichoo wēēroo ankubakach nto yityo bokumētyi tuuyta saang'.

9 Yoo koosoot ii, kiy nee :nyēē kichokuyēchi :chiitaab mbareet bichoo? Okany āmwoowook, machokubakach bichoo tukul ānkōōkoochi biiko alak kuriib mbaraanaa.” 10 Kumwoochi :Yēēsu subak kule, “Ābērē kyoosuman siruutēkaab Yēyiin yoo mwooyē kule,

‘Rwaanteet nyoo kitāyē :biiko kuteekta
:nyēē kōōkuyēk tiiyēywoontēētaab kōōto.
11 Kōkōōnu :Yēyiin tiiyēywoontooni
ānkubo kwōng'uut sōō nyēē tyaa yoo kēēkāsē!’†”

12 Yooto, kumach :kāāntōōyichoo bo Yuutayeek kule kunam Yēēsu ankukerta kō, kuuyu kiinkētē kule kimii kung'āloolēē icheek ām tyoonkōōchoonoo. Nteenee kibakaakta :bichoo Yēēsu ānkubēēchi keey kuuyu ki chaang' :biiko yooto.

Kibokutech :kāāntōōyik alake Yēēsu sukunam (Mataayo 22:15-22; Luuka 20:20-26)

13 Kibokōōyook :kāāntōōyichoo bo Yuutayeek lētuunoo *Farisaayeek alak āk biikaab *Ērōōtē bokutech Yēēsu /sikeenam.

14 Yu kayit :bichoo wōlēē mii :Yēēsu, kumwoochi kule, “Kāānēētiintēēt! Kiinkētē kule ibooyē manta āmāwēēchiing' :chii kuuyu ām inyiing', mātiny kule ng'oo :ng'oo. Inēētē biiko ām kēēlto nyēbo man kōōnkēt kiyēē māchē :Yēyiin. Kunyoo ii, ara karaam kēēkwēchinē *syuuruut bāytooyiintēētaab Rooma 15 nto mēērook kēēkwēyē?”

Yooto kōōnkēt :Yēēsu miyootyēēt nyēē kiisōōtē :bichoo ānkumwoochi kule, “Kōōkwoonii bōōtēchoo? Kōōbooru baa :chii beesyaanteet nyēē boonto.” 16 Yu /kākiiboorchi, kuteebee bichoo kule, “Bo ng'oo :mēti āk kaaynaani mii beesyaantaani?” Kukētyi :bichoo kule, “Bo bāytooyiintēēt nyēē wōō nyēbo Rooma.”

17 Kumwoochi :Yēēsu kule, “Ōkoochi bāytooyiintoonoo kiinyii, nto Yēyiin, ōkoochi nyeenyii.” Kiilat :bichoo ām kiyēē kimwooy :Yēēsu.

Ng'eeteetaab meet (Mataayo 22:23-33; Luuka 20:27-40)

18 Nto mii yoo, kukwoonchi subak Yēēsu :biiko alake chēē /kikēēkuurēē *Satukaayeek. Kiiyēnchinē :bichoo kule yoo kaakume :chiito, kaakume kutukul nyēē māwokung'ēētēē meet bēsyēēt ake. Kuteebee :bichooto Yēēsu kule, 19 “Kāānēētiintēēt, kisirweech *:Muusa kiruutyēēt nyēē mwooyē kule yoo keemut :chii koorkēēnyii ankume :chiichoo āmānāāsikyi :koorkoonoo leekwa, kōōntiiyē :ng'eetaabkaametiitaab chiichoo koorkoonoo sukusikyi

12:1 Isa. 5:1-7 **12:6** Māārkō 1:11 † **12:11** Tyēēnwookik 118:22-23 **12:12** Māārkō 11:18 **12:17** Room. 13:7 **12:18** Yēyuut. 4:1; 23:8; 1Kōōr. 15:12

nyiin lēēkōōk chēē /sikēēkuurtēē. 20 Kimii :biiko alake chēē tisabu chēē kituubcho mooyēēt akeenke. Kiimutiis :nyēē ki wōō ankusimkume kumānāāsikyi :koorkoonoo leekwa. 21 Kōōntiiyiis :nyēē kirubē chiichoo. Kume :nkinee nyoo, āmānāāsikyi :koorkoonoo leekwa. Kōōntiiyiis subak :nyēē kibo sōmōk ankume :nkinee āmānāāsikyiin āk koorkoonoo leekwa. 22 Kiyeyakay kuu nyooto ākoy chiito nyēē kibo tisab. Kibēk :bichoo tukul āmā leekwa. Nto mii yoo, kume nkinee :koorkoonoo. 23 Kunyoo, kēēmāchē imwoowēēch, mākubooyiit ng'oo :koorkoonoo kōōyyiin kāng'ēētyēē :bichoo tukul meet āk koorkoonoo?"

24 Kukētyi :Yēēsu kule, "Ōsōōtyēēchinē nyēē miyaat, kuuyu -mōōnkētē :akweek kiyēē ibooru :siruutēkaab Yēyiin āk wōlēē wuu :kāāmuukēywēēkyii. 25 Yoo kāākung'ēētyēē :biiko meet, mēēbērē tākōōmutē keey subak. Ibuurē kuu :malayikaanik ām barak. 26 Nto kurubta keey ng'eeteetaab meet, ābērē kyoosuman siruutēkaab *Muusa yoo kimwoochinē :Yēyiin ām sōntiinoo kilāyē kule, 'Anii Yēyiintēētaab *Abraam āk Isaka ākoo Yāākōbō.'† 27 Yoo /kakeemwa kule bo :Yēyiin anum, kōōbooru :yooto kule tākusoboot :chiichooto ānkoo kiikume kēny. Ōsōōtē bebe!"

Kiruutyēēt :nkōnō nyēē wōō? (Mataayo 22:34-40)

28 Kimii yooto :kāānēētiintēēt ake nyēbo kiruutēk nyēē kimii kuyēbchinē yiit kiyēē king'āloolēē :Yēēsu ākoo Satukaayeechaa. Kikas :kāānēētiintoonoo bo kiruutēk kule kikētyi :Yēēsu bichoo kiyēē kiteebee ām kēēlto nyēē karaam.

Yooto, kuteebee Yēēsu kule, "Ām kiruutēk tukul choo kikōōnu :Yēyiin, nkōnō :nyēē wōō?" 29 Kukētyi :Yēēsu kule, "Siraat kule,

'Oyeb yiit ōō, biikaab Isrāyēēl:
Yēyiin nkit :nyēē /kēēkutunkyinē ānku Yēyiin ku akeenke.
30 Icham Yēyiintēēng'uung'
ām mooyēēng'uung' tukul
soboonng'uung' tukul,
kāāsōōtēywēēkuuk tukul,
āk nkuruukuuk tukul.'†

Kiruutyēēt :nyooto nyēē wōō. 31 Nto ake kumwooyē kule:

'Icham laatyeeng'uung'
kuu wōloo ichāmtooy keey.'†

Māmii subak :kiruutēk alake chēē siirē chu."

32 Yu keewaany :Yēēsu kumwooy kuu nyooto, kulēēnchi :chiichoo, "Kōōnkōy, Kāānēētiintēēt, 'keemwaay man kule Yēyiin ku akeenke, māmiitē :ake. 33 Kunyi, karaam yoo kacham :chii Yēyiin ām mooyēēnyii tukul ānkumāchē mbo kōōsōōtē Yēyiin kwaak ānkuyēyē yiisyēētaab Yēyiin ām nkuruukyii tukul ankucham laatyeenyii kuu wōloo chāmtooy keey. Karaam /keerub ng'aleechu kusiir yoo /kātākēēyēyootē kōrōs choo /kēēbēēlē kutukul āk alak tukul."

34 Yu kakas :Yēēsu kule kākēt :chiichoo nyēē karaam, kumwoochi kule, "'Kāmēēlōō ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin."

Kung'eetee yooto, māmii :chii nyēē kitākukāng' kuteebee Yēēsu ng'ālyoo kumāchē kutech.

Ng'oo :Kāārārookiintēēt? (Mataayo 22:41-46; Luuka 20:41-44)

12:19 Toowu. 38:8; Kiruu. 25:5-6 † **12:26** Chuy. 3:6 † **12:30** Kiruutēk 6:4-5 † **12:31** Laawi. 19:18 **12:31** Mat. 5:43; 19:19; Room. 13:9; Kala. 5:14; Yāāk. 2:8 **12:32** Kiruu. 4:35; Luuka 20:39 **12:33** Isa. 1:10-20 **12:34** Mat. 22:46; Luuka 20:40

35 Nto tēē yoo, kumii :Yēēsu kōōnēētē biiko ām biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin,
kumwooy kule, “Imuuchē kule nee kumwooy :kāānēētikaab kiruutēk kule
chōōnēē *:Kāārārookiintēēt kōōtaab Tāwuti? 36 Nto yu kiyey :Tāmirmiryēētaab
Yēyiin Tāwuti kumwooy kule,
‘Kimwoochi :Yēyiin Mokoryoontēēnyuu kule:
Ibuurunēē āwunyuu nyēbo taay
ākoy yoo kaayeyiing' itēbēē buunikuuk.’†
37 Kunyi, yoo kuurē :Tāwuti Kāārārookiintēēt kule ‘Mokoryoontēēnyuu’ ii,
kōōmuuchāktōōs kule nee kuchōōnēē :Kāārārookiintēēt kōōtaab Tāwuti?”
Kiyēbchi yiit :biiko ng'aleechaa bo Yēēsu ām ng'erekweek.

Kichuur :Yēēsu kiblembechiisyek (Mataayo 23:1-12; Luuka 20:45-47)

38 Kutas taay :Yēēsu kumwoochi bichoo kule, “Ōriibēē keey :kāānēētichoo
bo kiruutēk, āmōōrubē ātēbuutēkwaa. Kicham :bichu kōōloochē sirook chēē
yoo /kakeekas /simkiinkētē kule icheek kiirwookik. Bēēsyētootēē wōlēē
chaang' :biiko /sikiisubooyootē nyēē /kākēēkoonyit. 39 Lēkwēlootē ng'ēchērōōk
chēē mii taay yoo /kēēmii kooriikaab saayeet. Mbo yoo /kēēmii saakwa ake
tukul, kōōmoymooyē :bichu ng'ēchērōōk chēbo taay. 40 Lātunootē koor chēē
musuuk kuyibēē tukuukwaa ānkusooyē miisin kuyēyē keey kule churtootiin.
+/Mākiing'woonchi miisin biich chēē wuu chuutēchu kusiir chii ake tukul nyēē
kiikukusta.”

Ng'oo :nyēē kiinēm chēē chaang'? (Luuka 21:1-4)

41 Kumii :Yēēsu kēēbuur ng'wēny ām *Kōōtaab Yēyiin yēē kilēēkitēē :looloonik
chēē /kikiiruruukyinē beesaanik chēbo yiisyēētaab Yēyiin, kukas wōlēē ki-
ikoochintooy :biiko beesaanik looloonichoo. Kiikoochinē :biiko chēē ki
mokorēēnik beesaanik chēē chaang' looloonichoo. 42 Nto mii yoo, kuchō
:cheebyoosyeet ake nyēē ki musuk ankubanan. Kiinēm :nyoo beesaanikyii
chēē ng'ēri anku tukul chēē kiboonto.
43 Kukuur :Yēēsu rubiikyii ānkumwoochi kule, “! Kāāmwoowook, cheeby-
oosyaani musuk :nyēē kēēnēm beesaanik laatit nyēē wōō kusiir chuut tukul.
44 Kāng'ōmōrunēē :mokorēēnik laatit nyoo kēēkooytooy wōlēē bo chēē boonto,
nteenee kābār :cheebyoosyaanaa loolēēnyii tukul.”

13

+/Mākiiturbuub Kōōtaab Yēyiin (Mataayo 24:1-2; Luuka 21:5-6)

1 Kumii :Yēēsu ākoo rubiikyii kung'ēētyēē yooto kibo biiwuutaab *Kōōtaab
Yēyiin, kumwoochi :rubiintēēnyii ake kule, “Kāānēētiintēēt, wōōyēch :rwoon-
tōōchu /kikeeteechee Kōyi bo Yēyiin ānku kāroorānēch nyēē tyaa!” 2 Kukētyi
:Yēēsu kule, “Kookas, kāroorānēch :kooriichu, nteenee +/mākiiturbuub tuku-
uchu tukul nyēē māmii :rwaa mbo akeenke nyēē ng'ētu kookemeeraat keey
ake.”

Nyāliluutēk āk wusiisyēēt (Mataayo 24:3-14; Luuka 21:7-19)

3 Nto mii yoo, kuyit :Yēēsu ākoo rubiikyii biitēēt nyēē kibo Lekemeetaab
*Musēytuuniinēk yēē kitoobēnē keey ākoo Kōōtaab Yēyiin ānkōōbuur ng'wēny.

---

† **12:36** Tyēēnwookik 110:1 **12:36** Tān. 7:13-14; Yēyuut. 2:33-35; 1Kōōr. 15:24, 27; Ibu. 8:1 **12:37** Mat. 20:30-31 **12:39** Luuka 11:43 **12:41** 2Bāy. 12:9 **12:44** 2Kōōr. 8:12 **13:2** Luuka 19:44

4 Kuteebee :Bētērō, Yāākōbō, Yoowaana āk Antereeya Yēēsu kule, “Āyu yēē
yēyāktōōs :ng'aleechaa kātēēmwooyē ānku kiy nee :nyēē +makeekasee yoo
yityiintōōs :ng'aleechaa?”
5 Kumwoochi :Yēēsu kule, “Ōriib keey! -Mookany / kiiberbeeraak.
6 Choong'ēch :biiko chēē makukwaanaat ankuyey keey :ake tukul kule inee
ku kāārārookiintēēt. Mākōōbotbootoot :bichoo biiko chēē chaang'.
7 +Mookas kubārē keey :biiko ām kōōrēēt /ānkyoomu booryoot, nteenee
-mōōmuuyē. Ākoy kuyēyākiis :tukuuchoo, nto yitu :tabanta. 8 Mākubooryo
:bōrōryēēt ake āk ake, kubooryo :kōōrēēt ake āk ake. Mākōōring'riing'oot
:komoswookik chēē chaang' ām kōōrēēt ānkuchō :kēmēwuut. Ng'wooninto
nyēē kāāmunēē moroontoon :nyoo nto yitu :kōōrēēt nyēē lēēl.”
9 Kumwoochi :Yēēsu kule, “Ōriib keey. +/Makeenamaak /ānkiiyyoong'tēēnook
kōōk ām kooriikaab saayeet /ānkēēbirook ām wōlooto. +/Makiimutaak taayee-
taab bāytooyik kubo anii. Bārooyinto :nyooto nyēē +mōōmwoochinēē bichooto
kiyēē ōyēnchinē. 10 /Kyoomtooy kurook lōkōōywēk chēē kāroomēch kukas
:biiko tukul ām kōōrēēt kumukuul nto yitu :tabantaab kōōrēēt.
11 Yoo /kaakeenamaak /ānkiiyyoong'tēēnook kōōk, -mookany kooyiimaak
mēt :kiyēē +moomwaay. +/ Mākiiboorwook yooto kiyēē ōmwooyē kuuyu
mēēbērē akweek chēē +mōōng'āloolē nteenee :Tāmirmiryēētaab Yēyiin
nyēē mākung'āloolē. 12 Mākung'ōmto :chii ng'eetaabkaamet / keebakach
ānkung'ōmto :kwaan lakwanyii /keebakach. Makutay :lēēkōōk mbo kwaan āk
mbo kaamet ānkung'ōmto /keebakach.
13 Kunyi, mākuwēchook :biiko, kuuyu ōyēnwoo. Nteenee chiito nyēē ka-
muyta ākoy tabanta :nyēē makooraraach :Yēyiin.”

Wōlēē +/makiiserweetita Yēērusālēēm (Mataayo 24:15-25; Luuka 21:20-24)

14 Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, “Yoo kookas ‘kiyoo -mēēriiku :Yēyiin’†
kukēēyyoonyēē yēē -/mākēēmākyinē, ōmwēy :biikaab Yuuteeya ākoy lekem
barak. (Kuyēbchi yiit :chii nyoo sumānē ng'aleechu.) 15 Yoo kanyoorta
:ng'aleechu chii kumii kōōnyii barak, -mēēwut kō kule kōōnēm kiy ake tukul
nyēē sukumwēyto, 16 ameeyeey :chii nyoo miitē mbareen kaa kule woku-
nam sireet nyēē iliiktēē keey. 17 Lēyyē, mākuwuuyiityi sōō kule nee ām
bēsyōōsyēchooto kooruuk choo kōōyootiin āk choo irēēriisyē! 18 Osaay Yēyiin
kule māyēyākiis :ng'aleechu yoo yiiwoot. 19 Mākuwōōyiit :ng'woonintaab
bēsyōōsyēchooto kusiir ng'woonin ake tukul nyēē kiikutook kuchakee kayey
:Yēyiin kōōrēēt, āmēēbērē mākutook :ng'wooninto ake nyēē tēē nyoo bēsyēēt
ake. 20 Nteenee kiikoonwaakiit :Yēyiin bēsyōōsyēchooto kuuyu mii :bi-
ikyii chēē kiikukwey nyēē nto kimanaakoonwaakiit, nto māmii :chii nyēē
kātāwokusobē.

Kāārārookik chēē mābo man (Mataayo 24:23-28; Luuka 17:23-24)

21 Yoo kāmwoowook :chii ake tukul kule ong'nyi *Kāārārookiintēēt nto
ong'nyiin, -mōōyēnchi, 22 kuuyu makukwa :biiko chēē makuyey keey kuyēk
kāārārookik āk *wōōrkooyikaab Yēyiin. Makuyey :bichu ng'al chēbo kwōng'uut
sukung'eet, yoo imuuchāktōōs, kutēwēch biikaab Kiriistō choo kwēyootiin.
23 Kunyoo, ōriib keey. !Kāāsim āmwoowook tukul kumanaayit :bēsyēēt.”

13:11 Luuka 12:11-12 **13:12** Mat. 10:35 **13:13** Mat. 10:17-22 **13:13** Yoowa. 15:21 † **13:14** Tān. 9:27; 11:31; 12:11 **13:16** Luuka 17:31 **13:19** Tān. 12:1 **13:22** Mat. 7:15; 24:24; 2Tēēs. 2:9-10

Kiyēē ibooru chōōnēētaab Yēēsu
(Mataayo 24:29-31; Luuka 21:25-28)

24 Kutas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii kule, “Yoo bēku :nyāliluutēchoo bo
bēsyōōsyēchooto
‘Mākumis :asiista āmēētākōōluuwu :araaweet.
25 Mākōōtimtiimākoy :wōliin bo barak kōōsuuw :kookeelik.’†
26 +/Makeekasa anii, *Wēritaab Chii, āchōōnēē boolik ām kāāmuukēywēēk āk
lēbkēēyyēētaab Yēyiin. 27 +Māāyooktē malayikaanikyuu kōōruruukoot biiko
choo kwēyootiin kung'eetee kōōrēēt komosta ake ākoy ake.”

Bēsyēēt nyoo iyēēwu :Yēēsu
(Mataayo 24:32-36; Luuka 21:29-33)

28 Kumwoochi subak kule, “Yoo kēēnkāt :kēētoo /kēēkuurēē *mutiiniit,
kōōbooru kule kaakuriik kumusēs. 29 Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, yoo ōkāsē
kuyēyāktōōs :tukuuchoo, ōnkēt kule kaakuriik :bēsyēēt nyoo āyēēwunēē.
30 ! Kāāmwoowook, mābootōōs :biikyuu choo kyaakwey ānkoo kāyēyākiis
:tukuuchoo tukul. 31 Mākubot :barak āk ng'wēny, nteenee mābotē
:ng'ālyoontēēnyuu.
32 Māmii :chii nyēē inkētē bēsyēēt nyēē āyēēwunēē. -Mēēnkētē
:malayikaanik āmāānkētē mbo nkanii, nteenee inkētē :Baaba.

Ōchōb keey
(Mataayo 24:42-44; Luuka 12:35-40)

33 Ōriib keey ankooyeyte keey, kuuyu -mōōnkētē yēē yitu :bēsyoonooto.
34 Kerkeey yoo māchē :chii nyēbo kanyii kuwo ruutooy. Bākookyinē mot-
woorikyii yiisyēēt nyēē makuyey ankutool ake kuriib kayta. 35 Ōriib keey,
kuuyu -mōōnkētē yēē rōōtunēē :chiitaab kayta. Imuuchē kuyit kukararakta
:asiista, kwēēmooy kwēēn, kumānēērir :kōōrēēt nto kumānāāmwook :asiista.
36 Yoo kāchō, māchāktōōs kunyōōrwook ōkāsu.
37 Okas ng'aleechu! Mā akweek nkit chēē āmiitē āmwoowook ng'aleechu,
nteenee māchāktōōs kuyeyta keey :biiko tukul.”

14

Kicheeng' :buunikaab Yēēsu wōlēē makunamta inee
(Mataayo 26:1-5; Luuka 22:1-2)

1 Kikiikung'ēt :bēsyōōsyēk āyēēnku kuyit :bēsyēēt nyēē kyoomēē :Yu-
utayeek *Saakweetaab Keeytaayeet ākoo Saakweetaab mukaatiin chēē
mākuutunootiin. Kimii kuchēēng'ē :mbo *kibkōrōs ākoo kāānēētikaab kiruutēk
wōlēē makunamta Yēēsu kumākāsē :chii sukubakach. 2 Kimwooy kule,
“-Mookany keeyey ng'aleechu yoo bo *Saakweetaab Keeytaayeet, kuuyu
imuuchē :biiko kuyey wōōrōōryēēt.”

Kiraang'tee :koorkēēt ake Yēēsu mwaayta mēt
(Mataayo 26:6-13)

3 Kimii :yēē kyoomiisyē :Yēēsu ām Beetannyaa kumiitē kaab Simōōni,
chiichoo kikiikunāmē *:makereenik. Yooto, kuchō :koorkēēt ake kō nyēē
kiboonto mwaay nyēē kiboong'u nyēē anyiny /ānkikyooltēē beesaan chēē
chaang' miisin. Yooto, kuraang'tee :koorkoonoo Yēēsu mwaayaa mēt.
4-5 Yu kakas :biiko alake chēē kimii yooto kiyēē kayey :koorkoonoo, kum-
wooy nyēē kāng'woonchi kule, “Nto yu sukunyarta :koorkooni mwaay nyēē

† **13:25** Isaaya 13:10; 34:4 **13:25** Mat. 24:29 **13:26** Tān. 7:13; Mat. 24:27; 26:64; 1Kōōr. 15:23; 1Tēēs. 4:15-16; 2Tēēs. 2:1; Ng'oong'. 1:7 **13:27** Seka. 13:7; Mat. 13:41 **13:32** Yēyuut. 1:7 **13:35** Mat. 25:13-15 **14:2** Māārkō 11:18

ālē beesaan chēē chaang' miisin kuu nyi! Nto yu /kātākyooltooy /ānkiikoochi bānoonik beesaanik." Kinyēērchi :bichoo koorkoonoo miisin.
6 Kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, "-Moomakee kiy koorkoonoo. Ntēē
kāākuyēwoo anii ng'ālyoo nyēē karaam. 7 Ōboontē keey :akweek bānoonik
ākookoy ānku +mōōyēētyēēchinē kuu wōlēē ōchāmtooy. Nteenee -mōōboontē
keey anii ākookoy. 8 Kaakuyey :koorkooni kuu wōlēē kēēmuuktooy kuroonkyi
mwaayaa mētinyuu kuyeytaa nto yitu :yēē /kēēmuyēēnoo. 9 !Kāāmwoowook, -/
mākēēwuutyēē koorkooni ām kiyēē kaakuyey yoo /kyoomtooy lōkōōywēk chēē
kāroomēch ām kōōrēēt tukul."

Kiinēm keey :Yuuta kuchaamta Yēēsu (Mataayo 26:14-16; Luuka 22:3-6)

10 Nto mii yoo, kuwo :Yuuta Iskaryoot nyoo ki akeenke ām rubiikaab
Yēēsu choo ki taman āk āyēēng', wōlēē kimii :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch
wokuchaamta Yēēsu. 11 Yu kayit wōlooto /kēēng'ērēkyi. /Kikēēmwoochi kule,
"Yoo kēēyēwēēch kēēlto wōlēē +makeenamte Yēēsu, kēēkōōniing' beesaanik."
Kuwo :Yuuta wokucheeng' wōlēē /sikeenamta Yēēsu.

/Kikeeyeyta wōlēē /kyoomēē Saakweetaab Keeytaayeet (Mataayo 26:17-19; Luuka 22:7-13)

12 Ām bēsyēētaab taayta nyēbo Saakweetaab mukaatiin chēē
mākuutunootiin, kiyēēnyē :Yuutayeek mēēnkit nyēē sukwaam bēsyoonooto.
Yu kayit :bēsyooni, kuteebee :rubiik Yēēsu kule, "Ānō wōlēē +mawee-
amee *Saakweetaab Keeytaayeet bokēēyēytoowuung'?" 13 Kumwoochi :Yēēsu
rubiikyii āyēēng' kule, "Obe ākoy Yēērusālēēm. +Mōōtuuyēē murēn nyēē
boontoonu tērēētaab bēēko. Orub chiichoo lēt ākoy kōōto nyēē kēēwut. 14 Yoo
kooyit kōyooto, ōmwoochi chiitaab kōōto kule māchē :Kāānēētiintēēt wōlēē suk-
woomiisyēē ākoo rubiikyii ām Saakweetaab Keeytaayeet. 15 Mākōōboorwook
:chiichoo kisēēnkēēt nyēē wōō nyēbo koroofa nyēē mii :tukuuk tukul chēbo
ātēbto. Ōyēytoowēēch āmiik."
16 Yu keewaany :Yēēsu kumwoochi rubiichoo kuu nyooto, kuba ākoy
Yēērusālēēm ānkubokunyōōr ng'aleek tukul kuu wōloo kāmwooytooy :Yēēsu.
Kuyeyta āmiikaab saakwaanaa.

Kiiboor :Yēēsu chiito nyēē kimii wokuchoomtooy (Mataayo 26:20-25; Luuka 22:21-23; Yoowaana 13:21-30)

17 Kumii kurātoorātē :kōōrēēt, kuwo :Yēēsu ākoo rubiikyii taman āk āyēēng'
ākoy kōyooto ānkutoow kwaam saakweet.
18 Kumii kwoomiisyē, kumwooy :Yēēsu kule, "!Kāāmwoowook, mii :akeenke
ām akweek nyēē kēēmiitē kyoomiisyē :tukul nyēē makuchaamtaa."
19 Kung'woonchi rubiik ankuteebee :ake tukul Yēēsu kule, "Ara anii?"
20 Kukētyi :Yēēsu kule, "Nyoo kiilābloobtooy :tukwaay mukaatiit terekyeet
akeenke nyēē makuchaamtaa. 21 Makume *:Wēritaab Chii kuu yoo /kikeesir
kurubta keey āk inee. Nteenee mākung'woonchi sōō kule nee :chiito nyoo
makuchaamtaa. Kaykay nto /kimākēēsich chiichoo."

Kitoow :Yēēsu saakweet nyēē lēēl (Mataayo 26:26-30; Luuka 22:19-20; 1 Kōōriintēēk 11:23-25)

22 Yu kimii kwoomiisyē, kunam :Yēēsu mukaatiit ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy.
Nto tēē yoo kubetes mukaatiinaa ānkōōkoochi rubiikyii kōōnēmunoot. Kim-
woochi kule, "Bōōrnyuu :nyi. Kunyi, o-am." 23 Kunam subak terekyeet nyēē

14:7 Kiruu. 15:11 **14:10** Māārkō 3:19; Yoowa. 12:4 **14:12** Chuy. 12:1-20 **14:18** Tyēēn. 41:9
14:21 Yoowa. 13:2, 21-30

kimii *:tifaayiik ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy ānkōōkoochi rubiichoo kumōōsoot.
24 Kimwoochi kule, “Korotiikyuu :chu chēbo *kiirootyeet nyēē lēēl.* +/
Makiitaata sukusobcho :biiko chēē chaang'. 25 !Kāāmwoowook, -māwāāyyēē
subak tifaayiik ākoy bēsyoonoo wāāyyēē chēē leelach ām Kaab Yēyiin.”
26 Nto tēē yoo, kutyēēn :bichoo kōōkoostooy Yēyiin ānkung'ēētyo kutākyi keey
Lekemeetaab *Musēytuuniinēk.

Kiiboor :Yēēsu kule makutuuch keey :Bētērō (Mataayo 26:31-35; Luuka 22:31-34; Yoowaana 13:36-38)

27 Kumii kēēltaab too, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, “+Mōōmwēyēēnoo
:akweek tukul kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, ‘+Maabakach ākiintēēt
kusērēēt :kēēchiirēk.’† 28 Nteenee yoo kaang'eetee meet, +maantooy
Kalilaaya.” 29 Kumwoochi :Bētērō Yēēsu kule, “Ānkoo kāmwēyēēniing'
:chuut tukul, -māābākooktiing' :anii.” 30 Kumwoochi :Yēēsu kule, “Bētērō!
Kāāmwoowuung', kumānēēturkuuchē :kirkōōnkiit nyēbo āyēēng' kwēēmowuuni,
+meetuuch keey :inyiing' areet sōmōk kule -mēēnkētoo.” 31 Kumwoochi
:Bētērō Yēēsu subak kule, “Mākoy atuuch keey! Yoo kābo meet kēēbēku
:tukwaay.” Kōōruumchi :nkicheek rubiik chuut kuu nyooto.

Kiwokusaayee :Yēēsu Ketesemaane (Mataayo 26:36-46; Luuka 22:39-46)

32 Yu kayit :Yēēsu ākoo rubiikyii yēē / kēēkuurēē Ketesemaane, kum-
woochi kule, “Ōbuurēē yu, waasaay :anii.” 33 Koonaata kisich ākoo Bētērō,
Yāākōbō ākoo Yoowaana. Kwaam :ng'uusng'uus Yēēsu kut kulōōklōōkēn.
34 Kumwoochi rubiichooto sōmōk kule, “Kāāmuy :anii kut wuu nyēē
+maameey. Ōng'ētunēē yuutēyu ānkōōkāsu!”
35-36 Yooto koonaata :inee kisich kukutuny ānkuyim kutiiny :tokochta
ng'wēny ankusaay kule, “Baaba! Imuuchāktōōs :tukuuk tukul ām wōlēē
imiitē. Inēmtoowoo nyalili. Nteenee kuyeyakay kuu wōloo imāktooy :inyiing'
mēēbērē kuu wōloo āmāktooy :anii.”
37 Yu kēēyēēwunēē :Yēēsu wōloo kāwokusooyēē, kunyōōr rubiik choo sōmōk
kuruuytōōs. Kumwoochi Bētērō kule, “Simōōni, ākoo kēēru? 'Kāmēēmuuchē
mbo ikāsu ām asiista akeenke? 38 Ōkāsu ankoosaay simōō-āsyi keey
tyēmiisyēēt. Ōbērē nto oyey, āmāmii :nkuruuk.” 39 Kooyeey :Yēēsu
subak ankuwokusaay kuu yoo kābo taay. 40 Nto iyēēwu nyēbo āyēēng',
kunyōōr mbo Bētērō kuruuytōōs subak, kuuyu kichoosyootiin miisin.
Kuchusyo :rubiichoo. 41 Kiiyeey :Yēēsu subak ankuwokusaay nyēbo sōmōk,
nto yu kaweech keey, kumwoochi rubiichoo kule, “Ākoo tōōbēng'tēē
rwoonik? Kaakuyem. Okas kaakuyit :āsiiswēk / kiiyokoochi *Wēritaab
Chii āwunnyēkaab kibng'ōōkisiis. 42 Ong'nyiin choomtooyiintēēt kāākuchō!
Ōng'ēētyē bokēētuuyēē.”

/Kikeenam Yēēsu nteenee kitay /kēēsār (Mataayo 26:47-56; Luuka 22:47-53; Yoowaana 18:3-11)

43 Kutākumii :Yēēsu kung'āloolē, kuyitu :Yuuta nyoo ki akeenke ām rubiichoo
ki taman āk āyēēng'. Kiboontoonu keey biiko chēē chaang' chēē kitinyē
chōōkiinēk ākoo syaariinek chēē kiiyooku :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo

---

* **14:24** Māmwooyē :siruutēk alake kule ‘nyēē lēēl’. **14:24** 1Kōōr. 10:16; 11:23-25 **14:24** Chuy. 24:8; Cherem. 31:31; Ibu. 7:22; 9:15-20 **14:26** Luuka 22:39 † **14:27** Sekaryaa 13:7 **14:27** Māārkō 14:50-52; Yoowa. 16:32 **14:28** Māārkō 16:7 **14:31** Luuka 22:33-34; Yoowa. 13:36-38 **14:35-36** Yoowa. 12:27; Mat. 6:10; Māārkō 10:38; Room. 8:15; Ibu. 10:9 **14:38** Mat. 25:13; Ēfēēs. 6:18; Ibu. 2:18 **14:42** Luuka 5:16; Ibu. 5:7-8

booyik. 44 Kikiisimkumwoochinē :Yuuta bichoo kule, “Nyoo ōkāsē ātōrōōchē,
ōnāmē nyooto ānkōōriibootē simāmwēy.” 45 Kuyitu :Yuuta, kutōrōōchē Yēēsu
kule, “Aase, Mokoryoontēēt!” 46 Kutēryēkyinē :bichoo Yēēsu bakeenke.
47 Kukāsē :rubiintēēt ake kuu nyooto, kung'usu chōōkiit, nto bērē kuyeb
motwooriintēētaab kibkōrōs nyēē wōō, kuchwenta yiitit kōōsuuyto.
48 Yooto, kumwoochi :Yēēsu bichoo kināmē inee kule, “Ōbērē āntōōchinē
:anii lukēēt nyēē māchē kuweech kōōrēēt sookwaante chōōkiinēk āk syaari-
inek boonamaa? 49 Ntēē kwāāboontē keey :anii akweek kwaak ām biiwuu-
taab *Kōōtaab Yēyiin ānēētiisyē. Kwaamaak :nee simoonamaa yooto? Nteenee
ityiichē :ng'aleechu tukul siruutēkaab Yēyiin.”
50 Yu kāmwooy :Yēēsu kuu nyooto, kumwēchi keey :rubiikyii. 51 Kimii
:murēno nyēē kiinoomootē Yēēsu nyēē kikyaalyaktee keey ankeet baateey.
Nto yu kibērē /keenam, 52 kuchiwit kuchururchi ankaanaa yooto ānkumwēchi
keey kibchuraat.

Kumii :Yēēsu taayeetaab kōōkwēēt nyēē wōō nyēbo Yuutayeek (Mataayo 26:57-68; Luuka 22:54-55, 63-71; Yoowaana 18:13-14, 19-24)

53 /Kikēēkwēryoot Yēēsu ākoy kaytaab *kibkōrōs nyēē wōō. Kikiiruruukyi
keey wōlooto :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch, booyik ākoo kāānēētikaab kiruutēk.
54 Kiinaamaat :Bētērō Yēēsu ākoy kuyit kiyēnkuutaab kaytaab bichoo bo kōrōs.
Kumii wōlooto kōōbuur :nkinee ng'wēny kuyu maata nyēē kimii kuywēē :biiko
chēē kiriibē kayaa.
55 Kimach *:kōōkwēētaab Yuutayeek tukul kōōyyoonkyinē :mbo kibkōrōs
chēē wōōyēch, kule kunyōōr ng'ālyoo nyēē miyaat nyēē nāmē Yēēsu /siki-
itiilchi meet. Nteenee mānāānyōōr ng'ālyoo. 56 Ānkoo kimōlōlchi :biiko
chēē chaang' Yēēsu ng'al, kichuunchuun :ng'aleekwaa. 57 Kimwooy :alake
subak kule, 58 “Kikeekas :acheek kumwooyē :chiichi kule mākōōturbuub
*Kōōtaab Yēyiin nyoo kitēēchē :biiko ankuteech ake nyēē mēēbērē tēēchē :bi-
iko. Kālē makuteechee nyooto bēsyōōs sōmōk.” 59 Kichuunchuun :nkicheek
ng'aleekaab bichoo. 60 Yooto kōōyyo :chiichoo wōō bo kōrōs ankuteebee
Yēēsu kule, “Itinyē wōlēē ituuktooy keey ām ng'aleechu mwooyē :bichu?”
61 Kusiisyi keey :Yēēsu. Kumwoochi subak :chiichooto wōō bo kōrōsēēk
Yēēsu kule, “Inyiing' man *Kāārārookiintēēt, Lakwataab Nyoo Tōrōōr?”
62 Kumwoochi :Yēēsu kule: “Anii :nyooto anku +mookas *Wēritaab Chii
kōōbuurunēē āwutaab taay nyēbo Nyoo bo Kāāmuukēy ankookas kuchōōnēē
boolik.” 63 Kikwaany keey :moo chiichoo wōō bo kōrōs kut kubaach sirookyii
ānkumwooy kule, “Nee ake :nyēē /tākēēmwoowēēch kurubta keey āk chiichi?
64 Kookas oob wōlēē kāākōōntosuurto Yēyiin? Kunyi, ōbērē nee akweek?”
Kōōruumchi :kiirwookik tukul kule, “Misyinē kume.” 65 Kung'utyi :kiirwookik
alake Yēēsu ankurat koonyek. Kurātootiin :koonyek, /kiituluuksēt /ankeetee-
bee kule, “Mwoowu, baa, ng'oo :nyi kēētuluuchiing'!” Yooto, koorabaakset
:bichoo kiriibē kayaata.

Kituuch keey :Bētērō (Mataayo 26:69-75; Luuka 22:56-62; Yoowaana 18:15-18, 25-27)

66 Kumii :Bētērō kēēbuur biiy, chokumur yooto :chēēbto ake nyēē kiyēchinē
kibkōrōs nyēē wōō yiisyēēt. 67 Kōōrōōtoot :chēēbooto Bētērō ānkulē,
“Kwēēboontootē keey :nkinyiing' oob chiichi bo Nāāsārēēt!” 68 Kutuuch keey
:Bētērō. Kimwooy kule, “-Māānkētē kiyēē imwooyē.” Kōōnookyi :Bētērō yēbo

---

14:49 Luuka 24:46 **14:50** Māārkō 14:27 **14:56** Kiruu. 19:15; Tyēēn. 35:11 **14:58** Yoowa. 2:19 **14:61** Isa. 53:7; Māārkō 15:3-5, 39; Yoowa. 19:9 **14:62** Māārkō 12:36; 13:26 **14:64** Mat. 26:65 **14:65** Isa. 50:6; 53:5; Luuka 7:16

oreet nyēē wēētii kayaata. Yooto, kooturkuuch kirkōōnkiit. 69 Kutākumiitē
:Bētērō yooto bo oreet, kukas :chēēbkēy subak, ānkumwoochi biiko chēē kimii
yooto kule, “Lēyyē! Rubiintēētaab Yēēsu :chiichi!” 70 Kutuuch keey :Bētērō
subak. Nyēē mā tyaa, kumwoochi :biiko chēē kimii yooto kule, “Kubooyiit
man! Inyiing' rubiintēētaab Yēēsu kuuyu isālu Kalilaaya.” 71 Kuchubchi keey
:Bētērō kule, “-Māānkētē chiichi ōmiitē ōng'āloolēē.” 72 Yooto, kooturkuuch
:kirkōōnkiit nyēbo āyēēng'. Koosoot :Bētērō yoo kāmwoochinē :Yēēsu kule,
“Kumaneeturkuuch :kirkōōnkiit nyēbo āyēēng', +meetuuch keey :inyiing'
areet sōmōk kule -'mēēnkētoo.”
Kuriir :Bētērō nyēē ng'waa.

15

Kumii :Yēēsu taayeetaab Bilaato
(Mataayo 27:1-2, 11-14; Luuka 23:1-5; Yoowaana 18:28-38)

1 Nto yu kāmwook :asiista, kootiil *:kōōkwēētaab Yuutayeek tukul kunam
wōlēē mii :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch, booyik āk kāānēētikaab kiruutēk
kurat Yēēsu ānkukwēryoot ākoy kaab *Bilaato.
2 Yu /kakiiyiitita kaab Bilaato, kuteebee :nyoo Yēēsu kule, “Inyiing'
:bāytooyiintēētaab Yuutayeek?” Kumwoochi :Yēēsu kule: “Wuu nyooto, sinee.”
3 Kiiteeyee keey :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch kule kiikuyey :Yēēsu ng'al chēē
chaang'. 4 Kuteebee :Bilaato Yēēsu kule, “Māmii :kiyēē 'ikētu kurubta keey
ng'aleechu mwooyē :bichu kule !kiiyey?” 5 Mānāākēt :Yēēsu ng'ālyoo. Kubotyi
:tonkoy Bilaato.

Kiisimchi :kāāntōōyikaab Yuutayeek Bilaato kubakach Yēēsu
(Mataayo 27:15-26; Luuka 23:13-25; Yoowaana 18:39—19:16)

6 Kiityooktooy :bāytooyiintēēt ām kēnyiit ake tukul kibratyaanteet akeenke
nyoo kaakutool :biiko. /Kikēēyēyē kuu nyooto yoo /kyoomē *Saakwee-
taab Keeytaayeet. 7 Kimii ām bēsyōōsyēchooto :biiko alake chēē kikwiilē
bāytooyiisyēētaab Bilaato ānkikiikubākākiis kut /kikiikeerat. Akeenke ām
bichooto ku nyēē /kikēēkuurēē Baraaba. 8 Yooto kōōruruukyi keey :biiko
chēē chaang' kaytaab Bilaato. Kusoom :bichoo Bilaato kōōtyooktoochi chi-
ito akeenke nyēē rataat kuu yoo kwēētyooktoochinē kwaak yoo mii :saak-
waanaa. 9 Kuteeb :Bilaato kule, “Ōmāchē ātyooktoowook bāytooyiintēētaab Yu-
utayeek?” 10 Kitēēbēē :Bilaato bichoo kuu nyooto kōōnkētē kule kēētuuyiityi
:mbo kibkōrōs Yēēsu moo. 11 Nteenee kōōwuruur :mbo kibkōrōs biiko tukul
kumwoochi Bilaato kootyaakta Baraaba yoo kātēētyooktooy Yēēsu. 12 Kuteeb
:Bilaato kule, “Kunyi, ōmāchē ayeyee nee naas chiichi ōbērē bāytooyiintēētaab
Yuutayeek?” 13 Kōōruumchi :biiko tukul kule, “Ibakach!” 14 Kumwoochi :Bi-
laato biiko kule, “Ara koleel nee :chiichi?” Kubōloobōl :biiko kule, “Obakach!
Obakach!” 15 Nto kuuyu kimāmāchē :Bilaato kunyēēr :biiko, kōōtyooktoochi
Baraaba. /Kikiityōōlsēt Yēēsu, nto tēē yoo kōōyokooyto /bokēēkwērtoochi
*murtooywoontēēt.

Kiintosuur :biikaab lukēēt Yēēsu
(Mataayo 27:27-31; Yoowaana 19:2-3)

16 Kubeeta :biikaab lukēēt Yēēsu ākoy kaytaab *Bilaato āriit ānkukuur
lukēētaab booryēēt tukul.
17 Kōōlookyi sireet nyēē arraa ankutaay kuutwēētaab kātook ankookemeer
mētinyii wuu nyēē kāyēk bāytooyiintēēt. 18 Yu /kāākiilookyi tukuuchoo, /
kēētoow /keeyey keey kule /kākēēsilto Yēēsu /kēēmwooyē kule, “Kimkim!

14:72 Māārkō 14:30 **15:5** Māārkō 14:61 **15:17** Luuka 23:11

Bāytooyiintēētaab Yuutayeek!” 19 Kiikōryōōnyēē :bichoo Yēēsu kirōkto mēt
ānkung'utyinē kibtaman ānkukutunyēē taayeenyii kuyēyē keey kule kākoonyit.
20 Yu /kāākiintosuur, /kiirēēkunēē siraanaa arraa /ānkiilookyi sirookyii choo
bo kwaak nto tēē yoo, /kēēkwēryoot /bokēēkwērtoochi murtooywoontēēt.

/Kikēēkwērtoochi Yēēsu murtooywoontēēt /ānkiinchuruur
(Mataayo 27:32-44; Luuka 23:26-43; Yoowaana 19:17-27)

21 /Kēēmii /kēēbēētooy /kēētuuyēē chiito ake nyēē kibo kōōrēētaab Kurēēn. /
Kikēēkuurēē chiichoo Simōōni nyēē ki kwaaniitaab Alekisaanta ākoo Ruufō.
/Kēētuuyēē kuu nyooto, /kēēkērchinē koong' kukalab murtooywoontēētaab
Yēēsu.
22 Kikwēryoot :bichoo Yēēsu ākoy yēē /kēēkuurēē Kolkoota, (kaayneet nyēē
ibooru kule ‘Rōkyēētaab Mēt’). 23 Nto bērē kōōkoochi :bichoo Yēēsu *tifaayiik
chēē /kikeetasee saakityeek* alak, kutay kuyye.
24 Kukwērtoochi :bichoo Yēēsu murtooywoontēēt. Nto yu mākubchēchi keey
sirookyii, kubar *sēkēēryēēt sukōōnkētēē kule ng'oo :nyēē mākuyib sireet
nkōnō.
25 Ki asiistaab sōmōk nyēbo kōrrōōn, yu /kikēēkwērtoochinē Yēēsu murtooy-
woontēēt. 26 /Kikiikēēsirchi kiito ake ng'aleek chēē kiyey /sikiitiilchi Yēēsu
meet chēē kimwooyē kule: BĀYTOOYIINTĒĒTAAB YUUTAYEEK.
27 /Kikēēkwērtoochi nkicheek kibng'ōōkisiis āyēēng' murtooywōōsyēkwaa.
/Kikiiyyoong'tēē ake āwutaab taay nyēbo Yēēsu /ānkiiyyoong'to ake nyēbo
kaataam.†
29 Kiinchuruurē :biiko chēē kimurē yooto Yēēsu ānkukwērtooy mētēwook
kumwoochinē kule, “Ntēē kwēēbērē :inyiing' +mēēturbuub *Kōōtaab Yēyiin
ankiiteechee subak bēsyōōsyēk sōmōk? 30 Iraraach keey naas. Irēkunēē
murtooywoontoonoo!”
31 Kiinchuruur :nkicheek mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo kāānēētikaab
kiruutēk Yēēsu kumwoochinē keey kule, “Kiisoobē :chiichi biiko alak, ntēē
-mēēsoob keey naas. 32 Kēēmāchē keekas ra kāārārookiintooni kuurē keey kule
bāytooyiintēētaab *Isrāyēēliik. Yoo keemuuch kurēkunēē murtooywoontooni,
+mākiiyēnchi.” Kiinchuruur :nkicheek kibng'ōōkisiisyēchoo kimii murtooy-
wōōsyēkwaa.

Meetaab Yēēsu
(Mataayo 27:45-56; Luuka 23:44-49; Yoowaana 19:28-30)

33 Kichō :mēēnānēēt bēēt nyēē kiker kōōrēēt tukul, kung'eetee āsiiswēk
lo ākoy āsiiswēk sokool. 34 Yu kayit āsiiswēk sokool kōōnchō :Yēēsu kule,
“Yēyiintēēnyuu, Yēyiintēēnyuu, ntēē 'keebakaaktaa!”† (Kimwooyē yooto ām
kuutiinyii kule, “Ēlōōy, Ēlōōy, lema sabaktani?”)
35 Yu kakas :biikaab lukēēt chēē kimii yooto, kulē, “Okas, miitē kukuurē
*Eliiya.” 36 Kulabatee :chiito ake kiroonkuryēēt ankooluumta *tifaayiik
chēē tāytāy. Kurutyi kiroonkuryoonoo kēētit ānkōōyokoochi kuutiitaab Yēēsu
ānkulē, “Okany keekas yoo mākuchō :Eliiya chokōōrēēkunēē murtooywoon-
tooni!”
37 Kiinchō :Yēēsu ankung'et.

15:19 Māārkō 14:65 **15:21** Room. 16:13 * **15:23** /Kikēēyēyiisyē saakityeechaa kōōboot ng'wooninto. **15:24** Tyēēn. 22:18 **15:26** Mat. 27:11 † **15:27** Tāsyinē :siruutēk alake kērēywoontooni 28: Kiityiich :yuutēyu siruutēkaab Yēyiin choo mwooyē kule, ‘/Kikeetasta kibng'ōōkisiis.’ **15:27** Isa. 53:12 **15:29** Yoowa. 2:19; Māārkō 14:58; Yoowa. 2:19 **15:32** Tyēēn. 22:7; 109:25 **15:33** Āmōōs 8:9 † **15:34** Tyēēn. 22:1 **15:36** Tyēēn. 69:21

38 Yooto bakeenke, kukērēērunēē keey āyēēng' kuchakee barak ākoy
ng'wēny :ankeet nyēē ki rikimim nyoo /kikiiyēēlēē Kitōōkiitaab *Kōōtaab
Yēyiin.
39 Yu kakas :chiito nyēē wōō nyēbo lukēētaab booryēēt‡ wōlēē kameeta
:Yēēsu, kumwooy kule, "Kubooyiit man, ākoo Lakwataab Yēyiin :chiichi."
40 Kikiiyyoong'iis :chēēbyōōsōōk alake yēē lōō kutoobēnē kiyēē kiyēyāktōōs.
Chēēbyōōsōōchoo alak ku Maaryaa nyēbo Maktaala, Sālōōmē ākoo
Maaryaa kaametiitaab Yōōsē āk Yāākōbō nyoo mining'. 41 Kirubootē
ānkiyēētyēēchinootē :chēēbyōōsōōchoo Yēēsu, yoo kimii Kalilaaya. Kimii
:nkicheek chēēbyōōsōōk alake yooto chēē chaang' chēē kiinaam Yēēsu ākoy
Yēērusālēēm.

Wōlēē /kikeemuyta Yēēsu
(Mataayo 27:57-61; Luuka 23:50-56; Yoowaana 19:38-42)

42-43 Ki bēsyēēt :nyooto nyēē kichōbēē keey :Yuutayeek kukānyoonu
bēsyēētaab *Sabaato. Kimii :boontēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Yōōsēēf
nyēbo *kiriinkēētaab Arimataaya nyēē ki kiirwookiin nyēē kitookunoot
ām *kōōkwēētaab Yuutayeek. Kikiikōōyēnchi :boontoonoo kule kichōōnēē
:Yēēsu Kaab Yēyiin chokuyēk Bāytooyiintēēt nyoo /kikēēmii /kēēkānyē. Yu
kakas :boontoonoo kule kaakuriik :āsiiswēk chēē toowu :bēsyēētaab *Sabaato
ānkutākumii :Yēēsu murtooywoontēēt, kukāng' ānkuwo kaab *Bilaato woku-
soom /kēēchāmchi kōōnēm muustaab Yēēsu sukumuy, kumanaarataarat
:kōōrēēt. 44 Kiilat :Bilaato yu kakas kule kaakume :Yēēsu. Kikuur chiito nyēē
wōō nyēbo lukēēt ankuteebee kule, "Kaakume :Yēēsu, man?" 45 Kumwoochi
:nyoo kule, "Kaakume." Kuchāmchi Yōōsēēf wokuyib muustaab Yēēsu.
46 Kiwokwaal :Yōōsēēf ankeet ānkuwokōōrēēk muustaab Yēēsu ām murtooy-
woontēēt ankuratee ankaanaata. Kunam muusto ānkuwokōōtōōr kochonkeet
ake nyēē /kikiikiiwōr. Nto yityo, kuwunukyi rwaanteet nyēē wōō kuker
kochonkaanaa.
47 Kikāsē :Maaryaa nyēbo Maktaala ākoo Maaryaa, kaametiitaab Yōōsē, yēē
/kikeekonoree Yēēsu.

16

King'eetee :Yēēsu meet
(Mataayo 28:1-8; Luuka 24:1-12; Yoowaana 20:1)

1 Yu kāākubēk :bēsyēētaab *Sabaato kukararakta :asiista, kuwo :Maaryaa
nyēbo Maktaala, Sālōōmē, ākoo Maaryaa kaametiitaab Yāākōbō, wokwaal
mwaanik chēē boong'u nyēē anyiny subokooyiilee muustaab Yēēsu.
2 Yu kēērir :kōōrēēt, kubeeta mwaanichaa ākoy wōloo /kikēēmuchinē Yēēsu.
3-4 Kumii kēēlto, kutēēbootēē keey kule, "Ng'oo :nyēē wokuwunuktoowēēch
rwaantaanaa tēē nyoo ēē?" Yu kayit, kukasta, nto bērē kulē, /kiikēēwunukto
rwaanteet kuyaatakay :kochonkeet. 5 Kōōwut kochong'. Yooto, kukas murēn
nyēē kikiibuur āwutaab taay ām kochong'. Kikiilaach sireet nyēē lēēl anku
kooy nyēē kiilēkēchēēchē miisin. Kumuuyo :chēēbyōōsōōchoo miisin yu
kakas chiichoo. 6 Kumwoochi :chiichoo kule, "-Mōōmuuyē! Ānkētē kule
kōōmāchē Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt nyoo /kōkēēkwērtoochinē murtooywoon-
tēēt. Kaakung'eetee meet, neennyi māmii yu. -Mōōkāsē yu /kikiitōōrē!
7 Bōōmwoochi Bētērō ākoo rubiik chuut kule, 'Makoonto :Yēēsu Kalilaaya
wōlēē +mābōōnyōōrchi kuu wōloo kimwooytoowook.' " 8 Kichuwunee

---

15:38 Chuy. 26:31-33; 2Tēt. 3:14; Ibu. 10:19-20 ‡ **15:39** Tāsyinē :siruutēk alake kule 'wōlēē kiinchōōyto āk'. **15:39** Mat. 27:11; Māārkō 1:1, 11 **15:41** Luuka 8:2-3 **16:6** Māārkō 8:31 **16:7** Māārkō 14:28

:chēēbyōōsōōchoo kochonkaanaa nyēē kābōōtoon. Kilabat āmānāāng'āloolchi chii ake tukul ām kēēltaab too.

Kiiboorchi keey :Yēēsu Maaryaa nyēbo Maktaala (Mataayo 28:9-10; Yoowaana 20:11-18)

[9 King'ēētēē :Yēēsu meet kukāng'ēēyēn :kōōrēēt ām bēsyēēt nyēē kirubē bēsyēētaab *Sabaato. Nto chiito nyēbo taay kōōboorchi keey :inee ku Maaryaa nyēbo Maktaala, nyoo kiibēbēētoochinē tāmirmirook chēē miyootēch tisab. 10-11 Kuwo :Maaryaa nyi bo Maktaala ākoy wōlēē kimii kuriiryēē :rubiikaab Yēēsu ānkumwoochi kule, "!Kaakas Yēēsu! Soboot!" Kuchweesta :rubiichoo ng'aleekyii.

Kiiboorchi keey :Yēēsu rubiikyii āyēēng' (Luuka 24:13-35)

12 Kikiikuwalak :eertaab Yēēsu kōōboorchinē keey rubiikyii āyēēng' chēē kimii kēēltaab too kukwoonēē Yēērusālēēm. 13 Yooto, kooyeey :rubiichoo Yēērusālēēm bokumwoochi chuut kule, "!Kaakeekas Yēēsu." Kuchweesta :chuut ng'aleekwaa subak.

Kiiboorchi keey :Yēēsu rubiik choo ki taman āk akeenke

14 Ām lētuunoo, kōōboorchi keey :Yēēsu rubiik choo ki taman āk akeenke kumii kwoomiisyē. Kibōlchi :Yēēsu rubiichoo, kuuyu kitay kōōyēnchi kule kiimuuchē :inee kung'eetee meet ākoo mbo subak kule kichwees ng'aleekaab biiko choo kimwooy kule kiikukas inee ānkusoboot.

Kimwoochi :Yēēsu rubiikyii bokwaamta lōkōōywēk chēē kāroomēch

15 Nto mii yoo, kumwoochi rubiikyii kule, "Obe kōōrōōsyēk tukul bōō-āmchinootē biiko tukul lōkōōywēk chēē kāroomēch. 16 Chii ake tukul nyēē kēēyēnwoo /ankeebatisan, makooraraach :Yēyiin. Nto nyoo kāmēēyēnwoo, +/ makiiruusta. 17 +/Mākiikoochi biiko choo kēēyēnwoo kāāmuukēywēēk chēē imuuchē kuyey kiy nyēē -mēēmuuchē :chii ām nkuruukyii. Imuuchē ām kaayneenyuu, kōōbēbēētooy tāmirmirook chēē miyootēch kung'ēētyēē biiko. Makung'alaal ng'ēlyēēbik chēē -mēēnkētē. 18 Yoo kanam eereen māyēyēē kiy, nto yoo kayye mbo ng'woonēēt mābākāchē. Yoo kātiinyēē chii nyēē imnyoonē āwunnyēk ankusaay Yēyiin, kusobē :chiichoo."

/Kikēēyib Yēēsu kuwo kibkōōnkōy (Luuka 24:50-51; Yēyuutēk 1:9)

19 Yu kaakoowaany :Mokoryoontēēt Yēēsu kung'āloolchi rubiikyii, /kēēyib kuwo Kaab Yēyiin wokōōbuurēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin.

Kyaamtaat :rubiik lōkōōywēk chēē kāroomēch

20 Kiba :rubiik kōōrēēt tukul bokwaamta ng'aleekaab Yēēsu. Yu kyoomtooy ng'aleechaa, kiyēyē ām kāāmuukēywēēkaab Yēēsu tukuuk chēē -mēēmuuchē :chii kuyey. Tukuuchooto chēē kiyey biiko chēē chaang' kucham kule bo man :lōkōōywēchooto.]

16:10-11 Yoowa. 20:14-18 **16:10-11** Luuka 24:9-11 **16:13** Luuka 24:13-35 **16:16** Luuka 24:36-49; Yoowa. 20:19-23 **16:16** Mat. 28:19 **16:16** Yēyuut. 2:38 **16:17** Yēyuut. 2:4; 8:7; 10:46; 16:18; 19:6; 1Kōōr. 12:10; 14:1-40 **16:18** Tyēēn. 91:13; Luuka 10:19; Yēyuut. 4:30; 5:16; 8:7; 28:5; Yāāk. 5:14-15 **16:19** Māārkō 12:36; Luuka 24:50-51; Yēyuut. 1:9 **16:20** Ibu. 2:4

Luuka

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē kiwuunto :ng'aleek ām taay: Kisirē :Kirikiintēēt Luuka lōkōōywēchu kāroomēch. Ki musookiin nyēbo kiirnān ānki toorētiintēētaab Bāwulō nyēē /kiikoosēē keey ām booniinēkyii alak. Mātookunoot nyēē tyaa kule /kikēēsirē āyu kitaabuuni nteenee /kiisōōtyinē kule imuuchē ku kēnyiitaab 50 KK nto ku 63 KK ām kōōrēētaab Rooma, Ēfēēsō nto ku Kayisareeya.

Kiyēē mii āriit: Kisabsab :Luuka siruutēk tukul ām keel nyēbo kiirnān āk ng'aleek tukul choo /kiikēērār kurubta keey āk soboontaab Yēēsu, meenyii āk ng'eeteetaab meet kumanaasir kitaabuuninyii. Kuuyu ki Kirikiin, kitet siruutēkyii kurōōb keey, ng'ālyoo nyēē tēērchiintōōs āk biiko choo kisālu Iburaneek choo mākāsē yēēt kiy yoo /kāmākēētēt siruut ām kēēlooto. I-ārōōru :Luuka kule Yēēsu ku *Wēritaab Chii nyēē kiyibchi biiko tukul lōkōōywēk chēē kāroomēch. Ibooru :inee mbo lōkōōywēk alak chēē maneemuuch :siriik chuut alake kutwech ām siruutēkwaa.

Kiyēē āmu: Yoo ikiimē :Mataayo kule Kāārārookiintēētaab Yuutayeek :Yēēsu ānkwoorōōru :Māārkō kule yēchinē :Yēēsu Yēyiin yiisyēēt, kumāchē :Luuka kōōboor kule Yēēsu ku Yēyiintēēt nto subak, ku chii nyēē chōōnēē siintaaryeetaab Aatam (kur. 3:23-38). Ibooru :Luuka ām yuutēyu kule Yēēsu :nyēē bāwu kiy ake tukul ām kōōrēēt.

Ārōōrunēēt

1 Boontēēt nyēē koonyitoot Tēyōfiilō, kiikusir :biiko chēē chaang' ng'aleek
chēē kiikuyēyākiis ām wōlēē kēēmiitē. 2 Kisir kuu wōloo kimwooytoowēēch
:biiko choo kikāsē ng'aleechaata rubtooy keey āk Yēēsu. Bichooto mbo
:chēē kibokwaamtaat ng'aleechaa. 3 Boontēēt nyēē koonyitoot, kuuyu
kwāārōōtootē tukuuchoo tukul kung'eetee wōlēē kitoowunēē, kaasoot kule
karaam asiruung' ām kēēlto nyēē chōboot 4 siinkēt kule man :kiy ake tukul
nyoo /kiikiineetiing'.

Kiiboor :malayikeet kule +/mākēēsich Bātisāniintēēt Yoowaana

5 Yu kibāytooy *:Ērōōtē kōōrēētaab Yuutayeek kumukuul, kimii *:kibkōrōs
ake nyēē /kikēēkuurēē Sekaryaa nyēē kichōōnēē sokonnyeet nyēbo mbo
*kibkōrōs nyēbo Abiiya. Nto cheebyoosyeenyii ku Ēliisābēēt nyēē kibo
kōōtaab *Āārōn nyoo kiyootu mbo kibkōrōs. 6 Kiiywēyē :Sekaryaa āk
cheebyoosyeenyii Yēyiin ānkirubē kiruutēk tukul kuu wōlēē māktooy :Yēyiin.
7 Kikiikōōbuurchiin :tukwaay nyēē lōō āmānāānyōōr lēēkōōy, kuuyu ki sōōn
:Ēliisābēēt.
8 Kimii :yēē kiyēyiisyē :Sekaryaa ām *Kōōtaab Yēyiin, kuuyu kibo kōōng'waa
:bārooyinto kuyēyiis. 9 /Keekwey inee ām bareetaab *sēkēēryēēt, kuu wōloo /
kikēēyēytooy kwaak, kōōwut Kōōtaab Yēyiin wōloo kiiwutē :mbo kibkōrōs nkit
wokōōtuskēēn kiito ake nyēē boong'u nyēē anyiny. 10 Kisooyē :biiko chuut
tukul ām saang' ku tēē yooto tukul.
11 Kutākumii kō, kuchōōnchi *:malayikeet ake ānkōōyyoonyēē āwunyii nyēbo
taay ām yoo kiituskēēnēē kiyoo. 12 Kuteryekta keey :mukuulēy Sekaryaa
ānkumuy miisin. 13 Nteenee kumwoochi :malayikaanaa kule, “Sekaryaa,

---

1:3 Yēyuut. 1:1 **1:5** 1Tēt. 24:7-18 **1:7** Toowu. 25:21; Kāāyiit. 8:23-26 **1:8** 1Tēt. 24:19 **1:9** Chuy. 30:7-8 **1:12** Kiir. 6:22-23; 13:22; Tān. 8:17; Luuka 2:9

-mēēmuy! Kaakukas :Yēyiin saayeeng'uung'. Kunyoo, mākusikuung' :cheebyoosyeeng'uung' leekweet nyēē wēēriit ānku +mēēkuurēē lakwanaata Yoowaana. 14 +Meeng'erech ānku mākung'ērēkiis :nkicheek biiko chēē chaang' kubo ng'ālyoontooni. 15 Mākuyēk :Yoowaana chii nyēē wōō ām taayeetaab Yēyiin. Mēēbērē makuyye *tifaayiik nto tukuuk alak tukul chēē ibōōkiitē biich. Mākōōnyiityi :Yēyiin Tāmirmiryēēnyii ānkoo kutākumiitē mooyēētaab kaamet. 16 Makuweech biikaab *Isrāyēēl chēē chaang' kucham Yēyiintēēng'waa. 17 Makoonto :inee taayeetaab Mokoryoontēēt ām tāmirmiryēēt āk kāāmuukēy chēē wuu choo kibo *Eliiya. Mākōōchoomnyo lēēkōōk ākoo sikiikwaa, makuweech biiko choo kāwōōt kukas ng'aleekaab choo churtootiin ankuyeyta biiko kutorooch Mokoryoontēēt."

18 Kumwoochi :Sekaryaa malayikaanaa kule, "Ntēē kōōkēēwōōyēkiitu :tukwaay. +Māānkētēē nee kule man :ng'aleechu?"

19 Kukētyi :malayikaanaa kule, "Ntēē :anii Kāāburyēēl, nyoo ālēēkityiintōōsii āk Yēyiin! / Kāākiiyookwoo āyibuung' lōkōōywēchu kāroomēch. 20 Kas! Mākuyēyākiis :ng'aleechu ām bēsyēēt nyēē kiikukwey :Yēyiin. Nteenee kuuyu maneecham kiyēē kāāmwoowuung', makunaming' keey :kuut ākoy kuyityiin :bēsyoonooto."

21 Kikānyiis :biiko choo kimii saang' kut kulē, "So! Nto yu keekaay keey ra :Sekaryaa ām kō kuu nyi ēē?" 22 Yu kāwokuchuw saang', kikiikunamakay :kuutiit nyēē kimēēmuuchē kut kung'alaal. King'āloolchinēē biiko āwunnyēk baateey. Kōōnkēt yooto :biiko kule kikiikutookyi Sekaryaa :ng'ālyoo kuchōōnēē wōlēē mii :Yēyiin.

23 Kitas taay :Sekaryaa kuyēyiisyē ām *Kōōtaab Yēyiin ākoy kubēk :bēsyōōsyēkyii. Nto mii yoo, kuwēēchi keey kaa.

24 Nyēē mā tyaa, kunam :mooyēēt Ēliisābēēt. Kuwunyee keey kō ārook muut. Kumwoochi keey yooto kule, 25 "Kaakuriireenaa :Yēyiin kōōnēmtoowoo kāānchuruurēētaab biiko kuuyu mānāāsich."

Kiiboor :malayikeet wōlēē +/mākēēsikto Yēēsu

26 Ām araaweetaab lo kung'eetee kukānyikisiit :Ēliisābēēt, kōōyookto :Yēyiin malayikeet Kāāburyēēl kuwo ākoy Nāāsārēēt ām yēēmēētaab Kalilaaya.

27 Kimii *:ārung'oonyoontēēt ake wōlooto nyēē /kikēēkuurēē Maaryaa. / Kikiikēēmākyi chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Yōōsēēf nyēē kichōōnēē kōōtaab Bāytooyiintēēt *Tāwuti.

28 Kiwo :malayikaanaata ākoy yēē kimii :Maaryaa ānkumwoochi kule, "Ichāmu nee ōō, Maaryaa? Sērē, ichamaat ām taayeetaab Yēyiin." 29 Kibotyi :Maaryaa kiyēē mākumwooy, yu kakas ng'aleechaa. Kiteebee keey kityō kule, "Ng'al nee :chu ēē?"

30 Kumwoochi *:malayikeet kule, "-Mēēmuy! Kāākōōbēruuriing' :Yēyiin! 31 Kunyi, imiitē wēēnyikisiitu ānku +mēēsich leekweet nyēē wēēro ānku +mēēkuurēē lakwanaa Yēēsu. 32 Mākuyēk chii nyēē iyweyaat ānku Lakwataab Yēyiin. Mākōōkoochi :Yēyiin kāāmuukēywēēk kubāytooyiis kuu Tāwuti. 33 Makubayta biikaab *Isrāyēēl ām kēnyiisyēk chēē mābēku."

34 Kuteebee :Maaryaa malayikaanaa kule, "Āmuuchē :anii ānyōōru leekweet kule nee? Ntēē atiimaat."

1:13 Tān. 10:12, 19; Luuka 1:30; 2:10 **1:15** Kāāyiit. 6:3-4; Luuka 7:33 **1:17** Kiir. 13:3-5 **1:17** Mal. 3:1; 4:5-6; Mat. 11:14; 17:10-11 **1:18** Toowu. 17:17; 18:11-12; Luuka 1:34 **1:19** Tān. 8:16 **1:24** Toowu. 21:1-2; 1Sām. 1:19-20 **1:25** Toowu. 21:6-7; 30:23 **1:26** Tān. 8:16 **1:27** Mat. 1:16 **1:28** Kiir. 6:12; Ruut 2:4 **1:30** Luuka 1:13 **1:31** Toowu. 16:11; 17:19; Kiir. 13:3; Isa. 7:14; Mat. 1:21; Luuka 1:59; 2:21 **1:32** 2Sām. 7:16; Isa. 9:7; Mat. 20:30-31 **1:33** Tān. 2:44 **1:34** Luuka 1:18

35 Kukētyi :malayikaanaa kule, “Mākuchōōnchiing' :Tāmirmiryēētaab Yēyiin
ankoolaambuuchiing' :kāāmuukēywēēkyii. Churtaat :leekweet nyēē +mēēsich
/ānkumākēēkuurēē lakwataab Yēyiin. 36 Nto subak, ānkoo kimwooyē :biiko kule
ki sōōn :tilyeeng'uung' Ēliisābēēt ānkimii kukēēytēē kēnyiisyēkaab yyootēēt,
boonto ra mooyēēt nyēbo ārook lo. 37 Māmiitē :kiy nyēē mēēmuuchāksē ām
wōlēē mii :Yēyiin.”
38 Kumwooy :Maaryaa kule, “Āchāmē kiy ake tukul nyēē mākwoo :Yēyiin.
Kunyoo, kany kuyeyakay kuu wōloo 'keemwaayte.”
Yooto, kuwēēchi keey *:malayikeet.

Kiruutoochi :Maaryaa Ēliisābēēt

39-40 Yooto bakeenke, kuruutoochi :Maaryaa Ēliisābēēt āk boontēēnyii
Sekaryaa chēē kiminyē *kiriinkēēt ake ām mosoobēytaab yēēmēētaab Yuu-
teeya.
Kuyitē kayaata 41 ānkōōtookwēēsē Ēliisābēēt, kwoorēērēnē :lakwataab
Ēliisābēēt ām moo. Kōōnyiityi :Yēyiin Ēliisābēēt tāmirmiryēēt 42 kukuurchi
barak kumwoochinē Maaryaa kule, “Ibēruuroot kusiir kooruuk alak tukul!
Ibēruuroot mbo :leekweet nyēē +mēēsich. 43 Ng'ālyoo nyēbo koonyit sōō,
kule nee kuchō :kaametiitaab Mokoryoontēēnyuu kut chokukasa. 44 Yooto
'kēēchōōnii kō ānkiitookwēēsoo, kwoorēērēnē :leekweet ām moo kubo
ng'erekweek. 45 Ibēruuroot :inyiing' nyoo 'kiiyēnchi kule makuyeyakay :kiyēē
kiikumwooy :Yēyiin!”

Tyēēntaab Maaryaa

46 Nto mii yoo, kutyēēn :Maaryaa kule,
“Āsiltooy Yēyiin ām mooyēēnyuu tukul.
47 Baybay :tāmirmiryēēnyuu
kubo Kāārārookiintēēnyuu Yēyiin.
48 Kaakoosoot kōōbēruuroo,
motwooriintēēnyii nyēē mining'.
Kung'eetee raat kuwo taay,
+/mākēēkuuro kule ‘nyēē kiikōōbēruur :Yēyiin’.
49 Kāākuyēwoo :Yēyiin ng'ālyoo nyēē wōō miisin.
Lēyyē, kusilākoy :inee.
50 Riirēē :Yēyiin biiko tukul choo iywēyē inee
kung'eetee binuut āk binuut.
51 Kāākōōboor kāāmuukēywēēkyii
ānkōōsērwēētē choo ng'āsē keey.
52 Ichuchuukunēē bāytooyik ng'ēchērōōkwaa
ānkōōloong'tēē choo yibē keey ng'wēny.
53 Ibiyoonyēē biiko choo āmē :kēmēwuut
tukuuk tukul chēē kāroomēch
ānkukwētē choo mokorēēn
āmēēkoochi kiy.
54-55 Kiikuyēētyēēchēēch acheek
biikaab *Isrāyēēl choo motwoorikyii.
Lēyyē! Kaakoosoot ra :Yēyiin kiyēē kimwooyē
kule makuriiree kōyoo bo *Abraam kēnyiis āk kēnyiis.
Ng'aleechuutēchu :choo kimwoochinē biikyoo

1:35 Mat. 1:18 **1:37** Āyub 42:2 **1:45** Toowu. 15:6 **1:47** Isa. 43:3; Aabak. 3:18 **1:50** Tyēēn. 103:8, 17 **1:51** Kiruu. 5:15; 26:8 **1:52** Tyēēn. 75:7; Mat. 23:12; Yāāk. 4:6, 10 **1:53** Tyēēn. 107:9; 34:10; Luuka 6:21

choo kibo taay.”
56 Kiibuurto keey :Maaryaa Ēliisābēēt ārook chēē māchē kuyitē sōmōk nto
iyēēyē kaa.

Wōlēē /kikēēsikto Bātisāniintēēt Yoowaana

57 Nto mii yoo, kusich Ēliisābēēt leekweet nyēē wēēriit. 58 Yu kakas :laa-
toosyek āk tilyōōnuutēk kiisayta nyēē kiiboorchi :Yēyiin Ēliisābēēt, kung'ērēkiis
:tukul.
59 Kutinyē :lakwanaa bēsyōōsyēk sisiit kuba :laatoosyek āk tilyōōnuutēk
saakweet nyēē */kikiimurootānēē lakwanaa. Kimāchē :bichoo kule nto /
kēēkuurtēē leekweet kaayneetaab kwaan kule Sekaryaa. 60 Nteenee kutāyiis
:kaamet. Kimwooy kule, “+/Mākēēkuurēē Yoowaana.” 61 Kumwooy :biiko
kule, “O, ntēē māmii :chii ām kōōng'woong' nyēē /kēēkuurē kuu nyoo!” 62 /Kee-
teebee Sekaryaa /kēēng'āloolchinēē āwunnyēk kōōboor wōlēē +/mākēēkuurto
leekweet. 63 Kumwaayta / kiikoochi kiyēē kasir. Yu kasir kule, “+/
Mākēēkuurēē lakwani Yoowaana,” koolat :biiko.
64 Kootyaak :ng'elyebtaab Sekaryaa bakeenke ānkusilto Yēyiin.
65 Kimuuyo :laatoosyek miisin. / Kikyaamtaat ng'aleechaa kuyit ko-
moswookik tukul chēbo mosoobēytaab Yuuteeya. 66 Kiteebee keey :chii ake
tukul kule, “Ara māchokuyēk nee :lakwani?” Kitookunoot :lakwanaa kule
tinyē kāāmuukēywēēkaab Yēyiin.

Tyēēntaab Sekaryaa

67 Nto mii yoo, kōōnyiityi :Yēyiin Sekaryaa tāmirmiryēēt kutyēēn kule,
68 “Kutōrōriit :Yēyiintēētaab *Isrāyēēl,
kuuyu kachokooraraach biikyii.
69 Mii kōōyookwēēch Kāārārookiintēēt
kuchōōnēē kōōtaab *Tāwuti,
nyēē boonto kāāmuukēywēēk miisin,
70 kuu wōloo kimwooytooy :Yēyiin kēny
kubununēē wōōrkooyikyii.
71 Makooraraacheech ām wōlēē mii :buunikyoo
ākoo mbo ām wōlēē mii :biiko chēē wēchēēch.
72-73 Kaakuriiree :Yēyiin man mbo kuuko
kootyiich *kiirootyeet nyoo kimwoochinē *Abraam.
74 Mākukōōnēēch mbo bārooyinto
nyēē kēēyēchinē yiisyēēnyii nyēē -mākēēmuuytōōsii.
Mākusārunēēnēēch wōlēē mii :buunikyoo
75 ankuyeyeech kēētililiitu
ankeechurte ākookoy ām taayeetaab Yēyiin.
76 Nto inyiing' ii, lakwanyuu,
+mēēyēku *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin.
+'Meentooy wēēyēytoochi Mokoryoontēēt kēēlto.
77 +Māwēēboorchi biiko kōōnkēt wōlēē /kiirārooktooy
yoo kāsoom /kēēnyōōchi kaat.
78 Riirēēnēēch :Yēyiin
ām mooyēēnyii nyēē lēēl.
Mākōōyook lēbkēēyyēēt kuchōōnēē kibkōōnkōy

1:54-55 1Sām. 2:1-10 **1:54-55** Toowu. 17:7; Tyēēn. 98:3; Miika 7:20 **1:59** Toowu. 17:12-13
1:63 Luuka 1:13 **1:64** Luuka 1:20 **1:68** Tyēēn. 41:13; 72:18; 111:9; Luuka 4:18-21; 7:16; 19:44
1:69 Tyēēn. 132:17; Mat. 20:30-31 **1:70** Isa. 9:2-7; Miika 5:2-4; Room. 1:2 **1:71** Tyēēn. 106:10
1:72-73 Laawi. 26:42; Tyēēn. 105:8-9; 106:45; Toowu. 22:16-18; Miika 7:20 **1:75** Tiitō 2:12, 14
1:76 Mal. 3:1; Mat. 11:10; Māārkō 1:2 **1:77** Cherem. 31:34 **1:78** Chuy. 34:6; Mal. 4:2

79 chokōōluuchi biiko choo kiikoolaambuuch
:mēēnānēētaab mēēyinto.
Mākōōrēētootēēch :lēbkēēyyooni
kēēnyōōru tāloosyēēt.”
80 Kinerta :Yoowaana ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām nkuruukyii tukul. Kiminyootē suurkwēēn ākoy bēsyēēt nyēē kichokōōboorchi keey biikaab *Israyēēl.

2

Wōlēē /kikēēsikto Yēēsu (Mataayo 1:18-25)

1 Kimii :bāytooyiintēēt ake ām bēsyōōsyēchooto nyēē kibāytooy Rooma ākoo kōōrōōsyēk alak chēē chaang'. / Kikēēkuurēē bāytooyiintoonoo *Kayisaar Ākuustō. Kimwaayta :kāāntōōyiintoonoo / kiiyiit biiko tukul ām kōōrōōsyēchooto. 2 Kibo taay :kāāyiitiisyoonoo ām nyoo kichokuyēyāktōōs kubāytooy *:Kirēēnnyō kōōrēētaab Siirya. 3 /Kikēēmwooy kule /bokiiyiitēē :chii wōlēē /kikēēsikyinē.
4 Nto kuuyu kibo :Yōōsēēf kōōtaab Tāwuti, king'eetee Nāāsārēēt ām yēēmēētaab Kalilaaya ānkuwo kiriinkēēng'waa Bēētēlēyēēm ām yēēmēētaab Yuuteeya wōloo /kikēēsikyinē Bāytooyiintēēt *Tāwuti. 5 Kiwēēto keey Maaryaa nyi kimāchē kule sukoomut ānkoo kikiikuriik kucham keey.
6 Kumii wōlooto, kwaam Maaryaa :mooyēēt. 7 Nyēē mā tyaa kutwaat wēēriit. Kōōyēēn leekweet ānkōōmukoonchi mwēēnkēēt nyēē /kiing'ēēng'sēē ām mchoor, kuuyu kimāmii :bārooyinto kōōtaab tāyēēk.

Malayikaanik ākoo ākiik

8 Kimii :ākiik alake kwēēmowuunooto chēē kyookooy kēēchiirēk ām yeecheyta nyēē kilēēkitēē Bēētēlēyēēm.
9 Kuchōōnchi *:malayikeet ākiichoo ām lēbkēēyyēētaab Yēyiin ankookweny icheek. Kinam bichoo :muyātēēt kut kubōōtoon. 10 Nteenee kumwoochi :malayikaanaa kule, “-Mōōmuuyē! Āyibwook :anii lōkōōywēk chēē makuyey biiko tukul ām kōōrēēt kung'ērēkiis miisin. 11 / Kāākēēsikwook raat ām Bēētēlēyēēm *Kāārārookiintēēt nyoo kwōōkānyoonu. Nyooto ku Mokoryoontēēng'woong'. 12 Yoo sōōnyōōru lakwanaa, +mookas /kāākiiyēēnēē sirook / ānkiimukoonchi mwēēnkēēt nyēē /kiing'ēēng'sēē.”
13 Nyēē mā tyaa, kurēkunēē :lukēētaab malayikaanik kibkōōnkōy, kuyēmo āk nyiin ānkutyēēn :tukul kōōkoostooy Yēyiin kule,
14 “Wōō :Yēyiin ām kibkōōnkōy!
Mii kuchōōnchinē :tāloosyēēt biiko,
choo makuchamta :Yēyiin,
kule churtootiin.”
15 Yu keeyeey :malayikaanichaa kibkōōnkōy, kumwooy :ākiik kule, “Murēchu, okany keebe Bēētēlēyēēm bokeekas ng'ālyoontooni kāākōōboorwēēch :Yēyiin.” 16 Yu kāmwooy kuu nyooto, kulabat ākoy wōlooto ānkubokunyōōr Maaryaa, Yōōsēēf āk leekweet nyēē /kāākiimukoonchi mwēēnkēēt. 17 Yooto, kumwoochi :ākiichoo biiko ng'aleekaab malayikaanaa chēē kirubtooy keey lakwanaa. 18 Kiilat :biiko tukul ng'aleechaa kyoomu :ākiik nteenee 19 kinamtaat :Maaryaa mēt.

1:79 Isa. 9:2, 6; 42:6-7; Mat. 4:16; Luuka 2:14 **1:80** Kiir. 13:24-25; 1Sām. 2:26; Luuka 2:40, 52 **2:7** Mat. 2:1; Yoowa. 7:42 **2:9** Luuka 1:12 **2:10** Luuka 1:13 **2:11** Mat. 20:30-31; Luuka 22:67; Yoowa. 4:42; Yēyuut. 5:31; 13:23; 2Bēt. 1:11; 1Yoowa. 4:14 **2:14** Isa. 9:6; 52:7; 57:19; Luuka 1:79; 10:5-6; 12:51; 19:38, 42; 24:36; Yoowa. 14:27; Yēyuut. 10:36 **2:19** Luuka 2:51

20 Kiikoostootē :ākiichoo Yēyiin kumii kōōyēēyē wōloo kimii :kēēchiirēk kubo
lōkōōywēk chēē kinyōōr. Kikas leekweet kuu wōloo /kikēēmwooytoochinē.

/Kikiimuraatan Yēēsu /ānkēētoochi kaayneet

21 Nto mii bēsyēētaab sisiit kung'eetee /kākēēsich lakwanaa, /keeyey saak-
weet nyēē */kikiimurootānēē /ānkēētoochinēē kaayneet. Yu /kaakiimuraatan
/kēētoochi kaayneet kule Yēēsu, kaaynaanaa kisimkutoochinē *:malayikeet /
kumanaakeemanach.

/Kibokiitāboonchi Yēēsu Yēyiin

22-24 /Kikeesir ām kiruutēkaab Yēyiin choo kikōōnu *:Muusa kule ibuurē
:koorko nyēē kāsich wēēro bēsyōōsyēk artam nto /kēēlābchinē. Nto yoo /
sikēēlābchi, kimāchāktōōs kuwēētooy chēēbtuukēēnik āyēēng' chēē wōōyēch
nto āyēēng' chēē minkēēch /bokēēyēchinēē ntāsimuutēk. /Kikeesir mbo subak
kule, leekwa ake tukul nyēē /kākēēsich nyēē kibooreetyeet ānku wēēro, /
kiitāboonē nyoo kubo yiisyēētaab Yēyiin.

Kunyoo, yu kikiikukeeyta :bēsyōōsyēchoo bo tōmōnoontiit, kuwēēto keey
:Maaryaa Yōōsēēf kuboontootē leekweet Yēēsu. Kiba ākoy *Kōōtaab Yēyiin
nyēē kimii Yēērusālēēm. Kimāchē /bokēēyēchi ntāsimuutēk ām wōlooto kuu
wōloo mwooytooy :kiruutēk ānkubokōōkooyto Yēēsu kubo yiisyēētaab Yēyiin.

25 Kimii :chiito ake Yēērusālēēm nyēē / kikēēkuurēē Simiyōōn
nyēē ki lēēl :moo ankichamaat ng'ālyoontēētaab Yēyiin miisin. /
Kikikiinyiityi Tāmirmiryēētaab Yēyiin ānkikānyoonu *Kāārārookiintēēt kuchō.
26 Kikiikōōboorchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule kumanaame :inee, makukas
Kāārārookiintēēt nyoo mākōōyook :Yēyiin.

27 Kikiikōōrēētoot :Tāmirmiryēētaab Yēyiin bēsyoonooto Simiyōōn kuwo
*Kōōtaab Yēyiin. Kuyitē :Yōōsēēf āk Maaryaa wōlooto, 28 kunāmē :Simiyōōn
leekweet ankookaasta Yēyiin kule, 29-31 "Bāytooyiintēēnyuu Yēyiin, yoo
kaameey ra, māmii ng'ālyoo, kuuyu kaakas leekweet kuu yoo 'kwēēmwoowu.
Kaakas *Kāārārookiintēētaab kōōrēēt nyoo 'kiikuurtoowēēch kukāsē :biiko
tukul. 32 Mākuyēk lēbkēēyyēētaab bōrōryōōsyēk tukul ankuyey /kēēkoonyit
biikaab *Israyēēl tukul." 33 Kiiyyo :Yōōsēēf ākoo Maaryaa yooto kōōlātē kiyēē
kimii :Simiyōōn kumwooyē kurubta keey Yēēsu.

34 Kōōbēruur :Simiyōōn icheek tukwaay ānkumwoochi Maaryaa kule,
"Makuyey :lakwani /kiiraraach biikaab Israyēēl alak nto alak mākubootyo.
Mākōōboor kāāmuukēywēēkaab Yēyiin ām Israyēēl, nteenee makukwiil :biiko
chēē chaang'. 35 Yooto, mākōōboor keey :miyootyēēt nyēē kiwung'ta
keey :bichoo. Mākung'woonchiing' :ng'aleechaa miisin kukerkeyiit nyēē /
kākēērutēēniing' chōōkiit kubun."

36 Kimii :nkinee cheebyoosyeet ake *Kōōtaab Yēyiin bēsyoonooto nyēē /
kikēēkuurēē Ana. Kikiikuyoosiit miisin ānki *wōōrkooyoo nyēbo Yēyiin. Ki
lakwataab boontēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Fānwēēl nyēē kibo kōōtaab Asy-
eer. Kiming'to keey saanteenyii kēnyiisyēk tisab nto yityo kume :saanteet.
37 Kōōbuur ku musuk ākoy yēē kiboonto kēnyiisyēk tāmānwookik sisiit āk
ang'wan. Kiwēētii :cheebyoosyaanaa Kōōtaab Yēyiin ku tēē yooto tukul
wokukutunkyinē Yēyiin bēēt nto kwēēmooy ānkukirē āmiik kibtaman.

38 Kiwo :cheebyoosyaanaa yoo king'āloolchinēē :Simiyōōn Maaryaa ākoo
Yōōsēēf. Kubirchi :nkinee Yēyiin kōōnkōy ānkumwoochi chii ake tukul

---

2:21 Luuka 1:31 **2:22-24** Laawi. 12:1-4, 7-8; Chuy. 13:2, 12 **2:26** Luuka 2:11 **2:29-31** Luuka 10:23-24 **2:32** Isa. 42:6; 49:6 **2:34** Isa. 28:16; 1Bēt. 2:8; Room. 9:33 **2:35** Yoowa. 19:25 **2:37** Mat. 6:16-18; 1Tēm. 5:5

nyēē kimii kukānyoonu kooraraach :Yēyiin Yēērusālēēm kule, “Kaakuyit *:Kāārārookiintēēt!”
39 Yu /kāākēēyēchi ntāsimuutēchoo kuu wōloo māktooy :kiruutēkaab Yēyiin,
kooyeey :Yōōsēēf āk Maaryaa *kiriinkēēng'waa Nāāsārēēt ām yēēmēētaab
Kalilaaya. 40 Kineree :Yēēsu wōlooto kut kukich. /Kikiibēruur /ānkiikoochi
kiirnātēēt nyēē wōō.

Nyēbo taayta kōōwut :Yēēsu Kōōtaab Yēyiin

41 Ām kēnyiit ake tukul, kibēētii sikiikaab Yēēsu Yēērusālēēm bokwoomē
*Saakweetaab Keeytaayeet. 42 Yu kiboonto :Yēēsu kēnyiisyēk taman āk
āyēēng', /keebeeta saakwaanaa.
43 Yu kābēk :saakweet, kung'ēētyo :sikiikyii kooyeey kaa. Nteenee
king'ētunēē :Yēēsu Yēērusālēēm kumēēnkētē :sikiik. 44 Kibērē :sikiik tōōs
tākuboontoonu keey :inee chōōrōōnuutēkyii nto tilyōōnuutēk. Nto mii
kosolēny, wokucheeng'aatee :kwaan āk kaamet wōlēē mii :chōōrōōnuutēk
āk tilyōōnuutēk, 45 nteenee mānāānyōōr. Kooyeey yu kāyyēēkunēē ākoy
Yēērusālēēm bokucheeng'aat.
46 Nto mii bēsyēētaab sōmōk bokunyōōr kumii kiirwookēētaab kāānēētikaab
kiruutēk ām *Kōōtaab Yēyiin kukāsē kiyēē /kikēēmwooyē ānkukiirē ng'al.
47 Kiilat :chii ake tukul nyēē kikāsē kiirnātēēt nyēē kiboonto :Yēēsu āk wōlēē
kiwāluntooy kiyēē /kikēētēēbēē. 48 Kinam kuut kwaan āk kaamet. Kulēēnchi
:kaamet, “Baaba, ng'ālyoo nee :nyi 'kēēyēwēēch! Ntēē siikōōnēēch keeluyaatee
wōli tukul?” 49 Kukētyi :Yēēsu kule, “Ām :nee soocheeng'aateenaa wōloo
tukul? -Mōōnkētē :akweek kule māchāktōōs āmiitē :anii kōyi bo Baaba āyēyē
ng'aleek chēē mākwoo :Baaba?”
50-51 Mānēēnkēt :sikiik kiyēē kiibooru :ng'aleechaa kimwooyē :Yēēsu, ntee-
nee kinamtaat :Maaryaa mēt. Kicham :Yēēsu kuwēēto keey kwaan āk kaamet.
Kiwokukoonyit sikiikyii.
52 Yooto tukul kumii kunērē :Yēēsu, kutāsyinē keey :ng'oomnānēēnyii
ānkuchāmē :Yēyiin āk biiko.

3

Yoowaana, yēytooyiintēētaab kēēltaab Yēēsu
(Mataayo 3:1-12; Māārkō 1:1-8; Yoowaana 1:19-28)

1 Ki kēnyiitaab taman āk muut kubāytooy :Tibēēryō kōōrēētaab Rooma
kumukuul. Ām bēsyōōsyēchooto, kibāytooy :Bōōntyō *Bilaato yēēmēētaab
Yuuteeya, kubāytooy *:Ērōōtē Antibaas* yēēmēētaab Kalilaaya, nto
ng'eetaabkaamet Filibō, kubāytooy :nyoo yēēmōōsyēk āyēēng': nyēbo Itureeya
ākoo nyēbo Traakoniit. Kibāytooy :Lusaannya yēēmēētaab Abileen. 2 Nto mbo
*kibkōrōs chēē wōōyēch ām bēsyōōsyēchooto ku *Anaas ākoo *Kayaafa. Ki
yooto mbo yēē kiiyookyinē :Yēyiin Yoowaana Araab Sekaryaa lōkōōywēk
kumii suurkwēēn. 3 Kunyoo, kyaamtaatee :Yoowaana lōkōōywēk biitōōsyēk
tukwaay chēbo āynēētaab Yoortaan kumwoochinootē biiko kuweeksee
miyootyēēt nyoo kiikuyey /ankeebatisan sukunyōōchi :Yēyiin kaat. 4 Kiityiich
kuu yoo siraat ām kitaabuutaab *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin *Isaaya kule,
“Miitē :chiito ake kukuuru ām kōōr nyēē suurkwēēn kule,
‘Oyeyte keey,
ānkōōbāroochi Mokoryoontēēt kēēlto.

2:38 Luuka 2:25; 23:51; 24:21 **2:40** Luuka 1:80 **2:41** Chuy. 12:1-20 **2:49** Yoowa. 2:16
2:50-51 Luuka 2:19; Ēfēēs. 6:1; Filib. 2:6-8; Kolos. 3:20; Ibu. 5:8 * **3:1** Ērōōtē nyiitēnyi ku wēritaab
Ērōōtē nyoo kimwooytooy /keebakach wēēriik. **3:2** Luuka 1:80 **3:3** Luuka 24:47; Yēyuut. 13:24;
19:4

5 /Keeyeb tulōōntōōk
/ānkēēsisinēē tuybēyōōsyēk.
/Keechuul kēēlwookik choo moosootiin
/ānkiirōōr choo sing'iirēch.
6 Māchāktōōs :biiko tukul kōōnkētē kule
māchē :Yēyiin kooraraach icheek.' "†
7 Kimwoochi :Yoowaana biiko chēē kimāchē / keebatisan kule,
"Ng'oomng'ookichu! Ng'oo :nyēē kāmwoowook ōmwēyēē ng'woonintaab
Yēyiin nyoo mākuchōōnchook? 8 Ōboorunēē yēyuutēkwook kule kooweeksee
miyootyēēt, āmōōkwērtē keey ōmwooyē kule, 'Ntēē kēēbooyē Abraam.'
Āmwoowook man kule imuuchē :Yēyiin kuyey rwoontōōchu kuyēk lōkōkaab
*Abraam.† 9 Itōrōōroot :āywēēt. Kunyi, keet ake tukul nyoo kamayey lokoyeek
chēē kāroomēch, /kiiluultooy /ānkēētōōrchi ma."
10 Kuteebee :biiko Yoowaana kule, "Kiy nee :nyēē +mākiiboorunēē kule
kookeebakaakte miyootyēēt?" 11 Kumwoochi :Yoowaana kule, "Yoo boonto
:chii sirooy āyēēng', kubchēchi nyoo mātinyē sira. Nyoo boonto āmiik,
kubchēchi nkinee nyoo mātinyē."
12 Kikwa :nkicheek kāāruruukikaab *syuuruut kumāchē kule /keebatisan
ānkumwoochi Yoowaana kule, "Kāānēētiintēēt! Nto nkacheek, mākwēēch kule
kēēyēyē nee?" 13 Kukētyi :Yoowaana kule, "Boosaan ōtāsyinē laatit ake barak
ām syuuruut nyoo /kikiitiilwook kule ōruruuchēē biiko."
14 Kukwa :nkicheek chēē riibē tāloosyēēt ankuteebee kule, "Nto nkacheek,
mākwēēch keeyey nee?" Kukētyi :Yoowaana kule, "-Mōō-āmchi chii ng'ōōki
ām kiyēē manaayey, āmōōsāsunēē chii tukuukyii. Oteeree beesaanik choo /
kēēkwēwook ām yiisyēēng'woong'."
15 Kikānyoonu :chii ake tukul kuyit *:Kāārārookiintēēt ām lēēkitō. Ky-
oomē mēt kumwooyē kule, "Ara nyuun Kāārārookiintēēt ku Yoowaana?"
16 Kumwooy :Yoowaana kule, "Ābātisānēēnook :anii bēēko baateey, nteenee
mākuchō :chiito nyēē boonto kāāmuukēywēēk kubiira, nyēē -māāyēmē mbo
ārēēkyi kwēyōōnik. +Machokubatisaneenaak :inee Tāmirmiryēētaab Yēyiin
āk maata. 17 Machokuseesta mōōrōryēēk kung'ēt :nkoonuuk ankubeelee
mōōrōryēēchoo maataab kibchuulyo. Nto nkoonuuk, kukonoree choo
chookē."
18 Kitas taay :Yoowaana kwoomchinē biiko lōkōōywēk chēē kāroomēch
ānkōōkāloonchinē kutayee keey ng'ōōki.
19 Kiiburyoong'to :Yoowaana Bāytooyiintēēt *Ērōōtē kuuyu kyoobuch
ng'eetaabkaamet kōōnēmunēē koorkēēnyii Erootyaa. Kiiburyoong'to mbo
subak kubo ng'al alak chēē chaang' chēē miyootēch. 20 Yooto, kunam :Ērōōtē
ankukerta kō. Kiinyikiis :ng'ālyoontooni miyootyēētaab Ērōōtē miisin.

/Kikeebatisanee Yēēsu bēēko āk Tāmirmiryēēt
(Mataayo 3:13-17; Māārkō 1:9-11)

21 Yu kitākubātisāniisyootē :Yoowaana, kuchō :nkinee Yēēsu /ankeebati-
san. Nto kumii :Yēēsu kusooyē Yēyiin, kuyaatakay :kibkōōnkōy 22 ānkurēkyi
:Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē wuu chēēbtuukē. Kukuur :Yēyiin ām barak kule,
"Inyiing' lakwanyuu nyēē āchāmē ānkāāng'ērēkyinē."

---

† **3:6** Isaaya 40:3-5 **3:7** Mat. 3:7; Luuka 21:5-36 † **3:8** Ibooru 'lōkōkaab Abraam' biiko chēē kāsyinē Yēyiin kuu Abraam. **3:8** Mat. 3:9; Luuka 13:16; 19:9; Yoowa. 8:33-47; Room. 4:12, 16-17; Kala. 3:7, 29 **3:9** Mat. 7:19 **3:16** Yoowa. 1:26-27, 33; Luuka 4:18; Yēyuut. 1:5; 2:3; 11:16; 13:25; 19:2-4 **3:20** Māārkō 6:17-18 **3:21** Mat. 3:16; Luuka 5:16 **3:22** Mat. 3:17; Luuka 4:18

Siintaaryeet wōlēē kichōōnēē :Yēēsu (Mataayo 1:1-17)

23 Kitinyē :Yēēsu kēnyiisyēk chēē kimāchē kukēēytēē sosom kutoowu yi-
isyēēnyii. Kikuurē :biiko Yēēsu kule araab Yōōsēēf ānkoo kimābo Yōōsēēf.
Kichōōnēē kōōtaab Ēēli. 24 Ēēli nyoo ki araab Maatat. Maatat araab Laawi,
Laawi nyoo ki araab Mēlki, Mēlki nyoo kibo Yanaay, Yanaay nyoo ki araab
Yōōsēēf. 25 Yōōsēēf araab Matatyaa nyoo ki araab Āmōōs. Kibo :Āmōōs
Nāwuum nyoo ki araab Ēsli, Ēsli araab Nakaay. 26 Nakaay araab Mayaat
nyoo ki araab Matatyaa araab Sēmēyiin nyoo kibo Yōōsēk. Kibo :Yōōsēk Yoota
27 nyoo ki araab Yowanaan nyoo ki araab Reesa, nyoo kibo Sērubābēēl, araab
Syeeltyeel nyoo kibo Nēēri. 28 Kibo :Nēēri Mēlki, nyoo ki araab Aati, nyoo
kibo Koosam araab 29 Eer nyoo kibo Chooswa araab Elyeeser, nyoo kibo
Yōōriim, nyoo ki araab Maatat. Kibo :Maatat Laawi, 30 nyoo ki araab Simiyōōn
nyoo kibo Yuuta, Yuuta araab Yōōsēēf nyoo kibo Yoonam araab Elyaakim.
31 Elyaakim araab Meleeya nyoo kibo Meena, Meena nyoo ki araab Mataata.
Kibo :Mataata Naasan, nyoo ki araab Tāwuti. 32 Tāwuti nyoo kibo Yēēsē
araab Ōbēēt nyoo ki kwaan ku Boowaas, Boowaas araab Sālmōōn nyoo kibo
Nāāsyōōn, 33 nyoo ki araab Aminataab, nyoo ki araab Raam nyoo ki araab
Ēsrōōn nyoo ki kwaan ku Bērēēs, nyoo kibo Yuuta. 34 Kibo :Yuuta Yāākōbō
nyoo ki araab Isaka nyoo kibo *Abraam araab Teera. Kibo :Teera Nayoor,
35 nyoo ki araab Sēruk, Sēruk araab Rēēwu nyoo kibo Belek nyoo ki kwaan
ku Eber araab Syeela. 36 Kibo :Syeela Kaynaan nyoo ki araab Arfaksaat,
araab Syēēm, nyoo kibo Noowa. Kwaaniitaab Noowa ku Lameek, 37 nyoo ki
araab Metuseela araab Enok nyoo kibo Chāārēēt araab Maalaleel nyoo kibo
Kaynaan. 38 Kibo :Kaynaan Ēnōs nyoo ki araab Sēēt. Kibo :Sēēt Aatam, nyoo
kiyēyē :Yēyiin.

4

/Kikeetyem Yēēsu ām suurkwēēn (Mataayo 4:1-11; Māārkō 1:12-13)

1 Yu /kābokiinyiityi Yēēsu Tāmirmiryēētaab Yēyiin, kung'eetee komosaa kibo
āynēētaab Yoortaan ānkōōrēētoot :Tāmirmiryoonoo ākoy suurkwēēn. 2 Kiibuur
wōlooto bēsyōōsyēk artam kukirē āmiisyēēt. Yu kābēk :bēsyōōsyēchoo artamu,
kwaam :kēmēwuut miisin. Kutākumii :Yēēsu wōlooto, kuchōōnchi *:Kēniintēēt
kumāchē kutyem. 3 Kimwoochi kule, “Yoo inyiing' man ku Lakwataab Yēyiin
ii, imwoochi rwaantaani kuyēk āmnyoontēēt.” 4 Kukētyi :Yēēsu kule, “Ntēē
mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, ‘Māsobēē :chiito āmit baateey.’†”

5 Kuwēēto :Kēniintēēt Yēēsu ākoy lekemeet ake barak ānkung'oonkyi
kukas kiriinkōōsyēk tukul ām kōōrēēt. 6-7 Kumwoochi Yēēsu kule, “Yoo
'kēēkutung'woo, +māākōōniing' kāāmuukēywēēk ibayte kiriinkōōsyēchuut tukul
kāroorānēch kut kōōtēnytēēnyē, kuuyu anii :nyēē āboontē kāāmuukēywēēk
ākoochi chii ake tukul nyoo kaacham.” 8 Kukētyi :Yēēsu kule, “Ntēē mwooyē
:siruutēkaab Yēyiin kule māchāktōōs /kēēkutunkyinē Yēyiin /ānkiiywēyē inee
nkit.”†

9 Nto mii yoo, kuwēēto subak :Kēniintoonoo Yēēsu ākoy Yēērusālēēm
ānkōōkoochi kōōyyoonyēē yēē kotootyēēt ām barakuutaab tōōtēētaab *Kōōtaab

---

3:23 Toowu. 41:46; Kāāyiit. 4:3; 2Sām. 5:4 **3:31** 2Sām. 5:14 **3:33** Ruut 4:18-22; 1Tēt. 2:1-14
3:38 Toowu. 5:1-32; 11:10-20; 25:19-26; 29:35 **4:2** Luuka 4:18; Ibu. 4:15 † **4:4** Kiruu. 8:3 **4:6-7**
Mat. 28:18 † **4:8** Kiruu. 6:13 **4:8** Kiruu. 5:9

Yēyiin.* Yooto, kumwoochi :Kēniintēēt kule, “Yoo inyiing' man Lakwataab Yēyiin ii, iraantee baa, yuutēyu 10 kuuyu mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, ‘Mākōōyook :Yēyiin malayikaanikyii bokuriibing'. 11 Makutaaching' malayikaanichaa ānkōōrēētootiing' simeenachiing' :rwaa.’†” 12 Kukētyi :Yēēsu kule, “Mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, ‘-Meetyem Yēyiintēēng'uung'.’†”

13 Yu kaakutyem :Kibrōkōsyoontēēt Yēēsu, kubakaakta ānkuwēēchi keey ākoy bēsyēēt ake.

Kitoowunēē :Yēēsu yiisyēēnyii yēēmēētaab Kalilaaya (Mataayo 4:12-17; Māārkō 1:14-15)

14 Yu kāwokunyōōr :Yēēsu kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēēt, kooyeey yēēmēētaab Kalilaaya ankuyey tukuuk chēē chaang' chēē /kiilātē. Kitookunēē :kaayneenyii yēēmoonooto tukul. 15 Kiikoostooy :chii ake tukul wōlēē kiinēētitooy ām *kooriikaab saayeet.

/Kikeetay Yēēsu ām saang'nyii

16 Nto mii yoo, kooyeey :Yēēsu Nāāsārēēt wōloo kinērēē. Nto mii bēsyēētaab *Sabaato, kōōwut *kōōtaab saayeet kuu kwaak. Kumii kō, kung'eet kumāchē kusuman ng'ālyoontēētaab Yēyiin. 17 / Kiiyokoochi lōkōōywēk chēē kisir :wōōrkooyoontēētaab Yēyiin *Isaaya. Kung'aany yēē kimāchē ankusuman kule,

18 “Āboontē Tāmirmiryēētaab Yēyiin,
kuuyu kikweya :Yēyiin
ā-āmchinootē bānoonik
lōkōōywēk chēē kāroomēch.
Kiiyookwoo :Yēyiin chāāmwoochi biiko
kule +/makiityaakta choo rātootiin
ām choolwookātēēt.
Nto choo kōryootiin,
+/mākēēng'oonkyi koonyek kukasta.
Nto choo kiikōōtiiny :biiko alake ām bāytooyiisyēēt,
mākubāw keey.
19 Kiiyookwoo :Yēyiin chāāmwoochi biiko kule
bēsyōōsyēk :chu chēē makuchamee :Yēyiin icheek.”†

20 Yu keewaany :Yēēsu kusuman siruutēchoo, kukētyi chiito nyēē kiiyyoonkyinē saayeet ānkōōbuur ng'wēny sukoobanybaany ng'aleechaa. Kiirōōtoot :biiko tukul Yēēsu miisin. 21 Kimwoochi bichoo kule, “Kāākuyityiin :bēsyooni āk kiyēē mwooyē :siruutēchu.” 22 King'ērēkyi :biiko tukul chēē kimii yooto Yēēsu ankoolat miisin ām wōlēē king'ālooltooy, kuuyu ki kāroomēch :ng'aleekyii.

Nteenee kimwooy :biiko alake kule, “Māchē :chiichi kumwooy kule inee ku *Kāārārookiintēēt? Acha ēē, wē, ntēē araab Yōōsēēf.” 23 Kukētyi :Yēēsu kule, “Ānkēt kule ōmuuchē ōmwoowoo ng'ālyoontoonoo kimwooy :booyoo nyēbo kēny kule, ‘Isoob keey kurook :kāānyooyiintēēt.’ Ōmiitē ōmwooyē kule ntēē -māāyēyē :anii ng'al chēbo kwōng'uut ām saang'nyuu kuu yoo kyāāyēyē ām Kaabernaam. 24 !Kāāmwoowook, -/mākēēchāmē *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin ām saang'nyii.”

---

* **4:9** Yuutēyu yēē kiitōrōōroot ām tōōtēētaab Kōōtaab Yēyiin yēē kicham kukuutēē :mbo kibkōrōs aryeembuut kumāchē kōōbāroostoochi biikaab Yēērusālēēm ng'aleek. † **4:11** Tyēēnwookik 91:11-12 † **4:12** Kiruu. 6:16 **4:14** Luuka 4:18; Yēyuut. 1:8 **4:18** Luuka 1:35; 3:16, 22; 4:1, 14; 10:21; 24:49; Yēyuut. 1:2, 5, 8; 2:4, 17, 18, 33, 38 † **4:19** Isaaya 61:1-2 **4:19** Luuka 7:22 **4:22** Yoowa. 6:42 **4:24** Yoowa. 4:44

25-26 Kumwoochi :Yēēsu subak kule, “Osoot yoo kiyēyē :Yēyiin kuwo
:roobta kēnyiisyēk sōmōk āk ārook lo. Kichō :kēmēwuut kōōrēēt /ānkiiyookto
wōōrkooyoontēētaab Yēyiin *Eliiya kuwo ākoy *kiriinkēēt ake nyēē /
kikēēkuurēē Sarefaat ām kōōrēētaab Sitōōn wōlēē kimii :koorko nyēē ki
musuk nyēē mēēbērē ki Cheebyuutayaa. Ntēē kimii naas, :kooruuk alake
chēē chaang' chēē ki Cheebyuutayiis āmēēbērē /kikiiyookto Eliiya kuwēēchi
icheek? 27 Okas, baa, mbo yoo kiisoobē :wōōrkooyoontēētaab Yēyiin Eliisya
Naaman nyoo kikinam *:makereenik ānkibo kōōrēētaab Siirya. Ntēē kimii
:biiko chēē chaang' chēē ki Yuutayeek chēē kiboonto makereenik āmēēbērē
/kikiisoob?”
28 King'woonchi :ng'aleechaa bichoo ām kōyooto bo saayeet. 29 Kung'ēētyo
ānkukwēryoot Yēēsu kumāchē kule wokuwunuktēē kēēbēēryēēt ake nyēē
kilēēkitēē yooto. 30 Nteenee kibotēē :Yēēsu yooto ānkuwēēchi keey.

Kāāmuukēywēēkaab Yēēsu
(Māārkō 1:21-28)

31 Kiwēēchi keey ākoy Kaabernaam. Kyoomchi biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin
ām *kōōtaab saayeet yēē ki bēsyēētaab *Sabaato. 32 Kiilat :biiko ām wōlēē
kiinēētitooy :Yēēsu, kuuyu king'āloolē ām kāāmuukēywēēk.
33 Kimii :chiito ake kōyooto nyēē kiiyiimē *:tāmirmiryēēt nyēē miyaat.
Kubōlchi Yēēsu :tāmirmiryoonoo kule, 34 “Ō! Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt,
imāchēēnēēch nee? Imāchē iwaang'teech? Ntēē ānkētiing' :anii. Inyiing' nyoo
ichurtaat ānkiichōōnēē Kaab Yēyiin.” 35 Kōōburyoong'to :Yēēsu tāmirmiryoonoo
kule, “Siis ankiichuwunee chiichi.” Kōōryookyinē :tāmirmiryoonoo miyaat
chiichoo ng'wēny kukāsē :biiko tukul ānkuchuwu nyēē manaayeyee chiichoo
kiy. 36 Kiilat :biiko tukul ankuteebee keey kule, “Ng'al nee :chu! Ntēē
boonto :chiichi kāāmuukēywēēk chēē ibēbēētēē tāmirmirook chēē miyootēch
ānkukāsyi?”
37 Kiisambaakta :ng'aleechaa kut kuyit yēēmoonooto tukul.

Kiisoob :Yēēsu biiko chēē chaang'
(Mataayo 8:14-17; Māārkō 1:29-34)

38 Yu kang'eetee :Yēēsu *kōōtaab saayeet bēsyoonooto, kuwo ākoy kaab
Simōōni. Kiimnyoonē cheebyoosyeetaab biikooy bo Simōōni miisin. /
Keesaaysaay Yēēsu kule, “Isoob cheebyoosyaani.” 39 Wokōōyyoonyēē :Yēēsu
yēē kimii :cheebyoosyeet ānkōōbēbēēto bōōrto. Kusob :cheebyoosyaanaa
areet akeenke ānkubāyiis.
40 Yu kararakta :asiista bēsyoonooto kukāākubēk :āsiiswēkaab *Sabaato,
kōōmutyi :biiko Yēēsu biiko chēē chaang' chēē kitinyē bōōrwoonik chēē mak-
erkeey. Yu kātiinyēē :Yēēsu bichoo āwunnyēk, kusobcho. 41 Kiibēbēētooy mbo
tāmirmirook chēē miyootēch chēē chaang' chēē kiiyiimē biiko. Yu chuwu
:tāmirmiroochoo, kuwookyinē barak kumwoochinē Yēēsu kule, “Inyiing' ku
Lakwataab Yēyiin!” Nteenee kuuyu kiinkētē :tāmirmiroochoo miyootēch kule
*Kāārārookiintēēt :Yēēsu, kibōlchinē :Yēēsu kusiisyo.

Kyaamtaat :Yēēsu lōkōōywēk chēē kāroomēch ām kooriikaab saayeet
(Mataayo 4:23-25; Māārkō 1:35-39)

42 Yu kāyyēēkunēē, kuwēēchi keey :Yēēsu wōlēē kimālēēkitēē :chii.
Kicheeng'aat :biiko ām wōlto ake tukul. Nto yu /kābokēēnyōōr, /keesaaysaay
kule tākōōbuur kiriinkoonooto bo Kaabernaam. 43 Nteenee kumwoochi
:Yēēsu kule, “Māchāktōōs āwē kiriinkōōsyēk alak waa-amtaate lōkōōywēk

---

4:25-26 1Bāy. 17:1, 8-16 **4:27** 2Bāy. 5:1-14 **4:30** Yoowa. 7:30; 10:39 **4:31** Mat. 4:13 **4:32** Mat. 7:28-29 **4:34** Māārkō 3:11

chēē kāroomēch chēbo Bāytooyiisyēētaab Yēyiin, kuuyu chooto :chēē kiyey / kiiyookwoo āchōō kōōrooni."
44 Kutas taay :Yēēsu kwoomchinoot biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām koori-
ikaab saayeet ām kōōrēētaab Yuutayeek.

5

Tēkiisyēētaab burburiinēk nyēē /kiilātē

1 Nto mii bēsyēēt ake, kumii :Yēēsu kwoomchinē biiko ng'ālyoontēētaab
Yēyiin ām sakaramteetaab Tōōliilēētaab Keneesareet,* kōōruruukyi keey :biiko
chēē chaang'. Kiwunuk keey :bichoo kut kuriich Yēēsu miisin. 2 Yooto,
kukas :Yēēsu mwēēnkōōsyēk alak āyēēng' chēē /kikiiyyoong'tēē tōōliil ta-
ban. Kimii :biikaab mwēēnkōōsyēchoo kōōwuunē ānkuyēytooy nēētiinēk ām
mwēēnkōōsyēchooto taban. 3 Yu kakas :Yēēsu bichooto, kukuur nyēē /
kikēēkuurēē Simōōni nyi ki nyeenyii :mwēēnkēēt ake. Kulaany :Yēēsu
mwēēnkoonoo ānkumwoochi Simōōni kuwunukto takoonaata kisich kuwo
bēēko sukunyōōr :inee bārooyinto nyēē koomchinēē biiko ng'ālyoontēētaab
Yēyiin. Kiwunukto mbo :Simōōni mwēēnkoonooto ankulaany :nkicheek āriit.
Kōōbuur :Yēēsu ng'wēny ām mwēēnkoonoo ānkwoomchi biiko ng'ālyoontēētaab
Yēyiin.
4 Yu keewaany kumwoochi Simōōni kule, "Obe, baa, yuun chaang' bēēko
bōōwiirchi nēētiinēk bēēko onam *burburiinēk." 5 Kukētyi :Simōōni kule,
"Mokoryoontēēt, kokyaam booryēēt kuyyeech āmākēēnāmē kiy mbo kisich.
Nteenee kuuyu 'keemwaay, +makeesyeem."
6 Nto bērē kusyeem, kunam burburiinēk chēē chaang' miisin kut wuu
nyēē mākung'ētyo :nēētiinēk. 7 Yu kakas :Simōōni kuu nyooto, kukuurēē
āwut chōōrōōnuutēkwaa chēē kināmiisyootē tukul bokuyēētyēēchi kukālāb bur-
buriinēchoo. Kubeeta :choo mwēēnkēēng'waa. /Kikiinēm burburiinēk chēē
kiinyiit mwēēnkōōsyēk tukwaay kut wuu nyēē makuling'ta. 8 Yu kēēnkēt
:Simōōni kiyēē kaakuyeyakay, kukutunyēē taayeetaab Yēēsu ānkumwoochi
kule, "Ibakaaktaa ōō, mokoryoontēēt, ntēē ākoo āchoolwookēnoot nyēē
mēērooko mbo ālēēkitēēniing'." 9 Kimwooy :Simōōni kuu nyooto, kuuyu
kiilat :inee miisin āk biiko choo kiboonto keey ām burburiinēk chēē ki-
nam. 10 Kiilat :nkicheek Yāākōbō ākoo Yoowaana wērichoo kibo Sebe-
taayo, choo kiyēyiisyootē āk Simōōni. Kumwoochi :Yēēsu Simōōni kule,
"-Mēēmuy! Kāmēētēēnāmootē burburiinēk kung'eetee raat ānkuwo taay,
nteenee +mēēyisunootē biiko." 11 Yu /kāākēēmwoochi kuu nyooto, kukwaa-
nee mwēēnkōōsyēkwaa ākoy sakaramteet ānkubākookyi tukuuk tukul yooto
sukuyēk rubiikaab Yēēsu.

Kiisoob :Yēēsu chii nyēē kiboonto makereenik (Mataayo 8:1-4; Māārkō 1:40-45)

12 Nto mii bēsyēēt ake, kuruutoochi :Yēēsu *kiriinkēēt ake. Kichō :chiito ake
nyēē kiboonto *makereenik.
Yu kakas :chiichoo Yēēsu, kōōryookyi keey ng'wēny ānkumwoochi kule,
"Mokoryoontēēt! Ānkētē kule 'imuuchē isooboo. Kunyoo, yoo ichāmē,
itiliiloo ām bōōri." 13 Kuchuul :Yēēsu āwunyii kutiiny chiichoo ānkumwoochi
kule, "Āchāmē! Kunyi, itililiitu." Yu kāmwooy :Yēēsu kuu nyooto, kusob
:chiichoo areet akeenke. 14 Yu kāākusob, kōōkiimchi :Yēēsu kule, "-Mēēmwoochi
chii ng'aleechu, nteenee wēēboorchi keey kibkōrōs sukuyēwuung' kōrōsēēk

---

4:43 Mat. 4:17 * **5:1** /Kēēkuurēē Tōōliilēētaab Kalilaaya ām āsiiswēk alak kule Tōōliilēētaab Keneesareet. **5:5** Yoowa. 21:3 **5:6** Yoowa. 21:6 **5:8** Luuka 18:13 **5:11** Mat. 8:21-22

kuu yoo kimwooyē *:Muusa ām kiruutēk, siitooku ām taayeetaab biiko kule 'kēētililiitu."
15 Nteenee /kikiibaraastaat ng'aleechaa miisin kuyit komoswookik tukul chēbo kōōroonooto. Yu kakas :biiko ng'aleechaa, kuwoolchi Yēēsu bokuyēbchi yiit /ānkiisoob. 16 Kichāmē :Yēēsu kuwēētii wōlēē mālēēkitēē :chii wokusooyē.

Kāāmuukēywēēkaab Yēēsu kunyōōchi biiko kaat (Mataayo 9:1-8; Māārkō 2:1-12)

17 Nto mii bēsyēēt ake, kumii :Yēēsu kōōnēētiisyē, kimii *:Farisaayeek alake ākoo kāānēētikaab kiruutēk yooto. Kikwoonēē :bichoo Yēērusālēēm ākoo saang'ta ake tukul ām yēēmēētaab Kalilaaya ākoo yēēmēētaab Yuuteeya. Kiyēyiisyēē :Yēēsu kāāmuukēywēēk kukwaanee wōlēē mii Yēyiin kōōsoobēē biiko.
18 Yooto, kuyit :biiko alake chēē kiimutu chiito ake nyēē kisōnkōchoot kukālāboonunēē tiirbeet. Kisyeem :bichoo kule kubilbil biiko choo kiki-iruruukyi keey yooto sukunyōōr Yēēsu, 19 nteenee maneemuuch. Kunyoo, kulaany kōōto barak ānkubut tukuuk chēē /kikeesyebee kutook :koong'ta nyēē kēēyokooytēē chiichoo kumii tiirbeet ākoy yēē kimii :Yēēsu.
20 Yu kēēnkēt :Yēēsu kule kēēkoosēē keey inee :bichoo, kumwoochi chiichoo kisōnkōchoot kule, "Wēnyoo, /kākēēnyōōwuung' kaat ām chool-wookātēēng'uung'." 21 Kukāsē :Farisaayeechaa ākoo :kāānēētichoo bo kiruutēk kuu nyooto, kumwaayee moo kule, "Yibē keey :chiichi kule inee ku ng'oo ēē? Bērē tōōs inee ku Yēyiin? Ng'oo :ake nyēē imuuchē kunyōōchi biiko kaat ām choolwookātēēt yoo mā Yēyiin nkit?" 22 Kiinkētē :Yēēsu kiyēē kimii :bichoo kōōsōōtē. Yooto, kuteebee kule, "Ām nee soosoot :akweek kuu nyooto? 23 Nkōnō :nyēē kuskus, āmwoochi chiichi kule, '/Kākēēnyōōwuung' kaat,' nto āmwoochi kule, 'Ng'eet, ānkiiwēēsyēt'? 24 Ōkāsē ra kule āboontē anii, *Wēritaab Chii, kāāmuukēy ām kōōrooni ānyōōchi biiko kaat ām choolwookātēēt." Yooto, kumwoochi chiichoo kisōnkōchoot kule, "Yyoony ankiinam tiirbeeng'uung' ānkiiwēēchi keey kaa." 25 Kung'eet :chiichoo areet akeenke kukāsē :biiko tukul ankunam tiirbeenyii ānkuwēēchi keey kaa. Kiikaastaat :chiichoo Yēyiin miisin.
26 Kiilat :chii ake tukul nyēē kimii yooto ānkumuy miisin. Nto tēē yoo, kookaastaat Yēyiin kut kōōyēēchinē kumwooyē kule, "Kaakeekas ra ng'ālyoo nyēē -/mākyoomu."

Chāmē :Yēēsu mbo biiko chēē -/mākiiriiku (Mataayo 9:9-13; Māārkō 2:13-17)

27 Kumii :Yēēsu ākoo rubiikyii kung'ēētyēē kiriinkoonooto, kukas chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Laawi† kumii kēryō kōōruruuchē *syuuruut. Kumwoochi :Yēēsu chiichoo kule, "Irubwaa!" 28 Kubākooktooy :nyoo kāāruruukiisyoonoo bo syuuruut ānkurubē Yēēsu. 29 Nto yityo kumwoochi :Laawi Yēēsu kule kuruutoochi ām kanyii. Kucham :Yēēsu.
Yu kayit :Yēēsu ākoo rubiikyii kaab Laawi, kuyēchi :Laawi saakweet. Kimii nkicheek :kāāruruukikaab *syuuruut alake yooto ākoo tāyēēk alak chēē ky-oomiis ākoo Yēēsu.
30 Nteenee kiing'unyng'uunkyi *:Farisaayeek āk kāānēētikaab kiruutēk ru-biikaab Yēēsu kule, "Ntēē ō-āmchiintōōsii āk kāāruruukichu bo syuuruut ākoo mbo alak chēē -/mākiiriiku!" 31 Kukētyi :Yēēsu kule, "Chēēng'ootē :biiko

---

5:14 Laawi. 14:2-32; Māārkō 5:43; Luuka 17:14 **5:15** Māārkō 7:36 **5:16** Māārkō 1:35; 6:46; Luuka 3:21; 6:12; 9:18, 28-29; 11:1; 22:39-46; Yēyuut. 12:5 **5:20** Māārkō 2:5 **5:21** Tyēēn. 130:4; Isa. 43:25 **5:24** Yoowa. 5:36 † **5:27** /Kikēēkuurē Laawi ām kaayneet ake kule Mataayo. **5:28** Mat. 8:21-22 **5:29** Mat. 9:10

choo imnyoontōōs kāānyooyiintēēt āmēēbērē chēēng'ootē :choo sobchootiin.
32 Kichāākuurē :anii biiko choo choolwookēnootiin āmā choo isōōtē kule
churtootiin."

Kāānēētiisyēētaab Yēēsu nyēē lēēl
(Mataayo 9:14-17; Māārkō 2:18-22)

33 Nto mii yoo, kōōng'unyng'uunyiis :biiko alake kumwoochinē Yēēsu kule,
"Ntēē *kirē :rubiikaab Bātisāniintēēt Yoowaana ākoo chēbo Farisaayeek
āmiisyēēt ānkusooyē āmākirē :cheekuuk?" 34 Kukētyi :Yēēsu kule, "-Mēērukuutē
keey :chōōrōōnuutēkaab saanteetaab leekwa ām saakweetaab kooyēēy yoo
boonto keey saanteet. 35 Nteenee yitu :bēsyēēt nyēē +/mākiinēmunēē saan-
taanaa wōlēē mii :chōōrōōnuutēkyii. Yooto nanyuun :yēē makoorukuut keey
:chōōrōōnuutēkyii."

36 Kōōboorchinēē :Yēēsu bichoo tyoonkōōchēēt kule, "/Mākēētilē ankeet
nyēē tākulēēl /ānkēēkinēē sireet nyēē yoos. Yoo /kakeeyey kuu ny-
ooto kusirinyāktōōs :ankaanaa ānkung'ēti yooto kubarayiit :koong'ta miisin.
37 -/Mākēēroonkyinē mbo kibkeetiis choo /kātākēēyēyē wōōnkit nyēē yoos.
Yoo /kakeeyey kuu nyooto, kōōtōlē :wōōnkit kuwasta keey :kibkeetiisyek.
38 Māchāktōōs /kēēroonkyinē kibkeetiisyek choo /kātākēēyēyē wōōnkit nyēē
lēēl. 39 Yoo kiikunooyēē :chii ātēbuutēkyii choo bo kēny, mēēbērē chāmē
kurub kāānēētiisyēēt nyēē lēēl, kuuyu isōōtyēēchinē kule tōōs kāroomēch
:ātēbuutēchoochii."

6

Bāwu :Yēēsu Sabaato
(Mataayo 12:1-8; Māārkō 2:23-28)

1 Nto mii yēē ki *Sabaato, kumur :Yēēsu ākoo rubiikyii mbareet ake nyēbo
nkoonuuk. Yooto, kuswech :rubiikyii mētēwookaab nkoonuuk ankubiiriir
ānkulākyi kuut.

2 Nto bērē kukas *:Farisaayeek alake chēē kimii yooto, kumwooy kule,
"Ntēē ōmiitē ō-iryēē kiruutyēēt nyoo yēētē /kēēkēsiis ām bēsyēētaab Sabaato."

3 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Manoosuman :akweek, yoo ki-iryēē
:Bāytooyiintēēt *Tāwuti kiruutēk, yoo kyoomē kēmēwuut ākoo biiko choo
kiboonto keey? 4 Kiwo :Tāwuti *Kōōtaab Yēyiin /ānkiikoochi mukaatiinek choo
/kikēēchāmchinē mbo *kibkōrōs nkit kwaam. Kyaam :Tāwuti mukaatiinechaa
ānkōōkoochi nkicheek biiko choo kiboonto keey kwaam." 5 Yu keewaany
:Yēēsu kumwoochi Farisaayeechaa kuu nyooto, kumwooy kule, "Bāwu
*:Wēritaab Chii bēsyēētaab *Sabaato."

Kiisoobiis :Yēēsu yēē ki Sabaato
(Mataayo 12:9-14; Māārkō 3:1-6)

6 Kiwo :Yēēsu subak ām bēsyēēt ake nyēbo *Sabaato kōōto ake nyēbo
saayeet ānkōōnēētiis. Kimii kōyooto :chiito ake nyēē kisōnkōchoot :āwutaab
taay 7 ānkimii :nkicheek *Farisaayeek alake yooto ākoo kāānēētik alak chēbo
kiruutēk. Kimāchē :bichoo kukas yoo kēēsoobso ām bēsyēētaab Sabaato,
subokōōyyoong'tēē kōōk.

8 Kiinkētē :Yēēsu kiyēē kimii kōōsōōtē :bichoo. Yooto, kumwoochi chiichoo
kisōnkōchoot :āwut kule, "Chōō, baa, chēēyyoonyēē yu bo taay." Kuwo
:chiichoo. 9 Kukēēyyo :chiichoo yooto, kuteebee :Yēēsu Farisaayeechaa
āk kāānēētichoo bo kiruutēk kule, "Chāmwēēch :kiruutēkyoo /keeyey kiy
nyēē karaam ām bēsyēētaab Sabaato, nto nyēē miyaat? /Kiisoobiis nto /

5:32 Luuka 19:10 **5:33** Mat. 6:16-17; 11:18-19 **6:1** Kiruu. 23:24-25 **6:2** Chuy. 20:8-10 **6:4** Laawi. 24:5-9; 1Sām. 21:1-6

kēēbākākiis?” 10 Kiirōōtoot :Yēēsu chii ake tukul. Nto mii yoo, kumwoochi chi-
ichoo kisōnkōchoot :āwut kule, “Chuul āwut.” Kuchuulē āwunoo, kukārāmiitu.
11 Yu kakas :Farisaayeechaa āk kāānēētichoo bo kiruutēk kuu nyooto, kun-
yēēr miisin ānkutoow kusat kiyēē makuyeyee Yēēsu.

Kwēyiisyēētaab lēbkēēyikaab Yēēsu taman āk āyēēng'
(Mataayo 10:1-4; Māārkō 3:13-19)

12 Nto mii bēsyēēt ake, kuwo :Yēēsu ākoy lekemeet ake wokusaay Yēyiin
kuyyeech.
13 Yu kayyeech :kōōrēēt, kukuur rubiikyii, kukwey chēē kiyitē taman āk
āyēēng' ānkukuur chooto kule *lēbkēēyik.
14 Kikwey Simōōni nyēē kitoochi kaayneet ake kule Bētērō, Antereeya nyēē
ki ng'eetaabkaametiitaab Bētērō, Yāākōbō, Yoowaana, Filibō, Baatolomaayo,
15 Mataayo, Toomaas, Yāākōbō araab Alfaayo, Simōōni nyēē kāng'unoot,
16 Yuuta* araab Yāākōbō ākoo Yuuta Iskaryoot nyoo kichokuchoomtooy Yēēsu
lētuunoo.

Kiisoob :Yēēsu biiko chēē chaang'

17 Yu kārēkunēē lekem, kōōruruukyi keey :rubiik āk biiko alak chēē chaang'
chēē kikwoonēē Yēērusālēēm, yēēmēētaab Yuuteeya tukul, yēēmēētaab Tiirō
ākoo nyēbo Sitōōn chēē kimii sakaramteetaab araarayta. 18 Kikwoonii :bichoo
bokuyēbchinē yiit kiyēē kiinēētē :Yēēsu ānkimāchē mbo kule /kiisoob. Kiisoob
:Yēēsu mbo alak chēē kiboonto tāmirmirook chēē miyootēch. 19 Kimāchē
:bichoo tukul kule kutiiny Yēēsu, kuuyu kiboonto :Yēēsu kāāmuukēywēēk chēē
kyāānkutiiny :chiito, kusobē.

Ng'erekweek āk nyalilta
(Mataayo 5:1-12)

20 Nto mii yoo, kuweech keey :Yēēsu ānkōōrōōtoot rubiikyii ānkumwoochi
kule,
“Ōmiitē sōō, nyēē karaam kule nee
:akweek choo ōmoong'tēē keey Yēyiin,
kuuyu nyēēng'woong'
:Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.
21 Ōmiitē sōō, nyēē karaam kule nee
:akweek choo -mōōboontē kiy,
kuuyu +/mākēēkōōnook ām lētuunoo.
Ōmiitē sōō, nyēē karaam kule nee
:akweek choo ōbuntēē wuuyin,
kuuyu +moong'erech lētuunoo.
22 Ōbēruurootiin :akweek sōō kule nee yoo keenkwelaak :biiko alake anku-
tayaak ānkuchubook ānkung'ōōmook, kuuyu ōyēnchinē *Wēritaab Chii. 23 Yoo
kāyēwook kuu nyooto, ōtyēēn ankooraan kubo ng'erekweek, kuuyu mii :kiito
nyēē wōō nyēē mākutuwēnēēnook :Yēyiin ām kibkōōnkōy. Ōmuytoochi kuuyu /
kikiikēēyēchinoon nkicheek *wōōrkooyikaab Yēyiin choo kibo taay kuu nyooto.
24 Mii sōō, nyēē miyaat kule nee
:biiko choo mēēntōōs,
kuuyu makung'etee :ng'erekweekwaa

6:11 Yoowa. 7:1 **6:12** Luuka 5:16 **6:13** Luuka 9:10; 11:49; 17:5; 22:14; 24:10; Yēyuut. 1:2, 21-22, 26; 2:42 * **6:16** /Kikēēkuurē Yuuta araab Yāākōbō ām kaayneet ake kule Taataayo. **6:16** Yoowa. 1:40-44; Yēyuut. 1:13 **6:19** Mat. 9:20 **6:21** Tyēēn. 126:5; Isa. 61:3 **6:22** Mat. 10:22; 24:9; Yoowa. 15:18-19; 16:2; Yēyuut. 5:41; 1Bēt. 4:14 **6:23** Mat. 5:2-12 **6:23** 2Tēt. 36:16; Yēyuut. 7:52

kōōrooni.
25 Mii sōō, nyēē miyaat kule nee
:biiko choo isōōtē kule boonto kiy ake tukul,
kuuyu mākubotyi :tukuuchooto
ām lētuunoo.
Mii sōō, nyēē miyaat kule nee
:biiko choo mii kung'ērēktōōs,
kuuyu mākuriiryo
ānkubuntēē ng'woonin lētuunoo.
26 Mii sōō, nyēē miyaat kule nee
:biiko choo /kēēng'āloolēē nyēē karaam kibtaman.
Kuuyu, /kiikeeng'alaalaanunee *wōōrkooyikaab lembech
choo kibo kēny kuu nyooto."

Icham chii ake tukul ānkoo mbo nyēē buunyoo (Mataayo 5:38-48)

27 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Kāāmwoowook akweek choo ōkāswoo kule ōchāmē buunikwook. Ōyēchi chii nyoo wēchook tukuuk chēē kāroomēch.
28 Ōsooyē Yēyiin kōōbēruur choo kāchubook ānkōōsoochinē choo yēwook ng'aleek chēē miyootēch. 29 Yoo kasyeeching' :chiito kwermetuut komosta ake, iwēēkyi ake. Yoo kamach :chiito kābuutiing'uung', imuytoochi mbo kaansuut. 30 Yoo kāsooming' :chii kiy, ikoochi. Nto, yoo kāyib :chii kiing'uung', -mēēmwoochi kukētuung'. 31 Ōyēchinē biiko alak wuu wōloo ōmāktooy akweek /kēēyēytoowook.
32 Kiy nee :nyēē +mōōnyōōru yoo koocham baateey biiko choo chāmook? Ntēē yēyē mbo :biiko choo -mēēnkētē Yēyiin kuu nyooto.
33 Kiy nee :nyēē +mōōnyōōru, yoo kōōyēchi nyēē karaam biiko choo yēwook nyēē karaam? Yēyē nkicheek mbo :biiko choo -mēēnkētē Yēyiin kuu nyooto.
34 Kiy nee :nyēē +mōōnyōōru, yoo kōōbēsēēnchi biiko choo ōnkētē kule yookwook? Ntēē ibēsēēnchinē keey mbo :biiko choo -mēēnkētē Yēyiin ānkumāchē :nkicheek kule /kēēyookyi tukul.
35 Nteenee kāāmwoowook, ōchāmē buunikwook ānkōōyēchinē ng'al chēē kāroomēch. Ōyēētyēēchinē mbo biiko choo māchāmē kuyēētyēēchook. Yoo kooyey kuu nyooto, mākutuwēnook :Yēyiin miisin ānku +mōōyēyē tukuuk kuu wōloo yēytooy :Yēyiin, kuuyu yēchinē :Yēyiin biiko tukuuk chēē kāroomēch ānkoo mbo choo māng'ērēkyinē kiyēē / kākēēyēchi āk mbo choo sooy.
36 Māchāktōōs ōriirēē biiko kuu wōloo yēytooy :Baaba.

Masiming'alaalee chii nyēē miyaat (Mataayo 7:1-2)

37 -Mēēmwoochi chii kule miyaat :kiyēē kayey kumānēērōōtootē, / simākēēyēwuung' nkinyiing' kuu nyooto. -'Meeruuste chii /simakiiruustiing' nkinyiing'. Yoo kāyēwuung' :chii kiy nyēē miyaat, māchāktōōs inyōōchi kaat / sikēēnyōōwuung' nkinyiing' kaat. 38 Yoo 'kēēkooytē kiyēē iboontē ām mooyēēt nyēē lēēl, mākukōōning' nkinyiing' :Yēyiin alak ānkurisuung'. Chēē 'kēēkooytē, /kēēkētuung' chēē tēē chooto."

Ng'oo :nyēē yēmē kōōntōōchi chuut?

39 Kimwooy :Yēēsu chēbo tyoonkōōchēēt kule, "Imuuchē man :cheebkoraatyaanteet ake kōōrēētoot ake? Yoo kātēbi kut kuyey kuu nyooto,

---

6:24 Mat. 19:23-24; Yāāk. 5:1 **6:25** 1Kōōr. 4:8 **6:26** Cherem. 5:31; Yāāk. 4:4 **6:28** Mat. 5:44 **6:29** Room. 12:17 **6:31** Mat. 7:12 **6:34** Luuka 14:12-13 **6:35** Laawi. 25:35-37 **6:37** Mat. 6:14-15 **6:38** Māārkō 4:24

kōōsuuchinē :tukwaay ng'wēēn. 40 Mābiirē :ng'oomnānēētaab mang'an nyēbo
boonwookēēt, nteenee yoo kātitir nyoo ka mang'an kooneet keey mākunyōōr
ng'oomnātēēt kukerkeyiit boonwookēēt."
41 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Ām nee siikāsē :inyiing' sikitityaa
nyēē miitē koong'taab ng'eetaabkoomēt ameekas musukyēēt nyēē miitē
koong'ta nyeeng'uung'? 42 Imuuchē kule nee imwoochi ng'eetaabkoomēt
kule, 'Kany ānēmuung' sikitityaa ām koong'ta,' nto kutēē yooto tukul kumiitē
:musukyēēt koong'uung' nkityō? Kiblembechaantaani! Māchāktōōs inēmu
kurook musukyēēt nyoo mii koong'uung' nkityō siikaste kāroomin siinēmchi
ng'eetaabkoomēt sikitityaanteet ām koong'nyii."

/Kiinkētēē chiito ātēbuutēkyii

43 Kimwoochi subak :Yēēsu kule, "-Mēēmuuchē :kēētit nyēē karaam kuyey
lokoyeek chēē miyootēch, nto kuyey :kēētit nyēē miyaat lokoyeek chēē
kāroomēch. 44 /Kiinkētēē kēētit lokoyeek chēē yēyē. Māyēyē :kateet mbuuniik
āmāyēyē :siikoowēēt lamayeek. 45 Yēyē :chiito nyēē karaam tukuuk chēē
kāroomēch, nto nyoo miyaat kuyēyē :nyoo tukuuk chēē miyootēch. Kuuyu
ng'aleek alak tukul choo isōōtē :chiito, kukwoonēē kuutiinyii."

Rubiintēētaab Yēēsu nyēbo man (Mataayo 7:24-27)

46 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Ām nee sukukuuroo :biiko alake kule,
'Mokoryoontēēt,' āmāyēyē kuu wōlēē āmāktooy. 47 Rubiintēēt nyēbo man
ku nyoo kāsē kiyēē āmwooyē ānkuyēyē kuu wōlēē āmāktooy. 48 Kerkeey
:rubiintoonooto āk chii nyēē bālē yēē māchē kutēēkyi kōōto kut wokunyōōr
kitaweet nyēē kāsisinchi kōōto. Yoo keeyiin :āynōōsyēk ānkutwoor keey :bēēko,
-mēēmuuchē kōōsimsiimākoy :kōyooto mbo kisich, kuuyu /kikēētēēkyi yēē
kiimoot. 49 Nteenee rubiintēēt nyēē mābo man ku nyoo kāsē kiyēē āmwooyē,
āmāyēyē kuu wōlēē āmāktooy. Kerkeey :nyooto chii nyēē tēēkyinē kōōto
yēē ng'āsng'āsēch :teng'eek. Yoo keeyiin :āynōōsyēk ānkutwoor keey :bēēko,
kōōturbuubē kōyooto kule syō!"

7

Kiikoosēē keey Yēēsu :chii nyēē kimā Yuutāyiin (Mataayo 8:5-13)

1 Yu keewaany :Yēēsu kwoomchi biiko ng'aleechaa, kuwo ākoo rubiikyii
ākoy Kaabernaam. 2 Kimii ām bēsyōōsyēchooto :kāāntōōyiintēēt ake nyēbo
lukēētaab booryēēt nyēē mēēbērē ki Yuutāyiin. Kiboonto :chiichoo motwoori-
intēēnyii nyēē kichāmē miisin.
Nto mii yoo, kumnyaan :motwooriintoonoo miisin. 3 Yu kakas
:kāāntōōyiintoonoo /kyoomtooy Yēēsu, kōōyookto booyik alak chēbo Yuutayeek
bokung'āloolchi Yēēsu chokōōsoobchi motwooriintēēnyii.
4 Yu kayit :booyichoo yēē kimii :Yēēsu, kusaaysaay kule, "Yoo mii :chii
nyēē māchē /kēēyēētyēēchi, ku chiichoo, lēyyē, 5 kuuyu kichameech acheek
Yuutayeek miisin kut kiikutēēkwēēch *kōōtaab saayeet." 6 Kucham :Yēēsu
kuwēēto keey booyichoo.
Kumānāāyitē kaab chiichooto, kōōyooku :kāāntōōyiintoonoo biiko alak
kutōrōōk mbo Yēēsu. Kutuuyēē Yēēsu kēēltaab too, kumwoochinē kule
kālē :kāāntōōyiintoonoo, "Mokoryoontēēt, -'meeyiim keey ichōō kanyuu ku-
uyu mayemaat. 7 Nto subak, manaamuuch :anii nkit ātōrōōkuung', kuuyu

6:39 Mat. 15:14 **6:40** Mat. 10:24-25; 23:8-10; Yoowa. 13:13-16 **6:46** Mal. 1:6 **6:49** Mat. 7:21

māāyēmē ayey kuu nyooto. Nteenee ing'alaal baateey ām yoo imiitē, mākusob
:motwooriintēēnyuu. 8 /Kēēbāytoo ānkumii :biiko chēē ābāytooy :nkanii. Yoo
kāāmwoochi biikyuu kuyey kiyēē bērē nto nyēē bērē, kuyēyē. Nto mbo yoo
kāāmwoochi motwooriintēēnyuu kuyey kiyēē bērē, kuyēyē. Kunyoo, yoo
'keemwaay buch kule kusob :motwooriintēēnyuu, kusobē." 9 Kiilat :Yēēsu
miisin yu kakas ng'aleechaa! Kōōrōōtoot biiko chēē kimii yooto ānkulē,
"Manaakas bēsyēēt ake ām Yuutayeek tukul chii nyēē ikoosēēnoo keey kuu
chiichi."
10 Yu keeyeey :bichoo /kikiiyooktooy, bokunyōōr motwooriintoonoo kim-
nyoonē kukāākusob.

Kiing'eetee :Yēēsu meet lakwataab cheebyoosya nyēē ki musuk

11 Yu kāyyēēkunēē kutākyi keey :Yēēsu āk rubiikyii *kiriinkēētaab Nayiin
ānkirubootē :biiko chēē chaang'.
12 Yu makuyit oreetaab biiwuutaab kiriinkoonoo, kutuuyēē biiko alak
kukālāboonu muustaab wēēro, kuboontoonu keey biiko chēē chaang' chēē
kimēēysē. Ki leekwa akeenke baateey nyēbo cheebyoosya nyēē musuk.
13 Kikāsyi :Yēēsu cheebyoosyaanaa kiisayta ānkumwoochi kule, "Cheebyoos,
-mateeriir!" 14 Kuwo :Yēēsu ankunam tiirbeet nyoo kimii :muusyoontēēt.
Yu kanam, kōōyyoong'iis :bichoo. Yooto, kung'āloolchi :inee muusyoontoonoo
kule, "Wēnyoo, ng'eet baa!" 15 Kumwooyē kuu nyooto, kung'ēētē :wēritkēy
areet akeenke ānkōōbuurē ng'wēny ānkōōkoor. Nto mii yoo, kōōmutyi :Yēēsu
lakwanaa kaamet.
16 Kimuuyo :biiko tukul miisin choo kimii yooto ānkumwooy kule, "Wōō
:Yēyiin, lēyyē! Kāākutook ra *:wōōrkooyoontēēt nyēē wōō ām kwēēnuunyoo.
Kāākōōboorwēēch ra :Yēyiin kāāmuukēywēēkyii."
17 /Kikyaamtaatee ng'aleechaa kōōrēētaab Yuutayeek kumukuul ākoy mbo
kōōrōōsyēk choo ki laatoosyekyii.

Kiititiir :Yēēsu Yoowaana (Mataayo 11:2-6)

18 Nto mii yoo, kuba :rubiikaab Bātisāniintēēt Yoowaana wōlēē /kikēērātyi
Yoowaana ānkubokumwoochi ng'aleek tukul chēē kiikuyeyaan :Yēēsu.
19 Kumwoochi :Yoowaana rubiikyii āyēēng' kule, "Booteebee Yēēsu yoo
inee man ku *Kāārārookiintēēt nyoo /kōkēēbērē mākuchō, nto mii :ake nyēē
tākēēkānyoonu."
20-21 Kuyitē :rubiichooto wōlooto, kimii :Yēēsu kōōsoobē biiko chēē kiboonto
bōōrwoonik chēē kimakerkeey ānkōōbēbēētooy tāmirmirook chēē miyootēch
kung'ēētyēē biiko ānkōōsoobē cheebkoraatiisyek. Yooto, kumwoochi Yēēsu
kule, "Kēēyookwēēch :Bātisāniintēēt Yoowaana bokeeteebeeniing' yoo inyi-
ing' man ku Kāārārookiintēēt nyoo /kōkēēbērē mākuchō, nto mii :ake nyēē
tākēēkānyoonu."
22 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Oyeey ānkubōōmwoochi Yoowaana kiyēē
kookas: Kāstooy ra :cheebkoraatiisyek, bēēsyētē :choo kichunkutootiin,
kōōkusobcho :choo kikiikwaam *:makereenik, kāsē ra mbo ng'aleek :choo
kikiikumiinkyo, kōōkung'ēētyēē meet mbo :choo kikiikubēk /ānkōōkyoomchi
lōkōōywēk chēē kāroomēch choo imoong'tēē keey Yēyiin. 23 Kunyi, bōōmwoochi
kule ibēruuroot :chii ake tukul nyoo tākōōkoosēēnoo keey."

Kiyēē kimwooy :Yēēsu kurubta keey Yoowaana (Mataayo 11:7-11)

7:16 Mat. 21:11; Māārkō 6:15; Luuka 1:68; 7:39; 24:19; Yoowa. 6:14

24 Yu kāākubēēchi keey :rubiichoo kiiyooktooy :Yoowaana, kumwoochi
:Yēēsu biiko kule, “Kyōōbēētii bōōkāsē nee ām kōōr nyēē suurkwēēn? Ara
ki tōōywoo nyēē kiimuuchē kōōsooyēn :yoomat yoo kāwus? 25 Ara ki chii
nyēē kikiilaach sirooy chēē kāroorānēch? Acha, chēē chāmē leles ānkōōloochē
sirooy chēē ālē beesaan chēē chaang' kuminyē kaab bāytooyik. 26 Ara
kyōōbēētii bōōkāsē ng'oo nanyuun? Ara ki *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :nyi
kibōōnyōōru? Kubooyiit man, kyōōnyōōru wōōrkooyoontēēt nyēē wōō kusiir
wōōrkooyoo ake tukul. 27 Inee :nyoo ng'āloolēē :Yēyiin ām yoo / kikeesir
kule, ‘+Māāyooktē kiiyookiintēēnyuu koonto wokuyēytoowuung' kēēlto.’† 28 !
Kāāmwoowook, māmii :chii kōōrooni nyēē wōō kusiir Yoowaana, nteenee wōō
:nyoo mātookunoot nyēbo laat ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin kusiir inee.”

Kitay :biiko chēē chaang' Yoowaana āk Yēēsu (Mataayo 11:12-19)

29 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Biiko chēē chaang' choo kikas
kāānēētiisyēētaab Yoowaana ānkōōyēnchi Yēyiin, kubatisan :Yoowaana ākoy
mbo choo ki kāāruruukikaab syuuruut. 30 Nteenee kitay *:Farisaayeek ākoo
kāānēētikaab kiruutēk mākuutēkaab Yēyiin āk bātisāniisyēēt.
31 Kunyoo, +maakerkeeyee nee biich chēē wuu chu ōō, lēyyē? 32 Kerkeey
lēēkōōy chēē mii wōlēē chaang' :biich āmāchāmē ng'aleekaab chuut yoo /
kēēkuurchinē kule,
‘Kakeekuutwaak kurēēruut
āmōōtuum,
kēēlē kēēriiryē,
otay ōmēēysē.’
33 Wuu nyooto wōlēē kiyibto :biiko Yoowaana āk anii. Kimoomē :Yoowaana
āmit chēbo leles nto kuyyēē tifaayiin. Yooto / kēēmwooy kule, ‘Boonto
*tāmirmiryēēt nyēē miyaat.’ 34 Kuchō *:Wēritaab Chii kwoomiisyē ānkuyyēē
tifaayiik, yooto omwaay kule, ‘Kimooroong'nyaa, kibōōkityoo ānku choor-
weetaab kāāruruukikaab *syuuruut āk biich choo -/mākiiriiku.’ 35 Nteenee biiko
choo rubē ng'aleekyuu :chēē inkētē kule ng'oomnān :nyooto.”

Baybay :chii miisin yoo /kākēēnyōōchi kaat ng'ōōki nyēē wōō

36 Nto mii yoo, kumwoochi :akeenke ām *Farisaayeek Yēēsu kule bok-
woomiis ām kanyii. Kucham :Yēēsu.
37 Yu kēēnkēt :koorkēēt ake nyēbo kiriinkoonooto nyēē ki chēēmurēnnyoo
kule kimii :Yēēsu kwoomiisyē ām kaab *Fārisooyiintoonoo, kuchōōnto
mwaayta nyēē kiboong'u nyēē anyiny. 38 Kuyitē kōyooto, kōōyyoonyēē
Yēēsu komos kuriikyi kērēēnkōōkyii ankuriir. Kitēchi :lōōkik kērēēnkōōkaab
Yēēsu kut koonuun. Nto mii yoo, kumasee buutēēk lōōkik choo kitēchinē
kērēēnkōōkaab Yēēsu. Kuuyu kimāchē :koorkoonoo kōōboor kule kākoonyit
Yēēsu, kuchuuchun kērēēnkōōk ankooyiilee mwaayaa.
39 Yu kakas :Fārisooyiintoonoo kibo :kayta kuu nyooto, kumwaayee moo
kule, “Nto kātinyē :chiichi kāāmuukēywēēk kukwaanee wōlēē mii :Yēyiin,
nto kāākōōnkēt ng'ōōkistaab koorkooni.” 40 Kumwoochi :Yēēsu chiichoo
kule, “Simōōni! Mii :kiyēē āmāchē āmwoowuung'.” Kumwooy :Simōōni
kule, “Kāānēētiintēēt, imāchē imwoowoo nee?” 41 Kumwoochinēē :Yēēsu
tyoonkōōchēēt kule, “King'eet :chiito ake, kōōbēsēēnchi biiko alak āyēēng'
beesaanik. Kiibēsēēnchi ake chēē chaang' miisin, nto ake kōōbēsēēnchi chēē
ng'ēri. 42 Nto yu kabiir kibēsēniisyēchoo tukwaay kuyook beesaanichaa,

† **7:27** Mal. 3:1 **7:27** Luuka 1:76 **7:29** Luuka 3:7, 12 **7:30** Mat. 21:32 **7:33** Luuka 1:15
7:34 Mat. 9:14 **7:34** Mat. 9:10; Luuka 5:29-30; 15:1-2 **7:36** Luuka 11:37; 14:1 **7:39** Luuka
7:16

kunyōōchi kaat :chiichoo kutēērchi bēsēnoo. Kunyi ātēēbē kule ii, ng'oo
ām bichooto tukwaay :nyēē kibaybayiit miisin?" 43 Kukētyi :Simōōni
kule, "Ām kāāsōōtēywēēkyuu, nyēē king'erech miisin ku :nyoo kitinyē
bēsēnto nyēē wōō." Kulēēnchi :Yēēsu, "'Keemwaay man!" 44 Kuweech
keey :Yēēsu ankukas koorkoonoo, ānkumwoochi Simōōni kule, "'Keekas
koorkooni miitē yu? Kāākōōwuunēē lōōkikyii kērēēnkōōkyuu ankumasee
buutēēkyii. Āyitu kang'uung', maneemuuch :inyiing' mbo ikōōnoo bēēko chēē
/kākiiwuuntoowunēēnoo tēērtit ām kērēēnkōōkyuu. 45-46 Maneemuuch :inyiing'
itoroochaa kuu wōloo /kēētōrōōktooy tāyēēk, nto iyiil mētinyuu. Nteenee
kāākukoonyitoo :koorkooni kut koomuuch kooyiil kērēēnkōōkyuu.
47 Kunyoo, chamateet nyēē wōō nyi kāākōōboorwoo :koorkooni, kōōbooru
kule /kōōkēēnyōōchi kaat ng'ōōkisto nyēē wōō. Nto chii nyoo kōtinyē ng'ōōkisto
nyēē mining' /ānkēēnyōōchi kaat, mā tyaa :chamateet nyēē ibooru."
48 Kumwoochi :Yēēsu koorkoonoo kule, "Kāānyōōwuung' kaat ām chool-
wookātēēng'uung'."
49 Yu kakas :biiko chēē kimii kwoomiisyē ākoo Yēēsu ng'aleechaa, kuteebee
keey kule, "Ng'oo :chiichi ēē, nyi imuuchē kunyōōchi biiko kaat ām chool-
wookātēēt?"
50 Yooto, kumwoochi :Yēēsu koorkoonoo kule, "Iwēētē kaalyeet. /Kaaki-
iraraachiing', kuuyu 'kēēkoosēēnoo keey."

8

Chēēbyōōsōōk chēē kiyēētyēēchinootē Yēēsu

1 Nto mii yoo, kuwēēsyētootēē :Yēēsu kiriinkōōsyēk āk soong'wēk chēē
chaang' āk rubiikyii. Kyoomtootē lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo
Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. 2 Kiboontootē keey chēēbyōōsōōk alak ām baanaa.
Kimii ām chēēbyōōsōōchoo :chēē kikiikōōbēbēētoochi :Yēēsu *tāmirmirook
chēē miyootēch ākoo alak chēē kikiikōōsoobchi bōōrwoonik chēē kiboonto.
Alak ām chēēbyōōsōōchooto ku Maaryaa nyēbo *kiriinkēētaab Maktaala,
nyoo kikiikōōbēbēētoochi :Yēēsu tāmirmirook chēē miyootēch tisab. 3 Nto ake
ku Choowaan, cheebyoosyeetaab Kuusa nyoo kiiyyoonkyinē kaab Ērōōtē.
Kikēēkuurē ake Susaana āk alak chēē chaang' chēē kiyēētyēēchinootēē Yēēsu
ākoo rubiikyii tukuukwaa chēē kiboonto.

Makerkeey :teng'eek
(Mataayo 13:1-9; Māārkō 4:1-9)

4 Kikwaanaatee :biiko kiriinkōōsyēk ku chaang' ānkōōruruukyi keey Yēēsu.
Kumwoochi :Yēēsu bichoo tyoonkōōchēēt ake kule, 5 "King'eet :kāābātiintēēt
ake kuyis nkoonuuk. Kōōsuuchi :alake kēēltaab too. Kootartaar choo :biiko
chēē kibēētēē kēēlooto ankukwey alak :tāriitēk. 6 Kōōsuuchi :alake kitaweet.
Kubiityo :choo. Nto mii yoo, kusisyo ānkubēk, kuuyu kitēwērēr :teng'eek.
7 Kōōsuuchi :alake wōlēē miitē :kātook. Yooto kubiityo :kātoochoo ānkōōrēēwoon
nkoonuuk kut kumanaayey āmit. 8 Kōōsuuchi :alake teng'eek chēē kāroomēch.
Kubiityo :choo nyēē karaam ankuyey āmiik chēē chaang'." Yu keewaany
:Yēēsu kurār tyoonkōōchoonoo, kumwooy kule, "Nyoo yēbē yiit, kukas."

/Kiibāng'boonkyinē rubiik nkit ng'aleek
(Mataayo 13:10-17; Māārkō 4:10-12)

7:42 Mat. 18:27 **7:44** Toowu. 18:4; 1Tēm. 5:10 **7:48** Māārkō 2:5 **7:50** Mat. 8:13; Luuka 8:48; 17:19; 18:42; Yēyuut. 3:16 **8:3** Mat. 27:55, 56; Māārkō 15:40, 41; 16:1; Luuka 23:49, 55-56; 24:10; Yoowa. 19:25; Yēyuut. 1:14

9 Nto mii yoo, kuteebee :rubiik Yēēsu kumwoochi kiyēē ibooru :ty-
oonkōōchoonoo. 10 Kumwoochi :Yēēsu rubiichoo kule, “/Kookeekweyaak
akweek ōnkēt kiyēē iyeelaat kurubta keey :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nteenee
mākukāsēē :biiko chuut alake ng'aleek tukul tyoonkōōchoy. Kuu yoo siraat
kule,
‘+Mōōyēbchinē yiit,
āmōōnkētē kiy.
+Mōōkāsēē koong',
āmōōkāsē kiy.’†

Kirārchi :Yēēsu rubiikyii kiyēē ibooru :tyoonkōōchoonoo bo teng'eek (Mataayo 13:18-23; Māārkō 4:13-20)

11 Okany āboorwook tyoonkōōchooni. /Kikiikerkeeyee ng'ālyoontēētaab Yēyiin
kēbuswēēchoo. 12 Kerkeey :biiko alake kēēltaab too. Kāsē ng'ālyoontēētaab
Yēyiin, nteenee chōōnii *:Kēniintēēt areet akeenke ankusaree ng'ālyoontoonoo
simēēyēnchi / ankiiraraach. 13 Kukerkeey :biiko alake yēbo kitaweet.
Kāsē ng'ālyoontēēt ankutorooch ām ng'erekweek, nteenee, māchutitooy
:ng'ālyoontoonoo mētēwookwaa. Nto yoo kakwa :tyēmuutēk koochuchuuy keey.
14 Kerkeey :biiko alake teng'eek chēē kibiityēē :kātook. Kāsē ng'ālyoontēēt,
nteenee, bēng'tēē tukuukaab kōōrooni, bāytit āk muchastaab tukuuk chēbo
leles. Irēēwoonē :tukuuchoo tukul ng'ālyoontēētaab Yēyiin kumayey kiy.
15 Kerkeey :alake teng'eek chēē kāroomēch. Kāsē ng'ālyoontēēt ānkukiilchi ām
manta āk mooyēēt nyēē lēēl. Yēyiisyēē ng'ālyoontoonoo ām muytaayeet sukuyi
keey.”

Kōōnu :Yēēsu lēbkēēyyēēt (Māārkō 4:21-25)

16 Kitas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii subak kule, “Māmii :chii bēsyēēt
ake nyēē tābē taariit ankuwunyee tēr, nto kurērē. Nteenee /kēētābē taariit
/ānkiikoochi yēē tōrōōr sukulēbkēchi biiko choo kwoonii kō, 17 kuuyu, kiyēē
wunyaat, mākutook, nto nyoo iyēēnoot, +/makeeng'aany. 18 Kunyi, māchē
ōyēbchinē yiit ng'aleek ām kēēlto nyēē karaam, kuuyu nyoo yēyiisyēē kiyēē
boonto, +/mākēētāsyi ake, nto nyoo māyēyiisyēē, +/mākiinēmunēē mbo kiyēē
isōōtē kule boonto.”

Ng'oo :nyēē tuubchēē Yēēsu nyēbo man? (Mataayo 12:46-50; Māārkō 3:31-35)

19 Nto mii bēsyēēt ake, kumii :Yēēsu kwoomchinē biiko lōkōōywēk, kuyit
:kaamet ākoo mbo ng'eetaabkaamet. Nteenee kimēēmuuchē kut kuba kō
wōloo kimii :Yēēsu kuuyu kikiikiich keey :biiko miisin. 20 Yooto, /kēēmwoochi
Yēēsu kule, “Mii :koomēt āk mbo ng'eetaabkoomēt kukuuriing' ām saang'
kumāchē kukasing'.” 21 Kukētyi :Yēēsu bichoo kule, “Chii ake tukul nyoo kāsē
ng'ālyoontēētaab Yēyiin ankuyey kuu wōloo māktooy :Yēyiin nyēē moomo nto
ku ng'eetaabiya.”

Kiyey :Yēēsu kuteeman :wusōōnēēt āk bēēko (Mataayo 8:23-27; Māārkō 4:35-41)

22 Nto mii bēsyēēt ake, kulaany :Yēēsu ākoo rubiikyii mwēēnkēēt
ānkumwoochi rubiik kutākyi mwēēnkēēt biitēēt nyiin ake. 23 Kumii kwooytōōs,
kunam Yēēsu :rwoonik. Kutākumii rwoo, kuchō :wusōōnēēt nyēē nyikiis
ānkuwus bēēko kusyōōlchi mwēēng' kut kimii :mwēēnkēēt wokuling'tooy.

† **8:10** Isaaya 6:9 **8:10** Māārkō 4:12 **8:14** 1Tēm. 6:9-10 **8:16** Mat. 5:15; Luuka 11:33 **8:17** Mat. 10:26; Luuka 12:2 **8:18** Mat. 25:29; Luuka 19:26 **8:21** Luuka 11:28

24 Yu kakas :rubiik kuu nyooto, kuba yēē kimii :Yēēsu ankoong'eet kule,
“Mokoryoontēēt, Mokoryoontēēt, ing'eet! Ntēē kākēēbēku!” Kung'eet :Yēēsu
ānkōōburyoong'to wusōōnēēt āk bēēko. Kuteeman :wusōōnēēt āk bēēko areet
akeenke.
25 Yooto, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, “-Mōōkoosēēnoo keey?” Kinam
kuut rubiik ānkumuuyo miisin ankuteebee keey kule, “Chii nee :chiito nyi
iburyoong'tooy mbo wusōōnēēt āk bēēko ānkukāsyinē?”

Kiisoob :Yēēsu chii nyēbo tāmirmiroy chēē miyootēch (Mataayo 8:28-34; Māārkō 5:1-20)

26 Kuyit :Yēēsu biitēēt nyiin ake nyēbo yēēmēētaab Kataara,* 27 Yu
kāloong'unēē :Yēēsu mwēēng', kuchō :chiito ake nyēē kimii kibchuraat nyēē
kikiikooyiimaan *:tāmirmirook chēē miyootēch ām bēsyōōs chēē chaang'.
Kiminyootē :chiichoo kochonkoos chēē /kikēēmuchinē biiko. 28 Yu kayit
yēē kimii :Yēēsu, kōōnchō ānkōōryookyi keey ng'wēny, ānkubōloobōl kule,
“Imāchēēnoo nee ōō, Yēēsu Lakwataab Yēyiin nyoo Iyweyaat? Āsooyiing' kule
-'meenyaliilaa.” 29 Kimwooyē :chiichoo kuu nyooto, kuuyu kimii :Yēēsu
kōōbēbēētooy tāmirmirook chēē miyootēch choo kikiikooyiimset. /Kikiikeera-
tee chiichoo nyōrōōrōōnik ākoo tiinkēēnik kule simāmwēy, nteenee king'ētyēē
tukul ankusoor suurkwēēn.
30 Kuteebee :Yēēsu chiichooto kule, “/Kēēkuurēēniing' ng'oo?” Kumwooy
kule, “/Kēēkuurēēnoo ‘Lukēēt.’ ” Kimwooy kuu nyooto, kuuyu kiboonto
lukēētaab tāmirmirook chēē miyootēch. 31 Kisaaysaay :tāmirmiroochoo Yēēsu
kumakwet icheek kuba wōlēē +mābokunyāliil kibchuulyo.
32 Kimii :ākwootiit nyēbo tōōrōōk yēbo lekemeet ake nyēē kilēēkitēē
yooto. Kusoom :tāmirmiroochoo Yēēsu kuchāmchi icheek bokōōwut
tōōrōōchoo. Kuchāmchi :Yēēsu. 33 Kuchuwunee :tāmirmiroochoo chiichoo
ānkōōwut tōōrōōchoo. Yooto, kōōtiiriis :tōōrōōchoo kōōtuultēē keey lekem
ānkubokutōōrchi keey tōōliil kuliny :bēēko ānkubēk! 34 Kukāsē :biiko chēē
kiriibē tōōrōōchoo kuu nyooto, kumwēy ankubokwaamtaat kiyēē kiyeyakay
ām rōōrōōkiisyēk tukul āk kiriing'.
35 Kuba :biiko yooto bokukas kiyēē kaakuyeyakay. Kuyitē, kunyōōru
chiichoo kikiikooyiimset :tāmirmirook chēē miyootēch kukaakukaramiit
ankoolaakaat ānkumii kēēbuurto keey Yēēsu. Kimuuyo :bichoo miisin yu kakas
kiyēē kiyeyakay.
36 /Kēērārchi bichoo wōlēē /kākiisoobto chiichoo. 37 Yu kakas :bichoo
kuu nyooto, kumwoochi Yēēsu kung'eetee saang'aata, kuuyu kikiikumuuyo
miisin. Kung'eet :Yēēsu ākoo rubiikyii kumāchē kooyeey biitēēt nyoo
kākwoonēē. 38 Nto baanta nyoo kāng'ēētyo, kusaaysaay :chiichoo /kākiisoobē
kule kubeeta keey tukul. Nteenee kimwoochi :Yēēsu kule, 39 “Iwē kang'uung'
ankuweemwaayte kiyēē kāākuyēwuung' :Yēyiin.” Nto mii yoo, kung'ēētyo
ankuba. Kiwo :chiichoo ankuwokwaamtaat ng'aleechaa ām wōlooto tukul.

Sobē :chii nyoo ikoosēē keey Yēēsu (Mataayo 9:18-26; Māārkō 5:21-43)

40 Yu kayit :Yēēsu ākoo rubiikyii biitoonooto kibēētii, kutorooch :biiko chēē
kimii kukānyiisyē. 41-42 Kimii :chiito ake yooto nyēē /kikēēkuurēē Chāyirō
nyēē ki kāāntōōyiintēētaab *kōōtaab saayeet. Kiboonto :boontoonoo chēēbnyii
nyēbo kēnyiisyēk taman āk āyēēng'. Ki lakwanyii :nyooto baateey. Kim-
nyaanaat :lakwanaa nyēē kikiikukasakay miisin. Kikutunyēē :boontoonoo
taayeetaab Yēēsu ānkuriirchi kuwēēto keey kanyii. Kucham :Yēēsu.

8:24 Tyēēn. 89:9 **8:25** Mat. 14:31 * **8:26** Mwooyē :siruutēk alake kule, ‘Kerkeesa’ nto ‘Keraasa’.
8:28 Māārkō 3:11

Kikiikiichaat :biiko Yēēsu miisin yooto kubēētii. 43 Kimii :nkinee koorkēēt
ake baanaa nyēē kikiikumnyaan ām kēnyiisyēk taman āk āyēēng' kusāyē
:korotiik. Kikiikōōbootyi tukuukyii tukul cheebsaakitiisyek āmāsobē.
44 Kuchōōnēē :koorkoonoo lēt ānkutiiny *maaseekaab kotootyēētaab sireetaab
Yēēsu. Yu kātiiny maaseechaa, kōōyyoong'iis :korotiik!
45 Yooto kumwooy :Yēēsu kule, “Ng'oo nyi kāākutiinyo?” Kutuuch keey :chii
ake tukul. Kumwoochi :Bētērō Yēēsu kule, “Mokoryoontēēt, ikāsē oob kule
keekiich keey :biiko ām yēē imiitē?” 46 Kukētyi :Yēēsu kule, “Ānkētē man kule
kāākutiinyo :chii, kuuyu kāākuyēyiis :kāāmuukēywēēkyuu.”
47 Yu kakas :koorkoonoo kule kāākōōnkēt :Yēēsu kiyēē kaakuyeyakay, ku-
muy kut kubōōtānē. Kuwo ānkukutunyēē taayeetaab Yēēsu ānkumwoochi kiyēē
keesach sukutiiny siraanaa āk wōlēē kāsobto areet akeenke. 48 Kumwoochi
:Yēēsu kule, “Kuuyu 'kēēkoosēēnoo keey ii, chēē, 'kēēsob. Kunyoo, iwēētē
bāybooyyēēt.”
49 Kutākumii :Yēēsu kung'āloolē, kuyitu :chiito ake nyēē kichōōnēē kaab
Chāyirō ānkumwoochi Chāyirō kule, “Boontēēt, -mateeyiim kāānēētiintēēt, ntēē
kaakung'et :lakwang'uung'!” 50 Kisiil yiit Yēēsu :ng'aleechaa. Yooto, kum-
woochi kwaaniitaab lakwanaa kule, “-Mēēmuy, nteenee ikaaseenaa keey
baateey. Mākusob :leekweet.”
51 Yu kabokuyit :icheek tukul kaab Chāyirō, kumwooy :Yēēsu kule, “-Mēēwut
:chii ake tukul kōyi mii :lakwani. Āmāchē baateey Bētērō, Yoowaana,
Yāākōbō āk sikiikaab leekweet.” 52 Ki chaang' :biiko kayaata chēē kiriirtōōs
ānkōōnchōōytōōs. Kumwoochi :Yēēsu bichooto kule, “-Mātōōriiryē! Manaame
:lakwani nteenee mii kāruchi keey.” 53 Kiroorchi :bichoo Yēēsu kuuyu kiinkētē
:icheek kule kaakume man :leekweet. 54 Kuwo :Yēēsu yēē kimii :lakwanaa
ankunam āwut ānkukuur kule, “Chēēmining', ing'eet!” 55 Yooto bakeenke
kusob :chēēboo. Kung'eet kōōyyo. Kumwaayta :Yēēsu /keebay lakwanaa.
56 Kiilat :kwaan āk kaamet. Nteenee kiichiich :Yēēsu icheek kumāmwoochi chii
ake tukul kiyēē kaakuyeyakay.

9

Kiiyookto :Yēēsu rubiikyii taman āk āyēēng'
(Mataayo 10:5-15; Māārkō 6:7-13)

1 Nto mii bēsyēēt ake, kukuur :Yēēsu rubiikyii taman āk āyēēng' ānkumwoochi
kule, “Kāākōōnook kāāmuukēywēēk chēē ōbēbēētēē *tāmirmirook tukul chēē
miyootēch ānkōōsoob biiko chēē mnyoontōōs. 2 Kunyoo, boo-amtaate
lōkōōywēkaab Bāytooyiisyēētaab Yēyiin ānkōōsoobootē biiko.”
3 Kumanaaba :rubiichoo, kōō-āmiisēē :Yēēsu ng'aleechu kule, “-Moona-
maate kiy ake tukul ām baani. Manam :chii kirōk, lool, āmnyoo, beesaan
nto ku sira. 4 Yoo kōōruutoochi kayta ake, ōbuur yooto kut ōng'ēētyēē
saang'aa. 5 Nto yoo kooyit saang'ta ake, amatoroochaak :biikaab saang'aa,
olelekte tēērtit ām kwēyōōnikwook ānkōōbēēchi keey kōōboor kule tākōōbuurto
ng'ōōkisng'waa.”
6 Yu keewaany :Yēēsu kōō-āmiisēē rubiikyii ng'aleechaa, kubeesyetaatee
soong'wēkaab kōōroonooto kwoomtootē lōkōōywēk chēē kāroomēch
ānkōōsoobootē biiko chēē mnyoontōōs.

Kyaam mēt :Ērōōtē kule ki ng'oo Yēēsu?
(Mataayo 14:1-2; Māārkō 6:14-16)

8:46 Luuka 6:19 **8:48** Luuka 7:50 **9:3** Luuka 22:35 **9:5** Yēyuut. 13:51 **9:6** Luuka 10:1-12

7 Kiyityi Bāytooyiintēēt *Ērōōtē :ng'aleek chēē kimii :Yēēsu kuyēyē. Kimwooyē :biiko alake kule ki Bātisāniintēēt Yoowaana :Yēēsu nyēē kaakung'eetee meet. 8 Kimwooyē :alake kule *Eliiya :nyoo, nto alak, kumwooyē kule, “Wōōrkooyoontēēt ake :nyoo nyēē wuu *wōōrkooyik choo kibo kēny nyēē kāākōōyēēw.”

9 Kumwooy :Ērōōtē kule, “Ntēē kyāābērē kyaachwente mētitaab Yoowaana. So, ng'oo :ake subak nyi mii kuyēyē ng'aleechu tukul?” Kibotyi :tonkoy. Yooto, kumach kule kōōnkēt chiichooto.

Kibay :Yēēsu biiko chēē kikēēytēē kisyēērōōk muut (Mataayo 14:13-21; Māārkō 6:30-44; Yoowaana 6:1-13)

10 Yu kēēyēēw :lēbkēēyichoo /kikiiyooktooy, kumwoochi Yēēsu kiyēē kibokuyey.

Kung'eet :Yēēsu ākoo rubiikyii kumāchē kuba yēē kimālēēkitēē :chii ake tukul. Kibeetee mwēēnkēēt kutākyi keey *kiriinkēētaab Beetsaayta.

11 Yu kēēnkēt :biiko kule kāākuwo :Yēēsu, kurub inee koosaab sakaramteetaab tōōliilēēt. Yu kayit :Yēēsu sakaramteet, kooneet bichooto kiyēē rubtooy keey āk Bāytooyiisyēētaab Yēyiin ānkōōsoob choo kimāchē /kiisoob.

12 Kumii :kōōrēēt wokwiimēnē, kubēēchi :rubiik ānkumwoochi kule, “Mwoochi bichu bokucheeng'aat kiyēē kaam āk wōlēē mākuruuyo kwēēmowuuni ām soong'wēchu lēēkitēē yuutēyu. Kuuyu, māmii kiyēē imuuchē kwaam ām suurkwēēnooni.” 13 Kukētyi :Yēēsu rubiichoo kule, “Ōkoochi :akweek kiyēē kaam.” Kumwooy :rubiik kule, “Imiitē imwooyē nee? Ntēē kēēboontē mukaatiinek muut āk *burburiinēk āyēēng' baateey. Māyēmē :choo /keebayee bichu. Kyoolēē nee āmit chēē sukuyem biich chēē tēē chu?” 14 Ki chaang' :bichooto miisin nyēē kikēēytēē kisyēērōōk muut. Kumwoochi :Yēēsu kule, “Otet kōōbuurootēē konom.” 15 Kutet :rubiik biiko kōōbuuroot kuu nyooto. 16 Kunam :Yēēsu mukaatiinechaa āk burburiinēchoo, kukas barak ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy. Nto yityo, kubcheyaabchey mukaatiinek ākoo burburiinēk ānkōōkoochi rubiik kubchēchinoot bichoo. 17 Kyoomiis :biiko kut kubiyoong'iis. /Kikiiruruuch āmiik chēē king'ēt koonyiit kērēbōōsyēk taman āk āyēēng'.

King'oonkyi :Yēyiin Bētērō kule ki ng'oo :Yēēsu (Mataayo 16:13-20; Māārkō 8:27-31)

18 Kimii :yēē kisaay :Yēēsu kuboonto keey ākoo rubiikyii nkit. Nto mii yoo, kuteebee rubiik kule, “Mwooyē :biiko kule anii ku ng'oo?” 19 Kukētyi :rubiik kule, “Mwooyē :biiko alake kule inyiing' Bātisāniintēēt Yoowaana nto *Eliiya. Nto alak kumwooyē kule inyiing' akeenke ām *wōōrkooyik choo kikiikubēk nyēē kaakung'eetee meet.”

20 Kulēēnchi :Yēēsu rubiik, “Nto akweek ōbērē anii ku ng'oo?” Kulēēnchi :Bētērō, “Inyiing' ku *Kāārārookiintēēt nyēē kāākōōyookwēēch :Yēyiin.” 21 Yu kāmwooy :Bētērō kuu nyooto, kōōkiimchi :Yēēsu icheek masimkumwaaytaat ng'aleechaa. 22 Kumwoochi subak kule, “Ākoy kubuntēē *:Wēritaab Chii nyāliluutēk chēē chaang'. Makutay :booyik, mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo kāānēētikaab kiruutēk. Nto subak +/makeebakach nto miitē bēsyēētaab sōmōk /kiing'eetee meet.”

Wuuyinto nyēē buntēē :rubiintēētaab Yēēsu (Mataayo 16:24-28; Māārkō 8:34—9:1)

9:8 Māārkō 8:28 **9:8** Mat. 16:14 **9:9** Luuka 23:8 **9:10** Luuka 6:13; 10:17 **9:17** Luuka 15:32-39 **9:18** Luuka 5:16 **9:19** Mat. 14:1-2; Māārkō 6:14-15; Luuka 9:7-8 **9:20** Luuka 22:67; Yoowa. 6:68-69 **9:21** Māārkō 9:9 **9:22** Luuka 17:25; 24:6-7

23 Kutas taay :Yēēsu kumwoochi rubiichoo āk biiko chēē kimii yooto
kule, “Chii ake tukul nyoo māchē kurub ng'aleekyuu, kutay kiyēē māchē
:mooyēēnyii āmānyōkōriitu meet* ākookoy. Yoo kaakucham kuyey kuu nyooto,
kuruba. 24 Nyoo kāyēētyi keey soboontaab kōōrooni, mākōōboot soboonnyii
bo kibchuulyo. Nto nyoo kēēkooyto soboonnyii ām kōōrooni kubo anii,
mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo. 25 Kāroomnyo nee nyēē nyōōru :chii
yoo kēētukuulchi keey tukuuk tukul ām kōōrēēt ānkōōboot soboonnyii bo
kibchuulyo?”
26 Kimwoochi subak :Yēēsu biiko kule, “Chii ake tukul nyoo kataya
āk ng'aleekyuu, +maatay :nkanii, *Wēritaab Chii, bēsyoonoo āchōōnii
ām lēbkēēyyēēnyuu āk nyēbo Baaba ākoo nyēbo malayikaanikyii. 27 !
Kāāmwoowook, mii :biiko alake yu chēē mābēku kumanaakas Bāytooyiisyēētaab
Yēyiin.”

Kiweek :eertaab Yēēsu (Mataayo 17:1-8; Māārkō 9:2-8)

28 Nto yu kābēk :bēsyōōsyēk chēē māchē kuyitē sisiit kukāmwooy :Yēēsu
ng'aleechaa, kukuur rubiikyii sōmōk: Bētērō, Yoowaana ākoo Yāākōbō.
Kuwēēto keey rubiichoo ākoy tulwēēt ake barak wokusaay. 29 Kumii :Yēēsu
kusooyē, kuweek :eernyii koolekecheech miisin. Kuwēēkiis :nkicheek sirook
chēē kiiloochē kuleelakiitu kule mang'!
30-31 Kutook *Muusa ākoo *Eliiya ām lēbkēēyyēētaab Yēyiin ankung'alaal
:tukwaay āk Yēēsu. King'āloolēē ruutooynyii nyēē kimii wokuyityiintōōs ām
Yēērusālēēm.
32 Yu king'āloolē :Yēēsu ākoo mbo Muusa, kikiikunam :rwoonik Bētērō
āk rubiik chuut āyēēng'. Nto bērē kukās, kukas Yēēsu kukeelaambuuch
:lēbkēēyyēēt ānkiboonto keey mbo Muusa. 33 Yu keeteryeech :Muusa ākoo Eli-
iya ng'aleekwaa kumāchē kuba, kumwoochi :Bētērō Yēēsu kule, “Mokoryoon-
tēēt, karaam yu kēēmiitē yu. Kany keeyte kēryōōsyēk sōmōk, nyeeng'uung',
nyēbo Muusa ākoo nyēbo Eliiya.” Kimēēnkēt :Bētērō kiyēē kimwooyē.
34 Kutākumii :Bētērō kung'āloolē, koolaambuuch nkicheek :boolteet.
Kimuuyo :icheek miisin. 35 Yooto, kuchōōnēē :kuutiit booltaanaa nyēē
mwooyē kule, “Lakwanyuu :nyi nyēē āchāmē.† Kunyoo, ōkāsyi kiyēē
mwooyē.”
36 Yu bēku :ng'aleechaa, ki Yēēsu nkit āk rubiichoo chēē kimii yooto. Kisiista
:rubiichoo ng'aleechaa kiyēyāktōōs nyēē mānāātwēkyi chii ake tukul ākoy
bēsyēēt ake.

Imuuchāktōōs :kiy ake tukul ām chii nyoo ikoosēē keey Yēyiin (Mataayo 17:14-18; Māārkō 9:14-27)

37 Yu kāyyēēkunēē, kukāākurēkunēē :Yēēsu ākoo rubiichoo ki sōmōk lekem,
kutōrōōk :biiko chēē chaang'.
38 Kooteeyee keey :chiito ake ām kwēēnuutaab bichooto kule,
“Kāānēētiintēēt, mii yu :wērinyuu anku lakwanyuu nyooto baateey.
39 Tēryēkyinē *:tāmirmiryēēt nyēē miyaat kwaak. Yoo kātēryēkyi, kōōnchōōyē,
kōōsōrsēētē ānkukābusē. Ryooksētē nyēē miyaat āmāwuntooy areet

---

* **9:23** Yoo /kākēēwēēkyiin yuutēyu ng'ālyoo āk ng'ālyoo kumwooyē kule ‘ankunam murtooy-
woontēēnyii’. Ām bēsyōōsyēchooto, ki yoo kanamaat :chiito murtooywoontēēt kōōbooru kule miitē
/bokēēbākāchē. **9:23** 1Bēt. 2:21 **9:24** Mat. 10:38-39; Luuka 14:27 **9:26** Luuka 12:9; 2Tēm.
1:8; 2:12 **9:29** Luuka 5:16 **9:30-31** Luuka 24:25-27, 44-46; Yēyuut. 26:22-23 **9:32** Yoowa. 1:14

† **9:35** Mwooyē :siruutēk alake kule ‘nyēē kyaakwey’. **9:35** Kiruu. 18:15; Isa. 42:1; Mat. 3:17; 12:18;
Māārkō 1:11; Luuka 3:22 **9:36** 2Bēt. 1:16-18 **9:36** Luuka 9:21

akeenke. 40 !Kwāātēēchi rubiikuuk kōōbēbēētoochi tāmirmiryoonoo, nteenee maneemuuch."
41 Yooto, kumwooy :Yēēsu kule, "Kunuurēch sōō, :biiko alake nyēē tyaa. Nto yu manookaaseenaa keey! +Māābuurtook ānkāāmuytoochook ākoy āyu?" Yooto, kumwoochi kwaaniitaab wēērooto kule, "Imutu baa wēērooto."
42 Kumii / kiimutu wēēriit, kutēryēkyi :tāmirmiryoonoo ānkōōsōrsēēt. Kōōbēbēēto :Yēēsu tāmirmiryoonoo miyaat kung'eetee wēēroo. Yooto, kusob :wēēroo bakeenke /ānkēēkētyi kwaan.
43 Kiilat :biiko tukul choo kimii yooto, yu kakas wōlēē kiwuu :kāāmuukēywēēkaab Yēyiin.

King'alaalee :Yēēsu subak meenyii āk ng'eeteetaab meet (Mataayo 17:22-23; Māārkō 9:30-32)

Kumii :biiko tākōōlātē tukuuk chēē kiikuyeyaan :Yēēsu, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, 44 "Āmāchē ōyēbchi yiit kiyēē āmiitē wāāmwoowook ānkōōnāmtooy mēt. Mii /bokiiyokoochinē *Wēritaab Chii āwunnyēkaab biikaab kōōrooni." 45 Mānēēnkēt :rubiik kiyēē kimii kumwooyē :Yēēsu. Kiiyeelaat, nteenee kinyōkōriitu kuteebee Yēēsu.

Ng'oo :nyēē wōō? (Mataayo 18:1-5; Māārkō 9:33-37)

46 Kutoow :rubiik kumooyo wōōyinto. 47 Nteenee kōōnkēt :Yēēsu kiyēē kimii kumooytōōs :icheek. Yooto, kōōyyoong'tēē leekweet ake yēē kimii :inee ānkumwoochi rubiikyii kule, 48 "Chii ake tukul nyoo kataach leekwa kuuyu nyeenyuu :lakwanaa, kaakutaacha anii. Nto yoo kataacha, kaakutaach Yēyiin nyoo kiiyookwoo. Wuu nyooto, nyoo yibē keey ng'wēny ām akweek, ku nyooto :nyēē wōō."

Nyoo mākwiilook ku nyēēng'woong' (Māārkō 9:38-40)

49 Kimwoochi :Yoowaana Yēēsu kule, "Mokoryoontēēt, kimii :chiito ake nyēē kikeekas kōōbēbēētooy *tāmirmirook chēē miyootēch kuyēyiisyēē kaayneeng'uung'. Yooto, keeyeetee chiichoo kuyey kuu nyooto, kuuyu kimā rubiintēēng'uung' ake." 50 Kukētyi :Yēēsu kule, "-Mooyeetee, kuuyu chii nyoo mākwiilook ku nyēēng'woong'."

Mēērook /kēēyookunēē miyootyēēt ake, ake

51 Yu kikiikuriikyi Yēēsu :bēsyōōsyēkyii chēē +/ mākēēyibēē kuwo kibkōōnkōy, kuwo ākoo rubiikyii nyēē kaakurat moo kutākyinē keey Yēērusālēēm.
52 Kumii kwiimēnē :kōōrēēt kikiikuriich :Yēēsu ākoo rubiichoo saang'ta ake ām kōōrēētaab *Samaaryaa. Kōōyookto biiko alak kuba ākoy saang'aa bokukāsyi bārooyinto wōlēē sukōōmuunyēē. 53 Nto yu kayit :bichoo wōlooto, kutay :biikaab saang'aata kutorooch, kuuyu kimii kuwēētii *Kōōtaab Yēyiin ām Yēērusālēēm.
54 Yu kāmwooy :bichoo /kākiiyooktooy kule kātāyiis :biikaab saang'aa, kumwoochi :Yāākōbō ākoo Yoowaana Yēēsu kule, "Mokoryoontēēt, +makeeyeyee nee bichoo ēē? Ara kēēmwoochi Yēyiin kutōōrchi iileet kōōmukuus ēē, nto nee?" 55 Kuweech keey :Yēēsu ānkōōburyoong'to rubiichoo āyēēng'. 56 Nto mii yoo, kutākyi keey saang'ta ake.

9:45 Luuka 9:21-22 **9:45** Luuka 18:34 **9:48** Luuka 22:24-26 **9:48** Mat. 10:40; 22:26 **9:50** Mat. 12:30; Luuka 11:23 **9:51** Māārkō 10:1; Luuka 9:31; 24:50-51; Yēyuut. 9:1, 22 **9:52** Luuka 10:33 **9:54** 2Bāy. 1:9-16

Wuuy :kēēltaab Yēēsu (Mataayo 8:19-22)

57 Nto mii bēsyēēt ake, kumii kēēltaab too kubēētii, kumwoochi :chiito ake
Yēēsu kule, “Ārubiing' :anii ānkoo 'kēēwē ānō!” 58 Kukētyi :Yēēsu chiichoo
kule, “Boonto kimōkōyiinēk wōlēē minyē ānkuboonto nkicheek :tāriitēk wōlēē
minyē, nteenee māboonto *:Wēritaab Chii wōlēē imuunyēē.”
59 Kukuur :Yēēsu chiito ake chokuyēk rubiintēēnyii ake, nteenee kum-
woochi :chiichoo Yēēsu kule, “Mokoryoontēēt, kany kut amuy baaba,
nto ārubiing'.” 60 Kukētyi :Yēēsu chiichoo kule, “Ikany kumuy keey
:muuswēk ankiirubwaa, nteenee ichōō :inyiing' chee-amtaate lōkōōywēkaab
Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.”
61 Kumwoochi :nkinee chiito ake subak Yēēsu kule, “Āwēy, Mokoryoon-
tēēt, āmiitē :nkanii āchōōnii, nteenee kany kurook wāā-āmiis biiko ām kaa.”
62 Kukētyi :Yēēsu nyoo kule, “Chii nyoo tēbēnē mōkōōnkē ānkukusē lēt,
kumānyoolchinē Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.”

10

Kiiyookto :Yēēsu rubiikyii alak tāmānwookik tisab

1 Nto mii yoo, kukwey :Mokoryoontēēt Yēēsu rubiik alak chēē kiyitē
tāmānwookik tisab* kumāchē kōōyookto simkoonto. Kimāchē kule kubeetaa-
tee āyēēng' āyēēng' ākoy kiriinkōōsyēk āk soong'wēk tukul chēē kikiikuchōb
:inee kuruutoochi lētuunoo.
2 Kumānāāng'ēētyo :rubiik, kōō-āmiisēē :Yēēsu ng'aleechu, “Wōō :kēsiisyēēt,
nteenee ng'ēri :kēsiik. Kunyoo, ōsoom kutās :chiitaab yiisyēēt biiko alak.
3 Ōnkēt kule okerkeeye kēēchiir chēē iwēērē suuyiik kwēēn. 4 Manam :chii
beesyaa nto lool nto mbo kwēyōōnik alak, amookaayaate keey ām kēēltaab
too.
5 Yoo kōōwut kayta ake tukul, ōmwoochi biikaab kayaata kule, ‘Ōnyōōru
bērurto!’ 6 Yoo yēmāktōōs kunyōōr :bichoo bēruroo, mākunyōōr. Nto yoo
māyēmāktōōs, mākōōyēēchook :bēruroo.
7-8 Nto yoo kōōwut saang'ta ake /ankeetoroochaak ām kayta ake,
-mōōlumootēē koorin chēē chaang'. Ō-āmē ānkōōyyēē kiyēē kākōōnook
:biikaab kayaata kuuyu yēmē :chii nyoo kāākubirto nkuruukyii /kiikoochi
kiy. 9 Ōsoob chēē mnyoontōōs ānkōōmwoochinē biiko kule, ‘Kāākuyityook
:Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.’
10 Nteenee yoo katay :biikaab *kiriinkēēt ake kutoroochaak, ōng'ēētyē
ānkōōbēēchi keey. Ōmwoochi biikaab kiriinkoonoo kule, 11 ‘Kiibuukwook
tēērtitaab kiriinkēēng'woong' nyi mii kērēēnkōōkyoo sōōsōōtēē keey, nteenee
māchāktōōs ōnkētē kule kaakuriik :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.’ 12 !Kāāmwoowook,
+/mākiing'woonchi biikaab kiriinkoonooto miisin kusiir mbo ng'wooninto
nyēē mākunyōōr :biikaab *kiriinkēētaab Sōtōm ām bēsyoonoo itiilchinē :Yēyiin
ng'aleek biiko ām kōōrēēt.”

Ng'wooninto nyēē mākunyōōr :kiriinkōōsyēk choo kitay Yēēsu (Mataayo 11:20-24)

13 Kutas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Kiriinkōōsyēkaab Koorasiin ākoo
Beetsaayta, wuusyō! Tyaa sōō, :ng'wooninto nyēē mii kukānyoonwook ak-
week choo kyāāyēwook ng'al chēbo kwōng'uut. Nto ki biikaab Tiirō nto ku

---

9:60 Mat. 8:21-22 **9:62** Filib. 3:13 * **10:1** Tāsyinē :siruutēk alake ng'aleechu ‘āk āyēēng''. **10:2** Mat. 9:37-38 **10:3** Mat. 10:16 **10:4** 2Bāy. 4:29; Luuka 22:35 **10:6** Luuka 2:14 **10:7-8** 1Kōōr. 9:6-14; 1Tēm. 5:18 **10:11** Yēyuut. 13:51 **10:12** Luuka 9:1-6 **10:12** Toowu. 19:24-28; Mat. 10:15

chēbo Sitōōn :chēē /kikēēyēchinē ng'aleechaa bo kwōng'uut, nto kiikōōbuurēē aryaanteet ankoolaach sirook chēē ibooru kule kookuweek ām miyootyēēt nyēē kōboonto. 14 Lēyyē, mākunyōōr :biikwook ng'wooninto nyēē siirē nyoo mākunyōōr :biikaab Tiirō ākoo Sitōōn bēsyoonoo itiilchinē :Yēyiin biiko ng'al ām kōōrēēt. 15 Nto akweek biikaab Kaabernaam ii, ōbērē +moobe :nkakweek kibkōōnkōy ēē? Acha, +moobe ng'wēny!

16 Chii ake tukul nyoo kākāswook kukāākukāswoo. Nto nyoo katayaak, kukaakutaya. Nto nyoo kaakutaya, kukaakutay Yēyiin nyoo kiiyookwoo."

Kiyēē māchāktōōs koong'ereech rubiik

17 Nto yu kābokōōyēēw :rubiichoo ki tāmānwookik tisab, kumwoochi Yēēsu ām ng'erekweek kule, "Mokoryoontēēt! Kāswēēch ra :tāmirmirook chēē miyootēch, yoo kāākēēyēyiisyēē kaayneeng'uung'." 18 Kukētyi :Yēēsu kule, "Man sinee kāswook. Kwaakas /kēēwunuku Syeetaani kōōsuuwunēē barak kuu iilat nyēē kārārāk.

19 Kāākōōnook kāāmuukēywēēk chēē ōtoortoorēē ēērēēnōōk āk kēnēyiisyēk ānkōōsyēēntēē kāāmuukēywēēk tukul chēbo Syeetaani. 20 ! Kāāmwoowook, -mōōng'ērēēkiisyē kule kāswook :tāmirmirook chēē miyootēch, nteenee ōng'ērēēkiisyē, kuuyu sirootiin :kooynōōkwook ām Kaab Yēyiin."

Ibēruurootiin :choo kōōkōōnkēt wōlēē wuu :Yēyiin (Mataayo 11:25-27; 13:16-17)

21 Yooto kōōnyiityi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin Yēēsu ng'erekweek. Kusilto Yēyiin kumwooyē kule, "Āchāmtiing' inyiing' Baaba Yēyiin, nyoo ibāwu barak āk ng'wēny, kuuyu 'kwēēboorchi biiko choo yibē keey ng'wēny kiyēē iwunyēē biiko choo isōōtē kule inkētē chēē chaang' ānkung'oomēch. Kōōnkōy, Baaba, kuuyu wuu nyooto :wōlēē imāktooy :inyiing'. 22 Kikōōnoo :Baaba kiy ake tukul nyēē āboontē. Baaba nkit :nyēē inkētē wōlēē wuu :lakwanyii, āmēēbērē mii subak :chii nyēē inkētē wōlēē wuu :Baaba, nteenee anii nkit ākoo biiko choo kyaakwey āboorchi :chēē inkētē."

23 Nto mii yoo, kuwēēkyi keey :Yēēsu rubiikyii ānkulēēnchi, "Ōbēruurootiin ām wōlēē mii :Yēyiin ām kiyēē kookas! 24 ! Kāāmwoowook, kiikukanyaan *:wōōrkooyikaab Yēyiin chēē chaang' āk bāytooyik kule nto kas ānkuyēbchi yiit kiyēē ōmiitē :akweek ōkāsē ānkōōyēbchinē yiit amanaakas."

Chiitaab Samaaryaa nyēē kilēēl :moo

25 Nto mii yoo, chokutyem Yēēsu :kāānēētiintēēt ake nyēbo kiruutēk. Kiteebee kule, "Kāānēētiintēēt, māchāktōōs ayey nee sāānyōōru *soboontaab kibchuulyo?" 26 Kukētyi :Yēēsu kule, "Mwooyē nee :kiruutēkaab Yēyiin choo kikōōnu *:Muusa?" 27 Kukētyi :chiichoo kule, "Mwooyē kule icham Mokoryoontēēt Yēyiintēēng'uung' ām mooyēēt akeenke, soboonng'uung' tukul, nkuruukuuk tukul āk kāāsōōtēywēēkuuk tukul.† Māchāktōōs mbo icham laatyeeng'uung' kuu wōloo ichāmtooy keey."† 28 Kukētyi :Yēēsu chiichoo kule, "Wuu nyooto! Kunyi, yoo 'keeyey kuu nyooto, +mēēnyōōru soboonto."

29 Kimāchē :chiichoo kōōboorchi biiko alak kule kichurtaat :inee. Kunyoo, kuteebee Yēēsu kule, "Ng'oo :laatyeenyuu ēē?"

30 Kōōboorchinēē :Yēēsu chiichoo tyoonkōōchēēt kule, "Kimii bēsyēēt ake :chiito ake nyēē ki Yuutāyiin nyēē kiwēētēē Yēērusālēēm kurēktooy Yēērikō.

10:14 Isa. 23:1-16 **10:15** Isa. 14:13-15 **10:16** Mat. 10:40 **10:17** Luuka 9:10 **10:18** Isa. 14:12; Yoowa. 12:31; Ng'oong'. 12:9 **10:19** Kiruu. 8:15; Māārkō 16:18 **10:20** Ng'oong'. 3:5; 20:12 **10:21** Luuka 4:18; 1Kōōr. 1:26-29 **10:22** Mat. 11:27; 28:18; Yoowa. 1:18; 3:35; Yoowa. 10:15 **10:24** Luuka 2:30-31; 1Bēt. 1:10-12 **10:25** Luuka 18:18 † **10:27** Kiruu. 6:5 † **10:27** Laawi. 19:18 **10:28** Laawi. 18:5; Mat. 19:17; Yoowa. 13:17; Room. 10:5

Kumii kēēltaab too kutuchi :sāsiik alake. Kibuutēē :sāsiichoo sirookyii
ānkubirsēēt nyēē kitabakach ānkubākookyi kēēlto komos kukalyelta.
31 Kuchō *:kibkōrōs ake. Nto bērē kukas chiichoo kimii kāru kēēlto komos,
kumur taban ankukeeyta.
32 Kuchō subak :chiito ake nyēē kiyēētyēēchinē yiisyēēt ām *Kōōtaab Yēyiin.
Yu kakas :nkinee nyoo chiitkēy, kumur taban.
33 Nto yityo, kuchō :chii nyēbo kōōrēētaab *Samaaryaa, nyēē kichōōnēē
sikiryēēt. Nto bērē kukas chiichoo kuriiree. 34 Kuwo yēē kimii ānkumāsyi
ng'woowōōk, koonyaay ānkurātyi. Yu keewaany, kukālābchi sikiryēēt.
Kikwēryoot ākoy kayta nyēē /kikiimuuchē /kyaalee kiyēē /kyoomē āk rwoonto
ānkōōbuurto keey.
35 Yu kāyyēēkunēē, kōōnēm :chiichooto beesaanik ānkōōkoochi chiitaab
kayta. Kimwoochi kule, 'Iriibwoo, baa, chiichi ākoy āyēēwu. Nto yoo
kakeeytee :beesaanik chēē 'kēēriibēē chu kāākōōning', +māchāātāsuung' laatit
nyēē imāchē yoo kāāchōō.' "
36 Yu keewaany :Yēēsu kurār tyoonkōōchoonoo, kuteebee kāānēētiintoonoo
bo kiruutēk kule, "Yoo 'keekas ii, ng'oo ām bichuutēchu sōmōk :nyēē ki
laatyeetaab chiichoo kibirē :sāsiik?" 37 Kukēt :chiichoo kule, "Nyoo kiriiree."
Kulēēnchi :Yēēsu chiichoo, "Man! Kunyoo, wēēbooru :nkinyiing' kiisayta nyēē
wuu nyooto."

Yēēsu, Maariita āk Maaryaa

38 Kitas taay :Yēēsu ākoo rubiikyii ām baanng'waa ākoy saang'ta nyēē
kiminyē :cheebyoosyeet ake nyēē /kikēēkuurēē Maariita. Yu kayit, kutorooch
:cheebyoosyaanaa kuba kōōnyii. 39 Kiboonto keey :Maariita cheebkaamet
nyēē /kikēēkuurēē Maaryaa. Kwoomu :Yēēsu lōkōōywēk, kimii :Maaryaa yēbo
kērēēnkōōkyii kuyēbchinē yiit kiyēē kiinēētē.
40 Nteenee kimii :Maariita kusuuysuuyēē ng'aleekaab āmiik. Nto tēē yoo,
kuwo yēē kimii :Yēēsu ānkulēēnchi, "Mokoryoontēēt! Nto yu kānyikisyoo
:yiisyēētaab āmiik, kany chokuyēētyēēchoo :Maaryaa." 41 Kukētyi :Yēēsu kule,
"Maariita, ntēē imiitē iyiimēē keey tukuuk chēē chaang', 42 nteenee, mii :kiito
akeenke nyēē māchāktōōs /keeyey. Kaakukwey :Maaryaa kiy nyēē karaam
nyēē mēēbērē /tākiinēmunēē."

11

Kiineet :Yēēsu rubiikyii wōlēē /kēēsooytooy (Mataayo 6:9-13; 7:7-11)

1 Kimii bēsyēēt ake yēē kisooyē :Yēēsu. Yu keewaany, kuwēēchi :rubiin-
tēēnyii ake ānkumwoochi kule, "Mokoryoontēēt, kēēmāchē 'ineeteech wōlēē /
kēēsooytooy kuu wōloo kiinēētitooy :Bātisāniintēēt Yoowaana rubiik cheechii."
2 Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, "Ōsooyē kule,
'Baaba Yēyiin,
kutōrōriit :kaayneeng'uung',
kuyit :bāytooyiisyēēng'uung'.
3 Ikōōnēēch kiyēē kyoomē ām bēsyēēt ake tukul.
4 Inyōōwēēch kaat ām choolwookātēēnyoo,
kuu yoo kēēnyōōchinē kaat :nkacheek chii ake tukul nyoo chool-
wookēnchēēch.

10:33 Mat. 10:5; Luuka 9:52; 17:11, 16; Yoowa. 4:9, 39-40; Yēyuut. 1:8; 8:1, 5, 14-17, 28; 9:31 **10:38** Yoowa. 11:1-2; 12:1-3 **10:39** Luuka 11:28; Yēyuut. 16:14 **10:40** Luuka 12:22, 29-31 **10:42** Tyēēn. 27:4 **11:1** Luuka 5:16

Itiiyēēch /simakeekenteech.’ ”

5-6 Kutas taay :Yēēsu takooneet rubiikyii kurubta keey ākoo saayeet
kule, “Yoo kāchōōnchiing' :toontēēt kwēēmooy, imuuchē wēēng'ēētiisyē kule,
‘Laatya, kāānyōōru toontēēt ēē, wē, āmāmii āmnyoo nyēē kaam. Kōōnoo,
baa, mukaatiinek sōmōk.’ 7 Imuuchē :laatyaanaang'uung' kukuuruung'
ām kō kule, ‘Kāākēēruuyē ākoo lēēkōōk kunyoo, -mēēmuuchē :chii takuyaat
kurkeet kwēēmooy ku tēē nyi. Kunyi, māmii :wōlēē āyēētyēēchintiing'.’
” 8 Yu keewaany :Yēēsu tyoonkōōchoonoo, kumwoochi rubiikyii kule, “!
Kāāmwoowook, ānkoo ku choorweeng'uung' :chiichoo, mēēbērē makung'eet
areet akeenke ānkukōōning' kiyēē 'kēēmāchē. Nteenee yoo 'keetas taay
ing'ēētiisyē, mākuyootuung' kurkeet ām lētuunoo ānkukōōning' kiyēē 'kēēmāchē
kuuyu !kēēmuytoochi.

9 Kunyoo, soomsē, / kēēkōōning', cheeng', inyōōru, ānkiing'ēētiisyē /
kēēyootuung'. 10 Chii nyoo soomsē, /kiikoochinē, nyoo chēēng'sē, kunyōōru,
nto nyoo ing'ēētiisyē, /kēēyootyinē.”

11 Yu keewaany :Yēēsu, kumwoochi rubiikyii kule, “Ātēēbēē chii ake tukul
nyoo boonto leekwa kule ii, yoo kateeb :lakwanaa *burburyoontēēt, ikoochi
eereen? 12 Nto yoo kateeb mēkēyoo, ikoochi kēnēyoo? 13 Kunyi, yoo ōchāmē
:akweek choo -mōōchurtootiin ōkoochi lōkōkwook tukuuk chēē kāroomēch ii, /
keemwa nee nanyuun Kōōn nyoo mii kibkōōnkōy? Inēmu keey :nyoo miisin
kukōōnook Tāmirmiryēēnyii, yoo kōōsoom.”

Yēēsu āk Syeetaani
(Mataayo 12:22-30; Māārkō 3:22-27)

14 Nto mii bēsyēēt ake, kōōbēbēēto :Yēēsu *tāmirmiryēēt nyēē miyaat nyēē
kikiikuyey chiito ake kunamakay :kuut. Yu kēēbēbēēto tāmirmiryoonoo,
kukaramiit :chiichoo ankung'alaal nyēē karaam. Kiilat :biiko 15 nteenee
kumwooy :alake kule, “Ānkoo sinee imuuchē kōōbēbēēto tāmirmirook
chēē miyootēch, kwoonēē :kāāmuukēywēēkyii wōlēē mii :Bēēlsēbuul nyoo
kāāyyoong'iintēētaab tāmirmirook chēē miyootēch.”

16 Yooto kuteebee :alake Yēēsu kumāchē kutyem kule, “Kiy nee :nyēbo
kwōng'uut nyēē +meeyey siibooruneēnēēch kule iboontē kāāmuukēywēēk
chēē kwoonēē kibkōōnkōy?” 17 Kuuyu kiinkētē :Yēēsu kiyēē kimii :bichoo
kōōsōōtē, kumwooy kule, “Yoo kaakubar keey :lukēētaab booryēēt nyēbo
kōōrēēt ake, kuburyētē :kōōroonoo. Nto yoo kaakukwiil keey :kayta ake tukul,
kuburyētē. 18 Ōmwooyē kule kikōōno anii :Bēēlsēbuul kāāmuukēywēēk chēē
ākwētēē lukēēnyii. Nto kikiikukōōno, nto mii kubooryēē keey nkit. Nto
yēē kāākubooryēē keey nkit, kuburyētē :bāytooyiisyēēnyii. 19 Nto yoo ākoo
kāākukōōno anii :Bēēlsēbuul kāāmuukēywēēk, kukiikoochinē :ng'oo nkicheek
rubiikwook kāāmuukēywēēk choo ibēbēētēē tāmirmirook chēē miyootēch?
Oteebee, baa, akweek kumwooy. 20 Nteenee yēē ākoo ābēbēētooy :anii
tāmirmirook chēē miyootēch ānku Yēyiin nyēē kōōnoo kāāmuukēywēēk chēē
āyēyiisyēē, kōōbooru :yooto kule kāākuyityook :bāytooyiisyēētaab Yēyiin. 21 Yoo
mii :chii kanyii ānkukiimoot ānkutinyē kariikaab booryēēt chēē yēmootiin,
kumāmii :chii nyēē imuuchē kubooryēē kut kōōnēmunēē tukuukyii. 22 Nto
yoo kāchō :ake nyēē kiimoot miisin ānkuboonto kariikaab booryēēt chēē
kōlkōlēch, kōōsyēēntooy chiichoo ānkōōnēmunēē kariikaab booryēēt tukul
choo kāyēētēē keey ankubcheyta tukuuchoo kābāru.

11:4 Mat. 26:41; Māārkō 14:38; Luuka 20:40, 46; 1Tēm. 6:9 **11:8** Luuka 18:5 **11:9** Mat. 7:7
11:15 Mat. 9:32-34 **11:15** Mat. 9:34 **11:16** Mat. 12:38-39; Yoowa. 6:30 **11:21** Isa. 49:24

23 Chiito nyēē bāloo ku nyoo māmii komosnyuu. Nto chii ake tukul nyoo
māyēētyēēchoo kiiruruuch tukuuk, ku inee :nyēē isērēētē."

Iyēēchinē chiito :tāmirmiryēēt nyēē miyaat (Mataayo 12:43-45)

24 Kimwooy Yēēsu subak kule, "Yoo /kāākiibēbēēto *tāmirmiryēēt nyēē
miyaat kuchuwunee chiito, makoombakaatee suurkwēēnēēt nyēē kilay :asiis
kuchēēng'ē wōlēē kēēmuunyēē. Nto yoo kāmānyōōr, kumwooyē kule, 'Kaykay
ayeey wōloo kyāāminyē.' 25 Nto yoo kēēyēēw, kunyōōru wōlooto kumasaat
ankuyeytaat nyēē karaam. 26 Kuwēētii ānkuwokuchōōntooy keey tāmirmirook
alak tisab chēē miyootēch kusiir inee ānkubokōōwut :tukul chiichooto. Kunyi,
miyātiitu :chiichoo kusiir yoo kibo taay."

Ibēruurootiin :biiko choo Yēyē kiyēē māchē :Yēyiin

27 Kutākumii :Yēēsu kung'āloolē, kukuurchi :cheebyoosyeet ake nyēē kimii
yooto kikiiruruukyi keey :biiko kule, "Ibēruuroot :koomēt nyoo kisiching'
ānkōōrēēryiing'." 28 Kukētyi :Yēēsu cheebyoosyaanaa kule, "Man, nteenee
chēē ibēruurootiin miisin ku biiko tukul choo kāsē ng'ālyoontēētaab Yēyiin
ankuyey kuu wōlēē /kēēmāktooy."

Mākunyōōr ng'wooninto :biiko chēē tāyē Yēēsu (Mataayo 12:38-42)

29 Yu kachaang'iit :biiko miisin ām yēē kimii :Yēēsu, kumwoochi :Yēēsu
kule, "Miyootēch sōō, kule nee :biiko alake chēē mii yuutēyu. Māchē kule
/kiiboorchi kiy nyēbo kwōng'uut. Ng'aleek baateey chēbo kwōng'uut chēē
+/mākiiboorchi ku choo kibo Yoona. 30 Kuu yoo kyoomchinē :Yoona biiko
chēbo *kiriinkēētaab Ninaawi kule kuweek ām miyootyēēt nyēē kiboonto, mii
:nkinee *:Wēritaab Chii kwoomchinē biiko kuu nyooto."

31 Kutas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Mākōōyyo :cheebyoosya nyēē
kibāytooy kōōrēētaab Sōōy bēsyoonoo /kiitiilchinē biiko ng'aleek. Makooru-
usta biiko chēē wuu chuutēchu, kuuyu kichōōnēē :cheebyoosyaanaa lōōyin
chokuyēbchinē yiit ng'aleekaab ng'oomnātēēt chēē kimwoowu :Sōlōmōōn.
Nteenee miitē yu raat :nyēē wōō kubiir Sōlōmōōn. 32 Mākōōyyoong'iis
:nkicheek biikaab Ninaawi bēsyoonoo / kiitiilchinē biiko ng'aleek.
Makooruusta biiko chēē wuu chuutēchu, kuuyu kiikuwēēkiis :icheek kurubta
keey ākoo āmtooyiisyēētaab Yoona ānkumii yu ra :nyēē wōō kusiir Yoona."

Kōōnu :kāānēētēywēēkaab Yēēsu lēbkēēyyēēt (Mataayo 5:15; Māārkō 4:21)

33 Kutas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Māmii :chii nyēē tābē taariit
ankuwuny, nto kōōkubuuyēē kērēbēēt. Nteenee /kiikoochinē yēē itōrōōroot
sukulēbkēchi chii ake tukul nyoo chōōnii kō."

Ing'oonkyinē keey lēbkēēyyēētaab Yēēsu (Mataayo 6:22-23)

34 Kutas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Koong'uung' :nyēē ikoochinē
bōōrng'uung' lēbkēēyyēēt. Yoo kāstooy :koong'uung' nyēē karaam, iboontē
lēbkēēyyēēt. Nto yoo mākāstooy nyēē karaam, imiitē mēēnān nyēē mā
mining'. 35 Kunyoo, ōriib keey -mookany ōbērē tōōs ōboontē lēbkēēyyēēt
ākoo mēēnānēēt. 36 Yoo kēēng'oonkyi bōōrng'uung' tukul lēbkēēyyēēt nyēē
māmii wōlēē kāng'ēt, kōōloombuuchiing' :lēbkēēyyoonoo. Kerkeey ākoo yoo

---

11:23 Māārkō 9:40; Luuka 9:50 **11:26** 2Bēt. 2:20 **11:28** Luuka 8:19-21 **11:30** Mat. 12:38; 16:4; Māārkō 8:12; Yoowa. 6:30 **11:30** Yoona 3:1-4 **11:31** 1Bāy. 10:1-10 **11:32** Yoona 3:5-10 **11:33** Luuka 8:16 **11:34** Yēyuut. 26:18; 2Kōōr. 4:6 **11:35** 2Kōōr. 6:14; Ēfēēs. 5:8, 14; 1Tēēs. 5:5

keekwenyiing' :taariit nyēē māmii :kiyēē kakerekta, lēbkēyiitu :bōōrng'uung' tukul."

Kichuur :Yēēsu Farisaayeek (Mataayo 23:23-27)

37 Kutākumii :Yēēsu kung'āloolē, kumwoochi *:Fārisooyiintēēt ake kubeeta keey inee kanyii bokwoomiis. Kucham :Yēēsu.
38 Yu kayit, /kiikoochi āmiik. Kwoomiis :Yēēsu amaneentasiim āwunnyēk kuu wōlēē kiwuu ātēbuutēkaab Yuutayeek. Kiilat :chiitaab kayta miisin.
39 Yu kakas :Yēēsu kule kinam kuut Fārisooyiintoonoo :kiyēē kiyeyakay, kulēēnchi, "Ōchāmē :akweek *Farisaayeek ōtiliilē bōōrwoonikwook saang', nteenee ōbākooktooy āriit kutuur. Ōsāsunootēē biich tukuuk ānkōōyēyē ng'al chēē miyootēch. 40 Ōbērbērēch sōō nyēē tyaa! -Mōōnkētē :akweek kule Yēyiin :nyēē kiyēyē bōōrtaab chiito saang' ākoy āriit? 41 Ōkoochinē biiko choo bānoon kiyēē ōboontē kusiir yoo kātōōsāsunēē. Yoo !kooyey kuu nyooto, mākutililiit :kiy ake tukul ām wōlēē ōmiitē.
42 Ōmiitē sōō nyēē miyaat kule nee *:Farisaayeek! -Mōōkustooy ōnēmchi Yēyiin akeenke ām taman nyēbo kiy ake tukul nyēē ōnyōōru ānkoo ku mining' nyēē tyaa. Nteenee -mōōkāsē tukuuk chēē wōōyēch. Tukuuchooto ku ōyēchi chii ng'ālyoo nyēbo man āk kule ocham Yēyiin. Māchāktōōs nto kyōōyēyē tukuuchuutēchu wōōyēch -āmōōwuutyēē nkicheek choo minkēēch.
43 Ōmiitē sōō nyēē miyaat kule nee, :Farisaayeek! Kyoocham ōkwēyē ng'ēchērōōk choo bo taay ām *kooriikaab saayeet. Ōchāmē mbo /kiisubooy-ootook nyēbo koonyit ām wōlēē chaang' :biich.
44 Ōmiitē sōō mbo subak nyēē miyaat kule nee! Okerkeeye kiy nyēē tiliil ām saang' ankununaat :wōliin bo āriit nyēē yoo kāsiir :chii yēē ōmiitē, -mēēnkētē kule ōnuunnyootiin."

Kichuur :Yēēsu nkicheek kāānēētikaab kiruutēk (Mataayo 23:4, 13, 29-36)

45 Kumwoochi :kāānēētiintēēt ake nyēbo kiruutēk Yēēsu kule, "Kāānēētiintēēt, yoo 'keeng'alaal kuu nyooto, imiitē intosuurēēch nkacheek."
46 Kumwoochi :Yēēsu nyoo kule, "Ōmiitē sōō :nkakweek kāānēētikaab kiruutēk nyēē miyaat kule nee! Kyoocham ōng'irēē biiko alak tukuuk chēē nyikiisēch āmōōmāchē :akweek kut ōtiiny.
47 Ōmiitē nyēē miyaat kule nee! Kibākāchē mbo :kuukoong' *wōōrkooyik choo kibo kēny ānkōōmiitē :akweek ōtēēkyinē tukuuk chēē /sikiisōōtēē /kēēkoonyitē. 48 Yoo ōmiitē ōtēēchē tukuuchoo, ōchāmchiintōōsii kule karaam :kiyēē kiyey mbo :kuukoong'. Kibakach :icheek wōōrkooyik ānkōōmiitē :akweek ōtāsē taay ōnoomēē yooto kibākookyinē :icheek. 49 Ākoo man yoo kimwooyē :Yēyiin kule, '+Māāyooktē wōōrkooyikyuu āk *lēbkēēyikyuu. +/Makeebakach alak nto alak +/mākēēwus.' 50 Kunyoo, +/mākiing'woonchook akweek kāānēētikaab kiruutēk āk biiko alak choo kiikuyey kuu nyooto kuuyu kyoobakachaanu biikaab Yēyiin kung'eetee yēē /kikeeyeyee kōōrēēt. 51 /Kikiinaamee yoo /kikēēbākāchē Ābēl ākoy yoo /kikēēbākākyinē Sekaryaa yoo kibo kwēēnuutaab *kāābkōrōs āk *Kōōtaab Yēyiin. Man, +/mākiing'woonchi bichoo tukul :choo yēyē ng'aleechaa miyootēch.
52 Ōmiitē :akweek kāānēētikaab kiruutēk nyēē miyaat kule nee! Ōbērē ōboontē ng'oomnānēēt nyēē wōō kurubta keey ākoo Yēyiin. Nteenee kyootay

---

11:37 Luuka 7:36 **11:39** Māārkō 7:2-4 **11:41** Luuka 12:33 **11:42** Mat. 23:23 **11:43** Luuka 20:46 **11:46** Yēyuut. 15:10-11 **11:48** Mat. 5:12 **11:51** Toowu. 4:8-10; 2Tēt. 24:21

orub kiyēē mākwook :Yēyiin kule oyey. Ōkērēktooy mbo biiko alak kuyey kiyēē mākyinē icheek :Yēyiin."

53 Yu kang'eetee :Yēēsu yooto ākoo rubiikyii, kwoowēsyi :kāānēētichoo bo kiruutēk āk *Farisaayeek ānkutoow kuteebaatee tēēbuutēk chēē chaang'.
54 Kimāchē :bichoo kule kutech Yēēsu ām kiyēē mākumwooy /sikeenam.

12

-Mookerkeyiitu :nkakweek Farisaayeek (Mataayo 10:26-27)

1 Kikwa :biiko ānkōōruruukyi keey yēē kimii :Yēēsu kut kukuunyku-uny :mētēwook. Yooto, kung'āloolchi :Yēēsu rubiikyii kule, "Ōriibēē keey ng'aleekaab Farisaayeek, kuuyu yēyē keey :bichu kule kāroomēch, nteenee māwuu nyoo. 2 Kiy nyēē iyēēnoot +/mākiiboor, nto kiy nyēē wunyaat ākoy kutook bēsyēēt ake. 3 Kiy nto ng'ālyoo ake tukul nyēē mwooyē :chiito kōōsōōtē kule tōōs mēēbērē /makeekas, kusyooru keey :ng'ālyoontoonoo bēsyēēt ake. Nto yoo kāchoomchi :chii ake ng'al kumiitē kōōto nyēē maalaat, ākoy / kēēkāsunēē ng'aleechaa saang'."

Ōkēnēē keey Yēyiin (Mataayo 10:28-31)

4 Kutas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii kule, "Biikyuu, -mōōmuyēē biiko choo boonto kāāmuukēywēēk kubakach bōōrwoonikwook, nteenee māboonto kāāmuukēywēēk kusiir yooto. 5 Mii :nyēē māchāktōōs ōmuyēē! Boonto :nyooto kāāmuukēywēēk kutōōrchook wōlēē bo maataab kibchuulyo, yoo kōōbēku.

6 /Kyooltēē oob kootiitiiyēēnik muut beesaan chēē mābo laat? Ānkoo kuwuu nyooto, mēēbērē mākuwuutyēē :Yēyiin ake tukul. 7 Ntēē inkētē mbo :Yēyiin wōlēē tēē :buutēēk ām mētitaab chiito. Kunyoo, -mōōmuuyē, kuuyu isōōtook akweek :Yēyiin miisin kusiir kootiitiiyēēn chēē chaang'."

Ōkiilchi Yēēsu (Mataayo 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

8 Kutas taay :Yēēsu kumwoochi rubiichoo kule, "Yoo kāchāmchiin :chii ām taayeetaab biiko kule chāmoo, +maacham :nkanii, *Wēritaab Chii, chiichoo ām taayeetaab *malayikaanikaab Yēyiin kule chiinyuu. 9 Nteenee nyoo kataya ām taayeetaab biiko, +maatay :nkanii ām taayeetaab malayikaanichaa.

10 +/Mākēēnyōōchi kaat biiko choo ng'āloolēēnoo nyēē miyaat, nteenee -/ mākēēnyōōchinē kaat biiko choo chubē Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

11 Yoo /kākiiyyoong'tēēnook kōōk ām kōōkwōōsyēkaab Yuutayeek āk chēbo bāytooyik alak, -mookany kooyiimaak mēt :kiyēē +moomwaay nyēē ōtuuchēē keey. 12 Mākukōōnook yooto :Tāmirmiryēētaab Yēyiin ng'aleek chēē +moomwaay."

Berber :nyēē tiiyēē mēt bāytitaab kōōrooni

13 Yu keewaany :Yēēsu ng'aleechaa, kumwooy :chiito ake ām biiko kwēēn kule, "Mokoryoontēēt, mwoochinoowoo baa ng'eetaabiya kubchēwoo tukuukaab baaba." 14 Kukētyi :Yēēsu chiichoo kule, "Mānāmoo :ng'ala chēē wuu choo."

11:52 Mat. 16:19; 23:13 **11:54** Luuka 20:20 **12:1** Mat. 16:6; Māārkō 8:15 **12:2** Māārkō 4:22; Luuka 8:17 **12:5** Ibu. 10:31 **12:7** Luuka 21:18 **12:9** Luuka 9:26 **12:10** Mat. 12:31-32; Māārkō 3:28-29; 1Yoowa. 5:16 **12:12** Mat. 10:19-20; Māārkō 13:11; Luuka 21:14-15; Yēyuut. 4:8

15 Kumwoochi :Yēēsu biiko kule, “Ōriib keey! Māmāchāktōōs ōtukuulchinē
keey tukuuk ām kōōrooni, kuuyu mārubtooy keey :soboonto nyēbo man āk
bāytit nyēē boonto :chii.”
16 Kutas taay :Yēēsu kurār tyoonkōōchēēt ake kule, “Kimii :chiito ake nyēē
kiboonto mbareenyii nyēē wōō. Kiyey :āmiik ām mbaraanaa miisin. 17 Yooto,
kumwaayee moo kule, ‘+Maayey kule nee? Ākōnōrēē ānō āmiichu tēē chu
tukul?’ 18 Kumwooy kule, ‘Kiito nyēē miitē, +maaburyeet chookēēnik choo
kōbo kwaak ankaateech chēē wōōyēch. Mākukōōno :chooto bārooyinto wōlēē
+maakonoree āmiikyuu tukul āk tukuukyuu tukul. 19 Yoo kaakonor, āmwoochi
keey kule: Kany atankas ankaabaybayiitu kuuyu kaakonor āmiik chēē yēmoo
ām kēnyiisyēk chēē chaang' choo kwoonii.’ 20 Nteenee kumwoochi :Yēyiin
chiichoo kule, ‘Iberber sōō kule nee! Mii /bokiinēmunēēniing' soboonng'uung'
kwēēmowuuni. Kunyi ii, mākubooyiit ng'oo :tukuuchoo 'keekonor?’
21 Kunyoo, berber :chii nyoo itukuulchinē keey bāytit ām kōōrooni āmātinyē
bāytit ām wōlēē mii :Yēyiin.”

Ikoosēē keey Yēyiin
(Mataayo 6:25-34, 19-21)

22 Yooto, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, “Kunyoo, āmwoowook kule
-mooyiimee keey kule ō-āmē nee, nto kule ōloochē nee. 23 Wōō :soboon kusiir
āmit nto sirooy. 24 Māchē ōkāsēē tāriitēk. Māchoonsē, mākēsiisyē āmātinyē
mbo chookēēn, nteenee tākubāyē :Yēyiin. Ntēē ōbooyē :akweek koomānuut ām
wōlēē mii :Yēyiin kusiir tāriit! 25 Mātāsyinē keey :bēsyēēt mbo akeenke yoo
keeyiimee keey :chii soboontaab kōōrooni. 26 Nto yēē ākoo -mēēmuuchē :yooto
kuyēētyēēchook kiy mbo kisich ii, nyēbo nee kooyiimaak :tukun mētēwoy?”
27 Kutas taay :Yēēsu tākumwooy kule, “Okas baa, wōlēē wuu :taabta ake tukul
ām wuuyēēt. Māchiiryootē āmāyēchinē keey sirooy. ! Kāāmwoowook, ānkoo
kiboonto :Sōlōmōōn bāytit nyēē tyaa, kimāboonto sirooy chēē kāroorānēch kuu
:toobtōōchoo. 28 Nto akweek chu -mōōkoosēēnoo keey kuyem ii, yoo imuuchē
:Yēyiin kookaraaran toobtōōy choo lēēltōōs raat nto nyēē mā tyaa kurarach,
kucham nee wōlēē makoolaaktaak akweek?
29 -Mooyiimee keey ng'aleekaab āmiik nto ng'al alak tukul. 30 Biiko choo
-mēēnkētē Yēyiin :chēē wuulyootēē tukuuchoo tukul, nteenee inkētē :Kōōn
kule ōmāchē :akweek tukuuchoo. 31 Kuchamta :chii kurook bāytooyiisyēētaab
Yēyiin. Yooto, mākurōōrōōt :tukuuk chuut alake.
32 -Mōōmuuyē :akweek, biikyuu choo ōng'ērinēch, kuuyu kōōkuchāmwook
:Yēyiin kule ōwut Bāytooyiisyēēnyii. 33 -Mōōtukuulchi keey tukuuk chēē ōboontē,
nteenee ōyēētyēēchinēē choo boonto nyalilta. Yoo kooyey kuu nyooto,
+mōōnyōōru bāytit nyēē mābēku ām Kaab Yēyiin. Māmii wōlooto :chōōriin
āmāmii :kuutya nyēē makunyeeree. 34 Tiiyēē :chii mēt wōloo miitē :bāytinyii.”

Ōchōb keey
(Mataayo 24:42-44; Māārkō 13:33-37)

35 Kutas taay :Yēēsu subak kumwooy kule, “Oyeyte keey nyēē karaam
obakaakte taariinek kulāytōōs. 36 Okerkeyiitu motwoorik chēē mii kukānyē
mokoryoontēēng'waa kōōyēēwunēē saakweetaab kooyēēy. Yoo ōchōbootiin,
+mōōyootyi mokoryoontēēt kurkeet areet akeenke, yoo kēēng'ēētiis.
37 +/ Mākiibēruur motwoorik choo / kākēēnyōōr kukāsu. ! Kāāmwoowook,
mākuyēytoochi :mokoryoontēēt motwoorichoo āmiik ankubay :inee nkityō.

12:15 Luuka 18:22-25; 1Tēm. 6:9-10 **12:20** Tyēēn. 49:10-20 **12:21** Luuka 12:33 **12:24** Tyēēn. 147:9 **12:27** 1Bāy. 10:1-29 **12:28** Mat. 14:31 **12:32** Mat. 14:27; 25:34; Luuka 22:29 **12:33** Mat. 6:20; Luuka 11:41; 18:22; Yēyuut. 2:45; 4:32-37; Yāāk. 5:2 **12:36** Mat. 25:1-4 **12:36** Ng'oong'. 3:20

38 Imuuchē :mokoryoontēēt kuyit ām āsiiswēk alak tukul. Imuuchē ku
kwēēmooy kwēēn nto kumānēērir :kōōrēēt. Nteenee ām asiista ake tukul nyēē
kayit, +/mākiibēruur motwoorik choo kānyōōr kuchōbootiin.
39 Māchāktōōs ōrōōtootē ng'ālyoontooni: Nto inkētē :chii āsiiswēk chēē
isābunēē :chōōriin, nto riibē kayta -/ mākēēbut. 40 Kunyoo, ōchōbē keey
:nkakweek, kuuyu makucheeraak *:Wēritaab Chii."

Motwooriin nyēē /kiikoosēē keey (Mataayo 24:45-51)

41 Yooto, kuteebee :Bētērō Yēēsu kule, "Mokoryoontēēt, acheek nkit :chēē
imiitē imwoowēēch ng'aleechu, nto chii ake tukul?"
42 Kukētyi :Yēēsu kule, "Motwooriin :nyēē ikoochinē :mokoryoontēēnyii
kōōyyoonkyi chuut ku nyēē /kiikoosēē keey ānku ng'oom. 43-44 !Kāāmwoowook,
yoo karub :motwooriintoonoo kuu wōlēē māktooy :mokoryoontēēnyii,
kōōbēruuroot. +/Makiilaang'tee kōōyyoonkyi tukuuk tukul chēbo kayta.
45 Imuuchē koosoot :motwooriintoonoo kule lōō yēē wokōōyēēwunēē
:mokoryoontēēt. Yooto mākubirsēēt motwoorik chuut kusiir yēē kātāyibē
nyēē karaam ānkōōbootyi āsiiswēkyii āmiisyēēt āk yyēēsyēēt. 46 Nto yoo
kayit :mokoryoontēēt kumēēnkētē :motwooriintoonoo /ānkēēnyōōr kumiitē
kuyēyē kuu nyooto, +/ mākēēlālchi /ānkēēwēēkyi komosta nyoo bo choo -/
mākiikoosēē keey. 47 +/Mākiing'woonchi chiichoo miisin, kuuyu kēēnkētē kiyēē
/kākēēmākyinē kule kuyey āmēēbērē kayey kuu nyooto. 48 Nteenee chii ake
tukul nyēē -mēēnkētē kiyēē /kēēmākyinē kule kuyey āmēēbērē kayey, mēēbērē
nyōōru :nyoo ng'wooninto nyēē wōō kuu nyoo inkētē. Chii nyoo /kākiikoochi
bārooyinto nyēē wōō kuyeyee kiito ake, +/makeemakee kiy nyēē wōō. Nto
yoo /kākiikoochi ake kāāmuukēywēēk kusiir chēbo ake, +/makeemakee kiy nyēē
wōō kusiir nyēbo nyiin."

Kicham :biiko alake Yēēsu, nteenee kitay :alake (Mataayo 10:34-36)

49 Kumwooy :Yēēsu subak kule, "Kichāātoowu maata nyēē mākōōtiliil biiko
ām kōōrēēt. Lēyyē, ābērē nto /kaakiinaam mayi kuwōōyiit. 50 Nteenee +/
mākiibuuntēēnoo nyāliluutēk ām bēsyōōsyēk choo kwoonii ankaakukinyaataa
:ng'aleechu ākoy bēsyēēt nyoo mākubēkunēē.
51 Ōsōōtē akweek kule āchōōntooy tāloosyēēt kōōrooni? Acha! Āyibu nyalilta
ākoo bcheyateet. 52 Makubchey keey :biikaab kayta ake. Yoo kā muut :bi-
choo, makuchama :sōmōku ankutaya :chuut āyēēnku, nto mā nyoo, kuchama
:āyēēnku ankutaya :sōmōku. 53 Makuchama :wēēriit kutaya :kwaan, nto kutaya
:wēēriit kuchama :kwaan. Mākuchuunchuun :chēēbto āk kaamet. Mākuyil
:koonyit nyēē kōboontēē keey :koorkēētaab wēēriit āk cheebyoosyeetaab bi-
ikooy."

Mākuyōōt :choo katay Yēēsu (Mataayo 16:2-3; 5:25-26)

54 Yooto, kuwēēkyi keey :Yēēsu biiko ānkumwoochi kule, "Yoo kookas boolteet
kuloong'unēē tinkeey, ōmwooyē kule, 'Mākurōōbēn ra,' kuyeyakay kuu ny-
ooto. 55 Nto yoo kāwusunēē :yoomeet komostaab sōōy, ōmwooyē kule, 'Maku-
lay ra :asiista,' kuyeyakay kuu nyooto. 56 Ōbērbērēch! Ōbērē tōōs ōnkētē chēē
chaang'. Ōnkēt ōmwoowu kiyēē ibooru :wōliin bo barak āk ng'wēny -āmōōnkētē
kiyēē mii kuyēyāktōōs bēsyōōsyēchu.

12:40 Mat. 24:42-44; 25:13 **12:43-44** Luuka 19:17-19; 16:10 **12:46** Ng'oong'. 21:8 **12:47** Yāāk. 4:17 **12:50** Māārkō 10:38 **12:53** Luuka 14:26; 21:16 **12:53** Miika 7:6

57 Ām nee yu simōōnkētē :akweek kiyēē bo man? 58 Yoo mii :chiito ake
wokōōyyoong'tēēniing' kōōk, kumāchāktōōs isyeem simōkāsyiinē āk chiichoo
kutoombo kōōyiititiing' kōōk. Yoo kameeyey kuu nyooto, kōōmuuchē :chiichoo
wokurating'. 59 Nto yoo /kaakeerating', mēēbērē /makiityaaktiing' ākoy yoo
'keeyaakte bēsēntaab biich."

13

Oweeksee miyootyēēt

1 Yooto, kukwoonchi :biiko alake Yēēsu ānkumwoochi kule, "Kibakach *:Bi-
laato Yuutayeek alak chēbo Kalilaaya yoo kiyibu tukuuk /kēēbēēlchinēē
kōrōsēēk ām *Kōōtaab Yēyiin." 2 Kuteebee :Yēēsu bichooto kule, "Ōbērē
:akweek kiboonto :bichoo ng'ōōkisto nyēē wōō kusiir Yuutayeek alak? Ara
:kiyooto sōō nyēē kiyey /sikeebakach? 3 Acha! Māwuu nyoo. Nteenee yoo
kamooweekse ām miyootyēēt nyēē ōboontē +mōōbēku :nkakweek kutukul.
4 Nto yoo kiturbubchinē :kiyoo ki kooy miisin ām Siloowaam biiko taman
āk sisiit kubēk ii, ōbērē :akweek kiboonto :bichoo ng'ōōki nyēē wōō kusiir
biiko tukul ām Yēērusālēēm? 5 Māwuu nyoo, nteenee yoo kamoobakaakte
ng'ōōkiswookikwook +mōōbēku :nkakweek kutukul."
6 Nto mii yoo, kōōboorunēē :Yēēsu tyoonkōōchēēt kule, "Kiboonto :chiito ake
mbareetaab *musābiibuunēk. Kimii :kēētit ake mbaraanaa nyēē /kikēēkuurēē
*mutiiniit. Kiirwoomē :chiichoo kēētooto kwaak ānkōōsyoochē āmānyōōru
lokoyaa.
7 Kinyit :kēētoo chiichooto yooto, kumwoochi nyēē kiyēytooy mbareet kule,
'Kēnyiitaab sōmōk :nyi ārwoomē kēēti āmāānyōōru kiy! Ntēē kaker mbareet
buch. Kunyi, iluultē!' 8 Kukētyi :chiichoo kule, 'Mokoryoontēēt, kany
tākēēriibēē kēnyiiniitēnyi baateey! Āmāchē ayeyte ām kēēlto nyēē karaam
kusiir kwaak āroonkyinē buurēēsik. 9 Yoo kātēbi kut kuyey lokoyeek, ku
karaam, nto yoo kamayey, iluultē!' "

Kiiburyoong'to :Yēēsu kāāyyoong'iintēētaab kōōtaab saayeet

10 Yu ki bēsyēētaab *Sabaato kōōnēētiis :Yēēsu ām kōōto ake nyēbo saay-
eet. 11 Kimii :cheebyoosyeet ake kōyooto nyēē kikuuykuuyoot :suweet ām
kēnyiisyēk taman āk sisiit.
12 Yu kakas :Yēēsu cheebyoosyaanaa, kukuur kuchō taay ānkumwoochi kule,
"Cheebyoos, kaatyaaktiing'!" 13 Kutiinyēē :Yēēsu cheebyoosyeet āwunnyēk.
Yooto, kuchuulakay :suweetaab cheebyoosyaanaa bakeenke ānkusilto Yēyiin
kubirchinē kōōnkōy. 14 Nteenee kinyēēr :kāāyyoong'iintēētaab kōōtaab saayeet
kuuyu kiisoobiis :Yēēsu yēē ki *Sabaato.
Kimwoochi biiko kule, "Mii :bēsyōōsyēk lo chēē /kēēyēyēē yiisyēēt. Chooto
:chēē māchāktōōs ōkwoonii /bokiisoobook āmēēbērē bēsyēētaab *Sabaato."
15 Yooto kulē :Yēēsu, "Kiblembechiisyechu! Ntēē ōyēyiisyē :nkakweek yēē
Sabaato! Ōmāchē ōmwoowoo kule -mōōtyoochē tany nto ku sikiryo ānkōōkwēr
wokuyye bēēko yēē bēsyēētaab Sabaato? 16 Kikiikurat :Kibrōkōsyoontēēt
cheebyoosyaani kēnyiisyēk taman āk sisiit. Nteenee kēēkoosēē keey Yēyiin
kuu *Abraam. Ara kaayey :anii ng'ālyoo nyēē miyaat atyaaktee nyalili ām
bēsyēētaab Sabaato?"
17 Kichusyo :buunikaab Yēēsu, nteenee king'ērēkiis :biiko alake kubo
tukuuk chēē /kiilātē chēē kiyey :Yēēsu.

12:58 Mat. 18:34 **13:3** Tyēēn. 7:12 **13:6** Kāālēw. 27:18; Isa. 5:1-7; Mat. 21:19; Māārkō 11:13
13:9 2Bēt. 3:9, 15 **13:14** Chuy. 20:9-10 **13:16** Luuka 14:5 **13:16** Mat. 3:9; Luuka 3:8; 19:9;
Yoowa. 8:33-47; Room. 4:12, 16-17; Kala. 3:7, 29 **13:17** Māārkō 2:27-28

Wōlēē nērtooy :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin (Mataayo 13:31-33; Māārkō 4:30-32)

18 Kiineet :Yēēsu ng'ālyoo kurubta keey āk Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Kiteebee biiko kule, “Wuu nee :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin? Nto +/mākiiboorunēē nee? 19 Okany āmwoowook, kerkeey kēbuswoontēēt ake nyēē mining' nyēē / kēēkuurēē *aritaaliit. Yoo kabiit :kēbuswoontooni, kuwōōyiitu ankusabach kut koomuuch kuminy :tāriitēk.”

20 Kimwoochi subak :Yēēsu biiko kule, “Kerkeey :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin 21 yoo kanam :cheebyoosya tukun choo ikuutu bus ankutankwarta busyeek chēē chaang' kut kukuut miisin.”

Kurkeet nyēē mariich (Mataayo 7:13-14, 21-23)

22 Nto mii yoo, kumur :Yēēsu kiriinkōōsyēk āk soong'wēk kōōnēētiisyootē yooto tukul kutākyinē keey Yēērusālēēm.

23 Yooto, kuteebee :chiito ake kule, “Mokoryoontēēt, makooraraach :Yēyiin biiko chēē ng'ēri sōō baateey?” Kukētyi :Yēēsu kule, 24-25 “Mariich :kurkeetaab Kaab Yēyiin. Kunyoo, kōōkiil keey :chii sukōōwut kutakuyaataat :kurkeet, kuuyu yoo kāākutēmēl :chiitaab kōōto makusyeem :biiko chēē chaang' kule kōōwut, nteenee mēēmuukāksē. Nto choo /kaakeekerta saang' ānkōōkōnykōōny kurkeet / kēēyootyi, kumwoochinē choo :Mokoryoontēēt kule, ‘-Māānkētook.’ 26 Makuriiree keey :bichoo kule, ‘Ntēē kikyoomiisyootē tukul 'ānkiinēētiisyootēē soong'wēkyoo!’ 27 Mākumwooy :Mokoryoontēēt kule, ‘-Māānkētook, āmēēbērē +mōōwut kōyi kubo miyootyēēt nyoo ōboontē. Kunyoo, ōbēēchi keey!’ 28 +Mabokuriirunee :biiko chēē chaang' ng'wēny kule nto kisimkusyeem kōōwut /kumanaakeeker kurkeet. Kumii kēēyyoong'iis saang', mākukāsē *Abraam, Isaka, Yāākōbō ākoo *wōōrkooyikaab Yēyiin tukul choo mii kibkōōnkōy. 29 Makukwaanee :biiko komoswookik tukul ām kōōrēēt kumukuul ānkunyōōr ātēbng'waa ām Kaab Yēyiin. 30 Nteenee ōrōōtootē ng'ālyoontooni: Mākubooyiit lēt :choo yibē keey barak, nto choo yibē keey ng'wēny, makoonto.”

Kāwōōtyoontiitaab Yēērusālēēm (Mataayo 23:37-39)

31 Kikwoonchi yooto *:Farisaayeek alake Yēēsu ānkumwoochi kule, “Yoo imāchē isob, ing'eetee yu, kuuyu mii *:Ērōōtē kuchēēng'iing' kumāchē kubakachiing'.”

32 Kukētyi :Yēēsu Farisaayeechaa kule, “Obe bōōmwoochi kimōkōyiinoo kule tāātāsē :anii taay ābēbēētootē tāmirmirook chēē miyootēch ānkāāmiitē āsoobootē biiko raat āk tuun, nteenee +māāyityi tabanta ām bēsyēētaab sōmōk. 33 Man sinee kule +māāwēēsyētē raat, tuun āk kōōyyiin. Māyēmāktōōs kumēēchi *:wōōrkooyoontēētaab Yēyiin wōlto ake tukul yoo mā Yēērusālēēm.

34 Wōōy, wēē, Yēērusālēēm, wē, Yēērusālēēm! Irumē wōōrkooyik ānkiiwiirēē rwoontōōk biiko choo iyooku :Yēyiin kule kuyisuung'! Kyaasyeem kunyil areet chēē chaang' kule āyisu biikuuk kuu wōloo yisuntooy :nkokya kinyiinyiiyēēnik kōōwut kebebaakyii, nteenee mānēēkōōnoo kut ayey kuu nyooto. 35 Kunyi kuyoochiin :kāng'woong'. !Kāāmwoowook, kuchakee raat kuwo taay mātābōōkāsoo, ākoy omwaay kule, ‘Ibēruuroot :nyoo chōōnii ām kaayneetaab Yēyiin.’†”

13:19 Ēsēk. 17:22-24; Mat. 13:31-32 **13:22** Luuka 9:51 **13:24-25** Māārkō 7:13-14; 1Kōōr. 9:25; Kolos. 1:29; 1Tēm. 6:12; Mat. 25:10-12 **13:27** Mat. 7:23; 2Tēm. 2:19 **13:30** Mat. 19:30; 20:16

† **13:35** Tyēēn. 118:26 **13:35** Cherem. 22:5

14

Kinyikisiit :kwiilateet

1 Nto mii bēsyēēt ake, yēē ki bēsyēētaab *Sabaato, kuwo :Yēēsu kaytaab
chiito ake nyēē ki akeenke ām *Farisaayeek chēē ki wōōyēch. Kimii nkicheek
:Farisaayeek alake kayaata. Kimii kuchēēng'ē kukas yoo makuchwees :Yēēsu
bēsyēētaab *Sabaato. 2 Kimii :nkinee chiito ake yooto nyēē kiikwaanaat
:bōōrto. 3 Kuteebee :Yēēsu Farisaayeechaa āk kāānēētikaab kiruutēk kule,
“Chāmwēēch :kiruutēk /kiisoob chii yēē bēsyēētaab *Sabaato, nto acha?”
4 Mānāāwāl kiy :bichoo. Yooto, kunam :Yēēsu chiichoo āwut ānkōōsoob nto
yityo, kumwoochi kuwēēchi keey.
5 Nto mii yoo, kuwēēkyi keey :Yēēsu Farisaayeechaa ānkumwoochi kule,
“Yoo kēēsuuchi :lakwang'uung' nto ku teeng'uung' ng'wēēn yēē *Sabaato,
ichuutunēē ng'wēēn oob areet akeenke?” 6 Mānāāwāl kiy :bichoo.

Ōyibē keey ng'wēny

7 Yu kakas :Yēēsu wōlēē kimii :tāyēēk kulēkwēltooy ātēbto /kēēmāchē
/kyoomiis, kumwoochi kule, 8 “Yoo /kākēēkuurook obe saakwa ake
tukul, -mōōmoymooyē ng'ēchērōōk chēbo koonyit. Āmwooyē kuu nyooto,
kuuyu imuuchē kuyit :toontēētaab kayaata nyēē koonyitoot kusiiring'.
9 Mākukwēryoon :chiitaab kayta toontoonoo ankuchokoong'eeteeniing'
yoo 'kēēbuurēē ankookeering' :toontoonoo. Yooto, +mēēchus ankiicheeng'
ng'echer ake tukul nyēē kākēluung'. 10 Nto kiyēē māchāktōōs ōyēyē ku nyi:
Ōtēbēē ng'ēchērōōk choo bo lēt. Inkētē :ng'oo yoo kāchō :chiitaab kayta
ankukasing' imiitē 'kēēbuurēē yooto, makoong'eetiing' wēētēbēē ng'echereet
nyēbo taay. Yooto, +/mākēēkoonyitiing' ām taayeetaab tāyēēk chuut.
11 Kunyoo, chii ake tukul nyoo yibē keey barak +/makiichuchuuk. Nto nyoo
yibē keey ng'wēny, +/mākiitōrōōr.”

-Mēēyēyē kiy imāchē kule /kēēyookuung'

12 Nto mii yoo, kukētyi keey :Yēēsu chiitaab kayta ānkumwoochi kule, “Yoo
'keeyey saakweet, māmāchāktōōs ikuurē baateey chōōrōōnuutēkuuk, mbo
ng'eetaabkoomēt, tilyōōnuutēkuuk nto laatoosyekuuk choo mokorēēn, choo
inkētē kule mākukuuring' nkinyiing' bēsyēēt ake. 13 Nteenee māchāktōōs
ikuurē bānoonik, choo ing'wooltōōs, choo sōnkōchootiin āk cheebkoraatiisyek
14 choo -mēēmuuchē kukuuring' bēsyēēt ake. Yooto, mākōōbēruuriing' :Yēyiin
ānkutuwēniing' ām bēsyoonoo ing'ēētēē meet biiko choo churtootiin.”

Saakweet nyēē wōō
(Mataayo 22:1-10)

15 Yu kakas :chiito ake nyēē kyoomiisyē ākoo Yēēsu ng'aleechaa, kumwooy
kule, “Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo +mābokwoomiis ām saakweet
nyoo bo Kaab Yēyiin.”
16 Kukētyi :Yēēsu chiichoo kule, “King'eet :chiito ake kuyey saakweet
nyēē wōō ānkukuur biiko chēē chaang' kukwa saakwaanaa. 17 Yu kayit
:bēsyēēt nyēē /kikyoomēē saakweet, kōōyookto motwooriintēēnyii wokum-
woochinoot bichoo kukwa. 18 Nteenee kitoow :ake tukul ām bichooto ku-
soom nyooyeetaab kaat kuuyu kimēēmuuchē kuchō. Kimwooy :ake kule
tākumiitē kumārārē mbareet nyēē kitākwoolē. 19 Kulē :ake kitākwoolē yeeyi-
ikyii taman kunyoo, kimii wokusyēēmtooy. 20 Nto ake kumwooy :nyoo kule
kitākōōmutiisyē kunyoo, kimēēmuuchē kut kuchō.

14:1 Luuka 7:36 **14:5** Mat. 12:11; Luuka 13:15-16 **14:6** Māārkō 2:27-28 **14:7** Luuka 20:46
14:10 Kāālēw. 25:6-7 **14:11** Mat. 23:12 **14:13** Kāālēw. 14:21; Luuka 6:32-34 **14:15** Luuka
13:29; Ng'oong'. 19:9

21 Yu keeyeey :motwooriintoonoo kaa, wokumwaayta riirikaab bichoo. Yu
kakas :chiitaab kayta kuu nyooto, kunyēēr. Kōōyookto motwooriintēētkēy
kubuntootēē kēēlwookik choo wōōyēch āk choo minkēēch ām *kiriinkēēng'waa
wokukuuroot chii ake tukul nyēē banan nto nyēē sōnkōchoot nto nyēē
ing'woolē ākoo nyēē koraat. 22 Ānkoo kiyey :chiichooto kuu nyooto, ki-
takubaraay :kōōto. 23 Kumwoochi :chiichoo motwooriintēētkēynyii subak
kule, 'Āmāchē tāwēēkuurootē biiko alak kukwaanaatee rōōrōōkiisyēk tukul
chēbo yēēmooni. Kany kuchō :chii ake tukul nyēē 'kēētuuyēē nto anyuun
koonyiit kōyi.' 24 Māmii :chii mbo akeenke ām bichoo /kōsimkēēkuur nyēē
makucharee kiy mbo kisich nyoo /kōōkēēyēytoochi."

Yoo sukuyēk :chii rubiintēētaab Yēēsu (Mataayo 10:37-39; 5:13; Māārkō 9:50)

25 Yooto tukul, kimii kurubootē :biiko chēē chaang' Yēēsu. Kuweech keey
:Yēēsu kukas bichoo ānkumwoochi kule, 26 "Chii ake tukul nyoo māchē kuruba,
kumāchāktōōs kuchama kusiir wōlēē chāmtooy kwaan, kaamet, koorkēēnyii,
lōkōkyii, mbo ng'eetaabkaamet nto mbo cheebkaamet ankuchamta mbo
soboonnyii kubo anii. Yoo māwuu nyoo, māyēku rubiintēēnyuu. 27 Māmii
:chii nyēē imuuchē kuyēk rubiintēēnyuu yoo kamamuyta ng'wooninto nyēē
mākunyōōr kubo anii.

28 Ng'oo ām akweek :nyēē imuuchē kuteech kōōto yoo mānēēbuur ng'wēny
ānkōōyiit tukuuk chēē boonto yoo yēmē kutēēksēē? 29 Yoo -kāmēēyiit,
kōōmuuchē kutoow tēēksēēt nto mii kwēēn āk kwēēn, kurār :tukuuk. Yooto,
mākuroorchi :biiko kule, 30 'Kookas murooniin, kosyeem kutēēkso, nteenee
kōsimkurārchi :tukuuk kumanaayit :kōōto teket.'

31 Nto, māmii :bāytooyiintō nyēē imuuchē kurat keey kule kuwo booryēēt,
yoo mānēēbuur ng'wēny āk biikaab kōōkwēēnyii. Mākyiintōōs kukas yoo
imuuchē :lukēēnyii nyēbo murēnik kisyēērōōk taman, kōōbēl buunik
kisyēērōōk tibtēm. 32 Yoo kāsē kule mēēmuuchāktōōs, kumāchāktōōs kōōyookto
alamaalyeet wokung'āloolchi buunik kutākumii wōlēē lōō sukung'eet
kōōchoomnyo keey.

33 Kunyoo, chii nyoo māchē kuyēk rubiintēēnyuu, māmāchāktōōs kuyēētyi
keey soboontaab kōōrooni. 34 Karaam :muunyeet.* Nteenee yoo kaakumiy-
atiit, mēēbērē tākumii wōlēē /kēēyēytooy sitakukaramiit. 35 Muunyeet nyoo
-meekukaraam, mēēbērē /tākēēyēyēē kiy. -/Mākiisēērēē mbo mbareen kule
sukooneer āmiik. Yoo kaakumiyatiit :muunyaanaa kumāchāktōōs /kēēlulukto.
Nyoo yēbē yiit, kukas."

15

Kēēchiiryo nyēē kibot (Mataayo 18:12-14)

1 Kimii :yēē kikwoonchinē Yēēsu :kāāruruukikaab *syuuruut chēē chaang'
āk biiko alak chēē kiyēyootē ng'al chēē miyootēch. Kibokuyēbchinē yiit
:bichoo kiyēē kiinēētē :Yēēsu. 2 Yooto kōōng'unyng'uunyiis *:Farisaayeek āk
kāānēētikaab kiruutēk kumwooyē kule, "Ntēē toochē :chiichi biich chēē
kibng'ōōkisiis ānkwoomiisyē :tukul?"

3 Kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, 4 "Yoo iboontē kēēchiirēkuuk bokol ānkubot
:akeenke, ibākookyinē oob chuut tāmānwookik sokool āk sokool yeechey

---

14:21 Luuka 14:13 **14:24** Mat. 21:43; Yēyuut. 13:46 **14:26** Mat. 10:37; Luuka 12:51-53; 18:29
14:27 Mat. 10:38-39 **14:33** Luuka 9:62 * **14:34** Iyyoonkyinē :ng'ālyoontooni bo 'muunyeet' kule
/kiinēmchi keey yiisyēētaab Yēyiin. **15:2** Mat. 9:10; Luuka 5:29-30

ankuweecheeng'aate nyoo kābotē? 5 Nto yoo 'kēēnyōōru, ikālābchinē oob
buuy ānkiichōōntē kaa ām ng'erekweek? 6 Yoo 'keeyit kaa ii, ikuurē
oob chōōrōōnuutēkuuk āk laatoosyekuuk ānkubōōng'ērēkiisyē :tukul kuuyu
'kēēnyōōru kēēchiiryoonoo?
7 Ām kēēlto nyēē wuu nyiitēnyi, makung'erech :nkinee Yēyiin kubo chool-
wookiintēēt akeenke nyoo kākēt keey kusiir biiko tāmānwookik sokool āk
sokool choo kuurē keey kule churtootiin āmāmāchē kule kuweek.

Beesyaa nyēē kiisuuyto

8 Nto yoo boonto :cheebyoosya beesaanikyii chēbo koomānuut ānkōōsuuyto
:akeenke, tābē oob taariit ānkōōbuuch kōōto tukul kuchēēng'so kut kunyōōr
beesyaantaanaa? 9 Ara yoo kāākunyōōr ii, kuurē oob chōōrōōnuutēkyii āk
laatoosyekyii ānkubokung'ērēkiis tukul?
10 Ām kēēlto nyēē wuu nyiitēnyi, mākung'ērēkiis *:malayikaanik, yoo
kaweek :choolwookiintēēt akeenke."

Wēēro nyēē kibot

11 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Kimii :chiito ake nyēē kiboonto wērikyii
āyēēng'. 12 Kimii :yēē kimwoochi :wēēriit nyēē mining' kwaan kule, 'Abayya,
āmāchē irōōbwoo tukuuk chēē cheechuu.' Kucham kwaan. Kunyoo, kirōōbchi
wēēriit nyēē wōō cheechii ānkurōōbchi nkinee nyēē mining' cheechii.
13 Yu kakeeyta :bēsyōōsyēk chēē ng'ēri, kunam :wēēriit nyi ki mining'
cheechii ānkuwēēchi keey kōōr nyēē lōō. Kiwokwaamee tukuuchoo tukul
keelat.
14 Kichō :kēmēwuut kōōroonooto nyēē /kikēēbālē keey keelat. Kyaam wēēroo
:kēmēwuut. 15 Kunyoo, kuwo kaytaab chiito ake ām kōōroonooto anku-
wokusaaysaay kule kōōbuurto keey sukuyēchinē yiisyō ake tukul. Kōōkoochi
:chiichoo kuriibē tōōrōōk. 16 Māmii :chii nyēē kiikoochi kiyēē kaam kunyoo,
kilal :kēmēwuut kut kuriik kwaam āmiikaab tōōrōōk. 17 Koosootee keey
ānkulē, 'Ntēē nyōōru :motwoorikaab baabaanii āmiik chēē yēmē kwaam kut
kung'ēt :alake. Ām nee sukubakachaa :kēmēy ām wōli? 18 Kaykay ayeey
kaa ānkuwāāmwoochi baaba kule: Kyāāchoolwookēnchi Yēyiin ākoo inyiing'.
19 Māyēmāktōōs tāāyēku lakwang'uung', nteenee iyiboo kuu motwooriin-
tēēng'uung' ake tukul.'
20 Yu keewaany :wēēroo koosoot kuu nyooto, kunam baanta kooyeey
kang'waa. Yu makuyit kaa, kutoobēn :kwaan. Kōōnkēt kule ākoo
ki wēēroonyii. Kukāsyi kiisayta ankulabat wokutorooch. 21 Nteenee
kumwoochi :wēēroo kwaan kule, 'Baaba, kyāāchoolwookēnchi Yēyiin
ānkāāchoolwookēnchiing'. Māyēmāktōōs tāāyēku lakwang'uung'.'
22 Kumwoochi :kwaan motwoorikyii kule, 'Ōyibu areet akeenke sireet nyoo
karaam ām tukul, kimoorineet āk kwēyōōnik ānkōōlookyi wēēri. 23 Ōkwēru
wuunweet nyoo neraat kēēyēēnkyi. Māchāktōōs kēēng'ērēkyi 24 kuuyu ākoo
tākusoboot :wērinyuu nyi kyāābērē kiikume. Kikiikubot, neennyi kāākōōyēēw.'
Nto yityo, /kēētoow /kyaam saakweet.
25 Yooto tukul kimiitē :wēēriit nyēē wōō mbareen kuyēyiisyē. Nto yu rōōtu
kaa, kukas kutyēēntōōs :biiko. 26 Kukuur motwooriintēēt ake ankuteebee
kule, 'Nee :nyi mii kutyēēnchinē :biiko?' 27 Kukētyi :motwooriintoonoo
kule, 'Kāākōōyēēw :ng'eetaabkoomēt kuchāmē keey, kunyoo kayeeny :kōōn
wuunwaanaa koneraat kwaam :biiko kung'ērēkiis.' 28 King'woonchi wēēroo
ki wōō kut kutay kōōwut kō. Kuchō :kwaan saang' ankuchokusaaysaay kule

---

15:4 Ēsēk. 34:11-16 **15:7** Yoowa. 10:11-15 **15:11** Mat. 21:28 **15:13** Kāālēw. 29:3 **15:24** Ēfēēs. 2:5

kuwo kō. 29 Nteenee kumwoochi kwaan kule, ‘So, abayya! Kwāāyēwuung'
:anii yiisyēēt ām kēnyiisyēk chēē chaang' nyēē mānāākēwēynoon āmēēbērē
'kiikōōnoo mbo kwesta abaybaayee keey :nkanii āk chōōrōōnuutēkyuu. 30 Nto
yu kēēyēēw :wēēring'uung' :nyi kiwokwaamee tukuukuuk keelat kōōbootyi
chēēmurēniis, neennyi kāchēēyēēnkyi wuunwa nyēē kōnāmē :koong'ta ām biiy
ing'ērēkyi.’
31 Kukētyi :kwaan kule, ‘Wēnyoo, kēēboontē keey :acheek āk inyiing' kwaak,
anku nyeeng'uung' :kiy ake tukul nyēē āboontē :anii. 32 Āboontē man
ayey saakwaani, kuuyu kikēēbērē kiikume :ng'eetaabkoomēt, neennyi ākoo
tākusoboot. Kikiikubot, neennyi kāākōōyēēw.’ ”

16

Kāāyyoong'iin nyēē ki ng'oomng'ook

1 Nto mii yoo, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii subak kule, “Kimii :chiito ake
nyēē ki mokoryoo nyēē kiboonto chiinyii nyēē kiiyyoonkyinē komosta nyēbo
beesaanik. Kiyityi chiitaab kayta :ng'aleek kule kimii :chiichoo kwoomēē
tukuuk keelat. 2 Kukuur :chiitaab kayta chiichooto kuwo kō ānkumwoochi
kule, ‘Kwaakas ng'al chēē mā kāroomēch ām wōlēē imiitē. Kunyoo, āmāchē
ichōb kiy ake tukul nyēē karaam, kuuyu āmiitē wāāyyoong'tiing' ām yiisyēēt.’
3 Koosootee keey :chiichoo yu /kābokēēmwoochi kuu nyooto ānkulē, ‘Kāāboot
yiisyēēnyuu! +Maayey nee? Ntēē -māāboontē nkur chēē sitaayeyaatee yi-
isyōōnuut chēē nyikiisēch -āmāāriiku soomsēēt. 4 Aay, kāānkēt wōlēē āyēytooy
yoo sāānyōōru chōōrōōnuutēk chēē sukuriibo yoo kāāboot yiisyooni.’ 5 Kikuur
biiko choo kiboonto bēsēntaab mokoryoontoonoo. Yooto, kuteebee nyēē
kibo taay kule, ‘/Kēēyoochiing' ata?’ 6 Kulē :nyoo, ‘Mwaaytaab *musēytuuniit
wōōnkiichēk bokol.’ Kulē :kāāyyoong'iintoonoo, ‘Man, kunyoo, isir kule
konom.’ 7 Kuteebee nyēē kiikēērē kule, ‘Ntēē inyiing' /kēēyoochiing' ata?’ Kulē
:nyoo, ‘Nkoonuuk kuniyaanik bokol.’ Kumwoochi nyoo nkinee kule, ‘Isir
kule tāmānwookik sisiit.’
8 Kumwooy :mokoryoontoonoo kule, ‘Ntēē ākoo ng'oomng'ook man :chi-
ichi.’ ”
Kunyoo, kumwooy :Yēēsu kule, “Inkētē keey :biikaab kōōrooni ām wōlēē
yēytooy tukuukwaa kusiir wōlēē inkētitooy icheek :biiko choo kiikunyōōr
lēbkēēyyēētaab Yēyiin.”

Māchāktōōs /kēēyēyiisyēē beesaanik ām kēēlto nyēē karaam

9 Yooto, kumwooy :Yēēsu kule, “Ōyisunēē beesaanik chōōrōōnuutēk chēē ām
lētuunoo, yoo kāākuyēk buch :beesaanik, +mabokutaachaak ōminy kooriikaab
kibchuulyo ām Kaab Yēyiin. 10 Chii nyoo /kiikoosēē keey ānkuriibē tukuuk chēē
ng'ēri, kuriibē nkicheek chēē chaang'. Nto nyoo -/mākiikoosēē keey āmāriibē
tukuuk chēē ng'ēri, kumāriibē mbo tukuuk chēē chaang'. 11 Nto yoo -mōōriibē
tukuuk chēbo mokornoontiitaab kōōrooni, ku ng'oo :nyēē mākuchāmwook ōriib
mokornoontiitaab soboontaab Tāmirmiryēēt. 12 Nto yoo -mōōmuuchē ōriibchi
biiko alak beesaanikwaa kubo nee /kēēkōōnook chēēkwook?
13 Māmii :chii nyēē imuuchē kōōmēlchiin kirōkōōn āyēēng' kuuyu ākoy kulay
:ake. Kunyoo, mēēmuuchāktōōs /kiinoomnyo yiisyēētaab Yēyiin āk muchas-
taab beesaan.”

Ng'aleek alak subak chēē kimwooy :Yēēsu
(Mataayo 11:12-13; 5:31-32; Māārkō 10:11-12)

16:8 Yoowa. 12:36; Ēfēēs. 5:8; 1Tēēs. 5:5 **16:9** Luuka 12:33 **16:10** Luuka 19:17-19 **16:11** Luuka 12:42, 48 **16:13** Mat. 6:24

14 Yu kakas *:Farisaayeek alake kiyēē kimwooy :Yēēsu, kuroorchi, kuuyu
kicham :icheek beesaan miisin. 15 Nteenee kumwoochi :Yēēsu kule, “Ōyēyē
keey :akweek kule ōchurtootiin ām taayeetaab biiko, nteenee inkētē :Yēyiin tu-
uyintaab moo nyēē kyoowung'te keey. Kiyēē yibē :biiko kule bo koomānuut,
ku buch ām wōlēē mii :Yēyiin.
16 Kumanaachokwaamtaat :Bātisāniintēēt Yoowaana lōkōōywēk, ki siruutēk
choo kikōōnu *:Muusa āk lōkōōywēk choo kiyibu *wōōrkooyik :chēē /kiky-
oomu. Kung'eetee kāchō :Yoowaana ākoy ra, lōkōōywēk chēē /kyoomtootē
ku chēbo Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nteenee mii :biiko chēē chaang' kukwiilē.
17 Imuuchē kubot :barak āk ng'wēny nteenee mābotē :ng'ālyoontēēt mbo
akeenke ām siruutēchoo. 18 Chii ake tukul nyoo kakwet koorkēēnyii ankoomut
ake, kaakubar kooyēēyto. Nto nyoo keemut koorko nyēē kaakukwet :saan-
teenyii kāākōōntosuur :nyoo kooyēēyoo.”

Lasaaro āk chii nyēē kiboonto bāytit

19 Kutas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Kimii :chiito ake nyēē kiiloochē
sirooy chēē kāroorānēch chēbo āliisyō nyēbo barak. Kikicham :chiichi kuyēyē
sookwoonuut āk tukuuk chēbo leles. 20 Nteenee kimii :ake nyēē /kikēēkuurēē
Lasaaro nyēē kisyēnunoot ām ng'woowōōk miisin. /Kikikiimukoonchi kay-
taab mokoryoontoonoo kurkat. 21 Kumii yooto bo kurkat kubērē nto nyōōr
mbo seeserik, kukwoonii :ng'ōōkiik bokumēēlē ng'woowōōk.
22 Nto mii lētuunoo chokume :Lasaaro. Kuyib *:malayikaanik wokōōbuurto
keey *Abraam. Nyēē mā tyaa, chokume :nkinee chiichoo kiboonto bāytit. /
Keemuy, 23 nteenee /kibokēētōōrchi tāmirmiryēēnyii wōlēē mii :maata nyēē
māmisē. Kumii wōlooto, kutoobēn Lasaaro kuboonto keey Abraam.
24 Kukuurso :chiichoo kule, ‘Baaba Abraam! Ntēē keewaang'taa :maata!
Iriireenaa ānkiiyooku Lasaaro chokōōwutēē moorineet bēēko kutiswoo
ng'elyebta.’ 25 Nteenee kumwoochi :Abraam kule, ‘Wēnyoo, māchāktōōs
inkēt kule yoo kitēēsoboot, kiinyōōru tukuukuuk chēē kāroomēch chēē
'kiimāchē, nteenee kimii :Lasaaro ng'woonin. Kunyi, miitoochi keey ra
:Lasaaro wōlēē nusaat, ānkiimiitē :inyiing' ng'woonin. 26 Nto subak, mii
:nkōriit nyēē wōō miisin kwēēnuunyoo nyēē yoo kālē :chii ake tukul nyēē
mii wōli kuchō komosaa, mēēmuuchāktōōs. Māmii mbo subak :chii nyēē
imuuchē kuchōōnēē komosta nyoo imiitē kuchō komosi.’ 27 Kumwooy
:chiichoo kule, ‘Baaba Abraam, mwoochinoowoo naas Lasaaro kuwo
kanyoo acheek 28 wokumwoochi mbo ng'eetaabiya muut kule kuriib keey
/simākēētōōrchi nkicheek wōli tēē nyi :ng'woonin kōōyyiin kābēk.’ 29 Nteenee
kukētyi :Abraam kule, ‘Kany kuyēbchi yiit siruutēkaab Yēyiin choo kikōōnu
*:Muusa āk *wōōrkooyik.’ 30 Kukētyi :nkinee chiichoo Abraam kule, ‘Baaba,
māyēmē kuu nyoo baateey, nteenee kaykay yoo /kāākiiyookto chiito ake nyēē
kiikume. Imuuchē kuwēēkiis ām miyootyēēt nyēē kiikuyey.’ 31 /Kēēkētyi
chiichoo subak kule, ‘Yoo māmāchē raat mbo :ng'eetaabkoomēt kukas kiyēē
kimwooyē :Muusa ākoo wōōrkooyik, ku mākoy kukāsyi chii ake tukul nyēē
kang'eetee meet.’ ”

17

Kentaayeet āk nyooyeetaab kaat
(Mataayo 18:6-7, 15, 21-22; Māārkō 9:42)

16:15 Mat. 23:28; Ng'oong'. 2:23 **16:16** Mat. 11:12, 13 **16:18** Mat. 5:31-32; 19:9; Māārkō 10:11; 1Kōōr. 7:10-11 **16:25** Luuka 1:51-53; 6:20-21, 24-25 **16:29** 2Tēm. 3:16

1 Nto mii yoo, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, “Mii :biiko chēē makuken
biiko alak kutaya, nteenee mākung'woonchi sōō kule nee chii nyoo kak-
enta ake. 2 Misyinē /kēērātyi chiichoo rwaa nyēē wōō kaat /ānkēētōōrchi
araaray kuling'ta, kusiir yoo kātākēnē biikyuu choo tākukuskus ām kāāyēnēēt.
3 Kunyoo, ōriib keey!
Yoo kāyēwuung' :ng'eetaabkoomēt ng'ālyoo nyēē miyaat, iburyoong'tē. Nto
yoo kāchokusooming' nyooyeetaab kaat, inyōōchi kaat. 4 Ānkoo kāyēwuung'
nyēē miyaat kunyil areet tisab ām bēsyēēt ānkuchōōnii yooto tukul choku-
soomē nyooyeetaab kaat, inyōōchinē.”

/Kiikoosēē keey Yēyiin /ānkēēkāsyinē

5 Nto mii yoo, kumwoochi *:lēbkēēyik Yēēsu kule, “Mokoryoontēēt, teeyey-
eech kiikaasee keey Yēyiin miisin.” 6 Kukētyi :Yēēsu kule, “Nto ōtinyē mbo
kaakaaseet nyēē kisich nyēē tēē kēbuswoontēētaab *aritaaliit, nto imuuchē
kukāswook mbo :mōkōywooni, yoo kōōmwoochi kung'ēēwunēē keey tiikiit anku-
wokuchaan keey araaray.
7 Imuuchē :chiito kuboonto motwooriintēēnyii nyēē ākiisyē nto nyēē
ibātiisyē. Nto yoo kārōōt kaa, māchāmchinē :mokoryoontēēnyii simkwoomiis,
8 nteenee māchāktōōs kubay mokoryoontoonoo kurook. Yoo kaakoowaany
:mokoryoontēēt āmiisyēēt, mākwoomiis :motwooriintēēt. 9 -/Mākēēbirchinē
kōōnkōy kuuyu kayey kiyēē /kākēēmākyinē. 10 Kunyoo, yoo kooyey :akweek
kiy ake tukul kuu wōloo /kēēmāktooy, ōmwooyē kule, ‘Yiisyēēnyoo :nyooto.’ ”

/Kiirāroochē chii nyoo ikoosēē keey Yēyiin

11 Yu katas taay :Yēēsu ākoo rubiikyii kumii kutākyinē keey Yēērusālēēm,
kuyit yēē kibo kiyōōtēētaab yēēmēētaab Kalilaaya ākoo kōōrēētaab
*Samaaryaa.
12 Yu kayit saang'ta ake nyēē kimii yooto, kukas biiko alak taman chēē
kiboonto *makereenik. Kimāmāchē :bichoo kulēēkityi Yēēsu. 13 Kukuur
Yēēsu kule, “Mokoryoontēēt Yēēsu, ankiiriireeneech.” 14 Kumwoochi :Yēēsu
bichooto kule, “Bōōboorchi keey kibkōrōs.” Kuba :bichoo. Nto kumii kēēltaab
too, kukas keey kule kāākusobcho!
15 Kooyeey :akeenke wōloo kimii :Yēēsu ānkusilto Yēyiin kukuurchinē barak.
16 Kukutuny ānkuyim kutiiny :tokochta ng'wēny ānkubirchi Yēēsu kōōnkōy
ānkoo kibo kōōrēētaab *Samaaryaa :chiichi. 17 Kumwooy :Yēēsu kule, “Kāmā
taman :bichoo kāāsoobē? Mii ānō :chuut sokoolu? 18 Ntēē sukōōyēēw naas nyi
:soboyiintō akeenke chokubirchi Yēyiin kōōnkōy?”
19 Kumwoochi :Yēēsu chiichoo kule, “Ing'eet ānkiiwēēchi keey. 'Kēēsob
kuchurta kuuyu 'kēēkoosēēnoo keey.”

Wōlēē chōōntooy :bāytooyiisyēētaab Yēyiin

20 Nto mii yoo, kuteebee *:Farisaayeek alake Yēēsu kule, “Chōōnii āyu
:bāytooyiisyēētaab Yēyiin?” Kukētyi :Yēēsu kule, “Māmii :kiyēē ibooru yēē
chōōnii :bāytooyiisyoonoo kuu wōloo ōsōōtitooy :akweek. 21 Māmii mbo :chii
nyēē mākumwooy kule, ‘Ong'nyiin’ nto ‘Ong'nyi.’ Ntēē ōboontē keey kēny
Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.”

Kurubta keey āk yoo iyēēwu :Yēēsu
(Mataayo 24:26-27, 37-41)

17:5 Mat. 14:31; Luuka 6:13 **17:6** Māārkō 11:23; 4:31 **17:10** 1Kōōr. 9:16-17 **17:11** Luuka 13:22 **17:12** Laawi. 13:45-46 **17:14** Laawi. 14:1-32; Luuka 5:14 **17:19** Luuka 7:50 **17:21** Mat. 4:17, 23; 5:3, 20; 6:33; 7:21; 10:7; 13:11; 23:13

22 Kutas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii kule, “Makukwa :bēsyōōsyēk
chēē +moomwaay kule nto āyēēwu :anii, *Wēritaab Chii. Nteenee -mōōkāsoo.
23 +Mōōkāsē /kēēmwooyē kule, ‘Kāākōōyēēw! Ong'nyiin mii yuun!’ nto
‘Ong'nyi mii yu!’ -Moobe kule boocheeng'aataa, 24 kuuyu mābotwook yoo
kāāchōō. Makukerkeyiit yoo keewech kulebkeyiit :kōōrēēt tukul. 25 Nteenee
+maanyalil kurook nyēē -/mākyoomu ankutaya :biiko choo -mēēyēnwoo.
26 Makukerkeyiit mbo :yoo kariik kōōyēēwunēē :Wēritaab Chii āk
bēsyōōsyēchoo kibo Noowa. 27 Kyoomiisyē yooto :biich ānkuyyēēsyē
ānkōōmutiisyē ākoy bēsyoonoo kiiwutē :Noowa āk biikyii mwēēnkēēt. Nto
mii yoo, kuchō :taambiliilyeet kōōrēēt tukul nyēē kiimukuus biich.
28 Makukerkeyiit mbo subak ākoo bēsyōōsyēchoo kibo Lōōt. Kiwuuly-
ootēē :biiko yiisyōōnuutēkwaa kuu kwaak kwoomiisyē ānkuyyēēsyē, kiyēyē
mung'aareeng'waa, kichoonsē ānkutēēchē kooriikwaa 29 ākoy bēsyēēt nyoo
kibākooktooy :Lōōt Sōtōm. Yooto, kuroong' :Yēyiin aryaanteet ake nyēē layaat
ām barak nyēē wuu roob. Kiimukuus biiko tukul. 30 Makunyach biich nkinee
*:Wēritaab Chii ām kēēlto nyēē wuu nyooto.
31 Yoo kanyoorta :ng'aleechu chii saang', -meeyeey kō wokōōruruuch
tukuukyii ameeyeey kaa mbo :choo mii mbareen. 32 Okasee kiyēē kiyeyakay
ām wōlēē mii :cheebyoosyeetaab Lōōt. 33 Nyoo kāyēētyi keey soboontaab
kōōrooni, mākōōboot soboonnyii bo kibchuulyo. Nto nyoo kēēkooyto soboon-
nyii ām kōōrooni, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo.
34 Yoo mii :biiko āyēēnku kuruuytōōs yēēt akeenke, +/mākēēyib akeenke /
keebakaakta ake. 35 Nto yoo mii :kooru āyēēnku kung'oosyē ām yēēt akeenke,
+/mākēēyib akeenke /keebakaakta ake.*”
37 Kuteebee :rubiik Yēēsu kule, “Mokoryoontēēt, +makeenyoortiing' ānō?”
Kukētyi :Yēēsu kule, “Yoo mii :mōtōōng'wēk, kumii yooto :muuswēk.”

18

Muytaayeet :kirkit

1 Nyēē mā lōō, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii wōlēē kimāchāktōōs kusooytooy
ākookoy ānkumuytooy.
2 Kimwoochi kule, “Kimii :chiito ake kiriinkēēt ake nyēē kiitiilē ng'al ām
kōōk. Kimēēywēyē :chiichoo Yēyiin āmākoonyitē biiko. 3 Kimii :nkinee chee-
byoosyeet ake kiriinkoonooto nyēē ki musuk. Kiwēētii :cheebyoosyaanaa
wōlēē mii :chiichoo kibtaman kumāchē kule /kēēyēytoochi ng'aleekyii.
4 Kikwētyi ng'aleekaab cheebyoosyaanaa nyēē lōō. Nto mii lētuunoo
kumwaayee moo kule, ‘Ānkoo -māāywēyē :anii Yēyiin nto chii ake tukul,
5 +māāyēchi cheebyoosyaani manta, kuuyu kaakootaaraa kōōyiimsētoo mēt.’
”
6 Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, “Yoo imuuchē :choolwookiintō nyēē
wuu nyoo kuyēchi cheebyoosyaanaa manta ii, 7 /bokeemwa nee Yēyiin?
Muytoochinē kut kukas kule kāyēchi manta biikyii choo sooyē inee kibtaman.
8 !Kāāmwoowook, yoo kāākuyityiin, mākuyēchi biikyii manta areet akeenke.
Nteenee kany ateebeenaak: Ata :biiko chēē makumuyta kut ayitu :anii
*Wēritaab Chii, ānkāānyōōru kōōkoosēēnoo keey?”

Māyib keey :chii barak

17:23 Māārkō 13:21 **17:25** Luuka 9:21-22 **17:29** Toowu. 19:24-25 **17:31** Māārkō 13:15-16
17:32 Toowu. 19:26 **17:33** Mat. 10:38-39 * **17:35** Tāsyinē :siruutēk alake kērēywoontooni 36: Nto
yoo mii :murēn āyēēnku kuyēyiisyē ām mbareen, +/mākēēyib ake /ankeebakaakta ake. **18:1** Room.
12:12; Ēfēēs. 6:18; Filib. 4:6; Kolos. 4:2; 1Tēēs. 5:17 **18:5** Luuka 11:7-8

9 Nto mii yoo, kurārchi Yēēsu ng'ālyoo biiko alak chēē kikuurē keey kule
churtootiin ānkimōōntooy biich. Kimwoochi kule, 10 “Kimii :biiko alake
āyēēnku chēē kibokusaay ām *Kōōtaab Yēyiin. Ki *Fārisooyiin :ake, nto ake
ku kāāruruukiin bo *syuuru. 11 Kichō :Fārisooyiintoonoo taay ankusaay kule,
‘Yēyiin, ābiruung' kōōnkōy, kuuyu -māāyēku choolwookiin kuu wōloo wuunto
:sāsiik, kibrōkōsiis, choo mārtootē āk mbo kāāruruukiintooniin bo syuuruut.
12 *Ākirē āmiisyēēt areet āyēēng' ām wiikiit ānkāākooytooy akeenke ām taman
nyēbo kiy ake tukul nyēē ānyōōru.’
13 Nteenee kikiiyyo :kāāruruukiintoonoo bo syuuruut wōliin bo lēt. Ma-
neemuuch kukas barak, kusooyē, nteenee kinam keey kwermet ankuriiree
keey ām wōlēē mii :Yēyiin kumwoochinē kule, ‘Baaba Yēyiin, iriireenaa anii
nyi kyāāchoolwookēn.’
14 ! Kāāmwoowook, chiito nyēē kiiyeey kaa / kukāākēēnyōōchi kaat ku
kāāruruukiintoonoo bo syuuruut nyoo kiyibē keey ng'wēny āmēēbērē
Fārisooyiintoonoo. Kunyoo, chii nyoo yibē keey barak +/ makiichuchuuk,
nto nyoo yibē keey ng'wēny, +/mākiitōrōōr.”

Ng'oo :nyēē nyoolchinē bāytooyiisyēētaab Yēyiin?
(Mataayo 19:13-15; Māārkō 10:13-16)

15 Nto mii bēsyēēt ake, kōōmutyi :biiko alake Yēēsu lēēkōōk chēē minkēēch
kumāchē kule kutiinyēē āwunnyēk ānkōōbēruur. Yu kakas :rubiik bi-
choo, kōōburyoong'to. 16 Nteenee kimwooy :Yēēsu kule, “Ōbāroochi lēēkōōy
kukwa wōlēē āmiitē, kuuyu biiko chēē wuu chuutēchu :chēē nyoolchinē
Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. 17 ! Kāāmwoowook, mākoy kōōwut Bāytooyiisyēētaab
Yēyiin :chii nyoo māchāmtooy Bāytooyiisyoonoo kuu lōkōchoo.”

Wuuy kōōwut :chii nyēē boonto bāytit Kaab Yēyiin
(Mataayo 19:16-26; Māārkō 10:17-27)

18 Yooto, kuchōōnchi :kāāntōōyiintēēt ake nyēbo Yuutayeek Yēēsu
ānkumwoochi kule, “Kāānēētiin iyēku chii nyēē karaam! +Maayey kule nee
sāānyōōru *soboontaab kibchuulyo?” 19 Kukētyi :Yēēsu kule, “'Kēēsōōtyēēchoo
nee siimwaay kule akaraam :anii? Ntēē Yēyiin nkit :nyēē karaam! 20 Ābērē
kiisuman kiruutēkaab Yēyiin choo kikōōnu :Muusa choo mwooyē kule,
‘-Meemarte, -mēērumiisyē, -mēēchōōrsē, -mēēmōlōlchi chii ng'ālyoo. Koonyit
kōōn āk koomēt.’† 21 Kumwooy :chiichoo kule, “Ānkētē tukul choo
'keemwaay. Kyāākir kung'eetee āmining'.” 22 Kumwoochi :Yēēsu chiichoo
kule, “Botuung' :kiito akeenke. Wee-alte kiy ake tukul nyēē iboontē
ānkiiyēētyēēchinēē bānoonik. Yoo 'keeyey kuu nyooto, irubwaa. +Mēēnyōōru
bāytit nyēbo man ām Kaab Yēyiin.” 23 King'woonchi :ng'aleechaa chiichoo,
kuuyu kiboonto bāytit nyēē wōō. 24 Yu kakas :Yēēsu wōlēē kāwēēto :chiichoo,
kumwooy kule, “Wuuy sōō kule nee kucham :biiko choo boonto bāytit
Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. 25 Nyumnyum mbo kubuntēē *:tembes koong'taab
sintaaniit kusiir kōōwut :chiito nyēē boonto bāytit Kaab Yēyiin.”
26 Kumwooy :biiko chēē kikas ng'aleechaa kule, “Ara ng'oo, naas, :nyēē
imuuchē /kiiraraach?” 27 Kukētyi :Yēēsu bichoo kule, “Kiyēē mēēmuuchāktōōs
ām wōlēē mii :biiko, kōōmuuchāktōōs ām wōlēē mii :Yēyiin.”

Kiyēē nyōōru :biiko choo kaakurub Yēēsu
(Mataayo 19:27-30; Māārkō 10:28-31)

18:12 Mat. 6:16-17; Luuka 11:42 **18:13** Cherem. 31:19; Luuka 5:32; 23:48 **18:14** Mat. 23:12; Luuka 14:11; Yāāk. 4:6 **18:17** Mat. 18:3 **18:18** Luuka 10:25 † **18:20** Chuytaayeet 20:12-16; Kiruutēk 5:16-20 **18:22** Mat. 8:21-22; Luuka 12:33 **18:27** Āyub 42:2

28 Kuteebee :Bētērō Yēēsu kule, “Kas kookeebakaakte :acheek tukuukyoo
tukul ankeerubiing'?” 29 Kumwoochi :Yēēsu kule, “!Kāāmwoowook, chii ake
tukul nyēē kaakubakaakta kooriikyii, koorkēēnyii, mbo ng'eetaabkaamet,
kwaan āk kaamet nto lōkōkyii kubo yiisyēētaab Yēyiin, 30 mākōōkoochi :Yēyiin
chēē chaang' raat kusiir choo kōboonto. Mākunyōōr mbo *soboontaab kibchu-
ulyo ām kōōrēēt nyoo chōōnii.”

Nyēbo sōmōk kung'āloolēē :Yēēsu meenyii āk ng'eeteenyii (Mataayo 20:17-19; Māārkō 10:32-34)

31 Kuwēēto :Yēēsu rubiikyii choo ki taman āk āyēēng' komos ānkumwoochi
kule, “! Kookas, kēēmiitē kēēbēētii Yēērusālēēm. Yoo kakeeyit wōlooto,
mākuyityiin man kuu wōloo kikiikung'oorta :wōōrkooyikaab Yēyiin kēny ku-
rubta keey ākoo *Wēritaab Chii. 32 +/Makeenam /ānkiiyokoochi biikaab Rooma
chēē mākōōntosuur, kung'utyi, 33 kubirsēēt kulālchi ankubakach. Nto mii
bēsyēētaab sōmōk, kung'eetee meet.”
34 Maneemuuch :rubiik kōōnkēt kiyēē kimii :Yēēsu kung'āloolēē. Kiiyeelaat
:ng'ālyoontēēt.

Kiisoob :Yēēsu cheebkoraatyaa (Mataayo 20:29-34; Māārkō 10:46-52)

35 Yu kikiikuriik kuyit :icheek *kiriinkēētaab Yēērikō, kunyōōr cheebko-
raatyaanteet ake nyēē kisoomsē ām kēēlto komos. 36 Yu kakas :cheebko-
raatyaantaanaa bōlātēētaab biiko chēē chaang' chēē kikēēytooy, kumwooy
kule, “Ng'oo :bichu mii kung'āloolootē ēē?” 37 /Kēēmwoochi kule Yēēsu nyēbo
Nāāsārēēt nyēē kimii kumurē yooto. 38 Kukuurchinē :chiichoo barak ba-
keenke kule, “Yēēsu, *Mōchōkōrēētaab Tāwuti, iriireenaa!” 39 Kōōburyoong'to
:biiko chēē kimii taay kule kusiis. Nteenee kikuurchi barak miisin kule,
“Mōchōkōrēētaab Tāwuti, ankiiriireenaa!” 40 Kōōyyo :Yēēsu ānkumwoochi biiko
kule, “Ōrēētoonu baa chiichoo kuchō yu.” Yu /kakiiyiit, kuteebee :Yēēsu kule,
41 “Imāchē āyēwuung' nee?” Kulē :chiichoo, “Mokoryoontēēt, āmāchē akaste.”
42 Kulēēnchi :Yēēsu, “/Kāākiisoobiing', kuuyu 'kēētinyē kaakaaseet. Kunyoo,
ikaste.” 43 Kumwooyē :Yēēsu kuu nyooto, kukāstooy :chiichooto bakeenke
ānkuwēēto keey Yēēsu kusiltootē Yēyiin. Kisilto nkicheek :biiko tukul Yēyiin
choo kikāsē ng'aleechaa.

19

Yēēsu ākoo Sakaayo

1 Kitas taay :Yēēsu āk rubiikyii ankuyit Yēērikō. 2 Kimii :chiito ake wōlooto
nyēē /kikēēkuurēē Sakaayo. Ki kāāruruukiintēētaab *syuuruut nyēē wōō
ānkiboonto bāytit nyēē wōō miisin. 3 Kisyeem :Sakaayo kule kukas Yēēsu,
nteenee kimēēmuuchē, kuuyu ki chaang' :biiko, nto subak kibar :nwookinto.
4 Yu kakas kuu nyooto, kulabat taay ankuwokulaany mōkōywēēt ake sukukas
Yēēsu nyēē karaam. 5 Yu kayit :Yēēsu yooto, kukas barak ānkumwooy kule,
“Sakaayo, rēku baa areet akeenke, kuuyu āyēku ra toontēēng'uung'.” 6 Kukāsē
:Sakaayo kuu nyooto, kurēku areet akeenke ānkuwēēto keey Yēēsu ākoy kanyii
nyēē kabaybayiit miisin. 7 Nteenee mānāāng'ērēkyi :biiko alake ng'aleechaa.
Kiing'unyng'uunyiis kule, “Nto yu kāruutoochi :Yēēsu chii nyēē tinyē ng'ōōki
kuu nyi?”
8 /Kēēmii /kyoomiisyē, kōōyyo :Sakaayo ānkumwooy kule, “Mokoryoontēēt,
+māānēmu kisiincheetaab beesaanikyuu ānkāākoochi bānoonik. Nto yēē ākoo

18:29 Luuka 9:59-62; 14:26 **18:31** Luuka 9:51 **18:34** Luuka 9:21-22 **18:34** Luuka 9:45; 24:45; Yoowa. 20:9 **18:42** Luuka 7:50 **19:7** Mat. 9:10

mii :chii nyēē kyāānēmunēē cheechii chēē chaang' kusiir chēē /kikēēmāchēē āruruuchootē syuuruut, +māāyookyi kunyil ang'wan ām choo kyaa-am.”
9 Kumwooy :Yēēsu kule, “/Kaakiiraraach ra kayi, kuuyu kēēkoosēē keey :chi-
ichi Yēyiin kuu Abraam. 10 Kyāāchōōnii :anii, *Wēritaab Chii, chāāchēēng'ootē
ānku chāārāroochootē biiko chēē kiikubootyo.”

Iyēyiisyēē nyēē karaam kiyēē /kākēēkōōning'
(Mataayo 25:14-30)

11 Kibērē :biiko chēē chaang' tōōs mākubāytooyiis :Yēēsu yoo kayit
Yēērusālēēm. Nteenee mēēbērē kimii wokuyēyāktōōs kuu wōloo kiisōōtitooy
:icheek. Nto kumii :Yēēsu tākōōmuunyē, kumwoochi biiko kule, 12 “Kimii
:mokoryoontēēt ake nyēē kimāchē kuwo kōōrēēt ake nyēē kilōō, /
bokēēng'oobchi kāāmuukēywēēkaab bāytooyiisyēēt sichokubayta kōōrēēnyii.
13 Kumānāāwo, kukuur motwoorikyii taman ānkōōkoochinoot chii ake tukul
beesaanik chēē tēē chēbo ake. Kimwoochi chii kuyēyiisyēē laatit nyeenyii
kubās keey ākoy bēsyēēt nyēē kēēyēēwunēē :inee. 14 Nteenee kitay :biikyii. /
Kikiiyookto biiko alak wokumwaayta kule māmāchē :icheek bāytooyiintoonoo.
15 Yu kēēyēēw :chiichoo ām ruutooy /kukaakeeng'aab kuyēk bāytooyiintēēt,
kukuur motwoorikyii taman choo kiikoochinootē beesaanik chokōōboor
:chii ake tukul laatit nyeenyii nyēē kiikunyōōr. 16 Kumwooy :nyēbo taay
kule kibās keey :cheechii kunyil taman. 17 Kulēēnchi nyoo :bāytooyiintēēt,
‘Kuu yoo kwēēriib tukuuchoo kō ng'ēri nyēē karaam, +maayeyiing' ibayte
kiriinkōōsyēk taman.’
18 Kumwooy :nyēbo āyēēng' kule, ‘Mokoryoontēēt, kookunyil :cheechuu
muut.’ 19 /Kēēmwoochi nyoo kule, ‘+Meebayte :inyiing' kiriinkōōsyēk muut.’
20 Kookeer :ake kumwoochi bāytooyiintoonoo kule, ‘Beesaanikuuk :chu.
Kyaaratee ankeet ankaakonor nyēē māmii :kiy nyēē kitwa. 21 Kyaakas
kule iwuuy 'ankiicham ibirtooy biich ikēsē kiyēē kimēēchoonē ānkiiruruuchēē
wōlēē mānēēyis.’ 22 Yooto, kulē :bāytooyiintēēt, ‘Imiyaat. Kubaring'
:ng'aleekuuk nkityō. Yoo ākoo inkētē :inyiing' kule āwuuy :anii ankyaacham
ābirtooy biich ākēsē kiyēē kimāāchoonē ānkāāruruuchēē wōlēē mānāāyis ii,
23 kwaaming' :nee simeekonoree beesaanikyuu lēnkuut sukubāsu keey? Nto
'kiiyey kuu nyooto, nto kāchāānyōōru beesaanichaa kukāākutāsyi keey :kiy
barak.’
24 Kuweech keey :bāytooyiintoonoo ānkumwoochi motwoorik alak kule,
‘Ōnēmunēē nyi beesaanichaa ānkōōkoochi chiito nyoo kōtāsyi keey :cheechii
miisin kusiir chēbo chuut tukul.’ 25 Nteenee kimwooy :choo kule,
‘Mokoryoontēēt, ntēē chaang' :chēē boonto :nyoo, bo nee /kēētāsyi alak?’
26 Kumwoochi :bāytooyiintoonoo kule, ‘Kātāwuu nyooto sinee, nteenee chiito
nyoo kāyēyiisyēē kiyēē /kākiikoochi, /kēētāsyinē ake, nto nyoo māyēyiisyēē, /
kiinēmunēē mbo nyooto kāboonto. 27 Nteenee kurubta keey ākoo buunichoo
kāākuwēēkyoo keey, ōkwēru choo ankuboobakach ākāsē.’ ”

/Kikeetorooch Yēēsu ām Yēērusālēēm kuu Bāytooyiin
(Mataayo 21:1-11; Māārkō 11:1-11; Yoowaana 12:12-19)

28 Yu kāyyēēkunēē, kutas taay :Yēēsu āk baanaa. Kimiitē :Yēēsu taay kutēē
yooto tukul kutākyinē keey Yēērusālēēm. Nto yityo bokurwoowunēē Beetan-
nyaa.

19:8 Chuy. 22:1; Ēsēk. 33:14-16 **19:9** Mat. 3:9; Luuka 3:8; 13:16; Yoowa. 8:33-47; Yēyuut. 16:31; Room. 4:12, 16-17; Kala. 3:7, 29 **19:10** Luuka 5:32; 1Tēm. 1:15 **19:11** Luuka 11:2; 24:21 **19:13** Māārkō 13:34; Yēyuut. 1:11; 2:33-36 **19:14** Yēyuut. 4:17; 5:28; 13:44-46; 28:25-28 **19:19** Luuka 12:42-44; 16:10 **19:26** Mat. 25:29

29 Yu kāng'ēētyēē Beetannyaa, kuba nto yu kēē-āyēēchēē keey Beetfaaka ām
yēē kibo Lekemeetaab *Musēytuuniinēk, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii āyēēng'
kule, 30 “Obe ākoy saang'iin. Yoo kooyit yooto, +mōōnyōōru sikiryo nyēē tāku
siirwaak kurataat amanaakesen chii bēsyēēt ake. Otyaach ānkōōkwērwoo.
31 Nto yoo kateebeenaak :chii kule ōtyookyinē nee sikiryēēt, ōlēēnchi ‘Māchē
:Mokoryoontēēt.’ ”
32 Kiba :rubiichoo ānkubokunyōōr sikiryoonoo kuu wōloo kimwooytoochinē
:Yēēsu. 33 Kumii kōōtyoochē, kuteebee :biikaab sikiryēēt kule, “Ōtyookyinē nee
sikiryoonoo?” 34 Kukētyi :rubiichoo bichoo kule, “Māchē :Mokoryoontēēt.”
35 Kukwaanta sikiryoonoo ākoy yoo kimii :Yēēsu. Kuyitu, kōōrēēku sirookwaa
chēē kikiiliiktēē keey ānkwoolyāktēē bataytaab sikiryēēt sukutēbēē :Yēēsu.
36 Kumii :Yēēsu kuwēētii, kōōrēēkunoot :biiko alake sirookwaa chēē kiki-
iliiktēē keey ānkōōyiitoot kēēltaab too. 37 Yu kayit :icheek yēē kyoobuksēē
:kēēlto ām Lekemeetaab *Musēytuuniinēk, kutoow :biiko kusilto Yēyiin ām
ng'erekweek. Kityēēnootē yooto :tukul kubo tukuuk chēbo kwōng'uut chēē
kiikuyeyaan :Yēēsu. 38 Kikuurchinootē :bichoo barak kumwooyē kule,
“Ibēruuroot :Bāytooyiintēēt nyi chōōnii
ām kaayneetaab Yēyiin.
Chōōnēē :tāloosyēēt kibkōōnkōy.
Wōō :Yēyiin, lēyyē.”
39 Nteenee kimwoochi *:Farisaayeek alake chēē kimii yooto Yēēsu kule,
“Kāānēētiintēēt, ānkiiburyoong'tē bichukuuk kumātākumwooy ng'aleechu.”
40 Kukētyi :Yēēsu Farisaayeechaa kule, “Kāāmwoowook, yoo kāsiisyo :bichu,
kung'āloolē :rwoontōōk.”

Kiriiree :Yēēsu biikaab Yēērusālēēm

41 Yu kātoobēn Yēērusālēēm, kuriiree biikaab kiriinkoonooto kut kutēy
:lōōkik. 42 Kimwooyē kule, “Ābērē nto ōnkētē kiyēē māchāktōōs oyey
sōōnyōōru tāloosyēēt. Nteenee ōmiitē mēēnān. 43 Mii :bēsyēēt nyēē
mākusēētyook :buunik ānkōōkwēnkwēēnook nyēē māmii wōlēē ōchiirtēē. 44 +/
Mākiimukuus kiriinkooni āk biikyii tukul nyēē māng'ētu mbo :rwaa kukeeke-
meer keey ake, kuuyu kyoomoonte bārooyinto nyēē kikiikukōōnook :Yēyiin.”

Nyēbo āyēēng' kukwētēē :Yēēsu biiko biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin (Mataayo 21:12-17; Māārkō 11:15-19)

45 Yu kayit :Yēēsu Yēērusālēēm, kōōwut biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin ānkutoow
kukwet biiko chēē kimii kwooltooy tukuukwaa ām yooto, 46 kumwoochinē
kule, “Mwooyē :Yēyiin ām siruutēk kule, ‘Bo :kanyuu saayeet,’ nteenee ky-
ooweech :akweek kuyēk kēbēnnyoo wōlēē wunyēē keey :sāsiik.”

Kiyēbchi yiit :biiko chēē chaang' Yēēsu

47 Kiinēētiisyē :Yēēsu kwaak ām *Kōōtaab Yēyiin ām bēsyōōsyēk chēē ng'ēri
chēē kimii kukwoonii. Kimii :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab
kiruutēk ākoo kāāntōōyik alak kuchēēng'ē kule kubakach Yēēsu. 48 Nteenee
kimēēmuuchē kuuyu kiwoolchinē Yēēsu :biiko chēē chaang' kwaak chēē
kibokuyēbchinē yiit ng'aleekyii.

19:30 Luuka 23:53 **19:36** 2Bāy. 9:13 **19:37** Luuka 2:20; 24:52-53 **19:38** 1Bāy. 1:38-40
19:38 Tyēēn. 118:26; Luuka 2:14 **19:40** Aabak. 2:11; Luuka 19:44; 21:5-6, 20-24 **19:41** Isa. 22:4
19:42 Kiruu. 32:28-29; Yēyuut. 28:26-27; Room. 11:8, 10 **19:44** Luuka 21:20-24 **19:44** Luuka
21:6; 1:68 **19:46** Luuka 2:49 **19:47** Mat. 26:55; Māārkō 11:18; Luuka 21:37; Yoowa. 7:1; 18:20
19:48 Luuka 20:19; 21:38; 22:2

20

Kāāntōōyikaab Yuutayeek chēē ki kāwōōt (Mataayo 21:23-27; Māārkō 11:27-33)

1 Nto mii bēsyēēt ake, kumii :Yēēsu kōōnēētiisyē ānkwoomchinē biiko
lōkōōywēk chēē kāroomēch ām biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin, kukwoonchi :mbo
*kibkōrōs chēē wōōyēch, kāānēētikaab kiruutēk ākoo booyik. 2 Kuteebee :bi-
chooto Yēēsu kule, “Mwoowēēch, baa, ng'oo :nyēē kikōōniing' kāāmuukēywēēk
iyey ng'aleechu?” 3 Kuwālchi :Yēēsu kule, “Kany ateebeenaak :nkanii
tēēbuutyēēt. Ōmwoowoo, baa, 4 yoo kiibātisāniisyē :Yoowaana, kikwoonēē
:kāāmuukēywēēkyii wōlēē mii :Yēyiin, nto wōlēē mii :biiko?”

5 Yooto kuteebee keey :bichoo kule, “Yoo kakeemwaay kule kikwoonēē
:kāāmuukēywēēkyii wōlēē mii :Yēyiin, makuteebeeneech kule ām nee
simākiiyēnchi. 6 Nto yoo kakeemwaay kule kikwoonēē wōlēē mii :biiko,
makuwiireeneech :bichu tēē chu rwoontōōk kēēbēku, kuuyu kiikōōyēnchi
:icheek kule ki *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :Yoowaana.”

7 Yooto kulēēnchi Yēēsu, “-Mākiinkētē.” 8 Kumwoochi :Yēēsu bichoo kule,
“-Māāmwoowook :nkanii chiichēē kikōōnoo kāāmuukēywēēk ayey ng'aleechu.”

Kiisyoor :Yēēsu miyootyēētaab kāāntōōyikaab Yuutayeek (Mataayo 21:33-46; Māārkō 12:1-12)

9-10 Kutas taay :Yēēsu kumwoochi biiko kule, “King'eet :chiito ake kuchaan
*musābiibuunēk mbareenyii. Yu kaakuchaan, kukāsyiin āk biiko alak kule
kuyēytoochi inee mbaraanaa sukubchēchiin āmiik kōōyyiin yoo kāruryo. Nto
mii yoo, kuruuto kuyēk kēny. Yu kāwokururyo :āmiik, kōōyookto :chiichoo kibo
mbareet motwooriintēēnyii akeenke wokuyibchi kereeryaanteet nyēē ki
nyeenyii. Yu kayit :motwooriintoonoo wōlooto kibo mbareen, kubir :bichoo
/kikiikoochinē kuyeyta mbaraanaa ankukwet āmā kiy. 11 Kōōyookto subak
:chiichoo motwooriintēēt ake. /Kēēbir nkinee nyoo /kiintosuur /ankeekwet
āmā kiy. 12 Kōōyookto subak ake nyēbo sōmōk. /Kēēbir nyoo, /kiikōōtēn /
ānkiichuutoot ākoy tuuyta saang'. 13 Koosoot :chiitaab mbareet ānkulē, ‘Saayey
nee?’ Nto mii yoo, kulē, ‘Mii :kiyēē +maayey. +Māāyooktē wērinyuu nyi
āchāmē. Tōōs imuuchē kooywey ra nyiitēnyi.’ Kōōyookto. 14 Kuyitē :lakwanaa
wōlooto, kukuur keey :bichooto kule, ‘Murēchu, ong'nyi :lakwataab murooni-
ito! Okany keebakach sukuyēk :mbaraani nyēēnyoo.’ 15 Yooto, kunam :bichoo
wēēroo ānkukwēryoot kuwo tuuyta saang' ankubakach.

Kunyoo ii, yoo koosoot :akweek chokuyēchinē nee :chiitaab mbareet bi-
choo? 16 Okany āmwoowook, machokubakach bichooto tukul ānkōōkoochi
biiko alak kuriibchi mbaraanaata.” Yu kāmwooy :Yēēsu kuu nyooto,
kumwoochi :bichoo kule, “Bērē nto māyēyākiis :ng'ala chēē wuu choo.”
17 Kōōrōōtoot :Yēēsu ānkumwoochi kule, “Ibooru nee :siruutēkaab Yēyiin ām yoo
/kikeesir kule,

‘Tolochta nyoo kitāyē :biiko
nyēē kōōkuyēk tiiyēywoontēētaab kōōto.’†

18 Chii ake tukul nyēē karyaach rwaantaanaa, +/makeetirtir. Nto nyoo
kāluulchi :rwaantaanaata, kuruurumē.”

19 Yu kakas :kāānēētikaab kiruutēk ākoo mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch
ng'aleechaa kimwooyē :Yēēsu, kōōnkēt kule kimii buch :Yēēsu kukwērē

20:6 Mat. 14:5 **20:9-10** Isa. 5:1-7 **20:12** 2Tēt. 36:15-16 **20:13** Luuka 3:22 † **20:17** Tyēēn. 118:22 **20:18** Isa. 8:14; Tān. 2:34-35, 44-45; 1Bēt. 2:8

ng'aleechaa liimō, nteenee king'āloolēē icheek. Kukwaany keey :moo bichooto ankumach kule kunam Yēēsu, nteenee kinyōkōriitu, kuuyu ki chaang' :biiko yooto.

Kibokutech :kāāntōōyik alake Yēēsu sukunam (Mataayo 22:15-22; Māārkō 12:13-17)

20 Kiiyookto :bichoo yōōtiik kuba wōloo kimii :Yēēsu, wokuyey keey kule churtootiin. Kimāchē kunyōōr ng'ālyoo nyēē keechiwiit :inee sukunam ānkōōyokoochi bāytooyiisyēētaab Rooma.

21 Kikwēēskwēēsānchi :yōōtiichoo Yēēsu kule, "Kāānēētiintēēt, kiinkētē kule imwooyē manta, iyibē biiko tukul kwooyēēch ānkiinēētē biiko kōōnkēt kiyēē māchē :Yēyiin ām kēēlto nyēbo man. 22 Mwoowēēch baa ng'ālyoontooni: Karaam kēēkwēchinē bāytooyiintēētaab Rooma *syuuruut nto miyaat?"

23 Yooto kōōnkēt :Yēēsu kule kimii :bichoo kutēchē inee. Kumwoochi kule, 24 "Ōboorwoo baa beesyaanteet." Kuteebee yōōtiichoo kule, "Bo ng'oo :mēti āk kaaynaani mii beesyaantaani?" 25 Kulē :bichoo, "Bo bāytooyiintēēt nyēē wōō nyēbo Rooma." Kumwoochi :Yēēsu kule, "Ōkoochi bāytooyiintoonoo kiinyii, nto Yēyiin, ōkoochi nyeenyii."

26 Kinam kuut bichoo :kiyēē kimwooy :Yēēsu. Kunyoo, kubotyi :wōlēē makunamta Yēēsu kukāsē :biiko.

Ng'eeteetaab meet (Mataayo 22:23-33; Māārkō 12:18-27)

27 Nto mii yoo, kukwoonchi subak Yēēsu :biiko alake chēē /kikēēkuurēē *Satukaayeek. Kiiyēnchinē :bichoo kule yoo kaakume :chiito, kaakume kutukul nyēē mēēbērē wokung'ēētēē meet bēsyēēt ake.

Kimwoochi :bichoo Yēēsu 28 kule, "Kāānēētiintēēt, kisirweech *:Muusa kiruutyēēt nyēē mwooyē kule yoo kame :chiito āmānāāsikyiin leekwa ākoo koorkēēnyii, kōōntiiyē :ng'eetaabkaamet koorkoonoo, sukusikyi nyiin lēēkōōk chēē sukuroobta kōōnyii. 29 Kimii :chiito ake kēny nyēē kiboonto wērikyii tisab. Yu kāwokuwōōyiit :kibooreetyeet, kukēēsyo. Nto mii yoo, kumēēchi keey nyēē mānāāsikyi :koorkoonoo leekwa. 30 Kōōntiiyiis :wēēriit nyēē kirubu nyoo kimēē. Kōōbuurchiin :nkinee ākoo koorkoonoo ankume āmānāāsikyiin āk koorkoonoo leekwa. 31 Kookeer :wēēriit nyēbo sōmōk. Kōōbuurto keey :nyoo nkinee koorkoonoo ankume :nkinee āmā leekwa. Kiyeyakay kuu nyooto kut kubēk :wērichoo tukul āmā lēēkōōy. 32 Nto mii lētuunoo, kume :nkinee koorkoonoo. 33 Kunyoo, imwoowēēch: Booyiitu ng'oo :koorkoonoo kōōyyiin kāng'ēētyēē :bichooto tukul meet."

34 Kukētyi :Yēēsu bichoo kule, "Ng'ētēē :kāāmutiisyēēt kōōrooni. 35 Yoo /kaakiing'eetee chii meet ānkuwo Kaab Yēyiin, mēēbērē tākōōmutiisyē nto /tābokiimutē subak, 36 kuuyu māmēē subak. Makukerkeyiitu malayikaanik ānku lōkōkaab Yēyiin kuuyu kookoong'eetee :Yēyiin meet.

37 Nto kurubta keey ākoo ng'eeteetaab meet, kiichuurta *:Muusa ām sōntiinoo kilāyē yoo kimwooyē kule, 'Yēyiintēētaab *Abraam, Isaka ākoo Yāākōbō.' 38 Yoo /kakeemwa kule bo :Yēyiin anum, kōōbooru :yooto kule tākusoboot :chiichooto ānkoo kikiikume kēny. Kunyoo, kurubta keey ākoo Yēyiin, sobchootiin :biiko tukul ānkoo mbo choo kiikubēk."

20:19 Luuka 19:48 **20:20** Luuka 11:53-54 **20:25** Room. 13:7 **20:27** Mat. 3:7; 16:1, 6, 11-12; 22:23; Yēyuut. 4:1-2; 5:17; 23:6-8 **20:28** Toowu. 38:8; Kiruu. 25:5-6 **20:36** 1Yoowa. 3:1-2 **20:37** Chuy. 3:2, 6

39 Kulē :kāānēētikaab kiruutēk alake, "'Kēēkētu nyēē karaam,
kāānēētiintēēt." 40 Manaatakukany :biiko kuteebaatee Yēēsu subak ng'al
alak kutēchē.

Ng'oo :Kāārārookiintēēt?
(Mataayo 22:41-46; Māārkō 12:35-37)

41 Nto mii yoo, kuteebee :Yēēsu bichooto kikwiilē inee kule, "Ām nee yu
/kēēmwooyē kule chōōnēē *:Kāārārookiintēēt kōōtaab *Tāwuti? 42 Yoo wuu
nyooto ii, kwaam :nee sukusir :Tāwuti ām kitaabuutaab Tyēēnwookik kule,
'Kimwoochi :Yēyiin Mokoryoontēēnyuu kule:
'Itēbunēē āwunyuu nyēbo taay
43 kēēbāytooyiisyē tukwaay
ānku +maawaang'te buunikuuk.'
44 Kunyi, yoo kuurē :Tāwuti Kāārārookiintēēt kule 'Mokoryoontēēnyuu' ii,
kōōmuuchāktōōs kule nee kuyēk muchōkōrēēnyii?"

Kiiburyoong'to :Yēēsu kiblembechiis
(Mataayo 23:1-12; Māārkō 12:38-40)

45 Kumii tākuyēbchinē yiit :biiko kiyēē kimii :Yēēsu kumwooyē, kuwēēkyi
keey :Yēēsu rubiikyii ānkumwoochi kule, 46 "Ōriibēē keey kāānēētichoo bo
kiruutēk, -amoorub ātēbuutēkwaa. Kicham :bichu kōōloochē sirooy chēē
yoo /kakeekas, /simkiinkētē kule icheek kiirwookik. Kicham mbo subak
kubēēsyētootēē wōlēē chaang' :biich /sikiisubooyootē nyēē /kākēēkoonyit.
Kicham subak kulēkwēlē ng'ēchērōōk choo bo taay ām kooriikaab saayeet
ānkōōmoymooyē mbo ng'ēchērōōk chēbo taay ām kaab saakwa ake tukul.
47 Lātunootē mbo koor chēē musuuk sukuyibēē tukuukwaa. Sooyē miisin
kuyēyē keey kule churtootiin. Biich chēē wuu chuutēchu chēē mākuyēchi
:Yēyiin ng'al chēē bichiiyēch kusiir choolwookiin ake tukul."

21

Ng'oo nyēē kiinēm chēē chaang'?
(Māārkō 12:41-44)

1 Kutākumii :Yēēsu *Kōōtaab Yēyiin, kukas wōlēē kiikoochintooy :biiko chēē
ki mokorēēn beesaanik loolēēt nyēē /kikiiruruukyinē beesaanik kubo yi-
isyēētaab Yēyiin. 2 Yooto, kuchō :cheebyoosya nyēē ki musuk anki banan.
Kibār :nyoo beesaanikyii chēē ki ng'ēri.
3 Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, "! Kāāmwoowook, cheebyoosyaani
musuk :nyēē kēēnēm beesaanik laatit nyēē wōō kusiir chuut tukul.
4 Kāng'ōmōrunēē :bichoo mokorēēn laatit nyoo kēēkooytooy wōlēē bo chēē
boonto, nteenee kābār :cheebyoosyaanaa loolēēnyii tukul."

+/Mākiiturbuub Kōōtaab Yēyiin
(Mataayo 24:1-2; Māārkō 13:1-2)

5 Yooto, kutoow :rubiik kung'alaalee *Kōōtaab Yēyiin. Kimwooyē kule,
"Kāroorānēch nyēē tyaa :rwoontōōchu / kikeeteechee Kōyi bo Yēyiin!
Kāroorānēch mbo nkicheek nyēē tyaa :tukuuk chu /kikēēkōōnu /kiikaraaranee
kōyi!" Nteenee kumwoochi :Yēēsu rubiichoo kule, 6 "Mii :bēsyēēt nyēē +/
mākiiturbuub tukuuchu ōchōrōkyinē. +/Mākiiturbuub nyēē māmii :rwaa mbo
akeenke nyēē ng'ētu kukeekemeer keey ake."

20:39 Māārkō 12:32 **20:40** Mat. 22:46 **20:44** Mat. 20:30-31 **20:46** Luuka 11:43; 14:7 **21:1** 2Bāy. 12:9 **21:4** 2Kōōr. 8:12 **21:6** Luuka 19:44

Nyāliluutēk āk wusiisyēēt
(Mataayo 24:3-14; Māārkō 13:3-13)

7 Yooto, kuteebee :rubiik Yēēsu kule, “Mokoryoontēēt, yēyāktōōs āyu
:ng'ālyoontoonoo ānkumākōōboor :nee?”
8 Kukētyi :Yēēsu kule, “Ōriib keey -/makiiberbeeraak. Choong'ēch :biiko
chēē makukwaanaat ankuyey keey :ake tukul kule inee ku kāārārookiintēēt.
Mākumwoowook :alake kule, ‘Kaakuriik :Mokoryoontēēt.’ Yoo kāmwooy,
-mōōyēnchi. 9 +Mookas kubārē keey :biiko ām kōōrēēt ānkukwiilē :alake
bāytooyiisyēētaab kōōrēēng'waa, nteenee -mōōmuuyē. Māsimkuyitu :tabantaab
kōōrēēt ānkoo kāyēyākiis :tukuuchoo.
10 Mākubooryo :bōrōryēēt ake āk ake, kubooryo :kōōrēēt ake āk ake.
11 Mākutookunootēē :kibring'ring'nyēēt kōōrēēt. Mākutookunootēē :kēmēwuut
nyēē wōō komoswookik chēē chaang' ām kōōrēēt ankukwaanaat :bōōrwoonik
chēē miyootēch. Mākutook :tukun ām wōliin bo barak chēē -/mākyoomu. 12 Nto
kumānāāyēyāktōōs :ng'aleechaa tukul, +/mākēēwusook /ānkiiyyoong'tēēnook
kōōk ām kooriikaab saayeet /ankeerataak kubo anii. Nto subak, +/
mākiiyyoong'tēēnook taayeetaab bāytooyik kubo anii. 13 Bārooyinto :nyooto
nyēē +mōōmwoochinēē bichooto kiyēē ōyēnchinē. 14 Kunyoo, -mookany kwaa-
maak mēt kule bōōmwooyē nee ām kōōk nyēē ōyēētēē keey. 15 +Māāboorwook
:anii kiyēē bōōmwooyē nyēē mākoy kukētwook :chii ng'ālyoo.
16 Makuchaamtaak :sikiikwook, tuubchōōsyēkwook, tilyōōnuutēkwook ākoo
chōōrōōnuutēkwook /keenam alak ām akweek /ankeerat, nto alak /keebakach.
17 Mākuwēchook :biiko kuuyu ōyēnwoo 18 nteenee -mā-āstook :Yēyiin mbo
kisich! 19 Yoo kōōmuytoochi ng'aleechaa, +mōōnyōōru soboonto nyēbo man
ām lētuunoo.”

Wōlēē +/makiiserweetita Yēērusālēēm
(Mataayo 24:15-24; Māārkō 13:14-20)

20 Kimwoochi :Yēēsu subak kule, “Yoo ōkāsē kōōkwēnkwēēnē :buunik
Yēērusālēēm, ōnkēt kule kaakuriik :bēsyēēt nyēē sērwētēē :Yēērusālēēm.
21 Māchāktōōs :biikaab Yuuteeya kumwēchi lekem ānkumwēy :nkicheek
choo mii Yēērusālēēm. Nto choo kanyoorta :ng'aleechu saang', kumeey-
eey kiriing'. 22 Kuu wōloo mwooytooy :siruutēk, ku bēsyōōsyēchuutēchu
:chēē mākōōng'woonchinēē :Yēyiin biiko choo kiikuchoolwookēn. 23 Lēyyē,
mākuwuuyiityi bēsyōōsyēchooto sōō kule nee kooruuk choo kōōyootiin āk choo
irēēriisyē! Mākuchō :wuuyinto nyēē wōō kōōrēēt ānku mākōōng'woonchi :Yēyiin
biiko choo mārubē ng'aleekyii. 24 +/Makeebakach alak /ankeenam alak
bokuyēkunoot motwoor ām kōōrōōsyēk tukul. Mākuminy :bōrōryōōsyēk alake
Yēērusālēēm ākoy yēē bēkunēē :bēsyōōsyēkwaa.”

Kiyēē ibooru chōōnēētaab Yēēsu
(Mataayo 24:29-31; Māārkō 13:24-27)

25 Kimwoochi subak :Yēēsu rubiikyii kule, “+/Makeekasee mēēyintaab
kōōrēēt wōlēē mākōōbuurto :asiista, araaweet āk kookeelik. Mākumuuyo :biiko
ām kōōrēēt ānkubotyi :tonkoy kule tākyinē keey ānō, kumwēyēē kaaruumee-
taab bēēkaab araarayta. 26 Mākōōtimtiimākoy :wōliin bo barak ānkumuuyo
:biiko chēē chaang' kubo kiyēē mii wokuyēyāktōōs ām kōōrēēt, kut wuu nyēē
mākubēk.

21:12 Yēyuut. 12:1-4; 18:12-17 **21:15** Luuka 12:11-12; Yēyuut. 6:10 **21:16** Mat. 10:35 **21:18** 1Sām. 14:45; Luuka 12:7 **21:19** Mat. 10:17-22 **21:19** Mat. 10:22; Luuka 17:33 **21:22** Kiruu. 32:35; Cherem. 5:29; Ēsēk. 9:1; Tān. 9:26; Osee. 9:7; Miika 3:12; Luuka 11:49-51 **21:24** Luuka 17:22-24 **21:24** Luuka 19:41-44 **21:24** Isa. 5:5; Isa. 63:18 **21:25** Mat. 24:29

27 Yooto, makukas :biiko āyēēwu :anii, *Wēritaab Chii, ām boolteet ām
kāāmuukēywēēk āk lēbkēēyyēētaab Yēyiin. 28 Yoo ōkāsē kutoowu keey :tukuu-
choo tukul, ōng'ērēkiisyē, kuuyu, ōmiitē bōōbēētii kōōrēēt nyēē lēēl."

Bēsyēēt nyoo iyēēwu :Yēēsu
(Mataayo 24:32-36; Māārkō 13:28-32)

29 Yooto subak, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, "Māchē ōkāsēē *mutiiniit
āk keetiik alak. 30 Yoo inkātu :sokēēkaab keetiichoo, ōnkēt kule kaakuriik
kumusēs. 31 Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, yoo ōkāsē kuyēyāktōōs :tukuuchoo,
ōnkēt kule kaakuriik :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.
32 ! Kāāmwoowook, mābootōōs :biikyuu choo kyaakwey ānkoo kāyēyākiis
:tukuuchoo tukul. 33 Mākubot :barak āk ng'wēny, nteenee mābotē
:ng'ālyoontēēnyuu."

Ōriib keey

34 Kitas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii kule, "Ōriib keey! -Mookany
ānyōōrwook ōbēng'tēē sookwoonuutēk ōyyēēsyē. -Mookany mbo kōōbootook
:kāāsōōtēywēēk chēbo wōlēē +moonyoorte mokornoontiit. Yoo kooyey kuu
nyooto, makucheeraak :bēsyoonoo āyēēwunēē. 35 Makucheer :ng'aleechu
biiko ām wōlto ake tukul. 36 Māchē ōriibē keey kwaak. Ōsooyē sōōtitir ōbununēē
ng'aleechaa soomuuch bōōyyoonyēē taayeetaab *Wēritaab Chii."

Kiyēbchi yiit :biiko chēē chaang' Yēēsu ām Kōōtaab Yēyiin

37 Kiinēētiisyē :Yēēsu ām *Kōōtaab Yēyiin yoo bo bēēt, nto mii kwēēmooy
wokuruchinē keey wōliin bo Lekemeetaab *Musēytuuniinēk. 38 Kuyyēēchē
:kōōrēēt, kōōyēēyē Kōōtaab Yēyiin wokōōnēētiisyē. Kimustooy :nkicheek biiko
chēē chaang' bokukāsē kiyēē kiinēētē :Yēēsu.

22

Kicheeng' :buunikaab Yēēsu wōlēē makunamta
(Mataayo 26:1-5; Māārkō 14:1-2)

1 Kikiikuriik :Saakweetaab mukaatiin chēē mākuutunootiin. Saakwaani
ku *Saakweetaab Keeytaayeet. 2 Kimii :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk
kāānēētikaab kiruutēk kuchēēng'ē wōlēē makunamta Yēēsu /subokeebakach.
Nteenee kinyōkōriitu kuuyu ki chaang' :biiko yooto.

Kiinēm keey :Yuuta kuchaamta Yēēsu
(Mataayo 26:14-16; Māārkō 14:10-11)

3 Yooto, kutamar :Kibrōkōsyoontēēt Yuuta Iskaryoot nyoo ki akeenke
ām rubiichoo ki taman āk āyēēng'. 4 Kiwo :Yuuta wōlēē kimii :mbo
kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo biiko alak chēē ki wōōyēch chēē kiriibē Kōōtaab
Yēyiin. Kiwokusat wōlēē +/makeenamta Yēēsu. 5 King'ērēkyi :bichoo Yuuta
ānkuchāmchiin kule mākōōkoochi :icheek beesaanik, yoo kayey kuu nyooto.
6 Kucham :Yuuta ng'aleechaa ankucheeng' bārooyinto nyēē /kiimuuchē /
keenamee Yēēsu kumākāsē :biiko.

/Kikeeyeyta kiyēē /kyoomē ām Saakweetaab Keeytaayeet
(Mataayo 26:17-19; Māārkō 14:12-16)

7 Nyēē mā tyaa, kuyit :bēsyēēt nyēē /kēēyēēnyēē mēēnkitaab kōrōsēēkaab
Saakweetaab mukaatiin chēē mākuutunootiin.

21:27 Mat. 26:64; Māārkō 13:26; 14:62 **21:35** Luuka 17:26-30; 1Tēēs. 5:1-3 **21:36** Mat. 25:13
21:37 Luuka 19:47; 22:39 **22:1** Chuy. 12:15-20 **22:2** Māārkō 11:18; Luuka 19:47-48 **22:3**
Luuka 4:13; 10:18; 22:31, 53; Yoowa. 12:4 **22:7** Chuy. 12:6

8 Kumwoochi :Yēēsu Bētērō ākoo Yoowaana kule, “Bōōyēytoowēēch saakweet kyaam.” 9 Kuteebee :icheek Yēēsu kule, “Imāchē bokeeyeytee ānō?” 10 Kukētyi :Yēēsu kule, “Obe, nto yoo kōōwut Yēērusālēēm, +mōōtuuyēē chiito ake nyēē boontoonu tērēētaab bēēko. Orub chiichoo ākoy kōōto nyēē kēēwut. 11 Ōmwoochi chiitaab kayta kule, ‘Māchē :Mokoryoontēēt kisēēnkēētaab tāyēēk nyēē sukwaamee *Saakweetaab Keeytaayeet āk rubiikyii.’ 12 Mākōōboorwook kisēēnkēēt nyēē wōō nyēē mii nyiin barak nyēē boonto tukuuk tukul. Yooto, oyeyte āmiik.”

13 Kiba :rubiichoo āyēēnku ānkubokunyōōr kiy ake tukul kuu wōloo kimwooytoochinē :Yēēsu. Nto mii yoo, kuyeyta āmiik.

Āmiikaab lētuut

14 Yu kāākuchōbākoy kiy ake tukul, kuchōōnto keey :Yēēsu *lēbkēēyik ānkwoomiis. 15 Kumwoochi :Yēēsu lēbkēēyichoo kule, “Kyaamachaanu kule kyaam tukul āmiichu bo Keeytaayeet kumanaanyalil. 16 ! Kāāmwoowook, -mēētāwāā-āmē saakweet ake subak nyēē wuu nyi ākoy bēsyēēt nyēē / kakiikeeree nyēē lēēl nyēē biirē nyi ām Kaab Yēyiin.” 17 Kunam terekyeet nyēē kimii *:tifaayiik. Kubirchi Yēyiin kōōnkōy ānkumwoochi lēbkēēyik kule, “Ōmōōsootē tifaayiichu. 18 !Kāāmwoowook, -māwāāyyēē subak tifaayiin ākoy bēsyēēt nyoo +mawaayyee ām Kaab Yēyiin.”

Kitoow :Yēēsu saakweet nyēē lēēl
(Mataayo 26:26-39; Māārkō 14:22-25; 1 Kōōriintēēk 11:23-25)

19 Kunam nkinee mukaatiit ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy. Kubetes ānkōōkoochinoot *lēbkēēyik kumwoochinē kule, “Bōōrnyuu :nyi nyēē / kāākēēkōōn kubo akweek. O-am sōōsōōtēēnoo.” 20 Yu kāākwoomiis kubēk, kunam terekyeet nyēē kimii :tifaayiik ānkumwooy kule, “*Kiirootyeet :nyi nyēē lēēl kubununēē :korotiikyuu chēē +/makiitaata kubo akweek.”

Kiboor :Yēēsu chiito nyēē kimii wokuchoomtooy
(Mataayo 26:20-24; Māārkō 14:18-21; Yoowaana 13:21-30)

21 Kumwooy :Yēēsu kule, “Ānkoo kēēmiitē kyoomiisyē :tukul, miitē :akeenke ām akweek wokuchoomtoo. 22 Makume *:Wēritaab Chii kuu wōloo kiikusatita :Yēyiin, nteenee +/mākiing'woonchi chii nyoo kachaamta.” 23 Kuteebee keey :rubiik yooto kule, “Ara ng'oo ām acheek :nyēē mii wokuchoomtooy Yēēsu?”

Ng'oo :nyēē wōō?
(Mataayo 20:25-28; Māārkō 10:41-45)

24 Kutoow :rubiik kumooyo wōōyinto. 25 Kumwoochi :Yēēsu kule, “Bāytooyik chēē mii kōōrooni kumāchē kōōboorchi biiko alak kule icheek :chēē bāytooyiisyē ānku icheek :chēē inkētē kuyēētyēēchi biiko alak kusiir chuut. 26 Māmāchāktōōs oyey :akweek kuu nyooto. Nteenee nyoo kāāntōōyiin ām akweek kuyib keey ng'wēny, nto nyoo māchē kuyēk kāāntōōyiin kumāchāktōōs kuyēētyēēchinē chuut. 27 Ng'oo :nyēē wōō ām chiito nyoo āmiisyē āk nyoo bāyiisyē? Chiito nyēē wōō ku nyoo āmiisyē, nteenee āboontē keey akweek āyēētyēēchook.

28 Kwōōmuytoochi :akweek tyēmuutēk chēē kōōkēēnyōōru. 29 Kuu yoo kiikukōōno :Baaba kāāmuukēywēēk ābāytooyiisyē, +māākōōnook :nkanii kāāmuukēywēēchoo. 30 +Mākiibuurtē keey :tukul āk akweek ām Kaab Yēyiin kyoomiisyē ānkōōtiilchinē ng'aleek biiko tukul chēbo mooyēētaab *Isrāyēēl.”

22:14 Luuka 6:13 **22:20** Chuy. 24:6-8; Cherem. 31:31-34; Room. 11:27; 1Kōōr. 11:25; 2Kōōr. 3:6; Kala. 4:24; Ibu. 8:6 **22:23** Tyēēn. 41:9; Yoowa. 13:2, 21-30 **22:26** Luuka 9:46-48 **22:26** Mat. 23:11 **22:27** Yoowa. 13:4-5, 12-17 **22:29** Luuka 12:32 **22:30** Mat. 19:28

Kiiboor :Yēēsu kule makutuuch keey :Bētērō
(Mataayo 26:31-35; Māārkō 14:27-31; Yoowaana 13:36-38)

31 Kumwoochi :Yēēsu Bētērō kule, “Simōōni wē, Simōōni! /Kāākiikoochi Syee-
taani kāāmuukēywēēk kutyemaak. 32 Nteenee kāāsoowuung' anii kumēēboot
kaakaaseet. Yoo 'keeweekse ichōō wōlēē āmiitē, +mēētitiir rubiik chuut.”
33 Kumwoochi :Bētērō Yēēsu kule, “Mokoryoontēēt, kaachamte keey :anii. Yoo
kābo rātiisyō, /keerateech tukwaay, nto yoo kābo meet, kēēbēku :tukwaay.”
34 Kukētyi :Yēēsu kule, “Bētērō, kāāmwoowuung', kutoombo kōōturkuuchē
:kirkōōnkiit kwēēmowuuni +meetuuch keey areet sōmōk.”

Ōchōb keey, mii :wuuyinto kuchōōnii

35 Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, “Yoo kyāāyooktook obeetaate āmā
beesyaa nto ku lool nto kwēyōōn, ara kibotwook :kiy ake tukul?” Kumwooy
:rubiik kule, “Māmii :kiy nyēē kibotwēēch.” 36 Kumwoochi :Yēēsu kule,
“Nteenee raat, yoo boonto :chii beesaanikyii nto loolēēnyii, kunamaat. Nto
nyoo mātinyē chōōkiit, kwaalta kābuutiinyii ankwaal nyeenyii. 37 Mākuyityiin
:siruutēchu bo Yēyiin kurubta keey āk anii ām yoo mwooyē kule, ‘/Kikeetasta
kibng'ōōkisiis.’† Kuu wōloo /kikeesirta kurubta keey āk anii, makuyeyakay
kuu nyooto.” 38 Kumwooy :rubiik kule, “Mokoryoontēēt, nto chu chōōkiinēk
āyēēng'.” Kumwoochi :Yēēsu kule, “Kutēēniit choo!”

Kiwokusaayee :Yēēsu Ketesemaane
(Mataayo 26:36-46; Māārkō 14:32-42)

39 Nto mii yoo, kuchuwunee :Yēēsu kōyooto kimii kwoomiisyēē āk rubiikyii
ānkutākyi keey Lekemeetaab *Musēytuuniinēk kuu kwaak. 40 Kumii wōlooto,
kumwoochi rubiikyii kule, “Māchāktōōs ōsooyē simōō-āsyi keey tyēmuutēk.”
41 Kung'eetee :Yēēsu yēē kimii :rubiikyii ankoonaata yēē lōō kisich. Kuku-
tuny ankusaay kule, 42 “Baaba, yoo ichāmē, inēmtoowoo nyalili. Nteenee
kuyeyakay kuu wōloo imāktooy, āmēēbērē kuu wōloo āmāktooy anii.” 43 Yu
keewaany :Yēēsu kusaay kuu nyooto, kuchō *:malayikeet ānkōōtitiir. 44 Kisaay
subak nyēē ng'waa miisin kut kooyot. Kikerkeyiitu :kiyootichaa korotiik
chēē /kakiitaata.*
45 Kung'eetee :Yēēsu yooto kāsooyēē, ānkuwo yoo kimii :rubiik. Ntee-
nee kinyōōr rubiichoo kuruuytōōs kubo chaasikaab ng'uusng'uusyēēt.
46 Kumwoochi :Yēēsu rubiichooto kule, “Tōōruuytōōsii? Ōng'ēētyē ankoosaay
simōō-āsyi keey tyēmuutēk.”

/Kikeenam Yēēsu nteenee kitay /kēēsār
(Mataayo 26:47-56; Māārkō 14:43-50; Yoowaana 18:3-11)

47 Kutākumii :Yēēsu kung'āloolē, kuyit :Yuuta nyoo ki akeenke ām rubiikaab
Yēēsu taman āk āyēēng', kuboontoonu keey biiko chēē chaang'. Kuwo yēē
kimii :Yēēsu kumāchē kutorooch. 48 Kumwoochi :Yēēsu kule, “Yuuta! Imāchē
man ing'ōmtē *Wēritaab Chii ām toroocheet?”
49 Yu kakas :rubiik chuut kiyēē kimii wokuyēyāktōōs, kumwooy kule,
“Mokoryoontēēt! Keeyebaayeb?” 50 /Kēēmwooyē kuu nyooto, kuchwēntooy
:akeenke yiititaab taay nyēbo motwooriintēētaab kibkōrōs nyēē wōō.
51 Nteenee kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, “Ōbāroochi kuyey!” Yooto,
kunam yiititaab chiichoo ānkukētyi yooto.

22:31 Āyub 1:6-12; 2:1-6; Luuka 22:3 **22:32** Mat. 16:18; Luuka 22:62; 24:34 **22:34** Māārkō 14:30-31 **22:34** Luuka 22:61 **22:35** Luuka 9:3; 10:4 **22:36** Mat. 10:34 † **22:37** Isa. 53:12 **22:39** Mat. 26:30; Luuka 21:37; Yoowa. 18:1-2 **22:42** Mat. 6:10; Māārkō 10:38; Yoowa. 12:27-28

* **22:44** Kimāmiitē :kērēywēēchu tukwaay siruutēk alak nteenee /kibokēētāsyinē lētuunoo. **22:46** Luuka 5:16

52 Bichoo kikwoontooy keey Yuuta ku mbo kibkōrōs chēē wōōyēch, booyik
ākoo biiko alak chēē wōōyēch ām chēē kiriibē *Kōōtaab Yēyiin. Kumwoochi
:Yēēsu bichooto kule, “Ntēē sookwaante chōōkiinēk āk syaariinek? Ōbērē
āntōōchinē :anii lukēēt nyēē māchē kuweech kōōrēēt? 53 Ntēē kwāāmiitē :anii
kwaak biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin amoonamaa? Nteenee bēsyēēng'woong' :nyi
ra āk kāāmuukēywēēkaab mēēnānēēt.”

Kituuch keey :Bētērō
(Mataayo 26:57-58, 69-75; Māārkō 14:53-54, 66-72; Yoowaana 18:12-18, 25-27)

54 /Keenam Yēēsu yooto /ānkēēkwēryoot ākoy kaytaab *kibkōrōs nyēē wōō.
Koonaamaat :Bētērō Yēēsu ākoy biiwuutaab kayaa.
55 Kikiikoolaay :riibiik maat kiyēng' ānkimii :biiko kuywēē maata. Ki-
wokuyu :nkinee Bētērō mayaata. 56 Nto bērē kukas :chēēbto ake nyēē
kiyēyiisyē kayaata Bētērō kukataal :maata, kōōrōōtoot ānkulē, “Ntēē kiboon-
tootē keey :chiichi Yēēsu!” 57 Kutuuch keey :Bētērō kule, “Chēē, -māānkētē
chiichoo!”
58 Kukas :chiito ake subak Bētērō ānkumwooy kule, “Inyiing' :ake ām bichu.”
Kumwooy :Bētērō kule, “Lēyyē, ābēērē keey!”
59 Yu kakeeyta :asiista akeenke, kumwooy subak :chiito ake ām yooto
kule, “Kubooyiit man, kiboontootē keey :chiichi Yēēsu, kuuyu sālu Kalilaaya.”
60 Kutuuch keey :Bētērō kule, “Kubooyiit man, -māānkētē kiyēē imi-
itē imwooyē.” Kōōturkuuchē :kirkōōnkiit bakeenke. 61 Kuweech keey
:Yēēsu ānkōōrōōtoot Bētērō. Koosoot :Bētērō yoo kāmwoochinē :Yēēsu kule,
“Kutoombo kōōturkuuchē :kirkōōnkiit kwēēmowuuni +meetuuch keey areet
sōmōk.” 62 Kuchuyta :Bētērō saang' ānkuwokuriir nyēē kāng'woonchi miisin.

/Kikiintosuur Yēēsu /ānkēēbir
(Mataayo 26:67-68; Māārkō 14:65)

63 Kiintosuuroot Yēēsu :biiko choo kimii kuriibootē ankoonyaliilaat.
64 Kiiyēēnē koonyek, ānkubirsēētē, sukutēēbootēē kule, “Mwoowu baa, ng'oo
:nyi kābiring'?” 65 Kiinchōchēē mbo subak :bichooto Yēēsu ng'aleek alak chēē
chaang'.

Kumii :Yēēsu taayeetaab kōōkwēēt nyēē wōō nyēbo Yuutayeek
(Mataayo 26:59-66; Māārkō 14:55-64; Yoowaana 18:19-24)

66 Yu yyēēchē :kōōrēēt, kikiikōōruruuch keey :kōōkwēēt nyēē wōō nyēbo
Yuutayeek: Booyik, mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab kiruutēk. /
Kikēēkwēryoot Yēēsu ākoy kōōk.
67 Kumii kōōk, /keeteebee kule, “Inyiing' man *:Kāārārookiintēēt?” Ntee-
nee kukētyi :Yēēsu kule, “Ānkoo kāāmwoowook, mēēbērē +moochamte, 68 nto
subak, yoo kaateebeenaak :nkanii ng'ālyoo, mēēbērē +mōōkētu. 69 Nteenee
kung'eetee raat kuwo taay, +māwāābuurunēē :anii, *Wēritaab Chii, āwutaab
taay nyēbo Yēyiin kēēbāytooyiisyē :tukwaay.” 70 Kuteebee :bichoo tukul kule,
“Imāchē imwaay kule inyiing' Lakwataab Yēyiin?” Kukētyi kule, “Wuu
nyooto.”
71 Yu kāmwooy :Yēēsu kuu nyooto, kōōruumchi :bichoo kule, “Nee ake :nyēē
/tākēēmwoowēēch kurubta keey āk chiichi, ntēē kaakeekas kuchāmchiintōōs
nkit.”

22:53 Luuka 19:47; 22:3 **22:61** Māārkō 14:30; Luuka 22:34 **22:64** Luuka 7:16 **22:67** Māārkō 8:29; Luuka 9:20; Yoowa. 4:25; Yēyuut. 5:42 **22:69** Māārkō 12:36 **22:70** Mat. 14:33; Luuka 1:32, 35

23

Kumii :Yēēsu taayeetaab Bilaato
(Mataayo 27:1-2, 11-14; Māārkō 15:1-5; Yoowaana 18:28-38)

1 Yooto, kung'eet :kōōkwoonooto tukul bo Yuutayeek ānkukwēryoot Yēēsu ākoy
Kaab *Bilaato. 2 Kumwoochi :bichooto Bilaato kule, “Kikēēnyōōru chiichi
kutēwēchootē kāāsōōtēywēēkaab biikyoo kule kumākwēchi bāytooyiintēēt
nyēbo Rooma *syuuruut. Kimwooytootē mbo subak kule inee ku
kāārārookiintēēt nyēē māchē kubayta biikyoo.”
3 Kuteebee :Bilaato Yēēsu kule, “Inyiing' :bāytooyiintēētaab Yuutayeek?”
Kukētyi :Yēēsu kule, “Wuu nyooto, sinee.” 4 Yu /kābokiikuum Yēēsu, kum-
woochi :Bilaato mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk biiko chēē kimii yooto kule,
“Ntēē -māākāsē lēēlis nyēē boonto :chiichi.” 5 Kōōwuruur :mbo kibkōrōs choo
wōōyēch Bilaato kumwoochinē kule, “Inee :nyēē mii kutēwēchootē biiko ām
kōōrēēnyoo kumukuul kubuntēē kāānēētiisyēēnyii. Kitoowunēē ng'aleechaa
Kalilaaya, neennyi kookuyit wōli.”

/Kikiirēkēērchi Yēēsu Ērōōtē

6 Yu kakas :Bilaato ng'aleechaa, kumach kōōnkēt yoo kibo :Yēēsu
yēēmēētaab Kalilaaya. 7 Yu kāwokōōnkēt, kōōrēkēērchi Yēēsu Ērōōtē nyoo
kikiikuruutoon Yēērusālēēm bēsyōōsyēchooto, kuuyu ki bāytooyiintēētaab
Kalilaaya.
8 Bērē kukas :Ērōōtē Yēēsu, kung'erech miisin, kuuyu kikiikumachaan nyi
kooy kule nto kas inee kuuyu /kikiikyaamta Yēēsu miisin. Kimāchē kule
nto yey :Yēēsu kiy nyēē /kiilātē. 9 Kuteebee :Ērōōtē Yēēsu ng'al chēē chaang',
nteenee mānāākētyi :Yēēsu ng'ālyoo.
10 Yooto, kung'ēētyo :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab kiruutēk
ānkumwoochi Ērōōtē kule, “So, ntēē kiikuyey :chiichi ng'aleek chēē miyootēch
miisin!” 11 Nto mii yoo, kuyēchi :Ērōōtē āk riibiikyii Yēēsu ng'al chēbo
kāāntosuurāt ankoonyaliil. Kiilookyi sireet nyēē kibo bāytooyiisyēēt /an-
keeketita kuwo wōlēē kimii :Bilaato.
12 Kiyey :yooto kuchoomnyo :Ērōōtē āk Bilaato bēsyoonoo kusiir yu kibo taay
yoo ki buunyoo :chii ām wōlēē mii :ake.

Kiisimchi :kāāntōōyikaab Yuutayeek Bilaato kubakach Yēēsu
(Mataayo 27:15-26; Māārkō 15:6-15; Yoowaana 18:39—19:16)

13 Kōōruruuch :Bilaato mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāāntōōyik āk bi-
ikaab yēēmēēt 14 ānkumwoochi kule, “Kōōkwērwoo chiichi ānkōōmwoowoo kule
kōtēwēchootē biiko. Kāābērē ākuumu ām taayeeng'woong' ku -māākāsē lēēlis
nyēē boonto, 15 āmānyōōr :nkinee Ērōōtē lēēlis ake tukul. Kayey :yooto
kukētwēēch. Nto subak, māmii :kiy nyēē kiikuyey sukōōsākyi /keebakach.
16 Kunyi, +/makeebas /ankeebakaakta kuwēēchi keey.”*
18 Kōōruumchi :biiko kule, “Iwaang'te chiichi ankiityaakte Baraaba.”
19 Baraaba ku chii nyēē /kikiikeerat nyēē kimāchē kuweech kōōrēēt
ānkikiikubākākiis.
20 Kumwoochi :Bilaato subak bichoo kule, “Ntēē irooko /kiityaakta Yēēsu.”
21 Nteenee kubōloobōl :biiko kule, “Obakach! Obakach!”
22 Kumwoochi :Bilaato bichoo nyēbo sōmōk kule, “Ara, koleel nee :chiichi?
Māmisyinē /keebakach. Kunyi, +/makeebas /ankiityaakta.” 23 Nteenee
kiiwuruur :biiko Bilaato kukuurchinē barak kule, “Māchāktōōs /keebakach

---

23:2 Luuka 20:20-26 **23:3** Mat. 27:11 **23:7** Luuka 3:1 **23:8** Luuka 9:9; 13:31-33 **23:11** Māārkō 15:17 * **23:16** Kitāsyi :siruutēk alake kērēywoontēētaab 17: /Kikiityooktooy chiito akeenke yēē /kikyoomē Saakweetaab Keeytaayeet ām kēnyiit ake tukul.

chiichi!” Kōōbēliis :kwiilateetaab bichoo 24 ānkuyēchi kuu wōloo kāmāktooy.
25 Kiityaakta Baraaba ankuchamta /bokeebakach Yēēsu.

/Kikēēkwērtoochi Yēēsu murtooywoontēēt /ānkiinchuruur
(Mataayo 27:32-44; Māārkō 15:21-32; Yoowaana 19:17-27)

26 Yu /kikēēmii /kēēkwēryootē Yēēsu, /kēētuuyēē chiito ake nyēē kimii
kuwēētii Yēērusālēēm. /Kikēēkuurēē chiichoo Simōōni nyēē kibo kōōrēētaab
Kurēēn. /Kēēnāmē nyoo /ānkēēkērchinē koong' kukalabaat murtooywoon-
toonoo kurubē Yēēsu lēt. 27 Kiinaamaat :biiko chēē chaang' kuboontootē keey
chēēbyōōsōōk chēē kyoomoonte mbuy kuriirēē Yēēsu. 28 Kuweech keey :Yēēsu
kukas chēēbyōōsōōchoo ānkulēēnchi, “Tibikaab Yēērusālēēm, -mooriireenaa,
nteenee oriiree keey āk lōkōkwook. 29 Mii kukwoonii :bēsyōōsyēk chēē
mākumwooy :biiko kule, ‘Mii nyēē karaam :koorko nyoo mānāāsich leekwa.’
30 Mākumwooyē :biiko yooto kule, ‘Kaykay kuturbubchēēch :tulōōntōōk
ānkutubēēch :lekemoosyek.’ ” 31 Kitas taay kumwooy kule, “Yoo imuuchē raat
/kēēyēchi kēēti ataa ng'al chēē wuu chu ii, /bokeemwa nee nyēē yaamaat?”
32 /Kikeebeeta nkicheek biiko alak āyēēng' chēē kirātootiin kubo ng'al chēē
kiikuyey kule /bokeebakach ākoo Yēēsu. 33 Yu kayit yēēt ake yēē /kikēēkuurēē
‘Rōkyēētaab Mēt,’ /kēēkwērtoochi Yēēsu murtooywoontēēnyii. /Kikēēkwērtoochi
ake tukul ām bichoo murtooywoontēēnyii /ānkiiyyoong'tēē ake āwutaab taay /
kiiyyoong'tēē ake āwutaab kaataam, kōōkwēēnchi Yēēsu kwēēn. 34 Kimwooy
:Yēēsu ām yooto kule, “Baaba, inyōōchi kaat bichu kuuyu -mēēnkētē kiyēē mii
kuyēyē.”

Kibar :riibiichoo *sēkēēryēēt yu kimāchē kubchēchiin sirookaab Yēēsu
sukōōnkēt kule ng'oo :nyēē mākuyib sireet nkōnō.

35 Kiiyyoong'iis yooto :biiko kukāsē kiyēē kimii kuyēyāktōōs. Kiinchu-
ruursēt :kāāntōōyikaab Yuutayeek Yēēsu kule, “Kiisoobootē :chiichi biiko
alak. Kany kōōsoob keey naas yoo inee man *:Kāārārookiintēēt nyēē chōōnēē
Kaab Yēyiin.” 36 Kiinchuruur :nkicheek riibiik Yēēsu. Kikwaanta *tifaayiik
chēē tāytāyēch ānkōōyokoochi Yēēsu 37 ānkumwoochi kule, “Yoo inyiing', man,
:bāytooyiintēētaab Yuutayeek, isoob keey, naas.”

38 /Kikiikēēsirchi kiito ake ng'aleek chēē kiyey /sikiitiilchi Yēēsu meet chēē
kimwooyē kule: BĀYTOOYIINTĒĒTAAB YUUTAYEEK :NYI.

39 Kimwoochi Yēēsu :chiito akeenke ām bichoo āyēēng' choo kimii murtooy-
wōōsyēkwaa kule, “Ikuurē keey inyiing' oob kule Kāārārookiintēēt? Iraraach
keey ankiiraraacheech nkacheek!” 40 Nteenee kōōburyoong'to :nyiin ake
kule, “Yyōōch! -Mēēywēyē :inyiing' Yēyiin siimwooyē ng'al chēē wuu chu
ānkēēmiitē kēēnyōōru āk chiichi ng'wooninto nyēē kerkeey? 41 Misyēēch
acheek kubo lēēlisto nyēē kēēboontē. Nteenee /kakyaam chiichi buch.”
42 Yooto, kumwoochi :chiichoo Yēēsu kule, “Isootaa, yoo 'kēēwut Kaab Yēyiin.”
43 Kumwoochi :Yēēsu kule, “! Kāāmwoowuung', bokiibuurē ra āk inyiing'
kibkōōnkōy.”†

Kime :Yēēsu
(Mataayo 27:45-56; Māārkō 15:33-41; Yoowaana 19:28-30)

44-45 Ku āsiiswēk lo, kuker :kiito ake asiista kutuuyiit :kōōrēēt. Kiichuulyo
:mēēnānoonoo ākoy āsiiswēk sokool. Kukērēērunēē keey :ankeet āyēēng' nyēē
kirikimim nyēē /kikiiyēēlēē Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin. 46 Yooto kōōnchō

23:25 Yēyuut. 3:13-14 **23:28** Luuka 19:41-44 **23:29** Cherem. 16:1-4; Luuka 21:23 **23:30** Ng'oong'. 6:16 **23:31** 1Bēt. 4:17 **23:33** Isa. 53:12 **23:34** Tyēēn. 22:18; Yēyuut. 7:60 **23:36** Tyēēn. 22:7; 109:3-5 **23:36** Tyēēn. 69:21 **23:38** Mat. 27:11 **23:39** Luuka 2:11 † **23:43** Nto “!Kāāmwoowuung' ra, bokiibuurē āk inyiing' kibkōōnkōy.” **23:44-45** Mat. 24:29; 27:51

:Yēēsu kule, “Baaba Yēyiin! Kāāyokoowuung' tāmirmiryēēnyuu!” Kōōtēryēēchē ng'aleechaa, kung'ētē bakeenke!
47 Kisilto kāāyyoong'iintēēt ake nyēbo lukēēt nyēē kimii yooto Yēyiin. Kimwooy kule, “Kubooyiit man, ākoo kochurtaat :chiichi ām taayeetaab Yēyiin.”
48 King'woonchi biiko chēē kimii yooto yu kakas kiyēē kayeyakay. Yooto nanyuun kooyeey kaa nyēē kanamaat keey kwērmētōōk.
49 Kiiyyoong'iis :chōōrōōnuutēkaab Yēēsu āk chēēbyōōsōōk alak chēē kikiikurubaan Yēēsu kung'eetee Kalilaaya, kutoobēnē kiyēē kimii kuyēyāktōōs.

Wōlēē /kikeemuyta Yēēsu
(Mataayo 27:57-61; Māārkō 15:42-47; Yoowaana 19:38-42)

50-51 Kimii :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Yōōsēēf nyēē kiminyē *kiriinkēētaab Arimataaya ām yēēmēētaab Yuuteeya. Kikiikunam ng'ālyoontēētaab Yēyiin miisin ānkimii kukānyoonu Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Ki inee :akeenke ām kōōkwēēt nyēē wōō nyēbo Yuutayeek nteenee kimachamaat ng'aleekaab chuut ām kōōkwoonoo. 52 Kiwo :chiichoo Kaab *Bilaato wokusoom /kēēchāmchi wokōōnēm muustaab Yēēsu. Kuchāmchi :Bilaato. 53 Wokōōrēēk muusyoontoonoo ankuratee ankeet ānkuwokōōkoochi kochonkeet ake. Kiiwōroot :kochonkaanaa /āmānāākiikoochi muusyoo bēsyēēt ake.
54 Ki bēsyēēt :nyooto nyēē kimii :Yuutayeek kuyēytēē keey kukātoow keey :bēsyēētaab *Sabaato. 55 Kiinaam :chēēbyōōsōōchoo kikwoontooy keey Yēēsu ām Kalilaaya Yōōsēēf ākoy kochonkaanaa bokukas wōlēē /kikeekonorta.
56 Nto mii yoo, kooyeey ankubokuyeyta mwaanik chēē boong'u nyēē anyiny. Nteenee kiimuuny ām bēsyēētaab *Sabaato kuu wōlēē mwooytooy :mākuutēk.

24

King'eetee :Yēēsu meet
(Mataayo 28:1-8; Māārkō 16:1-8; Yoowaana 20:1)

1 Ām bēsyēētaab taayta, nyēē kirubē bēsyēētaab *Sabaato, kumusta :chēēbyōōsōōchoo kukēērir :kōōrēēt ākoy kochonkaanaa /kikēēkōnōrēē Yēēsu. Kibeeta mwaanichaa kiboong'u nyēē anyiny choo kikiikuyeyta.
2 Kuyitē, kunyōōru /kāākēēwunukto rwaantaanaa /kikikeekeree kochonkeet. 3 Yu kēēwut kochong', kukas kule kimāmii :muustaab Mokoryoontēēt Yēēsu.
4 Kutākōōlātē ām kiyēē kayeyakay, kutook :biiko alake āyēēnku chēē kēēyyoong'iis taayeeng'waa. Kikiilaach sirooy chēē kileelach kut kōōwirwiirtōōs. 5 Kimuuyo :chēēbyōōsōōchoo ankukas ng'wēny. Yooto, kumwoochi :bichoo kule, “Ām nee yu ōchēēng'ēē chii nyēē soboot *kāābkwoombiich? 6 Māmii wōli! Nteenee kaakung'eetee meet. Māchāktōōs ōsōōtē wōlēē kimwooytoowook yoo kitākumiitē Kalilaaya. 7 Kimwooy kule, ‘+/Mākiiyokoochi *Wēritaab Chii biich chēē kibng'ōōkisiis chēē mākukwērtoochi *murtooywoontēēt. Nto mii bēsyēētaab sōmōk kung'eetee meet.’ ” 8 Kisēw :chēēbyōōsōōchoo.
9 Kooyeey :chēēbyōōsōōchoo wōloo kikwoonēē ānkubokwoomchi ng'aleechaa rubiik choo ki taman āk akeenke āk chuut alak. 10 Chēēbyōōsōōchoo ku Maaryaa nyēbo Maktaala, Choowaan, Maaryaa kaametiitaab Yāākōbō āk chēēbyōōsōōk alak chēē kiboontootē keey tukul.
11 Kichweesta :rubiichoo chēēbyōōsōōchoo. 12 Ānkoo kuwuu nyooto, king'eet :Bētērō ankulabat wōlooto kibo kochonkaanaa /kikēēmuchinē Yēēsu.

23:46 Tyēēn. 31:5; Yēyuut. 7:59 **23:47** Yēyuut. 3:14 **23:49** Luuka 8:2-3 **23:50-51** Luuka 2:25 **23:53** Luuka 19:30 **23:56** Chuy. 20:8-10 **24:6** Yēyuut. 1:10-11 **24:7** Luuka 9:21-22 **24:10** Luuka 8:2-3; 6:13 **24:11** Māārkō 16:10-11

Kōōkōōyto āriit, nto bērē kulē, kukas sirookaab Yēēsu baateey āmāmii :bōōrto.
Kooyeey :Bētērō kaa kōōlātootē ām kiyēē kiyeyakay.

Kiiboorchi keey :Yēēsu rubiik āyēēng' chēē kibēētii Emaawu (Māārkō 16:12-13)

13 Kimii :rubiik alake āyēēnku chēbo Yēēsu bēsyoonooto kubēētii saang'taab
Emaawu. Kiyibē :lōōyinnyii āsiiswēk āyēēng' kuwēētēē :chiito Yēērusālēēm.
14 Kubēētii, kung'āloolootēē tukuuk tukul chēē kikiikuyēyākiis.
15 Kutākumii kwoomootē lōkōōy, kulumchi :Yēēsu baanng'waa ankutas taay
:tukul 16 kumānēēnkēt :rubiik kule ki inee. 17 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Nee nyi
ōng'āloolootēē ēē?" Kōōyyoong'iis ānkukās nyēē kāsāng'utiitu. 18 Kumwoochi
:rubiintēēt nyēē /kikēēkuurēē Kileeyoba Yēēsu kule, "Imāchē imwoowēēch
kule inyiing' baateey ām Yēērusālēēm nyēē -mēēnkētē kiyēē kookuyeyakay?"
19 Kuteebee :Yēēsu chiichoo kule, "Nee :nyēē kookuyeyakay?" Kulē, "Ng'ālyoo
kurubta keey āk Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt. Ki *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin
nyēē kiboonto kāāmuukēywēēk ām wōlēē king'ālooltooy ānkuyēyē ng'al chēbo
kwōng'uut ām taayeetaab Yēyiin āk biiko. 20 Kiiyokooyto :mbo kibkōrōs
chēē wōōyēch āk kāāntōōyikyoo /bokeebakach. /Kikēēkwērtoochi murtooy-
woontēēt. 21 Kōkiimoong'tēē keey :acheek kule inee :nyēē +machokootyaakta
biikaab *Isrāyēēl. Bēsyēētaab sōmōk :nyi ra kung'eetee kōyēyākiis :ng'aleechu.
22 Nto subak, kākōōnēēch :chēēbyōōsōōk alake kunameech :tonkoy. Ka-
musta ākoy kochong' wōloo /kikiitōōrē, 23 nteenee, mānāānyōōr bōōrnyii.
Kāmwoowēēch kule kakas malayikaan alak chēē kāmwoochi icheek kule so-
boot :Yēēsu. 24 Kaakuba :alake ām acheek wōlooto ānkubokunyōōr kuwuu
nyooto."
25 Kumwoochi :Yēēsu bichooto kule, "Kyōōbuuswookēn sōō nyēē tyaa, ānku
wuuyēch mētēwookwook kule nee! Ākoo mānōōyēnchi tukuuk tukul choo
kiikumwooy *:wōōrkooyikaab Yēyiin. 26 -Mōōnkētē :akweek kule kimisy-
inē kunyalil *:Kāārārookiintēēt ām tukuuchoo nto /kiitōrōōrē?" 27 Yooto,
kōōbāng'boonkyi :Yēēsu bichoo ām siruutēkaab Yēyiin kutoowunēē choo bo
*Muusa ākoy chēbo wōōrkooyik tukul kurubta keey āk inee.
28 Yu makuyit saang'aa kibēētii, kuyey keey :Yēēsu wuu nyēē kimāchē
takutas taay āk baanaa. 29 Nteenee kiket :bichoo kule kōōbuurto keey
:icheek, kuuyu, kikiikwiimēn :kōōrēēt. Kucham :Yēēsu kōōbuurto keey tukul.
30 Kumāchē kwoomiis, kunam :Yēēsu mukaatiit ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy.
Kubetes ānkōōkoochi bichooto. 31 Kusēw :bichoo kule ākoo ki Yēēsu :nyooto.
Kusēwu kuu nyooto, kubotē :Yēēsu kule bil!
32 Kumwooy :bichooto kule, "Kākāākēēng'ērēkiisyē sōō nyēē tyaa, yoo
kāmii :Yēēsu kumwoowunoonwēēch ng'aleek kurubta keey āk kiyēē
mwooyē :siruutēkaab Yēyiin." 33 Kung'ēētyo :bichooto areet akeenke
ankooyeey Yēērusālēēm. Kibokunyōōr rubiichoo ki taman āk akeenke
āk rubiik alak kumii yēēt akeenke. 34 /Kēēmwoochi bichooto tukwaay
kule, "Kookung'eetee man :Mokoryoontēēt meet ānku kāākōōboorchi keey
Simōōni." 35 Kumwoochinē :bichooto kikwoonēē Emaawu chuut kiyēē
kiyeyakay ām kēēltaab too āk subak wōlēē kiinkētito :icheek Yēēsu, yu
kāwokubetes mukaatiit.

Kichōōnchi :Yēēsu rubiikyii ām bēsyooni kaakung'eetee meet (Māārkō 16:14; Yoowaana 20:19-23)

24:16 Yoowa. 20:14-15; 21:4 **24:19** Luuka 7:16; Yēyuut. 2:22 **24:21** Luuka 1:68; 2:38; 19:11
24:24 Luuka 24:12; Yoowa. 20:3-10 **24:26** Yēyuut. 14:22 **24:27** Luuka 24:44 **24:30** Luuka
9:16; 22:19 **24:34** 1Kōōr. 15:5 **24:35** Māārkō 16:12-13

36 Kutākumii :bichoo kwoomchinē chuut lōkōōywēchoo, kutookunēē :Yēēsu
kōyooto ānkumwoochi kule, “Ōnyōōru tāloosyēēt.” 37 Kimuuyo :bichoo,
ānkubōōtoon kubērē tōōs āyiintēēt :nyooto. 38 Nteenee kumwoochi :Yēēsu
kule, “Ām nee yu kōōmuuyē ankooyiimaak mēt -moochamte kule anii :nyi-
itēnyi? 39 Okas baa mbo āwunnyēkyuu āk kērēēnkōōk. Otabtab sookas, kuuyu,
ōmiitē ōbērē tōōs anii ku āyiintēēt. Mātinyē :āyiintō bōōr.” 40 Kōōboorchi
āwunnyēk āk kērēēnkōōk. 41 Kiilat :rubiik ānkung'ērēkiis, nteenee wuu nyēē
kimā manta. Kuteebee :Yēēsu kule, “Ōboontē āmnyoo?” 42 /Kiikoochi *bur-
buryoontēēt nyēē kiwaatanaat 43 ankwaam kukāsē :rubiik. 44 Kumwoochi
rubiikyii kule, “Ōsōōtyēēchi kiyoo kyāāmwoowook yoo kitākēēboontootē keey.
Kyāāmwoowook kule misyinē kuyēyākiis :tukuuk tukul kuu wōloo mwooytooy
:kitaabuunekaab *Muusa āk chēbo *wōōrkooyikaab Yēyiin āk choo bo kitaabu-
utaab Tyēēnwookik kurubta keey anii.”
45 Nto mii yoo, kung'oonkyi :Yēēsu rubiikyii kōōnkēt kiyēē kimwooyē
:siruutēkaab Yēyiin. 46 Kimwoochi kule, “Siraat kule makunyalil
:Kāārārookiintēēt anku makung'eetee meet ām bēsyēētaab sōmōk. 47-48 +/
Makyaamtaat ām kōōrootunwēēk tukul kubuntēē kaayneenyii kule kuweek
:biiko ām miyootyēēt nyoo kiikuyey /sikēēnyōōchi kaat. Kookas :akweek
kuyēyāktōōs ng'aleechu. Kunyoo, o-amtaate lōkōōywēchu ōtoowunēē
Yēērusālēēm. 49 Kookas, āmiitē wāāyookwook kiyēē kikuurtoowook
:Baaba. Nteenee ōkāng'iisyē yuutēyu bo kiriinkooni kut /kiiluumeenaak
kāāmuukēywēēk kukwaanee kibkōōnkōy.”

/Kikēēyib Yēēsu kuwo kibkōōnkōy
(Māārkō 16:19; Yēyuutēk 1:9)

50 Nto mii bēsyēēt ake, kuwēēto keey :Yēēsu rubiichoo kung'eetee
Yēērusālēēm kutākyinē keey Beetannyaa. Yu kariikta, kōōtōrōōr :Yēēsu
āwunnyēk ankusaay Yēyiin kōōbēruur rubiichoo. 51 Kutākumii kusooyē, /kēēyib
kuwo kibkōōnkōy. 52 Kukutunkyi :rubiichoo Yēēsu ankooyeey Yēērusālēēm
kung'ērēkootiin miisin. 53 Kibēētii :rubiichoo *Kōōtaab Yēyiin kibtaman
kōōkoostooy Yēyiin.

24:37 Māārkō 6:49 **24:39** Māārkō 16:14-16 **24:40** Yoowa. 20:20 **24:43** Luuka 24:30-31; Yoowa. 21:5, 10; Yēyuut. 10:41 **24:44** Tyēēn. 22:1, 7-8, 15, 18; 69:4, 9, 21; Isa. 52:13—53:12; Luuka 24:27; Yoowa. 5:46 **24:45** Luuka 24:27, 32 **24:46** Māārkō 14:49; Luuka 22:67; Yēyuut. 3:18; 17:2-3; 28:23; 1Kōōr. 15:3-4 **24:47-48** Yēyuut. 1:8; 2:38; 5:31; 11:18; 17:30-31; 20:21; Room. 15:19; Yēyuut. 1:8 **24:49** Yoowa. 15:26-27; Yēyuut. 5:32 **24:49** Luuka 4:18 **24:51** Māārkō 16:19; Luuka 9:51; Yēyuut. 1:9; 3:21 **24:52** Yēyuut. 1:12 **24:53** Yēyuut. 2:46; 5:12

Yoowaana

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē :lēbkēēyiintēēt Yoowaana kitaabuuni. Kisir kiyēē kikāsēē koonyekyii nkit. /Kiisōōtyinē kule kisirēē Ēfēēsō ām kēnyiitaab 90-96 KK.

Kiyēē mii āriit: Kurubta keey āk kiyēē kimwooy :Yoowaana nkit, kisirē kitaabuuni sukung'eet kōōyēnchi :biiko kule Kāārārookiintēēt :Yēēsu ānku lakwataab Yēyiin, sukunyōōr :icheek soboontaab kibchuulyo yoo keekaasee keey inee (kur. 20:31). Toowu :kitaabuuni wuu nyēē tyēēn kung'āloolēē Yēēsu kule Ng'ālyoontēēt, nyēē kirōōrōōtunēē :soboonto ām kibkōōnkōy / kumanaakeeyey kiy ake tukul. Ibooru mbo :Yoowaana kwōng'uutēk tukul chēē kiyey :Yēēsu āk wōlēē kikwiilta keey āk Yuutayeek alak choo kimātinyē kāāyēnēēt. Ng'āloolēē :kurkeetaab 13-17 tilyaanateet nyēē kiboontēē keey :Yēēsu āk rubiikyii āk kiyēē kimwoochi kwēēmowuunoo /kumānāākēēnāmē.

Kiyēē āmu: Kōōkiimē :Mataayo kule Kāārārookiintēētaab Yuutayeek :Yēēsu, ānkwoorōōru :Māārkō āk Luuka kule yēchinē :Yēēsu Yēyiin yiisyēēt ānku chii, ikiimē :Yoowaana kule Yēēsu ku Yēyiin ānkwoorōōr yiisyēēnyii āk soboonnyii tukul kōōyyoong'unēē yooto. Ng'āloolēē :Yoowaana Yēēsu kōōboorunēē kitōōntōyēēn. Kuurē kule lēbkēēyyēēt, āmnyoontēēt, bēēko, kurkeet, ākiintēēt, musābiibuut, chamateet āk alak chēē chaang'. Māchē :Yoowaana kule nto ris kiyēē āmu :kitaabuunek chuut alake choo bo taay ām Kiirootyaani Lēēl. Kunyoo, twēchē tukuuk chēē manaang'alaalee :chuut. Nto subak, -mēēyēēchinē ng'aleek chēē kiikutwech :siriik chuut alake bo lōkōōywēk chēē kāroomēch. /Kēēmwooyē kule imukuulē Yoowaana 3:16 Biibilyaa tukul kuuyu ibooru :kērēywoontooni ng'aleekaab Kiriistō kule, “Kicham :Yēyiin kōōrooni miisin kut kukōōn lakwanyii nyooto akeenke baateey sukung'eet :chii ake tukul nyoo ikoosēē keey lakwanaa mēēbērē mākubot, nteenee mākunyōōr soboontaab kibchuulyo.”

Kichokōōboor :Yēēsu wōlēē wuu :Yēyiin

1 Ām taayta, kimiitē :Ng'ālyoontēēt. Kiboonto keey :Ng'ālyoontoonoo āk Yēyiin. Ki Yēyiin :Ng'ālyoontoonoo, 2 ānkiboonto keey āk Yēyiin.

3 /Kikeeyey kiy ake tukul kubununēē inee. Nto kimā inee, nto mānāātook :kiy ake tukul nyoo kiikutook. 4 Chōōnēē :soboonto wōlēē mii :inee. Kiyibchi :sobooniitēnyi biiko lēbkēēyyēēt. 5 Ikwēnyē :lēbkēēyyoonoo mēēnānēēt, āmālukuyē :mēēnānēēt lēbkēēyyēēt.

6 Kichō :chiito ake nyēē kiiyook :Yēyiin. /Kikēēkuurēē chiichoo Yoowaana. 7 Kichokōōboorchinē :Yoowaana biiko lēbkēēyyoonoo, sukung'eet kōōyēnchi. 8 Kichokōōboorchinē :Yoowaana biiko kurubta keey āk lēbkēēyyoonooto āmēēbērē ki inee :lēbkēēyyoonoo. 9 Kichōōnii :lēbkēēyyoonoo kōōrēēt sukulēbkēēchi chii ake tukul.

10 Kichō :Ng'ālyoontoonoo kōōrēēt nyoo /kikēēyēyē kubununēē inee, nteenee kimēēnkētē :kōōrēēt kule ki ng'oo :inee. 11 Kichō kōōrēēnyii nteenee kitay :biiko kutaach 12 nteenee mii :biiko alake chēē kitaach inee ankookaasee keey. Kichāmchi bichooto kuyēk lōkōkaab Yēyiin. 13 Mānāāyēk :bichoo lōkōkaab

---

1:2 Toowu. 1:1—2:4; Yoowa. 17:5; Filib. 2:6; 1Yoowa. 1:1-2 **1:3** Yoowa. 1:10; 1Kōōr. 8:6; Kolos. 1:16-17; Ibu. 1:2 **1:4** Yoowa. 5:26; 8:12 **1:6** Mat. 3:1; Māārkō 1:4 **1:8** Yoowa. 1:20 **1:9** Yoowa. 8:12 **1:10** Yoowa. 17:25 **1:12** Kala. 3:26; 4:5; Ēfēēs. 1:5; 1Yoowa. 3:1

Yēyiin kuu wōloo māktooy :chii leekwa nto kuu yoo sichē :chii leekwa, nteenee Yēyiin nkit :nyēē yēyē bichoo kuyēk lōkōkyii.
14 Kichokuyēk :Ng'ālyoontoonoo chii, kēēming'tē keey ankeekas wōōyinnyii,
wōōyin nyoo nyōōrtooy :wēēro nyēē akeenke baateey wōlēē mii kwaan.
Kichāmē biich kuchurta ānkiyib manta.
15 Inee :nyoo kyoomtooy :Yoowaana kukuurchinē barak kule, "Inee nyoo
kyāāmwooyē kule mākuchō ām lētuunyuu nyēē boonto kāāmuukēywēēk kubiira,
kuuyu kimii /kumānāākēēsichoo." 16 /Kikiibēruurēēch acheek tukul kōōliikto
kubo chamateet tukul nyēē boontēēnēēch :chiichoo. 17 Kikōōnēēch *:Muusa
kiruutēk, kuyibwēēch :Kāārārookiintēēt Yēēsu chamateet āk manta. 18 Māmii
:chii nyēē kiikukas Yēyiin, nteenee lakwaniitēnyi sālu Yēyiin :nyēē kiikukas.
Kiboonto keey Kwaan ānkiikōōboorwēēch wōlēē wuu :Yēyiin.

Yēytooyiintēētaab kēēltaab Yēēsu (Mataayo 3:1-12; Māārkō 1:1-8; Luuka 3:1-18)

19 Nto mii bēsyēēt ake kōōyookto :kāāntōōyikaab Yuutayeek mbo kibkōrōs āk
biiko alak choo kibo kōōtaab Laawi kuba wōlēē kimii :Yoowaana bokuteebee
kule inee ku ng'oo. 20 Kiichuurta kule, "Mā anii *Kāārārookiintēēt." 21 Yooto
kuteebee :bichoo kule, "Ara, inyiing' ku *Eliiya?" Kumwooy kule, "Acha." /
Keeteebee subak kule, "Ara inyiing' ku *wōōrkooyoontoonoo bo Yēyiin nyoo
king'āloolēē :Muusa."* Kulē, "Anii mbonō." 22 Nto mii yoo nanyuun, kum-
wooy :bichoo kule, "Ānkiimwoowēēch, inyiing' ku ng'oo? Imwoowēēch sub-
okiiboorchi biiko choo kēēyookwēēch. Imāchē bokiibaartiing' kule inyiing' ku
ng'oo naas?" 23 Kuwālchi :Yoowaana bichoo kule: Anii nyoo king'āloolēēnoo
*:Isaaya kumwooyē kule,
"Miitē :kuut nyēē kuuru ām suurkwēēn kule,
'Ōchuulchi Mokoryoontēēt kēēlto.' "
24 Ki Farisaayeek :bichoo kiiyooktooyiisyē. 25 Kiteebee :bichoo /kikiiy-
ooktooy Yoowaana kule, "Yoo mā inyiing' Kāārārookiintēēt āmēēbērē inyiing'
ku Eliiya, nto ku wōōrkooyoontoonoo bo Yēyiin, ām nee yu ibātisāniisyē?"
26 Kuwālchi :Yoowaana bichooto kule, "Ābātisāniisyēē :anii bēēko, nteenee
miitē :chii nyēē ōboontē keey āmōōnkētē. 27 Inee :nyēē āmiitē āyēytoochinē
kēēlto ānku wōō nyēē -māāyēmē mbo kut ārēēkyi kwēyōōnik." 28 Kiyēyāksēē
:ng'aleechu tukul Beetannyaa ām biitēēt ake nyēbo āynēētaab Yoortaan, wōlēē
kimii :Yoowaana kōōbātisāniisyēē.

Mēēnkit :Yēēsu nyēbo Yēyiin

29 Yu kāyyēēkunēē, kukas :Yoowaana Yēēsu kuchōōnii. Yooto kumwooy
kule, "Ong'nyiin *Mēēnkit nyēbo Yēyiin nyēē inēmtooy ng'ōōkiswookikaab
kōōrēēt. 30 Inee :nyoo kyāāmwooyē kule, 'Miitē kuchōōnii :chii nyēē
boonto kāāmuukēywēēk kubiira, kuuyu kimii :inee /kumānāākēēsichoo.'
31 Kōmāānkētē :anii chiichoo, nteenee kichāābātisānēē biiko bēēko sukōōnkēt
:biikaab *Isrāyēēl." 32 Nto mii yoo, kumwooy :Yoowaana kule: "Kaakas
kurēku :Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē wuu chēēbtuukē ānkōōbutyi Yēēsu.
33 Nto kōmēēboorwoo :Yēyiin, nto kōmāānkētē inee. Kōōyookwoo :Yēyiin
chāābātisāniisyēē bēēko, kimwoowoo kule, 'Yoo keekas chii nyēē kēēbutyi

---

1:13 Yoowa. 3:5-6; 1Bēt. 1:23 **1:14** Chuy. 34:6; Kala. 4:4; Filib. 2:7; 1Tēm. 3:16; Ibu. 2:14; 1Yoowa. 4:2; 1:1-3 **1:15** Yoowa. 1:30 **1:17** Chuy. 31:18; Yoowa. 7:19 **1:18** Chuy. 33:20; Mat. 11:27; Yoowa. 6:46; 14:8-9; 1Tēm. 6:16; 1Yoowa. 4:12 * **1:21** Kikānyoonu :Yuutayeek kuchō :wōōrkooyoontēēt nyēē wuu Muusa. Kas Kiruutēk 18:15 āk nyēbo Malaki 4:5. **1:21** Mat. 11:14; Yoowa. 6:14 **1:28** Yoowa. 10:40 **1:29** Isa. 53:6-7; Yoowa. 1:36; 1Bēt. 1:19; 1Yoowa. 2:2; Ng'oong'. 5:6 **1:30** Yoowa. 1:15 **1:32** Māārkō 1:10

:Tāmirmiryēēnyuu, ku nyooto :nyēē mākubātisāniisyēē Tāmirmiryēēt.' 34 Manta kyaakas ng'aleechu ānkāāmwoowook kule Lakwataab Yēyiin :chiichooto."

Rubiikaab Yēēsu chēbo taayta

35 Yu kāyyēēkunēē, kimii :Yoowaana kukēēyyo subak ākoo rubiik āyēēng'. 36 Kumii :Yēēsu kumurē yooto, kumwooy :Yoowaana kule, "Ong'nyiin *Mēēnkit nyēbo Yēyiin!" 37 Yu kakas :rubiichoo bo Yoowaana kuu nyooto kubakaakta inee ankurub Yēēsu. 38 Kuweech keey :Yēēsu ankuteebee kule, "Ōchēēng'ē nee ēē?" Kulēēnchi :bichoo Yēēsu, "Iminyē ānō :inyiing' ōō, Kāānēētiintēēt?" 39 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Okwaa bookas." Kimii :asiista ang'wan nyēbo kōrrōōn.† Kibeeta keey wōlēē kiminyē nto yityo, kōōbuurto keey bēsyoonooto.

40 Akeenke ām bichoo āyēēng' ku Antereeya nyoo ki ng'eetaabkaametiitaab Simōōni. 41 Kiwokucheeng'aat :Antereeya ng'eetaabkaamet Simōōni nto yu nyōōru kumwoochi kule, "Kookeekas Meesaaya." (Kerkeey :kaaynaani bo 'Meesaaya' yoo /kakeemwa ām kuutiitaab Kirikiik kule *Kiriistō, (nyēē ng'aabaat) kōōbooru kule Kāārārookiintēēt.) 42 Yooto kuwēēto :Antereeya ng'eetaabkaam Simōōni wōlēē mii :Yēēsu. Kōōrōōtoot :Yēēsu Simōōni ānkumwooy kule, "Inyiing' ku Simōōni araab Yoowaana nteenee +/mākēēkuurēēniing' Keefa." (Ibooru kaaynaani bo 'Keefa' ām kuutiitaab Kirikiik kule Bētērō, nyēē ibooru kule Rwaa.)

Kikuur :Yēēsu Filibō ākoo Nāātānnyēēl

43 Yooto kāyyēēkunēē, kumach :Yēēsu kuwo Kalilaaya. Yu kātuuyēē Filibō kumwoochi kule, "Irubwaa." 44 Kibo :nkinee Filibō *kiriinkēētaab Beetsaayta wōloo kiminyē :Antereeya ākoo Bētērō. 45 Kicheeng' :Filibō Nāātānnyēēl nto nyōōru kumwoochinē kule, "Kookeekas Kāārārookiintoonoo king'āloolēē *:Muusa ankung'alaalee nkicheek *:wōōrkooyikaab Yēyiin. Chiichooto ku Yēēsu araab Yōōsēēf nyēbo *kiriinkēētaab Nāāsārēēt." 46 Yooto kuteeb :Nāātānnyēēl kule, "'Kēēlē nee ōō! Mii nkinee :kiy nyēē karaam Nāāsārēēt?" Kumwoochi :Filibō Nāātānnyēēl kule, "Chōō cheekas." 47 Yu kakas :Yēēsu Nāātānnyēēl kuchōōnii, kung'alaalee kule, "*Isrāyēēliintēēt nyi nanyuun :nyēē sikēn āmātinyē lembech." 48 Kuteebee :Nāātānnyēēl Yēēsu kule, "'Kēēnkētēēnoo nee?" Yooto kuwālchi :Yēēsu kule, "Kāākāsyiing' *mutiiniit keel kutoombo kukuuring' :Filibō." 49 Yooto kumwooy :Nāātānnyēēl kule, "Kāānēētiintēēt, inyiing' Lakwataab Yēyiin, Bāytooyiintēētaab *Isrāyēēliik." 50 Kumwoochi :Yēēsu kule, "! Keechamtaa kuuyu kāāmwoowuung' kule kāākāsyiing' mutiiniit keel. +Meekas chēē chaang' chēē wōōyēch kusiir chuutēchu. 51 !Kāāmwoowook, +mookas barak kuyootāktōōs. +Mookas kurēkyoo anii *Wēritaab Chii, :malayikaanikaab Yēyiin ānkuloong'tooy."

2

Kiitaab kwōng'uut nyēbo taay nyēē kiyey :Yēēsu

1-2 Ām bēsyēētaab sōmōk kuchakee yooto, kimii :saakweetaab kooyēēy nyēē /kikeeyeyee saang'taab Kaana ām Kalilaaya. Kimii :Yēēsu saakwaanaata āk kaamet kuboonto keey rubiikyii. 3 Kikyaam saakweet nto mii kwēēn āk kwēēn, kurār *:tifaayiik. Kumwoochi :kaamet Yēēsu kule, "Kāmēēkuboonto

---

1:34 Mat. 3:17; 27:54; Yoowa. 1:49; 5:19-23; 10:36; 11:27; 20:31; 5:18; Yēyuut. 9:20 **1:36** Yoowa. 1:29 † **1:39** Kiyēyiisyēē :Yoowaana kāāyiitiisyēētaab āsiiswēk kurubē nyēbo Rooma. Asiistaab taman ām icheek ku nyēbo ang'wan ām acheek. **1:41** Yoowa. 4:25 **1:42** Māārkō 1:16-18 **1:42** Mat. 10:2; 16:18 **1:45** Kiruu. 18:15, 18; Isa. 9:6; 42:1-4; Ēsēk. 34:23; Miika 5:2-4 **1:49** Yoowa. 1:34; 12:13 **1:51** Mat. 3:16

naas :bichu tifaayiik.” 4 Kumwoochi :Yēēsu kaamet kule, “Imāchēēnoo
nee? Ntēē mānāāyityiin asiisnyuu.” 5 Kuwēēkyi keey :kaamet motwoorik
ānkumwoochi kule, “Oyey kiyēē mākumwoowook.”
6 Ām ātēbuutēkaab Yuutayeek, kimii :ntasimnyeet nyēē /kikiitiliilēē keey.
Kurubta keey āk yooto, kimii :tērēēnik lo chēbo bēēko. Kiyibē :tērēēt akeenke
bēēko chēē kiimuuchē kuyit liitaanik 80. 7 Yooto kumwoochi :Yēēsu mot-
woorik kule, “Onyiit bēēko tērēēnichoo.” Koonyiit :motwoorichoo bēēko
tērēēnichoo kule bak. 8 Nto yityo kumwoochi kule, “Oram bēēchooto alak
ānkōōyibchi chiito nyoo iyyoonkyinē saakweet.” Kurub :motwoorichoo
kuu nyooto. 9 Nto bērē :boontoonoo kuchamcham, koolat miisin kuuyu
kikiikuweek kuyēk tifaayiin. Kimēēnkētē :boontoonoo wōlēē kikwoonēē
:tifaayiichaa nteenee kiinkēt :motwoorichoo wōlēē kirāmēē bēēko. Kukuur
:chiichoo saanteet kuwo komos 10 ānkumwoochi kule, “Ikooytooy :biiko kwaak
tifaayiik choo kāroomēch yoo toowu :saakweet, nto yoo wuu nyēē kābiyoong'iis
:biiko /kēēyib choo tāytāy. Ntēē siikonor :inyiing' tifaayiik chēē ānyinyēch
miisin ānkuchēēkoochi biiko kumii :saakweet wokubēku?”
11 Ng'ālyoontēētaab kwōng'uut :nyiitēnyi nyēbo taay kuyey :Yēēsu
ānkiyēyāksēē saang'taab Kaana ām Kalilaaya. Yooto nanyuun, kōōboorunēē
:Yēēsu wōōyinnyii ng'aleechaata ankookaasee keey :rubiikyii.
12 Yu kāākubēk nanyuun, kuwo :Yēēsu Kaabernaam, kuboontootē keey
kaamet, mbo ng'eetaabkaamet ākoo rubiikyii. Kibēēni wōlooto bēsyōōs chēē
ng'ēri.

Nyēbo taayta kukwetee :Yēēsu biiko biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin

13 Yu kaakuriik *:Saakweetaab Keeytaayeet nyēbo Yuutayeek, kuwo :Yēēsu
Yēērusālēēm. 14 Yu kayit wōlooto, kukas biiko ām biiwuutaab *Kōōtaab
Yēyiin kwooltooy tuuka, kēēchiirēk āk chēēbtuukēēnik. Kimii :nkicheek chēē
kiwālāng'tooy beesaanik. 15 Yooto, kōōkwoor :Yēēsu bōrōōk kuyey musyāritiit
kukwetee kēēchiirēk āk tuuka tukul chēē kimii yooto. Nto yityo, kulu-
lukto beesaanikaab bichoo ankootyeel meesoosyekwaa. 16 Kimwoochi biiko
choo kyooltooy chēēbtuukēēnik kule, “Ōnēmunēē yu tukuuchu! Ām nee yu
kyooweech Kōōtaab Baaba kuyēk wōlēē /kyooltooyiisyēē?” 17 Yu kakas
:rubiikyii ng'aleechaa, koosoot yoo mwooyē ām siruutēkaab Yēyiin kule,
“Iwoong'too :chamateet nyēē āboontēē Kōōng'uung'.”†
18 Kuwāl :kāāntōōyikaab Yuutayeek kule, “Ng'oo :nyēē kākōōning'
kāāmuukēywēēk ikwetee biiko kōyi bo Yēyiin? Nto subak, ng'ālyoo nee
nyēbo kwōng'uut nyēē imuuchē iyey iboorunēē kule iboontē kāāmuukēy?”
19 Kuwālchi :Yēēsu kule, “Ōturbuub kōyi bo Yēyiin ānku +maateechee :anii
bēsyōōsyēk sōmōk.” 20 Kukētyi :bichoo Yēēsu kule, “Kiyib :kōyi bo Yēyiin
kēnyiisyēk artam āk lo sukuteechakay. Imwooyē :inyiing' kule +meeteechee
bēsyōōsyēk sōmōk?” 21 Nteenee king'āloolēē :Yēēsu bōōrnyii nkit mēēbērē
*Kōōtaab Yēyiin. 22 Nto yu /kabokiing'eetee Yēēsu meet lētuunoo, kusēw
:rubiikyii kule kikiikumwooy :Yēēsu ng'aleechaa. Yooto nanyuun, kōōyēnchi
:rubiichoo siruutēkaab Yēyiin āk kiyēē kimwooyē :Yēēsu.
23 Kuyey :Yēēsu ng'al chēē chaang' chēbo kwōng'uut kumii saakwaanaa
bo Keeytaayeet ām Yēērusālēēm. Yooto kōōyēnchi inee :biiko chēē chaang'.

2:4 Yoowa. 7:6, 30; 8:20; 12:23; 13:1; 17:1 **2:6** Māārkō 7:3-4 **2:11** Yoowa. 2:23; 3:2; 4:54; 6:26; 11:47-48; 20:30; Yēyuut. 2:22; Room. 15:19 **2:12** Mat. 4:13 **2:13** Chuy. 12:1-14; Yoowa. 6:4; 11:55; 12:1, 12 **2:16** Luuka 2:49 † **2:17** Tyēēn. 69:9 **2:19** Māārkō 14:58; 15:29; Yēyuut. 6:14 **2:22** Luuka 24:6-8, 27; Yoowa. 12:16; 14:26; 20:9 **2:23** Yoowa. 2:11; 4:41, 53; 7:31; 8:30; 10:42; 11:45; 12:11, 42

24 Ānkoo kiwuu nyooto, manaachamta :Yēēsu bichoo kuuyu kiinkētē wōlēē
wuu :chiito ake tukul 25 āmēēbērē kimāchē /kēēmwoochi wōlēē wuu :chiito.

3

Yēēsu ākoo Nikōtēēmō

1 Kimii :kāāntōōyiintēēt ake nyēē ki *Fārisooyiin nyēē kibo *kōōkwēētaab
Yuutayeek nyēē /kikēēkuurēē Nikōtēēmō. 2 Kiwo :chiichoo bēsyēēt ake
kwēēmooy wōlēē kimii :Yēēsu ānkumwoochi kule, “Boontēēt, kiinkētē kule
inyiing' kāānēētiintēēt nyēē kiiyookuung' :Yēyiin. Māmii :chii nyēē imuuchē
kuyey ng'al chēbo kwōng'uut kuu yoo iyēyē :inyiing', yoo mēēbērē boonto
kāāmuukēywēēkaab :Yēyiin.” 3 Kuwālchi :Yēēsu kule, “! Kāāmwoowuung',
māmii :chii nyēē makukas bāytooyiisyēētaab Yēyiin yoo /mānāākēēsich subak.”
4 Yooto kumwooy :Nikōtēēmō kule, “So, /kēēsichē kule nee subak chii
nyēē kiikuwōōyiit? Mākoy kōōwut mooyēētaab kaamet /ānkēēsich subak.”
5 Kulēēnchi :Yēēsu, “!Kāāmwoowuung', māmii :chii nyēē iwutē Kaab Yēyiin yoo
/mānāākēēsich ām bēēko* āk Tāmirmiryēētaab Yēyiin. 6 Sichē chiito :kwaan
āk kaamet, nteenee yoo sukuyēk lakwataab Yēyiin kusichē :Tāmirmiryēēt.
7 -Meekany kunaming' kuut yoo kāāmwoowuung' kule, ‘Māchāktōōs /kēēsich
chii subak.’ 8 Wusē :yoomeet āmēēnkētē :chii wōlēē chōōnēē nto wōlēē
wēētii. Wuu nyooto wōlēē siktooy :Tāmirmiryēētaab Yēyiin chiito.” 9 Kuteeb
:Nikōtēēmō kule, “Yēyāktōōs :yooto kule nee?” 10 Kuwālchi :Yēēsu kule,
“Iyēku oob kāānēētiin ām kōōrēētaab *Isrāyēēl, so, -mēēnkētē ng'aleechu?
11 Ānkētē kiyēē āmiitē āmwoowuung', ānkāārāru kiyēē kyaakas. Ānkoo kuwuu
nyooto, -mōōchāmē ng'aleekyuu. 12 Kwāāmwoowook ng'aleekaab kōōrooni,
āmōōyēnwoo. Kunyi ii, ōmuuchē raat kule nee ōyēnchi ng'al chēē rubtooy keey
āk Kaab Yēyiin? 13 Māmii :chii ām kōōrooni nyēē kiikuwo Kaab Yēyiin, ntee-
nee *Wēritaab Chii nkit :nyēē kichōōnēē wōlooto. 14 Kuu yoo kiitōrōōrchinē
*:Muusa barak eereenaanaa† ām suurkwēēn, ām kēēlto nyēē wuu nyooto,
+/mākiitōrōōr Wēritaab Chii, 15 si yoo keekaaseenaa keey :chii kunyōōru
*soboontaab kibchuulyo.”

Soboontaab kibchuulyo

16 Kicham :Yēyiin kōōrooni miisin kut kukōōn lakwanyii nyooto akeenke
baateey sukung'eet :chii ake tukul nyoo ikoosēē keey lakwanaa mēēbērē
mākubot, nteenee mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo. 17 Kimēēyooku :Yēyiin
lakwanyii chokooruusta biiko nteenee chokooraraach. 18 -/Mākiiruustooy
chii nyoo keekaasee keey lakwanaa. Nteenee iruustaayaat :nyoo -mēēkoosēē
keey, kuuyu kitay kookaasee keey lakwani akeenke baateey bo Yēyiin.
19 Nto yoo /sikiiruusta chii kumii kule: Kiikuchō :lēbkēēyyēēt kōōrēēt,
nteenee kucham :biiko mēēnānēēt kubo ng'ōōkisto nyēē yēyē. 20 Chii ake
tukul nyoo yēyē ng'ōōkisto kuwēchē lēbkēēyyēēt kuuyu imuuchē kutook
:ng'ōōkisnyii. 21 Nteenee chiito nyoo yēyē ng'aleekaab manta, kuchōōnii wōlēē
mii :lēbkēēyyēēt sukutook kule kiyēē yēyē, kuwuu wōlēē māktooy :Yēyiin.

Māchāktōōs kutōrōriit :Kāārārookiintēēt

3:1 Yoowa. 7:50; 19:39 **3:2** Māārkō 12:14; Yoowa. 2:11 **3:3** Yoowa. 1:13 * **3:5** Imuuchāktōōs kōōbooru :ng'ālyoontooni bo ‘bēēko’ ‘sichēētaab leekwa’ kuuyu intōōwu :kwootēēk nto ikēērē :leekweet. Kōōsōōtyēēchinē :biiko alake kule ibooru :ng'ālyoontooni ‘batisaneet’. **3:6** Yoowa. 6:63 **3:11** Yoowa. 3:32; 8:26 **3:12** Yoowa. 14:1-5 **3:13** Tān. 7:13-14 † **3:14** /Kikēēyēwunēē eereenaanaa karneet. Yu kēērōōtoot :biiko kiyoo, kusobcho. **3:14** Kāāyiit. 21:9; Yoowa. 12:32-34 **3:15** Yoowa. 20:31 **3:16** Yoowa. 3:36; 5:24; Room. 8:32; 1Yoowa. 4:9-10 **3:17** Yoowa. 12:47 **3:18** Yoowa. 5:22 **3:19** Yoowa. 8:12 **3:20** Ēfēēs. 5:11-13

22 Yu kang'eetee :Yēēsu ākoo rubiikyii Yēērusālēēm bokubēēnnyoot
yēēmēētaab Yuuteeya ānkubātisāniis. 23 Kimii :nkinee Yoowaana
kubātisāniisyē ām yēē /kikēēkuurēē Aynoon yēē kilēēkitēē Salim wōloo ki
chaang' :bēēko. Kibēētii :biiko kwaak wōlooto /bokēēbātisānē. 24 (Kiyēyāktōōs
:ng'aleechu kutoombo /keekerta Yoowaana kāābrātiisyō.)
25 Kikwiilē keey :rubiik alake chēbo Yoowaana ākoo Yuutāyiintēēt
ake kubo ntāsimuutēkaab kāātiliilēēt kurubta keey ākoo ātēbuutēkaab
Yuutayeek. 26 Kunyoo, kubēēchi :rubiichooto Yoowaana ānkumwoochi
kule, “Kāānēētiintēēt, tēēsōōtē chiichoo kyōōboontē keey ām biitēēt
ake nyēbo āynēētaab Yoortaan, chiichoo 'kiing'āloolēē? Mii :chiichooto
kōōbātisāniisyē kuu nyiitēnyi, ānkāākōōwuuyēēnēēch biiko tukul.” 27 Kuwālchi
:Yoowaana kule, “Māmii :chii nyēē nyōōru kiy yoo mānāākōōkoochi :Yēyiin.
28 Kyōōkāsē āmwooyē nkityō kule, ‘Anii mbonō *:Kāārārookiintēēt, nteenee
kisimāntōōwu ām inee.’ 29 Ām saakweetaab kooyēēyto, bo :murereet
saanteet. Nteenee kāng'iisyē :choorweetaab saantaanaa ām kaab kooyēēy
nto yoo kāsē kung'ālooloonu :choorweenyii kung'ērēchē. Kunyi kaakuchurta
:ng'erekweekyuu. 30 Māchāktōōs kutōrōriit :Kāārārookiintēēt ānkāārēku :anii.”

Chiitaab kibkōōnkōy

31 Boonto :chii nyoo chōōnēē kibkōōnkōy kāāmuukēywēēk kubiir chii ake
tukul. Nto nyoo bo ng'wēny kubo kōōrooni ānkung'āloolē ng'aleek chēē
rubtooy keey āk ng'wēnyuuni. Wōō :nyoo bo kibkōōnkōy kubiir chii ake tukul.
32 Mwoowu :chiichoo bo kibkōōnkōy kiyēē kiikukasee koonyekyii āk yiitiikyii,
-/āmākēēkāsyinē ng'aleechaa. 33 Nto nyoo kāsyinē ng'aleekyii kōōkiimē kule bo
man :Yēyiin. 34 Mwoowu :chiichoo /kikiiyookunēē kibkōōnkōy ng'aleekaab
Yēyiin, kuuyu ikoochinē :Yēyiin Tāmirmiryēēnyii kuyem. 35 Chāmē :Yēyiin
lakwanyii ānkiikurōōbchi kiy ake tukul. 36 Chii nyoo ikoosēē keey lakwanaa
kunyōōru *soboontaab kibchuulyo. Nto nyoo māchāmē, mākōōng'woonchi
:Yēyiin nyēē mānyōōru soboonoo.

4

*Kiiboorchi keey :Kāārārookiintēēt *Samaaryayeek*

1 Nto mii yoo, kukas *:Farisaayeek kule kimii :Yēēsu kōōyumē ānkōōbātisānē
biiko chēē chaang' kubiir Yoowaana. 2 Kubooyiit man maneebatisan :Yēēsu
chii, nteenee ki rubiikyii :chēē kiibātisāniisyē. 3 Yu kakas :Yēēsu kule
kāākōōnkēt :Farisaayeek ng'aleechaa, kung'eetee Yuuteeya ānkutākyi keey
Kalilaaya. 4 Nteenee ki ākoy kumur kōōrēētaab *Samaaryaa.
5 Kumii Samaaryaa, kuba ākoy *kiriinkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Sikaar
yēē kilēēkitēē mbaraanaa kiikoochinē :Yāākōbō wērinyii Yōōsēēf. 6 Kimii
:riibkēētaab Yāākōbō yooto. Kuyitē :Yēēsu riibkoonoo, kikiikuriikta :asiista
taman āk āyēēng',* kōōbuur ng'wēny, kuuyu kikiikuchaas.
7 Yooto kuchō :koorkēēt ake nyēbo *Samaaryaa. Kumwoochi :Yēēsu
koorkoonoo kule, “Ikōōnoo bēēko ayye.” 8 Kikiikuba :rubiikyii bokwaal
āmiik ām kiriinkoonoo. 9 Kumwoochi :koorkoonoo Yēēsu kule, “Āyēku anii
chēēbsāmooryāyiin, iyēku :inyiing' Yuutāyiin. So, imuuchāktōōs kule nee
ārāmuung' bēy?” Kimwooy :koorkoonoo kuu nyooto kuuyu kimākāsyiintōōs

---

3:24 Māārkō 1:14; 6:17 **3:26** Yoowa. 1:29-34 **3:28** Yoowa. 1:20 **3:29** Mat. 9:15; Māārkō 2:19 **3:31** Yoowa. 8:23; 1Yoowa. 4:5 **3:32** Yoowa. 3:11 **3:35** Mat. 11:27; 28:18; Yoowa. 5:20; 10:17; 13:3; 14:10; 17:2 **3:36** Yoowa. 3:16 **4:2** Yoowa. 3:22 **4:5** Toowu. 33:14; 48:22

* **4:6** Kiyēyiisyēē :Yoowaana kāāyiitiisyēētaab āsiiswēk kurubē nyēbo Rooma. Asiistaab lo ām icheek ku asiistaab taman āk āyēēng' ām acheek.

:Yuutayeek āk *Samaaryayeek. 10 Kuwālchi :Yēēsu kule, “Nto 'kēēnkētē kiyēē
kōōnu :Yēyiin, ānkiinkētē chiichi soomiing' bēy, nto 'kēēmwoochinē kukōōning'
bēēkaab soboon.” 11 Kumwoochi :koorkoonoo Yēēsu kule, “Mokoryoontēēt,
irāmēē nee bēēchoo -āmēēboontē terekyeet. Nto subak, kooy :riibkēēt. Kunyi
ii, inyōōrchinē ānō :inyiing' bēēchooto bo soboon? 12 Kikōōnēēch :kuuko
acheek Yāākōbō riibkooni. Kiyyēē :inee bēēkaab riibkooni āk lōkōkyii ku-
boonto keey boroobikyii. Imāchē iyib keey :inyiing' kule ibiirē Yāākōbō?”
13 Yooto kuwālchi :Yēēsu kule, “Āmē :melelta subak chii ake tukul nyēē
yyēē bēēkaab riibkooni, 14 nto nyoo kayye bēēko chēē ākoochinē :anii,
mākoy kwaam nyoo :melelta subak. Mākukoosunēē chiichoo :bēēkaab so-
boon ākookoy.” 15 Kumwoochi :koorkoonoo Yēēsu kule, “Mokoryoontēēt,
ānkiikōōnoo bēēchooto ōō, lēyyē, simaama :melelta subak, amatachaaram
bēy.”
16 Kumwoochi :Yēēsu kule, “Wēēkuur saanteeng'uung' ankookwaante keey
ākoy yu.” 17 Kuwālchi :koorkoonoo Yēēsu kule, “-Māāboontē :anii saannyaa.”
Kumwoochi :Yēēsu kule, “Man. -Mēēboontē saannyaa. 18 Kiikoomutiing'
:murēnik muutu, āmā saanteeng'uung' mbo :chiichoo ōboontē keey kuu nyi.
Man :kiyēē 'keemwaay.”
19 Yooto, kumwoochi :koorkoonoo Yēēsu kule, “Ntēē iyēku wōōrkooyoo!
20 Kikutunkyinēē mbo :kuuko Yēyiin lekemaani. Ām nee sōōmwooyē :ak-
week Yuutayeek kule wōlēē yemaat /kēēkutunkyinēē Yēyiin ku Yēērusālēēm?”
21 Kimwoochi :Yēēsu kule, “Kas kiyēē āmwooyē, makuyit :bēsyēēt nyēē
mākoy kukutunkyinēē :biiko Baaba Yēyiin lekemaani nto ku Yēērusālēēm.
22 Ōkutunkyinē :akweek Samaaryayeek kiyēē -mōōnkētē, nto acheek kiinkētē
kiyēē kēēkutunkyinē kuuyu bununēē :kaararaacheet Yuutayeek. 23 Nteenee
makuyit :bēsyēēt, ankookuyit mbo kēny, yēē mākukutunkyinē :biiko Baaba
ām Tāmirmiryēēt āk manta. Biiko chēē sooyē kuu nyooto chēē māchē
:Baaba. 24 Yēyiin ku tāmirmiryo. Kunyoo māchāktōōs /kēēkutunkyinē ām
Tāmirmiryēēt āk manta.” 25 Kumwooy :koorkoonoo kule, “Ānkētē kule
mākuchō *:Kāārārookiintēēt, nto yoo kāchō, mākōōboorwēēch kiy ake tukul.”
26 Kuwālchi :Yēēsu kule, “Ntēē nyiitēnyi ng'ālooluung'!”
27 Ām āsiiswēchooto kōōyēēw :rubiikaab Yēēsu. Kiilat miisin kukas ku-
mii kung'āloolē :Yēēsu āk koorko. Nteenee māmii :nyēē kikany kuteebee
koorkoonoo kule, “Imāchē nee?” nto kulēēnchi Yēēsu, “Ōmwooyē nee āk
koorkooni?” 28 Kubakaakta :koorkoonoo tērēētaab bēēko ankooyeey areet
akeenke ākoy kiriing' ānkumwoochi biiko ām wōlooto kule, 29 “Biikyoo, ankook-
waa bookas chii nyēē kāmwoowoo kiy ake tukul nyēē kyaayey! Kut ku mā
inee *Kāārārookiintēēt?” 30 Kung'ēētyo :biikaab kiriinkoonooto ānkutākyi keey
wōlēē kimii :Yēēsu.
31 Kuwēētii koorkoonoo, kusaaysaay :rubiik Yēēsu kule kwoomiis.
32 Nteenee kumwoochi :Yēēsu kule, “Āboontē āmnyoo nyēē -mōōnkētē
:akweek.” 33 Kwaam rubiik mēt ankuteebee keey kule, “Ara mii :chii
nyēē kāākuyibchi āmnyoo?” 34 Kumwoochi :Yēēsu rubiichooto kule,
“Āmnyoontēēnyuu ku ayey mākuutēkaab Baaba nyoo kiiyookwoo ānkāāwoong'u
yiisyēēt nyēē kimākwoo chaayey. 35 Ōmwooyē sōō nee kule, ‘Kāākung'ēt
:ārook ang'wanu /kēēkēsiis’? Kāāmwoowook kule, ōrōōtootē mbareenichuut.

4:9 Luuka 10:33 **4:10** Yoowa. 7:37 **4:12** Yoowa. 8:53 **4:14** Yoowa. 7:37; 6:35 **4:15** Yoowa. 6:34 **4:19** Kiruu. 18:18; Mat. 21:11, 46; Yoowa. 9:17 **4:20** Kiruu. 12:5-14 **4:22** Room. 9:4 **4:24** Yoowa. 3:3-8; Yēyuut. 2:11; 10:44-46; 2Kōōr. 3:17; Filib. 3:3 **4:25** Luuka 22:67; Yoowa. 1:41; 7:26, 31; 10:24; 11:27 **4:26** Yoowa. 9:37 **4:34** Yoowa. 6:38; 8:28; 10:18; 12:49-50; 14:31; 15:10; 17:4

Kaakuleelakiitu nyēē kaakuyem /keekes. 36 Kāākutoow :kēsiisyēēt kēny / ānkāākiibēruur kēsiintēēt. Mii kukēsē āmnyoontēētaab *soboontaab kibchuulyo sukung'erech :nyoo choonsē āk nyoo kēsiisyē. 37 Man ng'ālyoontoonoo /kēēmwooyē kule, ‘Choonē :ake, kukes :ake.’ 38 Kāāyooktook bōōkēsiisyē ām mbar nyēē manooyey yiisyō. Kitoowu :alake yiisyēēt nteenee boowaang'te :akweek.”

39 Kicham :biikaab Samaaryaa chēē chaang' ām kiriinkoonoo *Kāārārookiintēēt, yu kāwokumwoochi :koorkoonoo kiy ake tukul nyēē kimwoochi :Yēēsu. 40 Nto yu kabokukwa :bichoo bo Samaaryaa yooto kimii :Yēēsu, kusaaysaay Yēēsu kōōbuurto keey icheek. Kucham :Yēēsu kōōbuur wōlooto bēsyōōsyēk āyēēng'. 41 Kiikaasee keey :biiko alake subak chēē chaang' inee kubo kiyēē kimwooy. 42 Kimwoochi :bichoo koorkoonoo kule, “Mēēbērē kakiikaasee keey Yēēsu kuuyu 'kēēmwoowēēch, nteenee kuuyu kaakeekas :acheek nkit kiyēē mwooyē. Kāākiinkēt kule inee ku Kāārārookiintēēt man nyēbo biiko tukul.”

Kiisoob :Yēēsu wēritaab kāāntōōyiin

43 Nto yu kāākubēēni :Yēēsu wōlooto bēsyōōs āyēēng', kutas taay āk baannyii ākoy Kalilaaya. 44 Mānāāwokuminy :Yēēsu kiriinkēēng'waa Nāāsārēēt kuuyu kikiikumwooy :inee nkit kule, -/mākēēkoonyitē *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin ām kōōrēēnyii. 45 Nto yu kayit Kalilaaya, kutorooch :biiko kuuyu kikiikukas :icheek kiyēē kiyey :Yēēsu ām Yēērusālēēm yoo kibēētii bokwoomē saak-waanaa bo Keeytaayeet.

46 Nto mii yoo kuwo kiriinkēētaab Kaana wōloo kiwēēchēē bēēko kuyēk tifaayiik. Kimii :kāāntōōyiintēēt ake kaab bāytooyiintēēt ām kiriinkēētaab Kaabernaam nyēē kiboonto wērinyii nyēē kimnyoonē. 47 Yu kawokukas :kāāntōōyiintoonoo kule kāākuchōōnēē :Yēēsu Yuuteeya, wokusaaysaay kuchō Kaabernaam chokōōsoobchi wērinyii nyēē ki lalaat miisin. 48 Yu kayit, kum-wooy :Yēēsu kule, “Ām nee yu māchē :biiko alake ayey kiy nyēbo kwōng'uut nto iyēnchinē ng'aleekyuu?” 49 Kumwoochi :kāāntōōyiintoonoo Yēēsu kule, “Keebe ōō, mokoryoontēēt, kumanaang'et :leekweet.” 50 Yooto kuwālchi :Yēēsu kule, “Wēēchi keey kaa, kāākusob :lakwang'uung'.” Kiiyēnchi :chiichoo kiyēē kimwoochi :Yēēsu.

51 Nto lētuunoo kumii :kāāntōōyiintoonoo kōōyēēyē, kutuuyēē motwoorikyii kēēlto. Kumwoochi :choo kule, “Kāākusob :wēring'uung'!” 52 Kuteebee :kāāntōōyiintoonoo bichooto kule, “Ko tyaa :asiista kukāykāyiitu :wēēriit?” / Kēēlēēnchi, “Kō asiista akeenke lang'at kosolēny.”† 53 Kusēw :kwaan kule kō tēē yooto :asiista kumwoochinē :Yēēsu kule, kāākusob :leekweet. Kunyoo, kiikaasee keey :chiichoo āk kanyii tukul Yēēsu. 54 Ki kwōng'uutyēētaab āyēēng' :nyiitēnyi kuyēyē :Yēēsu kuchakee kēēyēēwunēē Yuuteeya kuchō Kalilaaya.

5

Kiisoob :Yēēsu chii ām Kibōōytaab Beteesta

1 Kuwo :Yēēsu lētuunoo Yēērusālēēm wōlēē kimii kuyēyēē :Yuutayeek saak-weet. 2 Kimii :kibōōyto ake nyēē kilēēkitēē yēbo Oreetaab Kēēchiirēk nyēē kikiimuut :kēēlwookik muutu chēē kitinyē wuurwēēt. /Kēēkuurē yooto

4:35 Mat. 9:37 **4:41** Yoowa. 2:23 **4:42** Luuka 2:11 **4:44** Māārkō 6:4 **4:46** Yoowa. 2:1-11 **4:48** Mat. 12:38-39; Māārkō 8:11-12; Luuka 11:29; Yoowa. 6:30 † **4:52** Kiyēyiisyēē :Yoowaana kāāyiitiisyēētaab āsiiswēk kurubē nyēbo Rooma. Asiistaab tisab ām icheek ku asiistaab akeenke ām acheek. **4:53** Mat. 8:5-13 **4:53** Yoowa. 2:23 **4:54** Yoowa. 2:11

ām kuutiitaab Yuutayeek kule Beteesta. 3 Kimii :biiko chēē kimnyoontōōs chēē kimurēē keey ng'wēny ām kēryōōsyēchooto. Kikōryootiin :alake, kusōnkōchootiin alake āk chēē kichunkutootiin.* 5 Kikiikusyēn :akeenke ām bichoo kēnyiisyēk sosom āk sisiit. 6 Yu kakas :Yēēsu chiichooto kukārintit ām yooto kōōnkēt kule kikiikusyēn kēnyiisyēk chēē chaang'. Kuteebee chiichooto kule, “Imāchē isob?” 7 Kuwālchi :chiichoo kule, “Mokoryoontēēt, māmii :chii nyēē kawiira kibōōyoo yoo wērwērē keey :bēēko. Yoo kātāāsyēēmē, kāsimkōōwut :ake kēny.” 8 Kumwoochi :Yēēsu kule, “Ng'eet ankiinam kisyeereeng'uung' ānkiiwēēsyēt.” 9 Kusob :chiichooto bakeenke. Kinam kisyeereenyii ānkuwēēchi keey!

Kikwiil :kāāntōōyikaab Yuutayeek Yēēsu

Kuyēyāktōōs :ng'aleechu, ki bēsyēētaab Sabaato. 10 Kunyoo, kumwoochi :kāāntōōyikaab Yuutayeek chiichoo /kākiisoobē kule, “Inkēt kule bēsyēētaab *Sabaato ra? Māchāmuung' :kiruutēkyoo inamaate kisyeereet.” 11 Kuwālchi :chiichoo kule, “Chiichoo kēēsooboo :nyēē kāmwoowoo anam kisyeereenyuu ānkāāwēēsyēt.” 12 Kuteebee :bichoo kule, “Chii ng'oo :nyooto kāmwoowuung' inam kisyeereeng'uung' ānkiiwēēsyēt?” 13 Kimēēnkēt :chiichoo /kikiisoobē kule ki ng'oo :nyooto, kuuyu kikiikubotyi :Yēēsu wōlēē kimii :biiko chēē chaang'. 14 Nto yityo, chokunyōōrchi :Yēēsu chiichooto biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kimwoochi kule, “Kēēsob oob? 'Keekas, -mataweeyey ng'ōōki kuuyu imuuchē kuchōōnchiing' :mnyaat.”

15 Kiwokumwoochi :chiichoo kāāntōōyichoo bo Yuutayeek kule Yēēsu nyi kiisoobē inee. 16 Yooto, kutoow kāāntōōyichoo bo Yuutayeek kuwus Yēēsu kuuyu kiisoobiis ām bēsyēētaab *Sabaato. 17 Kumwoochi :Yēēsu kāāntōōyichoo kule, “Tākuyēyiisyē :Baaba anii, kunyoo āyēyiisyē :nkanii.” 18 Kiyey :ng'aleechaata kusyeem :kāāntōōyichoo kubakach Yēēsu. Kimāmāchē baateey kubakach kuuyu kiisoobiis ām bēsyēētaab Sabaato, nteenee kuuyu kimwooy kule kwaan :Yēyiin, ng'ālyoo nyēē ibooru kule kii-āyēēchēē keey :inee Yēyiin.

Nyōōrtooy :Leekweet kāāmuukēywēēk wōlēē mii :Kwaan

19 Kunyi, kimwoochi :Yēēsu bichoo kule, “! Kāāmwoowook, māyēyēē keey :Leekweet ng'al nkit, nteenee kāsēē Kwaan. Kunyoo, kiyēē yēyē :Kwaan, kuyēyē :nkinee Leekweet kiyooto. 20 Chāmē :Kwaan Lakwanyii ānkōōboorchinē kiy ake tukul nyēē yēyē :inee. Mākōōboorchi mbo tukuuk chēē biirē chēbo ra ankumoolat :akweek tukul ng'aleechaata. 21 Kuu yoo ing'ēētē :Kwaan chii nyoo kaakume ānkōōkoochi soboonto, kōōkoochinē :nkinee Lakwanyii biiko soboonto choo kaakucham kōōkoochi. 22 -Mēētiilchinē :Kwaan chii ng'al. Nteenee kiikōōkoochi Lakwanyii kāāmuukēywēēk tukul kōōtiilchi biiko ng'al, 23 sukung'eet kukoonyit :biiko tukul Leekweet kuu wōloo koonyititooy Kwaan. Nto chii nyoo mākoonyitē Leekweet kumākoonyitē nkinee Kwaan nyoo kiiyooku.

---

* **5:3** /Kikēētāsyi ām siruutēk alak ng'aleechu: ānkikānyē kuwērwēr keey :bēēko. /Kikēētāsyi ām siruutēk alak subak kērēywoontēētaab 4: Kicham kurēku :malayikeetaab Yēyiin kibtaman ānkuwērwērē bēēko. Nto chiito nyoo kāsimkōōwut kibōōyoo yoo kāwērwērākiis :bēēchoo, kusobēē bōōr ake tukul nyēē kōboonto. **5:9** Māārkō 2:10-11 **5:9** Māārkō 2:27-28; Yoowa. 5:16, 18; 7:21-22; 9:14 **5:10** Chuy. 20:8-10; Cherem. 17:21-22 **5:13** Mat. 8:18; 13:36; Yoowa. 6:15; 11:54; 12:36 **5:14** Mat. 12:45; Yoowa. 8:11; Yāāk. 5:16 **5:18** Yoowa. 1:34; 3:35; 7:1; 8:16, 19; 10:17-18, 29-38; 14:8-11, 20, 28; 15:9-10; 16:27-28; 17:1-26 **5:19** Yoowa. 1:34 **5:20** Yoowa. 3:35 **5:21** Yoowa. 11:25 **5:22** Yoowa. 3:18; 5:27, 30; 9:39; 12:47-48; Yēyuut. 10:42; 1Yoowa. 2:28; Yuuta 14-15 **5:23** Filib. 2:10-11

24 !Kāāmwoowook, chii nyoo kāsē ng'aleekyuu ānkōōkoosēē keey Baaba nyoo
kiiyookwoo, kunyōōru :chiichoo *soboontaab kibchuulyo. Kiikusiirtēē meet
ānkunyōōr soboonto nyēē -/mēēkiitiilchinē ng'al. 25 !Kāāmwoowook, mii kuy-
itu :bēsyēēt, ankookuyit :bēsyoonooto yēē makukas :biiko choo kiikubootyo
kiyēē mwooyē :Lakwataab Yēyiin. Nyōōru soboonto :biiko choo kēēyēnchi
ng'aleechaa. 26 Kuu yoo chōōnēē :soboonto wōlēē mii :Kwaan, kiikuyey
:Kwaan kuchōōnēē :soboonto wōlēē mii :Leekweet. 27 Kiikōōkoochi :Kwaan
kāāmuukēywēēk kōōtiilchi chii ng'al, kuuyu *Wēritaab Chii :inee. 28 -Moolat
ng'aleechu. Makuyit :bēsyēēt nyēē makukas :biiko tukul choo kiikubēk
kuutiinyuu, 29 nto yooto makukwaanee mbēērōōsyēkwaa. Choo kiikuyey
ng'aleek chēē kāroomēch mākunyōōr soboonto nyēē lēēl. Nteenee mākubootyo
:choo kiikuyey ng'aleek chēē miyootēch. 30 -Māāyēyēē keey kiy, nteenee ātiilē
baateey kiyēē mwoowoo :Baaba ānkubo man, kuuyu -māāyēyē kiyēē āmāchē,
nteenee āyēyē kiyēē māchē :nyoo kiiyookwoo.

Tukuuk chēē ibooru kule Lakwataab Yēyiin :Yēēsu

31 Nto kaang'alaalee keey, nto kaayey kiy nyēē māchāmē :biiko. 32 Nteenee
mii :ake nyēē ng'āloolēēnoo anii ānkāānkētē kule kiyēē mwoowu kurubta keey
anii kubo man. 33 !Kyōōyooktē :akweek biiko kuba wōlēē mii :Yoowaana
ānkiikumwoowook ng'aleek chēbo man kurubta keey āk anii. 34 -Māāmoong'tēē
keey kiyēē mwooyē :biiko kurubta keey āk anii, nteenee āmwooyē kuu
nyooto /sikiiraraachaak. 35 Ki nōmōryoo :Yoowaana nyēē kiikoochinē biiko
lēbkēēyyēēt ānkyōōng'ērēkyi :akweek lēbkēēyyoonooto kibo bēsyōōs chēē ng'ēri.
36 Nteenee mii :tukuuk chēē nyikiisēch kusiir ng'aleek choo kimwoowu
:Yoowaana. Chooto ku tukuukaab kwōng'uut choo kiikōōtōōrwoo :Baaba
kule ayey. Ibooru :chooto kule Baaba :nyēē kiiyookwoo. 37 Kiikumwooy
:nkinee Baaba wōlēē āwuuyē :anii. Manookas kuutiinyii amanookas eernyii,
38 āmēēbērē kyoonam ng'ālyoontēēnyii kuuyu -mōōyēnchinē nyi kiiyooku
:inee. 39 Kyoocham ōrōōtootē siruutēk miisin ōbērē tōōs yoo kooyey kuu ny-
ooto +mōōnyōōru *soboontaab kibchuulyo. Ntēē mwoowu :siruutēchuutēchu
wōlēē āwuuyē :anii, 40 ānkoo kuwuu nyooto, -mōōchāmē okwaa wōlēē āmiitē
sōōnyōōru soboontaab kibchuulyo.

41 -Māāmoong'tēē keey kule kusilo :biiko, 42 nteenee ānkētook wōlēē ōwuuyē.
Ānkētē kule -mōōboontē chamateetaab Yēyiin ām moonikwook. 43 Kyāāchōō
wōlēē ōmiitē ām kaayneetaab Baaba, nteenee otay otaachaa. Nto yoo kāchō
:chiito ake ām kaayneenyii nkit, ōchāmē :akweek nyooto. 44 Ōmuuchē raat
ōyēnwoo kule nee yoo bērē :chii ām akweek nto /kēēsil kusiir yēē kātōōchēēng'ē
kusilook :Yēyiin? 45 -Moosoot naas kule +maamwaaytaak :anii ām wōlēē mii
:Baaba. Nteenee chiito nyēē mwooytook ku *Muusa nyoo ōyēēlchinē ām
kāāsōōtēywēēkwook. 46 Nto kyōōyēnchi Muusa, nto kōōyēnwoo kuuyu kisir
:Muusa ng'aleek kurubta keey āk anii. 47 Nteenee yoo -mōōyēnchinē kiyēē
kisirē :Muusa ii, ōyēnchi kule nee kiyēē āmwooyē :anii?”

6

Kibay :Yēēsu biiko chēē kikēēytēē kisyēērōōk muut (Mataayo 14:13-21; Māārkō 6:30-44; Luuka 9:10-17)

5:24 Yoowa. 3:16; 5:22; 8:51; 10:28; 11:25-26; 14:6; 17:2; 20:31; 1Yoowa. 2:25; 3:14; 5:11 **5:26** Yoowa. 1:4 **5:30** Yoowa. 4:34 **5:34** Yoowa. 1:15, 19, 34 **5:36** Yoowa. 4:34; 10:25, 38; 14:10-11; 15:24 **5:37** Chuy. 20:19; Kiruu. 4:12 **5:38** Mat. 22:29; Yoowa. 16:9 **5:39** Luuka 24:27, 44; 2Tēm. 3:15-16; 1Bēt. 1:10-11 **5:41** Yoowa. 7:18 **5:44** Yoowa. 12:43 **5:46** Kiruu. 18:15, 18; Luuka 24:27, 44; Yēyuut. 3:22, 26; 7:37; 13:32-33 **5:47** Luuka 16:31

1 Nto mii bēsyēēt ake, kwoochi :Yēēsu komosta nyiin ake bo Tōōliilēētaab
Kalilaaya. /Kēēkuurē tōōliiloonoo kaayneet ake kule Tibeerya. 2 Yooto koosaab
:biiko chēē chaang' sakaramteet kurub inee kuuyu kikiikukas ng'aleek chēbo
kwōng'uut chēē kiyēchi :inee biiko choo kimnyoontōōs. 3 Yu kayit biitoonooto,
kootooch āk rubiikyii ākoy lekem ānkuwokōōbuurto ng'wēny. 4 Kikiikuriik
yooto :bēsyōōsyēk chēē āmēē :Yuutayeek *Saakweetaab Keeytaayeet.
5 Yu kakas :Yēēsu kukwoonchinē :biiko chēē chaang', kuteebee Filibō kule,
"Kēēnyōōrchinē ānō āmiik chēē kēēbāyēē bichu tukul?" 6 Kitēēbēē :Yēēsu Filibō
ng'aleechaa buch kutyēmē. Kiinkētē :inee kiyēē kimakuyey. 7 Kuwālchi
:Filibō Yēēsu kule, "Ānkoo nto /kakyaalta kiy ake tukul nyēē /kēēboonto,
-/mākēēnyōōru beesaan chēē yēmē kyoolchinēē bichu āmnyoo kisich nyēē
kaam." 8 Kumwooy :Antereeya nyoo ki rubiintēētaab Yēēsu ānkituubcho
āk Simōōni Bētērō kule, 9 "Mii yu :wēēro nyēē boonto mukaatiin muut āk
*burburiinēk āyēēng' chēē minkēēch, ara yēmē :chooto keebayee bichu tēē
chu tukul?" 10 Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kuyey biiko kōōbuur ng'wēny ām
yēbo keeweet. Kimāchē kuyitē :bichu murēnik kisyēērōōk muut.
11 Kunam :Yēēsu mukaatiinechaa ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy, nto yityo, /
kēēbchēchinoot bichoo. Kiyey nkicheek burburiinēchooto kuu nyooto. Kiyem
:biiko tukul. 12 Nto mii yoo, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, "Ōruruuch choo
kāng'ēt." 13 Kōōruruuch :rubiik koonyiit kērēboonik taman āk āyēēng'. 14 Yu
kabokukas :biiko ng'ālyoontooni bo kwōng'uut kiyey :Yēēsu, kumwooy kule,
"Kubooyiit man, *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :chiichi nyoo /kikēēmwooyē kule
mākuchō kōōrēēt." 15 Kiinkētē :Yēēsu kule kimāchē :bichoo bokunam inee
kukērchi koong' kuyēk bāytooyiintēēt. Yooto koosikta kuwo lekem.

Kiwēēsyētēē :Yēēsu bēēko barak
(Mataayo 14:22-33; Māārkō 6:45-52)

16 Yu kāākwiimēn, kurēkto :rubiikaab Yēēsu ākoy tōōliil. 17 Kulaany
mwēēnkēēt ānkutākyi keey *kiriinkēētaab Kaabernaam. Kināmchi :mēēnānēēt
bichoo wōlooto kumāboonto keey Yēēsu. 18 Kichō :wusōōnēēt ankusyool
bēēko. 19 Yu kikiikuba :rubiichoo ām lōōyinto nyēē kiyitē kiilomiitaanik
muut nto ku lo, kukas Yēēsu kumii kuwēēsyētoonunēē bēēko barak kutākyinē
keey mwēēnkoonooto. Kimuuyo :rubiichoo miisin. 20 Yooto, kumwoochi
:Yēēsu kule, "-Mōōmuuyē, nto yu anii :nyoo!" 21 Kutaach :rubiik Yēēsu
kuchō mwēēng'. Yooto, kuchaakta :mwēēnkēēt ākoy sakaramteet wōlēē /
kikēēmākyinē wokōōyyoonyēē.

Āmnyoo :Yēēsu nyēbo soboonto

22 Yu kāwokuyyeech :kōōrēēt, kōōnkēt :biiko choo king'ētunēē komosta nyiin
ake bo tōōliiloonoo kule ki mwēēnkēēt akeenke baateey nyēē kimii yooto.
Kiinkētē :bichoo kule kimanaabeeta keey :rubiik Yēēsu. 23 Yooto, kukwaa-
nee :mwēēnkōōsyēk alake *kiriinkēētaab Tibeerya ānkubokōōyyoonyēē yēē
kilēēkitēē :yoo kyoomiisyēē :biiko. 24 Bērē kukas :biiko kule kāmēētākumii
:Yēēsu āk rubiikyii, kulaany mwēēnkōōsyēchoo kuba *kiriinkēētaab Kaaber-
naam bokucheeng'aat Yēēsu.
25 Yu kābokunyōōrchi Yēēsu wōlooto, kuteebee kule, "Kāānēētiintēēt, 'kēēyitu
wōli kutyaa?" 26 Kuwālchi :Yēēsu kule, "! Kāāmwoowook, ōchēēng'ootoo
kuuyu kwōōbiyoong'iisyē āmēēbērē kuuyu kwookas kāāmuukēywēēkaab
Yēyiin. 27 -Mōōbēng'tēē chēēng'sēētaab āmit chēē bēku, nteenee ōnēmchi keey

---

6:2 Yoowa. 2:23 **6:3** Mat. 5:1 **6:4** Yoowa. 2:13 **6:8** Māārkō 1:16; 13:3; Yoowa. 1:40; 12:22
6:11 Yoowa. 21:9, 13 **6:14** Kiruu. 18:15, 18; Luuka 7:16; Yoowa. 1:21; 4:19; 7:40; 9:17; Yēyuut. 7:37;
13:32 **6:15** Yoowa. 5:13 **6:23** Yoowa. 6:11 **6:26** Yoowa. 2:11

ōchēēng'ē āmnyoontēētaab kibchuulyo. Āmnyoontoonoo ku nyoo kōōnook *:Wēritaab Chii, kuuyu inee :nyēē kiikōōkoochi :Baaba Yēyiin kāāmuukēywēēk kuyey kuu nyooto." 28 Kuteebee :biiko Yēēsu kule, "Ara, kēēyēyē kule nee sikiinēmchi keey yiisyēētaab Yēyiin?" 29 Kuwālchi :Yēēsu kule, "/Kiinēmchi keey yiisyēētaab Yēyiin /kukiikaasee keey chiito nyoo kiiyooku :inee." 30 Kuteebee :bichooto Yēēsu kule, "Kiy nee nyēbo kwōng'uut nyēē +meeyey sikiikaaseeniing' keey? 31 Kyaam :biikyoo choo kibo kēny maana ām kōōr nyēē suurkwēēn, kuu yoo mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, 'Kiikoochi kwaam āmnyoontēēt nyēē chōōnēē barak.'†" 32 Kumwoochi :Yēēsu nanyuun bichoo kule, "!Kāāmwoowook, -moosoot sōō baateey kule kikōōnook *:Muusa āmnyoontoonoo kichōōnēē barak, nteenee ōsōōtē kule kōōnook :Baaba āmnyoontēētaab man kuchōōnēē kibkōōnkōy. 33 Āmnyoontēētaab Yēyiin ku nyoo chōōnēē kibkōōnkōy ānkuyibchinē biich soboonto." 34 Yooto, kumwoochi :bichoo Yēēsu kule, "Ikōōnēēch kwaak āmnyoontoonooto." 35 Kumwooy :Yēēsu kule, "Anii :āmnyoontoonooto bo soboon. Moomē :kēmēy chiito nyoo kāchō wōlēē āmiitē. Nto nyoo keekaaseenaa keey kumoomē :melel. 36 Kuu yoo kātāāmwoowook, kookasaa -āmōōkoosēēnoo keey. 37 Chii ake tukul nyoo kākōōno :Baaba, kuyēku nyeenyuu nyēē mākoy akwet bēsyēēt ake. 38 Kyāāchōōnēē kibkōōnkōy sichaayey kiyēē māchē :Baaba nyoo kiiyookwoo mēēbērē kyāāchōōnii chaayey kiyēē āmāchē. 39 Mākwoo :Baaba kule -māāboot chii mbo akeenke ām choo kiikukōōno, nteenee +maang'eet ake tukul bēsyēētaab tabanta. 40 Man, mākyinē :Baaba *soboontaab kibchuulyo biiko tukul choo ikoosēēnoo keey."

41 Yooto kutoow :kāāntōōyikaab Yuutayeek koong'unyng'uuny kuuyu kimwooy :Yēēsu kule, inee ku āmnyoontēēt nyēē chōōnēē kibkōōnkōy. 42 Kimwooy :bichoo kule, "So, mā wēritaab Yōōsēēf :chiichi? Ntēē kiinkēt kwaan āk kaamet. Ām nee sukumwooy raat kule chōōnēē :inee kibkōōnkōy?" 43 Kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, "-Moong'unyng'uuny. 44 Māmii :chii nyēē imuuchē kuchō wōlēē āmiitē yoo kāmāyis :Baaba nyoo kiiyookwoo. Yoo kāākuchō, +maang'eetee meet bēsyoonoo bo tabanta. 45 /Kikeesir ām siruutēkaab *wōōrkooyikaab Yēyiin kule, 'Makooneet :Yēyiin biiko tukul.'† Chii nyoo kaakukas kāānēētiisyoonoo ānkusēw, kuchōōnii wōlēē āmiitē. 46 Mēēbērē kaamwaay yooto kule kiikukas :chii Baaba nteenee anii nkit nyoo āchōōnēē wōlēē mii :inee nyēē kyaakas. 47 ! Kāāmwoowook, chii ake tukul nyoo ikoosēēnoo keey kuboonto :nyoo kēny *soboontaab kibchuulyo. 48 Anii :āmnyoontēētaab soboonto. 49 Kyaam :biikyoo choo kibo kēny maana ām kōōr nyēē suurkwēēn nteenee kiikubēk :bichoo tukul. 50 Nteenee mābotē :chii nyoo kaam āmnyoontooni chōōnēē kibkōōnkōy. 51 Anii :āmnyoontoonooto chōōnēē kibkōōnkōy. Yoo kaam :chii mākunyōōr soboontaab kibchuulyo. +Māākōōnu bōōrnyuu kuyēk āmnyoontēēt nyēē sukōōsoob kōōrēēt."

52 Kiyey :ng'aleechu kukōrōmiitu :kāāntōōyichoo bo Yuutayeek miisin. Kimwooy kule, "So, imuuchē kule nee :chiichi kukōōnēēch bōōrnyii kyaam?" 53 Kumwoochi :Yēēsu kule, "!Kāāmwoowook, yoo kamoo-am bōōrtaab *Wēritaab Chii ankooyyee korotiikyii, mākoy ōnyōōru soboon. 54 Chii nyoo kaam bōōrnyuu ankuyye korotiikyuu, kunyōōru :chiichoo *soboontaab kibchuulyo. +Maang'eetee chiichoo meet ām bēsyēētaab tabanta. 55 Āmnyoo nyēbo

---

6:30 Mat. 12:38; Māārkō 8:11; 13:22; Yoowa. 4:48; 1Kōōr. 1:22 † **6:31** Tyēēnwookik 78:24 **6:31** Chuy. 16:4, 15; Kāāyiit. 11:7-9; Neem. 9:15; Tyēēn. 78:24 **6:34** Yoowa. 4:15 **6:35** Yoowa. 4:13-14; 6:48-58; 7:37 **6:36** Yoowa. 20:29; 16:9 **6:37** Yoowa. 17:2, 24 **6:38** Māārkō 14:36; Yoowa. 4:34 **6:39** Yoowa. 10:28; 17:12; 18:9 **6:40** Yoowa. 5:24 **6:42** Māārkō 6:3 † **6:45** Isa. 54:13 **6:46** Yoowa. 1:18 **6:48** Yoowa. 6:35

man :bōōrnyuu ānkubo koomānuut :korotiikyuu. 56 Chii nyoo kaam bōōrnyuu ankuyye korotiikyuu, mākunoomnyo āk anii ānkāānoomnyē āk inee. 57 Kuu yoo āminyēē kāāmuukēywēēkaab Baaba nyoo kiiyookwoo, mākuminyēē :nkinee chiito nyoo kaam bōōrnyuu kāāmuukēywēēkyuu. 58 Anii :āmnyoontoonooto kichōōnēē kibkōōnkōy. Makerkeey :āmnyoontoonoo āk nyoo kyoomē :biikyoo choo kibo kēny, ānkoo kyaam, kibēk. Chiito nyoo kaam āmnyoontooni kunyōōru soboontaab kibchuulyo." 59 Kimwooyē :Yēēsu ng'aleechaa kumii kōōnēētiisyē ām *kōōtaab saayeet ām Kaabernaam.

Kiichuchuuyee keey :rubiik chēē chaang' wōlēē mii :Yēēsu

60 Yooto kakas :rubiikaab Yēēsu ng'aleechu, kumwooy :wōlēē wōō kule, "Māku nkoolat :ng'aleechu! Ng'oo :nyēē sukoomuuch!" 61 Kiinkēt :Yēēsu kiyēē kimii kōōyiimē rubiik. Yooto, kumwoochi kule, "So, kāyēk kāānākuut :ng'aleekyuu? 62 /Keemwa baa, kule nto kookas *Wēritaab Chii kōōyēēyē kibkōōnkōy, nto kāwuuyiitu nee? 63 Kōōnu :Tāmirmiryēētaab Yēyiin soboonto nyēē mākōōnu :kāāmuukēywēēkaab chii. Kōōnu :ng'aleek choo kāāmwoowook soboonto kuuyu kwoonēē wōlēē mii :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. 64 Ānkoo kuwuu nyooto, mii :alake ām akweek chēē -mēēkoosēēnoo keey." Kiinkēt :Yēēsu kung'eetee kēny kule ki mbo ng'oo :chēē kimēēkoosēē keey inee ānku ng'oo :nyēē kimakuchaamta inee. 65 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Ki ng'ālyoontoonooto :nyoo kyāāmwooytēē kule, māmii :chii nyēē chōōnii wōlēē āmiitē yoo kāmāyis :Baaba."

66 Kiichuchuuyee keey Yēēsu :biiko chēē chaang' kung'eetee yooto. 67 Yooto kuteebee :Yēēsu rubiichoo ki taman āk āyēēng' kule, "Ōmāchē :nkakweek obakaaktaa?" 68 Kuwālchi :Simōōni Bētērō kule, "Keebe ānō ōō, Moko-ryoontēēt? Ntēē iboontē :inyiing' lōkōōy chēbo soboontaab kibchuulyo. 69 Kiikoosēēniing' keey ānkēēchāmē kule inyiing' *Kāārārookiintēēt nyēē chōōnēē wōlēē mii :Yēyiin." 70 Yooto kumwoochi :Yēēsu kule, "Akweek oob rubiik taman āk āyēēng' chēē kyāākwēyook anii? Nteenee mii :nyēē kibrōkōsyoo ām akweek." 71 Kumwooyē :Yēēsu kuu nyooto, king'āloolēē Yuuta Iskaryoot nyēē kimii wokuchoomtooy inee.

7

Kitāchiin :Yēēsu āk ng'aleekaab mbo ng'eetaabkaamet

1 Yu kāākuyityo, kōōnēētiisyootēē :Yēēsu Kalilaaya. Kimāmāchē kuwēēsyētootēē Yuuteeya kuuyu kimāchē :kāāntōōyikaab Yuutayeek kubakach. 2 Yooto, kikiikuriik :Yuutayeek kwaam *Saakweetaab Kēryōōsyēk. 3 Kumwoochi mbo :ng'eetaabkaamet Yēēsu kule, "Ing'eetee yu ānkiiwē Yuuteeya sukukas rubiikuuk chēbo wōlooto tukuuchu bo kwōng'uut chu iyēyē. 4 Māchāktōōs ibooru keey nyēē karaam siitooku. Kunyoo, kany kutookunēē kōōrēēt :ng'aleechu bo kwōng'uut." 5 Kimēēkoosēē keey mbo :ng'eetaabkaamet Yēēsu. 6 Yooto kumwoochi :Yēēsu icheek kule, "Manaayit :bārooyinnyuu nyēē yemaat nteenee oyeyaate :akweek kiyēē ōmāchē. 7 Mā akweek chēē wēchook :biikaab kōōrooni, nteenee wēchoo anii kuuyu āburyoong'tooy icheek kubo rōkōs nyēē yēyē. 8 Obe :akweek saakwaanaa kuuyu manaayit :bārooyinnyuu." 9 Yooto kung'ētunēē :Yēēsu Kalilaaya.

6:56 Yoowa. 15:4-5 **6:58** Māārkō 14:22-24; 1Kōōr. 10:16 **6:63** Yoowa. 3:5-8; 1Kōōr. 15:45; 2Kōōr. 3:6 **6:64** Yoowa. 13:11; 16:9 **6:65** Yoowa. 6:44 **6:69** Māārkō 8:27-30 **6:69** Māārkō 1:24 **6:71** Yoowa. 12:4 **7:1** Māārkō 3:6; 6:19; Yoowa. 5:18; 7:19-20, 25; 8:37, 40; 11:53 **7:2** Chuy. 23:16; Laawi. 23:33-43; Kiruu. 16:13-15 **7:5** Yoowa. 16:9 **7:6** Yoowa. 2:4 **7:7** Yoowa. 15:18-19

Kichuunchuun :Yēēsu āk kāāntōōyikaab Yuutayeek

10 Nto yu kaakuba mbo :ng'eetaabkaamet, kuwaayta keey Yēēsu ākoy
Yēērusālēēm. 11 Kimii :kāāntōōyikaab Yuutayeek kuchēēng'ēē Yēēsu wōlooto.
Kitēēbootē kule, “Mii ānō :chiichoo ōō?” 12-13 Kichoomootē :biiko wōlēē wōō
kung'āloolēē Yēēsu kuuyu kiiywēyē kāāntōōyikaab Yuutayeek. Kimwooyē
:bichoo alake kule, “Karaam :chiichoo.” Kumwooyē :alake kule, “Buryo,
ibērbēērootē biich.”
14 /Kikyaam saakwaanaa nto miitē kwēēn āk kwēēn, kuwo :Yēēsu *Kōōtaab
Yēyiin ānkutoow kōōnēētiis. 15 King'woonchi kāāntōōyikaab Yuutayeek :wōlēē
kiinēētitooy :Yēēsu kut kumwooy kule, “Kēēnkētēē nee :nkinee nyi siruutēkaab
Yēyiin āmēēbērē kiikusumānchi?” 16 Kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, “Ng'aleek
chēē ānēētook mēēbērē cheechuu, nteenee kwoonēē wōlēē mii :Yēyiin nyoo
kiiyookwoo. 17 Chii nyoo kakwey kuyey kiyēē māchē :Yēyiin, mākōōnkēt yoo
kwoonēē :ng'aleekyuu wōlēē mii :Yēyiin, nto cheechuu nkit. 18 Chiito nyoo
ng'āloolē ām kāāmuukēywēēkyii, kumāchē :nyoo kule /kēēkoonyit. Nteenee
āmāchē anii kunyōōr koonyit :nyoo kiiyookwoo. Achurtaat ānkāāyyoong'unēē
manta. 19 Kikōōnook *:Muusa kiruutēk āmāmii :chii mbo akeenke ām ak-
week nyēē riibē kiruutēchoo. So, ōmāchē ōbākākyoo nee?” 20 Kumwoochi
:biiko kule, “Kiikubunuung' :mēt ēē? So, ng'oo :nyēē māchē kubakachi-
ing'?” 21 Koomiiny :Yēēsu mēt ankutas taay kule, “Kyaayey kiy akeenke
baateey nyēbo kwōng'uut ām Sabaato. King'woonchook akweek tukul :kiy-
ooto. 22 Mwooyē :siruutēkaab Muusa kule ōmurootānē wēēriik ām bēsyēētaab
sisiit. (Kubooyiit man mēēbērē Muusa nyēē kimwooyē, nteenee mbo
kuukoong' chuut kibo taay.) Kōōnook :yooto ōmurootānē wēēriit ām bēsyēētaab
Sabaato yoo /kikēēsichē yēē Sabaato. 23 Kunyoo, yoo ākoo /kiimurootānē
wēēro bēsyēētaab Sabaato ōtiltooy kiy kisich buch, /simākyiiri kiruutyoonoo
bo Muusa ii, kubo nee ōnyēērchoo anii yoo kāāsoob chiito kumukuul ām
bēsyēētaab Sabaato? 24 -Mōōtuchinē ng'al buch kukōōkāsunēē saang', nteenee
māchāktōōs ōlyēbē ōyyoong'unēē manta.”

Kicham :biiko chuut alake kule Kāārārookiintēēt :Yēēsu

25 Kimwooyē :biikaab Yēērusālēēm alake kule, “Mā chiichi nyoo /kēēmāchē
/ keebakach? 26 Nto yu inee :nyi mii kung'āloolēē taayeetaab biiko
āmēēbērē mwoochinē :kāāntōōyikyoo kiy.” Kulē :alake “Ara kāākōōnkēt kule
*Kāārārookiintēēt :chiichi?” 27 Kumwooyē :chuut alake kule, “Ntēē kiinkētē
yēē chōōnēē :chiichi. Nteenee māmii :chii nyēē inkētē bēsyēēt nyoo chōōnēē
:Kāārārookiintēēt.”
28 Yooto kumwooy :Yēēsu kukas :biiko tukul kule, “Man, kōōlē ōnkētoo
ānkōōnkētē subak wōlēē āchōōnēē? Mēēbērē kyāāchōōnēē keey. Bo man :nyoo
kiiyookwoo, āmōōnkētē :akweek inee. 29 Nteenee anii :nyēē ānkētē, kuuyu
kyāāchōōnēē wōlooto ānku inee :nyēē kiiyookwoo.” 30 Yu kāmwooy :Yēēsu kuu
nyooto, kumach :kāāntōōyikaab Yuutayeek kule kunam nteenee māmii :chii
nyēē kitiiny kuuyu kitoombo kuyityiin :wōlēē kiikuchōbto :Yēyiin. 31 Ānkoo
kiwuu nyooto, kiikaasee keey :biiko chēē chaang' inee. Kimwooy :bichooto
kule, “Ara, yoo kāchō :Kāārārookiintēēt, makuyey ng'aleek chēbo kwōng'uut
kubiir chēē yēyē :chiichi?”

Kimach :Farisaayeek kunam Yēēsu

7:11 Yoowa. 11:56 **7:12-13** Yoowa. 9:22 **7:15** Māārkō 6:2; Luuka 2:47 **7:16** Yoowa. 12:49; 14:10 **7:18** Yoowa. 5:41; 8:50; 12:43 **7:19** Yoowa. 1:17; Room. 2:17-24 **7:20** Yoowa. 8:48 **7:22** Toowu. 17:9-14; Laawi. 12:3 **7:25** Yoowa. 7:1 **7:26** Yoowa. 4:25 **7:27** Yoowa. 9:29 **7:29** Yoowa. 8:14, 55; 17:8, 25 **7:30** Yoowa. 7:44; 2:4 **7:31** Yoowa. 2:23; 4:25

32 Yu kukas *:Farisaayeek ākoo mbo kibkōrōs chēē wōōyēch kuchoomootē
:biiko kung'āloolēē Yēēsu nyēē karaam, kōōyookto riibiikaab Kōōtaab Yēyiin
kule bokunam Yēēsu. 33 Kutas taay :Yēēsu kumwooy kule, "+Mākēēboontē keey
akweek ām bēsyōōsyēk chēē ng'ēri baateey, nto yoo kāākuyityo, ayeey wōloo
mii :nyoo kiiyookwoo. 34 Yooto +moocheeng'aa, nteenee -mōōnyōōrwoo,
āmōōmuuchē okwaa wōloo !kāāwē." 35 Kuteebee keey :kāāntōōyikaab Yuu-
tayeek nkit kule, "So, māchē :chiichi kuwo ānō wōlēē -mābokēēnyōōrchinē
:acheek? Ara, mākuwo kōōrōōsyēchoo kiisērēētyi keey :biikyoo wokooneet bi-
chooto? 36 Ibooru nee :ng'aleechaa kāmwooyē kule, '+Moocheeng'aa nteenee
-mōōnyōōrwoo āmōōmuuchē okwaa wōloo !kāāwē?' "

Mākurōōtunēē chii :bēēkaab soboonto

37 Ām bēsyēētaab lētuut nyēbo saakweet, kuchō :Yēēsu ānkukuurchi barak
kule, "Chii nyoo āmē :melelta, kuchō wōlēē āmiitē. 38 Kuu yoo mwooyē
:siruutēkaab Yēyiin kule, chii nyoo keekaaseenaa keey, mākurōōtunēē chi-
ichoo :bēēkaab soboonto." 39 Kumwooyē :Yēēsu kuu nyooto kiibooru
Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē nyōōru :chii ake tukul nyoo keekaasee keey inee.
/Kimānāākiiyook Tāmirmiryēētaab Yēyiin kuuyu /kimānāākiitōrōōr Yēēsu.

Kikwaanykwaany biiko :soboontaab Yēēsu

40 Yu kakas :biiko ng'aleechaa kimwooyē :Yēēsu, kumwooy :bichooto
alake kule, "Man wōōrkooyoontoonoo bo Yēyiin :chiichi." 41 Nto alak
kumwooy :choo kule, "Kāārārookiintēēt :chiichi." Kulē :alake, "Buryo!
Mēēmuuchāksē kuchōōnēē :Kāārārookiintēēt Kalilaaya. 42 Mwooyē :siru-
utēkaab Yēyiin kule mākuchōōnēē :Kāārārookiintēēt kōōtaab *Tāwuti ām *kiri-
inkēētaab Bēētēlēyēēm wōloo kiminyē :Tāwuti." 43 Kuchuunchuun :biiko
kurubta keey āk Yēēsu. 44 Kimāchē :biiko alake kule kunam Yēēsu, nteenee
māmii :chii mbo nyēē kisyeem kunam.

Kiyeet :Nikōtēēmō Yēēsu -/makiiruusta

45 Yu kāākuyityo nanyuun, kooyeey :riibiichoo kibo Kōōtaab Yēyiin wōlēē
kimii :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk *Farisaayeek. Yooto kuteebee :choo ri-
ibiichoo kule, "So, ntēē kookwaa buch, kāmōōnāmē?" 46 Kuwālchi :riibiichoo
kule, "Māmii :chii nyēē kiikung'alaal bēsyēēt ake kuu :chiichoo." 47 Kuteebee
:Farisaayeek riibiichooto kule, "So, ōmāchē omwaay kule /kaakiiberbeeraak
nkakweek? 48 Ara ōnkēt mbo kāāntōōyiin ake tukul nyēē kaakookaasee
keey chiichoo, nto kumii mbo *:Fārisooyiin nyēē kaakucham ng'aleechaata
mwooyē :chiichooto? 49 Chubootiin :bichu -mēēnkēt kiruutēkaab :Muusa."
50 Ām kāāntōōyichoo, kimii :Nikōtēēmō nyoo kikiiwokukas Yēēsu. Kumwoochi
:nyoo kāāntōōyichoo kule, 51 "Kurubta keey āk kiruutēkyoo, māmii :chii nyēē
/ kiiruustooy yoo / manaakeekas kiyēē mwooyē :chiichooto nto / kiinkēt
kiyēē kaakuyey." 52 /Kēēmwoochi kule, "So, ichōōnēē :nkinyiing' Kalilaaya?
Weesuman siruutēkaab Yēyiin, +meekas ām yooto kule māmii *:wōōrkooyoontō
nyēē imuuchē kuchōōnēē Kalilaaya." 53 Nto mii yoo, kooyeey :chii ake tukul
kaa,

8

1 nteenee kuwo :Yēēsu ākoy Lekemeetaab *Musēytuuniinēk.

Koorko nyēē kikōchōng'iit

7:33 Yoowa. 13:33 **7:34** Yoowa. 8:21; 13:36 **7:37** Laawi. 23:36; Yoowa. 4:10, 14; Ng'oong'. 22:17
7:39 Yoowa. 14:16 **7:40** Kiruu. 18:15, 18; Yoowa. 6:14 **7:42** Isa. 11:1; Miika 5:2; Mat. 20:30-31
7:44 Yoowa. 7:30 **7:50** Yoowa. 3:1 **7:51** Kiruu. 1:16-17; 17:6

2 Yu kāwokuyyeech, kumusta :Yēēsu kooyeey biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin.
Kukwa :biiko ānkōōruruukyi keey inee. Kōōbuur :Yēēsu ng'wēny ankooneet
bichoo. 3 Yooto koomut :kāānēētikaab kiruutēk āk *Farisaayeek koorko
nyēē /kikeenyoorta chiito ake ānkōōyyoong'tēē yooto bo taayeetaab Yēēsu.
4 Kumwoochi :bichoo Yēēsu kule, “Kāānēētiintēēt, /kokeenyoorta koorkooni
chiito ake. 5 Kimwooy *:Muusa ām kiruutēkyoo kule, irooko :chii nyēē wuu
nyooto /kēēwiirēē rwoontōōk kume. Kunyoo ii, imwooyē nee :inyiing'?”
6 Kimwooyē :bichoo ng'aleechaa kutēchēē Yēēsu sukōōyyoong'tēē kōōk. Kuyim
:Yēēsu ankusir yēbo teng'eek ām moorineenyii. 7 Kitēēbēē :bichooto Yēēsu
ng'aleek kutēē yooto tukul. Kōōtōrōōr keey :Yēēsu ānkumwoochi bichoo kule,
“Yoo mii ām akweek :nyēē mānāāchoolwookēn, kutoow :nyooto kuwiiree
koorkooni rwoontōōk.” 8 Yu kāmwooy :Yēēsu kuu nyooto, kuyim subak
ānkusiriis. 9 Yu kabokukas :bichoo ng'aleechaata kimwooyē :Yēēsu kubeetaa-
tee akeenke akeenke. Kiba kurook :choo ki yōōsēch kut wokung'ēt :Yēēsu
nkit āk koorkoonoo kuboonto keey biiko alak. 10 Yooto kōōtōrōōr keey :Yēēsu
ankuteebee koorkoonoo kule, “Kaba ānō :biikēy ōō, cheebyoos? Māmii mbo
:akeenke nyēē kāng'ēt kooruustiing'?” 11 Kuwāl kule, “Māmii mbo :akeenke
ōō, Mokoryoontēēt.” Yooto kumwoochi koorkoonoo kule, “-Māāruustiing'
:anii nteenee -mātāwēēchoolwookēn subak.”*

Lēbkēēyyēētaab kōōrēēt :Yēēsu

12 Kitas taay :Yēēsu kumwoochi bichoo kule, “Anii lēbkēēyyēētaab kōōrēēt.
Chiito nyoo karub ng'aleekyuu kunyōōru lēbkēēyyēētaab soboonto nyēē
mākoy kuwēēsyētēē mēēnān.”
13 Kumwoochi *:Farisaayeek Yēēsu kule, “Nto yu imiitē ing'āloolēē keey
:inyiing' nkit, mābo man :ng'aleekuuk.” 14 Kuwālchi :Yēēsu bichoo kule,
“Ānkoo āng'āloolēē keey :anii nkit, kiyēē āmwooyē kubo man kuuyu ānkētē
wōlēē kyāāchōōnēē ākoo wōlēē āwēētii. Nteenee -mōōnkētē :akweek. 15 Ōtiilē
:akweek ng'al baateey orub kuu wōloo isōōtitooy :biiko, nteenee -māātiilchinē
:anii chii ng'al. 16 Nto yoo kāālē ātiilchi chii ng'al, āyyoong'unēē manta
kuuyu mēēbērē anii nkit nteenee āboontē keey Baaba nyoo kiiyookwoo. 17 /
Kikeesir ām kiruutēkwook kule yoo kaakuroob :biich āyēēnku ng'ālyoo, ku man
:kiyooto. 18 Āng'āloolēē keey :anii, nto ake nyēē rōōboo ku Baaba nyoo kiiy-
ookwoo.” 19 Kuteebee :Farisaayeechaa Yēēsu kule, “Mii ānō :kōōn?” Kuwālchi
:Yēēsu kule, “-Mōōnkētoo anii, āmōōnkētē nkinee Baaba. Nto kyōōnkētoo, nto
ōnkētē Baaba.” 20 Kimwooyē :Yēēsu ng'aleechu tukul yooto kimii kōōnēētē
biiko ām yēē kimii :looloonik choo /kikiiruruukyinē beesaanik ām *Kōōtaab
Yēyiin. Yooto kimāmii mbo :chii nyēē kinam Yēēsu kuuyu kimānāāyityiin
:chōbuutēkaab Yēyiin.
21 Yooto kumwoochi :Yēēsu kāāntōōyichoo subak kule, “+Māāwēēchi
keey anku +moocheeng'aataa, nteenee +moomeeyte ng'ōōkiswookikwook
-āmōōmuuchē obe wōlēē āwēētii :anii.” 22 Kuteebee keey :kāāntōōyichoo kule,
“Ibooru nee :chiichi yoo mwooyē kule -mākēēbēētii wōlēē mākuwo :inee?
Ara, makubar keey :chiichi nkit ēē?” 23 Nteenee kitas taay :Yēēsu kumwooy
kule, “Ōbooyē :akweek ng'wēnyuuni, nteenee āchōōnēē :anii kibkōōnkōy.
Nyēēng'woong' :kōōrooni nteenee mā nyeenyuu anii :kōōrooni. 24 Kiyooto

---

8:5 Laawi. 20:10; Kiruu. 22:22-24 **8:6** Māārkō 12:13 **8:7** Kiruu. 13:9; 17:7 * **8:11** Mātinyē :siruutēk alake kērēywēēchu (7:53—8:11). **8:11** Yoowa. 5:14 **8:12** Isa. 49:6; Yoowa. 1:5, 9-10; 3:19; 9:4-5; 11:9-10; 12:35-36, 46; Ēfēēs. 5:8-14; 1Yoowa. 1:5-7; 2:8 **8:13** Yoowa. 5:31-32 **8:14** Yoowa. 7:28-29 **8:17** Kiruu. 17:6; 19:15; Mat. 18:16 **8:18** Yoowa. 5:36-37; 1Yoowa. 5:9 **8:19** Yoowa. 5:18 **8:20** Yoowa. 2:4 **8:21** Yoowa. 7:33-34 **8:23** Yoowa. 3:31

nyēē āmwoowook kule +moomeeyte ng'ōōkiswookikwook. Makurataak :ng'ōōkiswookichoo ākoy yoo kookaasee keey kule anii :nyooto."
25 Kuteebee :bichoo Yēēsu kule, "Inyiing' ng'oo naas?" Kuwālchi kule, "Nyooto kyāāmwoowunoonwook.† 26 Chaang' :ng'ala chēē kātāāmwoowook ānkāātiilchook ng'al, nteenee bo man :Baaba nyoo kiiyookwoo. Kiyēē āmwoochinē biiko ku nyēē kyāākāsēē inee." 27 Kimēēnkēt :bichoo kule kimii :Yēēsu kung'āloolēē Kwaan ām kibkōōnkōy. 28 Yooto nanyuun kumwooy :Yēēsu kule, "Bēsyoonoo ōtōrōōrē *Wēritaab Chii, ku yooto yēē +mōōnkēt kule anii :nyooto āmāāyēyēē keey kiy. Yooto nanyuun yēē +mōōnkēt kule kiyēē āmwooyē ku nyēē kiinēētoo :Baaba. 29 Kēēboontē keey :nyoo kiiyookwoo. Manaabakaaktaa āng'ētu nkit bēsyēēt ake kuuyu āyēyē ākookoy kiyēē ing'ērēēchē inee."

Kiiyēnchi :biiko kereeryaanto Yēēsu

30 Yu kāmwooy :Yēēsu kuu nyooto, kōōyēnchi :biiko chēē chaang'. 31 Kumwoochi :Yēēsu chooto kiiyēnchinē inee kule, "Yoo kōōkiilchi kiyēē ānēētē, ōyēku man rubiikyuu. 32 +Mōōnkēt yooto nanyuun manta anku +/ makiityaaktaak."

Kinyikisiit :kwiilateetaab kāāntōōyikaab Yuutayeek

33 Kumwoochi :kāāntōōyichoo Yēēsu kule, "So, nto yu kēēbooyē :acheek *Abraam, āmānāākēēyēku motwoor bēsyēēt ake! Kunyi, /kiityaakteech ām nee?" 34 Kuwālchi :Yēēsu kule, "!Kāāmwoowook, motwooriintēētaab ng'ōōkisto :chii nyoo kiikōōtiiny :ng'ōōkisto. 35 Minyē :leekwa kang'waa ākookoy nteenee imōkōnyōōnyoot :motwooriintō. 36 Nto yoo kālē kootyaaktaak :Leekweet ōtyooktooyāktōōsii kuchurta. 37 Ānkētē sinee kule ōbooyē :akweek Abraam. Nteenee ōmāchē obara kuuyu kiyoomcho :mētēwookwook nyēē -mēēwutē :ng'ālyoontēēnyuu. 38 Āng'āloolēē :anii kiyēē kimii kaab Baaba, nto akweek ōyēyē kiyēē mwoowook :kōōn." 39 Kukētyi :bichooto Yēēsu kule, "Abraam ku baaba acheek." Yooto kuwālchi :Yēēsu kule, "Nto ki kōōn :Abraam, nto kyōōyēyē kiyēē kiyey. 40 Ōmāchē :akweek obara ānkoo kāāmwoowook kiyēē bo man nyēē chōōnēē wōlēē mii :Yēyiin, ng'ālyoo nyēē kimēēmuuchē kuyey :Abraam. 41 Ōyēyē :akweek yiisyēētaab :kōōn." Kuwālchi :bichooto Yēēsu kule, "Kēēboontē Baaba akeenke, nyooto ku Yēyiin, ānkēēyēku lōkōkyii chēbo man."
42 Yooto kumwoochi :Yēēsu bichooto kule, "Nto ki kōōn akweek :Yēyiin nto ōchāmoo kuuyu kyāāchōōnēē wōlēē mii :Yēyiin ānkāāmiitē raat yu. Mānāāchōōnēē keey. Nteenee inee :nyēē kiiyookwoo. 43 -Mōōkāsē kiyēē āmwoowook kuuyu wuu nyēē kyoomaalee tēmēnik yiitiikwook. 44 Kōōn akweek :Kibrōkōsyoontēēt ānkōōrubē kiyēē māchē :inee. Rumiin :inee kung'eetee kēny āmāmii :bēsyēēt nyēē kiikōōyyoong'unēē wōlēē mii :manta kuuyu mātinyē manta. Yoo ibērbēēriisyē, ku cheechii :choo nkit kuuyu, ng'wiin :inee ānku :mētitaab ng'wiiynaneet tukul. 45 Āmwoowu :anii manta ng'ālyoo :nyēē yēyē simōōyēnwoo. 46 Ara, mii ām akweek :nyēē imuuchē kōōboor kule āboontē :anii ng'ōōkisto? Nto yoo bo man :ng'aleek chēē āmwooyē ii, kwaamaak :nee simōōyēnwoo? 47 Chii nyoo bo :Yēyiin kukāsē ng'aleekyii. Nteenee -mōōkāswoo kuuyu -mōōbooyē Yēyiin."

8:24 Yoowa. 13:19 † **8:25** Imuuchē /keeweech mbo kule, "So, manookas kiyēē kāāmwoowook?" **8:26** Yoowa. 3:17; 8:15; 12:47 **8:28** Yoowa. 12:32-34; 4:34 **8:30** Yoowa. 2:23 **8:31** Yoowa. 15:8; 14:15 **8:33** Mat. 3:9 **8:34** Room. 6:16, 20; 2Bēt. 2:19 **8:35** Chuy. 21:2; Kala. 4:30 **8:36** 2Kōōr. 3:17 **8:40** Yoowa. 7:1 **8:42** 1Yoowa. 5:1 **8:44** Toowu. 3:1-5; 1Yoowa. 3:2; 2:4 **8:46** 2Kōōr. 5:21; 1Yoowa. 3:5 **8:47** Yoowa. 10:27; 18:37

48 Yooto kumwoochi :kāāntōōyichoo bo Yuutayeek Yēēsu kule, “Ābērē
+mākēēkustooyootiin yoo kakeemwaay kule inyiing' Sāmooryāyiin ānkiiboontē
*tāmirmiryēēt nyēē miyaat.” 49 Kuwālchi :Yēēsu kule, “-Māāboontē tāmirmiryēēt
nyēē miyaat. Āywēyē Baaba āmōōkoonyitoo anii :akweek. 50 -Māāchēēnkyinē
keey :anii koonyit, nteenee mii :nyēē chēēng'woo anku inee :nyēē itiilē
kiy ake tukul. 51 Āmwoowook manta kule, mākoy kume :chiito nyoo rubē
ng'aleekyuu.”
52 Kumwoochi :bichoo Yēēsu kule, “Kāākiinkēt nanyuun man kule iboontē
tāmirmiryēēt nyēē miyaat! Kiikume *:Abraam ānkiikubēk *:wōōrkooyikaab
Yēyiin ānkiimwooyē kule, nyoo rubē ng'ālyoontēēng'uung' mēēbērē makume?
53 Imwooyē :inyiing' kule iwōō kusiir Abraam? Kiikume :inee ānkiikubēk mbo
:nkicheek wōōrkooyikaab Yēyiin. Isōōtē kule inyiing' ku ng'oo ēē?” 54 Yooto
kuwālchi :Yēēsu kule, “Yoo āmiitē ātōrōōrē keey ku buch. Nteenee nyēē
itōrōōroo ku :Baaba nyoo ōbērē :akweek Yēyiintēēng'woong'. 55 -Mōōnkētē :ak-
week Yēyiin, nteenee anii :nyēē ānkētē. Nto kāālē amwaay kule -māānkētē, nto
kāāyēku ng'wiin kuu akweek. Nteenee ānkētē inee ānkāāriibē ng'ālyoontēēnyii.
56 Kikiikumachaan :kōōn Abraam kule nto kas bēsyēēnyuu, kunyoo yu ka-
chokukas, kung'erech.” 57 Yooto, kumwoochi :bichoo Yēēsu kule, “Nto yu ma-
neeyit mbo kēnyiisyēk konom ānkiimwooyē kule 'kiikas Abraam!” 58 Kuwālchi
:Yēēsu kule, “!Kāāmwoowook, kyāāmiitē kutoombo /kēēsich Abraam.” 59 Yooto
kukwey :bichooto rwoontōōk kule kuwiiree Yēēsu, nteenee kuchuut :Yēēsu
biiko ankung'eetee yooto kibo *Kōōtaab Yēyiin.

9

Kiisoob :Yēēsu chii nyēē /kikēēsich kukoraat

1 Kimii yēē kiwēēsyētootē :Yēēsu ākoo rubiikyii, yooto kukas chiito ake
nyēē /kikēēsich kukoraat. 2 Kuteebee :rubiikyii Yēēsu kule, “Kāānēētiintēēt,
nee :nyēē kiyey chiichiin kukor? Ara ng'ōōkisnyii nto nyēbo sikiikyii?”
3 Kuwālchi :Yēēsu kule, “Mā ng'ōōkistaab chiichoo nto nyēbo sikiikyii
:nyēē kiyey kukor, nteenee mākutook :kāāmuukēywēēkaab Yēyiin kubo inee.
4 Māchāktōōs /kēēyēyē yiisyēētaab Baaba nyoo kiiyookwoo yoo tāku leb-
keey nteenee mii wokutuuyiitu :kōōrēēt nyēē -mēēmuuchē :chii tākuyēyiis.
5 Yoo tāāmiitē kōōrēēt, āyēku lēbkēēyyēētaab kōōrēēt.” 6 Yu keewaany :Yēēsu
kumwooy ng'aleechaa kung'utyi ng'wēny. Koomitmiit mēnēēt ankoonyi-
inyee koonyekaab chiichooto, 7 ānkumwoochi kule, “Wēēwuunēē koonyekuuk
kibōōytaab Siloowaam.” (Kerkeey kaaynaani bo ‘Siloowaam’ ākoo yoo
/kakeemwa kule /kikiiyookto.) Kuwo :chiichoo ānkōōwuun koonyekyii
ānkōōyēēw kukaakukasta.
8 Yooto, kutoow :laatoosyekaab chiichoo āk choo kikiikukas kusoomsē
kumwooy kule, “So, mā :chiichi nee nyoo kwēēbuurē sukusoomsē kityō?”
9 Kumwooy :alake kule, “Inee :nyooto” nto alak kule, “Buryo! Mā :inee,
nteenee kerkeey inee.” Kumwooy :inee nkit kule, “Lēyyē, ntēē anii :ny-
ooto.” 10 Yooto nanyuun kuteeb :bichooto kule, “Nee :nyēē kiyeying'
ikaste?” 11 Kuwālchi :chiichoo kule, “Kiimitmiit :chiichoo /kēēkuurēē Yēēsu
mēnēēt ankoonyiinyeenaa koonyek ānkumwoowoo wāāwuunēē kibōōytaab
Siloowaam. Kunyoo yu kāwāāwuun akaste bakeenke!” 12 Kuteebee :bichooto
kule, “Miitē ānō raat :chiichooto?” Kuwālchi kule, “-Māānkētē.”

8:48 Māārkō 3:21-22; Yoowa. 4:9; 7:20; 10:20 **8:50** Yoowa. 7:18 **8:51** Yoowa. 5:24 **8:53** Yoowa. 4:12 **8:55** Yoowa. 7:28-29; 4:34 **8:58** Yoowa. 1:1-2; 17:5 **8:59** Yoowa. 11:8 **9:2** Chuy. 20:5; Ēsēk. 18:20; Luuka 13:2, 4 **9:3** Yoowa. 11:4 **9:4** Yoowa. 5:17; 11:9-10 **9:5** Yoowa. 8:12 **9:6** Māārkō 8:23 **9:8** Yēyuut. 3:10

Kikiirso :Farisaayeek

13 Yooto, / keenam chiichoo / kikēēng'oonkyinē koonyek / ānkiimutyi
*Farisaayeek. 14 King'oonkyinē :Yēēsu chiichoo koonyek yēē ki bēsyēētaab
*Sabaato. 15 Kiteebee :nkicheek Farisaayeechaa chiichoo wōlēē kiyeyta kut
kukasta. Kumwoochi kule, “Kinam :chiito ake mēnēēt ankoonyiinyeenaa
koonyek, nto yu kāwāāwuun, akaste.” 16 Kumwooy :Farisaayeek alake kule,
“Māchōōnēē :chiichi wōlēē mii :Yēyiin kuuyu -mēēywēyē kiruutyēētaab
Sabaato.” Kumwooy :alake kule, “So, imuuchē kule nee kuyey :chii nyēē
choolwookiin tukuuk chēbo kwōng'uut chēē wuu choo?” Kuchuunchuun
:Farisaayeechaa ām kāāsōōtēywēēkwaa. 17 Yooto nanyuun kuwēēkyi
keey :Farisaayeechaa chiichoo kikoraat ankuteebee kule, “Imwooyē nee
:inyiing' kurubta keey āk chiichooto kāyēyiing' ikaste?” Kuwāl kule,
“Wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :chiichooto.”

18 Kimāchāmchiintōōs :kāāntōōyikaab Yuutayeek kule kikoraat :chiichoo
man ankaakukasta. Yooto kukuur sikiikaab chiichoo 19 ankuteebee kule,
“Nyēēng'woong' :lakwani ōmwooyē kule /kikēēsichē kukoraat? Ntēē kāstooy
raat?” 20 Kumwooy :sikiik kule, “Kiinkētē kule lakwanyoo ānkiinkētē
kule kikēēsichē kukoraat. 21 Nteenee -mākiinkētē kule kayeyakay kule nee
sukukasta. -Mākiinkētē mbo chiichēē kāng'oonkyi koonyek. Nto yu chii :inee
nyēē wōō nyēē imuuchē kuwāl, oteebee baa, :akweek kumwoowook nkit.”
22 Kimwooy :sikiikaab wēēroo kuu nyooto kuuyu kinyōkōōrēch kāāntōōyichoo
bo Yuutayeek. Kikiikumwooy :kāāntōōyichoo kule chii ake tukul nyoo
kang'alaalee kule Kāārārookiintēēt :Yēēsu, +/makeekwetee chiichoo *kōōtaab
saayeet. 23 Kiyooto :nyēē kiyey sikiikaab lakwanaa kumwooy kule, “Nto yu
chii :inee nyēē wōō, oteebee baa, :akweek.”

24 Yooto kukuur :bichoo subak chiichoo kikoraat ānkumwoochi kule, “Itōrōōr
Yēyiin ankiimwaay chēbo man! Kiinkētē :acheek kule choolwookiin :chiichi
kāng'oong'uung' koonyek.” 25 Kuwālchi :chiichoo bichoo kule, “-Māānkētē
:anii kule choolwookiin :chiichoo nto kumā choolwookiin. Nteenee kiy
akeenke kityō nyēē ānkētē. Nyooto ku kule kyaakoraat neennyi, ākāstooy
raat!” 26 Kuteebee :bichoo kule, “King'aang'ta ānō koonyekuuk?” 27 Kuwālchi
:chiichoo kule, “Nto yu kāāmwoowook āmēēbērē ōkāsē. Ōmāchē okas subak
nyēbo nee? Ara, ōmāchē :nkakweek ōyēku rubiikyii?” 28 Kōōburyoong'to :bi-
choo kule, “Yyōōch! Inyiing' :nyēē rubiintēētaab chiichooto nteenee kēēbooyē
:acheek *Muusa. 29 Kiinkētē kule king'āloolchi :Yēyiin Muusa, nto chiichi
ku ng'oo?” 30 Kulēēnchi :chiichoo, “So, māku nkoolat ōō! Kōōlē -mōōnkētē
wōlēē kichōōnēē :chiichoo ānkāākung'oong'woo koonyekyuu? 31 Kiinkētē kule
mākāsyinē :Yēyiin chii nyēē yēyē rōkōs, nteenee kāsyinē biiko choo iywēyē
inee ānkuyēyē kiyēē mākyinē :inee. 32 /Manaakeekas chii bēsyēēt ake nyēē ki-
ikung'aany koonyay chēbo chii nyēē /kikēēsichē kukoraat! 33 Ākoy kuchōōnēē
:chiichoo wōlēē mii :Yēyiin nto buch, nto kāmēēmuuchē kuyey kiy nyēē wuu
nyi.” 34 Kuwālchi :kāāntōōyichoo chiichoo kule, “'Kēēlē, 'kēēyēku :nkinyiing'
nyi /kikēēsiktiing' ng'ōōkiswookik, kāānēētiintēēt ām wōlēē kēēmiitē :acheek?”
Kukwetee :bichoo chiichoo *kōōtaab saayeet.

Kōryootiin :choo bērē kāstooy

35 Yooto kukas :Yēēsu kule / kikiikeekwetee chiichoo *kōōtaab saayeet.
Kunyōōr :Yēēsu chiichooto ankuteebee kule, “Ikoosēē keey :inyiing' *Wēritaab
Chii?” 36 Kuteebee :chiichoo Yēēsu kule, “Ng'oo :nyooto ōō, mokoryoontēēt,

---

9:14 Yoowa. 5:9 **9:16** Yoowa. 7:43; 10:19 **9:17** Yoowa. 6:14 **9:22** Yoowa. 7:13; 12:42; 19:38; 20:19; 16:2 **9:29** Yoowa. 7:27 **9:31** Tyēēn. 66:18; Kāālēw. 15:29; Isa. 1:15 **9:33** Yoowa. 3:2

saakaasee keey?” 37 Kumwoochi :Yēēsu kule, “'Keekas ra, nto yu inee :nyi
ōmiitē ōng'āloolē tukwaay.” 38 Yu kakas :chiichoo ng'ālyoontoonoo, kuku-
tuny ām taayeetaab Yēēsu ānkumwooy kule, “Mokoryoontēēt, kaakaaseeniing'
keey.”
39 Kumwooy :Yēēsu kule, “Kyāāchōōnii kōōrooni sukubchēyākiis :ng'ala.
Makukasta :cheebkoraatiisyek ānkukōryo :biiko choo kāstooy.” 40 Kimii
kēēyyoong'iis *:Farisaayeek alake yooto. Yu kakas ng'aleechaa kimwooyē
:Yēēsu, kumwooy kule, “Ibooru ām wōlēē 'keemwaayte sōō, kule,
kēēkōryootiin :acheek?” 41 Kuwālchi :Yēēsu bichoo kule, “Nto kōōkōryootiin
nto mēēbērē ōchoolwookēnootiin, nteenee kuuyu ōmwooyē kule ōkāstooy,
+mōōng'ētu ōchoolwookēnootiin.”

10

Ākiintēēt nyēē karaam

1 Yooto, kumwoochi :Yēēsu kāāntōōyichoo bo Yuutayeek kule, “Āmwoowook
manta kule chii nyoo māwēētēē kurkeet nyoo bēētēē :kēēchiirēk kō
ankuwaaytee keey wōlto ake buch, ku chōōriin. 2 Nteenee nyoo buntēē
kurkeet ku ākiintēētaab kēēchiirēchooto 3 ānkumākuyootyi :riibiintēēt kurkeet.
Makukas :kēēchiirēchoo kuutiinyii yoo kākuur ake tukul ām kaayneenyii. Nto
yooto nanyuun mākukwēryoot kēēchiirēchoo kuba saang'. 4 Makoonto :inee
ankurub :kēēchiirēchoo, kuuyu inkētē kuutiinyii. 5 Mārubē :kēēchiirēchoo
soboyiin nteenee mwēyēē kuuyu -mēēnkēt kuutiitaab chiichooto.” 6 Kimii
:Yēēsu kōō-ārōōru ng'ālyoo, nteenee māmii :chii ām bichoo nyēē kiinkēt kiyēē
kiibooru :ng'aleechaata.
7 Yooto kumwooy :Yēēsu subak kule, “! Kāāmwoowook, anii :kurkeetaab
kēēchiirēchoo. 8 Ki chōōr :biiko tukul choo kisimkukwa. Kikuur kēēchiirēchoo,
nteenee mānāākāsyi :kēēchiirēchooto. 9 Anii :kurkeet. Chiito nyoo kābuntēēnoo
anii +/makiiraraach. Mākuwēētii yeechey ānkurōōtu. 10 Yoo chōōnii :sāsiintēēt,
kumāchē kuchōōrso, kubākākiis ānkōōmukuusiis. Nteenee kyāāchōō :anii
sukung'eet kunyōōr :biiko soboonto nyēbo man. 11 Anii :ākiintēēt nyēē
karaam. Mēēchinē :ākiintō kēēchiirēkyii taay. 12-13 Nteenee nyoomēēchinē
:chiito nyoo / kikeesir kēēchiirēchoo kuuyu ma cheechii. Yoo kāchō :su-
uyoontēēt kumwēyē. Yooto, makusankatan :suuyoontoonoo kēēchiirēk
alak ankoosereet chuut. 14-15 Anii :ākiintēēt nyēē karaam ānkyāānēmu
keey āmēēchi kēēchiirēkyuu. Inkētoo :Baaba ānkāānkētē nkinee. Ānkētē
kēēchiirēkyuu ānkōōnkētoo :nkicheek. 16 Māchāktōōs wāākuur kēēchiirēkyuu
alak chēē māmii ākwootiini. Makukas kuutiinyuu ankurubwaa bokuyēk
ākwootiit akeenke āk chuut, sukwookooy :ākiintēēt akeenke. 17-18 Māmii
:chii nyēē mākōōnēmunēēnoo soboonnyuu, nteenee āchāmtooy nkit ameey.
Chāmoo :Baaba kuuyu kyāānēmu keey ameey, nto yityo ānyōōru subak
soboonnyuu. Āboontē kāāmuukēywēēk ākooytē soboonnyuu ānkāāboontē
kāāmuukēywēēk ākētu. Kiyiitēnyi :nyēē kimwoowoo :Baaba kule māchāktōōs
ayey.”
19 Kiyey :ng'aleechuutēchu kuchuunchuun subak :kāāntōōyikaab Yuutay-
eek. 20 Kimwooy :chēē chaang' kule, “Boonto :chiichi *tāmirmiryēēt nyēē
miyaat! Kōōkubun :mēt chiichi! Nyēbo nee ōkāsyinē chiichi ng'aleekyii

---

9:37 Yoowa. 4:26 **9:39** Yoowa. 5:22 **9:40** Mat. 15:14 **9:41** Yoowa. 15:22; Room. 2:19-24
10:4 Yoowa. 10:27 **10:6** Yoowa. 16:25 **10:8** Cherem. 23:1-2 **10:9** Tyēēn. 23:2; Ēsēk. 34:14;
Yoowa. 14:6 **10:11** Tyēēn. 23:1; Mat. 18:12-14; Yoowa. 15:13; Ibu. 13:20; Ng'oong'. 7:17 **10:14-15**
Yoowa. 10:27; 2Tēm. 2:19; Mat. 11:27; Luuka 10:22 **10:16** Isa. 56:8; 66:18-19; Ēsēk. 34:23-24; Yoowa.
11:52; 1Bēt. 2:25 **10:17-18** Yoowa. 3:35; 4:34; 5:18 **10:19** Yoowa. 9:16

ēē?” 21 Nteenee kulē :alake, “O, -mēēmuuchē :chii nyēē boonto tāmirmiryo kung'alaal kuu chiichi. Imuuchē man :tāmirmiryēēt nyēē miyaat kuyey kukasta chii nyēē koraat?”

Kitay :kāāntōōyikaab Yuutayeek kule Lakwataab Yēyiin :Yēēsu

22 Kiyit :bēsyēēt nyēē kibo Saakweetaab Kāātiliilēētaab *Kōōtaab Yēyiin* ām Yēērusālēēm. 23 Ki yiiwoot :kōōrēēt ānkimii :Yēēsu kuwēēsyētēē Kōōtaab Yēyiin yēē /kikēēkuurēē Kēēltaab Sōlōmōōn nyēē tinyē wuurwēēt. 24 Kukwoonchi :kāāntōōyikaab Yuutayeek Yēēsu ankuteebee kule, “Yoo inyiing' *Kāārārookiintēēt, ichuurtoowēēch bakeenke.” 25 Kumwoochi :Yēēsu kule, “Kyāāmwoowook āmōōyēnchinē. Kiyēē āyēyē ām kāāmuukēywēēkaab Baaba kōōbooru wōlēē āwuuyē. 26 Nteenee -mōōchāmoo :akweek kuuyu -mōōyēku kēēchiirēkyuu. 27 Ānkētē kēēchiirēkyuu ānkukāsē kuutiinyuu. Yoo kāākuur kuruboo. 28-29 Ākoochinē *soboontaab kibchuulyo āmābootōōs. Māmii :chii nyēē mākōōnēmunēēnoo āmāmii :chii nyēē imuuchē kōōnēmunēē Baaba kēēchiirēchu. Wōō :Baaba nyoo kikōōnoo kēēchiirēchoo kusiir chii ake tukul. 30 Āyēku :anii akeenke āk Baaba.”

31 Yooto, kukwey :kāāntōōyichoo subak rwoontōōk kule kuwiiree Yēēsu. 32 Nteenee kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, “Kyookas :akweek tukuuk chēē chaang' chēē kāroomēch chēē kyaayey :anii ām kāāmuukēywēēkaab Baaba. Kiito nkōnō ām chooto kyaayey :nyēē kayeyaak omach owiireenaa rwoontōōk?” 33 Kuwālchi :bichoo kule, “-Mākēēmāchē keewiiring' ām tukuuchoo kāroomēch choo 'kiiyēyē, nteenee kēēwiiriing' kubo ng'aleek choo ichubē Yēyiin. Iyēku chii buch, nteenee imiitē iyibē keey wuu nyēē iyēku Yēyiin.” 34 Yooto kuwālchi :Yēēsu bichoo kule, “Mwooyē :Yēyiin ām siruutēchoo ōsumānē kule, ‘Kyaamwaay kule āyibook :anii kule keekerkeeye.’† 35 Kiinkētē kule bo man :siruutēkaab Yēyiin ākookoy. Kikuur :Yēyiin bichoo kikiikutool kule icheek ku inee. 36 Kitoola :Baaba ānkōōyookwoo āchōō kōōrooni. Kwaamaak :nee soomwaay kule kāā-ābuch Yēyiin, yoo kaamwaay kule anii :Lakwataab Yēyiin? 37 Yoo ākoo -māāmiitē āyēyē yiisyēētaab Baaba -moochamte ng'aleekyuu. 38 Nto yoo āyēyē yiisyēēnyii, ānkoo -mōōmuuchē ōyēnwoo, ocham naas tukuuk chēbo kwōng'uut choo kyaayey soomuuch ōnkēt kuchurta kule āsōōchiintōōsii āk :Baaba.” 39 Kusyeem :kāāntōōyichoo subak kule kunam Yēēsu, nteenee kubotēē taayeeng'waa.

Kiikaasee keey :biiko chēē chaang' Yēēsu

40 Kinam :Yēēsu baanta kut wokwaay āynēētaab Yoortaan. Kitas taay ākoy wōloo kiibātisāniisyēē :Yoowaana. Kumiitē wōlooto, 41 kukwoonchi :biiko chēē chaang'. Kimwooyē :bichoo kule, “Manaayey :Yoowaana ng'aleek chēbo kwōng'uut, nteenee ng'aleek tukul chēē kimwooy kurubta keey āk chiichi, kubo manta.” 42 Kiikaasee keey :biiko chēē chaang' Yēēsu ām wōlooto.

11

Meetaab Lasaaro

10:20 Yoowa. 8:48 * **10:22** Wiikiit :nyi nyēē kiitabaanaat kubo saakweet nyēē isōōtēē :Yuutayeek bēsyēēt nyēē /kikiitiliilēē Kōōtaab Yēyiin nyoo kinyēērēē :biiko chēē kimā Yuutayeek. **10:23** Yēyuut. 3:11 **10:24** Yoowa. 4:25 **10:25** Yoowa. 5:36 **10:26** Yoowa. 16:9 **10:27** Yoowa. 10:3, 14; 8:47 **10:28-29** Yoowa. 5:24; 6:39 **10:30** Yoowa. 5:18; 17:21 **10:31** Yoowa. 8:59 **10:33** Laawi. 24:16; Mat. 26:63-66; Māārkō 14:64; Yoowa. 5:18 † **10:34** Tyēēn. 82:6 **10:36** Yoowa. 1:34 **10:39** Yoowa. 7:30; 8:20, 59 **10:40** Yoowa. 1:28 **10:41** Yoowa. 1:29-34; 3:27-28 **10:42** Yoowa. 2:23

1-2 Kimii :chiito nyēē /kikēēkuurēē Lasaaro nyēē kiminyē *kiriinkēētaab
Beetannyaa āk mbo cheebkaamet āyēēng', Maaryaa āk Maariita. Ki Maaryaa
nyiitēnyi :nyoo kiroonkyinē kērēēnkōōkaab Yēēsu mwaayta nyēē kiboong'u
nyēē anyiny ankumasee buutēēkyii. Kimii :yēē kichokumnyaan :Lasaaro.
3 Yooto kōōyookyi :kooruuchoo Yēēsu ng'ālyoo /kēēmwooyē kule lalaat mi-
isin :choorweenyii nyoo choomtōōs. 4 Yu kakas :Yēēsu, kumwooy kule,
“Ānkoo kame, māng'ētunēē *kāābkwoombiich. Kāyēyākiis buch :ng'aleechu
sukutōrōriit :Yēyiin āk Lakwanyii.” 5 Kichāmē :Yēēsu Maariita, Maaryaa āk
Lasaaro.
6 Kibēēni :Yēēsu bēsyōōsyēk āyēēng' kung'eetee kānyōōr lōkōōywēchoo. 7 Nto
mii yoo, kumwoochi rubiikyii kule, “Okany kiiyeey Yuuteeya.” 8 Nteenee
kulēēnchi :rubiikyii, “So, Kāānēētiintēēt, imāchē kiiyeey wōlooto, ānkōmāchē
:kāāntōōyichoo bo Yuutayeek kuwiireeniing' rwoontōōk?” 9 Kuwālchi :Yēēsu
rubiikyii kule, “Boonto sōō nee :bēētuut āsiiswēk taman āk āyēēng' chēē
/ kēēyēyiisyēē? Yoo kāwēēsyēt :chii bēēt, -/ mākiināchē kuuyu irēētootē
:lēbkēēyyēētaab kōōrēēt. 10 Nteenee yoo kāwēēsyētēē mēēnānēēt, +/makiinach
kuuyu mātinyē lēbkēēyyēēt.” 11 Yu keewaany :Yēēsu kumwooy kuu nyooto,
kumwoochi bichoo kule, “Kāruchi keey :choorweenyoo Lasaaro nteenee
mawaang'eet.” 12 Kumwoochi :rubiik Yēēsu kule, “Mokoryoontēēt, yoo ākoo
kāruchi keey :Lasaaro naas ii, mākusob.” 13 King'āloolēē :Yēēsu meetaab
Lasaaro, kubērē :rubiik tōōs kāru. 14 Yooto nanyuun, kōōchuurtoochi :Yēēsu
rubiichoo bakeenke kule, “Kookume :Lasaaro. 15 Nteenee ang'erekaat, ku-
uyu kāmākēēboontē keey chiichoo. Kaamwaay kuu nyooto kubo akweek,
sookaaseenaa keey, kunyi keebe.” 16 Kumwoochi :Toomaas nyoo ki sārāmiin
rubiik chuut kule, “Okany bokēēbēkyi :tukul wōlooto.”

Kimwooy :Maariita kule ikoosēē keey Yēēsu

17 Kuyitu :Yēēsu, kōōnkēt kule ki bēsyōōsyēk ang'wan kuchakee /kokeekonor
Lasaaro. 18 Kilēēkityiin :Beetannyaa āk Yēērusālēēm nyēē kimāchē kuyitē
kiilomiitaanik sōmōk. 19 Kunyoo, kikiikukwa :biiko chēē chaang' bokuriiree
Lasaaro ankusaaysaay Maaryaa āk Maariita. 20 Yu kakas :Maariita kule
kāākuchō :Yēēsu, kutorookta nteenee kung'ētunēē :Maaryaa kō. 21 Yooto
kumwoochi :Maariita Yēēsu kule, “Lēyyē Mokoryoontēēt, nto 'kwēēmiitē nto
kōmāmēē :ng'eetaabiya. 22 Ānkoo kuwuu nyooto, ānkētē kule imuuchē :Yēyiin
kuu nyiitēnyi, kuyēwuung' kiy ake tukul nyēē 'keeteeb.” 23 Kumwoochi :Yēēsu
Maariita kule, “Makung'eet :ng'eetaabkoomēt.” 24 Kuwālchi :Maariita kule,
“Ānkētē sinee kule makung'eet bēsyoonoo bo lētuut.” 25 Kumwoochi :Yēēsu
kule, “Anii :nyēē āng'ēētēē biiko meet ānkāākōōnu soboonto. Chiito nyoo
keekaaseenaa keey, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo ānkoo kame. 26 Nto
chiito nyoo ikoosēēnoo keey mābotē bēsyēēt ake. Ara, ichāmchiintōōsii āk
ng'aleechu?” 27 Kulēēnchi :Maariita, “Āyēnchinē ōō, Mokoryoontēēt kule
inyiing' ku *Kāārārookiintēēt, Lakwataab Yēyiin nyoo kimākuchō kōōrooni.”

Kiriir :Yēēsu

28 Yu keewaany :Maariita kumwooy ng'aleechaa, kooyeey kaa ānkukuur
cheebkaamet kuwo komos ānkumwoochi kule, “Mii :kāānēētiintēēt
kutēēbiing'.” 29-30 Kutākumii :Yēēsu wōloo kinyōōrtooy :Maariita, kung'ēētē
:Maaryaa areet akeenke wokutuuyēē. 31 Yu kakas :biiko chu kimii
kusooysooyē Maaryaa ām kō kule kātuyto :Maaryaa saang', kurub lēt.

11:1-2 Luuka 10:38-39; Yoowa. 12:1-3 **11:4** Yoowa. 9:3; 17:1 **11:8** Yoowa. 8:59; 10:31 **11:9** Yoowa. 9:4 **11:10** Yoowa. 12:35-36; 8:12 **11:11** Māārkō 5:39 **11:16** Māārkō 14:31; Yoowa. 20:24 **11:24** Tān. 12:2; Yoowa. 5:29 **11:25** Yoowa. 5:21, 24; 8:51 **11:27** Yoowa. 4:25; 1:34

Kiisōōtē :bichoo kule tōōs kimāchē wokuriiree wōloo / kikikeekonoree ng'eetaabkaamet. 32 Yu kayit :Maaryaa yēē kimii :Yēēsu kōōbutyi kērēēnkōōkyii kumwoochinē kule, “Mokoryoontēēt, nto 'kwēēmiitē nto kōmāmēē :ng'eetaabiya.” 33 Yu kakas :Yēēsu kuriirē :Maaryaa āk bichoo kārubē lēt, kung'woonchi. 34 Kuteeb kule, “Kwookonoree ānō?” /Kēēwālchi kule, “Chōō cheekas ōō, Mokoryoontēēt!” 35 Kuriir :Yēēsu. 36 Kimwooy :biiko kule, “Lēyyē, ākoo kōchāmē chiichi miisin!” 37 Nteenee kumwooy :alake kule, “So, kōmākērēktooy naas :chiichi meetaab Lasaaro yoo ākoo inee :nyoo kiyēyē kukasta :kibkoraatyaantaanaa?”

Kiing'eetee :Yēēsu Lasaaro meet

38 Kiinyaliil Yēēsu :ng'aleekaab bichoo. Nteenee kiwo ākoy kochong' wōloo /kikikeekonoree chiito /ankikikeekeree rwaanteet nyēē wōō kurkat. 39 Kumwoochi :Yēēsu biiko ām yooto kule, “Ōnēmu rwaantaani.” Kuwālchi :Maariita kule, “Mokoryoontēēt, boong'u miisin kuuyu bēsyēētaab ang'wan :nyi kuchakee kame.” 40 Kulēēnchi :Yēēsu, “Kyāāmwoowuung' oob kule yoo 'keekaaseenaa keey +meekas wōōyintaab Yēyiin?” 41 Kōōnēm :bichoo rwaanteet. Kukas :Yēēsu barak ānkulē, “Baaba, ābiruung' kōōnkōy kuuyu, 'kēēkāswoo. 42 Ānkētē kule ikāswoo kwaak. Āmwooyē kuu nyooto sukung'eet kukas :bichu kēēboontē keey ānkōōyēnwoo kule inyiing' :nyēē 'kiiyookwoo.” 43 Yu keewaany :Yēēsu kumwooy kuu nyooto, kukuurso kule, “Ichuwu saang', wē, Lasaaro!” 44 Kuchuw! Kirātootiin :āwunnyēk āk kērēēnkōōk siroochoo /kikēēmuytooy. Kiiyēēnootiin mbo :nkicheek koonyek. Yooto, kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, “Otyaachee siroochoo sukuwēēsyēt.”

Kicheeng' :buunikaab Yēēsu wōlēē makunamta (Mataayo 26:1-5; Māārkō 14:1-2; Luuka 22:1-2)

45 Kiikaasee keey Yēēsu :biiko chēē chaang' ām choo kirubē Maaryaa lēt yu kakas kiyēē kiyey :Yēēsu. 46 Nteenee kiba :alake ānkubokumwoochi *Farisaayeek kiyēē kiyeyakay. 47 Yooto kukuur :Farisaayeek āk mbo kibkōrōs chēē wōōyēch *kōōkwēētaab Yuutayeek. Kimwoochi kōōkwēēt kule, “+Makeeyey nee? Nto yu mii :chiichi kuyēyē ng'aleechu chaang' chēbo kwōng'uut! 48 Yoo kākēēbākookyi kutas taay :chiichi ām kēēli, makookaasee keey :chii ake tukul. Yooto makukwa :biikaab Rooma ānkuyibēēnēēch kōōrēēt ankookarbuus biikyoo!”

49 Kimii yooto :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Kayaafa ānki *kibkōrōs nyēē wōō kēnyiinooto. Kimwooy :chiichoo kule, “Kaamaak :nee ēē? 50 -Mōōnkētē :akweek kule kaykay kume :chii akeenke kusiir kumis :kōōrēēt tukul.” 51 Kubooyiit man, kimii mbonō :chiichoo bo kōrōs kumwooyē kuu nyooto kubo kāāsōōtēywēēkyii nkit, nteenee kuuyu ki inee :nyēē ki kibkōrōs nyēē wōō ām kēnyiinooto ānkiimutyoonu :ng'aleekyii kule makume :Yēēsu sukusobcho :Yuutayeek. 52 Kimābo Yuutayeek nkit nteenee kibo kule / sikiiruruuch :lōkōkaab Yēyiin choo kisērētyinoot kōōrōōsyēk kuyēk kiito akeenke. 53 Kitoow :kāāntōōyikaab Yuutayeek kuchakee bēsyoonooto kuwo taay, kucheeng' wōlēē makunamta Yēēsu. 54 Kunyoo manaatakutaaltaat keey :Yēēsu ām yēēmoonoo bo Yuuteeya. Kiwo āk rubiikyii *kiriinkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Efrayiim yēē kilēēkitēē suurkwēēnēēt ānkubokōōbuur wōlooto.

55 Ām bēsyōōsyēchooto kikiikulēēkitiit kwaam :Yuutayeek *Saakweetaab Keeytaayeet. Kunyoo kikiikuba :biiko chēē chaang' Yēērusālēēm bokōōtiliil

11:37 Yoowa. 9:6-7 **11:38** Māārkō 15:46; Yoowa. 20:1 **11:42** Yoowa. 12:30 **11:44** Yoowa. 20:6-7 **11:45** Yoowa. 2:23 **11:48** Māārkō 14:1-2; Yoowa. 2:11; Yēyuut. 4:16 **11:50** Yoowa. 18:14 **11:52** Yoowa. 10:16 **11:53** Yoowa. 7:1 **11:54** Yoowa. 5:13

keey, kutoombo kuyitu :saakwaanaa. 56 Yooto tukul kimii :bichoo kuchēēng'ē
Yēēsu. Kitēēbēē keey ām *Kōōtaab Yēyiin kule, “Ara chōōnii man :chiichoo
saakwaani?” 57 Kikiisimkumwoochi :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo
*Farisaayeek biiko kule yoo kakas :chii wōlēē mii :Yēēsu kumwooy /sikeenam.

12

Kiiyiil :Maaryaa kērēēnkōōkaab Yēēsu

1 Ām bēsyōōsyēk lo kumanaayit *:Saakweetaab Keeytaayeet, kuwo :Yēēsu
Beetannyaa wōloo kiminyē :Lasaaro, chiichoo kiing'ēētēē :Yēēsu meet.
2 Kibay :Maariita Yēēsu āk rubiikyii ām wōlooto kuboonto keey Lasaaro. 3 Nto
mii yoo kunam :Maaryaa mwaayta laaleet akeenke nyēē kiboong'u nyēē
anyiny /ānkyoolēē beesaan chēē chaang'. Kiroonkyi :Maaryaa mwaayaa
kērēēnkōōkaab Yēēsu, nto yityo, kumasee buutēēkyii. Kiboong' :mwaayaa
kuker kōōt tukul. 4 Nteenee kimwooy :Yuuta Iskaryoot nyoo ki akeenke
ām rubiichoo bo Yēēsu (nyoo kimii wokuchoomtooy inee) kule, 5 “So, ntēē
/kāmākyooltēē mwaayi beesaan chēē chaang'* /ānkiikoochi beesaanichaa
bānoonik?” 6 Kimāmwooyē :chiichoo ng'aleechaa kuriirēē bānoonik, nteenee kuuyu ki kōnōriintēēt ānkisobēē beesaanichaa kubētēchēē kisich, kisich.
7 Nteenee kimwooy :Yēēsu kule, “-Meemakee kiy. Kany kukonor mwaayaa
kubo bēsyoonoo +/makeemuya. 8 +Mōōboontē keey :akweek bānoonik kwaak
nteenee mēēbērē ōboontē keey anii kwaak.”

9 Yu kakas :biiko chēē chaang' kule kimii :Yēēsu Beetannyaa bokukas. Kimā
Yēēsu nkit nyēē kibokukāsē nteenee kimāchē kukas nkinee Lasaaro nyoo
kiing'ēētēē :Yēēsu meet. 10 Kichōb :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch kubakach
nkinee Lasaaro 11 kuuyu, kiyey :ng'eeteenyii bo meet kumwēyēē :biiko chēē
chaang' kāāntōōyichoo bo Yuutayeek ānkuyēēlchi Yēēsu ankookaasee keey
inee.

/Kikeetorooch Yēēsu ām Yēērusālēēm kuu bāytooyiin
(Mataayo 21:1-11; Māārkō 11:1-11; Luuka 19:28-40)

12 Yu kayyeech, kukas :biiko chēē chaang' choo kikiikukwa *Saakwaanaa
bo Keeytaayeet kule kimii :Yēēsu kuchōōnii Yēērusālēēm. 13 Yooto kunam
sokēēkaab sōōsik ankutorookta Yēēsu. Kityēēnchinootē :bichoo barak kule,
“Kutōrōriit :Yēyiin!
Ibēruuroot :nyi chōōnii ām kaayneetaab Yēyiin.
Ibēruuroot :bāytooyiintēētaab *Israyēēl.”†

14 Kikalabaan Yēēsu :sikiryēēt nyēē ki siirwaak, kootyiich yoo mwooyē
:siruutēkaab Yēyiin kule,
15 “-Mōōmuuyē, wē, :biikaab Sāāyōōn.†
Ong'nyi chōōnii :bāytooyiintēēng'woong'.
Kālāboonu :sikiryo nyēē siirwaak.”†

16 Mānāāsimkōōnkēt :rubiik kule kiyēē /kikēēmiitē /kēēyēchinē Yēēsu
kimii kōōtyiichē siruutēkaab Yēyiin. Nteenee yu kiiyēēyē :Yēēsu kibkōōnkōy,
kōōsōōtyi kiyoo kikiikumwooy :siruutēk kurubta keey āk Yēēsu.

11:55 2Tēt. 30:17-18; Yoowa. 2:13 **11:56** Yoowa. 7:11 **12:2** Luuka 10:40 **12:3** Yoowa. 11:1-2 **12:4** Yoowa. 6:71; 13:2, 27; 18:2 * **12:5** Mwooyē :yuutēyu kule *feetaanik betekik 300. Kiyēmē keey :feeteet akeenke āk yiisyēētaab bēsyēēt akeenke. **12:7** Yoowa. 19:40 **12:8** Kiruu. 15:11 **12:11** Yoowa. 11:43, 45; 2:23 † **12:13** Tyēēnwookik 118:25-26 **12:13** Mat. 27:11; Yoowa. 1:49; 6:15 † **12:15** /Kikēēkuurē biikaab Yēērusālēēm kule biikaab Sāāyōōn kuuyu /kikēētēēkyi Kōōtaab Yēyiin lekemeetaab Sāāyōōn. † **12:15** Seka. 9:9 **12:16** Yoowa. 2:22; 7:39; 17:1

17 Kikiikwaamtaat :biiko choo kikāsē kōōng'ēētēē :Yēēsu Lasaaro meet
ng'aleechaata. 18 Kunyoo, kiyey :yooto kutorookta :bichoo chaang' Yēēsu
kuuyu ki ng'ālyoo :nyoo nyēē manaayeyakay bēsyēēt ake! 19 Yooto kukōrōmchi
keey *:Farisaayeek kule, "Kookas oob kule buch :kiyēē ōmiitē ōyēyē! Okas,
ntēē kāākuwuuchi :kōōrēēt tukul chiichiito!"

Lēbkēchinē :Yēēsu biiko tukul

20 Kimii :nkicheek Kirikiik alake chēē kikikwa Yēērusālēēm bokwaam
saakwaanaa. 21 Kiba :Kirikiichoo ākoy wōlēē kimii :Filibō nyoo kibo Beet-
saayta ām Kalilaaya ānkumwoochi Filibō kule, "Boontēēt, kēēmāchē keekas
Yēēsu." 22 Kumwoochi :Filibō Antereeya, nto yityo kuyibchi :tukwaay
Yēēsu lōkōōywēchoo. 23 Yooto kumwoochi :Yēēsu icheek kule, "Kāākuyityi
nanyuun yēē +/mākiitōrōōr *Wēritaab Chii. 24 !Kāāmwoowook, yoo kāmēēsuuchi
:kēbuswoontēēt ng'wēny ankume, kung'ētu ku inee keey. Nteenee yoo kame,
makuyey āmiik chēē chaang'. 25 Chiito nyoo kāyēētyi keey soboonnyii,
mākōōboot. Nto nyoo kēēkooyto soboonnyii ām kōōrooni, mākunyōōr *so-
boontaab kibchuulyo. 26 Chiito nyoo māchē kuyēwoo yiisyēēt kumāchāktōōs
kuruba ānkēēboontootē keey āk inee. Mākukoonyit :Baaba chiichooto yēwoo
yiisyēēt.
27 Kaakwaama :ng'uusng'uus. Lēyyē, +maamwaay nee? Ara +māāmwoochi
Baaba kōōnēmwoo nyalili mii kuchōōnchoo? Acha, nto yu ki ākoy kuyityiin
kuu nyooto. 28 Baaba, itōrōōr kaayneeng'uung'." Yooto, kuchōōnēē :bōlātēēt
barak nyēē kimwooyē kule, "Kyāātōrōōr, ānku +māātōrōōr subak." 29 Yu
kakas :biiko choo kikiiyyoong'iis yooto bōlātoonoo, kumwooy :bichoo alake
kule, "Kātul :kōōrēēt." Kulē :alake, "Kāng'āloolchi *:malayikeet chiichi."
30 Kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, "Kātook :bōlātoonoo kubo akweek mēēbērē
anii. 31 Kāākuyityiin yēē +/mākiitiilchi biikaab kōōrēēt ng'aleek. +/Makeekwet
Bāytooyiintoonoo bo kōōrooni. 32 Nteenee yoo /kiitōrōōroo, +māāyisu biiko
tukul kukwa wōlēē āmiitē." 33 Yooto kimwooyē :Yēēsu kuu nyooto, kiibooru
meet nyēē kimii kuchōōnchinē. 34 Kulēēnchi :biiko Yēēsu, "Mwoowēēch :kiru-
utēkyoo kule ming'iisyē *:Kāārārookiintēēt ākookoy. So ku ānō wōli imwooyē
kule /kiitōrōōrē *Wēritaab Chii? Ng'oo :chiichi /kēēbērē Wēritaab Chii?"
35 Kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, "+Mōōboontē keey lēbkēēyyēēt bēsyōōs
chēē ng'ēri. Nto yoo tōōboontē lēbkēēyyēēt, ōbēēsyētootēē simalukuyaak
:mēēnānēēt. -Mēēnkētē :chii nyoo mii mēēnān wōlēē wēētii. 36 Yoo tōōboontē
keey lēbkēēyyooni kumāchāktōōs okaasee keey sōōbooyiitu lēbkēēyyēēt." Yu
keewaany :Yēēsu kumwooy ng'aleechaata kubotēē yooto.

Kiikaasee keey :biiko alake Yēēsu kutay :alake

37 Ānkoo kikiikuyey :Yēēsu ng'aleek chēē chaang' chēbo kwōng'uut ām taay-
eetaab bichoo, manaakookaasee keey :bichoo inee. 38 Kiyeyakay :yooto
kootyiich yoo kimwooyē :wōōrkooyoontēētaab Yēyiin *Isaaya kule,
"Ara mii :chii nyēē kiiyēnchi lōkōōywēkyoo ōō, Yēyiin,
nto nyēē kiikōōnkēt kāāmuukēywēēkuuk?"†
39 Manaakookaasee keey :bichoo Yēēsu, kurub kuu yoo kisirē *:Isaaya
kumwooyē kule,

12:19 Yoowa. 11:48 **12:21** Yoowa. 1:44 **12:23** Yoowa. 2:4 **12:25** Mat. 10:38-39; 16:25; Māārkō 8:35; Luuka 9:24; 17:33 **12:26** Mat. 10:24-25; Māārkō 10:44-45; Yoowa. 13:13-17 **12:27** Māārkō 14:34-36; Yoowa. 12:23 **12:28** Māārkō 1:11; 9:7; Yoowa. 17:1 **12:30** Yoowa. 11:42 **12:31** Yoowa. 14:30; 16:11 **12:34** Yoowa. 3:14; 8:28; 18:32 **12:34** Tyēēn. 89:36; 110:4; Isa. 9:7; Ēsēk. 37:25; Tān. 7:14 **12:36** Yoowa. 7:33; 8:12 **12:36** Yoowa. 5:13 **12:37** Mat. 12:39-42; 16:4; 17:17; Māārkō 9:19; Yoowa. 16:9; Ibu. 3:7-11 † **12:38** Isa. 53:1 **12:38** Room. 10:16

40 “Kiker :Yēyiin koonyekwaa
ankuyey kuyoomcho :mētēwook simakas kiy.
Kunyoo, -mēēmuuchē kukas kiy
āmēēmuuchē kusēw :mētēwookwaa,
nto yooto, kumāwēēktōōs kukwa wōlēē āmiitē
sukung'eet āsoob icheek.”†
41 Kimwooy *:Isaaya ng'aleechu kuuyu kikiikukas wōōyintaab Yēēsu
ankikiikung'alaalee. 42 Ānkoo kiwuu nyooto, kiikaasee keey :biiko chēē
chaang' Yēēsu ākoo mbo kāāntōōyik alak chēbo Yuutayeek. Nteenee ku-
uyu kinyōkōōrēch *:Farisaayeek, kimāng'āloolēē :icheek ng'aleechaa kutook
/simakeekwetee *kōōtaab saayeet. 43 Kiyey :kāāntōōyichoo kuu nyooto kuuyu
kichāmē yoo kāsil icheek :biiko mēēbērē yoo kāsil :Yēyiin.

Chiito nyoo kameekaasee keey Yēēsu +/mākiitiilchi ng'al

44 Kikuurchi :Yēēsu biiko kule, “Chii nyoo keekaaseenaa keey, kumii
kōōkoosēē keey Baaba anii nyoo kiiyookwoo. 45 Chiito nyoo kaakukasa,
kaakukas nkinee Baaba nyoo kiiyookwoo. 46 Kyāāchōō kōōrooni chāākōōnu
lēbkēēyyēēt sukung'eet :chii ake tukul nyoo ikoosēēnoo keey mēēbērē
ng'ētunēē mēēnān. 47 -Māātiilchinē chii ng'al nyoo kāsē ng'aleekyuu
āmākoonyitē kuuyu kimāāchōōnii chāātiilchinē biikaab kōōrēēt ng'al nteenee
kichāārāroochē. 48 Nto chii nyoo kataya ankutay ng'aleekyuu, makooruusta
:ng'aleechaa nkit bēsyoonoo bo tabanta kuuyu kichuunnyēē. 49 Ng'aleek chēē
āmwooyē mākwoonēē wōlēē āmiitē, nteenee Baaba nyoo kiiyookwoo :nyēē
kimwoowoo kule āmwoowu. 50 Ānkētē kule kiyēē mwooyē :Baaba kuyibu
*soboontaab kibchuulyo. Kunyoo, kiy ake tukul nyoo āmwooyē ku nyēē
kimwoowoo :Baaba.”

13

Kiiwuunchi :Yēēsu rubiikyii kērēēnkōōk

1 Yooto kikiikuriik /kyaam *Saakweetaab Keeytaayeet. Kiinkēt :Yēēsu
kule kikiikuyityi :bārooyinnyii kung'eetee kōōrooni ānkuwo wōlēē mii :Kwaan.
Kichāmē kutukul biikyii choo kiboonto keey. 2 Yu kimii :Yēēsu wokwoomiisyē
āk rubiikyii, kikiikuyey :Kibrōkōsyoontēēt Yuuta Iskaryoot kuchaamta Yēēsu.
3 Kiinkēt :Yēēsu kule kikiikōōtōōrchi inee :Kwaan kāāmuukēywēēk tukul. Ki-
inkētē subak kule kichōōnēē :inee wōlēē mii :Yēyiin ankimakooyeey wōlooto.
4 Kiiyyo :Yēēsu ānkōōrēēk kābuutiinyii nto yityo kumootee keey ankeet
nyēē abuus. 5 Kiroonkyi bēēko karaayiit ānkutoow kōōwuunoot kērēēnkōōkaab
rubiikyii. Kimāsēē kērēēnkōōchoo ankaanaa. 6 Nto yu kayit yēē kimii
:Simōōni Bētērō, kulēēnchi :nyoo, “So, Mokoryoontēēt! Imāchē iwuun-
woo kērēēnkōōk?” 7 Kuwālchi :Yēēsu kule, “-Mēēnkētē kiyēē āmiitē āyēyē
kuu nyi, nteenee +mēēnkēt lētuunoo.” 8 Kutāyiis :Bētērō ānkumwooy kule,
“Acha! Mākoy iwuunwoo kērēēnkōōk.” Kumwoochi :Yēēsu Bētērō kule,
“Yoo kāmāāwuunuung', māyēmāktōōs tākiibuurtē keey.” 9 Kumwoochi :Bētērō
kule, “Yoo wuu nyooto nanyuun ii, Mokoryoontēēt, iwuunwoo mbo nkinee
mētit āk āwunnyēk.” 10 Kuwālchi :Yēēsu kule, “Chii nyoo kāākōōwuun keey

† **12:40** Isa. 6:10 **12:40** Māārkō 4:12 **12:41** Isa. 6:1-3 **12:42** Yoowa. 2:23; 9:22 **12:43** Yoowa. 7:18; Room. 2:29; Kala. 1:10 **12:45** Yoowa. 14:9 **12:46** Yoowa. 1:4; 8:12 **12:47** Yoowa. 3:17; 5:22 **12:49** Yoowa. 7:16-17 **12:50** Yoowa. 4:34 **13:1** Yoowa. 2:4 **13:2** Luuka 22:3; Yoowa. 12:4 **13:3** Yoowa. 3:35 **13:5** Luuka 12:37

kumāchāktōōs baateey kuchururta kērēēnkōōk. Ōtiliilēch :akweek tukul nteenee mii :akeenke ām akweek nyēē mā tiliil.” 11 Kimwooy :Yēēsu kuu nyooto kuuyu kikiikōōnkēt chiichēē kimii wokuchoomtooy inee.

12 Yu keewaany :Yēēsu kōōwuun kērēēnkōōkaab rubiichoo, koolaach kābuutiinoo ānkuwokōōbuur ng'wēny wokwoomiis. Yooto kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, “Ibooru nee :kiyoo kātāāyēyē? 13 Ōkuuroo kule, ‘Kāānēētiintēēt’ nto kule ‘Mokoryoontēēt.’ Man āwuuyē nyooto. 14 Ānkoo āyēku :anii Mokoryoontēēng'woong' āk kāānēētiintēēng'woong', kāāwuunwook kērēēnkōōk. Kunyoo māchāktōōs :nkakweek ōwuunchinē keey kērēēnkōōk 15 kuu yoo kātāāboorwook :anii. 16 !Kāāmwoowook, mā wōō :motwooriintō kusiir mokoryoontēēnyii āmā wōō :kiiyookiintō kusiir kāāyooktooyiintēēt. 17 Yoo koorub ng'aleechu kātāāmwoowook, mākōōbēruurook :Yēyiin!

18 -Māāng'āloolēēnook akweek tukul kuuyu ānkētē soboonwēkaab choo kyaakwey. Nteenee māchāktōōs kuyityiin :siruutēkaab Yēyiin :yēē mwooyē kule, ‘Kiwēēkyoo keey :chiito nyoo kikyoomiisyē :tukwaay.’† 19 Kāsimāmwoowook ng'aleechu kumānāāyēyākiis, si yoo yēyāktōōs, +mookaasee keey kule anii nyooto. 20 !Kāāmwoowook, nyoo toochē chiichēē kāāyooktē, kaakutaacha. Nto nyoo kaakutaacha, kaakutaach nkinee nyoo kiiyookwoo.”

Kiiboor :Yēēsu chiito nyēē kimii wokuchoomtooy (Mataayo 26:20-25; Māārkō 14:17-21; Luuka 22:21-23)

21 Kiiyiimset :yooto Yēēsu mēt kut kulē, “!Kāāmwoowook, mii :akeenke ām akweek nyēē makuchaamtaa.” 22 Kukas keey :rubiik nyēē kanam kuut kule ng'oo :nyooto /kēēmwooyē. 23 Kikitiing'to Yēēsu :rubiintoonoo kichāmē. 24 Yooto kubutēē :Bētērō rubiintoonoo koong'ta kuteebee Yēēsu kule ki ng'oo :nyooto kimii :inee kung'āloolēē. 25 Kōōtōrōōr :rubiintoonoo mētinyii ankuteebee Yēēsu kule, “Ng'oo :nyooto ōō, Mokoryoontēēt?” 26 Kumwoochi :Yēēsu kule, “Nyoo kāākoochi mukaatiit nyēē kaalablaabte, ku chiito :nyooto.” Kunam :Yēēsu mukaatiit ankoolablaabta suutēēk nto yityo kōōyokoochi Yuuta Iskaryoot. 27 Kunāmē :Yuuta mukaatiinaa kōōloombuuchē :Kibrōkōsyoontēēt bakeenke. Kumwoochi :Yēēsu kule, “Ānkiisārchi kiyēē imāchē iyey.” 28 Kimēēnkētē :rubiik chuut alake kiyēē kiibooru :ng'aleechaa bo Yēēsu. 29 Kiisōōtē :rubiik alake kule tōōs kāmwoochi :Yēēsu inee wokwaal tukuukaab saakweet nto kule kōōkoochi biiko choo bānoon kiy kuuyu ki kōnōriintēētaab beesaanik. 30 Yu kaakunam :Yuuta mukaatiinaa, kuchuyta. Kikiikutuuyiit yooto :kōōrēēt.

Mākuutyēēt nyēē lēēl

31 Yu kaakuchuyta :Yuuta, kumwooy :Yēēsu kule, “Mākōōtōrōōrākoy ra *:Wēritaab Chii ānkōōtōrōōrākoy :Yēyiin kubununēē inee. 32 Kuu yoo itōrōōrē :Yēyiin Wēritaab Chii, mākōōtōrōōr :nkinee Yēyiin ānkuyēyāktōōs areet akeenke. 33 Kunyoo ii, lōkōkyuu, -mēētākiibuurtooy keey akweek nyēē lōō. +Moocheeng'aa nteenee, āmwoowook kule, ‘-Mōōbēētii wōloo +māāwē’, kuu yoo kyāāmwoochinē kāāntōōyichoo bo Yuutayeek. 34 Āmiitē wāākōōnook

---

13:10 Yoowa. 15:3 **13:11** Yoowa. 6:64, 70-71 **13:14** Mat. 23:8-12; Māārkō 10:41-45; Luuka 22:27; 1Tēm. 5:10 **13:15** Filib. 2:5 **13:16** Mat. 10:24-25; Luuka 6:40; Yoowa. 15:20 † **13:18** Tyēēn. 41:9 **13:18** Yoowa. 17:12 **13:19** Yoowa. 14:29; 16:4; 8:24 **13:20** Māārkō 9:37 **13:23** Yoowa. 19:26; 20:2; 21:7, 20 **13:27** Yoowa. 12:4 **13:29** Yoowa. 12:6 **13:32** Yoowa. 17:1 **13:33** Yoowa. 7:33-36

mākuutyēēt nyēē lēēl, nto nyooto ku nyi: Ōchoomtōōsii kuu yoo kyāāchāmook
:anii. 35 Yoo ōchoomtōōsii, mākōōnkēt :biiko tukul kule ōyēku rubiikyuu."

Kiiboor :Yēēsu kule makutuuch keey :Bētērō (Mataayo 26:31-35; Māārkō 14:27-31; Luuka 22:31-34)

36 Nto tēē yoo, kuteebee :Bētērō Yēēsu kule, "Imāchē iwē ānō ōō, Mokoryoon-
tēēt?" Kuwālchi :Yēēsu kule, "-Mākēēbēētooy keey kuu nyi, nteenee +meerub-
waa lētuunoo." 37 Kuteebee :Bētērō Yēēsu kule, "Ām nee simakeebeete keey
raat ōō, Mokoryoontēēt? Yoo kābo nee, kēēbēku :tukwaay!" 38 Kuwālchi :Yēēsu
kule, "Kule kēēbēku :tukwaay? !Kāāmwoowuung', kutoombo kooturkuuch
:kirkōōnkiit, +meetuuch keey areet sōmōk."

14

Kēēlto :Yēēsu nyēbo Kaab Baaba

1 Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii subak kule, "-Matookany kubēk :moonik.
Okaasee keey Yēyiin ankookaaseenaa keey. 2 Mii :kooriik chēē chaang'
Kaab Baaba wōlēē +māwāāyēytoowook ming'ātēēt. Nto kāmāwuu nyoo,
nto kāmāāmwoowook kuu nyooto. 3 Yoo kāwāāyēytoowook ming'ātoonoo,
+māāyēēwu chaamutaak subokiibuurtē keey. 4 Ōnkētē :akweek kēēlto nyēē
wēētii wōlēē +māāwē anii." 5 Yooto kumwoochi :Toomaas Yēēsu kule, "Yoo
-mākiinkētē raat mbo wōlēē iwēētii ii, Mokoryoontēēt, bokiinkētē nee kēēlto
nyi imwooyē?" 6 Kuwālchi :Yēēsu kule, "Anii :kēēlto. Anii :manta ānku anii
:soboonto. Māmii :chii nyēē wēētii Kaab Baaba yoo kāmābuntēēnoo. 7 Nto
kōōnkētoo, nto kōōnkētē nkinee Baaba. Nteenee ōmiitē bōōnkētē ām lēēkitō
kule ng'oo :Baaba ankukookasee koonyekwook mbo kēny." 8 Kumwoochi
:Filibō Yēēsu kule, "Mokoryoontēēt, ng'oo :Kōōn. Kiyooto :nyēē kēēmāchē
kityō." 9 Kuwālchi :Yēēsu kule, "So, Filibō, kōōkiibuurtē keey nyi kooy
āmānēēnkētoo. Chiito nyoo kaakukasa kaakukas Baaba. Imuuchē kule nee
iteebeenaa kule ng'oo :Baaba anii? 10 So, -mēēchāmtooy :inyiing' kule, anii āk
Baaba ku kiy akeenke? Ng'aleek choo āmwoowook kumā cheechuu nteenee
bo Baaba nyoo inee ku anii ānkuyēyiisyēēnoo. 11 Ochamtaa yoo āmwooyē
kule anii āk Baaba ku kiy akeenke. Nto yoo māwuu nyoo, ochamtaa naas
kubo ng'aleechaa bo kwōng'uut choo kyaayey. 12 !Kāāmwoowook, chii nyoo
ikoosēēnoo keey makuyey tukuukaab kwōng'uut chēē wuu choo kyaayey
:anii ankumakuyey mbo chēē chaang' kusiir chu, kuuyu -māāmiitē. 13-14 Kiy
ake tukul nyēē kooteeb ām kaayneenyuu, +maayey, sukutōrōriit :Baaba
kubununēē Lakwanyii."

Kii-āmiis :Yēēsu rubiikyii kule mākunyōōr Tāmirmiryēētaab Yēyiin

15 Kitas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii kule, "Yoo ōchāmoo, ōriib
mākuutēkyuu. 16 +Maateebee Baaba kukōōnook Tāmirmiryēēnyii nyēē
mākuyēētyēēchook kuu wōloo kwāāyēytooy :anii. 17 Bo manta :Tāmirmiryoonoo
ānku +mōōbuurtē keey ākookoy. Mānyōōru :chii nyēbo kōōrooni kuuyu
mēēbērē makukas Tāmirmiryoonoo nto kōōnkēt. Nteenee +mōōnkētē :akweek
Tāmirmiryoonooto kuuyu mii wōlēē ōmiitē ānku +mōōbuurtē keey. 18 +Māāwē,
nteenee -mōōng'ētu kuu bānoon. +Māāyēēwu wōlēē ōmiitē. 19 Lēēkit ang'eetee

---

13:34 Yoowa. 15:12, 17; 1Yoowa. 2:7-8; 3:11, 23; 4:11, 21; 2Yoowa. 5-6 **13:35** 1Yoowa. 3:14 **13:36** Yoowa. 8:14; 21:19 **13:38** Yoowa. 18:27 **14:3** Yoowa. 12:26 **14:5** Yoowa. 11:16 **14:6** Yoowa. 1:4, 14; 10:9; Ibu. 10:20 **14:9** Yoowa. 12:45; 1:18; Kolos. 1:15; Ibu. 1:3 **14:10** Yoowa. 3:35; 10:38; 17:21 **14:11** Yoowa. 5:18, 36 **14:13-14** Yoowa. 15:16; 17:1 **14:15** Yoowa. 14:21, 23; 15:10; 1Yoowa. 5:3; 2Yoowa. 6 **14:16** Yoowa. 7:39; 14:26; 15:26; 16:7, 13; 20:22; Yēyuut. 1:4; 2:4; 1Yoowa. 3:24; 4:13 **14:17** 1Kōōr. 2:10-16

kōōrēēt nyēē mākoy kukasa :biikaab kōōrooni subak, nteenee +mookasaa :akweek. Nto kuuyu āboontē :anii soboonto, +mōōnyōōru soboonto. 20 Yoo kookasaa yooto, +mōōnkēt kule āyēku :anii akeenke āk Baaba ānkāāyēku akeenke āk akweek. 21 Chiito nyoo kāsē mākuutēkyuu ānkuriibē, kuchāmoo. Makucham :Baaba chii nyoo chāmoo ankaacham :nkanii ānkāāboorchi keey."
22 Yooto kumwoochi :Yuuta nyiin ake Yēēsu kule, "Mokoryoontēēt, ām nee yu imāchē iboorwēēch keey āmēēmāchē iboorchi keey biikaab kōōrooni?" 23 Kuwālchi :Yēēsu kule, "Chii nyoo chāmoo, kukoonyitē ng'aleek choo ānēētē. Makucham :Baaba chiichoo ānku +māāchōōntē keey Baaba ānkubokēēming'tē keey. 24 Chii nyoo māchāmoo, mākoonyitē kiyēē ānēētē. Mākwoonēē :ng'aleechu kookas wōlēē āmiitē, nteenee bo Baaba nyoo kiiyookwoo.
25 Āmwoowook ng'aleechu kuuyu tākēēboontē keey. 26 Nteenee mākuyēētyēēchook :Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo mākōōyook :Baaba. Mākōōnēētook ānkōōsōōtwook ng'aleek tukul choo kyāāmwoowook. 27 Lēyyē, ōbuurtē kaalyeenyuu. Makerkeey :kaalyaani ākōōnook nyoo kōōnook :biikaab kōōrooni. -Mookany kubēk :moonikwook, āmōōmuuyē. 28 Kookas oob yoo kāāmwoowook kule, '+Māāwē ānku +māāyēēwu wōlēē ōmiitē.' Yoo ōchāmoo, ong'erech kubo kule āmiitē āwēētii Kaab Baaba nyoo wōō kubiira. 29 Kāsimāmwoowook ng'aleechu kumānāāyēyākiis, si yoo kāyēyākiis +mōōyēnchi. 30 Kāmāāng'āloolē āk akweek nyēē lōō kuuyu mii kuchōōnii :bāytooyiintēētaab kōōrooni. Māboonto :bāytooyiintoonoo kāāmuukēy kubāwoo, 31 nteenee kāyēyākiis :ng'aleechu sukōōnkēt :biiko tukul kule āchāmē Baaba kuuyu āyēyē kiyēē mwoowoo kule ayey. Lēyyē, kēēng'ēētyēē yu."

15

Musābiibuut ākoo sokonaakyii

1 Kitas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii kule, "Anii *musābiibuut nyēbo man nto Baaba ku chiitaab mbareet. 2 Tiltooy :Baaba sokonnyeenyuu ake tukul nyoo māyēyē āmnyoo, ānkubulē sokonnyeet nyoo kiyey lokoyeek sukuyey lokoyeek chēē chaang'. 3 Kōōtililiitu mbo :akweek kēny ām lōkōōywēk choo kwāāmwoowook. 4 Yoo kōōkiilchoo, ākiilchook. Māyēyē :sokonnyeetaab musābiibuut lokoy yoo mēēbērē kānoomchi musābiibuut. Wuu nyooto ām wōlēē ōmiitē :nkakweek. -Mōōyēyē kiy nyēē karaam yoo kāmōōkiilchoo. 5 Anii :musābiibuut, akweek :sokonaak. Yoo kākiilchoo :chii ānkāākiilchi :nkanii, kuyēyē tukuuk chēē chaang' chēē kāroomēch. Kunyoo, -mōōyēyē kiy yoo kāmōōkiilchoo. 6 /Kiinēmtooy biiko choo kāmākiilchoo kuu sokonaachaa /kēētiltooy. Kuu yoo mākuyoomcho :sokonaachaa, nto mii yoo /kiiruruuch /ānkēēwiirchi ma kulāyo, +/mākiinēmto nkicheek biiko choo kāmākiilchoo /ānkēētōōrchi maataab kibchuulyo. 7 Yoo kōōkiilchoo ānkōōbuurtē ng'ālyoontēēnyuu, ankooteeb kiy ake tukul nyēē ōmāchē, /kēēkōōnook. 8 Yoo kooyey lokoyeek chēē chaang' ānkōōyēku man rubiikyuu, +mōōtōrōōr Baaba.

Kiikiim :Yēēsu chamateet

9 Āchāmook :anii kuu wōloo chāmtoo :Baaba. Kunyoo, ōbuurtē :nkakweek chamateenyuu. 10 Yoo kōōriib mākuutēkyuu, +mōōbuurtē chamateenyuu, kuu yoo kyāāriib :nkanii mākuutēkaab Baaba ānkāābuurtē chamateenyii.

14:19 Yoowa. 16:16 **14:23** Ng'oong'. 3:20 **14:24** Yoowa. 7:16 **14:26** Yoowa. 14:16; 16:13; 1Yoowa. 2:20, 27 **14:27** Luuka 2:14; Yoowa. 16:33; Filib. 4:7; Kolos. 3:15 **14:29** Yoowa. 13:19 **14:30** Yoowa. 12:31 **14:31** Yoowa. 4:34; 10:18; 12:49 **15:1** Tyēēn. 80:8-16; Isa. 5:1-7; Cherem. 2:21 **15:2** Mat. 3:10 **15:3** Yoowa. 13:10; Ēfēēs. 5:26 **15:5** Yoowa. 15:7, 10; 6:56; 1Yoowa. 2:6, 28; 3:6, 24 **15:5** 2Kōōr. 3:5; 4:7 **15:6** Mat. 3:10; 7:19 **15:7** Yoowa. 15:16 **15:8** Yoowa. 17:1 **15:9** Yoowa. 5:18 **15:10** Yoowa. 14:15; 4:34

11 Āmwoowook ng'aleechu sōōbuurtē ng'erekweekyuu, si nto yityo, kuchurta
:ng'erekweekwook.
12 Mākuutyēēnyuu nyi: Ōchoomnyē kuu yoo āchāmook :anii. 13 Māmii :chama-
teet nyēē wōō kusiir yoo kēēnēm keey :chiito kume kubo chōōrōōnuutēkyii.
14 Yoo kooyey kiyēē kāāmwoowook, ōyēku chōōrōōnuutēkyuu. 15 -Mātāākuurook
subak kule motwoorik kuuyu -mēēnkēt :motwooriintēēt kiyēē yēyē :mokory-
oontēēnyii. Nteenee ākuurēēnook ra chōōrōōnuutēkyuu kuuyu kāāmwoowook
:anii kiy ake tukul nyēē kyāākāsēē Baaba. 16 Kimōōkwēyoo anii :akweek
kule āyēku mokoryoontēēng'woong'. Anii :nyēē kyāākwēyook ōyēku rubi-
ikyuu. Kyaatoolaak kukiil :soboonng'woong' bo tāmirmiryēēt sukung'eet
kukōōnook :Baaba kiy ake tukul nyoo kooteeb ām kaayneenyuu. 17 Kunyoo,
mākuutyēēnyuu nyi: Ōchoomnyē."

Mākuwēch :biikaab kōōrooni rubiikaab Yēēsu

18 Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii subak kule, "Yoo kāwēchook :biikaab
kōōrooni ōnkēt kule kisimkuwēcho anii. 19 Nto kyōōbooyē kōōrooni nto
kichāmook :biikaab kōōrooni. Nteenee kyaakweyaak :anii ōyēku cheechuu,
kunyi -mōōbooyē kōōrēēt. Kiyooto :nyēē wēchēēnook :biikaab kōōrooni.
20 Osoot yoo kāāmwoowook kule, 'Mā wōō :motwooriintō kusiir mokory-
oontēēnyii.' Kuu yoo /kiinyāliiloo, +/makiinyaliilaak nkakweek. Nto yoo
/kēēkoonyitē kiyēē kwaaneet :anii, +/mākēēkoonyit kiyēē +mooneet :nkak-
week. 21 Mākuyēwook :biikaab kōōrooni ng'aleechu tukul kuuyu ōyēku
cheechuu āk subak kuuyu -mēēnkētē :bichoo nyoo kiiyookwoo. 22 Nto
kimānāāchōō ānkāāng'āloolchi bichoo, nto /kimākiitiilchinē kule kiikuchool-
wookēn. Nteenee kuuyu kyāāchōō, māmii :wōlēē makutuukta keey :chii
ām choolwookātēēt nyēē kiikuyey. 23 Chiito nyoo wēchoo, kuwēchē nkinee
Baaba. 24 Nto kimanaayey tukuuk chēbo kwōng'uut ām wōlēē mii :bichoo,
nto /kāmākiitiilchinē bichoo ng'al. Ānkoo kookukas :bichoo tukuuchoo bo
kwōng'uut choo kwāāyēyē, tākuwēchoo ānkuwēchē nkinee Baaba. 25 Nteenee
ityiichē :yuutēyu siruutyēētaab Yēyiin :yoo mwooyē kule, '/Kikēēwēcho buch.'†
26 Lēyyē, ōnkētē kule yoo kāāwē :anii Kaab Baaba, +māwāāyooku
Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē mākuyēētyēēchook. Mākōōboorchi biiko manta āk
wōlēē āwuuyē :anii. 27 Mēēbērē Tāmirmiryēētaab Yēyiin nkit nyēē mākōōboortoo
nteenee ōboortoo :nkakweek kuuyu kikēēboontootē keey tukul kuchakee kēny.

16

1 Āmwoowook ng'aleechu simōōchuunnyēē kiyēē kyōōyēnchi.
2 Makukweteenaak :bichoo kooriikaab saayeet. Makuyit :bēsyēēt nyēē yoo
kabakachaak :chii kōōsōōtē kule kayey kiyēē māchē :Yēyiin. 3 Yēyē kuu nyooto
kubērē tōōs kayey chēē kāroomēch, nteenee yēyē kuuyu -mēēnkētē Baaba
āmēēnkētoo. 4 Kāsimāmwoowook ng'aleechu si yoo kayit :yooto kōōsōōtwook
ng'aleechaa kyāāmwoowook.

Yiisyēētaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin

15:11 Yoowa. 16:22, 24; 17:13; 20:20; 1Yoowa. 1:4 **15:12** Yoowa. 13:34 **15:13** Yoowa. 10:11; Room. 5:8; 1Yoowa. 3:16 **15:16** Mat. 7:7; Yoowa. 14:13; 15:7; 16:23-24; 1Yoowa. 3:22; 5:14-15 **15:17** Yoowa. 13:34 **15:19** Yoowa. 7:7; 16:32-33; 17:14; 1Yoowa. 3:13 **15:20** Yoowa. 13:16 **15:21** Yoowa. 16:3 **15:22** Yoowa. 9:41 **15:23** Luuka 10:16; Yoowa. 5:23 **15:24** Yoowa. 5:36

† **15:25** Tyēēn. 35:19 **15:25** Tyēēn. 69:4; 35:19 **15:26** Yoowa. 14:16 **15:27** Yoowa. 1:14; Yēyuut. 1:8; 1Yoowa. 1:2; 4:14 **16:2** Yoowa. 9:22; Yēyuut. 26:9-11 **16:3** Yoowa. 15:21 **16:4** Yoowa. 13:19

Kimānāāsimāmwoowook ng'aleechu kuuyu kitākēēboontē keey. 5 Nteenee
āmiitē wāāyēēyē Kaab Baaba nyoo kiiyookwoo āchōō kōōrooni, amatee-
beenaa :chii ām akweek wōlēē āwēētii. 6 Ānkētē kule kāākung'woonchook
:ng'aleechu. 7 Nteenee āmwoowook manta kule karaam ām wōlēē ōmiitē yoo
kāāwē suwāāyooku Tāmirmiryēēt kuchō wōlēē ōmiitē, kuuyu yoo kāmāāwē,
māchōōnii :Tāmirmiryēēt chokuyēētyēēchook. 8 Yoo kāchō :Tāmirmiryēēt,
mākōōboorchi biiko kule kustooyootiin ām wōlēē kāstooy :icheek ng'ōōkisto,
churtaayeet āk kiyēē itiilē :Yēyiin. 9 Kurubta keey āk ng'ōōkisto, ku kule
-mēēkoosēēnoo keey, 10 churtaayeet ku kule, āmiitē āyēēyē :anii Kaab
Baaba āmātōōkāsoo 11 nto kiyēē itiilē :Yēyiin ku kule, /kāākiitiilchi ng'aleek
bāytooyiintēētaab kōōrooni.
12 Āboontē ng'aleek chēē chaang' chēē ābērē nto tāāmwoowook nteenee
nyikisyook miisin. 13 Nteenee yoo kāchō :Tāmirmiryoonoo bo manta,
mākwoorōōrwook ōnkēt manta kutukul. -Māmwoowu kiyēē chōōnēē
kāāsōōtēywēēkyii nteenee mākumwoowu nyēē / kēēmwoochinē āk tukuuk
chēē makukwa. 14 Mākōōtōrōōroo :Tāmirmiryoonoo kuuyu mākunyōōru
ng'aleekyuu ānkumwoowook. 15 Kiy ake tukul nyēbo Baaba ku nyeenyuu.
Kiyooto :nyēē āmwooytēē kule mākunyōōru :Tāmirmiryoonoo ng'aleekyuu
ānkumwoowook.

Makuweek :ng'wooninto kuyēk ng'erekweek

16 Kāmēētābōōkāsoo ām lēēkitō, nto nyēē mā tyaa ātooku subak."
17 Kimwooy :rubiichoo alake kule, "So, ibooru nee :ng'aleechu? Kālē,
'Kāmēētābōōkāsoo ām lēēkitō nto nyēē mā tyaa ātooku subak.' Ānkulē subak,
'Āmiitē āyēēyē :anii Kaab Baaba.' 18 Ibooru nee :ng'aleechu bo 'Ām lēēkitō'?
-Mākiinkētē kiyēē mii kung'āloolēē!"
19 Yooto kōōnkēt :Yēēsu kule kimāchē :rubiichoo sukuteebee inee
ng'aleechaata. Kunyoo kuteebee rubiichooto kule, "So, ōmiitē ōtēēbēē
keey kiyēē ibooru :yoo kāāmwooyē kule, 'Ām lēēkitō, -mātōōkāsoo, nto nyēē
mā tyaa ātooku subak.'? 20 ! Kāāmwoowook, +mōōriiryē ānkōōmēēysē nto
yooto kumii :biikaab kōōrooni kung'ērēktōōs. Mākung'woonchook nteenee
makuweek :ng'wooninng'woong' kuyēk ng'erekweek. 21 Yoo sichē :koorko
kung'woonchinē, nto yoo kāākusich lakwanyii kuwuutyēē ng'wooninoo kubo
ng'erekweekaab leekweet. 22 Kunyoo, wuu nyooto ām wōlēē ōmiitē akweek.
Mākung'woonchook sinee kuu nyiitēnyi, nteenee yoo kakeekas keey subak
+moong'erech ng'erekweek chēē mākoy kōōnēmunēēnook :chii. 23 Māmii :kiy
nyēē +mooteebeenaa kuuyu mākukōōnook :Baaba kiy ake tukul nyēē kooteeb
ām kaayneenyuu. 24 Māmii :kiy nyēē kyooteeb ām kaayneenyuu. Kunyi,
oteebee Baaba kiyēē ōmāchē sukuyitita :ng'erekweekwook.

Kiikōōbēl :Yēēsu kōōrēēt

25 Kāāmwoowunēēnook ng'aleechu keel nyēē iyeelaat, nteenee makuyit
:bēsyōōsyēk chēē +māāng'oong'wook wōlēē wuu :ng'aleekaab Baaba.
26 +Mooteeb bēsyoonooto kiy ām kaayneenyuu nyēē mā anii nyēē
ātēēbwook. 27 Chāmook :Baaba, kuuyu kyoochamaa ānkōōchāmchiintōōsii
kule kyāāchōōnēē :anii wōlēē mii :inee. 28 Āchōōnii kōōrooni, kyāāchōōnēē
wōlēē mii :Baaba, nteenee āmiitē āng'ēētēē kōōrooni āyēēyē Kaab Baaba."
29 Yooto kumwoochi :rubiik Yēēsu kule, "Kēēmwoowu ra ng'aleek kutook
nyēē -mēēyēēlē. 30 Kāākiinkēt nanyuun ra kule inkētē kiy ake tukul nyēē

16:7 Yoowa. 14:16 **16:8** Yēyuut. 24:25 **16:9** Yoowa. 5:38; 6:36, 64; 7:5; 10:26; 12:37 **16:11** Yoowa. 12:31 **16:13** Yoowa. 14:16; 1Yoowa. 2:27 **16:14** Yoowa. 17:1 **16:15** Yoowa. 17:10 **16:16** Yoowa. 14:19 **16:22** Yoowa. 15:11 **16:23** Yoowa. 15:16 **16:25** Mat. 13:34 **16:27** Yoowa. 14:21

mēērook /tākēēkiiring'. Yēyēēch :yooto kiiyēnchi kule ichōōnēē Kaab Yēyiin.”
31 Kiwālchi :Yēēsu rubiichoo ām yooto kule, “Kōōyēnchi sōō? 32 Kaakuyit mbo
:bēsyēēt nyēē +mōōsērēētyē :akweek tukul kut wāāng'ētu :anii nkit. Ānkoo
kuwuu nyooto, kēēboontē keey Baaba. 33 Kāāmwoowook ng'aleechu si yoo
kōōnoomnyē āk anii ōnyōōru kaalyeet. +Mootang'any ām kōōrooni. Nteenee
ōkimkimiitu kuuyu kwāābēl kōōrēēt.”

17

Kisaay :Yēēsu Yēyiin

1 Yu kaakoowaany :Yēēsu kumwooy ng'aleechaa, kukas barak ānkumwooy
kule, “Baaba, kaakuyit :bārooyinto. Itōrōōroo sikēētōrōriitu :tukwaay.
2 Inyiing' :nyēē 'kiikōōnoo kāāmuukēywēēk ām wōlēē mii :biiko tukul sāākoochi
biiko choo 'kiikōōnoo *soboontaab kibchuulyo. 3 Soboontaab kibchuulyo
nanyuun ku yoo inkētiing' :biiko Yēyiin nyoo bo man ānkōōnkētoo nkanii
Kāārārookiintoonoo kiiyooku. 4 Kwāātōrōōriing' awaang'te yiisyoonoo kiiy-
ookwoo chaayey. 5 Kunyoo ii, Baaba, kany āchōō bokiibuurtē keey :tukwaay
kēēyēmtooy wōōyinto kuu kēny, kutoombo /keeyey kōōrēēt.
6 Kyāāboorchi bichoo kiikōōnoo kāāmuukēywēēkuuk. Ki cheekuuk :bichoo
nteenee ikōōnoo. Kookunam :bichooto ng'ālyoontēēng'uung' kuchō āwut.
7 Kāākōōnkēt :bichoo kule kiy ake tukul nyoo kyaayey kuchōōnēē wōlēē
imiitē. 8 Kyāā-āmchi bichoo lōkōōywēchoo 'kiimwoowoo ankiikutaach. Inkēt
nanyuun :bichoo kule āchōōnēē man wōlēē imiitē ānkōōyēnchinē kule inyiing'
nyēē kiiyookwoo.
9 -Māāsoochinē biikaab kōōrooni, nteenee āsoochinē choo 'kiikōōnoo, kuuyu
cheekuuk :chooto. 10 Chēē āboontē ku cheekuuk nto choo cheekuuk
ku cheechuu. Ātōrōōroot kubo bichoo. 11 Āmiitē āchōōnii wōloo imiitē
nyēē -mēētāābuurē :anii kōōrēēt, nteenee tākumii :bichooto. Wōōy, wēē,
Baaba nyēē tiliil! Iriib bichoo ām kāāmuukēywēēk chēē wuu choo
'kiikōōnoo, sukung'eet kunoomnyo :bichooto kuyēk akeenke kuu yoo
āyēku akeenke āk inyiing'. 12 Yoo kyāāboontē keey bichoo, kyāāriib ām
kāāmuukēywēēkuuk nyēē mānāābootyo, nteenee kibot :akeenke baateey,
nto nyooto ku kāāmukuusiintēēt. Kiyityiin :siruutēk ām kēēlooto. 13 Baaba,
āmiitē āchōōnii wōlēē imiitē. Nteenee āmwooyē ng'aleechu yoo tāāmiitē
kōōrēēt sukunyōōr :bichooto ng'erekweekyuu kuchurta. 14 Kyāā-āmchi
bichoo ng'ālyoontēēng'uung'. Kōōkuwēch :biikaab kōōrooni kuuyu mēēbērē
bo :icheek kōōrooni, kuu yoo -māābooyē :anii kōōrooni. 15 -Māāsooyiing' kule
inēmu bichoo ām kōōrēēt nteenee āsooyiing' kule iriib bichoo kumaaraanta
:Kibrōkōsyoontēēt. 16 Kubooyiit man, mābo :bichoo kōōrēēt kuu yoo
-māābooyē :nkanii. 17 Itiliil bichoo kōōbuurto manta. Ng'ālyoontēēng'uung'
ku manta. 18 Kuu yoo kiiyookwoo :inyiing' āchōō kōōrēēt, +māāyooktē :nkanii
bichooto bokuyey yiisyēēng'uung' ām kōōrēēt. 19 Kāānēmu keey kubo icheek
sukung'eet kōōnēmchi keey :nkicheek ng'aleekaab manta.
20 -Māāsoochinē rubiik baateey, nteenee āsoochinē biiko choo mākōōyēnwoo
kubununēē lōkōōywēkaab rubiichoo. 21 Baaba āsooyē kule kuyēk :icheek tukul
akeenke ku yoo kēēyēku :acheek tukwaay akeenke. Āsooyē mbo subak kule
kuyēk :nkicheek akeenke āk acheek, sukung'eet kōōyēnchi :biiko tukul kule

---

16:32 Seka. 13:7; Māārkō 14:27, 50 **16:33** Yoowa. 14:27; 1Yoowa. 5:4 **17:1** Yoowa. 2:4; 11:4; 12:16, 23, 41; 13:31-32; 14:13; 15:8; 16:14; 17:10, 22, 24 **17:2** Mat. 28:18; Yoowa. 3:35; 5:24 **17:3** 1Yoowa. 5:20 **17:4** Yoowa. 4:34; 19:30 **17:5** Yoowa. 1:1-2; 8:58; 17:24 **17:10** Yoowa. 16:15 **17:11** Yoowa. 10:30; 17:21-23; Kala. 3:28 **17:12** Yoowa. 6:39; 13:18 **17:13** Yoowa. 15:11 **17:14** Yoowa. 15:18-19 **17:15** Mat. 6:13; 2Tēēs. 3:3; 1Yoowa. 5:18 **17:18** Yoowa. 20:21 **17:19** Ibu. 10:10

kiiyookwoo. 22 Kyāākoochi bichoo lēbkēēyyoonoo 'kiikōōnoo sukuyēk :icheek
akeenke, kuu yoo āyēku akeenke āk inyiing'. 23 Yoo āyēku :anii akeenke āk
icheek ānku inyiing' ku anii kuchurtooy :kibakeenkeenyoo, sukōōnkēt :biiko
tukul kule 'kiiyookwoo :inyiing' ānkiichāmē icheek kuu yoo 'kiichamaa anii.
24 Baaba! Ābērē nto kākwoonii :bichoo wōloo āchōōnii anii sukung'eet kukas
kule ātōrōōroot tōrōōrinto nyoo 'kiikōōnoo, kuuyu kisimichamaa kutoombo
/keeyey kōōrēēt. 25 Baaba nyēē churtaat! Kimēēnkētiing' :kōōrēēt, nteenee
kyāānkētiing' :anii. Kunyi kāākōōnkēt :bichu kule 'kiiyookwoo. 26 Kyaayey
bichu kōōnkētiing', anku +maatas āyēyē kuu nyooto sukung'eet kunam
:nkicheek chamateet nyoo iboontēēnoo ānkāābuurtē keey :nkanii icheek."

18

/Kikeenam Yēēsu nteenee kitay /kēēsār
(Mataayo 26:47-56; Māārkō 14:43-50; Luuka 22:47-53)

1 Yu keewaany :Yēēsu kusaay, kwooyyo āk rubiikyii tuybēyēēt ake nyēē /
kikēēkuurēē Kiitrōōn ankuba ākoy mbareetaab *musēytuuniinēk nyēē kimii
wōlooto. 2 Kiinkēt :nkinee Yuuta nyoo kichoomtooy Yēēsu mbaraanaa, kuuyu
kikicham :Yēēsu kōōmuunyēē wōlooto āk rubiikyii. 3 Yooto, kuwēēto keey :Yu-
uta biikaab lukēēt nyēē mining' nyēbo Rooma kutākyinē keey mbaraanaa. Ki-
boontootē keey mbo riibiikaab kaab *kibkōrōs nyēē wōō ākoo *Farisaayeek.
Kikirat keey :bichoo kuyem. Kinamaat kariikwaa, taariinek āk nōmōryēēk.
4 Kiinkētē :Yēēsu kiy ake tukul nyēē kimii wokuyēyāktōōs. Kuchō taay
ankuteebee bichooto kule, "So, ōchēēng'ē ng'oo?" 5 Kulē :bichoo, "Yēēsu
nyēbo Nāāsārēēt." Kumwoochi :Yēēsu kule, "Ntēē anii :nyi." Kimii :Yuuta
nyoo kichoomtooy Yēēsu kukēēyyo āk bichooto. 6 Kumwoochinē :Yēēsu bichoo
kule, "Anii :nyooto" kōōtuytuuy :bichoo ānkōōryookyi keey ng'wēny. 7 Kuteebee
:Yēēsu subak bichoo kule, "So, ōchēēng'ē ng'oo?" Kuwāl :bichoo kule, "Yēēsu
nyēbo Nāāsārēēt." 8 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Nto yu kāāmwoowook kule anii
:nyooto. Yoo ākoo anii :nyēē ōchēēng'ē, kany kubēēchi keey :murēchu āboontē
keey." 9 Kumwooyē :Yēēsu kuu nyooto kuyityiin :yoo kimwooyē kule māmii
:rubiintēēnyii mbo akeenke nyēē mākubot.
10 Yooto, kung'us :Bētērō chōōkiit nyēē kiboonto ankuchwen yiititaab taay
nyēbo motwooriintēētaab kibkōrōs nyēē wōō. (/Kikēēkuurēē motwooriin-
toonoo Māālkō.) 11 Nteenee kumwoochi :Yēēsu Bētērō kule, "Ibērē :inyiing'
tōōs -māāchāmē :anii nyalilta nyēē kaakuyeyta :Baaba kule ānyōōru? Ikētyi
chōōkiing'uung' kiraaru!" 12 Kumwoochi :nyēē wōō nyēbo lukēēt biikyii bo
lukēēt āk riibiichoo kibo *Kōōtaab Yēyiin kule kunam Yēēsu ankurat.
13 Yu kaakunam :bichoo Yēēsu kōōmutyi kurook *Anaas nyoo ki boontēētaab
biikooy bo Kayaafa. Kayaafa :nyēē ki kibkōrōs nyēē wōō ām kēnyiinooto. 14 Ki
inee :nyēē kiirwookyinē kāāntōōyikaab Yuutayeek kule kaykay kume :chiito
akeenke sukusobcho :biiko.

Kituuch keey :Bētērō nyēbo taayta
(Mataayo 26:69-70; Māārkō 14:66-68; Luuka 22:55-57)

15 Yooto koonaamaat :Simōōni Bētērō ākoo rubiintēēt ake, Yēēsu. /Kiinkētoot
rubiintoonoo ake ām wōlēē kimii :chiichoo wōō bo kōrōs. Kunyoo, kiiwut
:inee kayaata. 16 Nteenee king'ētunēē :Bētērō saang' yēbo oreetaab tuuy-
taab kayaata. Kiiyeey lēt :rubiintoonoo ānkumwoochi chēēbto nyēē kiriibē

17:23 Yoowa. 17:11; 5:18 **17:24** Yoowa. 12:26; 17:5 **17:25** Mat. 11:25-27; Yoowa. 8:55 **18:2** Māārkō 14:32; Luuka 22:39 **18:2** Yoowa. 12:4 **18:9** Yoowa. 6:39 **18:10** Luuka 22:36, 38 **18:11** Māārkō 10:38; 14:36; Yoowa. 12:27 **18:13** Luuka 3:2; Yoowa. 18:24 **18:14** Yoowa. 11:49-50

oreet kule koomut Bētērō kuchō āriit. 17 Kumwoochi :chēēboo Bētērō ām
yooto bo oraanaa kule, “Inyiing' oob :rubiintēēt ake nyēbo chiichi?” Kulē
:Bētērō, “Ābēērē keey!” 18 Kikaytit :kwēēmowuunooto ānkimii :riibiik alake
ākoo motwoorik alak chēbo kayaata kuywēē āng'oong'tiit kukēēyyoong'iis.
Kiwokōōyyoonyēē :nkinee Bētērō yooto ānkuyu āng'oong'tiinoo.

Kiteebee :Anaas Yēēsu ng'aleek

19 Yooto kulēēnchi *:kibkōrōs nyēē wōō* Yēēsu, “Mwoowoo baa kurubta
keey rubiikuuk āk kāānēētiisyēēng'uung'.” 20 Kumwoochi :Yēēsu kule,
“Kyāāmwoowu ng'aleechu kukas :chii ake tukul. Māmii :kiy nyēē kyaawuny
ām kāānēētiisyēēnyuu. Kyaaneet biiko ām kooriikaab saayeet āk *Kōōtaab
Yēyiin wōlēē kiiruruukyinē keey :Yuutayeek tukul. 21 Itēēbēēnoo nyēbo nee?
Iteebee biiko choo kikāsē kiyēē kyāāmwooyē. Kubooyiit man, inkēt :bichoo
kiyēē kyaamwaay.”
22 Koorabaach :riibiintēēt kumwoochinē kule, “Ing'āloolē kuu nyooto ām
taayeetaab *kibkōrōs nyēē wōō?” 23 Kulēēnchi :Yēēsu, “Yoo ākoo mii :kiyēē
kaamwaay nyēē miyaat imwoowu. Nto yoo ākoo bo man ii, irābookyoo nee?”
24 Kumwooy :Anaas kule /kiimut Yēēsu kurataat ākoy kaab Kayaafa, kibkōrōs
nyoo wōō.

Kituuch keey :Bētērō nyēbo āyēēng' āk sōmōk (Mataayo 26:71-75; Māārkō 14:69-72; Luuka 22:58-62)

25 Kumii :Bētērō kuywēē mayaa, /keeteebee kule, “Inyiing' oob rubiintēēt
ake nyēbo chiichiin?” Kutuuch keey :Bētērō kule, “Ābēērē keey.” 26 Kimii
:chiito ake nyēē ki motwooriintēētaab kibkōrōs nyēē wōō. Kibo :chiichooto
areetaab muroonoo kichwēnē :Bētērō yiitit. Kuteebee :motwooriintoonoo
Bētērō kule, “So, mā inyiing' :nyoo kēēboontē keey Yēēsu ām mbaraanaa?”
27 Kulē :Bētērō subak, “Ābēērē keey.” Kooturkuuch :kirkōōnkiit yooto ba-
keenke.

Kiisimchi :kāāntōōyikaab Yuutayeek Bilaato kule kubakach Yēēsu (Mataayo 27:1-2, 11-31; Māārkō 15:1-20; Luuka 23:1-5, 13-25)

28 Yu kāyyēēkunēē / kiimuustee Yēēsu kaab *Kayaafa, / ānkiirēkēērchi
bāytooyiintēēt nyēbo kōōrēētaab Rooma. / Kikēēkuurēē bāytooyiintoonoo
*Bilaato. Manaacham :kāāntōōyichoo bo Yuutayeek kōōwut kaytaab
bāytooyiintoonoo bo Rooma, kuriib tiliilinng'waa sukutas taay āk
*Saakweetaab Keeytaayeet. 29 Kunyoo, kuchuyta :Bilaato saang'
sukung'āloolchi kāāntōōyichoo. Kuteebee kule, “Nee :nyēē koleel :chiichi?”
30 Kuwāl :bichoo kule, “Nto kamaleelaat nto kāmākiimutuung'.” 31 Kumwoochi
:Bilaato bichoo kule, “Bōōkuumu :akweek nkityō kurubta keey kiruutēkwook.”
Kulē, “Ntēē -/mākēēchāmwēēch kēētilchi chii meet.” 32 Kiyityiin ām kēēliitēnyi,
:kiyoo kimwooyē :Yēēsu kurubta keey āk wōlēē kimakumeeta.
33 Yooto, kooyeey :Bilaato kō. Kukuur Yēēsu ankuteebee kule, “Inyiing'
:bāytooyiintēētaab Yuutayeek?” 34 Kuwālchi :Yēēsu kule, “Wōlēē isōōtitooy :inyi-
ing' nkit nto wōlēē mwooytoowuung' :biiko?” 35 Kuwālchi :Bilaato Yēēsu kule,
“Yoo 'keekas, āyēku :anii Yuutāyiin sōō? Māku biikwook āk mbo kibkōrōs :chēē
kākwēruung' ichōō wōli āmiitē. Kiy nee nyēē 'kweeyey :inyiing'?” 36 Yooto,
kumwooy :Yēēsu kule, “Mābo :bāytooyiisyēēnyuu kōōrooni. Nto kābo kōōrooni,
nto kookwaam :rubiikyuu booryēēt kuyeeta simanama :kāāntōōyichoo bo

---

18:16 Māārkō 14:54 * **18:19** Kasee Luuka 3:2. /Kitākēēkuurē Anaas kule kibkōrōs nyēē wōō ānkoo ki Kayaafa :nyēē kimii yiisyēēt yooto. **18:20** Mat. 4:23; Māārkō 14:49; Yoowa. 7:14, 26; 6:59; Yēyuut. 26:26 **18:22** Yoowa. 19:3; Yēyuut. 23:2 **18:26** Yoowa. 18:10 **18:32** Mat. 20:19; Yoowa. 3:14; 8:28; 12:32-33

Yuutayeek. Māchōōnēē :bāytooyiisyēēnyuu kōōrooni!” 37 Kuteebee :Bilaato
Yēēsu kule, “Kunyi ākoo iyēku sōō, bāytooyiin?” Kulēēnchi :Yēēsu, “Inyiing'
:nyēē 'keemwaay. /Kikēēsicho kule chaaneet biiko ng'ālyoontēētaab man nyēbo
Yēyiin. Kiyooto :nyēē kiyeya sāāchōō kōōrooni. Chii nyēbo man kukāswoo.”
38 Kuteeb :Bilaato kule, “Manta :nee?”

Yooto, kung'eet :Bilaato ānkuwo saang' subak wōlēē kimii :Yuutayeechaa
ānkumwoochi kule, “Lēyyē, ntēē -māākāsē lēēlis nyēē boonto :chiichi!
39 Nteenee kurubta keey ākoo ātēbuutēkwook, kwāātyooktoowook kwaak
kibratyaa akeenke ām kēnyiit yoo ōmiitē saakweeng'woong' bo Keeytaayeet.
Ara ōmāchē ātyooktoowook bāytooyiintooni bo Yuutayeek?” 40 Kubōloobōlchi
:bichoo barak kule, “Ityaakte Baraaba.” /Kikikeenam Baraaba /ankeerat
kuuyu ki :chii nyēē ki kāwōōtyoo.

19

1 Yooto nanyuun kōōkooyto *:Bilaato Yēēsu /kēēbirsēēt. 2 Kitaay :bi-
ikaab lukēēt nkwaatyeetaab kātook kookerkeeyee nyoo bo bāytooyiisyēēt
ānkōōlookyi mētitaab Yēēsu. Kōōlookyi subak sireet nyēē arraa kookerkeeyee
nyoo bo bāytooyiisyēēt. 3 Yu kāākuyityo, kōōliichi keey :bichoo bo lukēēt
Yēēsu sukumwoochinē kule, “Kimkim, bāytooyiintēētaab Yuutayeek!” Kim-
woochinē kuu nyooto ānkōōrāboochē.

4 Kiwo :Bilaato saang' subak wōloo kimii :Yuutayeechaa ānkumwoochi kule,
“+Māākwēryoonu chiichi kuchō saang', sōōnkēt kule māmii :kiy nyēē miyaat
nyēē ākāsē kule koyey.” 5 /Kēēkwēryoon Yēēsu kuchō saang' wōlēē kimii
:bichoo. /Kikiilookyi nkwaatyaanaa bo kātook mēt āk siraanaa ki arraa.
Kumwoochi :Bilaato bichoo kule, “Ong'nyi chiing'woong'.” 6 Yu kakas :mbo
kibkōrōs chēē wōōyēch āk riibiikaab *Kōōtaab Yēyiin Yēēsu, kubōloobōl kule,
“Obakach! Ōkwērtoochi *murtooywoontēēt. Obakach.” Kutay :Bilaato.
Kimwoochi kule, “Obeete :akweek nkit bōōkwērtoochi murtooywoontēēt.
-Māākāsē :anii kiy nyēē miyaat nyēē kookuyey :chiichi.” 7 Kōōkiimchi :Yuutay-
eechaa kumwooyē kule, “Kikuur keey :chiichi kule inee ku Lakwataab Yēyiin,
ng'ālyoo nyēē mwooyē :kiruutēkyoo kule nyoolchinē chii nyēē kayey kuu nyoo
kume.”

8 Kiinyokoorta :yooto Bilaato miisin. 9 Kuketita Yēēsu kuwo kō ankuteebee
kule, “Ibooyē ānō :inyiing'?” Kusiisyi keey :Yēēsu. 10 Kumwoochi :Bilaato
Yēēsu kule, “-Mēēmāchē ing'āloolwoo? -Mēēnkētē kule āboontē kāāmuukēywēēk
atyaaktiing' nto āmwoochi biikyuu bo lukēēt kubākākyiing' murtooywoon-
tēēt?” 11 Kuwālchi :Yēēsu kule, “Kāmēēboontē kāāmuukēy ibakachaa nto
kāmānāākōōning' :Yēyiin. Kunyoo, chiito nyēē kēēyokoowoo āchōō wōlēē imiitē
:nyēē leelaat kusiiring'.” 12 Yooto, kusyeem :Bilaato kēēlto nyēē keetyaaktee
Yēēsu nteenee kubōloobōl :biiko kule, “Yoo 'keetyaakte chiichoo, kōōbooru
kule -mēēkāsyiintōōsii āk bāytooyiintēēt nyēē wōō. Chii nyēē yēyē keey kule
inee bāytooyiintēēt kukwiilē bāytooyiintoonoo.”

13 Yu kakas :Bilaato ng'aleechaa, kumwoochi biikyii bo lukēēt kukwēryoot
Yēēsu saang' subak ānkōōbuurēē ng'echereenyii nyēē irwoochēē ām yēē
/kikēēkuurēē Rwaanteet Komos. (Ām kuutiitaab Yuutayeek /kēēkuurē

18:36 Yoowa. 6:15 **18:37** Yoowa. 3:32-33; 8:47; 19:12; 1Tēm. 6:13; 1Yoowa. 4:6 **19:4** Luuka 23:4; Yoowa. 18:38 **19:6** Yoowa. 18:31 **19:7** Laawi. 24:16; Māārkō 14:61-64; Yoowa. 5:18 **19:9** Māārkō 14:60-61; 15:5 **19:12** Luuka 23:2; Yoowa. 18:37; Yēyuut. 17:7

kule ‘Kabaata.’) 14 Kimii :taman āk āyēēng' nyēbo kōrrōōn.* Ki bēsyēētaab
chōbātēētaab Sabaato :nyooto kutāsē taay *:Saakweetaab Keeytaayeet.
Yooto kumwoochi :Bilaato bichoo kule, “Ong'nyoo bāytooyiintēēng'woong'.”
15 Nteenee kubōloobōl :bichoo subak kumwooyē kule, “Owaang'te,
obakach, obakach.” Kuteebee :Bilaato bichooto kule, “Ākwērtoochi
bāytooyiintēēng'woong' murtooywoontēēt?” Kulē :mbo kibkōrōs chēē
wōōyēch, “Bāytooyiintēēnyoo acheek ku nyoo bo Rooma nkit āmāmiitē
:ake!” 16 Yooto kōōyokoochi :Bilaato bichoo Yēēsu, / subokēēbākākyi
murtooywoontēēt.

/Kikēēkwērtoochi Yēēsu murtooywoontēēt
(Mataayo 27:32-44; Māārkō 15:21-32; Luuka 23:26-43)

17 Yooto nanyuun, /kēēriiboot Yēēsu. /Kikēēkērchi koong' Yēēsu kukalab mur-
tooywoontēēt, /ankeebeeta ākoy yēēt ake yēē /kikēēkuurēē ‘Rōkyēētaab mēt’.
(Ām kuutiitaab Yuutayeek /kikēēkuurē kule ‘Kolkoota’.) 18 /Kibokēēkwērtoochi
Yēēsu murtooywoontēēt. /Kikēēkwērtoochi nkicheek sāsiik alak āyēēng' mur-
tooywōōsyēkwaa ānkiiyyoong'tēē ake āwutaab taay nyēbo Yēēsu nto nyiin ake
kiiyyoong'tēē nyēbo kaataam. 19 Kimwooy :Bilaato kule /kēēsirchi ng'aleek
baawuut /ānkēēkwērtoochi baawuunaa murtooywoontēētaab Yēēsu yoo bo
barak. Kimwooyē kule: YĒĒSU :NYĒBO NĀĀSĀRĒĒT BĀYTOOYIINTĒĒTAAB
YUUTAYEEK. 20 /Kikeesiree ng'aleechaa kuutuweek sōmōk. Kuutiit nyēbo
Yuutayeek, nyēbo biikaab Rooma āk nyēbo Kirikiik. Kisuman :biiko chēē
chaang' ng'aleechaa kuuyu kilēēkitēē Yēērusālēēm :yooto /kikēēkwērtoochinē
Yēēsu. 21 Kimwoochi :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch Bilaato kule, “-/Makeesir
kule ‘Bāytooyiintēētaab Yuutayeek’ nteenee /keesir kule ‘Chiichi nkit :nyēē
kikuur keey kule inee bāytooyiintēētaab Yuutayeek’.” 22 Kulē :Bilaato, “Kiyēē
kaasir, kukaasir!”

23 Yu kāākukwērtoochi :biikaab lukēēt Yēēsu murtooywoontēēt, kubchēchi
keey sirookaab Yēēsu chuut ang'wan. Nteenee kibakaakta sireet nyoo
kibo āriit nyēē ki ankeet akeenke. 24 Nto yityo, kumwoochi keey kule,
“-Mookany keekereer siraani. Kaykay /keebar *sēkēēryēēt sukutook kule
ng'oo :nyēē mākuchurtoochi.” Kiyityiin :yooto āk yoo /kikeesir ām siruutēk
kule, “Kibchēchiin sirookyuu ānkubārchi kābuutiinyuu sēkēēryēēt sukōōnkēt
chiito nyēē mākuyib.”†

Kumii :bichoo bo lukēēt kumooytōōs siroochoo bo Yēēsu, 25 kimii :kaameti-
itaab Yēēsu kēēyyoonyēē yēē kilēēkitēē murtooywoontēēt ānkiboonto keey
cheebkaamet. Kimii :nkinee Maaryaa cheebyoosyeetaab Kilooba ākoo
Maaryaa nyēbo *kiriinkēētaab Maktaala. 26 Kuweech keey :Yēēsu kukas
kaamet ankukas subak rubiintēēnyii nyoo kichāmē ānkumwoochi kaamet
kule, “Moomo, wēring'uung' :nyoo.” 27 Kumwoochi nkinee rubiintoonoo kule,
“Murooni, koomēt :nyoo.” Kung'eetee yooto kiwokōōbuurto keey :rubiin-
toonoo cheebyoosyaanaa.

Kime :Yēēsu
(Mataayo 27:45-56; Māārkō 15:33-41; Luuka 23:44-49)

28 Kōōnkēt :Yēēsu kule kikiikoowaany kiy ake tukul nyoo kimākyinē :Yēyiin
kule chokuyey. Yooto, kumwooy kule, “Kaakwaama :melelta.” Kiityiich

---

* **19:14** Kimēēmuuchāktōōs :yuutēyu kuyēk asiistaab lo nyēbo bēēt kuuyu /kikēēkwērtoochinē Yēēsu murtooywoontēēt kumii :asiista sōmōk ām wōlēē mwooytooy :siriik alake chēbo kitaabuunekaab lōkōōywēk chēē kāroomēch. Kiyēyiisyēē :Yoowaana kāāyiitiisyēētaab āsiiswēk kurubē nyēbo Rooma. Asiistaab taman āk āyēēng' ām acheek ku nyēbo lo ām icheek. **19:14** Māārkō 15:42; Luuka 23:54; Yoowa. 19:31, 42 † **19:24** Tyēēn. 22:18 **19:25** Māārkō 15:40-41; Luuka 8:2-3 **19:26** Yoowa. 13:23

:yooto subak siruutyēēt ake. 29 Kimii yooto :kiy nyēē kimii *:tifaayiik chēē
tāytāy. Kunyoo /keenam kiroonkuryēēt /ankiiluumta tifaayiichaa, nto yityo
/kēēnoonkuchi kēētit ake /ānkiiyokooyto kutiiny kuutiinyii. 30 Yu kachuuchun
:Yēēsu tifaayiichaa, kumwooy kule, “Kaawaany.” Yooto nanyuun, kurankach
:kaatit ankung'et.
31 Ki bēsyēēt nyooto nyēē /kikēēyēytēē keey kubo bēsyēēt nyēē wōō bo
*Sabaato. Kunyoo, kimāmāchē :kāāntōōyikaab Yuutayeek kule kōōkārtootākiis
:bichoo ām murtooywōōsyēchoo ākoy bēsyēētaab Sabaato. Yooto kusoom
:kāāntōōyichoo Bilaato kumwaayta /kyiiri kērēēnkōōkaab bichoo sukubēk
areet akeenke /ānkiirēēk ām murtooywōōsyēchoo. 32 Yooto kuba :biikaab
lukēēt ānkwiiri kērēēnkōōkaab chiitaab taayta āk chēbo nyiin ake, choo /
kikēēkwērtoochinē murtooywōōsyēk āk Yēēsu. 33 Nteenee yu kāyityi :bichoo
Yēēsu ankukas kule kaakume, mānāā-iri kērēēnkōōk. 34 Kunam :chiito ake
nyēbo lukēēt ng'otinyii ānkubusuyēē Yēēsu mooyēēt komos. Kikwaanee yooto
:korotiik āk bēēko.
35 Chiito nyēē rāru ng'aleechu, ku :nyēē kikāsē kuyēyāktōōs ānkōōnkētē kule
bo man. Rāru ng'aleechu sukung'eet ochamte :nkakweek. 36 Kiyey :yooto
kuyityiin :siruutyēēt nyoo mwooyē kule, “Māmii :koowēēnyii mbo akeenke
nyēē +/mākēē-iri.”† 37 Kiyityiin subak ām siruutēkaab Yēyiin :yēē mwooyē kule,
“Makukas :biiko chiichi /kākēēbusuy.”†

Wōlēē /kikeemuyta Yēēsu
(Mataayo 27:57-61; Māārkō 15:42-47; Luuka 23:50-56)

38 Kimii :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē :Yōōsēēf nyēbo Arimataaya. Ānkoo
ki rubiintēētaab Yēēsu :chiichoo, kiiyēēlē keey kōōywēyē kāāntōōyikaab Yu-
utayeek. Kiwokusoom :chiichoo Bilaato kuchāmchi kuyib muustaab Yēēsu.
Kuchāmchi :Bilaato wokōōnēm muustaab Yēēsu. 39 Kiwēēto keey Nikōtēēmō
nyoo kichokukāsē Yēēsu kwēēmowuut ake. Kikinamaat :Nikōtēēmō tukuuk
chēē boong'u nyēē anyiny chēē kiyitē kiilōōnik sosom. 40 Kibeeta :bi-
choo āyēēnku ankeet ankuratee muustaab Yēēsu kumii :tukuuchoo boong'u
nyēē anyiny, kurub kuu wōloo kiyēytooy :Yuutayeek yoo /kēēmuyē chiito.
41 Kimii :kochonkeet nyēē /kikēēmuchinē biiko yooto /kikēēbākākyinē Yēēsu
nyēē /kimānāākēēmuchi chii. 42 /Kikēēmuchi Yēēsu kochonkaanaata kuuyu
kilēēkitēē yooto /kēēsārchinē simānyōōryo āk bēsyēētaab *Sabaato nyēē kimii
kuyitu.

20

King'eetee :Yēēsu meet
(Mataayo 28:1-10; Māārkō 16:1-11; Luuka 24:1-12)

1 Ām bēsyēētaab taayta, nyēē kirubē bēsyēētaab *Sabaato, kumusta
:Maaryaa nyēbo Maktaala kukēērir :kōōrēēt ānkuwo ākoy kochonkaanaa.
Bērē kulē, /kikiikēēwunukto rwaantaanaa /kikikeekeree kurkeetaab ko-
chonkaanaa. 2 Yu kakas kule kimāmii :muustaab Yēēsu yooto, kooyeey
areet akeenke. Kiwokunyōōr Simōōni Bētērō ākoo rubiintoonoo kichāmē
:Yēēsu ānkumwoochi kule, “Tōōbērē :akweek, /kōōkēēyib muustaab Mokory-
oontēēt ām kochong' āmākiinkētē wōlēē /kōkēēyib.” 3 Yooto kulabat :Bētērō
āk rubiintoonoo ake kutākyi keey kochonkaanaa. 4 Koong'weentee :ru-
biintēēt nyiin ake Bētērō ānkuyēk nyēbo taay kuyit kochong'. 5 Yu kayit

---

19:29 Tyēēn. 22:15; 69:21 **19:31** Kiruu. 21:22-23 **19:34** 1Yoowa. 5:6 **19:35** Yoowa. 21:24
† **19:36** Chuy. 12:46 **19:36** Kāāyiit. 9:12 † **19:37** Sekaryaa 12:10 **19:37** Tyēēn. 22:16; Ng'oong'.
1:7 **19:38** Yoowa. 9:22 **19:39** Yoowa. 3:1 **19:40** Yoowa. 11:44 **20:2** Yoowa. 13:23

yooto kuyim, nto bērē kulē, kukāsyi kochong' ankaanaa /kikikeeratee Yēēsu,
nteenee mānāākōōwut kochong'. 6 Kuyitu :Bētērō ānkuchokukēēytooy ākoy
kochong'. Yooto, kukas :nkinee ankaanaa āmāmii :bōōrto. 7 Kikas mbo an-
keet nyoo /kikikeeratee mētitaab Yēēsu kukakyaaruny ānkiikoochi komos yēē
kimālēēkitēē :nyiin ake. 8 Kuwo kochong' :nkinee rubiintoonoo kisimkuyitu
yooto. Kukas ankoosyechaa ānkōōyēnchi kule ākoo man kaakung'eetee :Yēēsu
meet. 9 (Ākoy yooto kitoombo kōōnkēt :bichoo kiy ām yoo kimwooyē :siruutēk
kule makung'eetee :Yēēsu meet.) 10 Yu kāākuyityo, kooyeey :rubiichoo kaa.
11 Nteenee kikiikooyeey :Maaryaa ākoy kochong' ānkimii kēēyyo saang' kuri-
irē ānkuyimē kōōkōōytooy kochong'. 12 Nto bērē kulē, kukāsyi malayikaanik
āyēēng' kochong' chēē kikiilaach sirook chēē kileelach kule mang'. Kiki-
ibuurēē :ake mētēw ām yoo kimii :muustaab Yēēsu kōōbuurēē :nyiin ake
kāābkēēlyē. 13 Yooto, kuteebee :malayikaanichaa cheebyoosyaanaa kule,
“Iriirchinē nee ōō, cheebyoos?” Kulē, “Kaakubeeta :biiko alake Mokory-
oontēēnyuu āmāānkētē wōlēē kābokōōkoochi!” 14 Nto bērē kuweech keey,
kukas Yēēsu nyēē kēēyyoonyēē yooto, nteenee kimēēnkētē kule ki inee :ny-
ooto. 15 Kuteebee :Yēēsu kule, “Iriirchinē nee ōō, cheebyoos? Ānku ng'oo
:nyēē imiitē ichēēng'ē?” Kibērē :cheebyoosyaanaa tōōs ki :chiitaab mbareet
:nyooto. Yooto, kumwoochi kule, “Boontēēt, yoo ākoo inyiing' nyēē 'kēēnēmu,
imwoowu wōlēē kāwēēkoochi siwāāyib.” 16 Kulēēnchi :Yēēsu, “Maaryaa.” Ki-
irōōtoot :cheebyoosyaanaa Yēēsu ānkumwooy ām kuutiitaab Yuutayeek kule,
“Rābōōni!” (Kerkeey :yooto ākoo yoo /kakeemwa kule ‘Kāānēētiintēēt’.)
17 Kimwoochi :Yēēsu cheebyoosyaanaa kule, “Keekas ii, chēē, -mēēyēētyoo
keey, kuuyu tāku toombo āwē Kaab Baaba. Kiyēē +meeyey ku iwē wōlēē mii
:rubiikyuu ānkiimwoochi kule, āmiitē āyēēyē wōlēē mii :Baaba nyoo Kwaan
nkicheek. Yēyiintēēnyuu ānku Yēyiintēēng'waa nkicheek.” 18 Kuwo :Maaryaa
kuu yoo /kākēēmwoochinē ānkumwoochi rubiik kule, “!Kaakas :anii Mokory-
oontēēt!” Yooto kumwoochi icheek kiy ake tukul nyoo kāmwoochinē inee
:Mokoryoontēēt.

Kiiboorchi keey :Yēēsu rubiikyii nyēbo taay

19 Nto bēsyoonooto kosolēny, kōōruruuch keey :rubiikaab Yēēsu ankukerta
keey kō, kuuyu kitākunyōkōōrēch kāāntōōyikaab Yuutayeek. Kutookunēē
:Yēēsu areet akeenke yooto kimii :icheek ānkulēēnchi, “Ōbuurtē kaalyeet.”
20 Nto yityo, kōōboorchi bichoo āwunnyēk wōloo kichutē :musumaariit ākoo
mooyēēt komos wōloo /kikēēbusuyē. King'ērēkiis :rubiik miisin yu kēēnkēt
kule ākoo ki Yēēsu. 21 Yooto kumwoochi subak kule, “Ōbuurtē kaalyeet. Kuu
yoo kiiyookwoo :Baaba, āyooktook :nkanii.” 22 Kōōbuusyi rubiichoo muuyēēt
kumwoochi kule, “Ōnyōōru Tāmirmiryēētaab Yēyiin. 23 Yoo kōōnyōōchi biiko
kaat ām ng'ōōki nyēē kiikuyey, kunyōōchinē :Yēyiin bichoo kaat, nto yoo
kāmōōnyōōchi kaat, -/mākēēnyōōchinē kaat.”

Kiiboorchi keey :Yēēsu Toomaas (Māārkō 16:14; Luuka 24:36-49)

24 Kunyōōru :Yēēsu rubiik chuut alak, kimāmii :Toomaas, (nyēē /kikēēkuurē
ām kaayneet ake kule Kibsārāmiin). 25 Yu kāwokuchō :Toomaas, kumwoochi
:rubiik chuut kule, “!Kaakeekas :acheek Mokoryoontēēt.” Nteenee kim-
woochi icheek kule, “Ākoy akas yoo /kikiilōōtunēē musumaariinechaa nto
āchāmē. Nto subak, ākoy ātiinyēē āwut yoo bo mooyēēnyii komos saacham.”

20:7 Yoowa. 19:40; 11:44 **20:9** Luuka 24:46; Yoowa. 2:22; 1Kōōr. 15:4 **20:14** Luuka 24:16; Yoowa. 21:4 **20:17** Ibu. 2:11 **20:19** Yoowa. 9:22; 14:27 **20:20** Yoowa. 15:11 **20:21** Yoowa. 17:18 **20:22** Yoowa. 14:16 **20:23** Mat. 16:19 **20:24** Yoowa. 11:16; 14:5; 20:26-28; 21:2

26 Yu kakeeyta :bēsyōōsyēk sisiitu, kōōruruukyi keey :rubiichoo kōyoo
kikaayi kuboonto keey Toomaas. Ānkoo kikērootiin :kurkootik /kibokiiyiinēē
kāākōōyyoonyēē :Yēēsu yooto. Kimwoochi kule, “Ōbuurtē kaalyeet.” 27 Nto
mii yoo kuwēēkyi keey Toomaas ānkumwoochi kule, “Toomaas, chēētiinyēē
moorineeng'uung' āwunnyēk ānkiitiinyēē mooyēēnyuu komos āwung'uung'.
-Mātēēwiiywiiy nteenee iyēnchi.” 28 Kumwoochi :Toomaas kule, “Lēyyē, inyi-
ing' :Mokoryoontēēnyuu ānku inyiing' :Yēyiintēēnyuu.” 29 Kumwoochi :Yēēsu
kule, “So, Toomaas, ākoy ikasaa siikaaseenaa keey? Ibērurootiin kule nee sōō
:biich choo ikoosēēnoo keey ānkoo manaakasa!”

Yibu :kāāyēnchinooyēēt soboon

30 Kiyey :Yēēsu ng'al alak chēē chaang' chēbo kwōng'uut kuboonto keey
rubiikyii. Māsirootiin :ng'aleechaata ām kitaabuuni. 31 Nteenee /kikeesir
ng'aleechu, soochamte kule *Kāārārookiintēēt :Yēēsu anku Lakwataab Yēyiin,
nyēē yoo kookaasee keey, +mōōnyōōru soboontaab kibchuulyo.

21

Tēkiisyēētaab burburiinēk nyēbo āyēēng' nyēbo kwōng'uut

1 Nto mii yoo, kōōboorchi keey :Yēēsu subak rubiikyii alak chēē kimii yoo bo
Tōōliilēētaab Tibeerya.* 2 Rubiichooto ku: Simōōni nyoo /kikēēkuurēē Bētērō,
Toomaas Kibsārāmiin, Nāātānnyēēl nyoo bo Kaana ām Kalilaaya, wērikaab
Sebetaayo āk rubiik alak āyēēng'. 3 Kumwoochi :Bētērō chuut kule, “Murēchu,
+mawaatechaate :anii burburiinēk.” Kulē :chuut, “Keebeete keey tukul.”
Yooto kulaany :bichoo mwēēnkēēt ānkubokutēkiis. Nteenee manaanam kiy
kwēēmowuunooto.
4 Nto yu mākumwook :asiista, kimii :Yēēsu kēēyyoonyēē sakaramteet, nteenee
kimēēnkētē :rubiik kule ki inee :nyooto. 5 Yooto kukuurchi :Yēēsu bichoo
kule, “Wērikēy, manoonam burburyoo?” Kuwāl :chuut kule, “Wooneet!”
6 Kumwoochi :Yēēsu kule, “Ōwiirchi nēētiit kusyeb āwutaab taay nyēbo
mwēēnkēēt. +Moonamee yooto burburiinēk.” Yooto kuwiirchi :bichoo nēētiit
tōōliil. Nto bērē kōōchuut, kimēētākōōmuuchē kuuyu kikiikunam burburiinēk
chēē chaang' miisin. 7-8 Yooto, kumwoochi :rubiintoonoo kichāmē :Yēēsu
Bētērō kule, “Mokoryoontēēt :nyooto!” Kusirinyē :Bētērō sireenyii ba-
keenke ankumootee keey kābuutiit ānkōōroonchinē tōōliil sukuriiboot nēētiit.
Kimā lōō :yooto ām sakaramteet nteenee kimāchē kuyitē miitaanik bokol
akeenke.† /Kikiirēētoot mwēēnkēēt ākoy sakaramteet kōōchuutootē nēētiit
nyēē kikinyiy :burburiinēk. 9 Yu kāng'ēētyēē :bichoo tōōliil, kukas āng'oong'tiit
nyēē king'āsyānē. Kimii :mukaatiinek yooto ākoo burburyoontēēt nyēē
kiwaatanaat. 10 Kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, “Ōyibu baa, burburiinēchoo
alak choo kātōōnāmē.” 11 Kōōchuutoon :Bētērō nēētiinoo kikiikunyiy :bur-
buriinēk chēē wōōyēch ākoy sakaramteet. Kiyitē :burburiinēchoo bokol
akeenke āk konom āk sōmōk. Ānkoo ki chaang' :burburiinēchoo nyēē tyaa,
mānāāng'ēti nēētiit. 12 Kumwoochi :Yēēsu rubiichoo kule, “Boochur kuut.”
Kisēw :rubiik kule ki Mokoryoontēēt. Kinyōkōriitu kuteebee kule inee ku
ng'oo. 13 Yu kāākōōbuur, kōōnēm :Yēēsu mukaatiinek āk burburyoontoonoo
ānkubchēchinoot rubiichooto.

20:29 1Bēt. 1:8 **20:30** Yoowa. 2:11; 1:14 **20:31** Yoowa. 1:34; 3:15; 1Yoowa. 5:13 * **21:1** /Kikēēkuurē subak Tōōliilēētaab Tibeerya kule Tōōliilēētaab Kalilaaya. **21:2** Māārkō 1:19-20; Yoowa. 1:41-42; 20:24; 1:45-46 **21:4** Luuka 24:16; Yoowa. 20:14 **21:6** Luuka 5:4-7 † **21:7-8** Imuuchāktōōs kōōbooru :yuutēyu kule kimā chaang' bēēko. **21:7-8** Mat. 14:29; Yoowa. 13:23 **21:13** Māārkō 6:41; 8:6; Yoowa. 6:11

14 Nyēbo sōmōk :nyiitēnyi kōōboorchinē keey :Yēēsu rubiikyii kuchakee yoo
king'ēētēē meet.

Kikuur :Yēēsu Bētērō subak kurub inee

15 Yu kāākwoomiis, kuwēēto :Yēēsu Bētērō komos‡ ankuteebee kule,
“Simōōni araab Yoowaana, ichāmoo :inyiing' man kusiir wōlēē chāmtoo
:chuut?” Kuwālchi :Simōōni Yēēsu kule, “Inkēt :inyiing' ōō, Mokoryoontēēt
kule āchāmiing' :anii.” Kumwoochi :Yēēsu kule, “Ikēēmē kuuchiikyuu.”
16 Kumwoochi :Yēēsu Bētērō nyēbo āyēēng' kule, “Simōōni araab Yoowaana,
ichāmoo :inyiing' man?” Kuwālchi :Bētērō kule, “Inkēt :inyiing' ōō, Mokory-
oontēēt kule āchāmiing' :anii.” Kumwoochi :Yēēsu kule, “Iriib kēēchiirēkyuu.”
17 Kumwoochi :Yēēsu subak Bētērō nyēbo sōmōk kule, “Simōōni araab
Yoowaana, ichāmoo :inyiing'?” Yooto kung'woonchi :Bētērō kuuyu kateeb
:Yēēsu areet sōmōk kule, “Ichāmoo :inyiing'?” Kiwālchi :Bētērō Yēēsu kule,
“Mokoryoontēēt, nto yu inkētē :inyiing' kiy ake tukul. Inkētē kule āchāmiing'
:anii.” Kuwālchi :Yēēsu kule, “I-ake kēēchiirēkyuu. 18 !Kāāmwoowuung', yoo
kiimining', 'kiisirinyē sireeng'uung' ankiimoot keey ānkiiwē wōlēē 'keecham.
Nteenee yoo 'keeyoosiitu, +/mākēēkērchiing' koong' itōrōōr āwunnyēk, kusir-
ing'uung' :chiito ake sireeng'uung' ānkumōōtuung', nto yityo kuyibing' wōlēē
-mēēmāchē.” 19 Kimwooy :Yēēsu kuu nyooto kōōbooru meet nyēē kimākunyōōr
:Bētērō sukōōtōrōōrākoy :Yēyiin. Nto mii yoo, kumwoochi :Yēēsu Bētērō kule,
“Irubwaa.”

Yēēsu ākoo rubiintēēt nyiin ake

20 Nto bērē kulē :Bētērō, kumii :rubiintoonoo kichāmē :Yēēsu kuwēētii wōlēē
miitē :icheek. Rubiintoonoo nyoo kitiing'tooy keey Yēēsu ām bēsyoonoo /kiky-
oomiisyē sukutēēbēē Yēēsu kule, “Mokoryoontēēt, ng'oo :nyēē makuchaamti-
ing'?” 21 Yooto kuteebee :Bētērō Yēēsu kule, “Mokoryoontēēt, nto murooni?”
22 Kuwālchi :Yēēsu kule, “Yēētyēēchiing' nee nto kāālē :anii kuminy :murooni-
itēnyi ākoy bēsyēēt nyēē āchōōnēē :anii? Irubwaa :inyiing' kityō.” 23 Lētuunoo
kuyityi :ng'aleek wōlēē kimii :biikaab Kiriistō, kule ng'aleechaa kimwooyē
:Yēēsu kiibooru kule mēēbērē makume :rubiintoonoo kichāmē :Yēēsu. Ntee-
nee mēēbērē kikimwooy :Yēēsu kule māmēē :chiichoo. Kimwooy buch kule,
“Yēētyēēchiing' nee nto kāālē :anii kuminy :murooniitēnyi ākoy bēsyēēt nyēē
āchōōnēē :anii?”

Ng'ālyoo nyēē /kikēētāsyi

24 Rubiintooniitēnyi nyoo kimwoowu ng'aleechu, ānku inee :nyi kisirē
ng'aleechu. Kiinkētē :acheek kule bo man :kiyēē kimwooy. 25 Lēyyē, chaang'
:ng'aleek miisin chēē kiyey :Yēēsu. Nto /kikikeesir ng'aleechaa tukul, nto
kiinyiitē :kitaabuun kōōr kumukuul!

---

‡ **21:15** I-ārōōru :kērēywoontēētaab tibtēm yuutēyu nyēē karaam. **21:17** Mat. 26:33-35; Yoowa. 13:37-38; Yēyuut. 20:28; 1Bēt. 5:2 **21:18** 2Bēt. 1:14 **21:19** Yoowa. 13:36 **21:20** Yoowa. 13:23 **21:24** Yoowa. 19:35 **21:25** Yoowa. 20:30

Yēyuutēkaab lēbkēēyik

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē :Luuka kitaabuuni kōōrōōbērēē kitaabuunyii nyoo kibo taay. Mātookunoot kule /kikēēsirēē ānō, nteenee /kikēēsirchinē chii nyēē kitookunoot, nyooto ku boontēēt Tēyōfiilō, kuu kitaabuunyii nyoo kibo taay. Isōōtē :biiko alake kule /kikēēsirē kēnyiitaab 63 KK kubērē :alake kukāākubēk :kēnyiitaab 70 KK.

Kiyēē mii āriit: Inoomēē :kitaabuuni yoo king'ētyinē :nyoo bo lōkōōywēk chēē kāroomēch yoo /kikēēyibē Yēēsu kuwo kibkōōnkōy. Nto yityo, kwoorōōr wōlēē kiibuurto :rubiik Yēērusālēēm kukānyē kuyityiin :kiyoo kikuur-toochinē :Yēēsu icheek. Nto yēē ki bēsyēētaab Bēēntēkōōst ku bēsyōōsyēk taman kung'eetee / kākēēyib Yēēsu kuwo kibkōōnkōy, kuchōōnchi icheek :Tāmirmiryēētaab Yēyiin ānkōōnyiityi kāāmuukēywēēk. Kung'eetee yooto kuwo taay, kiitichakay :lukēētaab biikaab Kiriistō areet akeenke kung'eetee Yēērusālēēm, Samaaryaa ākoy komoswookik tukul chēbo kōōrēēt (kur. 1:8).

Ikwēnyē :komosta nyoo bo taay nyēbo kitaabuuni soboontaab Bētērō āk kaniseetaab Yēērusālēēm. Kung'eetee kurkeetaab sokool kutas taay, kōōrābchinē soboontaab Bāwulō āk ruutooywēkyii sōmōk ām chooto ki ang'wan choo kiwēēsyētootēē kōōrēētaab Rooma kumukuul āk yoo /kibokiiyyoong'tēē kōōk ām kiriinkēētaab Rooma.

Kiyēē āmu: I-ārōōru :kitaabuuni bo Yēyuutēk wōlēē kiikomkoomunto keey :biikaab Kiriistō āk wōlēē kiwuunto :wōlēē kinērēē, wōlēē kiitikta keey āk kiyēē kiyey :kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin ām wōlēē mii :biikaab Kiriistō kumukuul āk wōlēē mii :chii ake tukul nyoo kiikōōyēnchi Kiriistō.

Ārōōrunēēt

1 Boontēēt Tēyōfiilō, ām kitaabuunyuu nyoo kibo taay, kyaasir ng'aleek tukul chēē rubtooy keey ākoo kiyēē kitoow :Yēēsu kuyey ankooneet 2 ākoy bēsyēēt nyoo / kikēēyibēē kuwo kibkōōnkōy. Kiirwookyinē *lēbkēēyikyii choo kikiikukwey ām kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin, yooto kumānāāwēētii kibkōōnkōy. 3 Yu kāwokung'eetee meet, chokōōboorchi keey lēbkēēyikyii ānkōōbuur ām bēsyōōsyēk artam. Kiiboorchi tukuuk chēē chaang' chēē sukuyey lēbkēēyichoo kuchamta kule kisoboot :inee. King'alaalee tukuuk chēē rubtooy keey ākoo bāytooyiisyēētaab Kaab Yēyiin.

Chōōnēētaab Tāmirmiryēēt āk bāytooyiisyēētaab Yēyiin

4 Nto mii bēsyēēt ake, kumii :Yēēsu kwoomē lōkōōy ākoo lēbkēēyichoo, kōōkāloonchi icheek kule, "-Moong'eetee Yēērusālēēm, nteenee okany ākoy / kēērōōbwook Tāmirmiryēētaab Yēyiin kuu yoo kikiikukuurto :Baaba. Kikyāā-āmwook ng'ālyoontoonoo. 5 Kiibātisāniisyēē :Yoowaana bēēko, nteenee ām bēsyōōsyēk chēē ng'ēri +/ makeebatisaneenaak akweek Tāmirmiryēētaab Yēyiin." 6 Kuboonto keey :Yēēsu lēbkēēyichoo, kuteebee :lēbkēēyik kule, "Mokoryoontēēt, ara imiitē sōō, ra wēētyooktēēch acheek biikaab *Isrāyēēl ankiibayteech?" 7 Kukētyi :Yēēsu kule, "Yēyiin nkit :nyēē bāwu ng'aleechaa. Māmākyook ōnkēt kule mākuyēk āyu. 8 Nteenee, +mōōnyōōru kāāmuukēywēēk yoo kāchōōnchook :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. +Mōōmwoowu ng'aleek chēē

1:1 Luuka 1:1-4 **1:2** Luuka 24:44-51 **1:3** Luuka 24:13-52 **1:4** Yoowa. 14:16; Luuka 24:49; Yēyuut. 2:4, 33; 11:16; Kala. 3:14; Ēfēēs. 1:13 **1:5** Luuka 3:16 **1:6** Māārkō 11:10; Luuka 24:21; Yoowa. 12:13 **1:7** Māārkō 13:32

rubtooy keey āk anii ām Yēērusālēēm, Yuuteeya, Samaaryaa ākoy komoswookik tukul chēbo kōōrēēt.”

/Kikēēyib Yēēsu kuwo kibkōōnkōy

9 Yu keewaany :Yēēsu kumwooy ng'aleechu, /kēēyib kuwo kibkōōnkōy
kukāsē :lēbkēēyik. Kiker :boolteet Yēēsu kōōtōōchootē kut wokoong'irta.
10 Kimii :lēbkēēyichoo kōōnyālē barak kubērē nto kas Yēēsu, nto bērē
kuweech keey kukas biiko alak āyēēng'. Kikiilaach :bichoo sirook chēē
leelach ānkēēyyoonyēē komos ām yoo kimii :icheek. 11 Kumwoochi :bichoo
lēbkēēyichoo kule, “Murēchu bo Kalilaaya, ntēē kōōyyoong'iisyē yu ōkāsē
barak? Mākōōyēēw :Yēēsu ām kēēlto nyēē wuu nyooto /kākēēyibēē.”

Noomnyēēt ām saayeet

12 Nto mii yoo, kung'eetee *:lēbkēēyichoo yēē kibo Lekemeetaab
*Musēytuuniinēk ankooyeey ākoy Yēērusālēēm. Kitēē :baani nyēē /kēēchāmu
/keebeesyet ām bēsyēētaab *Sabaato.*
13 Yu kayit wōlooto, kuba koroofa wōloo kiibuurunēē. Lēbkēēyichooto
ku: Bētērō, Yoowaana, Yāākōbō, Antereeya, Filibō, Toomaas, Baatolomaayo,
Mataayo, Yāākōbō araab Alfaayo, Simōōni nyēē kāng'unoot ākoo Yuuta araab
Yāākōbō. 14 Kituuytōōs kibtaman ām wōlooto kusooyē :tukul ku kiito akeenke.
Kiboonto keey āk chēēbyōōsōōk alak āk Maaryaa kaametiitaab Yēēsu āk mbo
ng'eetaabkaamet.

/Kikeekwey nyēē kiikeer Yuuta Iskaryoot

15 Nto mii bēsyēēt ake kung'eet :Bētērō ām kwēēnuutaab rubiik bokol
akeenke āk tibtēm 16 ānkumwoochi kule, “Mbo ng'eetaabiya, ki ākoy kuyityiin
:siruutēchu bo Yēyiin kuu yoo kimwooyē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kubununēē
*Tāwuti, kurubta keey Yuuta nyoo kikwēryoonu biiko bokunam Yēēsu. 17 Ki
Yuuta akeenke ām acheek ānkikēēyēyiisyootē tukul. 18-20 /Kikeesir ām Kitaabu-
utaab Tyēēnwookik kule, ‘Kumuskēn :kanyii ānkuyēk kiraatyaa!’†” (Boon-
tēēt Tēyōfiilō, kinyōōr :Yuuta beesaanik ām rōkōsoo kiyēyē. /Kikyaalee
beesaanichaa mbareet. Wōlooto bo mbaraanaata :wōlēē kiryooktoochinē
keey kuwēētēē mēt ānkōōtōl :mooyēēt kuruuyo :kosurēēkyii saang'. Kikas
:chii ake tukul ām Yēērusālēēm ng'aleechu. Kunyoo, /kikēēkuurēē mbaraanaa
‘Ākēl Taama’ nyēē ibooru kule ‘Mbaraab koroti’.) Kitas taay :Bētērō kumwooy
kule, “/Kikeesir mbo subak kule, ‘Kookeer :chiito ake bārooyintaab chiichoo.’†
21 Kunyoo, māchāktōōs /keekwey nyēē keekeer inee. Nto nyooto ku nyoo
kikēēboontootē keey tukul kēēmiitē āk Mokoryoontēēt Yēēsu, 22 kutoowunēē
yoo kibātisānē :Yoowaana Yēēsu ākoy yoo /kibokēēyibē kuwo kibkōōnkōy.
Mākuchutēēch :chiichoo sikiiboorunootē :tukul kule kookung'eetee :Yēēsu
meet.”
23 Yooto, /keetwech biiko āyēēng': Yōōsēēf Barsaaba, nto kaayneenyii ake ku
Yuustō. Nto nyiin ake ku Matyaa. 24 Yooto /keesaay Yēyiin kule, “Mokoryoon-
tēēt, 'inkētē inyiing' wōlēē wuu :kāāsōōtēywēēkaab biiko. Kunyoo, iboorwēēch
ām bichu āyēēng' kule nkōnō :nyēē !keekwey 25 kuyey yiisyooni bo *lēbkēēyik
nyi kibākooktooy :Yuuta sukuwēētii wōloo kiyēmāktōōs kuwo kubo rōkōsnyii.”

1:8 Luuka 24:48; Yoowa. 15:27; Yēyuut. 1:21-22; 2:32; 3:15; 4:33; 5:32; 8:14-19; 10:39-47 **1:9** Māārkō 16:19; Luuka 24:51; 1Bēt. 3:22 **1:11** Mat. 24:30; 26:54; Luuka 21:27; Ng'oong'. 1:7 * **1:12** Ki lōōyinto :nyiitēnyi nyēē kimāchē kuyitē kiilomiiteet akeenke. **1:12** Luuka 6:13; 24:52 **1:13** Luuka 6:14-16 **1:14** Luuka 8:2-3 **1:16** Tyēēn. 41:9 † **1:18-20** Tyēēnwookik 69:25 † **1:18-20** Tyēēnwookik 109:8 **1:18-20** 2Tēt. 21:15; Mat. 27:3-8 **1:22** Luuka 1:2; 3:21; 24:51; Yoowa. 15:27

26 /Keebar *sēkēēryēēt. Yooto kunam Matyaa. Kung'eetee yooto kuwo taay,
kutas keey āk lēbkēēyik chuut ki taman āk akeenke.

2

Kichōōnchi :Tāmirmiryēēt biikaab Kiriistō

1 Yu kayit bēsyēēt nyēbo *Bēēntēkōōst kōōruruukyi keey :rubiichoo tukul
yēēt akeenke. 2 Nyēē mā tyaa, kuchōōnēē :bōlātēēt barak nyēē kāmooryēn
wuu kibuybuy. Kiker :bōlātoonoo kōōto tukul. 3 Kiisuuchi rubiichoo tukuuk
chēē wuu āloolātēētaab maat ānkutēbootēē mētēwoy. 4 /Kikiinyiityi chii ake
tukul ām yooto Tāmirmiryēēt ānkutoow :ake tukul kung'alaal ām kuutiit nyēē
-mēēnkētē. Kibo :kāāmuukēywēēchoo Tāmirmiryēētaab Yēyiin.
5 Kimii :Yuutayeek Yēērusālēēm chēē kiikōōnēmchi keey Yēyiin. Kik-
woonootēē yēēmōōsyēk chēē tēērchiin ām kōōrēēt. 6 Yu kakas bōlātoonoo,
kōōruruuch keey. Nto yu kakas :chii ake tukul ām icheek /kēēng'āloolēē
kuutiinyii kunam kuut. 7 Yooto kulē :bichoo, “Māku nkoolat ōō! So, mā
Kalilaayeek :bichu tukul? 8 Ntēē kāsē :ake tukul ām acheek kung'āloolē
:bichu kuutiinyii! 9 Kēēbooyē :alake Baarti, Meetya āk Eelam. Nto alak kubo
Meesobotaamnya, kōōrēētaab Yuutayeek, Kabatookya, Bōōntō ākoo Eesya.
10 Bo :alake Fruukya, Bamfulyaa, Miisir, rōōrōōkiisyēkaab Liibya chēē lēēkitēē
Kurēēn nto alak kubo Rooma 11 chēē Yuutayeek āk chēē /kiikeeweech kurub
ātēbuutēkaab Yuutayeek. Kwoonēē :alake Kērēētē ākoo Areebya. Ng'āloolē
:bichu kuutuweekyoo kōōbooru tukuuk chēbo kwōng'uut chēē rubtooy keey
āk Yēyiin!” 12 Kutākōōlātē :bichoo, kuteebee keey kule, “Ng'al nee :chu ēē?”
13 Nteenee kiichaasee keey :alake kumwooyē kule, “Bōōkityootiin :chu!”

Kiyēē kimwoochi :Bētērō biiko

14 Nto mii yoo, kōōyyo :Bētērō taay ānkung'āloolchi biiko choo kikiiru-
ruukyi keey yooto. Kimii yooto :nkicheek *lēbkēēyik chuut tamanu āk
akeenke. Kikuurchi :Bētērō barak kule, “Āmwoowook ii, kāābkōōnyoo āk
akweek tukul choo ōminyē Yēērusālēēm, ōyēbchi yiit kāroomin kiyēē āmiitē
wāāmwoowook. 15 Kookas, tāku :āsiiswēk sōmōk chēbo kōrrōōn. Mābōōkityootiin
:bichu kuu wōloo ōsōōtitooy :akweek. 16 Ityiichē :yuutēyu kiyēē kikiikumwooy
*:wōōrkooyoontēētaab Yēyiin Chōōwēēl kule:

Mwooyē :Yēyiin kule,
17 ‘Ām bēsyōōsyēkaab lētuut
+māāng'oobchi Tāmirmiryēēnyuu biiko tukul.
Mākung'ōōrso yooto :tibikwook āk wērikwook.
Mākukāsē :āybēērikwook kitōōntōyēēn ām ng'oong'uutēk
ānkumākunyōōru :booyikwook kiirwootik.
18 +Māāng'oobchi mbo Tāmirmiryēēnyuu ām bēsyōōsyēchooto
motwoorikyuu ānku murēn nto koor.
Mākung'ālooltoowoo ām kāāmuukēywēēkyuu.
19 +Maayey kutook tukuuk chēē -/mākyoomu
ām wōliin bo barak āk wōlēēb ng'wēny.
+/Makiitaata koroti,
kuchō :maata ānkutuskēn :kōōrēēt.
20 Mākumis :asiista ankusalakay :araaweet
nto yitu :bēsyēēt nyoo wōō bo Yēyiin ānkubo kwōng'uut.

1:26 Kāālēw. 16:33; Luuka 1:9 **2:1** Chuy. 23:16 **2:4** Luuka 3:16 **2:4** Yēyuut. 4:31; 8:17; 10:44-46; 11:15; 15:8; 19:2-6; 1Kōōr. 12:10; 14:1-39 **2:13** 1Kōōr. 14:23 **2:20** Luuka 21:10-11, 25-26

21 +/Makiiraraach chii ake tukul nyoo riirchinē Yēyiin.’†
22 Mooyēētaab *Isrāyēēl, ōyēbchi yiit ng'aleechu: Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt ku
chii nyēē kiiboorunēē :Yēyiin ng'al chēbo kwōng'uut kuu wōloo ōnkētitooy :ak-
week. 23 /Kikiiyokoowook chiichi sooyeyee kiyēē ōmāchē ām kēēlto nyēē kiki-
ikusat :Yēyiin ām ng'oomnānēēnyii. Kyoong'eet :akweek āk biikaab Rooma,
obakach ōkwērtoochi murtooywoontēēt. 24 Nteenee kiing'eetee :Yēyiin meet
kootyaakta ām nyalil ake tukul, kuuyu mēēbērē kiimuuchē :meet kukiilchi
inee. 25 Kimwooy :Tāwuti ng'al chēē wuu nyēē kiing'wēlyēēlē Mokoryoontēēt
kule,
‘Intōōwoo :Yēyiin kibtaman.
Miitē :Yēyiin āwunyuu nyēbo taay,
kunyoo, māmii :kiy nyēē makutwaaya.
26 Ng'erechaat :mooyēēnyuu
ankaabaybay.
Mākōōbuur :bōōrnyuu kuboonto kāākēnēēt,
27 kuuyu mēēbērē +mēēbākookyi bōōrnyuu *kāābkwoombiich,
nto ibakaakte kunun :chiing'uung' nyoo churtaat.
28 'Kwēēboorwoo kēēlwookik chēbo soboonto,
anku +meeng'ereechaa kuyitita ām taayeeng'uung'.’†
29 Mbo ng'eetaabiya, okany āchuurtoowook: Kime *:Tāwuti /ankeemuy.
Tākiinkētē mbo raat wōloo /kikēēmuchinē. 30 Ki *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin
:Tāwuti ānkiinkētē :inee kiyēē kikiikukuurtoochi :Yēyiin. Kiiwoolchi keey
:Yēyiin kule makutool chii nyēbo mooyēēnyii kuyēk bāytooyiintēēt. 31 Kukāsē
kiyēē kimii taay, king'āloolēē ng'eeteetaab meet nyēbo *Kāārārookiintēēt.
Kimwooy kule mēēbērē +/mākēēbākookyi kāābkwoombiich, nto mbo kunun
:bōōrnyii.
32 Kookoong'eetee :Yēyiin Yēēsu meet ankookeekas :acheek kule man. 33 /
Kōōkiikoochi kōōbuurunēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin. Kōōkunyōōr Tāmirmiryēēt
kuu yoo kikiikukuurto :Yēyiin, ānku kāākurōōbwēēch Tāmirmiryoonoo. Kunyi,
kookas :akweek kuyēyāktōōs :tukuuchoo bēsyooniitēnyi.
34 Mānāāwo *:Tāwuti barak, nteenee kimwooy kule,
‘Kimwoochi :Yēyiin Mokoryoontēēnyuu kule:
Ibuurunēē āwunyuu nyēbo taay
35 ākoy yoo kaayeyiing' itēbēē buunikuuk.’†
36 Kunyoo, kukas :biikaab *Isrāyēēl tukul ng'ālyoontooni: Kiyey :Yēyiin
Yēēsu nyiitēnyi kyōōkwērtoochi :akweek murtooywoontēēt kuyēk Mokoryoon-
tēēnyoo ānkuyēk mbo subak Kāārārookiintēēnyoo.”
37 Yu kakas :bichoo ng'aleechaa kimwooyē :Bētērō, kung'woonchi miisin
ām kiyēē kikiikuyeyakay. Kimwoochi :bichoo Bētērō āk *lēbkēēyik chuut alak
kule, “Mbo ng'eetaabiya, ara keeyey nee?”
38 Kukētyi :Bētērō bichoo kule, “Oweekse ām miyootyēēt /ankeebatisan
chii ake tukul ām akweek ām kaayneetaab Yēēsu *Kiriistō sukung'eet /
kēēnyōōwook kaat. Nto mii yoo, +/mākēērōōbwook Tāmirmiryēētaab Yēyiin.
39 Kiyooto :nyēē kōōkukuurtoowook :Yēyiin āk lōkōkwook ākoo mbo nkicheek
alak choo lōōyēch chēē mākukuur :Yēyiin.”

---

† **2:21** Chōōwēēl 2:28-32 **2:21** Yēyuut. 2:36; 9:14, 21; 22:16; Room. 10:13; Filib. 2:11 **2:22** Luuka 24:19; Yoowa. 2:11 **2:23** Yēyuut. 4:28 **2:24** Luuka 24:5-6; Yēyuut. 4:2 † **2:28** Tyēēnwookik 16:8-11 **2:29** 1Bāy. 2:10; Yēyuut. 13:36 **2:30** 2Sām. 7:12-13, 16 **2:31** Tyēēn. 16:10; Luuka 22:67 **2:32** Yēyuut. 1:8 **2:33** Māārkō 12:36; 14:62; 16:19; Yēyuut. 2:17-18; 5:31-32; 7:55-56; 10:45; Room. 5:5; 8:34; Ēfēēs. 1:20; Kolos. 3:1; Tiitō 3:6 † **2:35** Tyēēn. 110:1 **2:37** Luuka 3:10, 12, 14; Yēyuut. 16:30 **2:38** Mat. 28:19; Luuka 3:3; Yēyuut. 3:19 **2:39** Isa. 44:3; Yēyuut. 10:45; Ēfēēs. 2:17

40 Ām ng'aleechuutēchu āk alak chēē chaang', kiikāloonchi :Bētērō biiko
kumwoochinē kule, “Osatee keey wōlēē mii :biich chēē moosootiin. Yoo
kooyey kuu nyooto, kōōsāru soboonwēkwook.” 41 /Kikeebatisan biiko choo
kicham ng'aleekaab Bētērō. Kitāsyi keey bēsyoonooto :biiko alake chēē kiyitē
kisyēērōōk sōmōk.

Wōlēē kiibuurtooy :biikaab Kiriistō chēbo taay

42 Kiinēmu keey :bichoo /kikēēbātisānē kuriib kāānēētiisyēētaab *lēbkēēyik.
Kiibuurchiintōōs ānkuyēētyēēchinē keey. Kyoomchiintōōs āmiik ānkusooyē
:tukul Yēyiin. 43 Kiyey :lēbkēēyik ng'aleek chēē chaang' chēē /kiilātē, ng'ālyoo
nyēē kiiywey icheek :biiko tukul. 44 Kiibuurē :biikaab Kiriistō tukul yēēt
akeenke ānkuyēētyēēchinē keey ām keel ake tukul. 45 Kyooltooy tukuuk-
waa ānkuyēētyēēchinēē chii ake tukul nyoo kābotyi :kiy. 46 Kibēētii :bichoo
kwaak bokutuuytōōs yēbo biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kyoomchiintōōs
ām bāybooyyēēt āmiik ām kooriikwaa. 47 Kiikoostooy Yēyiin ānkung'ērēkyinē
icheek :biikaab kiriinkoonoo. Kitāsu :Mokoryoontēēt biiko alak chēē kimii
/kiirāroochē ām bēsyō ake tukul.

3

Kiisoob :Bētērō chii nyēē kichunkutoot

1 Nto mii bēsyēēt ake, kuwo :Bētērō ākoo Yoowaana *Kōōtaab Yēyiin yēē ki
āsiiswēkaab saayeet. Kubēētii, kimii :asiista sokool bēēt. 2 Yu makuyit, kukas
/kiimutu chiito ake nyēē kichunkutootiin :kērēēnkōōk kung'eetee /kākēēsich,
kuwo yēbo oreet nyēē /kikēēkuurē kule ‘Oreet nyēē karaaran’. /Kikiikoochinē
chiichoo yooto bo oreet kwaak sukusoomē kōōkoochi kiy :biiko choo iwutē
biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. 3 Yu kakas :chiichoo kichunkutoot kule kiki-
ikuriik :Bētērō āk Yoowaana kōōwut biiy, kusoom beesaanik. 4 Kōōrōōtoot
:Bētērō āk Yoowaana chiichoo nto yityo kumwoochi :Bētērō kule, “Ikaseech!”
5 Koonyal :chiichoo icheek kukānyē kule /kēēmētyi kiy. 6 Kumwoochi
:Bētērō chiichooto kule, “-Māāboontē beesyaa nteenee mii :kiyēē āboontē ānku
+māākōōniing' nyooto. Āmwoowuung' ām kaayneetaab Yēēsu *Kiriistō nyēbo
Nāāsārēēt, kule ing'eet ānkiiwēēsyēt!” 7 Kunam :Bētērō āwutaab chiichoo
nyēbo taay ānkuyēētyēēchi kōōyyo. Kunyōōr :kērēēnkōōkaab chiichoo nkuruuk
areet akeenke. 8 Kōōyyo ānkuwēēsyētoot! Kuwēēto keey :chiichooto mbo
Bētērō kōōroonchinootē :inee barak kōōkoostooy Yēyiin ākoy biiy. 9 Yu kakas
:biiko kuwēēsyētootē :chiichoo ānkōōkoostootē Yēyiin, 10 kōōnkēt kule ki nyoo
kiibuurē oraanaa komos. Kiilat :bichoo ankunam kuut :kiyēē kiyeyakay ām
wōlēē mii :chiichoo.

Kiirwookyi :Bētērō biiko

11 Kumii :chiichoo kāyēētyi keey wōlēē kimii :Bētērō ākoo Yoowaana ām
yēē /kikēēkuurēē Kēēltaab Sōlōmōōn nyēē kitinyē wuurwēēt. Koolat :bi-
iko ankulabat ākoy yooto. 12 Yu kakas :Bētērō kuu nyooto, kumwoochi
biiko kule, “Biikaab *Isrāyēēl! Ām nee yu soolat ām kiyēē kayeyakay?
Ōbērē akweek kakeeyey chiichi kuwēēsyēt ām kāāmuukēywēēkyoo nto kule
kuuyu kēēchurtootiin? 13 Acha! Yēyiintēētaab *Abraam, Isaka āk Yāākōbō,
Yēyiintēētaab mbo kuuko :nyēē kayey ng'aleechaa. Kāākōōtōrōōr :Yēyiin
motwooriintēēnyii Yēēsu nyoo kyōōtāyē :akweek ām taayeetaab *Bilaato

---

2:40 Kiruu. 32:5; Yēyuut. 2:21 **2:41** Yēyuut. 2:47; 4:4; 5:14; 6:7; 11:21, 24; 12:24; 14:1; 16:5; 21:20
2:45 Luuka 12:33 **2:46** Luuka 24:53 **3:1** Luuka 22:8; Yēyuut. 4:1-23; 8:14; 10:3, 30 **3:2** Yēyuut.
14:8 **3:6** Yēyuut. 3:16; 4:7, 10; 8:12; 16:18; 19:13 **3:8** Yoowa. 5:9; Yēyuut. 14:10 **3:11** Yoowa.
10:23; Yēyuut. 5:12

ānkōōrēkēērtē /bokeebakach, ānkoo kikiikumach kule kootyaakta. 14 Kyootay
chii nyēē kichōōnēē wōlēē mii :Yēyiin nyēē churtaat ankoomach kule /kiity-
ooktoowook chii nyēē sikoran. 15 Kyoobakach chii nyēē kichokuyaat kēēltaab
soboonto, nteenee kiing'eetee :Yēyiin meet. Kikeekas :acheek kuyēyāktōōs
:kiyi.
16 Kānyōōr :chiichi ōnkētē :akweek nkuruuk kuwēēsyēt kubo kaakaaseet.
Kāsob :inee ām kāāmuukēywēēkaab Yēēsu.
17 Kunyoo ii, biikyoo, ōyēyē :akweek ng'aleechu, kimōōnkētē ānkimēēnkētē
:nkicheek kāāntōōyikwook. 18 Nteenee kēēliitēnyi :nyēē kaakuyey :Yēyiin
sukuyityiin kuu yoo kimwoowu kubununēē wōlēē mii *:wōōrkooyikaab
Yēyiin. Kimwooy :Yēyiin kule makunyalil *:Kāārārookiintēēt. 19 Kunyi,
oweeksee choolwookātēēt ānkōōyisyi keey Yēyiin / sikēēmētoowook
ng'ōōkiswookikwook. 20 Oyey kuu nyooto, sukung'eet ōnyōōru tāloosyēēt
kuchōōnēē wōlēē mii :Yēyiin ānkumākōōyook subak Yēēsu nyoo kisimkutool
kuyēk Kāārārookiintēēng'woong'. 21 Yēmāktōōs kung'ētunēē :Yēēsu kibkōōnkōy
ākoy kut kuyit :bēsyēēt nyēē kētyinēē :Yēyiin kiy ake tukul kukaramiit
kuu yoo kibo toowunēēt. Kikiikumwooy :Yēyiin ng'aleechu kubununēē
wōōrkooyikyii choo kibo kēny. 22 Kimwooyē *:Muusa kule, ‘Mākukōōnook
:Yēyiintēēng'woong' wōōrkooyoontēēt ake kuchōōnēē wōlēē mii :biikwook
nyēē wuu anii. Māchāktōōs ōkāsyi kiy ake tukul nyēē mwoowook. 23 Chii ake
tukul nyēē kāmākāsyi, mākung'ētitēē wōlēē mii :biikaab Yēyiin.’†
24 Kubooyiit man, kiikung'ooraan *:wōōrkooyikaab Yēyiin tukul
bēsyōōsyēchu, kung'eetee Sāmwēēl ākoy alak choo kibo lētuunoo.
25 Mii kuyityiintōōs ām wōlēē ōmiitē :ng'aleekaab wōōrkooyichoo āk
kiyoo kikuurtoochinē :Yēyiin mbo kuukoong'. Kimwoochi Abraam
kule, ‘Mākunyōōr :biikaab kōōrōōsyēk tukul kāābēruurēētaab Yēyiin
kubununēē chii nyēē mākuchōōnēē mooyēēng'uung'.’† 26 Yoo kikōōnu
:Yēyiin motwooriintēēnyii Yēēsu, kiiyook kurook simkuchō wōlēē ōmiitē
:akweek chokōōbēruurook, kuwēēchēē ake tukul ām akweek wōlēē mii
:miyootyēēng'woong'.”

4

Kumii :Bētērō āk Yoowaana taayeetaab kōōkwēētaab Yuutayeek

1 Kutākumii :Bētērō āk Yoowaana tākung'āloolchinē biiko, kukwoonchi :mbo
kibkōrōs āk nyēē kiiyyoonkyinē riibiikaab *Kōōtaab Yēyiin āk *Satukaay-
eek. 2 Manaakas :bichu nyēē karaam, yu kimii *:lēbkēēyik kōōnēētiisyē
ānkwoomchinē biiko kule imuuchē :chii kung'eetee meet kubununēē Yēēsu.
3 Kinam :bichoo Bētērō āk Yoowaana, nteenee kuuyu kikiikwiimēn :kōōrēēt,
/keekerta kō ākoy kuyyeech. 4 Ānkoo kuwuu nyooto, kichamta :biiko chēē
chaang' Yēēsu choo kikas ng'aleechaa kyoomu :mbo Bētērō. Kitas taay :biiko
chēē kikiikōōyēnchi ng'ālyoontēētaab Yēyiin kubās keey kut kimāchē kuriichē
kisyēērōōk muut.
5 Yu kāyyēēkunēē, kutuuyo :kāāntōōyik, booyik āk kāānēētikaab kiru-
utēk Yēērusālēēm. 6 Kāāntōōyichoo ku: *Anaas nyoo ki kibkōrōs nyēē
wōō, *Kayaafa, Yoowaana, Alekisaanta āk biiko alak chēē kibo kōōtaab

---

3:13 Chuy. 3:15; Luuka 23:1-5, 13-25; Yoowa. 17:1; Yēyuut. 7:32 **3:14** Isa. 53:11; Mat. 27:19; Luuka 1:35; 23:47; Yēyuut. 7:52; 22:14; 1Bēt. 3:18; 1Yoowa. 2:1 **3:15** Yēyuut. 1:8 **3:16** Luuka 7:50 **3:17** Luuka 23:34; 1Tēm. 1:13 **3:18** Isa. 53:7-8; Tyēēn. 2:1-2; Tyēēn. 22:1; Luuka 22:67; 24:44 **3:19** Yēyuut. 2:38 **3:21** 1Kōōr. 15:25 † **3:23** Kiruutēk 18:15, 18-19 **3:23** Yēyuut. 7:37; 13:32 † **3:25** Toowu. 22:18; 26:4 **4:2** Luuka 20:27 **4:2** Yēyuut. 2:24; 3:15, 26; 4:33; 13:30-31; 17:18; 23:6-9; 26:8, 23 **4:4** Luuka 9:14; Yēyuut. 2:41

mbo kibkōrōs chēē wōōyēch. 7 / Kikēēkwēryoot Bētērō āk Yoowaana
kōōkwoonoo. Yooto, kutoow :kāāntōōyichoo kuteebee mbo Bētērō kule,
“Kākōōnook :ng'oo kāāmuukēywēēk oyey ng'aleechu?” 8 Kumwoochi :Bētērō
ām kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule, “Kāāntōōyik āk booyikaab
yēēmēēt, 9 yēē ākoo /kēēmiitē bēsyooni /kēētēēbēēnēēch ng'al chēē rubtooy
keey ākoo ng'ālyoo nyēē karaam nyēē /kōōkēēyēchi chiichi kōchunkutoot ākoo
wōlēē /kōkiisoobto, 10 kumāchāktōōs kōōnkēt :biikaab *Isrāyēēl tukul kule
kōsob :chiichi ām kāāmuukēywēēkaab *Kāārārookiintēēt Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt.
Inee :nyoo kyōōkwērtoochinē murtooywoontēēt, nteenee koong'eetee :Yēyiin
meet. 11 Yēēsu :nyiitēnyi ku rwaanteet nyoo kyōōtāyē oteekte, :nyēē ti-
iyēywoontēētaab kōōto. 12 Māmii :kēēlto ake nyēbo kaararaacheet :nyēē ki-
ikōōkoochi :Yēyiin biiko nteenee Yēēsu nkit.”
13 Kiilat :kōōkwoonoo bo Yuutayeek ām kāng'unātēēt nyēē kiboonto :Bētērō
āk Yoowaana ānkoo kut ki biich chēē kimāsumānootiin. Nteenee kisēw kule
ki rubiikaab Yēēsu :icheek. 14 Nto kuuyu kitākuboontootē keey :chiichoo /kiki-
isoobē mbo Bētērō, kibotyi :wōlēē kikwiilta icheek. 15 Kunyoo, kumwoochi
:bichoo mbo Bētērō kule, “Obe saang'”. Nto mii yoo, kōōrwooch. 16 Kiteebee
keey :bichooto kule, “+Makeeyeyee nee bichu ēē? Ntēē kāākōōnkēt :chii ake
tukul ām Yēērusālēēm kule kaakuyey :bichu ng'ālyoontooni -/mākyoomu. Kunyi,
māmii :wōlēē kēētuuktooy. 17 Nteenee yēē simātākutistēē :ng'ālyoontooni biiko,
+makeeker koong' bichu kumātākwoomchinē biiko lōkōōywēk kuyēyiisyēē
kaaynaani.”
18 Yooto, / kēēkuur mbo Bētērō kooyeey kō / ānkēēmwoochi kusaan
tākōōnēētiisyoot kurubta keey āk Yēēsu. 19 Nteenee kimwoochi :Bētērō
ākoo Yoowaana bichooto kule, “Karaam /kiiyweyaak nto /kiiywey Yēyiin?
20 -Mākiimuuchē :acheek keesiiste kiyēē kiikeekasee koonyek āk yiitiik.”
21-22 Kimāmii :kiyēē kiimuuchē :bichoo kuyeyee mbo Bētērō kuuyu kiikoos-
tooy :biiko tukul Yēyiin kubo chiichoo kiboonto kēnyiisyēk chēē kikēēytēē
artam, nyoo /kikiisoobē ām kēēloo bo kwōng'uut. Nto subak, kiimuuchē
:bichooto koong'eet wōōrōōryēēt. Kunyoo, kibōlchi subak ankubakaakta
kubēēchi keey.

Kisaay :biikaab Kiriistō kunyōōr nyikanateet

23 Yu /kabokiityaakta Bētērō ākoo Yoowaana, kooyeey wōloo kimii :biikwaa
ānkubokumwoochi ng'aleek chēē kimwooy :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk
booyik.
24 Yu kakas :bichoo ng'aleechaa kusaay kukuurchinē barak kule, “Moko-
ryoontēēt Yēyiin nyoo 'kiiyēyē barak āk ng'wēny, bēēkaab araaray āk tukuuk
tukul chēē mii kōōrēēt. 25 King'āloolchinē :Tāmirmiryēēng'uung' kuuko *Tāwuti,
kule,
‘Ām nee sukunyēkēriitu :bōrōryōōsyēk alake,
ānkōōbootyinē :Isrāyēēl āsiiswēk ng'al chēē māyitē wuy?
26 Chōbē keey :bāytooyikwaa kuyey booryēēt
ānkukāākōōruruuch keey :nkicheek kāāntōōyik
sukubooryēē Yēyiin āk chiinyii nyoo ng'aabaat.’†
27 Kubooyiit man, kituuyo yu bo kiriinkooni *:Ērōōtē āk Bōōntyō *Bilaato
ākoo biiko choo mābo kōōrēētaab Isrāyēēl āk choo bo Isrāyēēl. Kiyēchi ruuru-
muut motwooriintēēng'uung' Yēēsu, nyoo 'kiing'aab kuyēk Kāārārookiintēēt.

4:7 Luuka 20:2 **4:8** Luuka 1:67; Yēyuut. 4:31; 13:9 **4:10** Yēyuut. 3:6 **4:11** Tyēēn. 118:22; Luuka 20:17; 1Bēt. 2:4-7 **4:12** Mat. 1:21; Yoowa. 14:6; 1Kōōr. 3:11; 1Tēm. 2:5 **4:13** Luuka 21:15
4:15 Yēyuut. 5:34-35 **4:16** Yoowa. 11:47 **4:24** Tyēēn. 146:6 † **4:26** Tyēēnwookik 2:1-2 **4:27** Luuka 23:6-12

28 Kiyey kiyēē kikiisimitiil kēny ām kāāmuukēywēēkuuk kule makuyeyakay.
29 Kunyi ii, Mokoryoontēēt, ikas wōlēē kāākōōmuuytēēch ānkiikōōnēēch
acheek motwoorikuuk nyikanateet kyaamte ng'ālyoontēēng'uung' nyēē māmii
:muyāt. 30 Ikōōnu kāāmuukēywēēkuuk kōōsoobiis ankiiyey tukuuk chēē /
kiilātē āk chēē -/ mākyoomu ām kaayneetaab motwooriintēēng'uung' Yēēsu
nyoo itabaanaat kubo yiisyēēng'uung'."
31 Yu keewaany :bichoo kusaay, kōōtimtiimākoy :kōyooto kāmiitē :icheek
kusooyēē /ānkiinyiityi icheek tukul Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Yooto, kwaamtaat
ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām nyikanateet nyēē māmii :muyātēēt.

Kiibuurchiintōōs :biikaab Kiriistō kuu kiy akeenke

32 Kikinoomnyo :biiko choo kikiikuchamta ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuyēk
kiito akeenke. Māmii :chii nyēē kiitukuulchinē keey tukuuk nteenee
kibchēchiintōōs āk chuut. 33 Kiiboor *:lēbkēēyik ām kāāmuukēywēēk kule
king'eetee :Mokoryoontēēt Yēēsu meet. Kiibēruur :Yēyiin lēbkēēyichoo tukul ām
yiisyēēng'waa. 34 Kimāmii :chii ām icheek nyēē kibotyinē :kiy, kuuyu kyooltooy
:alake mbareenik nto kooriik 35 /ānkubokiikoochi beesaanichaa kōōyyoong'unēē
āwunnyēkaab lēbkēēyik sukung'eet /kēēyēētyēēchinēē choo boonto nyalilta.
36 Kimii :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Yōōsēēf nyēbo kōōtaab Laawi ānkibo
kōōrēētaab Kubrō, nyēē kitoochi :lēbkēēyik kaayneet ake kule 'Barnaaba'.
(Ibooru :kaaynaani kule murēn nyēē ikiimē chuut.) 37 Ki inee :akeenke
ām choo kyaalta mbareenikwaa ānkōōkooyto beesaanik kōōyyoong'unēē
āwunnyēkaab lēbkēēyik.

5

Anannyaa āk cheebyoosyeenyii Safiira

1 King'eet :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Anannyaa āk cheebyoosyeenyii
Safiira kwaalta mbareeng'waa. 2 Yu kaakwaalta, kukāsyiin āk cheebyoosy-
eenyii kung'aal beesaanik kereeryaa ankukonor. Nto yityo, kuyib :Anannyaa
beesaanik chuut bokōōyyoong'unēē āwunnyēkaab *lēbkēēyik.
3 Yu kāyib, kumwoochi :Bētērō Anannyaa kule, "Ntēē siicham kutōōrchiing'
:Kibrōkōsyoontēēt ng'ōōki kut neennyi 'keeberbeer Tāmirmiryēētaab Yēyiin
kule beesaanik tukul :chuutēchu? Ām nee sii-am chuut alak? 4 So, ki
nyeeng'uung' oob :mbareet kumanee-alte? Nto subak kāmātāku cheekuuk
:beesaanichu kwēē-āltēē mbareet? Kunyi, mā chii :nyēē 'keeberbeer, nte-
nee Yēyiin!" 5 Kukāsē :Anannyaa ng'aleechaa, kōōryookyinē keey ng'wēny
ānkumēē! Kimuuyo miisin :biiko tukul chēē kikas kiyēē kiyeyakay. 6 Yooto,
kukwoonii :āybēēriik bakeenke ānkubokurātēē ankeet ānkubokumuyē.
7 Yu kakeeyta :āsiiswēk sōmōku, kuyitu :cheebyoosyeetaab Anannyaa
āmēēbērē kiinkētē kiyēē kikiikuyeyakay. 8 Kuteebee :Bētērō kule, "Cheeby-
oos, beesaanik tukul :chuutēchu choo kōbo mbareet?" Kulē :cheebyoosy-
eet, "Ēē, chooto." 9 Kumwoochi :Bētērō kule, "Ntēē sōōkāsyiinē osyeem
Tāmirmiryēētaab Yēyiin? 'Keekas, mii kuyitu :biiko chēē kātākumuyē boon-
tēēng'uung' ānkumii bokumuyiing' nkinyiing'." 10 Kōōryookyinē keey bakeenke
:cheebyoosyeet kērēēnkōōkaab Bētērō ānkumēē. Kuyitu :bichoo kātākumuyē
Anannyaa ankukalab cheebyoosyaanaa ānkubokumuchi kochonkeet nyoo
kimii :boontēēnyii.
11 Kinam kuut kaniseet tukul āk mbo biiko chēē kiyityi :ng'aleechaa
lētuunoo.

4:28 Yēyuut. 2:23 **4:33** Yēyuut. 1:8 **4:34** Kiruu. 15:4 **4:37** Luuka 12:33; 14:33 **4:37** Yēyuut. 9:27 **5:2** Yēyuut. 4:35 **5:3** Yoowa. 13:2 **5:9** 1Kōōr. 10:9

Kiisoob :lēbkēēyik biiko chēē chaang'

12 Kiituuyēēchinē keey *:lēbkēēyik tukul yoo bo Kēēloo bo Sōlōmōōn
sukōōnēētē biiko lōkōōywēk kurubta keey Yēēsu. Kiyēyē mbo subak ng'al
chēē chaang' chēē /kiilātē. 13 Kinyōkōriitu :rubiik chuut alake kulum-
chi lēbkēēyichoo kubo kāāntōōyikaab Yuutayeek. Ānkoo kuwuu nyooto,
kitākōōkoostooy :biiko lēbkēēyichoo. 14 Kitas taay :murēnik āk chēēbyōōsōōk
kuchamta Mokoryoontēēt miisin kusiir yoo kibo taay. 15 Kiyey :ng'aleechaa
/kiilātē /kiimut biiko chēē kimnyoontōōs ām tiirboosyek āk kisyēērōōk si
yoo kātiiny :kitōōntōyēētaab Bētērō, kusobtōōs. 16 Kiiruruukoonunēē keey
:biiko kiriinkōōsyēk alak chēē kilēēkitēē Yēērusālēēm, kōōmutu biikwaa chēē
kimnyoontōōs āk chēē kiiyiimē :tāmirmirook chēē miyootēch. /Kikiisoob
bichoo tukul.

/Kikēēwus lēbkēēyik

17 Kimēēchi :moo *kibkōrōs nyēē wōō āk biikyii chēē ki *Satukaayeek ām
kiyēē kiyeyakay. 18 Yooto kunam :icheek *lēbkēēyichoo ankukerta kō.
19 Nto mii kwēēmooy, kuchō *:malayikeet ānkuchokuyoot. Kimwoochi
:malayikaanaa bichooto kule, 20 “Obe ākoy biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin
ānkubōōmwoochi biiko ng'aleek tukul kurubta keey sobooni lēēl.”
21 Yu kayyeech, kuba :lēbkēēyichoo ākoy biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin kuu
wōloo /kikēēmwooytoochinē ānkutoow kōōnēētiis.
Kikuur :kibkōrōs nyēē wōō āk biikyii *kōōkwēētaab Yuutayeek kumukuul.
Yooto, kōōyookto /bokēēkwērunēē lēbkēēyichoo wōloo /kikēēkērtooy. 22 Nto
bērē kuyit :riibiikaab *Kōōtaab Yēyiin wōlooto /kikēēkērtooy lēbkēēyichoo,
mānāānyōōr chii. Kōōyēēyē bakeenke 23 ānkubokumwooyē kule, “Ntēē
kābokēēnyōōru tēmēloot :kōōto ānkumii :riibiik kuriibsē kurkat. Nto bērē
keeyaat kurkootik, mii ānō :chii kō!” 24 Yu kakas :kāāyyoong'iintēētaab riibi-
ikaab Kōōtaab Yēyiin āk nkicheek mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ng'aleechaa,
kunam kuut miisin kule mii kuwēētii ānō :kōōrēēt.
25 Nto mii yoo, kuchō :chiito ake ānkuchokumwooy kule, “Kookas,
miitē kōōnēētiisyēē :bichoo kwōōkērtooy kō biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin.”
26 Kukāsē :kāāyyoong'iintoonoo bo riibiik kuu nyooto, kuwēētooy biikyii
ānkubokukwoontooy lēbkēēyik nyēē mānāākērchi koong', kuuyu kinyōkōriitu
kule imuuchē kuwiirēē :biiko rwoontōōk.
27 Yu /kābokēēkwēryoon lēbkēēyichoo, /kiimutyi kōōkwēētaab Yuutayeek
ānkukōrōmchi *:kibkōrōs nyēē wōō, 28 kumwoochinē kule, “Kikiikāloonwook
kule -mātōōnēētiisyootēē kaaynaani bo chiichi! Nteenee kookoolaambu-
uch :kāānēētiisyēēng'woong' Yēērusālēēm kumukuul, ōmwooyē kule acheek
:chēē kikēēbākāchē chiichi.” 29 Kukētyi :Bētērō āk lēbkēēyik alak kule,
“Māchāktōōs kiiywēyē Yēyiin kusiir yēē kātākiiywēyē biiko. 30 Kiing'eetee
:Yēyiintēētaab mbo kuuko Yēēsu meet nyoo kyōōbākāchē ōkwērtoochinē
keet barak. 31 Kōōkukwēryoot :Yēyiin kuwo kibkōōnkōy ānkumii āwunyii
nyēbo taay kubāytooyiisyē anku *Kāārārookiintēēt, sukung'eet kuwēēkiis :bi-
ikaab Isrāyēēl /ānkēēnyōōchi kaat ām choolwookātēēng'waa. 32 Kyoomtooy
:acheek ng'aleechu ānkwoomtooy mbo :nkinee Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo
kiikōōkoochi :Yēyiin biiko choo kāsyinē inee.”
33 Yu kakas :kōōkwoonoo kuu nyooto, kung'woonchi miisin. Yooto, ku-
mach kule kubakach lēbkēēyichoo. 34 Nteenee kimii *:Fārisooyiintēēt ake ām
kōōkwoonoo nyēē /kikēēkuurēē Kāmālyēēl. Ki kāānēētiintēētaab kiruutēk nyēē

5:12 Yēyuut. 2:43; 3:11 **5:14** Yēyuut. 2:41 **5:16** Yēyuut. 19:11-12 **5:17** Luuka 20:27 **5:19** Yēyuut. 12:7-10 **5:24** Yēyuut. 12:18-19 **5:26** Luuka 20:19; 22:2 **5:28** Mat. 27:25 **5:29** Yēyuut. 4:17-19 **5:31** Luuka 2:11; Yēyuut. 2:33 **5:32** Yēyuut. 1:8

kikoonyitē :biiko tukul. Kimwooy kule, “Ōkwēryootē, baa, bichu kuba saang' kisich.”
35 Nto mii yoo, kōōrwookyi kōōkwoonoo kumwoochinē kule, “Kāābkōōnyoo, māchāktōōs ōrōōtootē kiyēē ōmāchē ōyēchi bichu. 36 Ām kēnyiisyēk chēē ng'ēri choo kookukeeyta, kōchō :ake nyēē /kikēēkuurēē Teewuuta nyēē kiyey keey kule inee ku chiito ake nyēē wōō. Kuroob inee :biiko chēē kimāchē kuyitē bokolwookik ang'wan. Nteenee / keebakach / ankiisereet biikyii tukul ankung'etee yoo :ng'aleekyii. 37 Yooto subak, kookeer :Yuuta nyēbo Kalilaaya ām bēsyōōsyēkaab kāāyiitiisyēēt nyēē wōō nyoo kibo biiko. Kiroob :nkinee biiko chēē chaang', nteenee /kiiwaang'ta inee /ankiisereet biikyii. 38 Kunyoo, ām ng'ālyoontooni, āmwoowook kule obakaakte rubiichu bo Yēēsu kubēēchi keey kuuyu yēē ākoo chōōnēē :kiyēē mwooyē :bichu wōlēē mii :biiko, kumāyēyē kiy. 39 Nto yēē ākoo chōōnēē wōlēē miitē :Yēyiin, -mōōmuuchē kut okerekte bichu, nteenee, imuuchē bōōyiinēē ōmiitē ōbooryēē Yēyiin.”
Kiyis :ng'aleechaa kāāsōōtēywēēkaab bichooto. 40 Yooto, / kēēkuur lēbkēēyichoo kuba kō / ankeebas. Nto mii yoo, /kēēmwoochi bokusaanee keey kung'āloolootēē kaayneetaab Yēēsu. Yooto, /keebakaakta kubēēchi keey.
41 King'ēētyēē :lēbkēēyichoo yooto kibo kōōkwoonooto nyēē ng'ērēkootiin, kuuyu ki ng'ālyoo :nyoo nyēbo koonyit miisin kuchamta icheek :Yēyiin kule kunyāliil ām kaayneetaab Yēēsu. 42 Kitas taay :lēbkēēyichoo kutēē yēē tēē :bēsyōōsyēk kōōnēētiisyē ānkwoomtootē lōkōōywēk chēē kāroomēch ām biiwu-utaab *Kōōtaab Yēyiin āk mbo kung'eetee kōōto ake ākoy ake, kumwooyootē kule *Kāārārookiintēēt :Yēēsu nyoo kimākōōyook :Yēyiin.

6

/Kikeekwey toorētik tisab

1 Ām bēsyōōsyēchooto yu kimii kuwōōyiitu :laatitaab biikaab Kiriistō, kooteeyee keey :Yuutayeek chēē king'āloolē kuutiitaab Kirikiik kule / kikēēbulbulē chēēbyōōsōōk choo ki Iburaneek /ānkēēsāsē chēēbyōōsōōkwaa chēē ki musuk ām wōlēē / kikēēbchēwuntooy āmiik. 2 Yooto, kōōruruuch *:lēbkēēyichoo ki taman āk āyēēng' bichooto tukul ānkumwooy kule, “Mēēbērē ng'ālyoo nyēbo man, yoo kakeebakaakte kyaamte ng'ālyoontēētaab Yēyiin ānkēēswēē ng'aleekaab āmit kityō. 3 Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, okwey biiko tisab chēē tookunootiin kule / kiikiinyiityi Tāmirmiryēētaab Yēyiin ānkung'oomēch. Mākuwuulyēē :bichooto ng'aleechuutēchu. 4 Nteenee +mākēēwuulyēē :acheek saayeet āk ng'ālyoontēētaab Yēyiin.”
5 King'ērēkyi :biiko tukul ng'aleechaa. Yooto, /keekwey Steefaan (kiikoosēē keey :inee Yēyiin miisin anku /kikiinyiityi Tāmirmiryēēt), Filibō, Burokooro, Nikanoor, Timoon, Barmeena ākoo Nikolaawo (nyēē kibo *kiriinkēētaab Antyookya nyēē kikiikuweech keey kusaay Yēyiintēētaab Yuutayeek). 6 Yooto, /kēēkwērchi bichoo lēbkēēyik kusoochi ānkutiinyēē āwunnyēk.
7 /Kikyaamtaat ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuyēstoochi kōōrēēt. Kitas taay :laatitaab biikaab Kiriistō kuwōōyiit ām Yēērusālēēm ankuchamta :mbo *kibkōrōs wōlēē wōō Yēēsu.

/Kikeenam Steefaan

8 Kiibēruuroot :Steefaan ānkiboonto kāāmuukēywēēk miisin. Kiyey :chiichoo ng'al chēbo kwōng'uut ānkōōboor tukuuk chēē /kiilātē ām wōlēē mii :biiko.

5:34 Yēyuut. 22:3 **5:36** Yēyuut. 21:38 **5:37** Luuka 2:2; 13:1-2 **5:40** Mat. 10:17; Yēyuut. 4:18; 5:28 **5:41** Luuka 6:22-23; 1Bēt. 4:13 **5:42** Luuka 22:67; Yēyuut. 2:31; 3:18; 8:5; 9:22; 17:3; 18:5, 28; 26:23 **6:1** Yēyuut. 2:45; 4:35 **6:3** 1Tēm. 3:8-13 **6:6** Yēyuut. 9:17; 13:2-3; 14:23; 1Tēm. 4:14; 5:22; 2Tēm. 1:6 **6:7** Yēyuut. 2:41

9 Kimii :Yuutayeek alake chēē kikuurē keey kule ‘Biikaab *kōōtaab saay-
eet chēē /kiikiityaakta’ ānkibo kōōrēētaab Kurēēn āk Alekisaantrya āk mbo
yēēmōōsyēkaab Kiliikya āk Eesya. Kikwiil :bichoo Steefaan. 10 Nteenee
kimēēmuuchē kuyityi ng'oomnānēētaab Steefaan āk mbo Tāmirmiryēēt nyēē
kiikoochinē kāāmuukēywēēk ām wōlēē king'ālooltooy. 11 Yooto, kumwoochi
:bichoo biiko chuut alak kumwaayaat kule kiikukas Steefaan kung'āloolēē
*Muusa āk Yēyiin nyēē miyaat. 12 Kiiwuruur :bichooto biiko chuut kunam
wōlēē mii :booyik āk kāānēētikaab kiruutēk. Yooto, /keenam Steefaan /
ānkēēkwēryoot ākoy kōōk, 13 /ānkubokēēmōlōlchi ng'al chēē manaayey. Kim-
wooy :bichooto kule, “-Mākustēē :chiichi kung'āloolēē *Kōōtaab Yēyiin nyēē
miyaat āk mbo nkicheek kiruutēk. 14 Kookeekas kumwooyē kule makoobury-
eet :chiichi /kēēbērē Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt kōyi bo Yēyiin ankuweech
ātēbuutēk choo kirōōbwēēch *:Muusa.” 15 Kiirōōtoot :kōōkwoonoo tukul
Steefaan. Yooto, kukas kule kerkeey :eernyii āk nyēbo *malayikeet.

7

Kiyēē kimwooy :Steefaan kuyēētēē keey

1 Nto mii yoo, kuteebee *:kibkōrōs nyēē wōō Steefaan kule, “Man
:ng'aleechu /kēēmwooyē kurubta keey āk inyiing'?” 2 Yooto, kukēt :Steefaan
kule, “Mbo araaba āk mbo baaba. Ōyēbchi yiit baa kiyēē āmiitē wāāmwoowook.
Kichōōnchi :Yēyiin nyoo tōrōōr baaba Abraam, yoo kitākumiitē Meesobo-
taamnya kutākutoombo wokuminyē Araan. 3 Kimwoochi :Yēyiin Abraam
kule, ‘Ibakaakte biikwook āk kōōrēēng'uung' 'ānkiiwē ākoy kōōrēēt nyēē
+māābooruung'.’† 4 Kunyoo, kung'eetee :Abraam kōōrēētaab Kaltaayeek
ānkuwuuchi *kiriinkēētaab Araan. Yu kāwokume :kwaan, kung'eetee :Abraam
kiriinkoonoo bo Araan ānkōōwuuw :Yēyiin kuchō kōōrooniitēnyi ōminyē :ak-
week. 5 Mēēbērē kirōōbchi :Yēyiin Abraam kiy mbo akeenke ām kōōrooniitēnyi
kule kuyēk nyeenyii ānkoo mbo kētiin nyēbo mbar. Nteenee kikuurtoochi
:Yēyiin Abraam āk biikyii chēē makookeer inee kule mākuyēk nyeeng'waa
:kōōroonooto ānkoo kimānāānyōōr :Abraam leekwa yooto. 6 Kimwoochi :Yēyiin
Abraam kule, ‘Makuba :biikaab mooyēēng'uung' bokuminyoot kōōrēētaab bi-
iko alak ānkuyēkunoot motwoor. Mākunyāliil kēnyiisyēk bokolwookik ang'wan.
7 Nteenee +māāng'woonchi biiko chēē kayey icheek kuyēk motwoor. Nto yityo,
mākuwuuwunēē kōōroonooto ānkubokukutung'woo ām yuutēyu.’†
8 Nto mii yoo, kōōkoochi :Yēyiin Abraam kiirootyeetaab *kāāmurootāniisyēēt.
Yooto kunyōōr Abraam wērinyii Isaka. /Kiimuraatan wēēroo kutinyē
bēsyōōsyēk sisiit kuchakee /kākēēsich. Nto mii yoo, chokunyōōr :Isaka
Yāākōbō. Kichokusich :nkinee Yāākōbō mbo kuuko taman āk āyēēng'.
9 Kiituuyiityi mbo :kuuko chuut Yōōsēēf moo. Yooto, kwooltoochi kōōrēētaab
Miisir wokuyēk motwooriin. Nteenee kiyēētyēēchi :Yēyiin Yōōsēēf kumii
wōlooto 10 ām wuuyin ake tukul nyēē kinyōōr. Kiikoochi mbo subak
ng'oomnānēēt ankuyey bāytooyiintēētaab Miisir kung'ērēkyi Yōōsēēf kut
kuyey inee kubayta kōōroonooto ānkōōyyoonkyi kiy ake tukul ām kanyii.
11 Nto mii yoo nanyuun, kuchō :kēmēwuut Miisir kumukuul nyēē wōō
miisin ākoy mbo kwoochi kōōrēētaab Kanaan. Kilal :kēmēwuunoo biiko nyēē
-/mākyoomu. Kimāmii wōlēē kiimuuchē kunyoorta mbo kuuko kiyēē kaam.
12 Yu kawokukas :Yāākōbō kule kimiitē :āmiik Miisir kōōyookto kāābkōōnyoo

---

6:10 Luuka 21:15; Yēyuut. 6:3 **6:13** Māārkō 14:55-59; Yēyuut. 21:28 **6:14** Yoowa. 2:19; Yēyuut. 15:1-2; 21:21 † **7:3** Toowunēēt 12:1 **7:3** Ibu. 11:8-10 **7:4** Toowu. 11:31; 12:4 **7:5** Toowu. 12:7 † **7:7** Toowunēēt 15:13-14 **7:7** Chuy. 3:12 **7:8** Toowu. 17:9-14; 21:2-3; 25:26; 29:31—30:24; 35:16-18 **7:9** Toowu. 37:11, 28; 39:2, 21 **7:10** Toowu. 41:37-44

chuut kuba wōlooto nyēbo taay. 13 Ām baanta nyēbo āyēēng', kōōboorchi keey :Yōōsēēf murēchuutēchu. Yooto, kōōnkēt *:Faraawo biikaab mbo Yōōsēēf. 14 Yu kāākuyēyākiis :ng'aleechu, kōōyookto :Yōōsēēf /bokēēkuurchi kwaan āk biikaab kōōng'waa tukul. Kiyitē :kayaa tukul biiko tāmānwookik tisab āk muut. 15 Yooto, kuwēēto :Yāākōbō kāābkōōnyoo tukul Miisir. Kiminy :icheek wōlooto ākoy kubēk :biiko tukul choo kibo taay. 16 Ānkoo kuwuu nyooto, /kikeeketita bōōrwēkwaa ām lētuunoo /ānkubokiitōōr wōlēē bo kochonkeet nyēē kikiikusimkwaalee :Abraam wērikaab Amoor ām Syēkēm ām laatitaab beesaanik.

17 Yu kimii kuriiku :bēsyōōsyēk, kootyiich :Yēyiin kuu yoo kikiikukuurtoochi Abraam, kuyēk :biikyoo sērē ām Miisir. 18 Yooto, kubāytooyiis :chiito ake nyēē kimēēnkētē kiy ake tukul kurubta keey ākoo Yōōsēēf. 19 Kwoowēsyi :bāytooyiintoonoo biikyoo ankoonyaliil. Kimāchē kule kumētooy :biiko lēēkōōk chēē /kātākiibuutu sukubēk.

20 /Kikēēsichē *Muusa ām bēsyōōsyēchooto ānkiibēruuroot ām wōlēē mii :Yēyiin. /Kikeebayee kang'waa kō ām ārook sōmōk. 21 Yu /kabokiichuuw kuchō saang' /kēēmāchē /kēēmēto, kunam :chēēbtaab Faraawo Muusa ankuyey kuyēk lakwanyii. 22 /Kikiineet Muusa ng'oomnān ake tukul ām Miisir kuyem. Kikōrōōm :Muusa ām wōlēē king'ālooltooy āk wōlēē kiyēytooy yiisyēēnyii.

23 Yu kiboonto :Muusa kēnyiisyēk artam koosoot kuruutoochi biikyii bo Isrāyēēl. 24 Yooto, kukas chiinyii ake nyēē kimii kōōnyāliilē :chiitaab Miisir. Kuwo :Muusa bakeenke ankubakach chiichoo kibo Miisir kusār chiinyii. 25 Kiisōōtē :Muusa kule tōōs kiimuuchē kōōnkēt :biikwaa kule kimii :Yēyiin kuyēyiisyēē inee kootyaakta icheek, nteenee kimēēnkētē :biikyii. 26 Yu kāyyēēkunēē, kukas :Muusa biikaab Isrāyēēl alak āyēēng' chēē kimii kuboortōōs. Kusyeem kumwoochi kule, 'Murēchu, nto yu koo-am keey nkosyur ānkōōbooyē mooyēēt akeenke!' 27 Nteenee kuwunukto Muusa :chiito nyēē kikiikulālchi nyiin ānkumwoochi kule, 'Ng'oo :nyēē katooling' ibayteech? Inyiing' :kētiintēēt? 28 Imāchē ibara kuu wōloo 'kwēēbākāktooy Miisiriintēēt?'† 29 Yu kakas :Muusa ng'aleechaa, kumwēy. Kimwēchi kōōrēētaab Miityaan. Kiibuur wōlooto kut kunyōōr wērikyii āyēēng'.

30 Yu kāwokukeeyta :kēnyiisyēk artamu, kuchōōnchi *:Malayikeetaab Yēyiin Muusa ām suurkwēēnēēt yēē kōōrikitiitēē :maata ām sōntiit ake. Kilēēkitēē :yooto Tulwēētaab Sinaay. 31 Nto bērē kukas :Muusa kiyooto, kwaam mēt. Kōōnookyi kule kukas nyēē karaam. Yooto, kukas kuutiitaab Yēyiin nyēē kimii kukuuru 32 kule, 'Anii :Yēyiintēētaab mbo kuukoong', Yēyiintēētaab Abraam, Isaka ākoo Yāākōbō.'† Kibootan :Muusa ām muyātēēt kut manaamach takukas yooto subak. 33 Yooto, kumwoochi :Yēyiin Muusa kule, 'Irēēku kwēyōōnik, kuuyu imiitē iyyoonyēē yēē tiliil. 34 Kaakas kubooyiit man wōlēē /kēēmii /kiitiing'tooy biikyuu ām Miisir āk wōlēē mii kōōtēēytooy. Kāārēku :anii chaatyaakte kunyi, āmiitē wāāyooktiing' ākoy Miisir.'

35 Ki Muusa nyiitēnyi :nyooto /kikēētāyē /kēēmwoochinē kule, 'Ng'oo nyēē kākōōning' kāāmuukēywēēkaab bāytooyiisyēēt āk chēbo kētiisyēēt?' Inee mbo subak :nyooto kiiyooktooy :Yēyiin wokubayta ānkusār biikaab Isrāyēēl. Kikwēryootē Muusa :Malayikeetaab Yēyiin nyoo kichōōnchinē ām yoo kibo sōntiinoo. 36 Kikwēryoon :Muusa bichoo kung'ēētyēē Miisir kukaakuyey ng'al chēbo kwōng'uut ām wōlooto āk yoo kibo Araarayta nyēē Arraa āk mbo ām

7:12 Toowu. 41:54; 42:1-2, 5 **7:13** Toowu. 45:1, 3, 16 **7:15** Toowu. 45:9-10, 18; 46:6-7, 27 **7:16** Toowu. 23:3-16; 33:19; 49:29-30; 50:13; Choos. 24:32; Ibu. 11:22 **7:18** Chuy. 1:7-8 **7:19** Chuy. 1:15-19, 22 **7:21** Chuy. 2:2-10; Ibu. 11:23 † **7:28** Chuy. 2:14 **7:29** Chuy. 2:11-15; Ibu. 11:24-27 **7:29** Chuy. 2:15, 21-22; 18:4 † **7:32** Chuy. 3:6 **7:34** Chuy. 3:1-10 **7:35** Chuy. 3:2; 2:14

kēnyiisyēk artam choo kimii :biikyoo suurkwēēn. 37 Ki Muusa :nyiitēnyi nyoo
kimwoochinē biikaab Israāyēēl kule, ‘Mākukōōnook :Yēyiin *wōōrkooyoontēēt
nyēē wuu anii kuchōōnēē wōlēē miitē :biikwook.’†
38 Kiboonto keey :Muusa āk biikyoo ām wōlooto bo kōōr nyēē suurk-
wēēn. Kiboonto keey mbo kuuko ākoo mbo Malayikeetaab Yēyiin nyoo
king'āloolchinē inee ām yoo kibo Tulwēētaab Sinaay. Kinyōōr yooto
:Muusa ng'al chēbo soboon chēē kirōōbwēēch. 39 Nteenee kichuunnyēē
mbo :kuuko ng'aleekaab Muusa ankookaykaay kooyeey Miisir. Kitay
:icheek Muusa 40 ānkumwoochi *Āārōn kule, ‘So, kāwokwaam :nee Muusa
nyi kiirēētoonunēēnēēch Miisir? Kunyoo, chēēyēwēēch āynātēēt nyēē
sukōōrēētootēēch.’† 41 Yooto yēē sukuyey :bichooto kiito nyēē kerkeey
mooyta. Kiyibu tukuuk chēē /kibokēēsooytooy ānkuyēyē sookwoonuutēk
ānkung'ērēkyinē kiyēē kiyēyēē āwunnyēkwaa. 42 Yooto, kōōtuukyi :Yēyiin batay
kukutunkyinē icheek asiista, araaweet ākoo kookeelik. Tooku :yuutēyu ām
yoo /kikeesir ām kitaabuutaab *wōōrkooyik kule,
‘Kāālē ii, kōōtaab Israāyēēl,
ara kyōōkwērwoo tyoony bo kōrōs āk tuwēnuutēk
ām kēnyiisyēk artam choo kyōōmiitē suurkwēēn?
43 Acha! Kyoong'eet, okalab kēryēētaab *Moolek
āk kookeelyeetaab āynātēēt Reefaan
tukuuchoo kyōōyēyē kule sōōkutunkyinē.
Kunyoo, +maakwetaak bookeeytee kiriinkēētaab Bābulōōn
kut booyit kōōr nyēē mā nyēēng'woong'.’†
44 Kiboonto mbo :kuuko *Kēryēētaab Yēyiin ām wōlooto bo suurkwēēn.
Kikiyey :Muusa kēryoonoo kuu wōlēē kimwooytoochi :Yēyiin āk wōlēē kiki-
ikōōboorchinto. 45 Yu kābokunyōōr mbo :kuuko kēryoonoo, kukwaanta
kōōntōōchinē :Chooswa. Kikwaanta kēryoonooto yu kibokunāmē kōōrēētaab
biiko choo kikwētē :Yēyiin kukāsē mbo :kuuko. Kiibuur :kēryoonoo kuu
nyooto ākoy bēsyōōsyēk choo kichokubāytooyiisyē *:Tāwuti 46 nyoo king'ērēkyi
:Yēyiin. Kimwooy :Tāwuti kule mākuyēytoochi :inee Yēyiintēētaab Yāākōbō
wōlēē mākuminy. 47 Nteenee ki Sōlōmōōn nyēē kichokutēēkyi Yēyiin Kōōto.
48 Ānkoo kuwuu nyooto, mēēbērē minyē :Yēyiin koorin chēē tēēchē :biiko. Kuu
yoo mwooyē *:wōōrkooyoontēētaab Yēyiin kule,
49 ‘Mwooyē :Yēyiin kule:
Ābāytooyiisyoowunēē barak
ānkuyitu :kērēēnkōōkyuu ng'wēny.
Kunyoo, kō nyēē wuu nee :nyēē ōmāchē ōtēēkwoo?
Nto ānō :wōlēē ōmwooyē kule āmuunyēē?
50 Mā anii :nyēē kyāāyēyē tukuuchu tukul?’†
51 Kunyoo ii, wuuyēch sōō mētēwookwook nyēē tyaa nyēē -mōōkāsē
ng'al! Okerkeeye mbo kuukoong' :akweek chu ōkwiilē Tāmirmiryēētaab Yēyiin
kwaak. 52 Mii *:wōōrkooyoontēētaab Yēyiin nyēē mānāāwus mbo :kuukoong'?
Kibakach mbo choo king'ōōrē kule mākuchō :Chii nyēē Churtaat. Ānkoo
mbo raat kuu nyiitēnyi koochaamte ankoobakach :akweek Nyooto Chur-
taat. 53 Kyōōnyōōru kiruutēkaab Yēyiin kubununēē malayikaanikyii, āmēēbērē

7:36 Chuy. 7:3; 14:21-29; 15:25; 16:1—17:13; Kāāyiit. 20:2-11; 14:33 † **7:37** Kiruutēk 18:15 **7:37** Kiruu. 18:15, 18; Yēyuut. 3:22-26; 13:32 **7:38** Chuy. 19:1—20:17; Yēyuut. 7:53 **7:39** Kāāyiit. 14:3-4; Neem. 9:17 † **7:40** Chuy. 32:1 **7:41** Chuy. 32:1-8 † **7:43** Āmōōs 5:25-27 **7:44** Chuy. 25:9 **7:45** Choos. 3:14-17; 18:1; 2Tēt. 1:3; 5:5 **7:46** 2Sām. 7:1-2; Tyēēn. 132:1-5 **7:47** 2Sām. 7:5-7; 1Bāy. 6:1-38 **7:48** Yēyuut. 17:24 † **7:50** Isaaya 66:1-2 **7:51** Chuy. 32:9; 33:5; Cherem. 4:4; Ēsēk. 2:2-5; Room. 2:28-29 **7:52** Mat. 5:12; Yēyuut. 3:14

ōrubē!”

/Kikeebakach Steefaan

54 Yu kabokukas :bichoo ng'aleechaa kimwoochinē :Steefaan, kunyēērchi
ankunyiy mooriik nyēē kāng'woonchi. 55 /Kiinyiityi Steefaan Tāmirmiryēētaab
Yēyiin ankukas barak. Kukas lēbkēēyyēētaab Yēyiin ankukas Yēēsu nyēē kimii
kēēyyoonyēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin. 56 Kumwooy :Steefaan kule, “Okas
baa, kaakuyaatakay :wōliin bo barak. Miitē *:Wēritaab Chii kēēyyoonyēē
āwutaab taay nyēbo Yēyiin.” 57 Yooto, kuker :bichoo yiitiikwaa kukatay
ng'aleekaab Steefaan ānkubōlchi barak miisin. Kutuchinē :bichooto tukul
Steefaan 58 /ānkiichuutootē ākoy kiriing' saang'. Kiirēēk :bichoo kāāliikoonikwaa
ānkōōtōōrchi āybēēryoontēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Sāwulō kuriib. Nto yityo,
kutoow kuwiiree Steefaan rwoontōōk.
59 Kitas taay :bichoo kuwiir Steefaan nto yityo, kusaay :Steefaan kule,
“Mokoryoontēēt Yēēsu, itaach tāmirmiryēēnyuu.” 60 Kikutuny ānkukuurchi
barak kule, “Mokoryoontēēt, -'meenaamte bichu ng'ōōki!” Kubēkunēē
:ng'aleechaa kuutiinyii kung'ētē.

8

1 Kichamta :Sāwulō meetaab Steefaan.

/Kikēēwus biikaab Kiriistō kusērēēt

Ām bēsyoonooto, / kēēwus kaniseetaab Yēērusālēēm nyēē -/ mākyoomu.
Kisērētyi :biiko chēē chaang' yēēmēētaab Yuuteeya āk nyēbo Samaaryaa. Nteenee king'ētunēē *:lēbkēēyik Yēērusālēēm. 2 Kimii :biiko alake chēē kikoonyitē
Yēyiin. Kiriiree :bichoo Steefaan miisin nto yityo bokumuy. 3 Yooto, kutoow
:Sāwulō kwaaraantaat biikaab Kiriistō nyēē -/mākyoomu. Kiwēētootēē kō ake
tukul kunāmootē murēnik āk chēēbyōōsōōk wokukērtooy kō.

Kumii :Filibō kōōrēētaab Samaaryaa

4 Kyaamtaatee :bichoo kisērēētōōs ng'ālyoontēētaab Yēyiin wōlto ake tukul
wōloo kiba. 5 Kiwo :nkinee Filibō ākoy *Samaaryaa ankuwokwaamtee
wōlooto lōkōōywēk chēē rubtooy keey āk *Kāārārookiintēēt. 6 Yu kawokukas
:biiko ng'aleek chēē kyoom :Filibō āk tukuuk chēē / kiilātē chēē kiyey,
kuyēbchi yiit ām kēēlto nyēē karaam. 7 /Kikiibēbēēto tāmirmirook chēē miyootēch kung'ēētyēē biiko wōlēē wōō. Kiwookyinē barak yu ng'ēētyēē bichoo.
/ Kikiisoob mbo chēē kisōnkōchootiin āk chēē kiing'wooltōōs. 8 Kunyoo,
king'ērēkiis :biiko ām kiriinkoonooto kumukuul.

Kiweek :chēēbsookēyoontēēt /ankeebatisan

9 Kimii :chēēbsookēyoontēēt ake kiriinkoonooto nyēē /kikēēkuurēē Simōōni
nyēē kiyēyē mosoonkoyeenikyii. Kiyey :chiichoo kuu nyooto kut kikiikoolat
:biiko miisin ām *Samaaryaa. King'āsē keey kule inee ku chii nyēē wōō
miisin. 10 Kunyoo, kiiywēyē :biiko tukul chiichi kunam wōlēē mii :chēē
wōōyēch ām komostaab bāytooyiisyēēt āk mbo chēē minkēēch. Kiyēbchi
yiit kāroomin ānkumwooy kule, “Boonto :chiichi kāāmuukēywēēk kukwaanee
wōlēē mii :Yēyiin.” 11 /Kikēērubootē chiichooto, kuuyu kikiikuyey ng'al chēbo
kwōng'uut kunyil chēē chaang' ām mosoonkoyeenikyii.
12 Nto yu koom :Filibō lōkōōywēk chēē kāroomēch chēē rubtooy keey
āk bāytooyiisyēētaab Yēyiin āk chēbo Yēēsu *Kiriistō, kōōyēnchi :bichoo

---

7:53 Yēyuut. 7:38; Kala. 3:19; Ibu. 2:2 **7:56** Mat. 3:16; Luuka 12:8-9 **7:58** Yēyuut. 22:20 **7:59** Tyēēn. 31:5; Luuka 23:46 **7:60** Luuka 23:34; 6:28 **8:1** Yēyuut. 8:4-5; 11:19 **8:3** Yēyuut. 9:1-2, 13, 21; 22:4-5; 26:9-11; 1Kōōr. 15:9; Kala. 1:13; Filib. 3:6; 1Tēm. 1:13 **8:5** Yēyuut. 6:5; 5:42 **8:7** Māārkō 16:17; Luuka 9:1

lōkōōywēchoo /ankeebatisan. /Kikeebatisan bichoo tukul kunam wōlēē miitē
:booyik āk chēēbyōōsōōk. 13 Kiiyēnchi :nkinee Simōōni Yēēsu /ankeebatisan.
Yooto, kurubaat :Simōōni Filibō ām wōlto ake tukul. Kiimuuy miisin :tukuuk
chēē kikas kuyēyāktōōs.

Kinyōōr :biikaab Samaaryaa Tāmirmiryēēt

14 Yu kabokukas *:lēbkēēyik ām Yēērusālēēm kule kaakuchamta :biikaab
*Samaaryaa ng'ālyoontēētaab Yēyiin, kōōyookto Bētērō ākoo Yoowaana
kuba wōlooto. 15 Yu kabokuyit :icheek, kusoochi kule kunyōōr bichoo
Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Kisaay kuu nyooto, 16 kuuyu kitākutoombo kut
kurārākyi bichooto :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. /Kikiikeebatisan baateey ām
kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēēsu. 17 Kitiinyēē :Bētērō āk Yoowaana bichoo
āwunnyēk. Yooto, kuchōōnchi bichooto :Tāmirmiryēēt.

18 Nto yu kawokukas :Simōōni kule kinyōōru :biiko Tāmirmiryēēt yoo
kātiinyēē :lēbkēēyichoo āwunnyēk, kumwoochi kule, 19 "+Māākwēwook
beesaanik, yoo kōōkōōnoo kāāmuukēywēēchu sukung'eet yoo kāātiinyēē
:nkanii chii ake tukul āwunnyēkyuu, kunyōōr Tāmirmiryēētaab Yēyiin."
20 Kukētyi :Bētērō :chiichooto kule, "Iwē kut wee-aran āk beesaanichaakuuk!
Isōōtē kule /kiimuuchē /kyaalee rōōbtooywoontēētaab Yēyiin beesaan?
21 -Meeyemaat iyey yiisyooni, kuuyu -meechuulaat ām wōlēē mii :Yēyiin.
22 Kunyi, iweekse ām miyootyooni ankiisaay Yēyiin. Imuuchē kunyōōwuung'
:Yēyiin kaat ām kāāsōōtēywēēkuuk choo miyootēch. 23 Ākāsē tuuyintaab moo
nyēē iboontē anku kiikoolaambuuchiing' :choolwookātēēt." 24 Kumwooy
:Simōōni kule, "Lēyyē, ānkōōsoowoo sukung'eet māyēyākiis :ng'aleechaa
kōōmwooyē ām wōlēē āmiitē."

25 Yu kāākōōrwookyi :Bētērō āk Yoowaana biiko ām *kiriinkēētaab
Samaaryaa, kwoomchinē ng'ālyoontēētaab Yēyiin, kooyeey Yēērusālēēm.
Kyaamtaatee lōkōōywēchu kāroomēch soong'wēk chēē chaang' ām yēēmēētaab
Samaaryaa.

Filibō āk chiito ake nyēbo Etyoobya

26 Nto mii yoo, kumwoochi *:malayikeet Filibō kule, "Iwē komostaab
cheeronko kut inyōōru kēēlto nyēē baraay ām suurkwēēnēēt, nyēē rēktēē
Yēērusālēēm ākoy *kiriinkēētaab Kaasa." 27 Kunam :Filibō baanta nto
kēchinē kēēloo baraay, kukas chiito ake nyēbo kōōrēētaab Etyoobya ku-
mii kōrōkōchēēnyii kuchōōnēē kusooyē Yēyiin ām Yēērusālēēm. Ki chii
nyēē wōō ām kōōrēēng'waa /ānkikiikoosēē keey. Kiiyyoonkyinē lēnkuutaab
beesaanik chēbo cheebyoosyeet ake nyēē /kikēēkuurēē Kantaake nyēē ki
bāytooyiintēētaab kōōroonooto. 28 Kimii :chiichoo kusumānchinē barak ki-
taabuutaab *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin *Isaaya.

29 Yooto, kumwoochi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin Filibō kule, "Iwē baa, yuun
mii :kōrōkōchooniin bo chiichiin." 30 Kulabat :Filibō ākoy yooto ankukas
chiichoo kusumānē lōkōōywēk chēbo kitaabuutaab Isaaya. Kuteebee :Filibō
kule, "Ikāsē man kiyēē āmu :lōkōōywēchoo?" 31 Kukēt :chiichoo kule, "Ānkētēē
nee yēē māmii :chii nyēē kēēbāng'boong'woo? Ānkiichōō naas ōō, murooni
chēēbuurēē yu."

32 Kimiitē :chiichooto kusumānē yēē mwooyē kule,
"/Kikēēkwēryoot kuu kēēchiir ākoy yēē /bokēētilēē,
kuu kuuchoo nyēē -mēēyitē yoo /kēētilchinē sabureekyii,
mēēbērē king'aany kuutiinyii.

8:12 Yēyuut. 28:23; 3:6 **8:14** Yēyuut. 3:1 **8:15** Yēyuut. 2:3-4; 10:44-47 **8:17** Yēyuut. 19:1-6
8:18 Yēyuut. 6:6 **8:24** Chuy. 9:27-28 **8:27** Tyēēn. 68:31; 87:4; Sefa. 3:10; Isa. 53:3-8

33 /Kikeemoonta /ānkēētāchi manta.
Mātinyē biich chēbo siintaaryeenyii,
kuuyu /kikiinēm soboonnyii ām kōōrooni.”†
34 Yooto, kumwoochi :chiichooto kibo Etyoobya Filibō kule, “Murooni,
mwoowoo baa, :inyiing', mii kung'āloolēē keey *:wōōrkooyoontooni nto
ng'āloolēē chiito ake?” 35 Koonaamee :Filibō yooto bakeenke ānkwoomchi
chiichooto lōkōōywēk chēē kāroomēch chēē rubtooy keey āk Yēēsu.
36 Kumii :tukwaay kubēētii ām kēēltaab too, kuyit yēē kimii :bēēko. Yooto,
kumwoochi :chiichooto Filibō kule, “Kas, nto yu bēēko :chu. Nee ake
:nyēē tākumāchāktōōs /sikeebatisanaa?”* 38 Yooto bakeenke, kōōyyoong'to
:chiichooto kōrōkōchoonoo. Kurēk :tukwaay ānkurēkto āyno ankubatisan :Fil-
ibō. 39 Yu kābokuloong'unēē āyno, kusar :Tāmirmiryēētaab Yēyiin Filibō areet
akeenke ānkuwēēto. Manaawokukas :chiichoo Filibō subak, nteenee kitas
taay āk baannyii ām ng'erekweek. 40 /Kibokēēkāsyi Filibō *kiriinkēēt ake
nyēē /kikēēkuurēē Asooto. Kiwēēsyētootēē kiriinkōōsyēk tukul ām yēēmoonoo
kwoomtootē lōkōōywēk chēē kāroomēch ākoy wokuyit *kiriinkēētaab Kayisa-
reeya.

9

Kiweek :Sāwulō
1 Kitākumii :Sāwulō kwoorēētānē kumāchē koonyokoorta ankubakach ru-
biikaab Yēēsu. Kuwo ākoy kaab kibkōrōs nyēē wōō 2 ānkuwokusoom kōōkoochi
bārōōnōōk chēē /kikēēsirchi kāāyyoong'ikaab kooriikaab saayeet ām Tamaasko.
Kimāchē bārōōnōōchoo sukuchāmchi kunam chii ake tukul nyēē kiikurub
kēēltaab Yēēsu, anku murēn nto koorko sukukwēryoot Yēērusālēēm.
3 Yu kariikta Tamaasko, koowech :lēbkēēyyēēt ake nyēē kichōōnēē barak
ankoolaambuuch Sāwulō. 4 Kōōryookyi keey ng'wēny nto yityo kukuur :kuutiit
ake kule, “Sāwulō, wē, Sāwulō, 'kēē-āmchoo nee?” 5 Kulē :Sāwulō, “Inyiing' ku
ng'oo ōō, mokoryoontēēt?” /Kēēmwoochi kule, “Anii ku Yēēsu nyooto imiitē
ibārē. 6 Kunyi, ng'eet ānkiiwē ākoy wōliin bo kiriinkēēt ankuweeyey kiyēē +/
mābokiibooruung'.”
7 Kiboontootē keey :Sāwulō biiko alak ām baanaa. Kinam kuut baateey
bichoo :kiyēē kiyeyakay. Kikāsē :bichoo baateey /kēēkuuru ng'aleechaa,
āmēēbērē kiinkētē kule kikwoonēē wōlēē mii :ng'oo ānkimwooyē nee. 8 Yooto,
kung'eet :Sāwulō. Nto bērē kung'aany koonyek, kumākāstooy. /Keenamaat
āwut /ānkiirēētoot ākoy Tamaasko. 9 Kiibuur wōlooto bēsyōōsyēk sōmōk nyēē
mākāstooy āmēēbērē kyoomē nto kuyye kiy ake tukul.
10 Kimii :rubiintēēt ake nyēbo Yēēsu wōlooto bo Tamaasko nyēē /kikēēkuurēē
Anannyaa. Kukuurchi :Mokoryoontēēt ām ng'oong'uutyēēt kule, “Anan-
nyaa!” Kōōyēn kule, “Wōōy, Mokoryoontēēt!” 11 Kumwoochi :Mokory-
oontēēt kule, “Iwē ākoy kaytaab chiito ake nyēē /kēēkuurēē Yuuta ām yēbo
kēēloo /kēēkuurē kule ‘Nyēē Rootaat’. Yoo keeyit kayaata, iteeb chiito
ake nyēē /kēēkuurēē Sāwulō nyoo bo Taarso. Miitē :chiichi kusooyē ām
wōlooto. 12 Kāāboorchi ām ng'oong'uutyēēt kule mii kuchōōnii :chiito ake
nyēē /kēēkuurēē Anannyaa nyēē mii wokutiinyēē inee āwunnyēk sukukasta
subak.” 13 Kukēt :Anannyaa kule, “Mokoryoontēēt! Nto yu kyaakas ng'aleek
chēē chaang' chēē rubtooy keey āk chiichi. Kyaakas mbo tāng'āng'uutēk

† **8:33** Isaaya 53:7-8 **8:35** Luuka 24:27 * **8:36** Kitāsyi :siruutēk alake kērēywoontēētaab 37:
Yooto, kumwoochi :Filibō chiichoo kule, “Yoo !keechamte ām mooyēēng'uung' tukul, kōōmuuchāktōōs.”
Kumwooy :chiichooto kule, “Āchāmtooy kule Lakwataab Yēyiin :Yēēsu.” **8:36** Mat. 28:19 **8:39**
1Bāy. 18:12 **8:40** Yēyuut. 21:8 **9:1** Yēyuut. 8:3 **9:3** 1Kōōr. 15:8-9; Kala. 1:16 **9:4** Ēsēk. 1:28

chēē kiikuyibchi :chiichi biikuuk ām Yēērusālēēm. 14 Kwēēkoochi :mbo
*kibkōrōs chēē wōōyēch kāāmuukēywēēk kuchō wōli chokunam chii ake
tukul nyēē kiikōōyēnuung' ām wōliitēnyi bo Tamaasko." 15 Nteenee kim-
woochi :Mokoryoontēēt Anannyaa kule, "Iwē ankuweeyey kuu wōloo
āmwooytoowuung'. Kāākuyēk :chiichi kēēlnyuu nyēē /kaakeekwey sukuyityinēē
:lōkōōywēk biiko chēbo kōōrōōsyēk alak āk mbo nkicheek bāytooyikwaa āk
biikaab Isrāyēēl. 16 +Māāboorchi :anii kule makutang'any miisin, kuuyu
makwaamtaat lōkōōywēk kurubta keey ākoo anii."

17 Nto mii yoo, kuwo :Anannyaa ānkuwokōōwut kōyooto. Kitiinyēē Sāwulō
āwunnyēk kumwoochinē kule, "Araaba Sāwulō, kāākōōyookwoo :Mokory-
oontēēt Yēēsu nyoo kichōōnchiing' imiitē ichōōnii wōliitēnyi. Kēēyookwoo
sukung'eet ikaste kuu kwaak /ānkiinyiituung' Tāmirmiryēētaab Yēyiin." 18 Ām
areet akeenke, kōōsuuwunēē :tukuuk alake koonyekaab Sāwulō chēē wuu
kebeemberik ankukasta. /Kikeebatisan, 19 nto mii yoo, /keebay. Yooto, kukēt
keey :nkuruukyii.

Kyaamtaatee :Sāwulō lōkōōywēk Tamaasko

Kiibuur :Sāwulō Tamaasko āk rubiik chuut ām bēsyōōsyēk chēē ng'ēri.
20 Nyēē mā tyaa, kutoow kwaamtaat lōkōōywēk ām kooriikaab saayeet kum-
woochinootē biiko kule, "Lakwataab Yēyiin :Yēēsu." 21 Kiilat :biiko tukul chēē
kikas ng'aleechaa /ankeeteebee keey kule, "So! Mā chiichi :nyoo kimāchē
koowaang'ta biiko choo kikiikōōyēnchi Yēēsu ām Yēērusālēēm? Mēēbērē kāmii
kuchōōnii wōli chokunāmē bichooto sukukwēryoot kurātootiin ākoy wōlēē mii
:mbo kibkōrōs chēē wōōyēch?"

22 Kyaamta :Sāwulō ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām kiirnātēēt miisin nyēē māmii
:kiyēē kiimuuchē :icheek kuwāl. Kimwoochinē Yuutayeek chēē kiminyē
Tamaasko ām kēēlto nyēē yemaat kule *Kāārārookiintēēt :Yēēsu nyēē chōōnēē
wōlēē mii :Yēyiin.

23 Yu kabokukeeyta :bēsyōōsyēk chēē chaang', kōōruruuch keey :Yuutayeek
ankubokusat wōlēē makubakakta Sāwulō. 24 Nteenee kiinkēt :Sāwulō kiyēē
kimii :bichooto kuchōbē. Kikēēyānootē :bichoo Sāwulō bēēt āk kwēēmooy
kukāsē ōrootunwēēk tukul chēbo kiriinkoonooto, kumāchē kule nto kas wōlēē
kachuwunee sukunam ankubakach. 25 Nto mii bēsyēēt ake kwēēmooy,
kunam :biikyii kumii mōōnti ānkōōyokooytēē tiriisyeet nyēē kimii tōōtēētaab
kiriinkoonoo.

Kiruutoochi :Sāwulō Yēērusālēēm

26 Yu kāwokuyit :Sāwulō Yēērusālēēm, kusyeem kule kōōyoomo keey ākoo
rubiikaab Yēēsu. Nteenee kiing'ōōyēnēē keey :rubiik inee kuuyu ki-
manaachamta kule kikiikuyēk :Sāwulō rubiintēēt. 27 Kinam :Barnaaba Sāwulō
ānkukwēryoot ākoy wōlēē kimiitē *:lēbkēēyik. Kirārchi :Barnaaba lēbkēēyichoo
wōlēē kikasta :Sāwulō Mokoryoontēēt kumii kēēltaab too kuwēētii Tamaasko.
Kimwooy mbo subak kule king'āloolchi :Mokoryoontēēt Sāwulō. Kiiboorchi
wōlēē kyoomtoochintooy :Sāwulō biiko lōkōōywēk ām Tamaasko kuyēyiisyēē
kaayneetaab Yēēsu nyēē kimā nyokoor.

28 Kunyoo, kōōbuurto keey :Sāwulō lēbkēēyichoo kubēēsyētootē :tukul nyēē
kimēēng'ōōyēnē keey. Kiwēēsyētootēē Yēērusālēēm kwoomtootē lōkōōywēk
ām nkuruuk tukul kuyēyiisyēē kaayneetaab Mokoryoontēēt.

9:15 Yēyuut. 22:21; 23:11; 26:1; 27:24; Room. 1:5 **9:16** Luuka 21:12; Yēyuut. 20:23; 2Kōōr. 11:23-28
9:17 Māārkō 6:5; 16:18; Yēyuut. 8:15-17; 19:6 **9:20** Luuka 22:70; Yēyuut. 17:2 **9:21** Yēyuut. 8:1;
9:13-14 **9:22** Yēyuut. 22:5-16; 26:12-28; Kala. 1:15-16 **9:22** Yēyuut. 5:42 **9:25** 2Kōōr. 11:32-33
9:27 Kala. 1:18 **9:27** Yēyuut. 4:36-37; 11:22-26, 30; 12:25; 13:1-4, 7, 43-51; 14:12, 20; 15:2-12, 22,
35-39; 1Kōōr. 9:6

29 Yooto, kukwiil keey :Sāwulō āk Yuutayeek chēē king'āloolē kuutiitaab
Kirikiik. Kimii :bichoo kuchōbē kule kubakach Sāwulō. 30 Yu kēēnkēt :rubiik
chuut kuu nyooto, kuwaayta Sāwulō kurēkto Kayisareeya ānkumwoochi kuwo
kang'waa Taarso.
31 Kunyoo, kikoolyoon kisich :kanisoosyek tukul chēbo Yuuteeya,
Kalilaaya āk Samaaryaa. Kumii :icheek kōōywēyē Yēyiin, kuyēētyēēchinē
:Tāmirmiryēētaab Yēyiin kukiiltōōs ānkutāsyinē keey kuchoong'ēkiitu.

Kiisoob :Bētērō Ayineeya ankoong'eetee Tabiita meet

32 Kiwēēsyētootēē :Bētērō wōlooto tukul. Kiimuuch chokunyōōryo āk bi-
ikaab Kiriistō chēē kiminyē *kiriinkēētaab Luuta. 33 Kimii wōlooto :chi-
ito ake nyēē /kikēēkuurēē Ayineeya nyēē kichunkutoot ānkikiikuru kitiin-
tiri kēnyiisyēk sisiit. 34 Yooto, kukuur :Bētērō chiichoo kule, “Ayineeya,
kāākōōsoobiing' :Yēēsu *Kiriistō. Kunyoo, ing'eet ankiiriiny tukuukuuk.”
Kung'eet :Ayineeya areet akeenke. 35 Yu kakas :biikaab Luuta āk chēbo
Syāārōōn Ayineeya, kōōyēnchi :tukul Mokoryoontēēt.
36 Kimii :rubiintēēt ake nyēē ki cheebyoosya nyēē kibo *kiriinkēētaab
Yooba. /Kikēēkuurēē cheebyoosyaanaa Tabiita* (Nto ām kuutiitaab Kirikiik
ku Toorkaas.) Kilēēl :moo cheebyoosyaani ānkiyēētyēēchinē mbo biich chēē
bānoon. 37 Nto mii yoo, kumnyaan :cheebyoosyaanaa ankume. /Kikiiwuun
bōōrnyii /ānkubokiitōōr koroofa.
38 Kilēēkityiin :kiriinkoonoo bo Luuta āk nyoo kibo Yooba. Kunyoo, yu
kabokukas :rubiik chuut kule mii :Bētērō Luuta, /kiiyookto biiko alak āyēēng'
bokumwoochi Bētērō kule, “Boontēēt, /kēēmākyiing' wōliin areet akeenke.”
39 Kuwēēto keey :Bētērō bichooto. Yu kabokuyit, /kēēkwēryoot koroofa. Kiiru-
ruukyi keey Bētērō, :chēēbyōōsōōk chēē chaang' chēē ki musuuk chēē kimii
kuriirēē Tabiita. Kiiboorchi :chēēbyōōsōōchoo Bētērō sirook chēē chaang'
chēē kinābē :Tabiita yoo kitākusobē. 40 Kumwoochi :Bētērō chēēbyōōsōōchoo
kuba saang'. Nto mii yoo, kukutuny ankusaay. Yu keewaany saayeet,
kuwo yoo kimii :muusyoontēēt ānkulēēnchi, “Tabiita, ng'eet baa ōō, chēē!”
Yooto, kung'aany :Tabiita koonyek. Nto bērē kukasta, kukas Bētērō. Kōōbuur
ng'wēny. 41 Kunam :Bētērō āwut ānkuyēētyēēchi kōōyyo. Nto mii yoo,
kukuur biikaab Kiriistō āk chēēbyōōsōōchoo ki musuuk ānkōōboorchi cheeby-
oosyaanaa kukāākusob.
42 /Kikeekasee ng'ālyoontooni kiriinkoonooto bo Yooba kumukuul. Kunyoo,
kiiyēnchi :biiko chēē chaang' Mokoryoontēēt. 43 Kiibuurto keey :Bētērō ām
Yooba chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Simōōni nyēē ki kuutiin nyēbo mwēēnik.

10

Kinyōōr :Kōrnēēlyō ng'oong'uutyēēt

1 Kimii :chiito ake *kiriinkēētaab Kayisareeya nyēē /kikēēkuurēē Kōrnēēlyō.
Ki kāāntōōyiintēētaab lukēētaab booryēēt :chiichi nyēbo lukēēt nyēē /
kikēēkuurē kule Itaalya. 2 Kikiikōōnēmchi keey :Kōrnēēlyō āk biikaab kanyii
tukul Yēyiin kuchurta. Kiikooytooy tukuuk ām mooyēēt nyēē lēēl, kōōkoochinē
Yuutayeek choo kiyēmē /kēēyēētyēēchi. Kisooyē Yēyiin kibtaman.
3 Nto mii bēsyēēt ake, yēē ki asiistaab sokool nyēbo bēēt, kuchōōnchi
:ng'oong'uutyēēt Kōrnēēlyō. Kikas *malayikeet ake nyēē kikuurchi inee kule,
“Kōrnēēlyō!” 4 Kiirōōtoot :Kōrnēēlyō malayikaanaa nyēē kāmuy, nto mii yoo,
kōōyēn kule, “Wōōy.” Kumwoochi :malayikaanaa kule, “Kookuchamta :Yēyiin

---

9:29 Yēyuut. 6:9 **9:30** Yēyuut. 9:11; 11:25; Kala. 1:21 * **9:36** Ibooru :kaaynaani kule Cheeboon.
9:40 Māārkō 5:40-41 **9:43** Yēyuut. 10:6, 32 **10:2** Yēyuut. 27:1, 3 **10:3** Yēyuut. 3:1

wōlēē isooytooy āk wōlēē imiitē iyēētyēēchintooy bānoonik ām tukuuk choo ikoochinē. 5 Kunyi, iyooktē biiko kuba ākoy Yooba bokukwēryoon chiito ake nyēē /kēēkuurēē Simōōni nto kaayneet ake ku Bētērō. 6 Mii kaab chiito ake nyēē /kēēkuurēē Simōōni nyēē yēytooy mwēēnik ānkuminyē yēbo tabantaab araarayta."

7 Yu kāākuwēēchi keey :malayikaanaa, kukuur :Kōrnēēlyō motwoorikyii alak āyēēng' āk chiinyii ake nyēbo komostaab lukēēt nyēē kikiikōōnēmchi keey ng'ālyoontēētaab Yēyiin. 8 Kimwoochi bichooto kiy ake tukul nyēē kiyeyakay ānkōōyookto kuba Yooba.

Kinyōōr :Bētērō ng'oong'uutyēēt

9 Yu kāyyēēkunēē, kumakuyit asiistaab lo nyēbo bēēt, kikiikuriik kuyit :bichooto Yooba. Kimii yooto :Bētērō kuloong'tēē nkaasiit kuwēētii kōōto barak wokusooyē. 10 Kyaam :kēmēwuut kut kumach kwaam kiy. Nto /tākēēmii / kēēyēyē āmiik, kuchōōnchi :ng'oong'uutyēēt ānkubootyo :kāāsōōtēywēēk. 11 Kikas wōliin bo barak kuyootāktōōs /ānkiirēēk ankeet ake nyēē tebees /kuka-keenamaan kotootook tukul ang'wan. 12 Kimii ankaanaa :tyoong'iik tukul choo bēēsyētēē kērēēnkōōk ang'wan āk tukul choo ichuutootēē keey ng'wēny āk mbo nkicheek tāriitēk. 13 /Kēēkuurchi kule, "Bētērō, ibakach tyoong'iichoo ankii-am." 14 Kukētyi :Bētērō kule, "Mokoryoontēēt, kubooyiit man, acha. Ntēē manaa-am bēsyēēt ake kiy nto tukuuk chēē mā *lubkoobēch." 15 / Kēēmwoochi kule, "-Mēēkuur kiy ake tukul nyēē kiyēyē :Yēyiin kutililiit kule mā lubkoob." 16 Kiyeyakay kuu nyooto areet sōmōk, nto mii yoo, /keesar ankaanaa areet akeenke kooyeey barak.

17 Kumii :Bētērō tākōōlātē kiyēē kiibooru :ng'oong'uutyoonoo, kunyōōr :bi-choo /kikiiyooku kaytaab chiichoo /kikēēkuurēē Simōōni. Kiiyyoong'iis yēbo oreetaab tuuyta 18 ānkukuurso nto yityo kuteeb chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Bētērō. 19 Kutākumiitē :Bētērō kōōsōōtyēēchinē kiyēē kichōōnchi, kumwoochi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule, "Simōōni, mii :biiko alake sōmōku kuchēēng'iing'. 20 Kunyoo, ing'eetee yuutēyu bo kōōto barak ānkiirēktē ng'wēny. -Mēētōmōch, nteenee iwēētē keey bichoo kuuyu anii :nyēē kāāyooku icheek."

21 Yooto, kurēkto :Bētērō ānkuwokumwoochi bichooto kule, "Anii :ny-ooto ōmiitē ōchēēng'ē. Kunyi, ōmāchē nee?" 22 Kukētyi :bichooto kule, "Kwēēyookwēēch :Kōrnēēlyō nyoo kāāntōōyiintēētaab lukēētaab booryēēt. Churtaat :chiichoo ānkōōywēyē Yēyiin. Koonyitē :Yuutayeek tukul chiichi. Kōchōōnchi *:malayikeet ake ānkumwoochi kule iwē :inyiing' kanyii sukung'eet kukas kiyēē +meemwaay." 23 Yooto, kutaach :Bētērō bichoo kuyēk tāyēēkyii.

Kiirwooch :Bētērō ām kaab Kōrnēēlyō

Yu kāyyēēkunēē, kuwēēto keey :Bētērō bichooto. Kitas :biikaab Kiriistō alake ām Yooba ankubeeta keey.

24 Nto mii bēsyēēt nyēē kiikēērē, kuyit :inee āk bichoo Kayisareeya. Kimii :Kōrnēēlyō kukānyiisyē kaa ānkikiikukuur tilyōōnuutēk āk chōōrōōnuutēk choo kyoomchiintōōs :tukul.

25 Yu kayit :Bētērō, kutorooch :Kōrnēēlyō kukutunyēē yēbo kērēēnkōōkyii kukākoonyit. 26 Nteenee kumwoochi :Bētērō kule, "Ng'eet, nto yu akerkeeye :anii āk chii ake tukul." 27 Kyaamaat :Bētērō āk Kōrnēēlyō lōkōōy kumii kubēētii tukwaay kō. Yu kayit kō, kunyōōr biiko chēē chaang'. 28 Yooto, kum-woochi :Bētērō bichooto kule, "Ābērē ōnkētē :akweek kule -/mākēēchāmu ām

10:6 Yēyuut. 9:43 **10:10** Yēyuut. 2:17; 22:17 **10:11** Mat. 3:16 **10:14** Laawi. 11:1-47; Ēsēk. 4:14
10:15 Māārkō 7:15 **10:19** Yēyuut. 8:29; 10:9-16; 11:12 **10:26** Yēyuut. 14:13-15; Ng'oong'. 19:10

kiruutēkyoo kule kuyēmo :Yuutāyiintō āk biiko chēē mā Yuutayeek. Nteenee kāākōōboorwoo :Yēyiin kule māyēmāktōōs ākuur chii ake tukul kule mā tiliil. 29 Kunyoo, yoo /kibokēēkuuroo, āchōō nyēē mānāātōmōch. Kunyi ii, nee :nyēē kēēkuurchoo?"

30 Kukētyi :Kōrnēēlyō Bētērō kule, "Ām bēsyōōsyēk ang'wan choo kookukeeyta, āmiitē āsooyē ām kanyuu ām āsiiswēk chēē wuu chuutēchu, ku asiistaab sokool nyēbo bēēt, chokōōyyoonyēē :chiito ake taayeenyuu nyēē boonto sirooy chēē ilēkēchēēchtōōs. 31 Kikuuro :chiichoo kule, 'Kōrnēēlyō, kaakukas :Yēyiin wōlēē isooytooy ankaakukas wōlēē iyēētyēēchintooy choo bānoon. 32 Kunyoo, iyooktē biiko alak kuba Yooba bokukuur chiito ake nyēē /kēēkuurēē Simōōni, nto Bētērō ām kaayneet ake. Kōruutoochi :inee chiito ake nyēē /kēēkuurē kule Simōōni nyēē yēytooy mwēēnik. Minyē :chiichoo tabantaab araarayta.' 33 Kwāāyooku /kēēkuuriing' areet akeenke. Kunyi, karaam yu kēēchōō. Kēēmiitē :tukul yu ām taayeetaab Yēyiin kēēmāchē kēēyēbchi yiit kiy ake tukul nyēē kōōkumwoowuung' :Yēyiin kule i-āmwēēch."

34 Yooto, kutoow :Bētērō kumwooy kule, "Kāānkēt ra kule ākoo -mēēnkwēlē :Yēyiin chii ake tukul. Māchāmē alak kusiir alak. 35 Nteenee chāmē :Yēyiin biikaab yēēmēēt ake tukul choo iywēyē inee ānkuyēyē kiy nyēbo man. 36 Kiiyookyi :Yēyiin biikaab Isrāyēēl lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keey āk kaalyeet kubununēē Yēēsu *Kiriistō nyoo bāwu kiy ake tukul.

37 Ābērē ōnkētē kiyēē kiikuyeyakay ām kōōrēētaab Yuutayeek kutoowunēē Kalilaaya, yu kātoow :Yoowaana kwaamta ng'aleekaab batisaneet. 38 Ānkāābērē kyookas kule king'oobchi :Yēyiin Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt Tāmirmiryēēnyii āk kāāmuukēywēēk. Kyōōnkēt oob kule kiwēēsyētootēē yēēmōōsyēk kuyēyootē tukuuk chēē kāroomēch? Kiityooktooy mbo chēē kikiikōōtiiny :Kibrōkōsyoontēēt. Kiyēyē chooto tukul, kuuyu kiboonto kāāmuukēy kukwaanee wōlēē mii :Yēyiin.

39 Kikeekasee :acheek koonyekyoo kiy ake tukul nyēē kiyēyē :Yēēsu ām kōōrēētaab Yuutayeek āk mbo ām Yēērusālēēm. /Kikēēwuuytoochi Yēēsu kēētit /ankeebakach. 40 Nteenee kiing'eetee :Yēyiin meet ām bēsyēētaab sōmōk kuchakee /kakeebakachee ankuyey kukas :biiko. 41 Mēēbērē kikas :biiko tukul, nteenee kikeekas :acheek choo kikiisimkukweyeech :Yēyiin choo kikyoomiisyootē āk inee yooto kikiikung'eetee meet. 42 Kiikāloonwēēch kule kyoomchinootē biiko ānkiiboorchinootē kule inee :nyooto kiikukwey :Yēyiin nyēē mākōōtiilchi choo sobtōōs āk choo kiikubēk ng'aleek. 43 Yēēsu nyiitēnyi :nyooto ng'āloolēē *:wōōrkooyikaab Yēyiin tukul, yoo mwooyē kule chii ake tukul nyoo kēēyēnchi +/mākēēnyōōchi kaat ām choolwookātēēnyii."

44 Kutākumii :Bētērō kōōrwoochē, kōōsuuchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin chii ake tukul nyēē kiyēbchi yiit ng'aleechaa. 45-46 Kutoow :bichoo kung'alaal kuutuweek chēē kimēēnkētē kōōkoostooy Yēyiin. Yu kakas :Yuutayeek choo kikwoontooy keey Bētērō chēē kikiikōōyēnchi Yēyiin kule /kikēēng'oobchi Tāmirmiryēētaab Yēyiin mbo biiko chēē mā Yuutayeek, koolat.

Yooto, kumwoochi :Bētērō kule, 47 "Nee :nyēē tākukērēktooy bichu /keebatisanee bēēko? Ntēē kāākunyōōr :nkicheek Tāmirmiryēētaab Yēyiin kuu yoo kikēēnyōōru :acheek!" 48 Yooto, kumwooy :Bētērō kule /keebatisan bichoo ām

---

10:28 Yēyuut. 10:15; Kala. 2:12 **10:30** Luuka 24:4; Yēyuut. 3:1; 1:10 **10:34** Room. 2:11; Kala. 2:6; Ēfēēs. 6:9; Kolos. 3:25; Yāāk. 2:1; 1Bēt. 1:17 **10:36** Luuka 2:14; Room. 3:25-26; 5:1; 2Kōōr. 5:18-20; Ēfēēs. 2:14-17; Kolos. 1:20 **10:37** Luuka 4:44 **10:38** Luuka 4:18; 13:16; Yoowa. 3:2 **10:39** Yēyuut. 1:8 **10:41** Luuka 24:41-43 **10:42** Yoowa. 5:22; Yēyuut. 17:31; Room. 14:9; 2Kōōr. 5:10; 2Tēm. 4:1; 1Bēt. 4:5 **10:43** Isa. 53:11; Cherem. 31:31-34; Luuka 1:77; 24:44; Yēyuut. 13:38; 26:18 **10:45-46** Yēyuut. 2:4; 8:15-17; 19:6 **10:45-46** Yēyuut. 2:4, 11, 33; 19:6; 1Kōōr. 14:2-6 **10:47** Yēyuut. 2:38-39

kaayneetaab Yēēsu *Kiriistō. Kisaaysaay :bichoo Bētērō kule tākōōbuurto keey icheek ām bēsyōōsyēk chēē ng'ēri.

11

Kiyēē kimwoochi :Bētērō kaniseetaab Yēērusālēēm kuyēētē keey

1 Nto mii yoo, kukas *:lēbkēēyik āk biikaab Kiriistō ām yēēmēētaab
Yuuteeya kumukuul kule kookutorooch mbo :biiko choo mā Yuutayeek
ng'ālyoontēētaab Yēyiin. 2 Kunyoo, yu keetooch :Bētērō Yēērusālēēm, kuwooku-
utyēē :Yuutayeek chēē kikiikōōyēnchi Yēyiin. 3 Kimwoochi kule, “So, Bētērō,
ntēē siwēē-āmiisyē āk biich chēē mā Yuutayeek?”
4 Kurārchi :Bētērō bichooto kiy ake tukul ām kēēlto nyēē rootaat 5 kule,
“Kimii yēē kyāāsooyē ām Yooba nto tāābērē, kuchōōnchoo :ng'oong'uutyēēt.
Kyaakas ankeet nyēē tebees nyēē /kikiirēēk kuchōōnēē barak /kukakeena-
maan kotootook tukul ang'wan, ākoy yēē kyāāmiitē. 6 Nto bērē ārōōtootē, akas
tyoong'in choo /kēēbāyē, tyoong'iikaab wuuyēēt, choo ichuutēē keey ng'wēny
āk tāriitēk. 7 Yooto, /kēēkuurwoo kule, ‘Bētērō, ibakach tyoong'iichoo ankii-
am.’ 8 Yooto, āwālu kule, ‘Kubooyiit man ii, Mokoryoontēēt, acha! Manaa-am
bēsyēēt ake kiy nyēē mā *lubkoob.’ 9 /Kēēkētwoo kule, ‘-Mēēkuur kiy ake tukul
nyēē kiyēyē :Yēyiin kutililiit kule mā lubkoob.’ 10 Kiyeyakay kuu nyiitēnyi
areet sōmōk, nto mii yoo, /keesar ankaanaa kooyeey barak.
11 Yooto bakeenke, kukwa :biiko alake sōmōku chēē /kikiiyookunēē Kay-
isareeya ānkubokōōyyoong'iis saang' ām kayaata kyāāmiitē. 12 Kumwoowoo
:Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule -māātōmōch āwēētē keey bichooto. Kikeebeete
keey mbo ng'eetaabiya lo chu kēēboontē keey ām yu ākoy kaytaab chi-
ichoo. 13 Kimwoowēēch :chiichooto wōlēē kichōōnchinto :malayikeet ām
kanyii ānkumwoochi kule, ‘Iyooktē biiko kuba ākoy Yooba bokukuur chiito ake
nyēē /kēēkuurēē Simōōni, 14 nto kule Bētērō ām kaayneet ake. Mākuyibuung'
:chiichoo lōkōōywēk chēē makooraraachiing' ankooraraach mbo nkicheek
biiko tukul ām kang'uung'.’
15 Nto baanta nyooto kāātoowu ang'alaal, kōōsuuchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin
bichooto kuu wōloo kiisuuchintēēch nkacheek ām taay. 16 Yooto, asoot kiyēē
kikiikumwoowēēch :Mokoryoontēēt kule, ‘Kiibātisāniisyēē :Yoowaana bēēko,
nteenee +/makeebatisaneenaak akweek Tāmirmiryēētaab Yēyiin.’ 17 Kunyoo
ii, yēē ākoo kiimuuchē :Yēyiin kung'oobchi bichooto Tāmirmiryēēt kuu wōloo
king'oobtēēch acheek yoo kikiiyēnchinē Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō ii, ku
anii ng'oo saasoot akwiil Yēyiin?”
18 Yu kabokukas :bichoo ām Yēērusālēēm ng'aleechaa, manaatakukwiil
ng'ālyoo ake tukul. Kunyoo, kisilto Yēēsu kumwooyē kule, “Ākoo kāākōōkoochi
:Yēyiin nkicheek biiko choo mā Yuutayeek bārooyinto nyēē imuuchē kuweek-
see choolwookātēēng'waa sukunyōōr soboonto.”

Kaniseetaab Antyookya

19 Kiba :biiko choo kiisereet :wusiisyēēt kubo ng'aleekaab Steefaan ākoy
Fōyinikē, Kubrō ākoo Antyookya. Kyoomchinootē lōkōōywēk Yuutayeek nkit.
20 Kikwa Antyookya :Yuutayeek chēē kibo Kubrō āk Kurēēn ānking'āloolē kuu-
tiitaab Kirikiik. Kitoow :bichu kwoomchi Kirikiik lōkōōywēk chēē kāroomēch
kurubta keey Mokoryoontēēt Yēēsu. 21 Kiboonto :bichoo kāāmuukēywēēk
kukwaanee wōlēē mii :Yēyiin. Yooto, kuweek :biiko chēē chaang' kōōyēnchi
Yēēsu.

11:3 Yēyuut. 10:28 **11:14** Yēyuut. 16:31 **11:15** Yēyuut. 2:4; 10:44 **11:16** Yēyuut. 1:5 **11:18** Yēyuut. 13:48; 14:15, 27; 15:4, 12, 22-29; 17:12; 18:5-11; 19:8-10; 20:21; 21:19; 26:20 **11:19** Yēyuut. 8:1-4 **11:21** Yēyuut. 2:41

22 Kiyityi :ng'aleechaa kaniseetaab Yēērusālēēm. Yooto, /kiiyookto Barnaaba kuwo Antyookya. 23 Yu kāwokuyit wōlooto, ankukas kiyēē kikiikuyey :Yēyiin ām kāāmuukēywēēkyii, kung'ērēkyi. Yooto kōōkiim bichooto tukul kōōbuurto Mokoryoontēēt ām mooyēēt akeenke. 24 Kilēēl :moo chiichi. Kiboonto :chiichoo Tāmirmiryēēt kuyem ānkōōkoosēē keey Yēyiin miisin. Kiyis keey yooto :biiko chēē chaang' kukwa komostaab Mokoryoontēēt.

25 Nto mii yoo, kuwo Barnaaba ākoy Taarso wokucheeng'aat Sāwulō. 26 Yu kāwokunyōōr kuwēēto keey ākoy Antyookya. Kunyoo, ām kēnyiit akeenke, kiinēētē :Barnaaba āk Sāwulō biikaab Kiriistō chēē chaang'. Antyookya :wōlēē /kikēēkuurē rubiik nyēbo taay kule 'Biikaab Kiriistō'.

27 Kimii ām bēsyōōsyēchooto yēē king'ēētyēē *:wōōrkooyikaab Yēyiin alake Yēērusālēēm kurēkto Antyookya. 28 Ake ām wōōrkooyichoo ku nyēē /kikēēkuurēē Akaabo. King'oor ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule mākuchō :kēmēwuut nyēē ng'waa miisin kōōrēētaab Rooma kumukuul. (Kichōōnii :kēmēwuuni yu kibāytooyiisyēē :Kilaawutiyo.) 29 Kunyoo, kisyeem :rubiintēēt ake tukul wōlēē kiimuuktooy kōōruruuch beesaanik kuyēētyēēchi mbo ng'eetaabkaamet ām Yuuteeya. 30 /Kikiiyookto Barnaaba āk Sāwulō kuyib tukuuchoo bokutēbunēē āwunnyēkaab booyik chēbo kaniseetaab Yēērusālēēm.

12

Kiwaaytee keey :Bētērō wōloo /kikēērātyinē ām kēēlto nyēē -/mākyoomu

1 Nto mii yoo, kunam :bāytooyiintēēt *Ērōōtē nyoo /kikēēkuurē kule Akiriiba, biikaab Kiriistō alak ankoonyaliil. 2 Kibakachee :Ērōōtē Yāākōbō nyoo ki ng'eetaabkaametiitaab Yoowaana chōōkiit.

3 Yu kawokukas :Ērōōtē kule kiing'ereech :ng'ālyoontoonoo Yuutayeek, kutas taay ankunam nkinee Bētērō. Kiyēyāksē :ng'ālyoontoonoo /kyoomē Saakweetaab mukaatiin chēē mākuutunootiin. 4 Yu /kabokeenam Bētērō, /keekerta kāābēērit. /Kikiikoochi bokuriib :lukēēt nyēbo biiko taman āk lo chēē kibēētootēē ang'wan ang'wan kubārchinē keey bēsyō. Kimāchē :Ērōōtē kule yoo kāākubēk :āsiiswēkaab *Saakweetaab Keeytaayeet, /kēēkwēryoot Bētērō /bokiikuum kukāsē :biiko tukul.

5 Kiibuur :Bētērō kāābēērit, nteenee kisoochinē :kaniseet miisin. 6 Nto ām kwēēmowuut nyi kimāchē :Ērōōtē kule /sikēēkwēryoot Bētērō yoo kayyeech /bokiikuum, kimii :Bētērō kāru kwēēnuutaab riibiik āyēēng' ankirataat nyōrōōrōōnik āyēēng'. Kimiitē :riibiik alake āyēēnku kuriibsē kurkat saang'. 7 Yooto, kutook :malayikeet ake areet akeenke kulebkeyiit :kōyooto kimiitē :Bētērō. Kooluchluuch :malayikaanaa Bētērō kumwoochinē kule, "Ng'eet areet akeenke." Kōōtyookiis :nyōrōōrōōnik ām āwunnyēkaab Bētērō. 8 Kōōtyooktōōs, kumwoochinē :malayikeet Bētērō kule, "Siriny kaansuung'uung' ankiimoot nto yityo ilaach kwēyōōnik." Kuyey :Bētērō kuu nyooto. Nto mii yoo kumwoochi kule, "Ilaach kābuutiing'uung' ankiirubwaa." 9 Kirub :Bētērō malayikaanaa kut kuchuyta saang' ām wōloo /kikēērātyinē. Yooto tukul, kibērē :Bētērō ki kiirwoot :kiyēē kimii :malayikeet kuyēyē. 10 Kikeeytee :tukwaay riibiik chēbo taayta āk chēbo āyēēng'. Nto kuyitē oreet nyēbo karneet nyēē /kēēchuchinēē kiriinkēēt, kuyootāktōōs :nyoo nkityō. Kuchuyta :icheek ankutas taay āk baanng'waa. Nto kumānāāyitē wuy, kubot :malayikeet.

11 Kusēw :Bētērō ankumwaayee mooyēēnyii kule, "Kāānkēt man kule ākoo kā Yēyiin :nyēē kēēyooku malayikaani kule chokootyaakteenaa āwunnyēkaab

---

11:22 Yēyuut. 9:27 **11:23** Yēyuut. 13:43; 14:22; 15:32; 16:40; 18:23; 20:1, 28-31 **11:25** Yēyuut. 9:30 **11:28** Yēyuut. 21:10 **11:30** Yēyuut. 12:25; Room. 15:26; Kala. 2:10 **12:2** Māārkō 10:35-40 **12:4** Yēyuut. 4:3; 5:18 **12:5** Yēyuut. 1:14; 2:42; 6:4; Yāāk. 5:16 **12:10** Yēyuut. 5:19

Ērōōtē āk kiyēē kimāchē :Yuutayeek kuyeyeenaa.” 12 Yooto, kuwo :Bētērō
kōōtaab cheebyoosyeet ake nyēē / kikēēkuurēē Maaryaa, kaametiitaab
Yoowaana nyēē /kikēēkuurē ām kaayneet ake kule Māārkō. Kikiikōōruruukyi
keey :biiko chēē chaang' kōyooto chēē kimii kusooyē. 13 Kukuurso :Bētērō
ām oreetaab tuuyta. Kiwokukas :chēēbto ake nyēē ki motwooriin nyēē /
kikēēkuurēē Roota kule ki ng'oo :nyoo kikuursē. 14 Yu kēēnkēt kule bo :kuutiit
Bētērō, kung'erech nyēē -/ mākyoomu. Kumānāāyootyinē oreet, kuweech
keey kulabat ānkuwokumwoochi chuut kule, “Kookas, ntēē kāākuchō :Bētērō!”
15 Kēēlēēnchi, “Karaam :mēting'uung' man ēē?” Kulē :chēēboo, “Biikyoo,
ankookas ng'aleekyuu!” Kiyey kuu nyooto kut /kēēmwooy kule, “Ākoy ku
malayikeetaab Bētērō :nyooto.” 16 Yooto tukul, kimii :Bētērō kutāsē taay
kukuursē ām yooto bo oreet. Yu /kakeeyaat oreet, /kēēlē, “Māku Bētērō
:nyi!” Kinam kuut biiko miisin. 17 Yooto, kumwechee :Bētērō biiko āwut
kule kusiisyo ānkurārchi wōlēē kiityaakta inee :Yēyiin. Kimwooy mbo subak
kule, “Bōōmwoochi Yāākōbō ākoo mbo ng'eetaabiya alak ng'ālyoontooni.” Yu
kāmwooy kuu nyooto, kuwo yēēt ake.

18 Yu kayyeech :kōōrēēt, kwoorookēniis :riibiik yu kakas kule māmii :Bētērō
kuuyu kimēēnkētē kiyēē koyeyakay. 19 Yu kamach *:Ērōōtē Bētērō āmēēbērē
kimii wōloo / kikēēkērtooy, kukuur riibiichoo / bokiikuum. Nto kuuyu
kimēēmuuchē :riibiichoo kurār wōlēē kibeeta :ng'aleek, /keebakach. Nto
mii yoo, kung'eetee :Ērōōtē Yuuteeya ānkuwo ākoy Kayisareeya ānkōōbuur
wōlooto.

Meetaab Ērōōtē

20 Kikiikuchuunchuun *:Ērōōtē āk biikaab Tiirō āk chēbo Sitōōn. Kuuyu
kiikoosēē keey :kōōrōōsyēchooto kōōrēētaab Ērōōtē kubo āmiik, /keekwey
alamaalyeet nyēē kiruutoochi Ērōōtē. Kisimbokung'āloolchi chiito ake nyēē
/kikēēkuurēē Blaasto nyēē kiiyyoonkyinē kaytaab bāytooyiintoonoo. Kiboku-
soomē :bichoo bāytooyiintēēt Ērōōtē kule kuchō :kaalyeet.

21 Nto yu kayit :bēsyēēt nyēē /kikiikeekwey kubooyiit tuuyēēt, koolaach
:Ērōōtē sirookyii chēbo bāytooyiisyēēt. Kiibuurēē ng'echereenyii bo
bāytooyiisyēēt ānkung'āloolchi biiko chēē kikiiruruukyi keey yooto. 22 Yooto
kulē :biiko, “Ntēē ng'āloolē kut wuu nyēē kāākuyēk Yēyiin ōō, lēyyē!” 23 Kuuyu
king'ērēkyi :Ērōōtē kiyēē kimwooy :biiko āmēēbērē kiiywey Yēyiin, kuchō
*:malayikeetaab Yēyiin areet akeenke ānkukwēr Ērōōtē kumilta! Kyaam
:kuutyek kut chokume lētuunoo.

Kiiyeey :Barnaaba āk Sāwulō Antyookya

24 Yooto tukul kuyesta :ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuyityi biiko chēē chaang'.

25 Yu kaakoowaany :Barnaaba āk Sāwulō yiisyoonoo kibēēchinē
Yēērusālēēm, kooyeey Antyookya. Kibeeta Yoowaana nyoo /kikēēkuurē
ām kaayneet ake kule Māārkō.

13

/Kikiiyookto Barnaaba āk Sāwulō

1 Kimii ām kaniseetaab Antyookya :biiko chēē *wōōrkooyik āk kāānēētik.
Bichooto ku: Barnaaba, Simiyōōn nyēē /kikēēkuurē ām kaayneet ake kule
Kibtuuy, Lukiiyō nyēbo kōōrēētaab Kurēēn, Māānāyēēn nyoo kinērē ākoo
*Ērōōtē Antibaas, nto ake ku Sāwulō.

12:12 Yēyuut. 12:25; 13:5, 13; 15:37; Kolos. 4:10; 2Tēm. 4:11; Filēm. 24; 1Bēt. 5:13 **12:19** Yēyuut. 5:22-24 **12:22** Ēsēk. 28:2 **12:24** Yēyuut. 2:41 **12:25** Yēyuut. 9:27; 11:29-30; 12:12 **13:1** Ēfēēs. 4:11; 1Kōōr. 12:10, 28-29; 14:1-6, 29-32

2 Nto mii bēsyēēt ake, kumii :bichooto tukul kusiltooy Yēyiin ānkukirē
kwoomiis, kumwooy :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kubununēē wōōrkooyoontēēt
ake kule, “Ōtāboonwoo Barnaaba āk Sāwulō kubo yiisyēēt nyēē !kāākwēchi
icheek.” 3 Kunyoo, kumii :bichoo kukirē kwoomiis ānkusooyē, kutiinyēē
Barnaaba āk Sāwulō āwunnyēk ānkōōyookto.

Kumii :Barnaaba āk Sāwulō Kubrō

4 Yu kāākōōyookto :Tāmirmiryēētaab Yēyiin mbo Barnaaba, kuba ākoy Se-
lewukyaa. Kibeetee mwēēnkēēt ām wōlooto ākoy kuyit Kubrō. 5 Yu kayit *kiri-
inkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Salaami ām Kubrō, kwaamtaat ng'ālyoontēētaab
Yēyiin ām kooriikaab saayeet bo Yuutayeek. Kiboontootē keey Yoowaana
nyoo kiyēētyēēchinootē icheek.

6 Kibeesyetaatee :icheek komosaata bo Kubrō tukul ākoy yēēt ake yēē
/ kikēēkuurēē Bāāfō. Kinyoorta wōlooto chēēbsookēyoontēēt ake nyēē ki
Yuutāyiin nyēē / kikēēkuurēē Araab Yēēsu. Kiyibē keey :chiichoo kule
*wōōrkooyoo. 7 Kiyēētyēēchinē :chiichi bāytooyiintēētaab yēēmoonooto nyēē /
kikēēkuurēē Sērkiiyō Bāwulō. Ki ng'oom :bāytooyiintoonoo miisin. Kimwaayta
/ bokēēkuurchi Barnaaba āk Sāwulō kuuyu kimāchē kule kuyēbchi yiit
ng'ālyoontēētaab Yēyiin. 8 Kaayneetaab chēēbsookēyoontoonoo nyēbo Kirikiik
ku Elimaas. Kikwiil :Elimaas Barnaaba āk Sāwulō ankusyeem kumaas
kāāsōōtēywēēkaab bāytooyiintoonoo simēēyēnchi ng'aleekwaa. 9 /Kikiinyiityi
Sāwulō (nyoo / kibokēēkuur lētuunoo kule Bāwulō) Tāmirmiryēētaab Yēyiin,
ānkōōrōōtoot Elimaas. 10 Yooto, kumwoochi kule, “Ibooyē :inyiing' Ki-
brōkōsyoontēēt! Iyēku buunyoo ām wōlēē mii :kiy ake tukul nyēbo manta!
Ibērbēēriisyē 'ankiicham imoosē biiko. Ām nee yu 'kiicham i-ābuchē
ng'ālyoontēētaab Yēyiin? 11 Makoorabaachiing' :kāāmuukēywēēkaab Yēyiin
ikor.” Ām areet akeenke, kuker chiichoo :chēēbkēēruut āk mēēnānēēt. Ku-
torobēnoot kule nto nyōōr chii nyēē kanam āwut sukōōrēētoot. 12 Yooto,
kōōyēnchi :bāytooyiintoonoo Yēyiin, yu kawokukas kiyēē kiyeyakay ām wōlēē
mii :chēēbsookēyoontēēt. Kiilat miisin ām kāāmuukēywēēk kurubta keey āk
Mokoryoontēēt.

Kumii :icheek Antyookya ām yēēmēētaab Bisiitya

13 Nto mii yoo, kuwēētēē :Bāwulō mwēēnkēēt kung'eetee Bāāfō kuboon-
tootē keey chōōrōōnuutēkyii ankuba ākoy Beerka ām yēēmēētaab Bam-
fulyaa. Kibakaaktee icheek :Yoowaana yooto ankooyeey Yēērusālēēm. 14 Yu
kāng'ēētyēē :icheek Beerka, kuba ākoy Antyookya ām yēēmēētaab Bisiitya.
Nto mii yēē ki bēsyēētaab *Sabaato, kōōwut :icheek *kōōtaab saayeet nyēbo
Yuutayeek ānkōōbuur ng'wēny. 15 Yooto, /keesuman ng'aleek kukwaanee
:kitaabuunekaab Muusa āk chēbo *wōōrkooyikaab Yēyiin. Nto mii yoo, kum-
woochi :biiko chēē kiiyyoonkyinē kōyooto bo saayeet chiito ake wokuteebee
Bāwulō āk Barnaaba, yoo mii :ng'ālyoo nyēē māchē :icheek kōōkiimēē biiko.

16 Yooto, kung'eet :Bāwulō ānkōōtōrōōr āwut. Nto yityo, kumwoochi
kule, “Biikyoo bo *Israyēēl āk akweek Kirikiik choo ōyēnchinē Yēyiin, oyeb
yiit. 17 Kikwey :Yēyiintēētaab Israyēēl mbo kuuko ankuyey kuyēk sērē yoo
kitākumii Miisir ankoong'eetee wōlooto ām kāāmuukēywēēkyii. 18 Kimuytoochi
ng'aleekaab bichoo kumii suurkwēēnēēt ām kēnyiisyēk chēē kimāchē kuy-
itē artam. 19 Kiikarbuus :Yēyiin bōrōryōōsyēk tisab chēē kiminyē Kanaan

---

13:2 Yēyuut. 2:17; 8:29; 10:19; 16:6-7; 20:23; 21:4, 11 **13:3** Mat. 6:16-17; Yēyuut. 6:6 **13:5** Yēyuut. 13:14; 14:1; 17:1-2, 10, 17; 18:4, 19; 18:26; 19:8; 12:12 **13:8** 2Tēm. 3:8 **13:13** Yēyuut. 12:12, 25; 13:5; 15:37, 39 **13:15** Yēyuut. 15:21 **13:17** Chuy. 1:7; 6:6-7; Kiruu. 5:15; 7:6-8 **13:18** Chuy. 16:35; Kāāyiit. 14:26-35; Kiruu. 1:24-40; Tyēēn. 95:10; Ibu. 3:3-19

ānkurōōbchi biikyii kōōroonooto. 20 Kiyib :ng'aleechaa tukul kēnyiisyēk chēē
yitē bokolwookik ang'wan āk konom. Yu kāwokukeeyta :yoo, kukōōn :Yēyiin
kubāytooyiis :kiirwookik. Kibāytooyiis :ake kōōkēērē :ake ākoy bēsyēēt nyēē
kichokubāytooyiisyē *:wōōrkooyoontēēt Sāmwēēl. 21 Kimākyi keey :biiko
bāytooyiintēēt nyēē nyeeng'waa. Yooto, /kiikoochi bichooto Sāwulō araab
Kiis nyoo kichōōnēē kōōtaab Beenchamiin. Kibāytooyiis :Sāwulō kēnyiisyēk
artam. 22 Yu /kābokiinēm Sāwulō ām bāytooyiisyēēt, kookeeree :Yēyiin *Tāwuti.
King'alaalee :Yēyiin Tāwuti nyēē karaam kumwooyē kule, ‘Kaakwey Tāwuti
araab Yēēsē, kuuyu chii nyēē chāmē :mooyēēnyuu. Makuyey kiy ake tukul kuu
wōlēē āmāktooy.’ 23 Kiyey :Yēyiin kurutunēē *:Kāārārookiintēēt kōōtaab Tāwuti
sukooraraach Isrāyēēl kuu yoo kikiikukuurtoowēēch. Nyooto ku Yēēsu.
24 Kisimkwoomchi :Yoowaana biikaab Isrāyēēl kutēē yēē tēē, kumānāāchō
:Yēēsu, kule kuweek :tukul ām miyootyēēt /ankeebatisan. 25 Nto kumiitē
:Yoowaana kōōwoong'tooy yiisyēēnyii, kumwoochi biiko kule, ‘Ōsōōtē :akweek
kule anii ku ng'oo? Mā :anii Kāārārookiintoonoo, nteenee, mii kuchōōnii :nyēē
-māāyēmē mbo ārēēkyi kwēyōōnik.’
26 Mbo ng'eetaabiya, kēēyibwook :acheek lōkōōywēchu bo kaararaacheet
akweek keseniisyekaab Abraam āk choo mā Yuutayeek choo ōywēyē Yēyiin.
27 Manaachamta :biikaab Yēērusālēēm āk bāytooyikwaa kule *Kāārārookiintēēt
:Yēēsu, yooto kōōtiilchi meet. Nteenee kiityiich :yuutēyu ng'aleekaab
*wōōrkooyikaab Yēyiin choo /kikēēsumānē *Sabaato ake tukul. 28 Ānkoo
kimāmii :lēēlis nyēē kiimuuchē kuyey /kiitiilchi Yēēsu meet, kiikiimchi :bi-
choo *Bilaato kule kubakach Yēēsu. 29 Yu keewaany :icheek kuyeyee Yēēsu
kiy ake tukul kuu wōloo kimwooytooy :siruutēk, /bokiirēēkunēē kēētoo /
kikēēwuuytoochinē /ānkubokiitōōr kochong'. 30 Nteenee koong'eetee :Yēyiin
Yēēsu meet. 31 Kikas :biiko ām bēsyōōsyēk chēē chaang' :choo kibēēsyētootē
tukul kung'eetee Kalilaaya ākoy Yēērusālēēm. Bichooto :chēē mii kum-
woochinē biiko kurubta keey āk inee.
32-33 Kiyēē kēēmiitē kyoomwook ku lōkōōywēk chēē kāroomēch kule
kaakootyiich :Yēyiin ām wōlēē kēēmiitē :acheek keseniisyek, kiyēē kikiikuku-
urtoochi mbo kuuko kule mākōōyook wōōrkooyoontēēt nyēē wuu Muusa. Nto
nyooto ku Yēēsu. /Kēēng'āloolēē mbo yuutēyu ām kitaabuutaab Tyēēnwookik
kurkeetaab āyēēng' yoo mwooyē kule,
‘Inyiing' lakwanyuu.
Kāāyēku :anii kōōn ra.’†
34 Nto kurubta keey āk ng'eeteetaab meet bo Yēēsu nyēē mākoy kunun
:bōōrnyii, mwooyē :Yēyiin kule,
‘+Maayey kuyityiin :ng'aleechaa /kiikoosēē keey
choo kyāākuurtoochinē *Tāwuti.’†
35 Mwooyē mbo :siruutēk ām yēēt ake subak kule,
‘-Mēē-āsyinē chiing'uung' nyoo churtaat kunun.’†
36 Kunyoo, yu keewaany :Tāwuti kuyey kiyēē kimākyinē :Yēyiin ām
bēsyōōsyēkyii, kume. Yooto /kēēmuchi wōloo /kikēēmuchi mbo kuukaanyii.
Kinunchi :bōōrnyii wōlooto. 37 Nteenee manaanun :bōōrtaab nyoo kiing'eetee
:Yēyiin meet. 38-39 Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, āmāchē āboorwook kule

---

13:19 Kiruu. 7:1; Choos. 14:1; Tyēēn. 78:55 **13:20** Kiir. 2:16; 1Sām. 3:20 **13:21** 1Sām. 8:5, 19; 10:21-24; 11:15 **13:22** 1Sām. 16:1, 12; 13:14 **13:23** Isa. 11:1; Cherem. 23:5; Mat. 1:1; Luuka 2:11 **13:24** Luuka 3:3 **13:25** Luuka 3:15-16, 19-20 **13:27** Yēyuut. 3:17-18 **13:28** Luuka 23:4, 14-15, 21-23, 47 **13:29** Luuka 23:50-56; 24:44 **13:30** Yēyuut. 4:2 **13:31** Yēyuut. 1:8 † **13:32-33** Tyēēnwookik 2:7 **13:32-33** Kiruu. 18:15-18; Yēyuut. 3:22-26; 7:37 † **13:34** Isa. 53:3 † **13:35** Tyēēn. 16:10 **13:36** Yēyuut. 2:29

/kēēnyōōwook kaat ām choolwookātēēng'woong' kubununēē Yēēsu. Yoo kēēyēnchi :chii ake tukul Yēēsu, kuchurtooy ām taayeetaab Yēyiin, ng'ālyoo nyēē mēēmuuchāktōōs /keeyey kubununēē kiruutēkaab Muusa.

40 Ōriib keey ām kiyēē kiikung'oor *:wōōrkooyikaab Yēyiin sukung'eet māyēyākiis :ng'aleechaa ām wōlēē ōmiitē. /Kikēēmwooy kule,

41 'Okaste baa, :akweek choo ōmōōntooyiisyē.
Kookas ng'aleechu ankoolat, ānku +mōōbootyē,
kuuyu -mōōchāmtooy kiyēē āyēyē kutōōmiitē kōōrēēt
ānkoo /kākēērārwook.'†"

42 Yu kimii :Bāwulō ākoo Barnaaba kung'ēētyēē *kōōtaab saayeet, /kēēmwoochi kule, "Tookwaa *Sabaato nyi chōōnii, bōō-āmwēēch ng'aleechu."

43 Kiiyēnchi :Yuutayeek chēē chaang' āk Kirikiik Yēēsu ankurub mbo Bāwulō. Kiirwookyinoot :Bāwulō āk Barnaaba bichoo kōōkiimchinē kōōkēnēē keey chamateetaab Yēyiin.

44 Nto yitu :Sabaato nyoo kiikēērē, kōōruruuch keey :biikaab *kiriinkēēt tukul bokuyēbchi yiit ng'ālyoontēētaab Yēyiin. 45 Yu kakas :kāāntōōyikaab Yuutayeek kuu nyooto, kōōtuuyiityi moo. Kikwiil kiyēē kimii :Bāwulō kumwooyē. 46 Yooto, kumwoochi :Bāwulō ākoo Barnaaba bichooto ām nyikanateet kule, "Ki nyēēng'woong' akweek ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Nteenee kuuyu kootay :akweek ra ānkōōyibē keey kule mānyoolchook *:soboontaab kibchuulyo, kēēwēēkyi kāāsōōtēywēēkyoo wōlēē mii :bichu mā Yuutayeek. 47 Kimwooy :Yēyiin kule,

'Kaayeyiing' iyibchi biiko choo mā Yuutayeek lēbkēēyyēēt
sukung'eet /kiimuuch /kiiraraach biiko ām komoswookik tukul chēbo
kōōrēēt.'†"

48 Nto bērē kukas :biiko choo kimā Yuutayeek ng'aleechaa kibo Bāwulō, kung'ērēkiis miisin. Kikoonyit ng'ālyoontēētaab Yēyiin ankookaasee keey Yēēsu :tukul choo /kikiikeetool kunyōōr soboontaab kibchuulyo.

49 Kiyestee :ng'ālyoontēētaab Yēyiin yēēmoonooto kumukuul. 50 Nteenee kiiwuruur :Yuutayeek chēēbyōōsōōkaab Kirikiik chēē kitookunootiin chēē kikiikurub ng'aleekaab Yuutayeek āk booyik chēē kitookunootiin ām kiriinkoonoo. Kiyey :bichoo wōōrōōryēēt kut /keekwetee Bāwulō ākoo Barnaaba yēēmoonooto. 51 Kiitaarta :icheek tēērtit ām kērēēnkōōkwaa sukōōsōōtēē keey :bichoo ānkutākyi keey *kiriinkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Ikonnyaa. 52 Nteenee king'ērēkiis :choo kiiyēnchi Kiriistō /ānkiinyiityi Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

14

Kumii :Bāwulō ākoo Barnaaba Ikonnyaa

1 Yu kimii :Bāwulō āk Barnaaba Ikonnyaa, kuba *kōōtaab saayeet nyēbo Yuutayeek kuu kwaak. Kyaamta ng'ālyoontēētaab Yēyiin nyēē kōrōōm miisin kut kōōyēnchi :Yuutayeek āk Kirikiik chēē chaang' Yēēsu. 2 Nteenee kōōwuruur :Yuutayeek choo kitay kuchamta Yēēsu Kirikiik kukwiil mbo ng'eetaabiya. 3 Kiiwoonkyi :Bāwulō āk Barnaaba bēsyōōs chēē chaang' wōlooto kung'āloolē nyēē kimānyōkōōrēch mbo kisich, kurubta keey chamateetaab Yēēsu. Kiiboor :Mokoryoontēēt kule kibo man :lōkōōywēchoo yoo kiikoochinē icheek

---

13:38-39 Luuka 24:47; Yēyuut. 2:38; 10:43; Room. 3:28; 5:1; 7:5-6; 10:1-13 † **13:41** Aabak. 1:5 **13:43** Yēyuut. 11:23; 14:22; Room. 3:24; Kala. 1:6; 5:1 **13:44** Yēyuut. 17:2 **13:46** Yēyuut. 3:26; 18:6; Room. 1:16; 2:9 † **13:47** Isa. 49:6 **13:48** Yēyuut. 11:18 **13:51** Luuka 9:5; Yēyuut. 18:6

kāāmuukēywēēk kuyeyee ng'al chēbo kwōng'uut. 4 Kichuunchuunootiin :biikaab kiriinkoonoo. Kichoomtōōs :alake āk kāāntōōyikaab Yuutayeek kuchoomtōōs :alake ākoo lēbkēēyik. 5 Nteenee kinoomnyo :Yuutayeek āk Kirikiik kuboonto keey kāāntōōyikwaa ānkuchōb koonyaliil lēbkēēyik ankuwiiree rwoontōōk kubakach. 6 Kisimkōōnkēt mbo :Bāwulō ng'aleechaa. Kumwēy kutākyi keey yēēmēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Lukawoonnya wōlēē kimii :kiriinkēēt nyēē /kikēēkuurēē Luustra āk Tēērbē āk mbo soong'wēk alak chēē kilēēkitēē yooto. 7 Kitas taay :icheek kwaamtaat lōkōōywēk chēē kāroomēch ām wōlooto.

Kumiitē :Bāwulō āk Barnaaba Luustra āk Tēērbē

8 Kimiitē :chiito ake kiriinkoonoo bo Luustra nyēē kikiikuchunkuut :kērēēnkōōk kung'eetee leekwaanti āmānāāwēēsyēt bēsyēēt ake. Kimii :chiichoo kukēēbuur ng'wēny 9 kuyēbchinē yiit wōlēē kimii kung'ālooltooy :Bāwulō. Yooto, kōōrōōtoot :Bāwulō chiichooto ānkōōnkēt kule kiikoosēē keey :chiichoo Yēyiin nyēē yēmāktōōs /kiisoob. 10 Kukuurchi :Bāwulō chiichoo kule, “Ing'eet ānkiiyyoony.” Kung'eet :chiichoo areet akeenke ānkuwēēsyētoot.

11 Yu kakas :biiko ng'aleechaa, kumwooy ām kuutiing'waa kule, “Nto yu kāākurārākyēēch ra āynātōōs chēē wuu biich.” 12 Kikuurēē :bichooto Barnaaba *Sēēwus, kukuurēē Bāwulō *Ēērmē, kuuyu ki inee nyēē ki ng'ālooliintēēt nyēē wōō. 13 Kimii :kōōto ake nyēē /kikēēsooyēē Sēēwus nyēē kilēēkitēē yēē kibo oreet nyēē iwutē kiriing'. Yooto kukwēryoon :kibkōrōs nyēē kiiyyoonkyinē kōyooto wuunōōk āk toobtōōk ākoy oreetaab kiriinkoonoo. Kimāchē :inee āk biiko chuut kule kuyēchi mbo Bāwulō kōrōsēēk. 14 Nteenee yu kakas :Barnaaba āk Bāwulō ng'aleechaa, kukereer sirookwaa kōōboor kule katay ng'aleechaa. Kulabat wōlēē kikiiruruukyi keey :biiko ānkubōlchi kule, 15 “Murēchu! Ām nee yu sooyey ng'al chēē tēē chu? Ntēē keekerkeeye acheek āk akweek. Kēēmiitē kēēyibwook lōkōōywēk chēē kāroomēch. Oweeksee mosoonkoyeenichu māsāru kiy ānkōōyēnchi Yēyiintēētaab manta, nyoo kiyēyē barak āk ng'wēny, araarayta āk tukuuk tukul choo mii wōlto.

16 Ām bēsyōōsyēk choo kibo taay kyoosyi :Yēyiin kōōrootunwēēk kurub ātēbuutēkwaa. 17 Nteenee tukuuk chēē kāroomēch choo kikōōnook :Yēyiin kōōbooru :yooto wōlēē wuu :inee. Kikōōnook roobta ānkuyēyē kubiityo :āmiik ām bēsyōōsyēk chēē kiikuchōbchi. Kōōnook āmiik chēē chaang' ānkuyēyook ong'erech.” 18 Kimā kuskus kukerekta :mbo Bāwulō bichoo kumayey kōrōsēēchoo ānkoo sinee kiimuukta.

19 Nto mii yoo, kukwaanee :Yuutayeek alake Antyookya ākoo Ikonnyaa ānkubokutēwēch biiko kutayee keey mbo Bāwulō ānkōōyēnchi ng'aleekwaa icheek. Kuwiiree :bichooto Bāwulō rwoontōōk ānkōōng'irtiitoot kuwo kiriinkoonooto saang' kubērē tōōs kaakume. 20 Nteenee kukwa :biikaab Kiriistō ānkōōruruukyi keey Bāwulō. Kung'eet :Bāwulō ankooyeey ākoy kiriinkoonoo. Nto yu kāyyēēkunēē, kung'eetee Luustra ākoo Barnaaba ānkutākyi keey Tēērbē.

Kiiyeey :Bāwulō āk Barnaaba Antyookya nyēbo Siirya

21 Yu kabokuyit :icheek Tēērbē, kwaamta lōkōōywēk chēē kāroomēch ām wōlooto ānkōōyēnchi :biiko chēē chaang'. Nto mii lētuunoo, kooyeey kaa. Kibuntēē Luustra, Ikonnyaa ākoo Antyookya nyēbo Bisiitya. 22 Kiititiirootē biikaab Kiriistō kutēē yooto tukul kutas taay kukiilchi ng'ālyoontēētaab manta.

14:5 Yēyuut. 14:19; 2Tēm. 3:11 **14:6** Mat. 10:23 **14:8** Yēyuut. 3:2 **14:11** Yēyuut. 8:10; 12:21-22; 28:6 **14:15** Tān. 2:46; Yēyuut. 10:25-26 **14:15** Tyēēn. 96:5; 1Kōōr. 8:4-6 **14:16** Yēyuut. 17:30 **14:17** Tyēēn. 147:8; Cherem. 5:24 **14:19** Yēyuut. 13:50; 14:5; 17:13; 2Kōōr. 11:25

Kimwoochinootē biiko kule, “Ākoy kēēbuntēē nyāliluutēk chēē chaang' ām baani bo Kaab Yēyiin.” 23 Kiyēētyēēchi :Bāwulō ākoo Barnaaba kanisoosyek ām wōlto ake tukul kukwey booyik. Kikir :icheek kwoomiis ānkusoochi booyichoo. Nto mii yoo, kōōyokoochi bichooto Mokoryoontēēt nyoo kikiikookaasee keey.

24 Yu kāwokumur :Bāwulō ākoo Barnaaba yēēmēētaab Bisiitya, kuyit nyēbo Bamfulyaa 25 ankwaamta ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām kiriinkēētaab Beerka. Nto yityo, kurēkto ākoy kiriinkēēt nyēbo Atalyaa.

26 Nto mii yoo, kubeetee mwēēnkēēt kung'eetee Atalyaa kooyeey Antyookya wōloo /kikiikiyiilchi icheek ām chamateetaab Yēyiin kubo yiisyēēt nyooto kikiikoowaany. 27 Yu kabokuyit Antyookya, kukuur biikaab Kiriistō. Kirārchi bichooto kiy ake tukul nyēē kikiikuyey :Yēyiin kubuntēē icheek āk wōlēē /kikeeyaatita kēēlto kookaasee keey :biiko choo mā Yuutayeek Yēyiin. 28 Kiibuurto keey :Bāwulō āk Barnaaba bichoo bo Kiriistō ām bēsyōōsyēk chēē chaang'.

15

Tuuyēēt nyēē kimii Yēērusālēēm

1 Nto yēē kitākumiitē :Bāwulō ākoo Barnaaba Antyookya, kukwaanee :biiko alake Yuuteeya ankuba wōlooto. Kibokooneet :bichoo mbo ng'eetaabiya. Kimwooyē kule, “-/Mākiirāroochook, yoo /kamakiimuraatanaak kuu wōloo mwooytooy :siruutēkaab *Muusa.” 2 Kiyey :ng'ālyoontoonoo Bāwulō ākoo Barnaaba kukwiil keey āk bichooto kut kuchuunchuun. Nto mii yoo, /kēēmwooy kule kuwo :Bāwulō ākoo Barnaaba kuboonto keey āk mbo ng'eetaabiya alak Yēērusālēēm. /Kikēēmākyinē bokunyōōryo ākoo *lēbkēēyik chuut āk booyik kurubta keey āk ng'ālyoontooni. 3 Yooto, kōō-āmiisoot icheek :kaniseet. Nto yu kimii kumurē Fōyinikē āk Samaaryaa kumwoochi :icheek mbo ng'eetaabiya ām wōlooto kule kiikōōyēnchi :biiko choo mā Yuutayeek Yēēsu. Kiing'ereech :lōkōōywēchoo mbo ng'eetaabiya miisin.

4 Yu kabokuyit mbo :Bāwulō Yēērusālēēm, kutorooch icheek :lēbkēēyik, booyik āk biikaab Kiriistō chuut alak. Kiiboorchi bichooto kiyēē kiikuyey :Yēyiin kubuntēē icheek. 5 Nteenee king'ēētyo *:Farisaayeek alake chēē kikiikuchamta Yēēsu ānkumwooy kule, “Māchāktōōs */kiimuraatan biiko choo mā Yuutayeek ānkumākyinē mbo kooywey kiruutēkaab *Muusa.”

6 Yooto, kukuur keey *:lēbkēēyik ākoo booyik bokoolyeb ng'ālyoontoonoo. 7 Yu kabokung'alaalee ām kōōyinto, kung'eet :Bētērō ānkumwooy kule, “Mbo ng'eetaabiya, ābērē ōnkēt kule kisimkutoola :Yēyiin kēny ām wōlēē ōmiitē :akweek, ā-āmchi biiko choo mā Yuutayeek lōkōōywēk chēē kāroomēch kukas ānkōōyēnchi. 8 Kiibooorunēē :Yēyiin nyoo inkētē wōlēē wuu :kāāsōōtēywēēkaab biiko kule kichāmē biiko choo mā Yuutayeek yoo kiikoochinē icheek Tāmirmiryēēt kuu yoo kikōōnēēch acheek. 9 Kuuyu kiikoosēē keey :bichoo Yēyiin, /kiitiliil. Kunyi, -mākēēyēku teer ām wōlēē mii :bichoo. 10 Kunyoo ii, ām nee yu ōmāchē okwiil Yēyiin ōkoochinē mbo ng'eetaabiya kukalab muchōōkiit nyēē -mākiimuuchē :acheek keekalab, āmēēbērē kiimuuch :mbo kuuko? 11 Mēērook oyey kuu nyooto. /Kikiiraraacheech acheek, yu kāwokunyōōwēēch :Mokoryoontēēt Yēēsu kaat, ānkuwuu nyooto ām wōlēē miitē :nkicheek.”

14:22 Yēyuut. 11:23; 1Tēēs. 3:3-4 **14:26** Yēyuut. 13:1-2 **14:27** Yēyuut. 11:18 **15:2** Kala. 2:1-10; 5:2-12 **15:8** Yēyuut. 10:44-45 **15:9** Yēyuut. 10:34-35 **15:10** Mat. 11:28-30; Luuka 11:46; Yēyuut. 15:19; Kala. 5:1 **15:11** Yēyuut. 13:38; Kala. 2:16; 3:10-12; Ēfēēs. 2:5-8

12 Kisiisyo :biiko tukul kule much! Kiyēbchi yiit nkinee Barnaaba ākoo
Bāwulō kumii kōōbooru tukuuk chēē /kiilātē chēē kikiikuyey :Yēyiin ām wōlēē
mii :Kirikiik kubuntēē icheek.
13 Yu keewaany, kumwooy :Yāākōbō kule, “Mbo ng'eetaabiya, oyeb yiit baa.
14 Kāākurārwēēch :Simōōni wōlēē kichāmtooy :Yēyiin choo mā Yuutayeek ām
taay, kuyēk cheechii. 15 Mii :ng'aleekaab *wōōrkooyik chēē ityiichē yuutēyu
ām yoo /kikeesir kule,
16 ‘Yoo kāākubēk :ng'aleechu, +māāyēēwu
ānkuchāāyyoong'tē subak kōōtaab *Tāwuti nyoo kikiikuluul.
+Maateech subak wōloo kikiikuburyet
kut ākētyi kōōbuur kuu yoo kiwuu,
17 sukung'eet kucheeng'aat :biiko choo kiikung'ēt Mokoryoontēēt
āk choo mā Yuutayeek choo kyaakwey kule kuyēk cheechuu.
Yēyiin :nyēē kiiboor ng'aleechu ānku inee :nyēē makuyey.’†
18 Tookunoot kuu nyooto kung'eetee kēny kule mākulumchi :choo mā Yu-
utayeek biikaab Yēyiin. 19 Kunyoo, kaatiil :anii kule -mookany keeyey kun-
yikisyi choo mā Yuutayeek yoo mii kuyisu keey kukwoonii wōlēē mii :Yēyiin.
20 Yoo kātāwuu nyoo, okany kēēsirchi barweet kēēmwoochinē kule kutayee
keey kwoomē āmit choo /kākēēsooytoochi āynātōōs ankusaan martaayeet.
Kutayee keey mbo subak kwoomē bany chēbo tyoong'in chēē /kakeekul
ankutayee keey kwoomē kiisēēnik.* 21 Nteenee yoo māchē :chii kuyēk Yu-
utāyiin, kōōnkētē kiyēē /kēēmākyinē kule kuyey, kuuyu /kiikeesumanaan
kiruutēkaab *Muusa ām kiriing' ake tukul ām bēsyōōsyēk choo kibo taay /
ānkutākēēsumānē mbo lōkōōywēchoo ām kooriikaab saayeet ām bēsyēēt ake
tukul nyēbo *Sabaato.”

Kisirchi :booyik barwa biikaab Kiriistō choo kimā Yuutayeek

22 Nto mii yoo, kootiil *:lēbkēēyik āk booyik kuboonto keey āk biikaab
Kiriistō chuut alak kukwey biiko alak ām biikwaa /sikiiyookto kubeeta keey
Bāwulō āk Barnaaba Antyookya. /Kikeekwey Yuuta nyoo /kikēēkuurē ām
kaayneet ake kule Barsaaba ākoo Siila. Kitookunootiin :bichoo ām wōlēē mii
mbo ng'eetaabiya. 23 Kibeeta :bichuutēchu barweet nyēē mwooyē kule:
Kiisubooyook :acheek lēbkēēyik ākoo booyik.
Kēēmāchē kuyityi :lōkōōywēchu biiko choo mā Yuutayeek choo mii Anty-
ookya, Siirya ākoo Kiliikya choo kiikuchamta Yēēsu.
24 Kookeekas kule kookukwa wōloo ōmiitē :biiko alake chēē
mānāākēēchāmchi :acheek ankubokooyiimaak mētēwoy ām ng'al chēē
kyoomwook :acheek. 25 Kunyoo, kookiisoot :acheek tukul kule keekwey
biiko ānkiiyooku kukwa wōloo ōmiitē. Makukwaanta keey Barnaaba ākoo
Bāwulō, choo chamanikyoo, 26 choo kookuchamta soboonwēkwaa kubo
kaayneetaab Mokoryoontēēnyoo, Yēēsu Kiriistō. 27 Kunyi, kākiiyooku
Yuuta ākoo Siila kutāsyi nyikiisinto :ng'aleechu sirootiin. 28 Kookootiil
:Tāmirmiryēētaab Yēyiin ankiitiil :nkacheek kule -/makiing'ireenaak kiruut
chēē chaang'. Nteenee 29 osaanee keey āmit choo /kākēēsooytoochi āynātōōs
ankootayee keey bany bo tyoong'in chēē /kēēkulē, kiisēēn āk martaayeet.
Karaam yoo kooyey kuu nyooto. Chameetaab keey.

---

† **15:17** Āmōōs 9:11-12 **15:19** Kala. 5:3 * **15:20** /Kikēēmākyinē biiko choo mā Yuutayeek ānkuming'tooy keey Yuutayeek kule kukir tukuuk ang'wan choo /kēēng'āloolēē ām Laawiik 17:8-14 ākoo 18:6-18. **15:20** Laawi. 18:6-18; 17:10-15; Yēyuut. 15:29; 21:25; 1Kōōr. 8:1-13; 10:23-33 **15:21** Yēyuut. 13:15; 2Kōōr. 3:14-18 **15:22** Yēyuut. 15:40; 16:19; 17:4, 10, 14-15; 18:5; 1Tēēs. 1:1 **15:24** Kala. 1:7; 5:10 **15:29** Yēyuut. 15:20

30 Kunam :bichoo baanta kurēkto ākoy Antyookya. Kikuur kaniseet tukul
ānkōōkoochi barwaanaa. 31 Yu /kakeesuman lōkōōywēchoo, /kēēng'ērēkyi ku-
uyu kiikiimē biich. 32 Kiititiirēē :Yuuta ākoo Siila choo ki *wōōrkooyikaab Yēyiin
biiko ng'al chēē chaang'. 33 Yu kāākubēēni :bichoo /kikiiyooktooy wōlooto
bēsyōōsyēk chēē ng'ēri, kung'ēētyo kumāchē kooyeey wōloo /kikiiyookunēē.
Kii-āmiis :mbo ng'eetaabiya kule kubeeta tāloosyēēt.† 35 Kunyoo, kiibuur
:Bāwulō ākoo Barnaaba Antyookya, kōōnēētē ānkwoomtooy ng'ālyoontēētaab
Yēyiin kuboonto keey āk biiko alak chēē chaang'.

Kikwey :Bāwulō Siila, kuwēēto :Barnaaba Māārkō

36 Yu kaakukeeyta :bēsyōōs, kumwoochi :Bāwulō Barnaaba kule, “Murooni,
ikany baa, kēēruutoochinootē mbo ng'eetaabiya ām kiriinkōōsyēk tukul choo
kiikyaamtaatee ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Māchāktōōs kiinkēt wōlēē wuu :so-
boonwēkwaa.” 37 Kimāchē :Barnaaba kule /keebeeta Yoowaana nyoo /
kikēēkuurē ām kaayneet ake kule Māārkō. 38 Nteenee kiisoot :Bāwulō kule
kimayemaat kubeeta Yoowaana, kuuyu kibetyenyee Bamfulyaa koochuchu-
uyee keey yiisyoonoo. 39 Kichuunchuun :Bāwulō āk Barnaaba nyēē kōrōōm
kut kubchey keey. Kiwēēto :Barnaaba Māārkō ām mwēēnkēēt kutākyi keey
Kubrō. 40 Nteenee kikwey :Bāwulō Siila kule kuwēēto keey. Kisaay :mbo
ng'eetaabiya kōōbēruur icheek :Yēyiin, nto mii yoo, kuba. 41 Kiwēēsyētootēē
:Bāwulō yēēmēētaab Siirya ākoo nyēbo Kiliikya kōōkiimootē kanisoosyek.

16

Kiiyum :Bāwulō Tēmētēēwō

1 Nto mii yoo, kuyit :Bāwulō ākoo Siila Tēērbē ankukeeyta ākoy Luustra
wōlēē kiminyē :chiitaab Kiriistō nyēē /kikēēkuurēē Tēmētēēwō. Ki lak-
wataab cheebyoosya nyēē ki Cheebyuutayaa nyēē kikiikōōyēnchi Yēēsu. Nto
kwaan ku Kirikiin. 2 King'āloolēē :mbo ng'eetaabiya Tēmētēēwō ām Luus-
tra ākoo Ikonnyaa nyēē karaam. 3 Yooto, kumach :Bāwulō kule kuwēēto
keey Tēmētēēwō. Kunyoo, /kikiimuraatan kubo Yuutayeek chēē kiminyē
wōlooto, kuuyu kiinkētē :biiko tukul kule ki Kirikiin :kwaan. 4 Kibuntootēē
kiriinkōōsyēk kwoomtootē ng'aleek kutēē yooto tukul. Kikiikootiil *:lēbkēēyik
āk booyik ām Yēērusālēēm kule kooywey :biiko ng'aleechaata. 5 Kunyoo,
kikimkimiitu :kanisoosyek ām kiriinkōōsyēchooto ankookaasee keey Yēēsu
miisin. Kitāsyinē keey :laating'waa bēsyō ake tukul.

6 Kiwēēto keey :Bāwulō bichoo āyēēng' kuwēēsyētootēē yēēmēētaab Fruukya
āk nyēbo Kalatyaa, kuuyu kimānāāchāmchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kwaamta
ng'ālyoontēēt ām yēēmēētaab Eesya. 7 Yu kabokuyit kiyōōtēētaab Misi-
iya, kusyeem kule kuba yēēmēētaab Biituunnya, nteenee mānāāchāmchi
:Tāmirmiryēētaab Yēēsu. 8 Yooto, kukeeytee Misiiya ānkutākyi keey *kiri-
inkēētaab Turoowa.

Kinyōōr :Bāwulō ng'oong'uutyēēt ām Turoowa

9 Yu kayit kwēēmooy, kuchōōnchi :ng'oong'uutyēēt Bāwulō. Kikas chiito ake
nyēbo Maketoonnya kukēēyyo ānkumii kusoomē inee kule, “Bāwulō, ānkiichōō
Maketoonnya chēēyēētyēēchēēch.” 10 Yu kēēnkēt :Bāwulō ng'oong'uutyoonoo,
keeyeyte keey areet akeenke keebe Maketoonnya, kiiwoonkyinē kule
kāākukuurēēch :Yēyiin bokyoomchi bichoo lōkōōywēk chēē kāroomēch.

15:32 Yēyuut. 11:23, 27 † **15:33** Tinyē :siruutēk alake kērēywoontēētaab 34: Nteenee kiitiil :Siila kule kung'ētunēē wōlooto. **15:37** Yēyuut. 12:12 **15:38** Yēyuut. 13:13 **15:40** Yēyuut. 15:22; 14:26 **16:1** Yēyuut. 14:6; 17:14-15; 18:5; 19:22; 20:4; 1Kōōr. 4:17 **16:2** Filib. 2:20, 22 **16:4** Yēyuut. 15:20-29 **16:5** Yēyuut. 2:41 **16:6** Yēyuut. 18:23; 10:19

Kiweek :cheebyoosyeet ake ām Filiibi nyēē /kikēēkuurēē Liitya

11 Yooto, kēēng'ēētyēē Turoowa ankeebeetee mwēēnkēēt ākoy Samooturake. Nto mii bēsyēēt nyēē kirubē keeyit Neeyabooli. 12 Nto yityo kēēng'ēētyēē yooto ankeebeetee kērēēnkōōk ākoy Filiibi. Ki wōō *:kiriinkooni ām yēēmēētaab Maketoonnya ankikiikunam :kōōrēētaab Rooma ānkubāw. Kikēēbēēnii wōlooto.
13 Nto mii yēē ki bēsyēētaab *Sabaato, keechuyte kiriing' saang' ankeebe ākoy yēē kibo āynēēt wōlēē kikeenyoorte yēē kisooyēē :Yuutayeek. Kiibuur ng'wēny ānkēētoowu kēēng'āloolchi chēēbyōōsōōk chēē kikiiruruukyi keey yooto. 14 Kimii :cheebyoosyeet ake yooto nyēē /kikēēkuurēē Liitya nyēē kyooltootē sirooy chēē ki ārroonēch chēbo āliisyēēt nyēbo barak miisin. Kichōōnēē :cheebyoosyaanaa kiriinkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Tyaatiira ānkikutunkyinē Yēyiin. Kiyey :Yēyiin cheebyoosyaanaa kōōyēnchi ng'aleekaab Bāwulō. 15 Yu /kabokeebatisan āk biikyii, kumwoowēēch kule, “Yoo ōchāmē kule āyēnchinē :anii Mokoryoontēēt, okwaa bōōbēēnii kōōnyuu.” Yooto, keecham keebe.

Kiiburyoong'to :Bāwulō tāmirmiryēēt kung'eetee chēēbto ake

16 Nto mii bēsyēēt ake, yēē kikēēmiitē kēēbēētii yēē /kikēēsooyēē, kutuuyēēnēēch :chēēbto ake nyēē ki motwooriin ānkiboonto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat nyēē kiyēyē chēēbooto kuyey sookēyēēk. Kiyibchinē :chēēbi biikyii choo kiyēchinē yiisyēēt beesaanik chēē chaang' chēē kinyōōrtooy sookēyēēchoo. 17 Kiinoomootēēch :chēēboo kukuurchinootē barak kule, “Yēchinē :bichu yiisyēēt Yēyiin nyoo mii kibkōōnkōy ānkumii bokōōboorwook wōlēē +/makiiraraaktaak.” 18 Kimwaayaat kuu nyooto ām bēsyōōsyēk chēē chaang' kut kooyiim Bāwulō :ng'aleekyii. Yooto, kuweech keey :Bāwulō ānkōōburyoong'to tāmirmiryoonoo kule, “Āmwoowuung' ām kaayneetaab Yēēsu *Kiriistō kule ichuwunee chēēbi.” Kuchuwunee :tāmirmiryoonoo chēēboo areet akeenke.

/Kikiiraraach riibiintēēt āk biikaab kanyii

19 Yu kakas :biiko choo kiyēchinē :chēēboo yiisyēēt kule kāākubot :kēēlng'waa nyēē kōnyōōrunēē beesaanik, kunam Bāwulō āk Siila ānkukwēryoot ākoy kōōk wōlēē /kibokiikuum. 20 /Kikēēmwoochi kōōkwēēt kule, “Yuutayeek :bichu! Mii kuyibu wōōrōōryēēt kiriinkēēnyoo. 21 Inēētē biikyoo kurub ātēbuutēk chēē mānyoolchēēch acheek biikaab Rooma.” 22 Yu kākēēmwooy kuu nyooto, kōōrōōbēr :biiko chēē kikiiruruukyi keey yooto. Kumwooy :kiirwookichoo kule, “Ōbuutēē sirook ānkōōbir!” 23 Yu /kāākēēbir, /bokeekerta kō. /Kikiikāloonchi riibiintēētaab kōyooto kuriibso nyēē karaam. 24 Kiwēēto :riibiintoonoo Bāwulō āk Siila ankuwokukerta kisēēnkēēt nyēē kibo āriit /ankiikiichee kērēēnkōōkwaa musukook /ankeekwiiliilee musukoochoo nyōrōōrōōnik.
25 Nto yu makuyit kwēēmooy kwēēn, kumii :Bāwulō ākoo Siila kusooyē ānkutyēēnchinē Yēyiin kōōkoostooy, kimii :kibratiisyek chuut alake kuyēbchinē yiit.
26 Nto nyēē mā tyaa, kuchō :kibring'ring'nyēēt ankooluchluuch kōōto ng'wēny kut kuyootākiis :kurkootik tukul kule bōt! Kōōtyookiis :nyōrōōrōōnik choo /kikikeeratee chii ake tukul. 27 Yooto, kukās :chiito nyoo kiriibsē. Nto bērē kukas kuyootootiin :kurkootik, kung'us chōōkiinyii kumāchē kule kubusuy keey kubērē tōōs kāākumwēy :kibratiisyek. 28 Nteenee kubōlchi

---

16:14 Yēyuut. 17:4 **16:15** Yēyuut. 8:36; 16:33; 18:8; 19:5 **16:16** Yēyuut. 19:24 **16:17** Luuka 4:34, 41; Yēyuut. 19:15 **16:18** Yēyuut. 3:6 **16:20** Yēyuut. 17:6 **16:23** 2Kōōr. 11:25; 1Tēēs. 2:2 **16:27** Yēyuut. 12:18-19

:Bāwulō kule, “So! Imāchē i-āmchi keey nee? Ntēē acheek :chu kēēmiitē :tukul yu.” 29 Kumwooy :riibiintoonoo kule, “Ōkwēng'woo, baa, maata!” Kuryaakta ām bōōtoonik ānkuwokōōbutyi kērēēnkōōkaab Bāwulō ākoo Siila. 30 Yooto, koomut :chiichooto mbo Bāwulō kukwa saang' ānkumwoochi kule, “Murēchu, +maayey :anii kule nee /sikiiraraachaa?” 31 /Kēēkētyi kule, “Māchāktōōs iyēnchi Mokoryoontēēt Yēēsu. Yoo !keeyey kuu nyooto, +/makiiraraachiing' āk kang'uung' kumukuul.” 32 Yooto, /kyoomchi chiichooto ng'ālyoontēētaab Yēyiin āk biikaab kanyii. 33 Kiwēēto :chiichooto icheek kwēēmowuunooto ākoy kanyii ānkōōnyoochi ng'woowōōk. Yooto /keebatisan chiichoo āk biikaab kanyii tukul. 34 Kikwēryoot Bāwulō āk Siila kō ankubay. King'ērēkiis :biikyii kutēē yēē tēē, kuuyu kikiikōōyēnchi :icheek Yēyiin.

35 Yu kayyeech, kōōyookto :kiirwookichoo biiko kuba kaab riibiintoonoo. Nto yitē, kumwoochinē kule, “/Kākēēmwooy kule ityaakte bichoo.” 36 Yooto, kumwoochi :riibiintoonoo Bāwulō kule, “Kāākumwooy :kiirwookichoo kule /kiityaaktaak. Kunyoo, obeete kaalyeet.” 37 Nteenee kumwoochi :Bāwulō bichoo /kikiiyooku kule, “Kōbirēēnēēch :kiirwookichoo wōlēē chaang' :biich āmānyōōr kiy nyēē kikeeleel ānkēēyēku sinee :nkacheek biikaab Rooma. Kokerteech mbo subak kāābēērit. Kunyoo ii, ām nee yu māchē :icheek kootyaakteech kibchamumu? -Māwuu nyoo mbo kisich! Bōōmwoochi kukwa :icheek nkit bokōō-āmiisootēēch keechuyte.”

38 Kibokumwaayta :bichoo ng'aleechaa. Nto yu kēēnkēt :kiirwookichoo kule kibo :Bāwulō ākoo Siila kōōrēētaab Rooma, kunam kuut. 39 Kukwa ānkusoom mbo Bāwulō nyooyeetaab kaat. Nto mii yoo, kuyoot ānkōō-āmiisoot kung'ēētyēē kōyooto ankusaaysaay kule kung'ēētyēē :icheek kiriinkoonooto.

40 Yu /kābokēēyoot Bāwulō ākoo Siila, kuba ākoy kōōtaab Liitya. Kinyoorta mbo ng'eetaabiya wōlooto. Kiititiir icheek, nto mii yoo, kubēēchi keey.

17

Kumiitē :Bāwulō āk Siila Tēēsālōōnikē

1 Nto mii yoo kumur :mbo Bāwulō *kiriinkēētaab Āmfibōōli āk nyēbo Aboloonnya nto yityo, kuyit *kiriinkēētaab Tēēsālōōnikē. Kimii wōlooto *:kōōtaab saayeet nyēbo Yuutayeek. 2 Kwoomchi :icheek Yuutayeek chēē kimii wōlooto ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuu wōloo kwōōyēytooy kwaak. Kiirwookyinēē biiko *kōōtaab saayeet ām bēsyōōsyēkaab *Sabaato sōmōk, kurubta keey āk siruutēkaab Yēyiin. 3 Kirārchi :Bāwulō biiko ng'aleek kōōboorchinē kule kiyēmāktōōs kunyalil *:Kāārārookiintēēt ankung'eetee meet. Kimwooy kule, “Yēēsu nyiitēnyi āmiitē ā-āmwook :nyēē Kāārārookiintēēt nyoo kikēēkānyoonu.” 4 Kichāmchiin :Yuutayeek kereeryaanto ng'aleekaab Bāwulō ānkuris icheek. Kiiyēnchi nkicheek :Kirikiik wōlēē wōō Yēyiin ākoo chēēbyōōsōōy chēē chaang' chēē kitookunootiin.

5 Nteenee kimēēchi :moo Yuutayeek alak. Kibokōōruruukootēē biich chēē kāwōōt wōlēē chaang' :biiko ānkutoow wōōrōōryēēt ām kiriinkoonooto. Kiba :bichoo areet akeenke ākoy kaab chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Chāāsōōn bokucheeng'ee Bāwulō ākoo Siila wōlooto, sukukwēryoot ākoy kōōk. 6 Nto yu kimānāānyōōr, kunam Chāāsōōn āk mbo ng'eetaabiya alak ankoobarbaartaat ākoy taayeetaab kāāntōōyikaab kiriinkoonooto. Kibōloobōl :bichoo kule, “Kookutankwar :bichu kōōrēēt kumukuul neennyi kookukwa ākoy wōli. 7 Yu kabokukwa wōli, kutaach :Chāāsōōn ām kanyii. Chwēēsē :bichu mākuutēk

---

16:31 Yoowa. 6:28-29; Yēyuut. 2:37; 11:14; Room. 10:9-13 **16:33** Yēyuut. 16:15 **16:37** Yēyuut. 22:25-29; 23:27 **16:40** Yēyuut. 11:23 **17:2** Yēyuut. 9:20; 13:5, 14, 44; 14:1; 16:13; 17:10, 17; 18:5, 26; 19:8-9; 28:17 **17:3** Luuka 24:44; Yēyuut. 5:42 **17:4** Yēyuut. 13:50; 16:14; 17:17 **17:5** Room. 16:21 **17:6** Yēyuut. 16:19-20

tukul chēbo *Kayisaar kumwooyē kule mii :bāytooyiintēēt nkinee ake nyēē kālē /kēēkuurē kule Yēēsu.” 8 Yu kabokukas :biiko ākoo kāāntōōyikaab kiri-
inkoonoo kuu nyoo, kuchēy :taariiryeet. 9 Nto mii yoo, /kēēmwoochi Chāāsōōn
āk alak kule kukwey beesaanik chēē keetyaaktee keey /ankeebakaakta kuba.

Kumiitē :mbo Bāwulō Bereeya

10 Yu katuuyiit :kōōrēēt, kumwoochi :mbo ng'eetaabiya Bāwulō ākoo Siila
kule kuba ākoy Bereeya. Kumii :icheek wōlooto, kōōwut *kōōtaab saayeet
nyēbo Yuutayeek.
11 Ki kāroomēch :ātēbuutēkaab Yuutayeekaab Bereeya kusiir chēbo choo
bo Tēēsālōōnikē. Kiityookootiin :moonikwaa kumāchē kule kuyēbchi yiit
ng'ālyoontēēt. Kiirōōtootē siruutēk ām bēsyō ake tukul kukas kule ki
man :kiyēē kimwooyē :Bāwulō. 12 Kiiyēnchi :Yuutayeek ku chaang'. Ki-
iyēnchi :nkicheek Kirikiik chēē kitookunootiin chēē chaang', booyik āk
chēēbyōōsōōk.
13 Nto yu kēēnkēt :Yuutayeek choo kimiitē Tēēsālōōnikē kule kimii :Bāwulō
kwoomtēē ng'ālyoontēēt Bereeya, kuba wōlooto bokōōwuruur biiko. 14 Yooto,
kukwēryoot :mbo ng'eetaabiya alake Bāwulō kuwo komosta nyēē kibo taban-
taab araarayta. Nteenee kung'ētunēē :Siila ākoo Tēmētēēwō Bereeya. 15 Kii-
āmiisoot Bāwulō ākoy *kiriinkēētaab Aaten. Nto mii yoo, kooyeey āk ng'ālyoo
nyēē kiyibchi Siila āk Tēmētēēwō kule kimāchāktōōs :icheek kusarta keey
areet akeenke bokutuuyo āk Bāwulō.

Kumiitē Aaten

16 Nto kutākumiitē :Bāwulō kukānyiisyē ām Aaten, kung'woonchi yu ka-
wokukas kule kiboontootē :biikaab kiriinkoonooto āynātōōs chēē chaang'
chēē /kēēkutunkyinē. 17 Yooto, kōōrwookyi :inee Yuutayeek ām *kōōtaab
saayeet yēē ki Sabaato kunam wōlēē miitē :Kirikiik chēē kiiywēyē Yēyiin.
Kiirwoochē mbo subak bēsyō ake tukul ām wōloo chaang' :biiko āk Kirikiik
chēē kanyoorta wōlooto. 18 Kikwiil :biiko alake Bāwulō chēē kimwooyē
kule ibēliisyē :ng'erekweek ām kōōrēēt tukul, ankukwiil mbo :alake chēē
kiikoosēē keey kiirnātēēng'waa /ānkimākēēwēēchē. Kiteebee keey :alake kule,
“Chokwooltumoonchinē ng'oo :nyi ēē?” Kimwooy :nkicheek alake ām yooto
kule, “Nto yu wuu nyēē māchē kule kōōrērēēchēēch kule kēēkutunkyi āynāt
nyēē mā nyēēnyoo.” Kimwooy :bichooto kuu nyooto, kuuyu kimii :Bāwulō
kwoomchinē biiko kurubta keey āk Yēēsu āk ng'eeteetaab meet. 19 Nto mii
yoo, /kēēkwēryoot Bāwulō ākoy yēē kibo lekemeet ake nyēē /kikēēkuurēē
Areeyobaako yēē kibo kāābkiirwook. Nto yityo /keeteebee kule, “Mwoowēēch,
baa, inēētē nee :ng'aleechu imwooyē? 20 Imiitē iyibwēēch ng'al chēē leelach
kule keekas. Kunyoo, kēēmāchē kiinkēt kule ibooru nee.” 21 Kikicham
:biikaab Aaten ākoo biiko alak kōōwoonkyinē āsiiswēkwaa kuyēbchinē yiit ng'al
chēē leelach.
22 Yooto, kōōyyo :Bāwulō ām kōōkwoonoo bo Areeyobaako ānkumwooy kule,
“Lēyyē, biikaab Aaten! Ānkētē sinee kule ām kēēlto ake tukul kyoocham
ōsooyē. 23 Kāānkāābērē āwēēsyētootēē wōlto ake tukul, ānyōōru tukuukwook
chēē ōkutunkyinē. !Kaakas mbo yēēt ake yēē /kikeesir kule: YĒYIIN NYĒĒ -/
MĀKIINKĒTĒ. Kunyi, nee :kiyoo kyōōkutunkyinē āmēēbērē kyōōnkētē? Kiyooto
nanyuun nyi āmiitē wāā-āmwook.
24 Yēyiin nyoo kiyēyē kōōrēēt āk kiy ake tukul nyoo mii āriit, ku Mokory-
oontēētaab barak āk ng'wēny nyēē mēēbērē minyootē koorin chēē tēēkyinootē

17:7 Luuka 23:2; Yoowa. 19:12 **17:9** 1Tēēs. 2:1-2 **17:11** Yoowa. 5:39 **17:12** Yēyuut. 11:18
17:13 Yēyuut. 14:5, 19; 1Tēēs. 2:14-16 **17:17** Yēyuut. 17:2, 4 **17:18** Yēyuut. 4:2; 1Kōōr. 1:22

:biich. 25 Māmāchē kiy ake tukul nyēē imuuchē :biiko kōōkoochi, kuuyu inee
:nyēē ikoochinē chii ake tukul soboonto ākoo kiy ake tukul. 26 Kiyey :Yēyiin chi-
ito akeenke kurook. Nto mii yoo, chokurōōbunēē keey :biiko mooyēētaab chi-
ichoo sukung'eet kuminy kōōrēēt. Kisat mbo subak :Yēyiin bēsyōōsyēk chēē
mākuminyēē :bōrōryōōsyēk kōōrēēt āk wōlēē mābokuminyoot. 27 Kiyey kuu
nyooto sukung'eet kutorobēnoot :biiko nto anyuun kunyōōr inee, ānkoo sinee
mēēbērē kiilōōyiityi keey chii ake tukul ām acheek. 28 Nto kimāmiitē :inee,
nto -mākēētinyē soboonto. Kuu yoo kisirē :siriikwook alake kule, 'Kēēyēku
:nkacheek cheechii.' 29 Kunyoo, kuuyu kēēbooyē Yēyiin, keekerkeeye āk inee.
Māmāchāktōōs kiisōōtē kule kerkeey :Yēyiin āk tukuuk chēē kiyēyiisyēē :biiko
ng'oomnānēēt ankung'ulunee *ta-aabuut, *feeteet nto rwaanteet. 30 Ām taay,
kikiimiiny :Yēyiin mēt ām bēērbēēryo nyēē wuu nyoo, nteenee mwoochinē
ra chii ake tukul kule māchāktōōs :chii kureeny keey. 31 Kiikuchōb :Yēyiin
bēsyēēt nyēē ikuumunēē biich ām kēēlto nyēē rootaat kubununēē chii nyēē
kiikutool. Kiikōōboorchinēē :Yēyiin biiko tukul ng'ālyoontoonoo, yoo kiing'ēētēē
chiichooto meet."

32 Yu kabokukas :bichoo ng'aleek chēbo ng'eeteetaab meet, kuroorchi
:alake Bāwulō, nto alak kumwooy :choo kule, "Tēēchōō subak tāchēē-āmwēēch
ng'aleechaa ēē, wē." 33 Yooto, kubakaakta :Bāwulō bichoo. 34 Nteenee
kikiilchi :alake Bāwulō ānkōōyēnchi ng'ālyoontēēt. Ām bichooto kiiyēnchinē,
kimii :akeenke nyēē /kikēēkuurēē Tyoonisyō nyēē ki akeenke nyēē kibo
kōōkwēētaab Areeyobaako ākoo mbo nkinee cheebyoosya nyēē /kikēēkuurēē
Tamaari āk nkicheek biiko alak.

18

Kumiitē :Bāwulō Kōōriintō

1 Yu kāwokubēk :ng'aleechaa, kung'eetee :Bāwulō Aaten ānkuwo ākoy
Kōōriintō. 2 Kinyoorta wōlooto Yuutāyiintēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Aki-
ila. Kibo :chiichi kōōrēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Bōōntō. Kitākuchōōnēē
:chiichooto kōōrēētaab Itaalya kuboontoonu keey cheebyoosyeenyii nyēē /
kikēēkuurēē Brisiila. King'ēētyēē :bichoo Itaalya, kuuyu kimwooy :Kilaawu-
tiyo nyēē ki bāytooyiintēētaab wōlooto kule kung'ēētyēē :Yuutayeek tukul
Rooma. 3 Nto kuuyu kiyēytooy :Bāwulō kēryōōsyēk kuyēwunēē mwēēnik,
yiisyēēt nyēē kiyēyē :nkicheek chuut, kuwo wokutēbto keey sukuyēyiisyē
:tukul. 4 Kiwēētii :Bāwulō wokōōrwoochē āk biiko ām *kōōtaab saayeet bēsyō
ake tukul nyēbo *Sabaato. Kisyēēmē :Bāwulō kule nto yis Yuutayeek āk
Kirikiik.

5 Yooto, kuchōōnēē :Siila ākoo Tēmētēēwō Maketoonnya, kunyōōru Bāwulō
kōōkiilchinē keey amtaayeetaab ng'ālyoontēēt kumwoochinē Yuutayeek kule
Yēēsu ku *Kāārārookiintēēt nyoo /kikēēkānyoonu. 6 Nteenee kikwiil :Yuu-
tayeechaa Bāwulō ānkuchubsēēt. Nto mii yoo, kōōrēēk :Bāwulō kābuutiinyii
ānkubirto kulēlēkyi keey :tēērtit bichooto kukatay ng'aleekwaa, ānkumwoochi
kule, "Kwaamaak :korotiikwook nkityō. Ābēērē keey :anii. Kunyi, kung'eetee
raat ānkuwo taay, +māāwēētii wōlēē mii :biiko choo mā Yuutayeek."

7 Yooto, kung'eetee :Bāwulō kōyoo bo saayeet ānkuwo kayta ake nyēē
kilēēkitēē yooto nyēbo chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Tiitō Yuustō nyēē kiku-
tunkyinē Yēyiin. 8 Kimii :chiito ake nyēē kiiyyoonkyinē kōyooto bo saayeet

---

17:24 1Bāy. 8:27; Yēyuut. 7:48 **17:25** Tyēēn. 50:9-13 **17:26** Kiruu. 32:8; Āyub 12:23 **17:27** Cherem. 23:23-24 **17:29** Isa. 44:9-20; Yēyuut. 19:26 **17:30** Yēyuut. 14:16; Room. 2:4; 3:25 **17:31** Yēyuut. 10:42 **18:2** Yēyuut. 18:18, 26; Room. 16:3; 1Kōōr. 16:19; 2Tēm. 4:19 **18:3** Yēyuut. 20:33-34; 1Kōōr. 4:12; 9:12-18; 1Tēēs. 2:9; 2Tēēs. 3:7-9 **18:5** Yēyuut. 5:42 **18:6** Yēyuut. 13:46, 51; 20:26

nyēē /kikēēkuurēē Kiriisbō. Yooto kuchamta :chiichoo āk biikaab kanyii Yēēsu. Kiiyēnchi mbo nkicheek :biiko alake chēē kibo Kōōriintō Mokoryoontēēt /ankeebatisan.
9 Nto mii kwēēmowuut ake, kukuurchi :Yēyiin Bāwulō ām ng'oong'uutyēēt kule, “Bāwulō, -mēēmuy. Itas taay i-amte lōkōōywēk, 10 kuuyu kēēboontē keey :tukwaay nyēē mākoy kuyeyeeniing' :chii kiy. Āboontē biikyuu chēē chaang' ām kiriinkooni.” 11 Kunyoo, kiibuur :Bāwulō wōlooto ām kēnyiit akeenke āk ārook lo kōōnēētē biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin.
12 Yu kitākōōyyoonkyinē :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Kāliiyō yēēmēētaab Akaaya, kōōyoomo keey :Yuutayeek ānkubooryēē Bāwulō ānkukwēryoot ākoy kōōk. 13 Yu /kakiiyiitita, kumwooy :bichooto kule, “Mii :chiichi kuwēēchē biiko kule kukutunkyi Yēyiin ām kēēlto nyēē mānāmē keey āk wōlēē mwooytooy :kiruutēkyoo.” 14 Nto baanta nyooto māchē kutwēk :Bāwulō, kumwoochi :Kāliiyō Yuutayeek kule, “Nto kōōng'unyng'uunkyinē :akweek ng'ālyoo nyēē miyaat nto nyēbo ng'ōōki nyēē /kakeeyey, nto kāāyēbchinē yiit. 15 Kukwaaneenaak wōlēē +moosatite, kuuyu rubtooy keey :riirikwook āk ng'al, kooynōōk āk kiruutēkwook. Māmii :kiyēē ātiilē :anii kurubta keey āk ng'al chēē wuu choo.” 16 Kunyoo, kukwet bichooto kuba saang'. 17 Yooto, kuwēēkyi keey :bichooto Sōōstēēn chiichoo kiiyyoonkyinē *kōōtaab saayeet. /Kēēbir kukāsē :biiko ām kōōk, nteenee manaakas :Kāliiyō yēēt kiy.

Kiiyeey :Bāwulō Antyookya

18 Kibēēni :Bāwulō Kōōriintō bēsyōōs chēē mā tyaa. Nto mii yoo, kubakaakta mbo ng'eetaabiya kumāchē kule kuwēētēē mwēēnkēēt kutākyi keey Siirya. Kiboonto keey Brisiila ākoo Akiila. Nto kumii yēēt ake yēē /kikēēkuurēē Keenkereeya kutākukānyē kuwo, /kēērwookyi buutēēk kuuyu kikiikoowaal keey kōōtāboonchi keey Yēyiin. 19 Yu /kaakeerwaach, kunam baanta. Nto yu kabokuyit wōlēē /kikēēkuurēē Ēfēēsō, kubakaakta :Bāwulō Brisiila ākoo Akiila. Kiwo ku inee keey ānkōōwut *kōōtaab saayeet ānkutoow kōōrwooch āk Yuutayeek. 20 Kisaaysaay :bichooto Bāwulō kule tākōōbuurto keey tukul, nteenee kitāyiis. 21 Nto yu kimii kung'ēētēē yooto kumāchē kuwēēchi keey, kukuurtoochi kule, “Yoo kacham :Yēyiin, +māāyēēwu.” Yooto, kung'eetee Ēfēēsō.
22 Yu kāwokuyit :Bāwulō Kayisareeya, kutas taay āk baannyii wokoosubaay kaniseetaab Yēērusālēēm. Yu kābēk :bēsyōōs chēē ng'ēri, kurēkto Antyookya. 23 Kibēēni nkinee wōlooto bēsyōōsyēk chēē mā tyaa. Nto yityo, kuwēēsyētootēē komoswookik chēē chaang' chēbo yēēmēētaab Kalatyaa āk nyēbo Fruukya kōōtitiirootē biikaab Kiriistō kutēē yooto tukul.

Kitoow :Ābōōlō yiisyēēnyii

24 Kimii :Yuutāyiintēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Ābōōlō nyēē kibo *kiriinkēētaab Alekisaantrya. Ki chii nyēē ki kibsumannyaa ānkiboonto kiirnātēēt nyēē wōō miisin ām komostaab siruutēkaab Yēyiin. Kiwo :chiichoo Ēfēēsō. 25 /Kikiikiineet kunam kēēltaab Mokoryoontēēt ānking'āloolēē Yēēsu ām mooyēēt akeenke, kōōnēētē ām kēēlto nyēē karaam kurubta keey āk Yēēsu, nteenee, kiinkētē baateey kurubta keey āk bātisāniisyēētaab Yoowaana. 26 Kitoow :chiichooto kung'alaal nyēbo nyikanat ām *kōōtaab saayeet. Yu kāwokuyēbchi yiit :Brisiila āk Akiila ng'aleekaab Ābōōlō, kukuur kuwo kōōng'waa ānkubokurārchi ām kēēlto nyēē yemaat kurubta keey āk kēēltaab Yēyiin.

18:8 Yēyuut. 16:15 **18:10** Isa. 41:10; Cherem. 1:8; 1Kōōr. 2:3-4 **18:13** Yēyuut. 21:28 **18:15** Yoowa. 18:31; Yēyuut. 23:29; 25:18-20 **18:21** Yāāk. 4:15 **18:23** Yēyuut. 11:23 **18:24** Yēyuut. 19:1; 1Kōōr. 1:12; 3:4-6; 4:6; 16:12; Tiitō 3:13 **18:25** Yēyuut. 19:3-4 **18:26** Yēyuut. 17:2; 18:2

27 Yu kimāchē :Ābōōlō kuwo Akaaya, kōōkimkiim inee :mbo ng'eetaabiya /ānkēēsirchi biikaab Kiriistō chēē kimii yēēmēētaab Akaaya kule kutaach inee. Nto kuyitē, kuyēētyēēchi :Yēyiin kōōtitiir biiko choo kikiikōōyēnchi Yēēsu kubununēē chamateetaab Yēyiin. 28 Wuu nyooto, kuuyu kiibēl :inee kwiilateetaab Yuutayeek ām nkuruuk tukul kukāsē :biiko. Kōōboorunēē siruutēk kule *Kāārārookiintēēt :Yēēsu.

19

Kumiitē :Bāwulō Ēfēēsō

1 Nto yu kitākumiitē :Ābōōlō Kōōriintō, kunam :Bāwulō baanta kumur kēēltaab rōōrōōk ākoy Ēfēēsō. Kiwokunyoorta wōlooto rubiik alak. 2 Yooto, kuteebee :inee bichooto kule, “Ara kyōōnyōōru Tāmirmiryēētaab Yēyiin, yu kābōōyēnchi, nto nee?” /Kēēkētyi Bāwulō kule, “Acha, ntēē manaakeekas mbo kule ākoo mii :Tāmirmiryēētaab Yēyiin.” 3 Kuteebee subak :Bāwulō icheek kule, “Nto ii, bātisāniisyēēt nyēē wuu nee nyēē kyōōnyōōru akweek?” /Kēēkētyi kule, “Kikēēnyōōru nyoo kibo Yoowaana.” 4 Yooto, kumwoochi :Bāwulō kule, “Kibo :bātisāniisyēētaab Yoowaana kule kuweek :biiko. Kimwoochinē :Yoowaana biiko kule kōōyēnchi chiito nyēē kimākuchō ām lētuunyii. Nto chi-ichooto ku Yēēsu.” 5 Yu kakas :bichoo kuu nyooto, /keebatisan bakeenke ām kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēēsu. 6 Yu kātiinyēē :Bāwulō bichooto āwunnyēk, kōōsuuchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Yooto, kung'alaal :alake kuutuweek chēē kimēēnkētē ankwaamta :alake kiyēē kiiboorchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin ām kuutiit nyēē kiinkētē. 7 Kimāchē kuyitē :laatitaab bichooto tukul taman āk āyēēng'.

8 Kiiwutē :Bāwulō *kōōtaab saayeet ānkwoomtooy lōkōōywēk ām nyikanateet. Kyaamta lōkōōywēchoo ārook sōmōk kōōrwoochē āk biiko kumāchē kule nto yis kurubta keey āk wōlēē wuu :bāytooyiisyēētaab Yēyiin. 9 Nteenee kiiyaam :biiko alake mētēwoy. Kimwooy mbo ām taayeetaab biiko ng'al chēbo rōkōs kurubta keey āk ‘kēēltaab Yēēsu.’ Kunyoo, kubakaakta :Bāwulō bichoo ānkuwēēto keey biiko choo kikiikuchamta Yēēsu. Kiirwookyinēē kaniseetaab bēsyō ake tukul kōōtaab kāānēētiisyēēt nyēē kiiyyoonkyinē :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Turaano. 10 Kitas taay :inee kuu nyooto kēnyiisyēk āyēēng' kut koomuuch kukas :biiko tukul chēē kiminyē yēēmēētaab Eesya ng'ālyoontēētaab Yēyiin, kunam wōlēē mii :Yuutayeek ākoo Kirikiik.

11 Kiyey :Yēyiin tukuuk chēē /kiilātē kubuntēē Bāwulō. 12 /Kyāānkēēyib mbo ankoosyek āk sirook chēē kikiikutiiny :Bāwulō kuba wōlēē mii :biiko chēē kimnyoontōōs kusobtōōs ānkuchuwunēē :tāmirmirook chēē miyootēch.

13 Kimii :Yuutayeek alake chēē kibērē nto ibēbēēto tāmirmirook chēē miy-ootēch kung'ēētyēē biiko. Kisyēēmē kule nto yēyiisyēē kaayneetaab Mokory-oontēēt Yēēsu ām choo kikiikunam :tāmirmirook chēē miyootēch. Kiimuuchē kumwooy kule, “Āmwoowook ām kaayneetaab Yēēsu nyoo āmtootē :Bāwulō kule ochuwu!” 14 Biiko alak ām chooto ku wēērin tisab chēbo boontēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Sikeefa nyēē ki kibkōrōs nyēē wōō. Yu kāmwoochi :bichooto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat kuu nyooto, 15 kukētyi :tāmirmiryoonoo kule, “Ānkēt :anii Yēēsu ānkāānkētē ng'ālyoo kurubta keey āk Bāwulō, nto akweek ku ng'oo?” 16 Kutēryēkyi :chiichoo kiboonto tāmirmiryoonoo miyaat bichoo ankooluukset nyēē -/mākyoomu kut kunyulee ng'wēny. Kiryaakta :bichooto kuba saang' kōōbēēnootē /ankaakeesaksakanee sirook kule tōng'!

18:28 Yēyuut. 5:42 **19:2** Yēyuut. 8:16; 2:38 **19:4** Luuka 3:3-4, 16-17; Yēyuut. 18:25 **19:6** Yēyuut. 2:4, 17-18; 8:14-19; 9:17; 10:44-46 **19:8** Yēyuut. 28:23 **19:9** Yēyuut. 9:2 **19:12** Luuka 6:19; Yēyuut. 5:15 **19:13** Luuka 9:49-50; Yēyuut. 3:6 **19:15** Yēyuut. 16:17

17 Yu kābokuyityi :ng'aleechaa Yuutayeek ākoo Kirikiik chēē kiminyē Ēfēēsō,
kumuuyo :tukul. /Kikiikaasta kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēēsu miisin.
18 Kikwa :biiko chēē chaang' choo kikiikuchamta Yēēsu ānkumwooy chool-
wookātēēng'waa. 19 Kukwa mbo :nkicheek alake chēē kiyēyootē mosoonkoy-
eenik ankubokubeel kitaabuunekwaa kukāsē :biiko. Nto bērē kōōyiit :bi-
chooto tukuuk chēē kyooroon, kiyitē beesaan chēē mātēē chu. 20 Ām
kēēliitēnyi kuchamta :biiko chēē chaang' Yēēsu. Kiyesta :ng'ālyoontēētaab
Yēyiin ānkunyōōr nkuruuk.
21 Yu kāākuyēyākiis :ng'aleechu tukul, koosoot :Bāwulō kule kuwo
Yēērusālēēm kumāchē kule kubuntēē Maketoonnya āk Akaaya. Kimwooy
kule, “Yoo kāābuur wōlooto, +māāruutoochi Rooma nkinee.” 22 Yooto,
kōōyookto Tēmētēēwō ākoo Eraasto chēē kiyēētyēēchinootē kuba
Maketoonnya, nteenee king'ētunēē :inee yēēmēētaab Eesya bēsyōōsyēk chēē
ng'ēri.
23 Kitoow keey :wōōrōōryēēt ām Eesya nyēē mā mining' kurubta keey āk
kēēltaab Yēēsu. 24 Kimii :kiitoong'iintēēt ake nyēbo karin nyēē /kikēēkuurēē
Tēmētēēryō. Kiitoonyē :chiichi kiy nyēē kiikerkeeyee kōōtaab *Ārtēmiis nyēē
āynāt koorko kung'ulunēē *feeteet. Kiboor :biiko miisin chēē kiyēyē yiisy-
oonoo. 25 Yooto, kukuur :Tēmētēēryō bichooto āk alak chēē kiyēyē yiisyēēt
nyēē wuu nyooto ānkumwoochi tukul kule, “Murēchu, ōnkētē kule kēēboorē
:acheek miisin ām yiisyooni. 26 Kookasee mbo koonyekwook āk yiitiik kule
kookuweech :chiichi /kēēbērē Bāwulō biiko ku chaang' ām wōli bo Ēfēēsō āk
yēēmēētaab Eesya kumukuul. Mwooyē :chiichi kule ng'al chēbo bēērbēēryo
/kēēkutunkyinootē tukuuk chēē yēyootē :biich ām āwunnyēkwaa. 27 Mii :miy-
ootyēēt nyēē mākutook āmēēbērē baateey kule +/makeenyiil yiisyooninyoo,
nteenee makuchwees :biiko kōōtaab Ārtēmiis. Inee :nyoo /kēēkutunkyinē ām
yēēmēētaab Eesya tukul āk kōōrēēt kumukuul. Yoo karubta yuutēyu, mākubot
:wōōyinto nyoo boonto.”
28 Yu kakas :bichooto ng'aleechaa, kunyēēr ānkubōloobōl kule, “Wōō
*:Ārtēmiis nyoo bo biikaab Ēfēēsō!” 29 Kuchēy :taariiryeet ām *kiriinkēēt
kumukuul. Kunam :biiko chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Kāyō ākoo ake nyēē /
kikēēkuurēē Aristaarko chēē kibo :tukwaay Maketoonnya ānkiboontootē keey
Bāwulō ām baannyii. /Kikeesar bichooto ākoy yēēt ake yēē /kikēēkāsēē
ārēērōōsyēk. 30 Kimach :Bāwulō kule kuwo wōlooto kimii :bichoo, nteenee
kuket :rubiik. 31 Kiisōōw Bāwulō :chōōrōōnuutēkyii alake chēē ki biich chēē
ki wōōyēch ām yēēmēēt kule māwo wōlooto.
32 Kichuunchuun :biiko tukul ām yooto. Kimwooyē :alake chu, kumwooyē
:alake choo. Kimēēnkētē mbo :biiko chēē chaang' kiyēē kibēēchinē wōlooto.
33 Yooto, kuwunukto :Yuutayeek Alekisaanta kuwo taay /ānkēēbōloobōlchi
kung'alaal. Kumwechee biiko āwunnyēk kule kusiisyo sukung'eet kum-
wooy ām taayeetaab biiko ng'ālyoo nyēē tuuchēē ng'aleechaa. 34 Nto yu
kābokōōnkēt :biiko kule ākoo ki Yuutāyiin :Alekisaanta, kōōchuulyo ām āsiiswēk
āyēēng' kukuurchinē barak kumwooyē kule, “Wōō :Ārtēmiis nyoo bo biikaab
Ēfēēsō.”
35 Yooto, koosiis icheek :chiito nyēē wōō nyēbo kiriinkoonooto, nto mii yoo,
kumwoochi kule, “Murēchu bo Ēfēēsō! -/Mākiinkētē ām kōōrēēt kumukuul
kule *kiriinkēētaab Ēfēēsō nyēē riibē kōōtaab Ārtēmiis nyoo wōō āk mbo
kitōōntōyēēnyii nyoo /kikiirārooku kuchōōnēē barak? 36 Kunyoo, kuuyu

19:20 Yēyuut. 2:41 **19:21** Yēyuut. 23:11; Room. 1:10-11, 13; 15:22-24 **19:22** 2Tēm. 4:20 **19:23** Yēyuut. 9:2; 2Kōōr. 1:8 **19:26** Yēyuut. 17:29 **19:29** Yēyuut. 20:4; 27:2; Kolos. 4:10; Filēm. 24

-/ mākēētuuchē ng'aleechu bo man, kumāchāktōōs ōsiisyē āmōōtēēltēēlēnē.
37 Kōōkwēru bichu kukwa yu, āmēēbērē kang'alaalee Ārtēmiis nyēē miyaat,
nto mēēbērē mbo kābut kōōnyii kuchoor kiy. 38 Yoo ākoo boonto :Tēmētēēryō
āk biikyii choo yēchinē inee yiisyēēt ng'ālyoo nyēē ng'woonchinē ām wōlēē mii
:chii, kuyootootiin :kōōkwōōsyēk ānkumii :booyikaab yēēmēēt chēē wōōyēch.
Imuuchē :icheek kuyib riirikwaa wōlooto. 39 Nto yēē kātākumii :ng'ālyoo nyēē
kātōōmāchē tōōmwoowu, kumāchāktōōs /kiilyeb ām kōōk. 40 Kuu wōloo wuu
kuu nyiitēnyi, kēēmiitē :acheek yēē mii :chii, kuuyu /kiimuuchē /kēēmwooy
kule acheek :chēē kākēēyibu wōōrōōryooni ām ng'aleechu kāyēyākiis. Māmii
:wōlēē kēētuuktooy keey ām ng'aleechu." 41 Yooto, koochecheey bichoo
kubēēchi keey.

20

Kiruutoochi :Bāwulō kanisoosyekaab Maketoonnya āk Akaaya

1 Yu kikiikubēk :taariiryaanaa, kōōyookto :Bāwulō /bokēēkuurchi rubiik.
Nto yu kikiikōōkimkiim, kubirchi chameetaab keey ānkuwēēchi keey :inee
Maketoonnya. 2 Kiwēēsyētootēē komosaata kōōkiimootēē biiko ng'aleek chēē
chaang'. Nto mii yoo, kuyit yēēmēētaab Kiriki.* 3 Kibēēni wōlooto ārook sōmōk.
Kumii kuyēytooy keey kumāchē kuwēētēē mwēēnkēēt ākoy Siirya, kusēw
kule kikiikuyey :Yuutayeek ruurumuut kule /keebakach inee. Kunyoo,
koosoot kule kooyeey kumur Maketoonnya. 4 Kiwēēto keey chiito ake
nyēē /kikēēkuurēē Sobaatiro araab Biirō nyēbo *kiriinkēētaab Bereeya, Aris-
taarko āk Sēkuuntō chēē kibo :tukwaay Tēēsālōōnikē, Kāyō nyēē kibo Tēērbē,
Tēmētēēwō, Tukiikō ākoo Turōfiimō chēē kibo :tukwaay yēēmēētaab Eesya.
5 Kisimkoonto :bichooto ankubokukanyeech Turoowa. 6 Yu kāākubēk :Saak-
weetaab mukaatiin chēē mākuutunootiin, kēēng'ēētyēē :acheek Filiibi keebee-
tee mwēēnkēēt. Yu kakeeyta :bēsyōōsyēk muutu, kiiyoomē keey āk biiko
chuut ām Turoowa ānkēēbēēnii wōlooto bēsyōōsyēk tisab.

Kiineet :Bāwulō kaniseetaab Turoowa

7 Ām bēsyēētaab taayta nyēbo wiikiit, keekwaa :tukul yēēt akeenke sikyoom-
chiinē āmiik. Kyoomchi :Bāwulō biiko ng'ālyoontēēt ākoy kwēēmooy kwēēn
kuuyu kimāchē sukuwo yu kāyyēēkunēē. 8 Ki chaang' :taariinek chēē kilāytōōs
ām koroofa wōli kikēētuuytōōsii nyēē king'ētu :maat. 9 Kimii :āybēēryoontēēt
ake nyēē /kikēēkuurēē Ēwutukō nyēē kimii kukēēbuur yēē kibo tiriisya. Ki-
nam āybēēryoontoonoo :rwoonik chēē nyikiisēch kumii :Bāwulō kutāsē taay
kwoomu lōkōōywēk. Yu kikiikōōnuuch kutukul, kōōsuuwunēē koroofeet nyēē
kibo sōmōk ānkukwēr ng'wēny kule mbum. Nto bērē /bokeenam, kukaakume.
10 Yooto kurēkto :Bāwulō ankuwokwaamut chiichooto ānkumwoochi biiko
kule, "-Mōōmuuyē, nto yu tākusoboot." 11 Kooyeey :tukul koroofa. Kubetes
:Bāwulō mukaatiit kwoomiis :tukul ankutas taay kung'alaal kuyyeech. Nto
yu kayyeech, kuwēēchi keey. 12 Yooto, /kiimut āybēēryoontoonoo kuwo kaa
kukāākusob. Kibāybāyiitu :bichooto miisin.

Kibirchi :Bāwulō kāāntōōyikaab kaniseetaab Ēfēēsō chameetaab keey

13 King'artam :Bāwulō kēēlto kutākyi keey kiriinkēētaab Aaso nteenee
kikeebeetee acheek mwēēnkēēt ākoy wōlooto. 14 Yu kāwokunyōōrchēēch
:Bāwulō Aaso, kēētākyi keey Mituleen nyoo kiikwēēn :bēēko. 15 Nto mii yu
kāyyēēkunēē, kēēng'ēētyēē yooto ām mwēēnkēēt ankeebe ākoy Kiiyoos. Nto

---

20:1 Yēyuut. 11:23 * **20:2** Ki kaayneet ake nyēbo yēēmēētaab Akaaya. Kitēbunēē :Bāwulō *kiriinkēētaab Kōōriintō ām Akaaya. **20:4** Yēyuut. 16:1; 19:29; 21:29; Ēfēēs. 6:21 **20:7** Yēyuut. 2:42, 46; 1Kōōr. 16:2; Ng'oong'. 1:10 **20:10** 1Bāy. 17:21

bēsyēēt nyēē kiikēērē, kyaay ākoy yēēt ake yēē /kikēēkuurēē Sāāmō. Nto yu kāyyēēkunēē, keeyit kiriinkēētaab Milēētō. 16 Kikiikootiil :Bāwulō kule kukeeyta kumur Ēfēēsō simēēboot āsiiswēk ām yēēmēētaab Eesya. Kimii kusārtooy keey kumāchē kule yoo keemuuk, kuyit Yēērusālēēm yēē bēsyēētaab *Bēēntēkōōst.

17 Kumii :Bāwulō Milēētō, kōōyookto /bokēēkuurchi booyik chēbo kaniseetaab Ēfēēsō. 18 Yu kayit :booyichooto, kumwoochi kule, “Ōnkētē wōlēē kyāābuurtooy āk akweek kuchakee kēēboontē keey bēsyēētaab taayta nyoo kyāāyitunēē yēēmēētaab Eesya. 19 Kyāāyibē keey ng'wēny ānkāāmuytooy āyēchinē Mokoryoontēēt yiisyēēt ānkāāmāsē lōōkik kutēē yooto tukul ānkumii :Yuutayeek kuyēwoo ruurumuunēk. 20 Ōnkētē mbo subak kule mēēbērē kyāāyēēyē lēt ā-āmwook kiy nyēē mākuyēētyēēchook, ntēē kyāānēētē biiko tukul ām yēēt akeenke nto subak aneetaate ām koorin. 21 Kyāāboorchi Yuutayeek āk Kirikiik kule māchāktōōs :icheek kuweek ām choolwookātēēng'waa ānkuyēēlchi komostaab Yēyiin ankookaasee keey Mokoryoontēēt Yēēsu. 22 Ām yu raat, kāākukērchoo koong' :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule āwē Yēērusālēēm āmāānkētē kiyēē mawokuyeyakay ām wōlēē āmiitē yoo kaayit. 23 Ānkētē kityō kule ām kiriing' ake tukul, mwoowoo :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule kānyoonwoo :rātiisyēēt āk nyāliluutēk. 24 Nteenee buch :soboonnyuu yoo kamaawaany labateetaab yiisyēēt nyoo kōōkukōōno :Mokoryoontēēt Yēēsu. Yiisyooni, ku ābooru lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo chamateetaab Yēyiin.

25 Ānkētē mbo raat kule māmii :chii ām akweek choo kookeebeetaate :tukul kyoomtootē lōkōōywēk kurubta keey āk bāytooyiisyēētaab Yēyiin, :nyēē mawokukasa subak. 26 Kunyoo, āboorwook raat kule mariireenaa :chii ake tukul yoo kēēboot soboonnyii. 27 Mēēbērē kyāāmuuny mbo bēsyēēt akeenke ā-āmwook tukuuk tukul chēē māchē :Yēyiin kule oyey. 28 Ōriib keey ānkōōriib mbo nkicheek biiko choo kiikukwēchook :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule ōriibē. Akweek chēē ō-ākooy biikaab Kiriistō choo kiwālāng'unēē korotiikyii. 29 Ānkētē kule yoo kāāwēēchi keey :anii, makukwa :suuyiik chēē kōrōōmēch miisin chēē makusankatan kēēchiirēk nyēē māsooyēē. 30 Makoobetyeenyee keey :alake wōlēē ōmiitē ānkōōbotboot ng'aleekaab man sukung'eet kōōsōrto biiko kurub icheek. 31 Kunyoo, ōriib keey, wē, murēchu. Māchē mbo ōsōōtē kule ām kēnyiisyēk sōmōk choo kookukeeyta, kyāātāsē taay ānēētē chii ake tukul ām akweek bēēt āk kwēēmooy kut kutēwu :lōōkik.

32 Kunyoo, kāātōōrook āwunnyēkaab Yēyiin āk mbo wōlēē mii :ng'ālyoontēēt nyēbo chamateenyii. Mākōōtitiirook :ng'ālyoontoonoo ānkōōbēruurook tukul choo kiikootabaanaak ōyēku cheechii. 33 Manaamach mbo beesyaa nto sira nyēbo chii ake tukul. 34 Ōnkētē :akweek kubooyiit man kule kyāāyēyēē āwunnyēkyuu kiy ake tukul nyēē kyāāmāchē āk mbo chēē kimāchē :chōōrōōnuutēkyuu. 35 Ām kiy ake tukul nyēē kyāāyēyē, kyāāboorwook kule ām yiisyō nyēē kyāātitirchinē ām kēēliitēnyi, mākwēēch kēēyēētyēēchinē choo kuskusēch kiisōōtē ng'aleekaab Mokoryoontēēt Yēēsu choo kimwooyē kule, ‘Ibēruuroot :nyoo ikooytooy kusiir nyoo /kiikoochinē.’ ”

36 Yu keewaany :Bāwulō kumwooy ng'aleechu, kukutuny āk bichoo tukul ankusaay. 37 Yooto kumoot :icheek Bāwulō ānkuriirtōōs kutēē yooto tukul kubirchinē chameetaab keey. 38 Kiyēē king'woonchi bichooto miisin ku yu

---

20:17 Yēyuut. 18:21 **20:18** Yēyuut. 18:19-20; 19:10 **20:21** Yēyuut. 11:18; 16:31; 26:18; 1Tēēs. 1:9-10 **20:23** Yēyuut. 21:4, 11; 9:16 **20:24** Yēyuut. 21:13; Filib. 1:21; 2Tēm. 4:7 **20:25** Yēyuut. 28:23 **20:26** Yēyuut. 18:6 **20:28** 1Bēt. 2:25; 5:2 **20:29** Mat. 7:15; Yoowa. 10:12 **20:30** Kala. 4:17; 1Yoowa. 2:19 **20:31** Yēyuut. 11:23 **20:31** Yēyuut. 19:8, 10; 2Kōōr. 11:28; 1Tēēs. 2:11-12 **20:32** Yēyuut. 26:18; 1Tēēs. 5:23-24; 2Tēēs. 1:11-12 **20:34** Yēyuut. 18:3 **20:35** Mat. 10:8

kimwooyē :Bāwulō kule mēēbērē tābokukāsē :icheek inee subak. Yooto, kōō-āmiis ākoy yēē kimii :mwēēnkēēt.

21

Kiwo :Bāwulō Yēērusālēēm

1 Yu kikiikeebchey keey āk bichoo, keebe ankubokeelaany mwēēnkēēt
ankeechuul ākoy Kōōs. Nto mii yu kāyyēēkunēē, keenam baanta ākoy
Rōōtō. Yu kākēēng'ēētyēē yooto keeyit Bataara. 2 Kibokeenyoorte mwēēnkēēt
wōlooto nyēē kimii kwooytōōs ākoy Fōyinikē. Keelaany ankeebe. 3 Kikeebe,
nto yu kābokēētoobēn Kubrō, kēēmur komostaab cheeronko kēētākyi keey
Siirya. Yooto, wokōōyyoonyēē :mwēēnkēēt Tiirō, kuuyu kimāchāktōōs /ki-
inēm tērēkōōk chēē kimii mwēēnkoonooto. 4 Kikēēnyōōru biikaab Kiriistō
ām wōlooto ānkiibuurtē keey bēsyōōsyēk tisab. Kimwoochi :bichoo Bāwulō
kubununēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule māwo Yēērusālēēm. 5 Yu kikiikubēk
:bēsyōōsyēkyoo ām wōlooto, kēēng'ēētyē ankeetas taay āk baannyoo. Ki-
taseech :mbo ng'eetaabiya tukul kuboonto keey kooruukwaa āk lēēkōōk.
Kikeebe ānkubokēēkutunyēē yēbo sakaramteetaab araarayta ankeesaay. 6 Yu
kāākēēbirchi keey chameetaab keey, kēēsērēētyē ankubokeelaany :acheek
mwēēnkēētkēynyoo ankooyeey :chuut tukul kēēstoonikwaa.
7 Kikeetas taay :acheek āk baannyoo, kung'eetee Tiirō kut bokeeyit Tole-
may. Kikiisubaay mbo ng'eetaabiya ām wōlooto ānkēēbēēnii bēsyēēt akeenke.
8 Nto yu kāyyēēkunēē, keenam baanta ākoy Kayisareeya. Kitaacheech
:āmtooyiintēēt Filibō nyoo ki akeenke ām choo ki tisab choo /kikēēkwēyē ām
Yēērusālēēm. 9 Kiboonto :chiichoo tibikyii ang'wan chēē kimanaaba koorin.
King'āloolē ng'al chēē kiiboorchinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin.
10 Yu kābokēēbēēnii wōlooto bēsyōōsyēk chēē mā tyaa, kuchōōnēē
*:wōōrkooyoontēēt ake Yuuteeya nyēē / kikēēkuurēē Akaabo. 11 Kinam
anweetaab suwe nyēbo Bāwulō ankuratee keey bakeenke āwunnyēk āk
kērēēnkōōk ānkumwooy kule, “Mwooyē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule, ‘Makurat
:Yuutayeekaab Yēērusālēēm chiitaab :anwaani ām kēēliitēnyi, nto mii yoo
kiiyokoochi biiko choo mā Yuutayeek.’ ” 12 Kēēkāsē ng'aleechaa kibo
chiichoo, keesaaysaay :acheek Bāwulō kēēboontē keey āk biiko chēē kimii
yooto, kule māwo Yēērusālēēm. 13 Yooto, kukētwēēch :Bāwulō kule, “Ām
nee yu ōriirēēnoo ānkōōyēyē mooyēēnyuu kunwaakan? Mēēbērē ayeytaat
/ keerata baateey, nteenee achamaat mbo kule āmēēchi Yēērusālēēm
kubo kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēēsu.” 14 Kuuyu kimēētākiimuuchē
takeesaaysaay, keemwaay kule, “Kubāw :Yēyiin.”
15 Keerat keey ankeebe Yēērusālēēm. 16 Kitaseech :rubiik alake ām Kayisa-
reeya ānkukwērēēch ākoy kaytaab chiito nyēē /kikēēkuurēē Munāāsōōn wōlēē
kikēēruuyē kwēēmowuunooto. Kibo :chiichi Kubrō ānku inee akeenke ām choo
kisimkōōyēnchi Yēēsu.

Kiruutoochi :Bāwulō kāāntōōyikaab kaniseetaab Yēērusālēēm

17 Nto yu kabokeeyit Yēērusālēēm, kutaacheech :mbo ng'eetaabiya ām
ng'erekweek chēē chaang'. 18 Kikēēruuyē wōlooto, nto yu kāyyēēkunēē, bo-
keekas Yāākōbō. Kimii :booyik tukul wōlooto. 19 Yooto koosubaay :Bāwulō
booyichoo ānkurārchi ng'ālyoo ake tukul nyēē kiikuyēchi :Yēēsu biiko choo mā
Yuutayeek kubuntēē inee.

20:38 Yēyuut. 20:25 **21:4** Yēyuut. 20:23; 21:11 **21:5** Yēyuut. 20:36 **21:8** Yēyuut. 6:5; 8:5-13, 26-40 **21:9** Yēyuut. 2:17; Room. 12:6; 1Kōōr. 11:5; 12:10, 28; 14:1-6 **21:10** Yēyuut. 11:28 **21:11** Yēyuut. 10:19; 20:23; 21:33; Room. 15:31 **21:13** Yēyuut. 20:24 **21:18** Yēyuut. 12:17; 15:13; Kala. 1:19; Yāāk. 1:1 **21:19** Yēyuut. 11:18

20 Yu kakas :bichooto ng'aleechaa, kookaasta Yēyiin. Nto mii yoo, kumwoochi Bāwulō kule, “Ng'eetaabiya, miitē :Yuutayeek Yēērusālēēm chēē yitē kisyēērōōk chēē chaang' chēē kiikuchamta Yēēsu nteenee tākuriibē kiruutēkwaa nyēē kōrōōm miisin. 21 /Kōōkēēmwoochi kule 'kwēēnēētē Yuutayeek tukul choo kiikuburuch keey āk choo mā Yuutayeek kule kuweeksee ng'aleekaab *Muusa ameemuraatan lēēkōōk amarub ātēbuutēkaab Yuutayeek. 22 Ntēē ākoy kukas :bichoo areet akeenke kule 'kēēchōō. Kunyi keeyey nee? 23 Kiito nyēē miitē, ku iyey kuu wōlēē +mākēēmwooytoowuung' :acheek. Kēēboontē biiko alak ang'wan chēē kiikōōtāboonchi keey Yēyiin āmārwoochē buutēēk. 24 Iwēētē keey bichu ānkiitiliil keey :nkinyiing' nto iwutē *Kōōtaab Yēyiin. Nto yityo, ikweyte kiy ake tukul nyēē rubtooy keey āk ntasimnyaanaa sukung'eet /kiirēr mētēwookaab bichooto. Mākōōnkētēē :chii ake tukul yooto kule māmii :manta ām tukuuk chēē /kōōkēēmwoochi kurubta keey āk kiyēē iyēyē, nteenee kule imiitē irubē ātēbuutēkyoo. 25 Nto kurubta keey āk choo mā Yuutayeek choo kiikuchamta Yēēsu, kōōkēēsirchi choo barweet kurubta keey āk kiyēē /kookiitiil kule kutayee keey :icheek kwoomē āmit choo /kākēēsooytoochi āynātōōs. Kutayee keey martaayeet, bany chēbo tyoong'in chēē /kakeekul āk kiisēēn.”

/Kikeenam Bāwulō

26 Yu kāyyēēkunēē, kuwēēto keey :Bāwulō bichoo, nto yu kābokōōtiliil keey, kuba *Kōōtaab Yēyiin. Kiiboor bēsyēēt nyēē bēkunēē :bēsyōōsyēk tisabu choo /kiitiliilēē keey āk yēē /kēēbēēlchinēē chii ake tukul kōrōsēēk.

27 Yu kikiikuriik kubēk :bēsyōōsyēchoo tisabu, kukas :Yuutayeek alake chēē kibo yēēmēētaab Eesya kumii :Bāwulō Kōōtaab Yēyiin. Kiiwuruur :Yuutayeechaa biiko kunam Bāwulō 28 ānkubōloobōl kule, “Biikyoo bo Isrāyēēl, ānkōōyēētyēēchēēch! Inēētootē :chiichiitēnyi biiko tukul ām wōlto ake tukul kung'āloolootēē biikyoo nyēē miyaat, ātēbuutēkyoo āk mbo Kōyiitēnyi. Mā chooto baateey, kāākukwēr mbo subak Kirikiik kukwa biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin, kōōntosuur mbo yuutēyu churtaat.” 29 (Kikisimkukas :icheek chiichoo kibo kōōrēētaab Ēfēēsō nyoo /kikēēkuurēē Turōfiimō kuboontootē keey Bāwulō ām kiriing'. Kibērē :icheek tōōs kikiikukwēryoot :Bāwulō chiichoo kuwo Kōōtaab Yēyiin.)

30 Kuchēyē :taariiryeet ām *kiriinkēēt kumukuul, kulābātunēē :biiko komoswookik tukul chēbo kiriinkoonoo /ānkēēnāmē Bāwulō /ānkiichuutootē kung'eetee Kōyooto bo Yēyiin /ānkēēkērē ōrootunwēkaab biiwuut areet akeenke. 31 Kumii :bichoo kusyēēmē kule kubakach Bāwulō, kuyityinē :ng'aleechaa nyēē wōō nyēbo lukēētaab Rooma kule kimā mining' :wōōrōōryēēt *kiriinkēētaab Yēērusālēēm tukul. 32 Yooto kuwēētooy :kāāntōōyiintoonoo bo lukēēt areet akeenke biiko alak chēbo lukēēt chēē wōōyēch āk chēē minkēēch ākoy wōlooto kimii :wōōrōōryēēt. Nto kukāsē :bichoo kiyēyē wōōrōōryēēt chiichoo bo lukēēt āk biikyii, mānāātākubirsēēt Bāwulō.

33 Kinam :kāāntōōyiintoonoo kibo lukēēt Bāwulō ankumwaayta /keeratee nyōrōōrōōnik āyēēng'. Nto mii yoo, kuteebee biiko kule, “Ng'oo :chiichi nto subak kayey nee?” 34 Kiwiirunaat :bichoo ng'al. Kimwooyē :chuut chu, kumwooyē :alake alak. Kunyi, maneemuuch :kāāyyoong'iintoonoo kunyōōr ng'ālyoontēētaab manta. Kuuyu kibōltōōs :bichoo miisin, kumwooy :chiichoo bo lukēēt kule /kēēkwēryoot Bāwulō kuwo kiyēnkuutaab lukēētaab booryēēt. 35 Yu makuyit :Bāwulō yēē /kikēēloong'tēē, kukōrōmiit :wōōrōōryēēt miisin

21:21 Kala. 3:23-28; 5:1-12 **21:24** Kāāyiit. 6:1-21 **21:25** Yēyuut. 15:20 **21:26** 1Kōōr. 9:19-23
21:28 Yēyuut. 6:13; 18:13; 24:6 **21:29** Yēyuut. 20:4; 2Tēm. 4:20

kut kukalabaat :biikaab lukēēt. 36 Kibōlootē :biiko choo kirubootē Bāwulō kumwooyootē kule, “Owaang'te chiichi!”

King'āloolchi :Bāwulō biiko

37 Yu kikiikuriik kooyiitita :bichoo kibo lukēēt Bāwulō kiyēnkuung'waa, kumwoochi :Bāwulō kāāntōōyiintoonoo bo lukēēt kule, “Ara imuuchāktōōs āmwoowuung' ng'ālyoo?” Kuteebee :chiichooto kule, “Ing'āloolē kuutiitaab Kirikiik? 38 Ibooyē :inyiing' oob Miisir ānku inyiing' :nyoo kiwēēkyēēch keey intōōchi kāwōōtik kisyēērōōk ang'wan kuba suurkwēēn ām bēsyōōsyēk chēē ng'ēri choo kookukeeyta?” 39 Kukētyi :Bāwulō kule, “Āyēku anii Yuutāyiin nyēbo Taarso ām Kiliikya, chiitaab :kōōrēēt nyēē mābo kiriing' nyēē mātookunoot. Lēyyē, kany baa, āng'āloolchi biiko.”

40 Yu /kākēēchāmchi, kōōyyoonyēē barak yēē /kikēēloong'tēē ankumwechee biiko āwunnyēk kusiisyo. Yu kāākusiisyo :bichoo, kumwoochi :Bāwulō Yuutayeek ām kuutiing'waa kule,

22

1 “Mbo ng'eetaabiya, okas kiyēē āmwooyē nyēē āyēētē keey.” 2 Yu kakas :bichoo kung'āloolchinē icheek :Bāwulō ām kuutiitaab Iburaneek, kusiisyo. Yooto kumwooy :Bāwulō kule, 3 “Anii Yuutāyiin. /Kikēēsikyoo Taarso ām Kiliikya, nteenee kyāānērēē kiriinkooni bo Yēērusālēēm. Kiineetaa :Kāmālyēēl ātēbuutēkaab mbo kuuko, ānkyāākiilchi ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuu wōloo ōwuuyē :akweek bēsyōōsyēchu. 4 Kyāāwusē biiko chēē kirubē kēēltaab Yēēsu kut āmāchē ābākāchē. Kyāānāmootē murēnik āk kooruuk ānkāārātē ākērtooy kō. 5 Imuuchē mbo kōōboorwook *:kibkōrōs nyēē wōō āk booyikaab kōōk tukul kule man :ng'aleechu āmwoowook. Kikōōno mbo :kāāntōōyichoo bārōōnōōk āyibchi mbo ng'eetaabkaamet ām Tamaasko. Kunyoo, kyāāwē wōlooto āmāchē anam biiko sāākwēryoonu kukwa Yēērusālēēm /bokiing'woonchi.

6 Yu kikiikuriik kuyit :asiista lo nyēbo bēēt, kukariik ayit Tamaasko, kuchō :lēbkēēyyēētaab Yēyiin ām barak ankoolaambuuchaa. 7 Āryookyi keey ng'wēny. Nto mii yoo, akas kuutiit nyēē kikuurwoo kule, ‘Sāwulō, wē, Sāwulō, 'kēē-āmchoo nee?’ 8 Ākētyi kule, ‘Inyiing' ng'oo ōō, mokoryoontēēt?’ Kukētwoo kule, ‘Anii Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt, nyooto imiitē ibārē.’ 9 Kikas :chōōrōōnuutēkyuu chēē kikēēboontootē keey lēbkēēyyēēt, āmēēbērē kiinkētē kiyēē /kikēēmii /kēēmwoowoo.

10 Yooto, ateeb kule, ‘Ara ayey nee ōō, mokoryoontēēt?’ Kuwālwoo kule, ‘Ng'eet ānkiiwē ākoy Tamaasko. +/Mākiibooruung' ām wōlooto kiyēē +meeyey.’ 11 Kinama :chōōrōōnuutēchooto āwut ānkōōrēētootoo ākoy Tamaasko, kuuyu kikiikutoora :lēbkēēyyoonoo koonyek akor.

12 Yooto, kuchō :chiito ake ām wōlooto nyēē / kēēkuurēē Anannyaa chokukasa. Kirubē :chiichooto mākuutēkaab Yēyiin miisin ānkikoonyitē inee :Yuutayeek tukul chēē kimiitē wōlooto. 13 Kuchō :chiichoo ānkuchokōōyyoonyēēnoo komos ānkumwoowoo kule, ‘Ng'eetaabiya Sāwulō, ikaste!’ Akaste yooto bakeenke ankaakas inee.

14 Nto mii yoo, kumwoowoo :chiichooto kule, ‘Kookukweying' :Yēyiintēētaab mbo kuuko kule 'inkēt kiyēē māchē :Yēyiin kuyey 'ankiikas Nyoo Karaam Kuchurta 'ankiikas mbo ng'aleek chēē kwoonēē kuutiinyii. 15 Inyiing' :nyēē +māwēēmwoochi biiko tukul kiyēē !keekasee koonyekuuk

---

21:36 Luuka 23:18; Yoowa. 19:15; Yēyuut. 22:22 **21:38** Yēyuut. 5:36-37 **22:3** Yēyuut. 21:39; 5:34; Filib. 3:4-6 **22:5** Yēyuut. 8:3 **22:7** Yēyuut. 9:3 **22:14** Yēyuut. 3:14

āk yiitiikuuk. 16 Kunyoo ii, tēēkānyē nee? Ng'eet /keebatisaniing' ibuuktē
ng'ōōkiswookikuuk ām kaayneenyii.'
17 Yu kawaayeey Yēērusālēēm, nto āmiitē āsooyē ām *Kōōtaab Yēyiin,
kuchō :ng'oong'uutyēēt mētinyuu. 18 Kyaakas Mokoryoontēēt kung'āloolwoo.
Kimwoowoo kule, 'Ng'eetee Yēērusālēēm areet akeenke, kuuyu mēēbērē
makucham :bichu kiyēē imwooyē kurubta keey āk anii.'
19 Yooto, ākētyi kule, 'Mokoryoontēēt, ntēē inkētē :bichuutēchu kule
kyāāwēētootē :anii kung'eetee *kōōtaab saayeet ake ākoy ake ābirootē bi-
iko choo kiiyēnuung' ānkāārātē alak ākērtooy kō. 20 Nto mbo bēsyoonoo /
kikēēbākāchē Steefaan sāāyyoonyēē :anii yooto āriibē sirookaab biiko choo
kimii kurumiisyē ārōōbē icheek kule kikaraam :kiyēē kimii kuyēyē.' 21 Yooto,
kumwoowoo :Mokoryoontēēt kule, '+Māāyooktiing' lōōyin wōlēē mii :biiko
choo mā Yuutayeek.' "

Kiiboor :Bāwulō kule kibo kōōrēētaab Rooma

22 Kiyēbchi yiit :biiko Bāwulō, nto yu kāmwooy ng'aleechu, kubōloobōl :biikēy
kumwooyē kule, "Obakach chiichi, māyēmāktōōs /tākēēkāsē." 23 Kumiitē
:bichoo tākubōltōōs ānkumētooy sirookwaa chēē kiiliiktēē keey ānkuwurē
tēērtit, 24 kumwooy :kāāntōōyiintoonoo kibo lukēēt /kēēkwēryoot Bāwulō kuwo
kiyēnkuutaab bichoo bo lukēēt. Kimwooy mbo subak kule /bokeebas /
ānkiikuum sukung'eet /kiinkēt kule kiy nee nyēē kibōlchinē :biiko kurubta keey
āk inee.
25 Yu kimiitē kiimukuunkēnē kule /sikeebas, kumwoochi :Bāwulō
kāāyyoong'iintēēt ake nyēbo lukēēt nyēē kimii kēēyyo yooto kule, "So, bo
man ām wōlēē ōmiitē :akweek /keebas chii nyēbo kōōrēētaab Rooma ānku
nyēē /mānāākiinkēt mbo kule boonto lēēlis nto buryo?" 26 Kukāsē :chiichoo
kibo lukēēt kuu nyooto, wokumwoochinē nyēē wōō nyēbo lukēēt kule,
"Imiitē wēēyēyē nee? Nto yu ākoo bo :chiichi kōōrēētaab Rooma!"
27 Yooto, kuwo :kāāntōōyiintoonoo bo lukēēt wōloo kimii :Bāwulō. Nto yitē,
kuteebee kule, "Mwoowu, baa, kālē ibooyē kōōrēētaab Rooma?" Kulē :Bāwulō,
"Ēē, ābooyē wōlooto." 28 Kumwooy :kāāntōōyiintoonoo kibo lukēēt kule, "Ntēē
kyaakweyte :anii beesaan chēē chaang' sāāyēku chiitaab Rooma." Kumwooy
:Bāwulō kule, "/Kikēēsichoo āyēku chiitaab Rooma." 29 Kiichuchuuy keey
areet akeenke :chēē kimāchē kule kōōkuum Bāwulō. Yooto, kunam kuut
kāāntōōyiintoonoo, yu kēēnkēt kule ākoo kikiikuratee chii nyēbo kōōrēētaab
Rooma nyōrōōrōōnik.

Kumii :Bāwulō taayeetaab kōōkwēētaab Yuutayeek

30 Nto yu kāyyēēkunēē, kimāchē :kāāntōōyiintoonoo bo lukēēt kōōnkēt
kiyēē kiitēēchinē :Yuutayeek kurubta keey āk Bāwulō. Yooto, kootyaakta
Bāwulō ānkumwoochi kōōkwēētaab Yuutayeek kōōruruuch keey kumiitē :mbo
kibkōrōs chēē wōōyēch. Nto tēē yoo, /kēēkwēryoon Bāwulō kuchō taayeetaab
kōōkwoonoo.

23

1 Yooto, kōōrōōtoot :Bāwulō booyichooto ānkumwoochi kule, "Mbo
ng'eetaabiya, ānkētē kule kyaayey :anii ākoy kura yiisyēēnyuu kuyitita kuu
wōlēē māktooy :Yēyiin." 2 Yu kāmwooy :Bāwulō kuu nyooto, kumwoochi
:Anannyaa nyoo *kibkōrōs nyēē wōō, biiko chēē kilēēkitēē Bāwulō kule,
"Orabaach kuutiit."

22:16 Yēyuut. 9:1-22; 26:12-18 **22:16** Yēyuut. 2:21 **22:17** Yēyuut. 9:26 **22:20** Yēyuut. 7:58; 8:1
22:21 Yēyuut. 9:15 **22:22** Yēyuut. 21:36 **22:25** Yēyuut. 16:37 **23:1** Yēyuut. 24:16

3 Yooto, kumwoochi :nkinee Bāwulō kule, “Makoorabaachiing' :Yēyiin inyi-
ing' nyoo iyibē keey kule itiliil ām wōlēēb saang'. Itiilchoo ng'al kurubta keey
āk wōlēē wuu :kiruutēkaab Yēyiin ānkiimiitē i-iryēē kiruutēchoo yoo imwooyē
kule /kiirabaachaa.” 4 Kumwoochi :biiko chēē kimii yooto Bāwulō kule,
“-Mēētinyē koonyit? Kaaming' :nee yu kēēntosuur kibkōrōs nyēē wōō bo
Yēyiin?” 5 Kukētyi :Bāwulō kule, “Mbo ng'eetaabiya, -māānkētē mbo kule ākoo
kā kibkōrōs nyēē wōō kuu yoo mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, ‘-Meeng'alaal
ng'ālyoo nyēē miyaat ām wōlēē mii :bāytooyikaab biikwook.’†”
6 Kiinkētē :Bāwulō kule kiiliinyootiin :bichoo. Ki *Satukaayeek :alake, nto
alak ku *Farisaayeek. Yooto, kukuur ām kōōk kule, “Mbo ng'eetaabiya, anii
Fārisooyiin ānkāāsālu Farisaayeek. Āmiitē raat yu /kiikuumwoo, kuuyu ātinyē
mooyēēt kule ng'ēētyēē :biiko meet choo kiikubēk.” 7 Yu kāmwooy :Bāwulō
kuu nyooto, kuchuunchuun :Farisaayeechaa āk *Satukaayeek. Yooto mbo
subak kubuntēē keey :kōōkwēēt. 8 Mwooyē *:Satukaayeek kule māng'ēētēē
:chii meet, māmii :malayikaan āk tāmirmiroy. Nteenee iyēnchinē :Farisaayeek
ng'aleechaa tukul.
9 Kichēy :taariiryeet nyēē wōō kut kung'ēētyo :kāānēētikaab kiruutēk alake
chēē ki Farisaayeek ānkumwooy kule, “Nto yu ākoo māboonto :chiichi lēēlis.
Inkētē :ng'oo, nto nyuun kāng'āloolchi inee :tāmirmiryēēt nto ku *malayikeet.”
10 Kikōrōmiit :wōōrōōryēēt kut koosoot :nyēē wōō nyēbo lukēēt kule imuuchē
:bichoo kusankatan Bāwulō kule tōng'! Yooto kōōyookto biikyii alak chēbo
lukēēt kurēkto bokōōsōrunēē Bāwulō kwēēnuutaab bichoo ānkukwēryoot kuwo
kiyēnkuung'waa.
11 Nto mii kwēēmooy, kōōnookyi :Mokoryoontēēt Bāwulō ānkulēēnchi,
“Bāwulō, -mēēmuy, ikiil. Kuu yoo 'kwēē-āmchi biiko ām Yēērusālēēm kurubta
keey āk anii, +maweeyey kuu nyooto ām Rooma.”

/Kikeeyey ruurumuut kule /keebakach Bāwulō

12 Nto mii bēsyēēt nyēē kiikēērē, kōōruruuch keey :Yuutayeek ankuyey
ruurumuut. Kyaam muumeek kule mākoy kwaam nto kuyye kiy kut kukas
kurook kule kaakume :Bāwulō. 13 Kikēēytēē :bichoo kiyēyē ruurumuunoo
artam. 14 Kiba ākoy wōlēē kimii :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyikaab
kōōk ānkubokumwooy kule, “Kaakyaam :acheek muumeek nyēē -mākiiyēēyē
lēt kule -mākyoomē āmnyoo ake tukul nto keeyyee kiy ake tukul ākoy kut
keekas kule kaakeebakach Bāwulō. 15 Koong'eet :akweek āk booyikaab kōōk
ōyookyi nyēē wōō nyēbo lukēēt kuutiit kule /kēēkwēryoon chiichi kuchō taay-
eeng'woong' ōmāchē kule tōōnyōōru ng'aleek chēē yēmootiin kurubta keey āk
chiichi. Kēēchōbootiin :acheek keebakach chiichi kumanaayit yuutēyu!”
16 Nteenee yu kawokukas :wēritaab chēēbto nyēbo Bāwulō ruurumuunoo,
kuwo ākoy kiyēnkuutaab lukēētaab booryēēt ānkuwokuchiilchi Bāwulō
ng'aleechaa. 17 Kukuur :Bāwulō kāāyyoong'iintēēt ake nyēbo lukēēt
ānkumwoochi kule, “Kwēryootē, baa, wēēri kuwo wōlēē mii :nyēē wōō nyēbo
lukēēt. Ākāsē kule boonto ng'ālyoo nyēē māchē kumwoochi.”
18 Yooto, /kēēkwēryoot wēritkēy ākoy wōlēē mii :nyēē wōō nyēbo lukēēt.
Yu kayit, kumwoochi :chiichoo kibo lukēēt nyiin ki wōō kule, “Kēēyookwoo
:kibratyaantaanaa /kēēbērē Bāwulō kuut. Nto āyitē yēē kāmii, kusoomo
kule amutu wēēri kuchō wōlēē imiitē, kuuyu boonto ng'ālyoo nyēē māchē
kumwoowuung'.” 19 Kunam :nyēē wōō nyēbo lukēēt wēēroo āwut ānkuwēēto
komos sukwaamee lōkōōy. Kiteebee kule, “'Kēēbērē nee?” 20 Kumwoochi

---

23:3 Laawi. 19:15; Mat. 23:27-28; Yoowa. 18:22-23 † **23:5** Chuy. 22:28 **23:6** Yēyuut. 24:21; 26:5; Kala. 1:14; Filib. 3:5 **23:8** Luuka 20:27; Yēyuut. 4:2 **23:11** Yēyuut. 18:9; 19:21; 27:24; 28:23 **23:12** Yēyuut. 9:23

:wēritkēy kule, “Kāākuchāmchiin :Yuutayeek kule ikwēryootē Bāwulō tuun / bokiiyyoong'tēē taayeetaab kōōkwēēt /sitākēēbēēr ng'aleek chēē yēmootiin kurubta keey āk inee. 21 Kunyi ii, boontēēt, -mēē-āsyi keey bichoo, kuuyu mii :alake chēē kēēytēē artam chēē māchē kule kuriibchi Bāwulō kēēlto sukubakach. Kaakwaam :bichoo muumeek kule mākoy kwaam āmnyoo nto kuyye kiy mbo kisich, nteenee ākoy kukas kurook kule kaakubakach Bāwulō. Chōbootiin mbo kuu nyiitēnyi kumāchē kukas kuutiing'uung' ām ng'ālyoontoonoo māchē kusoomiing'.”

22 Yu keewaany :wēēroo ng'aleechaa, kumwoochi :nyēē wōō nyēbo lukēēt kule kuwēēchi keey, nteenee kiikāloonchi kule -māwokumwoochi chii ake tukul kule kāākumwoochi inee ng'aleechaa.

/Kikiiwuuy Bāwulō kuwo Kayisareeya

23 Nto mii yoo, kukuur :nyēē wōō nyēbo lukēēt kāāyyoong'ikyii āyēēng' chēbo lukēēt ānkumwoochi kule, “Obchey lukēēt nyēbo biiko chēē yitē bokolwookik āyēēng' kuyeyta keey kuba Kayisareeya. Nto yityo, oyeyte lukēēt nyēē bēētēē faraasiinek nyēbo biiko chēē yitē tāmānwookik tisab āk lukēēt nyēbo ng'otwēēk nyēbo biiko chēē yitē bokolwookik āyēēng' kuba :tukul Kayisareeya kwēēmowuuni ku asiistaab sōmōk. 24 Ōyēytoochi nkinee Bāwulō faraasiinek cheechii sukuyitita nyēē karaam wōlēē mii :kāāntōōyiintēēt Fēēliikis nyoo iyyoonkyinē yēēmoonooto.”

25 Kisirta :nyēē wōō nyēbo lukēēt barweet kubeeta :bichooto nyēē kimwooyē kule:

26 Kuyityiing' :barwaani inyiing' boontēēt nyēē koonyitoot, Fēēliikis. Āsubooyiing'.

27 Āmāchē ābooruung' kule kinam :Yuutayeek chiichoo, nto yu kikiikuriik kubakach, waararaach :anii āk biikyuu kuuyu kyaakas kule ki chii nyēbo kōōrēētaab Rooma. 28 Nto kuuyu kyāāmāchē ānkēt kule ām nee sukōōtēēyiis :bichoo miisin kurubta keey āk chiichoo, ākwēryootē ākoy kōōkwēētaab booyikwaa. 29 Yooto ānkēt kule ākoo kirubtooy keey :riirikwaa āk ng'ālyoo nyēē nāmē keey āk kiruutēkwaa, nteenee kimāmii mbo :lēēlis nyēē kiyemaat /kiitiilchi kume nto mbo /keerat. 30 Yu /kābokēēmwoowoo kule /kēēmiitē / kēēyēchinē ruurumuut kule /keebakach, atiil kule āyokoowu kuchō wōlooto imiitē. +Māāmwoochi biiko choo ing'unyng'uung'tōōs kubo inee kule kuyibuung' riirikwaa.

Anii nyoo Kilaawutiyo Lusiiya.

31 Kikoonyit :lukoonoo bo booryēēt ng'aleekaab nyēē wōō. Kibeeta Bāwulō kwēēmowuunooto ākoy wōlēē /kikēēkuurēē Antibaatri. 32 Yu kāyyēēkunēē, / kēēmwoochi lukēēt nyoo kibo faraasiinek kule kutas taay āk Bāwulō ankooyeey :chuut kiyēnkuung'waa. 33 Nto yu kabokuyit :choo Kayisareeya, kōōkoochi kāāntōōyiintoonoo kibo wōlooto barwaanaa ānkōōyokoochi nkinee Bāwulō. 34 Kisuman :bāytooyiintoonoo barwaanaa ankuteeb kule, “Bo :Bāwulō yēēmēēt nkōnō?” Yu kakas kule ākoo kibo Kiliikya, 35 kumwoochi kule, “+Maakas ng'aleekuuk, yoo kaakuyit :biiko choo ing'unyng'uung'tōōs kubo inyiing'.” Nto mii yoo, kumwaayta :bāytooyiintoonoo /kēēkwēryoot Bāwulō /bokiimiiny kaab *Ērōōtē /ānkēēriib.

24

Kumii :Bāwulō taayeetaab Fēēliikis

23:27 Yēyuut. 21:30-36; 16:37 **23:28** Yēyuut. 22:30 **23:29** Yēyuut. 18:14-15; 26:31; 28:18

1 Nto mii yoo, yu kaakukeeyta :bēsyōōsyēk muutu kuchakee /kākēēkwēryoot
Bāwulō, kuwo :kibkōrōs nyoo wōō ākoy Kayisareeya. Kiwēēto keey booyik
alak āk chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Tērtuulō nyēē kikōrōōm ng'alaaleet.
Kiyib riirikwaa kuba wōlēē mii :bāytooyiintēētaab yēēmoonooto. 2 Yu /
kābokēēkuur Bāwulō kuwo kō, kōōyyo :Tērtuulō ānkumwoochi Fēēliikis kule,
“Boontēēt nyēbo koonyit, kōōkēēng'ērēkyi :acheek bāytooyiisyēēng'uung' nyēbo
tāloosyēēt ām bēsyōōsyēk chēē chaang'. ! Kweeyey nyēē karaam simikas
taay ankiiweechweech ng'aleek alak sukung'eet kutas taay :kōōrēēnyoo.
3 Boontēēt nyēē koonyitoot, Fēēliikis, karaam :bāytooyiisyēēng'uung' ām wōlto
ake tukul ānkēēng'ērēkyinē ām kēēlto ake tukul kuyitita. 4 Nteenee ii, nyēē
wōō, āsoomiing' kule -meechaas iyēbchi yiit kiyēē kēēmāchē kēēmwoowuung'
ām nwookinto.
5 Boontēēt, mii :chiichi kuyibu nyalilta kōōrooni. Iwuruurootē Yuutayeek
ām kōōrēēt kumukuul kuyey wōōrōōryēēt. Inee mbo :nyēē intōōchinē biiko
choo kiikoobetyeeny keey ankurub nyoo bo Nāāsārēēt. 6 Kookusyeem mbo
subak kunyeeree *Kōōtaab Yēyiin. Kiyeyeech :ng'ālyoontoonooto keenam.*
8 Kunyi, yoo 'kēēkuumu nkit, +meekas kule ākoo man :kiyēē kēēmwooyē
:acheek kurubta keey ākoo chiichi.”
9 Kiirōōbēr :nkicheek Yuutayeek kule ki man :ng'aleechaa.
10 Yu kānyōōr :Bāwulō bārooyinto kung'alaal, kulē, “Ānkētē kule ām
kēnyiisyēk chēē chaang' choo kookukeeyta, inyiing' :nyēē kwēētiilchinē bi-
iko ng'aleek ām yēēmooniitēnyi. Kunyoo, ang'erechaat ayeet keey ām
taayeeng'uung'. 11 Imuuchē chēēbēēru kule manaakeeyta :bēsyōōsyēk
tamanu āk āyēēng' kuchakee kyāāwē :anii Yēērusālēēm wāākutunkyi Yēyiin.
12 Mānāānyōōrwoo mbo :murēchu iyyoong'tēēnoo kōōk ākwiilē keey āk chii ake
tukul ām *Kōōtaab Yēyiin nto, mbo āwuruurootē biiko ām kooriikaab saayeet
nto, mbo ām wōlto ake tukul ām Yēērusālēēm. 13 Māmii mbo :kiyēē iboorunēē
:murēchu kule man :ng'aleechu mwooyē :icheek kurubta keey āk anii.
14 Ānkoo kuwuu nyooto, āchāmchiintōōsii kule ākutunkyinē Yēyiintēētaab mbo
kuuko kuu chii nyēē rubē kēēlooto /kēēmwooyē kule machurtaat. Āyēnchinē
kiy ake tukul nyoo chāmchiintōōs āk wōlēē wuu :kitaabuutaab kiruutēk ānku
nyoo /kikeesir ām kitaabuutaab *wōōrkooyik. 15 Āboontēē Yēyiin mooyēēt kuu
wōloo wuu :murēchuutēchu kule mākung'ēētyēē meet :biiko choo churtootiin
ākoo choo bo ng'ōōki. 16 Kunyi, ātitirē kwaak āriibē keey ku -maayey ng'ālyoo
nyēē -mēēng'ērēēchē Yēyiin āk biiko.
17 Kikyaang'eetee Yēērusālēēm ānkāāminy saang' ām kēnyiisyēk chēē
chaang'. Nto yityo, āchōō Yēērusālēēm āyibchi biikyuu chēē bānoon tukuuk
chēē kāchāāyēētyēēchinēē ankuchaabeel kōrōsēēk. 18 Kyāātiliil yu kinyōōrwoo
:murēchooto ām biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kimāāboontē keey biich
chēē chaang' ām wōlooto, āmēēbērē mbo kyāāmiitē āyēyē wōōrōōr ake
tukul. 19 Nteenee kimii :Yuutayeek alake chēbo yēēmēētaab Eesya wōlooto.
Yoo icheek chēē kimwooyē, kumāchāktōōs kumii taayeeng'uung' raat
bokumwooy kiy nyēē boonto kurubta keey āk anii. 20 Nto yoo māwuu nyoo,
kumwooy :murēchuutēchu mii yuutēyu lēēlisto nyēē kinama, yoo kyāāmiitē
taayeetaab booyikaab kōōk. 21 Tōōs kiito akeenke baateey nyēē miyaat

---

24:1 Yēyuut. 23:2 **24:5** Yēyuut. 17:6 * **24:6** Tinyē :siruutēk alake ng'aleechu: Kikēēmāchē kiikuumu inee kurubta keey āk wōlēē mwooytooy :kiruutēkyoo. 7 Nteenee kichō :Lusiiya nyoo kāāyyoong'iintēēt nyēē wōō nyēbo lukēēt ānkōōmbōrunēēnēēch, 8a ānkumwoochi biiko choo kiitēēytōōs kubo inee kule kukwa wōlēē imiitē. **24:6** Yēyuut. 21:28 **24:14** Yēyuut. 9:2 **24:15** Tān. 12:2; Yēyuut. 4:2; 23:6 **24:16** Yēyuut. 23:1; 1Kōōr. 4:4; 2Kōōr. 1:12; 2Tēm. 1:3 **24:17** Yēyuut. 11:29-30 **24:19** Yēyuut. 24:27-28

nyēē kyaayey ku yoo kyāāmwooyē kule, ‘Kōōyyoong'tēēnoo sōō, kōōk, kuuyu āboontēē mooyēēt kule ng'ēētyēē meet :biiko choo kiikubēk.’ ”
22 Nto mii yoo, kumwooy :Fēēliikis nyoo inkētē kēēliitēnyēēb Yēēsu nyēē karaam kule, “Kāāyyoong'tē ng'aleechu ākoy kut kuchō :Lusiiya nyoo :inee nyēē wōō nyēbo lukēētaab booryēēt.” 23 Yooto, kumwoochi :Fēēliikis kāāyyoong'iintēēt ake nyēbo lukēēt nyēē kimii yooto kule, “Riib Bāwulō āmēēbērē miisin. Ibākookyinē bārooyinto kisich nyēē kakasee keey āk chōōrōōnuutēkyii /sikēēyibchinē mbo kiyēē māchē.”

Kyoomchi :Bāwulō Fēēliikis āk Turusiila kurubta keey āk Yēēsu

24 Yu kakeeyta :bēsyōōsyēk chēē ng'ēri, kuchōōnto keey :Fēēliikis cheebyoosyeenyii Turusiila nyēē ki Cheebyuutayaa. Yooto, kōōyookto /bokēēkuurchi Bāwulō kuchō yēē kimiitē :inee kumāchē kuyēbchi yiit ng'aleekyii. Nto yitu :Bāwulō, kung'alaalee kule māchē kōōkoosēē keey :biiko *Kāārārookiintēēt Yēēsu. 25 Nto yu kāwokumwooy :Bāwulō kule māchāktōōs kuchurtootiin :biiko, kuriibē keey, anku +/ mākiitiilchi ng'al ām bēsyēēt nyēē mākuchō, kumuy :Fēēliikis. Yooto, kumwoochi Bāwulō kule, “Kutēēniit chooto ra ēē, wē. Imuuchē iwēēchi keey ākoy ākuuriing' subak.” 26 Kiiyooktooy / kibokēēkuurchinē Bāwulō kibtaman chokwoomēē lōkōōy ānkumāchē kule kuyibchi inee :Bāwulō chēēbkiisyoong'.
27 Yu kakeeyta :kēnyiisyēk āyēēnku, kookeer :ake nyēē /kikēēkuurēē Bōrkiiyō Fēēstō bāytooyiisyēētaab yēēmoonoo. Nto kuuyu kimāchē :Fēēliikis kule koong'ereech Yuutayeek kubakaakta Bāwulō kurataat.

25

/Kikēēkwēryoot Bāwulō taayeetaab Fēēstō

1 Yu kakeeyta :bēsyōōsyēk sōmōku kuchakee /kakeetool Fēēstō kōōntōōchi yēēmoonooto bo Yuuteeya, kuwo Yēērusālēēm. 2-3 Nto yu kayit, kukwoonchi :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāāntōōyikaab Yuutayeek ānkumwoochi ririkwaa kurubta keey āk Bāwulō. Kisoom mbo kule kōōwu Bāwulō kuwo Yēērusālēēm sukuriibchi kēēlto ankubakach. 4 Yooto, kukētyi :Fēēstō kule, “Rataat :Bāwulō ām Kayisareeya ānkāāmiitē :anii āwēētii wōlooto ām lēēkitō. 5 Yoo ākoo mii :ng'ālyoo nyēē miyaat nyēē kiikuyey, ōmwoochi biikwook alak kukwa wōlooto bokumwooy riirikwaa kurubta keey āk inee.”
6 Yu kāākōōbuur :Fēēstō Yēērusālēēm bēsyōōsyēk sisiit nto taman, kurēkto Kayisareeya. Nto yu kāyyēēkunēē, kukuur kōōkwēēt ankumwaayta / kēēkwēryoon Bāwulō kuchō kōōk. 7 Yu / kakiiyiitita Bāwulō, kōōmuutmuut :Yuutayeek chēē kikiikukwaanee Yēērusālēēm ānkumwooy ng'al chēē chaang' chēē kimāyēētyēēchinē kiy.
8 Yooto, kutuuch keey :Bāwulō kule, “Manaayey kiy ake tukul nyēē māchāmē :kiruutēkaab Yuutayeek, nto anyeeree *Kōōtaab Yēyiin, nto mbo āntosuur *Kayisaar.”
9 Kuuyu kimāchē :Fēēstō kule koong'ereech Yuutayeek, kuteebee Bāwulō kule, “Ara iyeytaat keey iwē Yēērusālēēm suwāāyyoong'tēēniing' kōōk ām wōlooto kurubta keey āk ng'aleechu?” 10 Kukētyi :Bāwulō kule, “Āmiitē :anii raat taayeetaab kōōkwēētaab biikaab Rooma yēē yēmāktōōs kule /kiikuumunēēnoo. Mānāāyēchi Yuutayeek kiy ake tukul nyēē miyaat kuu wōloo inkētitooy :nkinyiing'. 11 Nto yoo ākoo kāmii :kiyēē miyaat nyēē kyaayey nyēē

24:21 Yēyuut. 24:15 **24:22** Yēyuut. 23:26 **24:23** Yēyuut. 27:3; 28:16, 30 **24:24** Yēyuut. 9:15 **24:25** Yēyuut. 17:32 **24:27** Yēyuut. 25:9 **25:2-3** Yēyuut. 23:12-15; 24:1 **25:7** Yēyuut. 24:5-6, 13 **25:9** Yēyuut. 24:27

nyoolchoo /keebakachaa, ku -maanyokoor meet. Nto yoo ākoo mwooyē :Yuutayeechu ng'aleek chēē mātinyē manta kurubta keey āk anii, kumāmii :chii nyēē boonto kāāmuukēywēēk kōōyokoochoo icheek. Āmāchē /kiiyokoochoo *Kayisaar."

12 Yooto kōōrwooch :Fēēstō āk kiirwookikyii, nto mii yoo, kumwoochi Bāwulō kule, "Keemwaay kule imāchē /kiiyokoochiing' Kayisaar, +mēēwē wōlooto."

Kyaam :Fēēstō lōkōōy āk bāytooyiintēēt Akiriiba

13 Yu kabokukeeyta :bēsyōōsyēk chēē ng'ēri, kuwo :bāytooyiintēēt Akiriiba āk cheebyoosyeet ake nyēē /kikēēkuurēē Bēērnikē* bokoosubaay Fēēstō. 14 Nto kuuyu kibēēnnyēē wōlooto bēsyōōsyēk ku chaang', kwaam :Fēēstō lōkōōy āk bāytooyiintoonoo kurubta keey āk ng'aleekaab Bāwulō. Kimwoochi nyiin kule, "Miitē, naas, :chiito ake nyēē kibakaakta :Fēēliikis kurataat. 15 Yu kāwāāwē Yēērusālēēm, kukwoonchoo :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyik chēbo Yuutayeek ānkubokumwoowoo ng'al chēē itēēyēē keey kurubta keey āk chiichi kumāchē kule /kiitiilchi ng'al. 16 Yooto, āmwoochi bichoo kule mā ātēbuutēkaab biikaab Rooma /kiiruusta chii kumātuuyo āk nyoo riirēē keey kubo inee ānkunyōōr bārooyinto nyēē kayeetee keey. 17 Nto yu kabokeekwaante keey ākoy wōli, manaakaay keey mbo kisich, nteenee kyāākuur kōōkwēēt kutuuyo ām bēsyēēt nyēē kiikēērē ankaamwaayte /kēēkwēryoon chiichoo kuchō kōōk. 18 Nto yu kāwokung'alaal :biiko choo kiyibu riirik, kumāmii mbo :ng'ālyoo nyēē kimwooy kule kiyey :chiichoo kuu wōlēē kyāāsōōtitooy. 19 Nteenee kimwoowoo ng'al chēē kichuunchuunootiin kurubta keey āk wōlēē kisooytooy :icheek āk subak kurubta keey āk chii nyēē kiikume nyēē /kēēbērē Yēēsu nyēē kimwooy :Bāwulō kule soboot. 20 Kimāātinyē wōlēē +maakuuyte ng'aleechaa. Kunyoo, ateebee inee yoo chāmē /kēēkwēryoot kuwo Yēērusālēēm /bokiikuumunēē wōlooto kurubta keey āk ng'aleechaa. 21 Yu kāwokumwooy :Bāwulō kule /takeekanyee ng'aleechaa *Kayisaar, amwaayte /tākēēriib ākoy /kēēkwēryoot kuwo wōlooto."

22 Yooto, kukētyi :Akiriiba Fēēstō kule, "Āmāchē :anii āyēbchi yiit chiichi." Kumwoochi :Fēēstō kule, "+Mēēyēbchi yiit tuun."

Kumiitē :Bāwulō taayeetaab Akiriiba

23 Nto yu kāyyēēkunēē, kuwo :Akiriiba āk Bēērnikē kuboonto keey biiko alak chēē ki wōōyēch āk chēē kitookunootiin ām kiriinkoonooto ankootenteen :tukul ākoy kōōk. Kōōyookto :Fēēstō kuut kule /kēēkwēryoon Bāwulō. 24 Yooto, kumwooy :Fēēstō kule, "Bāytooyiintēēt Akiriiba āk biiko tukul choo ōboontē keey, okas chiichi. Kōōkukwoonchoo :Yuutayeek kutēē yēē tēē ām Yēērusālēēm āk mbo ām wōli bo Kayisareeya kubōlē kule māyēmāktōōs /tākēēkāsē kusoboot. 25 Nto ābērē ārōōtootē, kumāmii :kiy mbo nyēē kiikuyey :chiichi nyēē misyinē /keebakach. Nteenee kuuyu kimāchē :chiichi /kiiyyoong'tēē taayeetaab bāytooyiintēēt nyēē wōō, amwaayte /kēēkwēryoot kuwo Rooma. 26-27 Nto ābērē ālē, kumāmii mbo :kiy nyēē āmuuchē asir kurubta keey āk chiichi nyēē +/mākēēyibchi nyēē wōō. Ākāsē kule mā karaam /kēēkwēryoot chii nyēē rataat /āmākiiboor lēēluutyēēt nyēē boonto. Kunyoo ii, boontēēt, kāākwēru kuchō taayeeng'woong' akweek tukul nto miisin kuchō taayeeng'uung' inyiing' Akiriiba, sukung'eet yoo kātook :kiy ām wōlēē +/makeekuuyta, +māānyōōru kiyēē +maasir."

25:12 Yēyuut. 23:11; 25:21, 25; 28:19 * **25:13** Kituubchēē :Akiriiba kooruuchu: Bēērnikē āk Turusiila. **25:14** Yēyuut. 24:27 **25:19** Yēyuut. 18:14-15 **25:23** Luuka 23:8; 21:12

26

1 Yooto, kumwoochi :Akiriiba Bāwulō kule, “/Kāākēēyootuung' iyeet keey.”

Kiyeet keey :Bāwulō ām taayeetaab Akiriiba

Kōōtōrōōr Bāwulō āwut, ānkumwooy kule, 2 “Bāytooyiintēēt Akiriiba, ang'erechaat ra āyyoonyēē taayeeng'uung' āmwooyē ng'aleek chēē āyēētēē keey kurubta keey āk ng'aleek tukul choo mwooyē :Yuutayeek kurubta keey āk anii. 3 Ang'erechaat kuuyu inkētē :inyiing' nyēē karaam ātēbuutēkaab Yuutayeek āk mbo kiyēē kēēchuunchuunnyēē. Kunyoo ii, boontēēt, āsooyiing' kule imuyte ānkiiyēbchi yiit kiyēē āmiitē wāāmwooyē.

4 Inkēt :Yuutayeek tukul ām Yēērusālēēm wōlēē kiwuu :soboonnyuu kung'eetee āmining'. 5 Kiikōōnkētoo bēsyōōsyēk chēē chaang' ānkōōmuuchē mbo kōōboor, yoo chāmē, kule kyāābooyē *Farisaayeek choo kikōrōōmēch miisin ām riibsēētaab kiruutēk. 6 Neennyi /kākiiyyoong'tēēnoo kōōk /kiiku-umwoo, kuuyu ākēnēē keey kiyēē kikuurtoochi :Yēyiin mbo kuuko. 7 Kumii :Yuutayeek tukul kuyēyē yiisyēētaab Yēyiin bēēt āk kwēēmooy, kōōkēnēē keey kukas kule makuyeyakay kuu yoo /kikēēkuurtoochinē. Boontēēt nyēē wōō, ng'ālyoontooni /kiikēnēē keey :nyēē kayey :Yuutayeek kōōyyoong'tēēnoo kōōk. 8 Kunyoo, ātēēbē kule ām nee yu simōōyēnchinē :akweek kule ing'ēētēē :Yēyiin meet chii nyēē kaakume?

9 Kyaachamte :nkanii kule asyeem kēēlto ake tukul nyēē kiimuuchāktōōs akwiil Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt. 10 Kyaayey kuu nyooto ām Yēērusālēēm. Ām kāāmuukēywēēk chēē kikōōno :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch, kyāānāmootē biikaab Yēēsu wōlēē wōō ānkāākērtooy kō. Nto yoo /kābokiitiilchi kule /keebakach, ku anii akeenke nyēē kyāāyibē āwut barak āchāmchiintōōsii. 11 Kyāāwēēsyētootēē kooriikaab saayeet chēē chaang' āng'woonchinootē biiko ānkāāsyēēmē ākērchi koong' kutayee keey ng'aleekaab Yēēsu. Kyāākōrōmiitu miisin kut ā-āchinē mbo kiriinkōōsyēk chēbo saang' wāāwusē alak chēē kimii wōlooto.

12 Nto mii bēsyēēt ake ām booniinēk chēē wuu chooto, kyāāmiitē āwēētii Tamaasko kukāākukōōno :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch kāāmuukēywēēk kule anam bichu. 13 Nto makuriik kuyit āsiiswēkaab bēēt, kutāāmiitē kēēltaab too āwēētii ii, mokoryoontēēt, kuchōōnēē :lēbkēēyyēēt barak nyēē kiilēkēchēēchē kusiir asiista. Kiikweny yooto kyāāmiitē āk chōōrōōnuutēkyuu. 14 Kikiiryaakte keey :tukul, nto mii yoo akas :anii /kēēkuuru ām kuutiinyuu kule, ‘Sāwulō, wē, Sāwulō, 'kēē-āmchoo nee? Nto yu 'kēēlityi keey ng'ot, yoo imiitē iwēēkyoo keey kuu nyooto.’

15 Yooto, ateeb kule, ‘Inyiing' ng'oo ōō, mokoryoontēēt?’ /Kēēkētwoo kule, ‘Anii Yēēsu, nyooto imiitē ibārē. 16 Kunyi, ng'eet. Kāābooruung' keey saak-weying' iyēku motwooriintēēnyuu ankiimwaaytaate kiyēē 'keekas kurubta keey āk anii āk mbo kiyēē +māābooruung'. 17 +Māāriibiing' yoo keenyaliiliing' :biikuuk āk choo mā Yuutayeek. Āmiitē wāāyooktiing' 18 isōōwunootē icheek kuweeksee wōlēē mii :mēēnānēēt kukwa wōlēē mii :lēbkēēyyēēt ankung'eetee :rātiisyēētaab Kibrōkōsyoontēēt kukwa wōlēē mii :Yēyiin. Yoo keekaaseenaa keey :bichoo, +māānyōōchi kaat /ānkiiyiityi wōlēē mii :choo kyāātiliil.’

19 Kunyoo ii, bāytooyiintēēt Akiriiba, manaatay :anii āyēnchi ng'oong'uutyoonoo kichōōnēē barak. 20 Kyāā-āmchi kurook biiko chēē kimii Tamaasko kule kuweeksee choolwookātēēng'waa ankucham Yēyiin ānkōōboorunēē yēyuutēk kule kiikuweek. Nto yityo, chāā-āmchi nkicheek

---

26:5 Yēyuut. 23:6 **26:8** Yēyuut. 4:2; 24:15; 28:20 **26:11** Yēyuut. 8:3 **26:18** Yēyuut. 9:1-22; 22:5-16 **26:18** Yēyuut. 14:15; 10:43; 1Kōōr. 1:2; 6:11; 2Kōōr. 4:6; Ēfēēs. 5:8; Kolos. 1:13; 1Tēēs. 5:4-5; 1Bēt. 2:9

chēbo Yēērusālēēm āk chēbo Yuuteeya kumukuul āk mbo bōrōryōōsyēk tukul choo kimā Yuutayeek. 21 Ng'ālyoontoonooto :nyēē kiyey Yuutayeechu kunama āmiitē biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin ankusyeem kule kubakachaa. 22 Nteenee kiyēētyēēchinoonwoo :Yēyiin ākoy kura. Kunyoo, āmiitē ra kāāyyoony yuutēyu ā-āmchinē lōkōōywēchu biiko chēē minkēēch āk chēē wōōyēch. Mēēbērē āmiitē āmwooyē chēē kaatasee kusiir choo kimwooyē *:wōōrkooyikaab Yēyiin āk *Muusa kule makuyeyakay. 23 Kimwooy kule makunyalil *:Kāārārookiintēēt anku inee :nyēē mākuyēk nyēbo taayta / kiing'eetee meet kwoorōōrchi Yuutayeek āk mbo choo mā Yuutayeek lēbkēēyyēēt."

24 Yu kāmwooy :Bāwulō ng'aleechaa, kunam kuut :Fēēstō ānkulēēnchi, "Kāākubunuung' mēt, wē, Bāwulō! Kaakuyeying' :sumanaanaang'uung' kooraan :mētit." 25 Kukētyi :Bāwulō kule, "Fēēstō, boontēēt nyēē wōō, mānāābunwoo :mēt mbo kisich. Kiyēē āmiitē āmwooyē ku kiy nyēē yemaat anku bo manta. 26 Inkētē mbo :nkinee bāytooyiintēēt kubooyiit man ng'aleechaa kuuyu mēēbērē kiyēyāksēē wōlēē kimābo laat. Kunyoo, āmuuchē mbo āmwoochi nkinee nyēē māmii :muyātēēt.

27 Boontēēt, bāytooyiintēēt Akiriiba, iyēnchiintōōsii :inyiing' āk ng'aleekaab *wōōrkooyik? Ābērē iyēnchiintōōsii." 28 Kukētyi :Akiriiba kule, "Lēēkit iweechaa āyēku chiitaab Kiriistō." 29 Kuwālchi :Bāwulō kule, "Yoo kā lēēkit, nto ku lōō, āsooyē Yēyiin kule māyēk inyiing' baateey :nyēē kaweek, nteenee chii ake tukul nyēē mii kuyēbchinē yiit kiyēē āmwooyē sookerkeyiitu anii, nteenee baateey kēētēērchiinē kubo nyōrōōrōōnichu."

30 Kōōyyo :Fēēstō, Akiriiba āk Bēērnikē ākoo mbo nkicheek choo kiboonto keey tukul ankuba saang'. 31 Kibokumwoochiin kule, "Ntēē māmii :chiichi kuyēyē ng'al chēē yēmāktōōs / keebakach, nto mbo kule / keekerta kō." 32 Yooto, kumwoochi :Akiriiba Fēēstō kule, "Nto kāmānāāmwooy :chiichi kule /bokiiyyoong'tēē taayeetaab *Kayisaar, nto /kaakiityaakta."

27

Kiwēētēē Bāwulō mwēēnkēēt ākoy Rooma

1 Nto mii yu /kikiikiitiil kule keebe kōōrēētaab Itaalya, /kiiyokoochi Bāwulō āk kibratiisyek alak chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Yuulyō nyēē ki nyēē wōō nyēbo lukēētaab kaab *Kayisaar.

2 Yooto, keelaany mwēēnkēēt nyēē kitākyinē keey Atiramiito nyēē kimii wokumurē kiriinkōōsyēk chēē kimii sakaramteet nyēbo yēēmēētaab Eesya. Kikēēboontootē keey Aristaarko, chiitaab Maketoonnya nyēē kichōōnēē Tēēsālōōnikē.

3 Yu kāyyēēkunēē, keeyit Sitōōn kosolēny. Yooto, kuyēchi :Yuulyō Bāwulō nyēē karaam kuchāmchi kuwo wōlēē mii :chōōrōōnuutēkyii /sikiikoochi kiy nyēē kāyēētyēēchinēē keey. 4 Nto mii bēsyēēt nyēē kiikēērē, kēēng'ēētyēē yooto subak ankeenam baanta ām mwēēng', nto kuuyu kitākyēēch keey :wusōōnēēt nyēē nyikiis, keesyeb komosta nyēē kiiyeelaat nyēbo Kubrō ānkēētākyi keey tō. 5 Nto yu kikiikeebeetee mwēēnkēēt keekeeytee sakaramteetaab yēēmēētaab Kiliikya āk nyēbo Bamfulyaa, keeyit Muura, *kiriinkēēt nyēē kimii yēēmēētaab Lukiiya. 6 Kinyoorta yooto :chiichoo ki wōō nyēbo lukēēt mwēēnkēēt ake nyēbo *kiriinkēētaab Alekisaantrya nyēē kimii kuwēētii Itaalya. Yooto, kumwoowēēch kule keelaany mwēēnkoonoo.

26:20 Yēyuut. 9:19-20, 28-29; 11:18 **26:22** Luuka 24:44 **26:23** Isa. 49:6; Yēyuut. 5:42; 11:18; 1Kōōr. 15:23 **26:26** Yoowa. 18:20 **26:28** Yēyuut. 11:26 **26:31** Yēyuut. 23:29 **26:32** Yēyuut. 25:11-12 **27:2** Yēyuut. 19:29 **27:3** Yēyuut. 24:23

7 Kiwuuyiityēēch :baanta miisin nto bokēēyitē Niitō. Nto kuuyu kiitaay-
eeneech :wusōōnēēt keetas taay āk kēēloo, keeweech keey kēētākyi keey
cheeronko ankeerub wōlēē kimāwusunēē :yoomeet ām Kērēētē. Kikēēmur
yēēt ake yēē /kikēēkuurēē Salmoone. 8 Kinyikisyēēch :wusōōnēēt miisin yu
kākēētākyi keey tinkeey. Kikeebe ām wuuyinto kut bokeeyit yēēt ake yēē /
kikēēkuurēē ‘Sakaramteet nyēē Yimu’ nyēē kilēēkitēē *kiriinkēētaab Laseeya.
9 Kikiikiiboot āsiiswēk chēē chaang' kubo wusōōnoonoo ānkimii woku-
miyātiitu :baanta kuuyu kimii kuriiku :bēsyōōsyēk chēē kōrōōm :wusōōnēēt.*
Yooto, kumwooy :Bāwulō kule, 10 “Murēchu, nto yu ākāsē kule mii woku-
miyātiitu :baani. Yoo katakeetas taay makunyeerakay :mwēēnkēēt ānkubootyo
:tukuuchu mii mwēēng' ānkiiboot mbo soboonwēkyoo.” 11 Kitay :Yuulyō kiyēē
kimwooy :Bāwulō ankucham ng'aleekaab chiitaab :mwēēnkēēt āk chēbo nyēē
kiiyyoonkyinē mwēēnkēēt. 12 Nto kuuyu kimāyēmāksē kōōbuur yooto bo
sakaramtaanaa kut kukeeyta :bēsyōōsyēkaab wusōōnēēt, kookaykaay :biiko
wōlēē wōō kule keetas taay ākoy Fōyinikē. Ki sakaramteet :nyiitēnyi ām
Kērēētē nyēē kikaraam bokiimuunyēē ānkiimuuchē :chii kuyityi kubununēē
tinkēēywōōsyēkaab cheeronko nto nyēbo tō.
13 Nto yu kāwus :yoomeet muut nyēbo komostaab cheeronko, koosoot
:icheek kule kāākuyityiin :kiyēē kiisōōtē. Kunyoo, kootyaach mwēēnkēēt
ankutas āk baanng'waa kung'oosng'oosyootēē sakaramteetaab Kērēētē.
14 Nyēē mā tyaa, kuchō :wusōōnēēt nyēē nyikiis nyoo /kikēēkuurēē ‘Tō-
koong'asiis’ nyēē kiwusunēē Kērēētē. 15 Kunyoo, kikirkir mwēēnkēēt kut
keechamte keey /keetwaareech. 16 Yu kābokēēmur sakaramteetaab kōōr
kisich nyēē kiikwēēn :bēy nyēē /kikēēkuurēē Kawuuta, kyaam booryēēt kut
kiichuutu mwēēnkēēt nyēē mining' nyoo kiichuutootē :nyoo wōō kuchō
nyiin āriit. 17 Yu /kikiikiichuut kuchō āriit, /keekwiiliil mwēēnkoonoo ki
wōō kuyaam kule tetete. Kuuyu kinyōkōriitu :bichoo kule imuuchē koonach
:mwēēnkēēt ng'aayneet nyēbo sakaramteetaab Liibya, kuwiirchi araaray
kiito ake nyēē kiichuchuuyē baantaab mwēēnkēēt ānkubākookyi yoomeet
kōōrēētoot mwēēnkēēt. 18 Kitas taay :wusōōnoonoo nyikiis kuwus. Nto yu
kāyyēēkunēē, /kēēmēto tukuuk ām mwēēng' kule sukukuskusiit :mwēēnkēēt.
19 Nto bēsyēēt nyēē kiikēērē, /keewiirta mbo tukuuk choo /kikēēkwoonyēē
mwēēnkēēt āk tukuuk chuut alak tukul. 20 Kituuluunkēnoot :wōliin bo barak
ām bēsyōōsyēk chēē chaang' nyēē /kimākēēkāsē asiista nto mbo kookeelik.
Kitas taay yooto tukul :wusōōnēēt kwaawesiit, nto yityo, kubēk :moonikyoo
kule ākoo -mēētākōōmuuchāktōōs /kiiraraacheech.
21 Yu kikiikumisyo :moonik nyēē kimēēmāchē :chii kwoomiis, kōōyyo
:Bāwulō ānkulē, “Murēchu, nto kōōkāswoo yoo kāāmwoowook kule
-mōōng'ēētyēē Kērēētē, nto kāmāāmook :kiy nto kāmōōbootē kiy. 22 Nteenee
āmwoowook kule ōkich, kuuyu māmii :chii nyēē makume, nteenee
makuburyet :mwēēnkooni. 23 Kōchōōnchoo *:malayikeetaab Yēyiintēēnyuu
nyoo āyēchinē yiisyēēt kwēēmooy ānkumwoowoo kule, 24 ‘Bāwulō, -mēēmuy,
+/ mākiiyyoong'tēēniing' taayeetaab *Kayisaar ankaakuriiree :Yēyiin biiko
choo ōboontootē keey ām mwēēng' nyēē mākoy kubēk.’ 25 Kunyoo ii,
murēkyoo, ōkiilyē, kuuyu ākoosēē keey Yēyiin kule makuyeyakay kuu yoo
kāākumwooytoowoo. 26 Nteenee +/makeetwaareech ākoy kōōrēēt ake nyēē
kiikwēēn :bēēko.”
27 Kitas taay :wusōōnēēt kutwaareech ām Araaraytaab Metitereennya.†
Nto mii yu makuriich kwēēmooy kwēēn ām kwēēmowuutaab taman āk

---

* **27:9** Mwooyē :yuutēyu kule yoo kaakukeeyta :bēsyēēt nyoo /kēēkirē āmiisyēēt. **27:10** 1Kōōr. 11:26 **27:18** Yoona 1:5 **27:24** Yēyuut. 23:11 **27:26** Yēyuut. 28:1 † **27:27** /Kikēēkuurē kēny kule Araaraytaab Atiriiya.

ang'wan kukeeyiimeech :wusōōnēēt, kumach kōōnkēt :biiko choo kimii mwēēng' kule kikiikuriik keeyit kōōrēēt. 28 Yooto, kuwiirta kiito ake nyēē nyikiis nyēē /kikiikēērātyi bōrōōwēēt sukukasee wōlēē tēē :bēēko. Nto bērē kulē, kiyitē fuutiinēk bokol āk tibtēm kuwo ng'wēny. Nyēē mā tyaa /kiiyokooyto subak bōrōōwoonoo. Nto bērē /kēēlē, ku fuutiinēk sokool. 29 Kikēēmuuyē kule imuuchē :mwēēnkēēt kuryaach rwoontōōk choo lēēkitēē sakaramteet. Yooto, kiiyokooytē karnaak ang'wan /kiiyyoong'tēē mwēēnkēēt ankeesaay kule kuyyēēkyēēch. 30 Kisyeem :biiko choo kimii kōōrēētootē mwēēnkēēt kule kumwēy. Kinam mwēēnkoonoo ki mining' nyoo kimii nyiin āriit ankuyey keey kule kimii kōōyokooytooy karnaak alak choo /kiiyyoong'tēē mwēēnkēēt, nteenee ākoo kimāchē kule kumwēyēē kiyooto. 31 Nto mii yoo, kumwoochi :Bāwulō Yuulyō āk biikyii bo lukēēt kule, “Yoo kāmēēbuur :bichu wōlēēb mwēēnkooni, ku -mōōsobtōōsii.” 32 Yooto, kutil :bichoo bo lukēēt bōrōōk chēē /kikikēērātiisyēē kōōsuuyto :mwēēnkoonoo ki mining'.

33 Nto yu mākōōrir :kōōrēēt, kumwoochi :Bāwulō biiko kule, “Ām bēsyōōsyēk chēē yitē taman āk ang'wan choo kookukeeyta, kwoobeetee kuut ānkōōruuyē kuut. 34 Kunyi, āmwoowook kule ō-āmiisyē sōōnyōōru nkuruuk sōōsobchē kuuyu māmii :chii mbo akeenke ām akweek nyēē makume.” 35 Yu kēēwoong' :Bāwulō ng'aleechu, kunam mukaatiit ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy ām taayee-taab bichooto. Nto mii yoo, kubetes ānkutoow kwaam. 36 Kikimkimiitu :bichoo ānkwoomiis :nkicheek. 37 Kikēēyitē :tukul chēē kikēēmiitē mwēēng' biiko bokolwookik āyēēng' tāmānwookik tisab āk lo. 38 Yu kikiikwoomiis :bichooto tukul kut kubiyoong'iis, kumētyi nkoonuuk araaray sukukuskusiit :mwēēnkēēt.

39 Kuyyēēchē :kōōrēēt, maneemuuch :icheek kōōnkēt kōōrēēt nyēē kikas, nteenee kikas yēēt ake yēē kiiwulta keey :bēēko yēē kitinyē ng'aayneet yēē /kikiitiil kule bokōōyyoong'tēē mwēēnkēēt yoo keemuuchakay. 40 Yooto, kootichtiich karnaak choo /kiiyyoong'tēē mwēēnkēēt ankootyaach tukuuk chēē /kēēwēēchwēēchēē mwēēnkēēt. Nto mii yoo, kōōtōrōōr tukuuk chēē toochē yoomeet sukung'eet kuwusto :yoomeet mwēēnkēēt wokōōyyoonyēē sakaramteetaab araarayta. 41 Kitākyi mwēēnkēēt koonach ng'aayneet nyēē kikiituulākoy kukiilchi :sēruutaab mwēēnkēēt yooto ānkutōōr :wusōōnēēt bēēko kwiiri komostaab saaruuryeet.

42 Kichōb :biiko choo kibo lukēēt kule kubakach kibratiisyek sukung'eet mābir bēēko kumwēy. 43 Nto kuuyu kimāchē :Yuulyō kule kōōsoob Bāwulō, kuyeetee bichoo kuyey kuu wōloo kākāākuchōbto. Yooto, kumwoochi chēē kiimuuchē kubir bēēko kule koonto kubiroot bēēko ākoy taban. 44 Nto choo king'ēt, kimāchāktōōs :choo kubeetee keetiik choo kibētēkunēē keey mwēēnkēēt. Kiyit :biiko tukul taban ām kēēlwookichooto tukwaay nyēē man-aam :kiy ake tukul.

28

Kikeeyit kōōrēētaab Maalta

1 Nto mii yu kabokeeyit araarayta taban, kēēbēēru kule ākoo ki Maalta :kōōroonoo kikiikwēēn :bēēko. 2 Kitoroocheech :biikaab kōōroonoo nyēē karaam. Nto kuuyu kimii :roobta ānku kaytit :kōōrēēt, kōōloowēēch maata. 3 Kiwokukweyaat :Bāwulō kweenik alak, nto yu kēēkoochi ma, kusiikunee :eereeneet kweenichaa yu kasyool :maata ānkunooynoochi keey āwutaab Bāwulō. 4 Yu kakas :biikaab kōōroonoo kuu nyooto, koosoot kule, “Ākoy ku rumiin :chiichi. Ānkoo kaakoomuuch kuchililee meet nyoo kātānyōōru ām

27:34 Luuka 12:7 **27:35** Luuka 22:19 **28:2** 2Kōōr. 11:27

araaray, tākurubē :mnyaat.” 5 Nteenee kilelekta :Bāwulō eereeneet kōōsuuchi
mā nyēē manaam inee :kiy. 6 Kiisōōtē :biiko kule makookwa :āwut nto kule
makooryaakta keey ankume. Kikānyiis :bichooto kulōōyiit kumāchē kukas
kiyēē makuyeyakay. Yu kukas kule māmii :kiyēē kaam Bāwulō kulē, “Tōōs
āynāt :chiichi.”
7 Kimiitē yooto :mbareetaab chiitaab kōōroonooto. Kitookunoot :chiichoo
/ānkikēēkuurēē Bubliiyō. Kitaacheech :chiichoo ām mooyēēt nyēē lēēl kebe
kanyii ānkuriibēēch nyēē karaam bēsyōōsyēk sōmōk. 8 Kimnyoonē :kwaani-
itaab chiichooto ām kō ānkimii kāru kitiintiri. Kilāyēē :maat ānkōōbuuntooy
:mooyēēt. Wokoorwaam :Bāwulō ānkutiinyēē āwunnyēk ānkusoochi. Yooto,
kusob :boontoonoo. 9 Yu kakas :biikaab kōōroonoo chēē kimnyoontōōs,
kukwa wōlēē mii :Bāwulō ānkōōsoob. 10 /Kikēēkoonyitēēch ām kēēlwookik chēē
chaang'. Nto yu kikēēmiitē kēēchōbē keey sikeebe, kukōōnootēēch :bichoo
tukun chēē chaang'.

Kikeebe Rooma

11 Yu kābēk :ārook sōmōku, kēētoowu baanta subak. Kikeelaany mwēēnkēēt
ake nyēbo *kiriinkēētaab Alekisaantrya nyēē kikiimuunyēē kōōroonooto kule
kukeeyta :wusōōnēēt. /Kikēēkuurēē mwēēnkoonoo “Āynātōōs saram Kas-
toor āk Bolukis.” 12 Kikeebe ākoy yēēt ake yēē /kikēēkuurēē Sirakuusa
ānkēēbēēnii yooto bēsyōōsyēk sōmōk. 13 Nto bēsyēēt nyēē kiikēērē, keebe
ākoy Rēkiyō. Nto yu kāyyēēkunēē, kuwusunēē :yoomeet komostaab sōōy
kuchaakteeneech ākoy *kiriinkēētaab Bōtyōōli. 14 Kikeenyoorte wōlooto bo
kiriinkoonoo mbo ng'eetaabiya alak chēē kitaacheech kiibuurtē keey ām
bēsyōōsyēk tisab. Nto mii yoo nanyuun, keebeetee kērēēnkōōk kēētākyi keey
Rooma. 15 Yu kāwokukas mbo :ng'eetaabiya ām wōlooto bo Rooma kule
kikēēmiitē kēēkwoonii, kutōrōōkwēēch. Kikānyiis :alake yēē /kēēkuurē kule
“Kooriik sōmōk chēē /kiimuunyēē,” nteenee kikēēw :chuut ākoy yēē /kēēkuurē
kule “Sōkōōniitaab Ābiiyō.” Yu kāwokōōbuurto keey :Bāwulō bichoo, kubirchi
Yēyiin kōōnkōy. Kiyey :yooto inee kukich. 16 Nto yu kabokeeyit Rooma, /
kēēchāmchi Bāwulō kōōbuur nkit āk riibiintēēt akeenke.

Kyaamtaat :Bāwulō ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuriiboot

17 Yu kakeeyta :bēsyōōsyēk sōmōku kukakeeyit Rooma, kukuur :Bāwulō
kāāntōōyikaab Yuutayeek. Nto yu kikiikōōruruuch keey, kumwoochi
:Bāwulō icheek kule, “Mbo ng'eetaabiya, mānāākōchōnkyi biikyoo nto
mbo ātēbuutēkaab mbo kuuko. Nteenee /kikeenama ām Yēērusālēēm /
ānkiiyokoochoo biikaab Rooma. 18 Kōōkuumwoo :bichoo ankumach kule
kootyaaktaa kuuyu kimāmii :lēēlis ake tukul nyēē kinyoolchoo /keebakachaa.
19 Nto yu kabokukwiil :Yuutayeek /kiityaaktaa, akas kule kaykay /
kiiyyoong'tēēnoo taayeetaab *Kayisaar, ānkoo kimāmii :kiy nyēē miyaat
nyēē chāāmwooyē kule kiyēwoo :biikyuu. 20 Ng'ālyoontooniitēnyi :nyēē kayeya
amach kule akasaak ōō, booyichu. /Kakeerateenaa nyōrōōrōōnichu kubo
nyoo ikēnēē keey :mooyēētaab Isrāyēēl kumukuul.”
21 Yooto, kukētyi :bichoo Bāwulō kule, “Nto yu mānāākēēnyōōru :acheek
ng'ālyoo ake tukul nyēē chōōnēē Yuuteeya nyēē rubtooy keey āk inyiing'.
Mānāāmwoowēēch :mbo ng'eetaabiya chēē kwoonēē wōlooto kiy ake tukul
nyēē miyaat nyēē rubtooy keey āk inyiing'. 22 Nteenee kēēmāchē keekas kule
imwooyē nee :inyiing', kuuyu mii :biiko wōlēē wōō kung'āloolē nyēē miyaat

---

28:5 Māārkō 16:18 **28:6** Yēyuut. 14:11 **28:16** Yēyuut. 24:23 **28:18** Yēyuut. 23:29 **28:19** Yēyuut. 25:11-12 **28:20** Yēyuut. 23:6; 24:15; 26:6-8

kurubta keey āk bichēēb Kiriistō.” 23 Kunyoo, kichōb :bichooto āk Bāwulō
bēsyēēt nyēē mākutuuyo.
Yu kayit :bēsyoonoo, kukwa :biiko chēē chaang' wōlēē kitēbunēē
:Bāwulō. Kiirwookyi :Bāwulō kwiimēn. Kiiboorchi ng'ālyoo kurubta keey
āk bāytooyiisyēētaab Yēyiin ānkuyēyiisyēē siruutēkaab *Muusa āk chēbo
*wōōrkooyikaab Yēyiin kōōboorchinēē biiko kule ki *Kāārārookiintēēt :Yēēsu.
24 Kichāmchiin :alake āk ng'aleekaab Bāwulō, nto alak kutāchiin. 25 Kibēētii
:bichoo kukwiilootē keey kubo ng'aleechaa kikiikukas āk yu kāwokumwoochi
:Bāwulō kule, “Kimwoochi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin mbo kuukoong' manta,
yoo kimwooyē kubununēē wōōrkooyoontēēt *Isaaya kule,
26 ‘Iwē wōlēē mii :bichu ānkuwēēmwoochi kule:
Yoo kōōyēbchi yiit,
-mōōkāsē kiy.
Nto yoo kookasee koonyek,
-mōōkāsē kiy kubooyiit man.
27 Kuuyu wuuyēch bichu :mētēwoy,
ānkumoolootiin :yiitin,
ānkināmākiis koonyay.
Nto kiimuuchē :koonyek kukasta,
ānkuyootootiin :yiitiik,
ānkōōnkēt :icheek,
nto kiikuweek kuchama,
saang'eet :anii,
āsoob icheek.’†
28 Kunyi, āmāchē āboorwook kule kookucham :Yēyiin kooraraach biiko choo
mā Yuutayeek ānkumākuyēbchi yiit :icheek ng'aleechaa.”*
30 Kiibuur :Bāwulō wōlooto kēnyiisyēk āyēēng' kutēbunēē kōōnyii nyēē
kikwēytooy kiy. Kitoochē biiko tukul choo kāruutoon 31 ānkwoomchinē
ng'ālyoontēēt nyēē māmuyē kurubta keey āk bāytooyiisyēētaab Yēyiin,
ankooneet mbo kurubta keey āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.

28:22 Yēyuut. 24:14 **28:23** Luuka 11:2; Yēyuut. 1:3; 8:12; 19:8; 20:25; 28:31 † **28:27** Isaaya 6:9-10
28:27 Mat. 13:15; Māārkō 4:12 * **28:28** Tinyē :siruutēk alake kērēywoontēētaab 29: Yu keewaany
:Bāwulō kumwooy ng'aleechaa, kung'ēētyo :Yuutayeek ankuba. Kikwiilaat keey nyēē kōrōōm miisin.
28:28 Luuka 3:6; Yēyuut. 13:46 **28:31** Yēyuut. 28:23

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō
Roomeek

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē :lēbkēēyiintēēt Bāwulō kitaabuuni bo Rooma ām kēnyiit nyēē /kiisōōtyinē kule ki 57 KK yēē kimiitē Kōōriintō nto ku kiriinkēētaab Keenkereeya chēē kitoobēnē keey tukwaay ām sakaramteetaab araarayta. Kimiitē :Bāwulō yooto kōōtēryēēkootē baannyii nyoo kibo sōmōk kutākyinē keey Yēērusālēēm kuyibē beesaanik choo kiki-ikōōruruuch ām wōlēē mii :biikaab Kiriistō chēbo Kiriki. Kimiitē mbo yooto subak kuyēytoochinē keey baannyii nyoo kibo ang'wan kuwo Sibaannya kumur Rooma. Iboorchinē keey :Bāwulō ām barwaani biikaab Kiriistō chēbo Rooma chēē ki Yuutayeek āk Kirikiik. Kiiwuruur yooto :ātēbuutēkaab bichoo kāāliing'ēn wōlēē mākuchōbto kāāsōōtēywēēkyii āk ng'alaaleet. Tākyinē keey :ng'aleek alake chēbo barwaani biikaab Kiriistō chēē Kirikiik nto alak kutākyinē keey choo ki Yuutayeek.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Rōōbu :barwaani ām bārōōnōōk tukul chēbo :Bāwulō ām kēēlto nyēē kāsāktōōs, kurubta keey āk wōlēē wuu :kāāyēnēētaab Kiriistō. Ki lōkōōy :chu chēē kiiyēēlootiin ām wōōrkooyoontiit nyēē mii Kii-rootyeet nyoo bo Kēny nyoo kichokōōboorunēē keey Yēēsu, Kāārārookiintēēt nyoo /kikēēkānyoonu nyoo Ng'aabaneet. Kikikiilchi :Yuutayeek chēē kiki-ikōōyēnchi Kiriistō ām Rooma, ātēbuutēkwaa bo kēny kuu wōlēē kiwuunto :lukōōsyēk alake. Kirub miisin ntāsimuutēkwaa bo saayeet kuu wōloo kiyēytooy kumānēēyēnchi Kiriistō. Ikiimē :Bāwulō kule māchāksē kuminyē :chiitaab Kiriistō nyēē koonyitē Yēyiin ānkwoosyi keey kōōntōōchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Māyēētyēēchinē chii :kiruutēk koong'ereech Yēyiin nteenee sāru biich :soboonto nyoo intōōchinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin sukung'eet keerub tukuuk choo nāmē keey āk mākuutēkaab Yēyiin. I-ārōōru :Bāwulō ām kurkeetaab 7 kaatyaaktaayeet nyēbo biikaab Kiriistō choo Yuutayeek ām wōlēē mii :kiru-utēkaab kiirootyeetaab kēny. Kisir ām kurkeetaab 8 kāābēliisyēēt nyēē nyōōru :chiitaab Kiriistō yoo kāminy kubo Tāmirmiryēēt. Yoo tēēbē :Bāwulō tēēbuutēk ām āsiiswēk alak, kumāchē kuchut :nkinee chiito nyoo sumānē siruutēchu ameetaab lōkōōy. Yēyē keey :Bāwulō wuu nyēē chiito ake nyēē tēēbsē. Nto ām āsiiswēk alak kutēēbē :inee ānkuwālu nkityō.

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō biikaab Rooma ānkumākyi bērur

1 Anii ku Bāwulō nyoo āyēchinē *Kāārārookiintēēt Yēēsu yiisyēēt. Ki-toola :Yēyiin ankootabaanaa āyēku lēbkēēyiintēēt saa-amte lōkōōywēk chēē kāroomēch. 2 Kisimkukuurtoowēēch :Yēyiin ām siruutēkyii lōkōōywēchoo kubununēē *wōōrkooyikyii. 3-4 Rubtooy keey :lōkōōywēchu āk lakwanyii Yēēsu Kiriistō Mokoryoontēēnyoo nyoo /kikēēsich kuu chii kuchōōnēē kōōtaab bāytooyiintēēt *Tāwuti. Nteenee /kikiiboor ām kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule Lakwataab Yēyiin :inee yoo /kiikiing'ēētēē meet. 5 Chāmēēch :Yēyiin kubununēē Kiriistō. Kiikukōōnēēch keeyey yiisyēētaab *lēbkēēyik kyoomchinootē biiko choo mā Yuutayeek wōlēē wuu :inee āk kule kōōyēnchinē :icheek Yēyiin ānkōōywēyē. 6 Kunyoo akweek :alake ām bichooto chēē /kiikeekweyaak ōbooyiitu Yēēsu Kiriistō.

1:1 Yēyuut. 9:3-15; 26:16; Kala. 1:15-16; Ēfēēs. 4:11 **1:2** Yēyuut. 13:32-33; Room. 3:21; Kala. 3:8, 16; 1Bēt. 1:10-12 **1:3-4** Mat. 1:1 **1:5** Yēyuut. 9:15; Room. 11:13; 15:15-19; Kala. 2:7, 9; Ēfēēs. 3:2; 1Tēm. 2:7

7 Āsubooyook akweek tukul ām Rooma choo chāmook :Yēyiin
ankiikootabaanaak ōyēku biikyii chēē tiliilēch. Kōōbēruurook :Baaba āk
Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō ānkukōōnook kaalyeet.

Kibērē :Bāwulō nto ruutoochi Rooma

8 Ābirchinē kurook Yēyiintēēnyuu kōōnkōy kubununēē Yēēsu Kiriistō kubo
akweek tukul kuuyu /kyoomunēē kōōrōōsyēk chēē chaang' kule ōkoosēē keey
Yēyiin miisin. 9 Inkētē :Yēyiin kule ātāsē taay bēsyēēt ake tukul āsoowook
ākookoy. Āyēchinē inee yiisyēēt ām mooyēēt akeenke ā-āmtooy lōkōōywēk
kurubta keey āk lakwanyii. 10 Āsooyē kule mākuyootwoo :Yēyiin kēēlto ām
lēēkitō āchōō wōloo ōmiitē. 11 Ābērē nto akasaak sāāng'oobwook rōōbēywoo
nyēbo Tāmirmiryēēt kōōkimkiimook. 12 Nto subak, +mākiititiirē keey :tukul ām
wōlēē kiiyēnchintooy Yēyiin.

13 Mbo ng'eetaabiya, māchāktōōs ōnkēt kule kwāāchōboonu keey nyi
kooy kule āruutoochook nteenee kookukerektaanwaa :ng'ala. Āmāchē kule
nto chāātitiirook kuu yoo kyāātitiiroonu biikaab Kiriistō ām bōrōryōōsyēk
alak. 14 Mākwoo ā-āmchi biiko tukul lōkōōywēchu kāroomēch nyēē mātiny
kule Kirikiik nto mā Kirikiik, sumānootiin nto māsumānootiin. 15 Kiyooto
:nyēē yēyoo amach miisin kule ā-āmwook nkakweek choo ōmiitē Rooma
lōkōōywēchu.

16 -Māāmuyoot a-amte lōkōōywēk chēē kāroomēch kuuyu mii āriit
:kāāmuukēywēēkaab Yēyiin chēē yēyē kooraraachakay :chii ake tukul nyoo
kēēyēnchi. Māchāktōōs /kyoomchi Yuutayeek kurook nto yityo, kookeer
:choo mā Yuutayeek. 17 Iboorunēē :Yēyiin lōkōōywēchoo kule churtooy :chiito
yoo keekaasee keey inee baateey. Kuu yoo /kikeesir kule, “Nyōōru soboonto
:chiito nyoo churtooy kubo kaakaaseenyii.”†

Mākōōng'woonchi :Yēyiin biiko choo -mēēywēyē inee

18 Kōōkutākyi :Yēyiin ng'wooninto biiko choo -mēēywēyē inee āk kibrōkōsiis
choo kiikutubēē rōkōsng'waa ng'ālyoontēētaab manta. 19 Inkēt :biiko wōlēē
wuu :Yēyiin, kuuyu kisimkōōboorchi keey :inee icheek ām kēēli: 20 Kiiboorunēē
kāāmuukēywēēkyii bo kibchuulyo tukuuk choo kiikuyey ānkōōboorunēē tuku-
uchooto wōlēē wuu :inee, ānkoo -/mākēēkāsēē inee koonyay āk nkicheek
kāāmuukēywēēkyii. Kunyoo, māmii :wōlēē tuuktooy keey :chii.

21 Ānkoo kiinkēt :icheek Yēyiin, mānēētōrōōr nto kubirchi mbo kōōnkōy,
nteenee kiyēk buch :ng'oomnātēēng'waa ānkutubākiis :kāāsōōtēywēēkwaa
kukabar :bēērbēēryēēng'waa. 22 Yoo kibērē ng'oomēch, kubērbērēch.
23 Kikutunkyinē :bichoo āynātōōs chēē /kikeekus /kiiwuuytēē biiko nto
tāriitēk, tyoong'iik choo bēēsyētē āk choo ichuutēē keey ng'wēny kusiir yoo
kātākutunkyinē Yēyiin nyoo bo lēbkēēyyēēt ākookoy.

24 Kiyooto :nyēē kiyey Yēyiin kwoosyi bichoo kutwaar :muchastaab
bōōrwoonikwaa sukuyēyē sikornateet ankunyeeree bōōrwoonikwaa.
25 Kōōkuchuunnyēē :bichoo manta nyēbo Yēyiin ānkuwēēkyi keey ng'wiiynaneet
kukutunkyinē tukuuk chēē kiyēyē :Yēyiin yoo kātākutunkyinē Yēyiin nkit
nyoo itōrōōroot ākookoy. 26 Kookwaasta :Yēyiin bichoo kubo ng'aleechu
tukul kurub muchas nyēē samis nyēē kookubakaakta mbo :kooruuk
saanikwaa ankoomut keey nkit. 27 Kookutay :nkicheek murēnik

1:8 Room. 16:19; 1Tēēs. 1:8 **1:10** Yēyuut. 19:21; Room. 15:23, 32 **1:13** Room. 15:22 **1:16** Yēyuut. 13:46; 1Kōōr. 1:18, 24; 2Tēm. 1:8 † **1:17** Aabakuuk 2:4 **1:17** Room. 3:21-30; 4:1-25; 10:4-13; Kala. 3:9-12; Filib. 3:9; Ibu. 10:38 **1:18** Room. 2:5, 8; Ēfēēs. 5:6 **1:20** Āyub 12:7-10; Tyēēn. 19:1-4; Yēyuut. 17:27-28; 1Kōōr. 1:21 **1:21** Ēfēēs. 4:17-19 **1:22** 1Kōōr. 1:19-20 **1:23** Kiruu. 4:16-18; Tyēēn. 106:20; Cherem. 2:11

kooruukwaa ānkwoobukyi keey murēnik alak kusikoraat keey kut neennyi /kōōkiitiilchi kule +/mākiing'woonchi kurubta keey āk rōkōsooto. 28 Kuu yoo manaacham :biiko kōōnkēt Yēyiin, kōōtuukyi :inee icheek batay kutas taay āk rōkōsng'waa kuyēyootē ng'al chēē māyēmāksē /kēēyēyē. 29 Kiikoolaambuuch bichu :choolwookātēēt, muchas āk rōkōs, tuuyintaab moo, rumiisyēēt, wōōrōōryēēt, ng'wiiynaneet, kāwōōtyoontiit, seemseemnyeet. 30 Ng'āloolootēē alak nyēē miyaat, tāyē Yēyiin, āwēēsēch, āng'oonyēch ānkung'āsē keey. Sākāyootē kēēlwookik chēē kayeyee rōkōs, kōchōnkyinē sikiikwaa, 31 bērbērēch, -/mākiikoosēē keey, māchāmē chii, āmāriirēē chii. 32 Ānkoo kōōnkētē :icheek kule kiikōōtiilchi :Yēyiin meet chii nyoo yēyē ng'al chēē wuu choo, tākutāsē taay kuyēyē ng'aleechu ānkōōkoostooy mbo alak choo yēyē kuu nyooto.

2

Ing'woonchinē :Yēyiin mbo nkicheek Yuutayeek

1 Yoo itiilchinē :chii alak ng'al, kumiitē kōōruustooy keey nkit nyēē māmii :wōlēē tuuktooy keey kuuyu yēyē :nkinee rōkōs. 2 Kiinkētē kule yoo itiilchinē :Yēyiin chii ng'al kubo rōkōs, kōōyyoong'unēē manta. 3 Ibērē tōōs +meechililee kiyēē itiilchinē :Yēyiin biiko alak yoo 'kēētiilchi chiito ake ng'al ānkiiyēyē :inyiing' ng'aleechaata? 4 -Mēēru rwoonik ibērbēērē keey kule lēēl :moo Yēyiin ānkumuytoochinē ng'al. Māchāktōōs inkēt kule māchāksē :ātēboo bo Yēyiin kukōōniing' bārooyinto nyēē keereeny keey iweeksee choolwookātēēng'uung'.

5 Yoo iwuuyiitē mēting'uung' itāyē iweeksee choolwookātēēng'uung', imiitē ituulchinē keey ng'al nyēē ākoy kōōng'woonchiing' :Yēyiin bēsyoonoo ing'woonchinē biiko. 6 Mākōōtiilchi :Yēyiin chii ake tukul ng'al kurubta keey āk kiyēē kiikuyey. 7 Mākōōkoochi *soboontaab kibchuulyo biiko choo yēyē tukuuk chēē kāroomēch, choo chēēng'ē lēbkēēyyēētaab Yēyiin ākoo koonyit ānkumāchē kunyōōr soboonooto bo kibchuulyo. 8 Nto choo isōōtē keey nkit ānkurubē kēēlwookikaab rōkōs ānkutāyē ng'ālyoontēētaab manta, mākōōng'woonchi :Yēyiin. 9 Makunyalil :chii ake tukul nyoo yēyē rōkōs kutoowunēē Yuutayeek nto yityo kukēchi choo mā Yuutayeek. 10 Nteenee +/mākiitōrōōr chii ake tukul nyoo yēyē tukuuk chēē kāroomēch, mākukoonyitākoy ānkunyōōr kaalyeet. Inoomēē kurook Yuutayeek nto yityo kookeer choo mā Yuutayeek. 11 Mākwēyē :Yēyiin biiko kule anum :nyi ku anum :nyoo.

12 Yoo kāchoolwookēn :chii nyoo mānēēnkēt kiruutēkaab Yēyiin, +/makiiruusta nyēē -/mākiiyyoong'unēē kiruutēchoo. Nto yoo kāchoolwookēn :chii nyoo inkētē kiruutēk, +/makiiruusta /kiiyyoong'unēē kiruutēchooto. 13 Mēēbērē biiko choo kāsē kiyēē mwooyē :kiruutēk chēē /kiitiilchinē kule churtootiin ām taayeetaab Yēyiin, nteenee chēē /kiitiilchinē kule churtootiin ku choo rubē kiyēē mwooyē :kiruutēk. 14-15 -Mēēnkētē biiko choo mā Yuutayeek kiruutēkaab Yēyiin. Ānkoo wuu nyooto, yoo yēyē tukuuk chēē miitē kiruutēchoo, kōōbooru kule inkētēē mētēwookwaa kiyēē mākyinē :Yēyiin kule kuyey. Inkētē kule karaam :nyi ku miyaat :nyoo. 16 Yoo itiilchinē :Yēyiin biiko ng'al bēsyoonoo bo tabanta kubununēē Yēēsu Kiriistō kuu wōloo mwooytooy :lōkōōywēchu āāmtooy, mākōōboor keey :tukuuk chēē wunyootiin.

17 Iyibē keey :inyiing' Yuutāyiintō kule ikēnēē keey kiruutēk ānkiing'āsē keey kule inkētē Yēyiin. 18 'Inkētē kiyēē mākyiing' :Yēyiin kule iyēyē ānkiikāsēē kiruutēk kiyēē bo man nyēē māchāktōōs iyēyē. 19 'Isōōtē kule itinyē man

---

1:27 Laawi. 18:22; 20:13; 1Kōōr. 6:9, 18 **1:29** Kala. 5:19-21 **2:1** Mat. 7:2 **2:4** Yēyuut. 17:30; 2Bēt. 3:9, 15 **2:6** Tyēēn. 62:12; Kāālēw. 24:12; Mat. 16:27; 2Kōōr. 5:10; Ēfēēs. 6:8 **2:11** Yēyuut. 10:34; Ēfēēs. 6:9; Kolos. 3:25; Yāāk. 2:1; 1Bēt. 1:17 **2:13** Mat. 7:21 **2:16** 1Kōōr. 4:5 **2:17** Isa. 48:1; Cherem. 8:8; Room. 9:4

kule inyiing' nyēē i-ārōōrchinē kēēlto biiko choo kōryootiin ānkiikoochinē mbo subak lēbkēēyyēēt biiko choo mii mēēnān. 20 Inēētē :inyiing' mbo subak choo -mēēnkētē kiy nto maanayiisyek 'isōōtē kule 'inkētē ng'aleek tukul āk manta nyēbo kiruutēk. 21 Kunyoo ii, yoo 'inēētē :inyiing' alak -'mēēnēētē keey nkinyiing'? Nto yoo imwoochinē biiko alak kule kutayee keey chōōrsēēt, kwaaming' :nee -mēēmētē chōōrsēēt? 22 Imwooyē kule māchāktōōs kutayee keey :chii martaayeet, kwaaming' :nee siimārtooy? -Mēēmāchē kule nto iriikyi tukuuchoo /kēēkusē choo /kēēkutunkyinē, nteenee kubērē :mooyēēt nto ichoor kuuyu bo ta-aabuut nto ku syaabeet. 23 Ing'āsē keey kule irubē kiruutēk, nteenee intosuurē Yēyiin yoo i-iryēē kiruutēchoo. 24 Ōyēyē kuyityiin :yoo / kikeesir kule, “Kyōōsākyi Yēyiin kōōntosuurākoy ām wōlēē mii :biiko choo mā Yuutayeek.”†

25 Yoo iyēku Yuutāyiin ānkiinkētē kiruutēk, kukaraam yoo irubē kiruutēchooto. Nto yoo i-iryēē kiruutēchoo, ikerkeeye choo -mēēnkētē kiruutēchooto. 26 Nto yoo karub :choo mā Yuutayeek kiyēē irābchinē :kiruutēk, kukāsē oob :Yēyiin bichoo kule churtootiin? 27 Chii nyoo mā Yuutāyiin ānkuyēyē kiyēē māchē :Yēyiin, mākōōtiilchiing' ng'al yoo 'kēē-irii kiruutēk.

28 Māyēku :chii Yuutāyiin baateey kubuntēē ntāsimuut, nto kuuyu / kikeeyaatitee *kāāmurootāniisyēētaab Yuutayeek, kusyēēmē kurub kiyēē mwooyē :kiruutēk choo sirootiin. 29 Nteenee Yuutāyiin nyēbo man ku nyoo boonto Yēyiin ām soboonnyii. Nyōōru :chiito kāāmurootāniisyēētaab man kubuntēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Chēēng'ē :chii nyēē wuu nyoo kusilto :Yēyiin āmēēbērē kusilto :biiko.

3

1 Mii :karaamat nee yoo Yuutāyiin :chii ānkuyēētyēēchinē nee :kāāmurootāniisyēētaab Yuutayeek? 2 Man, miitē :karaamateet ām kēēlwookik chēē chaang'. Nyēbo taayta, /kiikiitōōrchi Yuutayeek ng'ālyoontēētaab Yēyiin. 3 Ānkoo kuwuu nyooto, kichuunnyēē :biiko wōlēē wōō. Ara, ibooru :yooto sōō kule wēēchwēēchē keey :Yēyiin? 4 Achicha! Māwuu nyoo. Iyyoong'unēē :Yēyiin manta ākookoy ānkoo kicham :biiko ng'wiiynan, kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, “Ichurtaat nyēē yoo itiilchinē chii ng'al itinyē manta.”†

5 Imuuchē :chii kumwooy kule, “Yēyē :miyootyēēnyoo kutook kule churtaat :Yēyiin miisin. Yēē ākoo wuu yooto ii, kōōng'woonchēēch nyēbo nee?” Wuu nyooto :wōlēē ng'ālooltooy :biiko. 6 Nto kimēēng'woonchinē biich :Yēyiin, nto kiimuuchē kule nee kōōtiilchi biiko ng'aleek? 7 Imuuchē :chiito ake kumwooy kule, “Yoo ākoo itōrōōrē :ng'wiiynaneenyuu Yēyiin ānkōōboor kule tinyē manta ii, kubo nee /kēēmwooy kule āyēku anii kibng'ōōkisyoo?” 8 Imuuchē /kēēlē, “Keeyey rōkōs sukutook :kāroomnyēēt.” Mii mbo :biiko alake chēē kōōkōōyinkyoo kule āmwooyē ng'aleechaa. Nteenee nyoolchinē /kiiruusta bichoo.

Choolwookēnoot :chii ake tukul

9 Ara keemwaay nee? Kēēkāroomēch :acheek Yuutayeek kusiir biiko alak? Achicha! Kasimkeemwaay kule kiikuchoolwookēn :chii ake tukul, ānkā Yuutāyiin ee, nto nyēē mā Yuutāyiin. 10 Mwooyē :siruutēk kule, “Māmii :chii mbo akeenke nyēē churtaat. 11 Māmii :chii nyēē inkētē Yēyiin āmāmii mbo :akeenke nyēē chēēng'ē inee. 12 Kookutay :tukul Yēyiin ānkuyēk sōōr. Māmii

---

2:19 Mat. 15:14 **2:21** Mat. 23:3-4; Yoowa. 7:19 † **2:24** Isa. 52:5; Ēsēk. 36:22 **2:25** 1Kōōr. 7:19; Kala. 5:3 **2:29** Cherem. 4:4; Room. 9:6; Filib. 3:2-3; Kolos. 2:11 **3:2** Tyēēn. 147:19-20; Room. 9:4 † **3:4** Tyēēnwookik 51:4 **3:4** Kāāyiit. 23:19; Room. 9:6; 11:29; 2Tēm. 2:13

:chii mbo akeenke nyēē yēyē ng'al chēē kāroomēch.”† 13 Mwooyē :siruutēk subak kule, “Kiyootākiis :kuutuweekwaa kuu mbēērōōs ānkōōbērbēēriisyē :ng'ēlyēēbikwaa.”† Tāsē taay :siruutēk kumwooyē kule, “Ng'woonēch :kuutuway kuu ng'woonoob eereen.”† 14 Mwooyē mbo subak :siruutēk kule, “Chubiisyē :kuutuweekwaa kōōruutooy biich.”† 15 “Kicham booryoot, 16 ānkunyēērootēē tukun 17 āmāng'ērēkyinē kaalyeet.”† 18 “-Mēēywēyē Yēyiin mbo kisich.”†

19 Kāākiinkēt kule kiy ake tukul nyoo siraat, kutiinyē chiito nyoo bāwu :kiruutēchu simāmii :wōlēē chililtooy :chii yoo itiilchinē :Yēyiin biiko ng'aleek. 20 Kunyoo, -/mākiitiilchinē chii kule churtaat kuuyu syēēmē wōlēē imuuktooy kurub kiruutēk. I-ārōōrwēēch baateey :kiruutēk kule kāākēēchoolwookēn.

Yēyē nee :chiito sukuchurta ām taayeetaab Yēyiin?

21 /Kākiiboorwēēch raat kēēlto nyēē teer āk kiruutēkaab *Muusa, nyēē churtēē :chii. /Kisimkyoorōōrunēē kēēli siruutēkaab Muusa āk chēbo *wōōrkooyikaab Yēyiin. 22 Chāmtooy :Yēyiin kule churtaat :chii ake tukul yoo ikoosēē keey Yēēsu Kiriistō nyēē māmii kule ng'oo :ng'oo, 23 kuuyu choolwookēnoot :chii ake tukul nyēē -mēēmuuchē kuyityi churtaayeet nyēē māchē :Yēyiin. 24 Churtooy :biiko kubo chamateetaab :Yēyiin kubununēē *Kāārārookiintēēt Yēēsu nyoo kiwālāng'unēēnēēch soboonnyii kootyaakteech. 25-26 Kikōōn :Yēyiin Yēēsu /keeyeyee kōrōsēēk sukung'eet kōōchoomnyo inee āk biiko yoo kēēyēnchi :chii kule kiwasta :Yēēsu korotiikyii kubo inee. Kumanaame :Yēēsu, mānēēng'woonchi :Yēyiin kōōrēēt kubo ng'ōōkiswookik choo /kikiikeeyey kuuyu kitinyē kiisayta. Nto raat, /kiitiilchinē chiito kule churtaat yoo kēēyēnchi Yēēsu. Kunyoo, tinyē :Yēyiin manta kuyey kuu nyooto kuuyu kiikooyto :Yēēsu soboonnyii kubo biiko tukul.

27-28 Ara, kēēng'āsyinē keey nee naas? Māmii :kiy mbo kisich kuuyu chāmtēēch :Yēyiin kule kēēchurtootiin kubo kule kiiyēnchinē inee ānkiikoosēē keey Yēēsu āmēēbērē kuuyu kēērubē kiruutēk. 29 Ara bo :Yēyiin Yuutayeek nkityō? Achicha, bo nkicheek choo mā Yuutayeek, 30 kuuyu akeenke :Yēyiin ānku inee :nyēē mākōōtiilchi Yuutayeek āk choo mā Yuutayeek kule churtootiin yoo keekaasee keey Yēēsu. 31 Ara yoo kakeeyey kuu nyooto kukākēēmētē siruutēkaab Muusa, kuuyu kiikoosēē keey Kiriistō? Achicha! Māwuu nyoo, nteenee kēēmiitē kēēyēyē kuyityiin :siruutēchoo.

4

/Kēēkāsēē kaakaaseet wōlēē kiwuunto :soboontaab Abraam

1 Kichamta :Yēyiin kuuko Abraam kule churtaat ām keel nyēē wuu nee? 2 Nto /kikeechamta kule churtaat kubo ng'aleek chēē kiyey, nto kimii :kiyēē king'āsēē keey inee nkit, āmēēbērē ām taayeetaab Yēyiin. 3 Mwooyē :siruutēk kule, “Kiiyēnchi :Abraam kiyēē kimwooyē :Yēyiin. Yooto nanyuun kuchamta :Yēyiin kule churtaat.”†

4 Yoo kābirto :chii nkuruukyii kuyemaat /kiikoochi kiyēē kāākuchoosyi, nto yooto, mēēbērē kule /kākēērōōbchi. 5 Māyēchinē :chii Yēyiin yiisyō /sikiitiilchi kule churtaat nteenee mākyinē baateey kule /kiiyēnchi inee kuuyu kēēchoolwookēnootiin :tukul ānkēēmāchē nyooyeetaab kaat. 6 Kiiboor mbo

† **3:12** Tyēēnwookik 14:1-3; 53:1-3 † **3:13** Tyēēn. 5:9 † **3:13** Tyēēn. 140:3 † **3:14** Tyēēn. 10:7 † **3:17** Isaaya 59:7-8 † **3:18** Tyēēn. 36:1 **3:20** Āyub 4:17; Tyēēn. 130:3; Room. 4:15; Kala. 2:16; 3:22 **3:22** Room. 1:17 **3:24** Ēfēēs. 2:8; Tiitō 3:4-7 **3:25-26** Māārkō 14:24; Ēfēēs. 1:7; Ibu. 9:12; 1Yoowa. 1:7 **3:27-28** 1Kōōr. 1:29-31; Ēfēēs. 2:8-9; Kala. 2:16 **3:30** Kala. 3:20 **3:31** Mat. 5:17 **4:2** Yāāk. 2:21 † **4:3** Toowu. 15:6 **4:3** Kala. 3:6; Yāāk. 2:23

*:Tāwuti kule ibēruuroot :chiito nyoo chāmtooy :Yēyiin kule churtaat kubo kāāyēnchinooyēēt āmēēbērē kubo kiyēē kayey :chiichooto. 7 Mwooyē kule,
“Ibēruurootiin :biiko choo /kōōkēēnyōōchi kaat ām miyootyēēt nyoo kōboonto
/ānkēēmētoochi ng'ōōkisto nyoo kikiikuyey.
8 Ibēruuroot :chii nyoo kōōkōōbuuktoochi :Yēyiin ng'ōōkiswookikyii.”†
9 Ara mākōōbēruur :Yēyiin Yuutayeek nkityō choo imurootānootiin
āmēēbēruur choo mā Yuutayeek? Kātākēēmwooyē oob kule /kikeechamta
Abraam kule churtaat kuuyu kiikoosēē keey Yēyiin? 10 /Kikēēchāmtooy
āyu Abraam kule churtaat? Ara yoo kitākutoombo */kiimuraatan nto
yoo /kikiikiimuraatan? Kubooyiit man ki yoo kitoombo /kiimuraatan.
11 /Kikiimuraatan baateey kuyēk kiy nyēē /kākiikiimēē churtaayeet nyoo
kikiikusimkunyōōr. Kunyoo, Abraam :nyēē kiyootu biiko tukul choo ikoosēē
keey Yēyiin ānkoo choo /manaakiimuraatan sukung'eet /keechamta nkicheek
kule churtootiin. 12 Inee mbo subak :nyēē kwaaniitaab choo /kiimurootānē
kātikoo baateey kutinyē :icheek kaakaaseet nyēē wuu nyoo kibo kuuko
Abraam /kumanaakiimuraatan.
13 Kikuurtoochi :Yēyiin Abraam āk muchōkōrōōnikyii kule mākurōōbchi
kōōrēēt. Mēēbērē kikuurtoochinē ng'aleechaa kuuyu kirubē kiruutēk nteenee kikuurtoochi kuuyu kiikoosēē keey inee ankuchurtaat. 14 Nto /kikiikoochinē chii kiy kuuyu rubē kiruutēk, nto ki buch kookaasee keey Yēyiin
ānku nto kimāmii :kiy nyēē kikuurtooy :Yēyiin. 15 Yēyē :kiruutēk kōōng'woonchi
:Yēyiin biiko. Nto kimāmii :kiruutēk nto māmii kiyēē /kēēmwooyē kule kā-iri
:chii kiruutyo.
16 Kuurtoochinē :Yēyiin chii nyoo ikoosēē keey inee kule mākōōbēruur
kuuyu chāmē chiichoo, āmēēbērē kuuyu rubē kiruutēk. Kunyoo, nyōōru
:biiko tukul choo rōōbunēē keey kaakaaseetaab Abraam bēruroo, āmēēbērē
choo bāwu :kiruutēk baateey, nteenee āk nkicheek choo ikoosēē keey
Yēyiin kuu Abraam nyoo baaba :acheek tukul. 17 Yoo kimwoochinē :Yēyiin
Abraam kule, “Kaayeyiing' iyēku kwaaniitaab bōrōryōōsyēk chēē chaang',”†
kiiyēnchi :Abraam ng'aleechaa ām taayeetaab Yēyiin nyoo kōōnu soboonto
nyēē kimāmii ānkung'āloolēē tukuuk chēē māmii wuu nyēē miitē. 18 Kiikēnēē
keey :Abraam Yēyiin ānkoo kiwuu nyēē kimēētākōōmuuchāktōōs :kiyēē /
kikēēkuurtoochinē. Kunyoo, kichokuyēk :inee kwaaniitaab bōrōryōōsyēk
chēē chaang' kuu yoo kimwoochinē :Yēyiin kule, “Tēē chooto :lēēkōōk chēē
+mēēnyōōru.” 19 Ānkoo kut kikiikuyoosiit nyēē /kimēētākiisōōtyinē kule
imuuchē kunyōōr leekwa kuuyu, kimāchē kuriichē kēnyiisyēk bokol ānki
sōōn :Saara, manaame :moo Abraam, nteenee kitas taay kookaasee keey
Yēyiin. 20 Mānēēwiywiiy :Abraam yooto tukul ām kiyēē kikiikukuurtoochi
:Yēyiin nteenee kititir kookaasee keey Yēyiin ānkōōtōrōōrē. 21 Kichāmchiintōōs
kule tinyē man :Yēyiin kāāmuukēywēēk kuyey kiyēē kiikukuurtoochi inee.
22 Ng'ālyoontooniitēnyi :nyēē kiyey kuchamta :Yēyiin Abraam kule chii nyēē
churtaat. 23 Mēēbērē Abraam baateey :nyēē kichamta :Yēyiin kule churtaat kubo kaakaaseenyii, 24 nteenee chāmtēēch nkacheek :Yēyiin kule
kēēchurtootiin yoo kakiikaasee keey inee nyoo kiing'ēētēē Mokoryoontēēnyoo
Yēēsu meet. 25 Inee :nyoo /kikiikooytooy kume kubo ng'ōōkiswookikyoo /
ankiing'eetee meet sikeechurte ām taayeetaab Yēyiin.

---

† **4:8** Tyēēnwookik 32:1-2 **4:11** Toowu. 17:9-14; Room. 2:28-29; Kala. 3:7, 29 **4:12** Mat. 3:9; Luuka 3:8; 19:9; Yoowa. 8:33, 39 **4:13** Toowu. 12:7; 17:4-6; 22:17 **4:14** Kala. 3:18 **4:15** Room. 3:20; 5:13, 20; 7:7-24; 1Kōōr. 15:56; 2Kōōr. 3:7; Kala. 3:10 † **4:17** Toowu. 17:5 **4:17** 2Kōōr. 1:9 **4:18** Toowu. 15:5 **4:20** Toowu. 17:1-6; Ibu. 11:11 **4:21** Toowu. 18:14; Luuka 1:37 **4:22** Room. 4:3 **4:25** Isa. 53:4-5, 10; Room. 8:32-34; 1Kōōr. 15:17

5

/Kōōkiichoomnyēēch āk Yēyiin

1 Kunyoo, kuu yoo /kookeechamteech kule kēēchurtootiin kubuntēē
kaakaaseet, /kōōkiichoomnyēēch nanyuun āk Yēyiin ām Mokoryoontēēnyoo
Yēēsu Kiriistō. 2 Yēēsu :nyēē yēyēēch kuchameech :Yēyiin ām chamateenyii
nkit kuuyu kiikoosēē keey inee. Kēēng'ērēkootiin kuuyu kiikēnēē keey kule
mākōōtōrōōrēēch :Yēyiin ānkiibuurtē keey inee ākookoy. 3 Kēēng'ērēkootiin
mbo subak kubo nyāliluutēchu kēēbuntēē, kuuyu kiinkētē kule kōōnēēch
:nyāliluutēchoo muytaayeet. 4 Yēyēēch :muytaayeet kēētitir. Yoo
kēētitirootiin, kēēboontē kaamaang'taayeet 5 nyēē mākoy kēēchusyē kuuyu
/kikēēng'oobwēēch Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē yēyēēch kiinkēt wōlēē
chāmtēēch :Yēyiin.

6 Yoo kimākiimuuchē keey, kume *:Kāārārookiintēēt ām bārooyinto nyēē kiki-
ikuchōb :Yēyiin kubo acheek choo kimākēēchurtootiin. 7 Matyaa kuchāmtooy
keey :chii kume kubo chiito ake nto sinee imuuchē :chii kuchamta keey kume
kubo chii nyēē lēēl :moo. 8 Nteenee kiiboorwēēch :Yēyiin kule chāmēēch, yoo
kimēēwēēch :Kāārārookiintēēt ānkoo kikēēchoolwookēnootiin.

9 Kunyoo, kuu yoo /kookeechamteech kule kēēchurtootiin kuuyu kiwasta
keey :korotiikaab Yēēsu, sārwēēch sōō :Yēyiin nyēē tyaa kubununēē lakwanyii
kōōyyiin yoo /kiing'woonchinē biiko! 10 Ānkoo kikēēyēku buunikaab Yēyiin,
/kikiichoomnyēēch āk inee kubuntēē meetaab lakwanyii. Kunyi, kuu yoo /
kōōkiichoomnyēēch āk inee kēētinyē man kule kēēnyōōru soboontaab kibchu-
ulyo kuuyu kōōnu :inee soboon! 11 Kunyoo, kēēng'ērēkootiin miisin kuuyu /
kiikiichoomnyēēch āk Yēyiin kubununēē Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō.

Aatam āk Yēēsu

12 Kiyib :chiito akeenke ng'ōōkisto kōōrēēt nyēē kiisach kuchō :meet. Kun-
yoo, kirub :meet biiko kuuyu choolwookēnootiin :tukul. 13 Kimii :ng'ōōkisto
kōōrēēt /kumānāākēēkōōn kiruutēkaab *Muusa. Nto kimāmii :kiruutēk nto
kimāmii :wōlēē /kēēmwooytooy kule kā-iri :chii kiruut. 14 Kiinaam :meet chiito
kuchakee Aatam ākoy Muusa ānkoo kimāwuu :choolwookātēēng'waa nyoo
kibo Aatam.

Kerkeey :kiyēē kiyey :Aatam āk nyēē kiyey :Yēēsu. 15 Āmwooyē kuu ny-
ooto kubo ng'al chēē kiyey :bichu tukwaay. Kitōōrchi :kēwēynātēētaab ake /
kiitiilchi biiko meet, nteenee kiyibchi :koonyitēētaab ake biiko chamateetaab
Yēyiin! 16 Kiyey :ng'ōōkistaab akeenke /kiitiilchi biiko ng'aleek /ankiiru-
usta. Nteenee kikōōn :Yēyiin lakwanyii ānkoo kikiikuchoolwookēn :biiko chēē
chaang' /sikiitiilwēēch kule kēēchurtootiin. 17 Yoo kiimuuchē :ng'ōōkistaab
chiito akeenke kuyibchi biiko tukul meet, kumākunyōōr :biiko tukul soboonto
nyoo rōōbchinē :Yēyiin kubununēē chiito akeenke!

18 Kunyoo, kuu yoo kiyēyē :ng'ōōkistaab chiito akeenke /kiiruusta biiko
tukul, kuyēyē :kāroomnyēētaab chiito akeenke nyēē churtaat /keechamta biiko
tukul kule churtootiin ānkunyōōr soboonto. 19 Yoo kitāyē :chiito akeenke
kukāsyi Yēyiin, kōōsākyi biiko chēē chaang' kuchoolwookēn. Ām kēēlto
nyēē wuu nyooto, kikāsyi :chiito akeenke Yēyiin ankuyey biiko chēē chaang'
kukāsyi Yēyiin.

5:1 Yēyuut. 10:36 **5:2** Room. 6:14; 8:17-18; 1Kōōr. 2:7; 2Kōōr. 3:18; 4:17; 6:1; 12:9; Kala. 2:21; 3:18; Ēfēēs. 2:5-8; Kolos. 1:27; 3:4; 1Tēēs. 2:12; 2Tēm. 2:10; 1Bēt. 1:7; 4:13-14; 5:10 **5:5** Yāāk. 1:2-3, 12; 1Bēt. 1:5-7 **5:5** Yēyuut. 2:33; Room. 8:39; Ibu. 6:18-19 **5:6** 1Kōōr. 15:3 **5:7** 1Bēt. 3:18 **5:8** Yoowa. 3:16 **5:11** Room. 5:1 **5:12** Toowu. 2:17; 3:1-7, 19; Room. 6:23 **5:13** Room. 4:15 **5:14** 1Kōōr. 15:21-22, 45-49 **5:17** Yoowa. 10:10

20 Yoo /kikēēkōōnu kiruutēk, kuwōōyiit :choolwookātēēt. Kuwōōyiitu :choolwookātēēt, kutāsyinē keey :chamateetaab Yēyiin. 21 Kuu yoo kikiikutēbēē biich :ng'ōōkisto ānkuyibu meet, kubāwu biich ra :chamateetaab Yēyiin ānkuyibu churtaayeet sikēēnyōōru *soboontaab kibchuulyo kubununēē Yēēsu Kiriistō Mokoryoontēēnyoo.

6

/Kiikiiwaang'ta bāwunātēētaab ng'ōōkisto

1 Kunyoo, ara keeyey nee? +Makeetas taay sōō kēēchoolwookēn sukutāsyi keey :chamateetaab Yēyiin? 2 Achicha, māwuu nyoo mbo kisich. Kuu yoo kōmēēkutēbēēnēēch :ng'ōōkisto, kubo nee keetas taay kēēchoolwookēnē? 3 -Mōōnkētē :akweek sōō nee kule wuu nyēē kikēēbēku āk Yēēsu Kiriistō yoo /kikēēbātisānēēch kēēyēku akeenke āk inee? 4 Kunyi, kerkeey nyēē kikēēbēku /ankeemuy soboonnyoo nyoo kibo taay yoo /kikēēbātisānēēch sukung'eet yoo /kikiing'ēētēē Yēēsu meet ām kāāmuukēywēēkaab Yēyiin, kēēnyōōru :nkacheek soboonto nyēē lēēl. 5 Kuu yoo kikēēyēku akeenke āk Yēēsu ām meenyii, ku man kule kēēyēku akeenke āk inee ām ng'eeteenyii bo meet. 6 Kiinkētē kule /kikēēkwērtoochi soboonwēchoo kibo taay murtooywoontēēt āk *Kāārārookiintēēt simēēkubāwēēch :ng'ōōkisto. 7 Kunyoo, mēētākubāwu :ng'ōōki biiko choo kāākubuntēē meet.

8 Kikēēbēku āk Kāārārookiintēēt, kunyi kēēchāmchiintōōsii kule kēēsobchootiin kuu yoo soboot :inee. 9 Kiinkētē kule /kikiing'eetee Kāārārookiintēēt meet nyēē mākoy takume, kunyi mēēkubāwu inee :meet. 10 Yoo kimēē *:Kāārārookiintēēt, kiiwaang'ta kāāmuukēywēēkaab ng'ōōkisto kutukul ānkuminyē raat kōōng'ērēēchē Yēyiin. 11 Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, māchāktōōs ōyib keey :nkakweek kule /kiikiisyēēnto kāāmuukēywēēkaab ng'ōōkiswookikwook ānkōōminyē ōng'ērēēchē Yēyiin kubununēē Kāārārookiintēēt Yēēsu. 12 Kunyoo, -mookany kubayta :ng'ōōki bōōrwoonikwook choo bēku sukutoortaak :muchas ōyēyē rōkōs. 13 -Mookany kuyey :komosta ake tukul nyēbo bōōrng'woong' ng'ōōki, nteenee okany kubāwook :Yēyiin kuuyu, /kikeeweecheenaak wōlēē mii :meet ōnyōōru soboonto. Ōyēyiisyēē komosta ake tukul nyēbo bōōrng'woong' kubo tukuuk chēē churtootiin. 14 Māmāchāktōōs kubaytaak :ng'ōōki, kuuyu -mēētākōōtiinyook :kiruutēk, nteenee bāwook :chamateetaab Yēyiin.

/Kiikiityaakteenaak ng'ōōki ankookubaytaak :churtaayeet

15 Ara nee nanyuun? Keetas taay sōō kēēyēyē ng'ōōki, kuuyu -mēēkubāwēēch :kiruutēk nto kule bāwēēch :chamateetaab Yēyiin? Achicha! 16 Tookunoot oob kule yoo ! keecham iyēku motwooriintēētaab chii, kumāchāktōōs irubē kiyēē mwooyē? Yoo keecham kubāwuung' :ng'ōōkisto inyōōru meet. Nteenee yoo 'keeywey Yēyiin, +/makeechamtiing' kule ichurtaat. 17 /Kēēbirchinē raat Yēyiin kōōnkōy, kuuyu ānkoo kikiikuyeyaak :ng'ōōki ōyēku motwoor, kyoocham ām mooyēēt akeenke kiyēē /kikiineetaak. 18 /Kiikiityaakteenaak ng'ōōki ānkōōkubāwook :churtaayeet.

19 Kāāyēyiisyēē kitōōntōyooni nāmē keey āk soboontaab biiko, kuuyu mānōōkich ām soboontaab Kiriistō. Kikyōō-āsyi taay komosta ake tukul nyēbo

---

5:20 Room. 3:20; 7:7-8; Kala. 3:19 **6:1** Room. 3:5-8, 31 **6:2** Room. 6:6; 7:4 **6:3** Mat. 28:19; Yēyuut. 8:16; 19:5; Kala. 3:27; Kolos. 2:12 **6:4** 2Kōōr. 5:14-15, 17; Kala. 6:15; Kolos. 3:1-5, 10 **6:5** Filib. 3:10-11 **6:6** Kala. 5:24 **6:10** Ibu. 9:27 **6:11** Kala. 2:19; 1Bēt. 2:24 **6:13** Room. 12:1 **6:14** Room. 5:2; Kala. 5:18; 1Yoowa. 3:6 **6:16** Yoowa. 8:34 **6:17** Yoowa. 8:32 **6:18** 1Bēt. 2:24

bōōrng'woong' kutwaar :ng'ala chēē mātiliilēch kutōōrchook ng'ōōki. Nteenee mākyook raat kubāwook :ng'aleekaab churtaayeet āk tiliilinto.
20 Yoo kibāwook :ng'ōōkisto, kimōōnkētē kiyēē rubtooy keey āk churtaayeet.
21 Ara soboon nyēē kiyibwook :ng'aleechaa? Kitōōrchook tukun chēē yibwook
raat muyāt chēē lētuunoo kuyib meet. 22 Nteenee kuuyu /kookiityaak-
taak ra ōng'ēētyēē bāwunātēētaab ng'ōōki ankookubaytaak :Yēyiin, kōōtililiitu
ānkōōnyōōru *soboontaab kibchuulyo. 23 Kunyoo, kiyēē yibu :ng'ōōki
ku meet nto kiyēē rōōbu :Yēyiin ku soboontaab kibchuulyo kubununēē
Kāārārookiintēēt Yēēsu Mokoryoontēēnyoo.

7

/Kiikiityaakteeneech kiruutēkaab Muusa

1 Mbo ng'eetaabiya, ōnkētē oob kule bāwu :kiruutēk chii baateey yoo
tākusobē? (Āmiitē āng'āloolchinē choo inkētē kiruutēkaab *Muusa.) 2 Mwooyē
:kiruutēk kule māchāktōōs :koorko nyoo imutaat kunoomnyo āk saanteenyii
kātikoo tākusoboot saanteet. Nteenee yoo kame :saanteet, kootyaakaat /kiimut
subak. 3 Nto yoo tākusoboot :saanteet ankubeeran :koorkoonoo āk chiito ake,
kukāākōōntosuur saanteenyii.
4 Mbo ng'eetaabiya, ām kēēlto nyēē wuu nyooto, yoo kimēē :Yēēsu /kiityaak-
taak ām kiruutēkaab Muusa, sōōbooyiitu nyoo /kikiing'ēētēē meet ānkōōminy
ām soboonto nyēē ing'ērēēchē Yēyiin. 5 Yoo kitākubāwēēch :ātēbuutēkyoo choo
bo kēny, kiiwuruurēēch :kiruutēk kiisuuchi ng'al chēē yibu meet. 6 Nto kuuyu
/kookiityaakteeneech raat wōlēē mii :kiruutēchoo, kiimuuchē kēēyēchi Yēyiin
yiisyēēt ām kēēlto nyēē lēēl nyēbo Tāmirmiryēēt, kusiir wōloo kikēēwuuntē kēny
yoo kitākēērubē kiruutēk choo sirootiin.

-Mēēmuuchē :kiruutēk kōōsyēēnto ng'ōōkisto

7 Ara nee nanyuun, miyootēch :kiruutēk? Achicha, māwuu nyoo mbo
kisich. Nto kimā kiruutēk, nto mānāānkēt kule choolwook ku kiy nee.
Nto kimāmwooyē :kiruutēchoo kule, "-Mēēchōrōkyi tukuukaab chii", nto
kimānāānkēt kule chōrōkyinooyēēt :nee. 8 Kinyākyi ng'ōōki :kiruutēk
sukoolaambuuchaa kutōōrchoo ng'aleekaab muchas. Nto kimāmii :kiruutēk,
nto kimāboonto :ng'ōōki kāāmuukēy. 9 Kyaakaraam kēny kumānāānkēt
kiruutēk, nto yu kāwāānkēt kiruutēk, koong'etng'eet ng'ōōkisto, 10 kutōōrchoo
kāwōōtyoonti. Kunyoo, yēē kitāyibu :kiruutēchooto soboonto, kuyib nyalil.
11 Kinyākyi ng'ōōki :kiruutēchoo sukutēwēchoo kwaaraantaa :rōkōs. 12 Kunyi,
tiliilēch :kiruutēk, bo manta ānku kāroomēch.
13 Nto yēē ākoo ki kāroomēch :kiruutēchooto ii, kwaam :nee sukuyibchoo
nyalil nyēē tēē nyi? Bēērē keey :kiruutēk nteenee ng'ōōki :nyēē kiyibchoo
nyalili. Nto kuu yoo kiimuuch :ng'ōōkisto kuyēyiisyēē kiyēē karaam kuyib
ng'ālyoo nyēē miyaat, kutook kule miyaat :ng'ōōkisto nyēē -/mākyoomu.
14 Kwoonēē :kiruutēk wōlēē mii :Yēyiin nteenee yoo taarataat* ām
ātēbuutēkyuu choo kibo kēny arataat ām ng'ōōkisto. 15 Kunyi, kaakunama
:tonkoy, kuuyu kiyēē ābērē nto ayey, -māāmuuchē kut ayey, nto
kiyoo -māāmāchē, āyēyē nyooto. 16 Nto yoo kaayey kiyēē -māāmāchē,
āchāmchiintōōsii kule kāroomēch :kiruutēk. 17 Kuu wōloo wuunto, kimēētāku
:anii nyēē āmiitē āyēyē kiy nyēē miyaat, nteenee ng'ōōkisto nyoo bāwoo :nyēē

6:21 Room. 7:5; 8:6, 13; Kala. 6:8; Yāāk. 1:14-15 **6:23** Room. 5:21 **7:2** 1Kōōr. 7:39 **7:4** Room. 6:4; Kala. 2:19 **7:5** Room. 6:21 **7:6** Room. 8:2-4; 2Kōōr. 3:6 **7:7** Chuy. 20:17; Kiruu. 5:21 **7:8** 1Kōōr. 15:56 **7:10** Laawi. 18:5 **7:12** 1Tēm. 1:8-10 * **7:14** Mwooyē :Bāwulō ng'aleek kwoorōōrunēē keey inee nkit, nto yooto, kung'āloolēē Yuutayeek choo tākubāwu :kiruutēk kuu wōloo kiwuunto :inee taay. **7:15** Room. 7:24

miitē kuyēyē. 18 Ānkētē kule yoo taarataat ām ātēbuutēkyuu choo kibo kēny,
-māāmuuchē ayey kiy nyēē karaam, kuuyu ābērē nto ayey kiyēē karaam,
nteenee -māāmuuchē ayey. 19 Kiyēē āyēyē kumā nyoo karaam nyoo āmāchē
ayey, nto mbo tukuuk chēbo rōkōs choo -māāmāchē ayey, ātāsē taay āyēyē.
20 Nto yoo āyēyē kiyēē -māāmāchē ayey, mēētāku :anii nyēē āyēyē, nteenee
ng'ōōkisto nyoo bāwoo :nyēē yēyē ng'aleechu.

21 Kunyi, manta :nyi: Yoo āmāchē ayey kiyēē karaam, kuchōōnchoo
:rōkōs bakeenke. 22 Ām kāāsōōtēywēēkyuu, āng'ērēkyinē kiruutēkaab Yēyiin,
23 nteenee ākāsē kuyēyiisyē :kāāmuukēywēēk alake ām bōōrnyuu kubooryēē
kāāsōōtēywēēkyuu. Yēyoo :yooto aratakse ām choolwookātēēt nyoo mii
kuyēyiisyēē bōōrnyuu. 24-25 Kunyoo, yoo kaarub kāāsōōtēywēēkyuu, kubāwoo
:kiruutēkaab Yēyiin, nto yoo kaarub ātēbuutēchu miyootēch chu āyēyē,
kubāwoo :ng'ōōkisto. Ābotoot sōō nyēē tyaa! Ng'oo :nyēē sukusārunēēnoo
taankooyi? Nteenee, ābirchinē Yēyiin kōōnkōy kubo Yēēsu Kiriistō Mokoryoon-
tēēnyoo.

8

Soboonto nyēē lēēl ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin

1 -/ Mākiiruustooy chii nyoo bo Kāārārookiintēēt Yēēsu.
2 Kookootyaakteeneech :Tāmirmiryēētaab Yēyiin wōlēē mii :ng'ōōkisto nyoo
kibāytēēch ānkuyibu meet. Kunyoo, kōōkēēnyōōru soboonto nyēē lēēl
kubununēē Kāārārookiintēēt Yēēsu. 3 Kimēēmuuchē :kiruutēkaab *Muusa
kukōōn soboonto, kuuyu kiikuskuus :ng'ōōkisto nyoo kibāwēēch. Nteenee
kikōōn :Yēyiin soboonooto, yu kiiyooku lakwanyii kuu chii kuchō kōōroonēēb
ng'ōōki /keeyeyee kōrōsēēk sukōōbuukto ng'ōōkisto kutukul. 4 Kiyey kuu
nyooto sikiimuuch keeyey man kuu wōlēē māktooy :kiruutēkaab Muusa,
kātikoo kakeerub Tāmirmiryēētaab Yēyiin amakeerub ātēbuutēkaab choolwook.
5 Nto biiko choo tākurubē ātēbuutēk chēbo choolwook, kubāwu :ātēbuutēchooto
kāāsōōtēywēēkwaa. Nto choo rubē Tāmirmiryēēt, kubāwu :Tāmirmiryēēt
kāāsōōtēywēēkwaa. 6 Chiito nyoo bāwu :choolwookātēēt, kuchōōnchinē :meet,
nto nyoo bāwu :Tāmirmiryēēt, kunyōōru soboonto āk kaalyeet. 7 Kunyi yoo
bāwu :ng'ōōkisto chiito, ku buunyoontēētaab Yēyiin :chiichoo. Māchāmchiintōōs
:chii nyēē wuu nyoo āk kiyēē māchē :Yēyiin. 8 Kunyoo, -mēēng'ērēēchē :biiko
choo bāwu :ng'ōōki Yēyiin.

9 Nteenee yoo ōboontē Tāmirmiryēēt, kubāwook :Tāmirmiryoonoo mēēbērē
ng'ōōki. Nto yoo mātinyē :chii ām akweek Tāmirmiryēētaab Kiriistō, mābo
:chiichoo Kiriistō. 10 Yoo boonto :chii Kiriistō ām soboonnyii ankume :bōōrto
kubo ng'ōōkisto, kuwēētii :tāmirmiryēēnyii ākookoy kuuyu kiikuchamta :Yēyiin
kule churtaat. 11 Nto yoo tinyē :chii Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo inee :nyēē
kiing'ēētēē Yēēsu meet, makoong'eetee chiichoo meet ānkōōkoochi soboonto
nyēē lēēl.

12 Kunyi ii, mbo ng'eetaabiya, kuu yoo mēēkubāwook ng'ōōki, osatee
keey ātēbuutēkaab choolwook. 13 Yoo keeruub keey :chii ātēbuutēchoo,
kuchōōnchinē :meet. Nto yoo kāyēētyēēchook :Tāmirmiryēēt obakaakte
ātēbuutēk chēē miyootēch, ōnyōōru soboon.

Kēēyēku lōkōkaab Baaba Yēyiin

7:24-25 Room. 6:6; 1Kōōr. 15:57; 2Kōōr. 2:14 **8:1** Room. 5:1, 9 **8:2** Room. 7:4-6 **8:3** 2Kōōr. 5:21; Kala. 4:4; Filib. 2:7-8 **8:4** Room. 6:22; Kala. 5:16, 25 **8:6** Room. 6:21 **8:9** 1Kōōr. 3:16; 2:16 **8:10** Kala. 2:20; 1Yoowa. 3:24 **8:12** Room. 6:18; Kala. 5:24 **8:13** Kala. 6:8; Ēfēēs. 4:22-24

14 Lōkōkaab Yēyiin :biiko choo intōōchinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. 15 Mēēbērē
kyōōnyōōru Tāmirmiryēēt nyēē kiketitaak ōyēku motwoor ānkōōmuuyē, nteenee kyōōnyōōru nyēē kiyeyaak ōyēku lōkōkaab Yēyiin. Tāmirmiryoonoo :nyēē
yēyēēch kēēkuur Yēyiin kule ‘Baaba’. 16 Chāmchiintōōs :Tāmirmiryēētaab Yēyiin
āk nyēēnyoo kule kēēyēku man lōkōkaab Yēyiin.

Wōōyinto nyoo +/mābokiiboorwēēch

17 Kuu yoo kēēyēku lōkōkaab Yēyiin, kēēyēmtooy āk Kiriistō tukuuk choo
boonto :Baaba. Yoo kākēēnyāliilchē kuu Kiriistō, +mākēēnyōōru wōōyinto
kuu inee. 18 Ākāsē kule mining' :nyalili kēēmiitē kēēnyōōru bēsyōōsyēchu ām
wōōyinto nyoo +mābokēēnyōōru. 19 Mii kukānyē :kiy ake tukul nyēē kiikuyey
:Yēyiin ām kōōrēēt, kunyōōr rōōbēywoontēēnyii ām bēsyēēt nyoo itōrōōrē
:Yēyiin lōkōkyii. 20 Minyē :kiy ake tukul ām kōōrēēt nyēē māmii :kiyēē ikēnēē
keey āmēēbērē kule kicham kōōbuur kuu nyooto, nteenee kubo chiichēē
kikōchōng'iit sukōōng'woonchi biich :Yēyiin. Nteenee /tākiikēnēē keey kule
21 +/makiityaaktee kiy ake tukul kāāmuukēywēēkaab meet ānkumākunyōōr
wōōyintaab lōkōkaab Yēyiin.

22 Kiinkētē kule kiikung'woonchinoon kiy ake tukul nyoo miitē kōōrēēt
kuchakee kēny ākoy kura kuu yoo ng'woonchinē :cheebyoosya yoo sichē
leekwa. 23 Māwuu nyoo baateey, nteenee mii kung'woonchēēch nkacheek
ām āriit, choo /kōōkēēkōōnēēch Tāmirmiryēēt kuu rōōbēywoontēētaab taayta.
Yooto tukul kēēmiitē kēēkānyoonu miisin /kēēkōōnēēch bōōrwoonik chēē
leelach /ankeeyeyeech kēēyēku lōkōkaab Yēyiin kuchurta. 24 Yoo /kiiki-
iraraacheech, kikiikēnēē keey ng'ālyoontoonoo. Nto yoo ikēnēē keey :chii
kiyēē boonto ku buch. -Mēēkēnēē keey :chii kiyēē kāākunyōōr. 25 Nteenee yoo
kiikēnēē keey kiyēē mānāākēēnyōōru, kēēkānyoonu ām muytaayeet.

26 Yēētyēēchēēch :Tāmirmiryēēt yoo kēētinyē kuskuusyēēt. Kuu yoo
-mākiinkētē wōlēē makeesaayte Yēyiin, kung'ālooltoowēēch :Tāmirmiryēēt
kōōtēēyēē keey miisin nyēē māmii :wōlēē /kēēmwooytooy. 27 Nteenee
inkētē :Yēyiin nyoo isyoochē soboonwēkyoo kiyēē isōōtē :Tāmirmiryēēt, ku-
uyu ng'ālooltoochinē :Tāmirmiryēēt biikaab Kiriistō kōōrābchinē kiyēē māchē
:Yēyiin.

28 Kiinkētē kule ām kiy ake tukul, yēyē :Yēyiin ng'aleek chēē kāroomēch ām
wōlēē mii :choo chāmē inee ānku choo kiikukwey. 29 Nto choo kisimkōōnkēt
:Yēyiin, kukiikootabaan sukukerkeyiitu lakwanyii. Yooto, mākuyēk :lak-
wanaanyii kaabooreet nyēbo chuut chaang'. 30 Chooto kisimkootabaan,
kukuur. Nto chooto kikuurē, kuyey kuchurta, nto chooto kichurtooy,
kōōtōrōōr.

Chamateetaab Yēyiin kubununēē Yēēsu Kiriistō

31 Ara, keemwaay nee nanyuun? Yoo nyēēnyoo Yēyiin, ku ng'oo :nyēē
imuuchē kukwiileech? 32 Yoo kirātēē moo lakwanyii ānkukōōn kubo acheek
ii, kōōmuuchē kule nee kumākōōnēēch kiy ake tukul ām chamateenyii?
33 Ng'oo :nyēē imuuchē kumwooy kule miyootēch :biiko choo kiikukwey
:Yēyiin? Yēyiin nkityōōniin :nyēē itiilē kule churtaat :chiito. 34 Kunyoo
ii, ng'oo :nyēē imuuchē kooruusteech? Māmii :chii, kuuyu kimēēwēēch
:Kāārārookiintēēt Yēēsu, nto subak /kikiing'eetee meet ānkutēbunēē raat
āwutaab taay nyēbo Yēyiin kung'ālooltoowēēch. 35 Ara, mii :chii nyēē imuuchē

8:14 1Yoowa. 3:1 **8:15** Māārkō 14:36; Kala. 4:5-7 **8:17** Room. 5:2; Kala. 4:7 **8:18** 2Kōōr. 4:17
8:19 Kolos. 3:4; 1Yoowa. 3:2 **8:20** Toowu. 3:17-19 **8:23** 2Kōōr. 1:22 **8:24** 2Kōōr. 5:7; Ibu.
11:1 **8:25** 2Kōōr. 4:18 **8:29** Kolos. 1:18 **8:30** 2Tēēs. 2:13-14 **8:32** Yoowa. 3:16; Room. 5:8
8:34 Isa. 50:8-9 **8:34** Yēyuut. 2:32-33; Room. 4:25; Ibu. 7:25

kōōbēēsyēēnēēch chamateet nyēē boontēēnēēch :Kiriistō? Ara nyalilta, ara wuuyinwēēk, ara wusiisyēēt, ara kēmēy, ara yoo kakeebe kibchuraat ara kēwēēlyo, ara mnyaat?
36 Mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule,
“Kēēmiitē yēē mii :chii kwiimēn kubo inyiing'
keekerkeeye kēēchiir chēē māchē /bokeetil.”†
37 Ānkoo kākwoonchēēch :tukuuchoo tukul, kēēbiirtooyiisyē kutukul kubununēē inee nyoo chāmēēch. 38 Ānkētē kubooyiit man kule yoo ka meet nto kā soboon, nto ku malayikaan nto tāmirmiroy chēē miyootēch, nto tukuuk chēbo ra nto chēbo kōōyyiin nto ku kāāmuukēy alak tukul, 39 yoo kā kiy nyēē mii barak nto nyēē mii ng'wēny nto kā kiy ake tukul ām choo kiyēyē :Yēyiin, kumēēmuuchē :tukul kōōbēēsyēēnēēch chamateetaab Yēyiin kubununēē Kāārārookiintēēt Yēēsu nyoo Mokoryoontēēnyoo.

9

Ng'ētē :moo Bāwulō kubo Yuutayeek chēē kitay Yēēsu

1-3 Ng'ētē :mooyēēnyuu ānkōōyiimoo mēt nyēē wuu nyēē mābēku :ng'wooninoo, akas kule / manaakiiraraach mbo ng'eetaabiya, biikyuu bo Isrāyēēl. Ābērē nto kiimuuchāktōōs, nto / kabokiiruustaa āng'ētitēē wōlēē mii :Kiriistō sukuyēētyēēchi icheek. Man ām kāāmuukēywēēkaab Kiriistō kule -māāng'wiiynānē ānkōōnkētē mbo :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. 4 Kiyey :Yēyiin biikaab Isrāyēēl kuyēk biikyii anku icheek :chēē kikas kāāmuukēywēēkaab Yēyiin. Kiyēchiin *kiirootyeet āk icheek kunyil, kōōkoochi kiruutēk āk mākuutēk kurubta keey *Kōōtaab Yēyiin ānkukuurtoochi icheek kule mākōōbēruur. 5 Inkētē :icheek kiyēē kiyēchi :Yēyiin mbo kuukaanyii, ānku kōyiitēnyi :nyēē chōōnēē *:Kāārārookiintēēt nyoo bo kāāmuukēy. Kusilākoy :Yēyiin ākookoy, kuwuuyiit nyooto.

/Kiibēruurē choo iyēnchinē kiyēē /kiikēēkuurtoochi

6 Mānāānyōōr :Yuutayeek wōlēē wōō bērurto nyoo kikiikukuurtoochi :Yēyiin kōōtaab Abraam. Ara ibooru :yooto kule mānāāyityiin :kiyoo kikuurtooy :Yēyiin? Acha, māwuu nyoo kuuyu mānāāyēēlchi :Yuutayeek tukul komostaab Yēyiin. 7 Ānkoo kukwoonēē :Yuutayeek kōōtaab Abraam, manaarub inee kubooyiit man. Mwooyē :siruutēk kule, “Isaka nyēē makuroobta siintaary-eeng'uung'.”† 8 Ibooru :yooto kule mēēbērē biiko choo kwoonēē siintaary-eetaab Abraam :chēē lōkōkaab Yēyiin, nteenee choo iyēnchinē kiyēē kiikuku-urtoochi :Yēyiin :chēē /kiiyiitē kuu lōkōkaab Abraam chēbo man. 9 Kikuurto :Yēyiin kule, “+Māāyēēwu ām bēsyēēt nyēē wuu nyi kēnyiinoo, nto yooto kuboonto :Saara wēēriit.”†

-/Mākēēkwiilē Yēyiin

10 Mā yooto baateey, nteenee king'alaalee mbo Yēyiin lōkōkaab Rebeeka choo ki kwaan ku Isaka. 11-12 Kimwoochi :Yēyiin Rebeeka kutoombo kusich lōkōkyii ānkitoombo kuyey kiy nyēē karaam nto ku nyēē miyaat kule, “Makubayta :nyēē mining' nyēē wōō.”† Kunyi, kiiyyoong'unēē

---

† **8:36** Tyēēnwookik 44:22 **8:36** 1Kōōr. 15:30-31; 2Kōōr. 4:11 **8:37** 1Yoowa. 5:4-5 **8:38** 1Kōōr. 3:22; 15:24; Ēfēēs. 1:21; 1Bēt. 3:22 **8:39** Yoowa. 3:16; Room. 5:5; Ēfēēs. 1:4; 2:4; 2Tēēs. 2:16 **9:1-3** Chuy. 32:32 **9:4** Toowu. 17:9-10; Chuy. 4:22; 20:1—24:18; 24:8; Laawi. 1:1—9:24; Kiruu. 29:1; Isa. 9:6-7; Cherem. 31:34; Room. 16:7 **9:5** Mat. 1:1 **9:6** Room. 3:3-4; 2:28-29 † **9:7** Toowu. 21:12 **9:7** Mat. 3:9 **9:8** Kala. 4:23; 3:7 † **9:9** Toowu. 18:10, 14 † **9:11-12** Toowu. 25:23

:kwēyiisyēētaab Yēyiin wōlēē kimāktooy :inee, mēēbērē kiyēē kiyey :lōkōchoo.
13 Kuu yoo siraat kule, “Kyaacham Yāākōbō ankaatay Esaawu.”†
14 Ibooru :yooto kule -mēēyyoong'unēē :Yēyiin manta? Māwuu nyoo.
15 Kimwoochi :Yēyiin *Muusa kule: “+Maariiree choo āmāchē ariiree.”
16 Kunyi, riirēē :Yēyiin biiko choo chāmē ām mooyēēnyii mēēbērē kaakwaam
:bichoo booryo ake tukul. 17 Kimwoochi :Yēyiin bāytooyiintēētaab Miisir
kule, “Kyāāmutuung' ākoy yu sāāboorunēē kāāmuukēywēēkyuu wōlēē imiitē
sukung'eet /kyaamtaat kaayneenyuu ām kōōrēēt kumukuul.”† 18 Kunyoo
riirēē :Yēyiin chii nyoo māchē kule kuriiree ānkōōyoomē mēt chiito nyoo
māchē kooyaam.
19 Imuuchē kuteebeenaa :akeenke ām akweek kule, “Ām nee naas sukubērē
:Yēyiin kakusta :chii? Ara, ng'oo :nyēē imuuchē kukwiil Yēyiin ām kiyēē
māchē?” 20 Inyiing' ku ng'oo siikētyi Yēyiin ng'ālyoo? -Mēēmuuchē :kiy
nyēē /kikēēyēyē kuteebee chiito nyoo kiyēyē kule, “Ntēē siiyeyaa kuu nyi?”
21 Ara mākwoonēē nyoo yēyē tērēēnik yoo māchē kookaas tērēēnik alak miisin
nto alak kumeekaas? 22 Ānkoo kiimuuchē :Yēyiin kōōboor kāāmuukēywēēkyii
kōōng'woonchi biiko choo kiikuchoolwookēn choo misyinē /kiikarbuus, ki-
iruruuny mooyēēnyii kubo bichooto. 23 Kiyey kuu nyooto sukoomuuch
kōōboorchi wōōyinnyii choo kiikukwey kule kuriiree.

Biikaab Yēyiin chēbo ra

24 Kookootiil Yēyiin kuriireeneech kēēyēku cheechii ānkēēyēku Yuutayeek,
nto mā Yuutayeek. 25 Mwooyē :Yēyiin ām siruutēkaab Oseeya kule, “+Maari-
iree ‘-/Mākēēriirēē’ ānkāākuur ‘Mā biikyuu’ kule ‘Biikyuu’.†” 26 Mwooyē
:siruutēchoo bo Oseeya mbo subak kule, “Wōloo /kikēēmwoochinēē kule,
‘-Mōōyēku biikyuu’ +/mākēēkuur ām wōlooto kule, ‘Akweek lōkōkaab Yēyiin’.”†
27 Mwooyē :siruutēkaab *Isaaya kurubta keey āk Isrāyēēl kule, “Ānkoo
makuchaang'iit :Isrāyēēliik kuu ng'aayna ām araarayta, +/makiiraraach chēē
ng'ēri, kuuyu 28 makooruusta :Yēyiin biiko ām kōōrēēt.”† 29 Kerkeey yoo
kisimkumwooyē :Isaaya kule, “Nto kimānāābākooktoowēēch :Yēyiintēētaab
kāāmuukēy kaabkuutek, nto kikērkēyiitu biikaab Sōtōm āk chēbo Komoora
chēē /kikiikarbuus.”†

Kitay :Yuutayeek Kāārārookiintēēt

30 Ara, keemwaay nee naas? /Kookeechamta kule churtootiin :bi-
iko choo mā Yuutayeek kuuyu kiikoosēē keey Mokoryoontēēt, ānkoo ki-
manaacheeng' churtaayeet. 31 Nteenee māchurtootiin :Yuutayeek choo
kichēēng'ē /keechamta kule churtootiin kurubē kiruutēk. 32 Kiy nee
:nyēē kibur? Kibur nyi manaakookaasee keey Kāārārookiintēēt nteenee
kimoong'tēē keey kiyēē yēyē :icheek. Kiinach ‘:rwaantaanaa ināchē biich’
33 kuu yoo /kikeesir kule, “Okas baa, kyāākoochi rwaanteet nyēē kāānākuut
wōliin bo *Sāāyōōn ānku rwaa nyēē ināchē biich, nteenee chiito nyoo
keekaasee keey, mēēbērē mākuchus.”†

10

1 Mbo ng'eetaabiya, kiyēē māchē :mooyēēnyuu āk nyēē āsooyē Yēyiin ku
kule /kiiraraach Yuutayeek. 2 Ānkētē kule boontēē :icheek Yēyiin mooyēēt

† **9:13** Mal. 1:2, 3 **9:16** Ēfēēs. 2:8 † **9:17** Chuy. 9:16 **9:18** Chuy. 4:21; 7:3; 14:4, 17; 1Bēt. 2:8 **9:20** Isa. 29:16; 45:9 **9:21** Cherem. 18:4-6; 2Tēm. 2:20 **9:24** Room. 10:12 † **9:25** Osee. 2:23 **9:25** 1Bēt. 2:10 † **9:26** Osee. 1:10 † **9:28** Isa. 10:22–23 † **9:29** Isa. 1:9 † **9:33** Isa. 8:14; 28:16 **9:33** Luuka 2:34; 1Bēt. 2:6–8 **10:1** Room. 9:1-3

miisin nteenee -mēēnkētē kiyēē māchē :Yēyiin. 3 Kuu yoo -mēēnkētē
wōlēē yēytooy :Yēyiin chiito kuchurta ānkusyēēmē kuchēēnkyi keey chur-
taayeet ām kēēlwookikwaa nkit, manaacham kurub kēēltaab Yēyiin. 4 Kibēk
:kāāmuukēywēēkaab kiruutēkaab *Muusa ām chōōnēētaab *Kāārārookiintēēt
sukuchurta :chii ake tukul nyoo iyēnchinē inee.
5 Kimwooy :Muusa kurubta keey churtaayeet nyēē chōōnēē wōlēē mi-
itē :kiruutēk kule, “Chiito nyēē rubē kiruutēk, mākuminyēē kiruutēchoo.”†
6 Keemwaay nee kurubta keey churtaayeet nyoo nyōōru :chiito nyoo ikoosēē
keey Kāārārookiintēēt? Mēērook /kēēmwooy kule, “Mākuwo :ng'oo kibkōōnkōy?”
(sukoomut Kāārārookiintēēt kuchō ng'wēny), 7 nto /kēēmwooy kule, “Mākuwo
:ng'oo *kāābkwoombiich?” (sukoong'eetee Kāārārookiintēēt meet). 8 Ara,
māchāktōōs /kēēmwooy nee? /Kēēmwooyē kule, “Iboontē keey ng'ālyoontēēt,
miitē mēting'uung' ānkumēēng'āloolēē kibtaman.” Ng'ālyoontoonooto ku nyoo
kyoomtooy kule māchāksē /kiikaasee keey Kāārārookiintēēt.
9 Yoo imwoowunēē kuutiing'uung' kule, “Mokoryoontēēnyuu
:Yēēsu” ānkiiyēnchinēē mooyēēng'uung' kule kiing'eetee :Yēyiin meet, +/
makiiraraachiing'. 10 +/Makeechamtiing' kule ichurtaat yoo 'kēēyēnchinēē
mooyēēng'uung', /ankiiraraachiing' yoo imwoowunēē kuutiing'uung' kiyēē
'iyēnchinē. 11 Mwooyē :siruutēk kule, “-Mēēntosuurāktōōs :chii nyoo ikoosēē
keey Kāārārookiintēēt.”†
12 Mātiny kule ng'oo :ng'oo. Yēē kā Yuutāyiin nto nyoo mā Yuutāyiin, kuuyu
bo biiko tukul :Mokoryoontēēt. Ibēruurē kuyem, biiko tukul choo riirchinē
inee, 13 kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, “+/Makiiraraach chii ake tukul nyoo
riirchinē Mokoryoontēēt.”†
14 Ara ii, imuuchāksē kule nee /kēēriirchi inee yoo /mānāākiiyēnchi?
Imuuchē kule nee /kiiyēnchi yoo /manaakeekas ng'aleek kurubta keey ākoo
inee? Nto /kēēkāsēē nee ng'aleek yoo māmii :chiichēē koomchi biich? 15 /
Ānkiimuuchē /bokyaamtaat kule nee yoo mēēbērē /kākiiyookto chii? Mwooyē
:siruutēk kule, “Kāroomēch sōō nyēē tyaa :kērēēnkōōy choo yibu lōkōōy chēē
kāroomēch!”†
16 Nteenee mānēēyēnchi :biiko tukul lōkōōywēchooto kāroomēch. Mwooyē
*:Isaaya kule, “Mokoryoontēēt, ng'oo :nyēē kiiyēnchi lōkōōywēkyoo?”†
17 Māchāksē /kyaamta lōkōōywēkaab *Kāārārookiintēēt sukukas :biiko, kunyi
māchāktōōs :biiko kuyēbchi yiit ng'aleechaata sukōōyēnchi.
18 Nteenee ātēēbē kule ii, ara manaakas :biikaab Isrāyēēl lōkōōywēchu?
Kubooyiit man, mwooyē :siruutēk kule, “Kiikukas /kyoomtootēē ng'aleechaa
komoswookik tukul chēbo kōōrēēt.”† 19 Ātēēbē subak kule, “Kiinkēt oob
:bichēēb Isrāyēēl kiyēē mwooyē lōkōōywēchu?” Kimwooy *Muusa kule,
“+Maayey kumēēchook :moo kubo biiko choo mā Yuutayeek. +Maayeyaak
ōnyēēru kubo choo -mēēnkētē ng'al.”† 20 Mwooyē mbo subak *:Isaaya
kukāng'unoot kule, “Kinyōōrwoo :choo mēēbērē kicheeng'aataa ānkāāboorchi
keey choo mēēbērē kiteebaataa.”† 21 Nto kurubta keey āk Isrāyēēliik kum-
wooy kule, “Ākuurē icheek kwaak ānkoo ku biich chēē -mēēywēyoo ānku
cheemakwiiliis.”†

10:3 Room. 1:17 **10:4** Room. 7:1-6; Kala. 3:24-25 † **10:5** Laawi. 18:5 **10:5** Luuka 10:28; Kala. 3:12 **10:8** Kiruu. 30:12-14 **10:9** 1Kōōr. 12:3 † **10:11** Isa. 28:16 **10:11** Room. 9:33 **10:12** Room. 3:22, 29-30 † **10:13** Chōōw. 2:32 † **10:15** Isa. 52:7 † **10:16** Isa. 53:1 **10:16** Yoowa. 12:38 **10:17** Yoowa. 17:20; Kala. 3:2, 5 † **10:18** Tyēēn. 19:4 † **10:19** Kiruu. 32:21 **10:19** Room. 11:11, 14 † **10:20** Isa. 65:1 **10:20** Room. 9:30 † **10:21** Isa. 65:2

11

Kiibutiis :Isrāyēēliik wōlēē wōō wokung'ēt :kaabkuutek

1 Kunyoo ātēēbē kule ii, ara kitay :Yēyiin biikyii nkit? Achicha! Āyēku :anii
Isrāyēēliintēēt nyēbo kōōtaab Abraam ānkāābooyē areetaab Beenchamiin.
2 Mātāyē :Yēyiin biikyii chēē kisimkukwey. Osootee keey baa siruutēk choo
ibooru kiyoo kimwooy *:Eliiya yoo kiriirchinē Yēyiin kung'āloolēē biikaab
Isrāyēēl nyēē miyaat. 3 Kimwooy kule, “Mokoryoontēēt, kiikubakach :bichu
*wōōrkooyikuuk ankooburyeet kāābkōrōs. Kwāāng'ētu :anii nkit ānkumii
kusyēēmē kule kubakachaa nkanii.” 4 Yooto kukētyi :Yēyiin Eliiya kule,
“Kwaatuuch kaabkuutekyuu chēē yitē kisyēērōōk tisab choo mānāākutunkyi
*Baal.” 5 Ānkoo ra kuu nyi, mii :kaabkuutekaab Isrāyēēl chēē kiikukwey
:Yēyiin ām chamateenyii. 6 Yu kikwēyē :Yēyiin bichoo ām chamateenyii, ku kiy
:nyoo nyēē kirōōbchinē :Yēyiin icheek buch, mēēbērē kituwēnēē kubo kiyēē
kiyey. Nto /kikēētuwēnēē, nto mēēbērē ki rōōbēywoo.
7 Kunyi, mānāānyōōr :biikaab Isrāyēēl kiyēē kichēēng'ē. Chēē kinyōōr
churtaayeet ku choo kikwēyootiin, nto chuut alak / keeyey kukōryo
8 kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, “Kiyey :Yēyiin kuyoomcho :mētēwoy.
Tinyē koonyek āmākāstēē, kutinyē yiitiik āmākāsē ng'al ākoy kura.”†
9 Mwooyē :nkinee *Tāwuti kule, “Irooko /keetechee sookwoonuutēchookwaa
kōōbutiis / ānkiing'woonchi. 10 Irook kutubākiis :koonyekwaa simakas kiy
ānkukuuykuuyoot ākookoy.”†

Kiyēē kichōbchi :Yēyiin Yuutayeek

11 Ātēēbēēnook subak kule ii, ara kinyōōr :Isrāyēēliik kāānākuut nyēē
mākoy tābokusyoong'? Achicha! Nteenee kuuyu kiikuyey :icheek lēēluut,
+/makiiraraach choo mā Yuutayeek sukuchōlyo :Yuutayeek. 12 Yoo kiyēyē
:Yuutayeek lēēlisto, /kiibēruur choo mā Yuutayeek. Kunyi, tyaa nanyuun
:bērur nyēē mākunyōōr :biiko yoo kēēyēnchi :Yuutayeek Yēēsu kuyēk
Kāārārookiintēēng'waa! 13 Āmiitē āng'āloolwook akweek choo mā Yuutayeek.
/Kiikeeyeya āyēku *lēbkēēyiintēētaab choo mā Yuutayeek. Kunyi, ābirchinē
Yēyiin kōōnkōy kubo yiisyoonootonyuu, 14 kuuyu ātinyēē mooyēēt kule ayey
biikyuu choo Yuutayeek kuchusyo, nto anyuun /kiiraraach kereeryaa. 15 Yoo
kitāyiisyē :icheek, /kiichoomnyo kōōrēēt āk Yēyiin. Nto yoo kāchāmiis :icheek,
kukērkēyiitu yoo /kakiing'eetee meet biiko.
16 Yoo /kiikiitāboonchi mbo kuuko Yēyiin, kōōtāboonootiin :nkicheek ke-
seniisyek. Yoo /kakiitabaan tiikiitēk, kōōtāboonootiin :nkicheek sokonaak.
17 Man, /kikeebetech sokonaak alak chēbo *musēytuuniit /ankeeroobtaak
akweek kēētooto ānkoo kyōō-ābu kēētitaab wōōk. Neennyi ōmiitē ōchuutē
ānyiinyēēt nyēē chōōnēē tiikiitēkaab kēētooto. 18 Ānkoo /kikeebetekta sokon-
aachaa, mēērook ōmōōntooy. Māchē ōnkētē kule mābiitēēnook akweek :ti-
ikiitēk, nteenee akweek chēē ōbiitēē tiikiitēk. 19 Ōmuuchē omwaay kule, “/
Kikēēbētēktooy sokonaak chuut /sikiikeereeneech.” 20 Man, /kikeechwenta
kuuyu kimēēkoosēē keey *Kāārārookiintēēt. Nteenee /kikeechamaak kuuyu
kyōōkoosēē keey inee. Kunyoo, -mōōyib keey barak nteenee māchāktōōs ōriibē
keey, 21 kuuyu yoo -kimēēmuuchē :Yēyiin kootuuch sokonaak choo kibiititooy

---

11:1 Yēyuut. 22:3; 2Kōōr. 11:22; Kala. 1:13-14; Filib. 3:5 **11:2** Tyēēn. 94:14; Cherem. 31:37; Room. 11:29 **11:4** 1Bāy. 19:10, 14, 18 **11:5** Room. 9:27 **11:6** Room. 4:4-5; Kala. 3:18 **11:7** Room. 9:31 † **11:8** Kiruu. 29:4 **11:8** Isa. 29:10; Māārkō 4:12 † **11:10** Isa. 29:10 **11:11** Yēyuut. 13:46; Room. 9:32; 10:19 **11:13** Room. 1:5 **11:16** Kāāyiit. 15:18-21 **11:17** Ēfēēs. 2:11-13 **11:18** Yoowa. 4:22 **11:20** 1Kōōr. 10:12

:kēētit ii, /bokeemwa nee akweek choo /kikēērōōbtook, māchwēntook nkakweek? 22 Kunyi, ōrōōtootē wōlēē kirurto Yēyiin :moo āk kōrōōmātēēt nyēē boonto. Kōrōōm ām wōlēē miitē :choo kiikuchuunnyēē ng'aleekyii nteenee ruroot :moo ām wōlēē ōmiitē :akweek kātikoo baateey ōtāsē taay ōkoosēē keey inee, nto buch, +/makeechwentaak nkakweek. 23 Nto nkicheek Yuutayeek, yoo kātēbi kut kumēto ng'aleekwaa ānkōōyēnchi Yēyiin, +/mākēēkētyi yoo /kākēēchwēntēē kuuyu tinyē :Yēyiin kāāmuukēywēēk kukētyi yooto. 24 Ara yoo kichāmē :Yēyiin kutaachaak :akweek choo mā Yuutayeek ii, kutoochē oob areet akeenke Yuutayeek kuuyu /kisimkiitāboonchi inee?

25 Mbo ng'eetaabiya, māmāchē ōsōōtē kule ōkāroomēch kusiir Yuutayeek. Kunyi āmwoowook ng'ālyoontooni /kikiiboorwoo. /Kikeeyey kuyoomcho :mētēwookaab Yuutayeek alak kut /kokiiraraach biiko choo mā Yuutayeek kuyem chēē māchē :Yēyiin. 26 Yooto +/makiiraraach biikaab Isrāyēēl kutēē yēē tēē, kuu yoo /kikeesir kule, “Mākuchōōnēē *:Kāārārookiintēēt *Sāāyōōn, ankuyey matakutay :kōōtaab Yāākōbō Yēyiin. 27 +Maayey kiirootyaaniitēnyi āk icheek yoo ābuuktoochinē ng'ōōkiswookikwaa.”†

28 Kurubta keey āk lōkōōywēk chēē kāroomēch, buun :Yuutayeek ām wōlēē mii :Yēyiin. Yooto, /kēēkōōnook akweek lōkōōywēchoo. Nto kurubta keey āk kwēyiisyēēt, tākuchāmē :Yēyiin bichoo, kuuyu kisimkukwey :inee mbo kuukaanyii. 29 Māwēēchwēēchē :Yēyiin kāāsōōtēywēēkyii kurubta keey kiyēē rōōbchinē biiko āk kiyēē kuurchinē. 30 Kikyōōchuunnyēē :akweek Yēyiin yu kibo taay nteenee yoo kitāyē :Yuutayeek Yēēsu, ōnyōōru :akweek kiisaytaab Yēyiin. 31 Ām kēēlto nyēē wuu nyooto kōōkuchuunnyēē :nkicheek Yēēsu kunyoo, mākunyōōr :icheek kiisayaata. 32 Chāmchinē :Yēyiin biiko tukul kutēwēchākiis sukoomuuch kuriiree chii ake tukul.

33 Wōō :Yēyiin lēyyē! Tyaa sōō :bērurnyii anku baraay :mēt nyēē tyaa! Mākoy kusabsab :chii kāātiilēywēēkyii! Māmii :chii nyēē imuuchē kut kōōnkēt kēēlwookikyii! 34 Mwooyē :siruutēk kule, “Ng'oo :nyēē kiikōōnkēt kiyēē isōōtē :Yēyiin? Nto kule ng'oo :nyēē kiikōōrwookyi Yēyiin?”† 35 Mwooyē mbo subak :siruutēk kule, “Ng'oo :nyēē kiikōōkoochi Yēyiin kiy sukumāchē kuyookyi :Yēyiin?”† 36 Kwoonēē :tukuuk tukul wōlēē miitē :Yēyiin, kiyēyē kiy ake tukul nyoo miitē kōōrēēt ānku cheechii :tukuuchooto tukul. Kunyoo, kutōrōriit :Yēyiin ākookoy. Kuwuuyiit nyooto!

12

Ōyēchinē Yēyiin yiisyēēt ām mooyēēt akeenke

1 Kunyi ii, mbo ng'eetaabiya, kuuyu kiriireenaak :Yēyiin, āsooyook kule ōkooytē keey /keeyeyeenaak kōrōsēēk ōsobchootiin. Māchāktōōs ōtiliilēch ānkōōng'ērēēchē Yēyiin. Yooto, ōmiitē ōyēchinē Yēyiin yiisyēēt ām kēēlto nyēbo manta. 2 Matoorub tukuuk chēbo soboontaab kōōrooni, nteenee oweech keey ankoosoot tukuuk chēē leelach. Yoo kooyey kuu nyooto, +mōōbēēru kiyēē māchē :Yēyiin: kiyēē karaam, kiyēē chamtaat āk nyēē churtaat.

3 Kuu yoo ōnkētē :akweek kule kikōōno :Yēyiin ām chamateenyii āyēchi yiisyēēnyii, āmwoochinē ake tukul ām akweek kule -mēēyib keey barak nteenee iyemakse ām wōloo iwuuyē. Kikōōkoochi :Yēyiin chii ake tukul yiisyēēt nyēē yēchinē kōōkoosēē keey inee. 4 Kuu yoo boonto :bōōrtaab chiito komoswookik

---

11:25 Mat. 13:11; Room. 16:25; 1Kōōr. 4:1; Ēfēēs. 3:3-9; Yoowa. 10:16 † **11:27** Isaaya 59:20-21; 27:9 **11:27** Cherem. 31:33-35 **11:29** Room. 11:2; 3:3-4 **11:32** Room. 3:22-24; Kala. 3:22 **11:33** Āyub 11:7; Tyēēn. 139:6, 17 † **11:34** Isa. 40:13 **11:34** Āyub 15:8 † **11:35** Kas Āyub 35:7 āk 41:11 **11:36** 1Kōōr. 8:6 **12:1** Room. 6:13; 1Bēt. 2:5 **12:2** 1Kōōr. 1:20; Ēfēēs. 4:22-24; 5:17; 1Tēēs. 5:21; 1Bēt. 1:14; 1Yoowa. 2:15 **12:3** Māārkō 10:43; 1Kōōr. 12:11, 28; Ēfēēs. 4:7

chēē chaang' ānkuyēyē :komosta ake tukul yiisyēēnyii, 5 kuwuu nyooto ām
wōlēē kēēmiitē :acheek biikaab Kiriistō. Ānkoo kēēchoong'ēch, kēēyēku :tukul
akeenke ām Kiriistō kēēyēētyēēchinē keey.
6 Boonto :chii rōōbēywoontēēt nyēē teer ām wōlēē miitē :ake kurubta
keey āk bērur nyēē kiikurōōbwēēch :Yēyiin. Yoo /kikēērōōbchi ake kuyēk
*wōōrkooyoontēētaab Yēyiin, kumāchāktōōs kuyēyiisyēē kurubta keey āk wōlēē
tēēnto :kāāyēnchinooyēēnyii. 7 Nto yoo /kikēērōōbchi kule kuyēētyēēchinē biiko,
kuyēētyēēchi, nto yoo /kikēērōōbchi kooneet biiko, kōōnēētiis. 8 Nto yoo /
kikēērōōbchi kōōtitiirootē biiko, kōōtitiiriis. Nto yoo /kikēērōōbchi mooyēēt
nyēē lēēl, kuyēētyēēchinē chuut. Nto yoo /kikēērōōbchi kōōntōōchi biiko,
kuyey ām mooyēēt akeenke. Nto yoo /kikēērōōbchi kiisayta, kōōboor ām
ng'erekweek.
9 Māchāktōōs ōchāmē keey ām mooyēēt akeenke, otayee keey rōkōs
ānkōōkiilchi karaamateet. 10 Ōchoomtōōsii kuu biich chēē tuubcho
ānkōōkoonyitē biiko alak kusiir wōloo ōkoonyititooy keey nkityō. 11 Ōyēchinē
Mokoryoontēēt yiisyēēt ām mooyēēt akeenke nyēē -mōōchoostōōsii
ānkōōnēmchinē keey Yēyiin kutukul. 12 Ōng'ērēchē, kuuyu ōkēnēē keey
Mokoryoontēēt. Ōmuytoochinē yoo kākwoonchook :nyāliluutēk ankootas taay
ōsooyē Yēyiin. 13 Ōyēētyēēchinē biikaab Kiriistō chuut ām kiy nyēē māchē
ānkōōtoochē tāyēēk.
14 Yoo kāwusook :chii, -mōōchub nteenee osaay Yēyiin kōōbēruur chiichooto.
15 Ōng'ērēkiisyē āk choo ng'ērēchē, ānkōōriiryē āk choo riirtōōs. 16 Ōminyē ām
kaalyeet āmōōng'āsē keey, nteenee ōchāmē ōtēbchēē āk mbo biiko choo bo
ng'wēny -āmōōyibē keey kule ōng'oomēch.
17 Yoo kāyēwook :chiito ake ng'al chēē miyootēch, -mōōyēchi nkinee chēē
miyootēch. Ōriibē keey okas kule kooyey ng'al chēē chāmē :biiko tukul. 18 Nto
yoo imuuchāksē, ōminy ām kaalyeet āk chii ake tukul. 19 Chōōrōōnuutēkyuu,
yoo kāyēwook :chii ng'al chēē miyootēch, -mōōyookyinēē miyootyo, nteenee
ōbākookyi Yēyiin kuyook, kuuyu mwooyē :Yēyiin ām siruutēk kule, “Anii :nyēē
āyooku.”† 20 Nteenee “Yoo amaat :kēmēy chii nyoo wēchiing', ibay, nto yoo
amaat :melel, irāmchi bēēko. Yoo 'keeyey kuu nyooto, mākwoomunēē chiichoo
:ng'aleekyii.”† 21 Kunyoo, -meekany kubiiring' :miyootyēēt, nteenee ibiirtee
miyootyēēt karaamateet.

13

Ōkoonyitē bāytooyik

1 Māchāksē :chii ake tukul kōōywēyē kāāmuukēywēēk kuuyu māmii
:kāāmuukēywoo nyēē kimākōōnu :Yēyiin. Kāāmuukēywēēk alak tukul choo
miitē kōōrēēt kukwoonēē wōlēē mii :Yēyiin. 2 Nto chii ake tukul nyoo kwiilē
kāāmuukēywēēk kumiitē kukwiilē kiyēē kiikōōtōōrto :Yēyiin +/ānkumākiitiilchi
ng'al. 3 -Mēēng'woonchinē :bāytooyik chii nyoo yēyē kiyēē karaam, nteenee
ing'woonchinē nyoo yēyē kiyēē miyaat. Yoo imāchē simēēmuyēē biiko choo
boonto kāāmuukēywēēk, kumāchāksē iyēyē ng'al chēbo man sukuchaming'.
4 Yēchinē :bichoo Yēyiin yiisyēēt kubo kiyēē karaam ām wōlēē imiitē inyiing'.

12:5 1Kōōr. 12:27 **12:8** 1Kōōr. 12:4-11; 14:12; 1Bēt. 4:10 **12:9** 1Kōōr. 13:4-7; 2Kōōr. 6:6; 8:24; 1Tēm. 1:5; 1Bēt. 1:22 **12:10** Yoowa. 13:14-15; Kala. 5:13; 6:3; Ēfēēs. 4:2; Filib. 2:3 **12:12** Luuka 18:1; 1Kōōr. 15:58; Ibu. 10:36 **12:13** Ibu. 13:2 **12:14** Mat. 5:44 **12:15** Āyub 30:25; 1Kōōr. 12:26; 2Kōōr. 11:29 **12:16** 1Kōōr. 1:10-11; 8:1 **12:17** Kāālēw. 20:22; 1Kōōr. 6:7; 1Tēēs. 5:15; 1Bēt. 3:9 **12:18** Māārkō 9:50; Room. 14:19; 1Kōōr. 7:15; Kolos. 3:15 † **12:19** Kiruu. 32:35 **12:19** Mat. 5:39 † **12:20** Kāālēwēnik 25:21-22 **12:20** Mat. 5:44 **13:1** Tiitō 3:1; Yoowa. 19:11 **13:3** 1Bēt. 2:13-15; 3:13

Nto yoo 'keeyey ng'al chēē miyootēch kumāchāktōōs imuy, kuuyu boonto
:icheek kāāmuukēywēēk kōōng'woonchiing'. Yēchinē Yēyiin yiisyēēt nyēbo
man sukōōng'woonchinē chii nyoo yēyē ng'al chēē miyootēch. 5 Kunyoo,
māchāktōōs kēērubē kiyēē mākwēēch :kāāmuukēywēēk āmēēbērē sōō baateey
kuuyu imuuchē /kiing'woonchēēch nteenee kuuyu kiinkētē kule karaam
kēēyēyē kuu nyooto.
6 Kiyooto mbo subak :nyēē yēyook ōkwēchinē *syuuruut choo bo
kāāmuukēywēēk, kuuyu yēchinē Yēyiin yiisyēēt kuwuulyēē yiisyēētaab
bāytooyiisyēēt. 7 Yoo boonto :chii ām akweek bēsēntaab ake, kuyookyi. Yoo
syuuruut, kukweyta, nto yoo syuuruut nyēbo tukuuk chēē boonto chii,
kukweyta nkinee. Ōkoonyitē chii ake tukul nyoo māchāktōōs /kēēkoonyit,
ānkōōywēyē nyoo māchāktōōs /kiiywēyē.

Iyumē :kiruutyēētaab chamateet kiruutēk tukul

8 -Mōōyēku kibēsēniis chēbo tukun, nteenee mākyook ōtinyē chamateet
ānkōōchoomtōōsii, kuuyu chii ake tukul nyoo chāmē chiito ake kuyēyē kiyēē
mwooyē :kiruutēk. 9 Okas baa kiruutēk: "-Meemarte," "-Mēērumiisyē,"
"-Mēēchōōrsē," "-Mēēchōrōkyi kaab chii" āk kiruutēk alak tukul chēē miitē.
Iyumē :kiruutyēēt akeenke chuutēchu tukul, nto kiruutyoonoo ku nyoo
mwooyē kule, "Icham laatyeeng'uung' kuu wōloo ichāmtooy keey." 10 Yoo
ichāmē laatyeeng'uung', -mēē-āroontooy. Kunyoo, ityiichē :chamateet kiyēē
māchē :kiruutēk.

Oluumee keey lēbkēēyyēēt

11 Ōyēyē ng'aleechaa ōnkētē wōlēē wuu :bēsyōōsyēchu, kuuyu kaakuyit
:bēsyēēt nyēē ōsēwunēē. Kaakuriik kuyityiin / kiiraraacheech. 12 Mii
wokubēku :kwēēmowuut ānkumii wokuyitu :bēētuut. Kunyi keesatee keey
tukuuk choo bo mēēnānēēt ankiiluumee keey lēbkēēyyēēt. 13 Okany kēēminyē
ām soboonto nyēē lebkeey kuu wōloo wuunto :bēētuut. Otayee keey sook-
woonuut choo ō-āmē kut ōbēēnichi, bōōkitēēt, martaayeet āk sikornateet.
-Mōōwookuutōōsii nto ōtuuyiityinē keey moon. 14 -Mōōyēnchi muchastaab
ātēbuutēkwook bo ng'ōōki, nteenee oluumee keey Mokoryoontēēt Yēēsu Kiri-
istō.

14

-'Mēētiilchi ng'eetaabkoomēt ng'al

1 Yoo mii :chii nyēē ōkāsē kule kuskus ām kāāyēnchinooyēēt,
-mōōburyoong'tē. 2 Mii :choo mākāsē yēēt kiy yoo kaam āmnyoo ake tukul,
ānku mii :choo kuskusēch ām kāāyēnchinooyēēt chēē āmē nkwēēk baateey.
3 Māmāchāktōōs :chii nyoo āmē āmnyoo ake tukul kumōōntooy nyoo moomē
āmiichoo tukul, āmāmāchāktōōs mbo kōōtiilchi :nkinee nyoo moomē āmiichoo
tukul nyiin ake ng'al kuuyu kookucham :Yēyiin chiichoo. 4 Inyiing' ku
ng'oo siitiilchi chiito ake ng'al. Yēyiin :nyēē itiilē kule ng'oo :nyēē tinyē
manta ku ng'oo :nyēē kustaayaat. Yēētyēēchinē :Yēyiin nyoo kuskus kunyōōr
biirtooyiisyēēt.
5 Kāsē :chiito ake bēsyēēt ake kule wōō kusiir ake, nto ām chiito ake,
kukerkeey :bēsyōōs tukul. Kunyi, māchāktōōs :chii kurubē wōlēē wuu
:kāāsōōtēywēēkyii. 6 Chiito nyoo kālē wōō :bēsyēēt ake kusiir ake, kuyēyē

13:7 Yēyuut. 5:29; Tiitō 3:1; 1Bēt. 2:13-17 **13:7** Mat. 22:17; Māārkō 12:17 **13:9** Chuy. 20:13-15, 17; Laawi. 19:18; Kiruu. 5:17-21; Māārkō 12:31 **13:10** 1Kōōr. 13:1-13; 16:14 **13:10** Mat. 7:12; Room. 8:4; 13:8; Kala. 6:2 **13:12** 1Kōōr. 15:34; Ēfēēs. 5:14-16; 6:11, 13; 1Tēēs. 5:5-8; 1Yoowa. 2:8 **13:13** Luuka 21:34; Kala. 5:20-21; Ēfēēs. 5:18; 1Bēt. 4:3 **14:5** Kala. 4:10; Kolos. 2:16

kuu nyooto kubo Mokoryoontēēt. Nto nkinee nyoo āmē āmnyoo ake tukul kwoomē kubo Mokoryoontēēt kuuyu yoo yēyē kuu nyooto kubirchinē Yēyiin kōōnkōy. Nto nyoo moomē āmiichoo tukul kukayey kuu nyooto kubo Mokoryoontēēt kubirchinē Yēyiin kōōnkōy. 7 Yoo kāsob :chii nto kame, mēēbērē kubo inee keey nteenee 8 kubo Mokoryoontēēt. Kunyoo, yoo kākēēsobchē nto yoo kākēēbēku, tākēēbooyē Mokoryoontēēt. 9 Kime *:Kāārārookiintēēt ankung'eetee meet sukuyēk Mokoryoontēētaab choo ki-ikubēk āk choo sobtōōs.

10 Ām nee yu iruustooy ng'eetaabiya ake nto imōōntoochinē nee? -'Mēēnkētē kule +/mābokiiyyoong'tēēnēēch tukul taayeetaab Yēyiin /ānkiitiilwēēch ng'al? 11 Kimwooy :Yēyiin kule, “Kubooyiit man, mākukutung'woo :chii ake tukul ānkumwooy :chii ake tukul kule anii ku Yēyiin.”† 12 Kunyoo, māwokutuuchee keey :chii ake tukul ām acheek taayeetaab Yēyiin.

13 -Mookany kiiruustooy alak nteenee okany keekas kule -makeeyey kiy nyēē imuuchē koonach tuubchēēnyoo kōōsuuchi choolwook. 14 Kuu yoo kiikōōboorwoo anii :Mokoryoontēēt Yēēsu, ānkētē kubooyiit man kule māmii :āmnyoo ake tukul nyēē mātiliil. Nteenee yoo kāsē :chii kule mātiliil :kiy, kumātiliil :kiyoo ām wōlēē mii :chiichooto nkit. 15 Nto yoo itāsē taay i-āmē āmiik chēē māng'ērēkyinē :ng'eetaabkoomēt, -mēēmiitē iboorchinē cha-mateet. -Mee-araante ng'eetaabkoomēt nyoo kimēēchinē *:Kāārārookiintēēt, kubo āmit. 16 -Mookany /kiimiyaat kiy nyēē katakaraam. 17 Mārubtooy keey :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin āk āmit nto tukun chēē /kēēyyēē nteenee rubtooy keey churtaayeet, kaalyeet āk ng'erekweek ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin. 18 Chii ake tukul nyoo yēchinē Kiriistō yiisyēēt ām kēēli, kōōng'ērēēchē Yēyiin ānkuchāmtooy nkicheek :biiko. 19 Kunyoo, lēyyē, okany kiikiimchi keey keeyey kiyēē yibu kaalyeet ānkuyēyēēch kiititiir keey. 20 -'Mēēboot yiisyēētaab Yēyiin kubo āmit. Tiliilēch :āmiik tukul, nteenee yoo kaam :chii āmnyoo nyēē imuuchē kuyey kunyōōr kāānākuut, kumā karaam. 21 Mā karaam i-am bēēny nto iyyee tukun nto iyey kiy ake tukul nyēē imuuchē kuyey ng'eetaabkoomēt kunyōōr kāānākuut.

22 Kunyi, yoo -'mēēkāsē yēēt kiy kubo tukuuchu, kany kuyēk inyiing' āk Yēyiin. Ibēruuroot :chiito nyoo inkētē kule karaam :kiyēē miitē kuyēyē. 23 Nto chiito nyoo āmē āmnyoo kōōsōōtē kule mēērook kwaam, kukaakooruusta keey nkit. Kiy ake tukul nyoo /kēēyēyē /kiisōōtē kule makaraam, ku ng'ōōki :kiyoo.

15

Okany kiikiimē keey

1 Māchāktōōs acheek choo kēēkichootiin kēēmuytoochinē biiko choo kuskusēch, māmāchāktōōs kiisōōtē keey nkit. 2 Māchāktōōs kiikiilē nkicheek biiko alak sukukich. 3 Kimēēsōōtē keey :Kiriistō nkit kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, “Ānchuruuroot :nkanii kuu yoo /kiinchuruuriing' nkinyiing'.”† 4 /Kikēēsirē siruutēk tukul chēbo kēny kooneeteech ānkuyēētyēēchēēch kēēmuytoochi ānkōōtitiirēēch, yoo kiikēnēē keey Yēyiin.

5 Yēyiin :nyēē yēyē biich /kēēmuytoochi ng'al /ānkēēkimkimiitu. Kunyi, āsoomē inee kule kukōōnook mooyēēt nyēē kōōnoomnyē, yoo ōrubē Yēēsu Kiriistō,

---

14:6 1Tēm. 4:3-5 **14:9** 2Kōōr. 5:14-15; Kala. 2:19-20 **14:10** Room. 2:6; 2Kōōr. 5:10 † **14:11** Isaaya 49:18; 45:23 **14:11** Filib. 2:10-11 **14:12** Mat. 12:36-37; 1Bēt. 5:5 **14:13** 1Kōōr. 10:32; 2Kōōr. 6:3 **14:14** Māārkō 7:15; Yēyuut. 10:15; 1Kōōr. 8:7-9 **14:15** 1Kōōr. 8:11-13 **14:17** Kala. 5:22-24 **14:21** 1Kōōr. 8:13 **15:1** Room. 14:1-2; 1Kōōr. 10:23-24; Kala. 6:2 **15:2** 1Kōōr. 8:1 † **15:3** Tyēēn. 69:9 **15:4** 1Kōōr. 10:11; 2Tēm. 3:16 **15:5** Filib. 2:2-5

6 sōōtōrōōr ām mooyēēt akeenke Yēyiin nyoo inee ku kwaaniitaab Mokory-
oontēēt Yēēsu Kiriistō.

Ōchoomtōōsii ām Kiriistō

7 Ōchoomtōōsii sukutōrōriit :Yēyiin kuu yoo kichamaak :Kiriistō.
8 Āmwoowook kule kichō :Kiriistō kuu Yuutāyiin kōōboor kule man :kiyēē
kikuurtoochinē :Yēyiin mbo kuuko, 9 ānkusilto :biiko choo mā Yuutayeek Yēyiin
kubo kiisaynyii. Kuu yoo /kikeesir kule, “Kunyi, +māāsiltiing' kēēboontē keey
biiko choo mā Yuutayeek. +Māātyēēn tyēēnwookik āsilēēniing'.”† 10 Mwooyē
mbo subak kule, “Ong'erech :akweek choo mā Yuutayeek āk biikyii.”† 11 Tāsē
taay kumwooyē kule, “Ōtōrōōr Yēyiin :akweek tukul choo mā Yuutayeek,
ānkōōsil Yēyiin :biiko tukul.”† 12 Mwooyē subak *:Isaaya kule, “Mākutook :chii
nyēē chōōnēē kōōtaab Yēēsē. Nyooto :nyēē machokubayta kōōrōōsyēk ānku
inee :nyēē mākōōkēnēē keey :biiko tukul.”†
13 Lēyyē, kukōōnook :Yēyiin nyoo kiikēnēē keey ng'erekweek kuyem āk
kaalyeet yoo ōtāsē taay ōkoosēē keey inee, sukung'eet ōkēnēē keey inee miisin
kubununēē kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēēnyii.

Lēbkēēyiintēēt :Bāwulō nyēbo biiko choo mā Yuutayeek

14 Mbo ng'eetaabiya, ānkētē kule ōkāroomēch :akweek. Ōnkētē ng'aleekaab
Yēyiin ānkōōmuuchē :ake kuyis ake. 15 Mii sinee :wōlēē kaaryaachaak ām
barwaani āsōōtwook ng'aleek alak, kuuyu kitoola :Yēyiin 16 āyēchinē inee
yiisyēēt saayey biiko choo mā Yuutayeek kōōnkēt *Kāārārookiintēēt Yēēsu.
Māchāktōōs a-amte lōkōōywēkaab Yēyiin /sikiitabaan biiko choo mā Yuutayeek
kuyēk kōrōsēēk chēē chāmē :Yēyiin chēē kikōōtiliil :Tāmirmiryēēnyii. 17 Kunyi
ang'erechaat ām Kāārārookiintēēt Yēēsu kubo yiisyooni kikōōnoo :Yēyiin.
18 Māmii :kiyēē +maang'asee keey nteenee baateey kiyēē kiikoowaang'ta
:Kiriistō kubununēēnoo, yoo kiyēyē biiko choo mā Yuutayeek kooywey
Yēyiin ām kiyēē kyāāmwoochi ānkāāyēchi. 19 Kyaayey kuu nyooto kubununēē
kāāmuukēywēēkaab tukuuk chēbo kwōng'uut āk chēbo Tāmirmiryēētaab Yēyiin
saa-amtaate lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Kiriistō kuchurta, kuchakee
Yēērusālēēm ākoy Iluriko. 20 Kyāāwuulyoonunēē ā-āmchinē lōkōōywēk chēē
kāroomēch biiko choo kimānāāyityi :ng'ālyoontoonoo, kuuyu kimāāmāchē
ātēēkyi kōōto yēē kiikusisin :chiito ake, 21 kuu yoo /kikeesir kule, “Makukas
:choo /kimānāākēēmwoochi ānkumākōōnkēt :choo kimanaakasee yiitiikwaa.”
22 Kiyiitēnyi :nyēē kōkērēktoo kwaak āchōō wōlēē ōmiitē.

Kichōb :Bāwulō kuruutoochi Rooma

23 Nteenee kuuyu -mēēkumiitē :wōlēē tāāmuuchē āyēyiisyēē ām
yēēmōōsyēchu āk subak kuu yoo kwaamach nyi kooy kule akasaak, kāāchōb
kule chaakasaak 24 yoo āmiitē chāāwēētii Sibaannya. +Machaakasaak
kisich yoo ākēēytooy sōōyēētyēēchoo ām baannyuu. 25 Nteenee āmiitē raat
āwēētii Yēērusālēēm wāāsārunēē biikaab Kiriistō tukun chēē āboontootē.
26 King'ērēkootiin :biikaab Maketoonnya āk chēbo Akaaya kōōruruuch
beesaanik / kēēyibchi biikaab Kiriistō choo kabar :kuskuusyēēt ām
Yēērusālēēm. 27 Kiyey kuu nyooto kuuyu kikiikunyōōr :biiko choo mā
Yuutayeek bērurtaab Yēyiin kubununēē Yuutayeek. 28 Kunyoo, yoo
kāākunyōōr :bichoo beesaanichu, +māchāāmur wōloo ōmiitē yoo chāāwēētii

---

15:8 Mat. 15:24; Yēyuut. 3:25-26 † **15:9** Tyēēn. 18:49 **15:9** Room. 11:30 † **15:10** Kiruu. 32:43 † **15:11** Tyēēn. 117:1 † **15:12** Isa. 11:10 **15:16** Room. 1:5 **15:18** 2Kōōr. 3:5 **15:19** Māārkō 16:17-18; Yēyuut. 19:11; 2Kōōr. 12:12 **15:20** 1Kōōr. 3:10-12; 2Kōōr. 10:15-16 **15:24** Room. 1:9-13 **15:25** Yēyuut. 19:21; 20:22; 24:17 **15:26** Yēyuut. 11:30; 1Kōōr. 16:1; 2Kōōr. 8:4; 9:1-2, 12; Kala. 2:10 **15:27** 1Kōōr. 9:4, 11, 14; Kala. 6:6

Sibaannya. 29 Ānkētē kule yoo kaayitu, +māāyibwook bērurtaab Kiriistō kuyem.
30 Nteenee ii, mbo ng'eetaabiya, āsoomook ōsoowoo Yēyiin sikyaam booryēēt
:tukul ām Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō āk chamateetaab Tāmirmiryēētaab
Yēyiin. 31 Ōsoowoo kule /kēēsārunēēnoo Yuutayeek choo mānēēyēnchi Yēyiin ām
Yuuteeya. Ōsoowoo subak kule makucham :biikaab Kiriistō ām Yēērusālēēm
kiyēē +māāyibchi. 32 Yoo kāyēyākiis :ng'aleechaa, āmuuchē āchōō wōloo ōmiitē
ām ng'erekweek, nto yoo kacham :Yēyiin /ankiibaybaayaa, kēēboontē keey
akweek. 33 Ōnyōōru :akweek tukul kaalyeet nyēē chōōnēē wōlēē miitē :Yēyiin.
Kuwuuyiit nyooto.

16

Ng'aleek chēē kii-āmiisēē :Bāwulō biiko

1 Āboorwook cheebiya Fiibi nyēē toorētiintēēt ām kaniseetaab Keenkereeya.
2 Yoo kayit, otaach ām chamateetaab Mokoryoontēēt ānkōōyēētyēēchi ām
keel ake tukul nyēē māchē. Kōōkuyēētyēēchi :inee miisin biiko wōlēē wōō
ānkōōkuyēētyēēchoo nkanii.
3 Ōtookwēēswoo Brisiila ānkōōsuboowoo Akiila choo kēēyēyē :tukul yi-
isyēētaab Kāārārookiintēēt Yēēsu. 4 Kyaasanta :bichoo soboonwēkwaa kubo
anii. Ābirchinē Yēyiin kōōnkōy kubo bichoo. Mā anii nkit nteenee birchinē
kōōnkōy :nkicheek biikaab Kiriistō tukul choo mā Yuutayeek. 5 Osubaay nk-
inee kaniseet nyoo sooyēē kōōng'waa ānkōōsuboowoo nkinee Bāyniitō, choor-
weenyuu nyoo āchāmē. Inee :nyēbo taayta kōōyēnchi Kiriistō ām yēēmēētaab
Eesya. 6 Ōtookwēēswoo Maaryaa nyoo kyaam booryēēt nyēē wōō miisin
kubo akweek 7 ānkōōsuboowoo tilyeenyuu Āntirōniikō ākoo Yuunnya choo /
kiikēērātēēch tukul. Icheek :chēē tookunootiin ām wōlēē mii *:lēbkēēyik
ānkisimkōōyēnchi :icheek Kiriistō kutāāmiitē :anii mēēnān. 8 Ōsuboowoo Am-
bilyaato nyoo āchāmē ām Mokoryoontēēt, 9 Urbaano nyoo kēēyēētyēēchinē
keey :tukul ām yiisyēētaab Kiriistō āk nkinee choorweenyuu Sutaaku nyoo
āchāmē. 10 Osubaay nkinee Ābēēlē nyoo /kikeetyem miisin /ankeechamta
ām Kiriistō ankoosubaay nkicheek biikaab kaab Āriistōbuulō. 11 Ōsuboowoo
tilyeenyuu Ērōōtyōōn āk nkicheek biikaab kaab Naarkiis choo kiikuchamta
Mokoryoontēēt.
12 Otaakwees Turufeena āk Turufoosa choo yēyē yiisyēētaab Mokoryoon-
tēēt miisin āk Bēērsi, choorwaanaa kiikuyēchinoon Mokoryoontēēt yiisyēēt
miisin. 13 Osubaay Ruufō, muroonoo tookunoot ām biikaab Mokoryoontēēt
ānkōōtookwēēsē nkinee kaamet nyoo kicham kuyibo nkanii kuu wērinyii.
14 Osubaay mbo Āsuunkiriitō, Flēkōōn, Ēērmē, Baatrooba, Eerma āk tu-
ubchōōsyēk tukul choo boonto keey. 15 Osubaay Filolooko, Yuulya, Nereeya
kuboonto keey cheebkaamet ākoo Oluumba āk biikaab Kiriistō tukul choo
boonto keey.
16 Otorooch keey nyēē ōng'ērēkyinē keey. Isubooyook ānkōōtookwēēsook
:kanisoosyek ām yēēmōōsyēk tukul.
17 ! Kāāmwoowook, lēyyē akweek mbo ng'eetaabiya, ōrōōtootē bichoo
bchēyootē biich ānkukērēktooy kēēltaab kaakaaseeng'woong', bichoo kwi-
ilootē kāānēētēywēēk choo kyōōnyōōru. Osatee keey bichoo. 18 Biiko

---

15:30 2Kōōr. 1:11; Ēfēēs. 6:19; Kolos. 4:3-4; 1Tēēs. 5:25; 2Tēēs. 3:1-2 **15:31** Yēyuut. 21:11, 27-35; 23:12-15; 1Tēēs. 2:14-16 **16:1** Yēyuut. 18:18; Filib. 1:1; 1Tēm. 3:8-11 **16:3** Yēyuut. 18:2 **16:5** 1Kōōr. 16:15, 19; Kolos. 4:15; Filēm. 2 **16:13** Māārkō 15:21 **16:16** 1Kōōr. 16:20; 2Kōōr. 13:12; 1Tēēs. 5:26; 1Bēt. 5:14 **16:17** Mat. 7:15; 2Tēēs. 3:6; Tiitō 3:9-10; 2Yoowa. 10

choo yēyē kuu nyooto mēēbērē yēchinē yiisyēēt Mokoryoontēēnyoo Kiriistō,
nteenee tōōrtootē bichoo :moonik. Ng'āloolē ng'al chēē kāroomēch ānku
ānyinyēch kōōbērbēērē kāāsōōtēywēēkaab biiko choo -mēēnkētē ng'al chēē
chaang'. 19 Ang'erechaat, kuuyu kiikukas :biiko tukul wōlēē kyōōrubtooy
lōkōōywēchoo kāroomēch. Kunyi, āmāchē ōboontē kiirnān kurubta keey kiyēē
karaam amoonaamte keey rōkōs. 20 Mākōōturbuub :Yēyiintēētaab kaalyeet
Kibrōkōsyoontēēt ankootartaar :akweek. Kōōbēruurook :Mokoryoontēēt Yēēsu
Kiriistō.
21 Isubooyook :Tēmētēēwō muroonoo kēēyēyiisyēē tukwaay ānkōōsubooyook
:nkicheek tilyōōnuutēkyuu mbo Lukiiyō, Chāāsōōn ākoo Sosibaatiro. 22 (Nto
anii Tērtiiyō nyi kāāsirē barwaani bo Bāwulō āsubooyook :nkanii ām Moko-
ryoontēēt.) 23 Isubooyook :nkinee Kāyō nyoo ātēbunēē kanyii wōloo sooyēē
:kaniseet. Isubooyook :nkinee Eraasto nyoo kōnōriintēētaab lēnkuutaab
kiriinkēēt ānkōōsubooyook :nkinee ng'eetaabiya Kwaarto. 25 Okany ki-
ikaaste Yēyiin nyoo inee :nyēē yēyook ōkiilchē ām lōkōōywēk chēē kāroomēch
chēbo Yēēsu Kiriistō choo ā-āmtooy. Kiwunyootiin :lōkōōywēchooto ām
kēnyiisyēk chēē chaang' choo kiikukeeyta 26 ānkoo kikiikung'alaalee :siru-
utēkaab *wōōrkooyik. Nteenee /kōōkēēng'oong' ra. Kimwooy :Yēyiin nyoo bo
ākookoy kule /kōōkiiboorchi lōkōōywēchu biiko tukul sukookaasee keey inee
ānkukoonyit. 27 Kutōrōriit :Yēyiin ākookoy kubununēē Yēēsu Kiriistō. Yēyiin nkit
:nyēē ng'oom kuchurta! Kuwuuyiit nyooto.

16:18 Filib. 3:19; Kolos. 2:4 **16:19** Room. 1:8 **16:21** 1Kōōr. 4:17 * **16:23** Tinyē :siruutēk alake kērēywoontēētaab 24: Kōōbēruurook :Kiriistō akweek tukul. Kuwuuyiit nyooto. **16:23** 2Tēm. 4:20 **16:25** Ēfēēs. 1:9; 3:4-5; Kolos. 1:26

Barweetaab Taayta nyēē kisirchi :Bāwulō Kōōriintēēk

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē :Bāwulō barwaani ām kēnyiit nyēē /kiisōōtyinē kule ki nyēbo 55 KK kumiitē Ēfēēsō ām Eesya nyoo Mining' nyoo /kēēkuurē ra kule Uturuki. Kitoow :Bāwulō kaniseet ām Kōōriintō kumiitē baannyii nyēbo āyēēng'. Ki kiriing' :Kōōriintō nyēē wōō ām kōōrēētaab Kirikiik wōlēē /kikēēbāwunēē ng'aleekaab bāytit, ātēbuutēkaab bōrōryēēt āk ntāsimuutēkaab saayeet. /Kiisōōtyinē kule kisirchi :Bāwulō kaniseetaab Kōōriintō bārōōnōōk ang'wan, nteenee kiikubot nyēbo taayta āk nyēbo sōmōk. Bārōōnōōk choo /kēēkuurē ra kule nyēbo taay āk nyēbo āyēēng' kubooyiit man ku nyēbo āyēēng' āk nyēbo ang'wan.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Yu kang'eetee :Bāwulō Kōōriintō, kutoow keey :wuuyinwēkaab kāānēētuutēk chēē mābo man āk ātēbuut chēē miyootēch ām wōlēē mii :biikaab Kiriistō. Yooto, /kiiyookyi Bāwulō barweet nyēē kitinyē tēēbuutēk chēē tēērchiin. Nto yu wālu :Bāwulō, mātookunoot miisin yoo mii kuwālu tēēbuutēchoo nto mii kumwoowu ng'al chēē yisunēē biich kurubta keey āk ng'aleek chēē kikiikukas. Kōōkiibooru :acheek ām wēēksēēt wōlēē kēēkāsē kule mii yēē iyēēchinē :Bāwulō kurook tēēbuutēkaab bichoo āk kāāsōōtēywēēkwaa kutoombo kuwālchinē tēēbuutēchooto.

Wuuyinwēēchoo alak ku kule, kiryaach keey :ātēbuutēkaab Yuutayeek āk chēbo Kirikiik. Ām Yuutayeek, kimāchāktōōs kutēbēē :chēēbyōōsōōk ng'ēchērōōk choo bo wōliin bo lēt. Nto yoo mii kooriikaab saayeet āk wōlēē chaang' :biich, kimāchāktōōs kōōyēēnēē mētēwookwaa ankoosyek. Kunyoo, kimākyinē :Yuutayeek āk Kirikiik choo kikiikuyēk biikaab Kiriistō kuyēyē kuu nyooto. Nteenee kimānāānooyēē :chēēbyōōsōōkaab Kirikiik ng'aleechaa kuuyu kimā cheekwaa :ātēbuutēchooto. Kiityookootiin kuyey kiyēē kiyēyē ānkiityookootiin kuyēyē yiisyō ake tukul nyēē tookunoot ām bōrōryēēt.

Kimā miyaat ām ātēbuutēkaab Kirikiik yoo kāyēk :koorko chēēmurēnnyoo ānkichāmtooy :kiruutēkwaa. Kitākuwuu nyooto mbo nkinee ām wōlēē mii :Kirikiik alake choo kiikōōyēnchi Kiriistō. Tookunoot ām wōlēē mii :Kirikiik kule teer :soboontaab tāmirmiryēēt āk bōōrto yooto kōōtēēb :icheek ng'aleekaab ng'ōōkisto komostaab soboontaab tāmirmiryēēt. Ibooru :yuutēyu kule /kimākēēkāsēē wōlēē wuu :soboonng'waa nyēbo bēsyō ake tukul wōlēē wuu :nyēbo tāmirmiryēēt.

Ng'āloolē :Bāwulō ām kurkeetaab 1-4 kurubta keey ng'aseetaab keey āk bcheyeetaab keey. Ng'āloolēē ām kurkeetaab 5-6 ātēbuut chēē kimāyēmootiin. Irwookyinē biich ām kurkeetaab 7 kurubta keey kāāmutiisyēēt āk ng'aleekaab bareetaab kooyēēy ām biiko chēē kiikoomut keey. Irābchinē ām kurkeetaab 8-10 kutunkyinooyēētaab āynātōōs āk bany chēē /kēēsooytoochinē tukuu-choo. Ng'āloolēē ām kurkeetaab 11 kurubta keey wōlēē yibtooy :murēn koorko nto wōlēē yibtooy :koorko murēn āk noomnyēēt nyēē tiliil nyēbo biikaab Kiriistō. Inēētē ām kurkeetaab 12-14 kule kuyēyiisyēē :chii ām chamateet kiyēē kiikōōkoochi :Yēyiin. Ng'āloolē ām kurkeetaab 15 kule /kiikēnēē keey ng'aleekaab ng'eeteetaab meet ānkutwēchē ām kurkeetaab 16 kurubta keey āk kāāruruukiisyēētaab beesaanik chēē /kēēsārunēē biikaab Kiriistō chēē kuskusēch ānkwoorōōru chōbuutēkaab ruutooynyii. Kurkeetaab 13 nyoo ng'āloolēē ng'aleekaab *chamateet* ku kurkeet nyēē inkētoot miisin ām Biibilyaa.

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō Kōōriintēēk ānkumākyi bērur

1 Anii ku Bāwulō nyoo kitōōloo :Yēyiin ām chamateenyii āyēku *lēbkēēyiintēēt
āyēchi Kāārārookiintēēt Yēēsu yiisyēēt. Āboontē keey āk ng'eetaabiya Sōōstēēn.
2 Kiisubooyook akweek biikaab Kiriistō ām *kiriinkēētaab Kōōriintō choo
/ kikiitabaanaak kubununēē Kāārārookiintēēt Yēēsu ōbooyiitu Yēyiin. /
Kēēmākwook ōtililiitu āk nkicheek biiko tukul choo miitē wōlto ake tukul choo
ikēnēē keey Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō, nyoo Mokoryoontēēng'waa
nkicheek. 3 Lēyyē, kōōbēruurook :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiri-
istō ānkukōōnook kaalyeet.

Birchinē :Bāwulō Yēyiin kōōnkōy ānkubāybāchi Kōōriintēēk

4 Ābirchinē Yēyiin kōōnkōy kibtaman, kuuyu kichamaak ānkukōōnook
tukuuk chēē chaang' kubununēē Kāārārookiintēēt Yēēsu. 5 Kyōōboor ām
inee kuyem ām keel ake tukul kuu wōlēē ōng'ālooltooy, āk mbo ām
ng'oomnānēēt tukul. 6 Kyoonam ng'aleek choo kikiiboorwook kurubta
keey āk *Kāārārookiintēēt ānkiikukiilchook :ng'aleechaa kutukul. 7 Kunyoo,
manookuste rōōbēywoontēēt ake tukul nyoo kōōnu :Tāmirmiryēēt yoo ōmiitē
ōkānyoonu miisin bēsyēēt nyoo iyēēwunēē :Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō.
8 Mākōōtitiirook ākoy tabanta nyēē -mōōtinyē miyootyo ake tukul bēsyoonoo
mākōōtiilchi :Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō biiko ng'aleek. 9 Yēyiin :nyēē /
kiinyālē. Kiikukuurook ō-āmchiinē āk lakwanyii Yēēsu Kiriistō nyoo Mokory-
oontēēnyoo.

Bcheyeetaab keey

10 Nto ii, mbo ng'eetaabiya, ākāloonwook ām kaayneetaab Mokoryoon-
tēēnyoo Yēēsu Kiriistō kule ōkāsyiintōōsii :tukul. -Mōōchuunchuunnyē ntee-
nee, māchāktōōs ōbuurē ām kēēlto nyēē churtaat nyēē kyōōkāsyiinē ām
kāāsōōtēywēēkwook. 11 Mbo ng'eetaabiya, kurubta keey āk ng'aleek chēē
kwaakasee biiko alak kukwaanee kōōtaab Kilōōwē, tookunoot kule ! ky-
oobchey keey. 12 Mwooyē :ake kule, “Ārubē :anii ng'aleekaab Bāwulō,”
kumwooyē :ake kule, “Ārubē :anii chēbo Ābōōlō” nto ake kulē :nyoo, “Ārubē
chēbo Bētērō.” Nto ake kumwooyē nyoo :nkinee kule, “Ārubē chēbo Kiri-
istō.” 13 So! Ara bcheyaat :Kiriistō? Ara Bāwulō nyoo /kikēēkwērtoochinē
murtooywoontēēt kubo akweek? Nto /kikeebatisanaak ām kaayneetaab
Bāwulō ōō? 14 Ang'erechaat, kuuyu manaabatisanaak akweek, nteenee chēē
kyaabatisan baateey ku Kiriisbō āk Kāyō. 15 Kunyoo, māmwooy :chii ām
akweek kule /kikeebatisanaak ōyēku rubiikyuu. 16 Man sinee, kyaabatisan
nkicheek biikaab kaab Steefaan, nteenee yoo ābērē akas kumāmii subak
:chii nyēē kyaabatisan. 17 Mēēbērē kiiyookwoo *:Kāārārookiintēēt chaabati-
san biiko. Nteenee chaa-amte lōkōōywēk chēē kāroomēch, āmēēbērē ām
ng'oomnānēētaab chii simāyēk buch :meetaab Kāārārookiintēēt ām murtooy-
woontēēt.

Wōō :kiirnātēētaab Yēyiin kusiir nyēbo biiko

18 Yoo /kākyoomchi biiko choo mii kubootōōs ng'aleekaab murtooywoon-
tēēt, kukāsē yēēt ku bēērbēēryo. Nteenee yoo /kākyoomwēēch acheek choo
/kēēmiitē /kiirāroochēēch, kōōbooru kāāmuukēywēēkaab Yēyiin. 19 Mwooyē
:siruutēkaab Yēyiin kule, “+Māāboot ng'oomnātēētaab choo yibē keey kule

---

1:1 Yēyuut. 18:17 **1:2** Yēyuut. 18:1-18 **1:5** 2Kōōr. 8:7 **1:7** 1Tēēs. 1:10; Tiitō 2:13 **1:8** Filib. 1:6, 10; 1Tēēs. 3:13; 5:23 **1:9** 1Tēēs. 5:24 **1:10** Yoowa. 17:21-23; Ēfēēs. 4:2-6; Filib. 2:2 **1:11** 1Kōōr. 3:3; 11:18; 2Kōōr. 12:20 **1:12** Yēyuut. 18:24; 1Kōōr. 3:4 **1:13** Mat. 28:19; Yēyuut. 8:16; 19:5; Room. 6:3; Kala. 3:27 **1:14** Yēyuut. 18:8; Room. 16:23 **1:16** 1Kōōr. 16:15, 17 **1:18** Room. 1:16; 2Kōōr. 4:3

ng'oomēch ānkāātub kiirnātēētaab choo bērē tinyē kiirnātēēt.”† 20 Mii ānō
:ng'oomōōtik? Mii ānō :kibsumaniis? Ānkumiitē ānō :choo tinyē kiirnātēētaab
kiirwookēēt? Okany āmwoowook, mwooyē :Yēyiin kule bēērbēēryo :ng'oomnān
nyoo bo kōōrēēt. 21 Kiyey :Yēyiin ām kiirnātēēnyii simēēnkēt inee :biiko
kubo kule ng'oomēch :icheek. Nteenee kiitiil :Yēyiin kooraraach biiko choo
iyēnchinē inee. Kiiraraach kubununēē lōkōōywēk choo yibē :biiko alake kule
bēērbēēryo. Lōkōōywēchooto ku choo kyoomtooy :acheek. 22 Bērē :Yuutay-
eek nto /kiiboorchinē ng'al chēē /kiilātē, nto choo mā Yuutayeek kubērē
:choo nto /kiiboorchinēē keel nyēbo ng'oomnān sukuchāmchiin. 23 Nteenee,
kyoomtooy :acheek kule kimēēchi :Yēēsu murtooywoontēēt, ng'ālyoo nyēē
iyiimē Yuutayeek mētēwoy ānkuwuu nyēē bēērbēēryo ām wōlēē miitē :choo
mā Yuutayeek. 24 Nteenee, inkētē :choo kiikooraraach :Yēyiin kule Kiriistō
:nyēē ibooru kāāmuukēywēēk āk kiirnātēētaab Yēyiin, ānku Yuutayeek nto choo
mā Yuutayeek. 25 Ānkoo kōōsōōtē :biiko alake kule bēērbēēryo :ng'aleekaab
Yēyiin, nteenee miitē barak :ng'oomnānēētaab Yēyiin kusiir nyoo bo biiko. Nto
yoo /kēēbērē kuskusēch :ng'aleekaab Yēyiin, ku nyikiisēch kusiir nkuruukaab
biiko.
26 Mbo ng'eetaabiya, ōsōōtyēēchi yoo /kimanaakiiraraachaak. Mēēbērē
kyoochaang' :chēē kyōōng'oomēch ām wōlēē kāstooy :biiko āmēēbērē
kyōōtookunootiin mbo :wōlēē wōō. Kimākwoonēē :chēē chaang' ām akweek
kooriik choo bo bāytooyiisyēēt. 27 Nteenee kiiraraach :Yēyiin biiko choo /
kiisōōtē kule bērbērēch ām kōōrooni, sukōōntosuur choo kuurē keey kule
ng'oomēch. Kiiraraach choo kuskusēch sukōōntosuur nkicheek choo kuurē
keey kule bo nkuruuk. 28 Kiiraraach choo mōōntooy :biiko alake ām kōōrooni
kule mābo laat, sukuyēk buch :kāāsōōtēywēēkaab biiko choo yibē keey ām
kōōrēēt kule bo barak miisin. 29 Ibooru :yuutēyu kule māmii :chii nyēē
imuuchē kung'as keey ām taayeetaab Yēyiin. 30 Nteenee, kiikuyeyaak akweek
:Yēyiin ōbooyiitu Kāārārookiintēēt Yēēsu, nyoo kiikuyootwēēch kiirnātēētaab
Yēyiin. Kiikootyaakteech ankuyeyeech keechurte ām taayeetaab Yēyiin
ānkēētililiitu. 31 Kunyoo, kookootyiich yoo mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule,
“Nyoo māchē kung'as keey, kung'as keey kubo Yēyiin.”†

2

1 Mbo ng'eetaabiya, yoo kyāāchōōnii wōloo ōmiitē sichāā-āmwook lōkōōywēk
chēē rubtooy keey āk manta nyēbo Yēyiin, kimāāyibē keey kule ākōrōōm
ang'alaal, nto kule āng'oom. 2 Kyaakwey āwuulyēē baateey ng'aleekaab
Yēēsu Kiriistō choo bo murtooywoontēēt. 3 Kyāānkāāchōōnii wōlēē ōmiitē
kimātinyē nkur. Kyāāmuyoot ānkāābōōtānē. 4 Kyāānkāā-āmu lōkōōywēk,
mēēbērē kyāāyēyiisyēē ng'oomnātēēnyuu kule āchuutwook mētēwoy nteenee,
kyāāboorunēē yēyuutēk wōlēē wuu :kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin.
5 Kyaayey kuu nyooto simātiiyēē keey :kaakaaseeng'woong' wōlēē mii :ki-
irnātēētaab biiko nteenee, kōōyyoong'unēē kāāmuukēywēēkaab Yēyiin.

Kiirnātēēt nyēē kōōnu :Tāmirmiryēēt

6 Kēēng'āloolē :acheek lōkōōy chēbo kiirnān ām wōlēē mii :choo ki-
chootiin. Mēēbērē kiirnātēēt nyēbo biikaab kōōrooni nto nyēbo bāytooyikaab
bēsyōōsyēchu choo mii bokubootōōs, 7 nteenee kēēng'āloolēē chōbuutēkaab

† **1:19** Isa. 29:14 **1:20** Mat. 11:25; Room. 1:22; 1Kōōr. 3:18-20 **1:21** Room. 1:19-20 **1:22** Mat. 12:38; Yoowa. 2:11; 4:48; 6:30; Yēyuut. 17:18, 32 **1:23** Kala. 3:1; 5:11 **1:25** 2Kōōr. 13:4 **1:28** Luuka 1:51-53; Room. 12:16; Yāāk. 2:5 **1:29** Ēfēēs. 2:9 † **1:31** Cherem. 9:24 **1:31** 1Kōōr. 1:29; 4:7; 2Kōōr. 1:12; 10:17; 11:30; 12:5; Ēfēēs. 2:9 **2:2** Kala. 6:14 **2:3** 2Kōōr. 10:1, 10 **2:4** 1Tēēs. 1:5

Yēyiin choo kiiyēēlootiin. Kiiyēēlootiin :chōbuutēchoo / kumānāākēētoow
kōōrēēt, nteenee /kōōkēēng'oong'wēēch raat chōbuutēchooto sukōōtōrōōrēēch.
8 Māmii :chii ām kāāntōōyikaab kōōrooni nyēē kiinkētē kiirnātoonēēb Yēyiin.
Nto kiinkētē, nto kimākwērtoochinē Mokoryoontēēt nyoo bo lēbkēēyyēēt
murtooywoontēēt. 9 Nteenee kiyēyākiis :ng'aleechu kurubta keey āk kiyēē
mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule,
"Māmii :koong' nyēē kiikukas,
māmii :yiit nyēē kiikukas,
māmii :mēt nyēē kiinkēt
kiyēē kiikuchōbchi :Yēyiin bichoo chāmē inee."
10 Nteenee, kōōkōōboorwēēch acheek :Yēyiin ām Tāmirmiryēēnyii ng'aleechaata
kiiyēēlootiin. Inkētē :Tāmirmiryēēt kiy ake tukul ānkoo ku tukuuk chēbo Yēyiin
chēē iyēēlootiin nyēē tyaa. 11 Māmii :chii ake tukul nyēē inkētē wōlēē wuu
:kāāsōōtēywēēkaab ake nteenee nyēē inkētē ku tāmirmiryēētaab chiichooto
nkit. Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, māmii :chii ake tukul nyēē inkētē wōlēē wuu
:Yēyiin nteenee Tāmirmiryēēnyii nkit nyēē inkētē. 12 Mēēbērē tāmirmiryēētaab
kōōrooni :nyēē kōkēēnyōōru, nteenee nyēē kōōkēēnyōōru, ku nyēē chōōnēē
wōlēē miitē :Yēyiin sukung'eet kiinkēt kiyēē kiikukōōnēēch :inee ām cha-
mateenyii. 13 Ng'aleechuutēchu kēēmwooyē mēēbērē chēē inēētēēch :biiko
alake ām ng'oomnātēēng'waa. Nteenee ng'al chēē rubtooy keey āk so-
boontaab tāmirmiryēēt, chēē inēētēēch :Tāmirmiryēēt kiiboorchi choo boonto
Tāmirmiryēēt. 14 Chiito nyoo mātinyē Tāmirmiryēēt kumāchāmchiintōōs āk
tukuuk choo kwoonēē wōlēē mii :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Kāsē ng'aleechaa
wuu nyēē bēērbēēryo āmēēnkētē kiyēē mwooyē, kuuyu Tāmirmiryēēt :nyēē
yēyē / sikiinkēt. 15 Imuuchē :chiito nyoo boonto Tāmirmiryēētaab Yēyiin
kōōrōōtoot ānkōōnkēt wōlēē wuu :kiy ake tukul. Nteenee, -mēēmuuchē :chii
nyēē mātinyē Tāmirmiryēēt kōōrōōtoot ānkōōnkēt wōlēē wuu :chiichooto,
16 kuu yoo mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule,
"Ng'oo :nyēē inkētē wōlēē wuu :kāāsōōtēywēēkaab Yēyiin?
Ng'oo :nyēē imuuchē kōōrwookyi inee?"†
Nteenee, kēēsōōchiintōōsii :acheek āk Kiriistō.

3

Mang'asee keey :biiko biiko

1 Mbo ng'eetaabiya, mēēbērē kyāāng'āloolwook kuu biich chēē kyoonam
soboontaab Tāmirmiryēēt, nteenee, kyāāng'āloolwook kuu biich chēē
tākōōyiimē :ātēbuutēk choo kibo taay āmānāākich ām Kāārārookiintēēt.
2 Kiyēē kyaabayeenaak ku chēēko āmēēbērē āmit chēē wuuyēch, kuuyu
kimanooyem o-am āmiichu. Nto kubooyiit man, manooyem, 3 kuuyu, tōōrubē
ātēbuutēkaab kōōrooni. Yoo tōōtuuyiityinē keey moon ānkōōwookuutōōsii,
tōōrubē ātēbuutēkaab kōōrooni kuu biich chēē -mēēnkētē kiy kurubta keey āk
Yēyiin. 4 Yoo kāmwooy :chii kule, "Ārubē ng'aleekaab Bāwulō" ānkumwooy :ake
kule, "Ārubē chēbo Ābōōlō," ōyēku biich chēē -mōōnkētē kiy kurubta keey āk
Yēyiin.
5 Kāālē ii, ng'oo :Ābōōlō ku ng'oo :Bāwulō? Yēchinē :bichu Yēyiin yiisyēēt.
Icheek :chēē kiyeyaak sōōyēnchi *Kāārārookiintēēt kuu yoo kikiikuchōbchi
:Mokoryoontēēt chii yiisyēēnyii. 6 Kyaachaan :anii kēbuswoontēēt, kōōbisēē
:Ābōōlō bēēko nto :nyēē kiyey kubiit ku Yēyiin. 7 Kunyoo, mā kiy :chii

---

2:7 Mat. 13:11; Room. 16:25; 1Kōōr. 4:1 **2:9** Isa. 64:4 **2:12** Room. 8:15 † **2:16** Isa. 40:13 **2:16** Room. 11:34 **3:2** Ibu. 5:12-13; 1Bēt. 2:2 **3:4** 1Kōōr. 1:10-11; Kala. 5:19-20 **3:6** Yēyuut. 18:4, 11, 24-28

nyoo choonsē nto ku nyoo ibisiisyē nteenee nyēbo :ng'aleek tukul ku Yēyiin
nyoo yēyē kubiit. 8 Yēchiintōōs :chiito nyoo choonsē āk nyoo ibisiisyē
yiisyēēt /ānkumākēētuwēn chii kurubta keey āk wōlēē kayeyta yiisyēēnyii.
9 Kēēyēchiintōōsii yiisyēēt āk Yēyiin, nto akweek ku mbareetaab Yēyiin.
Ōyēku mbo subak kō nyēē tēēchē :Yēyiin. 10 Kiyēētyēēchoo :Yēyiin āyēku
tēēkiin nyēbo kiirnātēētaab barak ānkāāsisin yēē +/makeeteech kōōto. Kunyi,
miitē raat :biiko alake kutēēkyinē yooto kōōto. Nteenee, māchāktōōs :chii ake
tukul kuriib keey ām wōlēē tēēktooy kōyoo. 11 Yēēsu Kiriistō :yēē sisinoot
yēē yēmāksē /kēētēēkyi kōōto. Kunyoo, māmii :chii nyēē imuuchē kusisin
yēēt ake nto kookeeree nyeenyii. 12 Makuteechee :alake kōyoo tuukuuk
chēē wuuyēch chēbo āliisyēēt nyēbo barak miisin nto alak kuteechee tukuuk
chēē ng'āsng'āsēch chēbo āliisyēēt nyēbo ng'wēny. 13 Nteenee ām bēsyoonooto
itiilchinēē Yēyiin biiko ng'aleek, mākutook :wōlēē kiteekta :chii nyeenyii.
Mākuchō :maat nyēē mākōōboor wōlēē wuunto :yiisyēētaab chii ake tukul.
14 Yoo keetuuch :mayaa kiyēē kiikuteech :chii, +/mākēētuwēn chiichoo. 15 Nto
yoo kāmukus :kiyoo, -/mākēētuwēnē nteenee, +/makiiraraach kuu chii nyēē /
kākiisōrunēē kō nyēē lāyē.
16 -Mōōnkētē :akweek kule akweek ku Kōōtaab Yēyiin wōlēē minyē
:Tāmirmiryēēnyii? 17 Yoo kābut :chii kōyoo, makwaaraanta :Yēyiin chiichooto,
kuuyu tiliil :kōyoo ānku akweek :kōōnyii.
18 -Mooberbeer keey! Yoo isōōtē :chii kule boonto kiirnān ām kōōrooni,
kumāchāktōōs kusatee keey kiirnātoonoo sukunyōōr kiirnātēētaab Yēyiin.
19 Buch :kiirnātēētaab kōōrooni ām wōlēē miitē :Yēyiin. Kuu yoo mwooyē
:siruutēkaab Yēyiin kule, “Tēchēē :Yēyiin ng'oomng'ookik mastiinekwaa.”†
20 /Kikeesir mbo subak kule, “Inkētē :Yēyiin kule buch :kāāsōōtēywēēkaab
choo yibē keey kule ng'oomēch.”† 21 Kunyoo, mang'asee keey :chii chii,
kuuyu kiikuyēētyēēchook :ake tukul, 22 yēē kā Bāwulō nto ku Ābōōlō nto
ku Bētērō. Ōnkētē kurubta keey wōlēē wuu :kōōrēēt, soboonto, meet,
bēsyōōsyēchu āk choo kwoonii. 23 Ōbooyē :akweek *Kāārārookiintēēt ānkubo
:nkinee Kāārārookiintēēt Yēyiin.

4

Yēyiin nkit :nyēē inkētē soboontaab chii

1 Kunyoo, māchāktōōs :biiko kuyibēēch kule kēēyēchinē Kāārārookiintēēt
yiisyēēt /ānkiikiitōōrwēēch ng'aleekaab Yēyiin choo kiiyēēlootiin. 2 Māchāktōōs
:biiko choo /kōōkiitōōrchi ng'aleek, ku biich chēē /kiikoosēē keey. 3 -Māāsōōtē
:anii kule kiy nyēē wōō yoo akweek nto biiko chēē kāmwooy wōlēē kookaste
yiisyēēnyuu nto mbo kule, amwaay :anii ng'ālyoo. 4 Ānkoo -māānkētē kule
kaaleel kiy, mēēbērē ibooru :yooto kule -maaleelaat, nteenee Mokory-
oontēēt nkityōōniin :nyēē inkētē yoo aleelaat nto -maaleelaat. 5 Kunyi,
-mēētiilchi :chii chiito ake ng'al ākoy :bēsyēēt nyoo iyēēwunēē :Mokoryoon-
tēēt. Inee :nyēē +māchokung'oong' kiyēē kikiker :mēēnānēēt ānkusyoor wōlēē
wuu :kāāsōōtēywēēkaab biiko. Yooto, mākusilto :Yēyiin chii kurubta keey āk
yēyuutēkyii.

Wōōyēch :kāāmuukēywēēkaab Yēyiin kusiir ng'aseetaab keey

3:8 1Kōōr. 4:5 **3:9** Māārkō 4:2-9; Ēfēēs. 2:20-21; 1Bēt. 2:4-6 **3:11** Isa. 28:16; Yēyuut. 4:11-12
3:15 2Kōōr. 5:10 **3:15** Yuuta 23 **3:16** 1Kōōr. 6:19; 2Kōōr. 6:16; 1Bēt. 2:5 **3:18** 1Kōōr. 4:10
† **3:19** Āyub 5:13 **3:19** 1Kōōr. 1:20 † **3:20** Tyēēn. 94:11 **3:22** Room. 8:38 **3:23** Room.
14:7-9; 1Kōōr. 15:28 **4:1** 1Kōōr. 2:7 **4:2** Luuka 12:42 **4:4** Yēyuut. 24:16 **4:5** Room. 2:16;
1Kōōr. 3:8

6 Kwaarub :anii āk Ābōōlō ng'aleechu kātāāmwoowook sukung'eet okaseeneech acheek kule yoo /kēērubē siruutēk ku kiy nee. Kunyi, ōnkēt kule mēērook kōōtōrōōr :chii chiito ake kusiir ake. 7 Ng'oo :nyēē mwooyē kule karaam :chiito ake kusiir ake? Mēēbērē kikōōniing' :Yēyiin rōōbēywoontooni iboontē? Nto yoo ākoo /kikēēkōōniing' ii, kwaaming' :nee siing'as keey wuu nyēē ki nyeeng'uung'?

8 Ōbērē tōōs kyōōnyōōru kiyēē kyōōmāchē. Nto, ōbērē kyōōmokornoon ānkōōbērē kyōōyēku bāytooyik kumāmii :toorētēēt ake tukul. Nto kikyōōyēku man bāytooyik, nto kēēbāytooyiisyē :tukul. 9 Ākāsē kule wuu nyēē kookoochuchuukweech :Yēyiin acheek lēbkēēyik keekerkeyiitu kibratiis chēē /kiikiitiilchi meet. /Kikiibarbaartaateeneech taayeetaab malayikaanik āk biiko. 10 Kēēbērbērēch :acheek kubo *Kāārārookiintēēt nto akweek ōng'oomēch. Kēēkuskusēch sinee :acheek nto akweek ōtinyē nkuruuk. /Kēēkoonyitook akweek nteenee -/mākēēkoonyitēēch acheek. 11 Kookeebeetee kuut ankwaamaateech :melel āmākēētinyē sirooy chēē yēmēēch. /Kēēmii /kiinyāliilēēch ām kēēlto nyēē miyaat āmēēkēētinyē kēēstoon. 12 Kyoomē booryēēt miisin kēēyēyiisyēē āwunnyēkyoo, nto yoo /kākēēchubēēch, kēēsooyē Yēyiin kōōbēruur nyoo kāchubēēch, nto yoo /kākēēwusēēch, kēēmuytoochinē. 13 Nto yoo kēēnchuruurēēch :chii, kēēng'āloolchinē nyēē karaam. Kōōkēēyēku :acheek kāābsikoonwēētaab biikaab kōōrooni.

14 -Māāmiitē āsirwook ng'aleechu āntosuurēēnook, nteenee āmiitē āsōōwook kuu lōkōkyuu choo āchāmē. 15 Ōmuuchē sinee ōnyōōru kāānēētik chēē chaang' miisin chēē inēētook kurubta keey āk *Kāārārookiintēēt, nteenee -mēēmuuchē :tukul kuriibook kuu kōōn. Kyāā-āmwook lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keey āk Kāārārookiintēēt Yēēsu, yooto akerkeyiitu kōōn. 16 Kunyi, ākiimook kule oyey kuu wōlēē āyēytooy :anii. 17 Kayeya :ng'ālyoontooni āyooku Tēmētēēwō kuchō wōloo ōmiitē. Kiikuyēk :inee lakwanyuu nyēē āchāmē ānkuyēchinē :inee Mokoryoontēēt yiisyēēt ām mooyēēt akeenke. Māchokōōsōōtwook wōlēē wuu :soboonnyuu ām Kāārārookiintēēt Yēēsu nyēē rubē keey āk kiyēē ānēētē kanisoosyek tukul ām wōlto ake tukul.

18 Kookung'as keey :alake ām akweek nyēē wuu nyēē kyōōbērē tōōs kimāāmuuchē :anii āchōō wōloo ōmiitē. 19 Nteenee, yoo kacham :Mokoryoontēēt āmiitē wāāchōōnii wōlooto ām lēēkitō, si nto yityo, mēēbērē +māābēēru baateey wōlēē mii :icheek kung'āstooy keey, nteenee, +maakas wōlēē tēē :kāāmuukēywēēkwaa. 20 Mēēbērē bo :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin ng'al baateey, nteenee bo kāāmuukēy. 21 Kunyoo ii, ōchāmē nkōnō, āyibwook ng'wooninto, nto āchōōntē chamateet āk tāmirmiryēēt nyēē intusoot?

5

Okwet ng'eetaabiya nyoo machurtaat

1 Ākāsē kule wōō :martaayeet ām wōlēē ōmiitē ānku miyaat :martaayaanaa miisin kusiir mbo nyoo yēyē :choo -mēēnkētē Yēyiin. Ākāsē mbo kule miitē :chiito nyēē kiikoomut koorkēētaab kwaan. 2 Ōkwēēstooy ng'ālyoo nyēē wuu nyoo yēē kātāng'woonchook ankookwet chiichoo kiyēyē ng'ālyoontoonoo? 3 Ānkoo sinee -mākēēboontē keey ām yēēt akeenke, nteenee, kēēboontē keey ām Tāmirmiryēēt. Kaamwaay kēny kule leelaat :chiichoo ānkoo -mākēēboontē

4:7 Kala. 6:3 **4:8** Room. 5:17 **4:9** Room. 8:36; Ibu. 10:33 **4:10** 1Kōōr. 3:18 **4:12** Luuka 6:28; Yēyuut. 18:3; Room. 12:14 **4:13** 2Kōōr. 11:23-29 **4:16** 1Kōōr. 11:1; Filib. 3:17; 4:9; 1Tēēs. 1:6; 2Tēēs. 3:7, 9; 2Tēm. 3:10; Tiitō 2:7; 1Bēt. 5:3 **4:17** Yēyuut. 16:1; Room. 16:21; 1Kōōr. 16:10; 2Kōōr. 1:1, 19; Filib. 2:19; 1Tēēs. 3:2, 6; Ibu. 13:23 **4:19** Yāāk. 4:15 **4:21** 2Kōōr. 13:2 **5:1** Laawi. 18:8 **5:2** 1Kōōr. 6:12; 10:23

keey. 4 Ōruruukyi keey yēēt akeenke ām kāāmuukēywēēkaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu ānku +māātinyē keey āk akweek ām Tāmirmiryēēt. 5 Māchāktōōs yooto nanyuun, ōtēērchi chiichoo Kibrōkōsyoontēēt /sikiing'woonchi bōōrnyii /ankiiraraach tāmirmiryēēnyii bēsyēēt nyoo itiilē :Mokoryoontēēt ng'aleek.

6 Ōng'āsyinē keey nee ām ng'ālyoo nyēē tēē nyi? -Mōōnkētē :akweek kule tistooy mbo :miyootyo nyēē mining' kut koolaambuuch biiko tukul? 7 Otayee keey ātēbuutēchookwook bo kēny, sōōminy ām soboonto nyēē lēēl nyoo kyōōnyōōru kuuyu kime *Kāārārookiintēēt kubo acheek. Inee ku mēēnkitaab kōrōsēēk nyēbo *Saakweetaab Keeytaayeet. 8 Kunyoo, okany kyaam saakwaani ām kēēlto nyēē tiliil āk manta kusiir yoo /kātākēēburuchē āk kēēlwookichoo bo kēny choo bo miyootyo āk rōkōs.

9 Ām barweenyuu nyoo kisimasirwaak, kyāāmwoowook kule osatee keey bichoo kicham martaayeet. 10 Kimāāmiitē āng'āloolēē biiko choo mānēēnkēt Yēyiin choo mārtootē, chēēmooyēētiis, chōōriik nto choo kutunkyinē āynātōōs. Nto kyāāmwoowook kuu nyooto nto kimākwook kule ong'eetee kōōrēēt kutukul. 11 Nteenee kiyēē āmiitē āmwooyē ku kule, osatee keey wōlēē mii :alake choo kuurē keey kule icheek ku mbo ng'eetaabiya, nteenee mārtooy nto ku chēēmooyēētiis nto kukutunkyinē āynātōōs nto choo chubiisyootē nto ku kibōōkitiis nto ku chōōr. -Mōō-āmchiinē mbo āmit āk biich chēē wuu choo. 12-13 Mābootoo āburyoong'tē biiko choo mēēbērē kookunam ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Yēyiin nkit :nyēē itiilchinē choo ng'al. Nteenee māchāktōōs akweek ōburyoong'tē biiko choo mwooyē kule bo kanisa, kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, “Ōnēmtē chiito nyoo tinyē rōkōsto.”†

6

-Mōōyyoong'tēē keey kōōk

1 Yoo kāchuunchuun :chii āk ake ām akweek, kumāmāchāktōōs kuyibchi ng'aleechaa biiko choo -mēēnkētē Yēyiin kōōwōōyo. Nteenee, māchāktōōs kuyibchinē kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō kuchuul ng'aleechaa. 2 -Mōōnkēt kule biikaab Kiriistō :chēē mākōōtiilchi bēsyēēt ake biikaab kōōrooni ng'aleek? Yoo akweek :chēē +mōōtiilchi biikaab kōōrooni ng'aleek ii, kubiirook osat ng'al chēē mābo laat? 3 -Mōōnkētē kule +mākiitiilchi :acheek malayikaanik ng'aleek? Kubooyiit man kiimuuchē keechuul ng'al choo mābo laat yoo kāchuunchuun :biich. 4 Kunyoo, yoo kātook :ng'ala chēē wuu chooto ii, ara ōyibchinē biiko choo kāsē :biikaab Kiriistō kule māchuulootiin sukusātwook ng'aleechaa? 5 Āmiitē āchuurook. Ōmāchē ōmwoowu kule māmii :chii mbo akeenke ām akweek nyēē boonto kiirnātēēt kōōwōōyo biikaab Kiriistō chēē kāmākāsyiin? 6 Ām nee suwokōōyyoong'tēē :ng'eetaabiya ake nyiin kōōk, kōōkoochi biiko choo mābo Kiriistō kōōwōōyo? 7 Yoo kākwēryoot :chii ām akweek choo ōbooyē Kiriistō ake kuwo kōōk, kukāākōōboor keey kēny kule -mōōmuuchē kiy. Kaykay ōmuytoochinē keey ku akweek keey kusiir bōōyyoong'tēē keey kōōk. 8 Nteenee, māmāchāktōōs :chii ām akweek kuyēyē kiy nyēē miyaat nto miisin -'mēēkustoochi ng'eetaabkoomēt.

-Mēēwutē :kibrōkōsiis Kaab Yēyiin

9 Ōnkētē oob kule -mēēwutē :kibrōkōsiis Kaab Yēyiin? -Mookany /kiiberbeeraak. -Mēēwutē Kaab Yēyiin :murēn āk koor choo kicham kurwootootē keey, biiko choo kutunkyinē āynātōōs, choo mārtooy nto choo sikōrē murēnik

---

5:3 Kolos. 2:5 **5:5** 1Kōōr. 3:15; 1Tēm. 1:20 **5:6** Kala. 5:9 **5:7** Chuy. 12:15; 13:7; Mat. 16:6-12; Kala. 5:9; Yoowa. 1:29 **5:11** 1Kōōr. 6:9-10; 2Tēēs. 3:6; Tiitō 3:10; 2Yoowa. 10 † **5:12-13** Kiruutēk 17:7; 19:19; 21:21; 22:21, 24; 24:7 **5:12-13** Kiruu. 13:5 **6:2** Room. 5:17 **6:3** Yuuta 6 **6:7** Mat. 5:39-40; Room. 12:17

chuut, 10 choo sāsunootēē alak tukuukwaa, chēēmooyēētiisyēk, kibōōkitiisyēk, choo chubiisyootē nto chōōriik. 11 Kyōōwuuyē :nkakweek chooto. Nteenee /kiikiiwuunook ōtililiitu /ankeechamta kule ōchurtootiin ām kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō āk Tāmirmiryēētaab Yēyiintēēnyoo.

Ōkoonyitē Yēyiin ām bōōrwoonikwook

12 Mwooyē :alake ām akweek kule, "/Kēēchāmwoo kiy ake tukul." Nteenee āmwoowook kule mā karaam :kiy ake tukul. Ānkoo /kēēchāmwoo ayey kiy ake tukul, mēērook ā-āsyi keey kubaytaa :tukuuchoo. 13 Nto imuuchē :chii kumwooy kule, "Bo :āmiik mooyēēt ānku bo :mooyēēt āmiik." Ānkoo ōmwooyē kuu nyooto, miitē :soboontaab āriit nyēē siirē muchastaab bōōrto. Kāāmwoowook, mēēbērē /kikeeyey bōōrtaab chii kubooyiit ng'ōōkistaab martaayeet. Nteenee, /kikeeyey bōōrto kubo Mokoryoontēēt ānkubāwu :Mokoryoontēēt bōōrto. 14 Kiing'eetee :Yēyiin bōōrtaab Mokoryoontēēt meet, ankumakoong'eetee bōōrwoonikyoo nkacheek meet ām kāāmuukēywēēkyii. 15 -Mōōnkētē kule bo :bōōrwoonikwook Kiriistō? Kōōmuuchē kule nee /kiinoomnyo :kiyēē bo Kiriistō āk chēēmurēniis? 16 -Mōōnkētē kule chiito nyoo kātuuyo āk chēēmurēnnyoo, kukāākuyēk kiito akeenke āk koorkoonoo? Mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, "Mākuyēk :bichoo tukwaay kiy akeenke."† 17 Nteenee chiito nyoo kānoomnyo āk Mokoryoontēēt mākuyēk :tukwaay kiito akeenke ām Tāmirmiryēēt.

18 Lēyyē, osatee keey ng'aleekaab martaayeet. Ōmwooyē kule kiy ake tukul nyoo yēyē :chiito ām bōōrnyii mā ng'ōōki, nteenee āmwooyē :anii kule chiito nyoo kamarta ku ng'ōōki ankaakunyeernyeeree bōōrnyii. 19 Nto -mōōnkētē kule bōōrtaab chiitaab Kiriistō ku kōōtaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin? Yēyiin nyēē kikōōnook Tāmirmiryoonoo miitē bōōrwoonikwook kunyoo -mēēbāwu keey. 20 /Kikēēwālāng'unēēnook kiy nyēbo koomānuut kunyoo, ōkoonyitē Yēyiin ām bōōrwoonikwook.

7

Ng'ālyoo kurubta keey āk kāāmutiisyēēt

1 Nto kurubta keey āk ng'aleek choo kyōōsirwoo, kaykay nto -mēēmutiis :chii. 2 Nteenee kuuyu wōō :martaayeet kōōrēēt, kumāchāktōōs kuboonto :murēno koorkēēnyii ānkuboonto :koorko saanteenyii. 3 Māchāktōōs :saanteet kuchāmchiintōōs āk wōlēē māktooy :koorkēēnyii ānkumāchāktōōs kuchāmchiin :nkinee koorkēēt āk wōlēē māktooy :saanteenyii. 4 Mābāwu :koorkēēt bōōrnyii nteenee saanteet :nyēē bāwu, āmābāwu :nkinee :saanteet bōōrnyii nteenee koorkēēt :nyēē bāwu. 5 Kunyoo, māsooynēn :chii ām wōlēē mii :ake tōōs baateey yoo kōōkāsyiinē :tukwaay ām bārooyinto nyēē māchē osaay. Nto mii yoo, otas taay ōbuur kuu wōlēē wuu :biich chēē kiikoomut keey sukung'eet -mōō-āsyi keey kukentaak :Kibrōkōsyoontēēt, yoo -mōōmuuchē ōriib keey. 6 -Māāmiitē āmwooyē kule mēēmutiis :chii, nteenee kāāsōōtēywoo :nyoo nyēē kāākōōnook. 7 Ābērē nto kiwuu :biiko tukul anii. Nteenee, tinyē :chii ake tukul rōōbēywoontēēnyii kuchōōnēē wōlēē miitē :Yēyiin nyēē teer ām wōlēē mii nyēbo ake.

8 Nto kurubta keey āk murēnik choo kiikubēkunēē :kooruuk nto koor choo musuuk, āmwooyē kule kaykay kōōbuur :chii kuu anii, kumacheeng'

6:10 Mat. 25:31-46; Kala. 5:19-21 **6:11** Ēfēēs. 5:26; Tiitō 3:3-7; Ibu. 9:14; 1Yoowa. 1:7 **6:12** 1Kōōr. 10:23; 8:9; Kala. 5:13 **6:13** 1Tēēs. 4:3 **6:14** Room. 8:11; 6:4; 1Kōōr. 15:15, 20; 2Kōōr. 4:14; Kolos. 1:18 **6:15** 1Kōōr. 12:27 † **6:16** Toowu. 2:24 **6:17** Room. 8:9-11 **6:19** 1Kōōr. 3:16 **6:20** Room. 13:14; 1Kōōr. 7:23; 1Bēt. 1:18-19 **7:2** 1Tēēs. 4:3-4 **7:3** Ēfēēs. 5:21-29 **7:7** Mat. 19:11-12; 1Kōōr. 12:11

koorko nto saannyaa. 9 Nteenee yoo -mēēmuuchē :chii kuriib keey, kukaykay kōōmutiis nto /kiimut kusiir yoo kātēēyiimē :bōōrto.
10-11 Nto kurubta keey āk biikaab Kiriistō choo kēēsyootiin, āmwoowook (āmēēbērē sōō, kule anii :nyēē āmwooyē, nteenee Mokoryoontēēt) kule māmāchāktōōs :koorko kubakaakta keey āk saanteenyii nto kukwet :saanteet koorkēēnyii. Nto yoo kabakaakta keey, kumāmākyiintōōs /bokiimut koorkoonoo subak. Nto yoo māwuu nyoo, /kiichoomnyo āk saanteenyii kōōyēēchiin kuu kēny.
12 Nto ām kēēlto ake, āmwooyē (anii nyooto āmwooyē, mēēbērē Mokoryoontēēt) kule yoo boonto :chiitaab Kiriistō koorkēēnyii nyēē mānēēyēnchi Kiriistō, ānkuchāmē :koorkoonoo kuming'to keey saanteenyii, kumāmāchāktōōs kukwet. 13 Nto yoo boonto :cheebiya ake tukul saanteet nyēē mānēēyēnchi Kiriistō ānkuchāmē :saanteenyii, kumāmāchāktōōs kubakaakta saantaanaa. 14 /Kiikiitiliil saantaanaa kubununēē soboontaab koorkēēnyii nyoo kiikōōyēnchi Kiriistō /ānkiikiitiliil nkinee koorkēēt kubununēē soboontaab saanteenyii nyoo kiikōōyēnchi Kiriistō. Nto kimāwuu nyooto, nto kimātiliilēch :lōkōkwook, nteenee tiliilēch. 15 Nteenee yoo māchē :chii nyoo mānēēyēnchi Kiriistō kukwet koorkēēnyii, kootyaakaat :koorkoonoo kuwēēchi keey. Nto yoo māchē :koorko nyoo mānēēyēnchi Kiriistō kule kubakaakta saanteenyii, kuchāmchi :saanteet kuwēēchi keey. Mārātē koorko nto murēn nyoo kiikōōyēnchi Kiriistō :ng'ala chēē wuu chooto, kuuyu kiikukuurēēch :Yēyiin kēēminy ām kaalyeet. 16 Inkētēē nee :inyiing' koorko nyoo 'kiiyēnchi Kiriistō yoo 'imuuchē iyey saanteeng'uung' /kiiraraach, nto acha? Nto, inkētēē nee :inyiing' saannyaa nyoo 'kiiyēnchi Kiriistō yoo 'imuuchē iyey /kiiraraach koorkēēng'uung', nto acha?
17 Māchāktōōs kurubē :chii kāāburnyii kuu wōloo kikiikuchōbtoochi :Mokoryoontēēt yoo kikuurē :Yēyiin. Mākuutyēēt :nyiitēnyi nyēē ātōōrchinē kanisoosyek tukul. 18 Yoo kikuurē :Yēyiin chii koomuraatanaat, ku Yuutāyiin, kumāmāchāktōōs kusyeem kuyēk chii nyēē /manaakiimuraatan. Nto yoo kimeemuraatanaat :chii yu kikuurē :Yēyiin, kuuyu kimā Yuutāyiin, kumāmākyinē /kiimuraatan. 19 Yoo imuraatanaat :chii nto kumeemuraatanaat, kumāmii yēēt :kiy. Nteenee ng'ālyoo nyēbo koomānuut, ku kule /kēēriib mākuutēkaab Yēyiin. 20 Māchāktōōs :chii kōōbuur kuu wōloo kiwuunto kukuurē :Yēyiin. 21 Yoo kiiyēku motwooriin, -meekany kooyiimiing' mēt, nteenee yoo 'kēēnyōōru bārooyinto /kiityaaktiing', icham. 22 Yoo /kikēēkuuriing' iyēku motwooriintēēt ing'erech kule -mēēmiitē motwoornātēētaab ng'ōōki, nteenee kwēēbooyiitu Mokoryoontēēt. Nto yoo kiibāwu keey kukuuriing' :Yēyiin, inkēt kule iyēku motwooriintēētaab Kiriistō. 23 /Kikyaaleenaak kiy nyēbo koomānuut kunyoo, -mookany kubāwook :kōōrēēt. 24 Mbo ng'eetaabiya, ōyēyē yiisyēētaab Yēyiin nyēē mātiny kule iyēku ng'oo.
25 Nto kurubta keey āk choo mākēēsyootiin, -māātinyē mākuutyēētaab Mokoryoontēēt nyēē nāmē keey āk icheek. Nteenee ārwookwook kuu chii nyēē /kiikoosēē keey kubo kiyēē kiikōōbēruurēēnoo :Mokoryoontēēt. 26 Kubo wuuyinto nyēē miitē kuu nyiitēnyi, āsōōtē kule kaykay -/mākiimutiis. 27 Yoo boonto :chii koorkēēt, kōōbuurto, nto yoo māboonto, macheeng'. 28 Yoo kēēmutiis :chii, mēēbērē kāchoolwookēn, āmēēbērē kāchoolwookēn :nkinee nyoo /kakiimut. Nteenee, mākunyōōr :nyoo kēēmutiis nyāliluutēk chēē chaang' ām ming'ātēēnyii, -āmāāmākyook :anii nyāliluutēchooto. 29 Mbo ng'eetaabiya,

7:9 1Tēm. 5:14 **7:10-11** Mat. 5:32 **7:15** Yoowa. 14:27; Room. 12:18; 14:19; 1Kōōr. 14:33; 2Kōōr. 13:11; Kolos. 1:20; 3:15; Ibu. 12:14 **7:16** 1Bēt. 3:1 **7:18** Kala. 5:1 **7:19** Room. 2:25-29; Kala. 5:6 **7:22** Ēfēēs. 6:6; Filēm. 16 **7:23** 1Kōōr. 6:20 **7:26** Cherem. 16:1-4; Yēyuut. 14:22; 1Tēēs. 3:3-4 **7:28** Luuka 21:23

kiyēē āmiitē ābooru ām yuutēyu ku nyi: lēēkit :mēēyintaab kōōrēēt. Kunyi, māchāktōōs :murēnik choo kiikōōmutiis kumāswēē ng'aleekaab kēēstoonikwaa.
30 Nto choo mii kuriirtōōs kumāchāktōōs kōōbuurē wuu nyēē mātinyē
ng'woonin. Nto choo mii kung'ērēchē kumāchāktōōs kōōbuurē wuu nyēē
māng'ērēkootiin. Nto choo āliisyē, kōōbuur wuu nyēē mā cheekwaa :tukuuchoo
koolē. 31 Nto choo yēyiisyēē tukuukaab kōōrooni kumāchāktōōs kōōbuur wuu
nyēē māng'ērēkyinē tukuuchoo. Mii wokubotē :kōōrooni ām lēēkitō.
32 Āmāchē ōbuur nyēē māmii :kiyēē iyiimook mētēwoy. Āmē mēt chiito nyoo
mānēēmutiis :wōlēē makoong'ereekta Mokoryoontēēt. 33 Nto chiito nyoo
kiikōōmutiis, kōōsōōtē :nyoo wōlēē makoong'ereekta koorkēēnyii. 34 Yooto
mākusāch :kāāsōōtēywēēkyii. Isōōtē *:ārung'oonyoontēēt nto ku koorko nyēē
musuk ng'aleekaab Mokoryoontēēt ānkōōnēmchinē keey kutukul. Nteenee
isōōtē :koorko nyoo imutaat wōlēē makoong'ereekta saanteenyii. 35 Āmwooyē
ng'ālyoontooni sukuyēētyēēchook āmēēbērē kule kaakiichaak. Āmāchē ōbuur
ām kēēlto nyēē rootaat nyēē kyōōnēmchi keey Yēyiin kutukul.
36 Yoo isōōtē :booyoo kule keekaay chēēbnyii nyēē kōōkōōnnyoo kut kumii
wokukēēytēē :bēsyōōsyēk chēē yēmē /kiimut ānkōōsōōtē :chiichoo kule ny-
oolchinē kuwo kōōto, kōōrook kooyiilta kuu wōloo māktooy. Māmii :kiy nyēē
miyaat yoo kamakta chēēbnyii /kiimut. 37 Nteenee yoo keesootee mooyēēnyii
ankootiil kule kōōbuur :kōōkoonoo nyēē mēēbērē /kiimutē, kumii :boontoonoo
kuyēyē nyēē karaam. 38 Kunyoo, boontēēt nyoo kamakta chēēbnyii /kiimut,
kukayey nyēē karaam, nto nyoo kamamakta chēēbnyii /kiimut, kukayey
:nyoo nyēē karaam miisin.
39 Māchāktōōs :koorko kutāsē taay kōōbuurtooy keey saanteenyii yoo
tākusoboot :saanteet. Nteenee yoo kame :saanteet, /kēēchāmchinē koomut
keey āk chiito ake tukul nyoo kacham :inee, kātikoo kiikōōyēnchi :chiichooto
Mokoryoontēēt. 40 Nteenee ām wōlēē ākāstooy :anii, ibēruuroot :koorkoonoo
yoo /kamakiimut subak. Āsōōtē kule mii kōōntōōwoo :Tāmirmiryēētaab Yēyiin
yoo āmwooyē ng'aleechu.

8

Kurubta keey āk bany choo /kakeesaayta

1 Kany, baa, āmwoowook ng'ālyoo kurubta keey banyeechaa /kēēsooytoochinē
āynātōōs. Kubooyiit man, kiinkētē sinee kule kēētinyē :tukul kiirnān. Ng'āsēē
keey :ake kiirnān, kuchāmē :ake biiko alak ānkōōtitiirē. 2 Nto chiito nyoo
yibē keey kule inkētē kiito ake, kumēēnkētē kiyoo kuu wōloo kātāmāchāktōōs
kōōnkētito. 3 Nteenee, chiito nyoo chāmē Yēyiin, kuchāmtooy :Yēyiin kule
nyeenyii.
4 Kunyi, kurubta keey āk banyeechaa /kēēsooytoochinē āynātōōs, āmwooyē
kule buch :āynātōōsyēchoo. Māmii :Yēyiin ake, nteenee akeenke :Yēyiin nkit!
5 Ānkoo ku chaang' :tukuuk barak nto wōlēēb ng'wēny chēē kutunkyinē
:biiko alake kuu āynātōōsyēkwaa nto mokorēēnikwaa, 6 kiinkētē :acheek kule
akeenke :Nyēē /kēēkutunkyinē. Nyooto ku Yēyiin nyoo Baaba ānkitoowu kiy
ake tukul ānkēēminyē kēēkoonyitē inee. Akeenke :Mokoryoontēēt. Nyooto ku
Yēēsu Kiriistō nyoo yēchiintōōs kiy ake tukul āk Yēyiin ānkukōōnēēch soboonto.
7 Mēēbērē inkētē :biiko tukul ng'aleechēēb manta. Tākōōyiimē biikaab
Kiriistō alak yoo kaam bany chēē /kākēēsooytoochi āynātōōs. Nto kuuyu

---

7:31 Ēsēk. 7:12-13; Room. 13:11-13; Filib. 4:5; 1Bēt. 4:7 **7:33** Luuka 14:20 **7:39** Room. 7:2-3
8:1 Room. 15:1-2; 1Kōōr. 13:1-7; 16:14 **8:3** 1Kōōr. 12:13; Kala. 4:9 **8:4** Kiruu. 6:4 **8:5** 1Kōōr. 10:19-20 **8:6** Yoowa. 1:3; 1Kōōr. 12:5-6; Ēfēēs. 4:5-6; Kolos. 1:16

tākukuskusēch :bichooto, kōōsōōtē kule tōōs ng'ōōki yoo kaam banyeechaata.
8 Yoo kakyaam āmit, nto kamakyaam, mēēbērē yēyēēch kēēlēēkityi Yēyiin.
9 Ōriib keey! Ānkoo ōtyookootiin o-am banyeechaa, -mookany kōōsākyi
biiko choo mānāākich :kaakaaseeng'waa kunyōōr kāānākuut /ānkiiboot. 10 Yoo
kāsook akweek choo ōng'oomēch :chiito nyoo kuskus :kaakaaseenyii ō-āmē
banyeechaa /kākēēsooytooy ii, ōmiitē oob ō-āsānchinē nkinee kwaam bany-
eechaata? 11 Kunyoo, mākōōsākyi :kiirnātēēng'woong' kubot :ng'eetaabiya
nyiitēnyi kimēēchinē *Kāārārookiintēēt. 12 Yoo kōōchoolwookēnchi mbo
ng'eetaabkoomēt ām kēēli ōsuusyoonē kāāyēnchinooyēēng'waa nyoo kuskus,
kōōchoolwookēnchi Kiriistō. 13 Kunyi, yoo ākoo yēyē :kiyoo ā-āmē mbo
ng'eetaabiya kubootyo, kāmēētāwāā-āmē banyeechaa subak.

9

Mānāātēēbchi keey :Bāwulō kiyēē kimisyinē kunyōōr

1 Maatyaaktaat :anii? Mā anii *lēbkēēyiin? Kyaakas Yēēsu Mokoryoon-
tēēnyoo ānkyōōtooku :akweek kubo yiisyēēt nyēē āyēchinē Mokoryoontēēt.
2 Mānāākoochi biiko tukul lēbkēēyyēēt, nteenee, kubooyiit man, kyāākōōnook
akweek. Wōlēē ōrubtooy :akweek Mokoryoontēēt, kōōbooru man kule anii
:lēbkēēyiintēēng'woong'.
3 +Māāyēētēē keey ng'aleechu āmwoowook yoo kakwiilaataa :biiko
alake. 4 Kēētinyē man /kēēkōōnēēch āmiik nto kiyēē kēēyyēē kubo yiisyēēt
nyēē kēēyēyē 5 ānkāātinyē man amut koorko nyēē kiikōōyēnchi Yēyiin
sikēēbēētooy keey tukwaay kuu wōlēē yēytooy *:lēbkēēyik alake, mbo
:ng'eetaabkaametiitaab Mokoryoontēēt āk Bētērō. 6 Ara anii āk Barnaaba
baateey chēē kēēyēmāktōōsii kēēyēyiisyē sikēēnyōōru kiyēē kyoomē? 7 Mii
:chii nyēbo lukēēt nyēē imuuchē kukwēchi keey nkit beesaanikaab yiisyēēt?
Nto mii mbo :chii nyēē choonē āmit, amaam āmiichoo? Nto mii :chii nyēē
imuuchē kuriib tany āmāluusyo ōō?
8 Mēēbērē āmiitē āmwooyē ng'aleechu āyyoong'unēē komostaab biich buch,
nteenee siruutēkaab Yēyiin :chēē mwooyē kuu nyooto. 9 Mwooyē :siruutēkaab
*Muusa kule, "-/Mākēērātē yēēyto kuutiit yoo /kēēbooksē."† Māmiitē :Yēyiin
kung'āloolēē yēēyto baateey 10 nteenee mii kung'āloolēēnēēch nkacheek si yoo
miitē :chiito kutēbēnē mōkōōnkēētaab yeeyiik nto kumii kuwōōrsē, kutinyēē
mooyēēt kule +/ mākiikoochi kiy. 11 Kookeechaan :acheek ng'aleekaab
Tāmirmiryēēt soboonwēkwook, ara nyikisyook yoo kōōkōōnēēch kiy nyēē
kākēēyēētyēēchinēē keey? 12 Nto yoo ākoo tinyē :alake manta ōtoorēt :ak-
week ii, kwaam :nee +mōōtoorētēēch nkacheek? Manaakeeyaach :acheek
/kēēyēwēēch kuu nyooto. Nteenee, kikeecham keemuyte kiy ake tukul
kusiir yoo kātākēēkērēktooy biiko kukas lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo
Kiriistō. 13 Ōnkētē oob kule nyōōrtooy :biiko choo yēyiisyē *Kōōtaab Yēyiin
āmiik wōlooto? Nto -mōōnkētē kule āmē :choo bēēlē kōrōsēēk ām *kāābkōrōs
kereeryaanteetaab āmiichoo bēēlē? 14 Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, kimwooy
:nkinee Mokoryoontēēt kule māchāktōōs :biiko choo āmtootē lōkōōywēk chēē
kāroomēch /kēēbāyē kubo yiisyoonoo.
15 Manaayaach :anii /kēēyēwoo kuu nyooto āmāāmiitē āsirwook ng'aleechu
kule sōōkōōnoo kiy. Ākāykooyē ameey kusiir kubuutēēnoo :chii kiyi
āntumēērēē. 16 -Māāng'āsē keey yoo ā-āmtooy lōkōōywēk chēē kāroomēch,

8:9 Kala. 5:13 **8:12** 1Kōōr. 10:23-33 **9:2** 1Kōōr. 15:8; 2Kōōr. 10:7-8; 11:5; Kala. 1:1 **9:2** 1Kōōr. 4:15; 2Kōōr. 3:1-3; 10:13 **9:4** Mat. 10:10; 2Tēēs. 3:9 **9:6** Yēyuut. 9:27; 18:3; Kala. 2:1, 9 † **9:9** Kiruu. 25:4 **9:9** 1Tēm. 5:18 **9:11** Room. 15:27 **9:12** Yēyuut. 20:33-34; 2Kōōr. 11:9 **9:13** Laawi. 6:16, 26; Kāāyiit. 18:8-10; Kiruu. 18:1 **9:15** Yēyuut. 18:3

kuuyu mākyoo kule a-amte. Āmiitē nyēē miyaat nyēē tyaa yoo kamaa-amte
lōkōōywēchu. 17 Nto kyāāchēēnkyi keey kule a-amte, nto yēmāksē /kēētuwēnoo.
Nteenee kuuyu /kiikiitōōrwoo, kumāchāktōōs a-amte. 18 Kiyēē āng'ērēchēē ku
a-amte lōkōōywēk buch nyēē -māāyoochē kiy.
19 Ābāwu keey āmābāwoo :chii ake tukul, nteenee āchāmē āyēētyēēchi chii
ake tukul saaweech biiko chēē chaang' kucham Kiriistō. 20 Kyāānkāā-
āmchinē Yuutayeek, kyāābuurē kuu wōlēē wuu :icheek sāāyisu. Kyāābuurē āk
Yuutayeechaa bāwu :kiruutēk wuu nyēē bāwoo nkanii :kiruutēk, ānkoo sinee
-mābāwoo anii :kiruutēkaab *Muusa, sāāyisu icheek. 21 Kyāābuurē wuu nyēē
-māāwuuyē Yuutāyiin yoo āboontē keey choo mā Yuutayeek, sāāyisu icheek.
Ānkoo wuu nyooto, āboontē mākuutēkaab Yēyiin, kuuyu bāwoo :Kiriistō. 22 Nto
ām wōlēē miitē :choo kuskusēch, āyibē keey :nkanii kule akuskus sukung'eet
āyisu. Kunyoo, kwaayey keey akerkeyiitu bichoo alak tukul si nto anyuun
āsāru mbo biiko kereeryaa. 23 Āyēyē ng'aleechu tukul kubo lōkōōywēk chēē
kāroomēch sāānyōōru :nkanii bērurooto nyoo /kiikēēkuurtoochi biiko.

/Kēētuwēnē chii nyoo kēēkiil keey

24 Ōnkēt kule yoo ing'wēēnē keey :biiko ām labateet kōōbēliisyē :akeenke
ānku nyooto baateey nyēē /kēētuwēnē. Kunyoo, māchāktōōs ōlābātē ōtinyēē
mooyēēt kule +/mākēētuwēnook. 25 Chii ake tukul nyoo māchē kōōbēliis ām
labateet, /kēēmākyinē kusatee keey ng'al chēē chaang' ānkōōnēmchi keey
labateet. Nteenee yoo kēēbēliis, /kēētuwēnēē kiy nyēē -mēēbuurē kulōōyiit.
Nteenee kēēyēyē yiisyēētaab Yēyiin sikēēnyōōru tuwēnto nyēē wēētii kibchu-
ulyo. 26 Kunyi, -māāmiitē :anii ālābātē kuu chii nyēē -mēēnkētē kiyēē
lābātyinē. -Māāmāchē anii akwet yoomat. 27 Nteenee, kyaaneet bōōrnyuu
muytaayeet si yoo ā-āmchinē alak lōkōōywēk, mēēbērē +maakuste kiyoo +/
mākēētuwēnēēnoo.

10

-Mōōwuruur Mokoryoontēēt

1 Mbo ng'eetaabiya, āmāchē āsōōtwook kiyēē kiyeyakay ām wōlēē mii :mbo
kuuko. Kiriib icheek :boolteet ankwaay :tukul tōōliilēēt. 2 Yooto kwooyē
:icheek tōōliiloonoo ānkuriibootē :booltaanaa, kuyēk :icheek tukul rubiikaab
*Muusa. 3 Kyaam :tukul āmnyoontēēt nyoo kikōōnu :Yēyiin 4 ānkuyyēē bēēko
kibtaman chēē kikwoonēē rwaanteet ām keel nyēbo kwōng'uut. Kiiyyoonky-
inē :rwaantaanaata Kiriistō. 5 Mānāāng'ērēkyi :Yēyiin kāāburtaab bichoo wōlēē
wōō sōōkāsē kule kibēkyinoot :bichoo suurkwēēnēēt.
6 Kunyoo, kēēkāsēē ng'aleechaa kule mēērook kēēkōchōnkyi Yēyiin kuu
wōloo kiyēytooy :bichoo. 7 -Mōōyēku biich chēē ōkutunkyinē āynātōōs
kuu wōloo kiwuunto :bichooto alake, kuuyu mwooyē :siruutēkaab Yēyiin
kule, “Kiswēē :biich saakwaanaa kuyyēēsyo bokōōsuuchi ng'al chēē
mākāroomēch.”† 8 -Makaraam /kēēmārtooy kuu yoo kiyēyē :alake ām
bichoo sukubēku bēsyēēt akeenke :chēē kiyitē kisyēērōōk tibtēm āk sōmōk.
9 Māmāchāktōōs /kēētyēmē Mokoryoontēēt kuu wōloo kityēmtooy :alake ām
bichoo sukubākāchē icheek :ēērēēnōōk. 10 -Mōōng'unyng'uunyē kuu yoo kiyēyē
:alake sukubākāchē icheek *:malayikeet nyoo āroontooy biich.

9:16 Room. 1:14; Yēyuut. 9:15; 26:16-18 **9:20** Yēyuut. 16:3; 21:20-26 **9:22** 1Kōōr. 10:32-33; 2Kōōr. 5:11 **9:25** Filib. 3:12-14; 2Tēm. 2:5; 4:7-8; Ibu. 12:1; Yāāk. 1:12; 1Bēt. 5:4; Ng'oong'. 2:10; 3:11 **10:1** Chuy. 13:21; 14:19-22, 29 **10:3** Chuy. 16:13-21, 31 **10:4** Chuy. 17:6 **10:5** Kāāyiit. 14:29-30; Ibu. 3:17 † **10:7** Chuy. 32:2, 6, 19 **10:8** Kāāyiit. 25:1-9 **10:9** Kāāyiit. 21:5-6 **10:10** Chuy. 14:11-12; Kāāyiit. 16:41-50

11 Kēēkāsēē yooto ng'aleechu kuyēk kāānēētēywoo. / Kikēēsirwēēch
sukung'eet kēēriibēē keey :acheek choo kēēminyē kōōrēēt ām bēsyōōsyēchu
kaakuriik :tabanta. 12 Kunyoo, yoo ōbērē ōtitiirootiin kumāchāktōōs ōriibē
keey -/makeekentaak. 13 Tyēmuutyēēt ake tukul nyēē chōōnchook ku nyoo
nāmē chii ake tukul. Ōmuuchē omaang'tee keey Yēyiin kuuyu mēēbērē
makwaastaak / keetyemaak kukeeytee tyēmiisyēēt nyēē ōmuuchē. Nto
yoo / kakeetyemaak, mākōōboorwook kēēlto nyēē soochuntee ānkubōōkich.
14 Kunyoo ii, chōōrōōnuutēkyuu chēē āchāmē, osatee keey ōkutunkyinē
āynātōōs.
15 Āmiitē āng'āloolwook akweek biich chēē ōsēwunootiin, kunyoo, ōrōōtootē
:akweek kiyēē āmwooyē. 16 Yoo kēēyyēēwunēē terekyeet nyoo kēēbirchinēē
Yēyiin kōōnkōy, kēēmiitē yooto kēēyēmtooy korotiikaab *Kāārārookiintēēt. Nto
yoo kēēbētēsē mukaatiit, kēēyēmtooy bōōrtaab Kāārārookiintēēt. 17 Kuu yoo
akeenke :mukaatiinaa, kēēwuuyē akeenke, ānkoo kēēchoong'ēch, kuuyu ky-
oomē mukaatiinaata akeenke.
18 Okas baa, akweek biikaab *Isrāyēēl. Yēmtooy oob :biiko choo bēēlē
kōrōsēēk kiyēē / kēēbēēlē ām *kāābkōrōs, yoo āmiisyē? 19 Yoo āmwooyē
kuu nyooto, āmiitē ābooru kule kōrōsēēchoo / kēēyēchinē āynāt ku kiy, nto
kule kiy :āynātoonoo? 20 Achicha! Māwuu nyoo. Kōrōsēēk tukul choo
yēyē :biiko choo mānēēyēnchi Yēyiin, kuyēchinē :choo tāmirmirook chēē miy-
ootēch āmēēbērē yēchinē Yēyiin. -Māāmākyook akweek ōyēmtooy kiy āk
tāmirmiroy. 21 Mēēmuuchāktōōs ōyyēēwunēē terekyeetaab Mokoryoontēēt āk
nyēbo tāmirmirook chēē miyootēch. Mēēmuuchāktōōs ō-āmē Saakweetaab
Mokoryoontēēt āk āmit choo /kākēēsooytoochinē tāmirmirook chēē miyootēch.
22 Ara, yoo ōmiitē ōyēyē kuu nyooto, ōmiitē ōwuruurē oob Mokoryoontēēt
kung'woonchi :moo? Ōsōōtē kule ōmuuchē wōlēē tēēnto :kāāmuukēywēēkaab
Mokoryoontēēt?

Ōkoonyitē Yēyiin ām kiyēē ōyēyē

23 Mwooyē :alake ām akweek kule, "/Kēēchāmwoo kiy ake tukul." Nteenee
āmwoowook kule mā karaam :kiy ake tukul. Mātēēchē biich :kiy ake tukul.
24 -Mēēchēēnkyinootē keey nkit karaamat, nteenee ichēēnkyinootē alak.
25 Ō-āmē bēēny ake tukul nyoo koo-alee wōlēē /kyoolēē banyeek amookany
kwaamaak mēt kule ara / kākēēsooytoochi āynātōōs nto acha. 26 Mwooyē
:siruutēk kule, "Bo Yēyiin :kōōrēēt āk tukuuk chēē mii kōōrēēt."†
27 Yoo kākuurook :chii nyēē mānēēyēnchi *Kāārārookiintēēt kule bōō-āmiisyē
ām kanyii ānkōōmāchē kule obe, obe. O-am bēēny ake tukul nyoo kākōōnook
amookany kwaamaak mēt kule ara / kēēchāmwook o-am. 28 Nteenee, yoo
kāmwooy :chii kule / kākēēsooytoochi āmiichu āynātōōs, mēērook o-am kubo
chiichooto kāmwoowook, kuuyu yoo koo-am āmiichoo kōōsōōtē :chiichoo kule
miyaat. 29 Mā akweek :chēē ōsōōtē kule miyaat, nteenee chiichooto :nyēē
imuuchē koosoot kuu nyooto.
Imuuchē kumwooy :chii kule, "Kērēktoo anii nyi atyaakaat kule nee :wōlēē
isōōtitooy :chiito? 30 Yoo ākoo āmiitē ā-āmiisyē ābirchinē Yēyiin kōōnkōy ii,
kwaam :nee sukung'alaaleenaa :chii kule kaayey nyēē miyaat?" 31 Kookas,
yoo ō-āmē nto yoo ōyyēē kiy, nto yoo ōyēyē kiy ake tukul, kumāchāktōōs
ōyēyē ōkoonyitē Yēyiin. 32 -Mooyey kiy nyēē miyaat ām wōlēē mii :biiko

---

10:11 2Tēm. 3:16 **10:12** Kala. 6:1 **10:13** 1Tēēs. 5:24; Yāāk. 1:13-14 **10:14** 1Yoowa. 5:21
10:16 1Kōōr. 11:24-25 **10:17** 1Kōōr. 12:27 **10:18** Laawi. 19:5-8 **10:19** 1Kōōr. 8:4 **10:21**
2Kōōr. 6:15-16 **10:23** 1Kōōr. 6:12; 8:7-12 **10:24** Room. 15:1-2; 1Kōōr. 10:32; 13:5; Filib. 2:4
† **10:26** Tyēēn. 24:1 **10:26** Tyēēn. 89:11 **10:28** 1Kōōr. 8:7, 10-12 **10:30** Room. 14:6; 1Tēm.
4:3-4 **10:31** Kolos. 3:17; 1Bēt. 4:11

ānku Yuutayeek, choo mā Yuutayeek nto ku biikaab Kiriistō. 33 Āsyēēmē ang'ereech chii ake tukul ām kēēlto ake tukul. -Māāmiitē āchēēnkyinootē keey :anii nkit karaamat nteenee āchēēnkyinootē biiko chēē chaang', /sikiiraraach.

11

1 Māchāktōōs ōyēyē kuu wōloo āyēytooy :anii, kuu wōloo ārubtooy wōlēē yēytooy :Kiriistō.

Kāāburtaab kooruuk yoo /kēēmiitē saayeet

2 Āsiltook, kuuyu ōsōōtoo ām kiy ake tukul ānkōōriibē kāānēētēywēēk kuu yoo kyāānēētook.

3 Āmāchē ōnkēt kule bāwu :murēnēēt koorkēēt, kubāwu :Kiriistō murēnēēt. Nto nyēē bāwu Kiriistō ku Yēyiin. 4 Yoo kēēyēēn :murēno ake tukul ām acheek mētinyii yoo sooyē nto yoo ng'ālooltoochinē Yēyiin, kōōbooru kule mākoonyitē Kiriistō. 5 Nto nkinee koorko ake tukul nyoo mēēbērē kēēyēēn mētinyii yoo sooyē nto yoo ng'ālooltoochinē Yēyiin, mākoonyitē saanteenyii. Kerkeey :yooto wuu nyēē kēērēr mētinyii kōōntosuur saanteet. 6 Yoo mēēbērē kēēyēēn :koorko mētinyii kōōboor koonyit ām wōlēē miitē :saanteenyii kukaykay kōōrēr. Nto subak, kuuyu ng'ālyoo nyēē mābo koonyit ām wōlēē mii :saanteet yoo kēērēr :koorko mētinyii, kumāchāktōōs kōōyēēnē. 7 -Mēēyēēn :murēno mētinyii kuuyu /kikeeyey /kiikerkeeyee Yēyiin ānkukoonyitē Yēyiin. Nto koorkēēt, kukoonyitē :nyoo saanteenyii. 8 Mēēbērē kiyēwunēē :Yēyiin murēnēēt koorkēēt, nteenee kiyēwunēē koorkēēt murēnēēt, 9 āmēēbērē /kikēēyēyē murēnēēt kubo koorkēēt, nteenee /kikēēyēyē koorkēēt kubo murēnēēt. 10 Nto kubo malayikaanik, kumāchāktōōs :koorko kōōyēēnē mētinyii sukōōboor kule bāwu inee :saanteenyii. 11 Ānkoo wuu nyoo, buch :koorko yoo mātinyē saannyaa anku buch :nkinee saannyaa yoo mātinyē :koorko, yoo kiikōōyēnchi Mokoryoontēēt. 12 Kichōōnēē :koorkēēt bōōrtaab murēnēēt ānkusichē :koorko murēn. Kunyoo, kwoonēē :tukwaay wōlēē mii :Yēyiin. 13 Kunyi, okas :akweek nkit. Ara karaam ām akweek yoo sooyē :koorko āmēēyēēnoot :mētinyii? 14 Ara, inēētook :wōlēē wuu ātēbuutēkaab biiko kule ng'ālyoo nyēbo kāāntosuurāt kutinyē :murēno buut chēē kōōyēch? 15 Nteenee yoo boonto :koorko buut chēē kōōyēch kuyibchinē koonyit, kuuyu /kikiikoochi buutēēchooto sukōōyēēnē mētinyii. 16 Yoo māchē :chii ake tukul kule kukwiil ng'aleechu, kumābootēēch :ng'ala chēē wuu choo āmābooto nkicheek kanisoosyek ām wōlto ake tukul.

Ōrōōtootē kiyēē ibooru :bōōrto āk korotiikaab Mokoryoontēēt

17 Mākoy āsilook ām kiyēē āmiitē wāāmwoowook kuuyu kiyēē ōmiitē ōyēyē ām tuuyōōsyēkwook kumā karaam. 18 Ng'ālyoo nyēbo taay ku kule kosiila yiit kule -mōōkāsyiintōōsii yoo ōtuuytōōsii ōkutunkyinē Yēyiin ankataacham kule wuu nyooto. 19 Āchāmē kule imuuchē kukaraam yoo kōōchuunchuunnyē, sukutook kule mbo ng'oo ām akweek :chēē churtootiin ām wōlēē miitē :Yēyiin. 20 Yoo kyōōtuuytōōsii, kyōōbērē tōōs ōmiitē ō-āmē āmnyoontēētaab Mokoryoontēēt nteenee mēēbērē bo Mokoryoontēēt :āmnyoontoonoo, 21 kuuyu simkwoomē :chii āmiikyii ānkuyyēēsyo amakanyee chuut sukuyemta tukul. Yooto makubeetee :alake kuut nto alak kubiyoong'iis ānkubōōkiit. 22 Yoo kā saakwa nyēbo āmiisyō, kwoomiis :chii ām kanyii. Ōmōōntoochinē nee akweek :choo ōyēku mokorēēn biikaab Kiriistō choo kuskusēch? Ara +māāsilook? Achicha!

10:32 Room. 14:13 **10:33** 1Kōōr. 9:19-22 **11:1** 1Kōōr. 4:16 **11:3** Toowu. 3:16; Ēfēēs. 5:23 **11:7** Toowu. 1:26-27 **11:9** Toowu. 2:18-23; 1Tēm. 2:13 **11:18** 1Kōōr. 1:10-11 **11:22** Yāāk. 2:5-6

23 Kyāā-āmwook kiyēē kiyey :Mokoryoontēēt. Ām kwēēmowuunoo /
kikēēchoomtooy Mokoryoontēēt Yēēsu, kinam mukaatiit, 24 nto yu kiki-
ikubirchi Yēyiin kōōnkōy, kubetes ānkumwooy kule, “Bōōrnyuu :nyi nyēē
/ kākēēkōōn kubo akweek. O-am sōōsōōtēēnoo.” 25 Yu kābokwoomiis
kubēk, kunam terekyeet nyēē kimii *:tifaayiik ānkumwooy kule, “Kiirootyeet
:nyi nyēē lēēl kubununēē korotiikyuu. Ōyyēē sōōsōōtēēnoo.” 26 Ō-āmē
āmnyoontooni ānkōōyyēē tifaayiichu ākoy bēsyēēt nyēē iyēēwunēē :Mokory-
oontēēt sōōsōōtēē meenyii. 27 Kunyi, chii ake tukul nyoo āmē āmnyoontooni
nto nyoo yyēē tifaayiichu ām kēēlto nyēē mā karaam, kukāākuchoolwookēn
kuuyu -mēērābchinē kiyēē ibooru :bōōrto āk korotiikaab Mokoryoontēēt.
28 Māchāktōōs kōōrōōtootē keey :chii kurook nto āmē mukaatiit nto kuyyēē
tifaayiik. 29 Chii ake tukul nyoo āmē mukaatiit nto kuyye tifaayiik
kumānēēnkēt kiyēē ibooru :bōōrtaab Mokoryoontēēt, kumii kōōtiilchinē keey
ng'al. 30 Kiyooto :nyēē yēyē chēē chaang' ām akweek kutānkusiitu kut kōōkubēk
:alake. 31 Nteenee, yoo kēērōōtoot keey :chii, mākoy / kiitiilchēēch ng'al.
32 Chuulēēch :Yēyiin -/simakiiruusteech āk choo mānēēyēnchi Yēyiin.

33 Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, yoo ōmāchē o-am āmnyoontēētaab Moko-
ryoontēēt kumāchāktōōs ōkānyē keey. 34 Yoo āmē chii :kēmēy, kumāchāktōōs
simkwoomiisyē ām kanyii, simēēsākyi keey :inee / kiitiilchi ng'al yoo ō-
āmiisyē. Kunyi, kurubta keey āk ng'aleek alak chēē tāāboontē, +machaasat yoo
kāāchōō.

12

Kāāmuukēywēēk chēē rōōbchinē biich :Tāmirmiryēētaab Yēyiin

1 Mbo ng'eetaabiya, kurubta keey āk kiyēē rōōbchinē biich :Tāmirmiryēētaab
Yēyiin, -māāmāchē ōbuur nyēē -mōōnkētē nyēē karaam. 2 Ōnkētē kule
yoo kitākutoombo ōyēnchi Yēyiin, /kikiikēētēwēchook ōyēēlchi āynātōōsyēchoo
māng'āloolē. 3 Kunyi, āmwoowook kule māmwooyē :chii nyēē intōōchinē
:Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule, “Kuchubākoy :Yēēsu.” Āmāmii :chii nyēē imuuchē
kumwooy kule, “Mokoryoontēēt :Yēēsu” yoo kāmēēboorchi :Tāmirmiryēēt.

4 Rōōbchinē biich :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kāāmuukēy chēē tēērchiin, nteenee
akeenke :Tāmirmiryoonoo. 5 Mii :yiisyōōnuutēk chēē makerkeey chēbo Mokory-
oontēēt, nteenee akeenke :Mokoryoontoonoo. 6 Mii :ng'ala chēē /kiilātē chēē
makerkeey, nteenee akeenke :Yēyiin nyoo yēyiisyēē chiito ake tukul.

7 Iboorunēē keey :Tāmirmiryēēt wōlēē mii :chii sukuyēētyēēchi biiko tukul.
8 Ikoochinē :Tāmirmiryēēt chiito ake kiirnātēēt ānkuyēyē ake kōōnkēt wōlēē
wuu :ng'aleek chēē wunyootiin. 9 Ikoochinē ake kookaasee keey ām mooyēēt
akeenke kule ākoy kuyeyakay :kiyēē bērē. Nto ake, kurōōbchi kāāmuukēywēēk
chēē isoobsēē. 10 Ikoochinē ake kāāmuukēy kuyey ng'al chēē /kiilātē, nto
ake, kuyey kung'ālooltoochinē Yēyiin. Ikoochinē ake kāāmuukēywēēk chēē
inkētēē kule tāmirmiryēēt nkōnō :nkōnō nto ake kōōkoochi kung'alaal ām
ng'ēlyēēbik chēē tēērchiintōōs. Nto ake, kōōkoochi nyoo kumwooy kiyēē
ibooru :ng'aleechaata kāmwooyē :nyiin. 11 Akeenke :Tāmirmiryooni kōōnu
kāāmuukēy / keeyey ng'aleechu tukul ānkōōkoochinē :inee chii ake tukul
kāāmuukēywēēchoo kuu wōlēē māktooy.

Akeenke :bōōrtaab chiito ānkutinyē komoswookik chēē chaang'

11:25 Māārkō 14:22-24; 1Kōōr. 10:16 **11:25** Luuka 22:20 **12:2** Kala. 4:8 **12:3** Room. 10:9; Filib. 2:11; 1Yoowa. 4:2-3 **12:7** 1Kōōr. 14:26 **12:10** Yēyuut. 2:4 **12:11** Room. 12:6-8; 1Kōōr. 12:27—14:40; Ēfēēs. 4:4 **12:11** Room. 12:3; 1Kōōr. 7:7; Ēfēēs. 4:7; 1Bēt. 4:10

12 Akeenke :bōōrtaab chiito ānkoo chaang' :komoswookik chēē yēyē
bōōriitēnyi. Wuu nyooto mbo ām wōlēē miitē :Kiriistō. 13 /Kikeebatisaneech
ām Tāmirmiryēēt akeenke kēēyēku bōōrto akeenke ānkiiyēku Yuutāyiin nto
nyēē mā Yuutāyiin, nyēē motwooriin nto nyēē bāwu keey. /Kikēēkōōnēēch
tukul Tāmirmiryēēt akeenke keeyye.
14 /Kimākēēyēyēē bōōrto kiito akeenke, nteenee /kikeeyeyee komoswookik
chēē chaang'. 15 Ānkoo kāmwooy :kereenkeet kule, "-Māābooyē bōōrto, kuuyu
-māāmuuchē ayey kiyēē yēyē :āwut" kutākubo bōōrto. 16 Ānkoo kāmwooy
:yiitit kulē, "-Māābooyē bōōrto, kuuyu -māāmuuchē ayey kiyēē yēyē :koong'ta"
kutākubo bōōrto. 17 Nto ki koong'ta :bōōrto tukul ii, nto /kēēyēbchinēē nee yiit
ng'aleek? Nto, ki yiitit :bōōrto tukul ii, nto /kiing'uutēē nee? 18 Kubooyiit
man, kiikuchōb :Yēyiin komoswookik tukul ām bōōrto kuu wōlēē kimāktooy
kōōbuurto :ake tukul. 19 Nto ki komoswookichoo tukul ku kiy akeenke ii, nto
kiyēku nee :bōōrto? 20 Kuu wōloo wuu, chaang' :komoswookik, nto bōōrto ku
akeenke.
21 -Mēēmuuchē :koong'ta kumwoochi āwunnyēk kule, "-Māāmāchook,"
āmēēmuuchē :mētit kumwoochi kērēēnkōōk kule, "-Māāmāchook." 22 Nteenee
komoswookikaab bōōrto choo wuu nyēē kuskusēch, ku chooto :chēē
māchāktōōs miisin. 23 Nto komoswookik choo /kēēkāsē kule mābo laat
kumāchāktōōs /kēēyibē chooto kubooyiit barak miisin. Nto choo bērē
:biiko mātooku ku chooto :chēē māchāktōōs /kiiyēēnē miisin, 24 nteenee
māmāchāktōōs /kiiyēēnē komoswookik chuut alak. Yēyiin nkit :nyēē kiyēyē
bōōrto sukung'eet /kēēkoonyit komoswookik choo kuskusēch. 25 Kunyoo,
māmāchāktōōs kubchēyē keey :komoswookikaab bōōrto nteenee māchāktōōs
kuyēētyēēchinē keey. 26 Yoo nyālilē :komosta akeenke, kunyālilootiin
:nkicheek komoswookik chuut alake. Nto yoo koonyitoot :komosta akeenke,
kukoonyitootiin :nkicheek komoswookik chuut alake.
27 Kunyoo, akweek :bōōrtaab Kiriistō ānkōōbooyē :tukul inee. 28 Nto
ām biikaab Kiriistō, kiikutool :Yēyiin kurook *lēbkēēyik, *wōōrkooyik āk
kāānēētik. Kiikōōkoochi alak kuyēyē ng'al chēē /kiilātē, kōōkoochi alak
kāāmuukēy kōōsoobso, kuyey alak kuyēētyēēchinē biiko alak, kōōkoochi
alak kāāmuukēywēēk kōōntōōchi chuut, nto alak kōōkoochi kung'āloolē ām
ng'ēlyēēbik chēē tēērchiintōōs. 29 Ara kēēyēku :tukul lēbkēēyik? Nto kēēyēku
:tukul wōōrkooyik? Nto kēēyēku :tukul kāānēētik? Nto kēēyēyē :tukul ng'al
chēē /kiilātē? 30 Ara kēēboontē :tukul kāāmuukēy chēē kiisoobsēē? Nto
kēēng'ālooltēē :tukul ng'ēlyēēbik? Nto kiimuuchē :tukul kiibooru kiyēē
ng'ālooltooy :bichooto?
31 Ōchēēng'ē rōōbēywēēkaab Tāmirmiryēēt chēē wōōyēch ānkāāmāchē
āboorwook kēēlto nyēē karaam miisin.

13

Chamateet

1 Ānkoo kaang'alaal ām ng'ēlyēēbik chēbo biich nto chēbo malayikaan,
āmēēbērē ātinyē chamateet, ku bōlāt :nyoo buch. 2 Nto yoo ātinyē
rōōbēywoontēēt nyēē āng'āloolooochinēē Yēyiin ānkāānkētē kiy ake tukul nyēē
wunyaat nto mbo kule ātinyē kāāyēnchinooyēēt nyēē imuuchē kōōwuuy
kōōrēēt āmāātinyē chamateet, ku buch. 3 Yoo kāākoochi biiko choo bānoon
tukuukyuu tukul nto mbo yoo kāākooytē soboonnyuu /sikēēkoonyitoo*

12:12 1Kōōr. 12:27 **12:13** Kala. 3:27-28 **12:26** Room. 12:15; 2Kōōr. 11:29 **12:27** Room. 12:4-5; 1Kōōr. 6:15; 10:17; 12:12; Ēfēēs. 1:23 **12:28** 1Kōōr. 12:8-10; Ēfēēs. 4:11-12 **12:31** 1Kōōr. 14:1 **13:1** 2Kōōr. 12:3-4 **13:2** Mat. 7:22; 17:20; 1Kōōr. 12:8 * **13:3** Mwooyē :siruutēk alake kule /bokeebeela.

āmāātinyē chamateet, māmii :kiyēē ānyōōru.
4 Yoo iboontē chamateet, kuyēyiing' imuytoochinē ng'aleekaab biiko alak.
Nto yoo tinyē :chii chamateet, ku lēēl :moo āmātinyē tuuyin bo moo, āmāng'āsē
keey, 5 āmā awees, mātinyē sooynān, māsimkunyēēru, mānāmtooy ng'al muku-
ulēy, 6 māng'ērēkyinē tukuuk chēbo rōkōs nteenee ng'ērēkyinē choo bo manta,
7 lukuyē ng'al, ikoosēē keey ānkōōkēnēē keey Kiriistō ānkumuytooy.
8 Māng'ētē :chamateet. Nteenee makuyit :bēsyēēt nyēē
mēētākung'ālooltoochinē :biiko Yēyiin, āmēētākung'ālooltēē :biiko ng'ēlyēēbik,
/āmēētākēēng'oonkyinē chii ng'al. 9 Rartaat :ng'oomnānēēnyoo -āmākēēnyōōru
ng'oong'uutēkaab Yēyiin kuchurta. 10 Nteenee yoo kayit :bēsyēēt nyēē /
kēēyēyēē kiy ake tukul kuchurta, mākubootyo :ng'aleek choo māchurtootiin.
11 Yoo kitāāmining', kyāāng'āloolē ānkāāsōōtē ng'al chēbo leekwaanti. Nto yu
kāwāāwōōyiitu abakaakte ng'aleechaa kibo leekwaanti. 12 Kēēmiitē kēēkāsē
raat ng'al kumēēymēēyootiin, nteenee +mabokeekas ām bēsyoonoo kuchurta.
Kiinkētē raat kereeryaa, nteenee +mābokiinkēt ām bēsyoonoo kuchurta kuu
wōloo inkētitēēch :Yēyiin kuchurta. 13 Okany keetas taay kiikoosēē keey
ānkiikēnēē keey Yēyiin ankookany kēēchāmē chii ake tukul. Kiito nyēbo
koomānuut ām ng'aleechu tukul ku kule ‘kēēchāmē chii ake tukul.’

14

Ōtitiirē keey yoo ōtuuytōōsii

1 Ōnēmchi keey chamateet ankoocheeng' rōōbēywēēkaab Tāmirmiryēēt ānku
miisin nyēbo kule ōng'ālooltoochi Yēyiin. 2 Chii ake tukul nyoo ng'āloolē
ām ng'ēlyēēbik, kumāmii kung'āloolchinē biiko nteenee ng'āloolchinē Yēyiin.
Māmii :chii nyēē imuuchē kōōnkēt kiyēē miitē :chiichooto kumwooyē ku-
uyu mii kung'āloolēē ng'al chēē wunyootiin kubununēē tāmirmiryēēnyii.*
3 Nteenee, chii ake tukul nyoo ng'ālooltoochinē Yēyiin, kung'āloolchinē bi-
iko kōōnēērē, kōōkomkoomu ānkusooysooyē. 4 Nto chiito nyoo ng'āloolē ām
ng'ēlyēēbik, kumiitē :nyoo kōōtitiirē keey nkit. Nto nyoo ng'ālooltoochinē Yēyiin
kumiitē :nyoo kōōnēērē kaniseet. 5 Ābērē nto ong'alaal :akweek tukul ām
ng'ēlyēēbik, nteenee, kāāmāchē miisin kule nto ōng'ālooltoochi :tukul Yēyiin.
Karaam yoo kāng'ālooltoochi :chiito Yēyiin kusiir yoo kang'alaal ām ng'ēlyēēbik.
Tōōs baateey yoo kēēboor kiyēē kāng'āloolēē ām ng'ēlyēēbichooto sukooneer
:ng'aleechaa kaniseet.
6 Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, yoo kāāchōō wōloo ōmiitē, ankaang'alaal
ām ng'ēlyēēbik kumāmii :kāroomnyo. Sārwook baateey yoo kāāng'oong'wook
kiy nto ayeyaak ōnkēt kiyēē wunyaat, nto āng'ālooltoochinē Yēyiin nto anee-
taak. 7 -Mēēmuuchē :chii kōōnkēt tyēēntaab bukantiit nto nyēbo kurēēruut
yoo /kākēēbutoobut nto /kakeekuutaakuut kuu choo buch. 8 Nto subak,
yoo kāmāchēy :aryeembuut nyēē karaam, sukukasakay kule kuurē biikaab
lukēēt, kumēēmuuchē :chii kuwo booryēēt. 9 Kunyoo, wuu nyooto ām wōlēē
ōmiitē :akweek. Yoo koong'alaal ng'al chēē mākāsāktōōs kōōmuuchē kule nee
kōōnkēt :biiko kiyēē ōmiitē ōmwooyē. Mākuyibē :yoomeet ng'aleekwook.
10 Tookunoot kule mii :kuutuweek chēē chaang' kōōrēēt kumukuul, ānku
yoo /kakeeng'alaal, kumii :kiyēē ibooru. 11 Yoo -māāmuuchē kut ānkēt kiyēē
mwooyē :chiito ake, āyēku soboyiin ām wōlēē mii :chiichooto nto yoo mākāsē
nyeenyuu ku soboyiin :nkinee ām wōlēē āmiitē. 12 Wuu nyooto yoo kang'alaal
:chii ām ng'ēlyēēbik chēē -mōōnkētē. Kuu yoo ōchēēng'ē rōōbēywēēkaab

---

13:3 Māārkō 10:21 **13:7** Room. 13:8-10; 1Kōōr. 8:1 **13:12** Room. 8:24; 2Kōōr. 5:7; 1Yoowa. 3:2
13:13 1Tēēs. 1:3; 1Yoowa. 4:16 **14:1** 1Kōōr. 12:10 * **14:2** Nto Tāmirmiryēētaab Yēyiin. **14:4**
1Kōōr. 14:26 **14:5** Kāāyiit. 11:29

Tāmirmiryēēt, kumāchāktōōs ōchēēng'ē miisin choo inēērē kaniseet. 13 Kunyi,
kurubta keey āk ng'ālyoontooni, māchāktōōs kusooyē :chiito nyoo ng'āloolēē
ng'ēlyēēbik kule koomuuch kōōboor kiyēē mii kumwooyē.
14 Yoo āsooyēē ng'ēlyēēbik ku tāmirmiryēēnyuu :nyēē sooyē nto yooto tukul
māmii :mētinyuu kuyēyē kiy. 15 Kunyoo, ara +māāyēyē nee? +Māāsooyē
āyēyiisyēē tāmirmiryēēt nto ām āsiiswēk alak āsooyēē mētit. +Māātyēēnēē
tāmirmiryēēt nto ām āsiiswēk alak ātyēēnēē mētit. 16 Yoo siltooy :chii Yēyiin ām
tāmirmiryēēt nkit, mākumwooy kule nee :chii nyēē mānāānooyēē ng'aleechaa
kule, “Kuwuuyiit nyooto,” yoo -mēēnkētē kiyēē /kēēmiitē /kēēmwooyē?
17 Imuuchē kumiitē kubirchinē Yēyiin kōōnkōy ām kēēlto nyēē karaam, nteenee -mēēmuuchē :yooto kuyēētyēēchi nyiin ake. 18 Ābirchinē Yēyiin kōōnkōy,
kuuyu āng'āloolē ām ng'ēlyēēbik kusiir akweek tukul. 19 Nteenee, yoo kēētinyē
keey biikaab Kiriistō kēēkutunkyinē Yēyiin, ākāykooyē amwaay ng'aleek muut
chēē kāsāktōōs, kusiir ang'alaal ām ng'ēlyēēbik ng'al chēē mā tēē chu.
20 Mbo ng'eetaabiya, obakaakte ng'al chēbo leekwaanti. Nteenee kurubta
keey āk rōkōs, ōbuur kuu lēēkōōy. Nto ām tukuuk alak ōyēku biich chēbo kuunyuut. 21 Mwooyē :Yēyiin ām siruutēk kule, “+Māāng'āloolchi bichu kubununēē
biiko chēē ng'āloolē ām kuutuweek alak āk choo sobooy. Ānkoo kuwuu
nyooto, mākoy kukāswoo.”† 22 Yoo ng'āloolē :chii ām ng'ēlyēēbik, kōōboorchinē
kiito ake biiko choo mānēēyēnchi Yēyiin āmēēbērē choo kiikōōyēnchi. Nto yoo
/kēēng'āloolchinē Yēyiin, kumii /kēēng'āloolchinē choo kiikōōyēnchi Yēyiin,
āmēēbērē choo mānēēyēnchi.
23 Kunyi, yoo kōōtuuyēēchi yēēt akeenke ankoong'alaal ām ng'ēlyēēbik
ankukwa :biiko chēē mānāānooyēē ng'aleechaa nto ku choo mānēēyēnchi
Yēyiin, māmwooyē kule kāākubunwook :mētēwoy? 24 Nteenee yoo kāchō
:chii nyoo mānēēyēnchi Yēyiin nto nyēē mānāānooyēē ng'aleechaa, yoo mii
kung'āloolchinē :biiko Yēyiin, makukasee ng'aleechaa tukul kule boonto
miyootyēēt. Nto yooto, kucham kule choolwookēnoot 25 ānkutook :tukuuk
chēē kiwung'ta keey. Kunyoo, mākōōryookyi keey ng'wēny kukākutunkyi
Yēyiin kumwooyē kule, “Lēyyē, mii :Yēyiin kwēēnuung'woong'.”
26 Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, ara +maamwaay nee? Yoo kōōyēmē
yēēt akeenke, kumāchāktōōs kutinyē :chii ake tukul kiyēē mākumwoochi
biiko. Imuuchē kutyēēn :ake, kōōnēētiis :ake, kuboonto :ake ng'oong'uutyēēt,
kung'āloolē :ake ām ng'ēlyēēbik nto ake kōōboor kiyēē ng'āloolēē :nyiin. Yoo
ōtinyē rōōbēywēēchu tukul, kumāchāktōōs ōyēyiisyēē ōnēērēē biikaab Kiriistō.
27 Yoo ākoo māchāksē /keeng'alaal ām ng'ēlyēēbik, kumāchāktōōs kuyēk biich
āyēēng' kut ku sōmōk. Nto yoo ng'āloolē, kurōōbu keey ānkumāchāktōōs kumii
:chiichēē ibooru kiyēē miitē :icheek kumwoowu. 28 Nto yoo māmii :chii
nyēē kēēboor, kumāmāchāktōōs kung'alaal :chiichoo ām ng'ēlyēēbik nteenee
kung'āloolchinē keey nkit āk Yēyiin.
29 Ōkānyē kung'āloolē *:wōōrkooyikaab Yēyiin āyēēnku nto ku sōmōk
kōōrōōtootē :kāāntōōyik chuut kiyēē /kēēmwooyē. 30 Nto yoo kānyōōr :chii
ake nyēē kēēbuurchi keey ng'wēny ng'oong'uutyēēt, kumāchāktōōs kusiis
:chiito nyoo kābo taay nyoo kāmii kung'āloolē. 31 Māchāktōōs kurōōbunēē
keey :wōōrkooyik akeenke akeenke /sikiineet chii ake tukul kukich. 32 Inkētē
:wōōrkooyoontēētaab Yēyiin ām tāmirmiryēēnyii āsiiswēk chēē yēmootiin
kung'alaalee, 33 kuuyu māmāchē :Yēyiin taariiryeet, nteenee māchē kēētēbtē
kaalyeet.

14:20 Ēfēēs. 4:14 † **14:21** Isaaya 28:11-12 **14:23** Yēyuut. 2:13 **14:25** Yoowa. 4:17-19 **14:26** 1Kōōr. 8:1; 12:7-10; 14:4, 12; Ēfēēs. 4:11-13 **14:29** 1Tēēs. 5:19-22

Kuu wōloo wuunto :chōbuutēk ām wōlēē mii :biikaab Kiriistō tukul,
34 māmāchāktōōs kutēēbē :kooruuk ng'al yoo /kēēmiitē tuuyēēt. Māchāktōōs
kōōywēyiisyē kuu wōloo mwooytooy :kiruutēk. 35 Nto yēē māchē :ake tukul
kōōnkēt ng'ālyoo, wokuteebee saanteenyii ām kōōnyii. 36 -Moosoot :akweek
biikaab Kōōriintō kule kichōōnēē :ng'ālyoontēētaab Yēyiin wōlēē ōmiitē, nto
mbo kule akweek nkit chēē kōōkuyityook.
37 Yoo isōōtē :chii kule inee ku *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin ānkukichoot
ām ng'aleekaab Tāmirmiryēēt, ku ākoy kōōnkēt kule kiyēē āmiitē āsirwook
ku mākuutyēētaab Mokoryoontēēt. 38 Nto nyoo mākoonyitē mākuutyooni,
kumēērook /kēēkoonyit nkinee.
39 Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, ōchēēng'ē ōng'ālooltoochi Yēyiin, amooyee-
tee chii kung'alaalee ng'ēlyēēbik 40 kātikoo baateey yoo /kēēmii /kēēyēyē kiy
ake tukul ām kēēlto nyēē rootaat ankuyemaat.

15

Ng'aleek chēbo koomānuut ām lōkōōywēk chēē kāroomēch

1 Mbo ng'eetaabiya, āmāchē āsōōtwook kiy kurubta keey āk lōkōōywēk
chēē kāroomēch choo kyāā-āmwook. Lōkōōywēchooto ku choo !kyōōyēnchi
ānku chooto mbo raat chēē ōyyoong'unēē. 2 Ōrāroochootiin kubo lōkōōywēchu
yoo kōōkiilchi ng'ālyoontoonoo kyāā-āmu. Nteenee, yoo māwuu nyooto,
kukyōōyēnchi nyēbo buch.
3 Kyāā-āmwook ng'aleechu bo koomānuut chu kyāānyōōru nkanii kule:
Kime *:Kāārārookiintēēt kubo ng'ōōkiswookikyoo kurubta keey āk wōlēē
mwooytooy :siruutēk. 4 /Kikeemuy /ankiing'eetee meet ām bēsyēētaab sōmōk
kuu wōloo mwooytooy :siruutēk. 5 Kichokōōboorchi keey Bētērō, nto mii yoo,
kōōboorchi keey rubiik tukul taman āk āyēēng'. 6 Nto mii yoo, chokōōboorchi
keey mbo ng'eetaabiya bokolwookik muut ām yēēt akeenke. Tākusobchootiin
:bichooto alake chēē chaang' ānkoo kiikubēk :alake. 7 Lētuunoo subak,
chokōōboorchi keey Yāākōbō ānkōōboorchi keey *lēbkēēyik chuut alak, 8 nto
yityo, chokōōboorwoo keey nkanii āyēku leekwa nyēē -/mākiiriiku. 9 Anii :nyēē
ābooyē ng'wēny miisin ām *lēbkēēyik chuut amaayemaat /kēēkuuroo kule
*lēbkēēyiin kuuyu kyāāwusē biikaab Kiriistō. 10 Nteenee, ām chamateetaab
Yēyiin wuu nyi raat :soboonnyuu. Mānāāwēētēē keey :chamateenyii ām wōlēē
āmiitē. Wuu nyooto kuuyu kyaa-am booryēēt nyēē kōrōōm miisin kusiir ake
tukul ām *lēbkēēyichoo, āmēēbērē ki anii, nteenee ki kāāmuukēywēēkaab Yēyiin
:chēē kyoomē booryoonooto kubuntēēnoo. 11 Yoo ki anii nyēē kyāā-āmwook
lōkōōywēchu, nto ku *lēbkēēyik chuut alak, māmii yoo :kiy, nteenee ng'aleek
chu chēē kyoomu ānku ng'aleechuutēchu :chēē kyōōyēnchi.

/Kiing'ēētēē chii meet

12 Nto yoo /kiikyoomwook kule king'eetee :Kiriistō meet ānkyōōyēnchi ii,
kōōmuuchē kule nee :biiko alake ām akweek kumwooy kule -/mākiing'ēētēē
chii meet? 13 Nto yoo ākoo -/mākiing'ēētēē chii meet ii, mā ākoo manaang'eetee
:Kiriistō meet? 14 Nto yoo manaang'eetee :Kiriistō meet, ku buch :kiyēē
kēēmiitē acheek kyoomu ānku buch mbo :kiyēē kyōōyēnchi. 15 Nto kiwuu
nyooto, nto kēēyēku ng'wiik ām wōlēē mii :Yēyiin kuuyu kyoomtooy kule
kiing'eetee :Yēyiin Kiriistō meet. Nteenee yoo mēēbērē /kiing'ēētēē meet chēē

14:33 1Kōōr. 7:15 **14:34** Toowu. 3:16 **14:35** 1Kōōr. 11:3; Ēfēēs. 5:22; 1Tēm. 2:11-12 **15:2** 1Kōōr. 15:17; 2Kōōr. 6:1; Kala. 2:2; 3:4; 1Tēēs. 3:5 **15:3** Isa. 53:5-12; 1Kōōr. 11:23 **15:4** Mat. 12:40; Yoowa. 20:9; Yēyuut. 2:24-31 **15:5** Luuka 24:34, 36 **15:7** Luuka 24:50 **15:8** Yēyuut. 9:3-6; 1Kōōr. 9:1; Kala. 1:15-16 **15:10** Kala. 1:13-14; Ēfēēs. 3:8; 1Tēm. 1:12-16 **15:10** 2Kōōr. 11:23 **15:11** Kala. 2:6-9

kiikubēk, kumēēbērē kiikung'eetee :Kiriistō meet. 16 Yoo ākoo -/mākiing'ēētēē meet chii nyēē kiikume kumēēbērē /kiikiing'eetee Kiriistō meet. 17 Nto yoo ākoo wuu nyooto, ku buch :kiyēē kyōōyēnchi /āmānāākēēnyōōwook kaat ām choolwookātēēng'woong' 18 ānkiikubootyo :nkicheek choo kibēk kukiikōōyēnchi Kiriistō. 19 Nto yoo ākoo kiibuurē kiikēnēē keey Kiriistō kubo soboontaab kōōrooni buch, kēēmiitē yēē mii :chii.

20 Nteenee, kubooyiit man, /kiikiing'eetee Kiriistō meet. Inee :kaabooreet /kiing'eetee meet kuyootyi kēēlto choo kiikubēk. 21 Kuu yoo kichōōnchi :meet kōōrooni kubununēē chii, kuchōōnii :nkinee soboonto kubununēē chii. 22 Kuu yoo bēku :biiko tukul choo bo Aatam, /kiing'ēētēē meet biiko tukul choo bo Kiriistō. 23 /Kikeenyooyee Kiriistō /kiing'eetee meet, nto yoo iyēēwu kōōyyiin, +/makiing'eetee meet biiko tukul choo cheechii. 24 Nto miitē yoo nanyuun, kuyit :tabanta ām yoo kētyinēē :Kiriistō Baaba Yēyiin bāytooyiisyēēt yoo kaakooserweet :inee bāytooyik alak tukul āk kāāmuukēy alak tukul. 25 Kunyi, tākubāytooyiisyē :Kiriistō ākoy kut koowaang'ta buunikyii tukul 26 nto buunyoontēēt nyēbo lētuut kooserweet ku meet. 27 Mwooyē :siruutēk kule, “+/Mākiitōōrchi kiy ake tukul.”† Tookunoot kule yoo /kēēmwooyē kule +/mākiitōōrchi “Kiy ake tukul,” kōōbooru kule mēēbērē nāmē keey :yooto āk Yēyiin kuuyu inee nyēē itōōrchinē Kiriistō kiy ake tukul. 28 Yoo kaakuyey kuu nyooto, +/mākiitōōrchi Leekweet kwaan Yēyiin, sukubayta :Yēyiin kiy ake tukul kutukul.

29 Ara, kēēmwooyē nee kurubta keey āk choo /kēēbātisānē kubo choo kiikubēk? Yoo /kēēmwooyē kule -/mākiing'ēētēē chii meet ii, kubo :nee naas /kēēbātisānē biiko kubo choo kiikubēk?

30 Nto kurubta keey āk acheek, ātēēbē kule ii, ām nee sikyoosāntooy keey kibtaman? 31 Kubooyiit man, kyaanamaanunee meet āwut. Nteenee āng'ērēchē kubo kiyēē kiikuyey :Kāārārookiintēēt Yēēsu Mokoryoontēēnyoo ām soboonwēkwook. 32 Nto kimāākēnēē keey tuwēntaab kibkōōnkōy, nto kimāāwuulyēē bichoo ām Ēfēēsō chu wuu tyoong'in. Nto yoo ākoo -/mākiing'ēētēē chii meet, kiimuuchē keemwaay kule, “Okany kyoomchi keey āmit ānkēēyyēēsyē, kuuyu +mākēēbēku tuun.”† 33 Lēyyē, -mookany /keemaasaak. Yoo koonaam keey biiko choo miyootēch :ātēbuutēkwaa, mākōōbootook. 34 Ōsēwu ankootayee keey choolwookātēēt kuuyu miitē :alake ām akweek chēē tākumāng'oon ām wōlēē wuu :Yēyiin. Āmwooyē ng'aleechu sōōchusyē.

+/Makeeweech bōōrwoonik chu bēku kuyēk chēē mābēku

35 Imuuchē kuteeb :chii kule, “Imuuchāktōōs /kiing'eetee meet kule nee choo kiikubēk? Ng'ēētitooy bōōrto nyēē wuu nee?” 36 Wuu nee :kāāsōōtēywēēkwook ēē? -Mōōnkētē kule yoo /kakeechaan kēbuswoontēēt, kununē :muuyto sukubiit? 37 Yoo 'keechaan kēbuswoontēētaab nkoonuuk nto ku nyēbo kiy ake tukul makerkeey āk nyoo kaakubiit. 38 Yēyiin nkit :nyēē yēyē kēbuswoo ake tukul kubiit ku wōloo māktooy :inee ām kēēlto nyēē teer ām wōlēē mii :ake.

39 Tēērchiintōōs :bōōrtaab chiito āk nyēbo tyoony. Ku teer nyēbo tariiteet ankuteer mbo :nkinee nyēbo *burburyoontēēt. 40 Miitē mbo :nkicheek tukuuk chēbo wōliin bo barak āk chēbo wōlēēb ng'wēny. Lēbkēēyēch :choo bo

---

15:17 Room. 4:25; 1Kōōr. 15:2 **15:20** 1Kōōr. 6:14 **15:22** Toowu. 3:17-19; Room. 5:12-21 **15:23** 1Tēēs. 4:16-17 **15:24** Room. 8:38 **15:25** Tyēēn. 110:1; Māārkō 12:36 **15:26** Ng'oong'. 1:18; 20:14; 21:4 † **15:27** Tyēēn. 8:6 **15:28** Room. 11:36 **15:31** Room. 8:36 † **15:32** Isaaya 22:13; 56:12 **15:32** Yēyuut. 19:29-31; 2Kōōr. 1:8 **15:34** Room. 13:11-12 **15:37** Yoowa. 12:24

barak ām kēēlto nyeeng'waa, nto chēbo ng'wēny, kukāroomēch :choo ām kēēlto nyeeng'waa. 41 Lebkeey :asiista ām kēēlto nyeenyii, anku lebkeey :nkinee araaweet ām kēēlto nyeenyii, nto nkicheek kookeelik lēbkēēyēch ām kēēlto nyeeng'waa. Nteenee teer :lēbkēēyyēētaab kookeelyeet ake ām wōlēē mii :ake.
42 Wuu nyooto nkinee ām wōlēē +/makiing'eetita choo kiikubēk. Nunē :bōōrto nyoo /kēēmuyē, nto nyoo /kiing'ēētēē meet kōōbuurē :nyoo kibchuulyo.
43 Yoo /kēēmuyē bōōrto, ku kiy buch. Nto yoo /kiing'ēētēē meet ku kiy nyēbo kwōng'uut. /Kēēmuyē ku kiy nyēē mābo laat, nto yoo /kiing'ēētēē meet kutinyē kāāmuukēywēēk. 44 /Kēēmuyē ku bōōr buch, nto yoo /kiing'ēētē meet, ku bōōr nyēē lēēl nyēbo tāmirmiryēēt. Kuu yoo miitē :bōōrtaab kōōrooni, kumiitē :nkinee bōōrtaab tāmirmiryēēt. 45 Mwooyē :siruutēk kurubta keey Aatam nyēē ki chiito nyēbo taay kule, kitoow :chiichoo soboontaab kōōrooni.† Nto Aatam nyēbo lētuut kukōōnu :nyoo soboontaab tāmirmiryēēt. 46 Kitook :bōōrtaab kōōrooni kurook, nto mii yoo chokutook :bōōrtaab tāmirmiryēēt.
47 /Kikeeyey Aatam kuchōōnēē teng'nyaanteet, nto Yēēsu, kuchōōnēē :nyoo kibkōōnkōy. 48 Kuu wōlēē kiwuunto :chiichoo bo ng'wēny, kuwuu chooto :nkicheek choo bo wōlēēb ng'wēnyuuni. Nto wōlēē wuunto :chiichoo bo kibkōōnkōy, kuwuu chooto :nkicheek choo bēētii kibkōōnkōy. 49 Nto kuu yoo kēētinyē tōōntaab chiichoo bo wōlēēb ng'wēny, +mākēēnyōōru nkinee tōōntaab chiito nyoo kichōōnēē kibkōōnkōy.
50 Āmwoowook akweek, mbo ng'eetaabiya, kule -mēēwutē :chii Kaab Yēyiin āk bōōrnyii nyoo bo ng'wēnyuuni. Bēku :bōōrwēchu kēēboontē nyēē mākoy kōōbuur ākookoy. 51 Okany baa, āmwoowook kiy nyēē /kikiiyeel ānkōōyēbchi yiit: -Mākēēbēku :acheek tukul, nteenee +/makeeweecheech 52 areet akeenke bēsyēēt nyoo /kēēkuutē aryeembuut. Yoo /kēēkuutē aryeembuut kung'ēētōōs :choo kiikubēk /ankeeweechweecheech acheek choo tākēēsobchootiin /kēēnyōōru bōōrwoonik chēē leelach. 53 Yēmāktōōs /keeweechweech bōōrwoonikyoo chu bēku kuyēk chēē mābēku.

/Kiikiisyēēnto meet

54 Yoo kaakuyeyakay kuu nyooto, mākuyityiin :siruutēchu mwooyē kule, "/Kikiisyēēnto meet kutukul."† 55 Mākuyityiin subak :siruutēchu mwooyē kule, "Wōōy, wē, meet nyoo mēēkutinyē biirtooyiisyō, wōōy, wē, meet nyoo mēēkutinyē ng'woonēēt!"† 56 Ibēlēē biich :meet ng'ōōkisto ānkunyōōrtooy :ng'ōōkisto nkuruuk wōlēē mii :kiruutēk. 57 Kēēbirchinē sōō Yēyiin kōōnkōy nyēē tyaa! Inee :nyēē yēyēēch kēēbiirtooyiisyē ām Yēēsu Kiriistō Mokoryoontēēnyoo.
58 Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya choo āchāmē, ōtitir ānkōōkimkimiitu. Ōnēmchinē keey ākookoy yiisyēētaab Mokoryoontēēt ām mooyēēt akeenke kuuyu ōnkētē kule -māwēētii buch :yiisyoonoo ōyēchinē Mokoryoontēēt.

16

Kāāruruukiisyēētaab beesaanik

1 Kurubta keey āk beesaanik choo /kiiruruuchē kubo biikaab Kiriistō ām Yēērusālēēm, āmwoowook kule oyey kuu wōloo kyāāmwooytoochinē kanisoosyekaab yēēmēētaab Kalatyaa. 2 Ām bēsyēētaab taayta nyēbo wiikiit ake tukul, māchāktōōs :chii ake tukul ām akweek kusātyinē komos beesaanik

---

15:43 Filib. 3:21 † **15:45** Toowu. 2:7 **15:45** Yoowa. 6:63; 2Kōōr. 3:6 **15:49** 1Kōōr. 15:21-22 **15:52** 1Tēēs. 4:15-17 **15:53** 2Kōōr. 5:4 † **15:54** Isa. 25:8 † **15:55** Osee. 13:14 **15:56** Room. 4:15; 6:23; 7:7-11 **15:57** Room. 7:24 **15:58** 2Tēt. 15:7; 1Kōōr. 16:13 **16:1** Room. 15:26

kereeryaa ām chēē nyōōru /subokeekonor. Nto yoo kaayitu, kumāmāchāktōōs kule / kiiruruuch beesaanik alak tukul. 3 Yooto, +mookwey biiko chēē sukuyibchi beesaanik biikaab Kiriistō ām Yēērusālēēm. +Māāsirchi bichoo ng'aleek chēē iboorchinē icheek chiichēē kākōōnu beesaanichaa. 4 Nto yēē ākoo yēmāktōōs āwē :nkanii +makeebeete keey āk icheek.

Chōbuutēkaab Bāwulō

5 +Māāruutoochi Maketoonnya ām bārooyinto nyēē nwaach nto yityo, āwēēsyētyook. 6-7 -Māāmāchē kule akasaak baateey ankaakeeyte. Ābērē nto ābuurtē keey akweek, yoo kacham :Mokoryoontēēt. +Mākēētēbtē keey kisich nto ākoy mbo kubēk :yiiwootēēt sukung'eet ō-āmiisoo ānkōōkōōnoo toorētēēt ake tukul ām baannyuu. 8 Nteenee, +māwāābēēnii Ēfēēsō ākoy bēsyēētaab *Bēēntēkōōst, 9 kuuyu kaakuyaatakay :kēēlto ayey yiisyēēnyuu kuchutito ānkoo miitē :biiko chēē chaang' chēē mii kukwiiloo.

Kiyēē kii-āmiisēē :Bāwulō biiko

10 Yoo kāchō :Tēmētēēwō wōloo, kumāchāktōōs otaach nyēē karaam, kuuyu mii kuyēyē yiisyēētaab Mokoryoontēēt kuu wōloo āmiitē :anii āyēytooy. 11 Kunyoo, māmāchāktōōs kutay :chii ake tukul. Nto yoo wēētii, kumāchāktōōs ō-āmiis ām bāybooyyēēt, sukōōyēēw wōlēē āmiitē. Āmiitē ākānyoonu inee kuchōōnto keey mbo ng'eetaabiya.

12 Nto kurubta keey āk ng'eetaabiya Ābōōlō, kyāāmwoochi nyoo kuchōōnto keey mbo ng'eetaabiya wōloo ōmiitē. Kāmāmāchē :inee kule kuchō, nteenee mākuchō yoo kānyōōr bārooyinto.

13 Ōkāsu ānkōōtitir ām kāāyēnchinooyēēt. Ōkimkimiitu ānkōōnyōōru nkuruuk. 14 Ōyēyē kiy ake tukul ām chamateet.

15 Ōnkētē oob kule ki kaytaab Steefaan :nyēē / kisimkeeweech kunam ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām Akaaya ānkiikōōnēmchi keey kuyēchi biikaab Kiriistō yiisyēēt? Kunyoo, ākiimook akweek mbo ng'eetaabiya kule 16 orub ng'aleekaab biiko chēē wuu chuutēchu āk mbo chēbo biiko alak tukul chēē yēyiisyē āk bichooto. 17 Kyaang'erech kuyitu :Steefaan, Fortunaato ākoo Akayiko wōlēē āmiitē kuuyu yoo kikyoomē lōkōōy āk icheek kukerkeey nyēē kyāāmiitē ā-āmē lōkōōy āk akweek. 18 Kweebaybaayaa kuu wōloo kwēēbāybooytook. Māchāktōōs /kēēkoonyitē biiko chēē wuu chooto.

19 Isubooyook :mbo kanisoosyek chēbo yēēmēētaab Eesya. Isubooyook miisin :nkinee Akiila ākoo Brisiila ām kaayneetaab Mokoryoontēēt. Isubooyook mbo :kaniseet nyoo sooyēē kōōng'waa. 20 Isubooyook :nkicheek mbo ng'eetaabiya ām wōli. Ōtōrōōchē keey nyēē ōng'ērēkyinē keey.

21 Āsirwook :anii Bāwulō kāāsubooyiisyooni ām āwunyuu nkit.

22 Mii yēē mii chii :chii ake tukul nyoo māchāmē Yēyiin. Ānkiichōō ōō, Mokoryoontēēt.

23 Kōōbēruurook :Mokoryoontēēt Yēēsu. 24 Āchāmook sōō nyēē tyaa kuuyu kēēbooyē :tukul Kāārārookiintēēt Yēēsu.

16:5 Yēyuut. 19:21; 2Kōōr. 1:16 **16:6-7** Room. 15:24; Yāāk. 4:15 **16:9** Yēyuut. 19:8-10 **16:10** 1Kōōr. 4:17 **16:12** Yēyuut. 18:24 **16:13** Tyēēn. 31:24; 1Kōōr. 15:58; Ēfēēs. 6:10 **16:14** Yoowa. 13:34; Room. 12:9; 13:8-10; 1Kōōr. 8:1 **16:15** Room. 16:5; 1Kōōr. 1:16 **16:19** Yēyuut. 18:2; Room. 16:5 **16:20** Room. 16:16 **16:21** Kala. 6:11; Kolos. 4:18; 2Tēēs. 3:17; Filēm. 19

Barweetaab Āyēēng' nyēē kisirchi :Bāwulō Kōōriintēēk

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē :lēbkēēyiintēēt Bāwulō barwaani ām ārook chēē ng'ēri kung'eetee kasir Kōōriintēēk nyēbo Taayta ām kēnyiitaab 55 KK (kasee kāāboorunēētaab Kōōriintēēk nyēbo Taayta). Yoo /kakeekas wōlēē wuu :ng'aleek chēē miitē, /kiisōōtyinē kule kisirē :Bāwulō barwaani kumiitē Maketoonnya ām komostaab tō nyēbo kōōrēētaab Kirikiik, kumiitē kuruutoochinē kaniseetaab Filiibi. Ki kiriinkēēt nyēē wōō :Kōōriintō ām Akaaya ām komosaata bo cheeronko nyēbo kōōroonoo. Ibooru :Bāwulō ām barweenyii kule kimiitē wokuruutoochinē Kōōriintō subak ānku nyooto ku ruutooynyii nyēbo sōmōk (kur. 13:1). Matwekaat :ruutooynyii nyēbo āyēēng' ām Kitaabuutaab Yēyuutēk nteenee /kiisōōtyinē kule imuuchē kiyeyakay yoo kimiitē :inee kutēbunēē Ēfēēsō (Yēyuutēk 19). Twēchē ām kurkeetaab 2 kule ki ng'waa :ruutooyooto kuuyu kiiburyoong'to kaniseet ām kēēlto nyēē kōrōōm. Kimiitē :mwēēnkōōsyēk chēē kibēētii ānkukwoonii ām kwēēnuutaab kiriinkōōsyēchoo ki wōōyēch tukwaay (Ēfēēsō āk Kōōriintō). Kunyoo, kimā wuuy kuwēētēē :chii komosta ake ākoy ake. Kikiikumach :Bāwulō kule nto wo Kōōriintō kurook nto yityo kuyit Maketoonnya, nto mii yoo wokōōyēēw Kōōriintō, nteenee kikwey kuwo Maketoonnya kurook nto yityo kuwo Kōōriintō. Nto yityo, kung'eetee Kōōriintō ānkumur Maketoonnya ankooyeey ākoy Yēērusālēēm.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Mānēēwoong' :barweenyii nyoo kibo taay āk ruutooynyii ng'aleek chēē kiiyiimē biikaab Kiriistō. Kimiitē :biiko kereeryaanto chēē kitay ng'aleekyii koobeek kut koomuuch mbo kukwiil kāāmuukēywēēkyii kuu lēbkēēyiin. Kimwooy :bichooto kule ki lēēbiin :Bāwulō nyēbo beesaan. Kunyoo, sirē :Bāwulō barwaani kuyēētē keey kule bēērē keey kōōbooru kule chuulaat :soboonnyii. Ikiimchinē ām barwaani biikaab Kiriistō koowaany kāāruruukiisyēētaab beesaanik nyoo kikiikutoow :icheek kēnyiit nyoo kikiikusiirto sibokēētoorētēē mbo ng'eetaabiya chuut ām Yēērusālēēm. Nto mii yoo, kōōkomkoom kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō kootabaan biiko choo yibu wōōrōōr ankuchuul kiy ake tukul simāchokukōrōmchi icheek yoo chōōnii nto kōōbootyi kāāmuukēywēēk choo kiikōōkoochi :Yēyiin, kuwuulyēē ng'al chēbo wōōrōōr. Nteenee māchāktōōs kōōkomkoomunēē kāāmuukēywēēchoo biiko choo kiikōōyēnchi Kiriistō. Ikiimē :barwaani kule māchāktōōs /kiichoomnyo biiko āk Yēyiin. Ibooru :Bāwulō ām kurkeetaab 3 kule wōō :kiirootyeet nyoo lēēl nyēbo soboontaab Tāmirmiryēēt kusiir nyoo bo kēny nyoo iyyoong'unēē kiruutēk.

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō Kōōriintēēk ānkumākyi bērur

1 Anii ku Bāwulō nyoo kitoola :Yēyiin āyēku *lēbkēēyiintēētaab Kāārārookiintēēt Yēēsu ānkāāboontē keey ng'eetaabiya Tēmētēēwō. Kiisubooyook akweek biikaab Kiriistō ām *kiriinkēētaab Kōōriintō kunam wōlēē mii :kanisoosyek tukul chēbo yēēmēētaab Akaaya. 2 Lēyyē, kōōbēruurook :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō ānkukōōnook kaalyeet.

Sooysooyēēch :Yēyiin ām nyāliluutēkyoo

1:1 1Kōōr. 4:17

3 Kusilākoy :Yēyiin nyoo kwaaniitaab Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.
Yēyiin ku Baaba nyēē riirēē biich ānkusooysooyē biich ām kēēlwookik tukul.
4 Sooysooyēēch :Yēyiin ām nyāliluutēk alak tukul sikeesaaysaay :nkacheek
choo boonto nyalil ake tukul kuu wōloo kisooysooytēēch :inee. 5 Kuu yoo
kēēnyāliiltōōsii :acheek miisin ām nyāliluutēkaab Kiriistō, /kēēsooysooyēēch
miisin kubununēē Kiriistō. 6 Yoo kākēēnyāliilchē :acheek, kukākēēnyāliilchē
kule /sikeesaaysaayaak ānkōōriib kiyēē kyōōyēnchi. Yoo /kakeesaaysaayeech
acheek ku kubo kule +/mākēēyēētyēēchook sōōmuytoochi nyāliluutēchooto
kikēēnyōōru :nkacheek. 7 Kiimoong'tēēnook keey miisin kuuyu kiinkētē kule
kuu yoo ōnyāliltōōsii :akweek kuu acheek, kusooysooyook :Yēyiin kuu wōloo
sooysooytēēch acheek.

8 Mbo ng'eetaabiya, ābērē karaam ōnkēt :nkakweek wusiisyēēt nyēē ki-
ikēēnyōōru ām yēēmēētaab Eesya. /Kikiikiicheech miisin wuu nyēē /kaaki-
imuukteech nyēē kikiisōōtē kule kimēētābokēēsobtōōsii. 9 Kubooyiit man,
kikiikwaameech :ng'uusng'uus wuu nyēē /kikiikiitiilchēēch meet. Kiyēyākiis
:ng'aleechu simātākēētiiyēē keey :acheek kāāmuukēywēēkyoo, nteenee ki-
ikēnēē keey Yēyiin nyoo ing'ēētēē biich meet. 10 Nyoo kiirāroochēēnēēch meet,
makooraraacheech subak. Kiikēnēē keey inee kule tāsē taay kōōrāroochēēch,
11 nto yooto tukul ōmiitē :akweek ōsoowēēch. Mākubirchi yooto :biiko wōlēē
wōō Yēyiin kōōnkōy kubo acheek ām bērurto nyēē kōōkēēnyōōru /kēēwālunēē
soowuutēkwaa.

Kiikiim :Bāwulō kule chii :inee nyēē /kiikoosēē keey

12 Ng'ālyoontēēt :nyi nyēē kēēng'ērēchēē. Mwoowēēch :kāāsōōtēywēēkyoo
kule kikiibuur kāāburto nyēē tiliil ānkubo man. Kimēēntōōwēēch :ki-
irnātēētaab kōōrooni, nteenee kiintōōwēēch :chamateetaab Yēyiin, nto mi-
isin, yoo kikiibuurtooy keey akweek. 13-14 Kēēsirwook ng'aleek chēē
rōōtootiin ānkukāsāktōōs yoo koosuman. Kunyi, āboontēē mooyēēt kule
ānkoo -mōōmuuchē raat ōnkēt kiyēē kābur nteenee +mōōnkēt kuchurta
ām bēsyōōsyēk choo kwoonii. +Moong'erecheeneech acheek kuu yoo
+makeeng'erecheenaak :nkacheek bēsyoonoo itiilēē :Mokoryoontēēt Yēēsu
ng'aleek.

15-16 Nto kuuyu kwāātinyēē man ng'ālyoontooni, kōkwāāchōb kule
āruutoochook akweek yoo āwēētii Maketoonnya nto yoo āyēēwu,
atyikaanwaak subak sukuyēētyēēchook :ruutooynyuu kunyil āyēēng' nto
yityo, ō-āmiisoo yoo āwēētii Yuuteeya. 17 Ara, ibooru keey kule āyēku chii
nyēē -/mākiikoosēē keey yu kyaaweech kāāsōōtēywēēkyuu? Ara āchōbē
:anii ng'aleekyuu sāāruumē kule, “Ēē, wuu nyooto,” ānkāāmiitē āmwooyē
subak kule, “Acha, māwuu nyoo,” kuu wōloo yēytooy :biikaab kōōrooni?
18 Māwēēchwēēchē keey :Yēyiin sukung'eet -mākēēmwoowook kule, “Ēē,
kēēyēyē kiyi,” nto kule, “Acha, -mākēēyēyē.” 19 Nto kurubta keey āk
Lakwataab Yēyiin Yēēsu Kiriistō nyoo kyāā-āmu :anii lōkōōywēkyii kēēboontē
keey Siila āk Tēmētēēwō, mēēbērē iruumē :inee kule, “Ēē” nto ku, “Acha”
nteenee inee nyoo mwooyē kule, “Ēē” ankoochuurta kuu nyooto. 20 Ānkoo
ku chaang' :tukuuk chēē kākuurto :Yēyiin, kuyityiintōōs :tukul kubununēē
Kiriistō. Kunyoo, kiikoostooy :acheek Yēyiin kubo Kiriistō kēēmwooyē kule,
“Kuwuuyiit nyooto.” 21 Yēyiin nkit :nyēē king'oobēēch ānkuyēyēēch acheek

---

1:3 Ēfēēs. 1:3; 1Bēt. 1:3 **1:5** Tyēēn. 34:19; 2Kōōr. 4:10 **1:7** 2Kōōr. 4:15, 17 **1:8** Yēyuut. 19:23; 1Kōōr. 15:32; 2Kōōr. 4:8 **1:9** Room. 4:17 **1:10** 2Tēm. 4:18 **1:11** Room. 15:30 **1:12** Yēyuut. 24:16; 1Kōōr. 1:17, 19, 31; 2:13; 2Kōōr. 2:17; Ibu. 13:18 **1:13-14** Filib. 2:16 **1:15-16** 1Kōōr. 16:5-6 **1:17** 1Kōōr. 4:18-19 **1:19** Yēyuut. 18:5 **1:20** 1Kōōr. 14:16; Ng'oong'. 3:14

āk akweek kēēkich ām Kiriistō. 22 Kiikung'oocheeneech :Yēyiin Tāmirmiryēēt / sikiinkētēēnēēch kule kēēyēku cheechii ānkōōboorwēēch :Tāmirmiryoonoo tukuuk chēē mākukōōnēēch.

Kiyēē kikerekta Bāwulō simāruutoochi Kōōriintō

23 Inkētē mbo :Yēyiin kule yu simāāchōō wōloo bo Kōōriintō, ku kule kimāāmāchē akubeenaak ng'aleek. 24 -Mākēēmāchē kēēbāwook kutukul ām wōlēē ōyēnchintooy Kiriistō. Nteenee kēēyēyiisyē :tukul kubo ng'erekweekwook, kukyōōkiilchē ām kāāyēnchinooyēēt.

2

1 Kunyoo kwaasoot kule māmāchāktōōs tāāruutoochook sitākung'woonchook. 2 Yoo kāāng'woonchook ku ng'oo subak :nyēē makoong'ereechaa yoo mā akweek? 3 Kyaasirwaak kuu nyooto si yoo kāāchōō, mayeya :biiko choo kātēēng'ērēēchoo ānyēēru. Ānkētē man kule yoo ang'erechaat :anii, ōng'ērēkootiin :nkakweek. 4 Kyāāsirwook āriirē kukāng'woonchoo. Mēēbērē kyāāyēyē kuu nyooto saayeyaak ōnērēēkiisyē, nteenee kyāāmāchē ōnkēt chamateenyuu nyēē nyikiis nyēē āboontēēnook.

Nyooyeetaab kaat

5 Yoo kiikuyib :chii ng'woonin kumēēbērē anii :nyēē kiing'woonchoo miisin, nteenee kiing'woonchook nkakweek sinee. -Māāmāchē ānyikiisyook ng'aleechu. 6 Kiikuyem chiichooto :ng'aleek choo kiing'woonchinēē :biiko chēē chaang'. 7 Kunyi, māchāktōōs ra ōnyōōchi kaat ānkōōkiim simabar :nereekikyii. 8 Āsoomook kule ōboorchinē chiichooto chamateet. 9 Kyāāsirwook āmāchē ānkēt kule ara ōmuuchē ōmuytoochi tyēmiisyēēt ānkōōrubē kiy ake tukul nyēē kyāāmwooyē nto acha. 10 Yoo kōōnyōōchi chiichoo kaat, ānyōōchinē :nkanii kaat yoo ākoo mii :kiy nyēē āmāchē ānyōōchinēē kaat. Ānyōōchinē kaat kubo akweek ākoonyitē Kiriistō, 11 simeeberbeereech :Kibrōkōsyoontēēt kuuyu kiinkētē chōbuutēkyii.

Kiinēmchi keey :Bāwulō yiisyēētaab Yēyiin ām mooyēēt akeenke

12 Nto mii yu kawaayit Turoowa kule saa-amte lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keey āk *Kāārārookiintēēt, akas kule kikiikuyootwoo :Mokoryoontēēt kēēlto. 13 Kimaakaalyanaat kuuyu manaanyoorte ng'eetaabiya Tiitō wōlooto. Kunyi, kyāābirchi biiko chameetaab keey ānkāāwē Maketoonnya.

14 Nteenee, kusilākoy :Yēyiin nyoo kiikubiirtoowēēch Kibrōkōsyoontēēt kubununēē Kāārārookiintēēt. Yēyiisyēēnēēch :Yēyiin sikiibāroostoochi biiko lōkōōywēk chēē kāroomēch. 15 Kēēboonkyinē Yēyiin nyēē anyiny yoo kēēmiitē kyoomchinē biiko ng'aleekaab Kiriistō. Boonkyinē :lōkōōywēchoo biiko choo /kēēmii /kiirāroochē āk choo mii bokubootōōs ām kēēlto nyēē teer. 16 Āsu meet ām wōlēē mii :choo mii bokubootōōs, nteenee boong'u soboon ām wōlēē mii :choo /kēēmii /kiirāroochē.

Ara, ng'oo nyēē yemaat kwaamtaat lōkōōywēchu kāroomēch? 17 -Mākēēyēyēē :acheek mung'aareet ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuu wōloo yēytooy biiko chēē chaang'. Nteenee kuuyu Yēyiin :nyēē kiiyookwēēch, kēēmwooyē ām mooyēēt akeenke ng'aleekaab manta chēē kwoonēē wōlēē mii :Kiriistō.

1:22 Room. 8:11, 23; 2Kōōr. 5:5; Ēfēēs. 1:13-14; 4:30 **1:23** 2Kōōr. 13:2 **1:24** 2Kōōr. 4:5; 1Bēt. 5:3 **2:1** 1Kōōr. 4:21; 2Kōōr. 12:21 **2:3** 2Kōōr. 13:10 **2:4** 2Kōōr. 7:8 **2:6** 2Kōōr. 7:11 **2:7** Kolos. 3:13 **2:9** 2Kōōr. 7:12, 15 **2:11** 1Bēt. 5:8 **2:13** 2Kōōr. 7:6, 13-14; 8:6, 16-18, 22-23; 12:18; Kala. 2:1, 3; 2Tēm. 4:10; Tiitō 1:4 **2:15** 1Kōōr. 1:18 **2:17** 2Kōōr. 4:2; Filib. 1:15-17; 1Tēēs. 2:3, 5, 10

3

Kiyey :yiisyēētaab Bāwulō biiko kuyēk barweetaab Kiriistō

1 Ara kēēmiitē :acheek kēēsilē keey yoo /kēēmwooyē kuu nyooto? Ara
kookeeteebeenaak barwa ake tukul nyēē ibooru wōlēē kēēwuuyē :acheek
kuchōōnēē wōlēē ōmiitē nto nyēē /kikēēsirwook akweek, kuu wōloo māktooy
:biiko alake? 2 Nteenee barweenyoo ku nyēē /kikēēsirchi soboonwēkwook*
ānkusumānē :chii ake tukul ānkōōnkēt. 3 Kiyeyaak :yiisyēēnyoo ōyēku bar-
weetaab Kiriistō, āmēēbērē nyēē /kikeesiree kalaamu, nteenee /kikeesiree
Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Mēēbērē /kikēēsirchi rwoontōōy chēē tēbēlyēl, nteenee
/kikēēsirchi soboonwēkwook āriit.

Wōō :lēbkēēyyēētaab kiirootyeet nyēē lēēl

4 Kēētinyēē mooyēēt keeyey yiisyooni bo Yēyiin kubununēē Kiriistō. 5 Mā
chēēchoo :kāāmuukēywēēk chēē kēēyēyēē yiisyooni nteenee Yēyiin :nyēē
kōōnēēch. 6 Nto subak, inee :nyēē kiikuyeyeech kēēyēchinē yiisyooni bo
kiirootyeet nyēē lēēl. Mārubtooy keey :kiirootyaani lēēl āk kiruutēk choo /
kikēēsirchi kiy barak, nteenee rubtooy keey āk tāmirmiryēēt. Yibu :kiruutēchoo
sirootiin meet, nteenee kōōnu :Tāmirmiryēēt soboonto.

7 Kirubtooy keey :yiisyēētaab kiirootyeet nyoo kibo kēny āk kiruutēk choo
/kikēēng'ōōtyi rwaa. Kuchōōnēē :Muusa lekem, kiilēkēchēēchē :tokochnyii
miisin nyēē kitōōrē koonyekaab biikaab Isrāyēēl kut kimēēmuuchē kukas.
Nteenee kimeeymeeyaat :lēbkēēyyoonoo muut kut wokubēk. Kunyi, yēē ākoo
kiimuuchē :yiisyēētaab kiruutēk nyoo kiyibu meet kuchōōnto lēbkēēyyēēt ii,
8 ku tyaa :lēbkēēyyēēt nyēē chōōntooy :yiisyēētaab Tāmirmiryēēt nyoo kōōnu
soboon! 9 Yoo ākoo boonto :yiisyēēt nyoo iruustooy biiko lēbkēēyyēēt ii, ku
tyaa sōō :lēbkēēyyēēt nyēbo yiisyēēt nyoo yēyē biiko kuchurta! 10 Kiyēē /
kikēēbērē kēny boonto lēbkēēyyēēt, kumēēkutinyē raat lēbkēēyyo, yoo /kakiik-
erkeeyee lēbkēēyyēēt nyoo lēēl. 11 Nto yoo ākoo kichōōnto :kiirootyaani kimii
kukēēytooy lēbkēēyyēēt ii, /bokeemwa nee nanyuun wōlēē tēē :lēbkēēyyēēt
nyēbo nyoo wēētii ākookoy?

12 Kunyi, kuuyu kiikēnēē keey lēbkēēyyooni bo kibchuulyo, māmii :kiyēē
kēēwunyē. 13 -Makeekerkeeye Muusa nyoo kiwunyē koonyekyii simakas
:Isrāyēēliik inee yu kimii kumēēymēēyootē :lēbkēēyyēēt. 14 Nteenee kiyaam
:biikaab Isrāyēēl mētēwoy ākoy kura. Tākumii :kiy nyēē iyēēnē koonyekwaa
yoo /kēēmiitē /kēēsumānē kiirootyeet nyoo bo kēny. -Mēēnēmtooy keey
:kiyoo nteenee inēmtooy :kāāmuukēywēēkaab Kiriistō. 15 Ānkoo mbo kura
yoo /kēēmiitē /kēēsumānē kitaabuutaab siruutēkaab *Muusa, kutākukērootiin
:koonyekaab biiko. 16 Nteenee, yoo kātēbi :chii kut kuweech kāāsōōtēywēēkyii
ankucham Mokoryoontēēt, +/mākiinēm kiyooto kiker koonyekyii.

17 Kunyi, kōōnu :Mokoryoontēēt Tāmirmiryēēt. Nto wōloo miitē
:Tāmirmiryēēt kootyaaktaat :chii. 18 Kēēkāsē :acheek tukul choo mākērootiin
:koonyekyoo lēbkēēyyēētaab Mokoryoontēēt, ānkoo kēēkāsē kumeeymeeyaat.
/Kēēmii /kēēwēēchwēēchēēch keekerkeyiitu Mokoryoontēēt kēētāsē taay
kēēnyōōru lēbkēēyyēēt kuchōōnēē wōlēē miitē :Tāmirmiryēēt.

---

* **3:2** Mwooyē :siruutēk alake kule ‘soboonwēkyoo’.

3:1 Yēyuut. 18:27; 2Kōōr. 5:12; 10:12 **3:2** 1Kōōr. 9:1-2 **3:3** Cherem. 31:33 **3:5** Room. 15:18 **3:6** Luuka 22:20; Yoowa. 6:63; Room. 7:6 **3:7** Chuy. 34:29-30; Room. 5:21; 6:16, 21, 23; 7:24 **3:9** Room. 8:1-2; Kala. 3:10 **3:13** Chuy. 34:33-35 **3:14** Isa. 6:10; Room. 11:25 **3:15** Room. 10:4; 11:7-8; Ēfēēs. 2:15 **3:17** Yoowa. 8:32, 36; Room. 8:2; Kala. 5:1, 13, 18 **3:18** 1Kōōr. 13:12; 2Kōōr. 4:6; Room. 8:29

4

Kiibooru ng'ālyoontēētaab manta kutook

1 Kikōōnēēch :Yēyiin yiisyooni kuuyu kiriireeneech. Kunyoo, mākoy /
kēēnyēbēt. 2 Kookeesatee keey ng'aleekaab kāāntosuurāt choo iyēēlē :bi-
iko. Kookeetay kāābērbēēriisyēēt āmākēēkwoonykwoonyē ng'ālyoontēētaab
Yēyiin. Nteenee kiibooru ng'ālyoontēētaab manta kutook ānkēēchāmē koolyeb
:chii ake tukul soboonwēkyoo ām taayeetaab Yēyiin. 3 Nto yoo iyēēnootiin
:lōkōōywēchuchoo chu kāroomēch, kōōyēēnootiin ām wōlēē mii :biiko choo
mii bokubootōōs. 4 Kiikookoor *:Kēniintēēt nyoo bāwu kōōrooni bichoo
mānēēyēnchi ng'ālyoontēēt simakas lēbkēēyyēētaab lōkōōywēchooto kāroomēch
choo ibooru lēbkēēyyēētaab Kiriistō. Inee :nyooto iboorunēē keey :Yēyiin.
5 -Mākēēmiitē kēēng'āloolēē keey :acheek, nteenee kēēmiitē kyoomtooy
kule Mokoryoontēēt :Kāārārookiintēēt ānkēēyēchinē :acheek yiisyēēt. 6 Yēyiin
nyooto kimwooyē kule, “Kubot :mēēnānēēt, ānkuchō :lēbkēēyyēēt”† ku nyooto
:nyēē kiilebkeey kāāsōōtēywēkyoo kēēnyōōru lēbkēēyyēēt yu kakeekas Kiriistō
kōōbooru wōōyintaab Yēyiin.

Yibwēēch :nyāliluutēchuchoo bērurtaab kibchuulyo

7 Keekerkeeye tērēēn chēē ng'āsng'ās chēē kēēkoochi :Yēyiin kiyoo bo
kwōng'uut sukōōboor kule kikwoonēē kāāmuukēywēēk wōlēē mii :Yēyiin,
mēēbērē wōlēē kēēmiitē :acheek. 8 / Kokiikiicheeneech komoswookik
tukul, nteenee /manaakeeruurumeech. Ānkoo kubotwēēch tonkoy, mābēku
:moonikyoo. 9 /Kōōkēēwusēēch, nteenee /manaakeebakaakteech. /Kēēbirēēch
/keemilteech, nteenee /manaakiiwaang'teech. 10 /Kiinyāliilēēch ām wōlēē ka-
keebe kuu wōloo /kikiinyāliiltooy Yēēsu sukung'eet kōōboorunēē keey :soboon-
nyii soboonwēkyoo. 11 / Kēēmii /kiirēkēērchēēch acheek chu kēēsobchootiin
wōlēē mii :meet kubo Yēēsu, sukung'eet kōōboorunēē keey yooto :soboonnyii
bōōrwoonikyoo chu bēku. 12 Kunyoo, kānyoonwēēch acheek :meet nteenee
+mōōnyōōru :akweek soboonto.
13 / Kikeesir kule, “Yu kāāyēnchi Yēyiin, ang'alaal.”† Ām mooyēēt nyēē
wuu nyooto, kiiyēnchinē :nkacheek Yēyiin ānkyoomtooy lōkōōywēkyii. 14 Kuu
yoo kiinkētē kule nyooto kiing'ēētēē Mokoryoontēēt Yēēsu meet ku nyooto
:nyēē makoong'eeteeneech nkacheek meet ankoomuteech āk akweek keebe
taayeenyii. 15 Bo :ng'aleechu tukul karaamateeng'woong'. Yoo tāsē taay
kuchoong'iitu :biiko chēē iyēnchinē Yēyiin, +/ mākēēbirchinē Yēyiin kōōnkōy
miisin /ānkiitōrōōr.
16 Kunyoo, mābēku :moonikyoo. Ānkoo sinee /kēēmii /kēēsuusurē bōōrwēk,
/kēēmii /kiilēēliitēēnēēch kisich, kisich bēsyō ake tukul. 17 Miitē kuyibwēēch
:nyāliluutēkyoo chu mābo laat bērurtaab kibchuulyo kukeeytee nyāliluutēchoo
tukul. 18 Kunyi, mēēbērē kēēmiitē kiimoong'tēē keey kiyēē /kēēkāsē, nteenee
kiimoong'tēē keey kiyēē -/mākēēkāsē. Kiyēē /kēēkāsē kumābo kibchuulyo, nto
nyoo -/mākēēkāsē kubo :nyoo kibchuulyo.

5

Āmchēēch :yēēmootēēt bōōrto nyēē lēēl

4:1 2Kōōr. 3:4, 6 **4:2** 2Kōōr. 2:17; 3:1; 6:4 **4:3** 1Kōōr. 1:18 **4:4** Yoowa. 12:31; 1Kōōr. 2:6; Ēfēēs. 2:2; Kolos. 1:15; Ibu. 1:3 **4:5** 2Kōōr. 1:24 † **4:6** Toowu. 1:3 **4:6** 2Kōōr. 3:18; 1Bēt. 2:9 **4:8** 2Kōōr. 1:8; 7:5; 11:23-29 **4:10** Room. 6:8; 2Kōōr. 1:5; Kala. 6:17; Filib. 3:10-11; Kolos. 1:24; 1Bēt. 4:13 **4:11** Room. 8:36 **4:12** Kolos. 1:24 † **4:13** Tyēēn. 116:10 **4:14** 1Kōōr. 6:14 **4:17** Room. 5:2 **4:18** Ibu. 11:1

1 Kiinkētē kule yoo /kakiiburyeet kēryōōsyēkyoo ām kōōrooni, mākukōōnēēch
:Yēyiin kooriik chēē leelach ānkubo kibchuulyo ām wōliin bo kibkōōnkōy,
chēē kimātēēchē :chii. 2 Kutākēētinyē bōōrwoonichuchoo kēēmiitē kiisiilē
ānkwoomchēēch :yēēmootēēt / kiiluumeeneech bōōrto nyēē lēēl nyoo bo
wōliin bo kibkōōnkōy. 3 Yoo /kaakiiluumeech, -/mākēēnyōōrwēēch kibchu-
raat. 4 Yoo tākēēminyē kēryōōsyēkyoo, kiisiilē ānkunyikisyēēch :ng'ala kuuyu
-mākēēmāchē /kēēbuutēēch, nteenee kēēmāchē /kiiluumeeneech bōōrwoonik
choo bo kibkōōnkōy sukōōyēēn *:soboontaab kibchuulyo bōōrwoonichu
bēku. 5 Kunyoo, Yēyiin :nyēē kiyēyēēch kubo soboonoo bo kibchuu-
lyo ānkisimkukōōnēēch Tāmirmiryēēt kuyēk kiy nyēē kēēboorunēē kiyēē
+mākēēnyōōru.

6 Kunyi, kēētitirootiin ākookoy ānkiinkētē kule kēēmiitē kēēbēētii kanyoo
wōlēē miitē :Mokoryoontēēt ānkoo tākēēboontootē bōōrwoonichuchoo.
7 Kēēminyē kiimoong'tēē keey Yēyiin āmēēbērē kiyēē kēēkāsē. 8 Kēētitirootiin
ānkiikāykooyē keesatee keey bōōri ānkubokiibuurtē keey Mokoryoontēēt.
9 Kunyi, kēēsyēēmē miisin kiing'ereech Mokoryoontēēt, ānku yoo tākēēboontē
bōōrwoonikyoo ām kōōrooni nto yoo kakeebe kibkōōnkōy. 10 Tookunoot kule
ākoy /kēēkwēryootēēch tukul taayeetaab Kiriistō /ānkiikuumwēēch sukunyōōr
:chii ake tukul kiyēē misyinē kubo kiyēē kiyēyē ām kōōrooni, anku miyaat
:kiyooto nto ku karaam.

Māchāktōōs /kiichoomnyo biiko āk Yēyiin

11 Kuu yoo kiinkēt kule māchāktōōs kiiywēyē :Yēyiin, kēēchēēng'ē miisin
kēēyisu biiko. Inkētē :Yēyiin ānkāābērē ōnkētē :nkakweek wōlēē kēēwuuyē
:acheek. 12 -Mākēēmiitē kiikoostoochook keey, nteenee kēēmiitē kēēkōōnook
bārooyinto ong'erecheeneech sōōmwoochinē biiko choo tākung'āsēē keey kiyēē
mii saang' kusiir yēē kātāng'āsēē keey kiyēē miitē āriit. 13 Yoo isōōtē :alake
kule kābunwēēch :mētēwoy, ku kubo yiisyēētaab Yēyiin. Nto yoo kēēng'āloolē ām
kēēlto nyēbo kiirnān, kēēyēyē kuu nyooto kubo akweek. 14 Kērchēēch koong'
:chamateetaab Kiriistō kēēyēyē yiisyēētaab Yēyiin, kuuyu kēēchāmchiintōōsii
kule kime :chiito akeenke kubo biiko tukul, kunyoo kerkeey nyēē kikēēbēku
:acheek tukul. 15 Kime kubo biiko tukul si nto yityo, mēēbērē mākuminyē
:choo sobchootiin kubo icheek keey, nteenee māchāksē kuminyē kubo nyoo
kimēē kubo icheek /ankiing'eetee meet. 16 Kunyi, kuchakee raat kuwo taay,
-mēēkēēkāsunēē chii komosta nyoo bo kōōrēēt. Ānkoo kikēēkāsunēē sinee
Yēēsu yoo kibo taay kēēlooto, mēētākēēkāsunēē kēēlooto subak. 17 Kunyoo, yoo
bo :chii Kiriistō /kukiikiiluluut kuyēk chii nyēē lēēl. Kiikukeeyta :ng'aleek
chēē yōōsēch ānkutoow :chēē leelach.

18 Kwoonēē :ng'aleechu tukul wōlēē miitē :Yēyiin nyoo kiichoomnyēēch āk
inee keey kubununēē Kiriistō. Kiikukōōnēēch yiisyēēt kiichoomtōōsii biiko
āk inee 19 kyoomtooy kule, kiikuchoomnyo :Yēyiin āk kōōrēēt kubununēē
Kiriistō simēēyiit ng'ōōkiswookik chēē kiikuyey :biiko. Kunyoo, kōōkukōōnēēch
kuut kule kiichoomtōōsii biiko āk inee. 20 Kiiyooktēēch :Yēyiin bokeemwaayte
ng'aleekaab Kiriistō. Kunyoo, kēēmwooyē kubo Kiriistō kule māchāktōōs /
kiichoomnyo biiko āk Yēyiin. 21 Kiyey :Yēyiin Kiriistō nyēē kimātinyē ng'ōōki

---

5:1 2Bēt. 1:14 **5:2** Room. 8:22-23, 26 **5:4** 1Kōōr. 15:53-54 **5:5** 2Kōōr. 1:22 **5:7** 1Kōōr. 13:12 **5:8** Filib. 1:23 **5:10** Yēyuut. 10:42; Room. 2:6; 1Kōōr. 3:13-15; 4:5; 2Kōōr. 11:15; 2Tēēs. 1:7-10 **5:11** Room. 1:13; 1Kōōr. 4:1-5; 9:22; 2Kōōr. 4:2; 6:4 **5:12** 2Kōōr. 3:1; Filib. 2:16 **5:13** 1Kōōr. 14:18-19 **5:14** Ēfēēs. 3:19 **5:15** Room. 6:3-4; 7:4; 14:7-9 **5:17** Room. 6:4; Ēfēēs. 4:24 **5:18** Room. 5:10; Ēfēēs. 2:16 **5:19** Room. 3:24-26; Kolos. 1:20

ake tukul, kōōwut wōlēē mii ng'ōōkiswookikyoo, si nto yityo keechurte kutukul kubununēē Kiriistō.

6

Ng'ērēchēē :Bāwulō yiisyēēnyii

1 Kuu yoo kēēyēyiisyē āk Yēyiin, kēēmwoowook kule -mookany kuwo buch
:chamateetaab Yēyiin nyoo kyōōnyōōru. 2 Mwooyē :Yēyiin kule, “Kyāākāsuung'
ām bēsyēētaab chamtaayeet, ānkāāsāruung' ām bēsyēētaab kaararaacheet.”†
Āmwoowook kule raat :bēsyoonooto chāmtooy :Yēyiin biiko ānku raat :yēē /
kiirāroochē biiko.
3 -Mākēēmāchē kēēyēku kāānākuut ām wōlēē mii :biiko simēēntosuurākoy
:yiisyēēnyoo. 4 Nteenee, kiibooru ām keel ake tukul kule kēēyēchinē
Yēyiin yiisyēēt. Kēēmuytooy miisin, kēēnyāliiltōōsii, nyikisyēēch :ng'aleek
/ ānkiikiichēēch. 5 / Kēēbirēēch / ānkēērātēēch, / kēēyēchēēch wōōrōōryēēt
ānkēēbirtēēch. Kēēchooyēntōōsii ānkēēbēētēē kuut. 6 Kēēyēyē yiisyēēt
ām kēēlto nyēē tiliil, kēēsēwunootiin, kēēmuytooy ng'al ānkēēboontē moon
chēē leelach. Intōōwēēch :Tāmirmiryēēt ānkēētinyē chamateet nyēbo man.
7 Kēēyēyē yiisyoonoo subak ām ng'aleek chēbo man, ām kāāmuukēywēēkaab
Yēyiin ānkēēchōbootiin āk kariik chēbo booryēētaab churtaayeet. 8 Kēēyēyē yi-
isyooni /ankakiikaasteech nto /kamakiikaasteech, yoo /kākēēmwooy ng'aleek
chēē miyootēch nto chēē kāroomēch. Kēēyēyiisyē ām kēēlto nyēē churtaat
nteenee /kēēmwooyē kule kēēyēku kiblembechiis. 9 Kēētookunootiin, nteenee
/kēēmōōntēēch. Kēēmiitē meet, nteenee kēēsobchootiin. /Kiityōōlēēch, ntee-
nee -/mākēēbākāchēēch. 10 Kēēnērēēkootiin, nteenee kēēng'ērēkootiin ākookoy.
Kēēyēku bānoon nteenee kēēyēyē /kiibēruur biiko chēē chaang'. -/Mākēētinyē
kiy, nteenee kēētinyē kiy ake tukul.
11 Lēyyē, biikaab Kōōriintō, kāākēēng'āloolwook ām mooyēēt akeenke
ānkāākēēng'oong'wook wōlēē wuu :kāāsōōtēywēēkyoo. 12 -Mākēēmāchē
keewunyeenaak :chamateenyoo, nteenee ōwunyēēnēēch :akweek
nyēēng'woong'. 13 Āng'āloolwook kuu lōkōkyuu, kunyi okany kiikoor tukul,
ochameech :nkakweek kuu yoo kēēchāmook :acheek.

-Mānoomtōōs :churtaayeet āk rōkōsto

14 Biikyoo, -mookany / kiinoomnyook āk biiko choo mānēēyēnchi
ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Mānoomtōōs :churtaayeet āk rōkōsto āmānoomtōōs
:lēbkēēyyēēt āk mēēnānēēt. 15 Māchoomtōōs :Kiriistō āk Kibrōkōsyoontēēt,
āmānoomtōōs :chii nyēē kiikōōyēnchi ng'ālyoontēēt āk nyoo mānēēyēnchi.
16 Mākāsyiintōōs :Kōōtaab Yēyiin āk āynātōōs. Acheek ku Kōōtaab Yēyiin kuu
yoo mwooyē :Yēyiin kule,
“+Māāming'tē keey bichoo
ānkēēbēēsyētootē :tukul.
+Māāyēku Yēyiintēēng'waa
ānkuyēk :icheek biikyuu.”†
17 Kunyi, mwooyē :Yēyiin subak kule,
“Osatee keey bichoo
āmōōtiiny kiy ake tukul nyēē mā tiliil.”†
Tāsē taay :Yēyiin nyoo bāwu kiy ake tukul kumwooyē kule,
18 “+Maataachaak, māāyēku kōōn

5:21 Yoowa. 8:46; Room. 8:3; Ibu. 4:15 † **6:2** Isaaya 49:8 **6:2** Luuka 4:19-21 **6:4** 2Kōōr. 4:2 **6:6** Room. 12:9 **6:7** 2Kōōr. 10:4-5 **6:9** 2Kōōr. 4:10-11 **6:10** 2Kōōr. 11:23-29 **6:10** Filib. 4:12-13 **6:13** 1Kōōr. 4:14 † **6:16** Laawi. 26:12; Cherem. 32:38; Ēsēk. 37:27 **6:16** 1Kōōr. 3:16 † **6:17** Isa. 52:11

ānku +mōōyēku :akweek lōkōkyuu.”†

7

1 Chōōrōōnuutēkyuu, kuu yoo /kōkēēkuurtoowēēch tukuuchu kumāchāktōōs
kiitiliil keey ām wōlēē mii :kiy ake tukul nyoo nyēērēē bōōrto āk
tāmirmiryēētaab chii. Nto yooto, okany kyaam booryēēt keechurte kutukul
ānkiiywēyē Yēyiin.

Kibāybāchi :Bāwulō Kōōriintēēk

2 Lēyyē, ochameech subak. Mānāākēēyēchi chii ake tukul ng'ālyoo nyēē
miyaat amanaakeenyeeree ātēbuutēkaab chii ake tukul āmānāākēēsāsunēē
chii ake tukul ām akweek kiy. 3 -Māāmiitē āwēchook. Kisimāmwoowook
:anii kule āchāmook miisin nyēē yoo kābo meet kēēbēku :tukul, nto yoo kābo
soboon, kēēsobchē :tukul. 4 Atyaakaat yoo āng'āloolwook ānkāāng'ērēkēēnook.
Kōōkōōtitiiroo :wōlēē ōmiitē ōbuurtooy nyēē ānkoo āmiitē nyalil, kukōōnoo
ng'erekweek. 5 Yoo kikēēyitu Maketoonnya, mānāākēēnyōōru mbo bārooyin
nyēē kākiimuunyēē. /Kikiinyāliilēēch kibtaman /kikēēwusēēch ānkyoomēēch
:ng'ala mēt. 6 Nteenee yu kāwokuchō :Tiitō, kēēnyōōru saaysaayeetaab
Yēyiin nyoo sooysooyē choo kiikubēk :moonik. 7 Mēēbērē /kikeesaaysaay-
eech sōō baateey kuuyu kichō :Tiitō, nteenee kuuyu kyooyey :akweek
kusaaysaayakay :inee. Kimwoowēēch :Tiitō kule kyōōchusyē ānkōōmāchē
miisin kule nto okasaa. Kimwoowēēch subak wōlēē ōmāktooy kule nto
kēēnoomnyē āk anii. Kunyoo ang'erechaat miisin.

8 Ānkoo kiyeyaak :barweenyuu ōchusyē, ābērē manaayey kiy nyēē miyaat.
Nteenee kuu yoo kyaakas kule king'woonchook :barwaanaa ām āsiiswēk
chēē ng'ēri, asoot kule kyaayey kiy nyēē miyaat sinee. 9 Ang'erechaat raat
āmēēbērē kuuyu kyōōchusyē, nteenee kule kyooweekse. Kunyi, kyōōchusyē
kuu wōloo kimāktooy :Yēyiin, āmāmii :kiyēē miyaat nyēē kikēēyēwook. 10 Yoo
kāchus :chii kukeeywey Yēyiin, kuyēyē :yooto kuweek :chiito, nto yooto +/
makiiraraach chiichooto āmāmii :kiy nyēē miyaat nyēē kookuyeyakay. Nto
yoo kāmuy kubo kule karub ātēbuutēkaab kōōrooni, kuyibu :yooto meet.
11 Okas baa mbo kiyēē kōōkuyibwook :chusātoonoo: Kookuyeyaak ōsēwu
ānkōōtiliil keey. Kookuyeyaak ōburyoong'tē nyoo kiikuyey rōkōs ānkōōmuuyē
kubo kiyēē kiikuyeyakay. Kookuyeyaak ōbuur ōmāchē kiyēē bo manta
ānkōōmāchē miisin ochuul ng'ālyoontooni ānkōōng'woonchi chiito nyoo ki-
ikuyey rōkōs. Kuu yoo kwooyey ng'aleechu churtootiin tukul, kōōbooru kule
kyoochuurte. 12 Kunyi, yoo kyāāsirwook, mēēbērē baateey kyāāsirē kubo
chiichēē kiikuyey ng'al chēē miyootēch nto mbo kubo nyoo /kiikēēyēchi ng'al
chēē miyootēch, nteenee kyāāsirē sukung'eet ōnkēt ām kāāmuukēywēēkaab
Yēyiin kule kyōōnēmchēēch keey kuyem. 13 Ititiirēēch acheek :ng'aleechaa
tukul.

Kēēng'ērēkootiin subak miisin keekas kule kobaybay :Tiitō kuuyu kyooyey
mētinyii kukaalyan. 14 Kikyaakaastaak āyooku Tiitō wōloo ōmiitē :akweek,
nteenee mānōōntosuuroo. Kōōkēēmwoowunoonwook kwaak manta kunyoo
ang'erechaat kule kōyēk man :kiyēē kwāāmwoochi Tiitō kurubta keey āk
akweek. 15 Kunyi, chāmook :Tiitō miisin yoo keesoot kule kyōōkāsyi :tukul
ng'aleechaa ankootaach inee ām muyātēēt āk bōōtoonik. 16 Ang'erechaat akas
kule āmuuchē amaang'teenaak keey kuchurta.

---

† **6:18** 2Sām. 7:14 **7:2** 2Kōōr. 6:13; 12:17 **7:3** 2Kōōr. 6:11; Filib. 1:7 **7:5** 2Kōōr. 2:13; 4:8
7:6 2Kōōr. 1:3-4; 2:13 **7:8** 2Kōōr. 2:4 **7:12** 2Kōōr. 2:9 **7:14** 2Kōōr. 8:24 **7:15** 2Kōōr. 2:9

8

Māchāktōōs kuyēētyēēchinē keey :biikaab Kiriistō

1 Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, āmāchē ōnkēt wōlēē tēē :bērurto nyēē
kinyōōr :biikaab Kiriistō ām yēēmēētaab Maketoonnya. 2 Ānkoo kimii :bichoo
kubuntēē nyāliluutēk, king'ērēkootiin. Ānkoo ki bānoon :bichoo, kileelach
:moonikwaa nyēē kiinēmu keey kōōkooytooy beesaanik chēē chaang'.
3 Kiinēmu :bichoo beesaanik chēē chaang' kut wuu nyēē makoorukuut keey
nteenee māmii :chii nyēē kikērchinē koong'. 4 Kisaayeech kule kōōkoochinē
:nkicheek biikaab Kiriistō ām Yēērusālēēm beesaanik. 5 Kiyey :bichoo kiy
nyēē wōō nyēē kimākiisōōtyinē :acheek. Kuu yoo kiinēmchi keey :bichoo
Mokoryoontēēt, kutoorētēēch acheek kootyiich kiyēē māchē :Yēyiin.
6 Kunyi, kēēmwoochinē Tiitō chokōōtitiirook owaang'te yiisyooni karaam
bo kāāruruukiisyēēt nyoo kisimkutoowu :inee. 7 Ōmiitē nyēē karaam
kurubta keey āk kāāyēnchinooyēēt, wōlēē ōng'ālooltooy, kiirnātēēt, wōlēē
ōnēmchintooy keey Yēyiin āk chamateet. Kunyoo māchāksē ōnēmchinē keey
kāāruruukiisyooni.
8 -Māāmiitē ākērchook koong', nteenee āmāchē akas wōlēē wuu :chama-
teeng'woong' yoo /kākiikuykuuchiin āk nyēbo alak. 9 Ōnkētē wōlēē wuu
:chamateetaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō. Ānkoo kitinyē :inee tukuuk
kuyem, kucham kuyēk banan kubo akweek sukuyeyaak ōnyōōru tukuuk
kuyem. 10 Wōlēē ākāstooy ng'ālyoontooni ām wōlēē ōmiitē :akweek kumi-
itē kule: Kaykay owaang'te yiisyēēt nyoo kwōōtoowu kēnyiitkoonye, kuuyu
akweek :chēbo taay osoot kule ōkooytē tukuuchoo ankooyey man kuu ny-
ooto. 11 Kunyi, otas taay ām yiisyoonoo kut owaang'te sukuyitita :wōlēē
kyōōmāktooy. 12 Yoo chāmē :chii kōōkoochi Yēyiin tukuukyii, kukāsē :Yēyiin
kiyēē kēēkooyto kurubta keey āk kiyēē boonto :chiichooto mēēbērē kiyēē
māboonto.
13 Wōlēē kēēmāktooy :acheek mēēbērē kule ōsāru alak kut bōōnyāliilchē
:akweek, nteenee kēēmāchē kule kwooyēēch :biiko tukul. 14 Ōtinyē akweek
raat chēē yēmook nteenee mātinyē :icheek. Mii :yēē mākuboonto icheek ku
-mōōtinyē :akweek. Kunyi, mākwooyēēch :kiy ake tukul 15 kuu yoo /kikeesir
kule, “Biiko choo kiiruruuch chēē chaang' mēēbērē kikēēytēē chēē kimāchē,
nto choo kiiruruuch chēē ng'ēri mēēbērē kirārchi.”†

Tiitō āk biiko choo kibēētooy keey

16 Ābirchinē Yēyiin kōōnkōy nyoo kiikoochi Tiitō mooyēēt nyēē wuu ny-
eenyuu ām wōlēē ōmiitē :akweek. 17 Kicham :Tiitō ām ng'erekweek yu
kākēēmwoochi kuchō wōloo ōmiitē kuuyu kikiikwoomchi :yēēmootēēt miisin
kule nto kasaak. 18 Kēēmiitē kiiyooku kuchōōnto keey ng'eetaabiya ake
nyēē siltooy :kanisoosyek tukul kubo wōlēē yēytooy yiisyēēnyii bo amtaay-
eetaab lōkōōywēk chēē kāroomēch. 19 Nto miisin kikwey inee :kanisoosyek
kule sikeebeete keey bokēēriib tukuuk chēē /kiiruruuchē. Kēēyēyē yiisy-
ooni sikēēkoonyitēē Mokoryoontēēt ānkiiboorunēē wōlēē kiinēmchintooy keey
kēēyēētyēēchi biiko. 20 Kēēmāchē keetayee keey kēēyēyē kiyēē imuuchē kuyey
biiko kōōng'unyng'uunyiis ām wōlēē kēēriibtooy kiyi /kēērōōbu. 21 Kēēriibē keey
keekas kule kakeeyey kiyēē bo man ām taayeetaab Mokoryoontēēt āk nyēbo
biiko.
22 Kēēmiitē kiiyooku ng'eetaabiya ake kuchōōnto keey mbo Tiitō. Ki-
ikōōboorwēēch keey :ng'eetaabiya nyiitēnyi ām kēēlwookik chēē chaang' kule

---

8:5 Room. 15:26 **8:6** 2Kōōr. 2:13 **8:7** 1Kōōr. 1:5; 2Kōōr. 9:11 **8:9** Mat. 8:20; Filib. 2:6-7
8:10 1Kōōr. 7:25 **8:12** Māārkō 12:43 † **8:15** Chuy. 16:18

boontēē mooyēēt yiisyooni ānku raat miisin, kuuyu imoong'tēēnook keey
:inee kuyem. 23 Kēēyēchiintōōsii yiisyēēt āk Tiitō ām wōlēē ōmiitē :akweek.
Nto mbo ng'eetaabiya alak choo kiikukwey :kanisoosyek kukwa, ku bi-
ich chēē yēyē /kēēkoonyit Kiriistō. 24 Kunyoo, ōng'ērēkyi icheek sukukas
:kanisoosyek tukul chamateeng'woong' ānkōōnkēt kule kikēētinyē :acheek
man yoo kikēēsilook.

9

Ōkooytooy kiy ām moo nyēē lēēl

1 Ābērē māmāchāktōōs mbo asirwaak kurubta keey āk kāāruruukiisyēētaab
tukuuk choo bo biikaab Kiriistō ām Yēērusālēēm. 2 Ānkētē sinee kule ōboontēē
mooyēēt miisin ōyēētyēēchi biiko alak. Ng'ālyoo :nyoo nyēē kwāākoostooy
biikaab yēēmēētaab Maketoonnya āmwoochinē kule kuchakee kēnyiitkoonye,
ōchōbootiin :akweek ām yēēmēētaab Akaaya ōnēmu tukuuk ānkōōkooytooy.
Kuuyu ōchēbchēbēch, kōōkuchēbchēbiitu :nkicheek biiko wōlēē wōō. 3 Nteenee,
āmiitē āyooku mbo ng'eetaabiya simāwo buch :kiyēē ing'ērēēchoo kubo ak-
week kurubta keey āk yiisyooni āk kule, ōchōbāksē kuu yoo kyāāmwoochinē
biikaab Maketoonnya. 4 Yoo kāāchōōntē keey chiito ake tukul nyēbo Make-
toonnya ānkēēnyōōrwook kumānōōchōbāksē, +māāchus, nteenee akweek :chēē
+mōōchusyē miisin.

5 Kunyoo, kwaakas kule kaykay asaaysaay mbo ng'eetaabiya
bokoowaang'ta chōbiisyēēt kurubta keey āk tukuuk choo kikyōōkuurtē ām
mooyēēt nyēē lēēl. Yoo kooyey kuu nyooto, mākuyēk kiy nyēē /kēērōōbtooy
ām mooyēēt nyēē lēēl āmēēbērē kiy nyēē /kākēēkēr koong'.

Bērurto nyēbo tukuuk choo /kiikooytooy

6 Māchāktōōs ōrōōtootē ng'ālyoontooni: Chii nyoo kachaan kēbuswēēk chēē
ng'ēri kunyōōru āmiik chēē ng'ērinēch. Nto nyoo kachaan kēbuswēēk chēē
chaang', kunyōōru āmiik chēē chaang'. 7 Māchāksē :chii ake tukul kōōnēmu
kiy kukāākōōwoonkyi kule kōōnēm. Māmāchāktōōs kukōōnu kukāmēēchi :moo
nto /kukākēēkērchi koong' kuuyu chāmē :Yēyiin chii nyoo kōōnu kiy ām
ng'erekweek. 8 Imuuchē :Yēyiin kōōbēruurook miisin sōōtinyē tukuuk kuyem.
Mākukōōnook kiy ake tukul nyēē ōmāchē sōōtoorētiisyēē ām kāroomnyo ake
tukul, 9 kuu yoo /kikeesir kurubta keey kiyēē bo man kule, “Kiikooytoot
tukuukyii kōōkoochinoot choo kuskusēch. Mākoy /kēēwuutyēē karaama-
teenyii.”†

10 Yēyiin nyoo ikoochinē biiko kēbuswēēk kuchaanta ānkōōkoochi mbo subak
kiyēē āmē, ku nyooto :nyēē mākukōōnook nkakweek kēbuswēēk sōōnyōōru
chēē chaang' kubununēē churtaayeeng'woong'. 11 Makuyeyaak :Yēyiin ōboor
ām keel ake tukul sōōnēmu chēē chaang' ām mooyēēt nyēē lēēl. Yoo
kākēēyibchi :acheek biiko choo māchē /kēēyēētyēēchi tukuuk choo kōōrōōbu,
mākubirchi :bichoo Yēyiin kōōnkōy. 12 Mēēbērē ōmiitē ōyēētyēēchinē biikaab
Kiriistō choo māboonto kiy baateey, nteenee kōōnu mbo subak /kēēbirchi
Yēyiin kōōnkōy kunyil chēē chaang'. 13 Makookaasta :biiko Yēyiin, kuuyu
kōōkōōboor :yiisyēēng'woong' kule ōyēnchinē lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo
Kiriistō. Makookaasta Yēyiin subak ām wōlēē ōnēmuntooy tukuukwook ām
mooyēēt nyēē lēēl ānkōōbchēchiintōōsii āk icheek āk mbo chii ake tukul.
14 Mākusoowook kwaak ām mooyēēt akeenke kubo bērurtaab Yēyiin nyēē wōō

8:23 2Kōōr. 2:13 **8:24** Room. 12:9; 2Kōōr. 7:14 **9:1** 2Kōōr. 8:4 **9:3** 2Kōōr. 8:22, 24 **9:6** Kāālēw. 11:24-25; 22:9; 28:27 † **9:9** Tyēēn. 112:9 **9:11** 2Kōōr. 8:7

miisin nyēē kyōōnyōōru. 15 Kunyoo, okany kēēbirchi Yēyiin kōōnkōy kubo
Kiriistō nyoo rōōbēywoontēēnyii nyēbo kwōng'uut.

10

Kiyeet keey :Bāwulō kubo yiisyēēnyii

1 Mwooyē :biiko alake kule -māākōrōmchook yoo kēēboontē keey ak-
week, nto yoo -mākēēboontē keey, ākōrōōmchook. Nteenee yoo āyēyē
kuu nyooto āyiswook ām ntusātēēt āk sikēnātēēt kuu wōloo kiyēytooy :Kiri-
istō. 2 Āsoomook kule yoo kāāchōō, mēēbērē bōōyēyoo ākōrōōmchook
kuu wōloo ākōrōōmchintooy biiko choo bērē kēērubē :acheek ātēbuutēkaab
kōōrooni. 3 Ānkoo kēēminyē kōōrooni, makerkeey :booryēēnyoo āk nyoo bo
biikaab kōōrooni. 4 Makerkeey :kariikyoo bo booryēēt āk chēbo biikaab
kōōrooni. Kwoonēē :kariikyoo acheek wōlēē mii :Yēyiin. Tinyē :kariichaa
kāāmuukēywēēk kooserweet tukuuk chēē imēērtooy :Buunyoontēēt. Ki-
isērwēētē kwiilat ake tukul 5 āk ng'aseetaab keey ake tukul nyēē māchē kule
kukwiilē kiirnātēētaab Yēyiin ānkēēbunyē kāāsōōtēywēēk tukul sukubayta
:Kiriistō. 6 Yoo koochamte Yēyiin kuchurta, +mākēēchōb keey kiing'woonchi
choolwookiin ake tukul.

7 Māchē ōkāsē ng'aleek kuu wōlēē wuu. Yoo inkētē :chii kubooyiit
man kule bo Kiriistō, kumāchāktōōs kōōnkēt kule kēēbooyē :nkacheek Kiri-
istō kuu wōloo wuunto :inee. 8 -Māākāsē muyāt ake tukul yoo kaantu-
meeree kāāmuukēywēēkyuu kuu lēbkēēyiin nteenee mākoy ayey kuu nyooto.
/ Kimākēēkōōnoo kāāmuukēywēēchu aserweeteenaak nteenee ātitiirēēnook
9 simaanyokoortaak ām bārōōnōōkyuu. 10 Mwooyē :biiko alake kule, “Siru
:chiichoo ng'al chēē nyikiisēch ānku kōrōōmēch, nteenee yoo inee nkit :nyēē
ng'āloolē, ku chii nyēē mābo laat āmāyisē biich :ng'aleekyii.” 11 Māchāktōōs
kōōnkēt :chiito nyoo isōōtē kuu nyooto kule ng'aleek choo āmwooyē ām
bārōōnōōkyuu yoo -māālēēkit, ku chooto :chēē chāāyēyē yoo kāāchōō.

12 -Māāmāchē okerkeeyeenaa biiko choo ng'āsē keey. I-āyēēchēē keey :ake
ām bichoo ake, nto nyoo yēyē kuu nyooto ku sōōriin. 13 -Mākēēmāchē :acheek
keeng'as keey kukeeyta, nteenee kiikuchōbwēēch :Yēyiin kule keeyey yiisyēēt
nyēē yityook akweek. 14 Kuuyu ki acheek :chēbo taay kēēyibwook lōkōōywēk
chēē kāroomēch chēbo Kiriistō, mēēbērē kēēmiitē kiiwutēē keey ng'aleechu
buch. 15 Nto subak -mākēēng'āsē keey kukeeyta kubo yiisyēēt nyēē yēyē :biiko
alake. Kiyēē kēēmāchē keekas ku kule yoo ōtāsē taay miisin ōkichē ōyēnchinē
Kiriistō, kubārāyiitu :yiisyēēnyoo. 16 +Makyaamtaate yooto lōkōōywēk chēē
kāroomēch kyoochi yēēmōōsyēk chuut alak, simakeeng'asee keey yiisyō nyēē
kiikuyey :chiito ake. 17 Nteenee ii, lēyyē, chiito nyoo ng'āsē keey, kumāchāksē
kung'āsēē keey kiyēē koyey :Mokoryoontēēt. 18 -/Mākēēchāmtooy chii nyoo
silē keey nkityō kule karaam. Nteenee /kēēchāmtooy nyoo silē :Mokoryoon-
tēēt kule karaam.

11

Bāwulō āk lēbkēēyik chēē mābo man

1 Ābērē nto ōmuytoochoo ānkoo mbo yoo wuu nyēē kaaberberiitu. Nteе-
nee ānkētē kule ōmiitē ōyēyē kuu nyooto mbo raat. 2 Okerkeeye tyēē
*ārung'oonyoo nyēē kiikēēkuurtoochi saannyaa nto saantaanaa ku Kiriistō.

10:2 2Kōōr. 13:10 **10:4** Room. 13:12; 2Kōōr. 6:7; Ēfēēs. 6:13-17; 1Tēēs. 5:8 **10:5** Isa. 2:11-12
10:6 2Kōōr. 2:9 **10:8** 2Kōōr. 13:10 **10:11** 2Kōōr. 13:1-2 **10:12** 2Kōōr. 3:1 **10:13** Room.
12:3; Kala. 2:7 **10:16** Room. 15:20 **10:17** 1Kōōr. 1:31 **10:18** 1Kōōr. 4:4-5 **11:1** 2Kōōr. 11:19

Kunyoo, māāmāchē chokooberbeeraak :chiito ake kuuyu kookuyeya :Yēyiin āriibook -mōōlumootē. 3 Āmoo mēt kule kuu yoo kiimuuchē :eereeneet kukenta Aawa, kōōmuuchē / kēētēwēchook nkakweek ōchuunnyēē soboonng'woong' nyoo kyōōnēmchi keey Kiriistō. 4 Ō-āsyinē keey kāānēētuut alak tukul. Chōōnii :chiito ake ānkwoomwook kiyēē mānāmē keey āk kiyēē kikyoomwook kurubta keey Yēēsu, i-ārōōrwook kēēltaab kaararaacheet nyēē mānoomtōōs āk nyoo kikyoomwook :acheek ānkwoomwook kurubta keey āk tāmirmiryēēt ake nyēē mā nyoo bo Yēyiin ānkōōyēbchinē yiit. 5 Māmii :kiyēē biirēēnoo :alake choo ng'āsē keey kule icheek ku *lēbkēēyik chēē wōōyēch. 6 -Māāyēku sinee ng'ālooliin tēērērēēwo, nteenee ātinyē kiirnātēēt. Ābērē kwookas :akweek kiirnātoonoo kuchurta ām kiy ake tukul nyoo kookeeyey :acheek.

7 Ara, ki miyaat ā-āmwook lōkōōywēk chēē kāroomēch / āmākēēkwēwoo kiy? Ki miyaat āyib keey ng'wēny sāātōrōōrook? 8 Kyaacham kōōruruukwoo :kanisoosyek alake beesaanik sichāā-āmwook lōkōōywēk. 9 Nteenee yoo kikēēboontē keey āk akweek ānkubotwoo :kiy, manaanyalaak kuuyu kikōōnoo :mbo ng'eetaabiya choo kikwoonēē Maketoonnya kiyēē kyāāmāchē. Kwāāriiboonu keey kule nto -māākoochi chii ake tukul ām akweek nyikiisinto ānkāātāsē taay āyēyē kuu nyooto. 10 Kubooyiit man, kuu yoo kyaalaach mantaab Kiriistō, māmii :chii mbo akeenke ām yēēmēētaab Akaaya nyēē imuuchē kukerektaa amwaay kuu nyooto. 11 Ām nee simaacham toorētēēng'woong'? Ara, kuuyu -māāchāmook? Inkētē :Yēyiin kule āchāmook.

12 +Maatas taay ayey kiyēē āmiitē āyēyē sāāchoolchi bēy biiko choo māchē kule nto nyōōr bārooyinto nyēē kēē-āyēēchēēnēēch keey ām tukuuk choo intumēērēē :icheek. 13 Mā *lēbkēēyik :bichoo chēbo man. Tinyē ng'wiiynaneet ānkuyēyē keey wuu nyēē icheek lēbkēēyikaab Kiriistō. 14 Māmii :tōsōōsyo ām ng'ālyoontoonoo kuuyu yēyē keey :nkinee Kibrōkōsyoontēēt wuu nyēē inee :nyēē yibu lēbkēēyyēēt. 15 Kunyi, mēēbērē ng'ālyoo nyēbo kwōng'uut yoo kayey keey :biiko choo yēchinē Kibrōkōsyoontēēt yiisyēēt kuyēk chēē yēyē yiisyēēt nyēbo churtaayeet. +/ Mabokiiruusta bichoo kurubta keey āk wōlēē wuu :ātēbuutēkwaa.

Nyāliluutēk chēē kibuntēē :Bāwulō

16 Āmwoowook subak kule māyibo :chii kule aberber. Nto yoo mii :chii nyēē isōōtē kule aberber :anii, kumāchāksē kutaacha kuu wōloo /kēētooktooy nyoo berber nto anyuun ang'as keey mbo kisich. 17 Yoo āng'āloolē āng'āsē keey, -māāng'āloolē kuu wōloo kātāng'ālooltooy :Mokoryoontēēt nteenee, āng'āloolē kuu chii nyēē berber. 18 Kuu wōloo ng'āstooy keey :biiko chēē chaang' ām kōōrooni, kany ang'as keey :nkanii kuu nyooto. 19 Kyoocham ōkāsyinē choo bērbērēch kuuyu ōng'oomēch miisin. 20 Nto kubooyiit man, ōkāsyinē mbo choo yēyook ōyēku motwoor, choo sāsunēēnook tukuukwook, choo lātwook, choo yibē keey barak nto mbo choo chuurook. 21 Āmuyoot amwaay kule ākoo kikēēkuskusēch kēēyēwook kuu nyooto.

Nto kiyēē ng'āsēē keey :bichoo, ānkoo āng'āloolē :anii wuu nyēē aberber, kany ang'asee keey :nkanii nyooto. 22 Yuutayeek :icheek? Ntēē āyēku :nkanii Yuutāyiin. Isrāyēēliik :icheek? Ntēē āyēku :nkanii Isrāyēēliin. Bo kōōtaab Abraam? Ntēē ābooyē :nkanii kōyooto. 23 Yēchinē :icheek Kiriistō yiisyēēt? Ntēē āyēchinē :nkanii kusiir icheek. (Āng'āloolē wuu nyēē kāākubunwoo keey :mēt.) Kwaa-am :anii booryēēt kusiir icheek. / Kiikeerataanwaa

---

11:2 Ēfēēs. 5:25-27 **11:3** Toowu. 3:1-5, 13 **11:4** Kala. 1:6-9 **11:5** 1Kōōr. 15:10; 2Kōōr. 12:11; Kala. 2:6, 9 **11:6** 1Kōōr. 2:6-16 **11:7** 1Kōōr. 9:12-18; 2Kōōr. 12:13 **11:9** Filib. 4:15-18 **11:10** 1Kōōr. 9:15-18 **11:12** 2Kōōr. 11:5; 12:11 **11:13** Filib. 3:2; Ng'oong'. 2:2 **11:15** Room. 2:6 **11:22** Room. 11:1

kibtaman kusiir icheek, /kikēēbiroonwoo kusiir icheek ankyaanamaanunee meet āwut kibtaman. 24 Kiikōōtyōōlēēnoo :Yuutayeek musyāritiitaab anweet kunyil muut. /Kikiityōōloo areet sosom āk sokool ām bārooyin ake tukul. 25 /Kiikēēmōōrēēnoo syaariit kunyil sōmōk /ankeewiireenaa mbo bēsyēēt ake rwoontōōk. Kyāāwēētēē mwēēnkōōsyēk sōmōk kunyēērāktōōs ām araarayta, kyāābuurēē bēsyēēt ake araaray kuyyeech kut wokwiimēn. 26 Kyāāwēēsyētootēē kōōrōōsyēk chēē chaang'. Yooto tukul, kyāāmiitē yēē mii :chii kubo āynōōsyēk, sāsiik, biikaab kōōrēēnyuu āk choo mā Yuutayeek. Kyāāmiitē subak nyēē miyaat ām kiriinkōōsyēk, suurkwēēnēēt, araarayta āk mbo biiko choo yēyē keey kule biikaab Kiriistō. 27 Kyāāyēyiisyē miisin ā-āmē booryēēt ānkyāāchooyēnē bēsyōōsyēk alak. Kyaakas ng'woonintaab kēmēwuut āk melelta ānkyāārukuutē keey kibtaman. Kimāāboontē sirook chēē yēmoo ānkyoomoo :yoomat. 28 Mā choo baateey, āsōōtē miisin wōlēē wuunto :kanisoosyek ām kiriinkōōsyēk tukul. 29 Yoo miitē :chiito nyēē kinyēbēt, kitāānyēbēt :nkanii, nto yoo mii :chii nyēē kimii wokōōbootē kāāyēnchinooyēēnyii, kikiikuriikyoo nkanii āboot nyeenyuu. 30 Nto yēē ākoo yēmāksē ang'as keey, ang'asee keey tukuuk choo ibooru kuskuusyēēnyuu. 31 Inkētē :Yēyiin nyoo kwaaniitaab Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō nyoo tōrōōr ākookoy kule -māāng'wiiynānē. 32 Kimii :chiito ake ng'wēnyuutaab bāytooyiintēēt Areeta nyēē kiiyyoonkyinē *kiriinkēētaab Tamaasko. Kimwooy :chiichoo kule /kēēriib kiriinkoonoo /sikeenama, 33 nteenee /kikiiyokooytēēnoo tiriisyeetaab tōōtēētaab kiriinkoonoo āmiitē mōōntiit. Yooto achililee āwunnyēkyii.

12

Yēyiisyē :kāāmuukēywēēkaab Kiriistō ām wōlēē mii :kuskuusyēēt

1 Māchāksē atas taay ang'as keey ānkoo mākōōnu kiy. Nteenee, kany ang'alaalee ng'oong'uutēk āk tukuuk chēē kiikōōboorwoo :Mokoryoontēēt. 2-3 Ānkētē chiitaab Kiriistō nyēē ām kēnyiisyēk taman āk ang'wan choo kiikukeeyta, /kikeesar ām bārooyinto nyēē kisich kuwo barak ānkurēk. Yoo kitākumii bōōrnyii nto kimāmii kumāānkētē, nteenee inkētē :Yēyiin. 4 Kikas ām wōlooto ng'al chēē -/mākyoomu chēē -/mākēēchāmchinē chii kutwech. 5 Āmāchē āng'āsēē keey kiy nyēē wuu nyoo. -Māāmāchē āng'āsēē kiyēē kyaayey nteenee, āng'ērēchēē kuskuusyēēnyuu. 6 Ānkoo kāālē ang'as keey kubo ng'oong'uutēchoo bo kwōng'uut, -maaberber, kuuyu āmiitē yooto āmwooyē manta. Nteenee ātāyēē keey sukung'eet -meesoot :chii kule akaraam :anii kusiir wōlēē wuu :kiyēē āyēyē āk nyēē āmwooyē. 7 Kiikoochi :Kibrōkōsyoontēēt kateet bōōrnyuu nyēē ikōrē simāātōrōōr keey. 8 Kyaasaaysaay Mokoryoontēēt kunyil sōmōk kule kōōnēmtoowoo 9 nteenee kumwoowoo kule, "Yēmiing' :chamateenyuu kuuyu churtooy :kāāmuukēywēēkyuu ām wōlēē mii :kuskuusyēēt." Kunyoo, +maang'as keey miisin ām ng'erekweek kubo kuskuusyēēnyuu sukooluumaa :kāāmuukēywēēkaab Kiriistō. 10 Kiyooto :nyēē yēyoo ang'erech ām kuskuusyēēt, yoo ābuntēē ng'al chēē ng'woonēch, wuuyinwēēk, wusiisyēēt āk nyalil ake tukul kubo Kiriistō. Kunyi, yoo ākāsē keey kule akuskus, ākichoot.

Kyaam mēt Bāwulō :ng'aleekaab Kōōriintēēk

11:23 Yēyuut. 16:23; 1Kōōr. 15:10; 2Kōōr. 6:5; Ēfēēs. 3:1 **11:24** Kiruu. 25:3; Mat. 10:17 **11:25** Yēyuut. 16:22; 14:19 **11:26** Yēyuut. 9:23-25; 14:5 **11:27** 2Kōōr. 6:5 **11:29** 1Kōōr. 4:11-13; 2Kōōr. 4:8-12; 6:5-10; 2Tēm. 3:11 **11:29** 1Kōōr. 2:3 **11:30** 1Kōōr. 1:31 **11:31** 2Kōōr. 1:23 **11:33** Yēyuut. 9:24-25 **12:6** 2Kōōr. 11:16, 30 **12:7** Kāāyiit. 33:55; Āyub 2:6-7; Kala. 4:13-15 **12:9** Isa. 40:29-31; Room. 5:2; Filib. 4:13

11 Aberber yoo āsilē keey, nteenee akweek :chēē kyōōtōōrchoo, kuuyu
akweek :chēē kātōōsiloo. -Māābooyē :anii ng'wēny ām *lēbkēēyichu wōōyēch,
ānkoo māāwōō. 12 Kyāāyēwook ām muytaayeet nyēē nyikiis miisin tukuuk
chēē ibooru kule anii :lēbkēēyiintēēt nyēbo man. Kiyēyākiis :tukuuk chēbo
kwōng'uut ām kāāmuukēywēēkaab Yēyiin. 13 Kiyēē mānāāyibwook akweek ku
nyikiisinto, kuu wōloo kyāāyibchintooy kanisoosyek chuut alak. Yēē ākoo
ng'ālyoo kis, ōnyōōwoo kaat ām lēēluutyoonoo.
14 Nto raat kuunyi, āchōboot āruutoochook nyēbo sōmōk āmēēbērē āyibchook
nyikiisinto kuuyu -māāmāchē tukuukwook nteenee āmāchook akweek nkit.
Mākōnōrchinē :lēēkōōy sikiikwaa kiy, nteenee sikiik :chēē kōnōrchinē lēēkōōk.
15 Kunyi ang'erechaat miisin āyēyiisyēē tukuukyuu tukul chēē āboontē kubo
akweek. Ām nee sōōchāmoo kisich ānkāāchāmook :anii miisin? 16 Ōmuuchē
ocham kule manaayey kunyikisyook :kiy, nteenee imuuchē kumwooy :chii
kule kyaaberbeeraak. 17 Ātēēbē kule ii, kilātu ng'oo :bichoo kyāāyooku kukwa
wōloo ōmiitē? 18 Kyaasaaysaay Tiitō kuchō wōloo ōmiitē kuchōōnto keey
ng'eetaabiya ake. Ara kilātwook :Tiitō? Ara -mēēntōōwēēch :Tāmirmiryēēt
akeenke āk inee? Nto -mākiirābchinē kēēlto akeenke āk inee ōō?
19 Ābērē kwōōsōōtē kutēē yooto tukul kule yoo kēēmwooyē kuu nyooto,
kēēmiitē kēēyēētē keey. Lēyyē, kōkēēng'āloolē ām kāāmuukēywēēkaab Yēyiin
kuu biich chēē kiikunam Kiriistō. Mbo ng'eetaabiya, kēēyēyē kiy ake tukul
kēēmāchē kiititiirook. 20 Āmuyoot akas kule yoo āchōōnii āmuuchē ānyōōrwook
-mōōmiitē ōbuurē kuu wōlēē āmāktooy, āmēēbērē +mōōng'ērēkyi ng'aleek chēē
+maamwaay. Iyiimoo mēt kule wuu nyēē tōōwookuutōōsii, ōtuuyiityinē keey
moon, ōnyēērchinē keey, ōsooynēnē, ōnchuruurē keey, ōyēyootē seemseemny-
eet, ō-āwēsyinē keey ānkōōchuunchuuntōōsii. 21 Āmuyoot mbo kule yoo kāāchōō
+mooyeyaa āchus ām taayeetaab Yēyiin nyēē ākoy ānērēēkyi biiko chēē chaang'
choo kichoolwookēnootiin amanaaweek kutayee keey martaayeet āk sikor-
nateet sukutililiitu.

13

Ōrōōtootē soboonwēkwook ankoosatee keey miyootyēēt

1 Ruutooynyuu :nyiitēnyi nyēbo sōmōk āchōō wōloo ōmiitē. Kubo kwaak yoo
kātook :lēēlis, ānkumwooy :biiko āyēēnku nto ku sōmōk kule kōkāsē kuyēyāktōōs,
/ kiitiil kule wuu nyooto. 2 Miitē :ng'ālyoo nyēē kisimataayeenaak yoo
kyāāruutoochook ām baannyuu bo āyēēng'. Kunyoo, tāākētyinē keey
ng'ālyoontoonooto ālōō. Āmwoowook kule yoo kāāyēēwu, -māāsooyēē chii ake
tukul ānku nyoo kichoolwookēnoot, nto nyoo kōtākuchoolwookēnē. 3 Yooto yēē
+mookas kule āyēyiisyēē kāāmuukēywēēkaab Kiriistō. -Mēēkuskuusyook keey
:inee, nteenee yēyiisyē kāāmuukēywēēkyii. 4 Imuuchē /kiisoot kule kimātinyē
kāāmuukēy yoo / kikēēkwērtoochinē murtooywoontēēt, nteenee minyēē
raat kāāmuukēywēēkaab Yēyiin. Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, kēēkuskusēch
:nkacheek, nteenee +mābokēēyēyiisyēē kāāmuukēywēēkaab Yēyiin ām wōlēē
ōmiitē.
5 Kunyoo, ōrōōtootē keey ankootyemte keey sookas yoo ōtinyē manta. Nto
yoo kookas kule -mōōtinyē Yēēsu Kiriistō, kukōōsuuytē ām kiyēē kōōtyēmchinē
keey. 6 Ātinyē mooyēēt kule +mookas kule mānāākiisuuytē :acheek ām
tyēmiisyēēnyoo. 7 Kēēsooyē Yēyiin kule osatee keey kiy nyēē miyaat. Kiyēē

12:11 2Kōōr. 11:5 **12:12** Yēyuut. 13:6-12; 14:8-10; 16:16-18; 19:11-16; 20:7-12; 28:3-6; Room. 15:19
12:13 2Kōōr. 11:7-9 **12:15** Filib. 2:17 **12:17** 2Kōōr. 7:2 **12:18** 2Kōōr. 2:13 **12:20** 1Kōōr.
1:10-11; 2Kōōr. 1:23; 10:2 **12:21** 2Kōōr. 13:2 **13:1** Kiruu. 19:15; Mat. 18:16 **13:2** 1Kōōr. 4:21;
2Kōōr. 1:23; 10:11; 12:20; 13:10 **13:4** 1Kōōr. 1:25; 2Kōōr. 12:9-10 **13:5** Room. 8:9-13

bo koomānuut ku kule oyey :akweek kiyēē bo man āmēēbērē kule /kēēsilēēch acheek. 8 Mēēmuuchāksē keekwiil keey āk manta, nteenee māchāksē kēērubē manta. 9 Kēēng'ērēkootiin ām kuskuusyēēnyoo kātikoo baateey yoo ōkichootiin :akweek. Kēēsooyē :acheek kule ochurte. 10 Ng'ālyoontoonooto :nyēē yēyoo asir ng'aleechu yoo tāālōō ām wōlēē ōmiitē, si nto yoo āyitu mēēbērē chāākōrōmchook ām kāāmuukēywēēk choo kikōōnoo :Mokoryoontēēt. /Ki-ikēēkōōno kāāmuukēywēēchoo ātitiirēēnook, āmēēbērē aserweeteenaak.

Kāā-āmiisēēt

11 Ng'ālyoo nyēbo lētuut ii, mbo ng'eetaabiya, ong'erech. Okas kule koochurte, ōkimkimiitu, okany kunoomnyo :mētēwookwook ānkōōkoolyoontōōsii. Yoo kooyey kuu nyooto, +mōōbuurtē keey Yēyiintēētaab chamateet āk kaalyeet.

12-14 Ōtōrōōchē keey nyēē ōng'ērēkyinē keey. Lēyyē, ōnyōōru :akweek tukul bērurtaab Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō, chamateetaab Yēyiin āk sinēntaab Tāmirmiryēēnyii. Isubooyook :biikaab Kiriistō tukul ām wōli. Chameetaab keey.

13:9 2Kōōr. 4:5 **13:10** 2Kōōr. 13:2; 10:8 **13:11** Yoowa. 14:27; 1Kōōr. 7:15 **13:12-14** Room. 16:16

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Kalatyeek

Taayta

Siriintēēt, kēnyiit nyēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: Kisirē :lēbkēēyiintēēt Bāwulō barwaani kumii Antyookya ām kēnyiit nyēē /kiisōōtyinē kule ki nyēbo 49 KK, kurub bakeenke tuuyēēt nyēē ki wōō nyēbo lēbkēēyik ām Yēērusālēēm. Kiriinkēētaab Antyookya :nyēē kibo taay kunyōōr biikaab Kiriistō chēē kimā Yuutayeek ānking'āloolē kuutiitaab Kirikiik.

Kitoowunoot :Bāwulō āk Barnaaba kanisoosyek chēē chaang' ām yēēmēētaab Kalatyaa ām Eesya nyoo Mining' (Uturuki) (kasee Yēyuutēk 13:14; 14:23). Nto yu kābēēchi keey :icheek, kutoow :Yuutayeek kereeryaanto chēē ki biikaab Kiriistō kusaaysaay biikaab Kiriistō choo kimā Yuutayeek kule māchāktōōs / kiimuraatan icheek ankurub kiruutēkaab Yuutayeek. Kiiboorchinēē :Bāwulō Kalatyeek barwaani kutook kule kimāwuu nyoo.

Kiiboorchinēē :Bāwulō Kalatyeek kiyēē kiyeyakay ām Antyookya kule kiiburyoong'to :inee Bētērō āk Barnaaba kuuyu kitay :icheek kwoomchiin āk biiko choo / manaakiimuraatan choo Kirikiik. Kiyey mbo :Bētērō kuu nyooto kuuyu kimii kuruutoonu :Yuutayeek choo kiikōōyēnchi Kiriistō chēē ki chōōrōōnuutēkaab Yāākōbō (kasee kur. 2:11-19). King'eet :Yuutayeek alake lētuunoo chēē ki Farisaayeek chēē kikwoonēē Yēērusālēēm kuruutoochi Antyookya ankumach kule kurub :biikaab Kiriistō choo mā Yuutayeek kiruutēkaab Yuutayeek /ankiimuraatan /sikiiyiityi icheek wōlēē mii :biikaab Yēyiin (kur. 2:4). Nyēē mā tyaa, kuwo :Bāwulō, Barnaaba āk Tiitō Yēērusālēēm subokukāsyiin āk kaniseet nyoo wōō. Twēchē :Bāwulō tuuyooni bo koomānuut ām kurkeetaab 2:1-10 ankusiraat mbo ām Yēyuutēk 15.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Kikwa Kalatyaa :Yuutayeek chēē ki kāānēētikaab biikaab Kiriistō ankooneet lōkōōywēk chēē teer ām chēē kiki-ikooneet :Bāwulō āk Barnaaba. Kunyoo ki ng'ālyoo nyēbo koomānuut kuy-eet keey kurubta keey āk kuursēēnyii kuyēk lēbkēēyiintēēt, kursēēt nyēē kimāchōōnēē wōlēē mii :biich nteenee wōlēē mii :Yēyiin. Kwiilē :Bāwulō koobeek kāānēētiisyēētaab Yuutayeechaa. -Mēēyyoong'unēē :kaararaacheet ng'aleekaab kāāmurootāniisyēēt nto kule / keerub kiruutēkaab Yuutayeek. Iyyoong'unēē kityō yoo kēēyēnchi :chii Kiriistō nyoo kime kubo acheek nto ām kēēlooto, kootyaakteeneech nyēērunātēētaab Yēyiin āk ng'wooninnyii. Kuurē :Bāwulō Abraam kule ‘tiikiityoontēētaab kāāyēnēēt’ nyēē kimii ām kēnyiisyēk 400 / kumānāākiikoochi Muusa kiruutēkaab Yuutayeek. Kuu yoo kichāmē :Yēyiin Abraam kubo kāāyēnēēnyii, kubo nee kōōkiimē :biiko alake kule ākoy kuriib :chiito kiruutēkaab Yuutayeek sukucham :Yēyiin? Ikiimē :Bāwulō wōlēē wuu :soboontaab chiitaab Kiriistō kule: Iyyoong'unēē wōlēē miitē :Mokory-oontēēt Yēēsu Kiriistō āk /kēēkoonyit toorētēētaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

Ititiirē :barwaani manta nyēbo āriit kule, / kiirāroochēēch kubo chama-teetaab Yēyiin yoo kakiikaasee keey Yēēsu. Mābo man :kāānēētuutēk alake tukul (kur. 1:7). Kēētinyē kaalyeet ām wōlēē mii :Yēyiin kubununēē kāāyēnchinooyēēt (kur. 2:16) ānkēēyēku lōkōkaab Abraam (kur. 3:7) āk subak biikaab Yēyiin chēbo kāāyēnēēt nyēē lēēl, biikaab Isrāyēēl chēbo man nto chēbo soboontaab tāmirmiryēēt (kur. 6:16). Māmāchāktōōs kumēto :biikaab Kiriistō kaatyaaktaayaanaa (kur. 5:1). Nteenee māmāchāktōōs keenyeeree kaatyaaktaayaanaa kēēchuunnyēē kiyēē māchē :Yēyiin. Mākwēēch kēēminy ām soboonto nyēē intōōwēēch :Tāmirmiryēēt (kur. 5:16), kuuyu yooto yēē

sikiimuuch kiityiich mākuutyēētaab chamateet nto ām kēēlooto, kuyityiin :wōlēē māktooy :kiruutēkaab Muusa (kur. 5:14). Kiruutyēēt nyēbo koomānuut ām kiirootyeetaab chamateetaab Yēyiin, ku mākuutyēēt nyoo bo Kiriistō (kur. 6:2).

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō Kalatyeek ānkumākyi bērur

1 Anii nyoo *lēbkēēyiintēēt Bāwulō. Āmwoowook kule mēēbērē kitōōloo :biich buch nto ku chii ake tukul āyēku lēbkēēyiintēēt, nteenee nyēē kitōōloo ku Yēēsu Kiriistō āk Baaba Yēyiin nyoo kiing'ēētēē Yēēsu meet. 2 Āsubooyē kanisoosyek tukul chēbo yēēmēētaab Kalatyaa kēēboontē keey mbo ng'eetaabiya tukul.

3 Lēyyē, kōōbēruurook :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō ānkukōōnook kaalyeet. 4 Kuu yoo ōnkētē, kiikooyto :Yēēsu soboonnyii kubo ng'ōōkiswookikyoo sukuwēēkunēēnēēch wōlēē mii :kāāsōōtēywēēkaab rōkōs chēbo bichēēb kōōrooni. /Kikeeyey kuu nyooto kurubta keey āk wōlēē māktooy :Yēyiin nyoo Baaba. 5 Lēyyē, kutōrōriit :Yēyiin ākookoy. Kuwuuyiit nyooto!

Kyōōyēbchi yiit kāānēētuut chēē miyootēch

6 Ng'ētē :mooyēēt yoo kaakas wōlēē kyootayte areet akeenke Yēyiin nyoo kikuurook ōminy ām chamateetaab Kiriistō ānkōōwēēkyi keey kāānēētuutēk alak 7 chēē mā kāroomēch. Kāākōōboor keey man kule mii :biiko chēē mii kōōbootook mētēwoy kumāchē kutubtub lōkōōywēk chēē kāroomēch choo rubtooy keey āk Kiriistō. 8 Okany āmwoowook, ānkoo koomwook :chii ām acheek lōkōōywēk chēē teer āk choo kikyoomwook, nto ku *malayikeet :nyēē koom, kunyoolu /bokēētōōrchi wōlēē bo maataab kibchuulyo. 9 Kuu yoo kātōōkāsē, okany tāāmwoowook subak: Yoo mii kwoomwook :chii ake tukul lōkōōy chēbo kaararaacheet chēē teer āk choo kikyoomwook :acheek, kunyoolu /bokēētōōrchi wōlēē bo maataab kibchuulyo.

Wōlēē kinyōōrunto :Bāwulō kāāmuukēywēēk kuyēk lēbkēēyiintēēt

10 Yoo kaamwaay kuu nyooto āmiitē āng'ērēēchē biiko? Acha, āmiitē āng'ērēēchē Yēyiin. Nto kyāābērē taang'ereech biiko, nto mēēbērē āyēmē tāāyēchi Kiriistō yiisyēēt.

11 Mbo ng'eetaabiya, āmwoowook kule lōkōōywēchoo kāroomēch choo kyāā-āmwook mākwoonēē wōlēē mii :biich buch. 12 Mēēbērē kyāākāsēē biich nto kule kiineetaa :chii. Nteenee, king'oong'woo :Yēēsu Kiriistō.

13 Ābērē kyookas wōlēē kyāāwuuyē :anii yoo kitāārubē miisin wōlēē wuu :ātēbuutēkaab Yuutayeek. Kyookas oob wōlēē kyāāwustooy biikaab Kiriistō nyēē kōrōōm miisin ānkāāsyēēmē wōlēē kyāāmuuktooy awaang'te bichooto kutukul. 14 Kikyāāriib :anii miisin kiruutēkaab mbo kuuko kusiir wōlēē kiriibtooy :Yuutayeek chuut alake chēbo bintanyuu.

15-16 Nteenee king'oong'woo :Yēyiin ām chamateenyii ānkēt wōlēē wuu :lakwanyii. Kubooyiit man, kisimkutoola ām chamateenyii nkit / kumānāākēēsicho, ā-āmchinootē biiko choo mā Yuutayeek lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keey āk Yēēsu Kiriistō. Mānāāsoom chii kule kooneetaa. 17 Mānāāwē mbo Yēērusālēēm kule wāātēēbunēē choo kisimkuyēk *lēbkēēyik, nteenee kyaachuul kēēlto bakeenke ākoy suurkwēēnēētaab Areebya nto yityo, ayeey Tamaasko.

1:1 1Kōōr. 9:1-2 **1:4** Māārkō 10:45; Room. 6:1-4; Kala. 2:20; Ēfēēs. 5:2; 1Tēm. 2:6; Tiitō 2:14; Ibu. 9:28; 1Yoowa. 5:19 **1:7** Yēyuut. 15:1, 24; Kala. 5:8, 10; 2:4, 21 **1:9** Room. 9:3; 1Kōōr. 5:2-5; 16:22 **1:10** Room. 2:29; 1Tēēs. 2:4-6 **1:13** Yēyuut. 8:3; 26:4-5; 1Kōōr. 10:32 **1:14** Yēyuut. 21:20; 23:6 **1:15-16** Isa. 49:1, 5; Yēyuut. 9:3-5, 15; 1Kōōr. 15:10

18 Nto yu kāwokubēk :kēnyiisyēk sōmōku kuchakee kākuuro :Yēyiin, atooch
ākoy Yēērusālēēm waa-amee Bētērō lōkōōy. Kikiibuurtē keey Bētērō
bēsyōōsyēk taman āk muut. 19 Kyaakas nkinee Yāākōbō nyoo tuubcho
āk Mokoryoontēēt ānku lēbkēēyichooto āyēēng' baateey chēē kyaakas.
20 Āmwoowook ām taayeetaab Yēyiin kule man :kiyēē āmiitē āsirwook nyēē
-māāng'wiiynānē. 21 Yu kāwokubēk :bēsyōōsyēchoo ām Yēērusālēēm, ayeey ākoy
yēēmēētaab Siirya ākoo nyēbo Kiliikya. 22 Kimānāāruutoochi kanisoosyek
chēbo Yuuteeya. 23 Nteenee kiyityinē baateey ku lōkōōy /kēēmwooyē kule,
“Mii kwoomtootē ra :chiitkiinye kiwusootēēch ng'ālyoontēētaab Yēyiin nyoo
kimāchē kule kōōboot.” 24 Kisilto :bichoo Yēyiin kubo kiyēē kiyeyakay ām
soboonnyuu.

2

Kicham :lēbkēēyik chuut alake kāānēētiisyēētaab Bāwulō

1 Nto yu kakeeyta :kēnyiisyēk tamanu āk ang'wan, ayeey Yēērusālēēm.
Kyāāwēētē keey Barnaaba ām baani āboontootē keey Tiitō. 2 Kyāāwē
Yēērusālēēm kuuyu king'oong'woo :Yēyiin. Āmiitē wōlooto, āboorchi biiko
choo tookunootiin ām kanisa lōkōōywēk chēē kāroomēch choo ā-āmchinootē
biiko choo mā Yuutayeek. Kyaayey kuu nyooto simāābirtē nkuruukyuu
buch. 3 Ānkoo *kimeemuraatanaat :Kirikiintēēt Tiitō nyi kyāāwēētooy, /
mānāākēēkērchi koong' kule /kiimuraatan /sikēēchāmchi kuyēk chiitaab Kiri-
istō kuchurta. 4 Kimii :biich chēē kikiikukwa Antyookya chēē kimwooyootē
kule kimāchāktōōs /kiimuraatan chii /sikēēchāmchi kuyēk chiitaab Kiriistō
kuchurta. Kikiikuyey keey :bichoo kule kiikōōyēnchi Yēēsu ānkurisēēch.
Kikiikōōsāb :bichoo bokuyooteech ām tankasta nyēē kiikēēnyōōru kubuntēē
:Kāārārookiintēēt Yēēsu, sukung'eet kuyeyeech kēēyēku subak motwoor chēbo
kiruutēkaab Yuutayeek. 5 Nteenee mēēbērē kikyoosyi keey bichoo mbo
kisich. Kikeeyey kuu nyooto sōōtēbtē :akweek ng'ālyoontēētaab manta.

6 Nto kurubta keey biich choo tookunootiin, mānāātāsyi :icheek kiy ām
kiyēē ānēētē :anii. (Mā kiy yoo tookunoot :chiito nto mātookunoot kuuyu
mākāsunēē :Yēyiin chii wōlēēb saang'.) 7 Kikas :bichoo kule /kikēēkōōno
anii kāāmuukēywēēk ā-āmchinootē biiko choo mā Yuutayeek lōkōōywēk chēē
kāroomēch kuu yoo /kikiikoochinē Bētērō kāāmuukēywēēk kwoomchinoot
Yuutayeek lōkōōywēk chēē kāroomēch. 8 Kiinkēt kule Yēyiin nyoo kiyēyē
Bētērō kuyēk *lēbkēēyiintēēt ām wōlēē mii :Yuutayeek, ku Yēyiin nyiitēnyi
:nyēē kiyēyoo nkanii āyēku lēbkēēyiintēēt ām wōlēē mii :biiko choo mā Yuu-
tayeek. 9 Yu kawokukas :Yāākōbō āk Bētērō kuboonto keey Yoowaana choo
ki kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō kule kiibēruur :Yēyiin yiisyēēnyuu, koosub-
aayaa anii āk Barnaaba kukachamta kāānēētiisyēēnyoo. Kichāmchiin kule
kyoomchi :acheek lōkōōywēk biiko choo mā Yuutayeek ānkwoomchi :icheek
choo Yuutayeek. 10 Kiyēē kimwoowēēch ku kule kiisōōtē biikaab Kiriistō
choo bānoon ām Yēērusālēēm, ng'ālyoo nyēē kyāāchōboot miisin ayey.

Wōlēē kikwiilta :Bāwulō Bētērō ām Antyookya

11 Kimii :yēē kiruutoochi :Bētērō Antyookya, nto ābērē akas, kimachuulaat.
Yooto asoot kule ākoy akwiil kukāsē :biiko. 12 Nto kiyēē kiisach ku kule:
Kuyitu :Bētērō, kyoomchiintōōs āmiik āk biiko choo mā Yuutayeek. Nto yu
kabokuyit :biiko alake chēē kikwoonēē wōlēē mii :Yāākōbō, kusatee keey

---

1:18 Yēyuut. 9:22-28 **1:19** 1Kōōr. 15:7 **1:21** Yēyuut. 9:30 **2:1** Yēyuut. 11:25-26 **2:2** 1Kōōr. 15:2; Kala. 4:11; Filib. 2:16 **2:4** 1Kōōr. 9:21; Kala. 1:7; 5:1, 13 **2:6** Yēyuut. 10:34; Yāāk. 2:1 **2:7** Yēyuut. 9:15; Room. 1:5 **2:10** Yēyuut. 15:1-29 **2:10** Yēyuut. 11:27-30

:Bētērō wōlēē mii :biiko choo mā Yuutayeek, kuuyu kiiywēyē choo mwooyē kule mābooyiitu :chii Kiriistō kuchurta yoo /kamakiimuraatan. 13 Kirub :nkicheek Yuutayeek alake ātēbuutēkaab Bētērō ānkulumchi :nkinee Barnaaba ng'aleechaata.

14 Nto ābērē akas :anii kule kimāyēyē :bichoo kurubta keey āk wōlēē wuu :manta nyēbo lōkōōywēk chēē kāroomēch, āburyoong'tē Bētērō kukāsē :biiko tukul kule, “Murooni, ānkoo iyēku inyiing' Yuutāyiin, kōmēērubē :inyiing' kiruutēk tukul chēbo Yuutayeek. Kunyoo ii, imuuchē kule nee ikērchi koong' biiko choo mā Yuutayeek kurub kiruutēkaab Yuutayeek?

15 Ānkoo kēēyēku :acheek Yuutayeek ām yyootēēt amakeekerkeeye biiko alak choo -mēēnkētē kiruutēkaab Yēyiin, 16 kiinkētē kule -/mākiitiilchinē chii ake tukul kule churtaat ām taayeetaab Yēyiin kuuyu rubē kiruutēk. Nteenee, /kiitiilchinē kule churtaat kuuyu iyēnchinē Yēēsu nyoo Kāārārookiintēēnyoo. Kiyooto :nyēē yēyēēch :acheek Yuutayeek kiikaasee keey Kāārārookiintēēt Yēēsu sukung'eet /kiitiilweech kule /kēēchurtootiin ām taayeetaab Yēyiin āmēēbērē kubo kule kēērubē kiruutēk. -/Mākiitiilchinē chii kule churtaat kubo kule rubē kiruutēk. 17 Yibēēch :Yuutayeek alake kule kēēchoolwookēnootiin kuuyu kōōkēēmētē kiruutēkaab Yuutayeek sukung'eet kōōtiilwēēch :Yēyiin kule kēēchurtootiin ām Kāārārookiintēēt, āmēēbērē kubo kiruutēk. Ara ibooru sōō :yooto kule yēyēēch :Kāārārookiintēēt kēēchoolwookēn? Achicha! Māwuu nyoo mbo kisich. 18 Nteenee yoo kaacham subak kule /kiirāroochē chii kubo kule bēng'tēē kiruutēk, āchoolwookēnoot. 19 Kikiikōōtiinyoo nkanii :ng'aleekaab kiruutēk nteenee /kiikiityaakteenaa wōlēē mii kiruutēchoo, sāāminy kubo Yēyiin. 20 Kuu yoo kimēē :Kiriistō wuu nyēē kyaameey :nkanii kuu nyooto. Mēētākuwuu :soboonnyuu yoo kibo taay, nteenee āboontē ra Kiriistō ām soboonnyuu. Soboonto nyēē āminyē ku nyēē ākoosēē keey Lakwataab Yēyiin. Kichama :lakwani kut kōōkooyto soboonnyii kubo anii. 21 Irāroochēēch :Yēyiin kubo chamateenyii nkit āmēēbērē kuuyu kēērubē kiruutēk. Kiy :nyoo nyēē -māābākooktooy. Nto ki man kule /kiitiilchinē chii kule churtaat kuuyu rubē kiruutēk, kukime sōō :Kiriistō nyēbo buch?”

3

/Kiirāroochē chii kubo kule ikoosēē keey Yēyiin mēēbērē kuuyu rubē kiruutēk

1 Ōbērbērēch :Kalatyeek sōō nyēē tyaa! Kiitaankooyaak :ng'oo ēē? So! Ntēē /kikiiboorwook kutook kiyēē kibur sukumēēchi :Yēēsu murtooywoontēēt. 2 Lēyyē, ānkōōmwoowoo, kyōōnyōōru Tāmirmiryēētaab Yēyiin kuuyu kyoorub kiruutēkaab Yuutayeek ēē, nto, kuuyu kyōōyēnchi kiyēē /kikyoomwook? 3 Ōbērbērēch nyēē -/mākyoomu. Kyōōtoowunēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin, neennyi ōmāchē kule boowaang'tee kāāsōōtēywēēkaab biiko buch! 4 Ōmāchē ōmwoowoo kule kyōōnyāliilchē nyēbo buch? Kubooyiit man, kimābo buch. 5 Kikōōnook :Yēyiin Tāmirmiryēēnyii ankuyey tukuuk chēē /kiilātē ām wōlēē ōmiitē kuuyu kyōōyēnchi kiyēē /kikyoomwook āmēēbērē kuuyu kyoorub kiruutēkaab Yuutayeek.

6 Kiikoosēē keey :Abraam Yēyiin. Yooto, kuchamta :Yēyiin kule churtaat.† 7 Kunyi, māchāktōōs ōnkēt kule, biiko choo ikoosēē keey Yēyiin kuu yoo kiyēyē :Abraam, kubo :choo Kiriistō kuchurta. 8 Kisimkōōboor :siruutēkaab Yēyiin kule mākōōtiilchi :Yēyiin biiko choo mā Yuutayeek kule imuuchē kuchurta yoo

---

2:12 Yēyuut. 14:26-28 **2:16** Room. 3:21-30; Kala. 3:10-12 **2:18** Ēfēēs. 2:15 **2:19** Room. 7:6; 6:2-4, 11; Kala. 6:14 **2:20** Room. 8:10-11; Kala. 1:4 **2:21** Kala. 1:6; 5:4 **3:5** Yēyuut. 19:2, 6; Room. 8:9-16; 2Kōōr. 3:6, 17; Kala. 4:6 † **3:6** Toowu. 15:6 **3:6** Room. 4:3 **3:7** Luuka 13:16; 19:9; Yoowa. 8:39; Room. 4:11-12; Kala. 3:9, 29

keekaasee keey inee. /Kikiiboorunēē yooto yoo kimwoochinē :Yēyiin Abraam kule, “Mākōōbēruurākiis :biiko tukul chēē mii kōōrēēt kubununēēniing'.”† 9 Kunyoo, kōōbēruurākiis :biiko tukul choo ikoosēē keey Yēyiin kuu yoo kiyēyē :Abraam.
10 Nteenee chubootiin :biiko tukul choo swēē kiruutēk kuuyu mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, “Chuboot :chii ake tukul nyoo māyēyē tukuuk tukul choo /kikēēsirchi kitaabuutaab kiruutēk.”† 11 Nteenee kubooyiit man, māmii :chii nyēē chāmtooy :Yēyiin kule churtaat kubo kule rubē kiruutēkaab Muusa. Mwooyē :siruutēk kule, “Nyōōru soboonto :chiito nyoo churtooy kubo kaakaaseenyii.”† 12 Yoo rubē :chii kiruutēk kumāmāchāksē kōōkoosēē keey Yēyiin. Nto chiito nyoo swēē ng'aleekaab kiruutēk, kōōtiinyē nyoo :kiruutēchoo.†
13 Kiwālāng'wēēch :Kiriistō kēēng'ēētyēē chubiisyēēt nyoo mwooyē :kiruutēk, yoo kichubāktōōs :inee kubo acheek. Mwooyē :siruutēk kule, “Chuboot :chii nyoo /kākiikārtootyi keet.”† 14 Yoo kiwālāng'wēēch :Kāārārookiintēēt Yēēsu, /kiibēruur nkicheek biiko choo mā Yuutayeek kuu yoo /kikiibēruurē Abraam. /Kikeeyey kuu nyooto sikēēnyōōru Tāmirmiryēēt nyoo kikuurtoowēēch :Yēyiin yoo kakiikaasee keey inee.

Kiruutēk āk kiyēē kiikukuurtoowēēch :Yēyiin

15 Mbo ng'eetaabiya, okany baa, āboorunēēnook ng'aleechu wōlēē kēētēbtooy kwaak: Yoo kāākuyēchiin :biiko āyēēnku kiirootyeet ām kiyēē kāākukāsyiin ānkōōtiinkyi āwut, kumāmii :chii nyēē imuuchē kwiiri. Kerkeey :ng'aleechu āk yooto. 16 Kikuurtoochi :Yēyiin Abraam kiy āk kesennyaanteenyii. Mēēbērē mwooyē :siruutēk kule keseniisyekyii wuu nyēē ibooru :yooto kule biiko chēē chaang'. Acha, nteenee ng'āloolēē chiito akeenke yoo mwooyē kule ‘kesennyaanteet’† nto nyooto ku Kiriistō.
17 Kiyēē āmiitē ābooru ku nyi: Kiyey :Yēyiin kiirootyeet āk Abraam. Kunyoo, -mēēmuuchē :kiruutēk choo /kibokēēyēyē ām kēnyiisyēk bokolwookik ang'wan āk sosom lētuunoo kuweechweech kiirootyaanaa. Kunyi, -mēēmuuchē kutilta :kiruutēkaab *Muusa kiyēē kiikukuurtoowēēch :Yēyiin. 18 Kikuurtoochi :Yēyiin Abraam ām chamateet kule mākōōbēruur inee. Nto /kikēēnyōōru bēruroo kuuyu rubē :chii kiruutēk, nto kimēēyyoong'unēē :bēruroo chamateetaab Yēyiin.
19 Kibo nee naas :kiruutēk? Okany āmwoowook. /Kikēētās kiruutēk kuuyu choolwookēnē :biiko. Kimāchāktōōs kule kōōbuur :kiruutēchoo ākoy kutook :kesennyaantaanaa kibo Abraam nyoo king'āloolēē :Yēyiin. Kiyey :Yēyiin kiruutēchoo ānkōōkoochi *wōōrkooyoontēēt Muusa kubununēē malayikaanik.
20 Boonto :wōōrkooyoontō kubo kwaak komoswookik āyēēng' chēē iyyoonkyinē. Nteenee akeenke :Yēyiin.
21 Ara kimii :Yēyiin kukwiilē keey nkit ām tukuuk chēē kikuurtoochi biiko yoo kikōōnu kiruutēk? Acha, māwuu nyoo mbo kisich! Nto /kikēēkōōnu kiruutēk sukukōōn *soboontaab kibchuulyo, nto kiimuuchē :chiito kutililiit kuchurta ām wōlēē mii :Yēyiin kubo kiruutēk. 22 Nteenee, iboorwēēch :siruutēk kule rātootiin :biiko tukul ām choolwookātēēt. Kunyoo, mākōōkoochi :Yēyiin biiko choo ikoosēē keey Yēēsu Kiriistō kiyoo kiikukuurtoochi.

---

† **3:8** Toowu. 12:3; 18:18; 22:18 † **3:10** Kiruu. 27:26 **3:10** Room. 4:15; Yāāk. 2:10 † **3:11** Aabak. 2:4 **3:11** Room. 1:17; 3:20 † **3:12** Laawi. 18:5 **3:12** Room. 10:5 † **3:13** Kiruu. 21:23 **3:13** Yēyuut. 4:30; 2Kōōr. 5:21 **3:14** Kala. 3:2, 5; 2Kōōr. 1:22 † **3:16** Toowu. 22:18 **3:17** Chuy. 12:40 **3:18** Room. 4:14; 11:6 **3:19** Room. 5:20; Yēyuut. 7:53; Chuy. 20:19; Kiruu. 5:5 **3:21** Kala. 2:21 **3:22** Room. 3:9-30; 11:32

23 Kikēērātootiin :tukul ām kiruutēk ānkikirkirēēch :kiruutēchoo ākoy kuchō
:Yēēsu nyoo kiikoosēē keey. 24 /Kikēēkōōnēēch kiruutēchoo kuriibootēēch kut
kuyit :Yēēsu. Yooto /kiitiilwēēch kule kēēchurtootiin kuuyu kiikoosēē keey
inee. 25 Kunyoo, kuu yoo kookiikaasee keey Kiriistō kōmēētākuriibootēēch
:kiruutēk.

Lōkōkaab Yēyiin

26 Kyōōyēku :tukul lōkōkaab Yēyiin kuuyu ōkoosēē keey Kāārārookiintēēt
Yēēsu. 27 Yu /kabokeebatisanaak ōbooyiitu Kiriistō, oluumee keey inee
ānkōōnoomnyē āk inee. 28 Mātiny kule ng'oo :ng'oo. Yoo kā Yuutayeek nto ku
choo mā Yuutayeek, yoo choo motwoor nto choo mā motwoor, yoo murēn
nto koorko, kumāmii :tēērchinooyēēt. Ōyēku :tukul akeenke ām Yēēsu Kiriistō.
29 Kuu yoo ōbooyē Kiriistō, ōyēku lōkōkaab Abraam ānkunyoolu /kēērōōbwook
bērurto nyoo kikuurtoochinē :Yēyiin Abraam.

4

1 Okany āboorunēēnook kiyi: Yoo tāku mining' :leekwa, kukerkeey āk mot-
wooriin. Ānkoo ku cheechii :tukuukaab kwaan, mātinyē kāāmuukēywēēk
ām wōlēē mii :tukuuchoo. 2 Mii :inee āwunnyēkaab tilyōōnuutēkyii āk chēē
iyyoonkyinē tukuuchooto ākoy /kiikoochi kāāmuukēywēēk kubāw tukuuchoo,
ānku bēsyēēt :nyooto nyēē kikiikukwey :kwaan. 3 Yoo kitākubāwēēch :kiruutēk
āk ātēbuutēkaab kōōrooni, kikeekerkeeye lēēkōōy choo -mēēmuuchē keey.
4 Nto yu kayit :bēsyēēt nyēē /kikiikēēchōb, kukōōn :Yēyiin lakwanyii
nyēē kisichē :koorko kumii ng'wēnyuutaab kiruutēkaab *Muusa.
5 Kichokootyaakteech acheek choo kikēēmiitē ng'wēnyuutaab kiruutēk
sukung'eet kēēyēku lōkōkaab Baaba Yēyiin kuchurta.
6 Kuu yoo kēēyēku lōkōkaab Yēyiin, kōōkōōyook :Yēyiin Tāmirmiryēētaab lak-
wanyii chokōōwutēēch. Tāmirmiryoonooto ku nyoo yēyēēch kēēkuur Yēyiin
kule, “Baaba.” 7 Kunyoo, -mēētākēēyēku motwoor nteenee kēēyēku lōkōkaab
Yēyiin. Kunyi, kuuyu kēēbooyē Yēyiin, mākukōōnēēch kiy ake tukul nyoo bo
lōkōkyii.

Kinyālilchi :Bāwulō Kalatyeek sukunam ng'ālyoontēētaab manta

8 Yoo kitākutoombo ōnkēt Yēyiin, kyōōbēng'tēē āynātōōs chēē māyēmāksē /
kēēkutunkyinē. 9 Nto raat yu kōōnkēt Yēyiin, nto kuuyu kōōkōōnkētook :inee,
ām nee yu ōmāchē subak ōyēēchi ātēbuut āk ntāsimuut choo māyēētyēēchook
kiy? Ōmāchē subak tākōōbootook :tukuuchoo? 10 Ōmiitē baateey ōswēē
ōriibē bēsyōōsyēk chēē wōōyēch, nto ārook ākoo kēnyiisyēk. 11 Āmuyoot ām
wōlēē ōmiitē ōbuurtooy nyēē yoo kaakas, kwāābirtoochook nkuruukyuu nyēbo
buch! 12 Mbo ng'eetaabiya, āsoomook kule ōtēbii kuu anii nyoo kyāāmētē
ātēbuutēkaab Yuutayeek ankaakerkeyiitu akweek choo kimābāwook :kiru-
utēchoo.
Māmii :lēēlis nyēē kyōōyēwoo yoo kyāāyēku too ām wōlēē ōmiitē. 13 Ōnkētē
:akweek kule nto kimā bōōrnyuu nyi kimakaraam, nto kimānāāchōō wōloo
ōmiitē yu kibo taay. 14 Kiimuuchē kuyeyaak :nyaamburuureenyuu ochweesa
nto otayaa. Nteenee, kyootaachaa wuu nyēē kyāāyēku *malayikeetaab
Yēyiin, nyēē wuu nyēē ki :anii Kāārārookiintēēt Yēēsu bakeenke. 15 So! Kook-
waamaak :nee ra? Kiba ānō :ng'erekweechaakwook kyōōboontē yu kibo taay?
Āmwoowook kubooyiit man kule kyōōbāybāyēch nyēē nto kiimuuchāktōōs, nto

---

3:25 Room. 10:4 **3:26** Yoowa. 1:12 **3:28** Room. 6:3; 10:12; 1Kōōr. 12:13; Kolos. 3:11 **4:3** Kala. 2:4; Kolos. 2:8, 20 **4:4** Yoowa. 1:14 **4:6** Room. 8:15 **4:7** Room. 8:17 **4:8** 1Kōōr. 8:4-6; 12:2 **4:9** Kolos. 2:20 **4:10** Room. 14:5; Kolos. 2:16 **4:11** Kala. 2:2; Filib. 2:16; 1Tēēs. 3:5 **4:12** 1Kōōr. 9:19-21 **4:13** Yēyuut. 14:19

kyōōlōōtu koonyekwook ānkōōkōōnoo. 16 Kunyoo ii, ara kwōōyiboo āyēku
buunyoo ām wōlēē ōmiitē kuuyu kwāāmwoowook manta?
17 Mii kusyēēmē :bichoo mākwook orub kiruutēk kule kusaaysaayaak
ōchāmchi ng'aleekwaa āmēēbērē kubo ng'al chēē kāroomēch. Nteenee
māchē kusateenaak wōlēē āmiitē :anii sukung'eet oroob icheek. 18 Karaam
yoo kēēnēmchi keey :chii ām akweek ng'ālyoo kātikoo baateey kubo
kāroomnyo. Ōyēyē kuu nyooto ākookoy āmēēbērē baateey yoo kēēboontē
keey. 19 Biikyuu chēē āchāmē, kuu yoo āmē cheebyoosya :moo yoo mākusich,
kumii kung'woonchoo :nkanii kuu nyooto ākoy kut akas kule kōōkich ām
Kāārārookiintēēt. 20 Ābērē nto kākēēboontē keey, sāārēēkunēē mukuulēyto yoo
āng'āloolwook, kuuyu āmoo mēt :ng'aleekwook.

Lōkōkaab koorkēētaab kayta āk chēbo koorko motwooriin

21 Nto akweek choo ōmāchē kubāwook :kiruutēk ii, -mōōnkētē kiyēē
mwooyē :siruutēkaab *Muusa? 22 Siraat kule kiboonto :Abraam wērikyii
āyēēng'. Kisichē ake :koorkēētaab kayta kusich nyiin ake :koorko nyēē
motwooriin. 23 /Kikēēsich wēēroo kibo koorko nyēē motwooriin kurubta keey
āk kāāsōōtēywēēkaab biiko buch. Nteenee /kikēēsich nyēbo koorkēētaab :kayta
kurubta keey āk kiyēē kikuurto :Yēyiin.
24 /Kikiiwuuytēē kooruuchoo ng'al. Kerkeey :kooruuchoo āk kiirootiisyek
āyēēng'. Kiirootyeet nyoo kibo taayta nyoo /kikēētoowunēē Tulwēētaab
Sinaay* kukerkeey :nyoo āk *Akaar. Kwoonēē nyooto :lēēkōōy chēē mot-
woor. 25 /Kikiiwuuytēē Akaar tulwoonoo bo Sinaay ām kōōrēētaab Araabuuk
nto nyooto ku Yēērusālēēm nyi bo raat nyoo motwoor :biikyii ām kiruutēk.
26 Nteenee kerkeey :Yēērusālēēm nyoo bo kibkōōnkōy āk koorkēētaab :kayta
nyoo mēēbērē motwoor :biikyii ānku inee ku moomo nyēēnyoo acheek choo
kiikiiyēnchi Kiriistō. 27 Mwooyē :siruutēk kule:
“Ing'erech wē, koorko nyēē sōōn,
nyoo mānēēsich leekwa.
Ichirirēn miisin
:nyoo maneekas ng'woonintaab leekwa.
Tyaa sōō :lēēkōōy chēbo :koorko nyoo lōōlēnoot!
Makuchaang'iit kusiir chēbo nyoo kānyōōr saannyaa.”†
28 Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, okerkeeye :akweek Isaka wēēroo bo
koorkēētaab :kayta, kuuyu /kikēēsichook kurubta keey āk kiyēē kikuurto
:Yēyiin. 29 Kuu wōloo kiwuu :ng'aleek ām taay, kuwuu nyooto mbo raat.
Ng'ēētē :choo /kikēēsich kurubta keey āk kāāsōōtēywēēkaab biiko buch kuwus
choo /kikēēsich ām kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēēt. 30 Nteenee, mwooyē
nee :siruutēkaab Yēyiin kurubta keey yuutēyu? Mwooyē kule, “Ikwetee
koorkoonoo motwooriin kayi kuboonto keey wēēroonyii. Mākoy kuyemta
:wēēroo bo koorkoonoo kiy āk wēritaab koorkēētaab kayta.”† 31 Kunyoo ii, mbo
ng'eetaabiya, -mākēēbooyē :acheek koorko motwooriin, nteenee kēēbooyē
koorkēētaab :kayta.

5

-Matookany kubāwook :kiruutēk

4:17 Kala. 1:7 **4:19** 1Tēēs. 2:11 **4:22** Toowu. 16:15; 21:2-3 **4:23** Toowu. 16:1-5; 17:16-21; Room. 9:7-9 * **4:24** /Kikēēkōōnunēē kiruutēkaab Muusa Tulwēētaab Sinaay. **4:24** Chuy. 19:3—24:18; Kala. 3:23; 4:1; 5:1 **4:26** Ibu. 12:22; Ng'oong'. 21:2 † **4:27** Isa. 54:1 **4:27** Toowu. 15:5 **4:29** Toowu. 21:9 † **4:30** Toowu. 21:10

1 Yoo kiityooktook :Kiriistō, kimāchē kule simātākōōtiinyook :kiruutēk.
Kunyi, ōkiilchi kaatyaaktaayaanaa -amookany / kiiwutēēnook subak
muchōōkiitaab motwoornātēēt. 2 Ōyēbchi yiit ng'aleekyuu. Āmwoowook :anii
Bāwulō kule yoo koocham */ kiimuraatanaak kule sukuchamtaak :Yēyiin,
māyēētyēēchook kiy mbo kisich :meetaab Kāārārookiintēēt. 3 Nto subak
āmwoochinē chii ake tukul nyoo chāmtooy keey / kiimuraatan kule, yoo
kayey kuu nyooto, kumākyinē kuriib kiruutyēētaab Yuutayeek kumukuul.
4 Nto akweek choo ōbērē kuchamaak :Yēyiin kule ōchurtootiin kuuyu ōrubē
kiruutēkaab Yuutayeek, kyōō-irii tilyaanateet āk Kiriistō. Kyoochuchuuyee
keey chamateet nyoo kiirāroochēēnook :Yēyiin. 5 Kēētiiyēē keey :acheek
Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule +mākēēnyōōru soboontaab kibchuulyo, kuuyu
kiikoosēē keey Kāārārookiintēēt. 6 Yoo / kakiimuraatan chii nto yoo /
kamakiimuraatan, kumā kiy ām wōlēē mii :Kāārārookiintēēt Yēēsu. Nteenee
kiyēē bo koomānuut kookaasee keey :chii Kāārārookiintēēt ānkuboonto
chamateet.
7 Kyōōmiitē ōlābātē nyēē karaam. So, ng'oo subak :nyēē king'emaak otay
ng'ālyoontēētaab manta? 8 Māchōōnēē :ng'ēmiisyēēt nyēē wuu nyoo wōlēē mii
:Yēyiin nyoo kikuurook ōyēku lōkōkyii. 9 Yēyē :muumaryaanto nyēē kisich
mayyeek tukul kukuut. Kunyi, imuuchē :ng'ālyoo nyēē mining' kuweechaak
nkakweek tukul. 10 Ātinyē man ām Mokoryoontēēt kule mēēbērē +moosoot
ām kēēlto ake. +/ Mākiing'woonchi chiito nyoo kēēbotbootook nyēē mātiny
kule ng'oo :chiichoo. 11 Mbo ng'eetaabiya, nto kitāāmiitē ānēētook kule
ākoy /kiimuraatan chii sukuyēk chiitaab Kiriistō, nto mēēbērē /tākēēwusoo.
Nto kiwuu nyooto, nto ki buch aneet meetaab Yēēsu ām murtooywoontēēt
nyoo iyiimē icheek mētēwoy. 12 Ābērē nto bokuchwenta keey :bichoo mii
kōōyiimook mētēwoy.

Soboontaab Tāmirmiryēēt āk nyēbo kōōrēēt

13 Nto kurubta keey āk akweek ii, mbo ng'eetaabiya, ōkuurootiin āmēēbērē
tākubāwook :kiruutēk nteenee, mayeyaak :yooto ō-āsyi keey muchastaab
bōōrwoonikwook. Ōyēētyēēchinē keey ām chamateet. 14 Iyumē kiruutēk tukul
:kiruutyoonoo mwooyē kule, “Icham laatyeeng'uung' kuu wōloo ichāmtooy
keey.”† 15 Osaan ōloong'tēē keey āmōō-āmē keey nkosyur, kuuyu ōmuuchē
owaang'te keey.

16 Āmwoowook nanyuun kule ōbēēsyētēē Tāmirmiryēēt simatwaaraak
:muchastaab bōōrwoonikwook. 17 Kwiilē keey :muchastaab bōōrwoonik āk
Tāmirmiryēēt. Kunyi itooyēēnook :muchastaab bōōrwoonik orub Tāmirmiryēēt.
Nteenee mwoowook :Tāmirmiryēēt kule -moorub tukuuchoo miyootēch,
simooyey kiyēē māchē :moonikwook. 18 Kunyi, yoo intōōwook :Tāmirmiryēēt,
mēēbērē tākubāwook :kiruutēk.
19 Tookunootiin :yēyuutēkaab chii nyēē muchāsiin nto chooto ku: martaay-
eet, soboonto nyēē mā tiliil, sikornateet, 20 kutunkyinooyēētaab āynātōōs,
sookēyēēk, wēchēētaab keey, wookuutyēēt, yoo mēēchinē ake :moo kubo kiyēē
boonto :ake, nyēērunātēēt, sooynānēēt, bcheyeetaab keey, kaankweleet,
21 tuuyintaab moo, bōōkitēēt, sookwoonuut chēē / kyoomē kut / boki-
ikēēytēē āk alak chēē kerkeey āk chooto. Lēyyē, āmwoowook kuu yoo

---

5:1 Kala. 2:4; 4:5, 9; 5:3, 13 **5:3** Room. 2:25; Kala. 3:10-12; Yāāk. 2:10 **5:5** Room. 8:4; Kala. 2:16 **5:6** 1Kōōr. 7:19; Kala. 3:28; 6:15 **5:8** Kala. 1:6-7 **5:9** 1Kōōr. 5:6 **5:10** Kala. 1:7 **5:11** 1Kōōr. 1:23; Kala. 6:12 **5:13** 1Kōōr. 6:12; 10:23-24; 1Bēt. 2:16 † **5:14** Laawiik 19:18 **5:14** Mat. 22:36-40; Room. 13:9; Yāāk. 2:8 **5:17** Room. 8:2-13; Kala. 5:25 **5:18** Room. 6:14; 7:4

kyāāmwoowunoonwook, kule ōriib keey kuuyu mānyōōru :choo rubē ng'aleechu ātēbto ām Kaab Yēyiin.

22 Nteenee, kiyēē yibu :Tāmirmiryēēt ku chamateet, ng'erekweek, kaalyeet, muytaayeet, ntusātēēt, karaamateet, kaakaaseet, 23 yibēētaab keey ng'wēny āk riibēētaab keey. Māmii :kiruutyo ake tukul nyēē kwiilē ng'aleechu. 24 Kiikubakaakta :biikaab Kāārārookiintēēt Yēēsu muchastaab bōōrwoonikwaa āk tukuuk chēē miyootēch chēē māchē :moonikwaa. 25 Kuu yoo kōōkukōōnēēch :Tāmirmiryēēt soboonto nyēē lēēl, okany kēēbēēsyētēē Tāmirmiryoonoo. 26 Kunyoo, -mōōkānyē kēēng'āsē keey āmākēēchiwēnootē biiko alak nto kiituuyiityinē keey moon.

6

Ōyēchinē chii ake tukul nyēē karaam

1 Mbo ng'eetaabiya, yoo kayey :chii ng'ōōki, -moosyool nteenee ōyisu muut :akweek choo ōkichootiin ām Tāmirmiryēēt ānkōōriibē keey simōōsuuchi :nkakweek ng'ōōki. 2 Ōyēētyēēchinē keey yoo kānyikisyook :ng'ala. Yoo ! kooyey kuu nyooto, +mootyiich kiyēē mwooyē :mākuutyēētaab Kiriistō. 3 Yoo isōōtē :chii kule inee ku anum āmēēbērē wuu nyooto, kākwērto keey :nyoo. 4 Māchāktōōs :chii ake tukul kōōrōōtootē ātēbuutēkyii. Yooto, makung'erech kubo kiyēē kiikuyey āmēēbērē kule kēēkuykuuyēē keey kiyēē kiikuyey :chiito ake. 5 Kālābē :chii nyalilnyii nkit.

6 Biich alak tukul choo / kēēmiitē / kiinēētē ng'ālyoontēētaab Yēyiin, kumāchāktōōs kuyēmtooy tukuuk chēē boonto āk kāānēētikwaa.

7 -Mookany /kiiberbeeraak. Māmii :chii nyēē imuuchē kuchiiranee Yēyiin. Kiyēē choonē :chii kukēsē kiyooto. 8 Nyoo choonē muchasta, kukēsē meet. Nto nyoo choonē ng'aleekaab Tāmirmiryēēt, kukēsē *soboontaab kibchuulyo. 9 -Mookany kēēchoosyē kēēyēyē chēē kāroomēch, kuuyu yoo kayit :āsiiswēk chēē kiikuchōb :Yēyiin, mākutuwēnēēch yoo kāmākēēnyēbēt. 10 Kunyoo, kuu yoo tākēēboontē bārooyinto, okany kēēyēyē tukuuk chēē kāroomēch ām wōlēē mii :biiko tukul ānku miisin, ām wōlēē mii :choo kiikōōyēnchi Yēyiin.

Ng'aleekaab lētuut

11 Okasee siruutēchu wōōyēch kule anii nkit :nyēē āmiitē āsirwook.

12 Biiko choo māchē kōōboorunēē wōlēēb saang' kule kāroomēch :choo mii kukērchook koong' kule */kiimuraatanaak. Yēyē :bichoo kuu nyooto / simākēēwus kubo murtooywoontēētaab Kiriistō. 13 Ānkoo kuwuu nyooto, māriibē :bichooto /kiimurootānē kiruutēk tukul, nteenee māchē kule /kiimuraatanaak sukung'eet kung'asee keey murootāniisyēēng'woong'.

14 Lēyyē, mākoy ang'erechee kiito ake, nteenee āng'ērēchēē murtooywoontēētaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō. Kiikuyeya :meetaab Yēēsu ām murtooywoontēēt akas kule buch :soboontaab kōōrooni ānkāāyēku :nkanii buch ām wōlēē mii :soboonooto. 15 Māyēētyēēchinē kiy yoo /kakiimuraatan chii nto yoo /kamakiimuraatan. Nteenee kiito nyēbo koomānuut ku kunyōōr

---

5:21 Māārkō 7:21-22; Room. 1:28-32; 1Kōōr. 6:9-10; Ēfēēs. 5:3-5; Kolos. 3:5-8; 1Tēm. 1:9-10; 2Tēm. 3:2-4; 1Bēt. 4:3 **5:22** Ēfēēs. 5:9 **5:24** Room. 6:6; Kala. 2:19; 6:14; Kolos. 3:5; 1Yoowa. 3:6 **5:25** Room. 8:4; 1Kōōr. 6:19; Kala. 5:16 **5:26** Room. 12:10; Filib. 2:3 **6:1** Mat. 18:15; 1Kōōr. 10:12; Yāāk. 5:19 **6:2** 2Kōōr. 11:29 **6:3** 1Kōōr. 4:7 **6:5** Room. 14:12 **6:6** Room. 15:27 **6:7** Āyub 4:8; Kāālēw. 22:8-9 **6:8** Room. 8:6, 13 **6:9** 2Tēēs. 3:13 **6:10** Yoowa. 13:34; Room. 12:10; 14:15; 1Kōōr. 8:1; 2Kōōr. 8:7-8; Kala. 5:6, 13-14; 1Tēēs. 3:12; 4:9; 1Bēt. 1:22; 2Bēt. 1:7 **6:11** 1Kōōr. 16:21 **6:12** Kala. 5:2, 11 **6:14** 1Kōōr. 1:23, 29, 31; 2:2; Kala. 2:19

:chiito soboonto nyēē lēēl. 16 Lēyyē, kōōkoochi :Yēyiin kaalyeet biiko tukul choo
rubē ng'aleechu ānkōōbēruur. Bichooto ku biikaab Yēyiin chēbo man.
17 Kunyoo, matakukwiilaataa :chii kung'eetee ra kuwo taay kuuyu āboontē
bēēruutook ām bōōrnyuu chēē kyāānyōōru kubo Yēēsu.
18 Mbo ng'eetaabiya, kōōbēruurook :Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō.
Kuwuuyiit nyooto.

6:15 2Kōōr. 5:17; Kala. 5:6 **6:16** Room. 9:1-13; Filib. 3:3 **6:17** 2Kōōr. 4:10; 11:24-25

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Ēfēēsēēk

Taayta

Siriintēēt, kēnyiit nyēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē :Bāwulō barwaani kurataat ām Rooma ām kēnyiit nyēē /kiisōōtyinē kule kibo 60 KK. Ki kiriing' :Ēfēēsō nyēē wōō ām yēēmēētaab Eesya nyi /kēēkuurē ra kule Eesya nyēē Mining' ānki mātēēbēēt nyēē wōō nyēbo mung'aareet. Kiibuur :Bāwulō Ēfēēsō nyēē lōō ām ruutooynyii nyēbo sōmōk ankoomuuch kutoow kaniseet nyēē kichokukiimiit miisin ām wōlooto. Nyēē mā tyaa, /bokēētoow kanisoosyek ām kiriinkōōsyēk chēē ki lēēkitēch. Barwaani bo Ēfēēsō ku nyēē /kēēmāchē kuyityi kanisoosyek tukul ām Eesya nyoo Mining'. Yoo /kākēēnyōōr barwaani, kumāchāktōōs /kēēsumānchi biikaab Kiriistō.

Kiyēē mii āriit āk kiyēē āmu: Makerkeey :barwaani bo Ēfēēsō āk bārōōnōōkaab Bāwulō chuut kuuyu māwuulyēē ng'aleekaab kāānēētiisyō nyēbo lembech nto kāāyiimuutēk alak ām wōlēē mii :biikaab Kiriistō. Kisirē :Bāwulō barwaani kumāchē kooyeesta keey :soboontaab tāmirmiryēēt nyēbo biikyii chēē makusuman sukung'eet kōōnkēt ām kēēlto nyēē karaam kiyēē mākyinē icheek :Yēyiin kurubta keey āk kaararaacheet. I-ārōōru :barweet ām kēēli wōlēē kiwuu :chōbuutēkaab Yēyiin kurubta keey āk kaararaacheet kumānāātoow kuyey barak āk ng'wēny, kubuntēē kiyēē kiyeyakay ām yoo kibo Kolkoota ānkuwo kuu nyooto ākoy tabantaab kōōrēēt yoo /kiisyēēntooy rōkōs. Iboorchinē :Bāwulō biikyii choo kāsē ng'aleechu kule miitē kuboortōōs :rōkōsto āk kāroomnyēēt nto nyooto ku booryēētaab Buunyoontēēt āk Yēyiin (kur. 6:12). Kuu yoo kēēyēku bōōrto akeenke, /kiikēēkuurtoowēēch biirtooyi-isyēēt ām booryoonoonyii.

Iboorunēē barwaani kēēlwookik chēē teer ām wōlēē wuu :tilyaanateet nyēē mii kwēēnuutaab biikaab Kiriistō āk Mokoryoontēēng'waa. /Kikiiboorunēē kāāburtaab murēnēēt āk koorkēēnyii, bōōrto nyēē mētit ku Kiriistō, kōōto nyēē tolochta ku Kiriistō āk alak. Itēryēēchēē kāākiimēēt kule kēēminyē ākookoy ām soboonto nyēē ing'ērēēchē Kiriistō.

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō biikaab Ēfēēsō ānkumākyi bērur

1 Anii :nyoo Bāwulō nyēē kitoola :Yēyiin āyēku *lēbkēēyiintēētaab Kāārārookiintēēt Yēēsu. Āsirwook lōkōōywēchu akweek biikaab Kiriistō chēbo *kiriinkēētaab Ēfēēsō choo kyōōyēnchi Kāārārookiintēēt Yēēsu. 2 Lēyyē, kōōbēruurook :Baaba Yēyiin ānkōōnyōōru kaalyeet ām wōlēē miitē :inee āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.

Kichōb :Yēyiin /kiiraraach biiko

3 Kusilākoy :Yēyiin nyoo kwaaniitaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō. Kukōōnēēch :Yēyiin bērur ake tukul nyēbo soboontaab Tāmirmiryēēt kubununēē Kiriistō. 4 Kisimkutooleech :Yēyiin /kumānāākēētoow kōōrēēt kubununēē :Kāārārookiintēēt sukung'eet kēētililiitu nyēē -mākēētinyē miyootyo ake tukul ām taayeenyii. 5 Kisimkootiil :Yēyiin ām chamateenyii kule kēēyēku lōkōkyii kubununēē Kāārārookiintēēt Yēēsu. Kiyey yooto kuu wōloo kimāktooy nkityōōniin. 6 Okany kiitōrōōr Yēyiin kubo bēruroo wōō nyoo kiikurōōbwēēch kubununēē lakwanyii nyoo chāmē :inee.

1:1 Yēyuut. 18:19-21; 19:1 **1:3** Ēfēēs. 2:6 **1:4** Ēfēēs. 5:27 **1:5** Yoowa. 1:12 **1:6** Mat. 3:17

7 Kiikuwālāng'wēēch :Kāārārookiintēēt ām korotiikyii choo kiwasta, nto
yooto /kukōōkēēnyōōwēēch kaat ām choolwookātēēnyoo. Chāmēēch sōō
:Yēyiin nyēē tyaa! 8-9 Ām chamataani wōō, kiiboorwēēch chōbēēnyii nyēē
kiiyeelaat. Kirōōbwēēch kiirnātēēnyii ankuyeyeech kiinkēt kiyēē kimāchē
kuyey kubununēē Kiriistō. Kiitiil kuyey kuu nyooto kuuyu kikas :inee
nkityōōniin kule ki karaam. 10 Kiito nyēē kiikuchōb :Yēyiin ku kule Kiriistō
:nyēē mākuyis ānkubāw tukuuk tukul chēē mii barak āk ng'wēny yoo kāyityiin
:bēsyōōsyēk chēē yēmootiin.
11 /Kisimkeekweyeech ām Kiriistō kēēbooyiitu Yēyiin nyoo ityiichē tukuuk
tukul kurubta keey āk wōlēē kikiikusatita āk wōlēē kimāktooy. 12 Kunyoo,
māchāktōōs :acheek Yuutayeek choo kisimkiikēnēē keey chōōnēētaab
:Kāārārookiintēēt, kēēsiltooy Yēyiin kubo wōōyinnyii. 13 Kyōōyēnchi :nkakweek
choo kimōōyēku Yuutayeek yoo kyōōnāmē ng'ālyoontēētaab manta nyoo
irāroochē biich. Yu kābōōyēnchi Kiriistō /keeng'oocheenaak Tāmirmiryēētaab
Yēyiin nyoo /kikiikēēkuurtoowook /sikiinkētēēnook kule ōbooyē Yēyiin. 14 Yu
/kikēērōōbwēēch Tāmirmiryēēt, ki kereeryaanteet :nyooto nyēbo nyoo
+mākēēnyōōru ām bēsyēēt nyoo /kiityooktēēch acheek choo kēēbooyē Yēyiin.
Kēēsiltē Yēyiin kubo wōōyinnyii.

Kisoochi :Bāwulō biikaab Kiriistō chēbo Ēfēēsō

15 Kyaakas kule ōkoosēē keey miisin Mokoryoontēēt Yēēsu ānkōōchāmē
biikaab Kiriistō. 16 Kunyi, kimāākustooy ābirchi Yēyiin kōōnkōy yoo āsoowook.
17 Āsooyē kibtaman Baaba Yēyiin nyoo boonto lēbkēēyyēēt ānku kwaaniitaab
Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō kule kukōōnook kiirnātēēt ānkung'oong'wook
ōnkēt wōlēē wuu :inee. 18 Āsooyē subak kule kusēw :mētēwookwook sōōnkēt
kule ōkēnēē keey miisin kiyoo kiikukuurtoowook :Yēyiin kule sukurōōbwook
āk mbo kule sookas wōlēē tēē :bērurto nyoo kyōōnyōōru :akweek āk bi-
ikaab Kiriistō tukul. 19 Āsooyē mbo subak ōnkēt wōlēē tēē :nyikiisinto
nyēbo kāāmuukēywēēk chēē mii kuyēyiisyēē :Yēyiin ām wōlēē kēēmiitē :acheek
choo kiikiiyēnchi inee nyēē māmii :kiyēē /kiiwuuytēē. 20 Kiyēyiisyēē :Yēyiin
kāāmuukēywēēchooto, yoo kiing'ēētēē Kiriistō meet ankuyey wokutēbunēē
āwunyii bo taay ām kibkōōnkōy kubāytooyiis :tukwaay. 21 Bāytooy :Kiriistō chii
ake tukul nyēē bāytooyiin ām barak, biiko tukul choo bo kāāmuukēywēēk āk
mokorēēnik tukul. Inee :nyēbo kāāmuukēywēēk chēē wōōyēch miisin kusiir
alak ām kōōrooni āk mbo ām kōōrēēt nyoo mākuchō. 22 Kiikōōkoochi :Yēyiin
Kiriistō kubāw kiy ake tukul ankuyey inee kuyēk kāāyyoong'iintēētaab biikaab
Kiriistō. 23 Biikaab Kiriistō ku bōōrtaab Kiriistō. Inee :nyēē yēyē bōōroo
kuchurta ānku inee nyēē yēyē kiy ake tukul kuchurta ām wōlto ake tukul.

2

/Kēērōōbwēēch soboonto nyēē lēēl ām Kiriistō

1 Ām taay, kikyōōbēku ōsobchootiin kubo ng'ōōkisto nyēē kyōōboontē,
2 yoo kitōōrubē ātēbuutēk chēē nāmē keey āk soboontaab kōōrooni āk mbo
chēbo bāytooyiintēētaab tāmirmirook chēē miyootēch ām wōliin bo barak.
Bāytooyiintoonoo :nyi mii kuyēyiisyēē choo mākāsyinē Yēyiin. 3 Kikeekerkeeye
:nkacheek tukul āk bichooto. Kitōōrtēēch :muchastaab bōōrwoonikyoo
ānkikēērubē miisin kāāsōōtēywēēkaab tukuuk chēē miyootēch. Kuu wōlēē

1:7 Room. 3:25-26; 1Kōōr. 10:16; Ēfēēs. 2:13; Kolos. 1:20 **1:10** Ēfēēs. 1:22; Kolos. 1:16, 20 **1:14** Yēyuut. 19:2, 6; 2Kōōr. 1:22 **1:20** Yēyuut. 2:32-33 **1:21** Room. 8:38; Kala. 4:8-9; Ēfēēs. 6:12; Kolos. 1:13, 20; 2:9-10, 15, 20 **1:22** Ēfēēs. 1:10; 4:15; 5:23; Kolos. 1:18; 2:19 **1:23** 1Kōōr. 12:27; Ēfēēs. 2:16; 4:4-16, 25; 5:30; Kolos. 1:18; 2:19; 3:15 **2:1** Room. 5:12; Kolos. 2:13 **2:2** 2Kōōr. 4:4; Ēfēēs. 6:12

wuu :biiko alake, kinyoolchēēch nkacheek kēēnyōōru ng'wooninto nyēē / kimākiing'woonchi bichooto.

4 Nteenee kuuyu chāmēēch :Yēyiin miisin ānkuriirēēnēēch kuyitita, 5 kukōōnēēch soboonto nyēē lēēl ām Kiriistō. Ānkoo sinee kikiikēēbootyē kubo ng'ōōkisto nyēē kikēēboontē, kooraraacheech ām chamateenyii. 6 Kiikoong'eeteeneech :Yēyiin meet āk Kāārārookiintēēt Yēēsu ānkōōyoomēēch āk inee sikēēbāytooyiisyē :tukul ām barak, 7 sukōōboorunēē yooto ām bēsyōōsyēk choo kwoonii kule chāmēēch miisin nyēē māmii :kiyēē / kiiwuuytēē. Kiiboorwēēch chamataanaa kubununēē Kiriistō. 8 Yēyiin nkityō :nyēē kiyēyook / kiiraraachaak kubununēē chamateenyii yoo kyōōkoosēē keey inee. Mēēbērē kyōōbirtoochi nkur nteenee kiy :nyoo nyēē kirōōbu :Yēyiin. 9 Kunyi, mang'as keey :chii kule / kikiiraraach, kuuyu mēēbērē kibirtoochi kiyoo nkur. 10 Yēyiin :nyēē kiyeyeech kēēyēku cheechii. Nto kuu yoo kēēyēku cheechii, kumākwēēch kēēyēyē tukuuk chēē kāroomēch choo kisimkuchōbwēēch kubununēē Kāārārookiintēēt Yēēsu.

Kiichoomnyo :Yēyiin Yuutayeek āk choo mā Yuutayeek

11 Ōnkēt kule -mōōyēku Yuutayeek :akweek ām yyootēēt. Kuurook :choo / kiimurootānē kule ‘chēē -/mākiimurootānē’ (kiy nyēē /kēēyēyēē āwuun buch). 12 Okas kule kimānōōnkēt Kiriistō yu kibo taay, / ankikiikeekertaak saang' nyēē ki mākoy ōnyōōru bērurtaab *Isrāyēēl nyoo kiikukuurtoochi :Yēyiin biikyii. Kikyōōminy kōōrooni nyēē māmii :kiyēē tōōkēnēē keey āmōōnkētē Yēyiin. 13 Kyōōlōōyēch :akweek ām wōlēē mii :Yēyiin yu kibo taay. Nteenee / kōōkēēkwērwook raat ōlēēkityi Yēyiin kubununēē korotiikaab Yēēsu.

14 Inee nkityōōniin :nyēē kiyibchi Yuutayeek āk choo mā Yuutayeek kaalyeet ānkiikōōtuuyo bōrōryōōsyēchooto tukwaay kuyēk kiito akeenke. Kiikubut tōōtēēt nyoo kiyibu buunyoontiit. 15 Yu sukuyeyakay kuu nyooto, kiikooyto :Kāārārookiintēēt soboonnyii sukoowaang'tee kiruutyēētaab Yuutayeek āk mbo mākuutēkaab kiruutyoonoo. Kiyey yooto kiito akeenke kuyēwunēē wōlēē mii :bōrōryōōsyēchooto āyēēnku ānkunoomnyo āk inee nkit. Kiyib kaalyaanaa ām kēēlooto. 16 Yu kāwokumēēchi :Kāārārookiintēēt murtooywoontēēt, koowaang'ta yooto buunyoontiit ānkōōchoomnyo bichoo kuyēk kiito akeenke. 17 Kichō :Kāārārookiintoonoo sukuyibwook kaalyeet akweek choo mā Yuutayeek choo kyōōlōōyēch ām wōlēē mii :Yēyiin ānkuyibchi nkicheek kaalyeet Yuutayeek choo kilēēkitēē. 18 Kunyoo, inee :nyēē yēyē :bōrōryōōsyēchuutēchu tukwaay kuyityi Baaba Yēyiin ām Tāmirmiryēēt akeenke.

19 Kunyi, -mātōōyēku sobooy :akweek choo mā Yuutayeek. /Kikēētāsyook biikaab Kiriistō ānkēēbooyē :tukul kayta akeenke nyēbo Yēyiin. 20 Okerkeeye kō nyēē / kikeeteech yēbo tiiyēywoontēētaab ng'aleekaab *lēbkēēyik āk *wōōrkooyik kuboonto keey Kāārārookiintēēt Yēēsu nyēē tolochta. 21 Kiriistō :nyēē tiiyē keetiik tukul chēbo kōōto kut kuyēk Kōōtaab Yēyiin. 22 /Kēēmii / kēētēēktook nkakweek ām Kiriistō ōyēku kōōto wōlēē sukuminyē :Yēyiin ām Tāmirmiryēēt.

2:3 Ēfēēs. 5:6; Kolos. 3:7 **2:4** Room. 8:39 **2:5** Room. 3:24; Kolos. 2:13 **2:6** Ēfēēs. 1:3; Kolos. 2:12; 3:3-4 **2:8** Kala. 2:16 **2:9** Room. 3:28; 1Kōōr. 1:31; 2Tēm. 1:9; Tiitō 3:5 **2:11** Room. 2:28-29; Kala. 5:6 **2:12** Room. 9:4; 1Tēēs. 4:13 **2:13** Room. 11:17 **2:13** Ēfēēs. 1:7 **2:14** Yēyuut. 10:36; 1Kōōr. 12:13; Kala. 3:28; Ēfēēs. 2:16; 4:1-6 **2:15** Room. 7:4-6; 2Kōōr. 5:17; Kolos. 2:14 **2:16** 2Kōōr. 5:18; Ēfēēs. 1:23 **2:17** Isa. 57:19; Yēyuut. 2:39 **2:19** Ēfēēs. 3:6 **2:20** Mat. 16:18; Ēfēēs. 4:11; 1Kōōr. 3:10-11; Ng'oong'. 21:14 **2:21** 1Kōōr. 3:16 **2:22** 1Kōōr. 3:17; 1Bēt. 2:5

3

Kyoomchi :Bāwulō lōkōōywēk biiko choo mā Yuutayeek

1 Ām ng'aleechaata tukul, ākutunkyinē :anii Bāwulō Yēyiin. Āmiitē
kāābrātiisyō kuuyu kyāā-āmwook akweek choo mā Yuutayeek lōkōōywēk
chēē kāroomēch kurubta keey āk Kāārārookiintēēt Yēēsu. 2 Kyookas kule
king'oobwoo :Yēyiin ā-āmwook lōkōōywēchu kāroomēch bo chamateenyii.
3-4 King'oong'woo lōkōōywēchoo kiiyēēlootiin. Yoo koosuman ng'aleechu
kāāsirwook ām nwookinto, +mōōnkēt tukuuk choo kiiyēēlootiin choo
ānkētē :anii kurubta keey āk Kāārārookiintēēt. 5 Ng'ālyoo :nyoo nyēē
/ kimānāākiiboorchi biiko bēsyēēt ake kuu yoo kāākōōboorchi :Yēyiin
*lēbkēēyikyii chēē /kiitāboonchi āk *wōōrkooyikyii kubununēē Tāmirmiryēēt.
6 Ng'ālyoontoonoo kiiyeelaat ku kule, mākurōōbchi :Yēyiin biiko choo mā
Yuutayeek kiy kuu yoo kirōōbchinē choo Yuutayeek. Kāākunoomnyo :icheek
tukul kuyēk kiito akeenke ānkumākunyōōr kiyoo kiikukuurtoochi :Yēyiin biiko
kubununēē lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Kāārārookiintēēt Yēēsu.

7 Kikōōno :Yēyiin ayey yiisyooni bo āmtooyiisyēētaab lōkōōywēchoo kāroomēch
kurubta keey āk bērurnyii nyēē kirōōbwoo ām kāāmuukēywēēkyii. 8 Ānkoo
ābooyē sinee ng'wēny miisin ām biikaab Kiriistō tukul, / kikēērōōbwoo
kiyoo kule ā-āmchi biiko choo mā Yuutayeek lōkōōywēk chēē kāroomēch
kurubta keey āk bāytit nyēē mātēē nyi nyēē boonto :Kāārārookiintēēt.
9 Māchāktōōs āboorchi chii ake tukul ng'aleechaa kiiyēēlootiin kuchakee
/ kikeeyey kōōrēēt. Kiiyeel :Yēyiin nyoo kiyēyē kiy ake tukul chōbēēnyii
ākoy bēsyēēt nyēē 10 kēēboorchi bāytooyik āk choo bo kāāmuukēywēēk ām
kōōrēēt barak kiirnātēēnyii nyēē tinyē komoswookik chēē tēērchiintōōs.
Kimāchē :Yēyiin kōōboorunēē kiirnātoonoo wōlēē mii :biikyii. 11 Kikiikuchōb
:Yēyiin ng'aleechaa kumanaayey kōōrēēt. Nto yityo chokootyiich
kubununēē Kāārārookiintēēt Yēēsu Mokoryoontēēnyoo. 12 Yoo kiikoosēē
keey Kāārārookiintooni, kiityookootiin kubo inee kēēyityi Yēyiin nyēē
māmii :tōsōōsyo ake tukul. 13 Kunyoo, āmwoowook kule -mookany kubēk
:moonikwook ām kiyēē ānyālilēē kubo akweek, kuuyu kiyēyākiis :ng'aleechaa
/sikēēyibwook lēbkēēyyēēt.

Kisoochi :Bāwulō biikaab Ēfēēsō

14 Ām ng'aleechaa tukul, ākutunkyinē Baaba Yēyiin. 15 Inee :nyoo
ibooru wōlēē māchāktōōs kōōbuurtooy :sikiintō āk lōkōkyii ānku ām
wōliin bo kibkōōnkōy nto ng'wēny. 16 Wōō :Yēyiin, lēyyē! Kōōtitiirēēnook
kāāmuukēywēēkyii kubununēē Tāmirmiryēēnyii nyoo mii āriing'woong'.
17 Āsooyē kule ōtēbtooy Kāārārookiintēēt ākookoy :akweek choo ōkoosēē keey
inee. Kuchutitēēnook :chamateet 18 soomuuch :akweek ākoo biikaab Kiriistō
tukul ōnkēt kule chāmēēch :Kāārārookiintēēt miisin ānku tēē :chamataanaa
wōli āk wōliin 19 ānkōōnkēt mbo subak kule kēēytēē :chamataani wōlēē
kēēkāstooy. /Kiinyiitwook chamataanaa bo Yēyiin kuyem.

20 Kutōrōriit :Yēyiin nyoo kōōnu kukeeytee chēē kākēēsoom nto mbo chēē
kiisōōtyinē kurubta keey āk kāāmuukēywēēkyii choo mii kuyēyē yiisyēēt ām
wōlēē kēēmiitē. 21 Kutōrōriit :Yēyiin kēnyiis āk kēnyiis ām wōlēē mii :biikyii kubo
Kāārārookiintēēt Yēēsu. Kuwuuyiit nyooto.

3:1 2Kōōr. 11:23; Ēfēēs. 4:1; 6:20; Filib. 1:7, 12; Kolos. 4:18; Filēm. 1, 9 **3:2** Room. 1:5 **3:3-4** Kala. 1:12 **3:6** Room. 16:25-26; Ēfēēs. 2:14, 18-19; Kolos. 1:26-27 **3:8** 1Kōōr. 15:9-10 **3:12** Ibu. 10:19 **3:13** Kolos. 1:24 **3:17** Ēfēēs. 5:2; Kolos. 2:7 **3:19** Kolos. 2:2 **3:19** 2Kōōr. 5:14; Ēfēēs. 5:2

4

Noomnyēēt ām bōōrtaab Kiriistō

1 Āmwoowook :anii nyoo arataat kubo yiisyēētaab Mokoryoontēēt kule ōbuur
ām soboonto nyēē chuulaat nyoo kikuurchook :Yēyiin. 2 Ōyibē keey ng'wēny
kutukul ānkōōntustōōsii. Ōmuytoochinē ng'al ānkōōchoomtōōsii. 3 Osyeem
wōlēē ōmuuktooy okas kule kōōriib noomnyēēt nyoo kōōnu :Tāmirmiryēēt
āk kaalyeet nyoo ituuyook. 4 Akeenke :bōōrnyoo anku akeenke :nki-
nee Tāmirmiryēēt kuu yoo /kikēēkuurchēēch kiikēnēē keey kiito akeenke.
5 Akeenke :Mokoryoontēēt, akeenke :manta anku akeenke :batisaneet.
6 Akeenke :Yēyiin nyoo kwaaniitaab biikaab Kiriistō tukul. Bāytooy tukul,
yēyiisyēē tukul ānkumiitē āriitaab tukul.
7 Kirōōbchi :Kāārārookiintēēt chii ake tukul ām acheek yiisyēēt kurubta keey
āk wōlēē wuu :chii. 8 Kiyooto :nyēē mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule:
"Kiwēēto kibratiisyek barak,
ānkurōōbchi biiko tuwēnuutēk."†
9 Ibooru nee :ng'aleechu: "Kiwo barak?" Ibooru kule kirēk kurook wōlēēb
ng'wēny. 10 Nyooto kirēku, ku inee mbo subak :nyoo kiwēētii barak kut
wokoong'irta sukootyiichakay :kiy ake tukul ām kōōrēēt. 11 Inee :nyooto kiyey
biiko alak kuyēk *lēbkēēyik, kuyēk :alake *wōōrkooyik, kuyēk :alake āmtooyik,
kuyēk :alake ākiikaab biikaab Kiriistō nto alak kuyēk kāānēētik. 12 Kiyey kuu
nyooto sukuchōb :bichoo biikaab Kiriistō kuyey yiisyēēt kōōtitiir bōōrtaab
Kiriistō 13 ākoy kēēnoomnyē :tukul ām kiyēē kēēchāmtooy ānkiinkēt Lakwataab
Yēyiin kuchurta. Yooto kēēkich ankeechurte kutukul ām Kiriistō.
14 Yooto, mēēbērē tākēēng'ārng'ārēch ām ng'ālyoontēēt /
āmākēēwēēchwēēchēēch kēēyēēlchi komosta nyi nto nyiin kubo wusōōnēētaab
kāānēētiisyēēt ake tukul nyēbo biich chēē ng'oomōōt chēē ibērbēērē biich
ānkukēntooy biich. 15 Nteenee, okany kēēkich ām tukuuk tukul keekerkeyiitu
Kāārārookiintēēt nyoo kāāyyoong'iintēēnyoo, kēēmwooyē ng'al chēbo manta
ām chamateet. 16 Inee :nyēē inoomtōōs komoswookikaab bōōrto kuyēk
kiito akeenke kutoorētē keey :tukul. Yoo kayey :komosta ake tukul ām
komoswookichoo yiisyēēnyii, kunērē :bōōrtaab Kāārārookiintēēt tukul ām
chamateet.

Onam ātēbuutēk chēē leelach

17 Ōrōōtootē ng'ālyoontooni: Āmwoowook ām kāāmuukēywēēkaab Mokoryoon-
tēēt kule -mōōminy kuu wōloo ming'tooy :biiko choo -mēēnkētē Yēyiin choo
tinyē kāāsōōtēywēēk chēē māyēētyēēchinē kiy. 18 Miitē :bichoo mēēnān ām
wōlēē isōōtitooy /ankikiitabaanee wōlēē mii :soboonto nyoo kōōnu :Yēyiin.
-Mēēnkētē :icheek kiy kuuyu kiyoomcho :mētēwoy. 19 Kimēētākusobchootiin
:mētēwookwaa. Kiikwoosyi keey sikornateet ānkōōwutootēē keey kuyēyē ng'al
alak tukul chēē mā tiliilēch.
20 Māwuu nyoo :mākuutyēētaab Kiriistō nyoo /kikiineetaak. 21 Miitē :manta
wōlēē mii :Yēēsu ānkōōnkētē :akweek inee. /Kiikiineetaak 22 otayee keey
ātēbuutēchoo kibo taay choo kitōōrchook :muchas choo kimii wokwooroon-
took. 23 /Kiikiineetaak mbo subak oweeksee kāāsōōtēywēēchoo kibo taay

---

4:1 Ēfēēs. 3:1 **4:2** Kolos. 3:12-13 **4:3** Ēfēēs. 2:14-16; Kolos. 3:14-15 **4:4** Ēfēēs. 1:23; 2:18 **4:5** Yoowa. 10:16; 1Kōōr. 8:6 **4:6** Yēyuut. 17:28; 1Kōōr. 12:6 **4:7** 1Kōōr. 12:11 † **4:8** Tyēēn. 68:18 **4:9** Yoowa. 3:13 **4:11** 1Kōōr. 12:28 **4:12** 1Kōōr. 14:26 **4:13** Kolos. 1:28 **4:14** 1Kōōr. 14:20 **4:15** Ēfēēs. 1:22 **4:16** Ēfēēs. 2:21-22; 4:13; Kolos. 2:19 **4:18** Room. 1:21; 1Bēt. 1:14 **4:22** Room. 8:13; Kolos. 3:9

ankoorub kēēltaab Tāmirmiryēēt 24 ankoonam ātēbuutēk chēē leelach. /Ki-
keeyeyaak okerkeyiitu Yēyiin ōkārāmiitu kuchurta ānkōōtililiitu kurubta keey
āk manta.
25 Kunyi, ōmētē ng'wiiynaneet ānkōōmwoochinē chii ake tukul ng'al chēbo
manta. Kēēbooyē :tukul bōōrto akeenke. 26 -Mookany kutōōrchook :siir-
mōōyto ng'ōōkisto, āmānyēēr :chii kwiimēn.† 27 -Mōōkoochi Kibrōkōsyoontēēt
bārooyinto mbo kisich. 28 -Mātākuchōōrso :chii nyoo kō chōōriin, nteenee
māchāktōōs kucheeng' yiisyēēt sukung'eet kunyōōr kiy nyēē kābchēchiin āk
choo nyālilootiin.
29 -Mōōng'āloolē ng'al chēbo āwēēsyo. Ōng'āloolē ng'al chēē ititiirē biiko alak
yoo kābotyi :kiy, sukung'eet kōōbēruurākiis :choo yēbchinē yiit. 30 -Mooyey
kunyēēr :Tāmirmiryēēt nyoo kikōōnook :Yēyiin /sikiinkētēēnook kule ōyēku
cheechii, ng'ālyoo nyēē ibooru kule mii :bēsyēēt nyēē makooraraachaak :inee
kutukul. 31 -Mookany kung'woonchook :ng'ala. Otayee keey siirmōōyoontiit.
-Mōōnyēēru, āmōōyēyē wōōrōōr, āmōōng'ōōmē keey. Ōmētē ng'al alak tukul
chēē miyootēch. 32 Ōtānkāsē kityō, ōriirēē alak ānkōōnyōōchinē keey kaat kuu
yoo kiikunyōōwook :Yēyiin kaat kubununēē Kāārārookiintēēt.

5

1 Āmwoowook kule ōtēbchēē kuu wōloo wuunto :Yēyiin, kuuyu ōyēku
lōkōkyii chēē chāmootiin 2 ānkōōminyē nyēē ōchoomtōōsii kuu yoo kichameech
:Kāārārookiintēēt. Kichameech kut kōōkooyto soboonnyii kubo acheek kuu kiy
nyēē boong'u nyēē anyiny nyēē /kākēēbēēlchinēē Yēyiin kōrōsēēk.
3 Māmāchāktōōs kutookunēēnook :ng'ala chēē rubtooy keey āk mar-
taayeet nto orub kēēlwookik alak chēē mā tiliilēch nto mbo oyeyaate
mooyēētyoontiit. Ng'al :choo chēē mā kāroomēch ām wōlēē miitē :biikaab
Kiriistō choo tiliilēch. 4 Nto mbo subak, māmāchāktōōs /kēēng'āloolē ng'al
chēē miyootēch, ng'al chēbo bēērbēēryo nto /kēēyēyē chiiran nyēē mā
karaam. Nteenee kiyēē māchāktōōs kukēēbirchinē Yēyiin kōōnkōy. 5 Ōrōōtootē
ng'aleechu: -Mēēmuuchē :mārtooyiintō, nto ku chii nyēē mā tiliil nto ku
nyēē chēēmooyēētyoo kunyōōr ātēbto ām bāytooyiisyēētaab Kiriistō āk nyēbo
Yēyiin. Mooyēētyoontiit ku kēēlto ake nyēē kutunkyinēē :biiko tukuuk alak yoo
kātākutunkyinē Yēyiin.
6 -Mookany kooberbeereenaak :chii ng'al chēē māmii yēēt :kiy. Yēyē
:ng'aleechaa kunyēēr :Yēyiin ānkōōng'woonchi biiko choo -mēēywēyē inee.
7 Kunyoo, osatee keey biich chēē wuu choo.
8 Kyōōmiitē mēēnān yu kibo taay, nteenee !kōōnyōōru lēbkēēyyēēt ām Moko-
ryoontēēt. Ōminy ōyēku lōkōkaab lēbkēēyyēēt, 9 kuuyu lēbkēēyyēēt :nyēē yibu
boorātēēt ake tukul nyēbo karaamateet, churtaayeet āk manta. 10 Osyeem
okas kiyēē ing'ērēēchē Mokoryoontēēt. 11 -Mōōwutēē keey ng'al chēbo mēēnān
chēē mākōōnu kiy, nteenee ōsyooru kuruuyo saang'. 12 Bo muyāt /keetwech
ng'ālyoo nyēē yēyēē wung'aan :biiko choo mākāsyinē Yēyiin. 13 Nteenee kiy ake
tukul nyoo keekweny :lēbkēēyyēēt kutooku, 14 kuuyu lēbkēēyyēēt :nyēē yēyē
kiy ake tukul kutook. Ng'ālyoontoonoo :nyoo yēyē /kēēmwooy kule,
“Ng'eet, wē, chēēbrwooniin,
ankiing'eetee meet!

4:23 Room. 12:2 **4:24** 2Kōōr. 5:17; Kolos. 3:10 **4:25** Seka. 8:16; Ēfēēs. 1:23 † **4:26** Tyēēn. 4:4 **4:28** 1Tēēs. 4:11 **4:29** Ēfēēs. 5:4; Kolos. 4:6; Yāāk. 3:10 **4:30** Isa. 63:10; 2Kōōr. 1:22; Ēfēēs. 1:13 **4:32** Mat. 6:14-15; 18:22-35; Kolos. 3:13 **5:1** Mat. 5:45, 48; Yoowa. 1:12 **5:2** Kala. 6:10; 1:4; Ēfēēs. 3:17-19; 4:15-16; Filib. 2:2; Kolos. 2:2; 3:14 **5:4** Ēfēēs. 4:29 **5:5** Kala. 5:19-21 **5:6** Room. 1:18; Ēfēēs. 2:3; Kolos. 3:6 **5:8** Yoowa. 8:12; Yēyuut. 26:18; Kolos. 3:7 **5:9** Kala. 5:22-23

Yooto, mākōōluuchiing' :Kiriistō.”
15 Ōriib keey miisin ām wōlēē ōming'tooy. -Mōōminyē ām kēēlto nyēbo
bēērbēēryo, nteenee ōng'oomēkiitu. 16 Ōyēyiisyēē bārooyin ake tukul kuyem
kuuyu tinyē :bēsyōōsyēchu rōkōs. 17 Kunyoo, -mōōkwērtē keey, nteenee ōnkēt
kiyēē māchē :Mokoryoontēēt. 18 Otayee keey bōōkitēēt kuuyu āroontook.
Yēē kātāwuu nyooto, okany /kiinyiitwook Tāmirmiryēētaab Yēyiin. 19 Yooto,
+mōōtyēēnē tyēēnwookik chēē tēērchiintōōs ōsiltooy Yēyiin. Ōtyēēnchinē Mokoryoontēēt ām mooyēēt akeenke 20 ānkōōbirchinē Baaba Yēyiin kōōnkōy ākookoy
kubo kiy ake tukul ām kaayneetaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō.

Wōlēē māchāktōōs kōōburtooy :biich chēē kiikoomut keey

21 Ōywēyē keey nto yooto, kukōōyibchi Kiriistō koonyit. 22 Māchāktōōs
kōōywēyē :kooruuk saanikwaa kuu wōloo iywēytooy Kiriistō, 23 kuuyu saanteet :nyēē bāwu koorkēēt kuu yoo bāwu :Kiriistō kaniseet kumukuul nyoo
bōōrnyii ānku inee :Kāārārookiintēēt. 24 Kuu wōloo iywēytooy :kaniseet Kiriistō,
māchāktōōs kōōywēyē :koorko saanteenyii.
25 Nto nkinyiing' saanteet, māchāktōōs ichāmē koorkēēng'uung' kuu yoo
kicham :Kāārārookiintēēt kaniseet kut kōōkooyto soboonnyii 26 sukōōtiliilēē
:kanisaanaa kubununēē ng'ālyoontēētaab Yēyiin.* 27 Kiikooyto soboonooto
sukuchōbchi keey kaniseet nyēbo lēbkēēyyo, nyēē mātinyē tisya, mā maasaat
nto kutinyē miyootyo ake tukul. 28 Ām kēēlto nyēē wuu nyiitēnyi, māchāktōōs
:saannyaa ake tukul kuchāmē koorkēēnyii kuu wōloo chāmtooy keey. Murēn
ake tukul nyoo chāmē koorkēēnyii kuchāmē keey nkit. 29 Māmii :chii
bēsyēēt ake nyēē kiikutay keey, nteenee bāyē bōōrnyii ānkuriibē kuu wōloo
yēytoochintooy :Kiriistō biikyii, 30 kuuyu acheek :chēē kēēyēyē bōōrtaab
Kiriistō. 31 Kuu yoo /kikeesir kule, “Kunyoo kiyooto nyēē yēyē murēn
kung'eetee kōōtaab kwaan āk kaamet ankoomut koorkēēnyii ānkunoomnyo
:tukwaay kuyēk kiy akeenke.”† 32 Mii :manta nyēē wōō miisin nyēē iyeelaat nyēē ibooru :siruutēchu ānkung'āloolēē Kiriistō āk biikaab Kiriistō.
33 Kunyoo, māchāktōōs :nkinee chii ām akweek kuchāmē koorkēēnyii kuu
wōloo chāmtooy keey ānkumākyinē mbo :nkinee koorko kōōywēyē saanteenyii.

6

Kāāburtaab lēēkōōk āk sikiikwaa (Kolosaayeek 3:20-22)

1 Nto akweek lēēkōōk, māchāktōōs ōywēyē sikiikwook, kuuyu ng'ālyoo :nyoo
nyēē mākwook :Yēyiin. 2 Mwooyē :siruutēk kule, “Iywey kōōn āk koomēt.”†
Kiruutyēēt :nyiitēnyi nyēbo taay nyēē kikuurto :Yēyiin 3 kumwooyē kule,
“Siiminy nyēē karaam ām kōōrēēt ākoy kooliloon.”† 4 Nto akweek sikiik,
māmāchāktōōs ōwusē lōkōkwook kut bokwoowēsiitu, nteenee ōnēētē ātēbuutēk
chēē rubtooy keey āk Mokoryoontēēt.

Kāāburtaab motwoorik āk mokorēēnikwaa (Kolosaayeek 3:23—4:1)

5:14 Room. 13:11-12 **5:16** Kolos. 4:5 **5:18** Room. 13:13 **5:20** Kolos. 3:16-17 **5:21** 1Bēt. 5:5 **5:23** 1Kōōr. 11:3; Ēfēēs. 1:22-23 **5:24** Kolos. 3:18; Tiitō 2:3-5; 1Bēt. 3:1-6 **5:25** Kala. 1:4 * **5:26** Imuuchē :Bāwulō kung'āloolēē saakweetaab kooyēēy nyēbo Yuutayeek nyēē kimākyinē kule /kiiwuun kōōkōōnnyoontēēt /ānkiilookyi sirook chēē kāroorānēch /kumānāākiimutyi saanteet. **5:26** 1Kōōr. 6:11; Tiitō 3:5; Ibu. 10:22; 1Bēt. 3:21 **5:27** 2Kōōr. 11:2; Ēfēēs. 1:4; Filib. 1:10; Kolos. 1:22 **5:30** Ēfēēs. 1:23 † **5:31** Toowu. 2:24 **5:32** Ng'oong'. 19:7 **5:33** Kolos. 3:19; Tiitō 2:6; 1Bēt. 3:7 **6:1** Kolos. 3:20 † **6:2** Chuy. 20:12 † **6:3** Kiruutēk 5:16 **6:3** Kiruu. 5:16 **6:4** Kolos. 3:21

5 Nto akweek motwoorik, māchāktōōs ōkāsyinē mokorēēnikaab kōōrooni.
Ōywēyē ām mooyēēt akeenke kuu wōloo ōywēytooy Kiriistō. 6 -Mōōywēyē
sōō baateey kule sukuchamaak yoo kakasaak, nteenee ōywēyē kuu wōloo
ōywēytooy Kiriistō, ōyēyē ām moonikwook kiyēē māchē :Yēyiin. 7 Ōyēyiisyē ām
mooyēēt akeenke wuu nyēē ōmiitē ōyēchinē Yēyiin yiisyoonoo āmēēbērē kule
ōyēchinē biiko. 8 Ōnkēt kule mākutuwēn :Yēyiin chii ake tukul ām kāroomnyo
ake tukul nyēē kayey ānku motwooriin :chiichoo nto bāwu keey.
9 Nto nkakweek mokorēēnik, māchāktōōs ōnāmē motwoorikwook ām kēēlto
nyēē karaam. -Mōōlyōōlchinē kuuyu ōnkētē kule nyoo Mokoryoontēēng'waa
icheek ku Mokoryoontēēng'woong' nkakweek :nyooto ānku inee :nyoo miitē
kibkōōnkōy. Māchāmē :inee chiito ake kusiir ake.

Booryēēt kubo soboontaab Tāmirmiryēēt

10 Ng'ālyoontēēt nyēē āwoong'tēē ku kule, ōnyōōru nkuruuk kukwaanee
wōlēē mii :Yēyiin nyoo boonto kāāmuukēywēēk. 11 Onam kariikaab booryēēt
chēbo Yēyiin sukung'eet oyeetee keey ām wōlēē mii kēntooyiisyēētaab Ki-
brōkōsyoontēēt. 12 Mābo :booryoonoo kule /kiitaata koroti. Nteenee kēēmiitē
kēēbooryēē bāytooyik, kāāntōōyik alak chēbo kāāmuukēywēēk, kāāyyoong'ikaab
kōōroonēēb mēēnān āk nkuruukaab tāmirmirook chēē miyootēch ām kōōrēēt
barak. 13 Kunyoo, onam kariikaab booryēēt chēbo Yēyiin kuyem, sōōyēētu yoo
yitu :bēsyoonoo bo rōkōs nyoo chōōnii, si yoo !koo-am booryēēt, kumāchāktōōs
tōōtitirootiin. 14 Ōchōb keey ōyēku biich chēē ōmwooyē ng'al chēbo man,
kuu yoo rātē keey :chii nyēbo lukēēt yoo māchē kuwo booryēēt. Oluumee
keey churtaayeet sōōriibēē keey kuu yoo iluumēē keey :chii karneet wōlēēb
teket yoo wēētii booryo. 15 Oluumee keey mbo lōkōōywēk chēē kāroomēch
choo yibu kaalyeet sukung'eet ōyyoong'unēē yooto kuu yoo iluumēē keey
:chii kwēyōōn kērēēnkōōy. 16 Nto subak, onam kaakaaseet kuyēk loong'eet
nyēē ōyēētēē keey ām kootyēk tukul choo bo ng'woonēēt choo mwooku
:Kibrōkōsyoontēēt kuu yoo yēētēē keey :chii loong'eet ām booryo. 17 Ōriibē
mētēwookwook sōōsōōtē kurubta keey wōlēē kiiraraaktaak :Kāārāookiintēēt
kuu yoo iloochē :chii nyēbo lukēēt kuutwēēt sukukērēktēē mētinyii. Onam
ng'ālyoontēētaab Yēyiin sōō-āmēē booryēēt kuu yoo nāmē :chii chōōkiit yoo
wēētii booryo. 18 Ōyēyē ng'aleechu tukul ōsooyē Yēyiin kuyēētyēēchook. Ōsooyē
kibtaman ām Tāmirmiryēēt. Ām ng'ālyoontooni, kumāchāktōōs ōchōbē keey
-mookany kubēk :moonik. Ōsoochinē biikaab Kiriistō tukul ākookoy.
19 Ōsoowoo nkanii ānyōōru ng'aleek chēē āmwooyē sāābooru nyēē māmii
:muyāt, kiyēē iyeelaat kurubta keey āk lōkōōywēk chēē kāroomēch. 20 Arataat
:anii kuuyu āyēku kiiyookiin nyēē ā-āmtooy lōkōōywēchoo kāroomēch. Os-
aay kule āmwoowu ng'aleechaa nyēē māmii :muyāt kuu wōloo māchāktōōs
amwaayte.

Chameetaab keey

21-22 Āmiitē āyooku Tukiikō kuchō wōloo ōmiitē. Ng'eetaabiya :inee
nyēē chamaat ānku nyēē /kiikoosēē keey kubo yiisyēētaab Mokoryoontēēt.
Mākumwoowook lōkōōywēk tukul chēē rubtooy keey āk anii sōōnkēt :nkakweek
wōlēē āwuuyē :anii āk kiyēē āyēyē ānkumwoowook wōlēē kēēwuuyē :acheek
tukul ānkōōtitiirook.

6:6 1Kōōr. 7:22 **6:8** Kolos. 3:22-25; 1Tēm. 6:1-2; Tiitō 2:9-10; 1Bēt. 2:18-21 **6:8** 2Kōōr. 5:10 **6:9** Kolos. 4:1; Yāāk. 2:1 **6:10** 1Kōōr. 16:13 **6:11** Yāāk. 4:7 **6:12** Ēfēēs. 2:2; 1:21; 1Bēt. 5:8-9 **6:13** Room. 13:12 **6:14** Isa. 11:5 **6:15** Isa. 52:7 **6:17** Isa. 59:17; 2Kōōr. 10:4 **6:17** Mat. 4:5-7; Ibu. 4:12 **6:19** Luuka 18:1; Room. 15:30; Ēfēēs. 3:14; Kolos. 4:2-4 **6:19** Yēyuut. 4:29 **6:20** Ēfēēs. 3:1 **6:21-22** Yēyuut. 20:4; Kolos. 4:7-8; 2Tēm. 4:12

23 Ōtēbtē ːakweek mbo ng'eetaabiya kaalyeet. Kuyēētyēēchook ːBaaba
Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō sōōchoomtōōsii ānkōōkoosēē keey inee.
24 Kōōbēruurākiis ːbiiko tukul choo chāmē Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō
ām chamateet nyēē mābēku.

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō
Filibiik

Taayta

Siriintēēt, kēnyiit nyēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē :Bāwulō barwaani kurataat ām Rooma (kasee Yēyuutēk 28:16 āk chēē rubē.) /Kiisōōtyinē kule ki kēnyiitaab 61 KK. Kimāchē :Bāwulō kubirchi chōōrōōnuutēkyii kōōnkōy ām Filiibi kubo toorētēētaab beesaanik chēē /kikiiyookyinē inee.

Kiyēē mii āriit: Toowunēē :Bāwulō ām barwaani kubirchinē kaniseet kōōnkōy ānkumwooy wōlēē kiwuu :soboonnyii ām Rooma. Kiyēyiisyēē bārooyinooto kōōkiimēē kaniseetaab Filiibi kukiilchi kāāyēnēēng'waa ānkoo kumiitē :wusiisyēēt āk kāāyiimuutēk alak. Mwoochinē kusatee keey ng'al chēbo muchas, kusyeem kuyibē keey ng'wēny ānkunoomnyo. Isōōtyinē icheek kule /kiirāroochē yoo kēēyēnchi Kiriistō āmēēbērē kuuyu rubē kiruutēkaab Yuutayeek.

Kiyēē āmu: Ibooru :Bāwulō ām barwaani tiinyē soboonnyii, ng'erekweek kubo kule kiikōōyēnchi :inee Kiriistō ānkoo kurataat āmēēnkētē kiyēē makuyeyakay ām taay. Yoo ākoo /tākēēchāmchinē tākusob, makung'erech kubo chamateetaab Yēyiin. Nto yēē ākoo makume, mākwoomchi :yēēmootēēt wokuming'to keey Yēēsu ām barak. Kanyoo acheek choo kiikiiyēnchi Kiriistō :wōliin bo barak (kur. 3:20), kunyoo, kiimuuchē kēēmuytoochi nyāliluutēk ām kōōrēēt kēētinyē bāybooyyēēt āk nyikanateet.

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō biikaab Filiibi ānkumākyi bērur

1 Anii :nyoo Bāwulō, āboontē keey Tēmētēēwō kēēyēchinē Kāārārookiintēēt
Yēēsu yiisyēēt. Āsirwook biikaab Yēēsu Kiriistō ām Filiibi, kāāntōōyik āk
toorētik. 2 Kōōbēruurook :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō
ānkōōnyōōru kaalyeet.

Kisoochi :Bāwulō biikaab Filiibi

3 Yoo āsōōtook, ābirchinē ākookoy Yēyiintēēnyuu kōōnkōy. 4 Yoo āsoowook
akweek tukul, āsooyē ām ng'erekweek, 5 kuuyu kikēēyēētyēēchinoonu keey
ām yiisyooni bo lōkōōywēk chēē kāroomēch kuchakee bēsyoonoo kyōōnyōōru
ng'aleechu ākoy kura. 6 Āchāmtooy kule makutas taay kōōtitiirook :Yēyiin nyoo
kitoowu yiisyēēt nyēē karaam ām wōlēē ōmiitē. Yēyē kuu nyooto ākoy yoo
/kaakiiwaang'ta yiisyoonoo ām bēsyoonoo iyēēwu :Yēēsu Kiriistō. 7 Misyoo
āsōōtook kuu nyooto, kuuyu ōboontēēnoo mooyēēt. Kyōōtiiyoo yooto āyēchinē
Yēyiin yiisyēēt ānkoo mbo yoo kyaarataat ām nyōrōōrōōnik nto yoo kyāākiimē
ānkāā-āmtooy lōkōōywēk chēē kāroomēch. 8 Inkēt :Yēyiin kule āmchoo anii
:yēēmootēēt akweek tukul ām chamateetaab Yēēsu Kiriistō.

9 Āsoowook kule kuner :chamateeng'woong' miisin ōnyōōru kiirnātēētaab
Yēyiin ānkōōrōōtootē ng'aleek kāroomin 10 soomuuch okwey kiyēē karaam
ānkōōtililiitu bēsyoonoo itiilē :Kiriistō ng'aleek. 11 Āsoowook ōyēyē ākookoy
tukuuk chēē churtootiin kubununēē :Yēēsu Kiriistō /sikiitōrōōr /ankiikaasta
Yēyiin.

O-am booryēēt kubo Kiriistō

1:1 1Kōōr. 4:17 **1:6** Filib. 2:13; 1Tēēs. 5:24 **1:8** 2Kōōr. 5:14 **1:10** Room. 12:2; 1Kōōr. 1:8; 2Kōōr. 5:10; Ēfēēs. 5:27; Filib. 1:6; 2:16; 1Tēēs. 3:13; 5:23 **1:11** Yoowa. 15:8

12 Lēyyē, mbo ng'eetaabiya, āmāchē āmwoowook kule kiyēē kiyeyakay
ām wōlēē āmiitē kōōkuyēētyēēchi kutas taay :lōkōōywēk chēē kāroomēch.
13 Inkētē mbo raat :riibiik tukul chēbo kaytaab bāytooyiintēētaab Rooma āk
biiko alak tukul kule arataat :anii kuuyu āyēchinē Kiriistō yiisyēēt. 14 Nto
subak, kookuyey :rātiisyēēnyuu kunyōōr mooyēēt :mbo ng'eetaabiya chēē
chaang' ām Mokoryoontēēt kwaamta lōkōōywēkaab Yēyiin nyēē kōrōōm miisin
āmēēywēyē.
15 Man sinee mii :biiko alake chēē āmu lōkōōywēchoo bo Kiriistō ām tuuyin-
taab moo ānkukwiiloo, nteenee mii :alake chēē āmu lōkōōywēchoo ām mooyēēt
nyēē karaam. 16 Yēyē :icheek ng'aleechu kubo chamateet kuuyu inkētē
kule kikwērwoo :Yēyiin wōli sukung'eet ayeet lōkōōywēkyii. 17 Māng'āloolēē
:bichooto kābo taay Kiriistō ām mooyēēt nyēē lēēl, nteenee ng'āloolēē kubo
tuuyintaab moo. Isōōtē kule nto /kēētāsyi /kēēwuso yoo tāāmiitē wōlēēb
kāābrātiisyō. 18 Nteenee mā :kiy! Ang'erechaat kule /kyoomtooy Kiriistō ām
keel ake tukul. Yoo āmtooy :alake kōōsōōtē nyēē miyaat, kwoomtootooy :alake
kōōsōōtē nyēē karaam.
19 Ātāsē taay āng'ērēchē ānkētē kule +/makiityaaktaa /ānkēēsārwoo, kuu
yoo ōsoowoo ānkuyēētyēēchoo :Tāmirmiryēētaab Yēēsu Kiriistō. 20 Ākēnēē keey
ānkāāyyoong'unēē kiito akeenke kule mākoy āmuy āyēchi Kiriistō yiisyēēt.
Nteenee +māākiil raawuut kuu kwaak sāātōrōōrē Kiriistō ām wōlēē ābuurtooy
yoo tāāsoboot nto yoo kaameey. 21 Soboonnyuu ku Kiriistō ānku kaykay mbo
yoo kaameey. 22 Yoo tāāsoboot tāku kāroomēch :tukuuk chēē tookunēēnoo
āyēchinē Kiriistō yiisyēēt. Kunyoo botwoo kule nee :nyēē +maakwey. 23 Mii
:ng'ala āyēēnku yu. Ākāykooyē āwēēchi keey wōlēē mii :Kiriistō bokiibuurtē
keey tukwaay kuuyu kiy :nyoo nyēē karaam miisin, 24 nteenee kaykay ām
wōlēē ōmiitē :akweek yoo āsoboot :anii. 25 Kunyoo kāānkēt kule māchāktōōs
tākiibuurtē keey āk akweek kōōrooni sāāyēētyēēchook ong'erech ānkōōkiilchē
ām kaakaaseeng'woong'. 26 Yoo kāāruutoochook subak, +moong'erech kubo
kiyēē yēyē :Yēēsu Kiriistō kubuntēēnoo anii.
27 Māchāksē kityō ōbuurē kuu yoo mwooyē :lōkōōywēkaab Kiriistō, si yoo
kachaakasaak nto kamachaakasaak, +māānkēt kule ōkiilchinē kiy akeenke
ānkōōwuulyēē :tukul lōkōōywēkaab Kiriistō 28 āmōōmuyēē buunikwook. Yoo
kakas :kwiilōōtichoo wōlēē ōyēnchintooy Yēyiin, mākōōboor :yooto kule
kōōkubootyo :icheek /ankiiraraachaak akweek. Yēyiin nkit :nyēē kiikuchōb
kuu nyooto. 29 Mēēbērē /kiikēēchāmwook sōō kule okaasee keey baateey
Kiriistō, nteenee /kiikēēchāmwook kule /kiinyāliilook kubo inee. 30 Ōmiitē
:nkakweek ō-āmē booryoonoo kyōōkāsē ā-āmē :anii ānkutāā-āmē kura.

2

Ōyibē keey ng'wēny kuu Yēēsu

1 Ara, /kiikiimē keey ām Kiriistō? Ara, /kiititiirē keey ām chamateenyii? Ara,
/kēēsinēnē ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin? Ara, /kēēriirēē keey ānkēēkāsyinē keey
kiisayta? 2 Yoo wuu nyooto, ong'ereechaa miisin ōkāsyiintōōsii, ōchoomtōōsii
ānkōōyēku akeenke ām moonikwook āk kāāsōōtēywēēkwook. 3 -Mōōmākyinē
keey tukuuk nkit, nto ōkāsē keey buch, nteenee ōyibē keey ng'wēny ānkōōyibē
alak kule kāroomēch kusiir akweek. 4 -Mōōkāsē baateey kiyēē ōmāchē :ak-
week nkit, nteenee ōkāsē :nkinee kiyēē māchē :biiko alake.

1:12 Yēyuut. 28:17-20; Ēfēēs. 3:1 **1:17** 2Kōōr. 2:17 **1:19** Room. 15:30 **1:21** Kala. 2:20; Kolos. 3:3-4 **1:23** 2Kōōr. 5:8-9 **1:27** Kolos. 1:10; 1Tēēs. 2:12; 4:1, 7 **1:30** Yēyuut. 16:19-40 **2:2** 1Kōōr. 1:10-11; Ēfēēs. 5:2 **2:3** Room. 12:10; Kala. 5:26 **2:4** 1Kōōr. 10:24

5 Māchāktōōs ōkāsē kiy kuu wōloo kāstooy :Kāārārookiintēēt Yēēsu. 6 Kiwuu
:inee Yēyiin, āmēēbērē kiisoot kule kisāsu kāāmuukēywēēchoo sukukerkeyiit
Yēyiin. 7 Ānkoo kuwuu nyooto, kibakaakta kāāmuukēywēēchooto ankucham
kuyēk motwooriin. 8 Nto yu ki chii, kiyibē keey ng'wēny kukoonyitē Yēyiin
ankucham mbo kumēēchi murtooywoontēēt. 9 Kunyi, kiitōrōōr :Yēyiin Yēēsu
ānkōōkoochi kaayneet nyēē wōō miisin kubiir kaayna ake tukul. 10 Kunyoo,
mākukutuny :chii ake tukul nyoo mii barak, nyoo mii ng'wēny āk nyoo mii
*kāābkwoombiich kukoonyitē kaayneetaab Yēēsu 11 ānkumwooyē :chii ake tukul
kule Yēēsu Kiriistō :Mokoryoontēēt, /sikiitōrōōr Baaba Yēyiin.

Ōbooru kule ōywēyē Yēyiin

12 Lēyyē, chōōrōōnuutēkyuu, yoo kōkēēboontē keey kwaak, kwōōkoonyitoo
miisin. Kunyoo ānkoo ālōō raat ām wōlēē ōmiitē, ōywēyiisyē miisin kusiir yoo
kōbo taay ānkōōyēyē tukuuk chēē ibooru kule /kookiiraraachaak. 13 Ōnkētē
kule imuuchē :Yēyiin kuyēētyēēchook yoo ōmāchē oyey kiyēē māchē :inee
ānkōōyēyē kiyooto.
14 Ōyēyē kiy ake tukul nyēē -mōōng'unyng'uunyē nto ōkwiilē keey.
15 Yooto +mōōyēku biich chēē ōbēērē keey ānkōōtililiitu kuu lōkōkaab Yēyiin
chēē mātinyē lēēlis ām kōōrooni bo chukurāt āk biich chēē moosootiin.
Olekecheech kuu kookeel 16 ānkōōkiilchi lōkōōywēkaab soboonto. Yoo kooyey
kuu nyooto, āng'ērēchē bēsyoonoo itiilē :Yēēsu Kiriistō ng'aleek, kuuyu
mānāāwo buch :yiisyoonoo kyāāwuulyēē.
17 Ānkoo +/makeewasta korotiikyuu /kiitaata kuu kōrōs kuuyu kyaa-am
booryēēt sōōyēnchi Yēēsu, +maang'erech ankeeng'erech :tukul āk akweek.
18 Kunyoo nanyuun, māchāktōōs :nkakweek ong'erech āk anii.

Tēmētēēwō ākoo Ēbāfurōtiitō

19 Āmoong'tēē keey Mokoryoontēēt Yēēsu kule +māāyooku Tēmētēēwō ām
lēēkitō kuchō wōloo ōmiitē saang'erech yoo /kāchokyoomwoo lōkōōywēkwook.
20 -Māāboontē chiito ake nyēē kāswook ng'aleekwook kuu inee. 21 Wuulyēē :bi-
iko alake ng'aleekwaa baateey, āmēēbērē ng'aleek chēē māchē :Yēēsu Kiriistō.
22 Ōnkētē :akweek mbo wōlēē kiikōōboorunto keey :Tēmētēēwō nkityō, kuuyu
āyēyiisyē :anii āk inee kuu leekwa āk kwaan kubo yiisyēētaab lōkōōywēkaab
Yēyiin. 23 Kunyoo, āsōōtē +māāyooku kuchō wōloo ōmiitē yoo kaakas wōlēē
wuunto :ng'aleek ām wōlēē āmiitē. 24 Ākoosēē keey Mokoryoontēēt kule
+māāchōō :nkanii wōloo ōmiitē ām lēēkitō.
25 Kyōōyooku ng'eetaabiya Ēbāfurōtiitō wōlēē āmiitē sukuyēētyēēchoo.
Kōōkēēwuulyēē lōkōōywēk chēē kāroomēch kyoomē booryēēt tukwaay. Ntee-
nee, kwaasoot kule karaam ākētu inee kuchō wōloo ōmiitē, 26 kuuyu
kōōkwoomchi inee :yēēmootēēt kubērē nto kasaak akweek tukul ānkōōyiimē
mēt kuuyu kyookas kule kikiikumnyaan :inee. 27 Manta kimnyoonē anki-
tame. Nteenee kiriiree :Yēyiin. Mēēbērē inee baateey, nteenee kiriireenaa
nkanii simātāsyi :meenyii ng'wooninto nyēē āboontē. 28 Anii miisin :nyēē
kwāāmāchē kule kuchō wōlooto soong'erech subak yoo kookas inee, nto yooto
mēēbērē tāāsōōtē miisin. 29 Otaach ām ng'erekweek tukul kuu ng'eetaabiya
ām Mokoryoontēēt. Ōkoonyitē miisin biiko chēē wuu chutēchu, 30 kuuyu

---

2:5 Yoowa. 13:15; Room. 15:5; 1Bēt. 2:21 **2:6** Yoowa. 1:1-2; 17:5; Ibu. 1:3 **2:7** Yoowa. 1:14; 2Kōōr. 8:9 **2:8** Ibu. 5:8; 12:2 **2:9** Yēyuut. 2:33; Ēfēēs. 1:21; Ibu. 1:4 **2:11** Isa. 45:23; Yoowa. 5:23; Ng'oong'. 5:13 **2:13** Yoowa. 15:5; Room. 7:18; Filib. 1:6 **2:15** Kiruu. 32:5; Tān. 12:3; Mat. 5:14; Ēfēēs. 5:8 **2:16** 1Kōōr. 1:31; 15:2; 2Kōōr. 1:14; 5:12; Filib. 1:10; 1Tēēs. 2:19; 2Tēēs. 1:4 **2:17** 2Tēm. 4:6; 1Yoowa. 3:16 **2:18** Filib. 3:1; 4:4 **2:19** 1Kōōr. 4:17 **2:25** Filib. 4:18 **2:29** 1Kōōr. 16:16, 18

kyaalta keey nyēē kitāmēē kubo yiisyēētaab Kiriistō nto yooto kuyēētyēēchoo, ng'ālyoo nyēē kimōōmuuchē :akweek kut ōyēētyēēchoo.

3

Wōlēē /kēēyēytooy /sikeechurta

1 Lēyyē mbo ng'eetaabiya, āmwooyē kule ōng'ērēchē ām Mokoryoontēēt. -Māāyiimē keey yoo ākētyinē keey ng'aleechu kikyāāsirwook, kuuyu mākuriibook :ng'aleechaata.

2 Ōriibēē keey buunichoo bo Yēyiin choo yēyootē ng'al chēbo miyootyo ānkutilootē bōōrwoonikaab biiko. 3 Acheek :chēē */kikiimuraataneech nyēbo man, kuuyu kēēkutunkyinē Yēyiin ām Tāmirmiryēēnyii ānkiimoong'tēē keey Kāārārookiintēēt Yēēsu āmēēbērē kubo kiyēē kiikēēyēchi Yēyiin. 4 Āboontē sinee :nkanii ng'ālyoo ām kiyoo ng'āsēē keey :bichoo alake. Yoo mii :chii nyēē mwooyē kule imoong'tēē keey tukuuk chēē yēyē :biich buch, āboontē :anii ng'ālyoo nyēē siirē chooto. 5 / Kikiimuraatanaa āboontē bēsyōōsyēk sisiit /ānkikēēsicho kuu *Israyēēliin nyēbo kōōtaab Beenchamiin, *Iburāniintēēt mētit. Kyāāriibē :anii kiruutēkaab *Muusa kuu *:Fārisooyiintēēt, 6 ānkyāākōrōōm miisin nyēē kyāāwus biikaab Kiriistō. Kyāāriibē kiruutēchoo nyēē kimāālēēlē. 7 Nteenee tukuuchoo kyāāyiitē :anii tukul kule ki kāroomēch, āyiitē choo raat kule buch ām kiyēē kiikuyēwoo :Kāārārookiintēēt. 8 Ng'ālyoo nyēē karaam miisin kukeeytee kiyēē isōōtē :bichoo ku ānkēt Kāārārookiintēēt Yēēsu Mokoryoontēēnyuu. Kyāāmētē kiy ake tukul kubo inee ānkāāyibē tukuuk tukul choo kyāāyēyē kukerkeyiit biyek saanam Kāārārookiintēēt kutukul 9 ānkāāyēku akeenke āk inee. -Māyēyoo :kiruutēkaab Muusa achurte ām taayeetaab Yēyiin, nteenee āchurtooy kuuyu ākoosēē keey Kāārārookiintēēt. Yēyiin nkit :nyēē yēyē chiito kuchurta yoo keekaasee keey :chiichooto inee. 10 Kiyēē āmāchē baateey ku kule ānkēt Kāārārookiintēēt āk kāāmuukēywēēk choo kiing'ēētēē inee meet. Āmāchē akerkeyiitu inee nyoo /kikiinyaliil / ankeebakach 11 si nto anyuun, /kiing'eeteenaa nkanii meet.

Ālābātyinē awaang'te kiyoo kitōōlchoo :Yēēsu

12 -Māāmwooyē kule kwāāwoong'u nto kwāābuntoochi tabantaab churtaayeet, nteenee tāākiilē keey ayey kiyoo kitōōlchoo :Kāārārookiintēēt Yēēsu. 13 Lēyyē, mbo ng'eetaabiya, -māāsōōtē kule kwaateryeech kiyooto. Kiyēē ārābchinē, ku āwuutyēē kiy ake tukul nyēē mii lētuunyuu ānkāākiilchi keey kiyēē mii taayeenyuu. 14 Kunyoo, ālābātē ānyōōru kiyēē tuwēnēēnoo :Yēyiin kubununēē :Kāārārookiintēēt Yēēsu.

15 Māchāktōōs :acheek tukul choo kēēkichootiin kiisōōtē kuu nyiitēnyi. Nto yoo ōboontē :akweek alake kāāsōōtēywēēk chēē teer, mākōōboorwook :Yēyiin. 16 Okany keetas taay kiibuurtē lēbkēēyyoonoo kikēēnyōōru.

17 Mbo ng'eetaabiya, ōkāsēē biiko choo yēyē kuu wōloo āyēytooy :anii ankooyey :nkakweek kuu nyooto. 18 Kisimāmwoowook areet chēē chaang' ānkutāāmwoowook nyēē āriirē kule, kwiilē :biiko chēē chaang' ng'aleekaab meetaab Kāārārookiintēēt ām murtooywoontēēt. 19 Mii :bichoo bokwooroontōōs. Intōōytēē moonikwaa, intumēērēē tukun chēē miyootēch yēē kātāmuuytōōs ānkōōsōōtē baateey tukuuk chēbo kōōrooni. 20 Nteenee kēēbooyē :acheek kibkōōnkōy ānkēēmiitē kēēkānyē

3:1 Filib. 2:18 **3:2** 2Kōōr. 11:13; Kala. 5:12 **3:3** Yoowa. 4:21-24; Room. 2:28-29; Kala. 6:15; Kolos. 2:11 **3:4** 2Kōōr. 11:18, 21 **3:5** Toowu. 17:9-14; Room. 11:1 **3:6** Yēyuut. 8:3; 21:20; 22:4; 26:9-11 **3:9** Room. 1:17 **3:11** Room. 6:5, 8-11; 2Kōōr. 4:10 **3:12** 1Kōōr. 9:24-25 **3:14** 1Kōōr. 9:24-25 **3:17** 1Kōōr. 4:16 **3:18** Kala. 6:12 **3:19** Room. 16:18

miisin Kāārārookiintēēt nyoo Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō kuchōōnēē kibkōōnkōy. 21 Makuweech bōōrwēkyoo chu bo ng'wēnyuuni kukerkeyiit bōōrnyii nyoo bo lēbkēēyyēēt ānkubāw kiy ake tukul.

4

1 Lēyyē, mbo ng'eetaabiya choo āchāmook, ōkiilchi Mokoryoontēēt kuu nyooto. Āmchoo akweek :yēēmootēēt miisin ānkāāng'ērēchēēnook sōō nyēē tyaa.

Ōbuurtē kaalyeet

2 Lēyyē, āsooyiing' inyiing' Ewootya ākoo Suntiikē kule ōkāsyiinē ām Mokoryoontēēt. 3 Nto inyiing' choorweenyuu nyoo kiichuutyiintōōsii,* iyēētyēēchi chēēbyōōsōōchu kukāsyiin. Kikyaam booryēēt āk icheek kubo lōkōōywēk chēē kāroomēch kēēboontē keey Kēlēmēēn ākoo biikyuu choo kikēēyēyiisyē tukul choo mii :kooynōōkwaa kitaabuutaab soboonto.

4 Lēyyē, ōng'ērēchēē Mokoryoontēēt ākookoy. Āmwooyē subak kule ōng'ērēchēē! 5 Okany kukas :biiko tukul ntusātēēng'woong'. Mii :Mokoryoontēēt kuchōōnii ām lēēkitō. 6 -Mōōmuyēē kiy ake tukul nteenee ōsooyē Yēyiin kukōōnook kiito ake tukul nyēē -mōōboontē. Ōbirchinē inee kōōnkōy ākookoy yoo ōsoomē. 7 Nto yooto kuriibwook :kaalyeetaab Yēyiin kāāsōōtēywēēkwook kubuntēē Kāārārookiintēēt Yēēsu. Wōō :kaalyaanaa miisin nyēē māyityinē :kāāsōōtēywēēkaab biiko.

8 Lēyyē mbo ng'eetaabiya, ōrōōtootē ng'aleechu ankoorub: ng'aleekaab manta, tukuuk chēē /kēēkoonyitē, chēē chuulootiin, chēē tiliilēch, chēē kāroorānēch, chēē /kēēng'ērēkyinē, chēē kāroomēch āk chēē /kiikoostooy. 9 Ōyēyiisyēē tukuuk choo kyāānēētook, choo kyāāmwoowook nto ku choo kyōōkāsē āyēyē. Nto yooto +mōōboontē keey Yēyiintēētaab kaalyeet.

Kibirchi :Bāwulō kōōnkōy biikaab Filiibi

10 Tyaa sōō, :ng'erekweek chēē āboontē ām Mokoryoontēēt kuuyu ānkoo kikiikukeeyta :bēsyōōsyēk chēē chaang', kyoomuuch ōyookwoo tukuuk subak. Ānkētē sinee kule kyōōmāchē ōyēētyēēchoo nteenee kimōōtinyē bārooyinto. 11 -Māāmwooyē sōō, ng'aleechu āmāchē kiy. Kyaaneet keey ayemakse āk kiyēē āboontē. 12 Ānkēt wōlēē wuu :soboonto yoo -māāboontē kiy āk yoo āboontē tukuuk chēē chaang'. Kyaaneet keey āyēmāktōōsii ām soboon ake tukul ānku yoo /kakeebaya nto ku yoo āmoo :kēmēy nto āboontē chēē chaang' nto ku ng'ēri. 13 Āmuuchē kiy ake tukul ām kāāmuukēywēēk choo kōōnoo :Kāārārookiintēēt. 14 Kikaramiit mbo sinee ōyēētyēēchoo ām nyāliluutēkyuu.

15 Ōnkēt :akweek biikaab Filiibi kule yoo kyōōkāsē nyēbo taay lōkōōywēk chēē kāroomēch yoo kyāāng'ēētēē yēēmēētaab Maketoonnya, mānāāyēētyēēchoo :kaniseet ake tukul ām yēēmōōsyēk alak, nteenee akweek nkit :chēē kyōōyēētyēēchoo. 16 Kyōōyēētyēēchoo areet āyēēng' yoo kimāāboontē kiy āmiitē Tēēsālōōnikē. 17 Karaam sinee ōkōōnoo kiy nteenee kiito nyēbo koomānuut kukunyōōr :chii tuwēnēētaab Yēyiin. 18 Kōōnkōy kuuyu kōōkuyityoo :tukuuk tukul choo kyōōyooku Ēbāfurōtiitō kuyibwoo. Kunyoo, ātinyē ra chēē yēmoo. Kerkeey :tukuuchoo kōrōs chēē ānyiny chēē /kākēēbēēlchi Yēyiin, chēē chāmē :inee ānkōōng'ērēēchē. 19 Mākukōōnook

---

3:20 Ēfēēs. 2:6; Ibu. 13:14 **3:21** Room. 8:29; 1Kōōr. 15:25, 28, 43-53; Kolos. 3:4 **4:1** 1Tēēs. 2:17-20 * **4:3** Mwooyē :alake kule Siisikō. **4:3** Ng'oong'. 3:5 **4:4** Filib. 2:18 **4:5** Room. 13:11-12; 1Kōōr. 16:22; Ibu. 10:25; Yāāk. 5:8; Ng'oong'. 22:20 **4:6** Tyēēn. 37:5; Mat. 6:25; 1Bēt. 5:7 **4:7** Yoowa. 14:27; Kolos. 3:15 **4:9** 1Kōōr. 4:16 **4:11** 1Tēm. 6:6-8 **4:12** 2Kōōr. 6:10 **4:13** 2Kōōr. 12:9-10 **4:15** 2Kōōr. 11:8-9 **4:16** Yēyuut. 17:1 **4:17** 1Kōōr. 9:11-12 **4:18** Laawi. 3:5; Filib. 2:25; Ibu. 13:16

:Yēyiintēēnyuu kiyēē -mōōboontē, kubununēē Yēēsu Kiriistō kuuyu inee
:nyēē boonto tukuuk tukul. 20 Kutōrōriit ākookoy :Yēyiintēēnyoo nyoo Baaba.
Kuwuuyiit nyooto.

Kāā-āmiisēēt

21 Ōsuboowoo chii ake tukul nyēbo Yēēsu Kiriistō. Isubooyook :kāāntōōyikaab
biikaab Kiriistō āk mbo tuubchōōsyēk chēē kēēboontē keey. 22 Isubooyook
:biikaab Kiriistō tukul chēē mii wōli, ānku miisin choo yēyiisyē kaab
bāytooyiintēētaab Rooma. 23 Kōōbēruurook :Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō ām
tāmirmiryēēt.

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō
Kolosaayeek

Taayta

Siriintēēt, kēnyiit nyēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē :Bāwulō barwaani kurataat ām Rooma ām kēnyiit nyēē /kiisōōtyinē ki nyēbo 60 KK (kasee Yēyuutēk 28:16 kutas taay). Wuu nyēē /kikēēsirē kēnyiit akeenke āk nyēbo Ēfēēsō nteenee kisimkoonto ām nyoo bo Filibiik. Toorētiintēēnyii Tukiikō :nyēē kiyibē barweetaab Ēfēēsō āk nyēbo Kolosaay. Kimānāāwo :Bāwulō Kolosaay. Kiyyēē :yiisyēētaab Bāwulō ām kiriinkēētaab Ēfēēsō, kaniseetaab Kolosaay. Āybēēryoontēēt Ebaafura nyoo kireeny keey kubuntēē yiisyēētaab Bāwulō ām kaniseetaab Ēfēēsō :nyēē kiyibē lōkōōywēkaab Yēēsu Kiriistō kuba Kolosaay nyoo /kiisōōtyinē kule ki kiriinkēēnyii.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Kiiyiim mēt Ebaafura :ng'aleek chēē kimiitē Kolosaay. Yooto kuruutoochi Bāwulō ām Rooma. Kunyoo, iboorchinē :barwaani biikaab Kiriistō wōlēē māchē kōōbuurtooy. Ryoochē ntāsimuutēk, kāānēētuut chēbo biich chēē mātinyē kāāyēnēēt āk wōlēē sooytooy :Yuutayeek. Ng'al :choo chēē kimii kung'ēēnyootē biikaab Kiriistō kut koolebleeb kāāyēnēēng'waa ām wōlēē mii :Yēēsu kule inee ku lakwataab Yēyiin. Ibooru :Kiriistō wōlēē wuu :Yēyiin. Inee :nyēē iyyoong'unēē :tukuuk tukul, inee :mokoryoontēētaab biikaab Kiriistō ānku Kāārārookiintēēt nyoo kiichoomnyo chiito āk Yēyiin. Chōōnēē :kaararaacheet wōlēē mii :inee nkit. Mātiinyē keey āk kāānēētuut alak tukul āk mbo ātēbuut alak. Ibooru :Bāwulō wōlēē ibooruntooy keey :kāāyēnchinooyēēt ām soboontaab chiito nyoo kiikutaach Kiriistō.

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō Kolosaayeek ānkumākyi bērur

1 Anii ku Bāwulō nyoo kitōōloo :Yēyiin āyēku lēbkēēyiintēētaab
Kāārārookiintēēt Yēēsu. Āboontē keey ng'eetaabiya Tēmētēēwō. 2 Āsubooyook
akweek biikaab Kiriistō ām Kolosaay choo ōtiliilēch ānkōōkoosēē keey
Kiriistō ānkēētuubchē :tukul ām inee. Kōōbēruurook :Baaba Yēyiin ānkukōōnook
kaalyeet.

Kisoochi :Bāwulō biikaab Kolosaay

3 Kēēbirchinē Yēyiin kōōnkōy kwaak nyoo kwaaniitaab Mokoryoontēēnyoo
Yēēsu Kiriistō yoo kēēsoowook. 4 Kēēng'ērēkootiin kuuyu kookeekas kule
ōkoosēē keey miisin Kāārārookiintēēt Yēēsu ānkōōchāmē biikaab Kiriistō tukul,
5 kuu yoo mii :kiy nyēē ōkēnēē keey nyēē /kiikēēkōnōrwook ām Kaab Yēyiin.
Kisimokasee ng'ālyoontooni lōkōōywēkaab manta chēē kāroomēch 6 choo /
kikyoomwook. Kuu yoo kōōkuyēstoochi :lōkōōywēchu kāroomēch kōōrēēt tukul
ānkōōkuyibchi biiko bērur, kyōōbēruurāksē :nkakweek kung'eetee bēsyoonoo
kyōōkāsē ānkōōnkēt kule chāmook man :Yēyiin. 7 Kyōōkāsēē lōkōōywēchu
Ebaafura nyoo kēēyēyiisyē :tukul ānku chiinyoo nyoo kēēchāmē. Iyyoong'oot
:inee kuyēyē yiisyēētaab Kiriistō kubo akweek. 8 Inee mbo subak :nyēē
kyoomwēēch acheek choomnyēēt nyēē ōboontēē keey ām Tāmirmiryēētaab
Yēyiin.

9 Kunyi, kiikēēsoowunoonwook kung'eetee kikeekas ng'aleechaa ākoy kura,
kule okas kuchurta kiyēē mākwook :Yēyiin ānkōōnyōōru kiirnātēēt nyēē wōō

1:4 Ēfēēs. 1:15 **1:5** Ēfēēs. 1:13; 1Bēt. 1:3-4 **1:7** Kolos. 4:12; Filēm. 23

nyēē kōōnu :Tāmirmiryēēnyii. 10 Yooto nanyuun, +moong'ereech Mokoryoontēēt ām ātēbuutēkwook, ōyēyē ng'aleek chēē kāroomēch ānkōōtāsē taay ōnkētē Yēyiin miisin. 11 Kēēsooyē kule ōkiilchē ām kāāmuukēywēēkyii tukul sōōmuytooy ānkōōlukuyē ng'al ām ng'erekweek 12 ōbirchinē Baaba kōōnkōy nyoo kiyēyook ōnoomnyē āk biikaab Kiriistō alak oyemte :tukul lēbkēēyyēētaab Kaab Yēyiin.

Wōōyintaab Kāārārookiintēēt

13 Kiikōōnēmunēēnēēch :Yēyiin wōlēē mii :kāāmuukēywēēkaab mēēnānēēt ānkōōwuuchēēch bāytooyiisyēētaab lakwanyii nyoo chāmē. 14 Lakwanyii nyiitēnyi :nyoo yēyē /kiityaakteech /ānkēēnyōōwēēch kaat ām ng'ōōkiswookikyoo. 15 Inee :nyēē kiiboorunēē keey :Yēyiin nyoo -/mākēēkāsē. Kisimkutook :inee / kumanaakeeyey kōōrēēt, 16 kuuyu kibununēē inee :kiy ake tukul nyoo miitē barak āk nyoo miitē ng'wēny, choo /kēēkāsē āk choo -/mākēēkāsē, bāytooyik āk mokorēēnik, choo bāytooyiisyē ām kōōrēēt barak āk choo bo kāāmuukēywēēk. /Kikēēyēyē kiy ake tukul kubo inee. 17 Kimii :inee /kumanaakeeyey kiy ake tukul ānkutāsē taay :tukuuchooto tukul ām kāāmuukēywēēkyii.

18 Kunyi, biikaab Kiriistō tukul ku bōōrnyii ānku inee :mētit. Inee :nyēē kitoowunēē keey :kiy ake tukul ānku kaabooreet kung'eetee meet sukubāwu kiy ake tukul. 19 Kicham :Yēyiin kukerkeyiit :Kiriistō āk inee ām keel ake tukul. 20 Kimāchē :Yēyiin kōōchoomnyo kiy ake tukul āk inee kubununēē Kiriistō ānku tukuuk chēē miitē ng'wēny nto chēē miitē barak. Kiyib kaalyeet kubununēē korotiikaab Kiriistō choo kiwāstooy keey ām murtooywoontēēt.

21 Kyōōlōōyēch ām wōlēē miitē :Yēyiin ānkyōōyēku buunikyii, kuuyu kyōōyēyē ng'aleek chēē miyootēch. 22 Nteenee kwōōchoomnyē ra āk inee kubununēē meetaab Kāārārookiintēēt sukung'eet obe wōlēē miitē ōtiliilēch nyēē -mōōtinyē tisya āmāmii :chii nyēē mwooyē kule ōtinyē miyootyo. 23 Yoo sōōyityi yooto, ōkiimiitu ōkoosēē keey Kiriistō amamaasaak :chii osatee keey kiyoo ōkēnēē keey kubununēē lōkōōywēk chēē kāroomēch choo /kikyoomwook choo /kiikyoomchinē biiko tukul ām kōōrēēt ānku chooto :chēē kwāāyēkunēē :anii Bāwulō motwooriin.

Yiisyēētaab Bāwulō

24 Ang'erechaat anyalil kubo akweek. Abaybay akas kule ākālābē nyāliluutēk choo kiituuchē :Kāārārookiintēēt kubo biikaab Kiriistō choo icheek ku bōōrnyii. 25 Āyēchinē :anii biikyii yiisyēēt, kuuyu kitoola :Yēyiin āāmwook kuyityiin :ng'ālyoontēēnyii nyoo 26 / kikiiyeelaan kung'eetee kēny, nteenee /kōōkiiboorchi ra biikyii. 27 Kichōb :Yēyiin kule kōōboorchi biiko tukul wōōyintaab ng'ālyoontoonoo kiiyeelaat. Ng'ālyoontoonooto ku kule: Miitē :Kiriistō āriinyoo ānkiikēnēē keey bērurtaab Kaab Yēyiin kubununēē inee. 28 Kiriistō nyooto :nyiitēnyi kyoomtooy :acheek kiisōōwu ānkiinēētē chii ake tukul ām kiirnātēēt tukul sukukiimiit ankuchurtaat ām Kiriistō yoo yitu taayeetaab Yēyiin. 29 Kiyiitēnyi :nyēē āmiitē ā-āmchinē booryēēt ānkāābirtoochinē nkuruuk kuyēētyēēchoo :Yēyiin.

2

1 Āmāchē ōnkēt kule āmiitē ā-āmē booryēēt kubo akweek Kolosaayeek, biikaab Kiriistō ām Laawotikeeya āk alak choo manaakasa. 2 Āmāchē ātitiir

1:10 Filib. 1:9 **1:10** Filib. 1:27 **1:12** Ēfēēs. 1:18 **1:13** Yēyuut. 26:18; Ēfēēs. 2:2; 1:21 **1:14** Ēfēēs. 1:7 **1:15** 2Kōōr. 4:4; 1Tēm. 6:16; Ibu. 1:3 **1:16** Yoowa. 1:3 **1:18** Yēyuut. 4:2; 1Kōōr. 6:14; Ēfēēs. 1:22-23; Ng'oong'. 1:5 **1:19** Ēfēēs. 1:23; Kolos. 2:9 **1:20** 2Kōōr. 5:19; Ēfēēs. 1:7, 22; 2:14 **1:22** Ēfēēs. 2:12-13 **1:22** Room. 5:10; Ēfēēs. 5:27 **1:23** Kala. 1:16 **1:24** 2Kōōr. 4:10-12; Ēfēēs. 3:13; 2Tēm. 2:10 **1:27** Ēfēēs. 3:6; Kolos. 2:2; 4:4 **1:28** Ēfēēs. 4:13 **1:29** Yēyuut. 19:11; Ēfēēs. 3:7 **2:1** Kolos. 4:13, 15-16

biiko kunoomnyo ām chamateet sukukich miisin ānkōōnkēt kāroomin kiyēē kikiiyeel :Yēyiin nto nyooto ku Kiriistō. 3 Kiriistō :nyēē ng'oong'u tukuuk tukul chēbo kiirnātēētaab Yēyiin choo kāroomēch ānkiiyēēlootiin. 4 Āmwoowook ng'aleechu simeeberbeereenaak :chii ng'aleekaab kwiilat chēē bērē :chii kāroomēch ākoo buryo. 5 Ānkoo -mākēēboontē keey akweek ām wōloo ōmiitē, kēēboontē keey ām Tāmirmiryēēt ankaang'erechaat akas kule ōbuurē ām kēēlto nyēē karaam ōyēnchinē Kiriistō nyēē māmoosook :kiy.

Kiikootyaakteeneech :Kiriistō kiruutēkaab biiko

6 Kuu yoo kyōōyēnchi Kāārārookiintēēt Yēēsu nyoo Mokoryoontēēng'woong', otas taay ōbuurtooy inee. 7 Ōkwērtoochi inee tiikiitēk sōōkich kāroomin ām so-boonwēkwook. Ōkoosēē keey inee nkit kuu wōloo /kiikiinēētitook ānkōōbirchinē Yēyiin kōōnkōy kibtaman.

8 -Moo-aste keey kwaasantaak :alake ōrātākiisyē kubununēē kāānēētuut alak chēē māyēētyēēchinē kiy. Kāābērbēēriisyō :nyoo nyēē rubtooy keey āk ātēbuut chēbo biiko buch nyēē iyyoong'unēē wōlēē wuu :ātēbuutēkaab kōōrooni, kusiir chēbo soboontaab Kiriistō. 9 Kiiboorunēē keey :Yēyiin Kiriistō kutukul 10 ankiikooluumaak akweek :Yēyiin kutukul ām Kiriistō nyoo inee :nyēē bāwu kiy ake tukul. 11 Yoo kyōōwēēksēē ng'ōōkiswookikwook */ kikiimuraatanaak ōbooyiitu Kiriistō. *Kāāmurootāniisyō :nyoo nyēē makerkeey āk nyoo yēyē :biiko nteenee / kikiimuraatanaak ām Kiriistō, 12 yoo / kikēēbātisānook. / Kikeemuyaak āk Kiriistō / ankiing'eeteenaak meet āk inee, kuuyu kyookaasee keey kāāmuukēywēēkaab Yēyiin nyoo kiing'ēētēē inee meet. 13 Yoo kikiikubaraak :ng'ōōkisoo kyōōboontē, kyōōminyēē soboonooto. Nteenee kukōōnook :Yēyiin soboonto nyēē lēēl kuu yoo kiikoochinē Kiriistō. Kinyōōwēēch :Yēyiin kaat acheek tukul ām ng'ōōkiswookikyoo 14 yu kiibuuktoowēēch kiyēē kikiikōōtiilwēēch :kiruutēk ānkōōnēmtoowēēch ng'aleechaa ānkukwērtoochi murtooywoontoonoo. 15 Kiikubut kāāmuukēywēēkaab tāmirmirook chēē miyootēch choo bāytooyiisyē ankoobaartaat icheek kuu kibratiis nto yityo kōōrōōktoochi murtooywoontēēt.

16 Kunyi, -mēētiilchook :chii ng'al kukōōnook kiruut kubo āmit, kiyēē ōyyēē, ntāsimuut bo saayeet kuu chēbo yoo kālēēl :araawa nto ku bēsyēētaab *Sabaato. 17 Kiimutyoonu :kiruutēchoo ng'al chēē kimii kukwoonii. Nto ng'ālyoontēēt nyēbo man ku Kiriistō.

18 Kicham :biiko alake kuyēyē keey kule kāyib keey ng'wēny ānkukutunkyinē malayikaanik. -Mookany kukerektaak :bichooto -/ mākēētuwēnook. Ng'āsē keey :bichoo kule nyōōru ng'oong'uutēk, nteenee kubooyiit man, itoomootē ng'al. Kerkeey :ng'aleekwaa āk wōlēē wuu :kāāsōōtēywēēkaab biiko choo māyēētyēēchinē chii kiy. 19 Kiikoobetyeenyee keey :chii nyēē wuu nyoo wōlēē miitē :Kiriistō nyoo inee ku mētit nto acheek ku bōōrnyii nyēē tākēēnoomtōōsii āk inee kuu yoo inoomtōōs :yiinook āk mēliilook bōōrto, kēēnēērtōōsii ānkēēnyōōru nkuruuk kukwaanee wōlēē miitē :Yēyiin.

20 Kyōōbēku / ankiikiityaakteenaak ātēbuutēkaab kōōrooni kuu yoo kimēē :Kiriistō. Ām nee yu tōōrubē kiruutēkaab kōōrooni 21 chēē mwooyē kule: -moonam nyi, -moo-am nyi nto -mōōtiiny nyi? 22 Kāānēētuutēkaab biiko buch :kiruutēchoo tukul. / Kikēēyēyē āmiik kule / sikyoomē ānkuyēyiisyēē

2:2 Kolos. 1:26-27 **2:3** 1Kōōr. 1:24, 30 **2:4** Room. 16:18 **2:5** 1Kōōr. 5:3 **2:7** Ēfēēs. 3:17 **2:9** Ēfēēs. 1:21; Kolos. 1:19 **2:11** Room. 2:28-29; Ēfēēs. 2:11 **2:12** Room. 6:3-4; Ēfēēs. 2:6; Kolos. 3:1 **2:13** Ēfēēs. 2:1, 5 **2:14** Ēfēēs. 2:15-16; 1Bēt. 2:24 **2:15** Ēfēēs. 1:21 **2:16** Room. 14:1-6; Kala. 4:10; 1Tēm. 4:3 **2:17** Ibu. 8:5 **2:18** Ēfēēs. 1:21; Kolos. 1:16 **2:19** Ēfēēs. 1:22-23 **2:20** Kala. 4:3-5, 9

:bōōrto. 23 Tooku :kiruutēchu sinee wuu nyēē bo ng'oomnān ānkumāchāksē
/kiinēmchinē keey miisin /ānkēēyēyē keey wuu nyēē /kēēyibē keey ng'wēny
ānkuwuuyiityinē bōōrto, nteenee māyēētyēēchinē :kiruutēchu chiito kuriibēē
keey muchastaab bōōrto.

3

Kēēlto nyēbo soboonto nyēē tiliil

1 Kunyi, kuuyu kyōōwut soboonto nyēē lēēl kuu yoo king'ēētē :Kiriistō,
ōchēēng'ē kiyēē miitē Kaab Yēyiin wōloo miitē :inee kukēēbuurunēē āwutaab
taay nyēbo Yēyiin. 2 Māchāktōōs ōsōōtē tukuukaab Kaab Yēyiin -āmōōwoonkyi
kāāsōōtēywēēkwook tukuuk choo rubtooy keey āk soboontaab kōōrooni.
3 Kiikubēk :soboonwēkwook choo kibo kēny ānkumii :soboonwēkwook choo
leelach wōlēē mii :Kiriistō kubo kiyēē kiikuyey :Yēyiin. 4 Yoo kēēyēēw :Kiriistō
ām lēbkēēyyēētaab Yēyiin makeekerkeyiitu inee.

5 Kunyi, māchāktōōs ōtub kiy ake tukul nyoo rubtooy keey āk soboontaab
kōōrooni kuu: Martaayeet, soboonto nyēē mā tiliil, muchas nyēbo bōōrwoon,
āk kāāsōōtēy chēē miyootēch. Otayee keey mooroong'nyaantiit, kuuyu
tōōrchinē chii kutiiyēē mēt tukuuk chēē boonto yoo kātēēkoosēē keey Yēyiin.
6 Mākōōng'woonchi :Yēyiin biiko choo yēyē ng'aleechaa.

7 Kyookerkeeye :nkakweek nyooto yoo kitōōrubē ng'aleekaab soboontaab
kōōrooni. 8 Nto raat, osatee keey tukuuchoo. -Mōōnyēērchinē keey āmōō-
āwēsyinē keey. -Mōōkāwōōtēnchinē keey, āmōōng'āloolēē keey nyēē miyaat,
āmōōwiirunootē ng'al chēbo rōkōs. 9 -Mōōbērbēērē keey, kuuyu kyōōmētē
kāāburng'woong' nyoo kibo taay āk ātēbuutēkyii 10 ankoonam soboonto nyēē
lēēl. Miitē :Yēyiin kōōlēēliitē kāāsōōtēywēēkwook okerkeyiitu inee. 11 Yoo nyēē
mā Yuutāyiin nto Yuutāyiin, nyēē imuraatanaat nto nyēē meemuraatanaat,
soboyiin, boontāyiin, motwooriin nto nyēē bāwu keey. Nteenee Kiriistō :nyēē
kiy ake tukul ānkuminyē āriitaab chii ake tukul nyēē mēēkutiny kule ng'oo
:ng'oo.

12 Kunyoo, kuuyu chāmook :Yēyiin ankookukweyaak ōyēku cheechii chēē
ōtiliilēch, māchāktōōs ōriirēē alak, ōlēēliityinē keey moon, ōyibē keey ng'wēny,
ōtālāyiitu, ānkōōlukuyē ng'al. 13 Ōmuytoochinē keey ānkōōnyōōchinē keey kaat
ām ng'ālyoo ake tukul nyēē kōōkuyēchi chiito :ake ake. Ōnyōōchinē keey kaat,
kuu yoo kinyōōwook kaat nkakweek :Mokoryoontēēt. 14 Nto ng'ālyoontēēt
nyēbo koomānuut miisin ku chamateet. Inoomtōōs :chamataani biiko kuyēk
akeenke kuchurta.

15 Okany kubāw :kaalyeetaab Kiriistō kāāsōōtēywēēkwook, kuuyu /
kikēēkuurook ōyēku kiito akeenke ām kaalyaanaa ōbirchinē Yēyiin kōōnkōy
ākookoy. 16 Kooluumaak :ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Ōnēētiisyē, ānkōōyisu keey
ām kiirnātēēt tukul. Ōsiltooy Yēyiin ōbirchinē kōōnkōy ām tyēēnwookik chēē
makerkeey ākoo tyēēnwookik chēē iboorwook :Tāmirmiryēēt. 17 Nto yoo
ōmwooyē ng'ālyoo nto yoo ōyēyē kiy, māchāktōōs ōmwooyē ānkōōyēyē ām
kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēēsu ānkōōbirchinē Baaba Yēyiin kōōnkōy
kubununēē inee.

Wōlēē māchāksē kōōbuurtooy :biikaab Kiriistō
(Ēfēēsēēk 5:22—6:9)

2:22 Māārkō 7:7; Ibu. 13:9 **3:1** Yēyuut. 2:33; Kolos. 2:12 **3:2** Mat. 6:33 **3:4** Filib. 3:21; Kolos. 1:27; 1Yoowa. 3:2 **3:5** Room. 6:6, 11; 8:13; Kala. 5:24 **3:6** Ēfēēs. 5:6 **3:7** 1Kōōr. 6:11; Ēfēēs. 2:3, 11-12; 4:22; 5:8; Tiitō 3:3 **3:8** Kala. 5:19-21 **3:10** Ēfēēs. 4:22-24 **3:11** Kala. 3:27-28; Kolos. 2:11 **3:13** Ēfēēs. 4:32 **3:14** Ēfēēs. 5:2 **3:15** Ēfēēs. 4:2-4 **3:15** 1Kōōr. 7:15; Ēfēēs. 1:23; 4:3; Filib. 4:7, 9 **3:17** Ēfēēs. 5:19-20; Ibu. 13:15

18 Māchāktōōs kōōywēyē :koorko ake tukul saanteenyii. Kēēlto :nyooto nyēē
mākwook :Mokoryoontēēt. 19 Nto akweek murēnik, mākwook kuchāmē :chii
koorkēēnyii nyēē māwusē. 20 Māchāktōōs akweek lēēkōōk ōywēyē sikiikwook
ām keel ake tukul. Yoo ōyēyē kuu nyooto, ōng'ērēēchē Mokoryoontēēt.
21 Māmāchāksē akweek sikiik ōwusē lōkōkwook. Yoo kōōwus, kōōbānoonē keey
:lōkōchoo.
22 Nto akweek motwoorik, māchāktōōs ōkāsyinē mokorēēnikwook ām
kōōrooni ām keel ake tukul. -Mōōyēyē kuu nyooto baateey yoo kāsook
soong'ereech icheek, nteenee ōyēyē ām mooyēēt akeenke, kuu yoo ōkoonyitē
Mokoryoontēēt. 23 Yoo ōyēyē kiito ake, ōyēyē ām mooyēēt akeenke, ku-
uyu nyēē ōmiitē ōyēchinē yiisyoonoo ku Mokoryoontēēt mēēbērē biiko.
24 Māchāktōōs ōnkēt kule mākutuwēnook :Mokoryoontēēt Kiriistō nyiitēnyi
ōmiitē ōyēchinē yiisyooni. 25 Chii ake tukul nyoo yēyē kiy nyēē miyaat, +/
mākēēyēchi nyēē wuu nyooto. Māchāmē :Yēyiin chiito ake kusiir ake.

4

1 Āmwoowook nkakweek mokorēēnik kule ōyēchinē motwoorikwook manta
ām kēēlto nyēē yemaat ānkumāchāktōōs ōnkētē kule ōboontē :nkakweek Moko-
ryoontēēt nyēēng'woong' ām kibkōōnkōy.

Ōsooyē ānkōō-āmtooy lōkōōywēk chēē kāroomēch

2 Ōnēmchi keey soowuutēk, ōriibē keey ākookoy ānkōōbirchinē Yēyiin kōōnkōy.
3 Ōsoowēēch nkacheek kuyootwēēch :Yēyiin kēēlto sikyaamte lōkōōywēkaab
Kiriistō choo /kiikēēng'oong'wēēch. Kiyooto :nyi kiyey /keerata anii. 4 Osaay
kule a-amte lōkōōywēchu kukas :biiko nyēē karaam.
5 Ōkāsu yoo ōboontē keey biiko choo -mēēnkētē Yēyiin. Ōyēyiisyēē nyēē
karaam bārooyin ake tukul nyoo kōōnyōōru. 6 Ōng'āloolchinē bichoo ām kēēlto
nyēē karaam nyēē ibāybooyē ānkōōwālchinē tēēbuutēkwaa nyēē karaam.

Kāā-āmiisēēt

7-8 Ng'eetaabiya :Tukiikō nyēē chamaat. Yēyē :inee yiisyēēnyii ām
mooyēēt akeenke ānkēēyēchiintōōs :tukwaay yiisyēēt ām Kiriistō. Āmiitē
āyooku chokōōboorwook wōlēē wuu :ng'aleek ām wōlēē kēēmiitē :acheek
ānkōōkiimook. Māchokwoomwook ng'ālyoo ake tukul kurubta keey āk anii.
9 Mākuchōōnto keey ng'eetaabiya Ōnēēsimō nyoo akeenke ām akweek. Ki-
ikoosēē keey murooniitēnyi ānkēēchāmē. +Mābokumwoowook :murēchooto kiy
ake tukul nyēē miitē kuyēyāksē ām wōli.
10 Isubooyook :Aristaarko nyoo kēērātootiin :tukwaay ānkōōsubooyook :nk-
inee Māārkō nyoo tilyeetaab Barnaaba. Ābērē kyōōnyōōru kuut kule yoo
kāchō :Māārkō otorooch. 11 Isubooyook mbo :nkinee muroonoo /kēēkuurēē
Yēēsu nto kule Yuustō ām kaayneet ake. Icheek :Yuutayeek baateey chēē
kēēboontootē keey kēēyēyē yiisyēētaab Yēyiin ānkōōkōōwoong'woo ng'ēēlātēēt.
12 Isubooyook :nkinee Ebaafura nyoo nyēēng'woong' ānku motwooriintēētaab
Kiriistō. Āmē booryēēt kwaak kusoowook nto anyuun ōkiilchē ām kiyēē
mākwook :Yēyiin ānkōōkich. 13 Āyēnchiintōōsii āk booryēēt nyēē miitē kwoomē
:inee kubo akweek, biikaab *kiriinkēētaab Laawotikeeya āk nyēbo Iyerabooli.
14 Isubooyook mbo :nkinee kāānyooyiintēēt Luuka nyoo kēēchāmē āk nkinee
Teema.

3:18 Ēfēēs. 5:22-24 **3:19** Ēfēēs. 5:25-33 **3:20** Ēfēēs. 6:1-3 **3:21** Ēfēēs. 6:4 **3:25** Ēfēēs. 6:5-8
3:25 Room. 2:11 **4:1** Ēfēēs. 6:9 **4:2** Luuka 18:1 **4:3** Room. 15:30 **4:4** Kolos. 1:26-27
4:5 Ēfēēs. 5:16; 1Tēēs. 4:12 **4:6** Ēfēēs. 4:29; 1Bēt. 3:15 **4:7-8** Ēfēēs. 6:21-22 **4:9** Filēm. 10
4:10 Yēyuut. 19:29; 12:12 **4:12** Kolos. 1:7 **4:13** Kolos. 2:1 **4:14** 2Tēm. 4:10-11; Filēm. 24

15 Ōsuboowoo mbo ng'eetaabiya choo bo Laawotikeeya ānkōōsuboowoo
nkinee cheebiya Niimfa āk biikaab Kiriistō choo sooyēē kōōnyii. 16 Yoo
/ kāākēēsumānwook lōkōōywēchu, māchāktōōs okas kule / kākēēsumānchi
nkicheek kaniseet ām Laawotikeeya ankoosuman :nkakweek barweet ake
nyēē kyāāsirchinē bichooto.
17 Ōmwoochi Ārkiibō kule māchāktōōs kooteryeech yiisyēētaab Mokoryoon-
tēēt nyoo /kikiitōōrchi.
18 Ng'ālyoontēēt nyēē āmiitē wāā-āmiisēēnook, ku nyēē āsirē :anii Bāwulō
nkityō ām āwunyuu. Lēyyē, -mōōwuutyēē kule arataat. Kōōbēruurook :Yēyiin.

4:15 Room. 16:5 **4:16** Ēfēēs. 3:4; 1Tēēs. 5:27 **4:17** Filēm. 2 **4:18** 1Kōōr. 16:21; Ēfēēs. 3:1

Barweetaab Taayta nyēē kisirchi :Bāwulō Tēēsālōōnikēēk

Taayta

Siriintēēt, kēnyiit nyēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē :Bāwulō barwaani kumiitē Kōōriintō ām kēnyiitaab 51 KK. Rubē :barwaani nyoo bo Kalatyeek ānku akeenke ām bārōōnōōkyii chēbo taay ām Kiirootyeet nyēē Lēēl. Kitoow :Bāwulō kaniseet ām ruutooynyii nyēbo āyēēng' ām Tēēsālōōnikē nyi ki kiriinkēēt nyēē wōō miisin ām Maketoonnya. Nteenee king'eetee kiri-inkoonoo areet akeenke kubo wōōrōōryēēt nyēē kiing'etng'eetaat :Yuutayeek (kasee Yēyuutēk 17:5-10). Yu kang'eetee Tēēsālōōnikē, kuwo ākoy Bereeya ankutas taay ākoy Aaten. Nto yityo, kōōyookto toorētiintēēnyii Tēmētēēwō kuwo Tēēsālōōnikē wokōōtitiir kaniseet ankutas taay kooneet, nteenee kiru-utoochi :Bāwulō Kōōriintō (kur. 3:1-3). Kiwokuyit :nkinee Tēmētēēwō lētuunoo Kōōriintō ānkuchokurārchi Bāwulō wōlēē kiwuu :ruutooynyii bo Tēēsālōōnikē kurubta keey āk kaniseet nyēē kiiyyoong'oot ām wōlēē mii :Yēyiin ānkoo ki wōō :wusiisyēēt āk kwiilateet. Kumiitē :Bāwulō Kōōriintō, kusirchi kaniseet ām Tēēsālōōnikē barweet kōōkimkiimē ānkuwālchinē kāāyiimuutēk chēē ki-boonto kurubta keey āk kāāyēēwunēētaab Yēēsu.

Kiyēē miitē āriit: Kimāchē :Bāwulō kōōtitiir kāāyēnēētaab Tēēsālōōnikēēk ām kāānēētuutēk chēē nāmē keey āk soboontaab Kiriistō āk kāroomnyēēt nyēē boonto. Mwooyē :Bāwulō kule kukasee :biiko wōlēē wuu :soboonnyii ām wōlēē iyēnchintooy Kiriistō. Nto yityo, kuwālchi tēēbuutēkwaa. Imuuchē kiki-ikumēēyo :biiko kereeryaanto ām wusiisyēēt nyoo kitook, kunyoo kitēēbēē keey :choo kitākusobchootiin yoo imuuchē :nkicheek choo kiikubēk kutas choo māchokunyōōr :Yēēsu yoo iyēēwu chokuyibē biikyii. Ikiimchinē :Bāwulō bichoo kule yoo kime :chii kukiikōōyēnchi Kiriistō, kutāsē wōloo mii choo chokuyibē :Yēēsu ānkumākuyēk mbo chēbo taay kōōwut soboontaab kibchu-ulyo (kur. 4:16).

Kiyēē āmu: Sooysooyē :barwaani ānkōōkomkoomu biikaab Kiriistō choo /kikiikēēwus. Kimwoochi kule boonto keey :Yēyiin icheek ānkumākunyōōr biirtooyiisyēēt yoo iyēēwu :Kiriistō chokuyibē choo cheechii. Kunyoo, māchāktōōs :icheek kubāybāyiitu ānkuyēk nyikoon kumuyta nyāliluutēk ānkuminy kōōywēyē Kiriistō.

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō biikaab Tēēsālōōnikē ānkumākyi bērur

1 Anii ku Bāwulō ānkāāboontē keey Siila ākoo Tēmētēēwō. Āsirwook akweek kaniseet ām Tēēsālōōnikē choo ōbooyē Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō. Lēyyē, kōōbēruurook :Yēyiin ānkōōnyōōru kaalyeet.

Kisoochi :Bāwulō kaniseetaab Tēēsālōōnikē ānkōōkiim

2 Kēēbirchinē Yēyiin kōōnkōy ākookoy kubo akweek tukul yoo kēēsoowook. 3 Kiisōōtook ām yiisyēēt nyoo ōyēyē ōkoosēē keey inee ānkōōboontē chamateet. Kēēbirchinē Baaba Yēyiin kōōnkōy subak, kuuyu kyōōkiimchi keey ōkēnēē keey :Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō. 4 Mbo ng'eetaabiya, kiinkētē kule kiikukweyaak :Yēyiin nyoo chāmook, 5 kuuyu yoo kikyoomwook lōkōōywēk chēē kāroomēch mēēbērē ki ng'al buch, nteenee kibo kāāmuukēy kuboonto keey Tāmirmiryēētaab Yēyiin soochamte :akweek manta. Ōnkētē :akweek mbo wōlēē kikiibuurtooy :acheek yoo kikēēboontē keey :tukul. 6 Kyoocham ōyēchi

---

1:1 Yēyuut. 15:22; 17:1; 1Kōōr. 4:17; 2Kōōr. 1:19; 2Tēēs. 1:1; 1Bēt. 5:12 **1:5** Yēyuut. 19:11; Room. 1:16; 1Kōōr. 2:4; 4:20; 1Tēēs. 2:13

Yēyiin yiisyēēt kuu acheek. Kyootaach lōkōōywēchoo ām ng'erekweekaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin ānkoo kiyeyaak /kēēwusook. 7 Ām yooto nanyuun ōyēku kāānēētēywoo ām wōlēē mii :biiko tukul chēbo yēēmēētaab Maketoonnya ākoo Akaaya choo iyēnchinē Kāārārookiintēēt. 8 Mēēbērē kiyit :lōkōōywēkwook choo bo Mokoryoontēēt yēēmēētaab Maketoonnya ākoo Akaaya baateey, nteenee kikas :kōōrēēt tukul kule ōkoosēē keey Yēyiin. Kunyoo, māmii :kiy nyēē tākumāchāktōōs keemwaay. 9 Ng'āloolēē :bichooto tukul wōlēē kyoochamte ng'aleekyoo āk wōlēē kyootayte āynātōōs ankoorub Yēyiin nyoo bo manta. 10 Nto yooto ōkānyoonu lakwanyii kōōyēēwunēē kibkōōnkōy. Nyooto ku Yēēsu nyoo kiing'ēētēē :Yēyiin meet. Inee :nyēē makuyeeteech / simākiing'woonchēēch.

2

Kyoorōōr :Bāwulō wōlēē kiwuu :soboonnyii ām Tēēsālōōnikē

1 Mbo ng'eetaabiya, ōnkētē :akweek kule mānāāwo buch :ruutooyto nyoo kikēēkwoonii :acheek wōlooto. 2 Ōnkētē wōlēē / kisimkēēwustēēch / ānkiintosuurtēēch ām *kiriinkēētaab Filiibi. Ānkoo / kikeekwiileech miisin, kikōōnēēch :Yēyiin nkuruuk kyoomwook lōkōōywēkyii chēē kāroomēch. 3 Okas kule kimākyoomtooy ng'al chēbo ng'wiiynan nto kikiisōōtē ng'al chēē mā kāroomēch nto kikēēbērē kule kēēkēnwook. 4 Kichamteech :Yēyiin ānkōōtōōrwēēch :lōkōōywēchu kāroomēch. Kunyi, mēēbērē kyoomtooy lōkōōywēchu kule sikiing'ereech biiko, nteenee kyoomtooy kule sikiing'ereech Yēyiin nyoo inkētē kāāsōōtēywēēkyoo. 5 Ōnkētē :akweek kuchurta kule mēēbērē kikeekwaante :acheek ng'aleek chēē kikiilēblēēbēēnook nto kikeekwaante ng'al chēē iyēēlē mooyēētyoontiit nyēē kēēboontē. Rōōbēēch mbo :Yēyiin kurubta keey āk ng'aleechu. 6 Manaakeesyeem kule nto okaasteech :akweek nto ku chii ake tukul, 7 ānkoo kiyemaat kēēnyikiisyook :acheek kēēyēku *lēbkēēyikaab Kiriistō. Nteenee yu kikēēboontē keey akweek kikēēyibook nyēē karaam kuu wōloo yibtooy :cheebyoosya nyēē ruroot :moo lōkōkyii kuriibē.

8 Kikēēmāchē miisin kiibuurtē keey āk akweek nyēē mēēbērē kikēēkōōnook lōkōōywēkaab Yēyiin baateey, nteenee kikiiboorwook ng'aleek chēē rubtooy keey āk soboonwēkyoo, kuuyu kikeechamaak miisin. 9 Mbo ng'eetaabiya, maanii ōnkētē wōlēē kikeeyeyte yiisyēēt āk wōlēē kikyoomtooy booryēēt! Yooto kikēēyēyiisyē bēēt āk kwēēmooy. Kikēēyēyē kuu nyooto simākēēnyikisyook yoo kikyoomwook lōkōōywēchoo bo Yēyiin.

10 Yoo kikēēboontē keey akweek choo ōyēnchinē Kiriistō, kyookas ankiikukas :nkinee Yēyiin kule kēēyēku :acheek biich chēē kēēchurtootiin, chēbo man, āmākēēboontē lēēlis. 11 Ōnkētē mbo kule kikēēyibook :acheek kuu wōloo yibtooy :booyoo lōkōkyii. 12 Kikiititiirook ānkiikiimchook kule ōyēyē ng'aleek chēē ing'ērēēchē Yēyiin nyoo kuurook bōōbuur :tukul oyemte bāytooyiisyēēnyii ākoo wōōyinnyii.

13 Kēēbirchinē Yēyiin kōōnkōy ākookoy, kuuyu yoo kikēēyibwook lōkōōywēkyii okas ankoocham āmēēbērē kuu lōkōōy chēbo chii buch, nteenee bo Yēyiin. Man, yēyiisyē :ng'ālyoontoonooto ām āriing'woong' akweek choo ōyēnchinē Kiriistō. 14 Kyōōnyōōru :akweek, mbo ng'eetaabiya ng'aleek chēē kerkeey ākoo

---

1:6 1Kōōr. 4:16; Yēyuut. 13:52 **1:8** Room. 1:8 **1:9** Yoowa. 17:3; Yēyuut. 14:15 **2:2** Yēyuut. 16:19-24; 17:1-9 **2:3** 2Kōōr. 2:17 **2:4** Kala. 1:10 **2:5** Yēyuut. 18:3 **2:6** Yoowa. 5:41, 44 **2:7** 1Kōōr. 9:12 **2:8** 2Kōōr. 12:15 **2:9** Yēyuut. 18:3 **2:10** 2Kōōr. 1:12 **2:11** Yēyuut. 20:31; 1Kōōr. 4:14-15; Kala. 4:19; 1Tēm. 1:2; 2Tēm. 1:2; Tiitō 1:4 **2:12** Room. 5:2; Filib. 1:27 **2:13** Kala. 1:11-12; 1Tēēs. 1:5

choo kinyōōru :biikaab Kiriistō choo mii Yuuteeya. Kiinyaliilaak :biikwook kuu yoo kiinyāliilē icheek :Yuutayeek 15 choo kibākāchē Mokoryoontēēt Yēēsu ākoo *wōōrkooyikaab Yēyiin ankukweteech acheek. -Mēēng'ērēēchē :bichoo Yēyiin ānkukwiilē chii ake tukul. 16 Kisyeem mbo kule nto kerekteech kyoomchi lōkōōywēk biiko choo mā Yuutayeek, lōkōōy chēē kimakuyey /kiiraraach bichoo. Nteenee mii kutāsyinē :Yuutayeechaa ng'ōōkiswookik alak ām chooto boonto. Kunyoo, kōōkōōng'woonchi icheek :Yēyiin.

Kyoomchi Bāwulō :yēēmootēēt kuruutoochi Tēēsālōōnikēēk

17 Mbo ng'eetaabiya, ānkoo kookuyeyeech :biiko keebakaakte keey kisich ām bōōrwēk, kiisōōtook ākookoy ām tāmirmiryēēt. Kaakwaameech :yēēmootēēt miisin keekasaak subak. 18 Kiyooto :nyēē kiyeyeech keemach kiiyēēwu wōloo ōmiitē. Kyaasyeem :anii Bāwulō kunyil areet chēē chaang' kule nto āyēēwu wōloo ōmiitē nteenee kikerekteech :Kibrōkōsyoontēēt. 19 Mbo ng'oo :chēē kiikēnēē keey :acheek ānku ng'oo :chēē kēēng'ērēchēē, nto ku ng'oo :chēē kēēng'āsēē keey yoo +/mākēētuwēnēēch ām taayeetaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu bēsyoonoo iyēēwu? Mā akweek? 20 Kubooyiit man, akweek :chēē kēēng'āsēē keey ānkēēng'ērēēchēē.

3

/Kikiiyookto Tēmētēēwō ānkuchōōnto lōkōōy chēē kāroomēch

1 Yu kakeekas kule kimēēkiimuuchē takeemuyte, kiisoot kēēng'ētunēē *kiriinkēētaab Aaten 2 ānkiiyooku ng'eetaabiya Tēmētēēwō nyoo kēēyēchinē :tukul Yēyiin yiisyēēt kyoomtooy lōkōōywēkaab Kiriistō. Kikiiyooku chokōōtitiirook ānkōōkiimook okaasee keey Kiriistō 3 sukung'eet mēēbērē +/mākiinyēbēēt chii ām akweek kubo wusiisyooni. Ōnkētē :akweek kule māchāktōōs kēēbuntēē wusiisyēēt. 4 Kisimkēēmwoowook oob kēēboontē keey kule +/mākēēwusēēch? Kunyi, kōōkuyēyākiis kuu nyooto, kuu yoo ōnkētē. 5 Kiyooto :nyēē kiyeya āyooku Tēmētēēwō. Kimāāmuuchē taamuyte subak. Kunyoo, āyooku inee chokukas yoo tōōkoosēē keey Kiriistō. Kyāāmuy akas ām kēēlto ake kule kityemaak *:Kēniintēēt sukubooyiit buch :yiisyoonoo kikēēyēyē.

6 Kōōkōōyēēwunēē :Tēmētēēwō wōloo ōmiitē, ānkōōkuyibwēēch lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keey kaakaaseeng'woong' āk choomnyēēt nyēē ōboontē. Kōōkumwoowēēch kule ōsōōtyēēch ākookoy nyēē karaam ānkōōmāchē kule nto okaseech kuu yoo kēēmāchē :nkacheek kule nto keekasaak. 7 Lēyyē, mbo ng'eetaabiya, kōkēētitir yu /kākyoomwēēch wōlēē wuu :kaakaaseeng'woong' ām Kiriistō ānkoo /kiinyāliilēēch /ānkēēwusēēch. 8 Yoo kōōkiilchi :akweek Mokoryoontēēt kēēng'ērēchē :acheek 9 nyēē māmiitē :wōlēē +mākēēbirtoochi Yēyiintēēnyoo kōōnkōy. Kēēng'ērēkootiin miisin ām taayeenyii kubo akweek. 10 Kēēsooyē inee ākookoy bēēt āk kwēēmooy kule nto keekasaak sikiititiirook ānkēēkōōnook kiyēē -mōōboontē kurubta keey ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

11 Kēēsooyē Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēnyoo Yēēsu kule kuyootwēēch kēēlto keekwaa bokeekasaak subak. 12 Lēyyē, kuyey :Mokoryoontēēt kuwōōyiit :choomnyēēt nyoo ōboontē āk chamateet nyoo ōboontēē chii ake tukul, kuu nyoo kēēboontēēnook :acheek. 13 Kōōtitiir :Yēyiin kāāsōōtēywēēkwook soochurte ānkōōtililiitu ām taayeetaab Baaba Yēyiin kuboonto keey biikyii tukul, bēsyoonoo chōōnii :Mokoryoontēēnyoo Yēēsu.

2:14 Yēyuut. 17:5 **2:15** Mat. 5:12; Yēyuut. 2:23; 14:19; Room. 11:28; 2Kōōr. 11:23-29 **2:16** Mat. 23:31-32 **2:17** 1Tēēs. 3:10 **2:20** Filib. 2:16; 4:1 **3:1** Yēyuut. 17:14 **3:2** 1Kōōr. 4:17 **3:3** Ēfēēs. 3:13; 2Tēēs. 1:4; 2Tēm. 3:12 **3:4** Yēyuut. 14:22 **3:5** 1Kōōr. 15:2 **3:6** Yēyuut. 18:5 **3:10** 1Tēēs. 2:17 **3:12** Kala. 6:10 **3:13** Filib. 1:10

4

Soboonto nyēē ing'ērēēchē Yēyiin

1 Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, ābērē kiikiineetaak wōlēē /kiibuurtooy
/sikiing'ereech Yēyiin ānkuwuu nyooto :wōlēē ōbuurtooy. Nanyuun, ki-
ikāloonē kēēmwoowook ām kaayneetaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu kule, otas
taay miisin oyey kuu nyooto. 2 Ōnkētē ng'aleek choo kikiiboorwook
:acheek kubununēē kāāmuukēywēēkaab Mokoryoontēēt Yēēsu. 3 Mākyook
:Yēyiin ōtililiitu -āmōōmārtootē. 4 Kuyibē :murēno ake tukul koorkēēnyii ām
kēēlto nyēē tiliil ānkubo koonyit. 5 -Mookany kutwaaraak :muchastaab
bōōrwoonikwook kuu bichoo -mēēnkētē Yēyiin. 6 Ām ng'ālyoo nyēē wuu nyi-
itēnyi, mā-ālāk :chii ng'eetaabkaamet. Kisimkiisōōwook kule mākōōng'woonchi
:Yēyiin biiko choo yēyē rōkōsiitēnyi. 7 Kimākuurēēch :Yēyiin kule sub-
okēēmārtootē, nteenee māchē kule kiibuur kāāburto nyēē tiliil. 8 Kunyoo,
yoo ōtāyē kāānēētēywēēchu mēēbērē kootay chii, nteenee kootay Yēyiin nyoo
kōōnook Tāmirmiryēēnyii.

9 Nto nanyuun ng'ālyoo kurubta keey āk chamateetaab mbo ng'eetaabiya,
māmāchāktōōs kēēsirwook kiy, kuuyu kiikooneetaak :Yēyiin ōchoomtōōsii.
10 Kyōōbuur :nkakweek kuu nyooto ōchāmē mbo ng'eetaabiya tukul choo
mii yēēmēētaab Maketoonnya. Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, kēēsoomook
kule ōchoomtōōsii miisin. 11 Okas kule ōbuurē ām kaalyeet ānkōōyēyē
yiisyēēng'woong' nkit ō-āmē kiyēē kōōbirtēē nkuruukwook kuu yoo
kisimkēēmwoowook. 12 Yoo kōōbuur kuu nyiitēnyi, mākukoonyitook mbo :biiko
choo mēēbērē iyēnchinē Mokoryoontēēnyoo āmāmii :kiy nyēē mākubotwook.

Chōōnēētaab Mokoryoontēēt

13 Mbo ng'eetaabiya, kēēmāchē ōnkēt manta kurubta keey āk biiko
choo kiikubēk simōōmēēsyē kuu biiko choo māboonto kiyēē ikēnēē
keey. 14 Kēēchāmtooy kule kime :Yēēsu ankung'eetee meet. Kunyoo,
kēēchāmchiintōōsii kule makoong'eetee :Yēyiin meet biiko choo kiikubēk
kuu yoo kiing'ēētēē Yēēsu.

15 Kāānēētēywēēkaab Mokoryoontēēt :chu chēē kēēmwoowook: -Mākiintōōyē
:acheek choo kēēsobchootiin ām choo kiikubēk bēsyoonoo chōōnii :Mokoryoon-
tēēt. 16 Mākuwookyi *:malayikeet nyēē wōō barak /ankeekuut aryeembu-
utaab Yēyiin. Yooto nanyuun mākuchōōnēē :Mokoryoontēēt Kaab Yēyiin. /
Makiing'eetee meet kurook :biikaab Kiriistō choo kiikubēk. 17 Nto yityo, /
kiiruruuchēēch acheek choo tākēēsobchootiin kēētuuyē āk bichooto keebeete
keey wōliin bo boolik bokēēyēmē barak āk Mokoryoontēēt. Kuchakee yooto
nanyuun, +mākiibuurtē keey Mokoryoontēēt ākookoy. 18 Kunyoo ii, lēyyē,
ōtitiirēē keey ng'aleechu.

5

Ōchōb keey kubo chōōnēētaab Mokoryoontēēt

1-2 Mbo ng'eetaabiya, māmāchāktōōs kēēsirwook kurubta keey bēsyēēt nyēē
chōōnēē :Mokoryoontēēt, kuuyu ōnkētē :nkakweek kule mākumuung' kuu
chōōriin nyoo chōōnii kwēēmooy. 3 Bēsyēēt nyoo mwooyē :biiko kule kaalya
:kōōro /ānkēēriibootiin, ku yooto :yēē +/makiiserweetee bichoo. Māchililē
:chii. Mākumuunkyi bichoo :ng'aleechaa kuu ng'woonin nyoo nyōōru :koorko

---

4:1 Kolos. 1:10 **4:3** 1Kōōr. 6:13 **4:7** Filib. 1:27; 1Bēt. 1:15-16 **4:8** 1Kōōr. 6:19-20 **4:9** Cherem. 31:33-34; Yoowa. 6:45; 1Yoowa. 2:20, 27 **4:11** Ēfēēs. 4:28; 1Tēēs. 2:9; 2Tēēs. 3:10, 12 **4:12** Kolos. 4:5 **4:13** 1Kōōr. 15:19; Ēfēēs. 2:12 **4:14** Room. 14:8-9; 1Kōōr. 15:3-4, 12, 20 **4:16** Māārkō 13:26; 1Kōōr. 15:51-52 **4:17** Yoowa. 12:26; Room. 5:17; Filib. 1:23 **5:1-2** Māārkō 13:32; Mat. 24:27, 43

nyoo māchē kōōtuusyo. 4 Nteenee -mōōmiitē :akweek mbo ng'eetaabiya
mēēnān nyēē imuuchē kunyōōrwook :bēsyoonoo -kumōōchōbootiin. 5 Ōbooyē
:akweek tukul lēbkēēyyēēt ānkōōbooyē bēētuut. -Mākēēbooyē kwēēmowuut
-āmākēēbooyē mēēnānēēt. 6 Kunyoo, māmāchāksē kēēruuyē kuu biiko alak,
nteenee māchāksē kēēyēku biich chēē kāsunootiin ānkēēriibē keey. 7 Bo
:rwoonik kwēēmooy ānku kwēēmooy yēē bōōkiitōōs :biiko. 8 Nteenee kēēbooyē
:acheek bēētuut, kunyi māchāksē kēēriibē keey. Māchāktōōs kiiluumee keey
kaakaaseet āk chamateet kuyēk kariikaab booryēēt choo /kiilookyinē teket,
ankiilaach nkinee kāākēnēēt nyēbo kaararaacheet kuu kuutwēētaab booryēēt
nyoo / kiilookyinē mēt. 9 Manaakweyeech :Yēyiin sukōōng'woonchēēch,
nteenee māchē sukooraraacheech kubununēē :Mokoryoontēēt Yēēsu Kiri-
istō. 10 Kime :Kiriistō kubo acheek kule subokēēminy āk inee ānku yoo
tākēēsobtōōsii ee, nto kukiikēēbēku. 11 Kunyoo, māchāktōōs ōtitiirē keey
ānkōōsooysooyē keey kuu yoo ōmiitē ōyēyē kuunyiitēnyi.

Kāā-āmiisēēt

12 Mbo ng'eetaabiya, kēēsoomook ōkoonyit bichoo kiikukwey :Yēyiin choo
āmē booryēēt kōōntōōwook ānkōōtitiirook ām Mokoryoontēēt. 13 Ōkoonyitē
bichoo miisin ānkōōchāmē ām yiisyēēt nyēē yēyē. Nto akweek, ōbuurtē
kaalyeet.

14 Kiikāloonwook akweek mbo ng'eetaabiya kule ōchuulē biiko choo
tinyē kēwēynātēēt, ōtitiir choo nyōkōōrēch, ōyēētyēēchinē choo kuskusēch
ānkōōmuytoochinē chii ake tukul. 15 Okas kule māmii :chii nyēē kākētyi ake
miyootyēēt, nteenee ōsyēēmē ākookoy ōboorchinē karaamateet biiko tukul.

16 Ōng'ērēchē ākookoy, 17 ōsooyē āsiiswēk tukul, 18 ōbirchinē Yēyiin kōōnkōy ām
yēēt ake tukul. Ng'ālyoo :nyi nyēē mākyook :Yēyiin ōyēyē ām Kāārārookiintēēt
Yēēsu.

19 -Mōōmiis Tāmirmiryēētaab Yēyiin. 20 -Mōōchuur ng'aleekaab *wōōrkooyik.
21 Ōrōōtootē tukuuk tukul ānkōōnāmē choo kāroomēch 22 ankootayee keey kiy
ake tukul nyēbo rōkōs.

23 Kuyeyaak :Yēyiin nyoo kōōnu kaalyeet ōtililiitu ām keel ake tukul. Kuri-
ibākoy :tāmirmiryēētaab chii ake tukul, soboonnyii āk bōōrnyii nyēē māmii
:lēēlis ākoy yoo iyēēwu :Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō.

24 Māwēēchwēēchē keey :nyoo kikwēyook ānku makuyey kuu nyooto. 25 Mbo
ng'eetaabiya, ōsoowēēch acheek. 26 Ōsuboowoo mbo ng'eetaabiya alak tukul
nyēē ōng'ērēkyinē. 27 Āmwoowook ām kāāmuukēywēēkaab Mokoryoontēēt kule
ōsumānchi barwaani mbo ng'eetaabiya tukul. 28 Kōōbēruurook :Mokoryoon-
tēēt Yēēsu Kiriistō.

5:3 Cherem. 6:14-15; Mat. 24:39 **5:8** Room. 13:11-12; Ēfēēs. 5:8-9 **5:8** 2Kōōr. 10:4 **5:9** 1Tēēs. 1:10 **5:10** Room. 14:8-9; 1Tēēs. 4:14 **5:12** 1Kōōr. 16:15-18; 1Tēm. 5:17 **5:13** Māārkō 9:50 **5:14** 2Tēēs. 3:6, 11-12, 15 **5:15** Room. 12:17 **5:16** Filib. 2:18 **5:17** Luuka 18:1 **5:20** 1Kōōr. 14:39 **5:21** 1Kōōr. 14:29; Ēfēēs. 5:10; 1Yoowa. 4:1 **5:23** 2Kōōr. 13:11; Filib. 1:10 **5:24** 1Kōōr. 1:8-9; Filib. 1:6; 2Tēēs. 1:11; 3:3 **5:25** Room. 15:30 **5:26** Room. 16:16 **5:27** Kolos. 4:16

Barweetaab Āyēēng' nyēē kisirchi :Bāwulō Tēēsālōōnikēēk

Taayta

Siriintēēt, yēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: Inoomēē :barwaani nwaach yoo kāng'ētēē :nyiin kābo taay. Bāwulō :nyēē kisirē barwaani ām Kōōriintō ām ārook lo kung'eetee kisir nyoo bo taay (kasee kāāboorunēētaab nyoo bo taay).

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Kimanaaweek :ng'ala ām Tēēsālōōnikē kung'eetee kisir :Bāwulō barweet nyoo kibo taay. Kiiyēnchinē :biiko kereeryaanto kule kikiikōōyēēw kēny :Kiriistō nto alak kōōsōōtē kule kiki-ikulēēkitiit miisin :chōōnēēnyii nyēē kimēērook /takeeyey yiisyō.

Kiwālchi :Bāwulō bichoo kurubta keey āk yuutēyu kule: Kutoombo kuchōōnii :Kāārārookiintēēt, mākuwōōyiit :rōkōsto ām kōōrēēt. Ām bēsyōōsyēk choo kwoonii yoo iyēēwu :Kiriistō, makuyey :kwiiliintēētaab Kiriistō kuchu-unnyo :biiko miisin. Imuuchē kuyēyākiis :ng'aleechu āsiiswēk alak tukul nteenee māmāchāktōōs kuyeyeech kēēnyēbēt (kas kur. 3:10). Ikiimchinē :Bāwulō biikaab Tēēsālōōnikē kutitir ām kaakaaseeng'waa ānkoo kumii :wusi-isyēēt ankukanyaan nyēē māmii :ng'uusng'uus tukuuk chēē mākuyēyākiis bēsyōōsyēk choo kwoonii.

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō biikaab Tēēsālōōnikē ānkumākyi bērur

1 Anii Bāwulō, āboontē keey Siila ākoo Tēmētēēwō yu āsirwook barwaani ak-week kaniseetaab Tēēsālōōnikē choo ōbooyē Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.
2 Kōōbēruurook :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō ānkōōnyōōru kaalyeet.

Kāātiilēy ām bēsyoonoo chōōnii :Yēēsu

3 Mbo ng'eetaabiya, māchāksē kēēbirchinē :acheek Yēyiin kōōnkōy ām āsiiswēk tukul kubo akweek, kuuyu ōtāsē taay ōkoosēē keey Kiriistō mi-isin ānkōōchoomtōōsii :tukul. 4 Kēēng'ērēchēēnook :acheek yoo kyoomchinē kanisoosyek alak wōlēē wuu :soboonwēkwook kuuyu ōtāsē taay ōmuytooy ānkōōkoosēē keey Kiriistō ām wusiisyēēt nyoo ōmiitē ōbuntēē.
5 Ibooru :yooto kule man :kiyēē itiilē :Yēyiin, yoo itiilwook kule ōyēmootiin ōwut bāytooyiisyēēnyii nyoo ōmiitē ōnyālilchinē. 6 Makuyey :Yēyiin kiyēē bo manta yoo keenyaliil choo inyāliilook, 7 ānkumākōōmuung'wook akweek choo ōnyālilē āk mbo nkacheek. Mākuyēyākiis :ng'aleechaa yoo tookunēē :Yēēsu barak kuboonto keey malayikaanikyii choo boonto kāāmuukēywēēk 8 āk maat nyēē irikitiitē. +Māchokōōng'woonchi biiko choo -mēēnkētē Yēyiin āk choo -mēēyēnchinē lōkōōywēkaab Mokoryoontēēt Yēēsu. 9 Mākunyōōr :bichoo ng'wooninto nyēbo kibchuulyo, /ankumakeesatee wōlēē mii :Mokoryoon-tēēt āk wōloo mii :wōōyintaab kāāmuukēywēēkyii. 10 Yēyāktōōs kuu nyooto yoo chōōnii :Mokoryoontēēt chokunyōōru koonyit ām wōlēē mii :biikyii kōōkoostooy :biiko tukul choo ikoosēē keey inee. +Mōōyēmē :nkakweek āk bichooto, kuuyu kyoocham lōkōōywēk choo kikēēmwoowook.
11 Kiyiitēnyi :nyēē yēyēēch kēēsoowook ākookoy, sukuyēētyēēchook :Yēyiintēēnyoo ōbuur kuu wōloo māktooy :inee ānkōōyēyē kiyoo ōkāsē

1:1 1Tēēs. 1:1 **1:4** Filib. 2:16; 1Tēēs. 3:3 **1:5** Filib. 1:28 **1:6** Room. 12:19; Ng'oong'. 18:6 **1:7** Mat. 25:31; 1Tēēs. 4:16-17 **1:8** Room. 2:8

kule karaam. Kēēsoowook subak kule kukōōnook kāāmuukēywēēk chēē ōmuuchē ōyēchinēē yiisyēēnyii ōkoosēē keey inee. 12 Yooto, +/makiikaasta kaayneetaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu ām kiyēē ōyēchinē /ankiikaastaak nkakweek. Yēyāktōōs :ng'aleechaa tukul, kuuyu chāmook :Yēyiintēēnyoo āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.

2

Choolwookiintēēt nyēē -/mākyoomu

1 Mbo ng'eetaabiya, kēēmāchē kiiboorwook kiy kurubta keey āk chōōnēētaab Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō āk yoo /kiiruruukyēēch inee. Kēēsoomook kule 2 -mōōbootyē ām kāāsōōtēywēēkwook, nto ōmuuyē yoo /kēēmwooyē kule kaakuyit :bēsyēētaab Mokoryoontēēt, ānkoo kimwooyē kuu nyooto *:wōōrkooyoontēēt ake nto ku biiko alak nto /kēēmwooy kule kikeesir :acheek ng'aleechu ām barweet ake. 3 -Mookany kooberbeeraak :chiito ake ām keel ake tukul. Māyitu :bēsyoonoo ākoy yoo kaakutay Yēēsu :biikyii alake ānkutook :choolwookiintoonoo +/mākiimukuusēē maataab kibchuulyo. 4 Kwiilē :choolwookiintoonoo kiy ake tukul nyoo kutunkyinē :biiko āk kiy ake tukul nyoo kāsē :biiko kule bo Yēyiin. Imuuchē mbo kōōwut *Kōōtaab Yēyiin ānkuyib keey barak kule inee ku Yēyiin.

5 -Mōōsōōtē :akweek yoo kyāāmwoowook :anii ng'aleechu tukul kēēboontē keey? 6 Nto yu ōnkētē :akweek kiyoo tākōōkooyē choolwookiintoonoo nto kāākuyityo chokutook :inee ām bēsyōōsyēkyii. 7 Mii kuunyiitēnyi kuyēyiisyē :kāāmuukēywēēkaab choolwookiintoonoo ām wung'aan, nteenee makutas taay :kiyoo kookaay yiisyoonoo ākoy /bokiinēmto. 8 Yooto nanyuun yēē mākutook :choolwookiintoonooto nteenee makubiirta :Mokoryoontēēt Yēēsu ām muuyēēt nyēē chōōnēē kuutiinyii. Makookarbuusee :Yēēsu choolwookiintoonoo kāāmuukēywēēkyii. 9 Mākuchōōnto :choolwookiintoonooto kāāmuukēywēēkaab Kibrōkōsyoontēēt ankuchokooberbeer biiko kuyēyē ng'aleek chēē chaang' chēbo kwōng'uut. 10 Yēyiisyēē ng'ālyoo ake tukul nyēbo rōkōs kōōbērbēērē biiko choo mākubootyo. Mākubootyo :bichoo, kuuyu kitay :icheek kucham ng'ālyoontēētaab manta /sikiiraraach. 11 Kunyi, makuyey :Yēyiin icheek kōōyēnchi ng'wiiynan /sikēētēwēch 12 /ankiiruusta tukul choo king'ērēkyi ng'al chēbo rōkōs āmānāākōōyēnchi ng'aleekaab manta.

Kōōtitiirook :Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō

13 Nto akweek ii, mbo ng'eetaabiya choo chāmook :Mokoryoontēēt, māchāktōōs kēēbirchi Yēyiin kōōnkōy ākookoy kubo akweek. Kikweyaak :Yēyiin ōyēku alak ām chēbo taayta /kiiraraach. Kiitabaanaak :kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēēt ōyēku cheechii, yoo kyōōkoosēē keey ng'ālyoontēētaab manta. 14 Kikuurook :Yēyiin kubununēē lōkōōywēk chēē kāroomēch choo kikyoomwook sikeeyemte :tukul lēbkēēyyēētaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō. 15 Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, oyeet keey ānkōōkiilchi kāānēētēywēēchoo kikyoomwook ānkēēsirwook.

16-17 Kichameech :Baaba Yēyiin ankuyeyeech kēēbāybāyiitu ākookoy kiikēnēē keey kiyēē karaam. Kōōtitiirook :Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō nkityōōniin āk Baaba Yēyiin ānkōōkiimook ōyēyē ānkōōmwooyē kiyēē karaam.

3

Kimwooy :Bāwulō kule /kēēsoochi

2:2 1Tēēs. 4:15—5:3 **2:3** Tān. 8:23-25; 1Yoowa. 2:18 **2:4** Isa. 14:13-14; Ēsēk. 28:2 **2:8** Isa. 11:4; Ng'oong'. 19:15 **2:9** Mat. 24:24 **2:13** Room. 8:30 **2:14** 1Tēēs. 5:9 **2:16-17** Room. 8:39; 1Tēēs. 1:4

1 Mbo ng'eetaabiya, ōsoowēēch kutas taay :ng'ālyoontēētaab Mokoryoontēēt
koosambaakta areet akeenke ānkunyōōr koonyit, kuu wōloo kiwuu ām wōloo
ōmiitē :akweek. 2 Ōsooyē subak kusārwēēch :Yēyiin ām wōlēē mii :biich chēē
āwēēsēch ānku miyootēch, kuuyu mēēbērē :biiko tukul chēē iyēnchinē manta.
3 Nteenee Mokoryoontēēt :nyēē /kiikoosēē keey. Mākōōtitiirook ānkuriibook ām
wōlēē mii :Kibrōkōsyoontēēt. 4 Kiinkētē ām Mokoryoontēēt kule ōyēyē kiyēē
kēēmwoowook ānkōōtāsē taay ōyēyē kuu nyooto. 5 Kōōrēētootyook :Mokory-
oontēēt chamateetaab Yēyiin ānkōōbuur ām muytaayeetaab Kiriistō.

Moomiis :chii nyēē māyēyiisyē

6 Mbo ng'eetaabiya, ām kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēēsu, kēēmwoowook
kule osatee keey ng'eetaabiya ake tukul nyēē kēwēyiin, nyēē mārubē
kāānēētēywēēchoo kōkēēmwoowook. 7 Ōnkētē :akweek kule māchāktōōs ōyēyē
kuu wōloo kēēyēytooy :acheek choo kimākēētinyē kēwēynāt yoo kikēēboontē
keey. 8 -Mākyoomē āmnyoo nyēbo chii yoo mānāākēēkwēchi kiy, nteenee
kikēēyēyiisyē bēēt āk kwēēmooy simākēēnyikisyook. 9 Ānkoo sinee kiyemaat
kēēnyōōru kiy, kikeeyey kuu nyooto sikiineetaak orub kiyēē kēēyēyē. 10 Yooto
kēēboontē keey akweek kikēēmwoowook kule, “-Mookany kwoomiis :chii
nyoo māmāchē kuyēyiis.” 11 Kēēmwooyē kuu nyooto, kuuyu kēēkāsē kule
tinyē :biiko alake ām akweek kēwēynātēēt. Māyēyē kiy, nteenee kwoonyk-
woonyootē biiko mētēwoy ām kiyēē yēyē. 12 Ām kāāmuukēywēēkaab Moko-
ryoontēēt Yēēsu Kiriistō kēēmwoochinē bichu kule kōōbuurē nyēē karaam
ānkuyēyiisyē sukunyōōr kiyēē āmē. 13 Nto akweek, mbo ng'eetaabiya,
-mōōchoosyē ōyēyē ng'al chēē kāroomēch. 14 Yoo mākoonyitē :chii lōkōōywēchu
kēēsirwook, kumāchāktōōs ōnkēt chiichoo -āmōōbuurtē keey sukumuy :inee
nkit. 15 -Mōōyib chiichooto kuu buunyoo, nteenee ōyisu kuu tuubchēēt.

Kāā-āmiisēēt

16 Kunyoo, kukōōnook :Yēyiin kaalyeet ākookoy ām keel ake tukul, kuuyu
inee nkit :nyēē kōōnu kaalyeet. Kuriibook :Yēyiin. 17 Āsirwook :anii Bāwulō
kāāsubooyiisyooni ām āwunyuu nkit. Wuu nyiitēnyi :wōlēē ātiinkyintooy :anii
āwut barwa ake tukul. 18 Kōōbēruurook tukul :Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.

3:1 Room. 15:30 **3:3** Mat. 5:37; 6:13; Yoowa. 17:15; 1Kōōr. 10:13; 1Tēēs. 5:24 **3:6** 1Tēēs. 5:14; 2Tēēs. 3:12; Room. 16:17; 1Kōōr. 11:2 **3:8** Yēyuut. 18:3 **3:9** 1Kōōr. 9:4, 15; 4:16 **3:11** 1Tēm. 5:13 **3:12** 1Tēēs. 4:11 **3:13** Kala. 6:9 **3:15** Mat. 18:15-17; 1Tēēs. 5:14 **3:16** 2Kōōr. 13:11 **3:17** 1Kōōr. 16:21

Barweetaab Taayta nyēē kisirchi :Bāwulō Tēmētēēwō

Taayta
Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Yu /kābokiityookunēē :Bāwulō kāābrātiisyō ām Rooma ām kwēēnuutaab kēnyiitaab 60-62 KK (kasee Yēyuutēk 28:16 kuwo taay), koonaam ruutooynyii nyēbo ang'wan. Matwekaat :ruutooyi bakeenke ām Biibilyaa. Kibākookyi Tiitō Kērēētē ām baani sukōōyyoonkyi kaniseetaab wōlooto. Kubākookyi Tēmētēēwō wōliin bo Ēfēēsō sukuyēētyēēchi kaniseetaab wōlooto. Kiwo :Bāwulō nkit ākoy Filiibi ām Maketoonnya. Kisirchinēē wōlooto Tēmētēēwō barweenyii nyēbo taay āk nyoo kisirchinē Tiitō. Mātookunoot :kēnyiit nyēē /kikēēsirē barwaani nteenee /kiisōōtyinē kule wuu nyēē ki kēnyiitaab 66 KK.

Kiyēē mii āriit: Kiiyiimē :wuuyinwēk chēē tēērchiin kaniseetaab Ēfēēsō. Wuuyinwēchoo ku kiruutēkaab Yuutayeek ānkiyibē kiriisyēētaab tukun kubo saayeet ām kēēlto nyēē kimēēnkētē. Kiisōōtē :Kirikiik kereeryaanto kule miyootēch :tukuuk tukul ām kōōrēēt āk kule kimāchāmtooy :Yēyiin chii ākoy tōōs baateey yoo kāākunyōōr :chii ng'oomnān nyēbo kwōng'uut. Nto subak yoo karub :chii kiruut kuu: /kēēkir āmit alak, tukun chēē /kēēyyēē āk mbo kule mātuuyo :biich choo kiikoomut keey. Kiinach Bāwulō :kāānēētuutēchu kunyoo, kisirchi Tēmētēēwō barwaani kōōkiimēē kule kuyēchinē Yēēsu Kiriistō yiisyēēt ām mooyēēt akeenke. Irwookyinē mbo choorwaaniitēnyinyii tāku āybēēryoo, kurubta keey āk wōlēē /kiintōōchintooy biikaab Kiriistō.

Kiyēē āmu: Iwuruurē :kāānēētuutēkaab lembech wōlēē mākuwuuyiit :soboonnyoo. Māchāktōōs kiinkētē ng'aleekaab manta sukung'eet keeyeet keey ankeekerekte kāānēētiisyēētaab lembech āk Buunyoontēēt simāturēēch acheek biikaab Kiriistō ankwaaraanta soboonwēkyoo.

Kyoorōōr keey :Bāwulō ānkumākyi Tēmētēēwō bērur

1 Anii ku Bāwulō *lēbkēēyiintēētaab Yēēsu Kiriistō kuu wōloo kitōōltoo :Yēyiin nyoo Kāārārookiintēēnyoo kubununēē Yēēsu Kiriistō nyoo kiikēnēē keey.
2 Āsiruung', inyiing' Tēmētēēwō nyoo āchāmiing' ānkyāāyēētyēēchiing' icham Yēēsu. Kōōbēruuriing' :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō, kuriireeniing' ānkukōōning' kaalyeet.

Iriibēē keey kāānēētik choo mātinyē manta
(1 Tēmētēēwō 4:1-7; Tiitō 1:10-11; 3:8-11)

3 Kuu yoo kyāāmwoowuung', āmiitē āwēētii Maketoonnya, māchāktōōs ibuur Ēfēēsō sukung'eet ibōlchi biiko alak kusaanee keey kōōnēētē tukuuk chēē mābo man. 4 Kusaan kōōbootyinē āsiiswēk kurāru tyoonkōōchoy chēē mābo laat āk kutētu kooynōōy chēbo Yuutayeek chēbo kēny, kuuyu yibu :ng'aleechaa kwiilat āk wookuut, yoo /kātākēēyēchinē Yēyiin yiisyēēt ām manta. 5 Kiyēē burē siibōlchi bichu ku kule kunyōōr chamateet kubununēē mooyēēt nyēē lēēl ankuyey kiyēē inkētē kule bo man ankookaasee keey Yēyiin. 6 Kiikuchuunnyēē :alake kookaasee keey Yēyiin ānkuyēēlchi ng'al buch chēē mābo man. 7 Bērē :bichoo nto yēk kāānēētikaab kiruutēk nteenee -mēēnkētē kiyēē ng'āloolēē nto mbo kiyēē ikiilchinē keey kurāru.

1:2 1Kōōr. 4:17; 1Tēēs. 2:11; Tiitō 1:4 **1:4** 1Tēm. 4:7; 2Tēm. 4:4; Tiitō 1:14; 3:9 **1:5** Room. 12:9; 1Tēm. 1:19; 2Tēm. 1:3; 2:22; Tiitō 1:15 **1:6** 1Tēm. 6:4, 20; Tiitō 1:10 **1:7** 1Tēm. 4:1-10; 6:3-5, 20-21; 2Tēm. 2:16-18, 23-26; Tiitō 1:10-16; 3:9-11

8 Kiinkētē kule kāroomēch :kiruutēk, yoo kāyēyiisyēē :chiito ām kēēlto nyēē karaam. 9 Māchāksē :chii kōōnkētē kule mēēbērē /kikēēyēyē kiruutēk kubo biich chēē churtootiin, nteenee /kikēēyēyē kubo biiko chēē mā churtootiin āk choo māchāmē /keebayta. Bo subak :kiruutēk biiko choo -mēēywēyē Yēyiin, choo choolwookēnootiin, choo mā tiliilēch āk choo āwēēsēch. Bo subak :kiruutēk biiko choo rumē sikiikwaa āk choo bākākiisyootē, 10 choo mārtooy, choo sikōrē keey, āk choo chōōrē biiko. Bo choo ibērbēēriisyē āk choo mōlōlchinē biich ng'al āk kiy ake tukul nyoo mārubtooy keey kāānēētuutēkaab man. 11 Miitē :kāānēētuutēchoo wōlēē bo lōkōōywēk chēē kāroomēch choo /kikiitōōrwoo kule a-amte. Yēyiin nyoo boonto lēbkēēyyēēt ānkōōtōrōōroot :nyēē kikōōnoo lōkōōywēchoo kāroomēch.

Wōō :chamateetaab Yēyiin ām wōlēē mii :biiko

12-13 Ābirchinē Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō kōōnkōy nyoo kikōōno kāāmuukēywēēk, kuuyu kikasa kule /kiikoosēēnoo keey. Kyāāyēyootē ng'al chēē kimāānkētē kumānāāyēnchinē inee nteenee kuriireenaa. Ānkoo kyāāng'āloolēē inee nyēē miyaat ānkāāwusootē biikyii ānkāākāwōōtēnootē, kutoola āyēchi yiisyēēnyii. 14 Kinyōōwoo :Mokoryoontēēnyoo kaat ām chamateet nyēē kiboontēēnoo ānkoo kimaayemaat :anii. Kiyeya acham inee ānkāākoosēē keey.

15 Ng'ālyoontēēt nyēē māchāktōōs /kiikoosēē keey amakany :chii kwaam mēt ku kule, kichōōnii :Kāārārookiintēēt Yēēsu ng'wēny chokōōrāroochē biiko choo kiikuchoolwookēn, ānku anii :akeenke ām bichooto :nyēē āchoolwookēnoot nyēē -/mākyoomu!

16 Ānkoo kiwuu nyooto, /kikeeriireenaa anii ām biiko tukul sukōōboorunēē :Kiriistō kule iruruunyē mooyēēnyii ām wōlēē mii :choo kiikuchoolwookēn. Yoo imuuchāktōōs /kiiraraachaa anii ānkāānyōōru *soboontaab kibchuulyo, kōōmuuchāktōōs /kiiraraach nkicheek biiko alak. 17 Kunyoo, kusilākoy ānkukoonyitākoy :Yēyiin nyoo mākāsāksē ānkubāytooyiisyē kēnyiis āk kēnyiis. Kuwuuyiit nyooto.

Kimwoochi :Bāwulō Tēmētēēwō kwaam booryēēt nyēē karaam

18 Wēnyoo Tēmētēēwō, ārwookuung' kurubta keey ng'aleek choo kimwooyē *:wōōrkooyik kubo inyiing'. Yoo 'keerub ng'aleechaa, mākuyēētyēēchiing' sii-am booryēēt nyēē karaam 19 ankiitas taay ikoosēē keey Yēyiin ankiiyey kiyēē inkētē kule karaam. Kiikubootyo :biiko alake chēē kitay kuyey kuu nyooto. 20 Alak ām bichooto kiikuyey kuu nyooto ku Umenaayo ākoo Aleksaanta. Kwāātōōrchi Kibrōkōsyoontēēt sukukasee keey kule māmāchāktōōs kung'āloolēē Yēyiin nyēē miyaat.

2

Kōōnēmchinē keey :biiko saayeet

1 Ng'ālyoontēēt nyēbo koomānuut miisin ku kule isooyē Yēyiin ānkiibirchinē kōōnkōy kubo biiko tukul. 2 Māchāktōōs /kēēsoochinē bāytooyik āk kāāntōōyik sikēēminy ām kaalyeet āk tāloosyēēt ānkiinēmchinē keey Yēyiin ānkiibuur nyēē /kēēkoonyitēēch. 3 Yoo kakeeyey kuu nyooto, ku karaam ānkōōng'ērēēchē Yēyiin nyoo Kāārārookiintēēnyoo.

Irārroochē biich :Yēyiin kubununēē lōkōōywēk chēē kāroomēch

1:8 Room. 7:12 **1:10** Kala. 3:19; 5:19-21 **1:10** 1Tēm. 6:3; 2Tēm. 1:13; 4:2-3; Tiitō 1:9; 2:1, 7-8 **1:12-13** Yēyuut. 8:3 **1:15** Luuka 15:2; 19:10; Room. 5:8 **1:16** 1Kōōr. 15:9-10 **1:18** 1Kōōr. 9:24-25; 1Tēm. 4:14; 6:12; 2Tēm. 4:7-8 **1:19** 1Tēm. 1:5 **1:20** 1Kōōr. 5:5; 2Tēm. 2:17; 4:14 **2:1** Ēfēēs. 6:18-19 **2:2** Eesra 6:10

4 Māchē :Yēyiin kule /kiiraraach biiko tukul kōōnkēt ng'ālyoontēētaab manta.
5 Yēyiin ku akeenke nkit, ānku akeenke :chiito nyēē ichoomnyēēch āk Yēyiin.
Nto nyooto ku Yēēsu Kiriistō. 6 Kiikooyto :Yēēsu soboonnyii sukuwālāng'unēē
biiko tukul. Kiyityiin :ng'ālyoontooni ām āsiiswēk chēē yēmootiin. 7 Kunyi, /ki-
keekweya anii a-amte ng'aleechaa kuu *lēbkēēyiintēēt. Man :kiyēē āmwooyē.
Ānēētē biiko chēē mā Yuutayeek ākoosēē keey Yēyiin ānkāāmwooyē ng'al chēbo
manta.

Kāāburtaab murēnik āk kooruuk choo kiikōōyēnchi Kiriistō

8 Mākyiintōōs :murēnik ām yēē /kākiiruruukyi keey kōōtōrōōrē āwunnyēk
chēē tiliilēch kusooyē Yēyiin āmānyēēru nto kuyey wookuut. 9 Mākyiintōōs
:kooruuk kōōloochē keey nyēē karaam. Kōōloochē sirook chēbo koonyit
ānkuboonto ātēbuutēk chēē kāroomēch. Māmāchāktōōs kōōlēētē buutēēk kule
/sikēēchōrōkyinē, kōōloochē chobosaak, tukuukaab kaat āk sirooy chēē ālē
beesaan chēē chaang'. 10 Nteenee, māchāktōōs kuboonto ātēbuutēk chēē
kāroomēch chēē misyinē kooruuk choo kiikōōnēmchi keey Yēyiin.
11 Māchāktōōs kōōnēētē keey :koorko ake tukul ng'aleek ām kēēlto nyēē
intusoot ānkōōywēyiisyē.
12 -Māāchāmchinē koorko kuyēk kāānēētiintēētaab ng'ālyoontēētaab Yēyiin
nto mbo kule kubayta saanteenyii. Māchāktōōs kusiisyinē keey. 13 Aatam
:nyēē kisimkuyey :Yēyiin kurook, nto mii yoo, chokuyey Aawa. 14 Mēēbērē
ki Aatam :nyēē /kikeekenta kut kuyey ng'ōōkisto, nteenee ki koorkēēt.
15 Māchāktōōs :koorko ake tukul kuriibē kōōnyii āk lōkōkyii ām kēēlto nyēē
karaam. Yoo kamuyta, kookaasee keey Yēyiin, kutinyē chamateet, kutiliil
ānkuriibē keey, mākutēbto *soboontaab kibchuulyo ākookoy.

3

Kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō (Tiitō 1:5-9)

1 Mii yu naas :ng'ālyoo nyēē māchē /kiiyyoong'unēē. Yoo kamach
:chii kōōntōōchi biikaab Kiriistō, kāākukwēchi keey yiisyō nyēbo koonyit.
2 Māchāktōōs :kāāntōōyiintoonoo ku chii nyēē mātinyē lēēlis, ku chii nyēē
tēērēē koorkēēnyii nkit, kusēwunoot ānkuriibē keey, kukoonyitoot, kururoot
:moo ānkōōmuuchē kōōnēētiis. 3 Māmāchāktōōs ku kibōōkityoo āmā chii nyēbo
wōōrōōryēēt. Nteenee māchāktōōs kōōntusoot ānku tala, āmāboonto muchas-
taab beesaan. 4 Māchāktōōs kōōnkētē kuriib kanyii nyēē karaam kukas kule
iywēyē :lōkōkyii kutukul. 5 Yoo -mēēmuuchē :chii kuriib kanyii kumēēmuuchē
kuriib kaniseet. 6 Māmāchāktōōs /kēēkwēyē chii nyoo mānāākich ām
ng'ālyoontēētaab Yēyiin kule kōōntōōchi chuut kuuyu imuuchē koontumeer.
Nto yooto, +/mākiitiilchi ng'aleek kuu choo /kikiitiilchinē Kibrōkōsyoontēēt.
7 Māchāktōōs :kāāntōōyiintoonoo ku chii nyēē tinyē kaayna nyēē karaam ām
wōlēē mii :yēēmēēt simānyōōr :Kibrōkōsyoontēēt bārooyinto nyēē katechee.

Toorētik

8 Māchāktōōs :nkicheek toorētikaab biikaab Kiriistō kukoonyitootiin nyēē
māwēēchwēēchē ng'al, āmā kibōōkitiis, nto kutōōrtooy :moonik kumach
beesaan. 9 Māchāktōōs kukiilchi ām mooyēēt akeenke ng'ālyoontēētaab manta
nyoo /kiikēēng'oong'wēēch ānkuyēyē kiyēē inkētē kule bo man.

2:4 Ēsēk. 18:23, 32; 2Tēm. 2:25; 2Bēt. 3:9 **2:5** 1Kōōr. 8:6 **2:6** Kala. 1:4; Ibu. 9:28 **2:7** Yēyuut. 9:15; Room. 1:5; 9:1; 2Tēm. 1:11 **2:8** Tyēēn. 63:4; 134:2; 141:2 **2:9** 1Bēt. 3:3-5, 7 **2:10** 1Tēm. 5:10 **2:13** 1Kōōr. 11:3-16; 14:34-35 **2:13** Toowu. 2:7, 21-22 **2:14** Toowu. 3:1-6, 13; 2Kōōr. 11:3 **2:15** 1Tēm. 5:10, 14; Tiitō 2:4-5 **3:2** Tiitō 2:2; Room. 12:13; Ibu. 13:2 **3:7** Tiitō 1:6-9; 1Bēt. 5:1-4

10 Māchāktōōs /kēētyēmtooy bichoo kutoombo /kēēkwēyē. Nto yoo mātinyē
ng'ālyoo, /kēēchāmchi kuyēk toorētik.
11 Māchāktōōs :nkicheek kooruuk chēē toorētik* ku chēēbyōōsōōy chēē
koonyitootiin, chēē māyēyootē seemseem. Māchāktōōs ku koor chēē riibē
keey /ānkiikoosēē keey ām kiy ake tukul.
12 Māchāktōōs :chii ām toorētichoo kutēērēē koorkēēnyii nkit ānkuriibē
lōkōkyii āk kanyii ām kēēlto nyēē karaam. 13 Chii ake tukul nyoo kāyēyiis nyēē
karaam, kōōloong'u keey ām komostaab ng'ālyoontēētaab Yēyiin ānkukich ām
manta nyēbo Kāārārookiintēēt Yēēsu.

Manta nyēē wōō nyēbo Yēyiin

14 Ānkoo sinee āboontēē mooyēēt kule +māāchōōnii wōloo imiitē, āsiruung'
ng'aleechu si 15 yoo kaakaay keey, 'kēēnkēt wōlēē māchāktōōs kōōbuurtooy
:biikaab Kiriistō. Bichooto ku choo kikwey :Yēyiin kuyēk cheechii. Tolochta
:bichoo āk sisinēēt nyēē iyyoong'unēē :manta. 16 Ng'ālyoo nyēbo man kule wōō
:kiyēē kiikung'oong'wēēch Yēyiin:
/Kikēēsich inee kuu chii ake tukul,
kiiboor :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule churtaat.
Kikas :nkicheek malayikaanik.
/Kikyaamtaat inee ām kōōrōōsyēk.
/Kikiiyēnchi ām kōōrēēt,
/ānkēēyib kuwo barak wōloo mii :lēbkēēyyēēt.

4

Māchāktōōs /kēētāyē kāānēētēywēēk chēē mābo man

1 Ibooru :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kutook kule ām bēsyōōsyēk choo kwoonii,
mākuchuunnyēē :biiko ng'ālyoontēētaab manta ankurub ng'aleekaab bi-
iko choo tēwēchē :tāmirmirook chēē miyootēch. 2 Ibērbēēriisyē :bichoo
āmēēkōōnkētē ng'ālyoontēēt nyēbo man āk nyēbo ng'wiiynan. 3 Yēētēē biiko
kōōmutiis āk kule kumaam āmiik alak ānkoo kiyēyē :Yēyiin āmiichoo kule
kutaach :biikyii choo inkētē manta ankwaam kubirchinē inee kōōnkōy.
4 Karaam :kiy ake tukul nyoo kiyēyē :Yēyiin kunyoo, māmāchāktōōs /kēētāyē
kiy mbo akeenke yoo / kakeetaach / kēēbirchinē Yēyiin kōōnkōy. 5 Yēyē
:ng'ālyoontēētaab Yēyiin āk saayeet kutililiit :kiy ake tukul nyēē kiyēyē Yēyiin.
6 Yoo 'kēēboorchi mbo ng'eetaabiya ng'aleechu, 'keeyey ām kēēlto nyēē
karaam yiisyēētaab Kāārārookiintēēt Yēēsu. Nto yooto imiitē ititirēē
ng'ālyoontēētaab manta nyoo /kikiineetiing' nyoo irubē. 7 Itay tyoonkōōchoy
chēbo bēērbēēryo chēē mārubtooy keey āk Yēyiin. Ichōbāksē ākookoy inēētē
keey ibuurē kuu wōlēē māktooy :Yēyiin. 8 Yoo 'keeneet bōōrng'uung',
mākuyēētyēēchiing' ām kōōrooni, nto yoo 'keeneet keey ibuurē kuu wōloo
māktooy :Yēyiin, mākuyēētyēēchiing' ām soboontaab kōōrooni ākoo nyēbo
kōōrēēt nyoo mākuchō.
9-10 Kiikoosēē keey Yēyiin. Inee :Kāārārookiintēēt nteenee chēē irāroochē,
ku biiko choo iyēnchinē inee. Māchāktōōs / kēētiiyēē mēt ng'aleechaa
ānkuyēmāktōōs / kēēchāmē kutukul. Kiyooto :nyēē kēēmiitē kēēng'ētiichinē
keey. 11 Ng'aleechaa chēē māchāktōōs 'ikiimē yoo 'inēētiisyē.

---

* **3:11** Nto: kooruukwaa. **3:11** Tiitō 2:3 **3:15** Ēfēēs. 2:19-22 **3:16** Mat. 28:18-19; Māārkō 16:20; Luuka 24:50-51; Yoowa. 1:14; Yēyuut. 2:33, 36; Room. 1:3-4; Ēfēēs. 1:20-21; Filib. 2:6-11; Kolos. 1:6, 23; 1Tēm. 2:7; 2Tēm. 4:17; Ibu. 1:6, 13; 2:9 **4:1** Mat. 24:10; 2Tēm. 3:1 **4:3** 1Kōōr. 10:30; Ibu. 13:9 **4:4** Toowu. 1:31; Māārkō 7:15 **4:7** 1Tēm. 1:4 **4:8** 1Tēm. 6:6 **4:9-10** Tiitō 3:4

12 -Meekany kumoontiing' :biiko kuuyu tēēmining'. Nteenee inyiing' :nyēē
māchāktōōs kukāsēēniing' :biiko tukul choo kiikōōyēnchi ng'ālyoontēēt,
wōlēē ing'ālooltooy āk wōlēē itēbtooy, wōlēē ichāmtooy biiko, wōlēē
'iyēnchintooy Yēyiin āk tiliilinto nyēē iboontē. 13 Iyēyiisyēē bārooyinto nyoo
mii kumanaayitu, isumānchinēē biiko ng'ālyoontēēt, i-āmchinēē ānkiinēētēē.
14 -Meechwees kāāmuukēywēēchoo kirōōbuung' :Yēyiin kubununēē kiyēē
kimwooy *wōōrkooyoontēēt ake yoo kitiinyēēniing' āwunnyēk :kāāntōōyikaab
biikaab Kiriistō. 15 Iyēyē tukuuchoo kibtaman ānkiinēmchinē keey kutukul
sukung'eet kukas :chii ake tukul wōlēē imiitē itāstooy taay. 16 Māchāktōōs
irōōtootē soboonng'uung' āk ng'aleek chēē 'inēētē. Imuytoochi tukuuchoo
kuuyu, yoo keeyey kuu nyooto, +meeraraachakse :inyiing' āk biiko choo
'inēētē.

5

Ibooru koonyit

1 -Mēēryōōnkyinē booyoo yoo imiitē iyisu, nteenee ing'āloolchinē kuu kōōn.
Iyibē nkicheek āybēēriik wuu nyēē mbo ng'eetaabkoomēt. 2 Iyibē cheeby-
oosya ake tukul wuu nyēē koomēt. Nto tiibiik, inam choo wuu nyēē mbo
chēēbkoomēt ām kēēlto nyēbo tiliilinto.

Wōlēē māchāktōōs /kēēriibtooy musukuunēk

3 Māchāktōōs / kēēyēētyēēchinē musukuunēk choo mātinyē chii nyēē
kāriib. 4 Nteenee yoo boonto :cheebyoosya nyēē musuku lēēkōōy nto
muchōkōrōōn, kumāchāktōōs :lōkōchoo kuriib sikiikwaa, kuukaanyii nto
kōōkōōnyii sukōōboorunēē yooto kule iywēyē Yēyiin. Yoo kayey kuu nyooto,
kumii kuyooku kiyēē / kikēēyēchinē icheek, ng'ālyoo nyēē chāmē :Yēyiin.
5 Koorko nto cheebyoosya nyēē kiikung'ēt nkit ku musuk kumāchāktōōs
kōōkēnēē keey Yēyiin nkit ānkuriirchinē bēēt āk kwēēmooy kule kuyēētyēēchi.
6 Nto koorko nyoo musuk ankicham tukun chēbo leles, kukiikume :nyoo
kusobē. 7 Māchāktōōs imwoochi nkicheek biiko ng'aleechu, sukung'eet mari-
irtee chii. 8 Chii ake tukul nyoo māyēētyēēchinē tilyōōnuutēkyii ānku miisin
biikyii choo bo kō, kāākutāchiin āk ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Miyaat :chiichoo
kusiir nyoo mānēēyēnchi ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

9 Yoo /sikiiyiityi cheebyoosya nyēē musuk komostaab choo yēmē /kēētoorēt
kumāchāktōōs kukiikukeeytee kēnyiisyēk tāmānwookik lo. Māchāktōōs ku
cheebyoosya nyēē mānāāchoonchooyēnoot 10 ānkitookunoot ām yēyuutēk chēē
kāroomēch kuu wōlēē kiriibtooy lōkōkyii, wōlēē kitooktooy tāyēēk, wōlēē
kiyēētyēēchintooy biikaab Kiriistō, wōlēē kitoorētitooy biiko choo nyāliltōōs āk
mbo tukuuk alak chēē kāroomēch chēē kiikuyey.

11 Māmāchāktōōs / kēēsirtooy musukuun choo tākuminkēēch kuuyu yoo
kabiirta :muchastaab bōōrwoonikwaa wōlēē kiikōōnēmchintoochi keey Kiri-
istō, kumach / kiimut. 12 Yooto, kōōsākyi keey / kiitiilchi ng'al, kuuyu
kāākwiiri kiyēē kiikukuurtoochi Yēyiin. 13 Ilumootēē :kooru chēē wuu choo
koorin kōōbootootē āsiiswēkwaa. Māwuu nyooto baateey, nteenee yēyootē
mbo subak seemseemnyeet kōōwutootēē keey ng'al chēē mā cheekwaa
ānkung'āloolootē mbo ng'al chēē māyēmāksē. 14 Kunyoo, āmwoochinē musuku-
unēk choo tākuminkēēch kule kucheeng' saanik ānkuriib lōkōkwaa āk koori-
ikwaa simānyōōr :Buunyoontēēt bārooyinto nyēē kang'alaalee icheek nyēē

4:12 Tiitō 2:7 **4:13** 2Tēm. 3:15 **4:14** Yēyuut. 6:6; 1Tēm. 1:18; 2Tēm. 1:6; Ibu. 6:2 **5:1** Laawi. 19:32 **5:5** Luuka 2:37 **5:10** Yoowa. 13:14; 1Tēm. 2:10; Ibu. 13:2 **5:13** 2Tēēs. 3:11

miyaat. 15 Kookuweech keey kēny :alake kuba wōlēē mii :Syeetaani ankookurub ng'aleekyii.
16 Nto yoo mii :cheebyoosya nyēē kiikuchamta Yēyiin ānkuming'tooy keey musukuunēk, kumāchāktōōs kuyēētyēēchinē musukuunēchoo ām kēēlto ake tukul. Māmāchāktōōs kubākookyi nyikiisinoo kaniseet. Yooto, mākuyēētyēēchi :kaniseet musukuunēk choo minyē nkityō.

/Kēēkoonyitē kāāntōōyikaab kanisa

17 Māchāktōōs /kēēkoonyitē /ānkēēyēētyēēchinē booyikaab kanisa choo tinyē kāāntōōysēēt nyēē karaam, ānku miisin choo āmtooy ng'ālyoontēēt ānkōōnēētē.
18 Mwooyē :siruutēk kule, "-/Mākēērātē yēēyto kuutiit yoo yēyiisyē."† Nto subak, "Yēmē :chii nyoo kāākubirto nkuruukyii kunyōōr kiy."†
19 Māmāchāktōōs simiyēnchinē ng'ālyoo nyēē /kākēēmwooy /kēēng'āloolēē booyik nyēē miyaat, nteenee ākoy baateey yoo kāākumwooy :biiko chēē yitē āyēēng' nto sōmōk kule wuu nyooto. 20 Yoo kāchoolwookēn :kāāntōōyik, 'iburyoong'tooy kukāsē :biiko, sukung'eet kōōywēyē :chuut alake.
21 Kunyoo ii, Tēmētēēwō, āmwoowuung' ām taayeetaab Yēyiin āk nyēbo Kāārārookiintēēt Yēēsu āk mbo ām taayeetaab malayikaanik choo kwēyootiin kule, irub ng'aleechaa nyēē -mēēkwēyē chii. Māmāchāktōōs ichāmē biiko alak kusiir alak. 22 -Mēēsāmsāmānē keey yoo itiinyēē chii āwunnyēk itōōlchinē yiisyēētaab Yēyiin -ameekany kunaming' :ng'ōōkistaab biiko alak. Ibuur itiliil.
23 -Mēēyyēē bēēko baateey, nteenee imōōsē *tifaayiik tisich kubo bōōrtaab moo nyoo iyiimsētiing' btaman.
24 Mēēmuuchāktōōs kōōyēēlākiis :ng'ōōkiswookikaab biiko alak, nteenee /simkēēkāsē bakeenke /kumānāābokiitiilchinē ng'al. Nto chēbo alak, kōōyēēlootiin ākoy bēsyoonoo +/mākiitiilchi ng'al. 25 Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, simkutooku :kāroomnyēētaab yēyuutēkaab biiko alak, āmāwunyāktōōs ākookoy :choo iyēēlootiin.

6

Wōlēē māchāktōōs kōōbuurtooy :motwoorik

1 Māchāktōōs :motwoorik kōōywēyē mokorēēnikwaa sukung'eet -/mākēēng'āloolēē Yēyiin nyēē miyaat āk mbo kāānēētēywēēkyoo.
2 Māmāchāktōōs :motwoorik choo kiikōōyēnchi :mokorēēnikwaa Yēyiin kōōywēyē mokorēēnichoo kisich, kuuyu mbo ng'eetaabiya ām Kiriistō. Nteenee, māchāktōōs kuyēyē yiisyēēng'waa kutook, kuuyu chēē yēētyēēchinē :yiisyōōnuutēchoo ku choo kiikōōyēnchi ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Ng'aleek chooto :chēē māchāktōōs inyiing' Tēmētēēwō 'inēētē ānkiikiimē biiko kurub.

Kāānēētiisyēēt nyēbo lembech āk bāytit nyēbo man

3 Chiito nyoo kaakoobetyeenyee keey wōlēē mii :Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō ankooneet ng'al chēē mābo man, 4 kukiikoolaambuuch nyoo :ng'aseetaab keey āmēēnkētē kiy. Kicham :chiichoo kwiilat āk wookuut. Yibu :ng'aleechaa kōōtuuyiityi keey :biich moon. Kuwookuut, kung'alaalaatee keey nyēē miyaat, kōōsōōtyēēchinē alak nyēē miyaat, 5 ānkuchuunchuuntōōs :mētēwookaab bichoo kubo kāāsōōtēywēēk chēē miyootēch chēē boonto. Bichuutēchu :chēē /kiikēēbuutēē ng'ālyoontēētaab manta ānkōōsōōtē kule tōōs yoo kasyeem :chii kurub kēēltaab Yēyiin ku kēēlto :nyooto nyēē yēyē chii kunyōōr bāytit ām kōōrooni.

5:14 1Kōōr. 7:9; 1Tēm. 2:15 **5:17** 1Tēēs. 5:12 † **5:18** Kiruutēk 25:4 † **5:18** Luuka 10:7 **5:18** Mat. 10:10; 1Kōōr. 9:9, 12-14 **5:19** Mat. 18:16 **5:20** Kala. 2:14 **6:2** Ēfēēs. 6:5-8 **6:3** 1Tēm. 1:3, 10 **6:4** 2Tēm. 2:14

6 Nteenee, yoo kēēnēmchi keey :chii yiisyēētaab Yēyiin, āmēētuuyiityinē
ake moo, kāākunyōōr bāytit nyēē wōō miisin ām Kaab Yēyiin. 7 Mēēbērē
/ kikēēsiktēēch kiy, āmākēēbēētooy kiy kōōyyiin kākēēbēku. 8 Nteenee,
yoo kēēnyōōru kiyēē kyoomē āk kiyēē kiiloochē, kuyēmēēch :chooto.
9 Nto biiko choo bērē nto cheeng' tukuuk sukumokornoon, kutōōrchinē
:ng'aleechaa tyēmiisyēēt ankutech. Tōōrchinē :ng'aleechaa kuyey tukuuk
chēē chaang' chēbo bēērbēēryo āk mbo muchastaab tukuuk chēē iwoong'tooy
biich. Tōōrtooy :ng'aleechaa biiko kubootyo ānkwooroon. 10 Toowunēē
keey :miyootyēēt wōlēē wōō muchastaab beesaan. Biiko choo loosyootē
kumāchē beesaan kukiikuchuunnyēē ng'ālyoontēētaab Yēyiin ānkuyibchi keey
ng'woonin nyēē -/mākyoomu.

Kiyēē kiikāloonchi :Bāwulō Tēmētēēwō

11 Nto inyiing' nyoo ibooyē Yēyiin, māchāktōōs isatee keey wōlēē mii
:ng'aleechaa ankiirub soboonto nyēē churtaat, inēmchi keey Yēyiin anki-
ikaasee keey inee, ichāmē biiko alak, imuytoochinē ng'al ānkiitālāyiitu. 12 I-
am booryēēt nyēē karaam kubo ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Inkēt kule kiku-
uring' :Yēyiin inyōōru *soboontaab kibchuulyo. Kunyi, 'ikiilchi soboonoo
'kiichāmchiintōōsii kukāsē :biiko chēē chaang'.
13 Ām taayeetaab Yēyiin nyoo ikoochinē kiy ake tukul soboonto āk mbo ām
taayeetaab Yēēsu Kiriistō, nyoo kichāmchiin ām taayeetaab Bōōntyō *Bilaato
kule inee ku Kāārārookiintēēt, āmwoowuung' kule 14 ikiilchi ng'ālyoontēētaab
Yēyiin. -Meekany inyōōru tisya nto mbo kule / keeng'alaaleeniing' nyēē
miyaat. Iriib kuu nyooto ākoy bēsyēēt nyoo kāchōōnēē :Mokoryoontēēnyoo
Yēēsu Kiriistō. 15 Mākukwēryoon :Yēyiin ām bēsyēēt nyoo kiikōōtōōrto :inee.
Itōrōōroot :Yēyiin ānku inee nkityō :bāytooyiintēēt. Inee :bāytooyiintēētaab
bāytooyik ānku mokoryoontēētaab mokorēēnik. 16 Yēyiin nkityō :nyēē māmēē
ānkuminyē ām lēbkēēyyēēt nyēē mākāsāksē. Māmii :chii nyēē kiikukas Yēyiin
nto mbo nyēē imuuchē kukas. Kukoonyitākoy :Yēyiin ānkubāytooyiis ākookoy.
Kuwuuyiit nyooto.

Biikaab Kiriistō chēē boonto bāytit

17 Imwoochi choo boonto bāytit ām kōōrooni kule māng'āsē keey āmātiiyēē
mēt tukuuchoo. Tukuuk choo chēē -/mākiinkētē batay āk moo. Nteenee kiyēē
māchē kuyēyē kukutiiyēē Yēyiin mēt nyoo kōōnēēch kiy ake tukul kuyem
ānkuyēyēēch :tukuuchoo keeng'erech. 18 Imwoochi bichoo kuyey ng'aleek
chēē chaang' chēē kāroomēch, kuyēk biich chēē leelach :moonik ānkuchāmē
kuyēmtooy tukuuk āk biiko alak. 19 Yoo kayey kuu nyooto, kāākuyēytoochi
keey bāytit nyēē tiiyēē keey ām kōōrēēt nyoo chōōnii, sukung'eet kukiilchi
soboontaab manta.

Ng'aleek chēbo lētuut

20 Tēmētēēwō, kāāmwoowuung' kule -meekuste iyey ng'aleechaa tukul choo
kiikōōtōōruung' :Yēyiin. Isatee keey kwiilateet nto wookuut nyēbo bēērbēēryo
nyoo yēyē :choo ng'āsēē keey kiirnātēēt nyēē mā bo man. 21 Yēyē keey kule
ng'oomēch, nteenee kiikuchuunnyēē ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Kōōbēruurook
:Yēyiin.

6:6 1Tēm. 4:8; Ibu. 13:5 **6:7** Āyub 1:21 **6:9** Kāālēw. 15:27; 28:22 **6:11** 2Tēm. 3:17 **6:12** 1Tēm. 1:18; 4:14 **6:13** Mat. 27:11-26; Yoowa. 18:28—19:16 **6:14** 1Tēm. 1:3, 18 **6:15** Yēyuut. 1:7 **6:16** Chuy. 33:20; Tyēēn. 104:2; Yoowa. 1:18 **6:17** Tyēēn. 62:10; Luuka 12:15, 20; Yāāk. 5:1 **6:19** Mat. 6:20; Luuka 16:9 **6:20** 1Tēm. 1:4; 6:4; 2Tēm. 1:14 **6:21** 1Tēm. 1:6; 2Tēm. 2:18

Barweetaab Āyēēng' nyēē kisirchi :Bāwulō Tēmētēēwō

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Yu kaakoowaany :Bāwulō ruutooynyii nyoo kibo ang'wan, kooyeey Rooma. /Kikeekerta subak kō nto yityo /keeratee nyōrōōrōōnik. Kisirē barwaani bēsyōōsyēkyii chēbo lētuut kurataat kukaakuriik wokubakach :bāytooyiintēēt Nēērō nyēē ki rumiin kibkerkoong'nyaa. -/Mākiinkēt kule ki āyu yēē /kikēēsirē barwaani nteenee ākoy /kikēēsirē kukābēk :maata nyoo kibo Rooma ām kēnyiitaab 64 KK ku-toombo kōōkēētē keey :Nēērō ām kēnyiitaab 68 KK. Isōōtē :biiko wōlēē wōō kule /kikēēbākāchē Bāwulō kēnyiitaab 67 nto 68 KK. /Kikiiyookyinē Tēmētēēwō barwaani kumiitē Ēfēēsō.

Kiyēē mii āriit: Kikas :Bāwulō kule kikiikubakaakta :chōōrōōnuutēkyii, kunyoo kisirchi Tēmētēēwō barwaani kuuyu kikiikung'ēēlēnchi miisin kut kwoomchi :yēēmootēēt kule nto kas Tēmētēēwō. Nteenee kimātinyē ārookēnēēt ake tukul kuuyu kiinkētē kule ānkoo kimii wokubēku :soboonnyii ām lēēkitō, kitinyē kāākēnēēt kule mākuriib inee :Yēyiin ām nyalilta nyoo buntēē :inee ām bēsyōōsyēchoo ng'ēri yoo tākumiitē kōōrēēt kutoombo kut kōōwutē wōlēē mii :soboontaab kibchuulyo.

Ibooru :Bāwulō ām barweenyii kule riirēē :inee miisin biikaab Kiriistō choo kiikubuntēē wuuyinwookik āk wusiisyēēt kumii :icheek ng'wēnyuutaab bāytooyiintēēt Nēērō. Ikomkoomu Tēmētēēwō kule kuriib kāāyēnchinooyēēt ām lōkōōywēkaab Kiriistō ankwaamta lōkōōywēchoo ām nyikanateet ānkoo kumiitē :wusiisyēēt. Kimāchāktōōs mbo kōōburyoong'to choo inēētē ng'al chēbo lembech.

Kiyēē āmu: Kiyēē irābchinē :barwaani miisin kukōōkomkoom biich kule /kēēmuytoochinē ng'al ānkoo ku chaang' :wuuyinwēk. Yēyiin nkit :nyēē mākubāw kiy ake tukul ānkutuwēnē choo ikēnēē keey inee. Māchāktōōs kurubē wōlēē kiwuu :soboontaab Bāwulō.

Kyoorōōr keey :Bāwulō ānkumākyi Tēmētēēwō bērur

1 Anii ku *lēbkēēyiintēēt Bāwulō nyoo āyēchinē Kāārārookiintēēt Yēēsu yiisyēēt. Kitoola :Yēyiin ānkōōyookwoo chāā-āmchi biiko kurubta keey āk *soboontaab kibchuulyo nyoo kikuurtoowēēch kubununēē Yēēsu Kiriistō.
2 Āsiruung' inyiing' wērinyuu Tēmētēēwō nyoo āchāmē miisin. Kōōbēruuriing' :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō. Kuriireeniing' ānkukōōning' kaalyeet.

Māchāktōōs /kēētitirē /ānkiikoosēē keey Yēyiin

3 Ākutunkyinē Yēyiin kuu wōloo kiyēytooy mbo :kuuko ānkāāyēyē kiyēē ānkētē kule karaam. Kuuyu āsōōtiing' ākookoy, āsoowuung' bēēt āk kwēēmooy ānkāābirchinē Yēyiin kōōnkōy. 4 Yoo kaasoot wōlēē 'kiiriirte bēsyoonoo kyāābākooktiing', kwoomchoo :yēēmootēēt kule nto akasiing' saang'erech.
5 Ānkētē kule 'ikoosēē keey Yēyiin miisin. Kiikoosēē keey :kōōkōōng' Lōyis Yēyiin āk koomēt Yuuniis, wōlēē ānkētitooy kule imiitē :nkinyiing' iyēyē kuu nyooto.
6 Kunyi, kurubta keey āk yooto, āsōōtuung' kule ikany kōōmwo keey :kāāmuukēywēēk choo kirōōbuung' :Yēyiin yoo kyāātiinyēēniing' āwunnyēk.

1:2 1Kōōr. 4:17; 1Tēēs. 2:11 **1:3** Room. 11:1; 1Tēm. 1:5 **1:5** Yēyuut. 16:1 **1:6** 1Tēm. 4:14

7 Mānāākōōnēēch :Yēyiin Tāmirmiryēēt nyēbo muyātēēt, nteenee kikōōnēēch
nyēbo nyikanateet, chamateet āk riibēētaab keey. 8 Kunyoo, -meekany ku-
naming' :muyātēēt yoo +meeng'alaalee Mokoryoontēēnyoo nto yoo isōōtoo
anii nyoo /kiikeerata kubo inee. Nteenee, ikany kēēnyāliilchē :tukwaay kubo
lōkōōywēk chēē kāroomēch kukōōniing' :Yēyiin nyikanateet.
9 Kiikooraraacheech :Yēyiin ānkiikukuurēēch kēēyēku biikyii. Manaayey
kuu nyooto kubo kiy ake tukul nyēē kiikeeyey, nteenee kubo wōlēē
māktooy :inee nkit ām mooyēēnyii āk mbo subak kubo chamateenyii nkityō.
Kisimkuchameech :Yēyiin / kumānāākēētoow kōōrēēt 10 ānkōōboorwēēch
chamataanaa ām chōōnēētaab Kāārārookiintēēnyoo Yēēsu Kiriistō.
Kiikōōsyēēntoowēēch :Kiriistō meet ānkwoorōōrwēēch kēēlto nyēbo
*soboontaab kibchuulyo kubununēē lōkōōywēk chēē kāroomēch.
11 Kunyoo, kookutoola :Yēyiin a-amtaate lōkōōywēchu, āyēku *lēbkēēyiintēēt
ānkāānēētootē ng'ālyoontēētaab manta. 12 Kiyooto :nyēē / kiinyāliilchoo
kuu nyiitēnyi. Ānkoo kuwuu nyooto, -māāmuyoot, kuuyu ānkētē chiichēē
kyāāyēnchi ānkāātinyēē man kule imuuchē kuriib kiyēē kiikōōtōōrwoo ākoy
bēsyoonoo iyēēwunēē.
13 Tēmētēēwō, 'inēētē biiko kuu wōloo kyāānēētitooy :anii ānkiikoosēē
keey Kāārārookiintēēt Yēēsu ānkiichāmē biiko kuu wōloo kyāāyēytooy :anii.
14 Ikaaman ng'aleechaa kāroomēch choo /kiikiitōōruung'. Kuyēētyēēchiing'
:Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo minyē āriinyoo.
15 Ābērē 'inkētē kule kookubakaaktaa :chii ake tukul nyēbo yēēmēētaab
Eesya kuboonto keey Fukēēlō āk Eermokeen.
16 Āsooyē kule kuriiree :Yēyiin kaab Ōnēsifōōrō nyoo kimāmuyoot chokukasa
arataat. Kichokōōbāybooyoo ānkōōtitiiroo btaman. 17 Yu kāwokuyit Rooma,
koomuuch kucheeng'aateenaa wōlto ake tukul ākoy kut wokunyōōrwoo.
18 Ābērē 'inkētē kubooyiit man kule kiyēētyēēchoo :Ōnēsifōōrō ām kēēlwookik
chēē chaang' yoo kyāāmiitē Ēfēēsō. Lēyyē, kuriiree :Mokoryoontēēt
Ōnēsifōōrō bēsyoonoo itiilchinē biiko ng'al.

2

Kiyēē māchāktōōs kuyēyē :Tēmētēēwō yoo kānyōōr nyāliluutēk

1 Wēnyoo, Tēmētēēwō, ikiil, kuuyu 'inkētē kule chāmiing' :Kāārārookiintēēt
Yēēsu ānkutiiyiing'. 2 Nto tukuuk choo 'kiikāsē ā-āmu ām taayeetaab bi-
iko chēē chaang', itōōrchi choo biiko chēē /kiikoosēē keey ānku chēē
imuuchē kooneet biiko alak. 3 Imuytoochi nyāliluutēk kuu chii nyēē āmē
booryēēt nyēē karaam kubo Kāārārookiintēēt Yēēsu kuu wōloo kēēyēytooy
:acheek. 4 Yoo kēēwutēē keey :chii nyēbo lukēēt ng'aleekaab biikaab yēēmēēt,
-mēēng'ērēēchē nyēē wōō nyēbo lukēēt. 5 -/Mākēētuwēnēē chii loong'eetaab
labateet yoo kamarub mākuutēkaab kaang'weeneet. 6 Kāābātiin nyoo ikiilch-
inē keey kāābātiisyēēt ku nyooto :nyēē māchāktōōs /simkiikoochinē āmiikyii
chēbo yiisyēēt. 7 Tēmētēēwō, irōōtootē kiyēē āmwooyē, kuuyu makuyeying'
:Mokoryoontēēt inkēt ng'aleechu tukul.
8 'Inkēt kule king'eetee meet :Yēēsu Kiriistō nyoo kichōōnēē kōōtaab *Tāwuti.
Kuuyu ā-āmtootē lōkōōywēchu kāroomēch, 9 kaanyalil kut /kēērātoo wuu
nyēē kaanyeeree ng'al. Nteenee, mēēmuuchāktōōs /keerat ng'ālyoontēētaab
Yēyiin. 10 Kunyoo, āmuytoochinē kiy ake tukul kubo choo kiikukwey :Yēyiin,

---

1:7 Room. 8:15 **1:8** Room. 1:16; Ēfēēs. 3:1; 2Tēm. 2:9 **1:9** Ēfēēs. 2:9 **1:10** Tiitō 3:6 **1:11** Room. 1:5 **1:13** 2Tēm. 3:14 **1:14** 1Tēm. 6:20 **1:15** 2Tēm. 4:16 **1:18** 2Tēm. 4:19 **2:2** Yēyuut. 16:1-3; Room. 16:21 **2:3** 1Tēm. 1:18 **2:5** 1Kōōr. 9:24-27 **2:8** Mat. 1:1; 1Kōōr. 15:4 **2:9** Ēfēēs. 3:1; Filib. 1:12-14

nto anyuun kooraraach nkicheek :Yēēsu Kiriistō sukunyōōr lēbkēēyyēētaab
kibchuulyo. 11 Ng'ālyoo :nyoo nyēē /kēētiiyēē keey kuuyu,
“Yoo kākēēbēku āk Kiriistō
+mābokēēminy āk inee.
12 Nto yoo kākēēmuytoochi,
+mābokēēbāytooyiisyē āk inee.
Yoo kakeetay :acheek,
+mawokutayeech :nkinee.
13 Ānkoo -/mākiikoosēē keey biiko,
/kiikoosēē keey inee,
kuuyu mātāyē keey :inee nkit.”

Chii nyēē chāmtooy :Yēyiin

14 Māchāktōōs isōōtyinē biiko ng'aleechu: Imwoochi ām taayeetaab Yēyiin
kule māmāchāktōōs kukwiilēē keey ng'al. Māmii :kiy mbo kisich :nyēē
yēētyēēchinē :kwiilataanaa, nteenee nyēērēē kāāsōōtēywēēkaab biiko choo
yēbchinē yiit. 15 Isyeem wōlēē 'imuuktooy iyey yiisyēēng'uung' ām kēēlto nyēē
karaam nyēē chāmtooy :Yēyiin. Kutook kule iyēku chii nyēē mātinyē muyāt
ānku nyēē nāmē ng'ālyoontēētaab manta ām kēēlto nyēē churtaat.
16 Itayee keey imwooyootē ng'al chēē mārubtooy keey āk ng'ālyoontēētaab
Yēyiin. Biiko choo iwutootēē keey ng'al chēē wuu choo, mākutāsē taay
kulōōyēkiitu miisin ām wōlēē mii :Yēyiin. 17-18 Makwaamaat :kāānēētiisyēētaab
bichoo biiko kuu yoo āmootē :kisēērkēēchēēt kereenkaab chii. Biiko
alak chēē kichuunnyēē ng'ālyoontēētaab manta ku Umenaayo ākoo Filēētō.
Mwooyē :bichuutēchu kule kiyeyakay kēny :ng'eeteetaab meet kunyēērootēē
kāāyēnchinooyēētaab biiko alak. 19 Ānkoo kut kuwuu nyooto, tākōōyyoong'oot
:tiiyēywoontēētaab Yēyiin /ānkēēkāsēē siruutēchu mwooyē kule, “Inkētē :Yēyiin
biiko chēē cheechii.” Nto “Chii ake tukul nyēē kuurē Mokoryoontēēt
kumāchāktōōs kubakaakta miyootyēēt.”
20 Ām kōōto ake tukul nyēē wōō, miitē :tērēkōōk chēē /kikeeyeyee *ta-
aabuut āk chēbo *feeteet. Miitē mbo subak :chēbo keetiik āk chēbo mēnēēt.
/Kēēyēyiisyēē tērēkōōchu alak /kēēbāyēē tāyēēk, nto chuut alak /kēēkōnōrēē
tukuuk chēē mābo koonyit. 21 Kunyi, yoo kēētiliilēē keey :chii ake tukul wōlēē
mii :tukuuchoo miyootēch mākuyēk terekyeet nyēbo koonyit nyēē imuuchē
:chiitaab kōōto kuyēyiisyēē kubo yiisyō ake tukul nyēē karaam kurubta keey
āk wōlēē kichōbto.
22 Tēmētēēwō, satee keey muchastaab āybēēr nyoo bo miyootyo ankiirub
kēēlto nyoo karaam kuchurta, iyēku chii nyēē /kiikoosēē keey, nyēbo chama-
teet āk sinēnto. Iyey tukuuchooto kuu wōloo yēytooy :biiko alake choo sooyē
Yēyiin ām moonik chēē tiliilēch. 23 Itayee keey kwiilateet nyēbo bēērbēēryo
āk solwoonti. 'Inkētē kule yibu :ng'aleechaa wookuut. 24 Māmākyinē
chii nyoo yēyē yiisyēētaab mokoryoontēēt kuyēyē wookuut. Nteenee
māchāktōōs kutālāyiitu ām wōlēē mii :chii ake tukul, kōōnēētiisyē nyēē karaam
ānkumuytooy. 25 Nto yoo mii :biiko chēē kwiilē inee, kumāchāktōōs kuyisu
muut ānkutinyēē mooyēēt kule imuuchē kōōkoochi nkicheek :Yēyiin mooyēēt
kuweek sukōōnkēt manta. 26 Yooto, kōōmuuchē :icheek kusēw ankuchililee
mastiitaab Kibrōkōsyoontēēt nyoo kiikunam icheek sukuyey kiyēē māchē
:inee.

2:10 Kolos. 1:24 **2:11** Room. 6:8 **2:12** Mat. 10:32-33; Room. 5:17 **2:13** Room. 3:3-4 **2:14** 1Tēm. 6:4, 20 **2:16** 1Tēm. 1:3-7 **2:17-18** 1Tēm. 1:3-7 **2:17-18** 1Tēm. 1:20 **2:19** Kāāyiit. 16:5; Yoowa. 10:14; Isa. 26:13; 52:11 **2:20** Room. 9:21 **2:21** 2Tēm. 3:17 **2:22** 1Tēm. 6:11; 1:5 **2:25** 1Tēm. 2:4

3

Chuunnyēētaab ng'ālyoontēētaab manta

1 Irōōtootē ng'ālyoontooni: Mākumiyātiitu :bēsyōōsyēk choo bo tabanta.
2 Mākusooynēn :biiko, makucham beesaan, makukas keey ānkumēēnnyo.
Mākung'āloolootēē Yēyiin nyēē miyaat, -mēēywēyē sikiikwaa āmātiny kumwooy kōōnkōy ām kiy. Mākuyēk biich chēē mā tiliilēch ām taayeetaab Yēyiin
3 āmātinyē chamateet. Māriirēē biich, mōlōlchinootē biich ng'al āmāriibē keey.
Mākukāwōōtēnē ānkuchāmē kuyēyē ng'al chēē miyootēch. 4 Mākuchoomtooy
chuut ānkutuchinootē ng'al. Mākuyibē keey kule inkētē kiy ake tukul. Mākuyēk
biich chēē kicham lelesta āmāchāmē Yēyiin. 5 Mākuyēyē keey kule bo Yēyiin,
nteenee kutāyē kāāmuukēywēēkyii. Isatee keey bichooto.
6 Mii :alake ām bichoo chēē bēētootē kēēstoonikaab biiko alak
subokōōbērbēērē koor chēē kuskusēch chēē kiikunyikisyi :ng'ōōkiswookik
ānkutōōrtooy :muchas nyēbo kiy ake tukul. 7 /Kiinēētē kooruuchoo kibtaman,
nteenee -mēēmuuchē kut kōōnkēt :icheek kutukul ng'ālyoontēētaab manta.
8 Kwiilē :bichoo ng'ālyoontēētaab manta kuu yoo kikwiilē :Yaane āk Yaam-
bure *Muusa. Kiikutoonkōōyiis :bichu ānkiikubootyo ām manta. 9 Māyitē wuy
:bichoo, kuuyu makukas :chii ake tukul bēērbēēryēēt nyēē boonto kuu wōloo
/kikēēkāstooy chēbo Yaane āk Yaambure.

Ng'ālyoontēētaab lētuut nyēē /kikiikiimchi Tēmētēēwō

10 Tēmētēēwō, ābērē 'inkētē kurubta keey āk kāānēētēywēēkyuu, wōlēē
ābuurtooy, kiyēē ānēmchinē keey ayey āk wōlēē āmoong'tēē keey Yēyiin. Inkētē
mbo subak kule -māsimānyēēru ānkāāboontē chamateet āk muytaayeet.
11 Inkētē mbo subak kule kyāāmuytoochi wusiisyēēt nyēē kyāānyōōru āk
nyāliluutēk chēē kyāābuntēē yoo kyāāmiitē Antyookya, Ikonnyaa āk Luustra.
Nteenee kisārwoo :Mokoryoontēēt ām tukuuchoo tukul. 12 Nto kubooyiit
man, +/mākēēwus chii ake tukul nyēē kēēnēmchi keey kurub Yēēsu Kiriistō.
13 Nto biiko choo choolwookēnootiin, choo ibērbēēriisyootē, mākumiyātyi choo
miisin. Kiikutēwēchākiis :choo ānkutēwēchootē biiko alak. 14 Nteenee, ku-
rubta keey āk inyiing' ii, Tēmētēēwō, itāsē taay irubē kiyoo /kiikiineetiing'
ankiichamte, kuuyu 'inkētē biiko chēē kiinēētiing' 15 āk mbo subak wōlēē ki-
inkētitē siruutēkaab Yēyiin kung'eetee leekwaanti. Kiikuyeying' :siruutēchoo
inkēt kule nyōōru :chii kaararaacheet yoo keekaasee keey Yēēsu Kiriistō.
16 Kwoonēē :siruutēchoo tukul wōlēē mii :Yēyiin. Kāroomēch :siruutēchooto,
yoo /kiinēētiisyēē /ānkiiburyoong'tēē biiko /kēēchuulē /ānkiiboorchinē biiko
kukārāmiitu kuchurta. 17 /Kēēyēyē kuu nyooto sukung'eet kuchōbākoy :chi-
itaab Yēyiin kutukul kubo yiisyō ake tukul nyēē karaam.

4

1 'Inkēt kule mākōōyēēw :Yēēsu sukutoow bāytooyiisyēēnyii. Kunyi, ām
taayeetaab Yēyiin āk nyēbo Kāārārookiintēēt Yēēsu nyoo +māchokōōtiilchi
ng'al biiko choo sobtōōs āk choo kiikubēk, āmwoowuung' kule, 2 i-āmtooy
ng'ālyoontēēt ākookoy ānkoo ku wuuyēch :ng'ala nto ku nyumnyumēch.
Imuytoochinē yoo 'inēētē biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin, ichuulē, ibury-
oong'tooy ānkiikiimē. 3 Mākuchō :bēsyēēt nyēē mēēkōōmuuchē :biiko kut
takucham kiyēē inēētē :siruutēk chēbo man. Makurub :bichoo kiyēē māchē
:mētēwookwaa. Mākōōruruukoot kāānēētikwaa ku chaang' chēē mākōōnēētē

3:1 1Tēm. 4:1; 2Bēt. 3:3; 1Yoowa. 2:18; Yuuta 18 **3:4** Kala. 5:19-21 **3:8** Chuy. 7:11, 22; 8:7, 18 **3:10** 1Kōōr. 4:16 **3:11** Tyēēn. 34:19; Yēyuut. 13:50; 14:5, 19; 2Kōōr. 11:23-29 **3:12** Yēyuut. 14:22; 1Tēēs. 3:3 **3:16** Room. 15:4; 1Tēm. 4:13; 2Bēt. 1:21 **3:17** 2Tēm. 2:21 **4:1** Yēyuut. 10:42 **4:2** Yēyuut. 20:20

icheek kiyēē kicham kuyēbchinē yiit. 4 Mākōōmiinkyi mēt ng'ālyoontēētaab
manta ānkuwēēkyi keey tyoonkōōchoy chēē mābo man. 5 Nto inyiing',
āmwoowuung' kule ikiil ām kēēlwookik tukul. Imuytoochinē nyāliluutēk chēē
inyōōru. Iyēyē yiisyēēt nyēē /kēēmākyinē āmtooyiin kule kuyēyē. Iteryeech
yiisyēēng'uung' tukul nyoo māchāktōōs kule iyēyē.

Ng'aleek chēē rubtooy keey āk Bāwulō

6 Mii wokuyitu :bēsyēēt nyēē / kēēmiitē / bokiikooytoo / keeyeyeenaa
kōrōsēēk. Kaakuyit :bēsyēēt nyēē āng'ēētēē kōōrooni. 7 Kwaa-am booryēēt
nyēē karaam. Kwaawaany labateenyuu ānkwāākiilchi manta. 8 Kunyoo,
mii kukānyoonwoo :kiito ake nyēē +/ mākēētuwēnēēnoo. Nto kiyooto ku
tuwēnēētaab churtaayeet. Tuwēnoonooto ku nyēē mākukōōno :Mokoryoontēēt
nyoo churtaat yoo itiilchinē biich ng'al. Mēēbērē anii nkit :nyēē mii choku-
tuwēnoo, nteenee chokutuwēnē biiko tukul choo mii kōōkēnoonu chōōnēēnyii.
9 Isyeem wōlēē 'imuuktooy ichōō areet akeenke wōli āmiitē.
10 Kookubakaaktaa :Teema ānkuwēēchi keey ākoy Tēēsālōōnikē kuuyu
kikicham tukuuk chēbo kōōrooni. Kōōkuwo :nkinee Kērēēskē ākoy Kalatyaa
ānkōōkuwo :nkinee Tiitō Taalmatyaa. 11 Kwāāng'ētu nkit āk Luuka.
Ichōōntē keey Māārkō, kuuyu chii :inee nyēē imuuchē kuyēētyēēchoo ām
yiisyooninyuu. 12 Kāāyooktē Tukiikō kuwo ākoy Ēfēēsō. 13 Kunyoo, yoo
ichōōnii iyibwoo kābuutiinyuu nyoo kyāābākookyinē kaab Kāārbō ām Turoowa.
Iyibwoo mbo nkicheek kitaabuunekyuu ānku miisin choo / kikeeyeytee
muuyto.
14 Kookwaaraantaa nyēē -/ mākyoomu :kiitoong'iintoonoo bo karin nyoo
/ kēēbērē Alekisaanta. Nteenee mākuyookyi :Mokoryoontēēt ām kiyēē
kookuyey. 15 Kunyi, iriibēē keey :nkinyiing' wōlēē mii :chiichoo, kuuyu
kikwiil ng'aleekyoo ām nkuruuk.
16 Yoo kyāāyēētē keey nyēbo taay, kumwēyēēnoo :chii ake tukul nyēē māmii
:mbo akeenke nyēē kichokusārwoo. Lēyyē, āsooyē Yēyiin kunyōōchi bichooto
kaat. 17 Ānkoo kiwuu nyooto, kichō :Mokoryoontēēt ānkōōtitiiroo sukung'eet
/kiimuuch /kyaamta ng'ālyoontēēt kuchurta kubuntēēnoo anii nto anyuun,
kukas :nkicheek biiko choo mā Yuutayeek. Nteenee, /kikiiraraacheenaa kuu-
tiitaab kimakeetyeet. 18 Makooraraacheenaa :Yēyiin wōlēē mii :kiy ake tukul
nyēē miyaat ānkōōrēētootoo nyēē karaam ākoy wāāwut kanyii ām kibkōōnkōy.
Lēyyē, kutōrōriit :Yēyiin ākookoy. Kuwuuyiit nyooto.

Kāā-āmiisēēt

19 Isuboowoo Brisiila āk boontēēnyii Akiila āk nkicheek biikaab kaytaab
boontēēt Ōnēsifōōrō. 20 King'ētunēē :Eraasto Kōōriintō, nteenee kyāābākooku
Turōfiimō kumnyaanaat ām Milēētō. 21 Kunyoo, isyeem wōlēē 'imuuktooy iy-
itu wōli kumānāāng'ootyēn :kōōrēēt. Isubooyiing' :Ēbuulō āk Buutē āk Liinuus
ākoo Kilaawutyaa āk nkicheek mbo ng'eetaabiya alak tukul.
22 Kuriib :Yēyiin tāmirmiryēēng'uung' ānkōōbēruuriing'.

4:3 1Tēm. 4:1 **4:4** 1Tēm. 1:4 **4:5** 2Tēm. 2:3 **4:6** Filib. 2:17 **4:8** 1Kōōr. 9:24-25; 1Tēm. 1:18 **4:10** 2Kōōr. 2:13; Filib. 2:21; Kolos. 4:14 **4:11** Yēyuut. 12:12; Kolos. 4:14 **4:12** Ēfēēs. 6:21 **4:14** 1Tēm. 1:20 **4:16** 2Tēm. 1:15 **4:17** Tyēēn. 22:21; Tān. 6:22; Yēyuut. 1:8; 23:11 **4:18** Mat. 6:13; 2Kōōr. 1:10 **4:19** Yēyuut. 18:2; 2Tēm. 1:16-18 **4:20** Yēyuut. 19:22; 21:29; Room. 16:23

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Tiitō

Taayta

Siriintēēt, yēē kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: Ki akeenke :Tiitō ām Kirikiik chēbo taay kōōyēnchi Kiriistō kubuntēē āmtooyiisyēētaab Bāwulō ām Antyookya. Kikiisimkukwey inee :Bāwulō kuyēk toorētiintēēnyii ānkuwēēto keey tuuyēētaab lēbkēēyik nyēē kimiitē Yēērusālēēm ām kēnyiitaab 49 KK (kas Kalatyeek 2:1-3). Kiyēētyēēchi :Tiitō Bāwulō ām Ēfēēsō ām ruutooynyii bo sōmōk. Nto mii yoo kōōyookto :Bāwulō Tiitō wokukas kaniseetaab Kōōriintō. Yu kāwokubēk :bēsyōōsyēkaab Bāwulō choo /kikēērātēē ām Rooma, kuwēēto :inee Tiitō ām ruutooynyii bo ang'wan ānkubokutoow :tukwaay kaniseet ām Kērēētē. Nto yu tāsē taay :Bāwulō ām ruutooynyii bo ang'wan, kubākookyi Tiitō Kērēētē sukuriib kaniseetaab wōlooto.

/Kiisōōtyēēchinē kule kisirchinē :Bāwulō Tiitō barwaani kēnyiitaab 66 KK, yooto ku bēsyōōsyēk chēē ng'ēri kung'eetee kāsirchi Tēmētēēwō barweenyii nyēbo taay. Mwoochinē Tiitō ām barwaani kusyeem kunyōōr bārooyinto kuchōōnēē mwēēnkēēt ākoy kiriinkēētaab Nikōbōōli nyēē miitē tabantaab araaray ām tinkēēywēētaab kōōrēētaab Kiriki (kur. 3:12). Chiito nyēē kiyibē barwaani ku Seena āk Ābōōlō (kur. 3:13).

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Isōōtyinē :Bāwulō Tiitō kumwoochi biiko kule bo koomānuut ām wōlēē mii :biikaab Kiriistō āk kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō kuminyē ām soboonto nyēē mātinyē tisya. Kiikiimchi kuu nyooto kuuyu ki wōō :miyootyēēt Kērēētē bēsyōōsyēchooto. Māchāktōōs kuminyē :kaniseetaab soboonto nyēē iyyoong'unēē kāānēētēywēēkaab manta kuu kule, māchāktōōs kusēwunootiin ānkukoonyitootiin. Nto subak kooneet icheek :chamateetaab Yēyiin kuminy soboonto nyēbo Kaab Yēyiin. Itōrōōrē biich :soboon nyēē wuu nyoo kusiir kumwaayaat :chii ng'al chēē chaang'.

Kyoorōōr keey :Bāwulō ānkumākyi Tiitō bērur

1 Anii nyoo Bāwulō nyoo āyēchinē Yēyiin yiisyēēt. Kitoola :Yēēsu Kiriistō āyēku *lēbkēēyiintēēnyii ānkōōyooktoo āyēētyēēchi biiko choo kiikukwey :Yēyiin kōōyēnchi inee ankaaneet icheek manta kurubta keey kiyēē mākwēēch :Yēyiin. 2 Āyēyē yiisyooni ākēnēē keey *soboontaab kibchuulyo. Kisimkumwooy :Yēyiin nyoo mātinyē lembech /kumānāākēētoow kōōrēēt kule mākukōōnēēch soboonēēb kibchuulyo. 3 Yu kayit :bēsyēēt nyoo kikiikutool :Yēyiin, kung'oong' :inee nyoo Kāārārookiintēēnyoo ng'ālyoontēēnyii ankutoola anii a-amtaate lōkōōywēchu kāroomēch.

4 Āsiruung' inyiing' Tiitō nyoo iwuuyē lakwanyuu nyēbo man, kuuyu kiikoosēē keey :tukwaay Yēyiin. Kōōbēruuriing' :Baaba Yēyiin āk Kāārārookiintēēnyoo Yēēsu Kiriistō ānkukōōning' kaalyeet.

Kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō
(1 Tēmētēēwō 3:1-7)

5 Kiyēē kiyeya sāābākookyiing' Kērēētē ku kule, kyāāmāchē siiteryeech yiisyōōnuutēk choo kimanaakiiwaang'te. Kyāāmāchē mbo subak siitoolaate booyikaab kanisa ām kiriing' ake tukul kuu wōloo kyāāmwooytoowuung'. 6 Māchāktōōs :boontēēt nyēbo biikaab Kiriistō ku chii nyēē mātinyē lēēlis ānku chii nyēē tēērēē koorkēēnyii nkit. Māchāktōōs kutinyē lēēkōōy chēē /kiikoosēē

1:2 Kala. 3:6, 17-18; 1Bēt. 1:3-5 **1:3** 1Tēm. 2:6-7 **1:4** 2Kōōr. 2:13; 1Tēēs. 2:11 **1:5** Yēyuut. 14:23

keey chēē mā kāwōōt āmātinyē kēwēynāt. 7 Māchāktōōs :kāāntōōyiintō ku chii
nyēē mātinyē lēēlis, kuuyu iyyoonkyinē yiisyēētaab Yēyiin. Māmāchāktōōs
kung'āsē keey nto ku kibsiirmōōyoo. Māmāchāktōōs mbo ku chii nyēē
kibōōkityoo nto ku chii nyēē kicham wōōrōōryēēt nto chēēmooyēētyoo.
8 Nteenee, māchāktōōs ku chii nyēē ruroot :moo ānku nyēē kicham kuyēyē
ng'al chēē kāroomēch. Māchāktōōs subak ku chii nyēē sēwunoot, nyēē chu-
ulaat, nyēē tiliil ānkuriibē keey. 9 Māchāktōōs kuriibē miisin kāānēētēywēēk
chēbo man kuu wōloo / kikiineetita sukung'eet kōōtitiir biiko alak ām
kāānēētēywēēchoo ānkōōburyoong'tooy biiko choo kwiilē ng'aleechaa.

Iriibēē keey kāānēētik choo mātinyē manta (1 Tēmētēēwō 1:3-11; 4:1-7)

10 Mii :biiko chēē chaang' chēē cheemakwiiliis. Bōloobōlootē :bichu baa-
teey, kōōbootootē biich mētēwoy. Biiko chēē yēyootē ng'aleechu miisin ku
:choo isōōtē kule ākoy */ kiimuraatan chii sukuchamta :Yēyiin. 11 Ikērē
koong' bichoo kuuyu mii kōōbootootē koorin kumukuul kōōnēētootē tukuuk
chēē māyēmāktōōs. Yēyootē :bichu kuu nyooto kumāchē chēēbkiisyoong'.
12 Kimwooy mbo :wōōrkooyoontēēng'waa akeenke kule, “Kiblembechiis
ākookoy :biikaab Kērēētē ānku biich chēbo rōkōs, tinyē kēwēynāt ānku
chēēmooyēētiis.”

13 Man :ng'ālyoontoonoo. Kunyoo, iburyoong'tooy bichooto sukung'eet
kumēto kāānēētuutēchoo bo lembech ankurub ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām
kēēlto nyēē karaam 14 amarub tukuuk chēē inēētē :Yuutayeek alake nto
kiruutēkaab biich buch. Kiikuchuunnyēē :bichu ng'ālyoontēētaab manta.
15 Tiliil :kiy ake tukul ām wōlēē mii :biiko choo /kiikiitiliil. Nto choo mā tiliilēch
āmēēyēnchinē, māmii :kiy nyēē tiliil ām wōlēē mii :choo. Kubooyiit man,
kwoonykwoonyootiin :mētēwookwaa nyēē -mēēnkētē kiyēē karaam āk nyēē
miyaat. 16 Yēyē keey :bichoo kule inkētē Yēyiin, nteenee ibooru :ātēbuutēkwaa
kule -mēēnkētē. Miyootēch :bichoo ānku kāwōōt nyēē māyēmootiin mbo kuyey
kiy ake tukul nyēē karaam.

2

Kiyēē yēmāktōōs /kiinēētē

1 Nto inyiing' Tiitō, māchāktōōs 'inēētē kiyēē rubtooy keey āk
kāānēētēywēēkaab man. 2 Māchāktōōs :booyik kuriibē keey, kuyēk booy chēē
koonyitootiin ānku sēwunootiin. Kōōkoosēē keey Yēyiin kuyitita ām chamateet
āk muytaayeet.

3-4 Inēētē nkicheek chēēbyōōsōōk choo yōōsēch kōōbuurē kuu wōloo
wuunto :choo kiikōōyēnchi Kiriistō. Kutayee keey seemseemnyeet āk
bōōkitēēt. Māchāktōōs kōōnēētē kooruuk choo tāku minkēēch kuchāmē
saanikwaa āk lōkōkwaa, 5 kule kuriibē keey, kuminy soboonto nyēē tiliil,
kuriibē kēēstoonikwaa nyēē karaam, kubāybāyēch ānkōōywēyē saanikwaa
simēēntosuurākoy :ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

6 Inēētē nkicheek āybēēriik kuriibē keey.

7 Nteenee iyēyē :inyiing' kiy ake tukul ām kēēlto nyēē karaam
sukukāsēēniing' :biiko chuut. Yoo inēētē biiko, kumāchāktōōs inēētiisyē ām
kēēlto nyēē churtaat ānkuyibuung' koonyit. 8 Yoo i-āmu lōkōōy, kumāchāktōōs
kubo man, si yoo kālē :chii kukwiiling', mākuchus kuuyu māmii :kiyēē miyaat
nyēē imuuchē kumwooy kurubta keey āk acheek.

1:9 1Tēm. 3:2-7 **1:9** 1Tēm. 1:10 **1:14** 1Tēm. 1:4 **1:15** Māārkō 7:15; Room. 14:14, 20; 1Tēm. 1:5 **1:16** 1Tēm. 1:3-7 **1:16** 1Tēm. 6:20; 2Tēm. 3:5 **2:1** 1Tēm. 1:10 **2:2** 1Tēm. 5:1 **2:5** Ēfēēs. 5:22-24; 1Tēm. 3:11 **2:6** 1Yoowa. 2:14 **2:7** 1Kōōr. 4:16; 1Tēm. 4:12

9 Māchāktōōs kōōywēyē :motwoorik mokorēēnikwaa ānkuyēyē kiy ake tukul
nyēē ing'ērēēchē mokorēēnichoo. Māmāchāktōōs kukētyinē mokorēēnikwaa
ng'ālyoo 10 āmāchōōrēē tukuukwaa. Nteenee māchāktōōs kutooku ām taay-
eetaab mokorēēnikwaa kule kāroomēch :icheek /ānkiikoosēē keey ām kiy ake
tukul sukoomuuch kuyey :yooto kāānēētiisyēētaab Kāārārookiintēēnyoo Yēyiin
kung'ērēkyi :biiko.
11 Kōōkōōboor :Yēyiin kule chāmē chii ake tukul ānkōōrāroochē chiito nyoo
ikoosēē keey inee. 12 Yēyēēch :chamateetaab Yēyiin keetay tukuuk choo mā-
ābu wōlēē mii :inee āk mbo choo bo kōōrooni, ānkēēminy nyēē kēēriibē keey,
nyēē churtaat ānku nyēē rubtooy keey āk wōlēē māktooy :Yēyiin. 13 Yooto tukul,
kēēmiitē kiikēnēē keey bēsyēēt nyoo tooku :Yēyiin āk Kāārārookiintēēnyoo Yēēsu
Kiriistō ām lēbkēēyyēēt nyēē wōō. 14 'Inkēt kule kiikooyto :Yēēsu soboon-
nyii sukuwālāng'unēēnēēch wōlēē mii :rōkōs ake tukul sukōōtiliilēēch acheek
kēēyēku cheechii choo kēēmāchē miisin kēēyēyē tukuuk chēē kāroomēch.
15 Kunyoo, 'inēētē ng'aleechaa !kaamwaay ititiirēē biiko ānkiiyisu choo
moosootiin iyēyiisyēē kāāmuukēywēēkaab Yēyiin. -Meekany kumoontiing'
:chii.

3

/Kēēyēyē kiyēē karaam

1 Māchāktōōs isōōwu biikaab Kiriistō kōōywēyē bāytooyik āk kāāntōōyik
ānkuchōbootiin kuyēyē kiy ake tukul nyēē karaam. 2 Māmāchāktōōs
kung'āloolootēē biiko alak nyēē miyaat nto kuwookuutyēē. Nteenee
māchāktōōs ku biich chēē tālooyēch kutukul ānkuyibē keey ng'wēny.
3 Inkēt mbo kule kikēēkōryootiin :nkacheek bēsyēēt ake ānkikēēyēyē
kēwēynātēēt. Kikiikēētēwēchāksē ankikiikoolaambuucheech :tukuuk tukul
chēbo leles āk tuuyintaab moo. /Kikiikeetayeech ankikiikeetay :nkacheek
biiko alak. 4 Nteenee, kiiboorwēēch :Yēyiin nyoo Kāārārookiintēēnyoo,
kāroomnyēēnyii āk wōlēē chāmtooy biiko. 5 Kiiraraacheech āmēēbērē
kule kuuyu kikēēyēyē tukuuk chēē churtootiin, nteenee kiriireeneech
buch. /Kikiitiliilēēch yoo /kikēēsichēēch subak kubununēē Tāmirmiryēētaab
Yēyiin. 6 Kiroonkyēēch :Yēyiin Tāmirmiryēēnyii kuyem kubununēē Yēēsu
Kāārārookiintēēnyoo ānkēēnyōōru soboonto nyēē lēēl. 7 Kiyey kuu nyooto
sukung'eet keechurte ām taayeenyii kubo chamateet nyēē boontēēnēēch /
ānkēērōōbwēēch *soboontaab kibchuulyo nyoo kiikēnēē keey. 8 Ng'ālyoo
:nyooto nyēē /kiikoosēē keey.

Kāānēētiisyēētaab manta
(1 Tēmētēēwō 1:3-11; 4:1-7)

Māchāktōōs ikas kule kēēnkēt :biiko ng'aleechu kāroomin sukung'eet
kōōnēmchi keey :choo iyēnchinē Yēyiin kuyēyē tukuuk chēē kāroomēch. Yoo
kayey :biiko ng'aleechaata, mākukārāmchi.
9 Nteenee itayee keey kwiilateet nyēē berber nto irāru kooynōōkaab Yuu-
tayeek choo kiikuba kēny. Itayee keey mbo subak wookuut āk kwiilat nyoo
rubtooy keey kiruutēkaab Yuutayeek kuuyu buch :tukul. 10 Irwookyi areet
āyēēng' chiito nyēē yibu kāānēētuut choo bchēyē biich, nto yoo mākāsē, ikwet

---

2:10 Ēfēēs. 6:5-8 **2:11** 1Tēm. 2:4 **2:13** 1Kōōr. 1:7 **2:14** Ēsēk. 37:23; Kala. 1:4; Ēfēēs. 5:26; Ibu. 9:14; 1Yoowa. 1:7, 9 **3:1** Room. 13:1 **3:3** Kolos. 3:7 **3:4** 1Tēm. 2:3; 4:10; Tiitō 1:3; 2:11 **3:5** Yoowa. 3:3-7; Room. 6:4; Ēfēēs. 2:9; 5:26; 1Bēt. 1:3 **3:6** Yēyuut. 2:33; Room. 8:9-16; 1Kōōr. 6:11; Kala. 5:25; Filib. 3:20; 2Tēm. 2:10; Tiitō 2:13; 1Yoowa. 4:14 **3:7** Room. 3:24; 5:1-11 **3:9** 1Tēm. 1:4

chiichoo. 11 'Inkēt kule cheemakwiilyaa :chiichoo ānkōōbooru mbo :ng'ōōkisto
nyēē boonto kule machurtaat.

Ng'aleek chēbo lētuut

12 Āmiitē wāāyooku Arteema nto Tukiikō. Yoo kasimkuyit :ake tukul, isāru
keey areet akeenke ākoy Nikōbōōli. Kaasoot kule wāāmuunyēē wōlooto ām
yiiwootēēt nyi chōōnii. 13 Isyeem wōlēē 'imuuktooy iyēētyēēchi Seena nyoo
tinyē kiirnātēētaab kiruutēk āk nkinee Ābōōlō yoo bēēchinē keey. Ikas kule
kānyōōr kiy ake tukul nyēē māchē. 14 Māchāktōōs kōōnkēt :biikyoo kuyēyē
tukuuk chēē kāroomēch kuu kuyēētyēēchinē choo yēmāksē /kēēyēētyēēchi,
sukung'eet /kēētuwēn kōōyyiin.

15 Isubooyiing' :chii ake tukul nyēē kiibuurtooy keey ām wōli. Kunyoo,
isubaay :nkinyiing' biiko choo chāmēēch ānkōōkoosēē keey Yēyiin kuu acheek.
Kōōbēruurook Yēyiin akweek tukul.

3:10 Mat. 18:15-17 **3:12** Ēfēēs. 6:21-22 **3:13** Yēyuut. 18:24 **3:14** Kala. 5:22-23; Kolos. 1:10

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō
Filēmōōn

Taayta

Siriintēēt, yēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: Kisirchinē :Bāwulō Filēmōōn barwaani kutākumii kāābēērit ām Rooma ām kēnyiit nyēē /kiisōōtē kule ki 60 KK. Kēnyiinooto mbo :yēē kisirchinē :Bāwulō biikaab Kiriistō chēbo Kolosaay barweet ānkōōyookto Ōnēēsimō āk Tukiikō kuyib bārōōnōōchoo tukwaay.

Kiyēē mii āriit: / Kikēēsirchinē barwaani Filēmōōn nyoo ki chii nyēē kitookunoot ām kaniseetaab Kolosaay. Ki motwooriintēētaab Filēmōōn :Ōnēēsimō. Kimii :yēē kichooree :Ōnēēsimō Filēmōōn tukuukyii ānkumwēy. Ki lēēluut :nyoo nyēē kōrōōm miisin kurubta keey āk kiruutēkaab kōōrēētaab Rooma nyēē kinyoolchinē Ōnēēsimō kume. Yooto kuwo :Ōnēēsimō ākoy kiriinkēētaab Rooma wōlēē kiwokunyoorta Bāwulō nyēē kyoomchi inee lōkōōywēkaab Kiriistō. Yooto, kureeny keey :Ōnēēsimō kutaach Yēēsu ām soboonnyii. Nto mii lētuunoo kumwoochi :Bāwulō Ōnēēsimō kooyeey āk barweet nyēē kimwooyē kule: Filēmōōn, itaach subak Ōnēēsimō āmēēng'woonchi. 'Inkēt kule ānkoo tāku motwooriintēēng'uung', kookuweek :inee kuyēk chiitaab Kiriistō, nyēē kōōkuyēk akeenke āk acheek.

Bo kwōng'uut :barwaani ānku akeenke ām bārōōnōōk chēē syēēmē kuyey chiito nyoo sumānē, kuchāmchiin āk kāāsōōtēywēēkaab siriintēēt. Kēēnyōōrchinē rooteet nyēē wuu nyiitēnyi bārōōnōōkaab Bāwulō alak. Yu kaakoowaany :siriintēēt kōōsubooyiis (kēr. 1-3), kumach nanyuun kōōtitiir tilyaanateenyii āk chiito nyoo toochē lōkōōywēchu (kēr. 4-7). Nto mii yoo, kucheeng' kēēlto nyēē karaam nyēē rārchinēē ng'aleek chiito nyoo toochē lōkōōywēk kunamta mēt (kēr. 11-16), nto yityo kung'āloolchi soboonnyii tukul (kēr. 20-21). Itēryēēktēē :Bāwulō barwaani kāāsubooyiisyēēt ānkumākyi biich bērurtaab Yēyiin.

Kiyēē āmu: Nwaach :barwaani ānkubo koomānuut. Ibooru kule -mēēnkwēlē :Yēyiin chii. Kiiraraach motwooriin nyēē kikiikumwēy ām kēēlto nyēē kitēērāroochēē nkinee mokoryoontēētaab motwooriintoonoo. Ibooru mbo subak kule imuuchē :soboontaab chiito nyoo kaakuweek kubooyiit Kiriistō kuyēk yēētyēēt nyēē kēēchoomnyo biiko chēē kikiikuyēk :ake buunyoo ām wōlēē mii :ake.

Kyoorōōr keey :Bāwulō ānkumākyi Filēmōōn āk chuut alak bērur

1 Anii nyoo Bāwulō nyoo arataat kubo Kāārārookiintēēt Yēēsu. Kēēboontē keey Tēmētēēwō ānkiisubooyiing' inyiing' tilyeenyoo Filēmōōn nyoo kēēchāmē miisin ānkēēyēyiisyootē tukul. 2 Itookwēēsē mbo nkinee cheebiya Afiiya ānkiisubooyē nkinee Ārkiibō nyoo kyoomootē booryēēt :tukul. Isubooyē nkicheek biikaab Kiriistō choo sooyēē kang'uung'. 3 Kōōbēruurook :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō ānkukōōnook kaalyeet.

Kisoochi :Bāwulō Filēmōōn ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy

4 Yoo āsooyē, ābirchinē Yēyiin kōōnkōy kubo inyiing', 5 kuuyu ākāsē / kēēmwooyē wōlēē wuu :kaakaaseeng'uung' ām Mokoryoontēēt Yēēsu āk wōlēē ichāmtooy biikyii tukul. 6 Āsooyē kule kutitir :biikaab Kiriistō choo 'intōōchinē ānkōōnkēt kuchurta kiy ake tukul nyēē karaam nyēē kēēboontē /sikēēkoonyit

1:1 1Kōōr. 4:17 **1:2** Room. 16:5; Kolos. 4:17

Kiriistō. 7 Kookoong'ereechaa miisin :chamateeng'uung' ānkōōtitiiroo kuuyu
ii, ng'eetaabiya, 'kweebaybaay biikaab Kiriistō.

Kisaaysaay :Bāwulō Filēmōōn

8 Ānkoo kiikukōōno :Kiriistō kāāmuukēywēēk ākērchiing' koong' iyey kiyēē
karaam, 9 āsooysooyiing' ām chamateet. Anii booyoo nyēē kwaayoosiitu
ankaarataat kuunyi kubo Kāārārookiintēēt Yēēsu. 10 Āsoomiing' :anii Bāwulō,
kurubta keey āk Ōnēēsimō nyoo kichokuyēk lakwanyuu yoo kiiyēnchinē
Kiriistō kutaarataat. 11 Ki buch :wēēri yeekiinye ām wōlēē imiitē, nteenee
kōōkuyēk ra leekwa nyēē kiikoosēē keey :acheek tukwaay.
12 Āmiitē āyokoowu muroonooto āchāmē, kōōyēēw wōloo imiitē. 13 Kāābērē
nto tāābuurtē keey inee yu taarataat kuuyu kyaa-amtaate lōkōōywēk chēē
kāroomēch sukookeeriing' kuyēētyēēchoo. 14 Nteenee -māāmāchē ayey kiy
kumaneecham. Kāmāāmāchē siiyib kule kāākērchiing' koong' nteenee āmāchē
kule icham ām mooyēēng'uung' nkit. 15 Ābērē tōōs /kikiitabaan Ōnēēsimō
ām wōlēē imiitē ām bēsyōōsyēk chēē ng'ēri kule si nto yoo wokōōyēēwu,
ōbuurtē keey ākookoy. 16 Kāmēētāku motwooriin, nteenee kookukaramiit
kusiir motwooriin ānkōōkuyēk ng'eetaabiya nyēē chaman. Āchāmē murooni-
itēnyi miisin, nteenee ābērē +meecham ra kusiir wōlēē kiichāmtooy taay kuu
chiing'uung' āk mbo subak kuu ng'eetaabiya ām Mokoryoontēēt.
17 Kunyoo, yoo ichāmē kule kēēyēyiisyē :tukwaay ii, Filēmōōn, itaach
Ōnēēsimō kuu wōloo kātēētooktoo anii. 18 Yoo kikiikuyēwuung' ng'ālyoo
ake tukul nyēē miyaat, nto yoo boonto bēsēnng'uung', iyaachaa :anii.
19 Kaasiree ng'aleechu āwunyuu nkit ābooruung' kule +māākwēwuung'. 'Inkēt
kule iboontē *soboontaab kibchuulyo kubo anii. 20 Lēyyē, ng'eetaabiya,
ābērē nto iyēētyēēchoo kisich kubo Mokoryoontēēt siibaybaayaa ām Kiriistō.
21 Āsiruung' ānkētē kule +meeyey kiyēē kāāsoomiing' ānku +meeyey mbo
kusiirtēē wōlēē kāāmāktooy.

Kāā-āmiisēēt

22 Nto kiito akeenke subak ku nyi: Iyēytoowoo rwoonto kuuyu ābērē
+māāyēēwu wōlēē ōmiitē kuuyu ōmiitē ōsoowoo. 23 Isubooyook :Ebaafura nyoo
kēērātootiin :tukwaay kubo Kāārārookiintēēt Yēēsu. 24 Isubooyook :nkicheek
mbo Māārkō, Aristaarko, Teema ākoo Luuka choo kēēyēyiisyootē tukul.
25 Kōōbēruurook :Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.

1:7 Room. 12:10 **1:9** Ēfēēs. 3:1 **1:10** Kolos. 4:9; 1Tēēs. 2:11 **1:13** Filib. 2:25, 30 **1:14** 2Kōōr. 9:7 **1:16** 1Kōōr. 7:22 **1:19** 1Kōōr. 16:21 **1:23** Kolos. 1:7 **1:24** Yēyuut. 12:12; 19:29; Kolos. 4:14

Barweet nyēē /kikēēsirchi
Iburaneek

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Mēēnkētāktōōs :chiichēē kisirē barwaani nteenee isōōtē :biiko wōlēē wōō kule kisirē :Ābōōlō. /Kēētwēchē mbo nkinee Barnaaba āk alak chēē chaang'. Nteenee /kikiiyēnchinē kung'eetee kēnyiitaab 400 ākoy nyēbo 1600 KK, kule Bāwulō :nyēē kisirē barwaaniitēnyi. /Kikēēsirē kumanaaserwet :Yēērusālēēm ām kēnyiitaab 70 KK, kuuyu kitākumiitē :biiko kuyēyēē kōrōsēēk Kōōtaab Yēyiin. Nteenee kuuyu kibo :kōrōsēēchoo bēsyōōsyēkaab kiirootyeet nyēbo kēny, māchē :siriintooni kule kubēk :ng'aleechaa ām lēēkitō (kur. 8:13).

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Bo koomānuut :barwaani ām Kiirootyeet nyēē Lēēl. /Kikēēsirchinē biikaab Kiriistō choo kiinkētē kiruutēk āk ātēbuutēkaab Yuutayeek /ānkikēētākyinē miisin biikaab Kiriistō choo ki Yuutayeek. Kimāchē :bichu ām keel ake kōōyēēchi ntāsimuutēkaab Yuutayeek. Ibānyboonyē :siriintēēt komoswookik chēē chaang' chēē i-ārōōru kule kiikookeer :kiirootyeet nyoo lēēl kiirootyeet nyoo bo kēny. Ibooru mbo kule kichokootyiich :Yēēsu wōōrkooyoontiit tukul āk tukuuk tukul choo kiwuu kitōōntōyēēn. I-ārōōru :komosta nyēbo taay kurubta keey Yēēsu āk malayikaanik. Kikoonyitē :Yuutayeek choo kikiikoonkwel keey (Farisaayeek) malayikaanik miisin, nteenee wōō :Yēēsu kusiir malayikaanichaa. Wōō mbo subak :Yēēsu kusiir Muusa nyoo ki kāāntōōyiin nyēbo kwōng'uut ām bēsyōōsyēk choo kibo kiirootyeet nyoo bo kēny anku inee :nyoo kiityooktēē Yuutayeek motwoornātēētaab Miisir. Kibkōrōs nyēē wōō :Yēēsu nteenee ām kēēlto nyēē teer ām wōlēē mii :mbo kibkōrōs choo wōōyēch chēbo kēny. Kichokutoow :Yēēsu bēēlsēētaab kōrōsēēk ām kēēlto nyēē lēēl ānku inee :kibkōrōs nyēē wōō kuchōōnēē barak ānkuwēētii kibchuulyo. /Kikiikeeree kōrōsēēk tukul choo kibo kēny choo /kikēēyēyē kēnyiit ake tukul kōrōsyoontēēt akeenke, nto nyooto ku Yēēsu nkityōōniin. Kichokutoow mbo subak :Yēēsu kiirootyeet nyēē lēēl āk biiko tukul ām kōōrēēt kusiir kiirootyeet nyoo bo kēny nyoo /kikēēyēyēē Tulwēētaab Sinaay. Ng'ooraat :kiirootyaani lēēl ām komoswookik chēē chaang' chēbo kiirootyeet nyoo bo kēny. Nyēē tookunoot miisin ku nyēbo Cheremnyaa 33:31-34 nyēē twekaat ām barwaani bo Iburaneek 8:8-12.

Ikwēnyē :siriintēēt ām kurkeetaab 11 āk 12, biiko chēē kitookunootiin ām soboontaab biikaab Israyēēl ānkōōbooru kule icheek :chēē kikiikunam ng'aleekaab kāāyēnēēt. Itēryēēchēē :barwaani kāā-āmiisēēt nyēē mwooyē kule, “Okany kiirōōtootē Yēēsu nyoo intōōwēēch kiikaasee keey Yēyiin. Tāsē taay :inee kōōtitiirēēch ākoy tabanta.” (Kur. 12:2)

King'āloolwēēch :Yēyiin kubununēē lakwanyii

1 King'āloolchinē :Yēyiin kēny mbo kuuko areet chēē chaang' ām kēēlwookik chēē chaang' kubununēē *wōōrkooyikyii, 2 nteenee ām bēsyōōsyēchu bo lēt king'āloolwēēch kubununēē lakwanyii nyēē kiikurōōbchi kiy ake tukul. Lakwanaata :nyēē kiyēyēē :inee kōōrēēt barak āk ng'wēny. 3 Kēēkāsēē lakwanaa wōōyintaab Yēyiin. Inee :nyooto kerkeey Yēyiin bakeenke ānkubāwu kōōrēēt barak āk ng'wēny ām kāāmuukēywēēkaab ng'ālyoontēēnyii. Yu kāwokume sukōōtiliil biiko ām choolwookātēēng'waa, kuwēēchi keey kibkōōnkōy wokutēbunēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin nyoo bāwu kiy ake tukul.

1:2 Yoowa. 1:3; Ibu. 3:6 **1:3** Yoowa. 1:14; Yoowa. 14:9; Kolos. 1:15; Ibu. 8:1

Wōō :Yēēsu kusiir malayikaanik

4 /Kikeeyey lakwanaa kunyōōr wōōyinto kusiir malayikaanik. /Kēēkuurē
inee kule Lakwataab Yēyiin, kaayna nyēē wōō kusiir nyēbo malayikaanik.
5 Ara, *malayikeet nkōnō :nyēē kiikumwoochi :Yēyiin kule,
“Inyiing' lakwanyuu!
Kāāyēku ra kōōn.”?†
Mānāāmwooy yēēt ake :Yēyiin kurubta keey malayikeet kule,
“+Māāyēku kwaan
ānkuyēk lakwanyuu.”†
6 Nto subak yu kēēyook :Yēyiin lakwanyii kibooreet kuchō kōōrooni, kim-
wooy kurubta keey lakwanaa kule,
“Kukutunkyi :malayikaanik tukul inee.”*
7 Kurubta keey āk malayikaanik /kikēēmwooy kule,
“Kiiyookiintēētaab Yēyiin mbo :wusōōnēēt†
ānku motwooriintēēnyii :nkinee iileet.”†
8 Nto kurubta keey āk Lakwataab Yēyiin /kēēmwooyē kule,
“Wēētii :bāytooyiisyēēng'uung' ākookoy ōō, Yēyiin!
Ibāytēē :inyiing' biikuuk manta.
9 Ichāmē :inyiing' kiyēē bo man,
-āmēēriiku ng'al chēbo rōkōs.
Kiyooto :nyēē kiyey Yēyiin kung'aabing',
ānkukōōning' ng'erekweek kusiir bāytooyiin ake tukul.”†
10 /Kikēēmwooy subak kule,
“Ām taayta, 'kiiyey :inyiing' Mokoryoontēēt kōōrēēt wōlēēb ng'wēny
ankiiyey nkinee wōliin bo barak.
11 Mākubot :barak āk ng'wēny,
nteenee imiitē :inyiing' ākookoy.
12 +Mākung'ētyo kuu sira nyēē yoos
ankiimaman kuu kōōtiit nyēē kibsānkāti
nto yityo ikeeree alak chēē leelach.
Nteenee inyiing' ku nyooto bo kwaak
nyēē mākoy iyoosiitu bēsyēēt ake.”†
13 Ara malayikeet nkōnō :nyēē kiikumwoochi :Yēyiin kule,
“Ibuurunēē āwunyuu nyēbo taay
ākoy yoo kaayeyiing' itēbēē buunikuuk.”?†
14 Ng'oo :malayikaanik nanyuun? Icheek ku tāmirmirook choo iyooktooy
:Yēyiin ānkuyēētyēēchinē biiko choo mii /bokiirāroochē.

2

Māchāktōōs kēēkiilchi ng'ālyoontēētaab kaararaacheet

1 Kunyi, māchāktōōs kēēkiilchi miisin ng'ālyoontooni kiikeekas,
simakiichabaayte. 2 Iyyoong'ootiin :kiruutēkaab Yēyiin choo /kikēēmwoowu
kubununēē malayikaanik. Yoo kameeywey :chii kiruutēchoo, kumisyinē
/ kiing'woonchi. 3 Yoo ākoo / kikiimuuchē / kiing'woonchi bichoo ii, +/

1:4 Filib. 2:9 † **1:5** Tyēēn. 2:7 † **1:5** 2Sām. 7:14 **1:5** Mat. 3:17; Yēyuut. 13:33; Ibu. 5:5 * **1:6** Kwoonēē :ng'aleechu Kiruutēk 32:43 ām wēēksēēt nyēbo kuutiitaab Kirikiik. **1:6** Tyēēn. 89:27 † **1:7** Ng'ālyoontēēt ‘malayikeet’ ām kuutiitaab Kirikiik āk Iburaneek kōōbooru kule ‘kiiyookiintēēt’. † **1:7** Tyēēn. 104:4 † **1:9** Tyēēn. 45:6–7 † **1:12** Tyēēn. 102:25–27 † **1:13** Tyēēn. 110:1 **1:13** Choos. 10:24; Mat. 22:44; Ibu. 8:1; 10:13 **1:14** Tyēēn. 34:7; 91:11; 103:20 **2:2** Yēyuut. 7:53

mākiing'woonchēēch acheek nyēē tyaa yoo kāmākēēyēbchi yiit ng'ālyoontooni wōō bo kaararaacheet? Kisimkwoom :Mokoryoontēēt ng'ālyoontooni ānkuchokōōrōōbērwēēch :choo kikāsē kule kibo man. 4 Kiiboor mbo subak :Yēyiin kule man :ng'ālyoontoonoo kubununēē tukuuk chēbo kwōng'uut chēē teer ānkōōkoochi biiko rōōbēywēēkaab :Tāmirmiryēēnyii kuu wōloo māktooy :inee.

Kiyēk :Yēēsu chii sukooraraacheech

5 Mānāāchōb :Yēyiin kule kubayta :malayikaanik kōōrooni lēēl nyi kēēng'āloolēē. 6 Mii ām siruutēk :yēē mwooyē kule,
“Chii nkinee ku kiy nee ām wōlēē imiitē siiyiimēē keey
ānku kiy nee siibirtoochinē nkur?
7 Ānkoo 'kiiminiing' chii ām bēsyōōs chēē ng'ēri ām wōlēē mii :malayikaanik,
'kiikoochi wōōyinto āk koonyit.
8 Kiiyey kubayta tukuuk tukul.”†
Yoo /kēēmwooyē kule ‘kubayta tukuuk tukul’, māmii :kiy nyēē mābāytooy. -Mākēēkāsē raat kubāytooy :biikaab Kiriistō tukuuk tukul, 9 nteenee kēēkāsē Yēēsu nyoo /kikeeyey kumining'iit bēsyōōs chēē ng'ēri ām wōlēē mii :malayikaanik, /kukāākiikoochi wōōyinto āk koonyit, kuuyu kime kubo biiko tukul ām chamateetaab Yēyiin.
10 Kiyey :Yēyiin kiy ake tukul ānkuriibē. Kunyi, kimisyinē kunyalil :Yēēsu sukuyeyakay :kiyēē kichōb :Yēyiin ānkōōrēētoot bichu chaang' bo Kiriistō bokunyōōr :nkicheek wōōyinto. Kunyoo, Yēēsu :nyēē kiiyootyi biiko kēēltaab kaararaacheet.
11 Boonto :Yēēsu āk biiko choo itiliilē :inee kwaan akeenke. Neennyi, māmuyē :Yēēsu kukuur bichoo kule mbo ng'eetaabiya. 12 Mwoochinē kule,
“+Maachaayte kaayneeng'uung' ām wōlēē mii :mbo ng'eetaabiya
ānkāāsiltēēniing' wōlēē kēēruruukyi keey :biiko.”†
13 Mwooyē subak kule,
“+Māākoosēē keey inee.”†
Tāsē taay kumwooyē kule,
“Āboontē keey lēēkōōk chēē kōōkukōōno :Yēyiin.”†
14 Kiyēk :nkinee Yēēsu chii kukerkeyiit :lōkōchooto sukung'eet kōōbēl :meenyii kāāmuukēywēēkaab Kibrōkōsyoontēēt choo yibu meet, 15 nto yooto, kootyaakta biiko choo kirātootiin ām muyātēētaab meet. 16 Kubooyiit man, kimāchokōōtyooktooy :Yēēsu malayikaanik, nteenee kichokōōtyooktooy biiko choo tinyē kāāyēnēēt kuu Abraam. 17 Kunyi, kimāchāktōōs kukerkeyiit :Yēēsu chii sukung'eet kuyēk kibkōrōs nyēē wōō nyēē riirēē biiko /ānkiikoosēē keey ām yiisyēētaab Yēyiin. /Kikeebakach /sikēēnyōōchi kaat biiko tukul ām choolwookātēēng'waa. 18 Imuuchē raat kuyēētyēēchi biiko choo /kakeetyem, kuuyu /kikeetyem nkinee /ankiinyaliil.

3

Wōō :Yēēsu kusiir Muusa

1 Mbo ng'eetaabiya choo kikuurook :Yēyiin ankootabaanaak ōyēku cheechii, ōsōōtyēēchi baa kiyēē /kiibooru yoo /kēēmwooyē kule kichokuyēk

---

2:3 Ibu. 10:29; 12:25 **2:4** Yoowa. 2:11; 10:37-39; Yēyuut. 15:12; 19:11; 1Kōōr. 12:4-11 † **2:8** Tyēēnwookik 8:4-6 **2:8** 1Kōōr. 15:27 **2:9** Filib. 2:8-9 **2:10** Room. 11:36; Luuka 24:26; Ibu. 5:8-9; 7:28; 12:2 **2:11** Mat. 25:40; Māārkō 3:35; Yoowa. 20:17 † **2:12** Tyēēn. 22:22 † **2:13** Isa. 8:17 † **2:13** Isa. 8:18 **2:14** Yoowa. 1:14; Toowu. 3:15; 1Kōōr. 15:54-57; 1Yoowa. 3:8 **2:16** Yoowa. 8:39; Room. 4:16; 9:6-8; Kala. 3:7, 29 **2:17** Filib. 2:7; Ibu. 5:2; 1Yoowa. 2:2 **2:18** Ibu. 4:15

:Yēēsu *Lēbkēēyiintēēt ānku *Kibkōrōs nyēē Wōō. 2 Kikoonyit :inee Yēyiin nyoo
kitōōlē kuyēchi yiisyooni, kuu yoo kikoonyitē *:Muusa Yēyiin kōōntōōchi
biikyii. 3 Kuu yoo /kēēkoonyitē chiito nyoo kitēēchē kōōto kusiir kōōto
nkit, /kēēkoonyitē Yēēsu kusiir Muusa. 4 Tinyē :kōōt ake tukul tēēkiin,
nteenee Yēyiin :nyēē tēēkiintēēt nyēē wōō kusiir tukul. 5 Kikoonyitē :Muusa
Yēyiin kōōntōōchi biikyii ānkyoorōōru ng'aleek chēē kimākōōboor :Yēyiin ām
kēnyiisyēk choo kimii bokukwoonii. 6 Nteenee kikoonyitē :Yēēsu Yēyiin miisin
kuu kibooreetyeet ām biikaab Kiriistō. Acheek :bichooto bo Kiriistō, kātikoo
baateey kēētāsē taay kēēkiilchinē ānkēēng'ērēkyinē kiyoo kiikēnēē keey.

Ōriib keey simōōchuunnyēē Yēyiin

7 Ōnkēt :akweek kule mwooyē :Yēyiin kubununēē Tāmirmiryēēnyii kule,
"Ābērē nto ōyēbchi yiit ra kiyi mwoowook:
8 -Mooyaam mētēwoy kuu bichoo kikwiiloo
ām bēsyōōsyēkaab /kikēētyēmē ām suurkwēēn.
9 Kiiyiimaa :mbo kuukoong' kutyēmoo,
ānkoo kikiikukasaan ng'aleekaab kwōng'uut choo kyāāyēyē.
10 Kunyi, king'woonchoo :ātēbuutēkaab bichu ām kēnyiisyēk artam
kut āmwoowu kule,
'Mākoonyitoo :bichu
āmārubē mākuutēkyuu kwaak.'
11 Kikwaanya keey :moo kut awaal keey kule,
'Nkiryō, mākoy kōōwut :bichu kōōroonoo kwāābērē wokukaalyanee.' "†
12 Kunyi ii, mbo ng'eetaabiya, ōriib keey simōōchoolwookēn ōchuunnyēē
Yēyiin kut otay okaasee keey. 13 Ōtitiirē keey kwaak yoo tākumii
:bārooyinto simakentaak :choolwookātēēt oyaam mētēwoy. 14 Yoo kakeetas
taay kiikoosēē keey Yēyiin ākoy bēsyēētaab lētuut kuu yoo kikēētoowu,
+/ mābokēēbchēwēēch kiyēē kinyōōru :Kiriistō. 15 Ōrōōtootē kiyoo
kātāāmwoowook kule,
"Yoo ōmuuchē ra oyeb yiit okas kiyi mwoowook:
-Mooyaam mētēwoy kuu bichoo kikwiiloo
ām bēsyōōsyēkaab tyēmiisyēēt kēēmiitē suurkwēēn."
16 Mbo ng'oo :chēē kikas kiyēē kimwooy :Yēyiin ankukwiil? Ara, mā
icheek :tukul choo kiing'ēētēē :Muusa kōōrēētaab Miisir? 17 Ng'oo :chooto
kinyēērchinē :Yēyiin kēnyiisyēk artam? Mā bichoo kikiikuchoolwookēn choo
kibēkyinē suurkwēēn? 18 Ki ng'oo :choo kimwoochinē :Yēyiin ng'ālyoo nyēē
ng'waa, kule, "Mākoy kukwa kanyuu bokiimuuny :tukul"? King'āloolēē
bichoo kikōchōnkyinē inee. 19 Kēēkāsē nanyuun kule kuuyu maneekaasee
keey :icheek Yēyiin, mānāāchut wōloo /kikēēkuurtoochinē kule mābokunyōōr
kāāmuung'to.

4

Kāāmuung'taab biikaab Kiriistō

1 Okany kēēriib keey, sukunyōōr :chii ake tukul kiyoo tākukuurtoowēēch
:Yēyiin kule +makeebe kanyii bokiimuuny tukul. 2 Kookeekas lōkōōywēk
chēē kāroomēch kuu yooto kikāsē :bichooto. Nteenee mānāāyēētyēēchi
:lōkōōywēchoo bichoo kuuyu kitay kōōyēnchi ng'aleechaata kikāsē. 3 Acheek

---

3:1 Ibu. 4:14 **3:2** Kāāyiit. 12:7 **3:6** Yoowa. 1:34; 1Kōōr. 3:16; Ēfēēs. 2:21; Ibu. 1:2; 4:14; 6:4-6; 7:3, 28; 10:21, 29 **3:8** Chuy. 17:7; Kāāyiit. 20:2-5 **3:10** Kāāyiit. 14:33 † **3:11** Tyēēnwookik 95:7-11 **3:11** Kāāyiit. 14:21-23 **3:17** Kāāyiit. 14:29; 1Kōōr. 10:5, 10

nkit choo kiikoosēē keey inee :chēē kēēbēētii Kaab Yēyiin bokiimuuny. Nto kurubta keey āk choo mānēēyēnchi inee, kimwooy :Yēyiin kule,
“Kikwaanya keey :moo kut awaal keey kule,
‘Nkiryō, mākoy kōōwut :bichu kōōroonoo kwāābērē wokukaalyanee.’ ”
Kimwoowu :Yēyiin ng'aleechu ānkoo sinee kichōboot :kāāmuung'ooto kuchakee keewaany :inee kuyey kōōrēēt. 4 Mii :yēē mwooyē ām siruutēk kurubta keey ākoo bēsyēētaab tisab kule, “Kiimuuny :Yēyiin ām bēsyēētaab tisab kukaakoowaany yiisyēēnyii.”† 5 Ānkoo kichōboot :wōlēē /bokiimuunyēē, kimwooy :Yēyiin kule, “Mākoy kuba wōloo bokōōmuunyēē.” 6 Mānāābokōōmuuny :biiko choo kibo taay choo kikas lōkōōywēk kuuyu mānāākōōyēnchi :icheek lōkōōywēchooto. Nteenee biiko choo kiikoosēē keey inee :chēē /kēēchāmchinē bokōōmuuny āk Yēyiin. 7 Kiikusātyi :Yēyiin bichu bēsyēēt bokōōmuuny āk inee nto bēsyoonooto ku raat. King'āloolē :Yēyiin kubununēē *:Tāwuti kukaakukeeyta :kēnyiisyēk chēē chaang' kuchakee katay :bichoo bokōōmuunyēē wōloo kichōbchinē Yēyiin. Kimwooy ng'aleechu /kātākēēmwoowook kule,
“Ābērē nto ōyēbchi yiit ra kiyi mwoowook:
-Mooyaam mētēwoy.”
8 Nto kikiiyiitita :Chooswa biiko wōloo kibokōōmuunyēē, nto mēēbērē king'āloolēē :Yēyiin subak bēsyēēt ake nyēbo kāāmuung'to. 9 Kunyi, mii :kāāmuung'to nyēbo biikaab Kiriistō. 10 Chiito nyoo imuunyē āk Yēyiin kukāākōōmuunyēē :nkinee yiisyōōnuutēk kuu yoo kiimuunyēē :Yēyiin yiisyēēnyii. 11 Okany nanyuun keesyeem wōlēē kiimuuktooy bokiimuuny āk Yēyiin. -Mātēwēchākoy :chii ake tukul kulumchi kōchōōng'nātēētaab chuut.
12 Boonto :kiyēē mwooyē :Yēyiin kāāmuukēywēēk ānkuyēyiisyē ākookoy. Ng'atiib :ng'ālyoontēētaab Yēyiin miisin kusiir rōōtwo nyoo litaat :wook tukwaay. Chutitooy :ng'ālyoontoonoo ākoy soboontaab chiito āriit, ānkōōbooru tēērchinooyēētaab kiyēē māchē :mooyēēt āk nyēē māchē :Tāmirmiryēēt. Ng'oonkyinē biiko kāāsōōtēywēēkwaa kōōnkēt kiyēē karaam āk nyēē miyaat. 13 Māmiitē :kiy nyēē wunyaat ām wōlēē mii :Yēyiin. Ng'aanyaat :kiy ake tukul ānkutooku ām taayeetaab Yēyiin nyoo mākōōtiilwēēch ng'aleek.

Yēēsu kibkōrōs nyēē wōō

14 Okany nanyuun kēēkiilchi kiyēē kiiyēnchinē, kuuyu kēēboontē *kibkōrōs nyēē wōō nyoo mii kibkōōnkōy wōloo mii :Yēyiin. Nyooto ku Yēēsu Lakwataab Yēyiin. 15 Riirēēnēēch :kibkōrōs nyoo wōō ām kuskuusyēēnyoo, kuuyu ānkoo kimāchoolwookēnoot, /kikeetyem inee ām keel ake tukul kuu wōloo /kēētyēmtēēch nkacheek. 16 Kunyi, yoo kēēmāchē /kēēyēētyēēchēēch, okany kiinookyi ng'echereetaab bāytooyiisyēētaab Yēyiin nyēē māmiitē :muyātēēt sukuyēētyēēchēēch ām kiisaynyii āk chamateenyii.

5

1 / Kēētōōlē kibkōrōs ake tukul nyēē wōō kuchōōnēē wōlēē mii :biiko sukuyēchi Yēyiin yiisyēēt kubo bichooto. Inēmchinē :inee Yēyiin tukuuk ānkubēēlē kōrōsēēk kōōwuunto ng'ōōkisto nyoo kiikuyey :biiko. 2 Imuuchē kuriiree biiko choo /kēēmoosē ānkukustooy kuuyu kuskus :nkinee. 3 Kiyooto :nyēē māchāktōōs kuyey :inee kōrōsēēk kubo ng'ōōkiswookik cheechii āk chēbo biiko alak.

---

† **4:4** Toowu. 2:2 **4:8** Choos. 22:4 **4:12** Isa. 55:11; Ēfēēs. 6:17; 1Bēt. 1:23; Ng'oong'. 1:16 **4:14** Ibu. 2:17-18; 3:1, 6; 5:5-6, 10; 7:24-28; 8:1, 3, 6; 9:11 **4:15** Ibu. 2:18; 5:2; 7:26; 9:12; 1Yoowa. 3:5 **4:16** Ēfēēs. 3:13; Ibu. 7:19; 10:19 **5:2** Ibu. 2:17-18; 4:15; 7:28 **5:3** Laawi. 9:7; 16:6; Ibu. 7:27; 9:7

4 Māmii :chii nyēē tōōlē keey kuyēk kibkōrōs nyēē wōō. Yēyiin nkityō :nyēē
kuurē chiito kuyēk kibkōrōs nyēē wōō kuu wōloo kikuurtooy *Āārōn. 5 Ām
kēēlto nyēē wuu nyooto, mānāātōōlchi keey :Yēēsu yiisyoonoo bo koonyit
kuyēk kibkōrōs nyēē wōō. Nteenee Yēyiin :nyēē kimwoochi kule,
“Inyiing' lakwanyuu.
Kāāyēku ra kōōn.”
6 Kimwooy subak ām yēēt ake kule,
“+Mēēyēku kibkōrōs ākookoy,
kuu Mēlkisētēk.”†
7 Kumii :Yēēsu kōōrēēt, kisooyē kukuurchinē barak kuriirchinē Yēyiin,
nyoo kiimuuchē kusār inee. Kikāsyi :Yēyiin, kuuyu kiyibē keey ng'wēny
:Yēēsu ānkiikōōnēmchi keey Yēyiin. 8 Ānkoo ki Lakwataab Yēyiin :Yēēsu, ki
ākoy kunyalil sukōōnkēt kule koonyit ku kiy nee. 9 Yu keewaany :Yēēsu
yiisyēēt nyoo kichōbchinē :Kwaan, kuyootyi biiko choo ikoosēē keey inee
*soboontaab kibchuulyo. 10 Kiyey kuu nyooto kuuyu /kikeetool inee kuyēk
kibkōrōs nyēē wōō kuu Mēlkisētēk.

Ōkiilchi Kiriistō

11 Ābērē nto taamwaay chēē chaang' kurubta keey āk ng'aleechuutēchu,
nteenee wuuy kuuyu ōyēku biich chēē -mōōkāsē ng'al areet akeenke.
12 Kāyēmāktōōs kukōōyēku kāānēētik, nteenee tōōmāchē /takiineetaak tukuuk
choo kyōōtoowunēē. Yoo kātōō-āmē āmit chēbo biich chēē wōōyēch ōmāchē /
takiikuuyeenaak chēēko. 13 Chii nyoo lwēē chē tāku leekwa nyoo -mēēnkētē
kiyēē karaam āk nyēē miyaat. 14 Biiko :chēē imuuchē kwaam āmiikaab biiko
chēē wōōyēch ku choo kiikooneet keey kōōnkēt kiyēē karaam āk nyēē miyaat.

6

1 Okany keetas taay nanyuun kēēkich ām lōkōōywēkaab Kiriistō ānkēēsātyi
komos kāānēētēywēēchoo kikēētoowunēē. Māyēmāktōōs /kēēkētyinē keey /
kiinēētē kule /keeweeksee miyootyēēt nyoo yibchinē biich meet, nto /kiineet
kule kookaasee keey :chii Yēyiin. 2 Mēērook kēēkētyi keey mbo subak kiineet
chii kurubta keey āk bātisāniisyēēt, /kēētiinyēē biiko āwunnyēk, ng'eeteetaab
meet nto ng'woonintaab kibchuulyo. 3 Nteenee yoo kacham :Yēyiin, okany
keetas taay āk kāānēētēywēēk alak yoo kacham :Yēyiin.
4-6 Yoo kiikōōnkēt :chiitaab Kiriistō lēbkēēyyēētaab Yēyiin ankiikuchamcham
rōōbēywoontēētaab kibkōōnkōy ānkiikunyōōr Tāmirmiryēētaab Yēyiin,
ankuchamcham kāroomnyēētaab ng'ālyoontēētaab Yēyiin, ankiikukas
wōlēē wuu :kāāmuukēywēēkaab kōōrēēt nyēē lēēl, nto yityo kutay
Kiriistō, kumēētākōōmuuchāktōōs /kēēyisunēē wōlēē mii :miyootyēēt! Yoo
kaakutay, kukerkeey nyēē kaakuketita Lakwataab Yēyiin /bokēēkwērtoochi
murtooywoontēēt /ānkiinchuruur.
7 Yoo keechiim :mbareet bēēkaab roobta ankuyey āmiik chēē yēētyēēchinēē
keey :biiko choo choonē, mākōōbēruur :Yēyiin mbaraanaa. 8 Nto yoo ka-
mayey āmit ānkubiityēē :kātooy nto ku wuuyo, kuchuboot :mbaraanaa +/
ānkumākiimukuusēē maata lētuunoo.
9 Chōōrōōnuutēkyuu, ānkoo kāāmwoowu kuu nyooto, ānkētē kule ōyēyē
:akweek ng'al chēē kāroomēch ōyēku biich chēē /kiikiiraraach kuchurta.
10 Iyyoong'unēē :Yēyiin manta yoo itiilchinē biich ng'al. Māwuutyēē yi-
isyēēng'woong' āk chamateet nyoo kyōōboorchi inee ōyēētyēēchinē biikyii

---

5:4 Chuy. 28:1 **5:5** Ibu. 1:5 † **5:6** Tyēēn. 110:4 **5:6** Ibu. 6:20 **5:7** Māārkō 14:32-42
5:8 Filib. 2:8; Ibu. 3:6; 4:15 **5:9** Ibu. 7:27 **5:10** Ibu. 4:14; 6:20 **5:13** 1Kōōr. 3:1-2; 1Bēt. 2:2
5:14 Room. 16:19; 1Kōōr. 14:20; Ēfēēs. 4:14; Ibu. 13:9 **6:4-6** Ibu. 10:26-29; 12:25; 2Bēt. 2:20 **6:8**
Māārkō 4:7, 18-19

ānkutōōtāsē taay ōyēētyēēchinē bichoo. 11 Kiyēē māchē :mooyēēnyuu ku
kule ōkāng'u kubo kiyēē ōkēnēē keey sōōkich ākoy bēsyēētaab tabanta
12 simōōburēn. Orub ātēbuutēkaab biiko choo kiikoosēē keey Yēyiin miisin
ānkitinyē muytaayeet choo mii wokunyōōru kiyēē kiikukuurtoochi :Yēyiin.

Bo man :kiyēē kiikukuurto :Yēyiin

13 Yoo kimāchē :Yēyiin kōōtitiir kiyēē kikuurtoochinē Abraam, kōōwoonkyi
ām mooyēēnyii kule makootyiich kiyooto, kuuyu kimāmii :chii nyēē ki
wōō kusiir inee nyēē kimēēmuuchē koowaal keey ām kaayneetaab chi-
ichoo. 14 Kimwoochi kule, "+Māābēruuriing'. +Mēēnyōōru muchōkōrōōn
chēē chaang'."† 15 Kikānyiis :Abraam ām muytaayeet ānkinyōōr kiyoo /
kikēēkuurtoochinē. 16 Yoo iwoolchinē keey :chii kiito ake kutwēchē kiy nyēē
iywēyē. Yooto mākunāmtoochi :ng'aleechaata. 17 Kuuyu kimāchē :Yēyiin
kōōboorchi kāroomin biiko kule -mēēmuuchē kuweek ām kiyēē kiikukuurto,
kōōkiimēē kiyoo kikuurtooy kaawaaleet. 18 Kunyi, kiyey :Yēyiin tukuuk
āyēēng'. Kiiwoolchi keey ānkukuurto kōōbooru kule mākoy kuweechweech
kiyēē kāākumwooy nto kōōbērbēēriis. Kiyey kuu nyooto sukōōtitiirēēch miisin
acheek choo kiikēēmwēchi inee kukerekteech sikēēkōōbchi kiyoo kiikēnēē
keey. 19 Itititiirēēch :kiyoo kiikēnēē keey kuu bōrōōwēēt nyēē wuuy miisin
nyēē /kākēēkwiiliilchi Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy. 20 Kiwo
:Yēēsu Kitōōkiinoo kōōntōōwēēch kubuntēē ankeet nyēē /kikeeng'aree kōyoo
sukusoom Yēyiin kunyōōwēēch kaat ām ng'ōōkiswookikyoo. Kunyoo nanyuun
kiikuyēk :Yēēsu kibkōrōs nyēēnyoo nyēē wōō ānkubo ākookoy kuu Mēlkisētēk.

7

Kibkōrōs Mēlkisētēk

1 Ki bāytooyiintēēt :Mēlkisētēk nyēbo *kiriinkēētaab Sālēēm ānki kibkōrōs
nyēbo Yēyiin nyoo tōrōōr. Yoo kichōōnēē :Abraam booryēēt nyoo kiibēlē
bāytooyik ang'wan, kutuuyēē :Mēlkisētēk ānkōōbēruur inee. 2 Kiikoochi
:Abraam chiichoo akeenke ām taman nyēbo tukuuk choo kibāru. Ibooru
:kaaynaani bo Mēlkisētēk kule 'Bāytooyiintēētaab churtaayeet'. Ibooru
:ng'ālyoontooni bo Sālēēm kule tāloosyēēt. Kunyi boonto :Mēlkisētēk kaayneet
ake subak nyēē /kēēkuurē kule 'Bāytooyiintēētaab tāloosyēēt'. 3 Māmii :yēē
ibooru kwaaniitaab Mēlkisētēk nto ku kaamet āmāmiitē mbo :yēē ibooru
areenyii, nto ku bēsyēēt nyēē /kikēēsichēē nto nyēē kimēē. Kibkōrōs :inee
nyēē mātinyē toowunēēt nto wōlēē ng'ētēē. I-ārōōru :yuutēyu wōlēē wuunto
:yiisyēētaab Lakwataab :Yēyiin.

4 Ōsōōtyi baa :akweek wōōyinto nyoo kiboonto :Mēlkisētēk. Kiikoochi inee
:kuuko Abraam akeenke ām taman nyēbo tukuukyii tukul choo kibārunēē
booryēēt. 5 Kimākyinē :kiruutēkaab *Muusa /kēēyibchinē biiko choo bo kōōtaab
kōrōsēēk akeenke ām taman nyēbo tukuuk chēē kiboonto. Kinyōōrunēē
:icheek tukuuchoo wōlēē mii mbo :biiko chuut alake ānkoo kibo :icheek
tukul Abraam. 6 Ānkoo kimāchōōnēē :Mēlkisētēk kōōtaab kōrōsēēk nyoo kisālu
Laawi, kikwēchi :Abraam akeenke ām taman nyēbo tukuuchoo kibāru. Ki-
ibēruur :chiichoo bo kōrōs Abraam nyoo kikuurtoochinē :Yēyiin bērur. 7 Chiito
kwaak nyoo ibēruurē ake ku wōō :nyooto kusiir nyoo /kākiibēruurē. 8 Ki
biich buch :mbo kibkōrōs chēbo kōōtaab Laawi, nteenee kinyōōru akeenke ām
taman nyēbo tukuuk chēē kiboonto :biiko. -Mēēnkēt :chii wōlēē kichōōnēē
:Mēlkisētēk āk wōlēē kiwokung'ētyi :soboonnyii. 9 Imuuchē :ake kumwooy

---

6:10 Ibu. 10:32-34 **6:12** Ibu. 11:1—12:1 † **6:14** Toowu. 22:17 **6:18** Kāāyiit. 23:19 **6:19** Ibu. 9:3 **6:20** Toowu. 14:17-20; Tyēēn. 110:4; Ibu. 4:14; 5:6, 10; 7:1-4 **7:4** Ibu. 6:20 **7:5** Kāāyiit. 18:21, 26

mbo kule kiikooyto :nkinee kōōtaab Laawi akeenke ām taman bēsyoonoo kubuntēē Abraam, 10 kuuyu yoo kituuytōōs :Abraam ākoo Mēlkisētēk, kitāku kēbuswoo :Laawi ām suweetaab kuukaanyii Abraam.

/Kikeeweech kiruutēkaab Muusa āk bēēlsēētaab kōrōsēēk

11 Kiyēyē :mbo kibkōrōs chēbo kōōtaab Laawi yiisyēēng'waa kōōyyoong'unēē kiruutēkaab *Muusa. Nto kiimuuchē kuyey :kiruutēkaab Muusa biiko kuchurta ām bēēlsēētaab kōrōsēēk, nto kibo nee kōōyook Yēyiin kibkōrōs nyēē teer kuu Mēlkisētēk? Kiyēmē oob :kibkōrōs nyoo wōō nyēbo kōōtaab Āārōn? 12 Kunyi, yoo /kaakiikeeree kōrōsēēkaab kēny kōrōsēēk chēē leelach /ānkiilēēliit mbo kibkōrōs, kumāchāktōōs /kiilēēliit nkicheek kiruutēk. 13 Wuu nyooto kuuyu kimāchōōnēē :Yēēsu kōōtaab Laawi. Māmii :chii nyēē kiikuyēk kibkōrōs ām kōōto nyēē kichōōnēē :Yēēsu. 14 Tookunoot kule /kikēēsichē Mokoryoontēēnyoo kuchōōnēē kōōtaab Yuuta, āmāmii :yēē mwooyē :kiruutēkaab Muusa kule imuuchē kukwaanee :mbo kibkōrōs kōyi.

15 Kiyēē ityiichē :ng'aleechuutēchu ku kule, kōōkutook ra :kibkōrōs ake nyēē wuu Mēlkisētēk. 16 Mēēbērē /kikeerub kiruutyēēt nyoo ibooru kōōto nyēē māchāktōōs kukwoonēē :mbo kibkōrōs yoo /kikēēyēyē Yēēsu kuyēk kibkōrōs. Nteenee /kikēēyēyē kuyēk kibkōrōs kurubta keey āk kāāmuukēywēēkaab soboontaab kibchuulyo, 17 kuu yoo mwooyē :siruutēk kule,

“+Mēēyēku kibkōrōs ākookoy,
kuu Mēlkisētēk.”

18-19 Kimēēmuuchē :kiruutēkaab Muusa kuyey chii kuchurta. Kunyi, /kikēēsātyi kiruutēchoo komos, kuuyu kikuskusēch ānki buch. Nto raat kiikēnēē keey kiy nyēē karaam kusiir nyiin ake. Tākyēēch :kiyiitēnyi wōlēē mii :Yēyiin.

20 Kiikiim :Yēyiin ām kaawaaleet kule yēku :Yēēsu kibkōrōs. Nteenee maneewaal keey yoo kiyēyē biiko alak kuyēk mbo kibkōrōs. 21 Kimwooy :Yēyiin kurubta keey āk Yēēsu kule, “Kaawaal keey āmēēbērē +maaweech kāāsōōtēywēēkyuu: Inyiing' :kibkōrōs ākookoy.”

22 Kunyi, iyyoong'unēē :kiirootyeet nyēē lēēl Yēēsu ānkusiirē nyoo bo kēny.

23 Ki chaang' :mbo kibkōrōs choo kibo kōōtaab Laawi nyēē ki yoo kame :ake, kōōkēērē :ake. 24 Nteenee, mākoy /kiikeer Yēēsu kuuyu soboot :inee ākookoy. 25 Kunyi, kuu yoo soboot :Yēēsu ākookoy ānkusoochinē biiko, imuuchē nanyuun kooraraach kutukul choo yootyinē :inee kēēlto kukwa wōlēē mii :Yēyiin.

26 Kibkōrōs nyēē wōō :Yēēsu nyēē imuukwēēch kiyēē kēēmāchē. Tiliil :inee nyēē mātinyē ng'ōōki. Kunyoo, /kikiinēmunēē wōloo mii :kibng'ōōkisiisyēk /ānkiitōrōōr ākoy wokutēbi āk Yēyiin ām kibkōōnkōy. 27 Makerkeey :inee ākoo mbo kibkōrōs chuut alak choo wōōyēch choo kibēēlē kōrōsēēk ākookoy kubo ng'ōōkiswookikwaa kurook, nto yityo kookeer chēbo biiko. Nteenee, kiyey :Yēēsu kōrōsyoontēēt akeenke baateey, nto nyooto kukime /sikēēnyōōchi kaat biiko ām ng'ōōkiswookikwaa. 28 Kurubta keey āk kiruutēkaab *Muusa, /kikēētōōlē biiko buch kuyēk mbo kibkōrōs chēē wōōyēch. Ānkoo kimii :kiruutēchoo, kiiwaal keey :Yēyiin kutool lakwanyii kuyēk *kibkōrōs nyēē wōō nyoo churtaat ākookoy.

8

Kiirootyeet nyēē lēēl

7:14 Toowu. 49:10; Mat. 2:6; Ng'oong'. 5:5 **7:17** Tyēēn. 110:4; Ibu. 5:6 **7:18-19** Room. 3:20; 7:10, 24; 8:3; Ēfēēs. 2:15; 2Kōōr. 3:6-11; Ibu. 9:9 **7:22** Ibu. 8:6 **7:25** Room. 8:34; Ibu. 10:14; 1Yoowa. 2:1 **7:26** Ibu. 4:15 **7:27** Room. 6:10; Ibu. 5:3, 9; 7:25; 9:12, 26, 28; 10:10, 12; 1Bēt. 3:18 **7:28** Ibu. 3:6

1 Ng'ālyoontēēt nyēbo koomānuut ku kule, kēēboontē Kibkōrōs nyoo wōō
nyoo mii āwutaab taay nyēbo Yēyiin ām kibkōōnkōy. 2 Yēchinē :inee Yēyiin
yiisyēēt ām Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy nyoo kiyēytooy :Yēyiin
āmēēbērē biiko. 3 /Kēētōōlē mbo kibkōrōs chēē wōōyēch tukul kōōkoochinē
Yēyiin tukuuk ānkubēēlē kōrōsēēk. Kunyi, kuuyu kibkōrōs nyēē wōō :nki-
nee Yēēsu, kimāchāktōōs kōōkoochi Yēyiin kiy. 4 Kimēēmuuchāktōōs /keetool
Yēēsu kuyēk kibkōrōs yu kitākumii kōōrēēt kuuyu kimābo :inee kōōtaab mbo
kibkōrōs choo kiinēmchinē Yēyiin tukuukaab kōrōsēēk kuu wōloo kimwooy-
tooy :kiruutēk. 5 Kiyēyēē :mbo kibkōrōs yiisyēēt Kōōtaab Yēyiin nyoo mii
wōlēēb ng'wēny ku kitōōntōyēētaab nyoo mii kibkōōnkōy. Kimwoochi :Yēyiin
Muusa yoo kimāchē kuteech *Kēryēētaab Yēyiin kule, “Māchāktōōs ikas kule
'keeteech kiy ake tukul irub kuu wōloo kāāmwooytoowuung' ām lekem.”† 6 /
Kiikiikoochi Yēēsu yiisyēētaab koomānuut nyoo bo Yēyiin kusiir nyoo kibo mbo
kibkōrōs. Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, karaam :kiirootyeet nyooto kiyēyē
:Yēēsu kusiir nyoo kibo kēny. Irābchinē :kiirootyaanaa tukuuk chēē kāroomēch
chēē siirē tukuuk alak choo /kikēēkuurtooy.

7 Nto kimā kuskus :kiirootyeet nyoo kibo kēny, nto /kimākēēyēyē nyoo
lēēl. 8 Kikas :Yēyiin kuskuusyoonoo, yooto kumwooy kule, “Mii :bēsyēēt
kuchōōnii nyēē +maayey kiirootyeet nyēē lēēl āk biikaab kōōrēētaab Isrāyēēl
āk chēbo Yuuta. 9 Mēēbērē makukerkeyiit :kiirootyaani āk nyoo kyāāyēyē āk
mbo kuukaanyii yoo kyāārēētootē icheek kung'ēētyēē kōōrēētaab Miisir.
Kuuyu manaarub :icheek kiirootyaanaa, a-aste icheek. 10 Kiirootyeet
nyēē +maayey āk biikaab Isrāyēēl ām bēsyōōsyēk choo kwoonii ku nyi:
+Māākoochi mākuutēkyuu mētēwookwaa āriit ānkāāsirchi soboonwēkwaa.
+Māāyēku Yēyiintēēng'waa ānkuyēk :icheek biikyuu. 11 Māmii :chii ām icheek
nyēē tākōōnēētē laatyeenyii nto biikaab kang'waa kumwoochinē kule,
‘Inkēt Yēyiin,’ kuuyu mākōōnkētoo :biiko tukul kung'eetee lēēkōōk ākoy biiko
chēē wōōyēch. 12 +Māānyōōchi anii icheek kaat ng'ōōkiswookikwaa āmētoochi
kutukul.”† 13 Yoo kimwooyē :Yēyiin kule ‘lēēl’ :kiirootyaani kōōbooru kule
kookuyoosiit :nyoo bo kēny. Nto kiy ake tukul nyoo yōōsiitu kumii wokubotē.

9

Kiiwut :Kiriistō Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy

1 Kitinyē :kiirootyeetaab kēny mākuutēk chēē kiiboorchinē biiko wōlēē
yēytooy yiisyēētaab Yēyiin ānkimii nkinee *:Kōōtaab Yēyiin kōōrēēt. 2 Kitinyē
:kōyoo kisēēnkōōsyēk āyēēng' chēē /kikeeng'aree ankeet. /Kikēēkuurē yoo
bo Yaama kule wōlēē tiliil. /Kikiitōōrē yooto kiito nyēē /kiikoochinē
taariinek āk meeseet nyēē /kiikoochinē mukaatiinek choo /kiitāboonchinē
Yēyiin. 3 /Kikēēkuurē wōliin bo Kitōōk kule wōlēē tiliil miisin. 4 /Kikiiyi-
ityinē kāābkōrōs nyēē /kikeeyeyee *ta-aabuut nyēē /kēēbēēlēē tukuuk chēē
boong'u nyēē anyiny wōliin bo Kitōōk ānkoo sinee kimāmii wōlooto. Nteenee
kimiitē :Sāāntukuutaab Kiirootyeet nyēē /kikiiluumee ta-aabuut Kitōōk. Ki-
boonto :sāāntukuunoo tērēētaab ta-aabuut nyēē kimii :maana āriit, kirōktaab
*Āārōn nyēē kilēēlēē :toobtōōk āk rwoontōōk āyēēng' chēē tēbēlyēlēch choo
/kikēēsirchi kiruutēk. 5 Kimii *:kēruubiik chēē /kikeekus chēē kikiikubuuyēē

8:1 Tyēēn. 110:1; Yēyuut. 2:33; Ibu. 1:3, 13; 4:14; 10:12; 12:2 † **8:5** Chuy. 25:40 **8:5** Kolos. 2:17; Ibu. 9:2, 9; 10:1 **8:6** Luuka 22:20; Ibu. 7:22; 8:13; 9:15; 12:24 † **8:12** Cherem. 31:31–34 **8:12** Ibu. 10:16–17 **9:2** Chuy. 26:1-3; 25:31-39, 23-30; Ibu. 8:5 **9:3** Chuy. 26:31-33; Laawi. 16:1-2; Ibu. 6:19; 9:7, 12; 10:20 **9:4** Chuy. 16:31-34; 25:10-22; 30:1-10; Kāāyiit. 17:6-11

kebebaakwaa ng'echereetaab kiisayta ām mwēēnkoonoo. Mēēbērē maabany-
baany raat ng'aleek tukul kurubta keey tukuuchu.
6 Ki yoo /kakeetet tukuuchoo tukul kuu nyooto, kubēētii bēsyō ake tukul
:mbo kibkōrōs yoo bo Yaama bokuyēyē yiisyēēng'waa. 7 Nteenee ki kibkōrōs
nyoo wōō nkit :nyēē kiwēētii Kitōōk areet akeenke ām kēnyiit. Ki yoo wēētii,
kuyibē kiisēēnik kubo ng'ōōkiswookikyii ākoo choo kiyēyē :biiko kumēēnkētē.
8 Inēētēēnēēch :Tāmirmiryēētaab Yēyiin ng'aleechu kule yoo tākumii :Kōyoo
bo Yēyiin ng'wēny, -mēēmuuchē :biiko chuut alake kōōwut Kitōōkiinoo.
9 Iboorwēēch :ng'aleechu raat kule -mēēmuuchē :tukuuk chēē /kikiikoochinē
Yēyiin āk kōrōsēēk choo /kikēēbēēlē, kōōwuunto kāāsōōtēywēēk chēē miyootēch
ām mētēwookaab biiko. 10 Rubtooy keey :kiruutēk āk āmiisyēēt, yyēēsyēēt
āk ntāsimuut chēē /kiiwuunootē keey. /Kikēēyēyiisyēē kiruutēchoo ākoy kut
chokuyey :Yēyiin kiirootyeet nyēē lēēl.
11 Neennyi, kichokuyēk :Kiriistō kibkōrōs nyēē wōō nyēbo tukuuk chēē
kāroomēch choo kōōkutook. Kiiwut :inee Kōōtaab Yēyiin nyoo bo kibkōōnkōy
nyoo /kimākēēyēyēē āwuun ankuchurtaat kusiir nyoo bo kōōrooni. 12 Yoo
kiiwutē :Kiriistō Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy, mānāāwēēto
kiisēēnikaab kwēyiiy nto chēbo wuunōōy, nteenee kiikooyto korotiikyii
areet akeenke baateey sukuwālāng'wēēch ākookoy. 13 /Kyāānkēēyisēē biiko
choo kilēēlootiin kiisēēnikaab kwēyiiyēk āk wuunōōk nto areekaab roorta,
/kikiisōōtē kule /kāākiitiliil. 14 Bo kwōng'uut :yiisyēētaab Kiriistō kusiir
ntāsimuut choo bo kēny. Kiinēm keey ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo bo
kibchuulyo kuyēk kōrōsyoo nyēē churtaat ām wōlēē mii :Yēyiin. Kicham
:kāāsōōtēywēēkyoo bo ng'ōōki kutākyēēch meet, nteenee kōōkōōtiliilēēch ra
:korotiikyii sikēēyēchi Yēyiin yiisyēēt.

Kiityiich :korotiikaab Yēēsu kiirootyeet nyēē lēēl

15 Kiyey :Yēyiin kiirootyeet nyēē lēēl yoo kimēē :Kiriistō /sikēēnyōōchi biiko
kaat ām ng'ōōkiswookikwaa chēē kiyēyē kumii ng'wēnyuutaab :kiirootyaanaa
bo kēny. Kiyey kuu nyooto sukunyōōr :biiko choo kuurē :Yēyiin bērurtaab
kibchuulyo nyoo kikuurtoochinē. 16 Yoo kamwaayta :chii yoo kaakuriik
kume /kēērōōbchi biiko alak tukuukyii, mānyōōru :bichoo tukuuchoo ākoy yoo
kāākutook man kule kaakume :chiichooto. 17 Nāmtoochinē :ng'ālyoontoonoo
yoo kaakume :chiito āmēēbērē yoo tākusoboot. 18 Ki yoo sukunāmtoochi
:kiirootyeet nyoo kibo kēny, ki ākoy /keebakach :tyoony. 19 Yu kikiikum-
woochi *:Muusa biiko kiruutēk tukul, kunam sokēēkaab *yuusob nyēē /
kikeenaankuyee sabur chēē sālootiin nyēē arraa ankooluumta kiisēēnikaab
wuunōōk āk chēbo kwēyiiyēk* chēē /kikeetasee bēēko ānkuyisēē kitaabuu-
taab kiruutēk āk biiko tukul 20 kumwooyē kule, “Kiisēēnik :chu chēē ikiimē
kiirootyeet nyoo mwooyē :Yēyiin kule orub.”† 21 Kiyisēē :Muusa subak
kiisēēnik Kēryēētaab Yēyiin āk tukuuk tukul choo /kēēyēyiisyēē ām wōlooto.
22 Mwoowēēch :kiruutēkaab Muusa kule /kēēyēyiisyēē kiisēēnik /kiitiliilēē
tukuuk chēē chaang'. Māmii mbo :nyooyeetaab kaat yoo māmii :kiisēēnik.
23 /Kikiitiliilēē *Kōōtaab Yēyiin nyēbo kōōrooni kiisēēnik ku kitōōntōyēētaab
Kōōtaab Yēyiin nyoo miitē kibkōōnkōy. Nteenee tēērchiintōōs :Kōōtaab Yēyiin
bo kibkōōnkōy āk nyi mii kōōrooni kuuyu māchē :nyoo bo kibkōōnkōy
kōrōsyoontēēt nyēē kiimoot miisin. 24 Mānēēwut :Kiriistō Kitōōkiinoo bo

---

9:5 Chuy. 25:18-22 **9:6** Kāāyiit. 18:1-5; 28:1-8 **9:7** Laawi. 16:1-19; Ibu. 9:25; 13:11 **9:9** Ibu. 8:5; 7:19 **9:10** Laawi. 11:1-47; 15:1-33; Kāāyiit. 19:1-22 **9:11** Ibu. 4:14 **9:12** Room. 3:25-26; Ibu. 7:27; 9:25; 12:24; 13:12, 20; 1Bēt. 1:18-19 **9:13** Kāāyiit. 19:1-10, 17 **9:14** Room. 7:5-6, 24-25
9:15 Ibu. 8:6 * **9:19** Mātinyē :siruutēk alake ng'aleechu: ‘āk chēbo kwēyiiyēk’. † **9:20** Chuy. 24:8
9:22 Laawi. 17:11 **9:23** Ibu. 8:5

Yēyiin nyoo kiyēyē :biiko ānku kitōōntōyēētaab nyoo bo man, nteenee kiwēēwēēch :inee wōlēē mii :Yēyiin suwokōōyyoong'wēēch. 25 Mēēbērē kiiwut :Kiriistō kibkōōnkōy areet chēē chaang' kōōkooyto keey kuu wōloo kiiwutitooy :kibkōrōs nyēē wōō Kitōōkiinoo bo kōōrooni ām kēnyiit ake tukul kuboontootē kiisēēnikaab tyoong'in. 26 Nto kiwuu nyooto, nto kiikunyalilaan :Kiriistō areet chēē chaang' kuchakee yoo / kikēēyēyēē kōōrēēt. Nteenee kiinēm keey :Kiriistō areet akeenke baateey yu kikiikuriik :tabanta kuyēk kōrōsyoo sukōōsyēēnto kāāmuukēywēēkaab ng'ōōkisto. 27 Mēē :chii ake tukul meet akeenke, nto yityo kōōtiilchi :Yēyiin ng'aleekyii. 28 Ām kēēlto nyēē wuu nyooto kichamta keey :Kāārārookiintēēt kume meet akeenke sukōōnēmto ng'ōōkiswookikaab biiko chēē chaang'. Mākuchō subak :Kāārārookiintēēt āmēēbērē chokōōnēmu subak ng'ōōkiswookikaab biiko, nteenee chōōnii chokōōrāroochē biiko choo ikēnēē keey inee.

10

1 Ki kitōōntōyēēt :kiruutēkaab *Muusa nyēbo tukuuk chēē kāroomēch chēē kimii kukwoonii. -Mēēmuuchē :kiruutēchooto āk kōrōsēēk choo yibu :biiko / sikēēbēēlē kwaak ām kēnyiit ake tukul kuyey bichoo kuchurta. 2 Nto kiiwuuntoochinē :kōrōsēēchoo bichoo ng'ōōkiswookikwaa kutukul, nto kiiyyoong'tooy :bēēlsēētaab kōrōsēēk ānkuwuutyēē ng'ōōki ake tukul nyēē kiikuyey. 3 Kiisōōtyinē buch :bēēlsoonoo bo kōrōs biiko ng'ōōkisng'waa ām kēnyiit ake tukul, 4 kuuyu kimēēmuuchē :kiisēēnikaab wuunōōy āk chēbo kwēyiiy kōōwuunto ng'ōōkiswookichoo. 5 Kunyi, yu kichōōnii :Yēēsu kōōrooni, kimwoochi Yēyiin kule,

“Kimēēmāchē bēēlsēētaab kōrōs āk tukuuk chēē /kēēkōōniing',
nteenee kiichōbwoo bōōrto ākooytē.
6 -Mēēng'ērēkyinē kōrōsēēk choo /kēēbēēlē kutukul
nto ku choo /kiibuuktēē ng'ōōkisto.
7 Yooto amwaay kule,
‘Āchōboot ōō, Yēyiin,
ayey kiy ake tukul nyoo imākwoo ayey,
kuu wōloo mwooytooy :siruutēk kurubta keey anii.’ ”†

8 Kinyooyee kumwooy kule, “Kimēēng'ērēkyinē tukuuk chēē /kēēkōōniing' āk tyoong'in choo /kēēbēēlēē kutukul nto kōrōs choo /kiibuuktēē ng'ōōkisto.” Kimwooy kuu nyooto ānkoo /kikēēyēyē kōrōsēēchu kurubta keey āk wōlēē wuu :kiruutēk. 9 Nto mii yoo, kumwooy kule, “Āchōboot ōō, Yēyiin, ayey kiy ake tukul nyoo imākwoo ayey.” Kunyoo, kiinēmto :Yēyiin kiirootyeet nyoo kibo kēny ankookeeree kiirootyeet nyēē lēēl. 10 /Kikiitililēēch kuuyu kiyey :Yēēsu Kiriistō kuu wōloo kimāktooy :Yēyiin ānkōōkooyto soboonnyii kunyil akeenke baateey.

11 Yēyē :mbo kibkōrōs chēbo Yuutayeek yiisyēēt bēsyō ake tukul kubēēlē kōrōsēēchooto areet chēē chaang' āmēēmuuchāktōōs kōōnēmto :bēēlsooni bo kōrōs ng'ōōkiswookik. 12 Nteenee, yoo kiikooytooy keey :kibkōrōs nyēēnyoo areet akeenke baateey, wokōōbuurēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin. 13 Mii wōlooto raat kukānyiisyē ākoy bēsyēēt nyēē +/ mākiisyēēntēē buunikyii.† 14 Kiyey :meetaab Yēēsu nyoo kiinēmu keey kunyil akeenke sukuchurta ākookoy :biiko choo /kōōkiitāboonchi Yēyiin.

9:26 Ibu. 7:27 **9:28** Māārkō 10:45; Yoowa. 1:29; Kala. 1:4; 1Tēm. 2:6; Ibu. 9:14, 26; 10:10, 12, 14; 1Yoowa. 2:2 **10:1** Kolos. 2:16-17; Ibu. 7:18-19; 8:5 **10:3** Ibu. 9:7 † **10:7** Tyēēnwookik 40:6-8 **10:10** Ibu. 7:27 **10:11** Kāāyiit. 28:1-8 **10:12** Ibu. 8:1 † **10:13** Tyēēn. 110:1 **10:13** Choos. 10:24; 1Kōōr. 15:25; Ibu. 1:13

15 Chāmchiintōōs :nkinee Tāmirmiryēētaab Yēyiin āk ng'aleechaa kumwooyē
kurook kule, 16 “Kiirootyeet :nyi nyēē +maayey āk bichoo ām bēsyōōsyēk
choo kwoonii. +Māākoochi mākuutēkyuu mētēwookwaa āriit ānkāāsirchi so-
boonwēkwaa.”
17 Nto yityo, kumwooy kule, “+Māāmētoochi ng'ōōkiswookikwaa āk chool-
wookātēēng'waa.” 18 Yoo /kāākēēnyōōwēēch kaat nanyuun, mēēbērē
tākumāchāktōōs /kēēbēēlē kōrōs.

Okany kēēlēēkityi Yēyiin

19 Mbo ng'eetaabiya, kēēbēētii nyēē -mākēēmuuytōōsii Kitōōkiitaab *Kōōtaab
Yēyiin ām kibkōōnkōy, kuuyu kiwasta :Yēēsu korotiikyii kubo acheek.
20 Kiyootwēēch :inee kēēlto nyēē lēēl nyēē irēētootēēch ākoy wōlēē mii
:Yēyiin kēēbuntēē ankeet nyoo kikiiyeel Kitōōkiitaab Kōōtaab Yēyiin. Kēēli
lēēl ku Yēēsu nyoo soboot. 21 Kēēboontē kibkōrōs nyēē wōō nyoo bāwēēch.
22 Okany kēēlēēkityi Yēyiin ām manta kiikoosēē keey inee kutukul, kuuyu
/kiikēēyisēēnēēch korotiikaab Yēēsu /ānkiiwuunēēnēēch bēēko chēē tiliilēch,
simēētākiisōōtē tukuuk chēē miyootēch choo kikēēyēyē. 23 Māchāktōōs
kēēkiilchi miisin kiyēē kiikēnēē keey, kuuyu Yēyiin nyoo /kiikoosēē keey
:nyēē kikuurtooy kiyooto. 24 Okany kiirōōtootē wōlēē +mākiititiirtooy keey
ām chamateet ānkēēyēyē tukuuk chēē kāroomēch. 25 -Mookany keebakaakte
tuuyōōsyēkyoo choo bo kwaak kuu yoo kiikubakaakta :alake. Okany kiikiimē
keey miisin, kuuyu ōkāsē kule miitē kulēēkitiitu :bēsyēētaab tabanta.
26 Nto yoo kāākēēnyōōru ng'ālyoontēētaab manta ānkēēkwētyi kēēyēyē
ng'ōōkisto, māmii :kōrōsēēk alake tukul chēē tākōōwuuntoowēēch
ng'ōōkiswookichoo. 27 Kēēkānyoonu /kiiruusteeneech mayaa yong'oos nyoo
mākōōmukuus buunikaab Yēyiin! 28 Ki yoo katay :chii kurub kiruutēkaab
*Muusa -/mākēēriirēē nteenee /kikēēbākāchē yoo biiko āyēēng' nto ku sōmōk
:chēē kikāsē ng'aleechaa. 29 Mākung'woonchi nyēē tyaa :chiito nyoo kamoonta
Lakwataab Yēyiin ankuchwees korotiikaab kiirootyeenyii choo kiitiliilē
chiichooto. Kōōkōōng'woonchi :chiichoo sōō, nyēē tyaa Tāmirmiryēētaab Yēyiin
nyoo bo kiisayta! 30 Kiinkētē :acheek Yēyiin nyoo kimwooyē kule, “Anii :nyēē
āyooku.”† /Kēēmwooyē subak kule, “Mākōōtiilchi :Yēyiin biikyii ng'aleek.”†
31 Yong'oos sōō, nyēē tyaa yoo /kākiirēkēērchiing' āwunnyēkaab Yēyiin!

Māchāktōōs ōmuytoochi

32 Osoot bēsyōōsyēchoo kibo taay yoo kyōōnyōōru lēbkēēyyēētaab Yēyiin. /
Kikēēwusook nyēē kōrōōm, nteenee kyoomuyte. 33 Kimii mbo :bēsyōōsyēk
alake chēē /kikēēmōrook /ānkēēwusook, nto ām bēsyōōsyēk alak kyōōtiiyē
mbo ng'eetaabkoomēt choo /kikēēyēchinē ng'aleechaata. 34 Kyōōkāsyinē
kiisayta biikaab Kiriistō alak choo /kakeerat ānkyōōng'ērēchē mbo yoo /
kikiinēmunēēnook tukuukwook, kuuyu kyōōnkētē kule ōboontē kiyēē karaam
kusiir tukuuchooto ānku nyēē mābēku.
35 Kunyoo, otas taay ōkoosēē keey Yēyiin nyoo mākutuwēnēēnook kiy nyēē
wōō miisin. 36 Māchāktōōs ōyēyē kiyēē māchē :Yēyiin ām muytaayeet
sōōnyōōru kiyēē kikuurtoowook. 37 Mwooyē :siruutēk kule, “Mākuchō ām
lēēkitō :nyooto chōōnii nyēē -mēēkooyē keey. 38 Nyōōru soboonto :chiito

---

10:17 Cherem. 31:33-34; Ibu. 8:10-12 **10:19** Room. 5:2; Ēfēēs. 3:12; Ibu. 4:16; 9:8 **10:20** Mat. 27:51; Ibu. 9:3, 14-15 **10:21** Ibu. 4:14; 3:6 **10:22** Ēsēk. 36:25; Ēfēēs. 5:26 **10:23** 1Kōōr. 1:9; Ibu. 4:14 **10:24** Ibu. 13:1 **10:25** Yēyuut. 2:42; 1Kōōr. 1:13; Filib. 4:5; Ibu. 1:13 **10:27** Isa. 26:11; 1Tēēs. 1:5-10; Ibu. 9:27; 12:29 **10:28** Kiruu. 17:6-7; 19:15 **10:29** Ibu. 6:4-6 **10:29** Māārkō 3:29; Ibu. 6:6; 9:12; 2:3 † **10:30** Kiruu. 32:35 † **10:30** Kiruu. 32:36 **10:34** Ibu. 11:26; 13:14; 1Bēt. 1:4-5 **10:36** Room. 5:3; Ibu. 3:14; 6:11-12; 12:1; Yāāk. 1:3-4, 12; 5:11; 2Bēt. 1:6

nyoo churtooy kubo kaakaaseenyii. Nteenee -māāng'ērēkyinē yoo ituytuuyootē.”† 39 -Mākēēyēku akeenke āk choo ituytuuyootē ānkubootyootiin nteenee, kēēboontē keey choo ikoosēē keey Yēyiin ānkumii /bokiirāroochē.

11

Kaakaaseet

1 Yoo kiikoosēē keey Yēyiin kuyityiintōōs :kiyēē kiikēnēē keey ānkuyēyēēch :kaakaaseet kiikēnēē keey tukuuk chēē -/mākēēkāsē. 2 /Kikeeng'alaalee mbo kuuko nyēē karaam kuuyu kiikoosēē Yēyiin.

3 Kuuyu kiikoosēē keey Yēyiin, kiinkēt kule yoo kimwooyē :Yēyiin ng'ālyoo, kuyeyakay :barak āk ng'wēny. Kikwaanee :tukuuk choo /kēēkāsē wōlēē mii :choo -/mākēēkāsē.

4 Kuuyu kiikoosēē keey :Ābēl Yēyiin, kuyey kōrōsēēk chēē kicham :Yēyiin kusiir choo kibo Kaayin. Kicham :Yēyiin kōrōsēēchoo, kōōbooru kule kichurtaat :Ābēl. Ānkoo kime :Ābēl, tākōōrwookyinē biich kubuntēē kaakaaseenyii.

5 Kuuyu kiikoosēē keey :Enok Yēyiin, /kēēyib kuwo kibkōōnkōy kusoboot nyēē /manaabokeekas subak. Nto kutoombo /kēēyibē Enok kuwo kibkōōnkōy, /kikēēmwooyē kule kikiikoong'ereech Yēyiin. 6 Māmii :chii nyēē ing'ērēēchē Yēyiin yoo -mēēkoosēē keey inee. Nto chii nyoo māchē kulēēkityi Yēyiin, kumāchāktōōs kōōyēnchi kule miitē :Yēyiin ānkutuwēnē biiko choo chēēng'ē inee.

7 Kuu yoo kiikoosēē keey :Noowa Yēyiin, kuteech mwēēnkēēt nyēē kiisoob kanyii. Kikoonyit :inee kiyēē kimwoochinē :Yēyiin kurubta keey ākoo tukuuk chēē mānāātook bēsyēēt ake. Kiiyēnchi :Noowa ām kēēli kule kimisyinē / kiikarbuus kōōrēēt. Kichamta inee :Yēyiin kubo kaakaaseenyii.

8 Nto kuuyu kiikoosēē keey :Abraam Yēyiin, kukoonyit yoo kimwoochinē :Yēyiin kule kuwuuchi kōōr nyēē kimēēnkētē nyēē kimii wokōōkoochinē :Yēyiin. 9 Kiminy :inee kōōroonooto kikiikukuurtoochi :Yēyiin ku soboyiin. Kiminyē kēryōōnik ānkiminy :nkicheek mbo Isaka āk Yāākōbō kōōroonooto / kikēēkuurtoochinē. 10 Kikānyoonu :Abraam *kiriinkēēt nyēē wēētii kibchuulyo nyoo kimākusisin :Yēyiin ankuteech.

11 Nto kuuyu kiikoosēē keey :Saara nyoo ki sōōn Yēyiin, kunyōōr leekwa ānkoo ankikiikuyoosiit miisin. Kiisoot :Saara kule yemaat /kiikoosēē keey Yēyiin nyoo kikuurtoochinē inee leekweet. 12 Kunyoo, kichokuyoot :chiito akeenke nyēē kikiikuriich meet, lēēkōōk chēē chaang' miisin kuu kookeelik nto ng'aayneetaab sakaramteetaab araarayta.

13 Kibēk :bichu tukul chu kiikoosēē keey Yēyiin kumānāānyōōr kiyēē kikiikukuurto :Yēyiin, nteenee kitoobēnchi buch wōlēē lōō ankukanyaan. Kichāmchiin kule ki sobooy :icheek ām kōōrēēt. 14 Yoo mwooyē :biiko ng'aleek chēē wuu chuutēchu kōōbooru kule mii kukānyoonu kōōrēēt ake. 15 Nto kiisōōtyēēchinē :bichoo kōōroonoo kikwoonēē, nto kiiyēēyē. 16 Nteenee, kimāchē miisin :bichu kōōr nyēē karaaran miisin, nto nyooto ku Kaab Yēyiin. Kunyoo, ng'ērēchē :Yēyiin yoo kuurē :bichoo inee kule Yēyiintēēng'waa, kuuyu kiikuchōbchi bichooto *kiriinkēēt ām kibkōōnkōy.

---

† **10:38** Aabakuuk 2:3-4 **10:38** Room. 1:17; Kala. 3:11 **10:39** 1Bēt. 1:9 **11:1** Room. 8:24-25; 2Kōōr. 4:18; 5:7 **11:3** Toowu. 1:1; Tyēēn. 33:6, 9; Room. 4:17 **11:4** Toowu. 4:3-10 **11:5** Toowu. 5:21-24 **11:7** Toowu. 6:13-27; 1Bēt. 3:20 **11:8** Toowu. 12:1-5 **11:9** Toowu. 35:27 **11:10** Ibu. 13:14 **11:11** Toowu. 17:19; 18:11-14; 21:2; Room. 4:19-20 **11:12** Toowu. 12:2; 2Kōōr. 1:9 **11:13** Mat. 13:17; Yoowa. 8:56 **11:16** 2Tēm. 4:18; Chuy. 3:6, 15; Ibu. 13:14

17 Nto kuuyu kiikoosēē keey :Abraam Yēyiin, kicham kōōkooyto wērinyii
akeenke baateey /keeyeyee kōrōsēēk yoo kityēmē inee :Yēyiin, 18 ānkoo kiki-
ikukuurtochi :Yēyiin kule, “Isaka :nyēē makuroobta siintaaryeeng'uung'.”†
19 Kiinkēt :Abraam kule imuuchē :Yēyiin koong'eetee biiko meet. Kunyi, /
kikēēkētyi Isaka nyēē kitāmēē.
20 Nto kuuyu kiikoosēē keey :Isaka Yēyiin, kiibēruurchi Yāākōbō āk Esaawu
tukuuk choo kimii bokukwoonii.
21 Nto kuuyu kiikoosēē keey :Yāākōbō Yēyiin, kiibēruur wērikaab Yōōsēēf
yooto kimii wokumēē. Kitiiyēē keey :Yāākōbō kirōknyii ankusaay Yēyiin.
22 Nto kuuyu kiikoosēē keey :Yōōsēēf Yēyiin, kimwooy yoo kimēē wōlēē
kimākōōrēētoonunto :Yēyiin Isrāyēēliik kung'ēētyēē Miisir ānkumwooy wōlēē +/
mākēēriibto koyikyii.
23 Nto kuuyu kiikoosēē keey :sikiikaab *Muusa Yēyiin, kuwuny inee ārook
sōmōk. Maneeywey :sikiichoo kiyēē kikiikoobaraasta :bāytooyiintēēt kuuyu
kikas kule kikaraaran :wēēroo.
24 Nto kuuyu kiikoosēē keey :Muusa Yēyiin, kutay yu kāwokuwōōyiit /kēēkuur
kule wēritaab chēēbtaab bāytooyiintēētaab Miisir. 25 Kikwey :Muusa kunyalil
āk biikaab Yēyiin kusiir kwoonyinkyi :ng'aleekaab leles choo māyitē wuy.
26 Kikas kule kikaykay /kēēwus kuu Kāārārookiintēēt, kuuyu kikānyoonu miisin
kiyēē +/ mākēētuwēnēē kusiir yoo kātānyōōru bāytit nyēbo Miisir. 27 Nto
kuuyu kiikoosēē keey :Muusa Yēyiin, kung'eetee kōōrēētaab Miisir nyēē
mānāāmuyēē kōrōōmātēētaab bāytooyiintēētaab Miisir. Kimuytoochi kuuyu
wuu nyēē kikāsoonu Yēyiin nyoo -/ mākēēkāsē. 28 Kuuyu kiikoosēē keey
:Muusa Yēyiin, kumwoochi Isrāyēēliik kwaam *Saakweetaab Keeytaayeet
ānkumwoochi kuyisēē kiisēēnik kurkootik simabakach *:malayikeetaab Yēyiin
wērikaab Isrāyēēliik choo kibōōrēētōōk.
29 Nto kuuyu kiikoosēē keey :Isrāyēēliik Yēyiin, kwaay Araarayta nyēē Arraa
nyēē kiyey :Yēyiin kuyaam. Nto yu kibērē :Miisiriik kwaay, kubakach :bēēko.
30 Kuuyu kiikoosēē keey :Isrāyēēliik Yēyiin, kōōmuutmuut kiriinkēētaab Yēērikō
bēsyōōsyēk tisab, yooto kuluulcho :tōōtōōsyēkaab *kiriinkoonoo.
31 Nto kuuyu kiikoosēē keey :Raa-ab nyoo ki chēēmurēnnyoo Yēyiin ku-
taach yōōtiikaab Isrāyēēliik. Kiyey :yooto -/ makeebakach inee āk bichoo
kikōchōnkyinē Yēyiin.
32 Ara, mataamwaay nee? Yibē āsiiswēk chēē chaang' yoo kāālē ātētu
kiyēē kiyey :Kiityōōn, Barak, Sāmsōōn, Cheefta, *Tāwuti, Sāmwēēl ākoo
*wōōrkooyikaab Yēyiin. 33 Kuuyu kiikoosēē keey :bichoo Yēyiin, kubooryēē
kōōrōōsyēk ānkōōbēl, kuyey kiyēē churtaat, kunyōōr kiyēē kikiikukuurtoochi
:Yēyiin, kiimooltuutākiis :ng'ētuunyēk kumayeyee bichoo kiy, 34 koomuukta
kāāmuukēywēēkaab maata nyēē kiyong'oos ankuchililee chōōkiinēk. Ki-
week :kuskuusyēētaab bichoo kuyēk kiimnātēēt. Kikōrōmiitu ām booryēēt
ānkōōsyēēnto lukēētaab booryēēt nyēbo kōōrēēt ake. 35 Kitaach :kooruuk
biikwaa chēē king'ēētyēē meet. /Kikiinyaliil bichoo alak /ankeebakach
kuuyu kitay kumēto kaakaaseeng'waa kumāchē kule /sikiing'eetee meet
sukunyōōr soboonto nyēē karaam kusiir nyoo bo kōōrooni. 36 /Kikiintosuur
alak /ānkēēbir, /keerat alak /ankeekerta kāābrātiisyō. 37 /Kikeewiiree alak

---

11:17 Toowu. 22:1-14; Yāāk. 2:21 † **11:18** Toowu. 21:12 **11:19** Toowu. 22:2, 5; Room. 4:21; 2Kōōr. 1:9 **11:20** Toowu. 27:27-29, 39-40 **11:21** Toowu. 47:31—48:20 **11:22** Toowu. 50:24-25; Chuy. 13:19 **11:23** Chuy. 2:2; 1:22 **11:24** Chuy. 2:10-12 **11:26** Ibu. 12:2; 13:13 **11:27** Chuy. 11:4-8; 12:51; 13:21-22 **11:28** Chuy. 12:1-14 **11:29** Chuy. 14:21-29 **11:30** Choos. 6:12-21 **11:31** Choos. 6:23 **11:32** Kiir. 4:4—5:31; 6:11—8:32; 11:1—12:7; 13:2—16:31; 1Sām. 16:1, 13; 1Bāy. 2:11 **11:33** Kiir. 14:6-7; 1Sām. 17:34-36; Tān. 6:1-28 **11:34** Tān. 3:23-25 **11:35** 1Bāy. 17:17-24; 2Bāy. 4:18-37 **11:36** Cherem. 20:2; 37:15

rwoontōōk kumēēyo, /keemurmuree alak musumēēnoonik, nto alak /keebakachee chōōkiinēk. Kiilaach :alake mākātōōkaab kēēchiir āk ng'oroor. Ki bānoon ānkōōmbāchootē, nyēē kiwusootiin ānkunyālilootiin. 38 Kiming'ootē suurkwēēn, lekemoos, kēbēnoon ānkuwunyootēē keey ng'wēēnoon. Ki kāroomēch :icheek miisin nyēē kimānyoolchinē kōōrooni. 39 /Kikēēng'āloolēē bichoo nyēē karaam kuuyu kiikoosēē keey Yēyiin, nteenee mānāānyōōr kiyēē kikuurtoochi :Yēyiin, 40 kuuyu kiikuchōbwēēch :inee kiy nyēē karaam miisin. Kimāchē kule kunyōōr :bichooto āk acheek kiyoo /kēētuwēnēēnēēch yoo kaakeeyit tabanta.

12

Ōmuytoochinē kuu Yēēsu

1 Tākēēmiitē :acheek keeweetaab labateet kēēlābātē ānkēēmuutwēēch :biiko chēē chaang' choo kisimkookaasee keey Yēyiin. Kunyoo, okany kēēmētē kiy ake tukul nyēē rikirēēch ānkiitiliil keey ām wōlēē mii :ng'ōōkiswookik choo nooynooyēēch ānkēēmuytoochi keelabat. 2 Okany kiirōōtootē Yēēsu nyoo intōōwēēch kiikaasee keey Yēyiin. Tāsē taay :inee kōōtitiirēēch ākoy tabanta. Maneechuchuuy keey yoo kinyālilē nteenee kichamta keey kume ām keel nyēbo kāāntosuurāt ām murtooywoontēēt kubo ng'erekweek chēē kimii kukānyoonu. Nto mii yoo, wokōōbuurēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin kubāytooyiis :tukwaay. 3 Kimuytoochi :Yēēsu wēchēētaab kibng'ōōkisiis. Kunyi, osoot baa kiyēē kibuntēē :inee, simōōchoosyē ānkubēkwook :moonik.

Chuulēēch :Yēyiin

4 Mānōōbooryēē :akweek mbo miyootyēētaab kōōrooni kut owaste korotiikwook. 5 Ōrōōtootē kiyēē mwooyē :siruutēk kurubta keey akweek choo ōyēku lōkōkaab Yēyiin. Mwooyē :siruutēk kule,

“Lakwanyuu, -meetay yoo kachuuling' :Yēyiin
nto kumeeying' keey :moo yoo kāyisuung'
6 kuuyu chuulē :Yēyiin chii nyoo chāmē
ānkubāsē nyoo yibē kule lakwanyii.”†

7 Yoo /kēēmii /kēēchuulook ōmuytoochinē, kuuyu yibook :Yēyiin kuu lōkōkyii. Ara, miitē man :leekwa nyēē māchuulē :kwaan? 8 Yoo /kamakeechuulaak kuu yoo /kēēchuulē lēēkōōy, kōōbooru kule -mōōyēku lōkōkaab :kayta, nteenee ōyēku lēēkōōy chēbo saang'. 9 Kikēēboontē :tukul mbo baaba chēē kichuulēēch ānkikiiywēyē. Kunyi kiiywēyē sōō, kule nee Baaba Yēyiin nyoo kēēnyōōrunēē soboonto? 10 Kichuulēēch :mbo baaba choo bo kōōrēēt ām bēsyōōsyēk chēē ng'ēri kuu wōlēē kikāstooy :icheek. Nteenee chuulēēch :Yēyiin sikēētililiitu kuu inee. 11 Ng'woonchēēch yoo /kēēchuulēēch āmēēng'ērēēchēēch. Nteenee mākōōnkēt :biiko lētuunoo choo /kiikiineet wōlēē yēytooy tukuuk chēē churtootiin ānkunyōōr tankaseet.

Keebe kōōrēēnyoo nyēē mēēsimsiimāktōōs

12 Ōtitiir āwunnyēkwook choo kōōwuusootē ānkōōkomkoomu kuutung'ookwook choo kāākurānchooch. 13 /Kēēbēēsyētēē kēēlto nyēē chuulaat,† /simakiinach choo sōnkōchootiin nteenee kukimkimiitu.

14 Osyeem ōbuurtooy keey biiko tukul ām tāloosyēēt, ānkōōtililiitu kuuyu māmii :chii nyēē makukas Mokoryoontēēt yoo mā tiliil. 15 Okas kule

---

11:37 2Tēt. 24:21; Cherem. 26:23 **12:1** 1Kōōr. 9:24-25; Ibu. 10:36 **12:2** Ibu. 2:10; 13:13; 8:1 † **12:6** Kāālēwēnik 3:11-12 **12:6** Ng'oong'. 3:19 **12:7** Kiruu. 8:5 **12:10** Mat. 5:48; 2Bēt. 1:4 **12:12** Isa. 35:3 † **12:13** Kāālēw. 4:26 **12:14** Tyēēn. 34:14; Mat. 5:9; Room. 14:19; 1Kōōr. 7:15; Ibu. 12:11

makusta :chii chamateetaab :Yēyiin sukung'eet -mabiit :keet nyēē ng'waa nyēē imuuchē kooyiimaak ankunyeeree :ng'woonēēnyii biiko chēē chaang'.
16 Okas kule mayey :chii ng'aleekaab martaayeet, nto kutay Yēyiin kuu yoo
kitāyē :Esaawu sukwooltooy bērurnyii bo kibooreet kuwalee āmnyoo buch.
17 Ōnkētē kule kitay :kwaan kōōbēruur inee lētuunoo yoo kimāchē kunyōōr
bēruroo. Ānkoo kiriir nyēē tyaa, maneemuuch kuweech kāāsōōtēywēēkaab
kwaan.
18 Manookwaa bakeenke Tulwēētaab Sinaay nyoo kiirikitiitē, nyoo kikiker
:boolteet kule tutung', tuuluunkēnēēt āk wusōōnēēt, 19 chēyātēētaab ary-
eembuut āk kaaruumeetaab kuutiib chii. Yooto kabokukas :biiko kuuti-
inaa, kusooysooyiis /kumātākēēmwoochi ng'ālyoo ake, 20 kuuyu kimāmāchē
takukas ng'aleechaa /kikēēmwooyē kule yoo kātiiny mbo :tyoony lekemaanaa
kumāchāktōōs / keewiiree rwoontōōk kut kume. 21 Kiyōng'ōsyi *Muusa
:ng'aleechaa kut kumwooy kule, “Kāāmuy kut abootan!”† 22 Nteenee kook-
waa :akweek lekemeetaab *Sāāyōōn, *kiriinkēētaab Yēyiin, Yēērusālēēm :ny-
ooto nyēbo kibkōōnkōy wōlēē mii :malayikaanik chēē chaang' miisin chēē
ng'ērēkootiin. 23 Kookwaa nanyuun wōlēē mii :kibōōrēētōōk choo sirootiin
kooynōōkwaa ām Kaab Yēyiin ankookwaa wōlēē mii :Yēyiin nyoo itiilchinē
biiko tukul ng'aleek āk wōlēē mii :tāmirmirookaab biiko choo kāroomēch choo
kiikuyit tabanta. 24 Kookwaa wōlēē mii :Yēēsu nyoo kiyibu kiirootyeet nyēē
lēēl nyoo kiityiichēē korotiikyii choo kiwāstooy keey kōō-ārōōr ng'aleek chēē
kāroomēch kusiir korotiik choo kibo Ābēl.
25 Ōriib keey nanyuun, amootay ōkāsyi Yēyiin nyoo ng'āloolwook. Yoo
kimachilil :biiko choo kitāyē kukāsyi Yēyiin nyoo king'āloolchinē kuchōōnēē
kōōrēēt ii, kēēchililtooy ānō :acheek yoo kakiichuchuuyee keey Yēyiin nyoo
ng'āloolwēēch kuchōōnēē kibkōōnkōy? 26 Kiisimsiimākoy :kōōrēēt yooto ām
kaaruumeetaab kuutiinyii, nto raat kiikukuurto kule, “+Māātimtiim subak
kōōrēēt ng'wēny āk wōliin bo barak.”†
27 Ng'ālyoontoonoo bo ‘subak’ kōōbooru kule +/mākiinēmto kiy nyoo itimti-
imāktōōs nto nyooto ku barak āk ng'wēny. Yooto mākung'ēt :tukuuk
chēē mēētimtiimāktōōs. 28 Kēēmiitē :acheek bokēēnyōōru kōōrēēnyoo nyēē
mēētimtiimāktōōs. Kunyi, okany kēēbirchi Yēyiin kōōnkōy ānkēēyēchi yiisyēēt
nyēē /kēēchāmē ānkiiywēyē inee miisin, 29 kuuyu wuu :Yēyiintēēnyoo maata
nyēē irikitiitē nyēē iwoonyē biich.

13

Wōlēē /kiing'ērēēktooy Yēyiin

1 Otas taay :akweek ōchoomtōōsii kuuyu ōtuubchē. 2 Lēyyē, ōtoochē
mbo soboyiin kuuyu kiikuyey :alake kuu nyooto ankutaach malayikaanik
kumēēnkētē. 3 Ōyibē biiko choo mii kāābrātiisyō wuu nyēē ōboontē keey.
Ōkāsē nkicheek choo nyāliltōōs wuu nyēē ōnyāliltōōsii :tukul.
4 Māchāktōōs kukas :chii ake tukul kule kākoonyit kēēsyēēt. Māchāktōōs
kukoonyitē :saanteet koorkēēnyii ānkukoonyit :koorkēēt saanteenyii kuuyu
ing'woonchinē :Yēyiin biiko choo rwootootē keey nto choo mārtootē. 5 Osatee

12:15 Kiruu. 29:18; Kala. 1:6 **12:16** Toowu. 25:29-34 **12:17** Toowu. 27:30-40 **12:19** Chuy. 19:16-22; 20:18-21 **12:20** Chuy. 19:12-13 † **12:21** Kiruu. 9:19 **12:22** Kala. 4:26; Ibu. 13:14 **12:23** Ng'oong'. 3:5 **12:24** Luuka 22:20; Toowu. 4:10; Ibu. 8:6; 9:12-22; 1Bēt. 1:2 **12:25** Ibu. 2:2; 3:7-19; 6:4-6 † **12:26** Akaay 2:6 **12:26** Chuy. 19:18; Akaay 2:6, 21 **12:28** Ibu. 13:14 **12:29** Kiruu. 4:24 **13:1** Kala. 6:10; Ibu. 6:10; 10:24; 13:16; 1Bēt. 1:22 **13:2** Toowu. 18:1-8; 19:1-3; Room. 12:13; 1Tēm. 3:2; 5:10; 1Bēt. 4:9; 3Yoowa. 5-8 **13:3** Mat. 25:36; Ibu. 10:34 **13:4** 1Kōōr. 7:2-4; 1Tēēs. 4:3-7

keey muchastaab beesaan ankooyemakse ām tukuuk chēē ōboontē kuuyu mwooyē :Yēyiin kule, “Mākoy abakaaktiing' āmāāmētiing'.”† 6 Kunyi āmuuchē amwaay ām nyikanateet kule, “Yēētiintēēnyuu :Yēyiin. -Māmii :kiy nyēē inyōkōōrtoo. Kunyoo, nee :nyēē imuuchē kuyeyeenaa :chii buch?”†
7 Ōsōōtē kāāntōōyikwook choo kisimkwoomwook ng'aleekaab Yēyiin. Osoot baa wōlēē kiming'tooy :bichoo ankookaasee keey Yēyiin kuu wōloo kiyēytooy :icheek.
8 Manaaweek :Yēēsu Kiriistō. Inee :nyooto kibo kēny, nyiitēnyi bo raat ānku nyoo wēētii kibchuulyo. 9 -Mookany kooberbeeraak :kāānēētuutēk alake chēē moosootiin. Karaam yoo kēēkimkiim :Yēyiin kāāsōōtēywēēkyoo ām chamateenyii kusiir yoo /kakeerub ntāsimuutēkaab āmit chēē māyēētyēēchinē biich.
10 Kēētinyē :acheek *kāābkōrōs nyēē lēēl nyēē -/ mākēēchāmchinē mbo kibkōrōs chēbo Yuutayeek. 11 Yibē :kibkōrōs nyēē wōō kiisēēnikaab ty-oong'in kukwa Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin sukōōbuuktēē ng'ōōkisto, nteenee /kēēbēēlēē tyoong'iichoo *kiriinkēēt saang'. 12 Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, kimēēchi :Yēēsu *kiriinkēēt saang' sukōōtiliilēē biiko korotiikyii. 13 Kunyoo nanyuun, okany keebe *kiriinkēēt saang' wōloo /kikiinchuruurēē Yēēsu ānkoo +/ mākiinchuruurēēch nkacheek. 14 -Mākēēboontē *kiriinkēēt nyēbo kiinkō ām kōōrooni, nteenee kēēkānyoonu *kiriinkēēt nyēē lēēl nyēē mākuchō.
15 Kunyoo, okany kiikoochinē ākookoy Yēyiin kōrōsēēkaab kaakaastaayeet kubo Yēēsu ānkēēsiltooy kaayneenyii. 16 Okas kule ōyēyē ng'al chēē kāroomēch ānkōōyēētyēēchinē keey, kuuyu kōrōsēēk :chuutēchu chēē ing'ērēēchē Yēyiin.
17 Ōkoonyit kāāntōōyikwook ānkōōrubē kiyēē mwooyē. Icheek :chēē riibook ānkōōnkētē kule +/ makeeteebee ng'aleek kurubta keey āk yiisyooni. Yoo kōōkoonyit kāāntōōyichoo, mākuyēyē yiisyōōnuutēkwaa ām ng'erekweek, nto yoo -mōōkoonyitē, kuwuuyiityinē :yiisyēēt āmēēbērē mākuyēētyēēchook kiy.
18 Ōsoowēēch. Kēēmāchē kēēminy ām kēēlto nyēē yibwēēch koonyit. Ānkētē kule māmiitē :kiy nyēē miyaat nyēē kyaayey. 19 Āmāchē kule ōsoowoo kuu nyiitēnyi sāāchōō wōloo ōmiitē ām lēēkitō.

Saayeet

20-21 Kukōōnook :Yēyiintēētaab tāloosyēēt kiy ake tukul nyēē karaam sooyey kiyēē māchē :inee. Yēyiin nyoo kiing'ēētēē meet Mokoryoontēēnyoo Yēēsu, nyoo ākiintēēt nyēē wōō nyēbo kēēchiirēk. /Kikeeyey kiirootyaanaa wēētii kibchuulyo kubununēē korotiikaab Yēēsu. Kuyey :Yēyiin yiisyēēnyii ām wōlēē kēēmiitē kubununēē Yēēsu Kiriistō sikiing'ereech inee. Kutōrōriit :inee ākookoy! Kuwuuyiit nyooto.

Ng'aleekaab lētuut

22 Lēyyē mbo ng'eetaabiya, āsooyook ōmuytoochinē lōkōōywēchu ititiirē bi-ich ānkoo kunwaach :barwaani. 23 Āmāchē ōnkēt kule /kookiityaakta tu-ubchēēnyoo Tēmētēēwō ām kāābrātiisyō. Yoo kāsimkuchō, +makeekwaante keey bokeekasaak. 24 Ōsuboowēēch kāāntōōyikwook tukul ākoo biikaab Kiriistō tukul. Isubooyook :tuubchōōsyēk chēbo Itaalya. 25 Kōōbēruurook :Yēyiin akweek tukul.

---

† **13:5** Kiruutēk 31:6 **13:5** Filib. 4:11-12; 1Tēm. 6:7-10 † **13:6** Tyēēnwookik 118:6-7 **13:7** 1Kōōr. 4:16 **13:8** Isa. 41:4 **13:11** Laawi. 16:15; Chuy. 29:14; Ibu. 9:7 **13:12** Luuka 23:26; 22:20 **13:14** Filib. 3:20; Ibu. 11:9-10, 13, 16; 12:22, 28; 1Bēt. 2:11; Ng'oong'. 21:2 **13:15** Tyēēn. 50:23; Ēfēēs. 5:19-20 **13:16** Filib. 4:18; Ibu. 13:1 **13:17** Ēsēk. 3:17; Yēyuut. 20:28-31; 1Kōōr. 16:16; 1Bēt. 5:1-4 **13:18** Yēyuut. 24:16; Room. 15:30; Ibu. 10:22 **13:20-21** Luuka 22:20; Yoowa. 10:11; Ibu. 9:12; 8:6; Ēfēēs. 4:11-16; Ēfēēs. 2:12-13; 1Yoowa. 3:22 **13:23** 1Kōōr. 4:17

Barweetaab Yāākōbō

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē barwaani :Yāākōbō nyoo ki ng'eetaabkaametiitaab Yēēsu. Inee :nyēē kitookunoot miisin ām kāāntōōyikaab taay chēbo biikaab Kiriistō. Kiiyyoonkyinē :inee kaniseetaab Yēērusālēēm. Kiyey :yooto kōōyyoong'tēē :kāāntōōyikaab Yuutayeek kōōk ām kēnyiitaab 62 KK, kōōntōōchinē :kibkōrōs nyēē wōō Anaas nyoo bo āyēēng' /ānkiitiilchi meet. /Kikeewiiree rwoontōōk kut kume. Imuuchē /kikēēsirē barwaani kwēēnuutaab kēnyiitaab 45 āk 48 KK kunyi, siruutēk :chuutēchu chēbo taay ām Kiirootyeet nyēē Lēēl. Nteenee isōōtē :biiko chēē chaang' kule /kikēēsirē ām kwēēnuutaab kēnyiitaab 50 āk 59 KK. Nto kuuyu ki barwa nyēē kimāchāktōōs kuyityi biich chēē chaang', nwaach :komosta nyoo bo kāāboorunēēt āmātinyē komosta nyoo bo kaateryeekeet.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Kimāchāktōōs :barwaani kuyityi biikaab Kiriistō choo ki Yuutayeek ānku miisin choo kiyēyē :wusiisyēēt kusērētyinoot kōōrēētaab Rooma kumukuul yu /kabokeewiiree Steefaan rwoontōōk kume. Kuu wōloo /kiinkētitooy, king'ētunēē :Yāākōbō Yēērusālēēm ām soboonnyii tukul ānkwoomchinē Yuutayeek nkit lōkōōywēk chēē kāroomēch. Kunyoo tookunoot kule kisirchinē barwaani biikaab Kiriistō choo Yuutayeek. Tookunoot mbo subak kule kitētu ng'aleekyii kutinyē Yuutayeek ām mētinyii. Ām kurkeetaab taayta, ibooru ām nwookinto tukuuk chēbo koomānuut chēē miitē wokung'āloolēē. Ibānyboonyē ām kurkootik choo ikēērē tukuuchutēchu kurōōbunēē akeenke akeenke.

I-ārōōru :barweet ng'aleek choo kyoomu Yēēsu ām lekem (kas Mataayo kur. 5-7). Ng'āloolēē :Yāākōbō ām nwookinto kurubta keey ng'aseetaab keey, kaankweleet, bananta, mooroong'nateet, muchasta, kēntooyiisyēēt, yeyeetaab keey, ming'ātēētaab soboontaab kōōrooni, kaakabuubeet, wookutyēēt, mōlōlchinooyēētaab ng'al āk alak chēē chaang'. Ibooru mbo subak kāroomnyēētaab kaakaaseet, tiliilinto, yibēētaab keey ng'wēny, saayeet, muytaayeet āk kiirnātēēt kurubta keey āk soboontaab chii nyēbo Kiriistō.

Ikiimē mbo :Yāākōbō kule māchāktōōs kuwēēchiintōōs :kaakaaseet āk yēyuutēk. Mā kiy :kaakaaseet yoo -/mākiiboorunēē yēyuutēk.

Kyoorōōr keey :Yāākōbō ānkōōsubooyiis

1 Anii nyoo Yāākōbō nyoo āyēchinē Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō yiisyēēt. Āsubooyook akweek biikaab Kiriistō, choo ōkwoonēē aroosyek taman āk āyēēng' choo kyōōsērētyinootē kōōrōōsyēk chēē chaang'.

Muytaayeet āk saayeet

2 Mbo ng'eetaabiya, yoo kōōnyōōru tyēmuutēk chēē chaang', ōyib kuyēk ng'erekweek, 3 kuuyu ōnkētē kule yoo kōōbuntēē tyēmuutēchoo ōkoosēē keey Yēyiin, mākukich :muytaayeeng'woong'. 4 Yoo koomuyte, +mōōkiilchē nyēē -mōōkuskusiitu āmākoy kubotwook :kiy bēsyēēt ake. 5 Nto yoo kābotwook :kiirnān, osaay Yēyiin nyoo baybay āmābōlchinē biich. Yooto, mākukōōnook. 6 Nto yoo soomē :chii kiy, kumāchāktōōs kusoomē ām mooyēēt akeenke nyēē māmii :kāāsōōtēywēēk alake. Chiito nyoo boonto kāāsōōtēywēēk āyēēng', kukerkeey āk keet nyēē isooyēnē :yoomeet. 7 Kunyoo, -meesoot :chii nyēē

1:1 Māārkō 6:3; Yēyuut. 21:18; 1Kōōr. 15:7; Kala. 2:9 **1:3** Room. 5:3-5; 1Bēt. 1:6-7; 4:13 **1:5** Kāālēw. 2:6 **1:6** Mat. 7:7; Ēfēēs. 4:14; Yāāk. 5:13

wuu nyoo kule nyōōru kiy kuchōōnēē wōlēē mii :Yēyiin. Kubooyiit man,
8 iwiiywiiyoot :chiichoo nyēē bērē nto wo kēēlto nyi nto nyi.

Mokornoontiit āk bananta

9 Māchāktōōs :chiitaab Kiriistō nyoo /kēēmōōntooy ām kōōrooni kung'erech,
kuuyu /kiikiitōrōōr ām Kiriistō. 10 Māchāktōōs kubāybāyiitu :biikaab Kiriistō
choo boonto bāytit yoo keechuchuuk :Yēyiin kuuyu kēēytooy :bāytit kuu
toobtōōy chēē lēēltōōs, 11 chēē yoo katoor :asiista, kusistōōs ankurarach.
Imuuchē kunyōōr chii :meet kutākumii kuswēē ng'aleekaab bāytit.

Mātyēmē :Yēyiin chii kuyey ng'ōōkisto

12 Mii nyēē karaam :chiito nyoo kamuyta tyēmuutēk. Yoo kaakoomuukta
tyēmuutēchoo, +/mākēētuwēnēē soboonto nyoo kikuurtoochinē :Yēyiin biiko
choo chāmē inee.
13 Yoo /kakeetyem chii kuyey ng'ōōkisto, mēērook kumwooy kule Yēyiin
:nyēē kātōōrchi kuyey ng'aleechaa miyootēch. Mēēmuuchāktōōs kutyem Yēyiin
:ng'ōōkisto āmēēbērē tyēmē :Yēyiin chii kuyey ng'ōōki. 14 Nteenee tyēmāktōōs
:chii yoo katoorta :muchasta. 15 Yoo kaakubayta :muchasnyii, kuyēk :yooto
ng'ōōki, nto yoo kāākuwōōyiit :ng'ōōkisto kuyibu meet. 16 Kunyoo ii, mbo
ng'eetaabiya choo āchāmē, -mookany /keekentaak.
17 Rōōbu :Baaba Yēyiin kiy ake tukul nyoo karaam āk nyoo churtaat. Yēyiin
nkit nyoo kiyēyē lēbkēēyyēēt :nyēē kōōnu tukuuchoo. Iyyoong'oot :inee
ankulebkeey ākookoy. 18 Kiikukwey :Yēyiin kukōōnēēch soboonto kubununēē
ng'ālyoontēētaab manta sukung'eet ām tukuuk tukul choo kiyēyē, kēēyēku
:acheek lōkōkyii.

Ikas ng'ālyoontēēt ānkiiyēyiisyēē

19 Mbo ng'eetaabiya choo āchāmē, okas ng'aleechu: Māchāktōōs kuyēbchinē
yiit :chii ng'aleek ām kēēlto nyēē karaam. Māmāchāktōōs simkōōroonchinē
:chii ng'al āmāsimkunyēēru. 20 Mākōōnu :nyēērunātēēt kiyoo churtaat nyoo
mākyinē biich :Yēyiin. 21 Kunyoo, obakaakte ātēbuutēk alak tukul choo mā
kāroomēch āk rōkōs nyoo kiikoolaambuuch kōōrēēt ankoocham ām mooyēēt
akeenke ng'ālyoontēēt nyoo imuuchē kooraraachaak nyoo ! kyōōnyōōru.
22 Yoo kookas baateey ng'ālyoontēētaab Yēyiin āmēēbērē kooyey kiyēē mwooyē
:ng'ālyoontoonoo, ōmiitē ōbērbēērē keey. 23 Chii ake tukul nyoo yēbchinē yiit
ng'ālyoontēēt āmāyēyē kiyēē mwooyē :ng'ālyoontoonoo, kukerkeey āk chii nyēē
kāsēē eernyii kiiyēēt. 24 Makukas sinee eernyii nteenee yoo kāākuwēēchi
keey, kāmēētākōōnkētē wōlēē kāwuunto. 25 Nteenee chiito nyēē koomānē
mākuutyēēt nyoo churtaat nyoo ityooktooy biich āmāwuutyēē ng'ālyoontoonoo
ānkuyēyiisyēē, +/mākiibēruur chiichoo ām kiy ake tukul nyēē yēyē.
26 Nto chii ake tukul nyoo yibē keey kule rubē mākuutyēētaab Yēyiin
āmēēbērē riibē kuutiinyii, kākwērto keey :nyoo ānku buch :wōlēē sooytooy
ām taayeetaab Yēyiin. 27 Kēēlto nyēē tiliil kurubta keey āk wōlēē /kēēsooytooy
ānku nyēē māchē :Yēyiin ku nyi: /Kēēriibē lēēkōōy choo bānoon āk musukuunēk
ankusatee keey :chii miyootyēēt nyoo yēyē :biiko choo bo kōōrooni.

2

Ōyibē biiko tukul kwooyēēchiin

1:9 Yāāk. 2:5 **1:10** Yāāk. 5:1 **1:11** Āyub 14:2; Tyēēn. 103:15-16; Isa. 40:6-8 **1:12** 1Kōōr. 9:24-25; Yāāk. 5:11 **1:13** 1Kōōr. 10:13 **1:15** Room. 6:19-21; Kala. 5:16-21; 1Yoowa. 2:16-17 **1:17** Kāāyiit. 23:19; Mal. 3:6; Mat. 7:11 **1:18** Yoowa. 1:13; Room. 8:19-23; 1Bēt. 1:23 **1:19** Yāāk. 3:2-12 **1:21** Kolos. 3:8; Ēfēēs. 4:20-24 **1:22** Mat. 7:21-27; Yāāk. 2:14-20 **1:25** Yoowa. 8:32; 13:34; Kala. 2:4; 6:2; Yāāk. 2:12, 24 **1:26** Tyēēn. 141:3; Yāāk. 3:2, 8-10 **1:27** Tyēēn. 10:14, 18; Isa. 1:17; 1Yoowa. 2:15-17

1 Mbo ng'eetaabiya, ām akweek choo kyōōyēnchi Mokoryoontēēt Yēēsu
nyoo itōrōōroot, māmāchāktōōs ōkwēyē biiko kule anum :nyi ku anum :nyoo.
2 Keemwaay baa kule kakwa :biiko āyēēnku kōōto nyēē /kēēsooyēē. Tinyē :ake
kimoorinaakaab *ta-aabuut ankoolaakaat nyēē karaaran. Nto nyiin ake, ku
banan ānkōōloochē sirooy chēē kibsānkātiin. 3 Yooto, itaach nyoo ilaakaat
imwoochi kule, “Boontēēt nyēbo koonyit, chēētēbēē ng'echereet nyi mii yu bo
taay.” Nto nyoo banan, imwoochi nyoo kule, “Māmii :ng'echer. Iyyoony yooto
nto wēētēbēē ng'wēny ām wōliin bo lēt.” 4 Yoo keeyey kuu nyooto, mēēbērē
kaankweleet :nyooto ām wōlēē ikāstooy biiko alak ām kēēlto nyēē miyaat?
5 Mbo ng'eetaabiya chēē āchāmē, okas baa ng'ālyoontooni: Kiikukwey :Yēyiin
biiko choo bānoon ām kōōrooni ānkōōkoochi mokornoontiitaab kibkōōnkōy
nyoo kiikukuurtoochi biiko choo chāmē :inee. 6 Lēyyē, yoo ōyēyē kuu nyooto,
ōmiitē oob ōnchuruurē chiichoo banan? Mēēbērē bichu mokorēēn :chu mii
kutēbēēnook? Mēēbērē icheek :chēē mii bokōōyyoong'tēēnook kōōk? 7 Nto mā
icheek :choo mii kung'āloolēē nyēē miyaat kaayneetaab Yēēsu Kiriistō nyoo
ōkuurtēē keey?

Mākuutyēētaab chamateet

8 Ōmiitē ōyēyē nyēē karaam, yoo ōriibē man kiruutyēēt nyoo wōō ām
tukul nyoo mwooyē ām siruutēk kule, “Icham laatyeeng'uung' kuu wōloo
ichāmtooy keey.”† 9 Nteenee yoo ōchāmē baateey biiko choo tookunootiin,
kōō-irii kiruutyēēt ānku ng'ōōki :nyooto. 10 Chii ake tukul nyoo kirē kiru-
utēk tukul nto mii yoo koochabaayta ām akeenke, kāākwiiri kiruutēk tukul.
11 Yēyiin nyoo kimwooyē kule, “-Meemarte,” tāku inee :nyooto kimwooyē
kule, “-Meebakach chii.”† Yoo mēēbērē 'keemarte, nteenee ibākākiisyē, 'kēē-
irii kiruutyēēt.
12 Kunyoo, ōyēyē ng'aleek ōnkētē kule mākōōyyoong'tēē :Yēyiin chii kōōk
kōōyyoong'unēē mākuutyēētaab chamateet nyoo ityooktooy biiko. 13 Yoo
ōruustooy biiko alak nyēē -mōōriirēē, makooruustaak nkakweek :Yēyiin. Kun-
yoo, karaam /keeriiree chii kusiir /kiiruusta.

Ōyēnchi ng'ālyoontēēt ankooyey

14 Mbo ng'eetaabiya, kāroomnyo nee :nyēē miitē yoo yēyē keey :chiito
kule kiikōōyēnchi ng'ālyoontēētaab Yēyiin āmēēbērē iboorunēē yēyuutēk? Ara
imuuchē kusār inee :kāāyēnchinooyēēt nyēē wuu nyooto? 15 Keemwaay
baa, kule mātinyē :ng'eetaabkoomēt nto chēēbkoomēt sira nto āmnyoo nyēē
kaam. 16 Yoo kāmwoochi :chii ām akweek kule, “Weekaalyan ānkiibiyoony,”
āmēēbērē kēēkoochi kiy ii, kukāyēētyēēchi nee chiichooto? 17 Kerkeey :yooto
āk yoo iyēnchinē :chii ng'ālyoontēētaab Yēyiin baateey āmēēbērē yēyē kiy. Buch
:kāāyēnchinooyēēt nyēē wuu nyooto.
18 Nteenee imuuchē kumwooy :chii kule, “Tinyē :chiito ake
kāāyēnchinooyēēt, nto ake kutinyē yēyuutēk.” Kiyēē +māāwālchi chiichoo
ku kule, “Mwoowoo baa, imuuchāktōōs :chii kutinyē kāāyēnchinooyēēt āmā
yēyuutēk? +Māāboorunēē kāāyēnchinooyēēnyuu yēyuutēk. 19 /Kiiyēnchinē oob
kule akeenke :Yēyiin? Wuu nyooto! Nteenee ii, ntēē chāmchiintōōs naas
:tāmirmirook chēē miyootēch kuu nyooto ānkutākubōōtoontōōs ām muyātēēt.
20 Tyaa sōō, :bēērbēēryēēt nyoo! /Sikiinkēt āyu kule buch :kāāyēnchinooyēēt
nyēē -/mākiiboorunēē yēyuutēk? 21 Kiiboorunēē :kuuko Abraam yēyuutēk kule

---

2:1 Laawi. 19:15; Kiruu. 1:17; Room. 2:11; Yāāk. 2:9 **2:5** Luuka 6:20-21; 1Kōōr. 1:26-28; Yāāk. 1:9
† **2:8** Laawi. 19:18 **2:8** Māārkō 12:31 **2:9** Yāāk. 2:1 **2:10** Mat. 5:19; Kala. 3:10; 5:3 † **2:11**
Chuytaayeet 20:13-14; Kiruutēk 5:17-18 **2:12** Yāāk. 1:25 **2:13** Mat. 5:7; 18:32-35 **2:14** Mat.
7:21-27 **2:17** Kala. 5:6; 1Yoowa. 3:18 **2:19** Kiruu. 6:4; Māārkō 1:24

churtaat ām taayeetaab Yēyiin yoo kichāmtooy wērinyii Isaka kule kume ām yoo kibo *kāābkōrōs. 22 Kookas oob kule kiiboorunēē :inee kāāyēnchinooyēēt yēyuutēk? Kichurta :kāāyēnchinooyēēnyii ām kiyēē kiyey. 23 Kiyityiin :yooto kuu yoo kimwooy :siruutēk kule, ‘Kiiyēnchi :Abram kiyēē kimwoochi :Yēyiin. Yooto kuchamta :Yēyiin kule churtaat :inee.’† Kiyey :ng'ālyoontooni /kēēkuurēē Abraam ‘Choorweetaab Yēyiin’.” 24 Kookas sōō, kule /kēēchāmē chii kule churtaat kubo kiyēē yēyē āmēēbērē baateey kule ām kiyēē iyēnchinē?

25 Kiwuu nyooto mbo ām wōlēē mii :koorkoonoo ki chēēmurēnnyoo nyoo /kikēēkuurēē Raa-ab. Kichurta ām taayeetaab Yēyiin kubo kiyēē kiyey. Ki-imuuch :koorkoonoo kutaach yōōtiik chēē ki Yuutayeek ankooyeel nto yityo, kumwoochi kubeetee kēēlto ake.

26 Kunyoo, kuu yoo meeyaat :bōōrto nyoo mātinyē soboonto kumeeyaat :nkinee kāāyēnchinooyēēt nyoo mātinyē yēyuutēk.

3

Kuriib :chii ng'elyebta

1 Mbo ng'eetaabiya, -moomach :chēē chaang' ām akweek kule ōyēku kāānēētikaab ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Ōnkētē kule yoo /kiitiilchinē biiko ng'aleek, /kiikwēnyēēch acheek miisin choo kiinēētē ng'ālyoontēētaab Yēyiin. 2 Kiichiwiitē sinee :tukul ng'al. Nto chii nyoo -mēēchiwiitē ng'aleek kukichoot ānkōōmuuchē kuriib soboonnyii tukul.

3 /Kiimuuchē /kiikoochi kiito ake kuutiitaab faraasiit /sikiitutē yoo /kēēkwēryootē. Yoo /kākiitut kiyoo, kuwēēchē keey :tyoonyoo. Kunyi yoo /kaakeeyey kuu nyooto, /kukaakeebayta tyoonyoo. 4 Yoo mii mbo :mwēēnkēēt nyēē wōō araarayta, kōōrēētootē :yoomeet nyēē nyikiis. Nteenee mii :kiy nyēē mining' miisin nyēē /kēēwēēchwēēchootēē /sikēētākyinootē wōlēē māchāktōōs kuwo.

5 Okas baa, mbo subak kule imuuchē :maat nyēē mining' kubeel wōōkēēt nyēē tēē wōli āk wōliin. Mining' :ng'elyebta miisin nteenee yēyē ng'al chēē nyikiisēch. 6 Kōrōōm :ng'elyebta nkinee kuu maata. Ām bōōrtaab chiito kumukuul, ng'elyebta :nyēē kiwung'ta keey rōkōs nyēē -/mākyoomu. Yoo kēēwuruur :Kibrōkōsyoontēēt ng'elyebta kunyēērēē chiito kutukul.

7 Kiikuriiboon :biiko tyoong'in ānkutākuriibē, kunam wōlēē mii :tāriitēk alake, tyoong'iik choo ichuutēē keey ng'wēny āk alak choo mii wōloo bo araarayta. 8 Nteenee māmii :chii mbo akeenke nyēē kiikoomuuch kut kuriib ng'elyebta. Kibrōkōsyoo :ng'elyebta, wayway ānkuboonto ng'woonēēt nyēē kōrōōm miisin.

9 /Kēēyēyiisyēē ng'elyebta /kiikoostēē Mokoryoontēēt āk Baaba Yēyiin. Nto mii yoo subak, /kēēyēyiisyēē ng'elyebiitēnyi /kēēchubēē biiko choo kiyēyē :Yēyiin kookerkeeyee keey.

10 Kunyoo, kuutiini akeenke :nyēē /kēēsiltēē Yēyiin nto yityo subak /kēēchubiisyēē. Mbo ng'eetaabiya, māmāchāktōōs kuyeyakay kuu nyooto. 11 Mēēmuuchāktōōs kukulkulunee :bēēko chēē kāroomēch āk chēē chāmu muunyeet yēbo koong'ta akeenke. 12 Nto, mbo subak ii, mbo ng'eetaabiya, -mēēmuuchē :lāmāywēēt kuyey mbuuniik, āmāyēyē :kōmōōlwēēt lamayeek. Kunyi, -mēēmuuchē kukulkulunee :bēēko chēē kāroomēch yēbo koong'ta nyēbo bēēko chēē chāmu muunyeet.

2:21 Toowu. 21:9, 12; Ibu. 11:17 † **2:23** Toowu. 15:6 **2:23** 2Tēt. 20:7 **2:24** Room. 3:28; 4:2-5 **2:25** Choos. 6:23 **3:1** Yēyuut. 13:1; 1Kōōr. 12:29; Ēfēēs. 4:11 **3:2** Yāāk. 1:26 **3:3** Tyēēn. 32:9 **3:6** Kāālēw. 16:27; Māārkō 7:15, 20-23 **3:8** Tyēēn. 140:3; Room. 3:13 **3:9** Toowu. 1:26-27 **3:10** Kāālēw. 13:3 **3:12** Mat. 7:16

Kiirnātēēt nyēbo man āk nyēē mābo man

13 Mii :chii ām akweek nyēē boonto kiirnātēēt ānkukāsē ng'al? Yoo miitē,
kumāchāktōōs /kēēkāsē kiirnātēēnyii kubununēē kiyēē yēyē ām ntusātēēt.
14 Nteenee, yoo kiwung'ta keey :chii tuuyin bo moo āk sooynān nyēē ng'waa
nyēbo muchas, māmākyinē kung'āsēē keey kiirnātēēnyii. Yoo kayey kuu ny-
ooto, ku ng'wiin ānkukwiilē ng'ālyoontēētaab manta. 15 Bo :ng'aleek chēē wuu
choo kōōrooni nyēē mākwoonēē Kaab Yēyiin. Bo Kibrōkōsyoontēēt āmārubtooy
keey āk Tāmirmiryēētaab Yēyiin. 16 Biiko choo tuuyēch :moonik ānku soyiik
kubo muchas, kuchuunchuuntōōs ānkuyēyē ng'al chēē choong'ēch chēē miy-
ootēch.
17 Nteenee tiliil :kiirnātēēt nyēē chōōnēē wōlēē mii :Yēyiin. Bo tāloosyo āk
ntusātēēt. Yēyē chiito kuyibē keey ng'wēny, kuriirēē biich ānkōōbooru tukuuk
chēē kāroomēch chēē kwoonēē yēyuutēk. Mātinyē kweyateet āk lembech.
18 Yoo kachaan :biikaab kaalyeet churtaayeet, /mākēēnyōōr churtaayeet.

4

Ōkoonyit Yēyiin

1 Kiy nee :nyēē mii kōōwārook sōōwookuutyē ānkōōbooryē? Ng'aleekaab
muchas :chēē mii kōōyiimook mētēwoy kutōōrchook oyey kuu nyooto. 2 Ōbērē
nto ōnyōōru kiy, āmōōnyōōru. Ōchōbē ōbāriisyē ānkōōtuuyiityi keey moon
sōōnyōōru, āmōōnyōōru. Ōwookuutyootēē ānkōōbooryootēē biich āmōōnyōōru
kiyēē ōmāchē. -Mōōnyōōru tukuuchoo tukul kuuyu -mōōsooyē Yēyiin
kukōōnook. 3 Ānkoo mbo yoo kōōsoom, -mōōnyōōru kuuyu ōsoomē ām kēēlto
nyēē māyēmāktōōs, ōmāchē kule ōyēyiisyēē kubo leles.
4 Wuusyō, wē, bichu kyōōchuunnyēē Yēyiin. Yoo kēēchuutook :tukuukaab
kōōrooni, +mōōtooytoochiinē āk Yēyiin. Chii ake tukul nyoo kakwey kuyēk
choorweetaab kōōrooni, ku buunyoo :nyoo ām wōlēē mii :Yēyiin. 5 Ng'ālyoo
nyēbo man yoo mwooyē :siruutēk kule māchē :Yēyiin kule nto yeyeech
:tāmirmiryēēt nyoo kikōōnēēch kēēkoonyitē inee nkit. 6 Kunyi, ibēruurēēnēēch
:Yēyiin chamateenyii. Mwooyē :siruutēk kule, “Mēēriiku :Yēyiin biiko choo
ng'āsē keey, nteenee ibēruurē choo yibē keey ng'wēny.”†
7 Kunyoo ii, biikyoo, ōkoonyit Yēyiin ankootay Kibrōkōsyoontēēt. Yoo
kooyey kuu nyooto, mākumwēyēēnook :Kibrōkōsyoontoonoo. 8 Yoo kōōnookyi
Yēyiin, mākōōnookyook :nkinee. Ōsoom :akweek choo kyōōchoolwookēn /
kēēnyōōwook kaat ānkōōnēmchi keey Yēyiin ām mooyēēt akeenke :akweek
choo ōwiywiiyootiin. 9 Ōriiryē ankoo-am mbuy ānkōōnchōōyiisyē. Yoo
kātōōrooryēē, ōriiryē nto yoo kātōōng'ērēchē, ōnyēēru. 10 Yoo kōōyib keey
ng'wēny ām taayeetaab Mokoryoontēēt, makoolaang'teenaak :inee.

-Mōōng'āloolēē keey nyēē miyaat

11 Mbo ng'eetaabiya, -mōōng'āloolēē keey nyēē miyaat. Chii ake tukul
nyoo kang'alaalee ng'eetaabkaamet nyēē miyaat nto kēētiilchi kule miyaat,
kaakung'alaalee nyēē miyaat mākuutyēētaab chamateet ankootiil kule
miyaat. Nto yoo 'kēētiilchi kule miyaat :mākuutyoonoo -mēēmiitē iyēyē kiyēē
mwooyē :mākuutyoonoo. Kunyoo imiitē yooto itiilē kule miyaat mākuutyoonoo
bo chamateet. 12 Akeenke baateey :nyēē kōōnu mākuutēk ānku inee :nyēē

3:14 2Kōōr. 12:20; Kala. 5:20 **3:15** 1Tēm. 4:1; Yāāk. 1:5, 17 **3:17** Mat. 5:48; 1Kōōr. 13:4-7; Kala. 5:22-23 **3:18** Mat. 5:9 **4:1** Room. 7:5; Kala. 5:13-21; Tiitō 3:9 **4:4** Mat. 6:24; 1Yoowa. 2:15
† **4:6** Kāālēw. 3:34 **4:6** Mat. 23:12; 1Bēt. 5:5 **4:7** Ēfēēs. 6:12; 1Bēt. 5:8-9 **4:8** Isa. 1:16; Seka. 1:3; Mal. 3:7 **4:10** 1Bēt. 5:6 **4:11** Laawi. 19:16; Tyēēn. 101:5

itiilchinē biich ng'al. Nyooto ku Yēyiin nyoo irāroochē ānkōōkārbuusē biich. Nto ii, inyiing' ku ng'oo siitiilchi chiito ake kule miyaat?

-Mookaasee keey bēsyēētaab tuun

13 Kunyoo ii, biikyoo, ōyēbchi yiit, baa :akweek choo ōmwooyē kule, “+Makeebe ra *kiriinkēēt nyēē bērē, nto tuun +makeebe nyēē bērē. +Mābokiibuur wōlooto kēnyiit akeenke kēēyēyē yiisyōōnuutēkyoo bo mung'aareet ānkēēnyōōru beesaanik.” 14 Kāālē ii, ōnkētē wōlēē makuyyeekta :bēsyēētaab tuun? Okerkeeye chēēbkēēru nyēē ituung'u nto nyēē mā tyaa, kuseret. 15 Māchāktōōs ōmwooyē kule, “Yoo kacham :Yēyiin, +mākēēminy ankeeyey kiyēē bērē nto nyēē bērē.” 16 Nteenee, yoo kātōōyēyē :akweek kuu nyooto, ong'as keey. Miyaat :ng'asaanaa bo keey kutukul.

17 Kunyoo, chii ake tukul nyēē inkētē kiyēē karaam nyēē māchāktōōs kuyey, āmēēbērē kayey, kāākuchoolwookēn.

5

Kuriib keey :biiko choo kiikōōtiiny alak

1 Ōyēbchi yiit baa :akweek mokorēēnik. Ōriiryē ānkōōnchōōyiisyē kuuyu mii wokuchōōnchook :ng'wooninto. 2 Mii wokubotē :mokornoontiinoong'woong' ankumakwaam :tooyik siroochookwook choo ālē beesaan chēē chaang'. 3 Makwaamakay :ta-aabuut āk feeteet nyoo ōboontē muut. Mākōōboor :yooto miyootyēēt nyēē ōboontē ānkuchututēēnook kōōmirtiitook kuu maat. Bo nee tōōtukuulchi keey mokornoontiinoo ām bēsyōōsyēchēēb lēt? 4 Okas wōlēē miitē kuriirtooy :biiko choo kyōōtāyē ōkwēchi tukuukwaa kubo yiisyēēt nyēē kiyēwook ām mbareenikwook. Kōōkuyityi Yēyiin nyoo bāwu kiy ake tukul, :riirikaab bichoo. 5 Kyōōminy kōōrooni ōchāmē tukuuk chēbo leles ānkyōōboor kuyem. Kyōōnēēryē ōlumlumiitu ōmiitē ōkānyoonu bēsyēēt nyēē /kēētilēēnook. 6 Kyooruuste biiko ankoobakach ānkoo kimātinyē lēēlis āmēēbērē kikwiilook.

Muytaayeet āk nyalilta

7 Mbo ng'eetaabiya, omuyte ākoy bēsyēēt nyēē iyēēwunēē :Mokoryoontēēt. Okasee mbo wōlēē kāng'tooy :kāābātiintō kurur mbareenyii. Muytoochinē kut kunyōōr roobta nyoo bo taay āk nyēbo lēt. 8 Kunyi mākwook nkakweek ōmuytoochinē ānkōōkimkimiitu kuuyu kaakuriik kuyit :bēsyēēt nyēē iyēēwunēē :Mokoryoontēēt. 9 Mbo ng'eetaabiya, -mōōng'uunyānē keey /simākiitiilchook ng'al. Kaakuyit :kāātiiliintēēt kurkat.

10 Mbo ng'eetaabiya, ōsōōtēē *wōōrkooyik choo king'alaal ām kaayneetaab Yēyiin. Okasee nyāliluutēk chēē kinyōōr āk muytaayeeng'waa. 11 Kiibēruurootiin :biich choo kimuyta. Ābērē kyookas muytaayeet nyēē kiboonto :Āyub āk kiyēē kichokuyēchi :Yēyiin ām lētuunoo. Lēyyē, riirēē biich :Yēyiin kuyem ām mooyēēt nyēē lēēl.

12 Mbo ng'eetaabiya, ng'ālyoo nyēē māchē ōrōōtootē ku nyi: -Mōōwoolē keey kule, “Kuu Yēyiin nto kule kwaama :teng'et” Yoo 'kēēchāmiisyē, ichāmiisyē, nto yoo 'kēētāyiisyē, itāyiisyē, /simakiiruustaak.

Saayeet :kirkit

4:12 Mat. 7:1; Room. 14:4; 1Kōōr. 4:5 **4:14** Kāālēw. 27:1; Luuka 12:18-20 **4:14** Āyub 7:7-9 **4:15** Yēyuut. 18:21; 1Kōōr. 4:19; 16:7 **4:16** 1Yoowa. 2:16 **4:17** Luuka 12:47; Room. 7:19-24 **5:1** Luuka 6:24; Yāāk. 1:10 **5:3** Mat. 6:19 **5:4** Laawi. 19:13 **5:5** Cherem. 12:3 **5:7** 2Bēt. 3:3 **5:8** Mat. 24:27; Filib. 4:5 **5:9** Mat. 7:1-2 **5:10** Mat. 5:12 **5:11** Chuy. 34:6; Āyub 1:21-22; 2:10; 42:10-17; Yāāk. 1:12 **5:12** Mat. 5:33-37

13 Yoo kānyōōr :chii ām akweek nyalil, kumāchāktōōs kusaay Yēyiin. Nto yoo
ng'erekaat, kutyēēn kusiltooy Yēyiin. 14 Nto yoo kamnyaan, kumāchāktōōs
kukuur booyikaab kanisa subokusoochi ankooyiilee mwaayta ām kaaynee-
taab Mokoryoontēēt.
15 Yoo /kēēsoochinē chii nyēē imnyoonē /kiikoosēē keey Yēyiin, mākōōsoob
:Yēyiin chiichoo. Nto yoo kiikuchoolwookēn, +/mākēēnyōōchi kaat. 16 Kunyoo
ii, biikyoo, kumwoochi :ake, ake miyootyēēt nyēē kiikuyey ānkōōsoochinē
keey, sukung'eet /kiisoobook. Yoo kasaay :chii nyēē churtaat, kunāmtoochinē
:soowuutēkyii ānkutinyē kāāmuukēywēēk.
17 Ki chii *:Eliiya nyēē wuu acheek. Kisaay miisin kule mārōōbēn. Yooto,
kuwo :roobta kēnyiisyēk sōmōk āk ārook lo. 18 Nto mii yoo, kusaay subak kule
kurōōbēn. Yooto, kurōōbēn ankuyey :kōōrēēt āmiik miisin.
19 Mbo ng'eetaabiya, yoo kāchuunnyēē :chii ām akweek wōlēē mii :manta,
kumāchāktōōs /kēēyis. 20 Okas baa ng'ālyoontooni: chii ake tukul nyoo
kāyisunēē chiito ake wōlēē mii :miyootyēēt, kukāākōōsoob nyiin ankuyey /
kēēnyōōchi kaat ām ng'ōōkiswookik chēē chaang'.*

5:13 Yēyuut. 16:25; Yāāk. 1:5-6 **5:14** Māārkō 6:13 **5:15** Māārkō 16:18 **5:16** Tyēēn. 32:3-5; Kāālēw. 28:13; Mat. 3:6; Yēyuut. 19:18; 1Yoowa. 1:8-9 **5:17** 1Bāy. 17:1; Luuka 4:25 **5:18** 1Bāy. 18:41-45 **5:19** Mat. 18:15; Kala. 6:1 * **5:20** Yoo kāmwooy :Yuutayeek kule, "/Kiiyēēn ng'ōōkiswookik" kōōbooru kule, "/Kēēmēto ng'ōōkiswookik." Kas Tyēēnwookik 32:1 āk 85:2. **5:20** 1Bēt. 4:8

Barweetaab Taayta nyēbo
Bētērō

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē :lēbkēēyiintēēt Bētērō barwaani ām kēnyiitaab 65 KK /ānkiisōōtē kule kisirēē kiriinkēētaab Rooma wōloo /kibokēēbākākyinē lētuunoo kubāytooyiisyē :Nēērō. Boonto :barwaani ng'al chēē wuuyēch chēbo kuutiitaab Kirikiik. Kunyoo, /kēēmwooyē kule Siila :nyēē kisirē barwaani ām kuutiini bo Kirikiik ānkuyēētyēēchi ām wōlēē rōōtitooy :ng'aleek (kas kur. 5:12). Nteenee wōlēē /kikeetetita ng'aleek kurubē rooteetaab kuutiitaab Iburaneek. Kerkeey :kāāsōōtēywēēk chēē miitē barwaani āk choo bo barweetaab Yāākōbō, ng'ālyoo nyēē yēmē keey āk wōlēē yibtooy biikaab Kiriistō choo Yuutayeek ng'al. Nteenee Bāwulō :nyēē kiisākyi ng'aleek choo bo kuutiitaab Kirikiik kukwa barwaani kubununēē Siila nyoo kikiikuyēyiisyoon tukwaay kēnyiis chēē chaang'.

Kiyēē miitē āriit āk nyēē āmu: Kisirchi :Bētērō barwaani biikaab Kiriistō choo /kikiikēēwus choo kiminyē komostaab Eesya nyoo Mining' (Uturuki), kusirchinē Yuutayeek choo kikiikumwēyēē kōōrēēng'waa. Kiikiimchinē bichoo kule kukiilchi kaakaaseeng'waa ām Kiriistō ānkoo kiimuuchē :icheek kutyēmākiis kule kubakaakta /simākēēwus. Kiyēyiisyēē :Bētērō soboontaab Yēēsu kōōboorunēē kule ākoy kubuntēē :chiitaab Kiriistō tyēmuutēk ānkōōboor mbo kule kōōkuyēk :biikaab Kiriistō biikaab Yēyiin chēē kwēyootiin. Kunyoo, yēchinē ra :biikaab Kiriistō tukul Yēyiin yiisyēēt ām ng'erekweek kubo kāāyēnchinooyēēt ānkoo mii kubuntēē nyāliluutēk.

Kyoorōōr keey :Bētērō ānkumākyi biiko bērur

1 Anii :nyoo Bētērō, *lēbkēēyiintēētaab Yēēsu Kiriistō. Āsirwook akweek choo kiikukweyaak :Yēyiin, choo kyōōsērētyi yēēmōōsyēkaab Bōōntō, Kalatyaa, Kabatookya, Eesya ākoo Biituunnya. 2 Kisimkucham :Baaba Yēyiin kule makukweyaak, ānkōōtiliilook :Tāmirmiryēēnyii kuyisēēnook korotiikaab Yēēsu Kiriistō sōōkoonyit Yēēsu.

Kōōbēruurook :Yēyiin miisin ōnyōōru kaalyeet.

Ong'erech ām kiyēē +mōōnyōōru

3 Kusilākoy :Yēyiin nyoo kwaaniitaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō nyoo kiriireeneech miisin kuyeyeech /kēēsichēēch subak kēēnyōōru soboonto nyēē kiimoong'tēē keey, kuuyu kiing'eetee Yēēsu meet. 4 Kēēboontē bēruur ām kibkōōnkōy nyēē konoraat kubo acheek, nyēē mābotē, nyēē mānunē, āmānyēērāktōōs. 5 Kuuyu kiikoosēē keey Yēyiin, riibēēnēēch kāāmuukēywēēkyii ākoy bēsyēētaab tabanta yoo kāākiirāroochākiisyē kutukul.

6 Ong'erech kubo ng'aleechu ānkoo kōōbuntēē wusiisyēēt āk nyāliluutēk chēē makerkeey ām bēsyōōs chēē ng'ēri. 7 /Kēētyēmook /sikiinkēt kule ōkoosēē keey man Yēyiin. Kuu yoo /kiitiliilēē maata *ta-aabuut nyoo mābēēnnyēē, /kiitiliilēē kaakaaseeng'woong' nyāliluutēk kubooyiit kwōng'uut miisin. Yooto, +/mākiitōrōōrook /kiikaastaak /ānkēēkoonyitook bēsyoonoo iyēēwu :Yēēsu. 8 Ōmiitē ōchāmē Yēyiin, ānkoo mēēbērē kyookas. Ānkoo mēēbērē ōkāsē inee raat, ōkoosēē keey inee ānkōōbuurē ām ng'erekweek chēbo barak miisin nyēē māmii

1:1 Yāāk. 1:1; 1Bēt. 2:11 **1:2** Ibu. 12:24; 1Bēt. 2:9 **1:3** 2Kōōr. 1:3; Tiitō 3:5; 1Bēt. 1:23 **1:7** 2Kōōr. 4:17; Yāāk. 1:2-3 **1:7** Tyēēn. 66:10; Kāālēw. 17:3; Isa. 48:10; 1Tēēs. 2:19; 1Bēt. 4:13

mbo :ng'ala chēē /kiimuuchē /kēēmwoowunēē ng'erekweechaata. 9 Bōōnyōōru
tuwēnto nyēbo kaakaaseeng'woong' bēsyoonoo /kiirāroochook kutukul.
10 King'oor *:wōōrkooyikaab Yēyiin chēbo kēny wōlēē kimakooraraaktaak
:inee ām chamateenyii. Kichēēng'sē :wōōrkooyichoo miisin ānkubilbiliis
kōōnkēt ng'aleechuutēchu. 11 Kimāchē kōōnkēt bēsyēēt nyēē kimākuchōōnēē
:Kāārārookiintēēt āk wōlēē mākuwuuyiit :bēsyoonooto. Kimwoochi
:Tāmirmiryēētaab Kiriistō nyoo kimii āriing'waa kung'oor ng'wooninto nyēē
kimākunyōōr :Kāārārookiintēēt āk wōlēē /kimākiitōrōōrto. 12 Kiiboorchi :Yēyiin
wōōrkooyichoo kule kimāyēchinē keey :icheek yiisyoonoo, nteenee kiyēwook
akweek. Ōnkētē ra ng'aleechu, kuuyu kyoomwook :biiko lōkōōywēk chēē
kāroomēch kubununēē kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēēt nyoo kichōōnēē
kibkōōnkōy. Ng'aleechuutēchu :chēē bērē mbo :malayikaanik nto inkēt.

Māchāktōōs ibuur ming'ātēēt nyēē tiliil

13 Kunyi, lēyyē, onamte mēt kiyoo kyookas. Ōriib keey ānkōōkēnēē keey
kuchurta kiyēē +/ mākiibēruurēēnook yoo kātook :Yēēsu Kiriistō. 14 Kuu
yoo ōmāchē ōkāsyi Yēyiin, -mōōrubē tukuukaab muchas choo kyōōboontē
kumānōōnkēt inee. 15 Ōtililiitu ām kiy ake tukul nyēē ōyēyē, kuu yoo tiliil
:Yēyiin nyoo kikuurook. 16 Mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, “Ōtililiitu, kuuyu
ātiliil :anii.”†
17 Kēēboontē Baaba nyoo -mēēnkwēlē chii ānkōōtiilchinē biiko tukul ng'aleek
kurubta keey wōlēē kiikuyeyta. Kunyi, ōywēyē inee ānkōōminyē ōnkētē kule
ōyēku tāyēēk ām kōōrooni. 18-19 Ōnkētē kule /kimākēēwālunēēnook tukuuk
chēē wuu *feetaan nto *ta-aabuun choo bootōōs, nteenee kiwālunēēnook
:Kāārārookiintēēt korotiikyii chēē māmii :kiyēē /kiiwuuytēē sōōng'ēētyēē
ātēbuutēchoo kimābo laat choo kibo mbo kuukoong'. Yoo kiwāstooy :inee
korotiikyii, kikerkeey mēēnkich nyēē tiliil ānku *lubkoob. 20 /Kikiikeek-
wey Kāārārookiintoonoo /kumanaakeeyey kōōrēēt /ānkibokiiboor inee ām
bēsyōōsyēchu bo tabanta kubo akweek. 21 Kuu yoo kyookaasee keey Kiriistō,
ōmuuchē ra ōtiiyēē keey Yēyiin nyoo kiing'ēētēē inee meet ānkōōtōrōōr. Kun-
yoo, ōmuuchē omaang'tee keey Yēyiin kutukul.
22 Kunyoo, lēyyē, ōchoomtōōsii miisin ām mooyēēt akeenke, kuuyu
kyōōkoonyit ng'ālyoontēētaab manta ānkyōōtiliil keey sōōnyōōru chamateet
nyēbo man ām wōlēē mii :tuubchōōsyēkwook. 23 /Kikēēsichook subak
kubununēē ng'ālyoontēētaab Yēyiin nyēē yēyiisyē ākookoy. Kimāchōōnēē :so-
booni lēēl kiy nyēē bēku, nteenee kichōōnēē kiy nyēē mābēku. 24 Mwooyē
:siruutēk kule,
“Kerkeey :biiko tukul suus
ankukerkeey :soboonng'waa toobtōōy.
Sistōōs :suuswēk,
ānkurārāchē :toobtōōy,
25 nteenee māng'ētē :ng'ālyoontēētaab Yēyiin ākookoy.”†
Ng'ālyoontooniitēnyi :nyoo /kikyoomwook.

2

1 Kuu yoo kootayee keey nanyuun kāābērbēēriisyēēt, ng'al chēbo lem-
bech, tuuyintaab moo nto ng'ōōmsēēt, 2 ōchēēng'ē chēēko chēbo soboontaab

---

1:8 Yoowa. 20:29; 2Kōōr. 5:7 **1:11** 2Bēt. 1:19-21 **1:12** Luuka 24:49; Yēyuut. 1:5, 8 **1:14** Room. 12:2; Ēfēēs. 4:17-19 † **1:16** Laawiik 11:44-45; 19:2 **1:17** Mat. 6:9; Room. 8:15; 2:6, 11; 1Bēt. 2:11 **1:18-19** Mat. 20:28; 1Kōōr. 5:7; 6:20; Māārkō 7:6-9; Yoowa. 1:29; Ibu. 9:12 **1:20** Yēyuut. 2:23; Ēfēēs. 1:4-5 **1:22** Ibu. 13:1; 1Bēt. 2:17; 3:8; 4:8; 2Bēt. 1:7 **1:23** Ibu. 4:12; Yāāk. 1:18; 1Bēt. 1:3 † **1:25** Isaaya 40:6-8 **1:25** Yāāk. 1:10-11 **2:1** Ēfēēs. 4:25; Yāāk. 1:21; 4:11

Tāmirmiryēēt kuu yoo māchē :lēēkōōy kurēēri. Yoo kooyey kuu nyooto makwaalaak ām sobooni lēēl, 3 kuuyu kyoochamcham sikēnātēētaab Mokoryoontēēt.

Mbo kibkōrōs chēē leelach

4 Tiiyēywoo :Kiriistō anku rwaa nyēē soboot. Kitay :biiko rwaantaanaa, nteenee kikwey :Yēyiin ankucham. Ōkwoonchi inee :akweek choo
5 ōyēku rwoontōōk chēē sobchootiin / sikeeteecheenaak kōōtaab soboontaab Tāmirmiryēēt. Ōyēku mbo kibkōrōs choo kiikootabaan :Yēyiin ōyēchinē kōrōsēēk chēē chāmē :inee ām Tāmirmiryēēnyii kubuntēē Yēēsu Kiriistō.
6 Mwooyē :siruutēk kule,
“+Māāchibchi *Sāāyōōn rwaa nyēē tiiyēywoo,
rwaa nyēē kyaakwey ānkāāchāmē.
-/Mākiintosuurē nyoo ikoosēē keey rwaantaanaata.”†
7 Bo kwōng'uut :rwaantaanaa ām akweek choo ōkoosēē keey Kāārārookiintēēt. Nteenee mwooyē :siruutēk kurubta keey choo -mēēkoosēē keey inee kule,
“Rwaanteet nyoo kitāyē :biiko kuteekta
:nyēē kōōkuyēk tiiyēywoontēētaab kōōto.”†
8 /Kikeesir subak kule,
“Inee ku rwaa nyēē kāānākuut
ānkōōnāchē biich.”†
Ibooru :siruutēchu kule ibutōōs :biiko, yoo tāyē kookaasee keey ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Wuu nyooto :wōlēē kiikuchōbto :Yēyiin. 9 Nteenee, ōkwēyootiin :akweek, mbo kibkōrōs chēbo Bāytooyiintēēt, biiko chēē tiliilēch chēē kisat :Yēyiin ōyēku cheechii soomwaayte kāroomnyēētaab nyoo kikuurook okwaanee wōlēē mii :mēēnānēēt ōbēēchi lēbkēēyyēēnyii nyoo bo kwōng'uut. 10 Kimōōbooyē Yēyiin, nteenee ōbooyē ra. Kimāriirēēnook :Yēyiin, nteenee riirēēnook ra.

Ātēbuutēk chēē kāroomēch

11 Lēyyē chōōrōōnuutēkyuu, kuuyu ōbooyē kōōrēēt ake, āmwoowook kule -moocham kōōbēlook :muchastaab kōōrooni. 12 Māchāktōōs ōtēbtooy biiko choo -mēēnkētē Yēyiin ām kēēlto nyēē karaam. Ānkoo kung'āloolēēnook nyēē miyaat, mākōōsōōtē tukuuk chēē kāroomēch choo ōyēyē ānkumākusilto Yēyiin bēsyoonoo +māchokōōtiilchi biiko ng'aleek.

Ōkoonyitē kāāntōōyik

13 Ōkoonyitē biiko choo wōōyēch sukukoonyitākoy :Mokoryoontēēt. Ōkoonyitē bāytooyiintēēt nyoo /kikiikoochi kāāmuukēywēēk kubāytooyiis 14 āk kāāntōōyik choo mii ng'wēnyuunyii choo kāsē kule /kākiing'woonchi kāwōōtik / ānkēēsilto choo kāroomēch. 15 Māchē :Yēyiin kule ōyēyē tukuuk chēē kāroomēch simānyōōr :choo -mēēnkētē kiy kiyēē mwooyē. 16 Ōtyookootiin :akweek ām kiruutēk nteenee, mayeyaak :yooto ōyēyē ng'al chēē miyootēch. Ōnkēt kule ōyēchinē Yēyiin yiisyēēt. 17 Ōkoonyitē biiko tukul. Ōchāmē biikaab Kiriistō choo ōboontē keey. Ōywēyē Yēyiin ānkōōkoonyitē bāytooyiin.

2:2 1Kōōr. 3:2; Ibu. 5:12-13 **2:3** Tyēēn. 34:8 **2:4** Tyēēn. 118:22; Isa. 28:16; 42:1 **2:5** Isa. 61:6; Room. 12:1; 1Kōōr. 3:16; Ēfēēs. 2:21-22; 1Bēt. 2:9 † **2:6** Isa. 28:16 **2:6** Room. 9:33 † **2:7** Tyēēnwookik 118:22 **2:7** Māārkō 12:10-11; Yēyuut. 4:11 † **2:8** Isa. 8:14 **2:8** Luuka 2:34; Room. 9:33 **2:9** Chuy. 19:5-6; Laawi. 19:2; Kiruu. 14:2; Yēyuut. 26:18; 1Tēm. 1:17; 6:15; Tiitō 2:14; 1Bēt. 2:5; 1:1-2 **2:10** Osee. 2:23; Room. 9:25 **2:11** Room. 13:14; Kala. 5:16-21; Ibu. 13:14; 1Bēt. 1:1, 17 **2:12** Mat. 5:16 **2:14** Room. 13:1 **2:15** 1Bēt. 3:16 **2:16** Yoowa. 8:32; Room. 6:22; 7:6; 8:2; Kala. 5:13 **2:17** Kāālēw. 24:21; Māārkō 12:17; Filib. 2:12; 1Bēt. 1:22

Ōmuytooy kuu wōloo kiyēytooy :Yēēsu

18 Māchāktōōs akweek motwoorik ōkoonyitē mokorēēnikwook kuyem.
-Mōōkoonyitē baateey choo sikēn ānku kāroomēch, nteenee ākoo nkicheek
choo āwēēsēch. 19 Yoo kōōmuytoochi ng'woonin nyēē māmisyook, kōōbēruurook
:Yēyiin, kuuyu ōnkētē kiyoo mākwook. 20 Ara ii, karaamat nee :nyēē mii yoo
ōmuytoochinē /kēēbirook kubo kiyēē miyaat nyēē !kooyey? Yoo kōōmuytoochi
ng'woonin kukooyey ng'al chēbo man, mākōōbēruurook :Yēyiin. 21 Ng'aleek
chēē wuu chuutēchu :chēē kikuurchook :Yēyiin. Kinyalil :Yēēsu kubo ak-
week ānkiikubākooktoowook kāānēētēywoo soorub kuu wōloo kiyēytooy :inee.
22 Manaayey :inee ng'ōōki āmānāālāt biich. 23 Ki yoo /kākēēchub, kimākētu,
nto yoo kāng'woonchi kiy, kimēēruutooy biich, nteenee kibākookyinē tukul
Yēyiin nyoo itiilē ng'aleek chēbo manta. 24 Kiiyum :Yēēsu ng'ōōkiswookikyoo
ānkuwēēto ākoy murtooywoontēēt. Kunyoo kimēētākubāwēēch :ng'ōōkisto
nteenee kēēyēyē ng'aleekaab manta. /Kiikiisoobēēch kubo ng'woowōōkyii.
25 Kikeekerkeeye kēēchiirēk chēē kikiikubootyo, nteenee kōōkukētwēēch raat
keekwaa wōlēē mii :ākiintēēt nyēē riibēēch.

3

Kōōywēyē :koorko saanteenyii

1 Māchāktōōs :nkakweek kooruuk ōywēyē saanikwook, si yoo maneekaasee
keey :icheek ng'ālyoontēētaab Yēyiin, mākuyis icheek :ātēbuutēkwook choo
kāroomēch kookaasee keey Yēyiin nyēē mānōōtwēkyi ng'ālyoo. 2 Yēyāktōōs kuu
nyooto kuuyu makukasee ātēbuutēkwook āk wōlēē ōywēytooy Yēyiin.
3 -Mōōmoong'tēē keey tukuuk chēē yēyook ōkāroorāniitu kuu: ōyēytooy bu-
utēēkwook, ōloochē sinkiliinēk nto sirook chēē kāroorān. 4 Cheebyoosya nyoo
baybay ānkōōntusoot kutookunēē wōlēē wuu :kāroorāninto nyēē iboorunēē
keey soboonnyii nyoo bo āriit. Karaaranataani mābēku :nyēē chāmē :Yēyiin
miisin. 5 Kiikāroorānēē keey :kooruuk chēē tiliilēch choo kibo taay choo
kiimoong'tēē keey Yēyiin soboon nyēē wuu nyooto. Kiiywēyē saanikwaa,
6 kuu yoo kiiywēyē :Saara Abraam kukuurē kule mokoryoontēēnyii. Ōyēku
:akweek tibikaab Saara, yoo ōyēyē ng'aleek chēē kāroomēch nyēē mākoy
ōmuyēē saanikwook.

Kucham :saannyaa koorkēēnyii

7 Nto akweek saanik, ōbuurtooy chēēbyōōsōōkwook ām kēēlto nyēē intusoot
ānkōōchāmē, ōnkētē kule biich :icheek chēē ānyoosēch, kuuyu mākutuwēnook
:Yēyiin akweek tukwaay ōnyōōru soboonto nyēē lēēl. Ōyēyē kuu nyooto
simakerekta :kiy soowuutēkwook.

-Mooyaaktee miyootyēēt ake ake

8 Māchāktōōs nanyuun ōkāsyiintōōsii :tukul ānkōōriirēē keey. Ōchoomtōōsii,
ōkāsyinē keey kiisayta ānkōōyibē keey ng'wēny. 9 -Mooyaaktee miyootyo,
miyootyo -āmōōnchuruuriisyē yoo /kākiinchuruurook. Nteenee ōsoomchinē bērur
biiko choo yēwook kiy nyēē miyaat, kuuyu mākwook :Yēyiin kule ōyēyē kuu
nyooto sōōnyōōru bērur. 10 Mwooyē :siruutēk kule,
“Chii nyoo māchē kuminy ām ng'erekweek,
ākoy kooliloon,

2:20 1Bēt. 5:12 **2:20** 1Bēt. 4:14 **2:21** Ēfēēs. 6:5-8 **2:21** Mat. 10:38-39; Filib. 2:5; 1Bēt. 3:18 **2:22** Yoowa. 8:46; Ibu. 4:15 **2:23** Isa. 53:7; Māārkō 14:48-49, 65; 15:5, 16-20; 1Bēt. 3:9 **2:24** Isa. 53:5; Room. 6:10-11; Kolos. 2:4 **2:25** Isa. 53:6; Cherem. 50:6; Ēsēk. 34:5-6, 16; Yoowa. 10:11 **3:1** 1Kōōr. 7:16 **3:3** 1Tēm. 2:9 **3:6** Ēfēēs. 5:22-24 **3:7** Ēfēēs. 5:25-33; 1Tēm. 2:8 **3:8** Ēfēēs. 4:2-3; Filib. 2:2-3; 1Bēt. 1:22 **3:9** Room. 12:17; 1Bēt. 2:23

kutayee keey kuwiirunootē ng'al chēē āwēēsēch
ankusaan kung'āloolootē ng'al chēbo lembech.
11 Kusatee keey rōkōs ankuyey ng'al chēē kāroomēch
ānkōōnēmchi kōōbuur ām kēēlto nyēē yibu kaalyeet.
12 Yēbchinē yiit :Yēyiin biiko choo kāroomēch,
ānkukāsyinē riirikwaa.
Nteenee ituukyinē batay kibrōkōsiis.”†

Nyalilta kubo kiyēē ōyēyē nyēē karaam

13 Ara mii :chii nyēē ing'woonchinē biiko chēē kayey ng'al chēē
kāroomēch? 14 Yoo koonyalil kubo kiyēē karaam nyēē kooyey, ōnyōōru
bērur. -Mōōnyōkōriitu nto kwaamaak :ng'uusng'uus. 15 Ōywēyē Kiriistō nyoo
Mokoryoontēēng'woong'. Māchāktōōs ōchōbootiin ākookoy sōōtinyē kiy nyēē
ōmuuchē ōwālchi chii ake tukul nyēē kateebeenaak ng'ālyoo kurubta keey
kiyēē ōkēnēē keey. 16 Nteenee ōyibē keey ng'wēny ānkōōkoonyitiisyē. Ōbuurē
nyēē chuulootiin :kāāsōōtēywēēkwook, sukuchōlyo :choo ng'āloolēēnook nyēē
miyaat kubo kāroomnyēēt nyoo ōyēyē ōbooyē Kiriistō. 17 Ōnkēt kule kaykay
/ kiinyaliilaak yoo kooyey kiyēē karaam yoo ākoo chamateetaab Yēyiin,
kusiir yoo kooyey kiyēē miyaat. 18 Ānkoo kichurtaat :Kāārārookiintēēt,
kime kubo biiko chēē mā churtootiin sukōōnkēt :bichoo Yēyiin. Kime
meet akeenke kubo ng'ōōkiswookikaab biiko tukul. /Kikeebakach bōōrnyii
/ānkiikoochi soboontaab tāmirmiryēēt. 19 Nto yityo, wokwoomchi lōkōōywēk
tāmirmirook ām *kāābkwoombiich. 20 Ki tāmirmirook :chuutēchu chēbo biiko
choo kimānāākoonyit Yēyiin yoo /kikiikoochinē bārooyinto nyēē wōō kule
kuweek kutēēchē :Noowa mwēēnkēēt. /Kiikiiraraach biiko chēē ng'ēri
choo kimii mwēēnkoonoo ām taambiliilyeet. Ki sisiit :bichooto baateey.
21 Kyoorōōru :kiyēē kibuntēē :bichoo ām mwēēng' bātisāniisyēēt kuuyu
nyōōru :biiko kaararaacheet bēsyōōsyēchu kubuntēē bēēko ām batisaneet.
-Mēēwuunē :batisaneet sumtaab bōōrto nyēbo chii, nteenee bo kule kōōnkēt
:chii tilyaanateenyii āk Yēyiin. Yēyāktōōs kuu nyooto yoo iyēnchinē :chiito kule
kiing'eetee :Yēyiin Yēēsu Kiriistō meet. 22 Kiikuwo :Yēēsu Kaab Yēyiin ānkumii
āwutaab taay nyēbo Yēyiin kubāytooy malayikaanik tukul, choo bāytooyiisyē āk
choo bo kāāmuukēywēēk.

4

Ōbuurē kuu wōloo māktooy :Yēyiin

1 Kinyalil :Kāārārookiintēēt. Kunyoo, oyeyte keey :nkakweek ōnyāliilchē,
kuuyu chiito nyoo kaakuchamta keey kunyalil kaakusatee keey ng'ōōkisto.
2 Mēētākōōwoonkyinē :chiichoo soboonnyii tukul kurubē muchastaab biikaab
kōōrooni, nteenee ibuurē kuu wōloo māktooy :Yēyiin. 3 Kyōōbootyi bēsyōōsyēk
chēē chaang' ōyēyē kuu wōloo yēytooy :biiko choo -mēēnkētē Yēyiin.
Kyōōyēyē sikornateet, kyōōrubē muchas, kyōōbōōkiitōōsii, kyōōchuultōōsii
sookwoonuut ānkōōkutunkyinē āynātōōs. 4 Ilātē :chōōrōōnuutēkwook choo
kibo kēny yoo -mōōlumchinē ng'ōōkisng'waa nto yooto nanyuun, kung'ōōmook.
5 Mākurār :chii ake tukul ām bichoo ng'aleekyii nkit ām taayeetaab Yēyiin,
nyoo itiilchinē ng'aleek biiko choo sobchootiin āk choo kiikubēk. 6 Kiyooto

† **3:12** Tyēēnwookik 34:12-16 **3:12** Yāāk. 1:26 **3:13** Room. 13:3; Tiitō 2:14 **3:14** 1Bēt. 4:14-16 **3:15** Kolos. 4:5-6; 1Bēt. 1:3-5 **3:16** 1Bēt. 2:15 **3:18** Yēyuut. 3:14; Room. 5:6-8; Ibu. 7:27; 1Bēt. 2:21 **3:19** 1Bēt. 4:6 **3:20** Toowu. 6:5-22; 2Bēt. 2:5 **3:21** Yēyuut. 22:16; Room. 6:3-4; Ēfēēs. 5:26 **3:22** Yēyuut. 1:9; Ēfēēs. 1:21; Ibu. 4:14; Mat. 28:18 **4:1** 2Kōōr. 4:10 **4:2** 1Bēt. 2:21 **4:3** Kala. 5:19-21; Ēfēēs. 2:3; Tiitō 3:3 **4:5** Yēyuut. 10:42

:nyēē kiyey /kyoomchi lōkōōywēk chēē kāroomēch biiko choo kiikubēk, si ānkoo kibēk :icheek, kunyōōru soboontaab tāmirmiryēēt ām wōlēē mii :Yēyiin.

Ōyēyiisyēē rōōbēywēēkaab Tāmirmiryēēt ām kēēlto nyēē karaam

7 Kāākulēēkitiit :tabantaab kiy ake tukul. Kunyoo ōriib keey sōōnēmchinē
keey saayeet ām mooyēēt akeenke. 8 Kiito nanyuun nyēē miitē ku ōchoomnyē
miisin kuuyu yibu :chamateet nyooyeetaab kaat kubo ng'ōōkiswookik chēē
tēērchiin.* 9 Ōtoochē keey ām kēēlto nyēē -mōōng'unyng'uunyē.
10 Kiikōōkoochi :Yēyiin chii ake tukul ām akweek rōōbēywoontēētaab
Tāmirmiryēēt nyēē makerkeey āk nyēbo ake, sōōyēētyēēchinē biiko alak.
Kunyi, māchāktōōs kuyēyiisyēē :chii rōōbēywoontēēnyii ām kēēlto nyēē
karaam. 11 Yoo ng'āloolē :chii, kumāchē kung'ālooltoochinē Yēyiin, nto
nyoo yēētyēēchinē chuut, kumāchāktōōs kōōnkētē kule Yēyiin :nyēē kōōnu
kāāmuukēywēēk. Yoo /kakeeyey kuu nyooto, /kiikaasta Yēyiin ām tukuuk
tukul kubununēē Yēēsu Kiriistō. Kutōrōriit :inee ānkubāytooyiis ākookoy.
Kuwuuyiit nyooto.

Ōyōōtu kuuyu ōkoosēē keey Kiriistō

12 Lēyyē chōōrōōnuutēkyuu, -mōōlātē yoo / kākiibuuntēēnook maataab
tyēmuutēk. -Mookas yooto kuu kiy nyēē lēēl nyēē kayeyakay ām wōlēē
ōmiitē. 13 Nteenee ōng'ērēkiisyē, kuuyu ōmiitē ōnyālilē ākoo Kāārārookiintēēt,
sōōnyōōru ng'erekweek chēē chaang' bēsyoonoo mākutook :wōōyinnyii. 14 Yoo
/kākiinchuruurook, kuuyu ōkoosēē keey Kiriistō, ōyib kule ōbēruurootiin miisin
kuuyu ōboontē keey Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo bo kwōng'uut. 15 -Mookany
kung'woonchook kuu wōloo ng'woonchintooy chii nyēē kārumiis, nyēē
kāchōōrso, nyēē yēyē ng'al chēē miyootēch, nto mbo nyoo iwutootēē keey
ng'aleekaab biiko alak. 16 Yoo kōōyōōtu kuuyu ōrubē Kiriistō, -mōōmuyēē,
nteenee ōbirchi Yēyiin kōōnkōy, kuuyu ōbooyē Kiriistō. 17 Kaakuyit :bēsyēēt
nyēē /mākiitiilchi biich ng'aleek ānku +/mākēētoowunēē biikaab Kiriistō. Ara,
yoo kātoowunēēnēēch keey :ng'aleek ii, mākuwuuyiit nee ām wōlēē mii :choo
-mēēyēnchinē lōkōōywēk chēē kāroomēch? 18 Kuu yoo mwooyē :siruutēk kule,
“Yoo wuuyiityinē biiko choo kāroomēch /kiiraraach, kuwuuyiityinē sōō, nyēē
tyaa kibrōkōsiis?”† 19 Kunyoo, māchāktōōs biiko choo /kakiinyaliil kuu wōloo
māktooy :Yēyiin, kukiilchi Yēyiin nyoo /kiikoosēē keey ankutas taay kuyēyē
ng'aleek chēē kāroomēch.

5

Kuriibē :booyik biikaab Kiriistō nyēē karaam

1 Lēyyē, booyikaab biikaab Kiriistō, anii :akeenke ām akweek. Kyaakas
wōlēē kinyalilta :Kāārārookiintēēt ānku +/ mākēērōōbwoo nkanii wōōyinto
kōōyyiin iyēēwu :inee. 2 O-ake kēēchiirēk choo kiikukōōnook :Yēyiin. -Mōōriibē
wuu nyēē /kākēēkērchook koong', nteenee ōnēmchinē keey kuu yoo māchē
:Yēyiin. -Mookany kutoortaak :muchastaab beesaan, nteenee ocham ōyēchi
Yēyiin yiisyēēt. 3 -Mōōruruunyē biiko choo /kikēēkōōnook ōriib, nteenee ōyēyē

4:6 1Bēt. 3:19 **4:7** 1Kōōr. 7:29, 31; 10:11; Yāāk. 5:8; 1Yoowa. 2:18 * **4:8** Yoo kāmwooy :Yuutayeek kule. “/Kiiyēēn ng'ōōkiswookik” kōōbooru kule, “/Kēēmēto ng'ōōkiswookik.” Kas Tyēēnwookik 32:1 āk 85:2. **4:8** Yāāk. 5:20; 1Bēt. 1:22 **4:9** Ibu. 13:2 **4:10** Room. 12:4-8; 1Kōōr. 12:4-11 **4:11** Room. 12:7; 1Kōōr. 10:31; 12:8 **4:12** 1Bēt. 1:6-7 **4:13** Room. 5:2; 2Kōōr. 4:10; 1Bēt. 5:1 **4:14** Mat. 5:10-12; 1Bēt. 2:20; 3:14 **4:16** 2Tēm. 1:8 **4:17** Cherem. 25:29; 2Tēēs. 1:8 † **4:18** Kāālēw. 11:31 **5:2** Yoowa. 21:15-17; 1Tēm. 6:5

kiyēē karaam sukukāsēēnook :bichoo. 4 Nto yoo kāchō :Ākiintēēt nyoo wōō, +/
mākēētuwēnēēnook kiy nyēē wōō nyēē wēētii ākookoy.

Ōyibē keey ng'wēny ānkōōkiilchinē Yēyiin

5 Māchāktōōs akweek āybēēriik ōkoonyitē booyik. Ōyibē keey :tukul ng'wēny,
kuuyu mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, "-Mēēriiku :Yēyiin nyoo ng'āsē keey,
nteenee ibēruurē nyoo yibē keey ng'wēny."† 6 Yoo kōōyib keey ng'wēny ām
wōlēē mii :Yēyiintēētaab kāāmuukēy, mākōōtōrōōrook yoo kayit :bēsyēēnyii.
7 Ōbākookyi muyātēēng'woong' tukul Yēyiin, kuuyu riibook.

8 Ōriib keey ānkōōkāsu! Miitē :Kibrōkōsyoontēēt nyoo buunyoontēēng'woong'
kuwooliinkēnootē ānkōōririiyootē kuu ng'ētuny kuchēēng'ē chii nyēē keereem
kubēk. 9 Ōkiilchinē ōkoosēē keey Yēyiin sookerekte buunyoontoonoo. Ōnkētē
kule miitē mbo :tuubchōōsyēkwook ām kōōrēēt tukul kubuntēē nyalilta nyēē
wuu nyiitēnyi. 10 Yoo /kākiing'woonchook bēsyōōs chēē ng'ēri, mākōōtitiirook
:Yēyiin nyoo chāmook ānku nyoo kiikukuurchook wōōyinnyii nyēbo ākookoy
ām Kiriistō sōōkiil ānkōōkimkimiitu. 11 Kubāytooyiis :inee ākookoy. Kuwuuyiit
nyooto.

Kāā-āmiisēēt

12 Āyookwook lōkōōywēchu ng'ēri kāsirwoo :Siila, ng'eetaabiya nyēē ākoosēē
keey. Āmāchē ātitiirook āmwoowook kule ōkiilchi chamateetaab Yēyiin nyoo bo
manta nyoo māchāktōōs ōyyoong'unēē.

13 Isubooyook :biikaab Kiriistō ām Bābulōōn* choo /kikeekwey kuu akweek
ānkōōsubooyook :nkinee Māārkō nyoo kyaayey kuyēk wērinyuu. 14 Otorooch
keey :tukul ām chamateet.

Ōbuurtē :biikaab Kiriistō tukul kaalyeet.

5:3 Mat. 20:25-28; 1Kōōr. 4:16; 2Kōōr. 1:24; 1Tēm. 4:12 **5:4** 1Kōōr. 9:24-25; 1Bēt. 1:4 † **5:5** Kāālēw. 3:34 **5:5** Ēfēēs. 5:21; Yāāk. 4:6 **5:6** Yāāk. 4:10 **5:7** Tyēēn. 37:5; 55:22; Filib. 4:6 **5:8** 2Kōōr. 2:11; 1Tēēs. 5:5-8 **5:9** Ēfēēs. 6:11-12; Yāāk. 4:7 **5:10** 2Tēēs. 2:17 **5:12** Yēyuut. 15:22; 1Tēēs. 1:1 * **5:13** Kiiyēēlēē :kaaynaani bo Bābulōōn nyoo bo Rooma. **5:13** Yēyuut. 12:12

Barweetaab Āyēēng' nyēbo Bētērō

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē :Bētērō barwaani kumiitē kiriinkēētaab Rooma ām kēnyiitaab 67 nto 68 KK, kukāākung'ēt :bēsyōōs chēē ng'ēri /keebakach. Kutakurataat :Bētērō kukānyē /keebakach, koosoot yoo kimwoochinē :Yēēsu kule mēēbērē mākōōlil :inee (kas kur. 1:14 āk Yoowaana 21:18-19).

Kiyēē āmu āk nyēē ibooru: /Kēētākyinē barwaani biikaab Kiriistō /kēēmwoochinē kule kuriibēē keey wōlēē mii :kāānēētikaab lembech āk ng'aleekaab miyootyo nyēē yibu :kāānēētuutēchoo. Iboorchinē bichoo bo Kiriistō kule bo koomānuut kukiilchi :chii kāānēētuutēkaab manta kurubta keey Yēyiin āk Kiriistō, kuu yoo kyoomchinē icheek :lēbkēēyik choo kiboontootē keey Yēēsu. Māchāmchiintōōs :Bētērō āk kāāsōōtēywēēkaab biiko alak choo mwooyē kule -mēēyēēwu :Kiriistō. Mwooyē :Bētērō kule yitu ‘:bēsyēētaab Mokoryoontēēt’, nteenee tākōōkēniisyē :Yēyiin kuuyu tinyē muytaayeet āmāmākyinē chii meet. Yoo /kākēēlē ‘bēsyēētaab Mokoryoontēēt’ ām wōlēē wuunto ām yuutēyu, kōōbooru kule bēsyēēt nyēē iwutēē keey :Yēyiin ām kēēlto nyēbo kwōng'uut ng'aleekaab biiko. Irābchinē bēsyēēt nyoo itiilchinēē biich :Yēyiin ng'aleek ānkōōmuuchē kōōboor chōōnēētaab Yēēsu. Kuu wōliitēnyi kāstooy :Bētērō, ikiimchinē nanyuun biiko choo kāsē ng'aleek chēē mii barwaani kuminyē ām kēēlto nyēē kiikōōwoonkyi kāāsōōtēywēēkwaa Yēyiin ānkumuytoochinē nyāliluutēkwaa yooto kukānyoonu ām mooyēēt akeenke chōōnēētaab Yēēsu nyēbo āyēēng'.

Kyoorōōr keey :Bētērō ānkumākyi biiko bērur

1 Anii Simōōni Bētērō nyoo āyēchinē Yēēsu Kiriistō yiisyēēt ānkāāyēku
*lēbkēēyiintēēnyii. Āsirwook akweek choo kōōkēēnyōōru :tukul
kāāyēnchinooyēēt nyēbo kwōng'uut ankeechurte ām taayeetaab Yēyiin
kubununēē Yēēsu Kiriistō. Inee :Kāārārookiintēēnyoo ānku Yēyiintēēnyoo.
2 Kōōbēruurook :Yēyiin miisin ōnyōōru kaalyeet yooto tukul ōtāsē taay ōnkētē
inee āk Yēēsu Mokoryoontēēnyoo.

Ōkimkimiitu ām kiirnātēētaab Kiriistō

3 Kikōōnēēch :Yēyiin ām kāāmuukēywēēkyii kiy ake tukul nyēē yēyēēch
kēēminy kuu wōloo māktooy :inee. Yēyāktōōs kuu nyooto yoo kēētāsē taay
kiinkētē inee. Kiikukuurēēch sukurōōbwēēch wōōyinnyii āk karaamateenyii.
4 Yoo kayey :Yēyiin kuu nyooto, kukaakootyiich tukuuk chēbo kwōng'uut
choo kikuurtoowēēch. Yooto, +mākēēnyōōru soboontaab Tāmirmiryēēnyii
ankeechililee rōkōstaab kōōrooni nyoo yibu :muchasta nyēē miyaat. 5 Kunyi,
osyeem wōlēē ōmuuktooy okas kule katas taay :kaakaaseeng'woong'. Otasee
kaakaaseet ātēbuutēk chēē kāroomēch ankootasee ātēbuutēchoo kiirnātēēt.
6 Otasee kiirnātoonoo riibēētaab keey ankootasee riibēētaab keey muytaayeet. Otasee muytaayeet kāāburto nyēē māchē Yēyiin 7 ankootasee kāāburoo
chamateetaab biich chēē tuubcho. Yoo kooyey kuu nyooto, +mōōbuurē ām
chamateetaab Yēyiin.
8 Yoo ōboontē ng'aleechu kuyem, ōyēchinē Yēyiin yiisyēēt nyēē karaam
miisin ānkōōkimkimiitu ām kiirnātēētaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō.

1:2 Yuuta 2 **1:3** 2Bēt. 1:16-17 **1:4** Room. 5:2; Yāāk. 1:14-15 **1:7** Kala. 6:10

9 Nteenee yoo -mōōboontē, ōkōryootiin āmōōnkētē kiyēē mākwook :Yēyiin
ānkyōōwuutyēē kule / kikiiwuuntoowook ng'ōōkiswookikwook. 10 Kunyoo,
lēyyē, mbo ng'eetaabiya, osyeem wōlēē ōmuuktooy ōyēyē kiyēē ibooru kule
kiikukweyaak :Yēyiin ōyēku cheechii. Yoo kooyey kuu nyooto, -mōōbootōōsii,
11 anku +/ makeetoroochaak ōwut Kaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō
nyoo Kāārārookiintēēt wōlēē +mābōōminy ākookoy.

Kiikeekas wōōyintaab Kiriistō

12 +Māāsōōtwook kwaak ng'aleechaata, ānkoo kyōōnkēt sinee ānkyōōkiilchi
ng'ālyoontēētaab man nyoo kyōōnyōōru. 13 Ākāsē kule karaam āboorwook
ng'aleechuutēchu, yoo tāāsobē, 14 kuuyu ānkētē kule āmiitē wāāmēē
kuu yoo kiiboorwoo :Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō. 15 +Maasyeem
wōlēē āmuuktooy āboorwook ng'aleechu sōōsōōtē ām bēsyōōsyēk tukul yoo
kāmāāmiitē kōōrēēt.
16 Yoo kikēēmwoowook kule mākōōyēēw :Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiri-
istō ām kāāmuukēywēēkaab Yēyiin, mēēbērē kikēēmwoowunēē tyoonkōōchoy
chēbo ng'oomnān, nteenee kiikeekasee :acheek wōōyinnyii koonyekyoo.
17-18 Kikeekas :acheek kuutiit nyēē kichōōnēē barak yoo kikēēmiitē āk inee
lekemaanaa kitookunēē :Yēyiin. Kiitōrōōr :Yēyiin inee ānkōōkoochi wōōyinto
kumwooyē kule, “Inyiing' lakwanyuu nyēē āchāmē ānkāāng'ērēkyinē.”†

Onam ng'aleekaab wōōrkooyikaab Yēyiin

19 Kunyoo, / kikiititiir ng'aleek choo kimwooyē *:wōōrkooyikaab Yēyiin.
Karaam miisin ōyēbchinē yiit wōōrkooyichu bo Yēyiin kuuyu kerkeey
:lōkōōywēkwaa taariit nyoo lāyē kwēēmooy ākoy bēsyoonoo mākōōrir :kōōrēēt
kutook :toboyaanteet* kōōluuchook akweek. 20 Nto miisin, māchē ōnkētē
kule kimāwōōrkooyēnēē keey :wōōrkooyikaab Yēyiin, 21 nteenee kiiboorchinē
:Tāmirmiryēētaab Yēyiin kumwoowu ng'aleekaab Yēyiin.

2

Kāānēētik choo bo ng'wiiynan

1 Kitook kēny :wōōrkooyikaab lembech ām wōlēē mii :biikaab Yēyiin,
nto ām kēēlto nyēē wuu nyooto mākukwoonchook :kāānēētikaab lembech.
Mākuwoow keey kukwoontooy kāānēētēywēēk chēē mābo man. Iburyēētē
biich :kāānēētēywēēchoo ānkutāyē mbo :icheek Mokoryoontēēt nyoo
kiwālāng'wēēch. Nteenee yoo kayit :tabanta, kuburyētōōs :kāānēētichoo
areet akeenke. 2 Makurub :biiko chēē chaang' ng'ōōkiswookikaab
kāānēētichoo ankuyey / keeng'alaalee nyēē miyaat kēēltaab manta.
3 Mākōōchuutunēēnook :kāānēētichu mētēwoy tyoonkōōchoy chēē itoonyē
buch kumāchē chēēbkiisyoong'. Kiisimkuchōb keey :Yēyiin kēny kooruusta
bichoo ankiikuyeyta keey :kāāmukuusiintēēt.
4 Manaasaayee :Yēyiin malayikaanik choo kiyēyē ng'ōōkisto, nteenee ki-
wiirchi kāābkwoombiich wōloo tuuy ānkurātootiin ām nyōrōōrōōnik kukānyē
bēsyēēt nyēē +/mābokiitiilchinēē ng'aleek.
5 Manaasaayee :Yēyiin kōōrēēt nyoo kibo kēny, nteenee kitōōrchi taambili-
ilyeet koowaang'ta kibrōkōsiisyēk. Biiko baateey chēē kisār :Yēyiin ku Noowa
ākoo biikyii tisab. Inee :nyoo kyoomu lōkōōywēkaab manta.

1:9 Ēfēēs. 5:26 **1:11** 2Tēm. 4:18; Tiitō 3:6; 2Bēt. 2:20; 3:18 **1:14** Yoowa. 21:18-19; 2Kōōr. 5:1
† **1:17-18** Mataayo 17:5; Māārkō 9:7; Luuka 9:35 * **1:19** Kaayneet ake ku kubnoonkowut. **1:19**
Tyēēn. 119:105; Room. 1:2; 13:12; 1Bēt. 1:10-11 **1:21** 2Tēm. 3:15-16 **2:1** Mat. 7:15; Kala. 1:7-9;
2:4 **2:3** 1Tēm. 6:5 **2:4** 1Bēt. 3:19-20 **2:5** 1Bēt. 3:20; 2Bēt. 3:6

6 Kiimukuusēē maata kiriinkōōsyēkaab Sōtōm āk Komoora sukuyēk
kāānēētēywoo ām wōlēē mii :biiko choo mārubē ng'aleekyii. 7 Kisār yooto
:Yēyiin Lōōt nyoo kichurtaat ānkiiyiimē :ng'aleekaab biich chēē ki sikoran
āmēēywēyē kiruutēk. 8 Kiming'iisyē :chiichoo āk bichooto ānkikāsē kiyēē
kiyēyē :bichoo kwaak. Kiiyiimē :ng'ōōkistaab bichoo kāāsōōtēywēēkyii chēē ki
churtootiin.
9 Kunyoo, inkēt :Yēyiin wōlēē sāruntooy biiko choo iyēnchinē inee
kung'ēētyēē nyāliluutēk. Inkētē mbo wōlēē riibtooy kibrōkōsiisyēk choo
rātootiin ākoy bēsyēēt nyoo /kiitiilchinēē biiko tukul ng'aleek. 10 Nto chēē +/
mākiing'woonchi miisin ku choo rubē ng'aleekaab muchas ānkutāyē /keebayta.
Rēērchinē keey :kāānēētichu bo lembech tāmirmirook chēē miyootēch choo
kōrōōmēch nyēē mānyōkōriitu kuchubē. 11 Ntēē māchub mbo :malayikaanik
choo boonto kāāmuukēy miisin kubiir kāānēētichoo tāmirmiroochoo ām taay-
eetaab Mokoryoontēēt. 12 Chubē :bichu mbo kiyēē -mēēnkētē. Kerkeey
:icheek tyoong'in choo -mēēnkētē kiy. /Kikēēyēyē /sikēēnāmē /ānkēēbākāchē
kityō. Mākubootyo :bichu kuu tyoong'iichoo. 13 +/Mākiing'woonchi bichoo /
kēēyookyinēē kiyēē kiyēyē :icheek. Chāmē ng'aleekaab muchas kulebkeey
:kōōro. Sōōr :bichu nyēē intosuurē biich ām kaabsaakwa. 14 Kiikōōwoonkyi
:bichoo kāāsōōtēywēēkwaa ng'aleekaab martaayeet āmēēmuunyē kuyēyē
ng'ōōkisto. Ibērbēērootē choo kuskusēch kōōsuuchi ng'al chēē miyootēch. Ki-
ikubāw mbo icheek :mooroong'nateet anku +/makiiruusta. 15 Kiikubakaakta
kēēlto nyēē chuulaat ankurub kēēltaab *wōōrkooyoontēēt Balaam araab Be-
yoor nyoo kicham /kiikoochi beesaan sukuyey kiyēē miyaat. 16 Nteenee
kikerekta :sikiryēēt solwoontiinyii yoo king'āloolē kuu chii.
17 Buch :kāānēētichu bo lembech kuu lōōswēk choo kiikutēēnkyo, nto
boolik choo iwuuyē :yoomat āmā roob. Kiikuchōbchi :Yēyiin bichooto
kāābkwoombiich wōlēē kikerakay :mēēnān. 18 Yēyiisyēē ng'al chēbo ng'wiiynan
kōōchuutunēē biiko choo kātākumwēyēē rōkōsto, kōōyēēchi ng'aleekaab
muchas kulumchi martaayeet. 19 Kuurtoochinē :kāānēētichoo bichoo
rātootiin kule +/makiityaach, nteenee rātootiin :nkicheek ām ng'al chēbo rōkōs
chēē yēyootē, kuuyu kiy ake tukul nyoo ibēlē chiito kubāwu :kiyooto chiichoo.
20 Yoo kāākōōnkēt :chiito Mokoryoontēēnyoo nyoo Kāārārookiintēēnyoo Yēēsu
Kiriistō ānkāākumwēyēē ng'ōōkistaab kōōrooni nto yityo kumuutmuutyi keey
ng'ōōkisoo, kwoorānē. Yooto mākumiyātyi chiichoo miisin kusiir yoo kitākumii
mēēnān. 21 Kikaykay ām wōlēē mii :inee nto kimānāākōōnkēt kēēltaab manta
kusiir kōōnkēt nto yityo kumaasakay kutay ng'ālyoontēētaab Yēyiin nyoo /
kikiikoochinē inee. 22 Ibooru :kiyēē yēyāktōōs ām wōlēē mii :chiichoo kule bo
man ng'ālyoontooni /kēēmwooyē kule, “Iyēēchinē :ng'ōōk kaang'uung'taakyii,”†
nto “Kooyeey :nkurwēēyit nyoo /kākiiwuun wokoomilmiilee ruurēētyēēt.”

3

Ōchōb keey kubo bēsyēētaab Mokoryoontēēt

1 Lēyyē, chōōrōōnuutēkyuu, barweetaab āyēēng' :nyiitēnyi āsirwook.
Kwāāsirwook bārōōnōōchuutēchu tukwaay ākiimēē kāāsōōtēywēēkwook
kuchuulākiis. 2 Āmāchē ōsōōtē ng'aleek choo kimwooyē *:wōōrkooyikaab
Yēyiin kēny ākoo mākuutyēētaab Mokoryoontēēt ānku Kāārārookiintēēt nyoo
kikōōnook *:lēbkēēyikwook.

2:6 Toowu. 19:24-25 **2:7** Toowu. 19:1-16 **2:9** Mat. 6:13; 1Kōōr. 10:13; Ng'oong'. 3:10 **2:14** Mat. 5:28; 1Tēm. 6:5; 2Tēm. 3:6-7 **2:15** Kāāyiit. 22:7, 17 **2:16** Kāāyiit. 22:28-33 **2:19** Yoowa. 8:34 **2:20** Mat. 12:45; Ibu. 6:4-6; 2Bēt. 1:11 **2:21** Luuka 12:47-48 † **2:22** Kāālēwēnik 26:11 **2:22** Yuuta 4-13

3 Māchē ōnkētē kāroomin kule ām bēsyōōsyēk chēbo lētuut mākutook :biiko chēē kiikubāw :muchastaab bōōrwoonikwaa. Mākōōnchuruurook :bichoo 4 kumwooyē kule, “Kikiikukuurto oob :Yēēsu kule mākōōyēēw? Ara mii ānō :inee naas? Nto ii, ntēē tākōōyyoong'oot :kiy ake tukul kuu yooto /kikēēyēyē kōōrēēt kung'eetee bēsyōōsyēkaab mbo kuuko ākoy raat?”

5 Kikwētyi buch :bichoo kumwooyē kule kimāyēyē :Yēyiin kēny barak āk ng'wēny kubununēē ng'ālyoontēēnyii. Kitookunēē :kōōrēēt bēēko ānkusātyi :Yēyiin bēēko komos sukutook :kōōrēēt 6 ānkōōmukuusēē bēēko kōōrēēt bēsyoonoo kibo taambiliilyeet. 7 Riibē :Yēyiin barak āk ng'wēny kubuntēē ng'ālyoontoonootonyii ākoy bēsyēēt nyoo /kiimukuusēē maat yoo /kiitiilchinē /ankeemasta biiko choo mābo Yēyiin.

8 Chōōrōōnuutēkyuu, ōnkēt kule ām wōlēē mii :Yēyiin, kerkeey :bēsyēēt akeenke āk kēnyiisyēk kisyeereet akeenke ānku kerkeey :kēnyiisyēk kisyeereet akeenke āk bēsyēēt akeenke. 9 -Mēēkooyē keey :Yēyiin ām kiyēē kiikukuurto kuu yoo isōōtē :biiko alake. Nteenee muytoochook kuuyu māmāchē kule kubot :chii. Mākyinē biiko tukul kuweeksee ng'ōōkiswookikwaa.

10 Mākumuung' :bēsyēētaab Mokoryoontēēt kuu chōōriin. Mākubot yooto :wōliin bo barak kōōruumootē ānkumukuus :kookeelik āk araaweet ānkubēk :kōōrēēt kuboonto tukuukyii tukul. 11 Ara yoo +/mākiimukuus tukuuchu tukul ii, kumāchāktōōs ōbuurtē ānō ām soboonwēkwook? Māchāktōōs ōnēmu keey ōtililiitu ānkōōtāboonchi keey Yēyiin. 12 Ōkānyoonu bēsyoonoo bo Yēyiin ānkōōwuruurē kulēēkitiit. +/Mākiimukuusēē maat wōliin bo barak ānkuchōlyo :kookeelik āk tukuuk alak tukul bēsyoonooto. 13 Nteenee kēēkānyē barakuut nyēē lēēl āk kōōrēēt nyēē lēēl nyoo churtaat wōloo kikuurtooy :Yēyiin.

14 Kunyoo ii, chōōrōōnuutēkyuu, kuu yoo ōmiitē ōkānyoonu bēsyoonooto, māchāktōōs ōsyēēmē wōlēē ōmuuktooy ōbuurē ām soboonto nyēē tiliil si nto yoo ōbēētii taayeetaab Yēyiin, -mōōtinyē ng'uusng'uusyo. 15 Ōnkēt kule muytooy :Yēyiin /sikiiraraach biiko. Kisirwook kuu nyooto nkinee :ng'eetaabiya Bāwulō nyoo kēēchāmē kuyēyiisyēē kiirnātēēt nyoo kiikoochinē :Yēyiin. 16 Iārōōru :inee ng'aleek chēē wuu chuutēchu ām bārōōnōōkyii tukul. Miitē :ng'aleek alake bārōōnōōkyii chēē mā nyumnyumēch /keekas. Itoomē :maanayiisyek āk choo tākōōwiywiiytōōs ng'aleekyii. Nyēērēē :bichu siruutēkaab Yēyiin alak, ng'ālyoo nyēē makuyey :icheek kubootyo.

17 Chōōrōōnuutēkyuu, kuu yoo kōsimākāloonwook, ōriib keey, simayeyaak :ng'aleekaab biiko choo mārubē Yēyiin ochabaayte ām kiyēē ōyyoong'unēē. 18 Otas taay ōtitiir keey ām chamateet āk kiirnātēētaab Yēēsu Kiriistō Mokoryoontēēnyoo nyoo Kāārārookiintēēnyoo. Kutōrōriit :inee ākookoy. Kuwuuyiit nyooto.

3:3 Yuuta 17-19 **3:3** 2Tēm. 3:1 **3:4** Isa. 5:19; Cherem. 17:15; Ēsēk. 12:22; Mat. 24:27, 48-51 **3:5** Toowu. 1:6-9; Ibu. 11:3 **3:6** Mat. 24:37-39; 2Bēt. 2:5 **3:8** Tyēēn. 90:4 **3:9** Room. 2:4; 1Tēm. 2:4 **3:10** Isa. 34:4; Mat. 24:27, 43 **3:13** Isa. 65:17; Ng'oong'. 21:1, 27 **3:15** Room. 2:4 **3:17** Māārkō 13:5; 1Kōōr. 10:12 **3:18** Yuuta 24-25 **3:18** 2Bēt. 1:11

Barweetaab Taayta nyēbo
Yoowaana

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: /Kikēēkuurē kaametiitaab lēbkēēyiintēēt Yoowaana kule Sālōōmē ānki cheebkaametiitaab Maaryaa nyoo ki kaametiitaab Yēēsu (kas Mataayo 27:56; Māārkō 16:1; Yoowaana 19:25). Ki inee, Yāākōbō nyoo ki ng'eetaabkaametiitaab Yēēsu āk Bētērō, ām rubiik chuut, ːchēē ki lēēkitēē Yēēsu. Kisir ːYoowaana barwaani ankusir subak kitaabuutaab lōkōōywēk chēē kāroomēch āk nyēbo Ng'oong'uutyēēt. Ānkoo manaatwech ːbārōōnōōchu kule siriintēēt ːng'oo, tookunoot ːwōlēē bēētooy ːng'aleekaab bārōōnōōchuutēchu kule kerkeey āk choo bo kitaabuutaab lōkōōywēk chēē kāroomēch kuu wōloo kisirta ːYoowaana kule siriintēēt akeenke ːnyēē kisirē tukul. Chāmchiintōōs mbo ːbooyik choo kisimkunam ng'ālyoontēētaab Yēyiin kule kisirē ːYoowaana tukul. /Kikēēsirē bārōōnōōchu tukul ku sōmōk ām bārooyinto akeenke nto yooto ku yoo kikiikuriik kumēēchi keey ːYoowaana ām kwēēnuutaab kēnyiitaab 85 āk 95 KK. Imuuchē kukisirē ːYoowaana bārōōnōōk āk kitaabuut nyēbo lōkōōywēk chēē kāroomēch kumiitē kiriinkēētaab Ēfēēsō ām Eesya nyoo Mining' (Uturuki) wōlēē kichokōōtēryēēkyi ːinee bēsyōōsyēkaab soboonnyii ku kāāntōōyiin nyēē koonyitoot miisin ām biikaab Kiriistō.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Kimāchē ːYoowaana ām barwaaninyii kōōkomkoom biiko choo kāsē lōkōōywēkyii, kulēēkitiit ːtilyaanateeng'waa āk Yēyiin ānkuchoomnyo ːicheek nkit. Mwoochinē mbo subak kule kuriibēē keey wōlēē mii ːkāānēētuutēk chēbo lembech choo māchāmchiintōōs kule /kikēēsich Yēēsu kuu chii ankume ku chii. /Kēēmwooyē mbo subak kule kiwuu nyēē ki chii ːYēēsu nteenee ki tāmirmiryēēt kubooyiit man. Nto subak, /kēēmwooyē mbo kule king'eetee bōōrnyii nyoo chii /kumānāābokēēkwērtoochi murtooywoontēēt. Tooku mbo subak kule mii ːYoowaana kōōboorchinē biiko kule kuriibēē keey ng'oomng'ookik, nto chooto ku kāānēētikaab lembech choo kimwooyootē kule ng'ālyoo nyēbo kwōng'uut yoo tinyē ːchiitaab Kiriistō ng'oomnānēēt nyēbo man. Kunyoo kimwooyē ːbichoo kule kābo kiyēē kayeyee ːchii bōōrto. Kimā ng'ālyoo nyēbo koomānuut yoo kāminy ːchii ām soboon nyēē mā chuulaat ānkoo ku chiitaab Kiriistō. Mwooyē ːYoowaana kutook kule ng'wiiynan ːng'aleekaab ng'oomnānēēt choo inēētē ːkāānēētikaab lembech. Nteenee chōōnēē ːng'oomnānēēt nyēbo man wōlēē miitē ːTāmirmiryēētaab Yēyiin. Ibooru ːYoowaana kule ki chii kubooyiit man ːlakwataab Yēyiin nyoo wēētii kibchuulyo. Ikiimē mbo subak ng'aleekaab chamateet, nyooyeetaab kaat, /kyoomchiin āmit, /kiibēl ng'ōōkisto, kutinyē ːchiito manta kule /kiirāroochē, tiliilinto āk soboontaab kibchuulyo.

Ng'ālyoontēētaab soboonto

1 Ng'ālyoontooni kyoomwook ːacheek ku nyēē kimii / kumānāākēētoow kōōrēēt. Kikeekasaanu Ng'ālyoontooni ām yiitiikyoo ankeekasee mbo koonyekyoo, kiirōōtootē ānkēētiinyēē āwunnyēkyoo. Ng'ālyoontooni ku ng'ālyoontēētaab soboonto. 2 Kichō ːSoboonto. Kiboonto keey ːSoboonoo āk Baaba Yēyiin. Kōōkōōyookwēēch ːBaaba Soboonoo. Kikeekas Soboonooto ānkēēng'āloolēē. Sobooniitēnyi ku soboontaab kibchuulyo nyēē kyoomwook. 3 Kyoomwook nkakweek kiyēē kookeekas sōōyēku akweek akeenke āk

1:2 Yoowa. 1:1-2, 14; 4:14; 6:35; 8:12; 11:25; 15:27

acheek kuu yoo kēēyēku :acheek akeenke āk Baaba ākoo Lakwanyii, Yēēsu Kiriistō. 4 Kēēsirwook si yoo koorub ng'aleechu, kuyitita :ng'erekweekwook.

Māchāktōōs kēēbēēsyētootēē lēbkēēyyēēt

5 Lōkōōywēk chēē kookeekas kukwaanee wōlēē mii :Yēēsu chu kēēmiitē kēēmwoowook ku kule, lēbkēēyyēēt :Yēyiin. Māmii :mēēnān wōlēē mii :Yēyiin. 6 Yoo kēēyēyē keey kule kēēyēku akeenke āk Yēyiin ānkutākēēbēēsyētootēē mēēnān, kēēmiitē kiibērbēēriisyē āmākēērubē ng'aleekaab manta. 7 Nteenee yoo kēēbēēsyētootēē lēbkēēyyēēt, kuu yoo mii :Yēyiin lēbkēēyyēēt, kēēyēku kiito akeenke ānkōōwuuntoowēēch :korotiikaab Yēēsu ng'ōōki ake tukul.

8 Yoo yibē keey :chii kule māyēyē ng'ōōki ake tukul, kōōbērbēērē keey :nyoo anku manaanam ng'ālyoontēētaab manta. 9 Nto yoo kāchāmchiin :chii kule kiikuyey ng'ōōki, kunyōōchinē :Yēyiin kaat ānkōōtiliilē ām tukuuk tukul choo māchurtootiin, kuuyu churtaat :Yēyiin /ānkiikoosēē keey. 10 Nto yoo yibē keey :chii kule manaayey ng'ōōki ake tukul, kumiitē kumwooyē kule ng'wiin :Yēyiin amanaanam ng'ālyoontēēnyii.

2

1 Biikyuu choo āchāmē, āsirwook ng'aleechu simōōchoolwookēn. Nto yoo kāchoolwookēn :chii, kung'ālooltoowēēch :chiito ake nyēē ming'tooy keey Baaba. Nyooto ku Yēēsu Kiriistō nyoo churtaat. 2 Kiikooyto :Yēēsu soboonnyii sukoomuuch :Yēyiin kunyōōwēēch kaat ām choolwookātēēnyoo. Mēēbērē choolwookātēēnyoo acheek baateey, nteenee choolwookātēētaab chii ake tukul.

Māchāktōōs kēērubē kiyēē mwooyē :Yēyiin

3 Yoo sikiinkēt man kule kēēbooyē Yēyiin, ku yoo kēērubē kiyēē mwooyē. 4 Chii nyoo mwooyē kule, “Ābooyē :anii Yēyiin,” āmēēbērē yēyē kiyēē mākyinē :Yēyiin ku ng'wiin :chiichoo āmāboonto manta. 5 Nteenee chii nyoo karub ng'ālyoontēētaab Yēyiin kukaakucham :chiichoo Yēyiin kuchurta. Kēēliitēnyi :nyēē iboorwēēch kule kēēyēku akeenke āk Yēyiin. 6 Chii ake tukul nyoo mwooyē kule kiikunoomnyo āk Yēyiin kumāchāktōōs kōōbuurē kuu wōloo kiibuurtooy :Yēēsu.

Māchāktōōs kēēchoomtōōsii

7 Chōōrōōnuutēkyuu choo āchāmē, mākuutyēēt nyēē āmiitē āsirwook kumēēbērē nyēē lēēl, nteenee bo :mākuutyooni kēny ānku nyoo kyookasaanu. 8 Nteenee, mii :kiy nyēē lēēl mākuutyooni nyēē āmiitē wāāsirwook. Imuuchē keekaaman mākuutyooni kuu wōloo kiyēytooy :Yēēsu, kuuyu mii kubotē :mēēnānēēt ānkumii kutooku :lēbkēēyyēēt nyēbo man. 9 Chii ake tukul nyoo yibē keey kule mii lēbkēēyyēēt, ānkuwēchē ng'eetaabkaamet, tākumii :nyoo mēēnān. 10 Nto nyoo chāmē ng'eetaabkaamet, kumii :nyoo lēbkēēyyēēt āmāyēyē biiko kuchuunnyēē Yēyiin. 11 Nteenee, nyoo wēchē ng'eetaabkaamet, kumii :nyoo mēēnān ānkuwēēsyētootē kibtuuy ma. -Mēēnkētē wōlēē wēētii, kuuyu kaker :mēēnānēēt koonyekyii.

-Mōōchāmē tukuukaab kōōrooni

12 Āsirwook akweek lēēkōōk kuuyu kōōkunyōōwook :Yēyiin kaat ām ng'ōōkiswookikwook, kubununēē kaayneetaab Yēēsu.

1:4 Yoowa. 15:11 **1:5** 1Tēm. 6:16 **1:6** 1Yoowa. 2:4 **1:7** Isa. 2:5; Yoowa. 12:35; Ēfēēs. 5:8; Ibu. 9:12; Ng'oong'. 1:5; 7:14 **1:9** Tyēēn. 32:3-5; Ibu. 10:22 **2:1** Room. 8:34; Ibu. 7:25 **2:2** Yoowa. 1:29; 1Yoowa. 4:10 **2:4** Yoowa. 8:44; 1Yoowa. 1:6; 4:6 **2:5** Yoowa. 14:15; 1Yoowa. 2:17; 5:3; 2Yoowa. 6 **2:6** Yoowa. 13:15; 15:4-5 **2:7** 1Yoowa. 2:24; 3:11 **2:8** Yoowa. 13:34 **2:8** Yoowa. 8:12; Room. 13:12 **2:9** 1Yoowa. 3:10, 15; 4:20 **2:12** Yēyuut. 4:12; 1Yoowa. 3:5

13 Āsirwook akweek booyik kuuyu ōnkētē Yēēsu nyoo kimii / kumānāākēētoow kōōrēēt.
Āsirwook akweek āybēēriik kuuyu kyōōsyēēntē Kibrōkōsyoontēēt.
Kāāsirwook akweek, lēēkōōk, kuuyu ōnkētē Baaba.
14 Kāāsirwook akweek, booyik kuuyu ōnkētē Yēēsu nyoo kimii / kumānāākēētoow kōōrēēt.
Kāāsirwook akweek āybēēriik kuuyu ōkichootiin ankyoonam ng'ālyoontēētaab Yēyiin ānkyōōsyēēntē Kibrōkōsyoontēēt.
15 Biikyuu, -moocham tukuukaab kōōrooni. Chii ake tukul nyoo yēētyinē keey tukuuchu, kumāchāmē :nyoo Baaba. 16 Mākwoonēē :tukuuchoo wōlēē mii :Baaba, nteenee bo kōōrooni. Tukuuchoo ku muchastaab bōōrto, kiyēē chōrōkyinē :koonyekuuk ākoo mēēnātēēt. 17 Bēku :kōōrooni āk muchas nyēbo keel ake tukul, nteenee, chii nyoo yēyē kuu wōloo māktooy :Yēyiin, kuboonto :nyoo *soboontaab kibchuulyo ākookoy.

Ōriibēē keey biiko choo kwiilē Kiriistō

18 Biikyuu, bēsyōōsyēk :chu chēbo tiing'āt. Ābērē kyookas kule mākuchō :Kwiiliintēētaab *Kiriistō nyēē wōō. Mii :biiko wōlēē wōō mbo kuunyiitēnyi kukwiilē Kiriistō. Ng'ālyoontooniitēnyi :nyēē kiinkētēē kule bēsyōōsyēk :chu-utēchu chēbo tiing'āt. 19 Kiibetyeenyee keey :bichoo wōlēē kēēmiitē ānkubēēchi keey. Nteenee ākoo kimā chēēchoo man :bichoo kuuyu nto ki chēēchoo, nto mēēbērē kibākooktēēch. Nteenee, kiiboorwēēch :wōlēē kibeeta kule kimāmii mbo :akeenke ām bichooto nyēē ki nyēēnyoo.
20 Nteenee kiikung'aabeenaak akweek :Yēēsu Tāmirmiryēēt ānkōōsēwunootiin :tukul. 21 Mēēbērē āmiitē āsirwook kuuyu -mōōnkētē manta, nteenee āsirwook kuuyu ōnkētē. Nto subak ōnkētē kule māmii :ng'ālyoo nyēbo ng'wiiynan nyēē chōōnēē manta. 22 Ng'wiintēēt ku ng'oo? Ng'wiintēēt ku nyoo mwooyē kule mā Kāārārookiintēēt :Yēēsu nyoo kiiyooku :Yēyiin. Kwiiliintēētaab Kiriistō :nyoo nyēē tāyē Baaba āk Lakwanyii. 23 Chiito :nyēē tāyē Leekweet kukaakutay nkinee Kwaan. Nto nyoo chāmē Leekweet kuchāmē nkinee Kwaan.
24 Māchāktōōs okas kule koonamte mēt kiyēē kyookasaanu kuchakee kēny. Yoo koonamte mēt, +mōōtēbunēē komostaab Leekweet āk Baaba. 25 *Soboontaab kibchuulyo :nyiitēnyi nyoo /kikēēkuurtoowēēch.
26 Āmiitē āsirwook ng'aleechu kurubta keey biiko choo syēēmē kule kukentaak. 27 Nteenee kyōōnyōōru :akweek Tāmirmiryoonoo king'oobēēnook :Yēēsu. Yoo miitē :Tāmirmiryēēt āriing'woong', mēēbērē ōtiiyēē keey kāānēētēywēēkaab biich buch. Nteenee nyēē inēētook kurubta keey āk kiy ake tukul nyēē yēmāktōōs, ku Tāmirmiryēēt. Inee :nyoo manta āmāng'wiiynānē. Kunyoo, orub kāānēētēywēēkaab Tāmirmiryēēt ānkōōkiilchi Yēēsu.
28 Kunyoo ii, biikyuu, ōkiilchi Yēēsu, sukung'eet kēētinyē man nyēē -mākēēmuuytōōsii ām taayeenyii ām bēsyēēt nyoo chōōnēē. 29 Kuu yoo ōnkētē kule churtaat :Yēēsu, ōnkēt naas kule chii ake tukul nyoo yēyē kiyēē churtaat kubo :nyoo Yēyiin.

3

Ōbuur kuu wōloo ibuurtooy :lōkōkaab Yēyiin

2:15 Yāāk. 4:4 **2:16** Room. 13:14; Ēfēēs. 2:3 **2:17** 1Kōōr. 7:31; 1Yoowa. 2:5 **2:18** 2Tēēs. 2:3-4; 1Yoowa. 4:3; 2Yoowa. 7 **2:19** Yēyuut. 20:30 **2:20** 1Yoowa. 2:27 **2:22** 1Yoowa. 4:2-3; 2Yoowa. 7 **2:23** 1Yoowa. 4:15; 2Yoowa. 9 **2:24** 1Yoowa. 2:7 **2:25** Yoowa. 5:24 **2:27** Yoowa. 14:16, 26 **2:28** Yoowa. 15:4-5; 1Yoowa. 3:21 **2:29** 1Yoowa. 3:7, 10

1 Chāmēēch sōō, :Yēyiin nyēē tyaa kut /kēēkuurēēch kule lōkōkaab Yēyiin. Ānku man, kēēyēku cheechii. Kiito nyēē yēyē biiko alak simēēnkētēēch ku kule -mēēnkētē :icheek Yēēsu. 2 Chōōrōōnuutēkyuu choo āchāmē, kāākēēyēku lōkōkaab Yēyiin ānkoo toombo kutook mbo kule +mākēēyēku nee lētuunoo. Nteenee, kiinkētē kule yoo kēēyēēw :Yēēsu, +makeekerkeyiitu āk inee kuuyu +makeekas inee kuu wōloo wuunto. 3 Chii ake tukul nyoo boontēē ng'ālyoontooni mooyēēt, kōōbuurē ām soboonto nyēē tiliil kuu wōloo wuunto :Yēēsu.
4 Chii ake tukul nyoo yēyē ng'ōōki, kāākwiiri :nyoo kiruutēkaab Yēyiin. Kubooyiit man ng'ōōki /kyiiri kiruutēkaab Yēyiin. 5 Nteenee, ōnkētē kule kichō :Yēēsu sichokōōbuuktoowēēch ng'ōōkiswookikyoo, ānkōōnkētē :akweek mbo kule mātinyē :Yēēsu ng'ōōki ake tukul. 6 Chii ake tukul nyoo kiilchinē Yēēsu māyēyē ng'ōōki. Nto nyoo yēyē ng'ōōki -mēēnkētē :chiichoo wōlēē wuu :Yēēsu.
7 Biikyuu, -mookany /kiiberbeeraak. Chii nyoo yēyē kiyēē māchē :Yēyiin ku churtaat :nyoo kuu yoo churtaat :Yēēsu. 8 Nto nyoo yēyē ng'ōōki, kubo :nyoo Kibrōkōsyoontēēt, kuuyu chōōnēē :ng'ōōki Kibrōkōsyoontoonoo nyoo kiikuyeyaan ng'ōōki kung'eetee kēny. Nteenee kichōōnii :Lakwataab Yēyiin chokooburyeet yiisyēētaab Kibrōkōsyoontēēt. 9 Māmii :chii nyēbo Yēyiin nyēē tāsē taay kuyēyē ng'ōōki yoo miitē :Yēyiin āriinyii. -Mēēmuuchē kuyey :chii nyēbo Yēyiin ng'ōōki. 10 Mii :ng'ālyoo yu nyēē /kiinkētēē kule lōkōkaab Yēyiin :chu, nto choo kubo Kibrōkōsyoontēēt. Chii ake tukul nyoo māyēyē kiyēē churtaat, kumābo :nyoo Yēyiin. Wuu nyooto mbo ām wōlēē mii :chii nyoo māchāmē ng'eetaabkaamet.

Māchē kēēchoomtōōsii kuu wōloo chāmtēēch :Yēēsu

11 Ng'ālyoo nyēē kyookasaanu ku kule, māchē kēēchoomtōōsii. 12 -Mookany keekerkeyiitu ākoo Kaayin nyoo kibo Kibrōkōsyoontēēt, nyoo kibārē ng'eetaabkaamet. Kibārchi nee ng'eetaabkaamet? Kibar kuuyu kimiyootēch :ātēbuutēkyii nteenee ki kāroomēch chēbo nyiin.
13 Kunyi ii, mbo ng'eetaabiya, -mōōlātē yoo kāwēchook :biiko ām kōōrooni. 14 Kiinkētē kule kookeekwaanee wōlēē mii :meet ankookeeyitu wōlēē mii :soboonto. Kiito nyēē kiinkētēē ku kule kēēchāmē mbo ng'eetaabiya. Chii ake tukul nyoo wēchē ng'eetaabkaam, tākumii :nyoo wōloo mii :meet. 15 Chii ake tukul nyoo wēchē ng'eetaabkaamet, ku miyaat :nyoo kuu rumiin. Ābērē ōnkētē kubooyiit man kule mātinyē :rumiintō *soboontaab kibchuulyo.
16 Kiyēē kōōnēēch kiinkēt wōlēē wuu :chamateet ku kule kiikooyto :Yēēsu soboonnyii kubo acheek. Kunyoo, mākwēēch nkacheek kiikooytooy soboonwēkyoo kubo mbo ng'eetaabiya. 17 Yoo boonto :chii tukuukyii ānkukāsē kunyālilē :ng'eetaabkaamet āmāriirēē nyiin ii, kōōmuuchē kule nee kuboonto :chiichoo chamateetaab Yēyiin? 18 Biikyuu, -mookany kiiyiilē kuutuweek buch kule kēēchoomtōōsii, nteenee māchāktōōs kiiboorunēē chamataanaa yēyuutēkaab manta. 19-20 Yoo kēēyēyē kuu nyooto, kiinkētēē yooto kule kēēbooyē manta. Yoo kāmwooy :kāāsōōtēywēēkyoo kule -mākēēboontē manta, okany kēēyisu kāāsōōtēywēēchoo yoo mēēmiitē taayeetaab Yēyiin. Māchāktōōs kēēmwooyē kule wōō :Yēyiin kusiir kāāsōōtēywēēkyoo ānkōōnkētē :inee kiy ake tukul nyēē kēēyēyē.

3:1 Yoowa. 1:12; Room. 8:14-17; 1Yoowa. 3:10; 4:6 **3:2** 1Kōōr. 13:12; 2Kōōr. 3:18; Filib. 3:21; Kolos. 3:4 **3:5** Yoowa. 1:29; 2Kōōr. 5:21; 1Bēt. 2:24; 1Yoowa. 1:7, 9; 2:2, 12, 22; 3:18; 4:10 **3:6** Yoowa. 15:4-5; 1Yoowa. 3:9; 5:18 **3:8** Mat. 12:26-29; Yoowa. 8:44 **3:10** 1Yoowa. 2:9, 29 **3:11** Yoowa. 13:34; 1Yoowa. 4:11 **3:12** Toowu. 4:8; Yuuta 11 **3:13** Yoowa. 15:18-19 **3:14** Yoowa. 5:24 **3:15** Mat. 5:21-22; Ng'oong'. 21:8 **3:16** Yoowa. 15:13; Kala. 1:4 **3:17** Kiruu. 15:7 **3:18** Yāāk. 2:15-17

21 Chōōrōōnuutēkyuu, yoo kāmwooy :kāāsōōtēywēēkyoo kule kēēboontē man,
+mākiiyyoong'iisyē taayeetaab Yēyiin nyēē māmii :muyātēēt 22 ānkēēnyōōru
kiy ake tukul nyoo kēēsoomē, kuuyu kēērubē mākuutēkyii ānkēēyēyē kiyēē
ing'ērēēchē inee. 23 Mākuutyēētaab Yēyiin ku kule, māchāktōōs kiiyēnchinē kule
Lakwataab Yēyiin :Yēēsu ānku Kāārārookiintēēt. Māchāktōōs kēēchoomtōōsii
kuu yoo /kēēmwooytoowēēch. 24 Biiko choo rubē mākuutēkaab Yēyiin :chēē
kiikunoomnyo āk Yēyiin. Kiyēē kiinkētēē kule kēēyēku akeenke āk Yēyiin ku
Tāmirmiryēēt nyoo kiikurōōbwēēch.

4

Ōriibēē keey biiko choo mātinyē manta

1 Chōōrōōnuutēkyuu, kookukwaanaat :biich chēē chaang' chēē yibē keey
kule *wōōrkooyikaab Yēyiin. Kunyoo, -mōōyēnchi ng'al alak tukul choo kookas.
Nteenee, ōrōōtootē nyēē karaam sōōnkēt yoo kwoonēē man wōlēē mii :Yēyiin.
2 Okany āboorwook wōlēē sōōnkētitooy biiko chēē boonto Tāmirmiryēētaab
Yēyiin. Chii ake tukul nyoo chāmtooy kule kichō :Yēēsu Kiriistō kōōrēēt kuu
chii, kuboonto :chiichoo Tāmirmiryēētaab Yēyiin. 3 Nto chii ake tukul nyoo
māchāmtooy kule wuu nyooto, mābo :nyoo Yēyiin nteenee kwiiliintēētaab
Kiriistō. Ābērē kyookas kule mākuchō :Kwiiliintēētaab Kiriistō, nteenee
kookukwaanaat mbo :alake kēny.
4 Biikyuu, ōbooyē :akweek Yēyiin. Kyoobiirte choo kwiilē Kāārārookiintēēt
kuuyu Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo ōboontē :akweek ku wōō kusiir nyoo bāwu
tāmirmirook choo miyootēch choo iwārē biiko ām kōōrooni. 5 Bo :kwiilōōtichoo
kōōrooni. Kunyoo, ng'āloolootē ng'al chēē rubtooy keey āk soboontaab
kōōrooni ānkukāsyinē :biikaab kōōrooni. 6 Nteenee kēēbooyē :acheek Yēyiin,
nto nyoo chāmē Yēyiin kukāswēēch. Nto nyoo mābo Yēyiin, kumākāswēēch.
Kēēlooto :nyēē kiinkētēē tāmirmiryēēt nyēbo manta ākoo nyēbo ng'wiiynan.

Chamateetaab Yēyiin

7 Chōōrōōnuutēkyuu, okany kēēchoomtōōsii kuuyu toowunēē :chamateet
wōlēē mii :Yēyiin. Chii ake tukul nyoo chāmē ake, kubo :nyoo Yēyiin
ānkōōnkētē Yēyiin. 8 Nto nyoo māchāmē ake, kumēēnkētē wōlēē wuu
:Yēyiin kuuyu Yēyiin ku chamateet. 9 Kiiboorwēēch :Yēyiin chamateenyii yu
kikōōnu Lakwanyii akeenke baateey kuchō kōōrēēt sukung'eet kēēsobchē
kubununēē Lakwanaa. 10 Chamataanaa kumēēbērē acheek :chēē kikeecham
Yēyiin, nteenee kichameech :Yēyiin kut kukōōn Lakwanyii kuyēk kōrōsyoo /
sikēēnyōōwēēch kaat ām choolwookātēēnyoo. 11 Chōōrōōnuutēkyuu, kuuyu
chāmēēch :Yēyiin miisin kuu nyooto, kumākwēēch nkacheek kēēchoomtōōsii.
12 Ānkoo māmii :chii nyēē kiikukas Yēyiin, nteenee yoo kēēchoomtōōsii
kēēboontē keey Yēyiin ankumakuchurta :chamateenyii ām wōlēē kēēmiitē.
13 Kiyēē kiinkētēē kule kēēyēku akeenke āk Yēyiin ku Tāmirmiryēēnyii nyoo
kiikukōōnēēch. 14 Kookeekasee :acheek koonyekyoo ānkiibooru kubooyiit
man kule kōōkukōōn :Baaba Lakwanyii chokooraraach kōōrēēt. 15 Yoo
kachamta :chii kule Lakwataab Yēyiin :Yēēsu, ku akeenke :chiichoo āk Yēyiin.
16 Kiinkētē :acheek chamateet nyēē boontēēnēēch :Yēyiin ānkiikoosēē keey
chamataanaa.

3:21 1Yoowa. 2:28; 4:17 **3:22** Yoowa. 15:16 **3:23** Yoowa. 6:29; 13:34 **3:24** Yoowa. 15:4-5; 1Yoowa. 4:13 **4:1** Mat. 7:15; 1Tēēs. 5:21; 1Yoowa. 2:18 **4:2** Yoowa. 1:14; 1Kōōr. 12:3 **4:3** 1Yoowa. 2:18, 22 **4:4** 1Yoowa. 5:5 **4:6** 1Yoowa. 3:1; 2:4 **4:10** Room. 5:8; Yoowa. 3:16 **4:10** 1Yoowa. 2:2; 3:5 **4:11** Yoowa. 13:34; 1Yoowa. 3:11; 4:21; 2Yoowa. 5 **4:12** Yoowa. 1:18; 1Yoowa. 2:5; 4:17 **4:13** Yoowa. 14:16; Room. 8:4-6, 9, 14 **4:14** Yoowa. 15:27; 4:25 **4:15** 1Yoowa. 2:23

Chamateet :Yēyiin. Chii ake tukul nyoo kiilchinē chamateet, kiikunoomnyo :nyoo āk Yēyiin. 17 Yoo kēēboontē chamateet ānkiibuurē kuu wōloo kiibuurtooy :Yēēsu ām kōōrēēt, kēēmiitē kiibooru chamateet nyēē churtaat. Yooto nanyuun, -mākēētinyē muyāt ām bēsyēēt nyoo /kiitiilchinē biiko ng'aleek. 18 Māmuyē :chii nyoo tinyē chamateetaab Yēyiin kuuyu kwētē :chamateet nyēē churtaat muyātēēt. Yoo kāmuyēē :chii /kiing'woonchi, kōōbooru :yooto kule mānāākich :chamateetaab Yēyiin nyēē boonto.

19 Kēēchoomtōōsii kuuyu kisimkuchameech :Yēyiin. 20 Yoo kāmwooy :chii kule chāmē Yēyiin āmāchāmē ng'eetaabkaamet, ku ng'wiin :chiichoo. Yoo māchāmē :chii ng'eetaabkaamet nyoo kāsē ii, makucham kule nee Yēyiin nyoo manaakas? 21 Mākuutyēēt nyēē kikōōnēēch :Yēyiin ku nyi: Māchāktōōs :chii nyoo chāmē Yēyiin kuchāmē nkinee ng'eetaabkaamet.

5

Tinyē soboonto :chiito nyēē kiikuchamta Lakwataab Yēyiin

1 Chii ake tukul nyoo chāmtooy kule Kāārārookiintēēt :Yēēsu, kubo :chiichoo Yēyiin. Nto nyoo chāmē kwaaniitaab leekweet, kuchāmē mbo nkinee leekweet. 2 Kiinkētē kule kēēchāmē lōkōkaab Yēyiin yoo kēēchāmē Yēyiin ānkēērubē mākuutēkyii. 3 Kiyēē ibooru kule kēēchāmē Yēyiin ku kēēriib mākuutēkyii, āmānyikisyēēch :mākuutēchoo. 4 Chii ake tukul nyoo bo Yēyiin, kubiirtooy miyootyēēt nyēē mii kōōrooni. Yoo kakiikaasee keey Yēyiin, +mākiibēl kōōrēēt. 5 Ng'oo :nyēē isyēēntooy kōōrēēt ēē? Nyēē isyēēntooy ku nyoo chāmtooy kule Lakwataab Yēyiin :Yēēsu.

6 Yu kichōōnii :Yēēsu Kiriistō kōōrēēt, kibununēē bēēko āk korotiik.* Mēēbērē kibununēē bēēko baateey, nteenee kibununēē bēēko ākoo korotiik. Mwooyē :Tāmirmiryēēt ng'aleechu, ānkumwooyē :Tāmirmiryēēt kiyēē bo man. 7 Miitē :tukuuk sōmōku chēē iboorwēēch kule kichō :Yēēsu kuu chii. 8 Tukuuchooto ku: Tāmirmiryēētaab Yēyiin, bēēko āk korotiik. Ibooru :tukuuchu sōmōku kiito akeenke. 9 Yoo kēēchāmē kiyēē mwoowēēch :biiko ii, +makeecham sōō, nyēē tyaa kiyēē mwooyē :Yēyiin kurubta keey ākoo Lakwanyii! 10 Chii ake tukul nyoo chāmtooy Lakwataab Yēyiin kōōnkētē man kule inee :nyooto. Nto chii nyoo māchāmtooy ng'aleechu, kumwooyē :nyoo kule ng'wiin :Yēyiin kuuyu manaachamta kiyēē mwooyē :Yēyiin kurubta keey ākoo Lakwanyii.

11 Kimwoowēēch :Yēyiin kule kiikukōōnēēch *soboontaab kibchuulyo. Kēēnyōōru soboonooto kubununēē Lakwanyii. 12 Chii nyoo boonto Lakwataab Yēyiin kutinyē soboontaab kibchuulyo. Nto nyoo māboonto kumātinyē soboonooto. 13 Āsirwook akweek choo ōkoosēē keey Lakwataab Yēyiin ng'aleechu sōōnkēt kule ōboontē soboontaab kibchuulyo.

Ng'ālyoo nyēē /kiiwoong'tēē

14 Kēēboontēē mooyēēt kule yoo kēētēēbē kiyēē chāmwēēch :Yēyiin, mākukāswēēch. 15 Yoo ākoo kiinkētē kule kāswēēch ām kiy ake tukul nyoo kakeesaay, kiinkētē ām yooto kule kēēnyōōru kiyēē kēētēēbēē.

16 Yoo ikāsē kuyēyē :ng'eetaabkoomēt ng'ōōkisto nyēē -mēēsākyinē kōōboot soboontaab kibchuulyo, isaay Yēyiin kunyōōchi kaat. Yooto, mākōōkoochi

---

4:16 Yoowa. 15:4-5 **4:17** Yoowa. 3:18; 5:24-25; 1Yoowa. 4:12; 3:21 **4:20** 1Yoowa. 2:9 **4:21** 1Yoowa. 4:11 **5:1** Yoowa. 4:25 **5:3** Mat. 11:30 **5:4** Yoowa. 16:33 **5:5** Room. 8:37-39; 1Yoowa. 4:4 * **5:6** Ibooru :ng'ālyoontēēt 'korotiik' ām yu kule 'meet'. Isōōtē :biiko alake kule ibooru :ng'ālyoontēēt 'bēēko' 'kwootēēk' kuu yoo iboorunoot ām Yoowaana 3:5, nto alak, kōōsōōtē kule ibooru 'bēēkaab bātisāniisyēēt'. **5:6** Yoowa. 19:34; 16:13 **5:10** Room. 8:16; Kala. 4:6 **5:12** Yoowa. 5:24 **5:13** Yoowa. 20:31 **5:15** Yoowa. 15:16 **5:15** Māārkō 11:24

:Yēyiin chiichoo :soboontaab kibchuulyo. Mii :ng'ōōkisto nyēē yēyē chi-
ito kōōboot soboontaab kibchuulyo. Mēēbērē kāāmwoowu kule isaay ām
ng'ōōkisto nyēē wuu nyoo. 17 Miyaat :ng'ōōki ake tukul. Nteenee, mii :alake
chēē māyēyē chii kōōboot soboontaab kibchuulyo.
18 Kiinkētē kule mēēbērē tāsē taay :chii nyēbo Yēyiin kuyēyē ng'ōōki. Riibē
:Lakwataab Yēyiin chiichoo nyēē mākoy kutiiny :Kibrōkōsyoontēēt. 19 Kiinkētē
kule kēēbooyē :acheek Yēyiin. Nteenee bāwu :Kibrōkōsyoontēēt kōōrēēt.
20 Kiinkētē mbo subak kule kiikuchō :Lakwataab Yēyiin ankiikuyeyeech
kiinkēt Yēyiin nyoo manta. Kēēyēku cheechii kuuyu kēēbooyē Lakwanyii.
Kubooyiit man :inee ku Yēyiin anku soboontaab kibchuulyo.
21 Biikyuu, kāāmwoowook, osaanee keey kiy ake tukul nyēē imuuchē
kootabaaneenaak wōlēē mii :Yēyiin.

5:16 Māārkō 3:28-29 **5:18** Yoowa. 17:15; 1Yoowa. 3:6 **5:19** Yoowa. 12:31; Kala. 1:4 **5:20** Yoowa. 1:14, 18; 17:3; 20:28 **5:21** 1Kōōr. 10:14; 1Tēēs. 1:9

Barweetaab Āyēēng' nyēbo
Yoowaana

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: (Kasee kāāboorunēēt Yoowaana nyēbo Taayta.)

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: /Kēēsirchinē barwaani biiko alak chēbo Kiriistō chēē mēēnkētootiin kuuyu yēyiisyēē :Yoowaana ng'al chēē iyēēlootiin simēēboor kule ng'oo :chooto. /Kikiikēēwusoot biikaab Kiriistō kut kiki-ikuwunyaatee keey koorin yoo sooyē. /Kēēkuurē kaniseet kule 'Cheebyoosya nyēē chamaat', nto biiko chēbo kanisaanaa ku 'lōkōkaab cheebyoosyaanaa'. Nto kaniseet nyēē kisiriisyēē :Yoowaana yooto ku nyēē /kikēēkuurē kule 'cheebkaamet'. -Mēēbooru keey :Yoowaana nkit nteenee kuurē keey kule 'boontēēt'. Ikiimchinē :Yoowaana biiko choo kāsē ng'aleekyii kukoonyit kiruutyēētaab chamateet kuu wōloo kiiboorunto :Kiriistō ankwaamta nyoo kiikukasaan kung'eetee /kākyoomchi lōkōōywēk chēē kāroomēch. Ikomkoomu mbo subak bichoo kule kuyēk toomōōn sukung'eet kōōkuykuuchiin kāānēētiisyēētaab manta āk nyēbo lembech. Yoo keechaayta :chii kāānēētiisyō nyēbo lembech, kaakukwaanee nkit kubo ng'aleechaa.

Kyoorōōr keey :Yoowaana ānkumākyi biiko bērur

1 Anii nyoo boontēēt nyēē wōō. Āmiitē āsiruung' cheebyoosya nyēē ikweyaat āk lōkōkuuk. Āchāmook manta. Mēēbērē anii baateey :nyēē āchāmook nteenee chāmook :nkicheek biiko tukul choo chāmē ng'ālyoontēētaab manta
2 nyoo kiikēēnyōōru. +Mākiibuurtē ng'ālyoontoonoo ākookoy. 3 Mākōōbēruurēēch :Baaba Yēyiin kuboonto keey āk Lakwanyii Yēēsu Kiriistō. Makuriireeneech +ānkumākēēnyōōru kaalyeet yoo kiibuurtooy chamateet āk manta.

Choomnyēēt

4 Ang'erechaat miisin, kuuyu kyaakas lōkōkuuk alak kurubē ng'ālyoontēētaab manta kuu yoo kimwoowēēch :Baaba. 5 Neennyi ii, cheebyoos, āmwoowuung' kule ōchoomtōōsii. Mēēbērē mākuutyēēt nyēē lēēl :ng'ālyoontoonoo, nteenee kimiitē :mākuutyoonoo kung'eetee kēny. 6 Chamateet ku yoo kēēyēyē kiyēē mwoowēēch :Yēyiin. Kuu yoo kisimokas ām taay, kimwooy kule māchē ōbuurē ām chamateet.

-Mookany /kiiberbeeraak

7 Miitē :biich chēē chaang' chēē ibērbēēriisyootē. Māchāmtooy :bichu kule kichō :Yēēsu kōōrēēt kuu chii. Chii nyēē mwooyē kuu nyooto ku ng'wiin ānkukwiilē *Kiriistō. 8 Ōriib keey sukung'eet -mōōboot kiyēē kiikēēchoosyi, /sikēētuwēnook kuyitita. 9 Chii nyoo mārubē kāānēētēywēēkaab Kiriistō ānkutāsyi cheechii, mābo :nyoo Yēyiin. Nto nyoo karub kāānēētēywēēkaab Kiriistō, kubo :nyoo Baaba āk Lakwanyii. 10 Yoo kāchō :chii ake tukul wōlēē ōmiitē āmēēbērē kāyibwook kāānēētēywēēchu, mataach :chii kuchō kanyii.
11 Nto chii ake tukul nyoo katorooch chiichoo, mākunoomnyo :tukwaay ām miyootyēēt nyēē boonto :chiichoo.

Kāā-āmiisēēt

1:1 3Yoowa. 1 **1:4** 3Yoowa. 3 **1:6** 1Yoowa. 4:11; 2:7 **1:6** Yoowa. 14:15; 1Yoowa. 2:5 **1:7** 1Yoowa. 2:18; 4:1-3 **1:9** 1Yoowa. 2:23 **1:10** Room. 16:17

12 Kātāāboontē ng'aleek chēē chaang' chēē kātāāmāchē tāāsirwook, nteenee
-māāmāchē tāāyēyiisyēē kartaasiit āk kalaamuut. Ābērē +māāruutoochook sub-
okyaam ːtukul lōkōōy kēēboontē keey sukung'eet kuyitita ːng'erekweekyoo.
13 Isubooyook ːlōkōkaab chēēbkoomēt nyēē kweyaat.

1:12 3Yoowa. 13-14

Barweetaab Sōmōk nyēbo Yoowaana

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: (Kasee kāāboorunēēt Yoowaana nyēbo Taayta.)

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Ki chaang' :wuuyinwēk ām wōlēē mii :biikaab Kiriistō kubāytooyiisyē :Tyooturefe nyoo ki kāāntōōyiin kibkerkoong'nyaa. Kiiyookto :Yoowaana biikyii alak chēē kiyēyiisyē āk inee nteenee kitay :Tyooturefe. /Kikeekwet mbo biikaab kanisa choo kitaach bichoo /kikiiyooku. Kitaach mbo :Kāyō bichoo kiiyooku :Yoowaana ānkoo kimēēnkētē bichoo. Kunyoo kisirchi :Yoowaana Kāyō barwaani yoo kitāsirchinē kāāntōōyikaab kanisa. Tēmētēēryō :nyēē kiyibchinē Kāyō barweet.

Kyoorōōrchi keey :Yoowaana Kāyō ānkumākyi bērur

1 Anii nyoo boontēēt. Āmiitē āsiruung' inyiing' choorweenyuu Kāyō, nyoo āchāmiing' manta. 2 Choorweenyuu, āsooyē Yēyiin kule inyōōru bāybooyyēēt āk kaalyeet ām kiy ake tukul nyēē iyēyē. Ānkētē kule imiitē iriibē nyēē karaam, ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

3 Kōbokumwoowoo mbo :ng'eetaabiya alake wōlēē iriibtooy ng'ālyoontēētaab manta. Kunyoo, ang'erechaat miisin. 4 Māmii :ng'erekweek alake chēē āboontē kusiir chēbo akas kule mii :lōkōkyuu kubēēsyētēē manta.

Karaam /kēēyēētyēēchinē tāyēēk

5 Choorweenyuu, imiitē iyēyē kiyēē karaam kuuyu kweetaach mbo ng'eetaabiya ānkoo kō tāyēēk. 6 Kōbokwoomchi :bichooto 'kwēētoochē kaniseet ām wōli kurubta keey ākoo chamateeng'uung'. Ābērē +meeyey nyēē karaam yoo kēē-āmiis tāyēēchu āyooku ām kēēlto nyēē ing'ērēēchē Yēyiin. 7 Kuu yoo kiyēchinē :bichoo Yēēsu yiisyēēt, manaamach kuyēētyēēchi icheek :biiko choo manaanam ng'ālyoontēētaab Yēyiin. 8 Kunyi, māchāktōōs kēēyēētyēēchinē biiko chēē wuu chooto sukung'eet kēēyēyiisyē :tukul kubo ng'ālyoontēētaab manta.

Kāāntōōyiin nyēē miyaat

9 Kyāāsirchi barwa kaniseet nyoo imiitē, nteenee mākāswēēch :Tyooturefe nyoo kicham kuyēyē keey kuyēk kāāntōōyiintēēng'waa. 10 Kunyi, yoo kāāchōō, +māchāāsyooru kiyēē mii kuyēyē. Kiitoomchēēch ng'ālyoo nyēē miyaat. Mēēbērē nyoo baateey, māchāmē kut kutorooch mbo ng'eetaabiya choo kēēytooy. Kērēktooy mbo subak choo māchē kutōrōōkiis nto nyoo kātōrōōkiis, /kēēchēkwēytēē kanisa.

11 Choorweenyuu, -meerub tukuuk chēbo ng'ōōki, nteenee iyēyē chēē kāroomēch. Chii nyoo yēyē tukuuk chēē kāroomēch kubo :chiichoo Yēyiin. Nto nyoo yēyē chēbo ng'ōōki, -mēēnkētē :nyoo Yēyiin.

Tēmētēēryō āk kāā-āmiisēēt

12 Ng'āloolēē :chii ake tukul Tēmētēēryō nyēē karaam. Nto subak ibooru mbo wōlēē rubtooy :inee ng'ālyoontēētaab manta. Kēēng'āloolēē :nkacheek nyēē karaam ānkiinkētē :inyiing' kule man :kiyēē kēēmiitē kēēmwooyē.

1:1 2Yoowa. 1 **1:3** 2Yoowa. 4 **1:6** Tiitō 3:13 **1:8** Ibu. 13:2 **1:11** 1Yoowa. 2:29

13 Kātāāboontē ng'aleek chēē chaang' chēē kātāāmāchē tāāsiruung', nteenee
-māāmāchē taasiruneeniing' kalaamuut. 14 Ābērē machaakasiing' ām lēēkitō
subokyaam :tukwaay lōkōōy.
15 Ibuurtē tāloosyēēt. Isubooyiing' :chōōrōōnuutēk ām wōli. Kunyi, isubaay
:nkinyiing' choorwa ake tukul ām wōloo.

1:14 2Yoowa. 12

Barweetaab Yuuta

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kuu yoo tookunoot ām barwaani, Yuuta ng'eetaabkaametiitaab Yāākōbō :nyēē kisirē lōkōōywēchu. Yāākōbō nyiitēnyi :nyoo ki kāāntōōyiin nyēē kitookunoot nyēbo kaniseetaab Yēērusālēēm ānku ng'eetaabkaametiitaab Yēēsu ānku inee mbo nyoo kisirē barweet nyoo bo Yāākōbō. /Kiisōōtē kule ki Yuuta nyēē ki mining' ām mbo ng'eetaabkaametiitaab Yēēsu choo ki ang'wan (Mataayo 13:55). Tinyē :barwaani komoswookik chēē chaang' chēē bēēchiintōōs āk chēbo nyoo bo Bētērō nyēbo āyēēng' ānkōōmuuchē /kikēēsirē barwaaniitēnyi ām bēsyōōsyēk chēē ng'ēri kung'eetee /kakiiwaany nyiitēnyi bo Bētērō nyēbo āyēēng'. Kuu yoo ng'ēētē :Yuuta ām kērēywoontēētaab 18 kutwech 2 Bētērō 3:3, kuyemaat /kēēchāmchiin kule kiinkētē :inee 2 Bētērō. Yēyiisyēē :tukwaay ng'ālyoontēēt akeenke nyēbo kuutiitaab Kirikiik nyēē /kēēnyōōrchinē 2 Bētērō 3:3 āk Yuuta kērēywoontēētaab 18. Imuuchē mbo ku man kule twēchē :Yuuta āk Bētērō kāānēētuutēk alak chēbo lēbkēēyik. Tookunoot kubooyiit man ām wōlēē /kikeetetita ng'aleek chēbo kuutiitaab Kirikiik ām bārōōnōōchu tukwaay kule twēchē :Yuuta ng'aleekaab Bētērō. (Isōōtē mbo :biiko alake kule Bētērō :nyēē twēchē ng'aleek chēbo Yuuta.) Mii :ng'aleek alake barwaani bo Yuuta chēē /kiisōōtyinē kule kirutunēē kitaabuut nyēbo Enok nyēē kiinkētoot miisin bēsyōōsyēchooto ām wōlēē mii :Yuutayeek choo kimanaachamta Kiriistō āk choo kikiikuchamta Kiriistō. Nteenee kikuskus :kitaabuuni bo Enok nyēē kimayemaat kuyēk akeenke ām choo mii ra Biibilyaa. Twēchē :barwaani bo Yuuta kitaabuutaab Enok ām kērēywoontēētaab 14-15.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Ikiimchinē :Yuuta biiko choo kiikōōyēnchi Kiriistō kusatee keey wōlēē mii :kāānēētikaab lembech choo mii kōōchutchuutyinē kāāyēnēētaab biikaab Kiriistō kumāchē kung'eeny koowaany kubuntēē kāānēētiisyēētaab lembech āk ming'ātēētaab soboonto nyēē -mēēng'ērēēchē Yēyiin. Mākōōng'woonchi :Yēyiin kāānēētichoo bo lembech. Nteenee māchāktōōs kururyootiin :moonik biiko choo kichootiin ām kāāyēnēēt sukuriirēē choo kuskus āk choo tākutinyē tōsōōsyo ām ng'al. Kwaam :biiko booryēēt kōōkomkoom soboonwēkwaa kubuntēē kāāyēnēēng'waa.

Kyoorōōr keey :Yuuta ānkumākyi biiko bērur

1 Anii :nyoo Yuuta, ng'eetaabkaametiitaab Yāākōbō, nyēē āyēyē yiisyēētaab Yēēsu Kiriistō. Āsirwook akweek biiko choo /kiikeekweyaak ānkuchāmook :Baaba Yēyiin ānkuriibook :Yēēsu Kiriistō. 2 Kuriireenaak :Yēyiin miisin ānkukōōnook kaalyeet āk chamateet.

Kāānēētikaab lembech

3 Mbo ng'eetaabiya, ānkoo kāāmāchē miisin asirwaak kiyēē rubtooy keey āk soboonto nyēē lēēl nyoo kēēboontē :tukul, kaakas kule māchāktōōs ākiimook soo-am booryēēt ōriib kāānēētuutēchoo kyōōyēnchi choo kiikoochinē :Yēyiin bi-ikyii. 4 Kōōkuwoow keey :biiko alake chēē moosē chamateetaab Yēyiintēēnyoo sukunyōōr kiyēē yēētēē keey ām ng'ōōkiswookikwaa ankutay Yēēsu Kiriistō nyoo :inee nkit Mokoryoontēēnyoo ānkubāwu kiy ake tukul. /Kisimkeesir kēny kule +/makiiruusta bichoo.

1:1 Mat. 13:55 **1:2** 2Bēt. 1:2 **1:3** 1Tēm. 6:12 **1:4** Kala. 5:13

5 Ānkoo ōnkētē sinee :akweek ng'aleechu, āmāchē āsōōtwook kule kisār
:Yēyiin biikyii kung'ēētyēē Miisir. Nteenee kichokōōmukuus lētuunoo biiko
choo kitay kōōyēnchi inee. 6 Ōsōōtyēēchi baa :akweek malayikaanik choo ki-
keeytee kāāmuukēywēēk choo /kikiitōōrtoochinē, nto yooto kubakaakta wōlēē
kiminyē. Kiikoochi :Yēyiin malayikaanichaa wōlēē bo mēēnān ānkurātootiin
ām nyōrōōrōōnikaab kibchuulyo ākoy bēsyoonoo wōō nyoo +/mabokiiruustee.
7 Okas mbo subak kiyēē kiyeyakay ām Sōtōm, Komoora ākoo kiriinkōōsyēchoo
kilēēkitēē yooto. Kisikōrākiis :nkicheek biikaab kiriinkōōsyēchoo kuyey
ng'aleek chēbo sikornaanti āk martaayeet. Yooto /kiimukuusēē bichoo
maata, ng'ālyoo nyēē iboorwēēch kule +/mākiing'woonchinēē biiko choo kayey
ng'aleek chēē wuu chooto maataab kibchuulyo.
8 Ām ng'aleek chēē wuu chooto, nyēērēē :kāānēētichoo bo lembech
bōōrwoonikwaa ām choolwookātēēt nyoo yēyē. Mōōntooy :bichoo
kāāmuukēywēēkaab Yēyiin ānkuchubē tāmirmirook chēē miyootēch choo
kōrōōmēch. 9 Ānkoo mbo yoo kikwiilē keey :Mukāyil nyoo malayikeet
nyēē wōō āk Kibrōkōsyoontēēt kubo muustaab *Muusa, kiiywey kuchub
Kibrōkōsyoontoonoo. Nteenee kimwoochi kule, “Kōōburyoong'tiing' :Yēyiin.”
10 Nteenee chubē :bichoo mbo ng'aleek chēē -mēēnkētē. Tōōrtooy
bichoo :moonik kumukuus kuu tyoong'in choo -mēēnkētē kiy. 11 Lēyyē,
ng'woonin nyēē tyaa :nyēē mākunyōōr :bichoo! Kaakurub kēēltaab Kaayin.
Kāākuyisyi keey komostaab Balaam nyoo kiboonto muchastaab beesaanik.
Kāākukāwōōtēn :bichoo kuu yoo kikāwōōtēnē :Koora. Kunyi, +/mākiimukuus
nkicheek kuu yoo /kikiimukuusē Koora. 12 Biich :choo chēē mānyoolu ām
kaabsaakwa nyoo bo choomnyoot. Yoo ō-āmiisyē :tukul kulāklākānē āmit
nyēē māmuytōōs. Kerkeey :bichoo bool chēē iwuuyē :yoomat āmāboonto
roob. Kerkeey keet chēē māboonto lokoyeek ānkoo ku bēsyōōsyēk :chooto
chēē yēyēē lokoyeek. +/Makeeng'eyta ānkubēk meet nyēbo āyēēng'. 13 Kerkeey
:bichoo araarayta nyēē tinyē :bēēkyii bukaanteet nyēē tuuroot kubo tukuuk
chēē mānyoolu chēē yēyē. Kerkeey :bichoo kookeelik choo ibētyēēnyēē keey
wōlēē mii :chuut. Tākyinē keey :choo wōlēē mii :mēēnānēētaab kibchuulyo.
14 King'oor :Enok, tilyaanaa kibo tisab ām areetaab Aatam, ng'aleekaab
bichuutēchu. Kimwooy kule, “Okas! Mākuchōōnto keey :Mokoryoontēēt
lukēētaab biikyii chēē chaang' miisin. 15 +Mābokōōtiilchi chii ake tukul
ng'aleek chēē kiikuyey ankooruusta biiko tukul choo mābo Yēyiin kubo
rōkōsng'waa ākoo ng'aleek tukul choo miyootēch choo kiikumwooy ku-
moolootēē Yēyiin.” 16 Ing'unyng'uung'tōōs :bichu kwaak kung'āloolootēē biiko
alak nyēē miyaat. Rubē :icheek muchasng'waa nyoo samis. Ng'āsootē keey
kōōchooytooy alak sukuboorēē :icheek yooto.

Kuriib keey :chii

17 Nteenee ii, chōōrōōnuutēkyuu, -mōōwuutyēē kiyēē kisimkumwooy
*:lēbkēēyikaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō. 18 Kimwoowook kule
mākutook :biiko ām bēsyōōsyēkaab lētuut chēē kiikubāw :muchasta.
Mākōōnchuruurook kuyēyē ng'aleekwaa bo rōkōsto. 19 Biiko chēē wuu
chuutēchu :chēē yibu bcheyateet. Rubē :bichooto ātēbuutēkaab biikaab
kōōrēēt choo māboonto Tāmirmiryēētaab Yēyiin.
20 Nto akweek ii, chōōrōōnuutēkyuu, māchāktōōs ōtitiirē keey ām
kaakaaseeng'woong' nyēē tiliil ānkōōsooyē ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

1:5 Chuy. 12:51; Kāāyiit. 14:29-30; 1Kōōr. 10:5 **1:9** Tān. 10:13, 21; Seka. 3:2 **1:11** Toowu. 4:3-8; Kāāyiit. 22:7, 17; 16:1-34; Ibu. 11:4; 1Yoowa. 3:12 **1:12** Ēsēk. 34:8; Ng'oong'. 20:6 **1:13** 2Bēt. 2:1-22 **1:13** Isa. 57:20 **1:14** Mat. 25:31; Ibu. 11:5 **1:15** Room. 2:6 **1:19** 2Bēt. 3:2-3 **1:19** Kala. 5:22-25; 2Tēm. 3:1-8 **1:20** Kolos. 2:7; 1Kōōr. 14:14-15

21 Ōriib keey sōōbuurtē chamateetaab Yēyiin yoo ōkānyoonu bēsyoonoo chōōnii
:Mokoryoontēēnyoo Yēēsu nyoo riirēēnook. Māchokukōōnook soboontaab
kibchuulyo. 22 Ōriirēē biiko choo botyinē :tonkoy ām kaakaaseeng'waa.
23 Ōsāru biiko choo kariik kōōsuuchi ma. Ōriirēē biiko choo choolwookēnootē
ānkōōwēchē ātēbuutēkwaa choo miyootēch nteenee ōriibē keey simōōlumchi
lukēēng'waa.

Saayeet nyēē itōrōōrē Yēyiin

24 Kutōrōriit :Yēyiin nyoo imuuchē kuriibook simōōbutyē. Makoomutaak
ōtiliilēch boong'erech ām taayeenyii. 25 Kutōrōriit :Yēyiin nyoo akeenke baa-
teey nyoo kiiraraacheech kubununēē Yēēsu Kiriistō Mokoryoontēēnyoo. Wōō
:Yēyiin ānkuboonto kāāmuukēywēēk tukul. Kibāwu :inee tukuuk tukul kēny,
bāwu tukuuk tukul raat ānkumākubāwu tukuuk tukul ākookoy. Kuwuuyiit
nyooto.

1:23 Seka. 3:2 **1:24** Filib. 1:10; 1Tēēs. 5:23; 2Bēt. 3:14

Ng'oong'uutyēēt
Nyēē /kikiiboorchi Yoowaana

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kiitiil :Chuustiinō nyoo kichāmtooy kume kubo kāāyēnēēnyii ānkiming'iisyē yu kikiikukeeyta :kēnyiisyēk chēē kimāchē kuyitē bokolwookik āyēēng' KK, kule lēbkēēyiintēēt Yoowaana nyoo ki ng'eetaabkaametiitaab Yāākōbō :nyēē kisirē kitaabuuni bo Ng'oong'uutyēēt. Tinyē :kitaabuuni ng'oong'uutēk āk tukuuk chēē /kikiiboor chēē kinyōōru :Yoowaana kurataat ām Baatmo wōloo kikiikwēēn :bēy. /Kiisōōtē kule /kikēēsirē kēnyiitaab 95 KK, kubāytooyiisyē Toomiityaan ām kiriinkēētaab Rooma. Tākwoomē biiko mēt bēsyōōsyēchu kule wuu nyēē kimā lēbkēēyiintēēt Yoowaana :nyēē kisirē kitaabuuni. Ānkoo kuwuu nyooto, kerkeey :ng'aleek chēē chaang' chēē mii kitaabuutaab lōkōōywēk chēē kāroomēch kuu wōloo kisirta :Yoowaana, chēbo bārōōnōōkyii āk nyi bo Ng'oong'uutyēēt. Sālu :ng'aleekaab kitaabuuni kuutiit nyoo bo Iburaneek, ng'ālyoo nyēē ibooru kule imuuchē /kikeesiree kurook kuutiitaab Iburaneek nto nyēbo Araameek nto yityo /bokēēwēēkyi nyēbo Kirikiik. Imuuchē ku man kule kisiree :Yoowaana ng'oong'uutēkyii kuutiitaab Kirikiik kōōwuruurē :ng'aleekaab kuutiinyii bo Iburaneek.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Kubāytooyiisyē :Nēērō, /kikēēwus biikaab Kiriistō nyēē -/mākyoomu nto miisin ām kēnyiitaab 64-68 KK. Ki kēnyiisyēchuutēchu yoo /kikēēbākāchē lēbkēēyiintēēt Bāwulō āk Bētērō. Nteenee kiyēk :kōōrēēt murō ām kēnyiisyēk chēē kibāytooyiisyē :Fasbaasyaan āk Tiitō. Nto yu kachokunam :Toomiityaan bāytooyiisyēēt, kutoow subak :wusiisyēēt. Kimāchāmchiintōōs :bāytooyiintooni āk yoo kiyibē :biikaab Kiriistō kule bāytooyiintēēng'waa :Yēēsu, kunyoo kitay :icheek kukutunkyi Toomiityaan. /Kikēēsirē kitaabuuni ām bēsyōōsyēchooto bo wusiisyēēt.

Kikēēbchēwunēē kitaabuuni āyēēng'. Tinyē :komosta nyēbo taay (kur. 1-3) ng'aleek chēē /kikēēsirchinē kanisoosyek tisab ām Eesya nyoo Mining' (Uturuki). Nto komosta nyoo bo āyēēng' (kur. 4-22), kutinyē ng'oong'uutēk āk tukun chēē chaang' chēē /kikiiboor kurubta keey āk bēsyōōsyēk choo kwoonii, chēē /kikēēmwoowunēē ng'al chēbo kitōōntōyēēn. Iliiwu keey :ng'oong'uutēk nyēē mārōōbu keey kurubta keey āk bārooyinto nyēē yēyāktōōs, kurub kuu wōloo rāruntooy :kuutiitaab Iburaneek ng'aleekwaa. Kunyoo, mākyinē chiito nyoo sumānē kōōnkēt wōlēē rōōbuntooy keey :ng'aleek sukukas kule nkōnō :nyēē ikēērē nyiin ake. Nteenee wuuyiityinē :yuutēyu biiko choo ywooyē ng'aleek cheekwaa kōōnkēt kule nkōnō :nyēē kiyēyāktōōs āyu.

Irābchinē :ng'oong'uutēchu chuunnyēētaab rōkōs nyēē /kikēēyēchi Yēyiin, nyēērunēētaab Yēyiin kōōng'woonchi kibrōkōsiis, /kikiibēl Buunyoontēēt āk kāāmuukēywēēkaab rōkōs, chōōnēētaab Kiriistō /kēēkāsē, ng'aleekaab kēnyiisyēk kisyeereet akeenke, yēē yitu :tabantaab kōōrēēt ankookeer :yēē /kēēyēyēē kōōrēēt ng'wēny āk barak nyēē lēēl wōlēē māmii :rōkōs āk nyalil ānku wōlēē -/mābokēēkāsē subak meet, ng'woonin āk lōōkyoo (kur. 21:4).

Ārōōrunēēt

1 Ng'oong'uutyēēt :nyi nyēē kiikoochi :Yēyiin Yēēsu Kiriistō kōōboorchi biikyii ng'aleek chēē māchāktōōs kuyēyākiis ām lēēkitō. Kiiyookto :Yēēsu

malayikeenyii wokōōboorwoo anii motwooriintēēnyii Yoowaana, ng'aleechu.
2 Āmwooyē kiyēē kyāākāsē, ng'ālyoontēētaab Yēyiin āk ng'aleek kurubta keey
Yēēsu Kiriistō. 3 Ibēruuroot :chii nyoo kasuman ng'aleechu ānkōōbēruurootiin
:choo kāyēbchi yiit ankooywey kiyēē siraat kuuyu lēēkit kuyēyākiis
:ng'aleechuutēchu.

Kāāsubooyiisyēēt

4 Anii :nyoo Yoowaana. Āsubooyē kanisoosyek ām kiriinkōōsyēk ti-
sab chēbo yēēmēētaab Eesya. Miitē :Yēyiin ānkimii ānku nyoo mākuchō.
Kōōbēruurook :inee kuboonto keey tāmirmirookyii tisab choo miitē taayee-
taab ng'echereenyii bo bāytooyiisyēēt ānkukōōnook kaalyeet. 5 Kōōbēruurook
:nkinee Yēēsu Kiriistō ānkukōōnook kaalyeet. /Kiikoosēē keey ng'aleekyii,
inee nyēbo taay /kiing'ēētēē meet ānku inee :nyēē bāwu bāytooyik ām
kōōrēēt. Itōrōōroot :nyoo chāmēēch ankiwasta korotiikyii sukootyaak-
teeneech ng'ōōkiswookikyoo. 6 Kikōōnēēch :Yēēsu kēēbāytooyiisyē āk inee
ānkēēyēchinē yiisyēēt Yēyiin nyoo Kwaan. Kutōrōriit :Yēēsu nyoo boonto
kāāmuukēywēēk ākookoy. Kuwuuyiit nyooto.

7 Okas baa, chōōntooy :inee boolik ankumakukas :chii ake tukul ānkoo mbo
choo kibārē inee. Yooto mākuriiryo :biikaab kōōrooni tukul. Aay, kuwuuyiit
nyooto.

8 Mwooyē :Mokoryoontēēt Yēyiin nyoo mii, ānkimii ānku nyoo mākuchō
ānkubāwu kiy ake tukul kule, “Anii ku *Alfa āk Omeeka, nyēē ātoowu
ānkāāwoong'tooy.”

Toowunēētaab ng'oong'uutyēēt

9 Anii nyoo ng'eetaabkoomēt Yoowaana nyoo kēēnyāliiltōōsii :tukul kubo
yiisyēētaab Yēēsu. Kiikukōōno nkanii :Yēēsu muytaayeet ānkēēboontē keey
ām bāytooyiisyēēnyii. /Kikēēkwēryootoo ākoy Baatmo kōōroonoo kiikwēēn
:bēēko kuuyu kyāā-āmtootē ng'ālyoontēētaab Yēyiin ānkāāng'āloolootēē Yēēsu.
10 Kichōōnchoo :Tāmirmiryēētaab Yēyiin ām bēsyēētaab Mokoryoontēēt,* nto
yooto, akas kuutiit ām lētuunyuu nyēē kichēy kuu aryeembuut. 11 Kimwooy
kule, “Isir kiyēē ikāsē ānkiiyookyi kanisoosyechu tisab: nyēbo Ēfēēsō, Simi-
irna, Beerkamoon, Tyaatiira, Saarti, Filateelfya ākoo Laawotikeeya.”

12 Yooto, aweech keey akas kule ki ng'oo :nyooto king'āloolwoo. Nto ābērē
ālē, akas tukuuk tisab chēbo *ta-aabuut choo /kiitōōrē taariinek. 13 Kimii :kiy
nyēbo kwōng'uut nyēē wuu chii kwēēnuutaab tukuuchooto, nyēē kikiilaach
sireet nyēē kooy nyēē kitiinyē ng'wēny /ānkikēēmurēē tekeenyii kiy nyēē
wuu anwa nyēē kiboonto tōōntaab ta-aabuut. 14 Kiilēkēchēēchē :mētit anki
leelach :buutēēkyii kuu chēēko ānkichōōnēē :maata koonyekyii nyēē kiiriki-
tiitē. 15 Kiilēkēchēēchtōōs :kērēēnkōōk kuu syaabeet nyēē /kātākiinēmunēē ma.
Kiiruumē :kuutiinyii kuu bēēkaab chēēsuruur. 16 Kikinamee āwunyii nyēbo taay
kookeelik tisab ankichuwunee kuutiinyii :chōōkiit nyēē litaat wook tukwaay.
Kiwuu :tokochnyii asiista nyoo kēēluuw.

17 Yu kaakas chiichoo, āryookyi keey kērēēnkōōkyii taay wuu nyēē
kaameey. Yooto kutiinyēēnoo :chiichoo āwunyii nyēbo taay ānkumwoowoo

---

1:1 Ng'oong'. 22:6 **1:3** Ng'oong'. 22:10 **1:4** Ng'oong'. 1:8; 4:8; 11:17; 16:5; 3:1; 4:5; 5:6 **1:5** Kolos. 1:18; 1Yoowa. 1:7 **1:6** Chuy. 19:6; Isa. 61:6; Room. 5:17; 1Bēt. 2:5, 9; Ng'oong'. 5:10; 7:15; 20:4, 6; 22:3, 5 **1:7** Seka. 12:10; Mat. 24:30; Yoowa. 19:34, 37 **1:8** Isa. 44:6; Ng'oong'. 1:17; 2:8; 21:6; 22:13 * **1:10** Bēsyooni ku nyoo bo Chumābiili. **1:10** Yēyuut. 20:7; 1Kōōr. 16:2; Ng'oong'. 4:2; 17:3; 21:10 **1:13** Tān. 7:13-14 **1:16** Ibu. 4:12; Ng'oong'. 2:12, 16; 19:15, 21

kule, "-Mēēmuy, anii :taayta āk lētuut. 18 Āsoboot :anii! Kikyaameey, nteenee ikas āsoboot ākookoy. Āboontē yootēywēēkaab meet āk *kāābkwoombiich.
19 Kunyi, isir nanyuun tukuuk choo keekas kunam wōlēē mii :choo mii āk choo mākuyēyākiis lētuunoo. 20 Kany ā-ārōōru ng'ālyoo kurubta keey āk kookeelichaa tisab choo kēēkāsyinē āwunyuu nyēbo taay āk tukuuchoo bo *ta-aabuut choo /kiitōōrē taariinek. Kookeelik tisab ku malayikaanik chēbo kanisoosyechaa tisab nto tukuuchooto tisab choo /kiitōōrē taariinek ku kanisoosyechaa tisab.

2

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Ēfēēsō

1 Sirchi malayikeetaab kaniseetaab Ēfēēsō: Anii :chiichoo kaanam kookeelichaa tisab ām āwunyuu nyēbo taay ānkāāwēēsyētēē tukuuchoo tisab choo /kiitōōrē taariinek choo /kikeeyeyee ta-aabuut.
2 Ānkētē kule kyoo-am booryēēt miisin ānkyōōmuytoochi wusiisyēēt. Ānkētē kule -mōōriiku kibrōkōsiis. Kyootyem mbo bichoo yēyē keey kule *lēbkēēyikaab Yēyiin āmāwuu nyooto ankyookas kule kiblembechiis :icheek.
3 Kyōōmuytoochi nyāliluutēk kubo kaayneenyuu āmānōōchoosyē. 4 Ānkoo kuwuu nyooto, ātinyēēnook kwek. -Mōōchāmoo ra kuu wōloo kyōōwuuyē taay.
5 Osoot wōlēē kyōōwuuyē yoo kibo taay kutoombo ōsuuytooy. Kunyi, oweekse ankooyey ng'aleek choo kyōōyēyē taay. Yoo kamooweekse, +māāchōōnchook ānkāānēmunēēnook kiyoo /kiitōōrē taariit ām yoo miitē. 6 Nteenee ng'aleek :chu chēē kāroomēch ām wōlēē ōmiitē :akweek: Ōwēchē ātēbuutēkaab Nikolaay-eek kuu yoo āwēchē :nkanii.*
7 Nyoo yēbē yiit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kanisoosyek. +Māāchāmchi chiito nyoo kamuyta ākoy tabanta, kwaam lokoyeekaab kēētitaab soboonto nyēē miitē kibkōōnkōy.

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Simiirna

8 Sirchi malayikeetaab kaniseetaab Simiirna: Anii :chiichoo bo taayta ānkubo lētuut, nyoo kimēē ānkusoboot subak.
9 Ānkētē wusiisyēēt nyēē kwōōnyōōru ānkāānkētē banannyaanti-ing'woong', ānkoo kuwuu nyooto, ōyēku mokorēēn! Ānkētē subak seemseemnyeet nyēē mwooyē :Yuutayeek choo kuurē keey kule biikaab Kiriistō. Mā biikaab Kiriistō :bichoo mbo kisich nteenee bo Syeetaani.
10 -Mōōmuuyēē nyalil ake tukul nyēē mākuchōōnchook. Kāāmwoowook, makukerta :Kibrōkōsyoontēēt alak ām akweek kāābrātiisyō. Makutyemaak ānku +mōōnyāliilchē bēsyōōsyēk taman. Nteenee okaaseenaa keey ānkoo kēēsākyook :yooto /keebakachaak. +Māātuwēnēēnook :anii soboonto.
11 Nyoo yēbē yiit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kanisoosyek. Mānyōōru :chiito nyoo kamuyta ākoy tabanta ng'woonin mbo kisich ām meetaab āyēēng'.

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Beerkamoon

12 Sirchi ng'aleechu malayikeetaab kaniseetaab Beerkamoon: Anii :chi-ichoo āboontē chōōkiinoo litaat wook tukwaay.

1:17 Tān. 8:17; Ng'oong'. 1:8 **1:18** Room. 14:9; 1Kōōr. 15:25-26 **2:1** Ēfēēs. 1:1; Ng'oong'. 1:16, 20 **2:2** 2Kōōr. 11:13; 1Yoowa. 4:1 * **2:6** Kiinēētē :Nikolaayeek kule kimā miyaat :martaayeet. **2:7** Toowu. 2:8-9; 3:22-24; Ng'oong'. 22:2, 14, 19 **2:8** Ng'oong'. 1:8, 18 **2:9** 2Kōōr. 6:10; 11:14-15; Yāāk. 2:5; Ng'oong'. 3:9 **2:10** Mat. 10:22; 1Kōōr. 9:24-25 **2:11** Ng'oong'. 20:6, 14; 21:8 **2:12** Ng'oong'. 1:16

13 Ānkētē wōlēē ōminyē, wōloo bāytooyiisyēē :Syeetaani ām kiimnātēēt.
Ānkoo kuwuu nyooto, kyōōkiilchoo. Manootayaa mbo ām bēsyōōsyēchoo
kibo āmtooyiintēēnyuu Antibaas. Kiiyyoong'unēē :inee manta /ānkikēēbākākyi
kiriinkēēng'woong' wōloo minyē :Syeetaani. 14 Nteenee ātinyē ng'ālyoob kwek
ām wōlēē ōmiitē: Mii :biich wōlooto ōmiitē chēē rubē kāānēētiisyēētaab Balaam
nyoo kiinēētē Balak kwaasan Isrāyēēliik kuchoolwookēn kukaam banyeek
choo /kēēsooytoochinē āynātōōs nto yooto kumarta. 15 Nto subak ōboontē :ak-
week biiko alak chēē rubē kiyēē inēētē :Nikolaayeechaa. 16 Kunyi, oweekse!
Nto buch, +māāchōōnchook ām lēēkitō ānkāābooryēē bichooto ām chōōkiinoo
chōōnēē kuutiinyuu.
17 Chii nyoo yēbē yiit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin
kanisoosyek. Nto chiito nyoo kēēbēliis +māākoochi maana āmnyoontoonoo
konoraat. +Māākoochi chiichooto subak rwaa nyēē siirwoo nyēē siraat
:kaayneet nyēē lēēl nyēē inkēt baateey :chiichooto nyōōru rwaantaanaata.

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Tyaatiira

18 Sirchi ng'aleechu malayikeetaab kaniseetaab Tyaatiira: Anii ku Lak-
wataab Yēyiin nyoo irikitiitōōs :koonyek kuu maata ānkōōlēkēchēēchtōōs
:kērēēnkōōk kuu syaabeet nyēē karaaran.
19 Ānkētē kiyēē ōyēyē, chamateeng'woong', kaakaaseeng'woong',
yiisyēēng'woong' ākoo muytaayeeng'woong'. Ānkētē subak kule ōmiitē
ōyēyē ng'aleechuutēchu miisin kusiir wōlēē kyōōyēytooy yoo kibo taay.
20 Ānkoo kuwuu nyooto, ng'ālyoob kwek ku kule: Ōbāroochinē Cheesebeel,
koorkoonoo kuurē keey kule *wōōrkooyoo nyēbo Yēyiin, kwaasanta biikyuu
ām kāānēētiisyēēnyii kut kōōsuuchi martaayeet ankwaam āmit choo /
kēēsooytoochinē āynātōōs. 21 Kwāākoochi koorkoonoo bārooyinto nyēē
kaweeksee ām choolwookātēētaab martaayeet āmāchāmē kuweek. 22 Kunyi
+māāmilchi inee kisyeereet† ankaayey bichoo mārtootē tukul kulālākiis
miisin yoo kamaweeksee ng'aleechaa bo koorkoonoo. 23 +Maabakach mbo
lōkōkaab koorkoonooto. Mākōōnkētēē yooto :biikaab Kiriistō kule anii :nyēē
ānkētē kāāsōōtēywēēkaab biiko tukul āk kiyēē māchē :bichooto. +Māāyēchi
chii ake tukul ng'ālyoo kurubta keey ākoo kiyēē kiikuyey. 24 Nto akweek
alak ām Tyaatiira choo manoonam kāānēētēywēēchoo bo koorkoonoo
amanooneet keey ng'al choo kuurē :alake kule ‘ng'aleekaab āriit’ chēbo
Syeetaani, āmwoowook kule -māātāsyook nyikiisinto ake. 25 Nteenee, tōōkiilchi
ng'aleek chēē kāroomēch choo /kiikiineetaak ākoy wāāchōō.
26 +Maayey chiito nyoo kēēbēliis nyoo makurub ng'aleekyuu ākoy ta-
banta, kubayta kōōrōōsyēk. 27 Kuu yoo /kikeesir kule, ‘Mākubāytooyiisyēē
:inee kirōktaab karneet ānku mākuyyēyi biiko kuu tērēēn,’† mākunyōōr
kāāmuukēywēēk kuu yoo kyāānyōōrunēē :anii Baaba. 28 +Māākoochi nkinee
toboyaanteet.
29 Chiito nyoo yēbē yiit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin
kanisoosyek.

3

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Saarti

2:14 Kāāyiit. 25:1-3; 31:16; Ng'oong'. 2:20 **2:15** Ng'oong'. 2:6 **2:16** Ng'oong'. 1:16 **2:17** Tyēēn. 78:23-25; Yoowa. 6:48-51 **2:18** Ng'oong'. 1:14-15 **2:20** Kāāyiit. 25:1-8; 1Bāy. 16:31; 2Bāy. 9:22; Yēyuut. 15:20 † **2:22** “/Kēēmilchi kisyeereet” ām kuutiitaab Kirikiik kōōbooru kule /kēētōōrchi bōōr. **2:23** Mat. 16:27 **2:25** Ng'oong'. 3:11 † **2:27** Tyēēn. 2:9 **2:27** Ng'oong'. 12:5; 19:15 **2:28** Ng'oong'. 22:16

1 Sirchi ng'aleechu malayikeetaab kaniseetaab Saarti: Anii :nyoo nāmē
Tāmirmirookaab Yēyiin tisab āk kookeelik tisab.
Ānkētē kiyēē ōyēyē. Yibook :biiko kule ōsobchootiin nteenee kyōōbēku
ōsobtōōsii. 2 Kunyoo ōsēwu. Ōmwooy kiy kisich nyoo tōōboontē ku-
toombo kubotē, kuuyu kwāānkēt kule mā churtaat :kiyēē ōyēyē ām taay-
eetaab Yēyiintēēnyuu. 3 Osoot nanyuun kiyēē / kiikiineetaak āk nyēē
kyookas. Ōkoonyit ng'aleechaa ankooweeksee miyootyēēt. Nto yoo
kāmōōsēwu, +māāchōō kuu chōōriin nyēē -mōōnkēt āsiiswēk chēē āchōōnchook.
4 Ōboontē biiko chēē ng'ēri ām Saarti chēē riibē ātēbuutēkwaa kumanam
:lēēlis. +Māāwēēsyētitē keey bichoo, kōōlookootiin sirook chēē leelach kuuyu
yēmootiin kuyey kuu nyooto. 5 Chiito nyoo kēēbēliis, makoolaach sirook chēē
leelach. Mākoy ānēmunēē kaayneetaab chiichoo kitaabuutaab soboonto,
nteenee +māāyibchi kaayneenyii Baaba āk malayikaanikyii.
6 Chii nyoo yēbē yiit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin
kanisoosyek.

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Filateelfya

7 Sirchi ng'aleechu malayikeetaab kaniseetaab Filateelfya: Anii :nyoo ātiliil
ānkāābooyē man nyoo ānāmē yootēywoontēētaab *Tāwuti. Māmii :chii nyēē
imuuchē kuker kiyēē āyootē, āmāmii :nyēē imuuchē kuyaat kiyēē ākērē.
8 Ānkētē kiyēē ōyēyē. Ānkētē kule ōboontē kāāmuukēywēēk chēē ng'ēri
ānkyōōriib ng'ālyoontēēnyuu, amanootayaa. Okas, kyāāyootwook kurkeet
nyēē -mēēmuuchē :chii kuker. 9 +Maayey bokukutung'wook :Yuutayeek
choo bo Syeetaani choo kuurē keey kule biikaab Yēyiin āmāwuu nyooto.
Yooto nanyuun, mākōōnkēt :bichoo kule āchāmook :anii. 10 Kyoomuyte
kuu yoo kyāāmwoowook. Kunyi, +maayeetaak :nkanii ām tang'anyta nyoo
mākuchō kōōrēēt ankutyem biiko choo bo kōōrooni. 11 +Māāyēēwu areet
akeenke. Kunyoo ōriib kiyēē kyōōyēnchi simēēnēmunēēnook :chii kiyēē
+/ mākēētuwēnēēnook. 12 +Maayey chiito nyoo kēēbēliis kuyēk tolochtaab
Kōōtaab Yēyiintēēnyuu, nyēē mākoy kubakaakta :chiichoo kōyoo. +Māāmoolchi
chiichoo kaayneetaab Yēyiintēēnyuu āk kaayneetaab *kiriinkēētaab
Yēyiintēēnyuu, nyooto ku Yēērusālēēm nyēē lēēl nyēē mākurēkunēē barak
wōlēē mii :Baaba. +Māāmoolchi subak chiichoo kaayneenyuu nyēē lēēl.
13 Chiito nyoo yēbē yiit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin
kanisoosyek.

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Laawotikeeya

14 Sirchi ng'aleechu malayikeetaab kaniseetaab Laawotikeeya: Ng'ālyoo
nyēē mwooyē :‘Kuwuuyiit nyooto’, ku nyi: Ābooyē manta, /kiikoosēēnoo keey
ānku anii :nyēē toowunēēnoo keey :kiy ake tukul nyēē kiyey :Yēyiin.
15 Ānkētē kiyēē kyooyey nteenee ōlēblēbēch. Ki karaam nto kyōōkāytitēch
nto ōlāyootiin.* 16 Nteenee, kuuyu ōlēblēbēch, nyēē -mōōlāyootiin nto
ōkāytitēch, kaakuriik ang'utwaak ām kuutiinyuu. 17 Ōmwooyē :akweek kule,
‘Kēēyēku :acheek mokorēēn nto kule kiikēēnyōōru bāytit nyēē māmii :kiy nyēē
-mākēēboontē.’ Nteenee, -mōōkāsē :akweek kule ōburyētootiin, kyōōchooririi,
ōyēku bānoon, ōkōryootiin ānkōōbēēsyētē kibchuraat. 18 Ārwookwook :anii
nanyuun kule o-aleenaa anii *ta-aabuut nyēē /kikiitiliilēē maat, sōōyēku

---

3:1 Ng'oong'. 1:4, 16 **3:3** Mat. 24:43 **3:5** Ng'oong'. 6:11 **3:5** Chuy. 32:32; Filib. 4:3; Ibu. 12:23; Ng'oong'. 13:8; 17:8; 20:12, 15; 21:27 **3:7** Isa. 22:22; Mat. 16:19 **3:9** Ng'oong'. 2:9 **3:10** Luuka 21:19; 2Bēt. 2:9 **3:11** 1Kōōr. 9:24-25; Ng'oong'. 2:16; 22:7, 12, 20 **3:12** Ng'oong'. 14:1; 22:4; 21:2 **3:14** 2Kōōr. 1:20; Ng'oong'. 1:5 * **3:15** /Kikēēmōōysēē bēēko chēē lāyootiin /ānkēēyyēē chēē kāytitēch. **3:17** 1Kōōr. 4:8

mokorēēn. O-aleenaa sirook chēē leelach olaach simoobeesyet kibchuraat, ng'ālyoo nyēē yibchook muyāt. O-aleenaa saakityeek ānkōōroonkyi koonyek sookaste. 19 Āburyoong'tooy biiko choo āchāmē āchuulē. Oweeksee chool-wookātēēng'woong' ānkōōnēmchi keey Yēyiin. 20 Āmiitē kurkat ākuursē. Chii nyoo kakas kuutiinyuu ankootyaach keey, +māāwut soboonnyii kēēminy :tukwaay. 21 +Maayey chii nyoo kēēbēliis kōōbuur yoo ābāytooyiisyēē :anii kuu yoo kyāābēliisyē :anii ānkāābuurtē keey āk Baaba ām yoo bāytooyiisyēē :inee.

22 Chii nyoo yēbē yiit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kanisoosyek."

4

Bāytooyiisyēēt ām Kaab Yēyiin

1 Yu kakeeyta :choo, ānyōōru :anii ng'oong'uutyēēt nyēē kyaakas kurkeet nyēē kiyaataat ām barak. Kikuurso :kuut nyēē kichēy kuu aryeembuunaa kyāākāsē kung'āloolwoo. Kimwooyē kule, "Chōō wōli bo barak sāābooruung' tukuuk chēē mākuyēyākiis." 2 Kinama bakeenke :Tāmirmiryēēt ānkuyibo barak ankaakas chiito ake nyēē kēēbuurēē ng'echereetaab bāytooyiisyēēt. 3 Kiilēkēchēēchē :tokochtaab chiichoo kuu almaasiit nto kuwuu rwaa nyēē karaaran. Kimii :cheebkalaasyeet keebaawuut yooto kikiibuurēē :chi-ichooto. Kiikwēnyē :cheebkalaasyaanaa kuu rwaa nyēē nyaliil nyēē / kēēkuurēē simāriitiit. 4 Kikiimuut ng'echeraanaata wōō :ng'ēchērōōk alake tibtēmu āk ang'wan chēbo bāytooyiisyēēt ānkikiibuurēē ng'ēchērōōchoo :booyik tibtēmu āk ang'wan. Kiiloochē :booyichoo sirook chēē leelach āk ku-utwōōsyēkaab bāytooyiisyēēt chēē /kikeeyeyee *ta-aabuut. 5 Kiiwēchēē :iileet ng'echeraanaa wōō ānkutulē. Kilāytōōs :nōmōryēēk tisabu ām taayeetaab ng'echeraanaa. Ki tāmirmirookaab Yēyiin tisab :chuutēchu. 6 Kimii :kiito ake taayeetaab ng'echeraanaa nyēē wuu araarayta anki tankilil kuu kiiyēēt.

Kikiimuut ng'echeraanaa wōō :tukuuk alake ang'wanu chēē sobchootiin ānki mā ng'ēri :koonyek bōōrwoonikwaa. 7 Kerkeey :akeenke ām tukuuchoo ng'ētunyto, kukerkeey :nyēbo āyēēng' wuunweet, kuboonto :nyēbo sōmōk tokoch nyēē wuu nyēbo chiito, nto nyēbo ang'wan kukerkeey :nyoo siirērēēt nyoo kateereerta. 8 Kiboonto :tukuuchooto tukul kebebaak lo chēē kimii :koonyek komoswookik tukul. Kimwooyē :tukuuchoo kwiimēn āk kuyyeech kule,

"Tiliil, tiliil, tiliil :Mokoryoontēēt Yēyiin
nyoo bāwu kiy ake tukul,
nyoo mii, ānkimii ānku nyoo mākuchō."

9 Yoo tyēēnē :tukuuchoo kōōkoostooy, kukoonyitē ānkubirchinē kōōnkōy chiichoo bāytooyiisyē ānku soboot ākookoy, 10 kōōryookyinē keey :booyi-choo tibtēmu āk ang'wan taayeetaab chiichoo kēēbuurēē ng'echereetaab bāytooyiisyēēt kukutunkyinē nyooto soboot ākookoy. Ikoochinē :booyichoo kuutwōōsyēkwaa taayeetaab ng'echeraanaa ānkumwooyē kule,

11 "Yēyiintēēnyoo, wē, Mokoryoontēēnyoo,
iyemaat / kiikaastiing' inyiing' nyoo iboontē kāāmuukēywēēk / ānkēēkoonyitiing',
kuuyu kiyēyē kiy ake tukul.
Kiikuyēyākiis :tukuuchoo tukul ānkusobtōōs

3:18 1Bēt. 1:7; Ng'oong'. 6:11 **3:19** Ibu. 12:5-6 **3:21** Ibu. 8:1; Ng'oong'. 1:6 **4:1** Ng'oong'. 1:10 **4:4** Kāāyiit. 1:44; Ng'oong'. 5:8; 7:4, 11; 11:16; 14:3; 19:4; 6:11 **4:5** Chuy. 19:16; Seka. 4:2, 10; Ng'oong'. 1:4; 8:5; 11:19; 15:1; 16:18; 17:9 **4:6** Ng'oong'. 15:2 **4:7** Ēsēk. 1:5-12; 10:14 **4:8** Isa. 6:2-3; Ēsēk. 1:18; 10:12-13

kuu wōloo kiimāktooy."

5

Kitaabuut ākoo Mēēnkit

1 Nto mii yoo, akas kitaabuut nyēē wuu makateet nyēē /kēētooyē. /Kikeesir
kitaabuunaa wook tukwaay ānkimii āwutaab taay nyēbo chiichoo kiibuurēē
ng'echeraanaa wōō. /Kikikēēnuchēē kitaabuunaa tukuuk tisab. 2 Kyaakas
malayikeet nyēbo kāāmuukēywēēk kukuurchinē barak kule, "Ng'oo :nyēē
yemaat kōōnēm tukuuchoo /kikēēnuchēē kitaabuut, sukung'aany kitaabuu-
naata?" 3 Nteenee, māmii :chii barak, wōlēēb kōōrēēt nto ku *kāābkwoombiich
nyēē imuuchē kuyaat kitaabuunaa nto mbo kukas āriit. 4 Kyaariir ankaariir,
kuuyu kimāmii :chii nyēē kiyemaat kuyaat nto kukas kitaabuunaata āriit.
5 Nto mii yoo, kumwoowoo :boontēēt akeenke ām booyichoo kule, "-Meeriir.
Kāākōōbēliis :chiichoo kuu ng'ētunytaab Yuuta nyoo rutunēē tiikiityoontēētaab
*Tāwuti ānkuchōōnēē kōōnyii. Imuuchē :chiichooto kōōnēm tukuuchoo tisab
choo /kikēēnuchēē kitaabuunaa ankuyaat kitaabuut."
6 Nto mii yoo, akas *Mēēnkit nyēē wuu nyēē /kakeebakach kukēēyyoonyēē
yēē mii :ng'echeraanaa wōō kukāmuut :tukuuchoo ang'wanu āk booyichoo.
Kiboonto :Mēēnkoo kuuynook tisab ākoo koonyek tisab. Tāmirmirookaab
Yēyiin :chooto tisab chēē / kiikiiyooktooy kuba kōōrēēt kumukuul.
7 Kiwokōōnēmunēē :Mēēnkoo chiito nyoo kimii ng'echereetaab bāytooyiisyēēt
kitaabuunaa kumii āwutaab taay nyēbo chiichooto. 8 Yu kayey kuu nyooto,
kōōryookyi keey :tukuuchoo ang'wanu ākoo booyichoo tibtēm āk ang'wan
taayeetaab Mēēnkoo. Kiboonto :chii ake tukul ām booyichoo bukantiit ākoo
kibuumbōōk chēbo *ta-aabuut chēē mii :tukuuk chēē boong'u :yyētiing'waa
nyēē anyiny, nto chooto ku soowuutēkaab biikaab Kiriistō. 9 Kityēēn tyēēnto
nyēē lēēl nyēē mwooyē kule,
"Iyemaat inam kitaabuunaa
ānkiinēmu tukuuk choo /kikēēnuchēē,
kuuyu /kikeebakachiing'
sukuwālāng' :korotiikuuk biiko kukwaanee kuutuweek tukul,
aroosyek tukul, bōrōryōōsyēk tukul āk yēēmōōsyēk tukul
kukwa wōlēē mii :Yēyiin.
10 Kiiyey :inyiing' icheek kuyēk bāytooyik
kubāytooyiis ām kōōrēēt
ānkuyēchinē Yēyiintēēnyoo yiisyēēt."
11 Nto mii yoo, akas malayikaanik chēē kiyitē kisyēērōōk chēē mātinyē
rarwa. Kiimuut :malayikaanichaa ng'echeraanaa wōō āk tukuuchoo
ang'wan āk booyichoo kutyēēntōōs. 12 Kityēēnchinē barak kule,
"Yemaat /kēēsilto Mēēnkoo /kikēēbākāchē.
Inee :nyoo tinyē kāāmuukēywēēk, bāytit, kiirnātēēt āk nkuruuk.
/Kēēkoonyit, /kiitōrōōr /ankiikaasta!"
13 Yooto akas kiito ake tukul nyēē soboot ām barak, nyēē mii kōōrēēt, nyēē
mii araarayta āk mbo nyēē mii kāābkwoombiich kutyēēnē kule,
"Kusilākoy ākookoy :chiichoo kēēbuurēē ng'echeraanaa wōō
ānkusilākoy :nkinee Mēēnkoo.
Koonyitootiin :icheek ānku wōōyēch
ānkuboonto kāāmuukēywēēk kēnyiis āk kēnyiis!"

5:1 Ēsēk. 2:9-10; Tān. 12:4; Ng'oong'. 5:7 **5:5** Toowu. 49:9; Isa. 11:1, 11; Room. 15:12; Ng'oong'. 22:16 **5:6** Yoowa. 1:29; Ng'oong'. 5:9, 12; 6:1-17; 7:17; 12:11; 13:8; Seka. 4:10 **5:8** Tyēēn. 141:2; Ng'oong'. 8:3-4 **5:10** Ng'oong'. 1:6 **5:11** Tān. 7:10; Ibu. 12:22 **5:13** Filib. 2:10

14 Nto yityo kumwooy :tukuuchoo ang'wanu kule, “Kuwuuyiit nyooto.”
Kukutuny :booyichoo ānkuyim kusiltooy Yēyiin.

6

Kiinēm :Mēēnkoo tukuuk choo /kikikēēnuchēē kitaabuut

1 Nto mii yoo, akas Mēēnkoo kōōnēmu kiito nyēbo taayta ām choo /
kikikēēnuchēē kitaabuunaa. Kyaakas kumwooyē :kiyoo akeenke ām tukuu-
choo kisobchootiin ang'wan kutulē kuu iileet kule, “Chōō!” 2 Kyaakaste, nto
bērē ālē, akas faraasiit nyēē siirwoo! Kiboonto :chiito nyēē kimiitē faraasi-
inaa kiyaang'ta āk kuutwēēt ām mētinyii ānkiwo booryoot nyēē kiibēliis.
3 Nto tēē yoo, kōōnēm :Mēēnkoo kiito nyēbo āyēēng' nyoo /kikikēēnuchēē
kitaabuunaa. Yooto akas kumwooy :kiyoo soboot nyoo kibo āyēēng' kule,
“Chōō!” 4 Kuchō :faraasiit ake nyēē ki arraa. /Kikiikoochi chiito nyēē kimii
faraasiinaa kibchoonchuryēēt nyēē wōō miisin āk kāāmuukēywēēk kuyey
biiko kubaraat keey kōōboot tāloosyēēt ām kōōrēēt.
5 Nto tēē yoo, kōōnēm :Mēēnkoo kiito nyēbo sōmōk nyoo /kikikēēnuchēē
kitaabuunaa. Yooto akas kumwooy :kiyoo soboot nyoo bo sōmōk kule,
“Chōō!” Akaste nto bērē ālē, kumii taayeenyuu :faraasiit nyēē tuuy! Kiboonto
:chiito nyoo kimii faraasiinaa kiito ām āwunyii nyēē /kii-āyēēkiisyēē. 6 Nto mii
yoo, akas kuutiit nyēē kichōōnēē wōloo mii :tukuuchoo ang'wanu, kumwooyē
kule, “Mākwoolē :beesaanik chēbo yiisyēētaab bēsyēēt akeenke nkoonuuk
mukutuutyēēt akeenke, ankwaal subak *syāyiriik mukutuutēk sōmōk. Ntee-
nee, -moonyeeree *tifaayiik āk mwaayta!”
7 Nto tēē yoo, kōōnēm :Mēēnkoo kiito nyēbo ang'wan nyoo /kikikēēnuchēē
kitaabuunaa. Yooto akas kuutiitaab kiyoo soboot nyoo bo ang'wan kum-
wooy kule, “Chōō!” 8 Kyaakaste nto bērē ālē, kumii taayeenyuu :faraasiit
nyēē āruus! /Kikēēkuurē :chiito nyēē kimii faraasiini kule Meet ānkimii
:Kāābkwoombiich lētuunyii. /Kikiikoochi bichoo kāāmuukēywēēk kubāw ko-
mosta akeenke ām komoswookik ang'wan choo bo kōōrēēt tukul ku-
mukuul, sukung'eet koowaang'tee biiko booryēēt, kēmēwuut, tānkuusyēēt āk
tyoong'iikaab wuuyēēt.
9 Nto tēē yoo, kōōnēm :Mēēnkoo kiito nyēbo muut nyoo /kikikēēnuchēē
kitaabuunaa. Yooto akas :tāmirmirookaab biiko ām *kāābkōrōs keel choo /
kikēēbākāchē kuuyu kiinēmchi keey ng'ālyoontēētaab Yēyiin. 10 Kikuurchinē
barak kule, “Wōōy, Mokoryoontēēnyoo nyoo itiliil ānkiibooyē man, ara 'ibu-
urē ākoy āyu siitiilchi biikaab kōōrooni ng'al iyooku soboonwēkyoo?” 11 /
Kikiikoochinoot bichoo sirook chēē leelach ānku kōōyēch. /Kikēēmwoochi
tākōōmuuny kisich ākoy kuyityiin :laatitaab mbo ng'eetaabkaamet chēē
kimāchē /sikeebakach choo yēyē yiisyēēt kuu nyoo kiyēyē :icheek.
12 Kyāārōōtootē kōōnēmu :Mēēnkoo kiito nyēbo lo nyoo /kikikēēnuchēē
kitaabuunaa. Kitook :kibring'ring'nyēēt nyēē kōrōōm miisin. Kitubākoy :asi-
ista. Kusalakay :araaweet kuu koroti, 13 ānkōōsuuw :kookeelik kuu mōkōyōōn
chēē kararach yoo kāwus :yoomeet. 14 /Kikiinēmto wōliin bo barak kubot
kuu muuyto nyēē /kakiiriiny /ānkiiboot nkicheek lekemoosyek tukul āk
kōōrōōsyēk tukul choo kiimuut :bēēkaab araarayta.
15 Nto yityo kuwuny keey :bāytooyik, biiko choo tookunootiin,
kāāntōōyikaab lukēētaab booryēēt, mokorēēnik, biiko choo bo kāāmuukēy,
motwoorik tukul āk mbo biiko alak tukul. Kiwunyēē keey :bichoo

---

6:8 Seka. 1:8; 6:1-7; Ng'oong'. 19:11, 14 **6:8** Cherem. 24:10 **6:9** Ng'oong'. 1:2, 9; 12:11, 17; 19:10; 20:4 **6:11** Ng'oong'. 3:4-5, 18; 4:4; 7:9, 13; 15:6; 19:8, 14 **6:13** Mat. 24:29; Ng'oong'. 8:12 **6:14** Isa. 34:4; Ibu. 1:12

kēbēnoonik āk rwoontōōk ām wōloo bo lekem. 16 Kikuurchinē :bichoo barak
kumwoochinē lekemoosyek āk rwoontōōk kule, "Ōluulchēēch simakaseech
:chiichoo bāytooyiisyē āmēēng'woonchēēch :Mēēnkoo, 17 kuuyu kāākuyityiin
:bēsyēēt nyēē ing'woonchinēē :icheek biiko ng'aleek. Ara, ng'oo :nyēē
imuuchē kuchilil?"

7

Mākuriibākiis :biiko choo yēchinē Yēyiin yiisyēēt

1 Yu kāākuyityo :yoo, akas malayikaanik ang'wan chēē kiiyyoong'sēē
komoswookik ang'wan chēbo kōōrēēt. Kiiyyoong'tooy :malayikaanichaa
yoomat ake tukul nyēē wusunēē komoswookichoo ang'wan. Kiyeyakay kuu
nyooto simāwus :yoomeet kōōrēēt nto araarayta nto keet ake tukul. 2 Kyaakas
subak malayikeet ake kuchōōnēē koong'asiis kuboontoonu ng'oocheet
nyoo bo Yēyiin. Kikuurchi barak :malayikaanaa malayikaanik choo ki
ang'wan choo kikiikuchāmchi :Yēyiin kule kōōturbuub kōōrēēt ākoo araarayta.
3 Kimwoochi kule, "Masimo-araante kōōrēēt, araarayta ākoo keetiik. Okany
ākoy kut /keeng'ooch tokoochikaab biiko choo yēchinē Yēyiintēēnyoo yiisyēēt."
4 Yooto nanyuun, akas /kēēmwoowoo laatitaab biiko chēē /kikeeng'ooch.
Biikaab Isrāyēēl tukul chēē /kikeeng'ooch ku 144,000. 5 Biiko chēē /ki-
keeng'ooch kukwaanee kōōtaab Yuuta ku 12,000, /keeng'ooch 12,000 chēbo
kōōtaab Rubēēn /ankeeng'ooch 12,000 chēbo kōōtaab Kaat. 6 /Kikeeng'ooch
biiko 12,000 chēbo kōōtaab Asyeer, /keeng'ooch biiko 12,000 chēbo kōōtaab
Naftaali /ankeeng'ooch biiko 12,000 chēbo kōōtaab Mānāāsē. 7 /Kikeeng'ooch
biiko 12,000 chēbo kōōtaab Simiyōōn, /keeng'ooch 12,000 chēbo kōōtaab
Laawi /ankeeng'ooch 12,000 chēbo kōōtaab Isakaar. 8 /Kikeeng'ooch biiko
12,000 chēbo kōōtaab Sābulōōn, /keeng'ooch 12,000 chēbo kōōtaab Yōōsēēf /
ankeeng'ooch 12,000 chēbo kōōtaab Beenchamiin.

Bōrōryōōsyēk chēē chaang' chēē irāroochootiin

9 Yu kāākuyityo :yoo, akas biiko chēē kimātinyē rarwa chēbo bōrōr
ake tukul, kōōr ake tukul āk chēbo yēēm ake tukul. Kikiiyyoonyēē :bi-
chooto ng'echeraanaa bo bāytooyiisyēēt āk taayeetaab Mēēnkoo. Kiki-
ilaach :bichoo sirook chēē leelach chēē kōōyēch ankikinam sokēēkaab
sōōsik. 10 Kikuurchinē :bichoo barak kumwooyē kule, "Kiiraraacheech
:Yēyiintēēnyoo nyoo kēēbuurēē ng'echereetaab bāytooyiisyēēt āk Mēēnkoo."
11 Kiiyyoong'iis :malayikaanik tukul kumuut ng'echeraanaa āk yoo
mii :booyichoo āk tukuuchoo ang'wan choo sobchootiin. Kikubuy kuut
:malayikaanichaa ām taayeetaab ng'echeraanaa kukutunkyinē Yēyiin,
12 kumwooyē kule, "Kuwuuyiit nyooto. Kusilākoy :Yēyiintēēnyoo nyoo
tōrōōr nyoo boonto kiirnātēēt. /Kēēbirchinē kōōnkōy /ānkēēkoonyitē nyoo
bo kāāmuukēy āk nkuruuk kēnyiis āk kēnyiis. Kuwuuyiit nyooto!"
13 Kuteebeenaa :akeenke ām booyichoo kule, "Ng'oo :bichu keelaach siroo-
choo leelach ānku kōōyēch ānkukwoonēē ānō?" 14 Āwālchi kule, "Inkētē :inyiing'
ōō, boontēēt." Kumwooy :boontoonoo kule, "Bichoo ku chēē kiikoomuukta
wusiisyoonoo wōō ānkōōkōōwuunēē sirookwaa korotiikaab Mēēnkoo kutilili-
itu. 15 Kunyi, kwēēyyoonyēē :bichooto yoo bāytooyiisyēē :Yēyiin ānkuyēchinē
Yēyiin yiisyēēt bēēt āk kwēēmooy ām yoo ibuurēē. Mākuming'to keey :bichooto
Yēyiin ām yooto. 16 Mākoy kwaam bichooto subak :kēmēy, melelta, kubeel

---

6:15 Isa. 2:10, 19, 21 **6:16** Osee. 10:8; Luuka 23:30 **6:17** Chōōw. 2:11; Nāwu. 1:6; Sefa. 1:14-18; Mal. 3:2 **7:1** Cherem. 49:36; Tān. 7:2 **7:3** Ēsēk. 9:4, 6; Ng'oong'. 9:4; 22:4 **7:4** Ng'oong'. 14:1, 3 **7:8** Ng'oong'. 21:12-13 **7:9** Laawi. 23:40; Yoowa. 12:13; Ng'oong'. 6:11 **7:14** Tyēēn. 51:7; Mat. 24:21-22; Ng'oong'. 22:14 **7:15** Ng'oong'. 4:2; 21:3

:asiis nto kuwus icheek :yoomat nyēē layaat, 17 kuuyu mākwookooy icheek :Mēēnkoo kēēyyoonyēē ng'echeraanaa komos. Mākōōrēētoot bichooto kuba wōlēē mii :riiriiyōōsyēkaab bēēkaab soboon ānkumāsyi :Yēyiin icheek lōōkyoo ake tukul."

8

Kiinēm :Mēēnkoo kiito nyēbo tisab nyoo /kikēēnuchēē kitaabuunaa

1 Nto yu kēēnēm :Mēēnkoo kiito nyēbo tisab nyoo /kikēēnuchēē kitaabuunaa, kusiis :wōliin bo barak ām kisiincheetaab asiista akeenke. 2 Yooto, akas /kiikoochinē aryeembuunek tisab malayikaanichaa kiiyyoonyēē taayeetaab Yēyiin. 3 Kichō :malayikeet ake nyēē kiboonto kibuumbeet ake nyēbo *ta-aabuut ānkōōyyoonyēē yoo bo *kāābkōrōs. /Kikiikoochi malayikaanaa tukuuk chēē chaang' choo boong'u nyēē anyiny sukusiltēē Yēyiin kuboonto keey soowuutēkaab biikaab Kiriistō ām kiitaab kōrōs bo ta-aabuut nyoo mii taayeetaab ng'echereetaab bāytooyiisyēēt. 4 Kichiiltēē :yyētiitaab tukuuchoo boong'u nyēē anyiny yēbo āwutaab malayikaanaa kuwēētii barak kuboonto keey soowuutēkaab biikaab Kiriistō. 5 Kiinēm :malayikaanaa kibuumbaanaa ankuram maata ām kāābkōrōs ankoosyaaree mayaa kōōrēēt. Yooto koowech :iileet, kutul :kōōrēēt, kooruum ānkōōring'riing'.

Aryeembuunek ang'wan chēbo taay

6 Nto mii yoo, kuyeyta keey :malayikaanichaa tisabu sukukuut aryeembuunek.

7 Kikuut :malayikeet nyēbo taayta aryeembuut nyeenyii. Yu kakuut kuchēy, kuroonkyi keey kōōrēēt :kweyaanteet nyēē iliing'oot maata ākoo korotiik. Kilay :kereeryaanteet akeenke ām sōmōk nyēbo kōōrēēt. Kilāyo :nkicheek keetiik chēē tēē chooto ankulay :saamiiyta āk kiy ake tukul.

8 Kukuut :malayikeet nyēbo āyēēng' aryeembuut nyeenyii. Yu kakuut, /kēēwiirchi araarayta kiito ake nyēē wuu lekemnyaa nyēē wōō nyēē kilāyē. Yooto, kuweechakay :kereeryaanteet akeenke ām sōmōk nyēbo araarayaa kuyēk koroti. 9 Kibēk :ng'ooluutyēēt akeenke ām sōmōk nyēbo tyoong'iik ankuling'ta :nkicheek mwēēnkōōsyēk chēē tēē chooto ām araaray.

10 Kukuut :malayikeet nyēbo sōmōk aryeembuunyii. Yu kakuut, kōōsuuwunēē barak :kookeelyeet nyēē wōō nyēē kilāyoonu kuu nōmōryoontēēt. Kiisuuchi kereeryaanteet akeenke ām sōmōk nyēbo āynōōsyēk āk mōōkōōtōōsyēk. 11 /Kēēkuurēē kookeelyaanaa 'Ng'woonin'. Kunyi, king'waaniit :komosta akeenke ām sōmōk nyēbo bēēko. Kibakach :bēēchoo biiko chēē chaang' ām kōōrēēt.

12 Kukuut :malayikeet nyēbo ang'wan aryeembuunyii. /Keeryaach komostaab akeenke ām sōmōk nyēbo asiista /ankeeryaach nkinee komosta nyēbo araaweet nyēē tēē nyooto. /Kikeeryaach komosta nyēē tēē nyooto nyēbo kookeelik kutubākiis :tukul. Kimāmii :komosta akeenke ām sōmōk nyēbo lēbkēēyyēēt ām bēsyēēt ānkimāmii :komosta akeenke ām sōmōk nyēbo lēbkēēyyēēt kwēēmowuut.

13 Nto bērē akaste, akas siirērēēt nyēē kitēērēērtooy ām kōōrēēt barak kuwoochootē kule, "Ng'woonin, lēyyē, ng'woonin, ng'woonin! Yoo kuutē :malayikaanik alake sōmōku aryeembuunek, ku tyaa sōō, :ng'wooninto nyēē mākuchōōnchi biiko tukul!"

7:17 Isa. 49:10 **7:17** Tyēēn. 126:5-6; Isa. 25:8; Yoowa. 10:11; Ng'oong'. 21:6, 4 **8:3** Chuy. 30:1, 7-8; Ng'oong'. 5:8 **8:7** Chuy. 9:23-25 **8:8** Ng'oong'. 16:3-4 **8:12** Ng'oong'. 6:12-13

9

Aryeembuutaab muut

1 Kukuut :malayikeet nyēbo muut aryeembuunyii. Yu kakuut, akas
kookeelyeet nyēē kikiikōōsuuwunēē barak. /Kikiikoochi kookeelyaanaa
2 yootēywoontēētaab nkōriit nyoo māng'ētē. Yu kayaat nkōriinoo, kuchi-
ilunee :yyētiit yooto kuu yyētiit nyēbo maata nyēē wōō miisin. Kiker
:yyētiinoo barak kutubākoy :asiista. 3 Kitēērēērunēē yyētiinoo kukwa kōōrēēt
:taalamik chēē /kikiikoochi ng'woonēēt nyēē wuu nyēbo kēnēyiisyēk. 4 /
Kikēēmwoochi taalamichaa kumanyeeree suus alak tukul ām kōōrēēt, nto
keet ake tukul, nteenee kutoor biiko choo kimāboonto ng'oocheetaab Yēyiin
ām tokoochikwaa. 5 /Kimākēēmākyinē taalamichaa kubakach bichoo, nte-
enee koosuusyaanee ng'wooninto nyēē wuu nyoo bo kēnēyiisyēk ām ārook
muut. 6 King'woonchi biiko :bēsyōōsyēchooto kut kookaykaay meet nteenee
kimwēyēē icheek :meet.

7 Kichōbootiin :taalamichaa kuu faraasiinek chēbo booryo. Kiiloochē
tukuuk chēē wuu kuutwōōsyēk chēē /kikeeyeyee *ta-aabuut ānkitinyē
:wōlēēb koonyek tōōntaab chiito. 8 Ki kōōyēch :buutēēkwaa kuu chēbo koor
ankukerkeey :keelekwaa chēbo ng'ētuuny. 9 Kikiiyēēn :karneet tēkēētikwaa
ānkichēytōōs :kebebaakwaa kuu kōrōkōchōōnikaab faraasiinek choo bēētii
booryēēt. 10 Kiboonto :taalamichaa saaruuraak chēē tōōrē biich kuu
kēnēyiisyēk /ānkikiikoochi kāāmuukēywēēk koonyaliil biiko ām ārook muut.
11 Bāytooyiintēēng'waa ku malayikeetaab kāābkwoombiich nyēē /kikēēkuurē ām
kuutiitaab Iburaneek kule Ābātōōn nto ām kuutiitaab Kirikiik ku Ābōōlyōōn.
Ibooru :kaaynaani kule kāānyāliiliintēēt.

12 Ng'wooninto nyēbo taayta :nyooto. Mii :alake āyēēnku chēē makukwa.

Aryeembuutaab lo

13 Kikuut :malayikeet nyēbo lo aryeembuunyii. Yooto, akas kuutiit nyēē
kichōōnēē kuuynook ang'wan chēbo kiitaab kōrōs nyēbo *ta-aabuut nyoo
mii taayeetaab Yēyiin. 14 Kimwoochi :kuutiinaa malayikaanaa bo lo kule,
“Ityaakte malayikaanichaa ang'wan choo /kikēērātyi yoo bo āynoonoo wōō
bo Fraati.” 15 /Kikiikēēchōbchi malayikaanichaa kubakach ng'ooluutyēēt
akeenke ām sōmōk nyēbo biiko ām kōōrēēt kumukuul kēnyiiniitēnyi,
araawaaniitēnyi, bēsyooniitēnyi āk āsiiswēchuutēchu. Kunyoo, /kikiityaakta
malayikaanichaa. 16 /Kikēēmwoowoo kule ki rarwoosyek āyēēng' :biikaab
booryēēt chēē kibēētēē faraasiinek kōōntōōchinē :malayikaanichaa.

17 Ām ng'oong'uutyoonoo, kyaakas faraasiinechaa āk biiko chēē kibēētēē
faraasiinechaa. Kikiilookyi :bichoo kariik teket chēē kikiirirto kuu mā, chēē
buusyēēnēch āk chēē ki toolēēlyoonēch. Kikerkeey :mētēwookaab faraasiinek
chēbo ng'ētuunyēk ānkwoosu :kuutuweekwaa maata, yyētiit āk aryaanteet
nyēē layaat. 18 Kibakach :mēēyinwēchu kyoosunēē kuutuweekaab faraasi-
inechaa, kereeryaanteet akeenke ām sōmōk nyēbo biiko ām kōōrēēt ku-
mukuul. 19 Kibākākiisyēē :faraasiinechaa kuutuweekwaa āk saaruuraakwaa.
Kiboonto :saaruuraakwaa mētēwoy chēē kitōōrē biich kuu chēbo ēērēēnōōy.

20 Mānāāwēēchākiis :biiko tukul choo king'ētunēē mēēyinoo. Nteenee
kitas taay kukutunkyinē tāmirmirook chēē miyootēch āk āynātōōs. Buch
:āynātōōsyēchoo chēē mākāstooy āmākāsē mbo ng'al nto kubēēsyētē, chēē
kiyeyee :icheek *ta-aabuun, *feetaan, syaabaan, rwoontōōy āk keet.

9:1 Ng'oong'. 11:7; 20:1 **9:2** Toowu. 19:28 **9:4** Ng'oong'. 7:2-3 **9:6** Āyub 3:21-22 **9:7** Chōōw. 2:4 **9:11** Chuy. 10:12-20 **9:13** Ng'oong'. 8:3 **9:14** Ng'oong'. 7:1 **9:15** Ng'oong'. 8:7-12 **9:20** Tyēēn. 115:4-8; 135:15-17; Isa. 44:9-20; Tān. 5:4, 23

21 Manaaweeksee :bichoo rōkōsng'waa bo rumiisyō, mosoonkoyeenikwaa,
martaayeet nto ku chōōrsēēt.

10

Malayikeet āk kitaabuut nyēē mining'

1 Nto mii yoo, akas malayikeet ake nyēbo kāāmuukēywēēk kuchōōnēē
barak. Kiilaakaat :malayikaanaa boolteet ankikiibaawuut :cheebkalaasyeet
mētinyii. Kikerkeey :tokochnyii asiista ānkiikwēnyē :kērēēnkōōk kuu ma.
2 Kikinamee āwunyii kitaabuut nyēē mining' nyēē king'aanyaat. Kikiitaar
:kereenkeenyii nyēbo taay araarayta ankootaar :nyēbo kaataam kōōrēēt
3 ankooruum miisin kuu ng'ētunyto. Yu keeruum, kuchēyo :iilootik tisabu.
4 Kyāāmāchē āsiriisyē yooto kāchēy :iilootichoo tisabu, nteenee akas kuutiit
kuchōōnēē barak nyēē kimwooyē kule, "Iriib kiyēē mwooyē :iilootichoo
tisabu ameesir ng'aleechaata."
5 Nto mii yoo, kōōtōrōōr āwunyii nyēbo taay :malayikaanaa kikiitaar
araarayta ākoo kōōrēēt. 6 Kiiwaal keey ām kaayneetaab Yēyiin nyoo ming'iisyē
ākookoy, nyoo kiyēyē barak āk kiy ake tukul nyēē mii wōlooto, nyoo
kiyēyē kōōrēēt āk tukuuk tukul choo mii āriinyii āk araarayta kuboonto
keey āk kiy ake tukul nyēē mii āriinyii. Kimwooy :malayikaanaa kule,
"Mēētākiikooyē keey! 7 Nteenee yoo kuutē :malayikeetaab tisab aryeem-
buunyii, kōōwoong'tooy :Yēyiin kiyēē kiiyeelaat nyoo kikiikuchōb kuu yoo
kiiboorchinē *wōōrkooyikyii choo yēchinē inee yiisyēēt."
8 Nto mii yoo, kung'āloolwoo subak :kuutiinaa kikyaakas kuchōōnēē
barak kumwooyē kule, "Iwē /bokēēkōōning' kitaabuunaa yaataat nyoo
mii āwutaab malayikaanaa keetaar araarayta āk kōōrēēt." 9 Yooto āwē
ānkāāsoom malayikaanaa kukōōno kitaabuunaa mining'. Kumwoowoo kule,
"Ong'nyi, nēmu ankii-am. Anyiny sinee ām kuutiing'uung' kuu kimnyet
nteenee mākung'woonchiing' :mooyēēt." 10 Kyāānēmunēē kitaabuunaa āwutaab
malayikaanaa ankaa-am. Kyaanyinyiit ām kuut kuu kimnyeteet, nto yu
kaawaany kung'woonchoo :mooyēēt. 11 Yooto /kēēmwoowoo kule, "Tākumii
:ng'aleek chēē māchāktōōs tēēng'ālooltoochi Yēyiin imwoochinē biiko chēē
chaang', bōrōryōōs, yēēmōōsyēk āk bāytooyik."

11

Wōōrkooyikaab Yēyiin āyēēng' ām Yēērusālēēm

1 /Kikēēkōōno keet nyēē /kiirookiisyēē /ānkēēmwoowoo kule, "Wē, ānkiirookē
*Kōōtaab Yēyiin, *kāābkōrōs ānkiiyiit biiko choo sooyēē wōlooto. 2 Nteenee,
-mēērookē biiwuutaab kōyoo kuuyu bo :wōlooto biiko choo -mēēnkētē Yēyiin.
Makootartaaraat :bichoo ām ārook artam āk āyēēng' kiriinkoonoo tiliil.
3 +Māākoochi *wōōrkooyikyuu āyēēng' kāāmuukēywēēk kung'ālooltoowoo ām
bēsyōōsyēk 1,260. Makoolaach :bichooto sirookaab mēēysēēt."
4 Kerkeey :wōōrkooyichoo āyēēnku keetiikaab *musēytuuniinēk āyēēng' ākoo
tukuuk āyēēng' choo /kiitōōrē taariinek chēē iyyoonyēē taayeetaab Nyoo
Wōō ām kōōrēēt kumukuul. 5 Yoo kasyeem :chii kule kubar bichu āyēēng',
makung'ut :icheek maata kōōmukuus buunichookwaa. Wuu nyiitēnyi :wōlēē
māchāktōōs /keebakakta chiito ake tukul nyoo māchē kubar bichoo. 6 Boonto
:bichoo kāāmuukēywēēk kukerekta roobta yoo mii kung'āloolтoochinē Yēyiin

9:21 Ng'oong'. 16:9 **10:1** Ng'oong'. 4:3 **10:7** Āmōōs 3:7-8; Ng'oong'. 22:6 **10:10** Ēsēk. 2:8—3:3
11:1 Ng'oong'. 21:15 **11:2** Tān. 7:25; 12:7; Ng'oong'. 12:6, 14; 13:5 **11:4** Seka. 4:1-3, 11-14 **11:5**
2Bāy. 1:10; Cherem. 5:14

ānkuboonto kāāmuukēywēēk kuweech bēēko kuyēk koroti, kubar kōōrēēt ām mēēyinto ake tukul kuu wōloo māktooy :icheek nkit.

7 Yoo kaakoowaany nanyuun :wōōrkooyichoo kwoom lōkōōywēchoo, mākuchōōnēē :tyoony nkōriinoo māng'ētē ānkubooryēē wōōrkooyichoo kut kubakach. 8 Mākōōtulēēlēē :wōōrkooyichoo kēēloo murē kiriinkoonoo wōō nyoo / kikēēkwērtoochinē Mokoryoontēēng'waa murtooywoontēēt. Kiikērkēēyēē :kiriinkoonoo Sōtōm nto ku Miisir. 9 Ām bēsyōōsyēk sōmōk āk kisiincheet, mākōōrōōtoot muuswēchoo :biiko kukwaanee yēēmōōsyēk, aroosyek, āk bōrōryōōsyēk tukul āmēēbērē /mākēēchām /keemuy muuswēchooto. 10 Mākung'ērēkyi :biikaab kōōrēēt kumukuul meetaab bichoo āyēēng'. Makwaam saakweet ānkutuwēn keey, kuuyu kikiikutōōrchi :wōōrkooyichoo biikaab kōōrēēt mēēyinto nyēē wōō miisin.

11 Nteenee yu kaakukeeyta :bēsyōōsyēchoo sōmōku āk kisiincheet, kukētyi :Yēyiin bichoo soboonto. Yooto kung'ēētyo :bichooto. Kimuuyo miisin :biiko tukul chēē kikas ng'aleechaa. 12 Nto yityo, kukas :wōōrkooyichoo /kēēkuurunēē Kaab Yēyiin kule, “Okwaa wōli.” Kuba :bichoo barak ām boolteet, kukāsē :buunikwaa. 13 Kichō yooto :kibring'ring'nyēēt nyēē kikōrōōm miisin. Kimis *:kiriinkēēt kereeryaanteet akeenke ām taman ānkubēk :biiko kisyēērōōk tisabu. Kimuuyo :biiko chēē king'ēt ānkukoonyit Yēyiintēētaab kibkōōnkōy.

14 Mēēyinto :nyooto nyēbo āyēēng'. Lēēkit kuchō :nyēbo sōmōk.

Aryeembuutaab tisab

15 Yu kāākuyityo :yoo, kukuut :malayikeet nyēbo tisab aryeembuunyii / ānkēēkuurunēē barak kule, “Kaakunam :Yēyiintēēnyoo āk Kāārārookiintēēt bāytooyiisyēētaab kōōrēēt ānkumākubāytooyiis ākookoy.”

16 Yooto, kukubuy kuut :booyichoo tibtēmu āk ang'wan choo kēēbuurēē ng'ēchērōōkaab bāytooyiisyēēt ām taayeetaab Yēyiin. Kusilto Yēyiin 17 kumwooyē kule, “Yēyiintēētaab kāāmuukēy, nyoo mii, ānkimii, kēēbiruung' kōōnkōy kuuyu kēēbooru kāāmuukēywēēkuuk ānkēētoowu ibāytooyiisyē. 18 Kinyēēr :biikaab kōōrēēt, neennyi +mēēng'woonchi bichoo. Mii wokuyitu :bēsyēēt nyēē / kiitiilchinē ng'aleek biiko choo kiikubēk / ānkēētuwēn motwoorikuuk choo *wōōrkooyikuuk. +/Mākēētuwēn biikuuk choo iywēyiing' ānku minkēēch nto ku wōōyēch. /Kiimukuusē choo imukuusē kōōrēēt.”

19 Kiyaataat :Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy nyēē kiimuuchē :Sāāntukuutaab Kiirootyeenyii kutook. Kiiwēchē :iileet, kōōruumē :kōōrēēt ānkutulē, kōōring'riing'ē ānkuroong'u keey :kweyaanteet nyēē mā mining'.

12

Koorko ākoo tyoony nyēē yong'oos

1 Kitook :kiy ām barak nyēbo kwōng'uut. Ki koorko nyēē /kikiiluumee asiista ānkimii :araaweet ng'wēnyuutaab kērēēnkōōkyii. /Kikiilookyi mēt nkwaatyeet nyēē /kikēētētyi kookeelik taman āk āyēēng'. 2 Kikooyaat :koorkoonooto. Nto yu mākusich, kōōnchō kubo ng'woonintaab sichēēt.

3 Kitook subak :kiito ake nyēbo kwōng'uut ām barak. Ki chēēsoosum :kiyoo nyēē ki arraa ānkiboonto mētēwook tisab āk kuuynook taman. Kikiilookyi mēt ake tukul kuutwēēt nyēbo bāytooyiisyēēt. 4 Kimastee :tyoonyoo saaru-uryeenyii komosta akeenke ām sōmōk nyēbo kookeelik ām barak kurārākyi kōōrēēt. Kiiyyoonyēē :chēēsoosum taayeetaab koorkoonoo kimāchē kusich,

---

11:6 Chuy. 7:17-19; 1Bāy. 17:1 **11:7** Ng'oong'. 13:1-4; 9:1 **11:8** Toowu. 18:20; Luuka 13:33-34 **11:12** 2Bāy. 2:11; Yēyuut. 1:9; Ng'oong'. 4:1 **11:15** Tān. 2:44 **11:16** Ng'oong'. 4:4 **11:18** Tyēēn. 2:1-5 **11:19** Chuy. 25:9-20; Ng'oong'. 15:5 **12:3** Ng'oong'. 12:9

si yoo sichē, kwaam leekweet bakeenke. 5 Kisich :koorkoonoo wēēro nyēē
makubayta kōōrēēt kumukuul ām kirōktaab karneet. /Kikeesar lakwanaa
ākoy yēē bāytooyiisyēē :Yēyiin. 6 Mākumwēchi :koorkoonoo kōōr nyēē suurk-
wēēn wōlēē kiikuchōbchi :Yēyiin /ānkēēriib ām bēsyōōsyēk 1,260.
7 Nto mii yoo, kuchēy :booryēēt ām barak. Kibooryēē :Mukāyil āk
malayikaanikyii chēēsoosum. Kuyēēt :nkinee chēēsoosum kuboonto keey
lukēēnyii, 8 nteenee /kikiibēl chēēsoosum. Yooto, /kēēwōōnunēē inee barak
9 /kēēwunuk kuchō ng'wēny. Inee :eereenaanaa kibo kēny nyoo /kēēkuurēē
Kibrōkōsyoontēēt ākoo Syeetaani nyoo kikēntooy biiko tukul ām kōōrēēt. Kun-
yoo, /kikēēwunukunēē tyoonyoo barak kuboonto keey lukēēnyii tukul kuchō
kōōrēēt.
10 Nto mii yoo, akas kuutiit kukuurunēē barak kule, “Kaakuyit nanyuun
:soboontaab Kaab Yēyiin, bāytooyiisyēēnyii, kāāmuukēywēēkyii āk choo bo
Kāārārookiintēēt. /Kāākiituruur nyoo king'āloolēē mbo ng'eetaabiya bēēt āk
kwēēmooy nyēē miyaat ām taayeetaab Yēyiin. 11 Kiibēl :mbo ng'eetaabiya
chiichoo ām kiisēēnikaab *Mēēnkit āk manta nyēē kimwoowu :icheek ākoo
subak kuuyu kikiikuchamta soboonwēkwaa kubo ng'aleechaata. 12 Kunyoo,
lēyyē, kung'erech :wōliin bo barak āk biiko choo minyē wōlooto! Tyaa sōō
:mēēyinto nyēē mākunyōōr :kiy ake tukul nyēē tinyē soboon ām kōōrēēt āk
araarayta, kuuyu kāākurēk :Kibrōkōsyoontēēt. Nyēērunoot :inee miisin, kuuyu
inkētē kule kāākung'ētyi :bēsyōōsyēk chēē ng'ēri.”
13 Yu kakas :chēēsoosum kule ākoo /kāākēēwunuk kuchō ng'wēny, kutoow ku-
keeyanaat koorkoonoo kisichē wēēroo. 14 Nteenee /kikiikoochi koorkoonoo
kebebaak chēē wuu chēbo siirērēēt nyēē wōō kuteereertee ākoy wōlēē /
kikēēsātyi ām wōlooto bo suurkwēēn. Kimāchāktōōs /bokēēriib koorkoonooto
ām wōlooto kēnyiisyēk sōmōk āk kisiincheet simānyōōr :eereenaanaa. 15 Yooto,
koong'uung' :eereenaanaa bēēko ām kuutiinyii kuroot kuu āynēēt sukut-
waar koorkoonoo. 16 Nteenee kiyaatakay :ng'wēnyuut ankoochiim bēēchoo
kiing'uung'u :tyoonyoo. 17 Kinyēēr :chēēsoosum ānkuchōb keey wokuboory-
ootēē lōkōkaab koorkoonoo alak choo kiriibē mākuutēkaab Yēyiin ānkukoonyitē
ng'aleekaab Yēēsu. 18 Nto mii yoo, kuwo :chēēsoosum yēbo sakaramteetaab
araarayta.

13

Tyoong'iik āyēēng' chēē yōng'ōōsēch

1 Yooto, akas tyoonyto ake kusyoorunēē keey araarayta. Kiboonto
:tyoonyoo mētēwook tisab āk kuuynook taman. Kimii :kuutwōōsyēkaab
bāytooyiisyēēt kuuynoochoo /ānkikikēēsirchi mēt ake tukul kaayna nyēē in-
tosuurtooy Yēyiin. 2 Kikerkeey :bōōrtaab tyoonyi nyēbo mēliil ankikerkeey
:mukuunkookyii chēbo siiburukuut. Kikerkeey :kuutiit ake tukul nyoo bo
ng'ētuny. Kirōōbchi :chēēsoosum tyoonyi kāāmuukēywēēk āk nkuruukaab
bāytooyiisyēēt. 3 Kiboonto :tyoonyoo ng'waayeet nyēē ki wōō miisin ām
mētit akeenke nteenee kikiikusob :ng'waayaanaa. Kiilat :biikaab kōōrēēt
tukul kubo ng'aleechaa ānkutoow kurub tyoonyoo. 4 Kikutunkyi :biiko
chēēsoosum, kuuyu kirōōbchi tyoonyoo kāāmuukēywēēk ānkukutunkyi mbo
subak tyoonyooto. Kiteeb kule, “Ng'oo :nyēē kiikērkēēyēē tyoonyi ānku ng'oo
:nyēē imuuchē kubooryēē?”

12:4 Tān. 8:10 **12:5** Ng'oong'. 2:26-27 **12:6** Ng'oong'. 11:2 **12:7** Tān. 10:13 **12:9** Toowu. 3:1, 14-15; Luuka 10:18; Ng'oong'. 13:2; 16:13; 20:2 **12:10** Seka. 3:1; Ng'oong'. 11:15 **12:11** 1Yoowa. 2:14; 5:4; 1:7; Ng'oong'. 5:6 **12:14** Ng'oong'. 11:2 **12:17** Ng'oong'. 11:7; 13:7 **13:2** Tān. 7:3; Ng'oong'. 11:7; 13:11-17; 16:10; 17:3, 7-13; 19:20 **13:2** 2Tēēs. 2:9; Ng'oong'. 12:3

5 /Kikēēchāmchi tyoonyoo kung'āloolē nyēē ng'āsē keey ānkōōntosuurtooy
Yēyiin. /Kikiikoochi mbo kāāmuukēywēēk kuyēyiisyēē ām ārook artam āk
āyēēng'. 6 Kiintosuurto :tyoonyoo Yēyiin āk wōloo minyē āk mbo biiko choo mii
kibkōōnkōy ām ng'al chēē kimwooyē. 7 /Kikiikoochi tyoonyoo kāāmuukēywēēk
kubooryēē biikaab Yēyiin ānkōōbēliis. /Kikiikoochi kāāmuukēywēēk kubāw
yēēmēēt ake tukul, kōōrēēt āk bōrōryēēt ake tukul. 8 Mākukutunkyi tyoonyoo
:biiko tukul choo minyē kōōrēēt, choo mēēbērē sirootiin :kooynōōkwaa ki-
taabuutaab soboonto kuchakee /kumanaakeeyey kōōrēēt. Kitaabuuni ku
nyoo bo Mēēnkoo /kikēēbārē.
9 Nyoo yēbē yiit kukas ng'aleechu: 10 Biiko choo /kiikiitiilchi kule /kēēnāmē
/ankeebeeta, +/makeenam /ankeebeeta. Nto choo /kiikiitiilchi keebaree
chōōkiit, +/makeebaree chōōkiit. Yoo yēyāktōōs :ng'aleechu kumāchāktōōs
kumuytoochinē :biikaab Yēyiin ānkōōkoosēē keey inee.
11 Nto mii yoo, akas tyoonyto ake kōōtuung'unēē kōōrēēt ng'wēny. Kiboonto
:nyoo kuuynook āyēēng' chēē kerkeey chēbo mēēnkich ānkiing'āloolē kuu
chēēsoosum. 12 Kiyēyiisyēē kāāmuukēywēēkaab bāytooyiisyēēt chēbo tyoonyoo
/kikēērōōbchinē kāāmuukēywēēk. Kiyey biiko tukul ām kōōrēēt kukutunkyi
tyoonyoo kibo taay nyoo kikiikusob :ng'waayeenyii. 13 Kiyey :tyoonyi
ng'al chēē -/mākyoomu kuu kule, kitōōrunēē maata barak kukāsē :biiko
tukul. 14 Kilātunēē biiko yēyuutēchoo -/mākyoomu āk kāāmuukēywēēchoo /
kikiikoochinē kuyeyee taayeetaab tyoonyto nyoo kibo taay. Kimwoochi
:tyoonyoo biikaab kōōrēēt tukul kuyey āynātēēt nyēē /kiisōōtēē tyoonyoo
kikiikusob :ng'waayeenyii nyoo /kikiikōōtēnē ām chōōkiit. 15 /Kikiikoochi
tyoonyi bo āyēēng' kāāmuukēywēēk kōōbuusyi āynātoonoo /kikiikērkēēyēē
tyoonyoo kibo taay, sukung'eet kung'alaal :āynātoonooto sukōōsākyi biiko
tukul choo kimākutunkyinē āynātoonoo /keebakach. 16 Kikērchi koong' subak
:tyoonyoo biiko tukul /kiikoochi bēēruutook āwutaab taay nto tokoch nyēē
mātiny ku nyēē mining', nyēē wōō, chēē bānoon nto ku mokorēēn, chēē
motwoorik nto chēē bāwu keey. 17 /Kikeeyey kuu nyooto sukung'eet māmii
:chii nyēē /kēēchāmchinē kwaal nto kwaalta kiy yoo māboonto bēēruutyoonoo.
Kimāchāktōōs :bēēruutyoonoo ku kaayneetaab tyoonyoo nto ku kiyēē ibooru
kāāyiitēēnyii.
18 Māchē :ng'aleechu kiirnātēēt. Chii ake tukul nyoo yēyiisyēē mētinyii,
kōōyiit ānkōōnkēt kiyēē ibooru :kāāyiitēētaab tyoonyoo kuuyu kaayneetaab
chii :kāāyiitoonoo. Kāāyiitoonoo ku 666.

14

Mēēnkit ākoo biikyii

1 Nto bērē akaste, akas *Mēēnkit nyēē kēēyyoong'ēē lekemeetaab *Sāāyōōn
kuboonto keey biiko 144,000 chēē kitinyē kaayneetaab Mēēnkoo āk nyēbo
kwaan ām tokoochikwaa. 2 Kyaakas kuutiit nyēē kichōōnēē barak nyēē
kiiruumē kuu bēēkaab chēēsuruur ānkutulē kuu iilootik. Kikerkeey nyēbo
biich chēē kibutē bukantiin, 3 kutyēēnē tyēēnto nyēē lēēl ām taayeetaab
ng'echereetaab bāytooyiisyēēt āk yoo mii :tukuuchoo ang'wanu choo sob-
chootiin āk booyichoo. Māmii :chii nyēē kiimuuchē kooneet keey tyēēni,
nteenee bichoo 144,000 choo /kiikiiraraach ām kōōrēēt chēē kiineet keey.
4 Bichooto ku choo kisatee keey martaayeet kuuyu kiriib keey kumanam
:sumto ānku icheek :chēē rubootē Mēēnkoo. /Kikēēwālāng'unēē bichoo wōlēē

13:6 Tān. 7:8, 11, 20, 25; 11:36; 2Tēēs. 2:4; Ng'oong'. 11:2 **13:8** Ng'oong'. 3:5; 5:6 **13:10** Cherem. 15:2; Ng'oong'. 14:12 **13:11** Mat. 7:15 **13:13** Ng'oong'. 16:14 **13:15** Tān. 3:3-6; Ng'oong'. 14:9, 11; 15:2; 16:2; 19:20; 20:4 **13:17** Ng'oong'. 14:9; 19:20; 20:4 **14:3** Ng'oong'. 4:4, 6; 5:9

mii :biiko tukul ām kōōrēēt. Icheek :taabteet nyēbo taayta /kiiyokoochi Yēyiin
nyoo boonto keey Mēēnkoo. 5 Kimāboonto :bichoo ng'wiiynan nto ku lēēlis.

Kiiboor :malayikaanik sōmōku bēsyēētaab ng'woonin

6 Kyaakas malayikeet ake kutēērēērtooy ām barak kuyibē lōkōōywēk chēē
kāroomēch chēbo kibchuulyo. Kimāchē wokwoomchi kōōr ake tukul, yēēm
ake tukul āk bōrōryōōsyēk tukul. 7 Kikuurchinē barak kule, “Lēyyē, oywey
Yēyiin ānkōōsiltē wōōyinnyii kuuyu kaakuyit :bēsyēēt nyēē mākōōtiilchi biiko
ng'aleek. Ōkutunkyi nyoo kiyēyē wōliin bo barak, kōōrēēt, araarayta āk bēy
alak tukul.”
8 Kookeer :malayikeet nyēbo āyēēng'. Kikuuru :nyoo kule, “Kaakuburyet,
kaakuburyet :Bābulōōn kiriinkoonoo wōō nyoo kitoorta biiko ām kōōrōōsyēk
tukul ām muchasnyii kubōōkiit ānkuyēyē ng'al chēbo rōkōs.”
9 Kookeer :malayikeetaab sōmōk kukuurchinē barak kule, “Chiito nyoo
kākutunkyi tyoonyoo nto āynātoonoo kerkeey tyoonyoo, nto /kēēsirchi
tokochnyii nto ku āwunyii bēēruutyēētaab tyoonyoo, 10 mākutuuyēē :chiichoo
ng'woonintaab Yēyiin kuyem. Kōrōōm :ng'wooninoo miisin. +/Mākēētōōrchi
chiichoo maat nyēē ng'āsyānē, kukāsē :malayikaanik chēē churtootiin āk
*Mēēnkit. 11 Mākukuululuuytōōs :yyētiit ākookoy ām wōloo /kiing'woonchinēē
icheek. Mākoy kōōmuung'iis mbo kisich :biiko choo kikutunkyinē tyoonyoo
nto āynātoonoo kerkeey tyoonyoo ānkuboonto bēēruutyēētaab kaayneetaab
tyoonyoo.” 12 Māchāktōōs nanyuun kumuytooy :biikaab Yēyiin choo riibē
mākuutēkyii ānkōōbuur kōōkoosēē keey Yēēsu.
13 Nto mii yoo, akas kuut nyēē kikuur ām barak kule, “Sir ng'aleechu:
Kuchakee ra, ibēruurootiin :biiko choo ikooytooy soboonwēkwaa kubo Moko-
ryoontēēt. Ēē, mwooyē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule mākōōmuung'iis ām
yiisyēēng'waa +/ānkumākēētuwēn ām kiyēē kiikuyey.”

Kēsiisyēēt ām kōōrēēt

14 Kyaakaste, nto ābērē ālē, kimii taayeenyuu :chii nyēē kikiibuurēē boolta
nyēē lēēl. Kikiilaach :chiichoo kuutwēētaab bāytooyiisyēēt nyēē /kikeeyeyee
*ta-aabuut ankikinam nkesuut nyēē ng'atiib. 15 Yooto, kuchuwunee :malayi-
keet ake Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy ānkukuurchi chiichoo kiibuurēē
booltaanaa kule, “Kēsiisyēē nkesuung'uung', kuuyu kaakuyit :bēsyēēt nyēē
/kēēkēsiisyēē ankookuyem kōōrēēt /keekes.” 16 Yooto nanyuun kutoow
:chiichoo kimii boolteet kukes kōōrēēt.
17 Kichuwunee :malayikeet ake Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy āk nkesu-
unyii nyēē ng'atiib. 18 Kichuwunee :malayikeet ake *kāābkōrōs :nyēē kiiyy-
oonkyinē komosta nyēē kirubtooy keey āk maata ānkukuurchi malayikeet
nyoo kibo taay kule, “Kēsiisyēē nkesuung'uung'. Iruruuch *musābiibuunēk
ām kōōrēēt, kuuyu kōōkururyo.” 19 Kikes :malayikaanaa nanyuun kōōrēēt,
nto kāākuyityo, kutōōrchi musābiibuunēchoo yēē /kiitoortoorēē /kiing'woonchi
miisin. 20 /Kikiitartaar musābiibuunēchoo ām kiriinkoonooto saang'. Kiilala
:korotiik ām kōōrēēt. Kirootee kōōrēēt ām kōōyinto nyēbo kiilomiitaanik
bokolwookik sōmōk ānkiimuuchē kooluum faraasiit nyēē keeweer.

15

Malayikaanik tisab āk mēēyinwēk tisab chēbo lētuut

14:8 Isa. 14:12-15; 21:9; Cherem. 50:1-2; Ng'oong'. 18:2; 17:2 **14:9** Ng'oong'. 13:14-15 **14:10** Cherem. 25:15; Ng'oong'. 15:7; 16:1, 19 **14:11** Ng'oong'. 19:3 **14:12** Yoowa. 14:15; Ibu. 6:12; 10:36; Ng'oong'. 13:10 **14:13** 1Tēēs. 4:15-18; Ng'oong'. 19:9; 20:6 **14:14** Ng'oong'. 1:7, 13 **14:19** Isa. 63:1-6; Ng'oong'. 19:15 **14:20** Chōōw. 3:13

1 Kyāākāsyi tukuuk alak chēbo kwōng'uut barak. Kyaakas malayikaanik
tisab chēē kimii wokuyibu mēēyinwēk tisab chēbo lētuut.
2 Kyaakas kiy nyēē wuu araarayta nyēē ki tankilil kuu kiiyēēt kuliblibēnē
kuu maata. Kyaakas subak bichoo kiibēlē tyoonyoo āk āynātoonoo ker-
keey tyoonyoo ākoo kāāyiitēēt nyoo kiibooru kaayneenyii. Kikiiyyoong'iis
yoo bo araarayaa komos, kukanam bukantiinek chēē kēēkoochinē :Yēyiin.
3 Kityēēnē :bichoo kōōkoostooy *Mēēnkit kuu wōloo kityēēntooy *:Muusa
tyēēntaab kāābēliisyēēt. Kityēēnē kule,
“Lēyyē, Mokoryoontēēt Yēyiintēēnyoo, nyoo bāwu kiy ake tukul.
Wōōyēch ānkubo kwōng'uut :tukuuk chēē iyēyē.
Bāytooyiintēētaab biiko tukul,
chuulootiin :tukuuchooto ānkubo man.
4 Mokoryoontēēt, ng'oo :nyēē -mēēywēyiing'
āmēētōrōōrē kaayneeng'uung'?
Inyiing' :nkit nyēē itiliil.
Makukwa :kōōrōōsyēk tukul bokukutung'uung',
kuuyu kōōkutook kule churtootiin :yēyuutēkuuk.”
5 Yu kāākuyityo :yoo, akas kuyootāktōōs :Kitōōkiit ām Kōōtaab Yēyiin
ām kibkōōnkōy 6 ankuchuw :malayikaanichaa tisabu choo kimii
wokuyibu mēēyinwēk tisab. Kikiilaach :malayikaanichaa sirook chēē
leelach kut kōōlēkēchēēchtōōs / ānkikēēmurēē tēkēētikwaa ānōōkaab
*ta-aabuut. 7 Kiikoochinoot :akeenke ām tukuuchoo kisobchootiin
ang'wan malayikaanichaa tisab kibuumbōōk tisab choo / kikeeyeyee ta-
aabuut. Kinyiyootiin kibuumbōōchoo :ng'woonintaab Yēyiin 8 ankikiker
Kōōtaab Yēyiin :chēēbkēēruut nyēē kichōōnēē lēbkēēyyēētaab Yēyiin āk
kāāmuukēywēēkyii. Kimāmii :chii nyēē kiimuuchē kōōwut Kōyooto ākoy
kung'ētito :mēēyinwēchoo tisabu choo kiyibu :malayikaanichaa tisabu.

16

Kibuumbōōk tisab chēbo ng'woonintaab Yēyiin

1 Nto mii yoo, akas kuutiit nyēē kikuurunēē Kōōtaab Yēyiin kumwoochinē
malayikaanichaa tisab kule, “Bōōwāsyi kōōrēēt ng'woonintaab Yēyiin nyoo
mii kibuumbōōchoo tisab.”
2 Kuwo :malayikeet nyēbo taayta ānkuwāsyi kōōrēēt tukuuk chēē kimii
kibuumbeenyii. Yooto, kunam biiko :ng'woowōōk chēē yōng'ōōsēch ānku
ng'woonēch. Bichooto ku choo kiboonto bēēruutyēētaab tyoonyoo āk choo
kikutunkyi āynātoonoo kerkeey tyoonyoo.
3 Kuwāsyi :malayikeet nyēbo āyēēng' tukuuk chēbo kibuumbeenyii
araarayta. Yooto kuweek :bēēko kukerkeyiit korotiikaab muusyoo. Kime
:tyoony ake tukul nyēē kimii araarayta.
4 Kuwāsyi :malayikeetaab sōmōk tukuukaab kibuumbeenyii āynōōsyēk āk
koong'iikaab bēēko. Kiweek :bēēchoo tukul kuyēk koroti. 5 Nto mii yoo,
akas kumwooyē :malayikeet ake nyēē kiiyyoonkyinē komosta nyēbo bēēko
kule, “Wōōy, wēē, Yēyiin, imiitē :inyiing' ra nyoo kiimiitē kung'eetee kēnyiis
āk kēnyiis. Keeyey manta ām kiyēē 'keetiil. 6 Kuuyu kiikuwasta :bichoo ko-
rotiikaab biikuuk āk *wōōrkooyikuuk, misyinē kuyye ng'woonini.” 7 Kyaakas

---

15:1 Ng'oong'. 8:2, 6; 15:7; 17:1; 21:9 **15:2** Ng'oong'. 4:6; 13:14-15, 18 **15:3** Chuy. 15:1 **15:4** Isa. 2:2-3 **15:5** Ng'oong'. 11:19 **15:6** Tān. 10:5; Ng'oong'. 6:11 **15:7** Ng'oong'. 14:10 **15:8** Chuy. 40:34-35; Isa. 6:4 **16:1** Ng'oong'. 15:1 **16:2** Chuy. 9:9-11; Ng'oong'. 13:14-15 **16:4** Chuy. 7:17-21; Ng'oong'. 8:8 **16:6** Tyēēn. 79:10; Ng'oong'. 17:6; 18:24; 19:2

subak kuutiit ake nyēē kikuurunēē *kāābkōrōs kule, “Wōōy, wēē, Mokory-
oontēēt Yēyiintēēnyoo nyoo bāwu kiy ake tukul, bo man ānku chuulaat kiyēē
'itiilē.”
8 Kuwāsyi :malayikeet nyēbo ang'wan tukuuk chēbo kibuumbeenyii asiista.
Yooto /kēēchāmchi asiista kōōmēlmēēl biiko. 9 Ānkoo /kikiimēlmēēl bichoo,
kitay :icheek kureeny keey ānkōōtōrōōr Yēyiin. Nteenee kitas taay kuchub
Yēyiin nyoo kitōōrchinē icheek tāng'āng'uutēchoo.
10 Kuwāsyi :malayikeet nyēbo muut tukuukaab kibuumbeenyii wōloo
bāytooyiisyēē :tyoonyoo. Kitub :mēēnānēēt yēēmēēnyii, kōōkitiit :biiko keelek
nyēē kāng'woonchi 11 ānkuchub Yēyiintēētaab kibkōōnkōy kubo ng'wooninto āk
ng'woowōōk chēē kiboonto. Nteenee kitay :icheek kureeny keey.
12 Kuwāsyi :malayikeet nyēbo lo tukuuk chēbo kibuumbeenyii āynēētaab
Fraati. Kitēēny :āynoonoo kut kunyōōr :bāytooyikaab koong'asiis kēēlto
nyēē sukwoowunēē. 13 Kyaakas tāmirmirook alak sōmōk chēē miyootēch,
chēē kikerkeey mōōrōrōōchook. Kichōōnēē :tāmirmiryēēt ake kuutiitaab
chēēsoosum, kuchōōnēē :ake kuutiitaab tyoonyoo ānkuchōōnēē :ake kuu-
tiitaab wōōrkooyoontēētaab ng'wiiynan.* 14 Tāmirmirook :choo chēē miy-
ootēch chēē yēyē ng'al chēē -/mākyoomu. Bokōōwuruurootē :tāmirmiroochoo
bāytooyikaab kōōrēēt tukul kumukuul kōōruruuch biiko kuyey booryēēt ām
bēsyoonoo wōō nyoo bo Yēyiintēētaab kāāmuukēy.
15 (Kimwooyē Yēēsu kule, “Ōyēbchi yiit, +māāmuung'u kuu chii chōōriin!
Ibēruuroot :chii nyoo chōbtooy keey sirookyii simāwēēsyētoot kibchuraat
ānkunyōōr muyātēēt.”)
16 Kiituuyēēchi :tāmirmiroochoo miyootēch bāytooyikaab kōōrēēt āk
lukōōsyēkwaa yēē /kēēkuurē ām kuutiitaab Iburaneek kule Armaketoon.
17 Kuwasta :malayikeet nyēbo tisab tukuukaab kibuumbeenyii kusērētyi
wōlto ake tukul. /Kikēēkuurunēē yēē /kēēbāytooyiisyēē ām Kōōtaab Yēyiin
kule, “Kāākuyityiin!” 18 Kiiwech :iileet, kutul ānkōōring'riing' :kōōrēēt nyēē
kōrōōm miisin. Mānāātook kibring'ring'nyēēt nyēē tēē nyooto kung'eetee /
kakeeyey kōōrēēt! 19 Kiitēēsunēē keey :kiriinkoonoo wōō bo Bābulōōn sōmōk
ānkuburyēēt :kiriinkōōsyēk tukul ām kōōrēēt. Kiing'woonchinēē :Yēyiin kiri-
inkoonoo nyēērunēēnyii nyoo kikiinyiit kikōōmbēēt. 20 Kiling'ta :kōōrōōsyēk
tukul choo kiikwēēn :bēēko ām araarayta ānkubootyo :nkicheek lekemoosyek.
21 Kirārākyi biiko :kweyaanteet nyēē kiyitē kiilōōnik sosom. Kichub :biiko
Yēyiin kubo mēēyini bo kweyaa kuuyu ki mēēyin :nyoo nyēē -/mākyoomu.

17

Koorko nyēē ki choonchooyēn

1 Kichō :malayikeet ake ām choo kiboonto kibuumbōōk tisab ānkumwoowoo
kule, “Chōō ābooruung' ng'wooninto nyēē mākunyōōr :koorkoonoo
choonchooyēn nyoo lēēkitēē :lōōswēk chēē chaang'. 2 Kirwootoot keey
:bāytooyikaab kōōrēēt āk koorkoonooto ānkōōbōōkiit :ng'ōōkisnyii biiko ām
kōōrēēt.”
3 Nto mii yoo, kukalabaa :malayikaanaa ām kāāmuukēywēēkaab
Tāmirmiryēētaab Yēyiin ākoy kōōr nyēē suurkwēēn. Kyaakas ām wōlooto
koorko nyēē kēēbuurēē bataytaab tyoony nyēē arraa. Kikinyiy bōōrtaab

---

16:9 Ng'oong'. 9:20-21 **16:10** Chuy. 10:21-22; Ng'oong'. 13:1-2 **16:12** Isa. 11:15-16 * **16:13** /Kēēkuurē tyoonyto nyoo bo āyēēng' kule wōōrkooyoontēētaab ng'wiiynan. **16:14** Chuy. 8:6; Ng'oong'. 12:9 **16:14** Mat. 24:24; 2Tēēs. 2:9; Ng'oong'. 13:13-14; 14:11-21; 19:20 **16:15** Mat. 24:43 **16:18** Ng'oong'. 4:5; 6:12-13 **16:19** Ng'oong'. 18:2; 14:10 **16:21** Ng'oong'. 16:1 **16:21** Ng'oong'. 11:19; 16:9 **17:1** Cherem. 51:13 **17:2** Cherem. 51:7; Ng'oong'. 14:8; 18:3

tyoonyoo :kooynōōk chēē mōrē Yēyiin. Kiboonto :tyoonyoo mētēwook tisab āk kuuynook taman.
4 Kikiilaach :koorkoonoo sirook chēē siimootyoonēch āk chēē ārroonēch. Ki-
ilēkēchēēchtōōs :siroochoo ām *ta-aabuunek āk rwoontōōk chēē kāroorānēch
ākoo sanayeek chēē ālē beesaanik chēē chaang'. Kikinam :koorkoonooto
kikōōmbēētaab ta-aabuut nyēē kinyiy :tukuuk chēē miyootēch chēbo rōkōstaab
choonchooyēnātēēnyii. 5 /Kikēēsirchi tokochnyii kaayna nyēē /kikiiyeelee
ng'al kule: ‘Bābulōōn nyoo wōō, kaametiitaab koor chēē choonchooyēn āk
rōkōstaab kōōrēēt.’ 6 Kibōōkitoot :koorkoonoo korotiikaab biikaab Yēyiin choo
kyoomu lōkōōy kurubta keey āk Yēēsu. Kyaalat miisin yu kaakas koorkoonoo.
7 Kimwooy :malayikaanaa kule, “So, nto yu 'ilātē? +Māābooruung' anii kiyēē
iyeelaat nyēē rubtooy keey āk koorkoonoo āk tyoonyoo boonto mētēwook
tisab āk kuuynook taman nyoo kēēbuurēē :inee. 8 Kisoboot :tyoonyoo
kēēkāsē āmēētākumii ra. Nteenee makuchuwunee nkōriit nyēē māng'ētē /
ānkubokiimukuus kutukul. Makoolat :biikaab kōōrēēt choo mēēbērē sirootiin
:kooynōōkwaa kitaabuutaab soboonto kuchakee /kakeeyey kōōrēēt, yoo
kakas tyoonyoo, kuuyu kisoboot taay, mēētākumii ānkumākuchō.
9 Māchē :ng'aleechu kiirnātēēt. Mētēwoochoo tisab ku lekemoosyek ti-
sab wōlēē tēbunēē :koorkoonooto. 10 Nto subak ibooru bāytooyik tisab.
Kiikukeeyta :bāytooyik muutu, kumiitē :akeenke kubāytooyiisyē, nto ake
kumānāāchō. Nto yoo kāchō :nyooto, mākubāytooyiis bēsyōōsyēk chēē ng'ēri.
11 Nto tyoonyoo kisoboot kēny āmēēkumiitē ra, ku bāytooyiintēētaab sisiit.
Kerkeey :inee choo kibo taay tisab /ankumabokiikarbuus.
12 Kuuynoochoo 'kēēkāsē taman, ku bāytooyik taman chēē mānāānyōōr
wōlēē bāytooyiisyēē, nteenee +/mākiikoochi kāāmuukēywēēk kubāytooyiis āk
tyoonyoo ām bārooyinto nyēē mining' buch. 13 Sōōchiintōōs :bāytooyik
ānkumākuyēētyēēchi :icheek tyoonyooto kāāmuukēywēēk. 14 Mākubooryēē
:bāytooyichu *Mēēnkit, nteenee mākōōbēl icheek :Mēēnkit, kuuyu boonto
:Mēēnkit kāāmuukēywēēk kubiir mokorēēnik alak tukul ānkubāwu bāytooyik
alak tukul. Mākwoomchi :Mēēnkit booryēēt bichoo ikoosēē keey inee choo /
kikeekwey ānkukuurootiin.”
15 Nto mii yoo, kumwoowoo :malayikaanaa kule, “Lōōswēchoo 'kēēkāsē,
choo kālēēkitēē :koorkoonoo choonchooyēn, ku kōōrōōsyēk, yēēmōōsyēk āk
bōrōryōōsyēk. 16 Mākuwēch :tyoonyoo ākoo kuuynoochoo taman koorkoonoo
choonchooyēn. Mākōōnēmunēē inee kiy ake tukul kubuut kung'ēt kibchu-
raat. Makwaam bōōrtaab koorkoonoo ānkōōmukuus ām maat.
17 Yēyē :bāytooyichoo kuu nyooto kuuyu kiikuchōbchi icheek :Yēyiin kuyey
kiyēē mākyinē :inee. Kunyi, mākuchāmchiin :tukul kōōkoochi tyoonyoo
bāytooyiisyēēng'waa ākoy kuyityiin :ng'aleekaab Yēyiin. 18 Koorkoonoo
'kēēkāsē ku *kiriinkēēt nyēē bāwu bāytooyikaab kōōrēēt tukul.”

18

*Kaakarbuuseetaab *kiriinkēētaab Bābulōōn*

1 Yu kāākuyityo :choo, akas malayikeet ake kurēkunēē barak. Kiboonto
kāāmuukēywēēk chēē wōōyēch miisin ānkitinyē :lēbkēēyyēēt nyēē ikwēnyē
kōōrēēt. 2 Kikuurchi barak kule, “Kaakuburyet! Kaakuburyet :Bābulōōn
kiriinkoonoo wōō! Kāākuyēk kaytaab tāmirmiryo ake tukul nyēē miyaat,
wōlēē wooyētēē :tariiteet ake tukul nyēē mā *lubkoob āk tyoong'in chēē

17:3 Ng'oong'. 1:10; 13:1-2 **17:4** Ng'oong'. 18:3, 16 **17:6** Ng'oong'. 16:6 **17:8** Ng'oong'. 13:1-2 **17:8** Ng'oong'. 13:14; 3:5 **17:9** Ng'oong'. 13:18 **17:12** Tān. 7:7, 24 **17:14** 1Tēm. 6:15; Ng'oong'. 19:16, 19 **17:15** Ng'oong'. 17:1 **17:16** Osee. 2:2-5 **17:17** Ng'oong'. 17:13

mā lubkoobēch. 3 Kiikōōbōōkiit kiriinkoonoo :muchastaab ng'al chēbo
rōkōs ankutay Yēyiin. Kiikumarta :bāytooyikaab kōōrēēt āk kiriinkoonoo
ānkumokornoonēē :cheemung'aariisyek ng'al chēbo leles chēē /kēēyēyē ām
wōlooto."
4 Nto mii yoo, akas /kēēkuuru ām barak kule, "Biikyuu, ōng'ēētyēē wōlooto
simōōlumchi rōkōstaab kiriinkoonoo ānkōōtuuyēē ng'woonin nyēē mākunyōōr
:kiriinkoonoo. 5 Kiikōōtuul keey :rōkōstaab kiriinkoonoo kut kiikuyit barak,
āmānāāwuutyēē :Yēyiin miyootyēēt nyēē /kēēyēyē ām wōlooto. 6 Kunyalil
:kiriinkoonoo kuu yoo kiinyāliilē :inee alak, /kēēyookyi inee kunyil āyēēng'
ām kiyēē kiikuyey, /kēētāsyi kunyil āyēēng' ng'wooninto nyēē kiikoochi
:inee chuut. 7 Kunyōōr :kiriinkoonoo nyalil āk lōōkik ām bārooyinto nyēē tēē
nyēē kibo lelesta āk ng'aseetaab keey nyoo kiboonto. Kimwooyēē moo ām
mēēnātēēt kule, 'Āyēku koorko bāytooyiin āmāāyēku musuk āmākoy kwaama
:nyalil bēsyēēt ake.' 8 Nteenee mākuchōōnchi :mnyaat ām bēsyēēt akeenke nto
chooto ku kēmēwuut āk nyalil. Makookarbuus :maata, kuuyu Mokoryoontēēt
Yēyiin nyoo itiilchinē kiriinkoonoo ng'aleek kubo kāāmuukēy.
9 Yoo kakas :bāytooyikaab kōōrēēt choo kitāyē Yēyiin āk choo king'ērēkyinē
lelesta ām kiriinkoonoo yyētiit āk maat ām kiriinkoonoo, mākuriiryo miisin.
10 Mākōōyyoonyēē :bichoo yēē lōō kukeenyokoorta icheek :ng'wooninto nyēē
mii yooto. Makwaam mbuy kumwooyē kule,
'Ng'woonin wē, ng'woonin!
Wōōy, wē, kiriinkooni wōō!
Wōōy, baabaay, wē, Bābulōōn,
kiriinkoob kāāmuukēy!
Yyē, !kēēmukusēē asiista akeenke baateey?'
11 Makuriiree :cheemung'aariisyek kiriinkoonoo, kuuyu māmii :chii subak
nyēē tākwoolchinē tukuukwaa 12 bo *ta-aabuun, *feetaan, rwoontōōk chēē
kāroorānēch āk sanayeek choo ālē beesaan chēē chaang', sirook chēē
siimootyoonēch chēē kāroorānēch āk ankoosyek choo chābooyēch ānku
ārroonēch, keetiik choo boong'u nyēē anyiny āk tukuuk tukul choo /ki-
keeyeyee keelteetaab bēēlyoontēēt āk choo /kikeeyeyee keetiik choo ālē
beesaan chēē chaang', syaabaan, karnaak āk rwoontōōchoo ilēkēchēēchē
choo /kēētēēksēē. 13 Tukuuk alak ku chēbo mutālāsiiniit, tukuuk choo /
kiinyunkuruurēē nkwēēk, choo boong'u nyēē anyiny āk *maanemaane,
*tifaayiik āk mwaayta, busyeek āk nkoonuuk, tuuka āk kēēchiirēk, faraasiinek
āk kōrōkōchōōnik ākoo mbo biiko.
14 Mākumwoochinē :cheemung'aariisyechaa kiriinkēēt kule,
'Kōōkubootyēēniing' tukuukaab leles choo kwēēmāchē miisin ankooku-
teereerteeniing' :bāyting'uung' tukul āk wōōyinng'uung' nyēē mākoy
wēēnyōōru bēsyēēt ake.' 15 Mākōōyyoonyēē :cheemung'aariisyechaa yēē
lōō ām kiriinkoonoo kikiikōōmokornoon icheek ānkumuuyo kubo nyaliltaab
kiriinkoonooto. Mākwoomē mbuy kumēēysē 16 kule,
'Ng'woonin, wē, ng'woonin!
Wōōy, wē, kiriinkooni wōō!
'Kiilaach sira nyēē nusaat, nyēē siimaatyaa ānku arraa,
kiilēkēchēēchē ām *ta-aabuut, rwoontōōy āk sanayeek
chēē ālē beesaan chēē chaang'!
17 /Kaakiiburyeet bāytinoo tukul nyoo kō mā mining'

18:2 Sefa. 2:14-15; Ng'oong'. 14:8; 16:19 **18:3** Ng'oong'. 17:2 **18:4** Cherem. 51:6, 9, 45; 2Kōōr. 6:17 **18:5** Eesra 9:6; Ng'oong'. 16:19 **18:6** Cherem. 50:15, 29 **18:8** Isa. 47:8-9 **18:8** Ng'oong'. 17:16 **18:10** Ēsēk. 26:16-17; 27:30-36 **18:13** Ēsēk. 27:12-24 **18:16** Ng'oong'. 17:4

ām asiista akeenke baateey!’
Mākōōyyoonyēē wōlēē lōō kōōsiroorchi keey kiriinkoonoo :biiko choo yibē mwēēnkōōsyēk āk mbo biiko choo bēētēē ānkuyēyiisyē āk choo āliisyootē ām mwēēnkōōsyēchoo. 18 Yoo kakas yyētiit āk maata nyēē mii kiri-
inkoonooto, mākumwooy kule, ‘Yyē! Kaakwaaran :kiriing' nyēē kōbo kwōng'uut.’ 19 Mākuwāsyinē :bichoo tēērtit mētēwookwaa kōōboor mēēysēēt kōōnchōōytōōs kule,
‘Ng'woonin, wē, ng'woonin!
Wōōy, wē, kiriinkooni wōō!
Kiimokornoon biiko tukul choo kiboonto mwēēnkōōsyēk ām araarayta
ām bāyting'uung'!
So, keeburyetee asiista akeenke buch?’
20 Ong'erech ōō, :malayikaanik ākoo biikaab Kiriistō!
Ong'erech *lēbkēēyik āk *wōōrkooyikaab Yēyiin.
Kakooruusta :Yēyiin kiriinkoonoo
kurub kuu wōloo /kikēēyēytook.”
21 Yu kāākuyityo :yoo, kunam :malayikeet nyēē kiboonto kāāmuukēywēēk miisin rwaanteet nyēē tēē rwaanteetaab ng'ooysō ānkuwiirchi araarayta ānkumwooy kule, “+/ Mākiiryookuung' areet akeenke wē, kiriinkooni wōō bo Bābulōōn ām nkuruuk kuu rwaantaanaa, nyēē mākoy / bokeekasing' bēsyēēt ake. 22 -Māwokutookunēē bēsyēēt ake wōlēē imiitē :biiko chēē tyēēnē ānkubutē bukantiinek āk chēē kuutē kurēēruunēk āk aryeembuunek. Mākoy kutookunēēniing' subak :kiitoong'iintō ake tukul nto ku :biich chēē ng'ooysē. 23 Mākoy kulay :taari kulēbkēēchiing' bēsyēēt ake. Mākoy / bokyaam saakweetaab kooyēēy ake tukul ām wōlēē imiitē. Kitookunootiin :cheemung'aariisyekuuk ām kōōrēēt. Kiikutēwēchākiis :biiko tukul kubo mosoonkoyeenikuuk. 24 /Kikiitaatee āriing'uung' korotiikaab *wōōrkooyik āk biikaab Kiriistō āk chēbo biiko tukul choo /kikēēbākāchē ām kōōrēēt.”

19

Saakweetaab kooyēēy nyēbo Mēēnkit

1 Yu kakeeyta :yoo, akas bōlāt nyēbo biich chēē chaang' kumwooyē kule,
“Aleluuya!*
Kāārārookiintēēt :Yēyiintēēnyoo,
itōrōōroot ānku cheechii :kāāmuukēywēēk.
2 Bo man ānku chuulaat :kiyēē itiilē.
Kiikōōtiilchi ng'aleek koorkoonoo ki choonchooyēn,
nyoo kinyēērēē kōōrēēt ām rōkōsnyii bo martaayeet.
/Kikiing'woonchi koorkoonoo,
kuuyu kibakach :inee choo kiyēchinē Yēyiin yiisyēēt.
3 Aleluuya!
Chiiltooy ākookoy :yyētiit ām kiriinkoonoo.”
4 Kikutunkyi :booyichoo tibtēmu āk ang'wan ākoo tukuuchoo sobchootiin ang'wan Yēyiin nyoo kimii kēēbuurēē ng'echereetaab bāytooyiisyēēt kum-
wooyē kule,
“Aameen, aleluuya.”†

18:19 Ēsēk. 27:29-34 **18:20** Cherem. 51:48 **18:21** Cherem. 51:63-64 **18:22** Isa. 24:8; Ēsēk. 26:13 **18:23** Isa. 23:8; Cherem. 7:34 **18:24** Isa. 26:21; Cherem. 51:49; Mat. 23:35; Ng'oong'. 16:6

* **19:1** Ibooru ām kuutiitaab Iburaneek :ng'ālyoontooni kule ‘Kusilākoy :Yēyiin’. **19:2** Ng'oong'. 16:6 **19:3** Isa. 34:10; Ng'oong'. 14:11; 18:9, 18 † **19:4** Kasee ng'aleechu āyēēng' yoo bo kāāboorunēētaab ng'aleek. **19:4** Ng'oong'. 4:4, 6; 5:7

5 Nto mii yoo, kuchōōnēē :kuut yēbo ng'echeraanaa nyēē kimwooyē kule,
“Ōsiltē Yēyiintēēnyoo,
:akweek tukul choo ōywēyē ānkōōyēchinē yiisyēēnyii
ānkiimining' nto iwōō.”
6 Yooto akas bōlāt nyēē wuu nyēbo lukēētaab biiko. Kiiruumē kuu bēēkaab
chēēsuruur ānkutulē kuu iiloot kumwooyē kule,
“Aleluuya!
Bāytooyiisyē :Mokoryoontēēt Yēyiintēēnyoo nyoo bāwu kiy ake tukul.
7 Okany keetankas ankeeng'erech ankiikaaste
kuuyu kaakuyit :saakweetaab kooyēēy nyēbo *Mēēnkit,
ānkāākuchōb keey :murereenyii.
8 /Kākiilookyi mureraanaa sirook chēē kāroorānēch,
chēē leelach ānku tiliilēch.”
Ibooru :siroochoo leelach yēyuutēk chēē churtootiin chēbo biikaab Kiriistō.
9 Yooto, kumwoowoo :malayikeet kule, “Sir ng'aleechu: Ibēruurootiin :biich
choo /kākēēkuur kuba saakwaanaa bo Mēēnkit. Ng'aleekaab man :chu chēbo
Yēyiin.”
10 Yu kāākuyityo :yoo, āryookyi keey yēbo kērēēnkōōkyii ākutunkyi. Nteenee
kumwoowoo kule, “-Mēēkutung'woo! Ntēē kēēyēchinē :tukwaay Yēyiin yiisyēēt
āk mbo ng'eetaabkoomēt choo kiikukiilchi lōkōōywēk kurubta keey Yēēsu.
Kutunkyi Yēyiin nkit, kuuyu ng'āloolēē baateey *:wōōrkooyoontēēt lōkōōywēk
kurubta keey Yēēsu.”

Chiito nyēē kakalab :faraasiit nyēē siirwoo

11 Kyaakas kuyaataat wōliin bo kibkōōnkōy ānkumii :faraasiit nyēē siirwoo
nyēē kēsēnē chii. /Kēēkuurēē chiichooto ‘Manta /ānkiikoosēē keey.’ Yoo
itiilē ng'aleek nto kuyēyē booryēēt, kuyēyē nyēbo churtaayeet. 12 Kikerkeey
:koonyekyii maat nyēē irikitiitē ānkimii :kuutwōōsyēkaab bāytooyiisyēēt chēē
chaang' mētinyii. Boonto kaayneet /ānkikēēng'ōōtyi kaayna nyēē -mēēnkēt
:chii nteenee :inee nkit :nyēē inkētē. 13 Kiilaach :inee sira nyēē kooy
nyēē /kikiikiiluumta korotiik, nto kaayneenyii ku ‘Ng'ālyoontēētaab Yēyiin’.
14 Kirub chiichoo :lukēētaab booryēēt nyēbo kibkōōnkōy. Kikiilaach :lukoonoo
sirook chēē nuusyootiin, chēē leelach ānku tiliilēch ānkibēētēē :faraasiinek
chēē siirwoonēch. 15 Kichuwunee kuutiinyii :chōōkiit nyēē ng'atiib nyēē
mākuyēyiisyēē sukōōsyēēntēē biiko chēē -mēēywēyē Yēyiin. Mākōōng'woonchi
bichoo ām kirōktaab bāytooyiisyēēt nyēbo karneet ānku mākutum keey :korotiik
kuu bēēkaab musābiibuunēk chēē /kakiitartaar, kōōbooru nyēērunātēētaab
Yēyiintēētaab kāāmuukēy. 16 /Kikēēsirchi sireenyii āk kibēēsnyii kaaynaani:
‘Bāytooyiintēētaab bāytooyik ānku Mokoryoontēētaab mokorēēnik’.
17 Kyaakas malayikeet nyēē kēēyyoonyēē yēbo asiista kukuurē tāriitēk chēē
kitēērēērtootē kule, “Ōruruuch keey kubo Saakweetaab Yēyiin, 18 okwaa boo-
am muuswēkaab bāytooyik, kāāyyoong'ikaab lukōōsyēk āk biikaab nkuruuk āk
faraasiinek kuboonto keey biikwaa choo kēsēnē. Boo-am muuswēkaab chēē
bāwu keey āk chēē mātwoor, chēē wōōyēch āk chēē minkēēch.”
19 Nto mii yoo, akas tyoonyoo bo rōkōs āk bāytooyikaab kōōrēēt kukēēruruuch
keey kuboonto keey lukōōsyēkwaa bo booryēēt kumāchē kubooryēē chiichoo
kālābē :faraasiinaa siirwoo āk lukēēnyii. 20 Nteenee, /kikeenam tyoonyoo,

---

19:7 Ng'oong'. 21:2 **19:8** Ng'oong'. 6:11 **19:9** Isa. 25:6; Mat. 22:2; Luuka 14:15-16 **19:10** Ng'oong'. 22:8-9; 6:9 **19:11** Mat. 3:16 **19:12** Ng'oong'. 1:14-15 **19:13** Isa. 63:1-6; Yoowa. 1:1 **19:14** Ng'oong'. 6:11 **19:15** Tyēēn. 2:9; Ng'oong'. 1:16; 2:26-27 **19:16** Ng'oong'. 17:14 **19:18** Ēsēk. 39:4, 17-19 **19:19** Tyēēn. 2:2; Ēsēk. 38:2-9, 14-16; Seka. 14:2; Ng'oong'. 17:12-14

kuboonto keey wōōrkooyoontoonoo bo ng'wiiynan nyoo kiyēyē tukuuk chēbo kwōng'uut ām kāāmuukēywēēkaab tyoonyoo. Kiibērbēērēē :wōōrkooyoontoonoo ng'aleechuutēchu bo kwōng'uut bichoo kiboonto bēēruutyēētaab tyoonyoo āk choo kikutunkyinē āynātoonoo kerkeey tyoonyoo. /Kikēēwunukyi tyoonyoo āk wōōrkooyoontoonoo bo ng'wiiynan tōōliilēētaab maat nyēē ng'āsyānē kusobchootiin. 21 /Kikeebar lukōōsyēkwaa ām chōōkiinoo kichuwunēē kuutiitaab chiichoo kikālābē :faraasiit. Yooto kwoomiis :tāriitēk tukul kut kulēēsoon.

20

Bāytooyiisyēēt nyēbo kēnyiisyēk kisyeereet akeenke

1 Yu kāākuyityo :yoo, akas malayikeet kuchōōnēē barak kuboontoonu yootēywoontēēt nyēbo nkōriinoo māng'ētē ankikinam nyōrōōrēēt. 2 Kirat :malayikaanaa chēēsoosum, eereenaanaa kibo kēny, Kibrōkōsyoontēēt āk Syeetaani. 3 Kitōōrchi :malayikaanaa Kibrōkōsyoontēēt nkōriinoo māng'ētē. Kikerta nkōriinooto kut kubēk :kēnyiisyēk kisyeereet akeenke simēētākōōbērbēērē biiko. Nto yityo, /kiityaakta kuyēyiis ām bārooyin nyēē mā tyaa.

4 Nto mii yoo, akas ng'ēchērōōkaab bāytooyiisyēēt chēē kēēbuurēē :biiko /ānkiikoochinē kāāmuukēywēēk kootiil ng'aleek. Kyaakas subak tāmirmirookaab biiko choo /kikēēchwēntooy mētēwookwaa kuuyu kiinēmchi keey Yēēsu kwoomtootooy ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Bichooto :choo kimānāākutunkyi tyoonyoo nto āynātoonoo kerkeey tyoonyooto āmēēbērē kikiikunyōōr bēēruutyēētaab tyoonyooto ām tokoochikwaa nto ku āwunnyēkwaa. Kisobcho :bichoo subak ānkubāytooyiis āk Kiriistō kēnyiisyēk kisyeereet akeenke. 5 Ng'eeteet :nyi nyēbo taayta ām meet. (Mānāāng'ēētyēē meet :biiko chuut alake choo kiikubēk ākoy kukeeyta :kēnyiisyēchoo kisyeereet akeenke.) 6 Ibēruurootiin ānku tiliilēch :choo mākunyōōr ng'eetaani bo taayta ām meet. Mānyōōru icheek :meet nyoo bo āyēēng', nteenee mākuyēchinē Yēyiin āk Kiriistō yiisyēēt ānkumākubāytooyiis āk Kiriistō kēnyiisyēk kisyeereet akeenke.

/Kikiibēl Kibrōkōsyoontēēt

7 Yoo kaakukeeyta :kēnyiisyēk kisyeereet akeenke, +/ mākiityookunēē Kibrōkōsyoontēēt wōloo /kikēērātyinē. 8 Māwokulātunoot biiko ām kōōrēēt kutēē yēē tēē nto chooto ku Kook āk Māākōk ānkōōruruuchoot biikaab booryēēt chēē tēē ng'aayneetaab sakaramteetaab araarayta. 9 Kikwaanee :lukōōsyēk kōōrēēt tukul kumukuul ānkōōkwēnkwēēn wōlēē minyē :biikaab Yēyiin ām kiriinkoonoo chamaat. Nteenee kirārākunēē :maat barak ankumeel lukōōsyēchoo kule tōng'! 10 Nteenee /kikēētōōrchi Kibrōkōsyoontēēt nyoo kilātunootē bichoo tōōliilēētaab maat nyēē ng'āsyānē, wōloo /kikēētōōrchinē tyoonyoo āk wōōrkooyoontoonoo bo ng'wiiynan. Mākunyāliltōōs :bichoo ām wōlooto ākookoy kwiimēn kuyyeech.

Kāātiilēywoontēēt nyēbo lētuut

11 Nto mii yoo, akas ng'echereetaab bāytooyiisyēēt āk chiito nyēē kēēbuurēē. Ki lēēl :ng'echeraanaa ānku wōō. Kyaakas ām yooto kumwēyē :kōōrēēt āk barak āmānāābokutook subak bēsyēēt ake. 12 Kyaakas biich chēē kikiikubēk kunam wōlēē mii :chēē ki wōōyēch āk chēē minkēēch. Kimii :bichoo kēēyyoonyēē taayeetaab ng'echereetaab bāytooyiisyēēt. /Kikeeng'aany kitaabuunek chēē chaang' āk mbo nyoo bo soboonto. /Kikiirōōtoot

---

19:20 Ng'oong'. 13:1-2, 14-15; 20:10 **19:21** Ng'oong'. 1:16 **20:1** Ng'oong'. 10:1; 18:1; 9:1 **20:2** Ng'oong'. 12:9 **20:4** Tān. 7:9, 22 **20:6** Ng'oong'. 2:11; 1:6 **20:8** Ēsēk. 38:2, 10-15 **20:9** Ēsēk. 38:22 **20:10** Mat. 25:41; Yuuta 7; Ng'oong'. 19:20; 20:14; 21:8; 14:10 **20:11** Mat. 24:35; 2Bēt. 3:10; Ng'oong'. 5:7; 6:14; 21:1

yēyuutēkaab bichooto kikiikubēk kurub kuu yooto kisirootiin ām kitaabu-unechaa. 13 Kikōōn :araarayta biiko chēē kikiikubēkyi araaray. Kukōōn :nkinee Meet āk *Kāābkwoombiich biiko chēē kikiikuba wōlooto. /Kikiikuum chii kurubta keey āk ng'aleek chēē kikiikuyey. 14 Nto mii yoo, /keenam Meet āk Kāābkwoombiich /ānkēēwiirchi tōōliilēētaab maat. Tōōliilooni bo maat ku mee-taab āyēēng'. 15 Nto chiito nyoo /kimānāākēēsirchi kaayneenyii kitaabuunaa bo soboonto, /kikēēwiirchi nyoo tōōliiloonoo bo maat.

21

Barakuut nyēē lēēl āk kōōrēēt nyēē lēēl

1 Nto mii yoo, akas barakuut nyēē lēēl āk kōōrēēt nyēē lēēl, kuuyu kikiiku-mis :barak āk kōōrēēt nyoo kibo taay ānkiikubot :araarayta. 2 Kyaakas *kiri-inkēēt nyēē tiliil kurēkunēē barak, nto nyooto ku *kiriinkēētaab Yēērusālēēm nyēē lēēl. Kirēku kuu mureryaa nyēē chōboot ankeelaach keey nyēē karaaran nyēē mii chokutuuyēē saanteenyii nyēē sukoomut. 3 Kyaakas /kēēkuurunēē yēbo ng'echereetaab bāytooyiisyēēt kule, “Ming'tooy keey ra :Yēyiin biiko ānkumākuboonto keey :inee bichooto. Mākuyēk :bichooto cheechii ānkumākōōbuurtooy keey :Yēyiin nkit bichooto.* 4 Mākumāsyi :Yēyiin bichoo lōōkyoo ake tukul. Mēētākubēku :biiko, nto kuriirtōōs nto kumēēysē, nto kukāsē ng'woonin, kuuyu kookukeeyta :soboonto nyoo kibo taay.”

5 Kimwooy :chiito nyoo kikiibuurēē ng'echereetaab bāytooyiisyēēt kule, “Āmiitē wāālēēliitē kiy ake tukul,” ānkumwooy subak kule, “Sir ng'aleechu, kuuyu bo man /ānkiikoosēē keey.”

6 Nto mii yoo, kumwoowoo :chiichoo kule, “Kāākuyityiin. Anii ku *Alfa āk Omeeka, ātoowu ānkāāwoong'tooy. Chiito nyoo āmē :melelta, +māākoochi bēēko chēbo buch chēē kulkulunēē koong'taab soboonto. 7 Mākunyōōr :chiito nyoo kēēbēliis tukuuchoo tukul ānku +māāyēku :anii Yēyiintēēnyii ānkuyēk :inee lakwanyuu. 8 Nto choo nyēbētōōs, choo -mēēkoosēēnoo keey, kibrōkōsiis, rumiik, choo mārtootē, bōōniik, choo kutunkyinē āynātōōs nto ku choo ng'wiiynānootē, /kēētōōrchinē bichoo tukul tōōliilēētaab maat nyēē ng'āsyānē. Meetaab āyēēng' :nyiitēnyi.”

**Kiriinkēētaab Yēērusālēēm nyēē lēēl*

9 Yu kāākuyityo :yoo, kuchō :malayikeet ake ām choo ki tisab choo kiboonto kibuumbōōk tisab chēē kinyiy :mēēyinwēk tisabu chēbo lētuut. Kimwoowoo kule, “Chōō ābooruung' murereetaab *Mēēnkit.” 10 Kikalabaa :malayikaanaa ām kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin ākoy lekemeet nyēē wōō anku kooy miisin. Kiiboorwoo kiriinkoonoo tiliil bo Yēērusālēēm kurēkunēē barak wōlēē mii :Yēyiin. 11 Kiilēkēchēēchē :kiriinkoonoo ām lēbkēēyyēētaab Yēyiin kuu rwoontōōk choo ilēkēchēēchtōōs choo ālē beesaan chēē chaang'. 12 Kiboonto :kiriinkoonoo tōōtēēt nyēē wōō anku kooy miisin nyēē kiboonto ōrootunwēēk taman āk āyēēng' ānkimiitē :malayikeet akeenke oreet ake tukul. /Kikēēsirchi oreet ake tukul kaayneet akeenke nyēbo aroosyekaab biikaab Isrāyēēl choo ki taman āk āyēēng'. 13 Kimii :ōrootunwēēk sōmōku komosta nyēbo koong'asiis, kumii :alake sōmōku komosta nyēbo tō, kumii subak :sōmōku komosta nyēbo

---

20:12 Ng'oong'. 3:5 **20:13** Room. 2:6; Ng'oong'. 2:23 **20:14** Ng'oong'. 2:11 **20:15** Ng'oong'. 3:5 **21:1** Isa. 65:17; 2Bēt. 3:13 **21:2** Kala. 4:26; Ibu. 11:16; 12:22; Ng'oong'. 21:9—22:5; 3:12 * **21:3** Tinyē :siruutēk alake ng'aleechu ‘ānkuyēk Yēyiintēēng'waa’. **21:3** 2Kōōr. 6:16 **21:4** Ng'oong'. 7:17 **21:5** Isa. 65:17; Ng'oong'. 5:7; 21:1 **21:6** Seka. 14:8; Yoowa. 7:37; Ng'oong'. 1:8; 22:1; 7:17 **21:7** Ēsēk. 11:20 **21:8** Ng'oong'. 2:11; 20:10; 21:27 **21:9** Ng'oong'. 15:1; 19:7; 21:2; 22:17 **21:10** Ēsēk. 40:2; Ng'oong'. 1:10 **21:11** Isa. 60:1-3, 19; Ēsēk. 43:2 **21:12** Chuy. 28:21; Ēsēk. 48:30-35; Ng'oong'. 7:5-8

cheeronko ānkimii :sōmōku komostaab tinkeey. 14 /Kikēēsisinēē tōōtoonoo
rwoontōōk taman āk āyēēng' /ānkikēēsirchi rwoontōōchoo kaayna ake tukul
nyēbo *lēbkēēyik taman āk āyēēng' choo kibo *Mēēnkit.
15 Kiboonto :malayikeet nyoo king'āloolwoo kirōktaab *ta-aabuut nyēē /
kikiirookēē kiriinkoonoo, ōrootunwēēkyii āk tōōtōōsyēkyii. 16 Kyooyēēchiin
:komoswookik tukul ang'wanu chēbo kiriinkoonoo. Ki kiilomiitaanik 2,220
ake tukul nto kuwo barak ku kiilomiitaanik 2,220. 17 Kii-āyēēch mbo
tōōtēētaab kiriinkoonoo, nyēē kibuntooy miitaanik 65.† Kiyēyiisyēē :malayi-
keet kāārookiisyēēt nyēē wuu nyēbo biiko. 18 /Kikeeteechee tōōtoonoo rwaan-
teet nyēē /kēēkuurēē yasbiitiit nto *kiriinkēēt /keeteechee nyoo ta-aabuut
nyēē tiliil nyēē kiilēkēchēēchē kuu kiiyēēt. 19 /Kikiikaraaranee rwoontōōk
chēē /kikiikēēsisinēē tōōtēētaab kiriinkoonoo rwoontōōk chēē tēērchiintōōs
ānkwoolē beesaan chēē chaang'. /Kikiikaasee rwaanteet nyēbo taayta nyēē
/kikēēsisiniisyēē yasbiitiit, /kiikaasee nyēbo āyēēng' nyēē /kēēkuurēē yākuut
nyēē buusyēē /ankiikaasee nyēbo sōmōk nyēē /kēēkuurēē kālkētōōn. /Kiki-
ikaasee nyēbo ang'wan rwaanteet nyēē /kēēkuurēē sumāriiti 20 nto nyēbo
muut ku sārtōōniik, nyēbo lo ku ākiik, nyēbo tisab ku kiriisōliit, nyēbo sisiit
ku sabarachaati, nyēbo sokool ku yākuut nyēē toolēēlyoo, nyēbo taman ku
kirisoobraas, nyēbo taman āk akeenke ku yāsiintēēt nto nyēbo taman āk
āyēēng' ku āmētiistō. 21 /Kikeeyeyee ōrootunwēēchoo ake tukul choo ki taman
āk āyēēng' sanayaanteet akeenke nyēē wōō. /Kikeeteechee kēēltaab kiri-
inkoonoo ta-aabuut nyēē tiliil nyēē toolē biich kuu kiiyēēt.
22 Manaakas Kōōtaab Yēyiin ām kiriinkoonoo, kuuyu minyē wōlooto :Moko-
ryoontēēt Yēyiin nyoo bo kāāmuukēy āk *Mēēnkit. 23 Māmāchē :kiriinkoonoo
kōōluuchi :asiista nto ku araaweet, kuuyu ikwēnyē :lēbkēēyyēētaab Yēyiin anku
taariinyii :Mēēnkit. 24 Mākubēēsyētēē :biiko lēbkēēyyoonoo ānkumākukoonyit
:bāytooyik wōlooto. 25 -/Mākēēkērē ōrootunwēēkaab kiriinkoonoo ākookoy ku-
uyu mākoy kutook :kwēēmowuut. 26 Mākuyibchi :bōrōryōōsyēk tukul kiri-
inkoonooto koonyit. 27 -Mēēwutē kiriinkoonoo :kiy nyēē mā tiliil, kibrōkōsyoo
nto ku chii nyēē ng'wiin. Nteenee biiko baateey chēē iwutē ku choo /
kikēēsirchi kooynōōkwaa kitaabuutaab soboonto nyoo bo *Mēēnkit.

22

Āynēētaab soboonto

1 Nto mii yoo, kōōboorwoo :malayikeet āynēētaab soboonto nyēē
kiilēkēchēēchē kuu kiiyēēt. Kikulkulunēē :bēēchoo yoo bāytooyiisyēē
:Yēyiin āk *Mēēnkit, 2 ānkirōōtēē kwēēnuutaab kēēlto nyēē baraay ām
kiriinkoonoo. Kikibiityēē komoswookik tukwaay chēbo āynoonoo :keetiikaab
soboonto chēē yēyē lokoyeek araawa ake tukul anku saakit mbo :sokēēkyii.
3 Mākoy /kēēchubiis ām wōlooto. Mākubāytooyiisyoowunēē :Yēyiin āk Mēēnkit
kiriinkoonoo ānkumākuyēchinēē wōlooto :biikyii yiisyēēt. 4 Makukas
:bichoo wōlēē wuu :Yēyiin /ānkēēsirchi kaayneenyii tokoochikwaa. 5 Māmii
:kwēēmowuut wōlooto āmākoy /keemach taariin nto ku lēbkēēyyoob asiis kuuyu
Mokoryoontēēt Yēyiin nkityō :nyēē lēbkēēyyēēng'waa ānku mākubāytooyiis
:bichoo ākookoy.

21:14 Ibu. 11:10 **21:15** Ēsēk. 40:3; Ng'oong'. 11:1 **21:16** Ēsēk. 48:16-17 † **21:17** Mwooyē :yuutēyu ām kāāyiitiisyēēt ake kule ‘kyuubiitiinēk’ bokol akeenke āk artam āk ang'wan (12 kunyil 12), nyēē ibooru kule yēmē biikaab Kiriistō. **21:21** Isa. 54:11-12; Ēsēk. 28:13 **21:23** Isa. 24:23; 60:19-20; Ng'oong'. 22:5 **21:26** Isa. 60:3, 11 **21:27** Isa. 35:8; 52:1; Ēsēk. 44:9; 1Kōōr. 6:9-10; 2Bēt. 3:13; Ng'oong'. 3:5; 21:8; 22:15 **22:2** Ēsēk. 47:1-12 **22:3** Ng'oong'. 1:6 **22:4** Mat. 5:8; 1Yoowa. 3:2; Ng'oong'. 14:1 **22:5** Isa. 54:1-17 **22:5** Tān. 7:18, 27; Ng'oong'. 21:23; 1:6

Ng'aleek chēē /kiitēryēēchēē

6 Kimwoowoo :malayikeet kule, “Bo man :ng'aleechu /ānkiikoosēē keey.
Mokoryoontēēt Yēyiin nyoo mwoochinē *wōōrkooyikyii ng'aleek chēē
mwooyē :nyēē kiiyookwoo anii chāāboorchi biikyii choo yēchinē inee yiisyēēt
kiyēē mii wokuyēyāktōōs ām lēēkitō. 7 Mwooyē :Yēēsu kule, ‘Oyeb yiit!
Āmiitē āchōōnii ām lēēkitō. Ibēruurootiin :biiko choo koomānē ng'aleekaab
wōōrkooyoontiit chu mii kitaabuuni.’ ”
8 Anii Yoowaana :nyoo kyāākāsēē ng'aleechu yiitiikyuu āk koonyekyuu.
Yooto kawaakas ng'aleechaa, āryookyi keey yēbo kērēēnkōōkaab malayi-
keet nyoo kiiboorwoo ng'aleechaa ākutunkyi. 9 Nteenee, kimwoowoo
:malayikaanaa kule, “-Mēēkutung'woo! Ntēē āyēchinē Yēyiin yiisyēēt kuu
inyiing' āk kuu wōloo yēytooy mbo :ng'eetaabkoomēt, wōōrkooyik āk biiko
tukul choo koomānē ng'aleekaab kitaabuuni. Ikutunkyi Yēyiin nkit!”
10 Nto mii yoo, kumwoowoo kule, “-Meewuny ng'aleekaab wōōrkooyoontiit
chu mii kitaabuuni, kuuyu kaakuriik :bēsyōōsyēk chēē mākuyityiin
:ng'aleechuutēchu. 11 Chii nyoo yēyē ng'al chēē miyootēch, kutas taay kuyēyē
kuu nyooto, nto nyoo yēyē rōkōs, kutas taay kuyēyē kuu nyooto. Nto chiito
nyoo yēyē ng'al chēē churtootiin, kutas taay kuu nyooto, nto nyoo tiliil, kutas
taay kutililiit.
12 Mwooyē :Yēēsu subak kule, ‘+Māāchōō areet akeenke! +Māākwēchi chii
ake tukul kiy kurubta keey kiyēē kiikuyey. 13 Anii ku Alfa āk Omeeka, anii
:taayta āk lētuut, ātoowu ānkāāwoong'tooy.’
14 Ibēruurootiin :biiko choo kēēwuun keey kutililiitu kuuyu mākunyoolchi
kōōwut kiriinkoonoo ankwaam lokoyaanteetaab kēētitaab soboonto.
15 Kiikung'etee saang' kēny :kibrōkōsiis, chēēbsookēyiis, choo mārtootē, rumiik,
choo kutunkyinē āynātōōs āk tukul choo kicham ng'wiiynaneet.”
16 Mwooyē :Yēēsu kule, “Kāāyooku :anii malayikeenyuu chokōōbooruung' in-
yiing' ng'aleechu imwoochi kanisoosyek tukul. Ātoorunēē tiikiityoontēētaab
*Tāwuti ānkāāchōōnēē kōōnyii ānkāāyēku toboyaanteet nyēē lebkeey miisin.”
17 Mwooyē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin āk mureraanaa kule, “Chōō!” Kumwooy
:chii ake tukul nyoo kāsē ng'aleechu kule, “Chōō!” Nyoo āmē melelta, kuchō.
Nto yoo māchē :chii bēēkaab soboonto /kiikoochinē buch.
18 Ākiimchinē :anii chii ake tukul nyoo kāsē ng'aleekaab wōōrkooyoontiit
chu mii kitaabuuni kule, “Yoo kātāsyi :chii ng'ālyoo, mākutāsyi :Yēyiin inee
ng'woonin ake tukul nyēē twekaat ām kitaabuuni. 19 Nto chiito nyoo
kēēnēmto ng'ālyoo ake tukul ām kitaabuuni, makukerekta :Yēyiin chiichoo
kumānyōōr tukuuk chēē kōōnu :kēētitaab soboonto āk kiyēē mākunyōōr ām
kiriinkoonoo tiliil, choo iboorunootiin ām kitaabuuni.”
20 Mwooyē :chiichi kimwooyē ng'aleechu tukul kule, “Ēē, +māāchōō areet
akeenke.” Kuwuuyiit nyooto. Ichōō ōō, Mokoryoontēēt Yēēsu.
21 Lēyyē, kōōbēruurook tukul :Mokoryoontēēt Yēēsu.

22:6 1Kōōr. 14:1; Ng'oong'. 1:1, 3; 10:7; 19:9; 21:5 **22:7** Ng'oong'. 3:11; 1:3 **22:9** Ng'oong'. 19:10
22:10 Tān. 12:4 **22:11** Tān. 12:10 **22:12** Mat. 16:27; Ng'oong'. 2:23; 6:10; 16:6; 19:2; 20:12-13
22:13 Ng'oong'. 1:8 **22:14** Ng'oong'. 7:14; 2:7 **22:15** Ēfēēs. 5:5; Filib. 3:2; Ng'oong'. 21:27
22:16 Room. 11:16-18; 15:12; Ng'oong'. 5:5; 2:28 **22:17** Ng'oong'. 21:9, 6 **22:18** Kiruu. 29:19-21
22:19 Kiruu. 4:2; 12:32; Kāālēw. 30:6 **22:19** Ng'oong'. 2:7 **22:20** 1Kōōr. 16:22; Ng'oong'. 3:11